This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

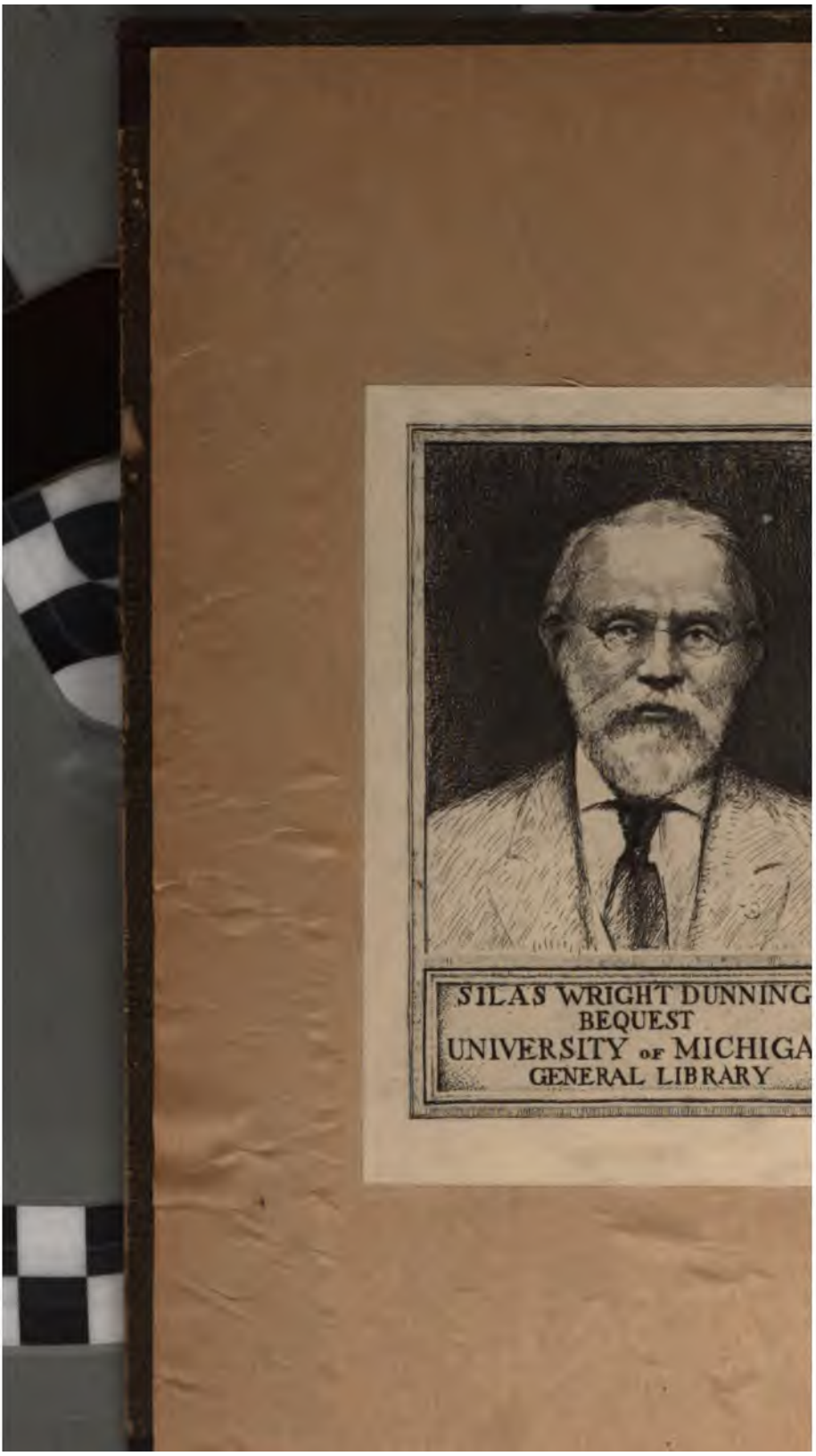

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGA
GENERAL LIBRARY

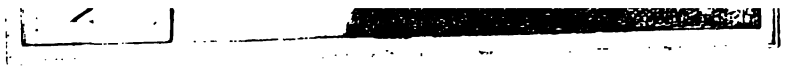

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

ROČNÍK XXIV.

TURČIANSKY SV. MARTIN.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKEHO ÚČASTINARSKEHO SPOLKU

1904.

AP
58
.S5
S63
v.24

T24-135148

OBSAH.

Básne.

	Strana
Na Luciu. Od *Hviezdoslava*	27, 77, 227
Kúštik z komickej tragédie v Rimavskej Sobote. *Jozefa Podhradského*	55, 128, 172
Povesti, báje, ballady. *Martin Sládkovičov*	95, 19', 278, 485, 636, 731
K pamiatke Ľudovíta Štúra. (1844.) *Jozef Podhradský*	126
Z posledných piesní Ondreja Bellu	127
Čože ten potôčik... *Hájomil*	127
Odbierka. *Ondrej Bella*	267
Z básní Alexandra Petőfiho. Preložil *Hviezdoslav*	168, 295, 659
Slovenský poet vo väzení. *Jozef Podhradský*	182
Pokušenie. — Jeleňova hora. *Hájomil*	201, 202
Chcel by som byť... *Peter Kompiš* ml.	203
Áštetika škaredého v historii. *Jozef Podhradský*	277
Ráno bez svitania. — Fialy útly kvet. *Hájomil*	283
Z pozostalosti Ondreja Bellu	293, 412, 469, 562, 742, 807
Pieseň v kvetni. *Hájomil*	304
Z piesní Hájomila	335, 536
Verše ľúbostné. *Janka Jesenského*	336, 408
Iskierka. *Ľudmila Podjavorinská*	405
Vodná panna. (Z Puškina.) **— Pamätám.** (Z Puškina.) *Ľudmila Podjavorinská*	406, 408
Stesky. *Hviezdoslav*	442, 785
Milote. *Hájomil*	470
Spomienky. *Janko Jesenský*	512
Slávik. *Vrbický*	537
Pieseň. *Hájomil*	563
Tak ľud môj cudzím. *Hájomil*	564
Samota. *Hájomil*	664
Večerný zvon v Tatrách. *Jozef Podhradský*	729
Strašidlo v dedine. Od *Jozefa Podhradského*	757

Novelly, povesti, rozprávky.

Dom v stráni. Povesť. Napísal *Martin Kukučín.* X—XVIII.	12, 103, 213, 322, 391, 458, 549, 614
Na jednom dvore. *Timrava*	27
Veľký majster. *Timrava*	141
Ruža. *Ondrej Kalina*	300
Janská noc. *Pavel Bučan*	527
Na dedine. *Ondrej Kalina*	720

Dramatické.

Dva úryvky z Wilhelma Tella. Zo *Schillera* preložil *Martin Sládkovičov*	305
Balkánska cárica. Napísal *Nikola I. Petrović Niegoš.* Preložil dr. *I. Br. Zoch*	565, 646, 736, 762
Kubo. Veselohra *Jozefa Hollého*	677

Rozpravy, články.

Maďari a Austria. *Jozef Škultéty.*	1
Doplnky ku Prehľadu slovenskej literatúry z roku 1901 a 1902 *E. V. Rizner*	67, 203
Z tajností nebies. Dr. *Ján A. Wagner*	118
„Márnotratný syn". Reflexie o dramate Jozefa Hollého. Od *Ľudmily Podjavorinskej*	123

Strana

Komenského reforma v Nemecku v XVII. století. Dr. *J. Kvačala* 190
Leopold I. a sprisahanie Vesselényiovské. *Julius Botto* 252
Praveké pamiatky Horného Uhorska. Od *Mikuláša Kubinyiho.* Podáva *Pavel Socháň* 270
Prehľad slovenskej literatúry z r. 1903. Podáva *Lud. V. Rizner* 284, 337, 444, 471, 538, 595, 743, 807
Divy našej doby. Dr. *J. A. Wagner* 357
Leopold I. a Imro Tököli. *Julius Botto.* 367, 490
Quodlibet s cesty z Bošáckej doliny do Pezinku a nazpät. *Jozef L. Holuby* 421
Baníctvo a hutníctvo. *A. B—y* 532, 585, 733
Timoleon. *Ondrej Kalina* 577
Leopold I. a Fraňo Rákóczy II. *Julius Botto* 698

Slovenský jazyk, živá starina.

Veršíky, blšku vyčitovacie. Podáva *Samo Czambel-Danielovič* . . 209
Z reči slovensko-ľupčianskej. Podáva *Samo Czambel-Danielovič* 339, 416, 477, 542, 605, 754, 813
Niektoré obyčaje, zvyky a povery u Slovákov. *A. B—y* 607
Je to dobre po slovensky? *Jozef Škultéty* 809

Literatúra a umenie.

V. Shakespeare. **Hamlet.** Preložil *Hviezdoslav* 70
Slovanský Přehled. *Jozef Škultéty* 70
Slovenské časopisy 75
Sbornik Museálnej slovenskej spoločnosti 76, 484
Tisíc a jedna noc 76
Die pädagogische Reform des Comenius in Deutschland bis zum Ausgange des XVII Jahrhunderts. Herausgegeben von Dr. *J. Kvačala. Šk.* 138
Dějiny české literatury. *Jaroslava Vlčka* 140
Časopis Museálnej slovenskej spoločnosti . . . 140, 292, 484, 546
Komenský a Nemecko 211
Básnik a národ 212
Dilo. Ročník 2., číslo 1. 290
Národopisný sborník československý. X. 291
A magyar nemzeti múzeum Néprajzi osztályának Értesitője . 291
Jan Kollár... napsal *Jan Jakubec.* (Pražská slávnosť v máji 1904.) *Jozef Škultéty* 346
Dlžeň, mäkčeň a ypsilon. Napísal *J. G. Lešťinský* 356
Poklad. Rozprávka *J. D. Čipku* 356
Kazateľňa. (Literárne Listy.) 356
Učme naše deti rátať. Napísal *Gustáv Kordoš* 545
Konstantin Jireček. *Šk.* 546
Magyar irók élete és munkái. *Šk.* 610
Sv. Pismo 611
Historia cirkve ev. a. v. bukovskej. Sostavil *Július Bodnár* . . . 612
Človek a hviezdy. Napísal dr. *Ján A. Wagner* 664
Sebrané spisy Boženy Němcové 665
РАЗСКАЗЫ ВАЗОВА. Перевелъ Андрея Сиротинина 665
ИЗВѢСТІЯ ОТДѢЛЕНІЯ РУССКАГО ЯЗЫКА И СЛОВЕСНОСТИ ИМП. АКАДЕМІИ НАУКЪ. IX, 2 666
Kollárova pamiatka 667
Slovenčina. Úvaha o spisovnom jazyku slovenskom. Napísal Meakulpínsky. **Minulost, přítomnost a budoucnost česko-slovenské národní jednoty.** Napsal dr. *S. Czambel.* Z maďarštiny přeložil, předmluvou, poznámkami, repertoriem posudků a doslovem opatřil Edvard Guller. **Jděte na Slovensko!** Napsal Karel Kálal. Referuje *Jozef Škultéty* 668, 814
Skapaný diamant a Starootcovský prsteň. Rozprávky Jonatana D. Čipku 755
Časopis Musea království Českého. Svazek třetí a čtvrtý 756

Rok 1904. Sošit 1.

Slovenské Pohľady.

Maďari a Austria.

„Posledná vlna“ sťahovania národov, ako Maďarov zovú historikovia, bola hodená na roviny Stredného Dunaja náhodou, postrannou silou. Do terajšieho Uhorska Maďari dostali sa na úteku pred Pečenegmi. „Roku 889 Pečenegovia, asiatský sťahujúci sa národ, prepadli ich (Maďarov) a vyhnali z Lebedie,“ znad Čierneho mora medzi Donom a Dnieprom. „Utekali teda na západ . . . našli si novú otčinu pri Dniestre a Prute, v Atelkuze, ale len na krátko . . . Napadli ich Pečenegovia od východu, Bulhari od juhu a stroskotali novú otčinu.“ [1]) Utekali ďalej a dostali sa až za Tisu a za Stredný Dunaj. Od Atelkuzu po Stredný Dunaj boli s krajinou čiastočne už obznámení, lebo roku 892, ešte z Atelkuzu, najatí kráľom Arnulfom bojovali ako nemecká pomoc proti Svätoplukovej Veľkej Morave.

Tak „poslednú vlnu“ sťahovania národov priťahovali na roviny Stredného Dunaja i Nemci. A *od tej doby Maďari a Nemci pomáhavajú si vzájomne.* V priebehu historie chvíľami ukazovalo sa, že i hatia jeden druhého, ale to je len zdanlivosť. *V rozhodných momentoch Maďari sú zavše v službe Nemcov.*

„Národa maďarského vpád a usadenie sa v Uhrách — napísal Palacký — náleží medzi najvážnejšie skutky historie; ani po celé veky neuvalila sa pohroma osudnejšia na svet slovanský. V IX. století Slovania boli rozšírili sídla svoje od hraníc holštýnskych až ku Peloponnesu . . . U prostred rozsiahleho ich pásma bolo počalo Rastislavom a Svätoplukom robiť sa jadro, ktorého zdarné pučenie sľubovalo niekdy utešený kvet vzdelanosti kresťanskej i národnej pospolu; priazeň, ktorej požívať malo i od Ríma i od Carihradu, ručila mu za prospech temer nekonečný. K tomuto jadru boly by niekdy, vnútorným i vnejším pudením, prilnuly pomaly všetky kmeny slovanské; od neho boly by prijaly s kresťanstvom, ak nie politickej novej ústavy, aspoň osvetu novo-európskú i národnú, umenie a priemysel, jednotu jazyka, písma i literatúry; ako na západe pod vlivom rímskym vyspela monarchia frankská, podobne bola by na

[1]) Julius Pauler, A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt, I², str. 1.

východe, nie bez pôsobenia byzantského ducha, vzrástla veliká ríša slovanská, a východná Europa bola by od tisíc rokov dostala vôbec inú tvárnosť, nežli sa stalo. Ale tým, že Maďari vrazili do samého srdca vznikajúcej ústrojnosti... zničené sú všetky takéto nádeje navždy. Údy veľkého tela, keď ešte neboly ani srastlé, rozpadly sa už opäť, lebo cudzia hmota vložila sa násilím medzi ne; stojac o sebe sám, spoločného všetkým smeru neznajúc, pečoval každý článok napotom zase len sám o seba, maril svoje sily v malicherných pôtkach so súsedmi, nemohúc viac pevne stáť proti cudzozemcom, spojeným ústrednosťou mohutnou, na ich spoločných výhodách založenou.“ [1]) Tým, že Maďari osadili sa na Strednom Dunaji, Česi a polabskí i pooderskí Slovania dostali sa v závislosť od Nemcov, v ktorej poslední i zahynuli. Po páde Veľkej Moravy ťažko bolo obstáť samostatnosti Čiech. To bolo by sa len tak podarilo, keby českí vojvodovia boli uviedli všetky okolné kmeny slovanské pod svoje žezlo a obnovili celý niekdajší spôsob a dôklad moravskej ríše v Čechách. To však bola už vec tým nesnadnejšia, že *od tej doby všetky bezprostredné svázky s Rímom a Carihradom, ako zriedlami osvety a krestanstva, pretrhnuté sú im skrze Maďarov*, oni teda napotom, ako všetci polabskí a pooderskí Slovania vôbec, samou potrebou náboženstva *viazaní boli k Nemcom ako jediným prostredníkom*... Po maďarskom vpáde Nemci boli jedinými zvestovateľmi a zástupcami krestanstva u polabských Slovanov. [2])

Z ruských učených prvý osvojil si Palackého mienku slovanofil Hilferding. „Na rovinách Stredného Dunaja — písal roku 1860 — osady bulharských Slovanov a Srbo-Horvatov schodily sa s osadami Slovanov podkarpatských; tu mohol sa utvoriť spojujúci punkt medzi severo-západnou gruppou Slovanov, zaujímavšou v tie časy celé priestranstvo od Labe do Visly i ďalej, po Litvu, a medzi gruppou juho-západných Slovanov, ktorá opierala sa na Čierne a Adriatické more. V západnej polovici slovanského plemena, prestieravšej sa od Dánie do Grécka, mohlo sa rozviť to, čo rozvilo sa potom vo východnej polovici, v Rusku: jednota národná a pevná organisácia spoločenská i štátna. A skutočne... to plemä a to kniežatstvo, ktorému prináležala väžnejšia časť týchto zemí, priestranstvo medzi Karpatmi a Dunajom, stalo sa veľmi skoro a, nakoľko vidno, bez všetkého násilia, stredišťom veľkého slovanského štátu. Na konci IX. stoletia veľko-moravské kniežatstvo (alebo kráľovstvo, ako začali ho nazývať) už vládalo na severo-východe Malú Poľšu a čiastku terajšej Haliče, na severo-západe Čechy a Lužice, na juho-západe Blatnianske kniežatstvo. Štát tento bol tak mocný, že odrazil víťazne všetky údery Nemecka. Politické stredište celého západného slovanského sveta stalo sa i jeho duchovným stredišťom... Krestanská osveta, podávaná v rodnej reči a sprevádzaná slovanskou písemnosťou, začala rozlievať sa odtiaľto s neuveriteľnou rýchlosťou vo všetky strany... Spojenie náboženské muselo, rozumie sa, napomáhať a

[1]) Dějiny národu českého, I[3], 1, str. 223.
[2]) Tamže, str. 227.

utužovať jednotu národnú a politickú; ono bolo by viedlo k tomu, že v západnej polovici slovanského sveta bol by sa utvoril zo všetkých kmenov jeden veľký národ (možno, s istou rozličnosťou nárečí a mravov), ako toto spojenie viedlo u východných Slovanov, na Rusi, k utvoreniu jedného národa z mnohých kmenov, živších tam v IX. storočí.“ (Венгрія и Славяне, str. 7 a sk.)[1])

[1]) Svetlé, veľkolepé zjavy v histórii Slovanstva, apoštolov Cyrilla a Metoda, ich veliké, dostatočne ešte ani neocenené dielo, slovanskú cirkev a slovanskú písomnosť, v minulom roku pokúsil sa strhať Alexander Brückner, professor slavistiky na berlínskej universite (v „Beilage zur Allgem. Zeitung“, 22. a 23. júla: *Mystificationen*. I. *Die Wahrheit über die Slavenapostel und ihr Wirken* a v „Przeglądzie Polskom“, sv. 149: *Cyryl i Metody*). Brückner sa pomýlil; čitateľovi, zvyknutému na jeho ostroumné mienky, pri plytkých a krivo založených úsudkoch týchto dvoch rozpráv až ťažko veriť, že to môžu byť jeho práce. Na pr. vyhnanie Metodových učeníkov z Moravy a Pannonie nazýva „najmúdrejším skutkom najväčšieho Moravana“, Svätopluka, predstavuje to vyhnanie čo do výsledkov jeho ako „zdar“: a predsa od toho samého dňa, ako Svätopluk zkazil slovanskú cirkev, Morava, mocná za doby slovanských apoštolov, už stávala sa korisťou cudzích, vrahov; chránil ju už len Svätoplukov meč. Ako Svätopluk zavrel oči a zlomil sa obávaný meč, bolo hneď i po Veľkej Morave. A také sú tu Brücknerove úsudky napospol. Proti slovám Vladimíra Lamanského, že „vo veľkom skutku Cyrilla a Metoda vážné sú predovšetkým preklad sv. Písma a stvorenie písomného slovanského jazyka s energičnou verejnou záštitou práv slovanského plemena mať svoju národnú písomnosť (literatúru), po príklade Židov, Grékov, Rimanov —“ (Извѣстія Академіи Наукъ, 1901, 4, str. 317) Brückner odvoláva sa na „skvelú, samorastlú (!!) národnú literatúru“, ktorú vraj Slovania, nepristúpivší k dielu Cyrilla a Metoda, mali za viac storočí; — človek až začuduje sa. Keby Česi a Poliaci tiež boli sa stali cyrillo-metodistami, s universít pražskej a krakovskej či by vraj boli mohli povstať Hus a Kopernik? Na to temer mohlo by sa povedať: keby všetky slovanské národy boly sa polatinčily, dnes — napriek Husovi a Kopernikovi — nebolo by Slovanstva. Že cyrillo-metodejské Slovanstvo v XV. a XVI stl. nemalo Husov a Kopernikov, ale bránilo európejskú civilisáciu od XIII. do XVI. storočia pred potomkami Džingischana a od XIV. až do XVIII. prvé krvácalo v obrane pred Turkami. Keď v svojej rozprave o ruských nárečiach A. Šachmatov (Р. Филол. Вѣстникъ, 1894, str. 2) ukazoval, že ruské kmeny boly by sa celkom oddelily medzi sebou a na priestranstve Rusi bolo by povstalo množstvo nárečí, ostro sa líšiacich, keby historickými udalosťami IX. a X. storočia u týchže kmenov nebola sa utvorila silná štátna moc: Jagić proti tomu (Archiv f. sl. Ph., XX, 28) napísal, že hlavnú zásluhu na upevnení a zachovaní jednoty v Rusku má nie tak politická moc, ako veľký kultúrny a jazykove zjednocujúci vliv cirkve a jej jednotný cirkevno-slovanský jazyk. Teraz zas, podvracajúc Brücknera, prof. J. Pekař píše, že „slovanský jazyk literárni všem Slovanům společný mohl vésti k výsledkům pro politický i kulturní vývoj Slovanstva nedohledným . . . Vlivů románsko-germánských

Ako vidno, Hilferding osvojil si Palackého mienku, ale potom usiloval sa zmierniť jej smysel. Nikto nemôže vraj povedať, čo by bolo lepšie: či keby samostatné a všeobecné rozvitie slovanského sveta bolo sa začalo v IX. století a v prostriedku europejskej pevniny, s obidvoch strán Karpat, či až v XIX. století a na priestranstve od Bieleho do Čierneho mora a do Tichého oceána?

Čo by bolo lepšie? Otázku sotva môžeme tak stavať, lebo v historii vážime a rozsudzujeme len faktá. Keby Maďari ani neboli prišli na Stredný Dunaj, pod Svätoplukovými slabými synmi Veľká Morava nemohla mať skvelú budúcnosť, úpadok i tak bol už hotový; Rusi tiež nijakými okolnosťami Strednej Europy, nijakou rozvitosťou západného Slovanstva neboli by bývali zachránení pred tatárskym jarmom, ktoré prežiť, Tatárov skrotiť a europejskú civilisáciu obrániť bolo ich historickou úlohou; i Turci pravdepodobne jednako boli by prišli do Europy a zahubili južných Slovanov. To jest rozvitie, začavšie sa v IX. století, nebolo by mohlo nehateno napredovať za celých 1000 rokov. Do tajností riadenia Božieho nerozumieme sa, no bez

na kulturu Slovanů západních nepodceňuji; do 13. st. nebyly však asi příznivější než by byl domácí vývoj na základech slovansko-byzantských; co od 13—14. st. vzrůstalo pokrokového a národového u nás, dálo se z části v odboji proti západu, ač ovšem byl to západ sám, jenž dodal zbraně k boji tomu. Dnes . . . nemůžeme naprosto změřiti ponekud spolehlivě možnost politického a kulturního vývoje východo-evropského, kdyby Slovanstvo bylo bývalo vychováváno v jedné církvi a jednom jazyku církevně-literárním a hranice kultury západní končily se na Labi, Sále a Enži. Nad to Brückner na význam velkého daru Cyrillova, písma a spisovného jazyka slovanského, neklade tuším důrazu dostatečného; poukazuji na př. na zděšený výkřik Bachmannův o škole (latinské a) slovanské v Budči (Mittheilungen d. Instituts f. österr. Geschichtsf., 20, 50): Slavischer Elementarunterricht im beginnenden 10. Jahrhundert! A toto slovanské učení jsme měli, známe z legendy „Crescente fide“ i zajímavé jméno učitele, *Ucen* — kde měli tou dobou cos podobného Němci?“ (Český Č. Hist. IX, 474.) Metodovi Brückner vytýká, že zrušil slovo, dané při svojom osvobození z bavorského zajatia a vykonával obrady v slovanskej reči opäť, kade vrátil sa na Moravu. Týmto, myslí, zničil Metoda. Ale ťažké mučenie Metodovo v bavorskom zajatí, túto večnú hanbu nemeckých biskupov, vôbec tvrdý boj nášho apoštola za slovanskú cirkev odbaviť jednou takouto vetou — — ani nevie človek, akým výrazom to označiť. Že je to veľký omyl, koncepcia nešťastnej minúty, na potvrdenie toho ja odvolávam sa na samého Brücknera, na jeho *Dzieje literatury polskiej* (Warszawa, 1903), vyšlé len pár mesiacmi pred mníchovským článkom, v ktorých (4. str.) dielo „svätých bratov solunských“ nazval *divom v Europe neslýchaným* („dziwem v Europie niesłychanym“). — Aká charakteristická vec, že nápad Brücknera na slovanských apoštolov, na slovanskú cirkev a literatúru sponáhľal sa preložiť v svojej N. Dobe (XI, 189) pražský Masaryk. (Diabolsky trhať a opľúvať všetko, čo je veľké a spasiteľné v Slovanstve, na to miesto ukazovať len samé rany, podlamovať vieru, otravovať slabších duchov!)

cudzorodého klina na Strednom Dunaji a so zachránenými polabskými a odrianskymi Slovanmi bolo by nám iste lepšie. Niektorí historikovia (medzi nimi Konstantín Grot [1]) nazdávajú sa, že Maďari zahatili nemecký príval dolu pobrežím Dunaja, upadlá Veľká Morava že nebola by ho mohla zastaviť. Ale keby bola bývala možnosť zachrániť i Slovanov nad Labem a Odrou, na západe slovanskom predsa bola by sa mohla utvoriť sila, ktorá bola by sa stala hrádzou pre Nemcov. I v tejto veci, vo veci chránenia Stredného Dunaja pred Nemci, Maďari koľko osožili Slovanstvu, iste aspoň toľko mu i škodili.

Už v XIII. storočí čože opäť produkovali? Akou pomocou prispeli Nemcom, ako poškodili Slovanstvu? Rozumiem pohromu Priemysla Otakára II. Medzi Nemci a západnými Slovanmi od IX. storočia nebolo takého boja, ako bola borba tohto českého kráľa s Rudolfom Habsburgským. (Vedľa veľkých svojich ctností Priemysel Otakár II. má pred historiou i veľký hriech, práve tak, ako veľkomoravský Svätopluk. [2]) Otakár, ktorý zpod nemeckej vlády pripojoval krajinu za krajinou k českej korune a panoval už od Krkonôšov k Adriatickému moru, v novembri 1276 pokoril sa Rudolfovi pre kumánsku pomoc, ktorá z Uhorska prišla proti nemu, a pri uzavieraní pokoja bol prinútený odriecť sa Rakús, Štýrska, Korutanska, Krajiny i Chebu. O dva roky zas bitku na Moravskom poli, kde Otakár ztratil i život, rozhodli v prospech Nemcov s Maďarmi tí istí Kumáni, Rudolfovi Habsburgskému privedení na pomoc kráľom Ladislavom IV., i Kumánskym zvaným. [3]) Minulo odvtedy 600 rokov, ale následky tejto pohromy ešte vždy trvajú.

Maďarský historik, bystroumný a objektívny Fr. Salamon ukazuje ako zásluhu Uhorska, že v spore nemeckých cisárov s pápežmi

---

[1]) Моравія и Мадьяры, str. 417 a sl.

[2]) Otakár, z prvej doby svojho panovania veľký hriešnik v protegovaní Nemcov na českej zemi, v XIII. storočí už dôkladne chápal slovanskú vzájomnosť. V liste, ktorým roku 1278, v ťažkom svojom položení, prosil poľské kniežatá o pomoc, písal im, že „medzi všetkými národmi na svete nenašlo by sa užšej príbuznosti, nežli medzi Poliakmi a Čechmi, ktorých spojuje nielen bezprostredné susedstvo, lež i spoločný jazyk, spoločný pôvod a spoločná krv, ako by z jednej a tej istej žily boli vystriekli. Preto . . . zdar a šťastie jedných malo by slúžiť druhým k útoche a naopak.“ V boji jeho s rímskym kráľom Rudolfom prečo mali by mu pomáhať Poliaci, to vysvetľuje: „Máte k tomu, okrem uvedených, ešte iné príčiny. Lebo keby sme my, čoho Boh nedaj, v nastávajúcom boji podľahli, nenásytná lakomosť Nemcov siahala by ešte ďalej a zabažili by i po vašich državách . . . Ó, koľkoraké útisky zakúsil by potom mnohočíselný váš *od Nemcov tak nenávidený* národ! (O quantis afflictionibus *exosa Teutonicis vestrae* tunc opprimeretur *nationis* numerositas . . .) Palacký, Dějiny národu českého, II, 1, str. 145.

[3]) Vtedy Kumáni boli ešte divou hordou, pohanmi; až o sto rokov, v druhej polovici XIV. storočia, Ladvik Veľký obracal ich z pohanstva na kresťanskú vieru.

jeho královia nepostavili sa na stranu nemeckú, — Uhorsko že nebolo ghibellínské.[1]) Ale prečo? Lebo to boly časy také, v ktorých v Uhorsku rozhodoval vliv slovanský. Spor nemeckých cisárov najostrejší bol hneď v svojom počiatku, v druhej polovici XI. storočia (cisár Henrich IV. a pápež Gregor VII.). Pokorený Henrich IV. v Canosse bol v januári 1077, a vtedy v Uhorsku kraľoval Gejza I., vnuk poľského Mečislava II., švagor horvatského Zvonimira a privrženec Carihradu, odkiaľ dostal i korunu. Potom, v XII. storočí, najtuhší boj viedol proti pápežskej moci cisár Fridrich I. (Barbarossa). Vtedy Nemci nemohli mať pomoc od Uhorska, lebo tu spravoval krajinu výtečný Srbin, palatín a bán Beluš, ujec kráľa Gejzu II. (Gejza II. bol synom srbskej Eleny, dcéry Uroša Veľkého a mal za ženu ruskú kňažnu Eufrosinu Mstislavovnu.) Slovania svojím prirodzeným čutím boli vždy proti Nemcom.

Za Anjouancov, v XIV. storočí, deje išly iným smerom, a zahraničná politika zvelebovaného Matiaša (Corvina) nemala určitosti. Keď potom (po roku 1526) okolnosti vyvinuly sa tak, že Maďarom prišlo stavať sa proti Nemcom, výsledky ich námah, ich bojov i vtedy pre Nemcov boly užitočné.

Pomery i dnešného Uhorska sú v mnohom z toho, že v XVI. a XVII. storočí (1542—1686) tu Turci panovali. Nemyslím na to, že stopy tureckého panstva podnes boly by sa zachovaly, ja mám na zreteli to, že Turkom pomáhavali Maďari. Uhorsko, chcejúc brániť svoju neodvislosť od Nemcov, od Habsburgov, volí si za kráľa vlastného syna, Jána Zápoľu. Pravda, volilo ho nie celé, a keď prišlo na lámanie chleba, zostala pri Zápoľovi len východná, oddialenejšia časť, zátisské Uhorsko a Sedmohradsko. Kráľovi takto postavenému prišlo opierať sa na Turkov, ktorí hneď po roku 1526 počínali si tu ako v svojej provincii. Sedmohradsko zostáva až do konca XVII. storočia ohniskom uhorskej politickej neodvislosti — pri tureckej pomoci. Už Bethlen, ale najmä Tököli — ako po ňom i Rákóci — operoval proti Viedni v značnej miere so slovenskými silami Horného Uhorska, kde neláska, nedôvera k Nemcom bola elementárna, duchovia ľahko dali sa zaujať za taký boj, no bez Turkov nebol by býval možný ani Bethlen a Tököli, ani ešte pred Bethlenom Bocskay. V opieraní na Turkov Sedmohradsko však zapletie sa. Nebolo providentných ľudí, ktorí by boli rozoznali, jak ďaleko možno používať tureckej podpory. Oddávať sa Turkom znamenalo upevňovať v krajine ich moc. To je politika, nepočítajúca s dňom zajtrajším. Touto maďarskou politikou napomáhalo sa, že Turci v Uhorsku mohli byť zlomení len po dlhom čase. A boli zlomení nemeckou mocou, silami Nemecka, nie uhorskými. Z tohoto nasledovalo podrobenie Uhorska Habsburgom. *Čomu sa bránilo, skrze Turkov práve tomu prepadlo.*

Mikuláš Zrínsky, pravnuk sihoťského, hovoril, že „vyhnať Turkov treba z vlastnej sily, aby sme potom za osvobodenie neplatili nemeckým otroctvom.“ Tento zo Zrínskych bol maďaronom (i básni-

[1]) Salamon Ferenc Kisebb történelmi dolgozatai, str. 4.

kom maďarským), no zato zachoval svoju slovanskú dušu a od nej mal vnuknutie chrániť sa nielen Nemcov, lež i Turkov. A viac alebo menej tak cítili, tak smýšľali tu všetci Slovania. Takého širokého rozhľadu všetci sotva mali, že by umom boli k tomu priveдení: išlo to u nich z duše slovanskej, akýmsi inštinktom historiou vzbudeným. V obrane Uhorska proti Turkom najkrajšie príklady samoobetovania máme na Slovanoch, Zrínskom, Jurišićovi a Sondym (alias Suhovi). Na Maďaroch v pomere k Turkom dokazovalo sa, že krv nie je voda. (Maďari už zo svojej uralskej otčiny boli pomiešaní s tureckým elementom.) Až nepochopiteľná vec, že i geniálny Pázmány, najdôvernejší radca a najmocnejší pomocník Ferdinanda II. v protireformácii, aby len Sedmohradsko (podpora reformácie!) mohlo sa zachovať v neodvislosti od Austrie, schvaľoval jeho udržovanie s pomocou tureckou. Ostrihomský arcibiskup a kardinál Pázmány, štít protireformácie, uznával o Bocskayovom a Bethlenovom (protestantskom) Sedmohradsku, že je potrebné k zachráneniu maďarského národa.

Táto sedmohradsko-maďarská politika bola podporou pre Turkov, lebo keď raz taký spolok bol medzi Maďarmi a tureckými výbojcami. Turci mali obľahčené svoje postavenie v Uhorsku, svoje ďalšie výboje v ňom. *Tak touto maďarskou politikou pripravovalo sa podrobenie Uhorska Nemcom.* Lebo tureckú moc v Uhorsku raz predsa bolo treba zlomiť, a svojimi silami Uhorsko vykonať to nemohlo, nevládalo. Pomoc poľského kráľa Sobieskeho, ktorou roku 1683 porazení boli Turci, obliehavší Viedeň, získala si Austria. A porážka turecká pred Viedňou bola rozhodná. Cisár Leopold hneď postavil si za cieľ vytrhnúť Turkom Budín, ktorý držali v rukách už skoro 150 rokov. Posmelené činom poľského kráľa, k cisárskemu vojsku Karla Lotaringského prišly pod náčelníctvom bavorského Maximiliána nemecké ríšske sbory vojenské, prišla i iná inostranná pomoc, v septembri 1686 Budín bol skutočne vzatý Turkom, a potom už hneď stalo sa, čo od roku 1526 bolo vždy nemožné. Cisár Leopold, v povedomí svojej zásluhy o Uhorsko, vymohol si, že uhorské stavy hneď na sneme roku 1687 pristaly na zrušenie svojho volebného kráľovstva a uznaly dedičnosť Habsburgského domu na uhorskom tróne. Klausula 31. článku zlatej bully, ktorou stavom dávalo sa právo insurrekcie v páde urazenia ústavy so strany kráľa, bola tiež zrušená, Sedmohradsko k Uhorsku pripojené a tým odňatá mu možnosť zbranného vystúpenia v prospech nejakých národných nárokov.

Tak dostalo sa Uhorsko do moci Habsburgského domu. Splnilo sa predpovedanie Mikuláša Zrínskeho. Zlomenie Turkov bolo súčasne i zlomením Uhorska, čo nebolo by sa mohlo stať bez sedmohradsko-maďarskej politiky, prijímavšej tureckú pomoc bez počítania s budúcnosťou. Osud Maďarov je slúžiť Nemcom i vtedy, keď by nechceli.

Uhorsko utratilo svoje značenie tak, že dôležitý karlovský pokoj (po víťazstve Eugena Savoyského nad Turkom pri Zente roku 1697) cisárski uzavreli už bez účasti uhorských poverenikov. Prišlo ešte i povstanie Rákócziho (1703—1711) — nová príčina, aby medzi

Maďarmi a Nemci tvorila sa priepasť; ale rozvoj vecí zato onedlho ukazoval, že medzi nimi je akási skrytá alliancia, majúca hlboko svoje korene. Ukazuje sa to najmä od druhej polovice XVIII. storočia. Všetko, čo je slovanské, Viedeň systematične ukracuje, zatlačuje. Horvatsko postupne znižuje sa na stupeň uhorskej provincie, Srbom uhorským stenčujú sa privilegia. Prospech z toho všetkého mali, rozumie sa, v prvom rade Maďari. O nasledujúcej epoche v rakúskej politike, označovanej menom Metternicha, i Nemec Löhner hovorí, že jej zaostalosť čo do svobody a kultúry bola zavinená i zatlačovaním Slovákov, Rumunov a Horvatov.[1]) Palatínom v Uhorsku — iste nie náhodou — celé polstoletie bol ponechaný arcikniežа Jozef, veľký nenávistník Slovanstva. Tak postupne prišlo sa k roku 1867, ktorého vyrovnaním ostatné národy Uhorska Viedeň cele vydala Maďarom.

Revolúcia rokov 1848—49 tu nič nevadila, tá v Europe vtedy bola všeobecná, a maďarská revolúcia proti Austrii, spolu s debrecínskym aktom detronisovania Habsburgov, bola vlastne dielom jedného človeka, Kossutha, a tiež nie Maďara, ale Slováka rodom.

Dynastia už na počiatku 1848 veľmi pomohla Maďarom na nohy. O zákonoch, prispením dynastie na kossuthovskom sneme do 11. apríla 1848 donesených, maďarský historik hovorí, že „nimi maďarská národná a štátna idea bola k panovaniu privedená v takej miere, o jakej od smrti Matiaša nedalo sa ani myslieť.“ [2]) I zbadali vo Viedni hneď vtedy, že primnoho povolili Maďarom, že pre jednotu monarchie to nebude dobre a mohlo by viesť k odtrhnutiu Uhorska. Mohli to potom zabudnúť do roku 1867?

Ani nezabudli. Ale báli sa vzrastu Slovanstva, a hatiť ho pripravovali Maďarov. Rok 1867 nebol len výplyvom pre Maďarov šťastlivých okolností (nešťastné vojny 1859 a 1866) a dielom ich politikov: bol pripravovaný historiou, vyše 900-ročnými stykami Nemcov a Maďarov, ich vzájomnými službami protislovanskými. Keď roku 1862 superintendent Kuzmány ešte nahováral biskupa Moysesa klopať vo Viedni v záujme slovenského národa, zo Sv. Kríža Moyses odpovedal svojmu turčiansko-sv.-martinskému priateľovi: „Darmo nám je spravedlivosť našu dokazovať; tým viac, že u Nemca súcitu so Slovanom predpokladať nemôžeme. Slovana nikto tak nenávidí, jako Nemec, lebo mu nikto toľko krivdy neučinil.“ [3]) Že roku 1867 Viedeň mala protislovanskú tendenciu, poznať i z toho, čo vykonala s Haličou. Dala jej postavenie cele neprimerané dualistickému (cislajtánskemu) poriadku; dala jej autonomiu — poľskú. Rusov v Haliči vydala Poliakom temer tak, ako v Uhorsku Maďarom Slovanov

[1]) „Nun war Österreich in der Metternich'schen Zeit zurückgeblieben in der Entwicklung der Freiheit und Kultur, und daran trug allerdings Mitschuld das lähmende Rückhalten der Slovaken, Rumänen und Kroaten. Dies Verschulden büsst das Reich schwer und lange.“ Die Magyaren und andere Ungarn, str. 426.

[2]) Marcali, A legujabb kor, str. 624.

[3]) Slovenské Pohľady 1897, str. 52.

s Rumunmi. (Za službu cárom Nikolajom 1849 preukázanú Viedeň „odmenila sa“ tak skoro i po druhý raz.)

Ako svedčí historia i minulého roku, za výdatné podporovanie svojej veci Maďari neukazujú Viedni mnoho vďaky. Ale to je nič; život národov nie tak treba považovať, ako život jednotlivých ľudí. Tu rozhodujú doby, storočia. Vo Viedni majú dosť toho, že Maďari dobre plnia svoju úlohu, sverenú im roku 1867; pritom prípadne ešte môžu vykonať i väčšiu, mimoriadnejšiu službu. Sentimentálnosť by bola zapísať im na účet to, čo roku 1903 robili. V tejto veci hodno je zachovať si, čo sa stalo z príležitosti posledného zasedania delegácií, teraz v decembri. V cercle Jeho Veličenstvo karhal Čecha Kramáža i Juhoslovana Biankiniho, že sú nespokojní, že robia krik a škodia vážnosti monarchie; Maďari celý rok obštrnovali, hatili chod štátneho stroja, chceli roztrhať armádu, rekrutovanie prekazili, sám ministerpredseda Tisza len dva dni predtým, v reči proti Körberovi, vyhrážal sa, že všetci budú za neodvislosť Uhorska — a nedostalo sa im ani slova zazlievajúceho. Scéna táto je takým obnivom celej retaze, aké bolo i verejné karhanie biskupa Strossmayera od Jeho Veličenstva za telegrafické pozdravenie, poslané roku 1888 do Kijeva pri slávnosti na 900-ročnú pamiatku pokrstenia ruského národa. Vôbec posledných 50 rokov austrijskej historie bude sa počítať za ťažkú dobu v živote západného a južného Slovanstva. Nemci v spolku s Maďarmi v tomto čase spôsobili Slovanstvu mnoho zlého. Východná či balkánska politika Rakúsko-Uhorska, diabolsky vymyslená Bismarckom, bez Maďarov bola by bývala tiež nemožná. Nemci cislajtánski (ústavári) nechceli ísť do Bosny a Hercegoviny, okkupáciu spravil Andrássy pri pomoci Tiszu. Prečože i správu týchto zemí dôsledne dávajú vo Viedni Maďarom? [1])

[1]) Pominulého roku, keď Maďari naťahovali sa s Viedňou, dožili sme sa i toho, že z Čiech, z Prahy, sľubovali im alliancíu. (Klofáč.) Čím vážnejšia vec, nepovolaní ľudia tým ľahkomyseľnejšie starejú sa do nej! Keď dynastia má spor s Maďarmi, vtedy strašiť ju — Slovanstvom!! To znamená utvrdzovať ju v mienke, že ona tu nemá na koho sa opierať a pre ňu najspoľahlivejší sú Maďari. Znamená hnať ju do náručia Maďarov, nútiť ju k tomu, aby čím skorej pokonala sa s nimi, prijala ich podmienky. S druhej takej strany na nás Slovákov (zároveň i na Rumunov, Srbov atď.) útočilo sa, že v spore Maďarov s Viedňou nič nerobíme. Bolo by nám vraj treba ozývať sa, že tu nie sú len sami Maďari, ozývať sa, že my nežiadame pomaďarčenia uhorskej polovice armády, ozývať sa na ľudových shromaždeniach. Ozývať sa, že tu nie sú len sami Maďari. A vo Viedni o tom nevedia?! Ozývať sa na ľudových shromaždeniach, v takých pomeroch, keď veľmi ľahko mohlo by sa stať, že rozháňať naše shromaždenia kommandovali by tú samú armádu, za ktorú my chceme sa zaujímať. A taká akcia naša medziiným bola by mohla mať i ten následok, že vo Viedni skorej boli by popustili maďarskému stanovisku. Nuž pomáhať Maďarom má byť cieľom slovenskej politiky? Taká politika už nech len zostáva pre Masaryka a jeho „Čas“.

Také je dnešné položenie.

Maďari môžu si i povirgať proti Viedni, môžu si viac dovoliť, lebo opierajú sa už na Berlín — miesto menších majú za chrbtom väčších Nemcov. Dynastia Habsburgov, ako poznať i z decembrového výjavu s delegátmi, nedá sa ničím mýliť. Jej vec je, jestli Maďarov, oduševňujúcich sa za Vilhelma II., pokladá za spoľahlivých pre seba. Ale — časy sú kritické.

Hilferding v uvedenej svojej rozprave (str. 42) hovorí Maďarom, aby spojili svoje srdcia so Slovanmi, v slovanskom svete že jest dosť miesta i pre ich národ. Rozumie to tak, že v krážoch slovanského sveta Maďari môžu mať budúcnosť bez ujmy svojej národnosti. A také je stanovisko všetkých pozdejších slovanofilov ruských, v budúcnosti k slovanskému svetu pripojuje Maďarov Danilevskij (Россія и Европа), Lamanskij (Три міра азійско-европейскаго материка. С.-Петербургъ, 1892 [1]), temer tak hladí na vec i Konstantín Grot (Моравія и Мадьяры съ половины IX до начала X вѣка, Санктпетербургъ, 1881; Мадьяры и Славяне въ прошломъ, Варшава, 1893; Мадьяры, Правительственный Вѣстникъ 1903, № 239 a sl.). Lamanskij hovorí, že niet príčiny žiadať si, aby Maďari utonuli v slovanskom mori. „Pre budúcu civilisáciu Slovanstva, pre jej plnotu, bohatstvo a najdlhšiu budúcnosť sú želateľné štiavnatosť a rozmanitosť. Vnútri nášho sveta už zjavily sa za nášho veku, na juh i na sever od Dunaja, osobitné národno-politické organismy; za nimi, dá Boh, v najbližšie desaťletia pôjdu a vzniknú ešte nové z národov, ktoré niekdy, podobne Uhorsku, maly svoju samostatnú historiu . . . Nechže Slovanstvo v našom svete prevláda, no ono i samo delí sa na niekoľko rôznotvárností a zmiznutie ich nie je nijako želateľné; v našom svete majú svoje určité miesto, svoje povolanie i rôzne ešte iné plemená a národnosti, ako Gréci, Albánci, Rumuni, Maďari, ich zachránenie a rozvitie v ich vlastných hraniciach je práve tak želateľné, potrebné.“ (Str. 89.) Lamanskij (str. 85) priveľké značenie pripisuje tomu, že Maďari, roku 1849 nenávidiaci Nemcov, bratali sa s Rusmi, officieri kapitulovavšej Görgeyovej armády boli hotoví vstúpiť do ruskej vojenskej služby, Košút zamýšľal ponuknúť uhorskú korunu cárovi, atď. To boly záchvaty minúty. Na javišti stáli Nemci, Rusi a Maďari — týmto dvom nebolo možno nesympatisovať; i v spoločenskom živote Maďarom iste boli by zavše bližší Rusi než Nemci. No v politike, keď to príde na lámanie, oni predsa len pôjdu s Nemci. Lúbeznosť ruská z roku 1849 u Maďarov zabudla sa veľmi skoro a oni vrátili sa k tomu, čo Pulszky a iní hlásali už od 30-tych rokov XIX. storočia, že pridajú sa k Nemcom; slovenskej deputácii, ktorá bola v Pešti s Memorandumom turčiansko-sv.-martinským, barón Eötvös už 1861 chcel osvietiť situáciu vyznaním, že oni (Maďari) k Nemcom sa pripoja. A ženú Maďarov do spolku s Germánstvom (vlastne do toho, aby boli nástrojom jeho) i slovanskí renegáti, množiaci sa v ich tábore. Lebo zradca nikda viac nemôže byť spravedlivý

[1]) Odtisk zo Слав. Обозрѣнія A. S. Budilovića, 1892.

k tým, proti ktorým sa prehrešil; pre ospravedlnenie svojej zrady on bude neustále brojiť, búriť proti svojej krvi.[1]) Pravda, chod udalostí môže zmeniť všeličo. Nemecko derie sa k Triestu, odtiaľ na Východ: kto ho zastaví, jestli nie Slovanstvo, Rusko? Ako si myslia Maďari obstáť v takej borbe? Jestli Rusko nezachráni Východa, odzvoní sa veru i ich národnosti. Lebo Germánstvo nebude hľadať rozmanitosti, farbitosti svojho sveta. Maďarom pripojenie k Slovanstvu prinesie logika dejov — jestli totiž Slovania ešte i vtedy budú hotoví zachrániť svojich večných záškodníkov.

K riešeniu neprídu veci, pokým trvá Austria, lebo ona ako s jednej strany pripravuje Nemecku cestu na Východ, s druhej strany stojí mu i v ceste. No z trvania Austrie tiež nenasleduje od nej na Východ Veľká Maďaria. Deschanel, pokladaný vo Francúzsku za človeka budúcnosti, i nedávno (v novembri 1903) hovoril v parlamente, že oslabenie Austrie bolo by oslabením Francúzska. Smysel jeho osvedčenia je, že z oslabenia Austrie malo by prospech Nemecko, a ďalšie zmocnenie Nemecka bolo by nebezpečenstvom pre Francúzsko. Totiž Maďari môžu vidieť, že odtrhnutie Uhorska od Austrie, ku ktorému oni minulého roku taký krok chceli urobiť, nestane sa. Moci, protiviace sa tomu, našly by pomoc i vo francúzskej politike. A Berlín v tejto veci mohol by urobiť niečo za Maďarov len tak, keby zjavne postavil sa proti Austrii, čo je predsa vytvorené.

Jozef Škultéty.

---

[1]) Varšavská reč (1893) Konstantína Grota a jeho rozprava v Prav. Viestniku sú veľmi poučné. Ale potrebujeme korrigovať len terminológiu jeho, a pomer medzi Maďarmi a uhorskými Slovanmi v minulosti nebude celkom taký, ako predstavuje ho prof. Grot. On totiž ukazuje, že v celej histórii Uhorska, okrem novšej doby, „elementy slovanský a maďarský“ malý totožné, spoločné záujmy a vo verejnom živote bývala medzi nimi úplná shoda. Ale vo verejnom živote Uhorska malo účasť len zemianstvo, nerozoznávané podľa národnosti: miesto termínu „elementy slovanský a maďarský“ treba nám teda položiť „zemianstvo“ a vtedy neobstojí z vývodov Grotových len málo.

Dom v stráni.

Povesť.

Napísal *Martin Kukučín.*

X.

Oberačka.

Nastala oberačka!

Ráno vstávať do dňa, líhať neskoro. Celý deň skákať, vrtieť sa, obhadzovať v poli i dome a predsa sa nežalovať na ustatosť. Oh, krásne dni, kde sa sberá požehnanie Božie, pri speve oberáčok, došlých zo spevného Zagoria; sberá sa odrazu na hrsti, na koše, na putne do obrovskych kádí, kde ho kyjami pučia, gniavia na hustú kašu. Po uliciach a poľných chodníkoch so všetkých strán ozýva sa neprestajný dupot múlov a mulíc, obťažených koženými mechami. Po dva sa nadúvajú na samári sťa gajdy, v nich ločká hroznová kaša, premokajúc okolo hrdla a na stehnách mecha, kde sú pookrúcané špagáty. Za statkom letia upachtení pohoničia, pokrikujúc a štrkajúc obrúčkami na svojich korbáčoch. Druhí, čo sa vracajú prázdni do viníc, vysadli na múla a letia besným úprkom po nové bremä, strčiac prst do ucha a vyspevujúc hulákave. Ryčanie oslov, vždy bodrých a neunavných, ktorých i teraz, hoci sú i strhaní robotou, nadchodí besnota, keď sa stretnú s mulicou alebo oslom.

Nuž trma-vrma od svitu do noci, bez prestania. Všetko je pohrúžené v robote. Nikto nemyslí na dom ani kostol, na spanie a pohodlie — všetko zaujala jediná náruživosť: ponaplňať káde a sudy, koľko ich len jest vo dvore a v pivnici, sladkým mokom vínovej révy.

Nikto sa nežaluje na ustatosť a zmalátnelosť. Každému žiari úsmev na tvári, bodrosť a veselosť. Težak je plný sebavedomia a hrdosti. Inokedy pokorný, plný zdvorilosti a poklon, vykračuje si dnes hrdo ani kráľ, s čiapočkou nad uchom so zalomenou hlavou. Ak ťa pozdraví, pozdraví ťa mimochodom, z milosti; ak pozre na teba, pohľad jeho vraví: „Ja som čo som a ty si obšivkár, lebo žiješ zo mňa...“

U Dubčićov je ani na jarmoku. Hosti dochádzajú a odchádzajú, po jednom i po hŕbach. Neraz sa ich zhrnie, že celý dvor dudnie pod koňskými kopyty. Niko sedí pred cieňou v svojom trojnohom kresle s knihou na kolenách. Do nej vpisuje, kto koľko odovzdal, či na dlh a či z dôchodku. Jure skáče s celým štábom zagorských šuhajov, krásne urastených, mocných, kydá kašu hroznovú do mier a ztadiaľ do kádí. V každej kádi druhá brečka: v jednej biela, v druhej červená, v inej zase čierna. Vzdor trme-vrme, náhleniu a a skákaniu, každá vec má určité miesto, každý človek vymeranú úlohu. Ak kto pochybí, zasekne celý stroj a nastane všeobecné rozčulenie. Rozčuli sa gazda, rozkričí sa Jure, Vlasi začnú cifrovane kliať a muli pod mechami plnými netrpelivo dupkajú. Ba podsadne ich neraz kýsi ďas, počnú sa hrýzť, ryčať, skákať, vyhadzovať...

Z kádí prenášajú kašu Vlasi a Vlachyne pod preš a či už turne, a to na hlavách, ako je tu obyčaj nosiť bremená v dosť hodných šafloch. Z nich sa neraz preleje sladký lepkavý mok a steká dolu tvárou a po hábach. Pekný národný kroj vlaských krásavíc premenil sa v oberačkovú uniformu, zalepenú muštom. Krídle včiel a osí roja sa okolo kádí a okolo Vlachov a Vlachýň. Pod cieňou sú turne, preši novej i najnovšej konštrukcie, medzi nimi je i primitívny prvotný preš, aký bol bez pochyby v móde ešte za rímskych časov, solídny, imposantný a jednoduchý. V ňom tlačí Vlach nohami kašu, sťa keď Slovák tlačí kapustu, a pod jeho stupajami syčí a cedí sa mušt pomedzi šranky a steká žliebkom do kamenice, zakopanej v zemi. Keď sa šranky naplnia terkeľa až do vrchu, odhodia ich a terkeľ opášu mocnými, hrubými povrazmi. Na túto furmu položia hradu, ktorú šróba potíska nadol, pod mocnými ramenami Vlachov. Na taký spôsob neostane ani zrnka celého, mušt sa vyprešuje do ostatnej kvapky. Suchý terkeľ hádže sa do jám, alebo do kádí, kde bude vrieť do zimy, kým ho nevypália na rakiju. Novšie a najnovšie turne sú zariadené na hriadle a páky. V nich sa hrozno veľmi snadno chytro a dôkladne vyžmíka. Z nádržiek sa mušt pumpuje a vedie dlhými kaučukovými cievami do sudísk, ktorých sú dlhé rady rozostavené v pivnici.

Toho roku prevzal Niko velenie nad touto komplikovanou robotou. Matka iba tu i tu síde do dvora a poprezerá, čo sa robí. Jej príchod dostačí, aby sa utíšil najhorší zmätok. Jediný pohľad — a ona už vie, kde je počiatok neporiadku. Dakoľko slov tichých a krátkych a už zase tečie všetko v najlepšom poriadku. Sám mladý gazda cíti, ako pod jej pokojným pohľadom ztratí sa i v ňom najhoršie roz čulenie.

I v kuchyni je neobvyklá činnosť. No vzdor tomu nikto by neuveril, že sa tu varí ani v ktoromkoľvek velikom hostinci — pánom, čeľadke i celému zástupu Vlachov a robotníkov, čo sú vo dvore i tamvon po viniciach. V určenú hodinu je obed hotový i v jedálni palácu, v čeľadnej izbe i na dvore. O jedenástej večer utíchne všetko. Každý sa poberá na odpočinok, ustatý, utrmácaný. Iba čo Vlasi, táto rasa obrov a železných ľudí, po denných lopotách trkocú ešte okolo vatry na dvore, alebo pri hundravých gusliach vyspevujú svoje nekonečné, monotónne piesne, alebo: vystrájajú šanty s robotnicami Vlachyňami.

V jeden taký oberačkový deň, že si sa nemal kedy prežehnať, dohnal Paško Bobica hospodárovi dôchodok. Niko, keď zazrel jeho vysokú, hrdú postavu, keď zachytil v jeho oku zlostný, vzdorovitý blesk, zastal v práci a obzerá si ho vnímave. Zišiel mu na um nočný výjav, keď musel skákať pred skalami mládencov — presvedčený, že Paško bol všetkému pôvodca... Stisol zuby, pred očima mu naskakujú iskry. Jeho potupiť, na posmech obrátiť pred tažačkou mládežou! Ostro pozerá medzi oči tomuto sedliackemu hrdinovi, ktorý každým pohľadom, každým pohybom ako by ho hľadel vyzývať, potupiť... ako by mu chcel ukázať silu, zručnosť svojich údov: pohybuje sa so vztýčenou hlavou, s čiapočkou nad uchom.

Sebavedomie mu žiari z očí, smelosť a odhodlanosť. Chodí medzi svetom sťa aristokrat dáky, sťa pán a gazda: a čo je nepríjemné — každý mu ustupuje s cesty, ochotne a dobrovoľne, uznávajúc jeho nadvládu...

Na mrkaní zas dohnal Paško svoj dôchodok. Vo dvore sa už trochu prečistilo, cudzieho sveta málo. Čo ešte ich bolo, poodprával ich Niko. Pašku si nechal na ostatok. Uvidí on, kto bude tu hlavu dvíhať!

Paško vyprázdnil mechy, vytriasol ich statočne nad káďami, aby hospodárovho neodniesol ani kvapky. Prázdne mechy priviazal, pekne poskladané na samár a že pôjde. Tu zakýval naň mladý gazda a vedie ho do pivnice, ktorá je ešte prázdna.

Stoja zoči voči, sami dvaja, ako nikdy dosiaľ. Na slepom okne kmitá svetlo kahanca, nezdolejúc vyhnať hustú tmu z kútov a zpod klenby. Tamvon pokriky, robota — tu tichosť temer ako v hrobe. Merajú sa pohľadom, jeden druhého, oko im iskrí — v oboch zkrsla myšlienka: „Najlepšie by sa bolo odrazu porátať...“

„Ty sa tedy nazdávaš, že ma zastrašíš!“ začal Niko tlumeným hlasom, ktorý sa nesie dudnavou ozvenou v prázdnej pivnici. „Azda ma držíš za zbabelca!“

„Ja by bol zbabelec, podliak, keby sa nepomstil!“ zvolal Paško a tvár mu horí od jedu. „Ale zbabelec som nie, ani podliak, chvalabohu!“

„Mňa nezastrašíš, a čo by padaly centové skaly. Len aby daktorá netrafila kohosi druhého“...

„Oj, ja viem, že ma môžete privaliť, hospodáru, i zakopať. Iba vám chceť. Tam máte žandárov, súd, temnice... Čo čakáte? Čím skôr, tým lepšie: prv, než sa vám čo prihodí. Potom už vám bude ľahko — nebude prekážok. A mne“ — dodal hlasom, v ktorom ako by zachvievalo pohnutie — „mne už bez toho všetko jedno: tu alebo na šibenici... Nuž tak, pane!“ dodal s iskriacim pohľadom. „Vy máte moc, spôsoby a ja — odhodlanosť...“

„O, nieže tak, môj sokole!“ A Niku polial rumenec hnevu, že sa ho ten opovažuje tak potupovať. „Nie, neboj sa! Nepošlem ja na teba žandárov, ani súd. Ja si už s tebou poradím sám!“

„Nech sa páči — kedykoľvek. Počuli ste, že sa nedurím.“

„A budeš mi prekážať?“

„Kým len budem môcť.“

Čo tu treba už vyjednávať? Tu už niet miesta slovám; maly by nasledovať skutky. Premerali sa očima, v ktorých blčí jed a nenávisť, v údoch nastala napnutosť, ako by maly dvíhať ťarchu. Sú nerozhodní, či sa pochytiť zaraz a či čakať vhodnejšiu chvíľu. Krv v oboch vrie, prsia oddychujú ťažka. No vonku sú Vlasi, — začujú, priskočia, roztrhnú ich a škandál sa roznesie hneď dnes večer celým mestom.

V Nikovi sa prebudila rozvaha, opatrnosť. Zišla mu na um matka, ako by mu ona zazlievala, — zišly mu na um jeho plány, jeho úmysly, smerujúce k dobru a napomoženiu blahobytu ľudu. Zišiel mu na um Zandome, jeho výstrahy i posmešný pohľad...

Hnev vzkypel v ňom ešte väčšmi, preto, že ho musí tlumiť, pritajovať. Cíti, ako je Paškovi ľahšie, výhodnejšie — jeho neviažu ohľady, postavenie. No načím sa premôcť, utíšiť hnev; v tom práve záleží jeho prevaha nad surovým, sedliackym parobkom . . .

„A čo máš proti mne!“ začal Niko, hlasom už celé pokojným.

„Vy to ešte neviete!“ posmeškuje Paško, hľadiac naň s opovržením. „A či sa vám hádam zachcelo posmeškovať!“

„Chcem vedieť, aké máš právo?“

„Každý má právo hájiť svoje . . . I sliepku hájim, keď sa k nej prikráda líška. To je povinnosť! I vy by ste sa hájili, keby sa vám kto vlámal do truhly, ktorá je vraj plná cekinov! A ja by nemal práva!“

„Jeho práva!“ — zasipel Niko a v hrdle cíti, ako by ho čo stískalo. „On spomína akési práva!“

„Jej sa vyspýtajte — jej!“ odpovedá Paško celé pokojne, skoro chladno. „Vie stáť v slove, môžem povedať: bude i vedieť pravdu povedať . . . Oh, ona je vôbec pravdivá, úprimná! Čo na srdci, to na jazyku . . .“ Tu mu čajsi zišlo na um, jej láska, sľuby, vyčkávanie a stretávanie na odľahlých chodníkoch, pohľady zažaté ľúbosťou, všetko, čo prežil, čo ho k nej pútalo: lebo hlas mu zlyhal a srdce sa stiahlo od bôľu, ako v kliešťach. „A ja ako som veril! Ako som ju pestoval, štítil. K nej priviazal všetky nádeje, výhľady! Nech povie, čo sľúbila, keď odchodila do služby: slobodno nech rozpovie . . . Nie, bez nej mne niet života! Radšej temnica, radšej hrob, než takýto život. Ona ho podkopala, zkazila . . . Vy, vy — čo ste ju privábili mamonou. Čo ste ju kúpili, sviedli na kĺzké chodníky. Ako had — sľuby, ligot zlata . . . Vy, vy — čo ste jej urobili potupu, hanbu pred celým svetom! Ej, bude vás ona ešte preklínať, bude — ej, bude oplakávať pravú lásku, čo zapredala za truhlu zlata, čo zahodila do bahna, čistú, veľkú — pošliapala bezbožne nohami, zaprela, zradila . . . A ja že sa vás mám báť, hospodáru? Ja? Vyžeňte ma so svojej zeme, z ktorej vás kŕmim, tučím mojimi mozoľami — vyžeňte, bez toho bude prekliata, tŕnie a bodľačie bude rásť na nej! Vyžeňte, zatvorte, ožobráčte — a ja sa nebojím . . .“

Niko sa neoboril naň, ani len neodpovedá. Jeho zúfalstvo otriaslo ním do základu — cíti čosi, ako ľútosť, hádam i súcit . . . Ten je skutočne tak hlboko, že ho nemožno hlbšie srútiť: stratil všetko — nemožno mu už ničoho odňať . . . A potom i pochybenosti! Koho ona ľúbi: jeho a či tu toho? Čo ju púta k nemu — láska ozajstná a či len zlato, lesk a prepych? . . .

A jemu sa zdalo všetko tak jednoduché, prosté. Života niva plná kvietia a bájneho svetla. Cieľ životný celé jasný, určitý . . . A tu odrazu záhada, ktorej nevidíš na dno. Možno, v hĺbinách sa skrýva sklamanie, vytrezvenie, snáď i banovanie. Kto môže prehliadnuť nekonečné pláne budúcnosti? Kto vidieť všetky skárky a zvraty, priepasti a trasoviská?

Hľa, i Zandome nadhodil čosi, že tam v tých sfárach najde mnoho temného, záhadného. Nuž, záhada je tu, hneď na počiatku;

ťažká, nerozriešiteľná. Kde on má spôsob vniknúť do ženského srdca, vyznať sa v každom záhybe, prehliadnuť každý kútik! Tamtoho zaviedla, opustila, zradila: kto mu zaručí, či neopustí dnes alebo zajtra jeho?

„Oh, Zandome mal pravdu!“ uznáva sám v sebe. „Je lahtikár, ale mal pravdu. Kto sa tu vyzná?“

Paško hľadí naň, zamysleného, utrápeného skoro, zvysoka. Čosi mu šepká, že zvíťazil. Do kalicha pôžitkov naliał mu kvapku horkého jedu . . . Zasadil mu do srdca tŕň, ktorý sa nedá ľahko vytrhnúť. Pripravil ho o vieru, zasial doň pochybosti, podozrenie — teraz len zrnko, to je pravda: no zrnko nmôže vzísť, rozrásť v strom veliký . . .

Ožila v ňom nádej, divoká, neodôvodnená; no predsa nádej, že sa boj skončí jeho víťazstvom. On to cíti, má akúsi predtuchu. A zúfanie ho minulo, ako by bolo vyšlo nové slnce.

„Už nemám tu roboty, hospodáru?“ pýta sa hlasom cele pokojným, s vyjasnenou tvárou. „Ja idem“ . . .

A odišiel, nikto ho nezadržal.

Niko už naň nemyslí. Vyšiel za ním z pivnice, hľadí k nebu, posiatemu trblietavými hviezdami. Ony sa smejú, ihrajú na čistej oblohe, a jemu v duši temno, ťažko a clivo. Kde je rozlúštenie záhady? Na nebi otvorenom, hladkom, vznešenom? Tam nieto záhad, všetko je jasné . . . Pozatváral pivnice obrovskými kľúčami, umelecky skovanými a šiel do domu.

Pri večeri sedí zamyslený; sotva sa dotkol, čo mu predkladajú. Mať vidí, že ho čosi trápi; šípi, že to súvisí s tou zpod Grabovíka. No nevystíha, nevypytuje sa, len tu i tu pozre kosom naňho. Ako sa trápi! Oči mu nesvieťa svitom bezstarostným; hľadia do diaľky, zatiahnuté závojom smútku . . .

Áno, neposkytol mu uspokojenia ani kľud, ktorý veje naň z bytnosti materinej. I ona je hladká, vznešená, ako to nebo . . . Nikde pokoja, nikde rozlúštenia!

Vytratil sa zas do dvora. Tam už všetko ticho, iba čo okolo vatry dudajú Vlasi. I z mesta odkiaľsi dolieha spev, tiahly, neveselý.

Vyšiel na ulicu, potom na námestie a už sa spúšťa známym chodníkom dolu briežkom. Srdce mu nepokojne bije. Pretúrov dom sa mu belie v svetle mesiaca, tichý, tajomný. V jednom obloku ešte sliepňa sviečka. On vie, čí je to oblôčik. Bystrým krokom sišiel do údolia, hodil skalku na biely krov a už závora vŕzga na vrátkach. V bráne ho čaká Katica, obliata bájnym svetlom mesiaca.

Jej zjav zahnal odrazu všetky trapy a muky. Oh, láska je predsa len mocný lekár, ona poskytuje balsam, lieči rany! Ako je sladko spočinúť v jej tôni, ako sa vlieva mier do srdca, a pokoj!

Sadli na lavičku pod strieškm, hlesnú kedy-tedy slovíčko. Z mesta dolieha tiahla, smutná pieseň; teraz ho uspokojuje, nezanecháva v ňom nič prázdneho, nedokončeného . . . On sedí, ako ustatý pútnik, zmučený, nsužovaný — kochá sa v pokoji, ktorý sa rozhostil v srdci, zahnal pochyby a záhady. Spev tam od-

[illegible] sa mu, že jeden hlas vyraža z nebo — hlas, ktorý sa v nom ozýval pri večeri: zničil jeho mier . . .

„I on je medzi nimi“, myslí si, a mier sa ztratil, kuzlo uletelo. Skočil mu pred oči celý výjav z pivnice a pochyby sa ozvaly mocným hlasom.

„Či vieš, kto ma to kamenoval vtedy?“ pýta sa jej razom.

„Neviem,“ odpovedá ona ticho, sotva sa zvládajúc, aby sa jej hlas nezatriasol.

„Paško Bobica a kompania,“ odpovedá on.

„Ako len zvedel!“ trápi sa ona, a po tele ako by jej bol prebehol mráz. „Ako to len zvedel!“

„A či vieš, prečo?“ spytuje sa on.

Tichosť — no čuje dobre v tej tichosti ako jej búcha srdce . . . Jemu je ešte ťažšie. Predtuchy, pochyby ho neklamaly. Prichodí sa mu biť s Paškom a nevie, čia je tá, pre ktorú sa ide biť . . .

„Nemôže ťa vraj zabudnúť,“ riekol s nesmiernym namahaním, ako by mal podvihnúť a odvaliť balvan. „On ešte neztratil nádeje. Míva, že si ho nezabudla“ . . .

„Ja,“ vyriekla ona, chcela sa zasmiať, no smiech skončil zastenaním. Skočila pred ňu jeho postava, strojná, hrdá so vztyčenou hlavou, pohľadom plným odvahy. Taká, ako sa jej ukazovala v chvíľach samoty a snenia.

„A ja sa mu nedivím. Ťažko oželieť, čo ľubime a čo bolo — naše . . . Či je pravda, že si sa mu sľubila?“

On znáša veľký bôľ, ako by mu trhal srdce; a predsa sa vyspytuje, vystíha, lebo sa ufá, že ho pravda uzdraví . . .

Na Katicu ako by sa rútila planina, ktorá ju ide pochovať.

„Dali sme si slovo. Ja som bola mladá. Čo sa potom stalo, viete sami najlepšie. A či som ja na vine, že mi odpadol od srdca? Koľko som sa natrápila!“ A hlasom jej prebíjajú slzy.

„Moja drahá, drahá“ . . . A hladí ju rukou po hlave. „A odpadol celkom — navždy?“ pýta sa jej, kloniac sa k nej.

Miesto odpovede pritúlila sa k nemu, ako by uňho hľadala záštitu.

„Že som ťa zaviedol bohatstvom, privábil mamonou! Aké hlúposti! Ako by sa láska dala kupovať“ . . . Hovorí on viac sebe, než jej, chcejúc rozohnať pochyby, upevniť vieru. Aké podlé upodozrievanie, aká nízkosť!“ Rozhorľuje sa on. „No neboj sa, moja — neboj! Ja sa už s ním porátam. Naučím ho, ako treba zabudnúť.“

Katica cíti hrozbu, aká zneje z jeho reči; cíti, že sa idú sraziť dve sily, z ktorých jedna musí podľahnúť. Chytila sa ho kŕčovite za rameno. „Oh, nerobte — dajte pokoj“ . . .

„No neboj sa: tebe nebude nič. Ani vlas na hlave sa neskrivi. Ale skončiť dákosi načim. Takto nemožno ďalej.“

„Ja budem žiť vo večnom nepokoji. Dajte mu pokoj, netýkajte sa ho. On je zlý, nehľadí na nič!“

On neodpovedá, hľadí pred seba, ako by rozmýšľal o čomsi. A medzitým ona hynie od strachu. Tuší, že sa má stať čosi, snáď

nešťastie, alebo aspoň posmech. Príde do reči, budú sa jej posmievať . . .

A keď odišiel, naoko cele spokojný, bez hnevu, ona s úzkosťou pobrala sa do svojej komôrky. Drží ju strach pred čímsi neznámym, no veľkým . . . A keď zaspala, ukázala sa jej jeho hrdá postava, so vztýčenou hlavou, ale zakrvavenou. Strhla sa v strachu, a prebudila sa v znoji. V strachu nemala ani kedy myslieť na Nika . . . I ráno sa prebudila s jeho krvavou predstavou. Stojí jej ustavične pred očima; hľadí na ňu svojím odhodlaným pohľadom, so zvláštnym leskom v oku, ako na ňu hľadieval. Chcela by tú predstavu zapúdiť, volá na pomoc svojho Nika: no jeho obraz je bledý, neurčitý, rozplýva sa v hmle.

Čo robiť? Kto jej poradí?

Všetko sa jej zdá, že najlepšie by bolo ísť k Zandomi. „Posmešník je — mrcha človek, pozerá tak nešťastne na každú, ale predsa“. . . A k nemu sa jej vracia myseľ jednostaj. On porozumie, odrazu sa vynajde, nebude vytýkať, ani zazlievať, ani hrešiť. A čo je hlavné, on vie i mlčať, kde treba: a to je hlavné, len aby nebolo reči . . . I Nikovi je veľký priateľ. Niko dá moc na jeho slovo a možno slúchne ho i Paško, hoc je zaťatý zanovit, sťa múl . . .

Tak sa vybrala k Zandomi, hneď z rána. I jeho našla v pivnici, zaľúľaného muštom, medzi hŕbou Vlachov a Vlachýň. I uňho sa pracuje na dvoch prešoch: bárs on svojich viníc nemá mnoho, dosť mu donáša svet za dlh. I uňho tiahnu Vlachyne so šaflíkmi na hlavách, ako v processii, iba že tieto tu sú všetko mladé a pekné. „Platiť ich musím, tak i tak,“ rozumuje Zandome. „A radšej platím peknej ako škaredej. To je už moja obyčaj taká“. . .

„Ah — Preturuša!“ zvolal milo prekvapený, keď ju zočil. „Čo si mi doniesla, ty hviezda od východu?“

„Mám vám čosi povedať.“

„Oh — či tak?“ Ona prisvedčila. „To pójdeme do kancellárie,“ dodal veselo, naprávajúc vestu na sebe.

Robotníci vymenili významný pohľad. Podajedna Vlachyňa sa potutelne uškrnula. Keď pán odišiel, sluha, čo načiera varechou do šaflíka, riekol: „Tá veru pristane do jeho kancellárie!“

„Bodaj zhorela, i kancellária!“ ozvala sa jedna z Vlachýň.

Všetci sa rozrehotali.

Zandome voviedol Katicu do prízemnej izby, kde je kassa, písací stôl, dve-tri kreslá a kanapa. Keď zatvoril dvere na pisárni, sadol do kresla a pozrel na Katicu živo, skúmavo. No ona si ho veľmi nevšíma, zaujatá svojimi starosťami. Oko mu blúdi po jej oblej tvári s ľahkým nádychom rumenca a zastaví sa s pôžitkom na jej oku, s dlhou čiernou riasou, v ktorom utkvel výraz zamyslenosti a či skôr úzkosti. Obdivuje svieżu krásu, od ktorej ako by sa bola pisáreň rozjasnila; jej súmernú postavu i skladné pohyby. No zas badá na nej čosi, čo mu nedovoluje, aby sa jej priblížil, ako možno druhým návštevám svojej kancellárie.

„Krásna, bez otázky, okúzľujúca,“ usúdil sám v sebe. „Nikovi

odpúšťam. Múdrejší ľudia ztratili rozum pred menšou krásou. Aké tvary, len kde sa to našlo v sedliackom dome!"

„Ja som vás prišla čosi prosiť," začala ona stiesneným hlasom.

„Prosiť? Skorej rozkázať! Slobodno, nech čujem. Tu som — ja poslúchnem"... riekol trhane a oko sa mu zažalo. „Ale sadni najprv, ty ruža zpod Grabovika!"

„Ah, prosím vás!" odhadzuje ona lichotenie od seba. „Keby ste vedeli, v akom som kríži! Vy neviete, čo je medzi šor Nikom a Paškom!"

„Hm — neviem všetko, ale šípim. Ľahko sa tu dovtípiť!"

Vyrozprávala mu všetko, čo sa stalo. On počúva so zaujatosťou a vážne. Už nebanuje, že sa ustávala k nemu. Už vidí, že ju neopustí. No vzdor tomu Zandome nielen že počúva, ale sprevádza pozorne každý jej pohyb, každé začervenenie — neujde mu ani jeden blesk z jej krásneho oka. Nuž nezabudol na seba, nezabudol — berie, shŕňa pre seba, čo sa dá.

„Hovorím ja — ľahko sa tu dovtípiť! Vždycky som sa ja bál, že sa pohrdúsia pre teba tí tam. Ty ich budeš mať na svedomí, ty!"

„A či som ja vina?"

„Ja ver nie, duša moja! Tvoje oči — tie sú na vine. Na koho pozrú, svet sa mu zakrúti — v čerty rozum! I ja, chudák, celý deň nebudem mať pokoja. Ani mne nenie práve najlepšie, môžeš mi veriť"...

„Zas posmeškujete!" strhla sa ona v sklamaní a pozrela naň s výčitkou. „A ja som prišla pýtať radu, sama od seba, rovno k vám!" dodala s prízvukom opravdovosti v hlase. „Myslela som, že mi pomôžete a nebudete taký... Máte ženu i deti!"

Pokýval hlavou melancholicky. „Koľko ráz mi ich už vyhodili na oči! Ako by to bol zločin, mať ženu a deti!"

„Majte na ne zrenia! I vy máte dievčatá: dnes-zajtra vám narastú. Možno, pójdu ku komu o radu a on keby miesto rady posmeškoval, žmurkal takto smiešne na ne"...

Zandomi zmizol úsmev s tváři, i oko sa uprelo na ňu s výrazom vážnym. Dotkla sa ho na citlivom mieste; a len sa diví, kde sa našla ženská, čo takto hovorí v jeho kancellárii...

„Ty nezaslúhuješ, aby lámal hlavu pre teba. No mám ohľad na tých dvoch. Blázni sú oba, ale vidím, nezblazneli bez príčiny. Tak tedy ja to už zariadim dákosi."

„Naozaj? Slubujete?" zvolala živo s leskom v oku, s veselosťou v tváři.

„Už som sľúbil — môžeš sa spoľahnúť. Jedného pošlem z dediny, nech nezavadzia tomu druhému"...

„Ktorého?"

„Hm — to je už moja vec!" doložil s furtáckym úsmevom. „Kebys' bola vľúdnejšia, možno by ti povedal, i ešte všeličo, všeličo... Takto musím mlčať, lebo by sa kto vytasil s mojimi deťmi a ženou... Dosť na tom — pohrdúsiť sa im nedám."

Uspokojená odišla z kancellárie, i veselá. Odpustila Zandomi

i paniu a deti. Už sa nebojí prekážok, ani posmechu — netrasie sa ani pre jedného . . .

Nuž povodilo sa jej dobre, ako sa nenazdala. Prečo by neišla ďalej, keď je už raz v meste a takto vyobliekaná? A skutočne pustila sa dolu ulicou. Kráča ako vo snách, pred železnú bránu, s prútami všakovak spoprehýbanými. Neotála nič — vstúpila srdnate do dvora, v ktorom je živo, veselo, ako vždy.

Prešla i dvorom, ktorý sa jej zdá byť ohromný, ako pláň. I palác svojimi rozmermi, výškou a výstavnosťou ako by ju hrozil udusiť. Čo tu chce? Čo tu hľadá? Či ju kto volal? Ako sa tam predstaví, čo povie? Najradšej by sa vrátila, utiekla, utiahla sa pod prítulný krov otcovského domu. Ale ako sa vrátiť? Múli sa pobili medzi sebou, hryzú sa a vrieskajú, perúc sa i kopytami. Honci kričia, tíšia, nadávajú jeden druhému, pravda zakaždým šibnú okom hore, na terrassu, kde vidno kohosi pod bielou šatkou.

„Ja tu neprivyknem nikdy!“ zhrýza sa, stojac predo dvermi a váhajúc sa chytiť kľučky. Predstavuje seba gazdinou tu, ako rozkazuje, riadi a spravuje — nie, nikdy sa ona tu neudomácni. Všetko tak veliké, široké, vysoké. . Čo je ona proti tomu?

„Darmo je — raz sa musím osmeliť; dnes či zajtra, všetko jedno. Poručeno Bohu — bude čo má byť“. . A už neváha, položila ruku na kľučku a vstúpila odhodlane do veľkého, čistého pitvora. Mohol by byť svetlicou . . .

Do jedálne sú otvorené dvere, ale nieto ani v nej nikoho. Vidno, že nepočali ešte v nej jedávať. Pani sa drží ešte vždy terrassy, bárs septembrové večery počínajú byť dosť chladné. Zato z kuchyne zavznieva hovor, ako kde je mnoho ženských. Katica sa obrátila ta.

V kuchyni našla Mandu s mladou slúžkou a Vlachyňami.

„Vítaj, Katica — vítajte!“ zvolala Mande, opravujúc chybu, že jej v prenáhlení zatykala. „Či že sa zadivia hospodarica!“ Nevie čo robiť v rozpakoch. Nesmie s ňou zachodiť, ako dosiaľ — musí mať ohľad na to, čo je a čo nebodaj ešte bude! Nuž bez otázky, ak sa čo nestane, ona bude tu rozkazovať a stará Mande slúchaj . . . „Hospodarica sú na terrassi, okolo bielizne. Všetko sa shrnulo odrazu . . . Ja že počkáme s bielizňou, kým sa v pivnici odtisne dačo roboty. Ale horky — len sa pretrhni!“

Na terrassi skladá šora Anzula do stôsov plachty a obrusy. Stôl je potiahnutý do tóne, slnce pripeká dosť hodne.

„A — Katica!“ zvolala pani skoro radostne. Stiesnenosť spadla odrazu s hosťa. Katica pocítila, ako by bola prišla do svojho vlastného domu. Pani pristúpila k nej, tvár jej vzala medzi svoje mäkké, teplé dlane a pozerá jej do očú s úprimnou záľubou. Musí klopiť oči pod tým jasným, hlbokým pohľadom. „Tedy si nás prišla raz i vidieť! My sme prali — aspoň nám pomôžeš, ak máš kedy.“

A Katica prichytila sa do roboty, radostná, že tak dobre obišla.

„Mande, choď dolu, dozeraj. Tmolí sa moc cudzieho sveta po dome. A na obed máme hosťa. Povedz i hospodárovi . . .“

Koľko sa jej bála, a hľa, ako sa pri nej cíti — dobre, nenútene. Akosi bezpečne jej je tu, pod jej očima: bárs sa cíti pri nej ma-

lička, nepatrná... No jej vznešenosť ju nedlávi, lebo z jej bytnosti veje na ňu kúzlo teploty, ktoré pozdvihuje, blaží.

„Zdá sa mi, že si trochu bľadá — čo ti je, dievča?“ prihovára sa jej, tónom temer materským.

Ona sa zapýrila v rozpakoch. Nemohla sa vyzradiť, že sa celú noc trápila. „Bolela ma hlava“ — vyhovorila sa i Katica.

„Blíži sa južina, i mňa hlava bolí trochu. I mních počal dvíhať kuklu. Zato som sa ponáhľala s bielizňou: nech sa obriadi, kým nepočnú dažde. U nás keď raz príde dážď, nemá konca kraja...“ Katici sa vidí, že táto žena nemyslí o počasí, báre o ňom zaujate hovorí, ale skôr že myslí o niečom cele druhom. A tu sa jej zdá, ako by bola na vine, ako by sa bola v čomsi previnila... Je srdečná, vľúdna, milá — no je strašne vznešená. Ona jej nebude nikdy hodna, nikdy rovná... A jej veľkosť zase ju pritisla, ako prvej pritisly ju veliké rozmery dvora a domu...

A pani si myslí: „Zvláštna náhoda — i on sa žaluje, že ho bolela hlava...“

Niko vyšiel na terrassu, myseľ zaujatá robotou. Oberačka si ho podmanila úplne — chvíľami mu vyženie z hlavy i myšlienku na Katicu. No keď ju zazrel, takto znezrady, neočakávane, lebo mu Mande nepovedala, kto ho na terrassi čaká — tu sa mu tvár premeniła razom. Výraz šťastia, radosti, uveličenia rozšíril sa na nej. Nie, nebol by sa nazdal! A to ešte obe spolu v jednej robote, v dorozumení a harmonii.

„Nech vidia i hospodár, koho tu máme“, usmiala sa matka. „Na obed budeme spolu.“ Syn pozerá s nesmiernou vďakou na mater. Vo vytržení objal ju náruživo. „No zato ma nemusíš sgniaviť!“

„A ako si prišla na túto skvelú myšlienku!“ obrátil sa ku Katici, s výrazom nežnosti, šťastia. „Včera si nespomenula ničoho!“

„Bola som v meste — tak som sa ohlásila a tak som tu“ — A i ona vďačným okom pozrela na paniu. „Zadržali ma a ja som vďačne ostala“... A zapýrila sa pod jeho pohľadom, plným radosti a šťastia.

„Moja mama je taká! Teraz je mne ľahko!“ A rukou pritiahol k sebe matku, ktorej oko žiarí materinskou láskou. Druhou pritiahol Katicu a poberá sa s nimi k múriku, ktorým je obrúbená terrassa odo dvora. „Takto by si už trúfal kráčať nie po terrassi Dubčićovskej, ale i na kraj sveta, až do smrti“...

„Oh, hneď tak ďaleko!“ obrátila ona v žart jeho narážku. „I tu máš dosť roboty.“

„A starostí!“ zvolal on v smiechu. „Počínam byť v núdzi o sudy, muštа viac, ako sa myslelo.“

„Mladý gazda má šťastnú ruku: len čo chytil gazdovstvo do ruky, všetko rastie pod ňou,“ usmiala sa matka.

„Lebo som šťastný!“ zvolal on v nesmiernej radosti. Tak prišiel s nimi k samej obrube, zkadiaľ vidno celý dvor ako na dlani. Hemží sa v ňom statok a ľudia — no všetko je to malé, akoby stlačené. Katice sa chytá závrat; odvrátila oko odo dvora, a hľadí ta ďalej, kde sú Dubčićovské záhrady, za nimi biele krovy nízkych

domcov, tesné dvoriky, úzke uličky. Do daktorého dvora vidno, ako svet pracuje okolo prešov, ako zavíja šróbu, alebo tlačí v trstiach. Aká to práca nepatrná, ubohá oproti tejto tu rozsiahlej, velikej! A hľa vidno pekne až pod Grabovik, ich biely dom, nad bielymi krovami druhých domcov, nad sivými korunami olív. Usmiala sa, tomu milému drahému domu, posiela mu pozdrav, prekypujúc šťastím, hrdosťou, opojená skvelými nádejami a či už skvelou skutočnosťou...

Hľa, jej budúce kráľovstvo! Áno, jej nastávajúci predstavuje ju svojim poddaným... Tamdolu spozoroval zvláštnu skupinu najprv jeden, potom druhý, tretí. O chvíľu zvedeli všetci veliký novinu. Pozerajú s divom na Preturušu na terrassi panského domu. Podajeden sa prežehnáva od divu... Niko čaká, či budú uveličení, či vidí radosť na nich, že jedna z ľudu dostala sa na túto výšku. No nevidí nikde ani dojatosti ani radosti. Štuchajú sa medzi sebou, šepkajú čosi a zas sa len divia a závidia...

Nepríjemne sa ho dotkla táto tuposť, nedostatok hrdosti. „No to len z počiatku tak, kým privyknú. Pozdejšie pochopia hlboký význam toho, čo dnes vidia“...

Sbehol zase dolu, pred pivnicu, ako by ho víla nosila. Prirovnáva svoj osud k osudu tých, čo sa hemžia po dvore, naňho pracujú... Nuž on je vyvýšený, vyvolený zpomedzi tolkých druhých! Oni pracujú na jeho blahobyte, moci a konečne i na jeho šťastí. Napájajú jeho zem potom svojej tvári, vyvádzajú z nej požehnanie tvrdými mozolami. Stoja v jeho službe a to bez šomrania, dobrovoľne a nejeden s láskou a oddanosťou...

Konečne i Paško je jeden z nich, do nedávna oddaný, pokorný. A čo urobil? Hájil konečne predsa len svoje... A urobil to predsa len šetrne — hoc mohol, neokaličil ho, neublížil... Prečo sa pomstiť ešte, načo sa vŕšiť? Načo biť toho, koho osud bez toho sdepčil až do zeme, zatrel sťa červa!

„Ja nezačnem — nie, vŕšiť sa nebudem. Brániť sa budem, ale nie napádať. Nech si on rozhodne, čo volí — pokoj a či boj!“

A komu by on neodpustil v takejto nálade?

I obed vypadol dobre. Katica upadla neraz do rozpakov, neraz nevedela, čo si počať: ale či je konečne div? Veď sedela za jedným stolom s nimi, ktorí jej boli ešte včera bytnosti vyššie, nedostižné. No pani ju zakaždým vyviedla z rozpakov, spôsobom vľúdnym, šetrným, neraz tak zručne, že ani Katica sama nezbadala. No Niko vidí dobre, čo sa odohráva pred ním, jeho povďačnosť k materi nemá hraníc. Jej dobrota ho omráčila...

Keď Mande odnášala riad po obede, Niko jej privolal: „A teraz mi dones lulu, čo je v mojej izbe.“

Zapálil čibuk a púšťajúc dym, rozložil sa pohodlne v svojom kresle. Tie dve sedia, matka na ľavo, Katica oproti a on sa díva raz na jednu, raz na druhú. Ako sa dym rozťahuje v obláčkoch a krúžkoch, tak sa snujú jeho myšlienky, jeho plány. Takto, hľa, jednúc bude, on v kresle, s dlhočizným čibukom. Zväčneje, oplešivie, akiste stučnie. I otec stučnel v pohodlí statkárskeho,

bezstarostného života. Bude si hovieť v pohodlí, venujúc celú činnosť rodine a ubohému ľudu. Od veľkej politiky bude sa držať ďaleko: jej zvraty a skrutky náhle a nepredvídané protivia sa mu; daktoré zjavy verejného života, menovite politického, ho odstrašujú... Nuž bude žiť svojim a sebe a najbližšiemu okoliu, v utiahnutosti a skromnosti, to je pravda, ale predsa len na vďačnej postati. Po obede bude takto sedávať v kruhu svojich. Mať ostarie, bude po dome ciepkať krokom starečkým, shrbená pod ťarchou rokov. Alebo skôr zasadne i ona v kresle, shromaždí okolo seba vnúčatá, ako kvočka svoje kuriatka, a bude im rozprávať o starých dobrých časoch... A Katica? Čo bude ona? Ako bude vyzerať? Pod akou formou ju vpratať do obrázka ďalekej budúcnosti? Ona mu i naďalej ostáva tá istá štíhla, pružná, svieža Katica, s trhavou chôdzou, s tajomným výrazom v očiach čohosi nedokončeného... Ona nechce byť inakšia, ustavične len usmievavá, vnadná, ako ruža — nie, pri nej — aká bude, nedá sa predvídať, vyrátať.

A materi zišla na um Dorica Zorkovičova, tá, ktorú mu ona odchovávala, od malička.. Hľa, tu druhá miesto nej, neznáma, z druhých končín! Kvet presadený z hory do kvietnika. Či sa udomácni v tomto dome, v novom ovzduší? A či ostane bylina bez koreňov? „Hľa, i on je zamyslený," vraví ona sama sebe, — „hádam pozoruje, uvažuje"... Čosi sa v nej pohlo, kásí nádej, bez oprávnenia, slepá — ale predsa nádej. A rozmýšľanie skončila vrúcim vzdychom: „Ukáž mu, Bože — ukáž pravú cestu!"

Niko nedofajčil čibuka, oprel ho o kreslo a pobral sa do pivnice. Treba ho pri prešoch... Idyllu zakončil prvej, než sa sám nazdal — nie pre honcov a mušt, ale pre nepríjemné myšlienky. Sobral sa jednoducho preto, aby tie dve nespozorovaly, že čosi v ňom heglo... „Ja som ženská — plný vrtochov a nápadov. Neviem vytrvať jedným smerom: obzerám sa ústavične na pravo a na ľavo a najviac nazad. Bieda je to s tebou, kamarát, bieda!" Tak uvažuje, hreší sám seba, napráva sa smerom, kam umienil si ísť: a jemu sa vždy vracia pred oči výjav z pivnice, Paškovo sebavedomie, istota, jeho ubezpečovanie, že ona bola jeho, že on má na ňu právo...

A Katica, unesená novým prúdom, ktorý ju dvíha do nasnívaných výšin, ktorý ju nesie, kam ju srdce vábilo — Katica nebadá, čo sa to deje okolo nej. Ona sa kochá v svojom šťastí.

Zandome v ten istý deň pred večerom riekol jednému mládencovi, čo vytriasal kožené mechy nad kádou: „Pošli mi toho Bobicovho mládenca — Paško sa, myslím, volá. Nech príde hneď, čosi mu mám povedať."

Motajúc sa pomedzi sudy v pivnici a pomedzi vrecia s múkou v magazíne, bol si on sosnoval osnovu dosť šikovnú. V živote neraz potkol sa o čudné problémy, ale nikdy sa neprevrhol. Jeho čulý duch zakaždým vedel nájsť východ... Koľko ráz si už míval, že musí v afére nechať čižmy i nohy: keď tu znezrady blysla v hlave iskra a on vytiahol nohy i topánky. V lavírovaní, obchádzaní, vyhýbaní je on majster — majster, akého ľahko nenájdeš ani v našom

meste. I nepoddajné charaktery vie on okrútiť okolo prsta. Keď treba, vie pretiahnuť i medové motúziky... Len tak sa dá pochopiť, že sa jeho manželstvo už dávno, dávno nerozsypalo, sťa starý, vysušený sud.

Paško prišiel potme. Zandome ho nevoviedol do kancellárie, jemu je dobrá i klada na dvore. On sadol na ňu, Paško stojí pred ním a Zandome si krúti cigarettu. Sotva ju zapálil, začal zaraz:

„A kýho to ty čerta stváraš s tou Preturušou, Paško? Čosi sa trúsilo, trúsilo, ale až dnes ráno som sa dozvedel, čo je, ako je... Môžem povedať — záležitosť bez hlavy a päty! Bože môj, ako môžete byť takí — takí, nuž povedzme — deti!"

„A čo!" ozval sa spurne Paško.

„Sama bola u mňa, dnes ráno, abys' vedel. Ja mám dosť svojich krížov, veď i sám vieš — neprichodí mi i cudzie brať na plecia. Ale mi zišlo na um: škoda chlapa, bude hniť kdesi v Kapodistrii... Lebo ak nevieš ešte, musím ti povedať: braček, ty vesluješ rovnou cestou do Kapodistrie. Viem ja dobre, ty myslíš v svojej hlave: „A ja dbám? Čo koho do toho?" Hej, kamarát, ja znám tú nótu samopaše a bujdošstva. Ona sa pekne hudie, až radosť, ale len do tých čias, kým nepríde do živého... Ej, boli i druhí a inakší chlapci, čo sa tiež takto upriamili na Kapodistriu a zalamovali hlavu a hybaj s ňou do múra: boli, a keď sa do nej dostali, zunovalo sa im v nej po dvoch-troch rokoch do skapania a skrotli tí, skrotli, ani jahniatka. Naučili sa tam húsť celkom druhú nótu: „Ej, blázon som bol, blázon. Pre takú pletku zmárnil som svoj mladý vek"...

„Pre pletku!" zvolal Paško urazený, ale predsa i zastrašený. „Pre pletku — ľahko vám hovoriť!"

„Čidali pletka! A či myslíš, že Preturuša vsadne kedy do domu kapetana Luku? Ak to myslíš, ej, synku, nedivím sa už potom, že vystrájaš také chlapčenstvá po nociach... Kto jednu vec nevidí, bárs ustavične na ňu pozerá: nuž ten sa ti ľahko prestraší mátohy. Taký slepáň si ty, môj sokole!"

Paško sa usmial smutne.

„Že sa zaň nevydá! Vy tedy neviete, že je on tam každý od Boha deň. I včera večer bol pri nej, do pol noci! Dnes zas ona bola u nich, pred chvílou odišla. Ja verím, čo vidím."

„A nerobíš dobre. Takto jej nevybojuješ nikdy!"

„Už ani nechcem!" odvrkol Paško.

„No, no — pomaly!" zavrátil ho Zandome. „Nemáš čo proti nej povedať, proti jej chovaniu totiž. A ja tiež viem, Niko sa drží korrektne. Neslobodno tedy odsudzovať a tým menej dobré meno dievčaťa napádať... Nie, komu česť, tomu česť, zachovaj si. Zíde sa ti! Dosť na tom, dievčici treba naliať rozumu. Napila sa z kalicha, v ktorom bola naliata márnosť nad márnosti až do vrchu: to ju omámilo ako mak. A naliať jej rozumu, k tomu sa vyhľadáva, môj priateľu, trochu ľsti, niečo úskočnosti a veľmi, veľmi mnoho trpelivosti. Tedy nie bájať po noci, kameňmi hádzať, ako deti! Ale

vy ste všetci ham! Chlieb náš vezdejší daj nám hneď! Ba či si si len rozmyslel, kde ju dovedieš, ak by tak šla za teba!"

„Kde!" zvolal zadivený viac než urazený. „Domov — kde inde!"

„Vidíš, v tom sa najlepšie pozná tvoja nesmierna zadubenosť, ktorá ti nedá vidieť na prst od nosa. Ona ti pôjde do domu — mívaš si ty — v ktorom sa už nedá nič prehradiť! Veď je plný — v každom kúte vreští po pätoro detí. A či myslíš, že je ona tvoja švagrina Mare alebo Jele: celý týždeň chodiť neumytá, neučesaná... Ak chceš mať rozkasanú sedliačku, rozdrndaného strašiaka: vyber si ktorú druhú. Máš ich, chvalabohu, na každý prst po desať. Potom už nepochopujem, načo si jej dal ovoňať mesta, poznať jemnejšie mravy! Neprivykne ti už ona na vašu domácu vôňu, nie, vyhoď si z hlavy! Lebo každý dom má svoju zvláštnu vôňu: jeden po fialkách, druhý po spotených opánkach"...

„A ona nech ide, kde jej budú voňať fialky a jahody!" zvolal Paško, ranený na citlivom mieste, v sedliacku pýchu. „Bárs sme nie kto vie ako fajnoví, ale žijeme statočne a nedostatku nemáme."

„Veď ja hovorím, že si žadubený! Nechceš a nechceš pochopiť veci, ktoré sú ako na dlani, zjavné a jasné... Nechceš pochopiť, že okrem toho čo máš, sú i druhé potreby a nároky. Máš jej čo dať jesť, to je pravda, ale okrem toho musíš sa postarať o trochu pohodlia, o trochu čistoty a ponuknúť jej tu i tu krajciar dva na stužku, alebo šatku. To sú pletky, maličkosti — ale čo si počneš? Daktorá ženská v nich nachodí svoje šťastie a uspokojenie."

Paško si už nevie raz rady. Mudrovanie pánovo vyhodilo ho vonkoncom z koľají.

„Kde by ja mohol nadobúdať toľké výdavky! Veď vy viete dobre, ako sa žije v našich domoch."

„Viem a viem i to, že by bolo lepšie, keby bolo trochu poriadku a šanovlivosti. No dajme my šanovlivosti pokoj! Ty máš pravdu: v tvojich okolnostiach ty jej nemôžeš vyhovieť. To som i ja povedal prvej... Ale dajme tomu, že by si ty mal službu, mesačný plat, čo i nie veľký: čo myslíš — dalo by sa potom? A kto vie, či bys' i vyhodil tak mnoho na tie parády! Ona sa rada cifruje, to je pravda — ale zas treba vziať do ohľadu, že je z Pretúrovskej fajty, najlepšej v našom meste. Tí ti vedia z ničoho stavať domy, sadiť vinice, ukladať kapitále. Nuž čo povieš na to?"

„Opustiť dom, pole — ísť do služby!" zhrozil sa Paško.

„Zkúsení ľudia hovoria, že láska vraj vyžaduje obete. Nuž keď je tak a ak je láska taká nekonečná, že bys' chcel pre ňu ísť dvanásť rokov do Kapodistrie — vtedy ani veliká obeť nemôže ti byť taká ťažká... A potom nepochopujem, prečo by ti malo byť toľme ťažko! Traja bratia — ožeň sa i ty, všetci ženatí! Každý s kŕdlom detí! Z čoho budú tie vaše deti žiť? Čo máte, to bolo vášmu otcovi hojne, vám bude just toľko, že budete môcť výsť horko-ťažko. Vašim deťom, keď sa poženia, už bude chybovať sedem mesiacov čo jesť... Miesto nadobúdať, počnú predávať kus za kusom vaše mozole. Na ten spôsob z Bobicovskej rodiny, sedliackej a mocnej,

o päťdesiat rokov stane sa kŕdeľ nahých nešťastných ľudí, hladošov a pobehajov. Tak sa stane všetkým, čo visia na tej otcovskej škvarke. Delí sa, kým sa má čo deliť. A to je i v poriadku! Ako nemôžeme byť konečne všetci popi a advokáti, tak nemôžeme ani všetci kopať. Jeden nech kope, komu pristane motyka, druhý nech sa postaví na druhú postať."

I v Paškovi sa ozýva bôľ, ako v každom sedliakovi, keď ho trháš od jeho zeme. Zapustil do nej korene hlboko; do tej zeme, ktorá mu je matka, láskavá, starostlivá a štedrá. Ona vyvádza zo svojho lona netušené poklady, nimi obsýpa a kŕmi svoje hladné deti. Bôľ, ktorý cíti každý, kto sa odchoval na jej ňadrách, ktorý je hotový cediť pot čela svojho, aby ju obmäkčil, zúrodnil. Zem, ktorá prijíma do svojho lona napokon naše kosti a poskytuje im sladkého odpočinku...

Bôľ ten vie si uctiť i Zandome, nevysmieva sa mu, nezatracuje ho.

„A potom," pokračuje on, — „kto vie, keď by bola raz tvoja, keď by jej vyfučaly vrtochy — kto vie, či by sa jej nezažiadalo mať najprv kúsok záhradky, potom kúsok vinice, alebo dve-tri olivy, zas držať kozu, aby deťom bola kvapka mlieka. A tak, môj Paško, pomaličky napred... kto vie, či by ju nenadišla vôľa za rodným mestom, za poľom a našimi vŕškami... I starý Mate sa vrátil k hrude, keď si čosi groša shonobil. I kapetan Luka, otec tvojho protivníka, nemohol sa obísť bez zeme. Vrátil sa po rokoch, ale ako víťaz! Tak ani v nej sa nezatají sedliacka krv: nadíde ju vôľa vrátiť sa domov. No a ty čo si ztratil? Otcovský diel bude ťa čakať, nedotknutý a krem toho budeš mať sgazdovaný ktorý groš, čo by si doma nikdy nesgazdoval. Vieš sám, aké sú teraz časy ťažké — každý kto môže, beží z domu..."

„A kde by ja to našiel, čo vy hovoríte, tú službu?" pýta sa Paško váhavo.

„Už by sa len čosi našlo. Rozmysli dobre, ale sa mnoho neraď. Menovite starých báb nie. Pozajtre je nedeľa — idem do mesta po práci. Príď mi zajtra večer povedať, či ti mám čo v meste pohľadať, alebo nie..."

„A ako vám zaďakovať, môj hospodáru? Ak dobre vypadne, naveky vás budem spomínať."

„Ach čerta! Hanba a potupa trvá v našom meste osem dní — a povďačnosť ani polovicu toho... A potom, kto má Preturušu, zabudne ľahko i na dôležitejšie veci, než sú také haraburdy. To ti je dievča! Ej, zaslúži veru ísť za ňu slúžiť sedem rokov!"

Paško nečakal do zajtra večera. Hneď za rána prišiel mu oznámiť, že pôjde do služby...

„A teraz čakaj, kamarát! Vykrešem ja z teba človeka, na môj hriešnu! Sám sa sebe nebudeš chcieť priznať, keď sa nazreš do zrkadla!"

(Pokračovanie.)

Na Luciu.

Od *Hviezdoslava.*

Pastiereň dedinská. Po poludní; poletuje sňah.

Pastier (**vyjde z chalupy s trúbou a tatarcom; odkašle si**).

Čas už ohlásiť sa svetu,
kým ho snehy nezametú.
Keď zapadne do zámetu,
že ho metly neodmetú,
pozde v uši túkať svetu:
tú-tú-tú!... (**Zatrúbi a zatým zpuká.**)

Hopsa, baby, shora-sdola
ridajte sa! Pastier volá,
ktorý kravy vám do poľa
zajímal, kým pastva bola;
vyhnal-prihnal, jak vám vôľa,
nažraté, huch! bubnisko, ľa...
s vemenom, ťaj! kameň zdolá;
pásal, pokiaľ drži hoľa.
Uždi ku ňmu! do okola.
Nevlecte sa ani smola;
krokom-skokom: jeden-dva-tri!
Prinášajte, čo mu patrí
na zárubu u rataja —
Hahou, sem sa! heja-haja!
Tu-tu-tu! (**Zatrúbi k vyšnému koncu dediny.**)

Hopsa, baby, sdola-shora
teperte sa! zdravá, chorá...
Mik! zpod pece do pitvora
a z pitvora, kde komora,
a z komory von do dvora
— však s výsypkom každá stvora
dúžim! — by mu do bachora! —,
‚ech-ech!...' až si zakrákorá
kurou s vajkom, sťaby zora
zbronie, tvár bár — z vŕby kôra —
Tak z nádvoria — na ulicu,
napred seba za mericu,
za opálku... pre pastiera;
ešte krajšie pre vás vera,
no a pre ňho žir len, miera
ak je korcom, váha centom:
to pastierne fundamentom!...
Hybaj! kŕdľom, hustým radom,
by neumrel pastier hladom,

čo by pre vás posmech!... skutok
všetkým kravám na zármutok:
želely by, zmalily by;
a tie grúne! — bez pochyby
cítily by ešte ťažšie:
nebolo by na nich paše,
zatiahly by do jalovca —
veru tak! I vytriasol sa
po tých pántoch uhonený,
od Jozefa do Katreny,
bysťuže!... nuž, chytro, ženy!
ponáhľajte: jesť mu dajte —
Hohou, sem sa! Sosýpajte;
tu-tu-tu! (Zatrúby k nižnému koncu.)

Ak sa máte dlho šipľať,
sám si zajdem sohnať výplat... (Zpráska tatarcom.)

(Ženy prichodia s prírodninami: zbožím a t. ď., a po oddatí odchádzajú.)

Prvá žena (predbehnúc iné).

Tu som, Ondráš. Občula som,
skočila som, začrela som
do súseka, do zápravy;
keď chce človek, rezko spraví.
Otvárajte, držte vrecia;
ocítia i vaše plecia,
na moj' pravdu! (vysýpa) A pozrite,
aká švábka! uvidíte,
nik vám krajšej dneská nedá;
a na mise: pampúch leda,
len posoliť, samá zje sa.
A tu jačmeň — srdce zplesá!
dívajte len: zrno perál,
holúbok ho naoberal...
To i to už presypanô;
¡ šak štedre nameranô ?

Pastier.

Pánboh zaplať a viac naklaď!

Prvá žena.

Ako? Chcete var' i zaklať?
nielen na stôl, čo vás chová,
ale tra i do válova?
Ej-ej, pýcha sa vás chytá,
pýcha, Ondráš, rozmanitá —
Ono zle je bez omasty;
ale mnohým zajac v chrasti,

pokým v hrsti ani vrabca:
čím zapražíš, star sa, tráp sa...
No že toto pripomínam,
nič to! — šprihnem i gazdinám:
zasmejú sa, nerozhorčia —

Pastier.

Nu, popadla Zuza pôrča.
Tak ho už len prichováme,
usmrtíme, pochováme
ako vepra! — som i hrobár —

Prvá žena.

Zavolajteže na obar!
Zbaví i kus sviečkovice,
so dve so tri jaternice,
k tomu hrubý skrutok hada
či klobásky — to ja rada!...
Akby iná tiež lúdila,
tej ukrojte prsteň z ryla:
na svini je všetko dobré,
i tá kaša, čo hen žobre,
chachacha!... Juj, na úchytky
som len... bežím, dve-tri nitky
ešte upriasť, noc kým bude,
Lucia za uhly zhudie —
Práce moc! skryť hŕbu viatky,
opatriť i zavrieť statky,
prežehnať tiež, natrieť dvere...
Nech len prasa hodne žerie! (Odbehne.)

Viaceré (razom).

Rohačka!...

Iná (posmešne).

I za chytroša!...

Pastier.

Preto aj tak ľahká noša. (K tretej žene, ktorá práve
Ťú, a toto je len málo! [vysýpa.)

Tretia žena.

Podistým sa odsypalo
cestou — aj mi drgli o kôš,
iďte sbierať...

Pastier.

Či som kokoš,
há? jaj, hrmen!... ja, vraj sbierať —
domeriate!...

Tretia žena.

Rád či nerád:
vaša vina — vaša škoda.
Ľudia dosiaľ iba chodia:
no vy chcete, trebárs kriela
nemá, aby priletela
každá žena i s batohom:
tak duríte, toť, tým rohom,
ani smrť ste náhly, čudný;
a sťa deň by nastal súdny,
tak trúbite!... aby vás nik
nepreslyšal —

Pastier.

Veď som hlásnik —

Tretia žena.

I práskate — či sme kravy?

Niektoré (zhemžiac sa).

Poberme mu tieto spravy!

Jedna (domáhajúc sa trúby).

Hej, ta s nima do potoka —

Pastier.

Dám vám ja!...

Druhá (kryjúc sa za ostatné).

Och, u obloka
dračica!... ja hriešna stvora...

Pastier.

Len sa tknite čoho ktorá,
dráždite ma, nech som Kubo,
takô vykážem vám!...

Ktorúsi (so smiechom).

Hrubô
bude a či tenkô? cha-cha. .

Pastier.

Na oči vám sadne plácha,
ani sovám —

Iná (dotknute).

Aký, ľaľaď!...

Pastier.

Budete sa v duchnách váľať
do vidna až, prisámbohu!
Tma vám bude —

Nevesta.

Ako v rohu
vašom, ašak, Ondráš? — Vari
nebodaj by dáke čary...
či zátmenie? hrúza! —

Ženy (so zarazením).

Ovi!...

Tretia žena.

A to ak, keď nie sme sovy?

Pastier.

Toho spôsob už sa dá najsť:
tretia bude — a ja dvanásť
ohlásim...

Ženy (spľasknúc dlaňami, s chichotom).

Ná!...

Tretia žena.

Strach veliký!
V každom dvore ‚kikiriki
na pántiky' dobrou vartou...

Pastier.

Posrážam ich halapartou,
vieš?

Ženy (nehorázne).

Chachacha!...

Pastier.

Do sto hromov,
ja som hlásnym! (K tretej žene.) A ty, domov
rušaj už raz po dôdatok...

Tretia žena.

Poľahlo — ba v sviatok-piatok
dosypem vám... (Odchádza.)

Viacerí.

Do rozpuku!

Pastier.

No očuje moju ruku --

Tretia žena (zastanúc).

Kto? ja? statok? — Hneď sa sbližim —

Pastier.

Nie, hoviadku neublížim,
i keď švacnem ho tu i tu,
nešťahá sa bez súcitu;
ale tebe beda! — inu,
zapustím ti v datelinu
celú čriedu...

Tretia žena (zdala).

Hájni zbránia!...

Starena.

Dosť už bolo prekárania.
Robte skoro, dietky božie;
oziaba ma... Ondro, nože
nejež sa tiež — v čerty pletky!
Večer ide...

Pastier.

Naraz všetky?

hô!... tak trúste doma cipe;
musím vidieť, čo kto sype.
Prv čo prišla, prvej mele --

Jedna.

Veď tu čakám od nedele --

Druhá.

Ja od týždňa...

Tretia.

Od mesiaca...

Pastier.

Cit! Jaročkom vteč mi pláca,
nie privalom: v tom viac škody --

Piata žena.

Ondráš, veď sa vám len vodí!
Sotvaže sme namlátili,
už tu dávka v tejže chvili

pre vás: nate!... S našich zemí
okúsite chlieb prv, že mý.
Pohotove zobky máte,
ani vtáčik...

Pastier.

Na lopate,
dievka moja, je tiež práve:
prvej napásť dám sa krave
od chotára do chotára,
tak vám búri do šechtára,
či nie?

Piata žena.

Ó, veď vám ja žičím!...

Šiesta žena.

Ani ja nekrivdím ničím,
čo by máčkom, užtoveru!
Berte... veď aj iní berú,
berú páni i nepáni,
trebárs im nepatrí ani:
utŕčajú prázdne dlane;
vdovy nik sa nezastane.
Vám, hej, ide — dávam vďačne;
ale vše mi srdce začne
plakať na vás...

Pastier.

Prečo?

Iná žena (podrgne ho).

Spusť, ty!...
nech tiež vsadím do čeľusti
pytľa tvojho šurdom-behom —
A, hľa, shora meľkým snehom
dokladajú —: múkou keby,
čo?

Pastier.

To, kmotra!... samé chleby
po ceste by váľaly sa:
väčšie, než trc! tvoja misa,
vahanček... sťa mlynský kameň! —

Ósma žena (vysýpajúc).

Nebral by ste od nás...

Pastier.

Ameň!

Šiesta žena.

Prečo, Ondráš? Predsa viete:
dohnali ste kŕdeľ v lete
raz na večer domov s poľa.
I brnoška moja bola
prišla — lenže sťa obluda
znešvárená! — s hrčou, chúďa,
ani hlava na slabine.
Skriknem: Bože Hospodine!...
deti moje, kuriatka vy!
už nemáte viacej kravy:
prebodly ju, preklaly ju!...
S plačom objaly jej šiju;
z farbačka jej snesly kôrky:
lapla síce... No mňa horký
nárek schytil, sĺz mi vojky
tiekly... Nikdy takej dojky!
jalovka či otelečka
vždy nám dala na dosť mliečka,
i masielka hrudku časom:
nejeden funt predala som —
Poklad, Ondrej!...

Pastier.

Čo hneď zlato:
či ja hriešny môžem za to?
Mohla v čas sa pouchýliť —
Aj som kázal kolce spíliť
tým, čo rohy-vidly maly;
Šumihorci zanedbali.
Ich to — kláč ten! ryčí-búka...

Šumihorka (dojdúc práve s bremenom).

Naša? Cigo!...

Pastier.

Tos' ty, suka
preštekaná!?...

Šumihorka.

Hí! kolodej,
Zuzu si v psiu kožu odej,
tú!...

Pastier.

Mlč! syp... Nie! neberiem ti;
no ni kravska nezajmem ti,
pas si sama!...

Pastierka (odchýli oblôčik chalupy a zakričí):

Či ho berieš!?

Šumihorka (zchachoce sa).

Vidíš, musíš! ináč dereš...
Ale, Ondro, hudry-budry! —
veď pomimo... buďže múdry...
Povedz už raz, čo sa sršíš?
prečo sa tak na mne vŕšiš,
na mne, stvore preúbohej?
Otvor pyštek — srdce — no, hej...

Pastier.

Bo ty máš sta forteň ústa
— bodaj si raz zjedla chrústa! —
vŕzgaš nima, búchaš-táraš,
mňa i ženu ohováraš...

Šumihorka.

Ja že? ako? Bože verný!...

Pastier.

Krst, vraj, bude, toť, v pastierni: —
klebeta to tvoja lživá!
Nám sa aspoň nezasniva...

Šumihorka.

Chachacha! to?... Predsa vravia:
i kŕmite preto brava —

Pastier (zahroziac sa k chalupe).

Ech, veď keby prútik z pníka:
nebral by som pomocníka,
keď vše dakto krpci strasie.
Ja hrobárčim — syn zas pasie —
keby! (Zavzdychá.)

Ženy (zrehocúc sa).

Azda!...

Šumihorka.

Plesňúch starý!...

Pastier.

‚Kuku!' ešte na košiari,
Roza, ‚kukuk!'...

Šumihorka.

Ľudia boží,
zhíkajte: v tom suchom zbožíˇ
‚podspodok!'... (Smiech všeobecný.)

Pastier.

Recht? o potomstve
reč keď pri nás... Dočkaj! pomste
neujdeš mi žiadnym činom;
spomnieš i na svete inom!

Šumihorka.

Rata!... Ondrej, neondejže!
Mám háb oprať za dve dieže,
chlieb piecť, zcúdiť pol úrody,
mazať, riadiť — idú Hody;
sto kýt sšúľať pekne tenko,
posvíjať, stkať na plátenko,
i to všetko bez pomoci: —
potrvá do Veľkej noci;
zápär orba, sejba v poli:
len by sme do Turíc boli
s tým hotoví —; žatva potom: —
nevydolieš ani s potom,
nieto s chuťou —; a tak ďalej
truď sa... až po chvili malej
sme zas, kde dnes: obrok nový
nosiac nášmu Ondrejovi
ako včelky s každej štvrti...
Nuž keď vidíš, až do smrti
dosť mi práce menšej-väčšej:
dočkaj s károu dotiaľ!... Radšej
už dám strúhať kolimahy —

Pastier.

Zakopem ťa na tri siahy,
keď ťa mŕtvu budem pratať!
Nebudeš tu viacej mátať —

Šumihorka.

A ak prv ty — do koryta?

Pastier.

Na to smrť sa — u mňa pýta!

Šumihorka.

Joj, Ondrejko!... veď ťa rada!...

Notárka (dociepkajúc s nákladom).

Aký krik tu! hádam svada?
Hádam šmäták, drobizg hádam,
mrcha merťuk...? ale badám,
popri vreci husto vrece;
kde to všetko popracete,
Ondráš? — I ja, hľa, poriadne...
nie šušomäť, ani zadné,
oriešky: ni do sadenia...
Uch! koľme som zasnežená,
i v pazuche ma to štíplo...
Držte, by sa nerozsyplo —
A rychtárka už poslala?
čo poslala?

Pastier.

I kus sala,
i slaniny rezeň — ozaj,
sťa piest! nie, pstruh toľký hoc aj
v rieku k nám sa nezapľance;
maku tiež na opekance,
bryndze pušku — bez chrobače,
do pirohov; na koláče,
vraj, pšeničky — budú sviatky,
čistej, krásnej — nie hen zadky:
hoj, už je vám na mlynici!
Vskutku, dvaja boženíci
ledva dovlekli... ten v koši,
na pleci ten — I pár groši,
bych nezabol, mi jej žiaček:
zídu sa, vraj, na jarmaček...

Notárka.

Ah, noženo — moja milá,
že sa takto pochlapila!
Ale čože? ona môže;
nás moc v dome, verabože —
Nuž, užite...
Poďme, baby;
mrk priam. S vrchov, aha! sťaby
prival biely hrnie v údol,
zaťahuje všetko v kúdol.
Zdá sa, i čuť, ako hučí —
víchor, chumeľ — už i fučí —

Ženy (zakrúcajúc sa do obrusov).

Lucia, huch!... (Rozpŕchnu sa hore-dolu.)

Šumihorka (privolá ešte z uličky).

Povedz Zuze:
sjideme sa na ratúze
na Choči či v Hálečkovej!
Na trlici hió! novej . . .

Pastier.

Čertica! ba . . .

Jedna z ostatných (dychčiac prichádza sdola).

Och, Ondráško!
veď je vážno, veď je ťažkô;
tu zaviaznem, tam ma sotí,
nesnaha zas prieči ploty . . .
Ach-ach, berte! (vysýpa) Znamenite
nadelenô — Podvihnite;
rukám šak ver' dosť je prácno?

Pastier.

Zodvihnul bych hodne viac!

Žena (zokúňave).

No —
Hja, chlap! verím, ani jedľa!
Nech vám všetko, čo by jedla
moja čeľaď? — Strovte v zdraví.
No, Ondrejko, pasúc kravy,
kde najdete lepšiu pašu,
zavráťte vše ta tú našu;
v lete pôdoj bol tak malý —
Odslúžim sa . . .

Pastier.

Ačidali!
majrán kde . . . či feračina;
budeže jej za hostina!

Žena (odchádzajúc).

Dobrá noc vám . . .

Pastier.

Zuza! kde si?

Chlap (prejdúc povedľa, ohlási sa).

Najskôr strigám cesto miesi!

Dievča (pribehne).

Joj, k vám letím, milý sváčku —

Pastier.

I čože je, bosý vtáčku?

Dievča.

Matka dá vás pekne prosiť,
poshovejte...

Pastier.

Hm, to kosiť,
hrabať máte ešte... ako?

Dievča

Ach, nie; ale zbožie, sváko,
v záčine je a na ôdre —

Pastier.

Nuž a ňaňo — švábčisko dre?
mrdká klky? piera pára?

Dievča.

Ani to... Ach, Božia kára
každá krčma! — vždy len tam je,
a my doma nariekame — (Pustí sa do plaču.)

Pastier.

Hlavný gazda!... neplač; ja mu
zatnem oči!... Pozdrav mamu —

Dievča.

Donesie i s interesom...

Pastier.

Frč... fujava!... skrahneš... (Dievča zuteká.)

Šarvanec (prikvitnúc, zastane a vytiera si oči.

Kde som?
jujuj, bobák!...

Pastier.

Chlapče, či si?

Šarvanec.

Otcov-mamin —

Pastier.

Viem, nie z grísy,
potvora!... A čo sa táraš

v kúrňave tej? pestvá stváraš?
Čo máš v ruke?

Šarvanec (dusiac sa od smiechu).

Hrnec starý.
Stará mať už v novom varí;
vraj, bár ten sa i rozbije,
neubije... deravý je.

Pastier.

Čo sa kradneš k dverám — za štít?

Šarvanec.

Rád by vám ho dakde praštiť. (Uskočí a trepne hrnec [o uhol pastierne.)

Pastier.

Hach, ty zbojník! ideš ležať!

Šarvanec (chichocúc sa).

Už-už! ale prvej bežať... (Ufujazdí.)

Pastierka (s hurtom otvorí dvere a vystúpi).

Ký hrom!? — skoro s nôh som spadla.

Pastier.

Ejha, hrnec — Radšej hľaď, ľa,
vrecia pomôcť...

Pastierka.

Poskladali?

Pastier.

Dali, dali, ktorí mali —

Pastierka.

A tá... i tá... i tá... a tá...?

Pastier.

Prinesú len, až namlátia —

Pastierka.

Nič!... Z dom do dom iď hneď!

Pastier.

Metie...

Pastierka.

Zaduje ťa? daj sa svete!

Pastier.

Večer nežobrú ni ďadi...

Pastierka.

S plným sama dám si rady.
A mňa ďalej nepokúšaj:
tu máš prázdne mechy — Rušaj!

(Pastier voľky-nevoľky soberie sa, a zatrúbiac zbočí nadol; žena ale s chvatom navaľuje si noše a odvlieka do chalupy.)

(Pokračovanie.)

Na jednom dvore.

Napísala *Timrava.*

Palo Škríbeľovie pohodil plecom hrdo, zatisol klobúk na oči a povedal pred celým svetom, že nechce sesternicu svoju Anču. Mať jeho, ktorú Križľanou volali, lebo mala chybné oči, od laku dobre nespadla. Začala ho prehovárať kadeako, tíšiť, prosiť, i hnevala sa i plakala, lebo ich od mala za svojich držali a ona dve gecele a tri oplecká darovala Anči, ale ten nič nedbal. Aj otec Jano dosť poučoval ho a darmo sľuboval i bačik Ondro, brat starého otca, starý mládenec, ktorý bol na jednom chlebe s Ančinými rodičmi, že mu poručí svoj majetok, ak vezme Anču, aj všetko, čo je jeho; nič neosožilo.

„Ale, synku, synku, len pováž," dohováral mu otec, keď celodňová vada matkina bola márna, „a len pohútaj: bývanie na jednom dvore, v jednom dome — čo aj vo dvoch chyžiach — v jednom pitvore, zeme sú nám všetky jedna pri druhej, lúky vedno, ako by to dobre bolo, keby všetko spojilo sa a bolo tvoje. Skladíky by sa vykolčovaly..." I pozre mu dotklive do očú bez hnevu. Lebo Jano bol človek hladkých obyčajov, a preto veľmi sa páčil ženám za mladi.

„Ja som jej už tri najhrdšie moje oplecká a dve gecele darovala — ešte mojej matkina práca — či sa mi to tam má prepadnúť?" kričí Križľana celá rozhorlená. Lebo už pokoja nebude na tomto dvore, ona vie.

„Nikde je nie dobre, kde sa bratanci soberú!" bráni sa hrdý Palo a zazre. Dnes ani nejedol z trucu. „Však je dobre u Krajcov alebo Farbov! Alebo Bežanovie Ondro si ženu pozovie inak, iba zdychavičným žriebaťom!?"

„Zato, že je tam nie dobre, nemusí aj tu tak byť. Čo Anču teraz i nechceš, zato nič. Veď ju prichceš. A veď si ju rád mal? Dosť sa takých sobralo, čo sa nechceli... i ja sám." Pomlčal a vzdychol mimovoľne. V mysli utkvela mu na dolnom konci dediny Anča Kačicovie, ktorú Belkou prezývali, lebo mala veľmi bielu tvár a

nohy. „Veru by i ja bol vzal vďačnejšie druhú, ako ľa tu ti mať, a dobre je!“

„Veď len pre čiastku bačika Ondra si ju môže vziať!“ zakríkne zase žena, ešte väčšmi rozdráždená. „A ktorúže chceš? Azdaj Maru Ďurinovie? Čo sa ani nenosí ako z tohoto ľudu, čo je ani pani, ani sedliačka?! Veď som počula od žien, že si pískal v nedeľu pod ich oblokom. Ale ak si tú vezmeš, ja vám nikdy v hrnci nezamiešam!“

„A či jesto krajšia dievka, ako je Anča?“ volá už i otec prísne, zľaknutý, že žena v hrnci nezamieša. Vari ju i tak urazil Belkou aj on...

Ale Paľo vzal klobúk, capil na ucho a vyšiel do staje ku koňom.

„Keď sa vám páči, vezmite si ju vy!“ povedal otcovi vo dverách spurným hlasom.

Otec Ančin, Ďuro, ktorý bol úradne poverený prezerať mŕtvoly a tak človek vážny, keď počul slová Paľove, zastal ako stĺp. Oči napúlené — veľa píjal, v úrade musí, preto mu boly také — zablysly mu leskom ohnivým a on sa nahneval. „Čo? Moju dievku zľahčuje niekto?“ a zahrozil sa a oči vyduly sa mu pomstive, že bolo strašno pozrieť naň. „Ja mu ukážem, ukážem... Žobrák... bude druhý priam...“

„Veď tých šiat čo má!“ volala jedno ráno Ančina mať, Anča, keď chovala sliepky jarcom a pečenými zemiakmi — rady jedly také — na dvore pod oknami „tých našich“, ako volajú sa tí, čo v jednom dome bývajú. „Má kožuch za pätnásť zlatých, mentiek za dvadsaťdva, truhlu plnú, skriňu nabitú, tých milých opleciek, že im počtu neviem. Čižmy za šesť zlatých. Jeden brusliak stál ma päť zlatých, len za šitie som pominulej zimy nosila krivej kmotričke Likovie osem zlatých. A ešte nás takto zľahčuje!“ Hodila ostatný zemiak sliepkam a tresla dlaňami o zásteru, že sa jej sliepky rozutekaly. Utlumeno prilákala ich späť a šla si konča domu zastať. Od týždňa, ako Paľo osvedčil sa, že nechce Anču, každý deň kričí tam, pospomínajúc všetko, čo jej ranené srdce na jazyk donesie. „Máme poľa ako traja gazdovia, voly, salaš, dom pod škridlou. A či moja dievka má dáku chybu, alebo je v dedine daktorá inakšia? Ojej, keby som ju len dala, bolo by dobre. Len ten ručník, čo som jej na Veľkú noc kúpila, stál štyri zlaté!“

„Tak kdeže by ste si ju dali zaň,“ povie tamhore za humnom Geško Jano, čo ho strelcom prezývali, lebo mal veľmi bystré oči. „Veď len ten je viac hoden, ako celý Paľo!“ i usmeje sa zlostne a tiahne do chyže svojej, nechajúc kresanie pod humnom. Lebo vie, že ako od týždňa každý deň, bude mleť do samého večera i dnes. Dedina vrie od jej kriku. Do toho mohli by sa s jednej strany aj rychtári zamiešať.

„Bodaj ti do jazyka udrelo!“ zašomre vo dverách. Už tretí deň, čo uteká od kresania. Kde by to nejedovalo? „Ešte i súsedov bude búriť tým krikom!“ A starý Kropáč, ktorý bol hájnikom už desať rokov a šiel s poľa po kolená majúc mokré nohy od rosy, odplul na zem.

„Či je to špatne, keď je žena, ako Anča Škríbelovie! Dobre, že nieto viac takých v dedine.“

„A ozaj, ktorú si vezme ten pekný Paľko?“ kričí Anča, stojac na uhle domu, obrátená do dediny. I opre oči na druhý rad oproti. Tam medzi druhými stojí jeden dom iba ovakovaný a neokalený. Nad jeho dvermi je pripevnená doska a na nej včely. Vakovka opadúva na fronte ďahom i vyzerá dom, ako v randavom odeve žena.

„To by rada vedieť, koho si ten pekný Paľko vezme, ja by len to chcela vedieť. Či tú tam na tej druhej strane, o ktorej nevieme, či je pani či sedliačka?“ a zachichoce sa srdečne a nahýnajúc sa v smiechu sem i ta, pozerá bokom na súsedné domy. Vskutku, počuli i tí, čo povedala. Otvorila okno na svojej chalupe i žena Paľa Bielekovie, chorého na suchoty už tri mesiace, ktorú Lietavkou prezývali, lebo hlavou vrtila všakovak od pýchy. I Poliarka, tretia súseda, mať piatich dievčeniec, o nejž strachujú sa, ako si dá krstiť, ak sa jej ešte jedno narodí, lebo tu boly v úžitku len mená Anča, Zuza, Ila, Mara, Kata — nechala všetky deti a robotu a vyšla na podsten domu. Ba i sám chorý Paľo Bielekovie obrátil sa na svojej ľahe na podstene a odplul na dvor. Dosť mu je ťažko tu hlivieť, keď iní pracujú, a ešte musí jej škrek počúvať.

Ale i na vakovanom dome naproti, kde bývala Kata Ďurinovie, otvorilo sa okno a jedno ucho ženskej hlavy ukazalo sa tam.

„Tú si vezme, o ktorej nevieme, či je pani, či sedliačka, či cigáňka, hihihi!“ zavznel jej sladký smiech zase. „Tú guľu!“

Na dvor vyšla Anča, dcéra. Je vysoká, bujná, ako jej mať. Tvár má okrúhlastú, tučnú a líca kypiace krvou. Oči veliké, tmavé, ako otcove, bez výrazu, ako by driemala.

„Čo sa stariete zase do druhého, čo zas kričíte?“ povie si mame. Bola skrytá v komore pitvornej, ale nemôže strpeť. Už týždeň, ako sa toto opätúva naveky, a jej sa iba väčšia hanba robí.

Na vakovanom dome, kde nad dvermi boly včely, okno zatvorilo sa. No v druhom okamihu už ukázala sa nízka žena v nečistom rúchu. Tá totiž hoc mala nabité skrine plátnom, často neobliekala sa, ale vôle bývala naveky dobrej. Zastala pod dom a zavolala:

„A tvoja že je aká? Štóla vysoká. Tak že ti ju čo nechce, keď je tvoja inakšia?“

„Chichichi! . . . Veď bola aj pekná v nedeľu v tej sukni belasej, ako kuchárky nosia v meste, a široká, ako sud. Dobre desať nesrazila, kde si zastala!“ zasmeje sa Anča veľmi veselo. „Neviem, kto by i tvoju chcel, ropuchu! Či dáš s ňou kaľavnú hábu, ako ja? Či dáš s ňou mentiek?“

„Keď ty dáš s tvojou mentiek, ja dám s mojou kravu!“ odpovie dobrej vôle žena od vakovaného domu.

„Či dáš brusliak, ručník statočný?“

„Keď ty dáš hrdý brusliak, ja dám sviňu . . .“

„Či dáš statočnú gecelu alebo čo? . . .“

„Keď ty dáš drahú gecelu, ja dám voly!“

„Ale poďte už dnu!“ volá Anča svoju mať a líca sú jej ešte červenšie. „Hľa, už aj súsedia vyšli pod dom a smejú sa. Ešte i Lietavkin muž Paľo, chorý už tri mesiace, nechal ľahu a vyšiel pod dom, aby lepšie počul. Iba to ešte dobre, že „tí naši“ sú nie doma ani jeden. Tí teraz usilujú sa čím menej doma byť.“ — Pod Ďurinovie dom zo dvier sišiel chlap, muž Katin, krotiť ženu.

„Veď sa každý iba smeje na vás, že vám je dievka ako koza šuta medzi rohatými. Buchta taká!“

„A tvoja munta, čo má oči ako plánky Nuž ale je aj tvoja druhá buchta!“ odpovie Kata rozmarne a obrátiac sa k svojim susedom, čo vyšli sa prizerať, prehovorí: „Pravda, moja Marka je maličká, ale malá žena je naveky obyčajnejšia, ako veľká. Ja sa o to nebojím . . .“

„No tak je!“ prisvedčí dlhý Jano Sedlár, jej kmotrík, ktorý miesto *l* užíval všade *v*. Mal kosu na pleci, išiel práve ku ďateline; no pristavil sa, že pričká, čo budú kričať.

„Ako bočka ti chodí dievka, ako sud sa ti valí. Ani drieku, ani pliec, ani ľadví, nič nepoznať na nej, iba to hábstvo nakydané!“ kričí Anča ďalej. „Čo vám huby rastú pod lavicou v chyži, čo chlieb jete ako tehla, lebo neviete napiecť. Čo ti muž takto vraví: papapan farfarár — Ďuďuďurinovie Ďuďuro . . . Ojej, nechže si len vezme tvoju Maru Paľko . . . Veď mi je zaň aj on. Čo mu kôň zdochol, lebo ho ražou nachoval. Čo povedal, že s koňmi svojmi i na túreň vynde a neprevrhne sa. Čo mal pani farárku, keď šli s hostiny z Makova, do jarku vysypať, tak sa opil . . .“

No tu už i Kate prešla dobrá vôľa. Pohoršenie zaplavilo jej srdce nad tolkým krikom a ona, potrhávajúc sebou nervósne, rozhorlila sa o úzkom čele, veľkých očiach a okydlom tele Ančinej dcéry. Anča dcéra, zapálená po uši, skrútla sa, poutierala si oči a nechajúc mať kričať šla do staje za kosákom, že ide preč, preč, nažať trávy, čo aj už doniesla jeden batoh. Popred staju tých našich idúc, pozrela dnu na dupotajúce kone a videla tam Paľa robiť povriesla. On, ako pozrela, odvrátil sa spurno, ale Anča postála a spýtala sa ho: „Ideš viazať, a kde?“

Paľo nahneval sa. Čo sa mu bude prihovárať, keď vidí, že sa odvrátil od nej? Čo si nejde radšej mamu tíšiť . . . On ju nechce, darmo sa tisne. „Za vrch!“ odpovie konečne cez plece, ač sa sberal Za makovište, lebo kto vie, či nespytuje sa, aby išla kde on. Majú všade zeme vovedne. Anča vyšla do sadu, ztade von na cestu, do poľa. Chcela ísť Za vrch, lebo tam sú široké sklady s hustou trávou, ale že on ide ta, šla Za makovište. Paľo, naviažuc povriesiel, podišiel ku koňom. Potľapkal ich, pohladil a dal im sena voňavého do jasiel. Paľove kone sú totiž najkrajšie v celej dedine. Mocné, bujné a múdre, i na túreň by vyšly s vozom, keby to chceli ich gazdovia. Nie div, že ich Paľo tak miluje a chová. Sú dni, kde celé presedí tam, i jesť by mu pri nich najlepšie chutilo. Keď sa hnevá, keď smúti, keď je veselý, so všetkým u nich sa zastaví. Ale ich i chová dobre. Jeden mu už aj zdochol, čo ho veľmi nachoval ražou, a raz ušly mu už i do sveta od bujnosti. Ľudia vraveli, že sa Paľo ne-

rozumie do koní, a otcovi nedá sa stareť; ale on tvrdí, že to bola len vôľa Božia; keď Boh chce potrestať človeka, i spraví, nie že by sa bol kôň objedol.

Ešte počkal Paľo chvíľku, aby čas ušiel a Anča zašla čím ďalej, aby jej ani zďaleka nevidel. Lebo ani hľadieť nemôže na ňu, tak mu je zhnusená. Sám nevie, prečo, lebo nebolo naveky tak. Bol čas, že sa pozabával s ňou. Koľko ráz chytali sa po dvore, koľko ráz večer postrašil ju v spoločnom pitvore, položiac jej na plece tajne ruky a ona s krikom veľkým chcela ujsť — ako hrešil bačik Ondro, lebo sa hneval pre shon — koľko ráz tam i bozkal ju. Ale keď sa rozhľadel po svete, Paľo videl, že Anča má oči veliké ako päste — nie darmo ju okaňou volajú — a čelo na dva prsty. Vyhodil pyšne hlavu, že nechce ju už viac, lebo už má rozum! Keď o pol hodiny prišiel Za makovište, našiel tam i Anču žať v sklade. Nahneval sa hrozne a že sa vráti. No zostal len — ďaleko je Makovište — a srdito dal sa do viazania, odvracajúc sa od nej neprihovoril sa jej ani raz. Ani Anča neobzre sa naň. Žnie ako nemá, vyberajúc hustú trávu zpod tŕňov, a tvár jej je ako skala, bez výrazu. Ale keď Paľo ešte nemal rozumu, bolo inak. Keď vyšla do poľa, otvorily sa jej ústa ako vtáčaťu ku spevu, alebo keď šla na salaš s ním pod večer kvetnatou lúkou, smiech jej znel na ďaleko, ako hrkútanie holuba. A keď v samopaši chytal ju a ona s krikom utekala okolo kotla, koľko ráz bačik Ondro, ktorý býva bačom cez leto, vadil sa, že mu mlieko prevrhnú nad ohňom, a bral palicu na nich. A teraz on viaže odvrátený, ona žnie odvrátená, slova nepovedia jeden k druhému, a on si vezme Maru!

Je nedeľa, raz už odzvonili. Zuza Škríbeľovie leží na posteli pod podstenou. Slnce ohrieva jej čierne uhorené líca, až páli, ale ona sa ani nehne. Vstala ráno ako inokedy, muža vypravila na salaš. Dnes začal sa ich týždeň, a bačik Ondro odišiel kamsi. Ona, poriadiac všetko, čo sa musí i v nedeľu, ľahla si spať, že si oddýchne do druhého zvonenia. Zuza od niekoľkých čias ani spávať nemôže. Anča bratovská, ktorá za deň sa vadí so ženami, v noci plače a nedá im pokoja ani vtedy. Vie už Križľana dobre, že pokoja nebude na tomto dvore viac. Lebo s Ančou i tak bolo tvrdo žiť — vie každý, aká je to žena, a takto ešte? Teraz už vŕši sa na všetkom, čo je jej. Ešte i psa a sliepky jej bije, kde dopadne. A Paľo nahovoriť sa nedá. Dosť sa s ním navadí, dosť ho prosia všetci, i bačik Ondro, a on nič. Kto zná, prečo sa mu tak zhnusila. Radšej sa neožení — povedal včera — len keď príde s vojny domov. A toto je, čoho sa bojí veľmi Zuza. Ak nebude mať ženy doma, ešte tam ostane naveky. Pekný je, zapáči sa aj pánom, a domov nebude ho mať čo vábiť.

Teraz je ticho na dvore, je nedeľa ráno. Anča sa hanbí krik robiť. Ale kuje niečo v tajnosti. Videla Zuza dnes už štyri ženy u Anči, a keď odchodily, tá každú vyprevadila ešte i zo dvora a s každou šuškala potichu. To nebolo nadarmo! Prečo chodila ga-

zdiná Švíkovie? Hádam si ponúkala syna, čo je teraz na vojne, za prístavka. Tí dávno o to hrali, teraz už môžu sa hlásiť. Kde by nešiel do takého dvora? Čo je dievka aj nie dáka hlavná — má veľké oči, ale na to netreba tak hľadeť, keď dostane s ňou veľmi veľa. Hľa, i ona má chybné oči, hlava sa jej potriasa od detstva, a dostala akého muža, leb·o má mania. A tu ešte i bačik Ondro sľúbil, čo má — kto zná, či naozaj... Kutí niečo Anča, kutí. Ráno sotva sa rozbrieždilo, šiel bačik Ondro odetý v kožušku a s paličkou hore lúkami. Anča ho ešte i za dom vyprevadila a šuškala ustavične mu do ucha. Prečo šiel tak za tmy? Aby ho ľudia nezbadali? A prečo šuškala i tomu Anča?... A ona má tú širokú Maru vz.ať za nevestu. Mara Mišíkovie prišla si včera pýtať lieky, čo ostaly od starého v zime, keď mal zapálenie, že sprobujú ešte to. Má totiž Mara Mišíkovie nepodarené dieťa. Už je šesťročné a nerastie, nebehá, nevraví — dosť mu pomáhajú. Z múky od troch žobrákov vypýtanej zjedol pagáč, i strakatému psu dali ho preskočiť, ako radily ženičky, a nič neosoží. Od tej počula Zuza, že videla Paľa včera pri vode pod horou, ako napájal širokú Maru z klobúka vodou. Od ženičiek sa dozvie o jeho chodníkoch — on nevraví. Tá sa má zvíjať v tomto dome, čo je ani pani, ani sedliačka. Ktorých majetok — ako vraví svet — je kadejako nashonobený, ktorej otec sa zajikáva.

Križľana i keď spí, iba o tom sníva. Čo by Anča ani nekričala čez deň a neplakala v noci, nemala by pokoja ani tak. Ale Paľo o to nechodí, iba uteká ako divý a kričí, keď len slovom spomnú mu Aneu. Ani nechce ju už, svoju mať, ako chcel. Dnes týždeň ani sa nespýtal, čo si má obliecť, keď šiel do kostola. Nepotrebuje už svojej materi na nič, lebo mu dobre chce! Vo štvrtok celý deň nejedol chleba, a chlieb najradšej jedáva! Dobre ho vie napiecť Zuza, po celej dedine ide jej chýr — a predsa nepýtal, ako inokedy, a ona nevedela, že sa minul so stola, len keď skríkol gazda. I dnes obliekol sa sám. Keď chcela ísť dať mu háby po prvom zvonení, ako prišiel zo sadu, kde vyvaľoval sa s mládencom Michalovie v tráve a robil posmech z dievok v dedine i z Ančinej mamy, ako plače a vykladá — zatúkol na ňu: „Dajte kľúč od komory, nech sa oblečiem!“

Zuza chcela mu ísť sama, ale on zakríkol ešte spurnejšie: „Ja si vezmem sám, nie som malé dieťa!“

Križľana — lebo čože mala robiť? — dala kľúč a šla sa vyplakať do Matúšov. A teraz tu leží a počúva, ako zvonia druhý raz. No nehýbe sa. Kázala sa synovi zobudiť, keď počuje druhý zvon, i čaká, že príde, ako inokedy. No darmo leží a čaká. Syn nejde. Zuza vzdychne od žiaľu a roztrúc slzy horké dlaňou z očí, zodvihne sa s postele. Dvor je pustý a tichý. Paľa nikde nevidno. Konča domu stojí Anča dievka, ozdobená ako lalia. Na väzoch má ručník, čo stál štyri zlaté, a brusliak s perlami. Líca mať jej nafarbila ešte na červenšie — ako je to zvyk u dievčeniec — taká je pekná, ako ruža. Pri nej stoja Bielekovie dievčence, čo im je otec chorý na suchoty, a všetky štebocú a smejú sa na čomsi. Paľo je nie

medzi nimi. Nečaká tam pod vŕbami tretieho zvonenia, ako predtým. Či nie je u Mary? I pozre s ľakom ponad skosenú lúku na druhú stranu ku Ďurinom. I vidí Zuza stáť tam Maru v dvadsiatich sukniach, na vrchu v zelenej, akých tu nenosia. V ruke drží kiticu kvetov, veľkú, že jej ruka odklonene od nej. Lebo Mara pestuje kvety, a to nie je pre sedliačky, len pre panie. No stojí len sama tam nahnutá koketne napred. A dolu dedinou, nie po ceste, ale lúčkou, patriacou ku kostolu, íde Paľo. Klobúk má na uchu zacapený, kabanica ochvieva sa mu na pyšných pleciach — košeľu kto zná ktorú si vzal — a kráča tak hrdo, že nevie, na ktorú nohu skôr má stupiť.

Zuza pokročila do dvora, a šla sa obliekať do komory. Začali nazváňať tretí raz a klopot čižiem a šum ozval sa dedinou. Všetko ponáhľa sa do kostola, len gazdiny ostávajú ešte doma dlhšie. Majú i v nedeľu veľa roboty. I na bratovskej komore sú dvere otvorené, znak že i Anča sa oblieka, keď dievku už pripravila. Muž jej je nie doma — a Zuzka, mladšia dievka, na záhumní behá s dievčatmi — jesto umrlec v dedine. Stará gazdiná Záhradovie, čo mala záduch a nemohla nič jesť, ani kapustu, ani krumple, len niečo dobré, umrela na svitaní. Ta šiel Ďuro, pozrieť mŕtvolu, a ten už v dedine ostane do večera. Zuza túžila by poshovárať sa s Ančou, teraz, keď sú samy v dome, a aspoň seba vyhovoriť, lebo bratovská už tri týždne neprerieka k nej slovíčka. Odviažuc kľúč s motúza šiat. šla ku komore na dvore murovanej. Na prostred cesty stretla sa s Ančou. Tá práve mala si položiť čepiec, ale zrkadlo majú v chyži, ide si ho teda ta uviazať. Zuza otvorila ústa, že prehovorí k nej, ale Anča prudko sa odvrátila a obišla ju ďaleko. Keď sa vrátila už s pripraveným čepcom, zase sa sišly na dvore. Zuza pozrela na ňu chybnými očami dotklivejšie a videla, že tvár Ančina je veselšia ako inokedy.

„Anča!“ osloví ju tklivým hlasom „prečože sa ty na mňa hneváš? Ja som ti nikdy nič zlého nespravila. Ja by milerada, keby...“ Ďalej nepovedala, lebo Anča zmizla vo dverách svojej komory, iba zašomrajúc: „Mohla si si inak vychovať syna!...“

Vošla i Zuza do komory a doobliekajúc sa odišla do kostola. Sadnúc hneď do lavice — len klebetné ženy stoja u dvier zaveľa — na ľavú stranu, kde staršie sedávajú, rozhliadla sa po kostole i na chór. Paľa nevidno ztade, kde sedí, ale Mara a Ančina dievka sú jej pred očima. Mara stojí od vrchu pri kostolníckej stolici. Má aspoň pätnásť sukieň na sebe a je celkom inakšia ako druhé. Nahýna sa napred — kto zná, či od pýchy a či ju bedry bolia od veľa rúcha — a guču kvetov, čo vonia, sotva vládze udržať v ruke. I zvíja sa s boka na bok, šepce, usmieva sa a keď vonia kvety, zahodí pohľadom i hore na chór. Ale Anča stojí ako svieca medzi Bielekovie dievčenci, ani sa nepohne. Tvár jej je ako skala, ani nezašepce. Hľadí naveky na pána farára, ani oka nespustí s neho.

Inokedy Zuza oddýchne si, pospí v kostole, ale teraz vonkoncom nemôže. V druhej lavici pred ňou sedí bratovská, Anča. Kto zná, či si naschvál ta sadla, lebo v pravých laviciach sedáva — pri

Zuze Kukukovie, o nejž vravia, že si zle riadi deti, a voloviarke rapavej. A naveky šepce s nimi a chichoce sa do plahotky.

„Pekný Paľko sa nazdá, že my už zahynieme bez neho," začne šeptať Anča hlasnejšie, keď tretiu pesničku začali spievať a pán farár šli za oltár, i zalieva sa smiechom. „Ojojoj! Môžeme si i my najsť ešte niekoho, ešte inakšieho. S radosťou pôjde hocktorý, lebo aj bačik Ondro svoje popustia Anči. Aj Švíkovie Ila milerada dá toho, čo je na vojenčine, alebo ktoréhokoľvek. Alebo i chudobnejší, trebárs i sluha Kerovie, to je dosť krásny chlap. Nemusí byť bohatý, keď aj bačik Ondro darujú svoje nám, alebo čo aj z druhej dediny. Hojoj, nemusí byť ztadeto . . . príde hockto. Môže sa moja dievka ešte aj skôr vydať, ako sa pekný Paľko ožení; aj sa vydá, ja som o to istá . . ." a doloží dychtivo ešte i po tretie: „Lebo bačik Ondro svoje pole dajú mojim deťom!" Tak šeptala čez celé služby Anča, mýliac ženy i Zuzu.

A večer ohliadač mŕtvych, keď šiel k pani Blumenkelchke písať kartu na notára skrze smrtný pád — mal to síce spraviť hneď ráno, ale v dedine našli sa kamaráti, čo chceli piť, i zabavil sa s nimi do mraku — rozprával takto:

„To poviem, pani Lumenkeľka, že Škríbeľovie Ďuro halotkím (hallotkém), neujdú tri týždne, a bude vydávať dievku." I búši sa do prsú, že ho samého zabolelo, a oči vypúlené zaleskly sa oduševnene. „Ako že som halotkím . . . Nechže mi dajú toho atramentu," doložil tichšie, vytiahnuc list zpoza kožuška.

„Nuž a kdeže ju vezmú, kde?" spýta sa pani Blumenkelchka a rezko ide ku oknu pre flaštičku, z nejž trčalo pero zamočené, aby ho vyslúžila.

„Ale čoby . . ." Ďuro hodil opovržlive rukou ťažkou. „Prístavka vezmeme, hádam máme k čomu!" I berie pero netrebou rukou a začne písať. Hájnik, čo bubnúval a naveky sa prel za to s hlásnikom, natiahol si hrdlo nad ruku jeho, potriasajúc mu ju mimovoľne. A dosť sa triasla. Vypité pálenô s kamarátmi ihralo ním.

„Nezabudnite doložiť, že jej bol na pomoci doktor Láslo . . ."

„Ba ver', že mala záduch, lebo nemohla kapustu jesť!" ohlási sa územčistý Geľovie, čo mal veľmi peknú tvár. Tak vraveli v celej dedine. Ďurovi, ktorý bol veľmi múdry človek, lebo vedel i maďarsky, nepáčilo sa, že sa mu miešajú.

„Ja viem azda, ako mám. Som azda, chvalabohu, už štyri roky v tomto úrade . . . A pán Lumenkel sú kde?" spýtal sa Židovky.

„Nuž a veď ste sa strojili mladšej, Zuzke, vziať prístavka, toho Krivuľovie?" spytuje sa Židovka. Ona do všetkých vecí, čo sa diały v dedine, zastarela sa a chcela vedieť i o tomto. Potom odpovie: Pán šiel na Struhársko k synovi. Chce nechať krčmu syn, a že pôjde za officiera. Za to šiel pán . . ."

„Tuto ešte jeden punktík . . ." ukáže hájnik prstom na kartu a sotre celé slovo Ďurovi.

„Kde?" spýta sa ten a nahnevá sa. „Už ste mi pošpatili!" a nedbajúc viac o nich, píše po svojom. Hádam nie je opitý, aby nevedel, čo robí! *Halott neve:* Drúkovo; *halál oka:* Zuza Záhrada

atď.... Prestal, a kým si namáčal pero, dubajúc pomimo fľašky, lebo miesto jednej videl dve — pálenô, vypité s kamaráty, bolo dobré, všetko duplovane ukazovalo — odpovedal Blumenkelchke:

„Tak sme mysleli, mladá pani, že k Zuzke vezmeme; ale že Paľo pekný —“

„A či sa officierstvo lepšie odpláca, ako krčmárstvo?“ zavolal ten, čo mal peknú tvár, nemohúc vyčkať, kým Ďuro dokončí. Totiž Ďuro, keď sa napil, vravel veľmi rozvlačite.

„Bodaj ma čert vzal —“ zastarie sa i Jano Krapáň, ktorý bol veľmi pyšný za mládenectva a ešte i teraz, ač skrotol, dostanúc lenivú ženu, zostala mu pyšná reč, lebo naveky začínal tak, ako teraz, „bačik Ďuro, ja by im to spravil, že by šiel na faru. To by ste vyhrali, nebojte sa! Lebo majetky páni, nech ma čert vezme, neradi keď sa trhajú, ale spájajú. Alebo choďte rovno do súdu. Čo by ste si vzali fiškála, dobrého, ako je na príklad Lizovský...“ i mykne hlavou sebavedome. „To je náš, ten vie aj o Jánošíkovi!“

„E, choďte mi s ním!“ povie opovržlive Geľo. „Náš, náš... Čo by mu všetko dal. Veď vieš azda, keď som sa pre kabanicu s bratrancom prel... Horší od Žida!“

„Pst!“ — štopne hájnik lakťom Geľu a mihol v tú stranu, kde Židovka — „nahnevá sa!“

„Nuž a, veď je pravda?!“ povie Geľovie, ale už iba šeptom. „Horší od Žida... Ale vy, bačik Ďuro, by ste vyhrali, čo kde. To je pravda!“

Ďurove oči napúlené dostaly lesk, ako keď do ohňa oleja naleje. Veď ak by chcel, mohol by hoc i k súdu, ale kto sa bude škavdať? Napäl sa iba.

„A či si my aj druhého nenajdeme krem Paľa? Och, ja o Paľa aj tak veľa nechodím. Eh! radšej nech nám donesú smäd uhasiť, pani Łumelkelka!“ —

Už sa úplne zmrklo, keď prišla Anča pre otca. Dávno ju už mať vyháňala, lebo len jej sa dá odviesť; ale ona nechcela ísť, len keď sa stmie. Nemá smelosti vyjsť na ulicu takto v nedeľu, keď plná je dedina mladej čeľade, postávajúcej pred domami, lebo hneď volajú na ňu:

„Úzko čelo máš, veľké oči máš!“ Už i pesničku spravili o tom, taký posmech narobil jej Paľo. Ba ešte i sestra Zuza hnevá ju celé dni. „Nechce ťa Paľo, nechce, nechce! pójde pre Maru!“

„Nič, nič, nič sa neboj,“ vrávorá jej otec už celkom opitý, ako ho vedie popri potoku a napúlené oči napína, aby videl na cestu. „Čo, čo si nohy zoderiem s bačikom Ondrom...“

„Len poďte skoro!“ pretrhne ho ona.

„Bačikom Ondrom... bačikom... čo bude popod oblaky lietať...“

„Jaj, nekričte, počujú vás ľudia!“ vraví mu dievka nastráchaná, obzerajúc sa okolo. Nad školskou záhradou pri veľkej skale, kde husiarky sedávajú na deň, stojí hŕba mládencov vedno a pískajú, radia sa, pod ktoré okno majú ísť.

„Nekričte aspoň. Dosť je už toho smiechu po dedine!“

„A čo?“ zakríkne on nahnevano a zastane zasekerený, ani nepohnúc sa. „Ani kňazovi nepohnem sa zťato. Som azda kradol, že by mal čušať? Či čo... Tisíckrát bude krajší, ako Paľo...“

„Jaj, Bože!“ bedáka utlumeno Anča, nevediac, čo si počať s ním. „Vy nemáte už ani... Čo sa ja natrápim pre vás a pre mamu... poďte skoro!“ i lapá ho dychtive za ruku a ťahá preč, lebo už od tlupy mládencov zavznel smiech k nim: „Hahaha!“

Ale Ďuro halotkím ani nehne sa, iba čo sa mu driek od poly kníše.

„Pusť ma!“ zakričí a zdvihne päsť na ňu. Anča zamĺkla, nie od tej päsťi, lebo vie, že otec neudrie ju, čo i hrozí, ale zo dvora Skupákovie vyšla Mara kolísavým krokom a s usmievavými lícami. Na bedrách má sukieň nie menej ako dvadsať. Tá na samom vrchu je čierna kašmírová s veľkými zelenými kvetmi a ružami. Veľký ručník žltej farby skryl jej obe plecia a rohy z neho ležia i dolu po sukni. I nepoznať na nej pásu, drieku, pliec — ako guľa. Zakolísala sa na svojich sukniach, pozrela i dolu ku veľkej skale i hore, kde vidno dom Škríbeľovie, i na Aňču s otcom a usmiala sa pohrdlive — jej otec sa neopíjal. Potom zakolíše sa opäť koketne a ide svojou cestou hore kostolnou lúkou.

„Pusť!“ rozhorlil sa Ďuro, keď rozoznal v polotme Maru. „Nech ju roztrhám... Akási guľa bude sa zvíjať na mojom dedictve!?“

„Hahaha!“ zavznel smiech od veľkej skaly mládencov a jeden z nich zavolal:

„Rozdrapte ju, bačik, ako žabu! Ver' darmo nechodí do Skupákov od pár časov, ale pre Paľa.“

„Hej, keď tá nemá veľkých očú!“ vraví druhý, Jano Štefan, a na to všetci zasmiali sa zas.

Anča zapálená nechala otca na prostred ceste a utekala domov, ako by ju prútami šibali. Doma, ani neodpovedajúc materi, čo jej je, skryla sa do komory a nešla von, čo ju ako volali. A Paľo v ten čas chodil po dvore so založenými rukami, s krkom ako lev mocným. Oči sú mu maličké ako trnky a postava mocná ako buk. Klobúk má na samom uchu a nevie ani, ktorou nohou má skôr stupiť od hrdosti. Počuje utlumený plač v komore „tých našich“, ale nedbá. Už sa ani neshovára s nikým tu. Odhora zo sadu ide bačik Ondro sviatočne oblečený a Paľo i od toho sa odvráti. Ale ani ten nepozre na neho. Ide dolu záhumním kradmo, ako by sa bál, žo ho ľudské oči zvedavé pristihnú, a tvár mu je zduchovnelá, ako by niesol zelenú ratolesť do smútku alebo svetlo do tmy.

Anča Škríbeľovie vstala dnes o pol noci a ešte jej času nedochodí. Behá ako na krýdlach po dome, vypeká, kuchári a robí taký hluk a smiechot, že „tí naši“, keby nevedeli príčiny, mysleli by, že sa Anča z rozumu pohýna. Koláčov napiekla, ako páni pekávajú, s hrozienkami a maslom, a opekancov za štvrtáčku. Makové podkovy práve hotuje, a panpúchov v komore i štrudle dve misy. Zajtra je hostina. Ale hostina bola veľa ráz, kedykoľvek pamiatka

posviacky kostola prišla, a Anča veľa ráz hotovila koláče, no dnes večer prídu vohľačia do domu. Prístavok z druhej dediny, ktorého našiel bačik Ondro. Ešte ho nevidela Anča, ani nik; ale bačik Ondro bije sa do prsú, že je pekný ako žena a dobrý ako kus chleba. Preto Anča nevie ani, čo má robiť od radosti a ani do kože sa neprace.

„Aničká moja!“ priskočí vše k dievke, ktorá posluhuje jej tam, ako káže, i uštipne ju za bradu: „Ktože dnes príde, kto? Či si sa už umyla? Umy sa a nalej do vody tri kvapôčky medu, že by ťa zaľúbili... A ty, Zuzička moja, vezmi metlu a choď zamiesť dvor, pitvor a podsten...“ povie mladšej, ktorá pri mašine oblizuje radom všetky rajnice, kde bol mak, med alebo bryndza. I tú uštipne do líčka a potom i tetku Matúškovie, ktorá si prišla biele lokše piecť na mašinu — oni mali len pec — lebo nemávali chleba napečeného, nerada kysnuté ani ona, ani jej starý...

„Tetuška moja, všetko bude dobre! A ty, Zuzička moja, ten dvor!“

„Och, veď nepríde kráľ k nám, ani kňaz!“ odpovie tá, makové prsty oblizujúc radom. „Nech si ide Anča!“

Mať štopla ju do chrbta, ale hnev nezadržal sa dnes u nej zaveľa. Pohladila Anču po hlave, zahladkajúc jej vlásky za uši, a poslala tú: „Veď sa ešte umyješ: choď ty, vtáča moje!“

Duro halotkím, ktorý bol človek vážny, lebo bol i v úrade, nemohol už tej veľa ľúbeznosti strpeť, najmä keď i jeho uštipla do brady, a pred Matúškou. Vyšiel do dvora a ztade na cestu, vedúcu do dediny i do krčmy. Aj bačik Ondro, ktorý málo vravel, lebo nerád daromnú reč, odpratal sa do staje ku kravám. Košiar už nebol na poli, nebačoval. A Anča-dievka vyšla zamiesť dvor s veľkou ochotou. Je veľmi zasmetený, dávno nevidel už metly. Paľova mama nezametávala, že je to robota pre dievky, a im mať nedovolila. Aj pitvor a podsten spoločná zanedbávaly sa. Predtým, kým Anču chcel Paľo, naveky prichodil k nej, keď zametala na dvore, aby pohrabal zpred nej smeti a odnosil. Teraz nevidno ho, iba kone jeho buchotajú v otvorenej staji. Môže sa i pretrhnúť so smeťami, ani ty nepozrel sem. I teperí pred sebou smeti po filfase so smutnou tvárou. Bačik Ondro vyšiel k nej z konice, aby jej pomohol, a vraví:

„Čo si taká zahútaná? Mať ti je taká rada, že sa neobstojíme pred ňou, a ty sa len nerozveselíš. Neboj sa, všetko dobre bude. Za hockým ja, Ondro Škríbel, nechodil som ver'! Na to sa spusti; lebo ja nerád prázdnu reč!“

Keď sa zotmilo, prišli dolu lúkami vohľači okúňavým krokom. Jeden starý, nízky, s bielou hlavou, druhý mladý, vysoký a ako ruža. Boli prišli už pred hodinou, ale že bolo ešte prividno, hanbili sa prísť do dediny, i obstávali na poli. Bačik Ondro šiel ich obrániť od psov, vovidel ich po podstene, a tvár mu ostala celkom zduchovnelá od pohnutia. Do pitvora vybehla im Anča, mať, v ústrety, a taká je naradovaná, dobre že ich nepoodnáša do chyže na rukách. Poslala Zuzku pre otca, a zapáliac svetlo, jej oči dychtivo padly na tvár mladého, kde zastal skromne u dvier. Srdce jej zatriaslo sa rozkošou; mladý

je krásny naozaj. Belavé vlasy má okolo tvári napálené ako prstenčeky, a vzrast ako jedľa. Taký je azda ani Paľo nie. Ó, ak je krajší Paľo, dá si Anča i s tetkou Matúškovie, utekajúcou s lokšami, skrytými pod šatou, i hlavu odtať. A Anča najradšej by vyletela do povaly od triumfu, lebo nevie naskrze nič robiť, všetko jej letí z rúk, do čoho sa chytí, od vzrušenia a radosti. Šťastie, že je tu bačik Ondro, ten shovára sa s nimi.

„Sadnikajteže si, sadnikajte!“ núka ich konečne, keď premôže city. „I ty, mladý. Akože ťa volajú? Janko?“ a lenže i toho neuštipne do brady. „Bačik Ondro, núkajteže ich aj vy. Starý je v úrade. Anička, či je ešte nie doma?“

Bačik Ondro, ktorý nerád daromnú reč a preto najviac len mlčal, zamlasol ústami, povedomý svojho dobrého diela, riekol tiež:

„Sadnite, sadnite, dobrí ľudkovia. Ustali ste, ďaleko je od vás.“

Starý, bielej hlavy, sadol a nedal sa núkať viac, ale mladý ostal stáť, ako sa svedčí, a pozeral zahanbeno po izbe. Oči jeho zastavily sa na dievke Anči pri mašine stojacej, a myslíac, že je to tá, ku ktorej ho volajú, odvrátil sa do poly od nej zdvorile. Ale oči zažmurkly mu tajne a na ústach rozlial sa úsmev dobrý.

Keď prišiel gazda, posadali bližšie okolo stola a Ďuro poslal pre čerešňovicu v okamihu. Mladšia Zuzka, ktorá bola vrtkejšia, skočila, ale mať okríkla ju tajne a zafľočila na ňu. Čo sa tisne? nech ide za dvere, teraz Anča má právo obsluhovať! A dajúc tej fľašu do ruky i peniaze, vyslala preč.

„Kalavná dievka!“ pochválil starček bielej hlavy, ako odchodila, a aj mladý, ktorý už tiež sedel na lavici, ale iba na krajíčku, pozrel zpod privretých mihalníc za odchádzajúcou a úsmev zahral mu na červených ústach zase. Anča dobre ich nevybozkávala od radosti oboch, no nemohúc to, aspoň sotrela slzu.

Anča-dievka vyšla rezko na dvor, a rezko chodiť nebolo jej zvykom. Tvár jej je oživená, veľké oči sú jej blýskavé, ako materi. Nečakano ju akási rozrušenosť opanovala. Nevie ešte dobre, či sa raduje, či čo, ale zrazu ostala dáka inakšia. Ako srna beží zo dvora, a neušlo desať minút, už sa vracala s plnou sklenicou. Keď kročila do dvora, rozpálená od rýchleho kroku, Paľo chodil po ňom sem i tam. Klobúk mu je nie na uchu, ako hrdí mládenci nosia, ale na očiach stiahnutý, ako by sa hneval alebo želel. Keď napájal kone pri studni, videl vohľačov popri sebe prejsť, i poklonili sa mu pekne, a videl i to, aký krásny je ten mladý. Búrka strhla sa v ňom naraz.

„Nech sa len vydá s Bohom!“ myslel si predsa, hodiac rukou opovržlive za nimi. A akoby nič, tisne vedro do studne a naľieva vody do válova. „Pite, pite, koníky!“ A založiac ruky, opre sa o jedného a hľadí, ako prežierajú vodu; iba čo stiahol klobúk do čela. Potom, keď pochytal kone a doriadil, zachytil sa do dedniy za otcom — prišiel domov varga s krpcami, šiel otec ta — a teraz je tu na dvore.

Keby prístavok nebol taký krásny, aký je, by ho to nebolo ani pohýbalo. Bol by sa veselil, ako sa veselil na Anči v konici, keď dvor zametala, že čaká biskupa. Ale prístavok je ani žena,

azda ani nevidel takého ešte. Ten i jeho prevýši. A takého má on trpeť na dvore? Anča dostane muža dokonalého, a on vezme si tú, čo je ani pani ani sedliačka! Lebo dosť sa namocoe i po druhých dedinách a nenajde, čo by sa mu páčila. Pritom rodičia hnevajú sa mu vždy väčšmi; mať ako čo by ani tá nebola. Nedbá oň, ako čo by jej ani syn nebol. Nepodá z ruky, ako predtým, kadejaké lahôdky...

Vidiac Anču, že odišla so sklenicou, vyšiel na dvor; ale ona, keď sa vrátila z krčmy, bez slova prešla popri ňom, ani nepozrúc naň. No videl Paľo, že tvár jej je oživená, a do srdca ako čo by mu i desať nožov vrazili, tak mu je. Ľúbil ju on, vidí sám, naveky, a len pohrdiť chcel sa ako mak... Ale kto by si bol myslel, že ona — čo plakávala v komore, keď ju nechal, bude i takúto tvár mať?

Potichu šiel za ňou, a ako vstúpila do tmavého pitvora spoločného, položil od chrbta obe ruky na jej plecia.

„Kto je to?“ zľakla sa ona, a lenže nevykríkne. „Ty si to, Paľo, čo chceš?“ Už štyri týždne nevravela s ním. Zle jej je teraz pri ňom a chce sa ho zbaviť.

„Ja som, Anča...“ odpovie on utlumeno, nepustiac jej pliec, ale oblapí jej ich ešte mocnejšie. „Či je toto ten váš prístavok?...

„Ja neviem...“ odpovedá ona nedbalo. „Ja o to nechodím.“

„A pôjdeš zaň, Anča?“ spytuje sa on ďalej šeptom.

„Čo chceš, čo mi nedáš pokoja?“ na to ona, brániac sa, a ako naschvál nechce odpovedať na otázky. Už mesiac nepreriekol k nej, a teraz ju tu stavia...

„A či je to hoden, niktoš kadejaký, zbeženec so sveta, do nášho starootcovského?“ šepce Paľo náruživo a horúcim dychom hnevu ovieva jej tvár.

„Pusť ma! zavolám na mamu!“

„Povedz, že ho nechceš, tak ťa pustím. Povedz, že nechceš zbeženca, len svojho.“

A sprostá Anča, divno, ako by chcela sa pomstiť, trhá sa z jeho rúk a ani odpovedať nechce. Kto by to bol pomyslel o nej! Paľo v náruživosti bol by ju zabil.

„Nahaj ma... Choď si ku Mare!“ skríkne Anča skoro plačom, ale odpovede mu predsa nedá.

Jej hlas dopočuli i tamdnu a rezké kroky jej matere zavznely za dvermi. Paľovi zaliala krv tvár, zašomral zúrivé slovo a pustil Anču.

„Tuvon ťa budem čakať — ak ma chceš, príďeš!“ šepol jej ešte chvatom, a kročí späť z pitvora, aby ho svetlo z otvorených dvier nezašlo. Oprel sa tam u dvier na podstene, aby počul, čo stará povie dievke, potom vnišiel do svojej chyže. Pri stole sedela jeho mať sama — otec ešte nepríšiel od vargu — a šila, napínajúc chybné oči. Vie aj ona, ako všetci v dedine, čo sa deje u „tých našich“, ale nepovie nič, len pláta kapčáty a oči utiera. Kto zná, či len preto sa slzia, lebo sú jej slabé, a či i pre iné. Mlčí Zuza, nepovediac slova; vie, keď by povedala čo jak nevinné, on ju zarúti hneď. A Paľovi zrazu začalo ľúto byť, že je taký. Mať držala ho ako kus zlata, nemajúc iba jeho hovela mu, voľkala...

Šiel ku mašine, kde na múriku videl teplé bryndzovníky, že

bude jesť; ale nemohol nijako. Odtisol od seba a vyšiel. Opäť začal po dvore chodiť, ktorý vymietla Anča, a začal obzerať dom. Je pekný, veľký, pod škridlou, akých málo v dedine. Ich bol prvý taký, preto ich aj Škribeľovci nazvali. Fundusu, sadu, aúi takých komór a stavísk nieto tu. Zeme všetky dobré, v poriadku, v dobrých ďahoch a všetky jedna pri druhej, i ich i „tých našich". A tu taký zbeženec so sveta osadí sa a bude si počínať ako on sám, ba inak, lebo aj bačik Ondro daruje svoje Anči. Ten bude bohatší a len o tom bude každý rozprávať. Prešiel ku koňom, poobzeral, či vyžrali, čo im dal, a potom dal im opäť za náručie. Oprel sa tam a bok jedného, ale nevydržal zavela. Vyšiel zas. Poobzeral sa okolo a, nevidiac Anči, šiel pod ich okno. Stiahol klobúk nad oči a pozrel dnu.

Milo a dobre je tam, izba osvetlená ako u kňaza. Chlapi sedia okolo stola, i bačik Ondro s nimi. Líca sú im červené od pitia a rozhovoru, oči hrajú im ako hodiny a na všetkých tvárach radosť. Bačik Ondro rozdáva pálenô ako starejší a mľaská ústami, ako je jeho obyčaj, keď koštuje. Vraví veľa i on — a tomu je nie priateľom — a tvár mu je ako by ani ten nebol — rozveselená. I mladý sedí tam skromne, iba na pol lavici. Na pálenô ani pozrieť nemôže, nasilu doň lievajú. Ani by nevzal, keby sama gazdina ho neprosila, vtedy odchlipne trocha s vrchu. Líca sú mu ako ruže, malýma očima šibe tajne po Anči a usmieva sa, ako človek, ktorému bude sa dať čosi veľmi po vôli.

Paľo zahryzol si do rtov a zaťal päste. Bol by hotový búšiť nimi do obloka. A Anča-dievka šije na lavici pri samých dverách. Červená šatka na hlave cloní jej tvár, nevidno, aká je. Nevyjde von k nemu a nedbá, že ju čaká! Kto by si to bol pomyslel o nej? Keby aspoň na chvíľočku videl jej do tvári!... Teraz pokývala materi hlavou a nakrianila sa. Pozrela ku pijúcim chlapom, k mladému, potom dotkol sa jej pohľad materin zas a obe usmialy sa jedna druhej. Paľovi zovrela krv a zaliala mu tvár horúce...

Po chvíli stará šla s jedlami ku stolu, a Paľo vidí, ako kvitne jej tvár. Smiechom sa zalieva, keď k chlapom vraví a ponúka ich, rozkladajúc lyžice po stole. Celá sa chveje radosťou, poznať i po lyžiciach, potriasajúcich sa v jej prstoch. Chlapi s veľkou voľnosťou — aby nik nepovedal, že sú veľmi „potrební" — berú lyžice a dajú sa do jedenia. Mladý hanblivo uťahuje sa i od jedenia, ako by to bola jeho smrť, musia ho všetci nahovárať. Ale keď konečne vezme lyžicu, pomaly, ako sa sveďčí, naberie polievky a podnesie k ústam, kolkokoľvek ráz, naveky pozre ponad ňu k Anči. Na nikoho iného, ani na Zuzku, čo oblizuje rajnice pri mašine — tej ešte neslobodno ku stolu — ani na gazdinu, čo rozkrajuje mäso, z nehož kudlí sa para do povaly, len na Anču bez prestania... Paľovo srdce trepoce závisťou a žiaľom. Ale tu zrazu odhodí šitie Anča a berie sa von... On rýchlo odstúpil od okna, odstrčiac pár chlapcov, ktorí sa išli dívať pod okná, ako je obyčaj, a chváta jej v ústrety.

Kúštik z komickej tragédie
v Rimavskej Sobote.

Od *Jozefa Podhradského.*

Motto: Ja učím Tatru *cítiť* Boha,
Boha fotografujem.

Scéna I.

Špatné je stvorenie človek nahatý;
Sám hanbí sa seba. Krajší psík, aj kôň.
Za svet by dedinou nekráčal holý!
Boh svoju remek myšlienku,
Človeka do raja žobrácky vystrojil;
Aby si dôstojnosť svoju *sám* utvoril —
Nedal mu ani len nejakej košieľky,
Pustil ho tam v raji na pažiť,
Jak žabičku nahatú.
No ak' sa pristroji a láskou odeje,
Transparent je Boha, Tvorcu verný obraz,
Pred ním bledne sláva slniečka aj krás
Obrazu Božieho majestát! Duchruža v máji.
Krásny! jako Abel, zavraždený v raji.
A vrah nášho jara? Vrah mládencov Múzy?
Čo tu krásne? Je-l' to Boha remek-tvor?
Kde pečať večnosti? Asnáď ten plodný stroj? . . .
Čo vtáčkom zárody v hniezde pije rád, —
Je len kolmý nahatý *had* . . .
Mládencov *sudcovi* Adamove šaty!
Nech by tak súdil holý a nahatý,
Bez čierneho fraku, bez prsteňov zlatých,
By cítil: ducha kment pravda je čistá.
A on? Bez nej? . . . len kolmá *hlista* —
Sudcovia národov! nevďačte sa svetu,
Na rováš plemien nebuďte štedrí.
Hriešny dar zakole darcovi vďaku,
Za hriešne dary nieto rozmarínu,
Od obdarovaných ni od olúpených;
Niet spomen-krížika na vašu mohylu,
Ani vencov na hrob z nezábudky kvetu.

Nevídali! Sfotografovať?
Ženu, chlapa, osla, domky?
To znajú aj svetlé slniečka vlnky.
Vyfotografovať *dušu* obraz verný
Neznajú ani slniečka lúče —
Od svojej si duše nedá zlodej kľúče.
My chceme ešte viac. Sfotografovať
Vrah-Kaina dušu čiernu - -

Napísať mu podobizeň vernú,
Ulapiť na papier kúštik tragédie:
Jak hnali mládencov do ohňa próby,
Nie voľných pomáhať kopať *svoje* hroby,
Tragédiu hnusnú v Rimavskej Sobote. —
Chyťme sa k robote.
Súdia šesť mládencov Múzy:
Súdi *odrodilec* a statočný *Maďar.*
Súdi odrod! Zo svojho rodu posady
Vyletený jastrab.
V Slovákoch, v obžalovaných,
Súdi krv svoju, súdi *svoj* rod,
Jak diabol, podmetá, pokúša.
Hriechy sú biedne, onakvé, nijaké,
Plytké, jako odrodená duša. —
Genius maďarský maďarských učbárov,
aj 13 šibeníc na Golgote Arada,
Aj Deák v hrobe, aj starý Tisza,
aj kosti starého Košuta, —
Za hrobom *triezvi* už, —
Hanbili sa.
Hanbili sa,
Jak besné protokoly písal
Odrod drzký, čo slovenskú mamu sisal,
A statoční Maďari? Plecom kývali,
Ani svetlý duch, v slepej móde,
Netrúfa už si plávať proti vode.
Bezočiví sú len: pes, kohút a odrod.
Boli v duši, v Maďaroch nových
Že maďarstvo kleslo.
Boh z *ničoho* svet,
Odrod tvorí hriech.
Tiež remeslo. —
Kto s' sa odrodil, aspoň statočný buď.
Odrod rád leskne sa:
Chlap je jalového ducha;
Z nízkeho diela teda
Moc dymu rozdúcha,
Z pansláva-žiačka upiekol dar,
Zápalnú obeť vlasti na oltár.
Fúzatí chlapci v Rimavskej Sobote
Hrajú sa v loptu v dvorane Múzy.
Nech živí Boh Maďara! Na mnogaja ljeta!
Ale Maďar slamka je medzi víchrovima,
Praha ovíjaná je hadovima,
Nevydržia času vatry *bez svobodnej Tatry.*
A k voľnému rozvoju pukajú už
V Uhorska lone
Hrušky, lipy i jablone. —

Slovenská družina zakosí na Muráň,
Biele húsky až na zámok zaletely.
Špionova obžaloba:
Jednej húske sa tam *kýchlo*,
A to národne, piano do es moll,
Nie vlastenecky fortissimo fis dur,
Len jako z pukala, nie z dela,
Potom že ostatné kýchaly aj.
Oscitante uno, —
Keď sa jedna hus napije,
Napijú sa všetky.
Odrodilec pustil sa hneď do ästetiky »kýchnutia«
A explikoval národnú pieseň.
I vykukla kolossálna *hlúposť*.
Keď si páv — nespievaj!
Buď pyšný. —
Do dvorany súdu všuchlo sa *Echo*,
Tak incognito. Odené listom zeleným,
Pred sebou haluz lipovú.

Echo.

Pred mnou tma, za mnou tma,
Ukryjem v kútik sa,
Osu pustím do svedomia,
Azdaj mňa tu neuvidia.
Som šelma, skydám s očí beľmá.
Som klavír, štimujú mňa hory, háje,
Svedomie si na mne hraje
Svoje finále.
Hora mňa chráni,
Zrkadlom lesknem pred oči,
Keď niekto cigáni.
Jadro krešem so dna duše.
Tu stanem si do kútika,
Nech mám sudcov na vid oka.

I. odrodilec.

Vy, panslávi! vyznajte nám,
Či vy ľúbite Maďarov?

Obžalovaní.

Jako sami seba. Keby aj Maďari tak ľúbili nás, nebolo by Slováka v Amerike; a my? v *našich* gymnásiach.

II. odrodilec.

Teda milujte aj túto vlasť,
Buďte dobrí hazafiak,

Mert hát itt *mindnyájunk,* —
Tót, német, oláh, czigány, zsidó
Lengyel, rác — *magyar* kenyeret —
(mert tót kenyér nincs) *eszünk.*

Echo: Nincs eszünk!

III. odrodilec.

Vyznaj ty, pansláve Markoviču!
Jak ste to kýchali na zámku?
Moll? či dur? Piano? či forte?
Vlastenecky? Či národne?
Pán professor! do tej hudby nerozumiem sa;
Ja hrám len husle a dujem gajdy.

Odrodilec.

Vyznaj ty, pansláve Kulišku!
Kýchali ste pritom do *es* moll?
Tak národne? a či fortissimo *fis* dur,
Vlastenecky?

Kulišek.

Ja dúchaní klarinet a flautu;
V jaký akkord spadá kych húsky,
To neviem.
Nemôžem riešiť túto kriminálnu hádku,
Nerozoznal som ani aroma kychu, —
Mal som práve nátchu.

Odrodilec.

Vážne ohrožuje našu vlasť,
Keď proti nám tak drzo vzdoruje
a *ponáša* hrstka žiakov
slovenských besno sa.

Echo: Kych bez nosa.
To, hľa, upriepastí vlasť našu!

Statočný Maďar.

Ja v tom kýchnutí nevidím žiadnej zkazy vlasti.
Nech húsky kýchajú a hvízdajú, jak vedia.

Odrodilec.

Lev sa neboji ani medveďa,
ale húsky boji sa.

Maďar.

Ak bych sa už kýchnutia húsky ľakal,
už veril by som:
Bomlásnak indult hajdan erős magyar.

Odrodilec.

Povedzte vy, panslávi! keďby sa tak Slovensko vzbúrilo proti nám, jako nás vy nevlastenecky zovete: novým Maďarom, duchovným eunuchom, maďarónom, odrodilcom, — a vlasť by bez nás mala zahynúť, — či by ste aj vy v záujme vlasti k našej obrane chytili flinty?

Obžalovaný.

Prosím pána professora, prepytujem vašu hlavičku, aj tento zelený oltár, my sme nazaréni.

Odrodilec.

Vlastizrada! Môžte ísť.

Echo.

Prestala inkvisicia,
Bude tajná konferencia,
Tu budem kontrovať.

Odrodilec (veľmi ohnivo).

Páni kollegovia! Zaštiťme vlasť túto od takýchto nebezpečných panslávov! Veď jeden visszapillantás a jövendőbe ukazuje za nami slávnych 1000 rokov.

Jako tvorivý duch veľkého Franklina
Stvoril v Amerike historiu slávnu,
Tak bol aj náš rod v historii tisíc vekov
Tvorivým Franklinom!

Echo: Klinom!

Maďar.

Historik Palacký dokázal, že sme boli v historii do tela Slovanstva vrazeným klinom, Andrássy sa tým chválil. Mne, ako rečitému Maďarovi, je to veľmi instrumentálny úkol.

Odrodilec.

Nerád slyším takú reč.
Vy ste mocsárista!
I ja som Maďar, a to jako vulkán.
Kollego!!
Nezabudni! Ty si dal Slovákom slobodu,
Ty človečenstvu signál k všeslobode
Jako prvý sveta političár dáš.

Echo. Čardáš!

Odrodilec.

Že je Slovák hlúpy, nehľadá osvety,
My Maďari príčinou nie sme.

Echo: Nesmie!

Odrodilec.

Usilujeme sa aj v naukách,
Najmä v teologii, —
Čo týka sa Boha, szűz Márie, Kristuša,
Dosť otázok ťažkých riešiť.

Echo: Hrešiť!

Odrodilec.

Zaviedli sme *spravedlivosť*,
U nás prislúžia ti pravdu. Nemusíš
Kliešťami fiškála, jak zuby zo škrane,
vylamovať z tvrdých škorup si ju.

Echo: Korrupciu!

Odrodilec.

Zaviedli sme aj obecné banky.

Echo: Anky!

Odrodilec.

A tej slobody! jak v Dunaji vody!
Kto umie rozprávať, môže byť vyslancom.
Niet voliča u nás, ktorého srdce
Výrečitý hovor nepohol by.

Echo: Holby!

Odrodilec.

Víťazné sme plemä,
Naši sa honvédi troch svetov neboja,
Keď šabličky svoje na ostro nabrúsa.

Echo: Rusa!

Odrodilec.

My páni vlasti! Kupectvo vodia
Pod firmou našou brat-Maďari Židia.

Echo: Šidia!

Odrodilec.

Naše sú Tatry!
Jako my hudieme, tak musia tancovať.
A čo raz závisí od druhého už, —
Jak nalomený konárik dubový — odvädne.

Echo: Vy od Viedne!

Odrodilec.

Človek len raz žije,
Treba žiť veselo.
Každý náš úradník rád zabaví sa;
Pohostinní páni! Veselého ducha!
Hostí na trakte veľakrát núka si.

Echo: Kradnú kassy!

Odrodilec.

My tu Slovákom, Nemcom, Rácom
Ľudskosti práva ostríhame.

Echo: Striháme!

Odrodilec.

Národnostný zákon
Veľkodušný dar je náš!
A ktokoľvek si, urážaš zákony
A majestát kráľa nášho zle chrániš,
Ak domnievaš sa, že beztrestne
Slovenský jazyk milujúcich haníš.

Echo: Cigániš!

Odrodilec.

Ale kto sa mi to pletie do reči?!
To už do porazenia!
Tu je niekde ukrytý pansláv!

(Hľadá po dvorane.)

Echo. Pred mnou tma, za mnou tma!

Odrodilec (pri samom Echu).

Musí tu byť skrytý obžalovaných posol.

Echo: Osol!

Professor Maďar.

To bude hlas svedomia.

Odrodilec.

Nie som pôverčivý!
Či majú tí panslávi kľúč k mojej duši?

Echo: Uši!

Odrodilec.

Zas! Zkadiaľ ten hlas?!
Znám už Ti panslávi sú špiritisti!
Čo skorej z nášho gymnásia von!
Pane kollego! Vy ste rečitý Maďar!
Hoňme! Ceďme tú slovenskú psotu!
Daňami do hladu, hladom za oceán,
Nech trvá behúnstvo do tej Ameriky;
'spoň sa preosieva tá panslávska smeť.
Židia sú plodní, doplnia deficit
Kollego!
Slávnych predkov slávnejší potomku!
Keď beží z Tatier hladom žltá háveď,
Usmej sa chutne tomu behúnstvu ty!

Echo: Hunsvuti!

Keď praded náš Arpád
Zavítal v tento kraj,
Bolo tu more. My tu stvorili
Dŕžavu slávnu!
Nebolo tu miest, len dedinka malá,
Strojila sa v nej sanitra.

Echo: Nitra!

Odrodilec.

Vojakov nemala,
Ani len jeden pluk.
Len rychtára, čo celej dedine
Býval starým svatom.
Ten nevedel ani, čo je pluk vojenský,
Blažený na svadbe, keď vínečkom okrial.

Echo: Kráľ!

Odrodilec.

A to vieme, že na svadbách, na veselých,
Nestará sa ver' starý svat o pluk

Echo: Svatopluk!

Odrodilec.

Arpád kommandoval po maďarsky,
Keď so sto kanónmi bombardoval
Slávnu a mocnú residenciu *Nitru*.
Preto hrešiš, kto tento jazyk haníš.

Echo: Cigániš!

Vreštia na nás nemaďarské teľce,
Že Maďar vraždí národnosť jejich,
Keď chce vo vlasti jeden jazyk mať.
Nuž vari je Ďas! Tele klať!

Echo: Varietas delectat!

Odrodilec.

Jeden chceme, náš jazyk,
Našu reč ľúbeznú sám Tvorca dal nám,
Jak spev utešený slávičkov hajnám.

Echo: Aj nám!

Odrodilec.

Že sa u nás prihodí defraudácia,
To je v Europe móda.
Tu sme všetko *naši* — a sami sme;
Ja tiež trovím cudzie, keď nechajú kassu pri mne.

Echo: Úprimne!

Odrodilec.

Ťažká nám úloha!
Rovnoprávnosť, bratstvo, slobodu, veselosť
Usilujeme sa vtisnúť podobrotky
Do každého vlasti dvora, —
Aby sa radovala pod panstvom naším
Aj tá nemaďarská biedna plaču tvora.

Echo: Čutora!

Odrodilec.

Pane kollego!
Nech len nemúti naše plány, chúťky,
Tá luza Tatier hlúpa — prikáž!

Echo: Paprikáš!

Odrodilec.

Slovenský hotel šíril by slavismus,
Preto skrátili sme licenciu piva;
Čárdy sú naše maďarstva seminár,
Nech do čárdy ide, ak piva hľadá kto.

Echo: Ledakto!

Odrodilec.

Zabrániť všetko!
Ešte aj šlabikár.
U nás nesmie dýchať ducha slovenského veda!

Echo: Hovädá!

Odrodilec.

Do Tatier pusťme tri mátohy:
Psotu, potupu a tmu.
Tak sa v maďarstve Slovensko úbohé roztratí.

Echo: Herostrati!

Odrodilec.

Húžvatá fajta, jak žaby.
Nech im len vždy tmavší osud
Stíha deti, — poddajú sa!
Vše tmavší nech im do chalúp rok letí!

Echo: Prokletí!

Odrodilec.

My tak ožijeme
Bez úštrby vačku Oni?
V trovách svojho maďarčenia,
Honení *našimi* — sú sami!

Echo: Našimi suzami!

Odrodilec.

Cteni páni kollegovia!

Ja som vám tu teraz nakrátce sfotografoval historickú slávnu prešlosť i prítomnosť nášho národa v tejto vlasti Že v tejto svätej zemi naši žiaci-panslávi opovážili sa spievať slovenské národné piesne, pre túto vlastizradu vylučujeme ich zo všetkých gymnásií vo vlasti.

Professor Maďar, Kerepes.

Veď to nie je nič zlého, keď slovensky spievali, mohli i sanskritsky spievať.

Professor odrodilec.

Slávna kollegia!

Tu sme naši. A sami sme. Povedzme si tak úprimne pošušky. Žiaci tohto gymnásia sú všetko Slováci, umele prekovaní na Maďarov. Jedna slovenská pesnička v tomto gymnásiume je svodná *Siréna*. Zobudí do sna pochovaný slavismus. Jedna slovenská pesnička v našom ústave je zapálená sviečka v stodole. Nielen z gymnásii, ale ministerstvu pošleme memorandum, aby boli vylúčení aj

z vlasti. Lebo ešte dva kriminálne hriechy mám predniesť. Čujte len, a deste sa. Vcengajme ich. (Zacengá. — Vstúpia:) Karol Viest, Dušan Viest, Ivan Markovič, Milan Kulišek, Miloš Brádňan a Ján Putiš.

Odrodilec.

Vylúčení ste zo všetkých škôl. A budete aj z vlasti. Lebo 1) ty, Dušan Viest, keď si bol oddelený v triede, tam si stvoril slovenskú pesničku, napísals' ju na stenu. Priznáš sa ku všetkému?

Dušan Viest.

Priznávam. Pieklo ma v srdci; nuž vylial som žiaľ do pesničky, reku nech aj ona pomáha znášať bôle. Nemal som papieru, napísal som ju tam na stenu a spieval.

Odrodilec.

Zaspievaj ju aj nám.

Dušan Viest (spieva):

Či sú to oblaky? A či divé húsky?
Čo sem doletujú,
Zľahúčka veslujú —
Sadly na halúzky.

Nie sú to oblaky, ani húsky nie sú.
Šestoria sokoli
Z tej rimavskej školy
Matkám slzy nesú.

Hej, sokoli siví, kdeže to letíte?
Do rodnej dedinky,
Chceme u rodinky
Byť zajtra na svite.

Jeden odrodilec.

Povedz nám, prečo ty neskladáš maďarské piesne?

Dušan Viest.

Neprirodzené je, aby lipa zakvitla fialkami. A myslím, urazilo by nacionálnu pýchu Maďara, keďby sa mu slovenský poet ponúkal. Nechcem byť bezočivý.

Odrodilec.

Ty, Ivane Markoviču! spieval si v Muráni u krčmára dve ruské pesničky?

Markovič.

Pane professor, rusky som nespieval, lebo, bohužiaľ, nemal som ešte príležitosti naučiť sa rusky.

Odrodilec.

Cigániš!

Markovič (plasne dlaňami).

Dobre, že mi pán professor pomohol z pomykova, keď povedal, že *cigánim*. Zaspieval som si dve cigáňske pesničky.

Odrodilec.

Zkadiaľ znáš cigáňsky?

Markovič.

Hrával som sa so židovskými chlapci; naučil som sa od nich *nemecky* a od cigáňskych chlapcov *cigáňsky*.

Odrodilec.

Zaspievaj nám tie pesničky!

Markovič (spieva):

»Munro dad! So kerdãs, so kerdãs?
La maleti cigni čirikli,
Avri rujes peske jakha,
Rovav vi me, rovel vi munri gáži,
Pe mandè banďòl e terni rán. —
Paťàv raje de devlès,
Te man o Del áldinela,
Le čóronca, barvalenca,
Thaj maj bute manušenca.«

Odrodilec.

Čo to znamená?

Markovič.

Bože môj! čo počnem? čo počnem?
Škriváneek tam v poli
Vyplakal si oči,
Plačem i ja, i žena mi v bôli,
Nado mnou mladá haluz zohne sa v úboči.
Verím v Pána Boha,
Že mňa Boh požehná,
S chudobnými, bohatými,
So všetkými ľuďmi.«

Odrodilec.

Aj tú druhú.

Markovič (spieva):

Trin bišare! dikhes len?
Te me len pel, bunes len?

Šar me te na bunuj len,
Kana tusa čordem len.«

Odrodilec.

Čo to značí?

Marković.

»Tri dvadsiatničky! vidiš ich?
Keď ich prepijem, ľúto ti ich bude?
Jako by mi ľúto nebolo?
Keď sme ich spolu ukradli.

Odrodilec.

Môžte ist!

(Markovič odíde.)

Slávna kolegia!

Nebezpečenstvo hrozi vlasti! Hneď a hneď memorandum na ministerstvo. Zobudia nám tú jednu ešte novú cigánsku národnosť! Ešte toho bolo by nám načim!

Páni kollegovia! Stojme na stráži,
Situácia naša šteglivá!
My Maďari sme slamka medzi víchrami,
Panstvo naše sotre hodiny plam.
Každá slovenská pesnička
Je kresivo v slame,
Môže podpáliť stodolu.
Dixi et salvavi animam!

(Dokončenie.)

Doplnky ku Prehľadu slovenskej literatúry z roku 1901 a 1902.

Podáva *L. V. Rizner.*

Ku Prehľadu slovenskej literatúry z roku 1901 a 1902 v tomto časopise v posledných dvoch ročníkoch uverejnenému, podávajúc tieto doplnky, prosím priateľov slovenskej bibliografie, že by si nesťažovali sdeliť mi, čo tu ešte chybuje, lebo jednotlivcovi pri najlepšej vôli a pozornosti ťažko je dozvedeť sa, čo slovenského, alebo nás a krajov našich týkajúceho sa v ktorej tlačiarni svetla uzrelo. Vytlačí sa ročne viac menších spiskov, jednotlivých príležitostných lebo iných veršov, piesní, modlitieb atď., o jakých v žiadnom slovenskom časopise nebýva zmienky, a predsa maly by i takéto drobné veci byť v bibliografii uvedené.

Abecedár a Prvá čítanka pre katolícke počiatočné školy. Z poverenia Spolku svätého Štefana preložil Jozef Zelliger. V Budapešti, 1901. Nákladom spolku sv. Štefana. Tlačou Stephaneuma; 8° str. 64.

Alžbeta, Kráľovna. V. Čítanie, Užitočné a zábavné, pre slovenský ľud. Č. 15.

Babiahora. Na Babią górę. Henryk Ułaszyn. Przegl. Polski, październik 1901, str. 54—73.

Bachat D. *Dobrý čin prinássa požehnanie.* V. Moravčíková B.

Bánffy Desider. *„A magyar nemzetiségi politika."* Budapest, 1902. Grill Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedése; 8° str, 60.

Bäumler J. A. Beiträge zur Cryptogamen-Flora des Presburger Comitates. V. Prešporská st.

Bellosics Bálint. Magyarországi adatok a nyári napforduló ünnepéhez. Ethnographia 1902, str. 25—31, 70—78, 117—127. — A szentiváni tűzugrálás. Bajai Hirlap 1902, č. 26—29.

Bertalan Vincent. *Počtovná cvičebná knižka pre II. triedu katolíckych škôl.* I. diel. Od 1 po 100 prestierajúcom kruhu. Dľa návrhu najdôstojnejšieho sboru biskupského. Budapešť, 1902. Vydanie Spolku sv. Štefana. Tlačou Stephaneuma; 8°, str. 40. — *Počtovná cvičebná knižka pre III. triedu katolíckych škôl.* II. diel. Od 1 po 1000 prestierajúcom kruhu. Dľa návrhu najdôstojnejšieho sboru biskupského. Budapešť. 1902. Vydanie Spolku sv. Štefana. Tlačou Stephaneuma; 8° str. 36. — *Počtovná cvičebná knižka pre IV. triedu katolíckych škôl.* III. diel. V kruhu vyše 1000. Dľa návrhu najdôstojnejšieho sboru biskupského. Budapešť 1902. Vydanie Spolku sv. Štefana. Tlačou Stephaneuma; 8° str. 36.

Bežo Ján. *Obrázkový Šlabikár a Prvá Čitanka pre školy evanjelické a. v.* Sostavil a znovu vydal. Trináste vydanie. Tlačou Jána Bežu a spol. V Senici, 1902; 8° str. 64.

Bujna M. *O zaopatrení hynúcich sirôt evanjelických A. V.* Predniesol na vnútornomissiovej a kňazskej konferencii v Lipt. Sv. Mikuláši dňa 20. aug. 1901. V Lipt. Sv. Mikuláši. Nákladom Knihkupecko-nakladateľského spolku „Tranoscius". Tlačou kníhtlačiarne Šimona Roháčka v Modre, 1901; 8° str. 26.

Bystrica Baňská. Beszterczebánya multjából. Irta Jurkovich Emil. Beszterczebánya, 1901. Hungaria könyvnyomda; 8°, str. 173.

Cigáňsky kráľ alebo *Čarovné husle.* V. Čítanie, Užitočné a zábavné, pre slovenský ľud. Č. 14.

Csecsotka Karol. *Cigáňsky kráľ* alebo *Čarovné husle.* V. Čítanie, Užitočné a zábavné, pre slovenský ľud. Č. 14. — *Kráľovna Alžbeta.* V. Tamže. Č. 15. — *Katarína Dobó, hrdinská vlastenka* alebo *Dobíjanie Jágerského zámku.* V. Tamže. Č. 16.

Čítanie, Užitočné a zábavné, pre slovenský ľud. Vydáva Viliam Méhner. Budapešť. Tlačou „Franklin-társulat"-u; 8°. — Číslo 14. *Cigáňsky kráľ* alebo *Čarovné husle.* Rozprávka z doby panovania Turkov. Dľa Marca Kadarkuthyho. Pre slovenský ľud spracoval Karol Csecsotka. S osem obrazmi, 1901, str. 64. — Číslo 15. *Kráľovna Alžbeta.* Pre slovenský ľud napísal Karol Csecsotka; 1902, str. 52. — Číslo 16. *Katarína Dobó, hrdinská vlastenka* alebo *Dobíjanie Jágerského zámku.* Pre slovenský ľud spracoval Karol Csecsotka. S obrázkami, 1902, str. 63.

Čtení Nikodemovo o Umučení a Smrti Pána Ježiše Krista. V Uh. Skalici, 1901. Tiskem a nákladem Josefa Teslíka; 8° str. 96.

Deje biblické pre dietky. V. Roder A.

Dejepis Uhrov pre vyššie triedy kotolíckych ľudových škôl. V. Győrffy Ján.

Dějiny české literatury. V. Vlček Dr. Jar.

Dobó Katarína, hrdinská vlastenka alebo *Dobíjanie Jágerského zámku.* V. Čítanie, Užitočné a zábavné, pre slovenský ľud. Č. 16.

Faust, Doktor Ján, světoznámý čarodějník. Znovu vzdělal V. L. V Uh. Skalici, 1901. Tiskem a nákladem ozefa Teslíka; 8° str. 96.

Garibaldi, Powestný. Opis jeho života na zemi a na wode. S 8 obrazmi. Budapesst, 1902. Tlačou a nákladom Kolomana Rózsu a jeho manželky. (predtým A. Bucsánszky); 8° str. 31.

Gönczy Ján. *Slovenský Šlabikár a prvá Čítanka pre prvú triedu národních škôl.* Slobodne preložil a prepracoval Ján Kadavý. V Budapešti, 1901. Vlastnosť uhorskej državy; 8° str. 111.

Grabski Stanislaw. *Słowacy.* Warszawa, wyd. i druk. „Przegl. tygodn.", 1901; 8° str. 95.

Gumplowicz Maksymiljan. Polacy na Węgrzech. Studyum etnograficzno-statystyczno-historyczne. Lud VII. 1901, str. 74—78, 192—204.

Prvá časť študia vyšla v sväzku VI. 1900. Tuto preberá stolice Liptovskú a Spišskú.

Győrffy Ján. *Zemepis pre katolícke ľudové školy.* Dľa návrhu Najdôstojnejšieho sboru biskupského. Budapešť, 1902. Vydanie Spolku sv. Štefana. Tlačou Stephaneuma; 8° str. 35. — *Dejepis Uhrov pre vyššie triedy katolíckych ľudových škôl.* Dľa návrhu Najdôstojnejšieho sboru biskupského. Budapešť, 1902. Vydanie Spolku sv. Štefana. Tlačou Stephaneuma; 8° str. 40. — *Prírodopis pre vyššie triedy katolíckych ľudových škôl.* Dľa návrhu Najdôstojnejšieho sboru biskupského. Budapešť, 1902. Vydanie Spolku sv. Štefana. Tlačou Stephaneuma; 8° str. 48. — *Silozpyt a lučba pre vyššie triedy katolíckych ľudových škôl.* Dľa návrhu Najdôstojnejšieho sboru biskupského. Budapešť, 1902. — Vydanie Spolku sv. Štefana. Tlačou Stephaneuma; 8° str. 36.

Hámori Martin. *Ústavoveda pre V. a VI. triedu katolíckych škôl.* Dľa návrhu Najdôstojnejšieho sboru biskupského a s povážením najnovších zákonov. Budapešť, 1902. Vydanie Spolku sv. Štefana. Tlačou Stephaneuma; 8° str. 40.

Hauer M. A szentivánnapi népszakások: „Harmatszedés". Zsolna vidékén. Ethnographia, 1901, str. 80.

Hlasy, Náboženské. V. Schwarz Emil.

Igonda Peter. Verše prednesené pri posviacke r. k. kostola rovnianskeho V. Na Pamiatku Posviacky opraveného r. k. kostola rovnianskeho. — Reč, povedaná pri odovzdaní kostolného stavánia v shromaždení cirkevnom. V. tamže.

Istvánffy Gyula. Liptómegyei tót babonák. V. Liptovská st,

Jeskyne otce Blažeje, aneb: *Příhody hrábat Sokolovských.* V. Schmidt Kr.

Jindřich, Hrábě, kterýžto dvakrát od smrti předivně vysvobozen a uchráněn, posledně pak císaře Konráda zetěm učiněn byl. V Uh. Skalici, 1901. Tiskem a nákladem Josefa Teslíka; 8° str. 32.

Jurkovich Emil. Beszterczebánya multjából. V. Bystrica B.

Kadarkuthy M. *Cigáňsky kráľ* alebo *Čarovné husle.* V. Čítanie, Užitočné a zábavné, pre slovenský lud. Č. 14.

Kadavý Ján. *Slovenský Slabikár a prvá Čítanka pre prvú triedu národních škôl.* V. Gönczy J.

Kajúčnik, alebo: *Ku skale prikovaný Hrehor.* Welmi dojímajúci a oprawdiwý dej. Rozprávka dla starých kroník. Budapesst, 1902. Tlačou a nákladom Kolomana Rózsu a jeho manželky (predtým A. Bucsánszky); 8° str. 47.

Kálal K. Slovenskem po železnici. Velký Slovanský Kal. na r. 1902, str. 61—66. — Jak můžeme přispěti ke kulturnímu povznesení Slovenska. Hlas Národa od 16. dec. 1901. — Jak československou vzájemnost uskutečňovati. Selské Listy od 19. nov. 1901.

Katechismus, Malý, pre obecné školy. Od krajinského, r. 1858 v Ostrihome držaného sboru biskupov pre kostol a školu prijatý Katechismus. V Budapešti, 1902. Nákladom Spolku sv. Štefana. Tlačou Stephaneuma; m. 8° str. 96.

Kilburn J, D. Pamäť a jej použitie. Svetlo, 1902, č. 2—10. Drahocenný dar. Tamže č. 10.

(Dokončenie.)

Literatúra a umenie.

V. Shakespeare. **Hamlet,** kraľovič dánsky. Tragédia v 5. dejstvách. Preložil *Hviezdoslav.* Turčiansky Sv. Martin. Nákladom Slovenských Pohľadov. 1903. 164 strany. Cena 80 halierov.

Pražské *Národní Listy* napísaly: „Slavný básník slovenský uvázal se v překlad slavné tragedie britského veleducha. Dílo zdařilo se dokonale, verš je zvučný a lahodný, podrobnosti básnické mluvy mistrovy přesně podány. Těm, kdož u nás čtou slovensky — a je jich dost — doporučuje se porovnání slovenského překladu s českým J. V. Sládka. Práce plna lásky a oddanosti. Napadá nás tesknota, považíme-li, že na Slovensku není toho času divadla, kde by se dala Shakespearova tragedie provozovati. Na ochotnickém jevišti přece „Hamleta" dávati nelze, a jiných divadel na Slovensku prozatím není."

Slovanský Přehled. Tak sa volá časopis, redigovaný v Prahe Adolfom Černým už šiesty rok. S istej strany i u nás rozširuje sa ako potrebná informácia o slovanských veciach.

„Славянскій Вѣкъ", vo Viedni vydávaný orgán dr. D. Verguna, v svojom predposlednom čísle (70) napísal o Slovanskom Přehlede, že 1) vystavujúc sa priateľom všetkých potlačených národov a nepriateľom potlačiteľov, za potlačených pokladá tých, ktorí na potlačenie žalujú sa v poľsko-židovských a nemeckých novinách západno-europejskému areopagu, a za potlačiteľov tých, ktorí nejdú ta so svojimi žalobami, ale

mlčanlive znášajú obidy. V Rusku žijúci Švédi, Nemci, časť Poliakov a Židia neprestajne lejú krokodílske slzy v rečených novinách a Slovanský Přehled zatracuje Rusko a cíti sústrasť s Nemcami, Poliakmi, Švédmi a Židmi. No Nemci, žijúci v českej zemi, tiež neprestajne kričia proti Čechom: keby Slovanský Přehled bol dôsledný, musel by vziať v záštitu českých Nemcov a odsudzovať svoj vlastný národ... 2) Slovanský Přehled „nielen neváži si úlohy Ruska, ‚soberania Rusi', naopak skorej žiada si, aby sa Rusko rozpadlo... 3) Každá slovanská národnosť má svoje ctnosti i svoje nedobré obyčaje, svoje skvelé stránky i nedostatky a od čestného slovanského časopisu vyžaduje sa nestranný pomer ku všetkým slovanským národom... Prečože Slov. Přehled v svojich zprávach o ruskom živote zaznamenáva len stínné strany a o svetlých alebo mlčí alebo zmenšuje ich cenu? Keby čitateľmi tohto časopisu boli len Rusi, tak bolo by možno vidieť v takom spôsobe písania metodu prísneho pädagoga, horliaceho za napravenie Ruska. Ale do Ruska často ani nepúšťa sa tento časopis a takým činom stránné, preto daromné a nepoučné zprávy o Rusku rozširujú sa hlavne medzi západnými Slovanmi, ktorých Slov. Přehled učí hľadieť na Rusko, akoby na nečisté bahno, a nie na prameň samostatného, svobodného slovanského života. Nazdávame sa, môžeme povedať Slovanskému Přehledu:

Не плюй въ колодецъ (do studne):
Пригодится воды напиться!«

Pritom ešte dokladá sa, že Slov. Přehled, ktorému je nemilé rozdvojenie ostatných Slovanov, blízkych medzi sebou, „všemožne rozdúva separatism ukrajinský (namerený proti ruskej literárnej jednote), ktorého vodcovia osvedčili svetu v ‚Ruthenische Revue', že sú skorej hotoví pracovať ‚pour le roi de Prusse', nežli pre Slovanstvo!"

Tu je ticho, mierne povedaná bolestná vec. To už dávno bolo treba urobiť. A so strany Slovanského Přehledu predsa nasledovala popúdená, príkra odveta. Prečo taká? Čo karhá sa Славянск-ym Вѣк-om, to je smer Slov. Přehledu, smer otvorene síce nevyslovený, ale v každom čísle dôsledne ukazovaný. Ľudí toho smeru — to nemožno inak vyslovíť — reže v oči veľkosť a moc Ruska. Oni povedali by vám, že „hľadajú pravdu", chcú „odstraňovať zlo", „poprávať", „liečiť". Ale pravda musí byť i primeraná! A jaká primeranosť v tom, čo Slov. Přehled vykrikuje Rusom a Rusku? Dobre pripomenul Славянскій Вѣкъ, že do Ruska ho často ani nepúšťajú a tak otravuje len západných Slovanov. Povaha „pravdy", ktorej Slov. Přehled slúži, mne predstavuje sa takto: V dome pani zavolá na dcéru alebo slúžku: „Nedobre si zamietla; v kúte zostaly ti smeti!" Takým dozeraním a upozorňovaním udržuje sa poriadok v dome; doma to treba otvorene povedať, i pokarhať. Ale jestli ja počujem slová tej panej a potom idem po meste: „U NN majú smeti v kúte!" čo som tým dokázal? Že som nepriateľom toho domu, hotovým všemožne mu ublížiť. Rusko i medzi svojimi príslušníkmi v tieto časy má dosť takých, ktorí za hranicou, po Európe, búria proti nemu pod titulom, že oni chcú mať v Rusku poriadok. Ale ktože by neviděl, že to robia preto, aby bol väčší neporiadok!

V naivnejšej, prvej časti svojej odvety Slov. Přehled pýta sa dr. Verguna: „A kde že jste zvěděl, že bych nic nepsal o světlých zjevech

ruských? Hanobil jsem někdy velikou plejadu ruských veleduchů... ?“ Myslí si, že tým dokázal niečo. To je pekné slovanstvo! Veď tú veliků plejadu ruských veľduchov nemôžu obísť ani nepriatelia. A naučiť sa od nich on pramálo sa naučil. K plejade tej prináležia i Gogoľ a Dostojevskij. Prvý, vysmievajúc slabosti, poklesky a hriechy ľudí, mával oči plné horkých sĺz, a pre druhého nebolo takého zlého človeka, že by on nebol hľadal v ňom ešte dobrý cit, schovanú mrvinku dobrého jadra. Hrdý Slovanský(!) Přehled nie tak. On chcel by zdepčiť a zničiť v Slovanstve všetko, čo je podľa jeho mienky nie „světlým zjevem“.

V druhej časti odvety, v jedovatej, proti Vergunovi spomína sa i to, že na sjazde slovanských novinárov v Dubrovníku protivil sa resolúcii prof. Zdziechowského a žiadal, aby z nej boly vypustené mená Vladimíra Solovieva a B. Čičerina. Mená Solovieva a Čičerina neznamenajú protislovanskosť: ale postavené tak, ako boly v dubrovnickej prednáške Zdziechowského, maly smysel protislovanský. Vergun to vycítil; taký slovanský cit robí mu len česť. Slov. Přehled odvoláva sa na S. P. Viedomosti, ktoré pre to boly sa ozvaly proti dr. Vergunovi, a ich redaktorovi-vydavateľovi Uchtomskému, aby to viac imponovalo, pridáva v európejských novinách otrepané epiteton; no S. P. Viedomosti práve v tie časy boly novinami, nemajúcimi nijakého smeru, v nich jedno pri druhom tlačily sa najrozdielnejšie náhľady a článok proti Vergunovi písal človek jednostranný, slovanskej otázke nerozumejúci, alebo možno — raffinovaný. (V novinách týchto vtedy písaval i sám Zdziechowski.) Proti svedectvu S. P. Viedomostí za Verguna ja upozorňujem pána A. Černého na prof. Jagića, o ktorom nebude môcť povedať, že je predpojatý svedok. Upozorňujem ho na to, čo Jagić len minulého roku (Archiv f. sl. Ph. XXV, str. 317) napísal o objektívnosti a slovanskom smýšľaní Zdziechowského.[1])

Ináče všetko, čo odveta zapiera, v svrchovanej miere môže sa dokázať každým číslom Slovanského Přehledu. Oni „vždy stáli na straně ruského národa a poctivé ruské intelligence“ proti „byrokratickým kruhům.“ Stereotýpna výhovorka; známe ju už dávnejšie. Keby tak bolo, ako by sa vysvetľovala veliká zaujatosť Slov. Přehledu za takzvaný ukrajinský separatism ruský? I to je z opposície proti „byrokratickým kruhům“? Pán redaktor Černý píše, že oni sú proti násilnému potlačovaniu maloruskej literatúry — stoja „proti každému násiliu.“ Ale keby tak bolo, načo sú v „Sl. Přehlede“ články, ako je i v terajšom ročníku: „Probuzení maloruského národa“? V tomto nebrojí sa proti inému, len proti násiliu?

„Národ maloruský — píše sa tu medziiným — musil pečovati o zachování své národnosti naproti různým národům (Polákům, Rusům, Rumunům, Maďarům)...“ (Str. 67.) Teda medzi národami, nebezpečnými pre národnosť Malorusov, sú i Rusi (!). To preto, že v literárnom jazyku, spojujúcom veľký ruský národ, podiel veľkoruštiny je väčší než podiel maloruštiny. Preto maloruský národ má v Rusku na Rusoch (už nemožná terminologia ukazuje, aký to nesmysel!) takých nepriateľov, ako v Buko-

[1]) „Prof. Zdziechowski ist ein grosser Freund der Kroaten (aber nur der Kroaten, weniger schon der Serben...“) Str. 318.

vine na Rumunoch, v Uhorsku na Maďaroch. Keď to napíše orgán, stojaci mimo stránok a nazývajúci sa Slovanským, to je už pohoršenie. Škandál slovanský! Proti tomu protest Vergunovho časopisu bol bledý, nedostatočne energičný. Preto, že slovenská časť Moravy má české školy a píše po česky, pražským nárečím, smelo by sa povedať v dejinách národného prebudenia moravských Slovákov, že ich národnosť mala na Čechoch takých nepriateľov, ako na Nemcoch?! (A tu predsa niet ani spoločného, sjednocujúceho mena národného, ako u Rusov.)

Rusi, obrožovavší národnosť Malorusov, obrali vraj týchto i o meno. „... Kijevský stát — čítame tamže — nazýval se ‚Rus'. Toto jméno označovalo tehdy území a národ maloruský. Když později založeno bylo carství moskevské, přejat název Rus jako politické pojmenování státu. Později tento název označoval již vlastnosti velkoruského národa a stal se jeho jménem. Tím Malorusové byli připraveni o svůj název a musili jinak (?!) označovati svou národnost." To tak písal Ogonovski (Studien, 1880), haličsko-ruský separatista. Ale načo potrebuje Ogonovského[1]) jedovatú, už zavrátenú, zavrhnutú mienku plagirovať Čech, stojací stranou, majúci teda možnosť chladného, objektívneho súdenia?

„Maloruský národ má své dějiny, úplně jiné než národ velkoruský. Vždy se cítil samostatným, od Velkorusů nezávislým celkem... Jazyk zajisté jest hlavní známkou národnosti. A tu maloruský jazyk úplně jest samobytným, odlišným od ostatních jazyků slovanských (!!). Slavní slavisté, jako Miklošič, Schleicher, Bodjanskij, Lamanskij, Jagić, Pypin atd. všichni pokládají maloruský jazyk za samostatný jazyk slovanský." Skoro každé slovo je nepravda. Bodjanskij pokladal maloruský jazyk za samostatný jazyk slovanský? Preto azda, že bol rodom Malorus? Bodjanský, učeník Šafárika, bol schopný niečoho, čo by sa hodilo do „Slovanského Přehledu"? Bodjanskij v mladosti svojej zaujímal sa za lokálnu maloruskú literatúru, za národnú poesiu, ale tie snahy nemaly ničoho spoločného s tým, čo Přehled húta. Alebo Lamanskij? Ľúbi síce rozmanitosť, farby — je umelecká natura, pritom duch svobodný, často bezohľadný; ale čo Lamanskij cíti, dumá a píše, to nie je pre vrahov. (Raz, v slabej chvíľke, pochválil Slovanský Přehled — no asi prvý jeho ročník.) Jagić zas i posledný raz, keď týkal sa tejto otázky, napísal: „Dass alle russischen Dialecte gegenüber den übrigen slavischen Dialecten — wem der Ausdruck Dialect nicht gefällt, kann dafür Sprache sagen, in der Wissenschaft ist das Nebensache — *ein Ganzes bilden, mit vielen merkwürdigen Zügen einer inneren Einheit ausgestattet*, das bildet unter Sprachforschern keine Streitfrage." (Archiv XX, 33.) Z Pypina, ktorého menuje „střízlivým ruským učencem", i cituje (str. 66), ale — nekorrektne. Falsifikácia je chcieť vyčítať z Pypina nejaké trhanie ruského národa. Pypin hovorí: „Ruské plemä, centralisované zprvu v Poľanoch, v južnej Kijevskej Rusi, pomaly, následkom vlastnej pohyblivosti a prinucujúcich historických okolností, rozšírilo sa na sever a východ..." (**Исторія славянскихъ литературъ**, I, str. 7.) „Drievna Rus dostihla

[1]) O Ogonovskom i takí, ktorí ho ináče uznávali, hovorili, že bol „nicht immer frei von leidenschaftlicher Kleinlichkeit". (Archiv f. sl. Ph., XX, str. 26.)

jednako povedomia plemennej celosti. Jazyk drievnej doby, hoc nebol úplne totožný v miestnych nárečiach, no ani nebol tak rozdielny (видоизмѣненъ), ako potom... Kňazia (panovníci) z jedného rodu so svojej strany podporovali pochop o jednote ruskej zeme. Tak na pr. tento pochop javí sa v drievnych pamätníkoch ruskej literatúry, v letopise Nestora, v Choždení igumena Daniila, v Slove o pluku Igorovom." (Tamže str. 304.) Píšuc o etnografii veľkoruskej a maloruskej, Pypin hovorí: „Spoločnosť (общность, Gemeinsamkeit) javila sa v samej jednote kmenov, ktorých jazyk, byt a poetické výtvory, napriek dlhému historickému rozdvojeniu, zachránily mnoho spoločných základov; drievnosť oboch plemenných ratolestí bola jedna a tá istá — kijevská." (Исторія русской этнографіи, III, str. 1.) Rozdvojenie Pypin vedie od XIII. stoletia, od tatárskeho vpádu, ale od XVII stol. vidí zas jednotnosť. „V literatúre, rozvíjajúcej sa od Petrovej reformy pod rôznymi europejskými vlivy, maloruské sily zúčastňovaly sa spolu s veľkoruskými, pracovaly nad tými istými spoločnými vzdelavateľnými otázkami a literárnymi smerami... a dlho vôbec nevzniklo otázky o miestnych ľudových elementoch." (Tamže str. 3.) O veľkej udalosti XVII. stoletia podrývač v Slov. Přehlede tára, že „Bohdan Chmelnický neslučuje Malou Rus v organický celek s Moskvou"; Pypin, ktorého auktoritou chce podopierať svoju písačku a budiť konfúsiu, hovorí: „... s ruského stanoviska... zpätsjednotenie (воссоединеніе) bolo veľkým víťazstvom južno-ruského kmenu nad výnimečne ťažkými okolnosťami a bolo *zásluhou v samom ruskom smysle...*" (Tamže, 6.) Kde Slov. Přehled chce mať dva jazyky ruské, Pypin tam hovorí o *dvoch vetviach ruského jazyka.* (Ист. русской литературы, I. 172.)

Miklosich, pravda, v svojej srovnávacej mluvnici slovanských jazykov berie osobitne veľkoruský a osobitne maloruský jazyk. Ale Miklosich tak urobil i s Lužičanmi. Sobolevskij i ukázal (Лекціи по исторіи русскаго языка, str. 2.), že Miklosich vzal „s jednej strany to veľkoruské nárečie, ktoré podľa zvukov najväčšmi líší sa od nárečí maloruských..., s druhej tie maloruské, ktoré sú najväčšmi oddialené od veľkoruských, ukrajinské a haličské", a na tom základe robil svoje vývody. A ruský jazyk dnes už ani nebudeme poznávať z Miklosicha, ale z Potebňu, Sobolevského a Šachmatova. — —

Nemohúc inak, Slov. Přehled klania sa „veliké plejadě ruských veleduchů" v literatúre. Keby to bola úprimná úcta a radosť, nesympatisoval by so snahami, namerenými proti tejto literatúre, proti jej základu, jej jednotnosti.

Takzvaný ukrajinofilský smer ignoruje výhody toho, že všetko, čo ruská veľká literatúra má, prináleží každému Rusovi, kdekoľvek žijúcemu. A predsa snaha dvíhať tu svoje nárečie, pri všetkej svojej pomýlenosti a svojej veľkej antislovanskosti, naposledy mala by i hlavu i päty: ale čo znamená nenávisť ukrajinofilov oproti všetkému, čo je ruské (neukrajinskoruské)? Ruská vec má v nich takých nenávistníkov, ako na pr. naša slovenská v našich renegátoch. Ogonovski, Ivan Franko (vidz na pr. tohto rozpravu o Gušalevičovi v „Лит.-наук. Вістник"-u XXIV, XI, str. 93 a sl.) a iní z nich v tomto zlom cite vyrovnajú sa najfanatickejším slovenským maďaronom. Čo je to? A prečo ide Slov. Přehled čez všetky ohne s týmito ukrajinofilmi?

Ako títo, tak každý nepriaznivec Ruska jemu je milý, a obyčajne stretá sa v tejto veci s takým orgánom, ako je „Čas.“ Vynajsť niečo nepekného o ruskom národe u neho značí najsť „okénko do Ruska“. V snahe takej, pritom farizejsky odôvodňovanej, jest hodne smiešneho. Ale i lživého. Kto usiluje sa ukazovať len rany na slovanskom tele, je lhár. Na ohromnom slovanskom tele sú len samé rany? V poslednom čase každý rok pribudne do dvoch millionov Slovanov, hlavne Rusov, zaujímajúcich v Asii s veľkými obeťami široké priestranstvá pre svoje budúce pokolenia. Kto pri takom sviežom, silnom tele sipí len o ranách, je zlý človek, slúžiaci nepriateľom, ktorí radi by otrávili tohoto velikána, aspoň radi zabatili by jeho vzrast.

Takých „přehledov“ a „slovanských“ rád v Rusku nepovšimnú si, a doma, v západnom Slovanstve, tým budí sa len malomyseľnosť.

My dvojnásobnú príčinu máme takto sa ozývať, lebo duch tento má čulých propagátorov — derie sa i k nám. (*Slovenský Týždenník*, vydávaný v Pešti, nedávno tešil sa, že ungvársky „Листокъ“ [Listok] od nového roku bude vychodiť v miestnom ruskom nárečí.)

Proti výčitke dr. Veiguna redaktor Slov. Přehledu bráni sa, že oni „nikdy... se nestavěli proti samostatné literatuře slovenské; ta zde jest a nedá se oddekretovati... O věcech slovenských vždy jsme uvažovali na základě této skutečnosti.“ Hm, pán redaktor „o věcech slovenských“ má referenta v svojich písmach veľkú nepriazeň prejavujúceho proti tým, ktorí usilujú sa hatiť zámery pre slovenčinu nedobré. Slovanský Přehled protegúje malý krúžok 4—5 Slovákov v Prahe prăparovaných, a k ostatným je hodne nepriaznivý. Budúcne, možno, urobíme pár poznámok i na referát posledného jeho čísla. [1])

J. Š.

Slovenské časopisy. *Národnie Noviny* i roku 1903 boly stíhané processmi. Svetozár Hurban Vajanský, odsúdený v takom processe, je i teraz v štátnom väzení vo Vacove. Zapravotený je i *Černokňažník*. Z Nitry — nie bez súvislosti s precessom dr. R. Markoviča, dr. J. Markoviča a seniora Ludovíta Čulika — fiškus podal viac žalôb proti *Považským Novinám*. Processu nemá ujsť ani len *Obzor*.

Ľudové Noviny v minulom roku zanikly... V Pešti začal vychodiť *Slovenský Týždenník*. V ňom ozýva sa čudná, nelogická, neodôvodnená žaloba, že v martinských slovenských vydaniach je zamlčovaný. Ako to? Vo dve strany chcel by mať chválu? Jemu záleží na tom, aby sa páčil pražskému „Času“. Tým ztratil nároky na naše uznanie. Hore vyššie (v článku o „Slovanskom Přehlede) spomenuli sme, že Slovenský Týždenník ako potešiteľnú vec registroval chýr, že ungvársky „Листокъ“ od nového roku bude vychodiť nie v literárnom jazyku ruskom, ale v miestnom nárečí. Teraz nemáme miesta ukazovať takéto svedectvá o jeho smere; jedno predsa ešte uvedieme. Keď dostal verše, prezrádzajúce nadanie, mladému ich pôvodcovi Slov. Týždenník v svojej listárni

[1]) Aby nápadom v inú stranu už raz bol koniec, tu osvedčujem, že to, čo Národnie Noviny v svojom 91. čísle (1903) doniesly o knižke K. Kálala „Na krásném Slovensku“, písal som ja.

(19. sept. 1903) odkázal: „*Odporúčame Vám čítať Machara*, miesto básnickej akademie.“ Teda nie Sládkoviča, nie Hviezdoslava, ale — Machura! Ani nenajdete v týchto slovenských novinkách mena zo slovenskej literatúry, zo slovenskej historie vzatého, ako by tu bola bývala pustota, kýmkoľvek neprišly akési nové smery. A my, ktorí hlbokú úctu prechovávame k dejateľom slovenskej minulosti, ktorí sme presvedčení, že veľmi potrebujeme chrániť i každú slovenskú národnú tradíciu, my máme sa odušovňovať za takýto Slovenský Týždenník!

Z kruhu čitateľov *Národného Hlásnika* ozývajú sa hlasy, aby bol týždenne vydávaný. *Liptovsko-Oravské Noviny*, *Dolnozemský Slovák* a skalický *Pokrok* dobre konajú úlohu miestnych novinôk. *Hospodárske Noviny*, obľúbené v obecenstve, majú prílohu *Kupecký a priemyselný obzor*. Bežove milé *Noviny Malých* usilujú sa nahradzovať našim deťom to, čo im maďarisujúca škola čím ďalej viac ujíma. *Dennica* rastie, *Rodina* a *Škola* sa drží. Orgány Museálnej slovenskej spoločnosti, *Sborník* a *Časopis*, shromažďujú vzácnu folkloristickú látku. *Hlas*, idúci asi v tých kolajach, čo Slov. Týždenník, prestal vydávať svoju umeleckú prílohu.

Potrebám a záujmom cirkevným slúžia: *Kazateľňa*, *Cirkevné Listy*, *Katolícke Noviny*, *Stráž na Sione*. Príloha Kazateľne, *Literárne Listy*, je stále pečlive redigovaná.

Zaslúži spomenutia i *Kresťan*, vydávaný v Pešti krajinskou ľudovou stranou. I socialisti slovenskí v Pešti robili pokusy v svojej materinskej reči šíriť zásady svoje. Vláda vydáva Slovenské Noviny i Vlasť a Svet.

Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti. Ročník VIII, sv. II. Turčiansky Sv. Martin, 1903.

Obsah: Keltické mince v Uhorsku. Predniesol vo valnom shromaždení Museálnej slovenskej spoločnosti dr. *Ján Petrikovich*. — Miestne báje a skazky. Píše Veterán. — Púchovské starožitnosti. Dľa nemeckého rukopisu baróna Emila Hoeninga O Carolla. Podáva A. Halaša. — Kronika baňsko-štiavnická. — Názvoslovie v Orave pestovaných druhov zbožia a strukovín, dochovávaných krmných tráv, rastúcich ovocných, divých stromov a krovín, ako i domáceho statku, hydiny, divej zveriny, i rýb. Z pozostalých rukopisov † St. Oravina. — Katalog numismatickej sbierky Museálnej slovenskej spoločnosti. Sostavil dr. Ján Petrikovich. — Slovenské príslovia a porekadlá z Koštian. Sosbieral Ján Párička. — Povery a čary z Koštian.

Tisíc a jedna noc. Arabské poviedky. Voľne poslovenčil K—ý. Vytlačil Székely a Illés v Ungváre. 1903, Str. 382, 8°. Cena 2 koruny.

Milé prekvapenie: slovenská knižka s najďalšieho východu slovenského. Reč je dosť dobrá: že kde-tu poznať na nej pečať východného nárečia, to nevadí, ukazuje len pôvod, nám veľmi milý.

Klasy. Krátke a poučné rozprávky pre mládež i dospelých. Na poliach iných literatúr sosbieral K. Salva-Čebratský. Ružomberok. Tlačou a nákladom kníhtlačiarne Karla Salvu, 1903. Sväzku I. sošity 1—4. Sošit, obsahujúci 16 strán (16°), po 8 halierov.

Rok 1904. Sošit 2.

Slovenské Pohľady.

Na Luciu.

Od *Hviezdoslava.*

(Pokračovanie.)

Ulica. Mrká sa; chumelí.

Dedinský veršovník (vykračujúc si, rečňuje.

Duj, fujáku!... Vzdúvaj, stiskaj kozľa dúd si,
tak mi gajduj: pre mňa nech sa v piecke dusí;
abo, hudco našich grúňov! zahraj na fujare,
a ja k tomu zanôtim si — smutne, sťa na kare.

Nečernie sa hora; brál brnavá hriva
zšedivela — Či div? zima zvládlą divá:
na pramienci každom štice, čečinatej chvoji
s tisíc mrazov vystrojených v ligotavej zbroji!

Nezahučí potok; ústa štebotavé
znemely mu — Či div? zimy drábi práve:
zakuli ho do pút. vlnke každej zámku, prúdu
zase na krk reťaz dali — jakže spievať budú?

Nezbronejú stráne, siatim nezlunia sa;
spustly — Či div? zimy gazduje tam chasa:
každou byľkou srieň-motýlik, na každučkom krovi
ciaglik-vtáčik sedí, kvet i plod budúci troví.

Nezmučia tam statky, nezahmyrí oviec
kŕdeľ: bydľatá tam svoje pasie lovec.
Naše v stajni sečku zobú, ako by sa pásly,
alebo si poťahujú senko zpoza jasli.

Nebo olovené, stĺby vyzdvižený
vrcheň — a zem? v rakvi mŕtvola jak ženy;
a medzerou, pokým vrcheň rakev neprikryje,
metelicu zásteru čo vietor rozstre, svije.

A do šaty totej, do riedkej jak siete
keď zablúdi havran, chyti sa, zamätie.

umkne však aj: a krkavcov čierny oblak sadá
na tvár zrovna mrtvole — no vrcheň nedopadá.

V tom pohrebný chorál, divý krákor zrazu,
zaskučanie jakby bestij na reťazu;
i lopatou zaryl v zámet víchor — hrobár kýsi —:
ale vrcheň — ten len visí nad rakvou a visí...

Ozaj clivo — či div? Večer Luciový!
Musím zališkať sa môjmu Dunajovi:
nech nedrichme v cieni, ale slúcha, ňuchá, strežie,
trebárs dvere pod zátvorom, na oblôčkoch mreže —

Teraz troška odfúknem si,
do fajočky nakrešem si:
zatiaľ, vetre, pokoj huni... (Kreše si do fajky.)

Ohlas (zpoza uhla s prava).

Na záhumni ‚duvau!' duní,
po medzierkach buní-funí
‚hu-hu-hú!...'

Veršovník (obzre sa).

Ký čert! hučia ozaj dudy?
a či valkajú sa sudy?

Ohlas (zpoza uhla s ľava).

Hor' dedinou výska, skáče —
‚lha haj!...'
Dol' dedinou fiká, plače
‚jajajaj!...'

Veršovník (zdupne).

Zase! či mi v ušiach zvoní?
staby dusot, erdžot koní —

Ohlas (zo zadu).

Dvíha strechy, hýbe uhly —
‚och-och-och!...'
Drúzga cencúle, čo stuhly,
svisly na šiaroch;
varuj! trosky z troch...

Záraz chumelice so strelbou snehovými hrudami a krušinami z ľadu.)

Veršovník (uchýli sa).

Dočkaj! poznal ťa môj chrbet;
zato tvoj ťa bude svrbeť,

páliť, boleť — ťfak u chrasty: —
nespomôžu žiadne masti,
flajstre, vôdky, čary... hoc i
urečené dneská v noci.
Tak zachodia ak so štencom,
nie so — starým bár mládencom,
ktorý chlúbou dediny je,
bo jej venec slávy vije!
Dočkaj, striga!... (Očuť zatrúbenie.)
A to — trúba.
Či Jericha na nás zhuba
valí sa var'? Beda!... ale
nie čud. Úcta do maštale
pošla s chválou ku hovädám;
darmo ju kde inde hľadám —
Hoj, Hrebendu doba zlatá!...
(Pastier dochodí, stenajúc pod ťarchou.)
Tos' ty, Ondro, čo tak máta?
bodajs'... A čo vytrubuješ
takto večer?

Pastier.

Ale, čuješ,
sháňam chôvu od tých, ktorí
nepriniesli do komory,
na pastierni kým som kôkal.
Poviem Zuze: potrp, dokiaľ
namlátia; vraj, akomile —
Ona na to: ani chvile!
rušaj — Sôsyp chcem mať dneská...

Veršovník.

A ty trúbiš — Veru rezká
baba to!

Pastier.

Ech, a to ťarcha...

Veršovník.

Žena však si zuby šparchá
doma —

Pastier.

Hm, veď keby boly;
iba dva má —

Veršovník.

Viem, tie koly:
kolozuby! ... Tak čo doma
dlube?

Pastier.

Prace, varí —

Veršovník.

Hroma!
varí — ibák vargy z koňa...
Prace — trúp si! — skôr tam ona
hotuje sa na výpravu
tejto noci: Správa hlavu,
babúli si do podvíky,
ktorú — znám ja tie ich zvyky! —
vyplákala v jánskej rose
o svitaní; na pol nose
okuliare — len bys' kuknú'
dnu! —, i ešte rubí sukňu
listím z vŕby na cmiteri...

Pasier (skočí mu do reči).

Neplet! — Blázon, kto to verí —

Veršovník.

...Rubáš s mŕtvej soblečený...
Chumaj! neznáš vlastnej ženy —
— A jak na tom švíku kŕpa:
zpod tej nohy, čo jej stŕpa,
šust! vše v kreptúch žrebcu-tiesku
hrsť popola a dve piesku:
vraj, že ovsík s ďatelinkou;
nápoj, keď zas pľuvne slinkou...
Pri šití jej kocúr svieti —

Pastier (vybúši znova).

Neuveria ani deti!...

Veršovník.

— A jak v obrok habne, ihla
frnk! —. no prvej, než ju zdvihla,
máčik dá jej novú z fúza,
srsť navlečie...

Pastier (nasrdený).

Žeby Zuza?
nikdy!...

Veršovník.

Stržeň v každej hrči,
v každej ženskej diabol trčí;

preto som sa neoženil —
Nech by si si tak nelenil
postriezť, s dvermi vpadnúť razom:
zmrzol bys' netakším mrazom,
zak ho má, toť, metelica,
dupkom by ti vstala štica:
dozrel by si, s hurtom-štochom
jak sa title hore kochom!
nohy celemb! nad pahrabou...
kožuch v tanci s kúdeľ-babou...

Pastier.

Balušíš... (Nadvihuje si vrece.)

Veršovník.

Si mamľas! Ľaľa,
či ťa z domu neposlala?

Pastier.

Pravdu máš — nu, ty si múdry —

Veršovník.

Obrať — na pastiereň udri!

Pastier.

Odnes mi...

Veršovník.

Ja?... tvojej pare!
Ja, čo píšem kalendáre,
napravujem chmáry prstom,
verše strúham k svadbám, krstom,
karom, ja že... duchoň predsa!
ja ti budem vláčiť vrecia!?
Iď, trubiroh!... osve, sami,
s vrecom ty! ja s myšlienkami!

(Pastier odtiahne zpiatky vdol; a za ním postupuje veršovník, dorečňúvajúc:)

Dúchaj, fujo! keď ti kaša tak horúca,
no skôr gamby popeč, ako rozdrap pľúca;
zahraj! hraj mi na fujare či na gajdách vrč mi,
kým si zajdem poľahúčky do — teplučkej krčmy...

Krížné ulice. Dvory nezávristé. Večer. V chalupách vznikajú svetlá.

Gazda (ozve sa v najbližšom dvore).

Chlapci, hej!

Ohlas (po vrzgnutí tamže dverí).

Hou!

Gazda.

I kdeže ste?

Ohlas.

Tu sme, gazdo! v dobrom mieste,
v kuchyni, toť, pri ohnisku:
odkladáme prázdnu misku,
večieročku zapíjame,
zapekačky zapekáme —

Gazda.

Nono! synku, Janko, Miško,
odbavte sa zčerstva, friško!
Sem priskočte okamžite:
maštale mi uzavrite,
tie, kde kone, voly, kravy...
chlievy tiež, kde prasce, bravy;
ovečky kde — len pospolu!
Nezabuďte na stodolu!
na komôrku, kde sta riady,
na sypáreň — tiež nevadí —
A kde závory či kľuky:
povriesly ich tak zpak ruky
prikrúťte — i kríža znakom
znamenajte mi, cesnakom
natierajúc zvonku dvere —
Huch! jak so striech smetá, perie...
A ku každým dverám čbar
nahotujte plný vody:
nech si čľupne, kto tam chodí —
budeže to za obar!
Len, synkovci, skoro! Dnes ja...

Paholok.

Už-už, gazdík! Nebojte sa:
zapreme, jak by ste sami —
priklongáme povrieslami
všetky rigle, haspry, kľuky:
nerozviažu ich tie suky!
nerozhryzú, ak sa sblížia,
najdú húžvy!... Znakom kríža
namažeme radom dvere —
Bysťu! fučí, snehom perie...
I pred vrzgút s vodou čbar

ako peniaz postavíme:
nech sa kúpu, keď i v zime,
potopia sa — bárby! bár...

Druhý paholok.

Hej, spravíme, ako treba —

Gazdiná (zavolá za nima).

A ste dali statkom chleba,
čo som bola nakrájala,
s matčou mádrou, s klihou sala...?

Jeden z paholkov.

Dali, dali! Zloply žrúty,
napily sa za tým z chuti...

Gazdiná.

I tej drobnej jalovizni?

Gazda.

Ty len o tie...

Gazdiná.

No, netrizni;
nech im nedá tá vše ruka —

Gazda.

Zdochnú, šak? — Poď radšej dnuká,
nanič som — sťa čemer — mdlým...

Gazdiná.

Ta,
ľaž si — úrek! — nakadim ťa;
či moriaka skôr vyznojiš,
zvarím chabzdy... (Počuť prichlopenie dverí.)

Žena (inode s podsteny k súsede naproti).

Teraz dojíš,
kmotra? — u nás i po mlieku!
Slúcham, stŕpam: kto to, reku,
tam hartusí po maštaliach?

Súseda.

Strigy že, šak?

Žena.

Nezaspal, ach,
čert, dnes predsa...

Súseda.

Ale pováž,
sťa pavúka devlu chováš,
dávaš žrať, piť od poludnia
a nič — bezodná jak studňa
pohltla by válov žrádla:
dva razy som pod ňu sadla,
ťahám, drmem — dobre že ma
nepuklo! — no skalou vemä,
cecky drnčia ani kolky...
Schytím brezovec... tu volky
skubly, začaly sa boriť...
treba bolo pokoj stvoriť.
doj, ty kvaka! zšomrem... chvoste!...
otelíš sa ak hen v pôste,
a už mi ťa prisušiť tra?
vyžerieš nás do zbla, vydra
bruchatá! i — k jari najtiaž —
s tebou ma vyženie Matiaš...
bodajže ťa i s koťuhou! —
Musela som s putňou druhou
dôjsť, ukradnúc hen i svini:
streb na batoh koničiny!...
až cvrk — pustila v tej chvili.

Žena.

Ja že jej už porobili —

Súseda.

Nech probujú, a sa doviem,
ktorá? dám tej! — tiež viem, čo viem.
Pamätáš sa v lete: moja
krvou striekla do pôdoja;
ale, sťaby spustil veko:
krú — tam — tiekla, u mňa mlieko...

Žena.

Dobre ti, keď znáš tie spravy.

Súseda.

Daj si pozor na ohavy,
vyšib, keď ti prijde lotra...

Žena.

Zastaneš ma?

Súseda.

Dobre, kmotra. (Zamĺknu, odijdúc každá [po svojom).

Chlapec (vybehnúc z postrannej chalupy, zkričí).

Stará matka! kde ste? Poďte
už dnu!...

Starena (ohlási sa zo dvora).

Tu tu pri robote,
synček — potrp ešte z chviľku!
za otčenáš, môj motýľku...

Chlapec.

Joj, hybajte!

Starena.

Čo je predsi?

Chlapec.

Prehorelo, zhaslo v peci;
v izbe tma — juj! až ma seká...
Nezažli ste kahančeka,
bojím sa —

Starena.

Oj, blázonko ty!
Vidíš, dnes mám moc roboty:
mať i otec na jarmoku;
dievčice, len mrkne v oku,
na priadky... ľď dnu si sadkať,
holúbku — hneď prijdem zatkať,
i zasvietim... Dám ti čosi;
slúchni! nahý si i bosý,
zmŕzneš bojsa, na horúčku
ľahneš, zomreš, zlatý púčku
môj... Hľa, aký vetra záraz!
choď do izby — dôjdem zaraz,
triesok vezmem do náručia,
bež! — Počuješ, zvonce zvučia,
idú už!... Viem, každô lačnô...
prinesú ti za jarmačnô.
haj! až radosť bude očkám —
Chytro, vnúčik!...

Chlapec.

Už vás dočkám,
stará matka —

Starena.

Nuž a čoho
že sa bojíš?

Chlapec.

Mnoho, mnoho...
V kozube sťa psíča skučí —

Starena.

Ešte čo! ak vietor hučí —

Chlapec.

Hľa, i teraz zhúklo znova!

Starena.

No, ty strachoš! S veže sova.

Chlapec.

Pod oblokom čosi stálo:
malô-veľkô, veľkô-malô!
Jujujuj! var' ešte stojí —

Starena.

Planý človek nech sa bojí,
ktorého bič Boží stíha —
Daj sem, rúčku; ani kriha!
Nono, zdvihni triesočku tú —
otvor, zápäť som —

Neznámy (zdupká popod stenu a zhuchká).

Tu-tu-tu!
Do kozuba starú babu ..

Starena.

A na vatru teba, žabu,
hí! Čo chceš tu?

Neznámy (hneď fufnave hneď škrekľave).

Nu, som posol:
poslaly ma strigy po soľ,
po korenia do varenia,

po zeliny, machuliny,
za hrsť rasce, trusu z pasce,
kozích bobkov do prírobkov,
štvrtník hrachu, mieru strachu,
vajíčko tiež od kohúta,
zvrhľa, čo má doniesť šuta —
Nenachodím nikde chrenu,
preto pôjmem mrcha ženu:
poďte!...

Starena.

Abys' odtiaľ fáral!
hádžem... (Postava uchýli sa s rehotom.) Bodaj vás
za nezdoby vaše, shony, [Boh skáral
bohaprázdne za bobony!
Takto znectiť starú stvoru: —
zavaľ za to na vás horu!
sosyp oheň, vylej rieku;
čoho nikdy na človeku,
tým vás ztresci!...

Chlapec (vykríkne úzkostlive).

Stará matko!

Starena.

Idem, moje nebožiatko... (S buchotom zatvorí dvere.)

(**Hluk, povyk. Vidieť prebehávať postavy popred osvietené okienká.**)

Prvý hlas.

Pozor! varuj!

Druhý hlas.

Neboj, tu som! —
Pechorí sa za obrusom:
habká-lapká, dvihne-spustí,
čosi stvára u čeľusti —
Teraz čiahla po zrkalo;
správa sa, hej! na ďubalo,
ako hus sa čechre, skube...

Tretí hlas.

Tá tu klochní na kozube:
do rajnice mrví, drobí;
vysnúva z nej sťaby — droby!
vretenice!... Lizol páľ, uch!
popiekol jej veľký palúch:
pod metlu priam všetko šmari —

Teraz pošla do almary,
kyvká, vábi tam z jej cárku:
a tuliti! za kuchárku
na prípecok hup! ropucha,
a fú! dúcha z plna brucha,
okále dva karbunkule...
Hore kochom čmudu gule,
z dymníka i sadze kusy:
dobre smrad ma nezadusí,
chrchlem-kašlem —

Štvrtý hlas.

Ku podivu!
táto zrebnú češe hrivu,
chvost z konopí — u trlice!
Hrebeň skryl sa pod korytce;
popadla šteť — i tou kváče,
až kobylka kope, skáče
rehce; kde si nevie rady,
lopatou srsť pozahladí.
Teraz mlatček chvatla, kliešte,
podkovy jej pribiť ešte...
ťaj! tie iskry — ani z výhne!
K posteli sa zápäť švihne
po vankúš — sov pierä zjedlo —
prez trojnu ho hodí — sedlo!
Vyštverá sa do strmeňa:
a už vyšta obsadená;
‚hač-hač!' duní, ‚hop-ty, hop-ty!'
Zvirgá končo, v brnk jej klopty...
zadkom šmerí v tom, prask! tráčky:
a ujčinká — horeznačky
bác! tiež, koľká dlhá roba,
zlý ohlavok — mrcha próba,
chachacha!...

Prvý hlas.

Kuš! ticho, ľudia!
nebúrte ich, kým sa trudia
v čarodejnej náhlej práci.
Čihajte len, jak z dier raci;
potom — neskôr

Piaty hlas.

Totka naša,
aha! bidlá s pôjda vnáša;
kde ich rožky — vzrástly kriela,
ba sta uchá, ľaľaď! — teľa!

Zbľaklo, strečkovalo v srde...
Kožuch chytro strhla s žŕde,
opakom ho predvrhla mu:
a to — trávičku sťa samú,
brčky žuje i sa pasie.
Nato maľovaný zase
prestre ručník: a to, dietky!
sťa na lúke shrýza kvietky...
zázrak! nikdy!

Šiesty hlas.

Naša stryná
onakvejšia predsa! iná!
uvidel bys', nech tu bys' bol: —
Tá ti dbanku prostred izbou
začne vaľkať, prázdnu dbanku,
keď vyšustla von smotánku;
kotúľa ju na okolo,
ako by to klbko bolo,
nohou drgne, rukou táča,
s vretienkom jak hrá sa mača,
zakāruje, zavrtúli:
až tu zrazu dbanka zgrúli!
topárka sa v obluk svije...
Jaba iná stvora ti je,
netakšia, hoj! naša strynká:
z dbanky, povāž si, až sviňka!
‚Kšo!' jej strynká, ‚negrúľže ho!
tu máš lyžku surženého,
a keď požreš, na preddomí
nachlepceš sa sladkých pomýj...'
Ale darmo vábi, kričí,
tuša krochká len a kvičí,
uš'ma strihá, vetrí ňuchom:
privrzla ju pod sopúchom —
Joj, ten mrkot strynkej mojej!
z topárky ten chvostik, ojej!
mrd-mrd, ichú!...

Prvý hlas.

Ticho! potom —

Iný hlas.

Veď hej, tebe pod tým plotom
ani v peci — ale tu, hľa,
na úvetrí, na kraj uhla:
na krkošku skrahnem iste —

Siedmy hlas.

Moju kej tak spatrili ste
nevestičku, tisíc kyslíc!
Očko svieti, s pera i s líc
letí krása a či steká
zorí perkom, jarkom mlieka;
najkrajšiu si vzala hábu,
zatôni i Ježibabu!
Kráľkou bude na tom bále...
— tú! zašlo mi za nechtále,
f-f! — V čepci krumplovanom:
čipôčky sa trasú na ňom
— sťa ja, bŕŕ! — Blisk dienko celé...
Pocestuje na omele,
čačaná, čač! pekná-penká;
len nech nie jej z nosa sklenka,
iha!...

Prvý hlas.

Citže!

Iný hlas (k postavám, pribiehajúcim tu-tam k oknám).

Kto ste?

Postavy (razom).

Priadky.

Tenže hlas.

Čo tu chcete? — Po nich! šatky
strhajte im na znak —

Jedna z postáv.

Coky!
Len vy smiete pod obloky?
mrmaj jeden... Iďže stranou,
bo sa stretneš s mojou dlaňou;
netreba ti za to ručiť —

Tenže hlas.

Nuž od strig sa chcete učiť
figľom, ašak, uriecť chlapcov?
Po nich — strelou medzi vrabcov,
chlapci! Krcho, Strako, Vlho... (Priadky rozutekajú [sa s povykom.)

Prvý hlas.

Čušte ešte!... Onedlho,
keď sa začnú shromažďovať...

zkade osa, zkade ovad;
v odchod zpištia z tenkých hrdiel:
vtedy prepadneme kŕdeľ —
Dotiaľ pokoj!...

(Hluk stíchne po staniciach. Prestávka.)

Jeden zo staničiarov (k hlásnikovi prichádzajúcemu).

Koľko hodín?

Hlásnik.

Toľko bude, koľko hodím.

Staničiar.

Nože — dvanásť, Ondrejko! hej...

Hlásnik.

Čerta! — či som popit, zlodej,
ledabolo motoviľlo?
Ja viem vždycky, koľko bilo!
vo dne, v noci, v lete, v zime —

Staničiar.

Veru sa vám odslúžime;
dvanásť, Ondráš!

Hlásnik.

Načo? povedz —

Staničiar.

Jednoduchá, krátka to vec:
odhlásite pú — i sami
prú na nocľah — spolu s nami —

Hlásnik.

Ná! Iď, drichmi...

Staničiar.

Nemôžeme,
a už skoro pomrzneme,
rvau-vau!...

Hlásnik.

Ja dbám — trp tou pliagou!
na nose ti narasť ciagoľ...
tulák! — Mňa nik neoklame;
čo tu sliediš?

Ohlas s iného stanovišťa.

Prácu máme,
Ondráš: stráž — vám na odmenu!
Strežieme i — vašu ženu —

Hlásnik.

To ste vy, psohlavci, zlobci...?
Nuž, ja pre vás zburu v obci
zrobiť, há? Joj! zdýmam ledva —
Desať — natož!... (Odchádza a započne hlásiť.)

Hlasy (razom).

Prihoďte dva!... (Chachot po [staniciach.)

Prvý hlas.

Pozor! varuj!

Iný hlas.

Veď hej, keby
na postriežke v teplom nebi —
Prešla chumeľ, hviezdka kuká,
a nič... Aha! čosi puká,
v stajni hurt... Var' noci rôzor;
len by skoro!...

Prvý hlas.

Varuj! pozor!...

(Mlk. V chalupách ostatné svetielka zhasíňajú.)

Dedinský veršovník (zaberajúc rozjarene).

Zohrial som sa... Ejha! i mesiačik vstáva;
a či to tá moja rozpálená hlava?
Zdá sa, čujem vresk-tresk k schôdzi tých prekliatych hosti;
zdá sa, vidím: nad horou sa jagajú ich chvosty...

Hlasy (z rôznych strán).

Medzi nás, hej!

Bližší hlas.

Strýčku vážny,
sem sa! s ražňom...

Prvý hlas.

Pozor, strážni!

(Ticho. Dedinu zavaľuje osuheľ.)

Škrek mačiek:

Tu pod krovom
v zámku novom,
v tíši dachu,
sestra, brachu,
sišli sme sa
rúče spolu;
zasmejme sa,
šanty, besy
potešme sa!
Urobme si
dobrú vôľu,
zabavme sa;
na dôvažku
pri lampášku
našich očiek
zaskočme si
do kolesa:
‚tany-tany,
krôček, skoček,
krpeľany-
kopŕlanci . . .'
i dnes zase,
ako vlani
o tom čase:
kým gazdiná
za vrch hoľu
hnala fantu —
A po tanci
párom k stolu
k olevrantu
do záčina
hupnúť dolu
ľahká vec na konec . . . švec!
tíško-svižko
prikradnúť sa do Myšlenic,
trh kde, jaj! na mäsko, salo . . .
Náš mrav: ‚mrau,
mrňau, miau-mau! —'

Ohlas.

— — — — — Všic!
šestnásť . . . By vás porantalo! . . .

Štek psov:

Na pazderí
ako v pieri,

sťa v perine
v hrachovine,
‚beli-beli...'
jak v posteli,
bár na slame:
dobre nám je
tu si zívať
— í-au! —
chrapkať, snívať
o hostine
— zau-zeu! zeu-zau! —
blízo jatky,
či odpadky
kde z kuchyne;
dnu o štôčku,
almarii,
o jaročku
bár pomyji,
v pysk jak tenie;
o polici...
Len nie, len nie
o palici!
— vŕŕ! — tie všetky,
chabiny sta a či štetky,
bodaj zlámal vichor-vietor!
príva zmietol ..
V tých niet žartu —
Náš mrav: ‚hau,
hau-haf! haf hau! —'

Ohlas.

Ideš strežať, kde máš vartu!

Sovy (s veže).

Uhú! huhú!
mnoho duhu,
málo hydu..
huhú-uhú! — hlad veliký —

Kohúti (s pántov na polnoc).

Kikiriki!

Prvý staničiar.

Varuj! kāruj — pohli! idú...

(Dokončenie.)

Povesti, báje, ballady.

Napísal *Martin Sládkovičov.*

IX.

Žofia Bosniaková.

»Jajže, Bože, čo to bude,
jak ten vetor teskno hudie,
teskno, teskno, staby kvílil,
teskno, staby v dušu pílil!«

»Oj, zle, zle sa čosi zmele:
mesiac rudnie od nedele,
bledý, jako predtým, není,
ale jako zkrvavený . . .«

»A na nebi večer včera
hviezda plála od severa
i sa brala nebies mostom
s plápolavým veľkým chvostom . . .«

»Zle, zle bude — Na kolená
padni každý, muž i žena,
junoš, panna, každý živý —
Nech nám je Boh milostivý!«

Tak si túžia, tak si rečnia
sedliačkovia tam zpod Strečna.

*

V závoj vetchý zahalená
žltá, chudá kási žena,
prišerná a nebezpečná,
chodí popod hradby Strečna,
chodí ulicami viesky,
vôkol vzdychy, ston a stesky,
lebo koho tkne sa ona,
ochorie a náhle skoná.
Počuť kvíľbu sdola, shora:
»Beda! beda! Mora! Mora!«

Na Strečne v tom nepohodlí
zbožná Žofia sa modlí:
»Milosť, Pane! Dosť už bolo,
viď, čo mrtvých naokolo,
stíš už biča švihotanie —
Smiluj, smiluj sa, ó, Pane!«

A kým ona tak lká, stone,
ajhľa, hradu na balkone
muž jej a pán hradu stojí
v rozochvení, v nepokoji,
s trochou smútku, s kusom zloby
hľadí, čo tamdolu robí
oná žltá, chudá žena,
v závoj vetchý zahalená,
hľadí mračno dookola
a, čuj, tiež na Boha volá:
»Oj, ty tam vraj nad hviezdami!
Je to pravda, že si s nami?
že nás rád máš, že nás chrániš?
Veď sa hneváš, veď sa strániš!
miesto teba tu, hľa, koná
— veď ju vidíš — ona, ona:
chudá, žltá, hrozná žena,
v závoj vetchý zahalená —
Či ti ozaj ľúto není,
že sa vieska v cmiter mení?...
A vieš o tých, v mojom poli
pracovavších? Kde sú? Boli!
Každý silák, každý svieži,
sedem z nich tam mrtvých leží.
Nuž, ja mnel bych podľa práva:
kto vraždí, nech pochováva:
buď ty, buď tá hrozná žena,
v závoj vetchý zahalená,
vlk, či havran, šakal divý,
ale iný nikto živý,
nedovolím, nedovolím,
a kto chcel by, toho skolím!«

Slyšiac búrku takej vravy,
Žofia sa zbožná zjaví
na balkone ustráchane:
Oj, môj manželu a pane!
— volá, vzopnúc k nemu ruky —
Prestaňte, pre Krista muky,
Bohu rúhať sa tak divo,
ach, tak teskno mi, tak clivo!
Pre hriech, čo sa svetom tára,
zastihla nás Božia kára —
Dajte výhosť hnevu, zlobe,
dajte ustlať mrtvým v hrobe,
prosme spolu v skruche, v plači,
nech Boh smilovať sa ráči...«

»Na bok, ženo! Prázdne reči!
Tak mi vôľa, tak mi svedčí,

verný budem svojim slovám:
nedovolím, nepochovám —«
(V to Žofie teskné lkanie:
»Beda! Smiluj sa, ó, Pane!«
Hruď jej žasne, trnie hlava.)
»Kto vraždí, nech pochováva:
buď *on*, buď tá hrozná žena,
v závoj vetchý zahalená,
vlk, či havran, šakal divý,
ale iný nikto živý,
nedovolím, nedovolím,
a kto chcel by, toho skolím!«

A Žofia v svojej celle
neprestáva volať vrele:
»Milosť, Pane! Dosť už bolo,
viď, čo mrtvých naokolo,
stíš už biča švihotanie —
Smiluj, smiluj sa, ó, Pane!« —
... A daj slabej žene sily,
napruž svaly, napruž žily,
rozlej oceľ ramenama —
Pochovám ich sama, sama ...«

*

Strečno dumá, noc je tichá,
len čo vetor lká a vzdychá,
luna svieti — tvár má bľadú —
Žofia, toť kráča s hradu
dolu cestou krivolakou,
zvláštny záblesk plá z jej zrakov,
nečuť z úst jej stonu, vzlyku,
podpiera sa — o motyku,
v druhej ruke — útla, milá —
obrysy sa javia — ryla,
a len náhli a len beží,
kde tých sedem mrtvých leží ...

Zastala už v širom poli,
šepotajúc v nemom bôli:
»Ústlem vám, oj, v pokoj sladký
v kľudnom lone zeme matky.«
Zasvietila luna z mrakov,
tváre mrtvých blysly vďakou ...

Zakopnula — »Pomôž, Bože! —
Zázrak! jako to byť môže?
Útla ruka s toľkou silou —
žula svalom, oceľ žilou!
Kope, kope — hrob sa širi ...

Ešte: jeden, dva, tri, štyri,
päť, šesť, ešte, ešte málo —
Zázrak Boží! Už sa stalo:
— nezomdlela trochu ani —
už sú mrtví pochovaní.
A im žehná: »Spočin kľudný,
sladký buď vám po deň súdny!«
... Zvial vetor — Čuj, sťa zpod zeme:
»Ďakujeme, ďakujeme!...«

Polial Strečno zásvit rána —
Mračno čelom hradu pána,
zánet hnevu v jeho líci,
v zraku blesk sťa v povichrici,
a už hrmí v mnohej zlobe:
»Kto to ustlal mrtvým v hrobe?!
Kto ten drzec?! Hrom a peklo!«
A na sluhov volá vzteklo:
»Vypátrajte, doveďte ho,
nech si vezme, čo je jeho!«...

Jeden z nich si pred ním stane,
šepotajúc, sipiac: »Pane!«
(tichosť clivá dookola)
»Pane náš, to ona bola:
pani naša vozvýšená,
ona, vaša vlastná žena...«

Strnul — »Ta sa!« — volá vzňate —
»Ten hrob po dno rozbúrate,
vyhádžete mrtvé telá —
Ta sa rezko — jasná strela!«

»Pokoj! manželu a pane!«
— lká Žofia, vzopnúc dlane —
»Pokoj mrtvým!« lká a prosí.
slzou ruku jeho rosí —
Márne prosí, teskní v žiali —
rozbúrali, vyhádzali...

*

Zase je noc lunná, tichá,
len čo vetor veje, vzdychá —
Kto to živý v mrtvých kráži?
To pán Strečna tam na stráži —

»Pochovať? O, nedovolím,
nech je, kto chce, skolím, skolím!«...
— Nevidí... So zorou rannou
navrátil sa hradnou bránou.

»Hach, nemožno!« volá ráno
hradu pán. A sluha: »Áno,
— toť mám, pane, oči obe —
mrtví ti zas ležia v hrobe ..«

»Hrom a peklo!« — hrmí vzňate —
ten hrob po dno rozbúrate,
vyhádžte mrtvé telá —
Ta sa rezko — jasná strela!«

»Pokoj! manželu a pane!«
— lká Žofia, vzopnúc dlane —
»Pokoj mrtvým!« lká a prosí,
slzou ruku jeho rosí —
Darmo prosí, teskní v žiali —
rozbúrali, vyhádzali...

*

Tretia noc. Hrad dumno čneje,
luna v terem svetlo leje.
Pozdná noc už trima vládu —
Čože je to s pánom hradu?
Nehovie si vo snov kráži?
Nespí — teraz doma stráži.
K ložu jej krok tichý koná:
»Či je ozaj doma ona?«
Kročí ticho, odopína
mäkkú clonu baldachýna:
Vidí ju snom poobjatú,
kmitom luny pozaliatu, —
odchádza aj spokojene,
a jej — zázrak! — preds' tam nenie...

(... Pri mrtvých, toť, v tiši poľa
nevidel jej, ač tam *bola;*
teraz tu ju *vidí* v sneni,
a jej preds' tu *není, není*...)

Žofia, toť, v tejže dobe
ustiela zas mrtvým v hrobe...
Hotová je — Ešte není:
Hľadže v útlych prstoch ženy
nástroj lesklý i kus dreva:
teše, reže, uhladieva —
Hop! v prst útly oceľ siaha,
drevo farbí krve vlaha —
Nič to zato! V snahe stálej
reže, uhladieva ďalej —
Už je —: na hrob pani milá

znamä kríža postavila
z dreva, čo jej za kľakalo
pri modlitbách slúževalo.

Medzitým pán hradu neraz
šiel k jej ložu — »Azdaj teraz
nebude jej« — Odopína
mäkkú clonu baldachýna:
Vidí ju snom poobjatú,
kmitom luny pozaliatu...

»Lužeš, podliak!« — volá ráno
hradu pán na sluhu — »Áno,
lužeš! — Prac sa do Paroma —
Nebola tam — spala doma...«

»Prosím, pane...!« — »Prac sa v peklo!«
— pretŕha pán sluhu vzteklo —
»prac sa! lebo, jak som živý,
vytrhnem ti jazyk lživý!«

»Prisahám!« — Dva prsty pravej
vzniesol, — čosi škrklo v ľavej:
košeľa, toť, rozdrapená,
sluhova hruď obnažená —
»Prisahám — A keď tak není,
tu ma skolte v okamžení« —

(Strnul ten, v zrak tma mu stala.)
»Ona zas ich pochovala
v svetle luny v nočnej dobe,
postavila kríž na hrobe —
Dôkaz: prst jej poranený,
kríž, jej krvou pofarbený.»

A pán volá rozochveno:
»Poď sem, ukáž ruku, ženo!«
Jednu prezre, druhú schopí —
»No, kde rana? Ani štopy...

»Luhals', sluho« — volá v bese —
odstonáš to na kolese —
Ta s ním, sluzi, mučiť háveď,
nech sa učí pravdu vravieť!«...

»Nieže, manželu a pane!«
— lká Žofia ustráchane —
»Mučiť? Krivda, hriech by pravý:
— Boh mi svedok — pravdu vraví...«

»Ta sa! Zbúrať hrob sa vaľte
a tých mrtvých na prach spáľte!«

Na balkone planej vôle
pán sa díva v šíre pole:
sám chce vidieť, jak hrob zboria,
i vatru, v nejž mrtví zhoria.
Hľadí, hľadí čo len môže —
vyzrieť, vyčkať nedajbože:
hrob je celý, vatry nieto,
sluzi ležia — Čože je to?...

Posol beží hore k hradu,
ťažko dýcha, tvár má bľadú:
»Mocný pane, beda, beda!
rozkaz váš sa previesť nedá —
Zázrak! Čakan darmo rýpe,
hrob sťa žula iskry sype,
a kto kope za čas malý,
zjajkne, ztočí sa a svalí...«

Zchvel sa pán a bledý, zchvelý
zmiznul v stenách svojej celly,
a v tej svojej zbožná žena
padla s hymnou na kolená.

*

Po troch nocí stálom bdení,
jatá v spánok olovený,
mier na duši i na čele,
spí Žofia v svojej celle,
spí, spí ťažko, prehlboko —
Oživa jej duše oko:
pred ňou v blesku tichej slávy
videnie sa zvláštne javí:

Postlanie, hach, žúžoľ všade,
kandelábre v štvormom rade
roznietené v plnej žiari,
plno ľudu, smútok v tvári,
v očiach rosa sĺz sa skveje,
funebrál v to tíško zneje.
Na postlaní mrtvá žena,
bledá, mierom ovenčená,
sťaby spala, sťaby živá,
Žofia sa na ňu díva
s polo-plesom, s polo-žasom —
»Kriste Bože, veď to ja som!«....

A nad hlavou cíti, sťaby
prudko tiekly vodisk žľaby,
a zas prudko, v povichrici:
obro-krýdel vanie v líci
stále, rýchle, o preteky —
To čas letí — roky, veky...

Obraz padá v šero, v stiny,
miesto neho, ajhľa, iný:
Krypta — pleseň, dusno všade,
rozsypané rakve v rade,
lebky, kosti vysypané,
tobôž sem-tam rozmetané,
v prostred rakví osamelá
jedna celá, celkom celá,
len čo vrchnák rakve málo
vanie časov odopälo,
tade vidieť: mrtvá leží,
výzor pekný, temer svieži,
a v tej sťa vosk žltej tvári
pokoj trôni, pokoj žiari,
sťaby spala, sťaby živá.
Žofia sa na ňu díva
s polo-plesom, s polo-žasom —
»Kriste Bože, veď to ja som!«...

A nad hlavou cíti, sťaby
prudko tiekly vodisk žľaby,
a zas prudko, v povichrici:
obro-krýdel vanie v líci
stále, rýchle, o preteky —
To čas letí — roky, veky...

Obraz padá v šero, v stiny,
miesto neho ešte iný:
Boží chrám. V ňom vedľa steny
katafalk je postavený,
na ňom rakev taká celá,
jak ju predtým v hrobke zrela,
a v rakvi tá istá, istá,
taká milá, taká čistá . . .
Služba Božia s' odobýva,
Žofia sa v rakev díva
s polo-plesom, s polo-žasom
»Kriste Bože, veď to ja som!«

A nad hlavou cíti, sťaby
prudko tiekly vodisk žľaby,
a zas prudko, v povichrici:

obro-krýdel vanie v líci
stále, rýchle, o preteky —
To čas letí — roky, veky . . .

Svitlo; vstala zo snov lona,
ďalej dobré skutky koná,
to jej rozkoš, hviezda jasná,
v tom je spokojná a šťastná —
Vidí to Pán z nebies výše,
počíta a v knihu píše.

*

Vzlieta čas a mizne v diali . . .
Tretie storočie sa valí,
čo Žofiu do mohyly
s veľkým žiaľom položili —
No, jak sa jej vo sne zdalo,
cele, cele tak sa stalo:

Kade spiecha Váhu stezka,
v blízku leží tichá vieska,
a v tej vieske chrám je Boží,
a v tom chráme v smrtnom loži,
v starožitnej rakvi celá
ona a či stán jej tela.
Nejeden už obdivoval
vetchý šat i tváre ovál,
o pochybe ani slova —
To Žofia Bosniaková . . .

Dom v stráni.

Povesť.

Napísal *Martin Kukučín.*

XI.

Neočakávaný návrat.

Zandome sa zabavil iba dva dni v meste. V oberačku nemôže vystať z domu na dlhší čas, hoc šora Cara je osoba súca a vyzná sa v pivnici. No jeho kupectvo je tak skomolené, že uzol nemôže nik druhý rozviazať, iba on. Keby gazda nenazeral, ľudia by mu veru neplatili staré dlhy. Časy tie minuly dávno, keď sa dlžník sám od seba domyslel platiť.

Keď vybavil celý lajster záležitostí domácich a kupeckých, pobral sa do veľkého skladu vína, nad ktorým sa skvie nápis: „Braća

Okladina". Bratia Okladina sú firma nie veľmi stará, no zato pevná a solídna, ani hradby Siona. Kapetan Kuzma je dušou celého podniku; on kupčí, narába s vínom šikovne dľa ustálených princípov, tak, že celý rok predáva víno tej istej jakosti svojho vlastného typu. Má agentov v celej Dalmácii, a jeden z nich je i náš Zandome. S kapetanom Kuzmom zarobil dosiaľ pekný groš, predávajúc mu svoje víno i víno z celého okolia.

No po obvyklých poklonách Zandome nezačal o kupectve, ako očakával kapetan Kuzma, lež o veciach cele iných.

„Vy ste, kapetane, ak sa nemýlim, za onoho času museli poznať kapetana Luku?"

„Dubčića?" domyslel sa kapetan Kuzma. Chvalabohu! Dosť sme sa naponevierali po Benátkach a po Senju. Veď je to i všetko, čo sme užili. Veru mladosť, zlatá mladosť, ktorá sa nevráti! Tak spieva tuším náš Preradović a či hen starý fra Audrija Kačić . . . Krásne časy! On sa utiahol — vyvolil si lepšiu stránku: kdežto ja, hľa, ešte sa vždy lopotím v týchto ťažkých časoch — vytĺkam z kameňa vodu. Nuž ale čo si počneš — každý žije ako môže. Komu koláče, komu kukuričné pagáče . . ."

„Nože no! Vy sa počnite žalovať!" usmial sa Zandome, zažmurkajúc naň, „Vieme, kto koľko váži!"

„Každý verí sebe, môj synku — nikomu nenie postlaté na ružiach. Verte mi! I kupectvo zasekne neraz, sťa naše nové parníky, keď sa im vykrúti vrtuľa. Ale naostatok, čo osoží vzdychať?"

„Dosť na tom," pokračuje Zandome, „tento kapetan Luka zanechal syna: znamenitý šuhaj! Neviem, či ho poznáte?"

„A koho nepozná úbohý vínokupec? Poznám ho z detinstva. Bol som u nich dva-tri razy, keď som nemal tam vás a keď som musel otĺkať prahy na všetkých pivniciach a koštovať víno od rána do večera, až ti tá spusta udrela do hlavy, tak že sa ti večerom krútila, ani mlynské koleso. Ako sa má šora Anzula? Ešte sa vždy naťahuje s težakmi pre hrsť kamomila? Eh, uznať treba — súca osoba!"

„Vždy tá istá!"

„Len ako sa mohla vžiť do takej roboty!" zvolal kapetan Kuzma. „Na každý pád, zvláštna ženská. Najlepší Lukov kšeft, že si narazil taký polovicu. Dnes by už takej nevypriadol, a čo by zodral nohy do kolien!"

„Ja som prišiel k vám k vôli tomu synovi," pretrhol Zandome jeho úvahy.

„Nech čujem!" A kapetan Kuzma sobral obrvy do fercov. Bol si istý, že ho idú unúvať o čosi.

Zandome mu vyrozprával celú historiu, vrelo a zaujate, ako človek, ktorému prihára. Kapetan počúva pozorne, pokyvuje hlavou, tu i tu vrkne pod nos: „čertovská mládež!" a keď Zandome vydýchol, pýta sa: „To je všetko?"

Tu Zandome rozvinul kapetanovi svoj plán: vzdialiť Pašku, najsť mu v meste službu, aby mohol predchytiť Nikovi Katicu.

„Diavolo — diavolo!" škrabe sa kapetan za uchom. „Hm —

medzi nami rečeno — mladý sa udal na ćaću. I on sliedil za každou zásterkou ... No ale predsa je rozdiel! Dnešná mládež leti do ženenia, ani mucha do mušta. Nerozváži, že sa tam utopí na večné veky: nie — len nech bude trochu sladký ten mušt. My — my sme boli inakší: lízali sme med všade, ale pozor na zadné kolesá! A ako sa volá ten dedinský hrdina?"

„Paško Bobica."

„Nepije?"

„Náš sedliak vôbec nepije — to jest neopíja sa," poznamenal s istým povedomím hrdosti Zandome.

„I ja som to spozoroval," prisviedča kapetan Kuzma. „Nepije najskôr preto, že má čo: keby vína nemal plné pivnice od roka do roka, väčšmi by lipnul za ním ... Ja by mu mohol zadovážiť miesto. Hneď v mojej pivnici. Súci ľudia sa mi vždy zídu. Pätnásť zlatých mesačne, byt a kost: pre počiatok dosť a pozdejšie uvidíme, čo sa dá robiť. Spávanie u mňa, vína koľko hrdlo ráči; kost — to je už referát mojej starej. Každý deň druhá omáčka, v nedeľu im vypeká fánky a či už čo. A keď sa ožení, bývanie a chôvu mu dám v peniazoch ... Veru, veru! Všetko následok záhalky! Nedbalosť a lenivosť, to nás zjedá ... My — to bolo inak! Vo dne v noci na stráži, v nebezpečenstve. Bije ťa dážď, more ťa polieva, bura ťa prefukuje: a ty tvrdo, ani kremeň, nedaj sa a ustavične napred. Sempre avanti, ako hovorí Talian, ale, hahaha — nekoná. A mládež čo — fajnové, mlandravé, a keď taká dievka naň zažmurká, hybaj, už je tam ... Nuž na každý pád už len prijmem toho vášho Bočicu."

„Bobicu!"

„Tedy Bobicu, keď je už tak. So mnou bude spokojný a ešte spokojnejší s mojou paňou. Ona mi ich rozhodne kazí, moju čeliadku. K mäsu musí byť omáčka, každý deň inakšia, chlieb pšeničný. Ja som dvadsať rokov hrýzol údeninu a lámal zuby na sucharoch. Moji krčia nosom, keď im predložíš solídnej údeniny. Čudné časy žijeme veru! Zárobku čím dial, tým menej, a požiadavky čím dial, tým väčšie. Ba ako sa len držíme!" A pozrel pritom prenikavo Zandomi do očú, ako by tam hľadal odpoveď na svoju otázku. „Žijeme zo starých úspor — to je rozlúštenie!"

Zandome sa usmial svojím významným úsmevom. Kapetan zažmurkal a konečne odvrátil pohľad pred tým prenikavým, výsmešným okom.

„Pošlite mi ho tento týždeň. V pivnici sa pomaly začne robota. A čo tam u vás nového? Cena je urobená?"

„Nikto nič nehľadal ešte. Ale mušty sú veľmi dobré."

„Každý rok sú veľmi dobré a víno naničˇ ... Ale vzdor tomu, soberte dakoľko muštier. Probujeme, či sa čo dá robiť ... Pravda, závisí od toho, ako sa ukážu ceny. Pri lanských sme sa popálili — načim nahrádzať, hojiť staré rany, ináč by sme vypriahli ..."

Kým sa Zandome takto ustával v meste za svojho priatela a za svoj obchodík, za ten čas sa i v našom meste prihodilo čosi neočakávaného.

Šor Ilija Zorković, predseda cirkevného výboru, ochorel, a to náhle a neočakávane.

Keď nadišla oberačka, i šor Ilija premenil svoj spôsob života. Zanechal riadne prechádzky na námestie, kde mával obyčaj poučovať „úbohého težaka“, t. j. dakoľko starcov, čo už nechodia do poľa; rozkladať im veci prítomné a budúce a minulé, rozviňovať im politickú situáciu v Horvatsku a Europe. Prestal navštevovať Čitateľský spolok a sedávať nad novinami celé dni. I jeho zachvátilo oduševnenie, ako každého Dalmatínca. Dal sa seriózne do roboty, obliekol staré, obšuchané háby a tmolí sa v nich po dome a dvore, kde pracuje len jeden jediný i to starosvetský preš. Nazre i do pivnice, kde sa túlajú Vlasi a Vlachyne, nevediac čo si počať od dlhej chvíle. Dozerá i na cirkevné turne, no nemôže tam dlho vydržať, lebo don Roko všetko riadi a spravuje sám, dľa svojho dobrozdania a nedá mnoho na jeho pokyny... Zato sa zas vracia do svojho dvorca znechutený, urazený, že ho pri cirkevnom nemajú za nič. Šora Bonina sa jeduje, že sa muž tak vystavuje a nešanuje, no on jej odpovedá: „Zachovaj si, ženo: v oberačku sa obrodzuje človek, ako i víno! Ak v oberačke neužiješ pohybu a štrapácie, celý rok budeš ako trstina vetrom sa klátiaca. A preto mi neprekážaj vykonávať moje povinnosti...“

Šora Bonina sa uspokojila a zanikla kdesi v dome; šor Ilija rozpráva napred svojim Vlachom, ako prešiel Gurko cez Balkány a ako sa uťahuje pred ním turecká sila. Vlasi furtáci ho obstúpili a počúvajú ho s obdivom, sťa proroka Eliaša, nechajúc turaň turňom.

Šoru Boninu trápi, že svet okolo neho zaháľa, počúvajúc jeho naúčania; no zas sa teší, ako jej Ilija pritom prekvitá, aký je statný a bujarý sťa mohutný dub. S úctou pozerá naň, keď zasadne za pokrytý stôl, ako sa drží za ním junácky, menovite keď príde baranina pečená na ražni.

V štrapácii takej pripieklo ho jasenné slniečko do chrbta, až sa spotil, a šor Ilija miesto toho, aby sa bol preobliekol, rozopäl kabát a vestu, chladiac hrdinské prsia na čerstvom meštráli, ktorý poťahuje pri tejto krásnej pohode od mora, sťa o Jakube. Keď sa trochu ochladil, vnišiel do domu, vypil kávu — dnes odpoludnia tretiu — zapálil na čibuk a vyvalil sa na nízky divánik, rozmýšľať, ako by sa dalo docieliť, aby v Horvatsku bola len jedna strana. Keď vyfajčil čibuk, vytriasol ho a očistil, ako svedčí, chytil noviny do ruky a vhĺbil sa do rozpravy o tom: kto bozkal napred druhého, Strossmajer Starčevića a či Starčevič Strossmajera. V týchto úvahách usnul — prebudil sa, keď šťukla kľučka a vstúpila do izby šora Bonina.

On jej riekol: „Smiešno! Horúce je ani v kanikuli, a mne je predsa zima...“

„A prečo si sa neobliekol!“ zvolala ona rozhorčeno. „Toto tu je pavučina a nie oblek! Ešte ochorieš!“ A už mu nosí oblek súkenný, solídny, vlnenú košeľu a povoj.

Pán Ilija voľky-nevoľky musel sa preobliecť a čaká ten blahý

pocit, aký sa dostavuje, keď miesto premočených oblečieš suché, čisté šaty.

No ten pocit sa nedostavil. Miesto toho prebehly ho zimomriavky po chrbte a vlasy ako by sa boly naježily. O chívlu začaly mu i zuby hrkotať, tak že musel stisnúť ústa, aby sa nestal smiešnym. Vtisol sa do kúta diváňa, že sa skôr zohreje a mlčí, čaká, čo to bude. Šora Bonina prešla dva razy izbou, hodiac naň okom bezstarostne. To ho trochu uspokojuje. „Bude iste dákasi pletka; keby bolo čo, Bonina by hneď urobila kraval...“ No pred večerom mu už bolo cele mizerne, začalo ho i v boku klať, tak že sa jej musel požalovať, aby ho nevyhrešila, keby jej pritajil, čo je s ním.

Položila mu ruku na čelo a vraví: „Čo sa žaluješ na zimu, keď ti je hlava ako oheň. Najlepšie, lahni a ja zavolám Anzulu. Ona sa vyzná vo všetkom, lepšie ako doktor.“

A sobliecť sa tiež nenie ľahko. Bárs stíska čeľuste, zuby hrkotajú neprestajne. Ba i kolená sa trasú a hlavu ako by ju kálal.

„Šľak ide naň, Bože odpusť hriechy!“ desí sa šora Bonina, ukladajúc ho do postele, prikrývajúc ho teplými kobercami.

Šora Anzula len čo vyrozumela, čo sa stalo, vzala flašku s octom „ružovým“, hrsť bazdového kvetu, divotvorné kapky proti „matici, matrúnu a kŕčom žalúdkovým“, prehodila len tak mantillu a pobrala sa do Zorkovičov. Keď vystúpila na altánku, vybehlo proti nej dvoje-troje detí s krikom: „Teta Anzula — bonbony!“ Najstarší zo zurvalcov len toľko, že sa jej nenanosil do vrecka.

„Ideš ho, Ivica, čo sa natískaš!“ zahriakla ho mať z pitvora.

„Druhý raz vám donesiem bonbony — teraz som nemala kedy.“ A prebíja sa horko-ťažko tým kŕdľom vreštúnov.

Tak vtiahla triumfálne do spalne. Šor Ilija nezabudol ju privítať, vzdor nevoli, ako patrí človeku pravému. „A vitajte, pani kmotra! Dobrý deň! Ráčte si sadnúť...“ Chcel sa naddvihnúť na lakeť, no bodlo ho v boku, tak že zas musel ľahnúť pokorne, „Odpustte, pre Boha, že vás prijímam takto.. nemiestne...“

„Kto bude myslieť teraz na pletky!“ zahriakla ho temer surovo energická pani. „Ľahnite, prikryte sa. Vidím, zima vám je. Bolí hlava — čo?“ prihovára sa mu, pristúpiac bližšie, už prívetivým, starostlivým hlasom.

„Všetkého po troche, pani kmotra — všetkého. Na príklad nohy studené a hlava horí. A čo tajiť — v boku kole. Nie že by bohvie toľme, nie, maličkosť, pletôčka — ale sa hlási; dá znať o sebe. Hej, darmo je, kole...“

„No nič to — popustí. Čo by si im uvarila, Bonina, trochu bazového kvetu. Tu ho máš, doniesla som ho. S medom to rozohreje. Najtiaž sa zohriať, spotiť, hneď bude lepšie. I mne bolo takto sto ráz; nuž — a tu som, chvalabohu.“

Pán Ilija vypil odvarok teplý, natrely mu žily ružovým octom, aby „sa osviežily“. Keď ho tak obriadily, on sa vyslovil, že mu je „rozhodne lepšie“. Ako by sa bol znovu narodil!

„Povedala som — popustí,“ teší ho šora Anzula, dôverujúc svojim liekom. Posedela chvíľu, poshovárala sa — no šor Ilija sa zadržal

nezdvorile k hostu — prvý raz v živote. Zachrápal v prítomnosti kumy a to až obloky drnčaly. Pri odchode riekla priateľke tichým hlasom: „Nech spí. Cele iste sa spotí. A ak by mu nebolo lepšie, pošli ty zajtra po doktora.“

„Či tak!“ prelakla sa šora Bonina.

„Ak by mu nebolo lepšie! Nuž a čo by bolo tak hrozného, ak bys' ho i zvala? Príde, poklepe, povie tým svojím fufnavým hlasom: moglo bi se i nebi se moglo“ a zas ide... Aký je, taký je, vždy je na osoh. Aspoň sa ti srdce uspokojí, že si mu volala i doktora.“

„Pekná potecha!“ pokyvuje šora Bonina hlavou. „Vidím ja, že sa ti čoci nevidí... Povedz mi radšej odrazu, že mu je čosi. Ja vidím, šípim — viem sa i domysleť...“

„Nesmýšlaj — prosím ťa!“ zahriakla ju šora Anzula tvrdým hlasom. No odišla domov zamyslená, s nepokojom v srdci.“

Zavolala Nika a sverila sa mu: „Strýc Ilija nenie práve najlepšie. Zaspal, kým som sedela pri ňom. Ani tá zima nebude bez príčiny. Všetko sa mi vidí, že mu je čosi. Keď sa obriadiš, choď, ako sa má...“

„A prečo mu nevolajú doktora!“ zvolal Niko, prestrašený rečami mamy.

„Len som jej ho napomenula a už sa triasla od strachu. Veď sa ona odhodlá, ak mu nebude lepšie.“

„Ja ho jednoducho zavolám a dovediem.“

„Najprv choď a potom opatrne... Vieš, aká je divná.“

„A nech je akákoľvek — potreba je potreba!“

Niko šiel do Zorkovićov. Paniu našiel ustarostenú. Šor Ilija leží sťa povalený dub, červený v tvári, s oživeným okom.

„A — náš Nikoletto — hehehe, milá návšteva! Sadni, sadni, drahý priateľu. Odpusť, že ja takto — no ženské, že som vraj chorý. Hm — treba im vyhovieť, treba sa pokoriť, keď si čo vezmú do hlavy. Čo by ty takto? Dve-tri broskyne — čo? V takejto horúčave dobrá je broskyňa. Hasí smäd.“ A zamlaskal suchými ústy sťa kapor, keď ho vyhodíš na sucho.

„Čo to hovoríš, môj Ilija! Broskyne dávno prestaly,“ riekla šora Bonina karhavo.

„Máš pravdu. Vidíš, zabudol som, že ich obral ten lotor Luka Perin. Ale počkaj, veď ho ja raz prichytím...

Nové zdesenie. Luka Perin o broskyniach vôbec nikdy neslýchal, lebo je slepý a z preddomia sa málokedy pohne.

Ale Niko nedal znať na sebe, že sa zľakol. Pristúpil k chorému a pýta sa ho: „A vy — či by ste si nezajedli?“

„Teraz nie. Ale večerať — to už hej! Mäso na ražni, braček, mŕtvého by vzkriesilo.“

„I ja ho rád,“ prisviedča Niko.

„Tedy by naozaj?“ zvolala paní natešená.

„A akože. Ale najprv odbav deti. Vieš, nevedia sa strpeť.“

Šora Bonina odišla do kuchyne, hotoviť tú večeru. Sotva kedy bol pán Ilija tak ochotne obslúžený. Prežrel dve lyžky polievky

ako-tak a mäsa pečeného vzal kúsok do úst. Hryzie, prežúva, strcia ho sem a ta a konečne vraví: „Bonina moja, to ti je neslané, nemastné. Odpusť, ja ho raz prežrieť nemôžem. Mäsiari, lotri, dávajú mäso na posmech. A v oberačku malo by byť ako cíperie.“

Tak sa shováral s Nikom šor Ilija, tu živšie, tu zas sa zamysliac a vydychujúc. Keď odchodil, šora Bonina ho vyprevadila do pitvora.

„No — čo myslíš — ako sa ti vidí, Niko?“

„Mne sa všetko vidí, že tu treba doktora. A to čím skôr. Vidíte, že ani nehovorí skladne. Vykĺznu mu i nesúvislé slová. Tu nenie čosi v poriadku.“

„Áh, môj Niko! Čo sa mu to stalo! Ráno celkom zdravý, ako dub, a teraz, hľa, takto . . .“

„A môže byť i pletka. Čo mu môže byť? Konečne vidno, že ho nič nebolí. No vzdor tomu treba vykonať, čo nakladá povinnosť. Ja by ho doviedol, toho doktora, ak nemáte ničoho proti tomu.“

„Urob, ako myslíš. Čo si ja počať — úbohá. Keby aspoň deti boly doma, ak má čo prísť.“

„Ale, teta Bonina! Čo to zas smýšľate! Bolo by najlepšie, keby ho mama pripravila, že má prísť doktor . . .“

„Urob, ako vieš. Vidíš, v čom som. Nemám nikoho, len vás . . .“

Slzy ju zalialy a zo stiesnenej hrudi sa derú ťažké vzdychy. I Nikovi samému je ťažko. Žiaľ tejto ženy dotýka sa mu srdca. Stisol klobúk do očú a hrnie po doktora. No pritom si uľahčuje šomraním.

„Bože, aký svet prevrátený! Toľké okolky k vôli pozvaniu doktora! A čo by bolo, keby bolo čo ťažkého!“

Doktora doma nenašiel. Milosťpani mu sdelila, že je popoludní kdesi „v komisii“. Jej sa zdá, že už dnes večer nepríde. Akiste našiel neodkladnú prácu dakde v dedinách . . . Možno, sa chlapi pobili — oberačka je — alebo ťažký pôrod. Ona sa nikdy nemieša do vecí mužových, zvlášte čo sa týka praxi. Čaká ho zajtra, najneskoršie k obedu, prvej sotva . . . Niko sa len vyspýtal, v ktorej asi bude dedine, odpísal mu a list dal Jurovi a Rumenka, nech dovedie doktora, ak nie prvej, tedy zajtra ráno.

V tú noc zažil dosť trápnych chvíľ pri posteli chorého, počúvajúc jeho súvislé a nesúvislé reči. Pani si zúfa. Bola by hotová doktora už nie len prijať, ale mu i vybozkávať ruky a nohy. Zdá sa jej, že by bolo cele inakšie, keby ho tu videla knísať sa na vysokých nohách a poprávať svoj škripec na nose. I to jeho „moglo bi se i nebi se moglo“ zdá sa jej byť čímsi prepotrebným — snáď tajomná formula, ktorá zaháňa nebezpečenstvo . . .

Doktor prikvitol zavčasu. Jure ho vyburcoval na svitaní zo sna, vysadil na Rumenka a dopravil do mesta, rovno do dvora Zorkovičovského. Chorého našiel spiac a, ako to býva obyčajne, teraz mu je „omnoho, mnoho lepšie“. Doktor sa odknísal domov, že príde, keď sa pacient prebudí.

Šora Bonina sa zas potešila. Vidí ten pokojný, tichý spánok. Strach, ktorý na ňu pustily mrákoty noci, zdá sa jej teraz pre-

hnaný, smiešny. I robotníkov vypravila do viníc trhať. Nad prešom a pivnicou už sama bude stačiť dozrieť.

S doktorom prišiel Niko.

„Odpustte, doktore, že vás takto prijímam," zvolal pacient bodro. „Akosi som zlenivel a zaspal. Ja by sa napil. Daj, Bonina, vody, ale studenej, studenej."

„To on vždy pred kávou," jasá šora Bonina, vidiac, že muž nezabúda na staré obyčaje. „Dobrý znak," usudzuje sama v sebe.

Lekár vyšetril nemocného, zabavil sa dlhšie na pravej strane hrudníka, naslúchal a preklepával. Šora Bonina visí očima na jeho tvári; vpíja sa nimi, zpytujúc mu srdce a dušu. No tvár lekára je cele kľudná i nezrádza ničoho, ani zadivenie, ani bázeň.

„Ach, Bože — akí ľudia!" horekuje pani sama v sebe. „Držal ho za priateľa a hľa, teraz ani čo by bol hoviadko. Necitelní, sfa ten kameň!" Lekár odmeral i temperaturu, termometer vstrčil do futrála, zavil ho ako svedčí a vstrčil do vrecka. Dľa hodiniek mu odčítal i puls. Konečne začal ruky umývať, ako by ich nebol umyl od stvorenia sveta; čistí a vytiera i čierno zpoza nechtov. Konečne sa vystrel v kríži, obzrel sa dookola a spočinul pohľadom na panej, ktorá horí netrpelivosťou.

„Pán Zorkovič prestydol ako mak, preto musí ostať v posteli. Nebezpečia niet. Záležitosť bez následkov. Pár dní a ako prišlo, tak pominie . . . Na prsia, kde to stíska a bodá, priložíme sinap. Bude trochu hádam páliť, ale treba zniesť. Urobím odvarok, z ktorého budete dávať každú druhú hodinu lyžku. To sa rozumie, v noci nie a ani vo dne, ak by gán Zorkovič náhodou spal. Sen tichý a spokojný hoden je viac, než všetky odvarky a balzamy. Jesť — ľahké veci. Polievka, mlieko, kávička. Piť limonádu, vodu, víno, prošek. A druhé neviem, čo by mal ešte nariadiť. Nuž a hlavná vec — pokoj a nadovšetko nebáť sa nič po nič . . ."

„Ahm, ahm," prisvedča pacient, pokašľujúc. „I ja som tej mienky. Nebáť sa! Rozumeli sme, budete slúžení. V chorobe ja uznávam jeden jediný zákon — predpisy lekára."

„To je pekne," poklonil sa doktor. „Tak sa ľahko dorozumieme. S takými pacientmi i lekárovi poľahoda."

„O, ja vám budem dobrý pacient. Ačpráve zas, poviem vám, bol by radšej, keby nebol pacientom. No nič to. Bonina, zachovaj si, čo predpísal doktor. Ja som zábudlivý."

„A hovoriť čo možno najmenej," doložil doktor ,položiac prst na ústa.

„Hovorí cele rozumne," myslí si pani, pozerajúc na doktora. „A ja som ho držala, že nevie nič . . ." Zdá sa jej, že je to druhý človek. Ako by bola nová bytnosť vyskočila zo starej podoby. Ako by bol narástol pod jej očima do nedohľadnej výšavy. Je v ňom čosi nadprirodzeného; kási moc, ktorá vládne prírodnými silami, tajomnými a záhadnými. Čo by dala, keby mu mohla prehliadnuť myseľ a srdce; keby sa dozvedela, čo on myslí, čoho sa bojí, čo očakáva! Ale jeho tvár je tak chladná, ľahostajná!

S mnohými poklonami ho vyprevadili. Na altánke stojí zoči

voči panej Bonine; cíti na sebe jej skúmavý, úzkostlivý pohľad, ktorý by chcel vyzvedieť „všetko“ a toho všetkého sa zas bojí... Stisol plecia, ako človek, ktorý odprošuje, že sa previnil. A z úst sa mu ledva odtrhávajú slová: „Trochu zapálenia, bohužiaľ... Nevykašľal dačo krvavej sliny? No — no — vy sa ľaháte!“ chlácholí ju, vidiac, ako ona spína ruky. „Býva i ťažšie a zato ozdravejú...“

„Ach, Bože — čo to bude!“ zastenala, oprúc sa o stenu.

„No, no — nelakajte sa tolme. A čo konečne? Povedal som, čo som musel povedať. Z mojich reči nemohli ste vyrozumieť, že je nebezpečie veliké...“

„Práve to, že vás znám — vašu delikátnosť. Nerečiete, len čo za dobré uznáte. Ostatok držíte pre seba... Ja viem, čo si môžem z vašich reči vybrať! Že je zle, zle...“

„Ale ja som to nepovedal!“ rozčulil sa doktor a zapálil ako ruža. „Ani zďaleka. To sa ráčite mýliť. Priveľká úzkostlivosť — bez základu a príčiny...“

Cestou ho čakal nový výsluch, so strany Nika totiž. Doktor si stiera pot s čela. Prebŕdol najťažší diel útrap. Teraz mu je ľahko — pred sebou má chlapa s mocnejšími nervami. Jemu rozložil všetko do základu. Soznal, že je zapálenie cele obyčajné, na typickom mieste, ale vyzdvihol i daktoré momenty, ktoré vzbudzujú v ňom obavu...

„Moja úloha je nevďačná,“ žaluje sa Nikovi. „Vzdor tomu, že sa držíš istého poriadku, odhaľuješ stav pacienta stupňovane okoliu: predsa si a ostávaš istý druh strašiaka, každá visita nová pilula a — trpká. Každé slovo úder na prestrašené srdcia. To je moja úloha: veru nie hodna závidenia! I vám odporučujem veliký opatrnosť. Pred ženskými jazyk za zuby! Ztratily by hlavu, naškodily sebe i pacientovi...“

„Oh, moja mama nenie taká — nebojte sa!“ odpovedá Niko s hrdosťou.

Keď jej vyrozprával, čo sa stalo, ona len pokývala hlavou a odišla do Zorkovićov.

„Či vieš, Anzula, že má zapálenie?“ pýta sa jej šora Bonina.

„Čo ešte! Len či je to tak!“ diví sa ona.

Šora Bonina pozrela na ňu, ako by chcela vidieť na dno srdca, čo tá tam myslí: no nemožno ani na tejto tvári vyčítať ničoho. Vyrozprávala jej, čo povedal doktor a doložila:

„Keby vedela aspoň pravý stav! Tak si mívam, bolo by mi ľahšie. Trápi ma neistota — neistota. Oh, keby znala, čo ma čaká zajtra, pozajtre: ale tie veci dozvedáme sa my ostatní; my, ktorých sa týče...“ Zalomila rukama a z očí vypadly trpké slzy ponosy.

„Ah, čo by ti to pomohlo, dievka moja!“ začala šora Anzula vážne. „Nič by ti nepomohlo, ako ani toto horekovanie. Buď silná,“ a doložila hlasom tichým, no tým dôraznejším — „k vôli nemu, k vôli deťom... I ja som prebrodila tú rieku — to jest brodím ju i dnes. Každý deň nový kríž — čo deň, to nová obeť, nové odriekanie. To je už náš údel taký, nás žien vydatých... Nedaj znať na sebe, keď si pri ňom — premáhaj sa; prehltni slzy! Nevieš,

hnaný, smiešny. I robotníkov vypravila do viníc trhať. Nad prešom a pivnicou už sama bude stačiť dozrieť.

S doktorom prišiel Niko.

„Odpustte, doktore, že vás takto prijímam," zvolal pacient bodro. „Akosi som zlenivel a zaspal. Ja by sa napil. Daj, Bonina, vody, ale studenej, studenej."

„To on vždy pred kávou," jasá šora Bonina, vidiac, že muž nezabúda na staré obyčaje. „Dobrý znak," usudzuje sama v sebe.

Lekár vyšetril nemocného, zabavil sa dlhšie na pravej strane hrudníka, naslúchal a preklepával. Šora Bonina visí očima na jeho tvári; vpíja sa nimi, zpytujúc mu srdce a dušu. No tvár lekára je cele kľudná i nezrádza ničoho, ani zadivenie, ani bázeň.

„Ach, Bože — akí ľudia!" horekuje pani sama v sebe. „Držal ho za priateľa a hľa, teraz ani čo by bol hoviadko. Necitelní, sťa ten kameň!" Lekár odmeral i temperaturu, termometer vstrčil do futrála, zavil ho ako svedčí a vstrčil do vrecka. Dľa hodiniek mu odčítal i puls. Konečne začal ruky umývať, ako by ich nebol umyl od stvorenia sveta; čistí a vytiera i čierno zpoza nechtov. Konečne sa vystrel v kríži, obzrel sa dookola a spočinul pohľadom na panej, ktorá horí netrpelivosťou.

„Pán Zorkovič prestydol ako mak, preto musí ostať v posteli. Nebezpečia niet. Záležitosť bez následkov. Pár dní a ako prišlo, tak pominie . . . Na prsia, kde to stíska a bodá, priložíme sinap. Bude trochu hádam páliť, ale treba zniesť. Urobím odvarok, z ktorého budete dávať každú druhú hodinu lyžku. To sa rozumie, v noci nie a ani vo dne, ak by gán Zorkovič náhodou spal. Sen tichý a spokojný hoden je viac, než všetky odvarky a balzamy. Jesť — ľahké veci. Polievka, mlieko, kávička. Piť limonádu, vodu, víno, prošek. A druhé neviem, čo by mal ešte nariadiť. Nuž a hlavná vec — pokoj a nadovšetko nebáť sa nič po nič . . ."

„Ahm, ahm," prisvedčia pacient, pokašľujúc. „I ja som tej mienky. Nebáť sa! Rozumeli sme, budete slúžení. V chorobe ja uznávam jeden jediný zákon — predpisy lekára."

„To je pekne," poklonil sa doktor. „Tak sa ľahko dorozumieme. S takými pacientmi i lekárovi poľahoda."

„O, ja vám budem dobrý pacient. Ačpráve zas, poviem vám, bol by radšej, keby nebol pacientom. No nič to. Bonina, zachovaj si, čo predpísal doktor. Ja som zábudlivý."

„A hovoriť čo možno najmenej," doložil doktor ,položiac prst na ústa.

„Hovorí cele rozumne," myslí si pani, pozerajúc na doktora. „A ja som ho držala, že nevie nič . . ." Zdá sa jej, že je to druhý človek. Ako by bola nová bytnosť vyskočila zo starej podoby. Ako by bol narástol pod jej očima do nedohľadnej výšavy. Je v ňom čosi nadprirodzeného; kási moc, ktorá vládne prírodnými silami, tajomnými a záhadnými. Čo by dala, keby mu mohla prehliadnuť myseľ a srdce; keby sa dozvedela, čo on myslí, čoho sa bojí, čo očakáva! No jeho tvár je tak chladná, ľahostajná!

S mnohými poklonami ho vyprevadili. Na altánke stojí zoči

voči panej Bonine; cíti na sebe jej skúmavý, úzkostlivý pohľad, ktorý by chcel vyzvedieť „všetko“ a toho všetkého sa zas bojí... Stisol plecia, ako človek, ktorý odprošuje, že sa previnil. A z úst sa mu ledva odtrhávajú slová: „Trochu zapálenia, bohužiaľ... Nevykašľal dačo krvavej sliny? No — no — vy sa ľakáte!“ chlácholí ju, vidiac, ako ona spína ruky. „Býva i ťažšie a zato ozdravejú...“

„Ach, Bože — čo to bude!“ zasteuala, oprúc sa o stenu.

„No, no — nelakajte sa tolme. A čo konečne? Povedal som, čo som musel povedať. Z mojich rečí nemohli ste vyrozumieť, že je nebezpečie veliké...“

„Práve to, že vás znám — vašu delikátnosť. Nerečiete, len čo za dobré uznáte. Ostatok držíte pre seba... Ja viem, čo si môžem z vašich rečí vybrať! Že je zle, zle...“

„Ale ja som to nepovedal!“ rozčulil sa doktor a zapálil ako ruža. „Ani zďaleka. To sa ráčite mýliť. Priveľká úzkostlivosť — bez základu a príčiny...“

Cestou ho čakal nový výsluch, so strany Nika totiž. Doktor si stiera pot s čela. Prebŕdol najťažší diel útrap. Teraz mu je ľahko — pred sebou má chlapa s mocnejšími nervami. Jemu rozložil všetko do základu. Soznal, že je zapálenie cele obyčajné, na typickom mieste, ale vyzdvihol i daktoré momenty, ktoré vzbudzujú v ňom obavu...

„Moja úloha je nevďačná,“ žaluje sa Nikovi. „Vzdor tomu, že sa držíš istého poriadku, odhaľuješ stav pacienta stupňovane okoliu: predsa si a ostávaš istý druh strašiaka, každá visita nová pilula a — trpká. Každé slovo úder na prestrašené srdcia. To je moja úloha: veru nie hodna závidenia! I vám odporučujem veliký opatrnosť. Pred ženskými jazyk za zuby! Ztratily by hlavu, naškodily sebe i pacientovi...“

„Oh, moja mama nenie taká — nebojte sa!“ odpovedá Niko s hrdosťou.

Keď jej vyrozprával, čo sa stalo, ona len pokývala hlavou a odišla do Zorkovićov.

„Či vieš, Anzula, že má zapálenie?“ pýta sa jej šora Bonina.

„Čo ešte! Len či je to tak!“ diví sa ona.

Šora Bonina pozrela na ňu, ako by chcela vidieť na dno srdca, čo tá tam myslí: no nemožno ani na tejto tvári vyčítať ničoho. Vyrozprávala jej, čo povedal doktor a doložila:

„Keby vedela aspoň pravý stav! Tak si mívam, bolo by mi ľahšie. Trápi ma neistota — neistota. Oh, keby znala, čo ma čaká zajtra, pozajtre: ale tie veci dozvedáme sa my ostatní; my, ktorých sa týče...“ Zalomila rukama a z očí vypadly trpké slzy ponosy.

„Ah, čo by ti to pomohlo, dievka moja!“ začala šora Anzula vážne. „Nič by ti nepomohlo, ako ani toto horekovanie. Buď silná,“ a doložila hlasom tichým, no tým dôraznejším — „k vôli nemu, k vôli deťom... I ja som prebrodila tú rieku — to jest brodím ju i dnes. Každý deň nový kríž — čo deň, to nová obeť, nové odriekanie. To je už náš údel taký, nás žien vydatých... Nedaj znať na sebe, keď si pri ňom — premáhaj sa; prehltni slzy! Nevieš,

ako to načim — alebo trpko ti je? Ej, duša moja, horký, horký je to chlieb...“

I z týchto rečí vycítila, že s jej mužom musí byť zle. No nenaľakala sa tolme. Z úst tejto ženy i takáto reč znie útešlive.

„A — pani kmotra!“ zvolal šor Ilija, keď vnišla k nemu. Bol by chcel bodre, veselo, ako obyčajne, no zrazu ako by pocítil, že nenie všetko v pravej koľaji. Ako by tie tu pritajovaly pred ním čosi; darmo je, vidí on, cíti! A i jemu nenie práve najlepšie. Vie on, ako mu je. Ale čo si počať — ponosa nepomôže, trpelivosť je tu na mieste. Ej, neraz stisne zuby, aby nezastenal, aby nevykríkol, od bôľu a úzkosti . . .

„Vy tu v túto hodinu!“ diví sa šor Ilija, no zase sa mu vracia myseľ, že sa tu čosi pritajuje, a on len kýva hlavou . . . „Odpusťte, že sme v neporiadku . . . Dávate si toľko starostí o nás! Eh, povďačný som, budem — naveky . . . No Bonina — bude, čo Boh dá. Neplač a odpusť, že máš toľké starosti . . .“

Pani Bonina bez slova klesla k jeho poduške a zaplakala od srdca, akosi sladko. On pozerá na ňu pohnute, pohladí ju po hlave — a už zas pozerá do povaly . . . Šora Bonina sa konečne sobrala a vyšla sa vyplakať na dvor.

„Načo si pritajovať — však ver, pani kmotra!“ začal, keď boli sami. „Nech vieme, na čom sme. Ja mám zapálenie“ — doložil on hlasom tlumeným. „Neviem, čo vraví doktor — no myslím, že i on naňuchal . . . Zapálenie, ja vám vravím. Vykašľal som trochu krvi, znak . . . Už ak ste znali, dobre: chceli ste ma ušetriť. Ja som vám povďačný. Ak ste neznali, ja vám sdeľujem: lebo choroba nešetrí nikoho — ani smrť. Ak ona ešte nevie, pripravte ju — sdeľte jej, to sa rozumie, šetrne . . .“

Šora Anzula nebola by sa nazdala, že je tento človek schopný toľkého ostrovtipu. Útlocit k žene, ktorý sa skrýval i v predošlých slovách, dotkol sa jej. Ledva mohla zatajiť slzy. No miesto všetkého, ona odpovedala: „Dajme my tomu pokoj. Nech nebudú výstupy a scény. Utíšte sa, buďte trpelivý a nebojte sa. Ak je i zapálenie — i zo zapálenia mnohí ozdraveli.“

„A umrieť raz musíme“ — doložil on, „smrteľní sme.“

„A doktor vám nariadil mier a pokoj!“ karhá ho šora Anzula.

„Už je mier!“ A chvíľku hľadí nehybne do povaly. „Úbohé deti,“ doložil ledva čujno — „a možno siroty zanedlho!“ Ľahko je naložiť pokoj a mier, keď duch je čulý a neprestajne blúdi po nekonečnej pláni života; nakukuje do každej sluje a priepasti, na ktorú sa nadápi. „A Dorica moja . . . nevie — ani nepísala . . . Pani kmotra, vyprostredkujte, nech príde. Chcel by ju vidieť, snáď...“ zamĺkol. Chcel doložiť „ostatný raz“, ale pohľad prísny šory Anzuly ho odstrašil.

„To je ľahko. Môžeme písať do ústavu.“

„Telegrafovať, pani kmotra. Telegrafovať.“ A doložil s úsmevom, ktorý nebola by nikdy predpokladala pri ňom: „My, čo sa chystáme, nám je pošta prizdĺhavá . . .“

„Tedy telegrafovať. Pozajtre má parník odísť do Dolčín, nech sa prichystá. Keby ho odpásla, nemohla by prísť už tohto týždňa . . .“

I materi sdelili tento plán. Tá sa veľmi potešila. „Aspoň budeme v hŕbke. Hneď je akosi inakšie. Keď ich máš všetkých okolo seba . . .“

Večerom začal šor Ilija zase hovoriť. Mnohé veci i v neporiadku. No doktor vzdor tomu sa vyslovil, že nieto nič mimoriadneho. Postup processu chorobného mu je cele prirodzený . . .

I pani Anzula a šora Bonina pozrely naň temer s poľutovaním. Úbohý zaslepenec! Alebo nevidí, alebo schválne nechce prehliadnuť. Ano, nechce — zakrýva, pritajuje z lenivosti, pohodliamilovnosti, aby mu dali pokoj, neburcovali po noci . . .

Pacient bol celú noc nespokojný. Chcel sa i dvíhať a vynsť na dvor, do pivnice . . . Nad ránom sa utíšil niečo a zaspal. Bárs je sen nespokojný, predsa len je sen: mysle sa niečo utíšily. Nastalo zvlnenie a nepokoj, keď sám nemocný po doktorovej návšteve dal si zavolať don Roka. Ako vždy, i teraz vyspovedal sa skrúšene, kresťansky.

„Odpadol mi veľký kameň so srdca,“ vzdychol s uspokojením po odchode farára.

Popoludní začal byť nepokojný. Museli zavolať doktora. Šora Bonina ho prosí so složenými rukami, aby pomôhol. Zdá sa jej, že on má v reserve prostriedok mocný, nepochybný: chcela by, aby ho upotrebil, aby sa zaujal. Sleduje mu v tvári, či je dojatý, či ho pohlo jej nešťastie, jej hrozná tieseň. No v nej nenachodí len zamyslenosť, uvažovanie, ako by porovnával, ktorá strana prevažuje, kam treba priložiť závažie . . . Konečne, zdá sa, premôhol pochybnosti. Oko sa mu vyjasnilo, ako by z neho zakmitlo svetielko nádeje.

Nariadil pijavice. Akt temer posvätný v očiach chorého a domácich. Ako všade, i tu postretol sa rozkaz s veľkým uspokojením. „Aspoň sa urobí, čo sa urobiť dá a môže“ — myslí si každý. „Ostatné je v rukách Božích . . .“ Šora Bonina okriala, šuká po dome, sháňa a snáša, čo treba. V dome nastal nový ruch, v ňom ako by sa zabudlo, čo za nešťastie visí nad ním . . .

I doktor, bár veliký nepriateľ krvi, vrátil sa spokojnejší domov. Povedomie, že nepoškodil a predsa urobil k vôli, dvíha ho. Víťazoslávne zvestuje svojej panej: „Rita, Zorkovičovi som nariadil pijavice. Tej noci budem mať na každý pád pokoj“ . . . Vyzul sa zápät z topánok a vhupol do pantofli, dar — kto vie, či nie symbolický — jeho panej. V nich cíti polahodu, ako by všetky starosti boly padly s hlavy. Zdá sa mu, že je teraz on, prehánaný, osudom sochaný z dediny na dedinu tulák, rovnoprávny druhým poriadnym ľuďom. I on môže, keď nie vždy, aspoň výminečne užiť kúsok toho pohodlia.

I u Zorkovičov zavládol posvätný mier. Zmocnila sa všetkých radosť, rozhojnila sa nádej, keď Danduľa, prehrebajúc drevkom v popole, čo je na korýtku pred posteľou, zvestovala slávnostným hlasom:

„Podochly všetky do jednej! Krv bola v nich ani kolomaž.

Len čo by bolo, keby ju neboly vycicaly! Bože môj! Krv sa ustojí v žilách, ako voda v mláke a zhnije — to ti je základ choroby...“

Niko odišiel od chorého až po polnoci. Slnce bolo vysoko, keď sa zobudil z ťažkého sna. V zadnom dvore našiel mamu s lajstrom v ruke. Prevzala starý „referát“ a vedie ho s obvyklou ľahkosťou.

„A čo vy myslíte, pán gazda,“ usmiala sa mu, vzdor tomu, že vidno na nej starosť — „že sa my už nevieme hnúť bez vás? Pozrite, koľko sme toho prijali od rána!“

„Vidím ja, že som spachtoš,“ odpovedá Niko a dokladá tichým hlasom: „A čo tam nového?“

„Mandu som poslala k doktorovi. On je vraj spokojný. On je vôbec vždy spokojný — závidenia hodná spokojnosť! A tam našla, že spáva. Ako každé ráno . . .“ A keď Niko chcel prevzať lajster, ona podotkla: „Dnes má prísť Dorica: nemá kto ísť proti nej do Dolčín. Ak pošleme sluhu, mohol by ju daromne prestrašiť . . .“

„Tedy pôjdem ja“ — núka sa Niko. A čosi, ako výčitka, ozýva sa mu v duši. Zabudol na malú priateľku v ostatné časy! Prvé roky ju navštívil zakaždým, keď bol v meste. Ostatný raz bol tri dni, chodil za Katicou a na Dorku ani nepomyslel . . .

„Dovedieš ju rovno do nás. Ja pôjdem s ňou sama ta . . .“

Po obede poslal Jura s Galešom do Dolčín. On sa ohlásil ešte u Zorkovičov, kde našiel všetko bez premeny. Nakukol i do dvora a do pivnice — tu našiel Zorkovičovský neporiadok a nedbanlivosť. Vyhrešil Vlachov, až skákali jeden cez druhého ša muchy bez hlavy a vrátil sa rozčulený domov. Osedlal Rumenka a pustil sa v dolinu. O dvadsať minút už bol na nábreží v Dolčinách, kde čaká Galeša priviazaný o bútľavú jahodu. Dumá so sklonenou hlavou, nebodaj nad tým, čo to asi znamená, že ho vylúčili z kŕdľa kamarátov; miesto vyhnať do viníc, dohnali ho sem dolu, kde tak čudne razí soľ a jod z tejto veľkej vody.

Dolčania obstúpili Nika, zamazaní i oni od mušta. Obsypávajú ho otázkami o šor Iliji. Čo robí, čo hovorí, či urobil poriadok, čo vraví doktor a čo pani . . . Otázky nenásytnej zvedavosti, svrbľavé, naliehavé. No zas i spomínajú jeho ctnosti. Priateľstvo, úslužnosť, ochotu, zdvorilosť bez konca a kraja, milosrdie s chudobou, ba i zásluhy o cirkev a mesto.

„Škoda ho, duše mi, škoda,“ verajú sa rad radom — „málo sa ich rodí takých. A čo sa rodí, to nestojí nič. Veru-veru bude sa cítiť medzera, bude roky a roky . . .“

A Dolčine naplnily sa čudnými chýrami od razu. Zorkovič umiera, urobil testament, vyspovedal sa, ba prijal i ostatné pomazanie. Doktor mu povedal — dnes ako tak prebiedi a zajtra . . .

Niko sa ani nenazdal, len keď zahvízdal parník a vkäroval do prístavu. Na palube vidí sestru v čiernom habite a bielom čepci. Pri nej druhá postava, vzdor jasennej sesóne, v širokom slamenom klobúku, popolavých šatách, nápadne skrojených. Skočil do barky Špirovej, vyšinul sa schodami na palubu, kde ho čaká sestra so svojou chovanicou.

„A mama neprišla!“ ozval sa pri ňom zvučný milý alt. Zdá

sa mu, že ho nikda ešte nečul. Pozrel a naňho sa dívajú krotké, tmavomodré oči zpod čistého, bezstarostného čela.

Zmiatol sa pod týmto novým dojmom. „Nemohla prísť, poslala mňa. Ináče bárs na Galešovi, o malú hodinku budeš pri nej.“

„Galeša prišiel! — zvolala Dorica milo prekvapená.

Niko sa chytil batožiny, ktorá ide do člna. Medzitým sestra poodstúpila na stranu s mladou devou a čosi jej dôrazne hovorí. Deva počúva, ako vidno, dojatá; ostatné rady a pokyny čajsi, aké máva pestún na porúdzi, keď púšťa chovanca zpod svojej ruky na na búrlivé more života . . . Konečne i sama sestra dojatá, privinula k sebe mladú devu, urobila jej nad čelom kríž a láskave pobozkala.

A už je Dorica v člne . Zaslzeným okom pozerá na palubu, kde ostala pestúnka zase sama, možno s bôľom v srdci, že sa od neho trhá to, čo k nemu bolo prirástlo. Stojí sama, skľúčená neistotou, nie nad samou sebou — lebo veď jej dráha je rovná, vymeraná, medzník tvrdo postavený: ale skľúčená neistotou, kam ten čln zavedie, cez ktoré búrky a úskalia a či tam dakde nepríde k úrazu . . .

Dorica pociťuje iba žiaľ od lúčenia s osobami milými, drahými. S láskavými pestúnkami, s úprimnými družkami. Nemala kedy sa rozhľadeť, upreť zrak do tajomného horizontu, ktorý ju čaká. Nemá ešte povedomie čisté, že dnešným dňom zatvorila sa brána neúprosne, neodvolateľne: za ňou je zatvorená minulosť navždy, bez návratu!

Stála na nábreží nehnute, oči upreté na parník, ktorý múti pod sebou more, peniac ho na ďaleko okolo seba. Obracia sa ťažkopádne, s námahou, a keď mu nos oňuchal šíru hladinu — parník sa šinie po vlnách, nechávajúc za sebou brázdu. Čierna postava s bielym čepcom rozoznáva sa ešte na palube, máchajúca bielym ručníčkom. Čím ďalej je menšia, menšia a konečne rozplynula sa v nič. Zmizla jej zpred zaslzených očú sťa vidina; sťa by jej nikdy nebolo bývalo.

Dorica zaplakala a akoby ju boly prešly zimomriavky. Vidí už zrejme, že čo bolo, minulo — čo znala, zaniklo navždy a teraz nastávajú veci nové . . . Vzdychajúc, obťažená milými rozpomienkami, tklivými scénami, ktoré sa pred ňou odohraly včera a dnes, výjavmi lúčenia z ústavu, vysadla na Galešu. Hodila ostatný pohľad na parníček, ktorý ležal na hladine sťa húsenica s obláčkom dymu nad sebou — a už sa drží pevne samara, aby sa nesvážila.

Galeša sa driepe namáhavo hore strmým brehom; Jure kráča popri ňom, dávajúc pozor, aby sa mladá neprevalila. O chvíľu vyšli na vŕšek; otvoril sa pohľad na vŕšky a kopce domova. Pozdravilo ju rodné mestečko svojimi prívetivými, známymi domami, bielymi krovmi. Tieseň padla s hrudi, žiaľ sa rozplynul. Nezíde jej na um obzrieť sa nazad, ta, kde na hladine mora ešte vždy stojí, akoby nehybne, parník . . . Radosť, uveličenie rozširuje jej prsia, ktoré s pôžitkom vťahujú aromatický, sladký vzduch domova. Všetko jej kynie, ako na vítanku. Starí, milí známi, dávno nevidení. I Galeša, ktorý od tých čias ošedivel okolo pysku, i Jure, ktorému sa tiež

nabraly vrásky na tvári. A za ňou kráča, cvendžiac podkovami o kamenitý chodník, Rumenko — na ňom jej druh, priateľ Niko. Čo sa ho naspomínala, čo sa za ním natúžila v prvé časy medzi vysokými múrami ústavu! Tvár sa vyjasnila, oči sa smejú, bárs na riasach sa ešte trasie zaostalá slza . . . Niko ju dohonil; vidno, ide jej čosi povedať. Chytila sa pevne za rohy samara, aby nespadla.

„Ty tedy zase doma!“ prihovára sa jej. „Bude sa ti zdať všelijako, však ver?“

„Divná vec!“ zvolala ona veselo. „Prvej sa mi zdalo, že je to bohvie ako ťažko, že ani neprenesiem: a teraz sa mi vidí, že som ani nikde nebola! Ako by bola včera odišla z domu!“

„Mladosť!“ myslí si Niko. „Dojmy vznikajú a rozplývajú sa, akoby nič.“ A nemôže sa zdržať, aby sa mu nevzdychlo. Jemu sa teraz zdá, že jeho mladosť uletela: že ostarel.

„Každý deň som myslela na vás — na dom,“ a okom zaletela v protivnú stráň, zarastenú nízkym krovím. „Viem si predstaviť každého, i Ivicu i Carettu — ako by bola medzi vami žila. Mamu mám ustavične pred očima a pápu — ako by čula jeho hlas. To bola moja jediná zábava v ústave: žiť akoby medzi vami a byť predsa ďaleko. Ako to bolo krásne!“

„No vzdor tomu podobalo sa to žaláru,“ nadhodil Niko.

„Ani najmenej! Mali sme i zábavy, záhradu, dvor i kúpele. Bolo nám vždy veselo. Čas sa míňal, ani nevieš ako. Ťažko sa bolo rozlúčiť — ťažko.“

„Videl som,“ usmial sa Niko. „Dľa toho súdiac, povedal by bol, že nestojíš bárs veľa o svoje rodisko.“

„Ah, to už nemôžeš povedať. Vidíš, ako sa teším na dom, na všetkých. Ledva čakám, aby ich shliadla. Ale mame neodpustím, že neprišla proti mne!“

„Má mnoho roboty, musíš jej odpustiť. Ostatne sama nahliadneš, keď sa presvedčíš.“

A už ho neťahalo nič do rozhovoru. Zišlo mu na um, čo dievčinu čaká doma, aká zkúška, hneď pri prvom kroku do života. Bol sa prichystal, že jej nadhodí niečo o stave otcovom — no prešla ho chuť. Ťažko by mu bolo zarmútiť toto bezstarostné dieťa. Privolať na jeho čelo chmáru starostí, snáď prvú v živote. Nie, tú úlohu ponechá druhým, nech ju rozluštia, ako vedia.

No vzdor tomu všíma si jej, každého slova, každého pohybu. A v úzadí duše ozýva sa mu hlas — „ona mala byť tvoja“. Koľko chybelo, že sa nesplnil? Málo, toľko, koľko môže zaviniť púha náhoda . . . Teraz sa mu zdá ovšem smiešnym, aby toto dieťa mohlo upútať jeho. Dieťa s obzorom tesných múrov kláštorských. Nevdojak ju prirovnáva zjavu svojej Katice, ktorý mu i teraz, zvlášte teraz, stojí živo pred očima. V jej očiach sa neodráža hravý svet dieťaťa, ale duša ženy, zapálenej náruživosťou. I v týchto tmavomodrých očiach zažiha sa kdesi v hĺbke oheň oduševnenia. No ten je ďaleko od jeho sféry, jeho sa on netýka, jeho nerozohrieva. I tu musí prísť ktosi, kto vnesie pochodeň nových citov do duše,

zapáli oheň: ten, ktorý hreje a páli. No on sa na ňom hriať nebude . . .

„A ozaj ty si prišiel, a okolo oberačky i ty si mal roboty! Teraz i pape bude v práci!“ zvolala veselo. „Bude sedeť vo dvore, pri turni a rozkladať Vlachom.“

Niko sa skormútil. Súdené je, že on musí jej zadať ranu. Bolo by mu ťažko, keby aspoň čo-to nenadštrkol.

„Pape bude teraz pravdepodobne v posteli. Trocha prestydol, doktor mu nariadil . . .“

„Otec!“ zvolala, pozrúc naň ustrašeno svojimi veľkými očima. Vyhaslo z nich nadšenie i hravý rozmar dieťaťa. Ako by sa v nich bola otvorila priehlbeň, do ktorej i Niko pozerá s prekvapením . . . „Ty ma klameš, klameš!“ vykríkla s náružlivým prízvukom. „Vidím ja už všetko. Volajú ma telegraficky, neočakávane — volajú ma k otcovi, lebo je chorý!“

„Tu to máme!“ zhrýza sa Niko. „Na mňa sa to muselo vyliať.“

„Hovorím ti, že prechladol; preto musel ostať v posteli.“

„Pre nastydnutie! Oj, viem ja, neležal by on pre maličkosť. A potom vidím — len netaj — vidím, že nehovoríš pravdu!“

„Ja ostávam na tom, čo som povedal. Ostatne uvidíš sama, presvedčíš sa . . .“

„A kto ma dal zavolať? Prečo? A jej hlboké oko uprelo sa naň temer prísne.

Už mu nemožno luhať. Pod tým pohľadom priamym a prísnym tisne sa mu pravda na jazyk.

„On ťa dal zavolať. Vidíš, že nepritajujem. Naľakal sa, ako všetci, ktorí nikdy nechoreli. Niet tedy príčiny, aby si sa znepokojila.“

Ona len pokrútila hlavou a zanovito mlčí.

Niko usúdil: „Dieťa je a už je v nej žena. Tvrdohlavá je — nemožno ju nakriatnuť.“ A v ňom sa dvíha čosi, ako nevoľa, že toto naivné, slabé stvorenie nesklonilo sa pred ním — že nechce uznať jeho nadvládu . . .

No nevoľa sa zas uľahla, keď zazrel, ako stisla kŕčovite svoje plné pery; len preto, aby udusila plač. Nie tedy zanovitosť! Brada sa potrhuje kŕčovite, červeň stúpa do tvári: vidno, ako tlumí v sebe výkrik bôľu. No nemôže prekaziť, aby jej slza nenavrela do oka a, prevaliac sa dlhými riasami, nezvlažila jej svieže, okrúhle líčko, na ktorom len pred chvíľou hraly dve milé jamôčky.

Radosť z návratu premenila sa hľa v žravý bôľ.

„Oh, živote, aký si ukrutný!“ žaluje sa Niko sám sebe. „Nemáš pokoja, kým nepremeníš smiech v slzy. Slzy sú tvoj každodenný nápoj — v nich čerpáš silu, ktorou nás gniaviš.“ A zas sa hneval na to, že ju odvolali z ústavu. Mohla nevedieť o ničom; jej prítomnosť bez toho nemôže zahnať, ani popraviť ničoho . . .

Šora Anzula ich zazrela s terrassy a čaká ich v bráne. Jediný pohľad a uhádla, že Dorica vie všetko. Sňala ju s Galeša mocnými ramenami a vinie ju matersky k srdcu. V prsiach jej buráca žravý bôľ. Ináč si predstavovala príchod tohto dieťaťa do tohto domu,

S úsmevom šťastia na tvári, ovenčenú, rumennú, posypanú kvietím . . .

Dorica na jej hrudi zabudla chvíľku no svoj bôľ. Temné predtuchy zanikly. No len na chvíľku. Len čo sa vymotala z jej náručia, už prosí, aby išli domov.

„Ja sa ti nedivím, dievča, že sa ta ťaháš," odobruje šora Anzula. „Poďme tedy, a ty, Niko, tu máš svoje lajstre."

Nikovi odľahlo, keď prišiel do zadného dvora a keď ho tam ovial ruch zimničnej práce.

(Pokračovanie.)

Z tajností nebies.

Je v tom zaiste zvláštne kúzlo dozvedieť sa môcť niečo o tých svetoch, ktoré ďaleko od nás križujú ätherické oblasti všehomíra. Niekdy ako by prikovaný bol býval človek ešte i duševne o tú zem, tak úzky bol obzor vedenia o všehomíre, že ešte aj mesiac pozorovaný bol len tak mimochodom. V starom Grécku snáď len to vedeli o ňom, že Arkádci sú starší od mesiaca, lebo že už vtedy boli v Hellade, keď luna neosvetľovala ešte pekné večery.

Ale duch ľudský nezná oddychu, jeho heslom je pokrok. Prebleskol aj nekonečnými priestormi nebeskými. Korunovaly prácu podujatú v tomto smere trudy Slaviana Koperníka. Zem utratila svoje výsadné stanovisko vo vesmíre, zato pokolenie ľudské prevýšilo samo seba. Zem mohla pozerať na seberovné družky-bludice, ktoré spolu točia sa okolo slnka, ale celá tá sústava je len bodom vo všehomíre. Pre počtujúceho astronoma celá váha ďalekej, širokej slnečnej sústavy sústredená je v stredobode slnka. A koľko takých stredobodov vo vesmíre?

No ďaleko by letel duch náš, ostaňme len bližšie k tomu nášmu domovu. Veď i tak blízko najdeme mnoho na rozmýšľanie. Sama naša družka, mesiac, je ešte tak málo známa, že náhľady o tvorení sa jej povrchu, menovite tých okrúhlych, našim sopkám podobných vrchov sú až veľmi nestále a rozdielne, nehovoriac na pr. ani o puklinách jeho a o tých utešených sústavách paprškovite okolo niektorých kraterov ďaleko-široko sa rozprestierajúcich jasných pruhov.

Či je možno tedy diviť sa, že vlastne ani najbližšej planéte, ktorú pre ohnivo-červenú jej farbu staré národy pomenovaly po božstve vojny, po Marsovi, nevieme nič positívneho a že práve teraz z Greenwichu, z toho staroslávneho chrámu moderného hviezdoslovia, do sveta pustená bola zvesť, ktorá do zvláštneho svetla stavia výsledky mnohoročných pozorovaní tejto bludice. Dvaja astronomi greenwichskej hvezdárne dokazujú, že kanále, objavené na Marsi Schiaparellim, najpovolanejším znatelom povrchu tejto planéty, nejestvujú, ale sú len optickým klamom.

Mars prijde, keď je zem práve medzi slncom a spomenutou

planétou, tedy v opposícii, niekedy až na 10 miliónov míľ ku zemi, a vtedy je najvýhodnejšie ho pozorovať. Opposície opakujú sa v obdobiach málo vyše dvoch rokov. Posledná bola 29. marca 1903 a najbližšia, keď Mars svietiť bude celú noc, nastane v máji 1905. Pravda, nie každá opposícia hodí sa ku pozorovaniu tejto bludice, lebo Mars zodvihne sa raz viacej raz menej nad obzor. Potom potrebné je čisté povetrie, dobrý nástroj, trpezlivosť i cvik pozorovateľa. V tom väzia aj príčiny, prečo tento súsed náš až tak pozde, skoro už na sklonku minulého storočia, stal sa predmetom veľmi dôkladného preskúmania Schiaparellim, talianskym astronomom v Miláne. Dobrý prístroj v ruke, nad ním jasné, čisté nebo talianske a on sám ozbrojený chuťou do práce, oduševnený za pátranie po tajnostiach nebeských, tak započal Schiaparelli z príležitosti opposície r. 1877 pozorovať Marsa a skoro publikoval výsledky pozorovania, ktoré úžasom naplnily celý svet — všetko rozprávalo len o tom tajnom svete na najbližšej k nám planéte, o živote na Marsi. Pravda, ku horkokrvným závierkam oprávnený bol snáď sám len Schiaparelli, lebo on sám videl dôkladne toto teleso nebeské — druhý nie. Sám poznamenal už vtedy, že ako ťažko je pozorovať Marsa. Kto prvý raz vidí ho aj pomocou ďalekohľadu, vidí síce na ňom tmavšie-jasnejšie škvrny — ale bez všetkého ladu a skladu. Až mnohonásobným pozorovaním zostrí si pozorovateľ natoľko zrak, že detailly začnú sa prísnejšie ohraničovať, rozpadúvajú sa kontúry, až sa ukáže taký obraz, aký podávajú nám mappy Marsa.

Akýže je tedy Mars pre takého už vyzkúšeného pozorovateľa? Poznamenajúc, že južná časť šajby Marsa v ďalekohľade ukáže sa nám hore a severná dolu, vidíme na ňom tmavé a jasnejšie škvrny. Menovite raz na severe, raz zase na juhu vidieť dosť zaokrúhlenú jasno-bielu škvrnu. Túto zaznačil už Maraldi na jednom obrázku Marsa z r. 1704, a Herschel r. 1781 podal i jej vysvetlenie, pri čom pomery na povrchu Marsa prirovnal ku pomerom na zemi. Mars pohybuje sa tiež okolo slnca, ako naša zem, a os Marsa práve tak nestojí kolmo na jeho dráhu, ako os zeme na dráhu poslednej alebo na ekliptiku. Toto má na zemi za následok premeny čiastok roka. Tak by to malo byť i na Marsi. Tá jasná škvrna je sňah a ľad okolo pólov Marsa a preto je raz severná, raz južná viditeľná, k nám obrátená. Pozorovania dokázaly i to, že keď je tá škvrna ku slncu obrátená, vtedy je najmenšia, vtedy je na patričnej pologuli Marsa leto. Keď sa však odvracia od slnca, keď tedy sa blíži zima na Marsi, bielo-jasná škvrna sa šíri a v zime má najväčší objem.

Ponevač vysvetlenie polárnych bielo-jasných škvŕn Marsa z analogie pomerov na zemi tak snadno sa podarilo, stala sa zem vzorom pri vysvetlení aj ostatných zjavov na Marsi. Južná jeho časť pokrytá len málo popretrhávanou tmavou škvrnou, na severnej časti je v prevahe farba jasno-žltá. Schiaparelli neváhal tmavé časti Marsa považovať za vodu, tedy za moря, v ktorých vyskytujú sa i sihote, jasné škvrny, ako „Hellas“, „Thaumasia“ atď., jasné ale za pevninu. Z oceánov vybehujú jednotlivé výbežky, akoby zálivy,

z ktorých nápadný je menovite ten, ktorý označil spomenutý učenec menom „Veľká Syrtis“. Za mienku Schiaparelliho zdala sa svedčiť i tá okolnosť, že keď južná polárna škvrna sa menšila, keď tedy okolotočnové sňahy dla predpokladania začaly sa topiť, nabývaly i morá rozsiahlosti, ako by sa stopené vody do nich vlievaly.

Na takýchto výskumoch pracovala i obrazotvornosť. V tomto ohľade vyznačil sa menovite Flammarion, a konjekturálna astronomia slávila, povedal by som, pravé orgie. Ale ku tomuto dalo podnet menovite to objavenie Schiaparelliho, ktoré má byť i hlavným predmetom prítomných riadkov mojich. Schiaparelli totižto ešte r. 1877 videl mimo spomenutých tmavých a jasných škvŕn na šajbe Marsa mnoho priamych, tmavých čiar, ktoré sa zdaly spojovať jednotlivé morá. Pomenoval ich *kanálmi*, vodovodmi. Pomenovanie ich malo označovať aj ich účel. Ako by spojovaly morá, ako by dodávaly vodu z jedného bohatšieho mora do druhého. Tieto kanále sa i križovaly, ale vždy veľmi pravidelne. Ako vysvetliť si tieto zjavy? Tak tajomné sú ony, že mnohí už vtedy zaznávali ich skutočné jestvovanie. No za ne ručilo meno pozorovateľa, ktorý uznávaný bol už vtedy, menovite následkom trudovín ohľadom na letiace hviezdy, za učenca prvotriedneho. Zaznávanie nepomáhalo, menovite keď aj iní astronomi začali pilne pátrať nášho súseda, a všetci takí pilní pozorovatelia potvrdili objavenie Schiaparelliho. Ale kde vziať analogon pre tie zjavy na zemi, kde inde na ostatných telesách nebeských? Nikde niečo podobného, čo by sama príroda bola vytvorila. Ostala len jedna pomôcka — pôvodcov kanálov hľadať medzi živými múdrymi tvormi Marsa. Len z rozumu prýštiť sa mohla tá cieľuprimeranosť, aká sa javí v tvorbách kanálov Marsa.

A tu počínajú sa celé romány o Marsi. Táto bludica musí byť vraj obydlená rozumnými tvormi, ktoré vedia využitkovať vody nakopené na jednom mieste ku ovlaženiu, ku zúrodneniu pustých, ináče suchých častí a pevnín. Pri takom ovlažení musí byť potom i kultúra bohatá, veď Mars — ponevráč je menší než naša zem — je aj starší a na vyššom stupni svojho rozvoja. Pravda, farba jeho červená zase len nezodpovedala predpokladaniu bohatej prírody, peknej úrody. Z počiatku myslelí síce, že červená farba pochodí od mnoho vlahy v povetrí Marsa — veď i na zemi, keď je mnoho vlahy v povetrí, zapadajúce slnko na červeno zafarbí západnú oblohu nebeskú. No vidmový rozbor dokázal opak, že tam málo vodnej pary, ale červenosť pochodí od samého povrchu planéty. Obrazotvornosť pomohla. Prečo by musela mať vraj príroda Marsa zelenú farbu, ako u nás? Byliny môžu byť aj žlté alebo červenkavé.

Ale veľmi tuho pritiahla uzdu obrazotvornosti tá okolnosť, že kanále Marsa sú veľmi široké. Našly sa tam i také, čo sú 200, no obyčajne aspoň 50 kilometrov široké. To by boly tedy diela, ktoré, jestli maly byť umele utvorené, predpokladaly už nie len rozum, ale i silu fysickú. To sú diela, ktoré vyžadovaly by práce viac tisíc rokov a pár millionov takých tvorov, ako sú ľudia. Veci chcel pomôcť Brenner, pilný ináče pozorovateľ Marsa na Lussin piccolo, hypotésou, ktorú r. 1898 uverejnil. On dôvodí, že nemusia to byť

vhĺbené kanále, ale vlastne len valy, medzi ktorými je dno kanála v tom samom úrovni, ako ostatný povrch Marsa. Veď Mars je už dospelý a tam voda smyla všetky nerovnosti, ako niekdy vyrovná i vrchy na povrchu zeme našej. Takto potom išlo len o zbudovanie tých valov. Šírka kanála nemá potom vlivu na samú prácu, na kolkosť práce. Práca tá istá — či je kanál široký alebo úzky. Brenner za príklad donáša valy, ktorými sa Nizozemci chránia pred morom. — Iní zase vyslovili mienku, že keď kanál ohľadom šírky nie veľmi veľkých rozmerov bol už hotový, voda sama ho rozšírila.

No i tak ťažkosti boly veľké pri vysvetlení týchto zjavov a ostaly tajnosťou ešte i vzdor tým pokusom, ktoré ich chcely vysvetliť pri predpokladaní nejakej prírodnej sily. Fizeau ešte r. 1888 myslel, že poneváč Mars je ďaleko od slnca, musí byť ľadom prikrytý a kanále sú puklinami v ľade. Schäberle, znamenitý pozorovateľ Lickového observatoria na Mount Hamiltone, stal si zase do opposície ku Schiaparellimu a vyslovil mienku, že tmavé škvrny sú pevninou a jasné vodou — a kanále v tomto páde boly by bralami vrchov, vyčnievajúcich z mora. Viedla ho pri tom tá okolnosť, že tmavé škvrny menia nielen svoju tmavosť, ale i farbu, čo nemožno do súvisu doniesť s vodou, ktorá by predsa vždy rovnakú farbu mala mať. No s druhej strany ťažko porozumeť kanálom i pri takomto vysvetlení. Veď na zemi nemáme príkladu, že by vrchy tiahly v rovnej čiare. A prečo potom i tá vlastnosť kanálov, že nikdy nepočínajú sa v jasných miestach, ale vždy spojujú tmavé škvrny.

Roky 1894 a 1896 významnými sa staly pre bádanie Marsa. V Južnej Amerike, v Areguipe, v Peru, založená bola hvezdáreň hlavne cieľom intensívneho pozorovania súseda nášho, a v Severnej Amerike mimo znamenitej hvezdárne Lickovej, venoval Lowell svoju privátnu hvezdáreň v Arizone tiež hlavne pátraniu fysickej povahy Marsa. Jemu pridružili sa dvaja pilní pozorovatelia, Pickering a Douglas, a títo vykoristili opposície spomenutých rokov čo najvýdatnejšie. Výsledok bola nová teoria. Lowell myslí, že na Marsi je len málo vody, ako to i vidmový rozbor jeho svetla dokazuje. Vodná para v podobe sňahových ihlíc v zime usadne sa na patričnom póle. Ináče niet tam vody, všade suchota. Ale keď sa toho málo sňahu stopí, vleje sa voda na nižšie ležiace časti povrchu Marsa a tam rozvinie sa potom príroda. Sú to vlastne močiare, podobné snáď tým našim, kde bujne rastú potom všelijaké trstiny a iné vodné trávy. To by boly tie tmavé škvrny, a tie jasné sú púšte, sťa Sahara, pretrhované len kanálmi, oásami to pustatín na Marsi.

Kanále daly by sa snáď prirodzene i tak vysvetliť, že nimi putovaly niekdy živočíchy, ako na pr. vyprávajú cestovatelia africkí, že tam po pustatinách vidno tiež celé alleje, ktoré povstaly tým spôsobom, že to boly cesty živočíchov. Tieto rozniesly tam zrná a povstala príroda, odchodná od prírody okolných vidiekov. Toto bolo by prirodzené vysvetlenie kanálov, ktoré upomína na priame, rovné cesty našich usilovných mravcov. No i takéto prirodzené vysvetlenia stávajú sa neistými ohľadom na tú okolnosť, že Schiaparelli r. 1882

objavil úžasnú zvláštnosť kanálov. Niekedy videl Schiaparelli široký pás, hmlistý tmavý pruh na mieste kanála. Tu začína sa rozchádzať hmla a vidno potom rovnobežné dva kanále. Toto rozdvojenie sa kanálov stalo sa novou tajnosťou, vysvetlenie bolo úplne nemožné, vyskytly sa tu neprekonateľné ťažkosti. Tu už ani hypotésa rozumných tvorov nemohla pomôcť.

Ale skoro sa dokázalo, že zdvojenie kanálov musí sa zakladať na optickom klame. Schiaparelli vypočítal, že oba kanále bežia rovnobežne v diaľke 350—500 kilometrov. Výpočty pozorovaní pomocou obrovského ďalekohľadu Lickovskej hvezdárne viedly však ku výsledkom celkom rozdielnym. Dľa tých pozorovaní kanále by boly na 150—250 kilometrov vzdialené. Poneváč oba výsledky založené boly na svedomitom pozorovaní a prísnom počítaní, ostala len tá závierka, že tá vzdialenosť závisí od teleskopu a tak tedy že zduplovanie kanálov je vlastne len výsledok nejakého zvláštneho, dosiaľ neznámeho účinku skla ďalekohľadov.

A najnovšie vyhlásené sú i samé kanále za optický klam, a jestli toto sa úplne potvrdí, všetky teorie Marsa ztratia na aktualite a zostane im jedine historický záujem. Maunder a Evans, astronomi greenwichskej hvezdárne, urobili v tomto ohľade nasledujúci pokus. Nakreslili na väčší biely papier kruh a doňho všetky detailly, ktoré vidno na šajbe Marsa, vynímajúc, pravda, samé kanále. Farbu škvŕn tiež dobre napodobnili a menovite jasno-žltú časť planéty posiali drobnými hnavo-žltými bodkami, ako to i v skutočnosti na Schiaparelliho pevninách vidno. V istej diaľke posadili pred šajbu niekoľko 12—14-ročných chlapcov. Každému chlapcovi predložili kus bieleho papieru, na ktorom nakreslený bol kruh, s tou úpravou, aby do toho kruhu všetko to nakreslili, čo vidia na tej v istej diaľke predloženej šajbe. Chlapci, rozumie sa, nevedeli ani o čo ide, a o Marsi nemali ani pochopu. Každý kreslil tedy celkom subjektívne to, čo videl pred sebou. A výsledok bol úžasný. Nielen že na kresbách boly rovné čiary, ktorých na vzoru nebolo, ale tie rovné čiary sa u jednotlivých chlapcov shodovaly, ba zodpovedaly hlavným kanálom Marsa. A čo viacej: na kresbách niektorých chlapcov boly i rovnobežné čiary, ktoré by zodpovedaly zduplovaniu kanálov. Vysvetliť si toto všetko je ešte veľmi ťažko, kým nebudú aranžované nové pokusy a nevyslovia sa mienky pro et contra. Akiste tie drobné body, tie akoby zrnká posiate po jasných škvrnách Marsa účinkujú na pozorovateľa tak, ako by videl rovné čiary, slejú sa v kanále súseda nášho. Pravda, len v našom ponímaní pozorovaných detailov, v skutočnosti ich niet.

Či potvrdené budú výsledky pokusov greenwichských učencov? Veru, zajímavý problem má byť nimi rozlúštený — a súčasne i dokázaná nanovo tá pravda, že v prírodných vedách nikdy sme nie u tej hranice, kde povedať môžeme: naša veda hlása nepodvratne zistené veci, — naopak, keď kde, tu musíme sa dobývať v potu tvári pravdy, tríbiť rozum, ako by — mimo podmanenia si prírody — človek len preto v tomto smere pracoval, že by dokumentoval ustavične svoju vyvýšenosť nad celou prírodou.

„Márnotratný syn".

Reflexie o dramate Jozefa Hollého.

Keď predlanským posledné číslo ročníka Slovenských Pohľadov prinieslo prácu mladého spisovateľa s týmto nadpisom, redakcia vystrojila ho na cestu so slovami: „I táto práca dosvedčuje, že slovenská spisba nebude dedinou bez chrámu."

Radostné toto predpovedanie tanie mi na mysli v natešení, ktoré ja mám z tejto práce. Píšem: *v natešení* — i beriem pero, aby som dala výraz tejto radosti. Nejdem posudzovať, ani chváliť; dielo bolo už posudzované a bude ocenené, kdekoľvek najde sa ľud náš milujúca, z pokroku a zveľaďovania sa spisby tešiaca sa duša. Mne len žiada sa pobesedovať si o ňom. Vlastne nemám na ume len dielo samé, ale hlavne predmet, z nehož vzniklo, a teším sa z obojeho. Veď dráma nenie len vlastnosťou autora: zobrazujúc život nášho ľudu, je ono spoločné, prináleží všetkým. A zobrazuje verne: pôvodca kousi mocou pritiahol na javište kus opravdivého, skutočného života. Radostné i žalostné episody zo života slovenského ľudu, mladuské túžby, čisté nasladenia, radosti i strasti roľníka — život ľudí prostých mravov, chudých duchom, ale bohatých vierou a tým takrečeno vrodeným pudom dobra, ktoré nezvládze ani najhlbšie klesnutie pobúdilého syna...

Dráma zo života slovenskej rodiny! Kto nejde svetom so zaviazanými očima, kto pozoruje storaké klopoty, úklady, strojené nášmu človeku, ten za týmto názvom nebude čakať nič potešiteľného. A čo by videl iba zaostalosť, otupelosť, spustlosť, nezaďiví a nepohorší sa, ale s citom horúcej sústrasti pritiahnutý musí cítiť s tou zaostalosťou, musí poželeť nad otupelosťou a ľúbiť tých poklesnuvších! Veď život u nás je trpkou školou... Systematicky konaná demoralisácia nášho ľudu. — Tieto pozorovania nie sú iba čiernovidením z predpojatosti... Smutné následky ukazujú sa v škole, v chráme, v roztrhaných sväzkoch rodín i biedou a pálenčenou chorobou zkazeného úbožiaka-jednotlivca.

No jaké prekvapenie! V tejto smutnej predstave, v tomto očakávaní zarmucujúceho, zrazu ruka mladého idealistu odhrnie chmúrnu oponu a predstaví nám kus života, že srdce splesá radosťou. Popri jasných predstaví i jeho pošmurné strany, verne, pravdive, dojímave, ale postaví ich tak, že mimovoľne vidíš vyzdvihovať sa, čo je v obraze úctyhodného, potešiteľného, radostného.

Ľudu nášmu podjavorinskému, z nehož myšlienka je vzatá, ďaleký je prúd politiky, nepoňatné sú mu (ešte, bohužiaľ!) idey, za ktoré mysliaca časť národa borí sa s nadvládou. Ale zato, nevedomky síce, koná i on obrannú prácu: snaží sa majetkove upevniť sa na rodnej hrude. Je to na pohľad i v pohnútke cieľ čisto osobný (rodinne osobný), ale v celku má pre národ vážny význam. Hospodár pevne stojací na svojom je samostatný, nepoškodí mu zhubný vliv okolia. Rodina, založená na pôde otcov, korení citom i bytom tak hlboko v tej pôde, že ťažko vyrvať z nej čo len korienok pre cudzí

prírast. Takéto rodiny tvoria hradbu slovenskosti, v týchto naša nadej, naša chlúba a, dá Boh, i naša spása.

Takéto sú rodiny Dubeňa a Dobráka. Príkaz: „Modli sa a pracuj“, je tu mravnostným základom celého konania, je osou, okolo nejž otáča sa celý smysel života. V príslovie prešlá pracovitosť Slováka i tu utvorí dobrobyt. Dôvera v Boha, bezhraničná viera v dobrotu Vyššieho Správcu, z Jehož vôle deje sa dobré i zlé, i tu je záchrannou pákou tonúcich. Ľahkomyseľnosťou vlastného dieťaťa rodičia prijdú do biedy, na zmar výjde mozoľná práca celého ich života a ťažko navštívení s neskľátenou láskou i dôverou uspokoja sa, že i to stalo sa z vôle Božej... Krásne vystihnutá obdivuhodná mravná sila nášho ľudu!! V denných zprávach časopisov hemžia sa chýry o samovraždách zúfalcov, ktorých hmotné ztraty priviedly k tomu strašnému skutku. Vysokoučení páni, vtipní kramári sveta, ktorí zdanlive skalopevne stáli opretí o svoj um, vtip, vzdelanie, pri nezdare tratia pôdu — zúfajú. Takéto sklesnutie ducha až k samovražde vôbec nevyskytuje sa, alebo len veľmi zriedka vyskytuje v živote prostého ľudu. A nie že by úpadok nebol častý! Neprajné okolnosti, živelné pohromy, naložené ťarchy, vyciciavanie cudzopasníkmi — to všetko sú okolnosti záhubné, ktoré mnoho vyžadujú obetí. K tomu druží sa ľahkomyseľnosť, obmedzený rozhľad a nemiestna dôvera — čili vlastné viny, ktoré tiež vrhajú do biedy. No zriedka len vidieť malomyseľnosť, zúfanie. Patričný až s otrockou pokorou podrobí sa osudu; silnejší začne stavať od počiatku, slabá povaha fatalisticky oddá sa do vôle Božej, klesá so stupňa na stupeň, až ostihne sa na dne... Tu skorej možno viniť onú slepú fatalistickú vieru (ktorú ťažko nalezáme v netknutej ešte vrstve ľudu): kým zdravá je oporou, silou, zatiaľ malomocná v určenie a nepodmienenú vôľu Božiu zaviňuje bezvládne opúšťanie sa.

Ako autor vystihol základ mravnosti ľudu: zbožnosť, tak ulahodil tón nežných citov: lásky dievčej a strmších náruživostí mládencov. Milá naivnosť, vyrážajúca sa v ľúbostnej piesni, nežný poslíček — pierko, hravé prekáranie sa milujúcich, — všetko to vzaté je zo skutočnosti. Vzdor drsnejším mravom i voľnejším spôsobom v zaliečaní sa láska v ľude zostáva citom hlbokým a takým intímnym, že nielen medzi milencami, ale i manželmi nevynáša sa pred oči. „Majú sa radi“ — „radi sa vidia“ — „chce ho“ — „zmúva (smlúva) sa s ním“ — to sú slovné označenia pomeru, lásky. Prostota a jednoduchosť! A to preniesol autor do svojho diela.

Vôbec všetko je tu prirodzene verné, bez umelej strojenosti v smýšľaní, v reči, v rozostavení. Vychovaná s ľudom poznám jeho život až do intímnych záhybov, viem posúdiť výšku jeho duševných schopností, mám takrečeno v oku každý pohyb — a práve v tomto prirodzenom podaní vidím u Jozefa Hollého talent rodeného *ľudového* spisovateľa. Čo u našich dramaturgov niekdy vadí (strojenosť, frásovitosť), práve v tom je autor *Márnotratného syna* majstrom. Snáď len Kukučínove oravské obrázky majú ten zjemnelosťou pôvodcu nepomýlený pravý kolorit, čo dojíma, uchvacuje.

No i sám pôvodca zostal si verný, ani on nezatajil krotký ráz

Slováka! I on sám zostáva na výške slovenského pochopovania. Aké potriasajúce shakespearovské scény daly by sa vyviesť z tohto predmetu! Sú tu: vražda, spustlosť, samovražda, ba v malom i z lásky ťažkomyseľná Ofelia . . . Ale v rámci nášho dramatu ide to všetko tak krotko; náš spisovateľ obmedzil sa na dokázanie večnej pravdy: víťazstva dobra, pokutovanie zla. Nevybočil z medzí obyčajného, a práve touto pravdivosťou hovorí k duši.

Spustlý Martin kajá sa a pravdepodobne dôjde šťastia, láska štyroch milujúcich sa zvíťazí nad intrigami a, jako dá sa tušiť, obe rodiny znovu pozdvihnú sa k dobrobytu. Až na výstrel, ktorým zlosyn vyhasí svoj život, zakončenie je radostné, rozuzlenie hravé, ním otvára sa perspektíva jasná. A predsa, či možno podať smutnejšie výjavy, žalostnejšie doklady, poryvistejšie precítené zhubné náruživosti z ľudu?! V dvoch spustlých synoch — v Martinovi a Sýkorovi — predstavené je tragikum, ktoré treba cítiť, nad ktorým prichodí žalostiť, lebo v jednotlivcovi týka sa *celku*. Klesanie dobrých citov je jadrom tragikuma, vinie sa celým dielom a vrcholí nie v zakončení, ale v tej prekrásnej dojímavej scéne, keď Martin lúči sa s domovom. Na jednej strane poctivý, deti do samožertvy milujúci rodičia, na druhej mladý opilec, tackajúci sa s flašou v ruke, vyspevujúci chripľavým hlasom v sprievode hudby . . . Mať modlíká — syn vzdorne odvrkuje — otec vystríha — syn odvracia sa vzdorovite. Videli ste ho triezvej mysle, oddane milujúceho, a zrazu predstaví sa opilosťou snížený a neodvratne tušíte v ňom budúceho povaľača židovských putík, úbožiaka, pozbaveného mravnej sily, končiaceho v špitáli alebo niekde pod cudzím plotom . . .

Ťažšie, ako vlastnosti dobré, prišlo zobraziť náklonnosť ku zlému a potupné poddávanie sa tejže. Na zkaze Martina celý podiel má svetom sbehlý Sýkora. Povedome, vypočítavo ťahá ho ku priepasti, aby dosiahol svojich cieľov. Ale prečo práve *zlým* víťaziť?! Táto otázka vyskytuje sa u neho samého i u obecenstva. Sýkora je šuhaj mladý, chytrý a, keď chce, i svodný — snáď bol by zvíťazil i bez strašných osídel, vrhnutých na prostého kamaráta.

Ale tu je láska Marky k Jankovi a snáď i nevedomé tušenie zla, ktoré treba mu premáhať. Sýkora bol vrahom. O tomto síce neznal nik, ale vojak nebol prijímaný svojeťou, ako k nej patriaci. On to cíti a začne pracovať silnejšou stránkou svojho nepekného charakteru: zlom. Ostatne keby nie jeho minulosti, ktorá odhalí sa až pri zakončení, mimovoľne cítiš i so Sýkorom. Keď príde na oddávky, bez šviháctva, v peknom starootcovskom rúchu, mimovoľne zabúdaš na hriešne nástrahy, sympatisuješ s ním a rana z revolvera skoro prichodí ti nespravedlivosťou . . . Na celého Sýkoru vôbec žiada sa viacej čiernej farby.

Ako vravím, ťažšie prišlo predstaviť zlo, jako jasné strany obrazu, a predsa i to sa podarilo. Menovite vyzdvihnúť treba postupné klesanie Martina a či vzrast sebavedomia. Za prvou sklenicou Martin ako zlodej vykráda sa oblokom: najpodarenejšie označený boj studu so žiadosťou. Potom už za bieleho dňa, keď každý pracuje a len osvedčený pijak *na okamih* zabrúsi do krčmy, Martin sedí

pri sklenici a opije sa na sklesnutie. A konečne, keď už takrečeno zločin spáchal na dedovizni, s peniazmi vo vrecku, so sklenicou, vyspevujúc hudbou vyprevádzaný zjaví sa v otcovskom dome, drzý, tvrdý, otupelý oproti všetkému . . .

Ako som už spomenula, je to výjav, v ktorom vrcholí tragikum celého deju, a jestli ozaj miluješ ten ľud a sám nie si tupý citom, nemožno, aby sa ti srdce nesovrelo, aby sa ti oči nezarosily. — —

Autor zaiste na ume mal iba stránku umeleckú, a to sa mu podarilo. Ako mladý idealista svieżeho citu, nakoľko to predmet dovoľoval, volil hlavne farby jasné, jemu zodpovedajúce — a to sa mu tiež podarilo. No nebolo by bývalo ťažko vpliesť do diela kus z nášho národného života. Naše odnárodňovanie sa a zkazu rozširovanú židovstvom. Pálenkou a panským terrorom zmaďarisovaný rychtár, sťa pavúk Martina v sieť zapletajúci Žid-krčmár — aké vďačné a skoro bezvýminečné dva typy z nášho národného dramatu! Kus tendencie malo by neomylný výstražný účinok. A takto na širokých základoch založené zahrnulo by kus nášho života.

Ostatne ohľadom na mladú svieżu silu oprávnené je očakávanie, že počiatok nebude bez pokračovania.

Bárs by sa to skoro dokázalo!

Ľudmila Podjavorinská.

K pamiatke Ľudovíta Štúra.

(1844.)

Iste bolo od Boha,
Nenie to Slavian ctnosť,
Prestaly trenice,
Nastala svornosť.

Umviery slnka lúčom,
Božej myšlienky kľúčom
Roztvoril, oživil, predvídel,
Slavianskej myšlienky nový deň.

Rusom poslal Ďalekozor...
Duša Slavian nie je plachá:
Ideou zapálil Veliký Oceán, —
Už k nej teraz rušeň jachá.

Rušeň jachá. Na videnú,
Svet rúti sa na ideu:
Aj biela, aj žltá rassa,
Od veľryby do karasa.

Na ideu, na slovanskú,
z Europy a s Východ-strany,
Deväť chlapov ide s flintou
Na *jedného* sa ju brániť.

Najkrajšie idey sveta,
Čo zárody Boha kryjú,
Jako krvavá Golgota, —
Hroznú majú historiu.

Duch sa za ideu borí,
Syn prachu za zlatom horí;
A *Boh* dal mu *voľný* zálet, —
Semel iussit, semper paret.

*

Veselá pieseň páchne časom;
Melancholická Bohom sa túži;
Preto tak sladkým zvoní hlasom
Do času, kde ťa *všetek* svet súži.

Nie vám dosť Golgoty kríž krvavý *jeden?*
Kropte si krvavé Slavian krvou humná!
Nezabiješ už slovanskej myšlienky,
Europo *chladnoumná!*

Belehrad, február 1904.

J. Podhradský.

Z posledných piesní Ondreja Bellu.[1]

Už z bieleho žitka
volá prepelica,
hotujže si kosák,
ty smrečianska žnica.

To vrbické pole
rozdelené v dvoje,
v ktoromže mi robí
potešenie moje?

Ozýva sa Ploštín,
až hen Poludnica,
tam si ona spieva
moja pekná žnica.

Čože ten potôčik . . .

Čože ten potôčik, čože to rozpráva?
Že ho splodila mať: studňa trblietavá,

[1]) Pieseň táto našla sa medzi písmami nebohého básnika, napísaná na dopisnici, ktorej obrázok predstavuje slovenské dievča, spievajúce:

Oj, zaleťže sokol vták
k mojemu milému,
že ho verne milujem,
tak povedz to jemu.

Dopisnica už bola i adressovaná, redaktorovi Slovenských Pohľadov.

Čistá, ako oko — v loži vonnej trávy,
Zkadiaľ žblnkať počal zrkadlistý, smavý.
Ďalej si tiež bežkal skvúco, nekalene
Bavkajúc sa v behu s vláskami zelene.
Techou mu plnily, vlnily hruď báje,
Čo mu vykladaly rozšumené háje.
Oh, a on šuhajček plesal roztomilý:
Jeho rtíky hájom spevne odvetily.
A vždy by bol tiekol zračitý zvesela,
Keby zlosť na svete už bola vymrela —
Ale svisly chmáry a hučia prívaly:
A to jeho chvíle jasnozračné kali.
— Jarček zo studničky, ako Božie oko!
A čuj cudzie mračno brudí ho divoko! —
Či ti to, jarčiček, srdiečko nepára,
Že ti múti život z cudzín došlá chmára?
— Moje rozťal žiaľ, bo čo tvoj ret štebotá:
Tklivá poviestka to môjho je života!

Hájomil.

Kúštik z komickej tragédie
v Rimavskej Sobote.

Od *Jozefa Podhradského.*

(Pokračovanie.)

Scéna II.

Osoby: *Myšlienky, drotár, zvony, svine, vrabce.*

Darmo rozumom krúti svet kolesá!
Chemia ducha omrzi hračky.
Minister vesmíra karty pomieša
A v posade historie
Oddelí kohútkov a kačky.
Zodiak zahne k planéte novej,
K rovnoprávnosti rozvoju kmenovej.
Vzbúrený Dunaj! Pýcha zúri,
Hlúposť vraždí ducha, plesnivý um vrieska,
Zúfa strach.
Božia vôľa!
Sirota Tatra o pomoc volá...
No čo i hrom bije z Múzy, pekla, Siona,
Tatra si nevoli programm škorpiona,
Plesnivé idey z čutory tečú.
Zkadiaľ myšlienky deťom smelosti sila?
Vytrvalosť zkadiaľ?
Iste Rotšild prúži zlato!

Alebo Dolgoruký dáva ruble.
Či snáď Janošík zpod šibenice vstal?
Od buka k buku žiakom súkno merá?
Snáď prekliati Česi muziku im hrajú,
Keď im po areštoch slzy v očiach hrajú?
Akiste drotár vyhral na lutrii,
A tým redaktorom rozsýpa dukáty,
Kupuje ekvipáž, aj pekné kabáty?
Smelí sú na povel kráľa?
Abo asnáď kommanduje cár?...
Nie je to na povel ani kráľa,
Ani na kommando bieleho cára —
Božej vôle v duši žiar.
Palmy tichým žrtvám shora kynú,
Vo vlnách veslujú, v *Múzach* hynú.
Šesť mládencov Tatry
Zagniavila ľadová skala
Pre pesničky pre národné,
Ktoré Mária Hrúz matka
Nad kolískou Petőfiho
Tisíc ráz spievala.
Vrahom sa v očiach perly smejú,
Matkám zo srdca slzy lejú.
Učbárom, Maďarom, hnusil sa úkaz;
Svetlé punkty, veliké dni
Slávnych otcov volaly v dušu:
»Aquila non captat muscas!
Odrod výšky tejto nezná,
On cíti len kren-viršlí slasť.

*

Peruť mladosti zanesie ťa k Bohu,
Chceš aj ty v Tatrách tvoriť *videný* raj.
Založíš záhradu, nasadíš ruži,
Dvihneš Múzy oltár, zasadíš lipu aj.
Tu ošípaná v záhradu ti vletí,
Osudný paragraf pošliape ti kvety, —
Prácu celého jara!
Ošípaná vbehne do chrámu svätyne,
Osudný paragraf v oltároch ryje.
Plaší sa slovenskej myšlienky žiara,
Jako prachnivý dub nie svojeho jara.
Národy ľúbim, zbojstvá jejich nie;
Zem otcov ľúbim, hriechy na nej nie;
Golgotu ľúbim, kríža na nej nie;
Kríž spasenia ľúbim, vrahov Božích nie.
A vrahov národa preklínam, pľujem;
Bo aj národ

Je z pohradky stvoriteľa,
So zemičkou *lásky* zárod.

* * *

Onehdy našiel ja na drotára,
S klobúčkom smeknutým, pri sv. kríži.
Brat môj nezomretej viery!
Ty ešte modliš sa, biela vrana?
Dobré ráno!
Pochválen buď Ježiš Kristus!
Prestala Mu u nás chvála, drotárko!
Prestala! prestala! ale prestalo
Aj požehnanie!
Ľud hľadá ho v Americe.
Z krajiny bez Krista utekajú národy,
Ostáva len Žid.
Kupectvom a fabrikama
Chcejú stvoriť veľkú imperiu,
Bez Boha, bez Krista, bez kríža,
Bez požehnania panenky Márie.
To sú, na moj' dušu, blázni!
Nuž keďby sa Boh dal aspoň aj vidieť!
Predsa by sa Ho asnáď báli.
No nikto Ho nevidí, nik sa Ho nebojí.
Pán môj, lepšie takto.
Keďby sme Boha videli,
Ani vrabce by sa Ho dlho nebáli,
Ani pána solgabirov pandúr.
Takto predsa čo-to; keď niekde šuchne.
Hliah! — — — niet pomoci!
Ako by nebolo, pán môj!
Len zavolať do krajiny
Kompánie jezuitov.
A keď nám poumývajú okálané oltáre,
Okadia nanovo školy, zvony, chrámy,
Operú čisto zneuctený sv. kríž,
Dvihnú v nás vieru v Ukrižovaného,
Zlámu krky bezbožnosti a nemravom
A naučia svet uctiť sv. Bohorodičku,
Panenku Máriu, ---
Potom jezuitov zas môžeme vyhnať
von z krajiny, jako psov.
Inakšie zhnijeme.
Vravíš voľačo, drotárko,
S Bohom!
I s jeho Synom!

*

Povolaní roda
Neochmeľujú sa k svätým dielam v krčme.
Myšlienka bije sa so skeletom ducha,
Bez valašky, bez lénungu, bez obucha
A keď ťa pesnička národná zabije,
V tejto zúfalej vrahov ducha dobe,
Čierna Múza im ju
Večne spievať bude v hrobe.
Vezuv je vred zeme, choroby výron,
Hnoj lávy sama vylieva z tela von.
Chorý vulkán aj vlasť teraz
Z idei chorej ku zdravej prelaz.
Keď už puká, už je zrelý,
Plný strachu, zlosti hnoja.
Vulkán dymí, horí, napne sily,
Zasypal nám šesť mládencov, ktorí
Do Pompeji boli zablúdili.
Bože môj, Bože môj! však je ten strach mrcha!
Všade vidí vatru, samých podpaľačov,
Ľaká sa Múzy, boji šlabikára,
Vydáva fermany; talentu sa straší.
»V oltároch Múzy, mládencov Tatry kol,
Páraj matkám dušu, vyháňaj zo škôl,
A čo zaslúžiš šibenice štyri,
Jako Rózsa Sándor,
Zomreš v arešte pri šunkách blažený.«
A keď ho pochovávali,
Vrabce čvirikom spievaly:
»Sláviček slovenský
Keď zanôti svoju,
Hneď ho zakolú! Nedajú šunky.
Nachodia v tom zradu,
Vyženú ho von zo sadu.« —

Nezávidť zlodejom,
Vylúčená z Múzy slovenská družina!
Vidíte, jak barbar v Pozne Tvorca pľuje?
Otčenáš poľský prútom zabraňuje. —
Vo vás? Bohu v tvár brýzgajú sliny:
Prežiaľte i vy žalostné hodiny.
Veď nebo dá radu!
Sústrasť vám aj z Belehradu. —
Epocha citu v Slovanstve oživa,
Sme už hudebných jako strojov sklep,
Kde plno husli, basí, klavírov, piana, —
Zakliatych to melodií sklon.
Brnkni na husliach len jednu strunu A,
Všetky inštrumenty dajú
Istorodný tón.

Aj slovenské rany už slovanské majú ozveny.
Takýto charakter majú aj svine,
Len národy nie.
A *odrod* súdi, inkviruje, mučí,
Zakliať otcov pamiatku
Mládencov učí.
Nerobí rozdielu:
Patrem „*suum*“ occidere licet — a
Patrem suum occidere licet.

Nezávidí odrodu kainskej slávy,
Vylúčená Múzy slovenská družina!
V sviniarstve tomto je aj — *krásne*,
Čo zdobí náš škaredý vek.
Nevylúčili vás brat-Maďari
Kerekes, Horváth a Bodor,
V týchto ešte neumrel človek.
Len z našich maštal hnoj, smeti
Vylučujú našich hájov deti.
Čistí učbári Maďari
Šibenice nedvíhali.
Historicky vážna pojava!
Upomína
Na priamy kalvínsky charakter Maďara.
Len odrod bezcharakterný
Za cenu každú
Fundament vlasti zakladá
Piesne vraždou.

Da bule to dadoros!
Khančeskire! bibachtale!

Slovan Petőfi nevraždil piesne,
Piesne tvoril sám.
On piesňou svätil maďarskej
Slobody svätý chrám.
Do vulkánov vlasti brat-Maďarom
Svätého ohňa nebo dalo v ňom.
Slovenský meteor v maďarstve zasvietil,
Zasvietil a zmizol,
Bez pohrabu, bez muziky. —
Pesničkou svojou rozpálil pluky,
Rozvlnil duchov, videl *veliké dni*.
Veliki duchovia bunty dvihali,
Za práva sa ľudstva borili, klali,
Krvavé víťazstvá šabľou vyrúbali,
Nevinné obete pri Nitre vešali,
V Paríži guilotin stroje pracovaly,
Pri Világoši víťazia plakali.

Trinásť generálov strieľali, vešali.
— — — — — — — —
Tu prišiel Žid'ák, s krajciarom v ruce,
Ľudia dni veliké, aj práva ľudstva
— — — — pozapomínali.
Pred Petőfiho sochou odkry hlavu,
Svojej krve vidíš slávu.
Slováka *nikde* netupil,
Ctil Turčianku, matku si.
Slováka otca, „*dobrého krčmára*".
Zvenčil slávnym *piesne* vencom.
K pesničkám ho vychovala
Mária Hrúz, matka,
Keď mu nad kolískou
Isté pesničky spievala,
Za ktoré teraz *šesť mládencom*
Opustiť je školský palác . . . Pfuj!
Dnes? Kukučka-junák sladko usne,
Keď v Rima-Sobote šesť mládencom
Zavrel Múzy brány. — Prečo?
Pre slovenskú pesničku! *Erbärmlich!*
Psi vďačnosti majú viac. —
Nevolajte fiškusov, pusťte krýdla piesni,
Aj k vám od nás zaletí ktorý slávik lesný,
Veď nemáte.
Dnes vo vlasti Petőfiho lyra,
Vatrená lyra! chladno by odznela.
Zhasla vatra, všade vôkol
Už možný len *za chlieb* pokol,
Hrozný pokol! nie za vlasť, za nivy!

*

Putujte, sokoli! so zámkou na knižke,
Vdovičke Viestovej odneste pozdrav.
Keď pôjde na cinter, Hrob, aby nevidel,
Nech pokryje flórom,
Nech neplače hlasným bôľom,
Aby sa kosti v hrobe nehýbaly
Otcovi dobrému, nad *vylúčenými* —
vylúčenému.

* * *

Tatra púšťa roje, národné veľumy.
Neťaži výdobyť Velehradu rumy,
Ani devínske oživiť hroby.
Jedinkú oni majú včuľ robotu,
Vo smrade času, v barinách doby
Zachrániť vekom *ztratení sirotu*.
Strážia, by nezhasol ohník na Kriváni,
Bo v útrobách jeho vatru vari vulkán,

Vatru vari, — kuje odvahu plamennú.
Keď dorastie v čase Nemesis plemenu,
Z vulkána sa toho vyleje láva,
Vybúša k životu nevyhaslé práva. —
A — ak aj v Tatrách *umre* pieseň,
A plemä slávičkov umlkne bez lesov,
Na aréne sveta žili sme Boži sen,
A zahynuly žertvy Herodesov.
Na teátri dejín v Božej svetodrame
Orchester boli sme mocných neba pánov;
Jak tie Homérove lastovičky v chráme,
Poet spomenie nás v dejinách Slavianov.
Svet sme nezbíjali, uctili uni cudzí,
Národom sme cudzim nepili slzy.
Na živých hroboch nežali slávy,
Po cudzích lúkach nekosili trávy.
A pyšným národom, miesto zbojstva v Bakoni,
Ukazoval drotár, v *klieštikoch, dróte* a *šidle*,
Zašlej slávy smutné sklony.
Vidz! Tam v sveta mori
Zapadajú zory,
Memento mori!
No tie zanedbané maďarské dedinky!
Spolu sme tisícky zlé, dobré delili,
Jako len dvojčatá z jednej vlasti lona,
Nie sú zaslúžili, aby im skrojili
Z čutory na Fóte program škorpiona!

*

Všemocná v národoch destruktivna sila,
Hektika ducha, *demoralisácia*,
Ona zrelý moment smrti v nás kryje,
Bez fiakra k nám dohrmí: Finis Hungariae!
A zachríple hromy kajúcne zvolajú:
Národnou duchvraždou vraždili sme Boha!
A zlaté pluhy? Uhorska nivy
Orať budú druhým, už nie nám, ani vám!
Elende Nation, die keinen Mann erzeugen kann!
Aj naša, aj vaša historia zhasne.
Len Váh, Dunaj o nás nosiť budú básne,
V raji Uhorska divných bratov oboch
Spomínať nás budú v zapadnutých hroboch,
Spievať nás nebude do noci zavitá
Po zelených Tatrách pesnička zabitá.
A zem Svätopluka, Arpáda, Huňada,
Váh, Dunaj, Tisa, Budín, Bakoň, Nitra,
Duchvraždou národov ostanú prekliate.

Poľsko pred hrobom už len tak pánštilo,
Tu i tu cigáňa — obesili.
Justicia? Voz bez zaoskov,
Republika? Vo mlyne žernov
Bez mlynára.
Čo mlyn aj hrkotal, na prázdno mlel,
Nikto žitečka do koša nesypal,
Len kameň sa o kameň trel.
Kde sa vo Varšave dva Poliaci stretli,
Už tam boly tri partie.
Piotr Skarga hrob predskázal darmo,
Jesto v živote národov momentu ruch,
Otupí, nevidí, ohluchne duch.
Priam jak u nás.
Justicia veľké diela koná,
Žiačka zo škôl, a poetu do Vacova.
Erbärmlich!
Elendes Vaterland, das keinen Mann erzeugen kann! — —

Kmeň Bohorodičky, bez vojny, bez krvi,
Krásnejšiu z Uhorska, kynutím anjela,
Utvorí dŕžavu, štát *bez* korheľov,
Pre rod Izraela.
Snemu nebude, tomu odznelo,
Dostačí mu Desatero.
Jemu? Mestá! Dunaj! hory!
Ostatok *nám* za to.
Z národov nezbíja národnosti zlato, —
To mu netreba.
Idea v národoch 4000 liet žije.
Žid? Už *bez* idei nikedy nezhnije.
Čo za hrobom? Nedbá! Dobre cíti sa tu,
Na zemi on žije svoju večnosť zlatú.

* * *

Ťažko generálom kommandovať vojsko
Ochomútené!
Čudno! Smelosť?... To sila Boha v nás.
A my, vo večných modlitbách,
S Bohom spávame, žijeme, oreme, —
A Boh tento v živote neviri von z nás!
Či Boh do kostola len?... Oráč,
Keď otcovský hori dom, on? nábožne spieva,
Keď jazyk deťom ťahajú z tyla von,
Keď národne pochovávajú ho,
On? sám sebe z funebrála
Nábožne spieva. —
Kurátor *Pavel* prišiel k biskupovi,
Čiho otec *prvý* nazval nás „*želiarmi*“:

»Vaša dôstojnosť! užavreli sme,
Že spomen storočia osady našej
Oslávime národným veselím.
Určili sme tisíc zlatých na to.«
Dôstojný N. ústa stiahne na sprosté »ix«.
Načo pijatika? Ja pijem vodu;
Na pamiatku storočia vystavte si *óvodu*,
A dôstojný tatíček povedali,
A pobožná hlúposť vykonala. —
Z nášho mlieka brat náš rodný,
Pol cti nie hodný,
Že zas opľul otcov svojich Nitru,
Vylúchal na dúšok v radosti litru.
Evanjelium? — — — šuvix!
A zdochne blažený s veľkým menom!
Že pomáhal krmiť demofagiu
Krvným svojim kmenom. —
A keď už óvodu posviacali,
Oráč zas nábožne spieva,
Že mu pôjdu deti do hlúposti chlieva.
Plesnivá pobožnosť! hmlistá!
Nábožnosťou pľuje Krista. —

*

Ginie ojczizna, już na przepaść leci,
Żegna was maci, ukochane dzeci.
Hollého, Kollára okrýdlené mysli!
Načo sme teraz my Slováci vyšli!
Bez národnej školy ohlúpená massa. —
Zahučaly hory! Evanjelium horí;
Zahučaly lesy!
Minister vesmíra!... kde si??

* * *

Scéna III.

Čítať — to je nič;
Myslieť — je voľačo;
Cítiť — dynamit je Božej vôle,
Tu rodia sa radosti i bôle;
Z rany srdca idey lejú,
Z citu poetom Božie mysli vejú.

Ja učím Tatru *cítiť* Boha,
Cítiť majestát človeka,
To tragédie študentskej úloha.
Život — je Boh, láskou žije,
Smrti nieto vo vesmíre.
Boh persona je, v svetle odetá,

Svet rosí *slovom*, to zárod života.
Svetlo? To je božie telo,
Vôkol ducha obvíjeno.
Boh je *sila*, v cite smelá,
Národná duša v smelosti je zrelá.
Cíť borbu života! Kmen tvoj horí!
So skeletom demofaga myšlienka sa borí
Cit je telefon k nebeským vulkánom,
Do vyhne života — kde sa vatra varí.
Citom si k obrane z vulkánov oheň kreš,
Hriech — život je, smelo hreš!
Keď právom žihľavy, žaby i ruže,
Veď len *svojský* život želíš,
Nech neplaší ťa z flinty olovo,
Ani pri Nitre dvihnutý stĺp, —
V biblii vesmíra *večné* si slovo,
Čo v duši opľuješ, pred svetom neliž.

*

Keď aj kríž zúfa, zúfa chlap aj deti,
Netušená iskra zkadiaľsi prileti.
Vredisko dozreje, pukne a zasmradí;
Pukne, prekvapí aj ľudí, aj hory,
Poznovu zabrieždia vyhaslé zory.
Vlci hneď do húšti, žaby do dier,
Skryje sa každý národný zlodej!
Besné v šťastí nohavice,
Ak len kohútik zaspieva,
Najväčšie sú kukavice!...
Svedomie vyskočí z areštu,
A straší,
Aj let muchy plaší,
Aj listia ševel. —
Život vyháňame z vlasti:
Štúra s katedry,
Krista z krajiny,
Viesta do hrobu,
Suleka na šibeň,
Mŕtveho z cintora,
Hodžu do Tešína,
Kollára do Viedne,
Obernika do špitála,
Židákov do raja,
Národnosti von z raja,
Literátov do areštu,
Miletića do Vacova,
Poetov do Segedína,
Janka Kráľa do temnice,
Abecedu zo šlabikára,

Englera von z fary,
Pesničky von z jačmeňa,
Sviatosti s oltára,
Mravy do krčmy,
Žiačkov zo škôl,
Ľud do Ameriky...
Všc, — skoro až bájka.
Žalostná nám majka!
Kde nám jaký ducha polet?
Vyhnatý Kristus nemôže, Mojžiš nepomôže,
Žalostná opora na živý skelet!
Cintor sme bez kríža,
Maštaľ bez oltára,
Kolíska bez plaču...
Zahučaly hory, zahučaly lesy,
Genius maďarský! Tisícročný brat!
Načo to?? — — — kde si!
Čo hneváš sa? I my chceme žiť.

(Dokončenie.)

Literatúra a umenie.

Die pädagogische Reform des Comenius in Deutschland bis zum Ausgange des XVII Jahrhunderts. Herausgegeben von Dr. *Johannes Kvačala*, o. ö. Professor a. d. Universität Dorpat. (Motto: „Quid, quod omnis ferme Germania admirabili quodam ad linguam latinam studio concitata, ea vehementer expectat et desiderat, quae principe atque architecto eruditionis Comenio in vulgus eduntur"? Endter in der Vorrede des Atrium 1655.) Erster Band. Texte. Berlin, A. Hofmann & Comp. 1903. (*Monumenta Germaniae Paedagogica*, Band XXVI.) Strán XLIV a 395.

Roku 1892 svätila sa po svete 300-ročná pamiatka narodenia Jána A. Komenského. Z prác k tej príležitosti vydaných o veľkom reformátorovi školy za najdôkladnejšie bolo uznané dielo mladého prešporského professora dr. Jána Kvačalu: *Johann Amos Comenius*. Sein Leben und seine Schriften. (Vidz Slov. Pohľady 1892, str. 575.) Pôvodca podával o Komenskom mnoho dotiaľ neznámej látky, ktorú sosbieral po museach, knižniciach a archívoch europejských; s takou snahou ešte nikto nebol sa oddal študovať život a účinkovanie veľkého moravského Slováka. Okrem všeobecného uznania kniha doniesla Kvačalovi i professúru na teologickej fakulte jurievskej university, a on v novom postavení, priaznivom vedeckému bádaniu, neunavne pestoval ďalej svojho Komenského. Najmä v prvé roky z Jurieva býval po viac mesiacov na cestách po Europe za svojím špeciálnym predmetom. Od Petrohradu po Londýn trudil sa vo všetkých sbierkach knižných, rukopisných. Sbieral všetko, čo nejako súviselo s Komenským, s listy a rukopismi jeho i listy a

mienky jeho žiakov, priateľov, privržencov i odporníkov. Stopoval rozmanité styky Komenského so súčasnými učenými ľuďmi, vyhľadával, akú mienku mali o ňom jeho súčasníci. Ako učenému, majúcemu zvláštne cutie pre historiu, Kvačalovi záležalo na tom, aby spolu podal cenný materiál pre historiu tej doby. (Korrespondence, 1902, str. V.) Pritom horlivému človeku prialo i šťastie: okrem vzácneho materiálu, objasňujúceho život a značenie Komenského, ponachodil viac z menších latinských spisov jeho, pokladaných za stratené. Tak povstaly pekné tri sväzky, vydané Českou Akademiou v Prahe: *Korrespondence Jana Amosa Komenského.* Tretí sväzok obsahuje, okrem listov Komenského a vrstovníkov jeho, zprávy o živote veľkého pädagoga zo súčasných prameňov a niektoré jeho menšie latinské spisy. Po každej z týchto publikácií svet viac vedel o Komenskom, než dotiaľ. Dr. J. V. Novák, v Čechách tohoto času najlepší znateľ Komenského, najnovšie napísal v tej veci: „Celé bádanie o živote a spisoch Komenského týmito novými dátami postavené je na inú básu, až teraz týmto dostali sme pravý základ, na ktorom badateľ iste môže postaviť zvláštnu podobu veľkého pansofa." (Archiv f. sl. Ph. XXVI, 144.)

Stopujúc takto život Komenského a jeho dobu, professor Kvačala ponachodil i mnohé dáta, vzácne pre historiu Uhorska. Menujem aspoň jeho rozpravy: *Comenius és a Rákócziak.* (Budapesti Szemle 1889), *Az angol-magyar érintkezések történetéhez 1620—1670* (Századok 1892), *II. Rákóczi Ferencz porosz összeköttetései történetéhez* (tamže 1898). Len on mohol napísať i také články, ako je *Jedna exulantská rodina česká*, Figulo-Jablonská (Slovenské Pohľady 1898), alebo *Prvé storočie berlínskej Akademie a Museálna slovenská spoločnosť* (tamže 1900). Stopujúc život Komenského vnuka, Jablonského, Kvačala ponachodil cenný materiál, na základe ktorého rozšírily sa známosti i o účinkovaní filosofa Leibniza. (Neue Beiträge zum Briefwechsel zwischen D. E. Jablonsky und G. W. Leibniz. Jurjev, 1899.)

Teraz, poverený od Spoločnosti pre dejiny nemeckej výchovy a školy (Gesellschaft für deutsche Erziehungs- und Schulgeschichte), prof. Kvačala v publikáciach „Monumenta Germaniae Paedagogica" vydáva *Die pädagogische Reform des Comenius in Deutschland bis zum Ausgange des XVII Jahrhunderts.* Sú to materiály zčiastky prevzaté z dvoch sväzkov v Prahe vydanej Korrespondence, zčiastky nové: listy, listiny, venovania, náčrtky k vedeckým dielam a praktickým zariadeniam. Dokumenty toho, aký účinok mal Komenský za svojej doby na nemeckých vychovavateľov a mysliteľov vôbec, i na takých, ktorí žili mimo Nemecka, ako exulanti a emigranti. Moravský Slovák Komenský bol svetlom na široko prenikajúcim — to tu poznať. I samé osobné potyky jeho s učeným svetom boly rozsiahle. Kvačalova kniha je znamenitým príspevkom k otázke o slovansko-nemeckých duchovných potykoch tej doby, o vlive slovanského ducha na nemecké vzdelanie. Komenského knihami celé Nemecko bolo zachvátené k štúdiumu latinského jazyka. Na počiatku druhej polovice XVII. storočia vo Württembergu a v Švábsku s ním súsediacom bolo pol treťa sta latinských škôl, v ktorých vyučovalo sa podľa Komenského metody.[1])

[1]) O tomto všetkom v nasledujúcom čísle Slov. Pohľadov bude

Druhý svazok diela Die pädagogische Reform des Comenius in Deutschland ešte vyjde. Vtedy budú v úplnosti pred nami veľké výsledky Kvačalovej comenologickej práce. *Šk.*

Dějiny české literatury. Napsal *Jaroslav Vlček*. Sešit čtrnáctý. Dílu druhého část druhá: století devatenácté. V Praze. Nákladem Jednoty českých filologův. Tiskem B. Stýbla. 1904. Za 1 K 50 h. Strán 105—176.

Obsah: Hlava čtvrtá. Zápas o českou vědu. II. Jungmannovy snahy o národní emancipaci české vědy. ‚Slovesnost'; ‚Historie literatury české'. III. Preslův a Jungmannův ‚Krok', vědecký časopis český; Purkyně a ostatní spolupracovníci jeho. — IV. Šafařík v Novém Sadě a Kollár v Pešti. ‚Písně světské lidu slovenského v Uhřích'; ‚Národnié zpievanky'; ‚Geschichte der slawischen Sprache und Literatur'; ‚Über die Abkunft der Slawen'; ‚Serbische Lesekörner'; ‚Šillerova Marie Stuartka'. Šafaříkův odchod do Prahy. — V. Palacký v Praze do let třicátých; práce aesthetické a historické; Palackého činnost organisační: Časopisy musejní. Matice Česká. — Hlava pátá. Básnictví české pod vlivem písně lidové. I. První období Fr. L. Čelakovského: ‚Slovanské národní písně'; sbírka Rittersberkova; ‚Litevské národní písně'; ‚Smíšené básně'; Štěpnička; ‚Literatura krkonošská'; selanky; ‚Listové dávnověkosti' ‚Panna jezerní'.

Časopis Museálnej slovenskej spoločnosti. Ročník VII, č. 1. Turčiansky Sv. Martin, 1904.

Obsah: Obrovská šlapaj. Andrej Kmeť. — O starobylém pletení na „krosienkach" čili „krosienciích" u lidu uhersko-slovenského. Napsala učitelka M. A. Smolkova. A. Kmeť. — Výkaz postupu rozmnožovania sa numismatickej sbierky Museálnej slovenskej spoločnosti z r. 1904. Podáva dr. Ján Petrikovich. — Povery ľudu a obyčaje na Vianoce a v Štedrý večer v Ašakerti. Zaznačil Štefan Krajčovič. — Slovenské výšivky. Podáva A. Halaša. — Malý archív. Z archívu rk. fary fridmanskej. (Spiš.) Podáva Kopiecki. — Rozličnosti. Soznam darcov M. sl. spoločnosti. Odborné časopisy a knihy.

Пл. А. Кулаковскій: НАЧАЛО РУССКОЙ ШКОЛЫ У СЕРБОВЪ ВЪ XVIII ВѢКѢ. Очеркъ изъ исторіи русскаго вліянія на югославянскія литературы. Санктпетербургъ, 1903. (Отдѣльный оттискъ изъ Извѣстій Отдѣленія русскаго языка и словесности Имп. Академіи Наукъ, т. VIII, кн. 2, 3.

---

prednáška samého prof. Kvačalu, ktorú v apríli 1903 mal v Novofilologickom Obščestve pri petrohradskej universite.

Rok 1904. Sošit 3.

Slovenské Pohľady.

Veliký majster.

Novella.

Napísala *Timrava*.

V izbe Miloslava Fizelčíka je všetko v úžasnom neporiadku. Na posteli a diváni i stolcoch sú šaty nametané, na prostriedku, kde by mal byť prázdny priestor, tri podstavce s natiahnutým plátnom, na všetkých pozačínané obrazy, ale ani jeden nedokončený. Na neveľkom stole pri okne, ktoré hľadelo do záhrady mrakom predvečera zapadlej, zahodený štetec a farby rozfŕkané, po zemi poskrúcané hrubé papiere začatých prác. Konča stola obraz veliký, oddelený od druhých, s čerstvou farbou ešte, neuschnutou dobre, i ten nedokončený. A aká neporiadna je izba Mila Fizelčíka, taký je i on sám. Naoko oblečený je síce dosť elegantne, v krátkom zelenkastom kabáte, v manšetách bielych, ale vnútro jeho je samá haravara. Chodí po izbe strmým krokom, plný nervósnosti a na čele zvráskavelom hrozná muka. Pred dvoma týždňami začal obraz maľovať nový, namaľoval ho horko-ťažko do poly a potom zasekol sa i nevie sa už ďalej hnúť. Lebo Milo Fizelčík chce byť umelec. Vyučil sa bol síce za merníka, keď zrazu zacítil, že je talent. Nechal všetko tak a oddal sa svojmu povolaniu, ktoré ho zvalo, i začal robiť, čo ku všetkému tomu treba. Nechal si dlhé vlasy rásť a pobehal mestá, ktoré treba k tomu cieľu ponavštevovať, a teraz je tu, behá po izbe a mučí sa. Na šťastie, nebýva nikdy sám, naveky sú takí, čo mu pomáhajú. I teraz v izbe je slečna Helena Bielovská. Opiera sa o dvere oproti najnovšiemu obrazu a v nesmiernych dumách hľadí naň zpod mihalníc. Jej pohľad je plný dojmu veľkého a tvár úplne zduchovnelá. Milo Fizelčík je jej snúbencom, preto ten hlboký dojem v jej oku. Je umelec, hoc sa mu ešte aj nič nedarí... Začne i desať obrazov a ani jedného nedokončí. Keď je do poly v ňom alebo ani do poly, vidí, že nie to chcel namaľovať, že sa pomýlil, nedobrú myšlienku si vzal, i nechá to tak a silí sa do druhého. Strojí sa byť veľkého mena, ktoré bude bývať i tisíc ľuďom na jazyku, ale ešte nepremohol seba...

„Nie, nie, nie... Mňa to zabije!“ vzdychol dychtivo Milo, behajúc po izbe a zahadzuje dlhé struky vlasov so zapáleného čela, ako v horúčke. Zastane pred najnovším obrazom s vražedlným po-

hľadom a s mukou pozrúc naň. Na ňom namalované je veľa všakového — svadba — a hlavná osoba je dievča v parte, sediace na kraji postele. To do poly namaľoval, po pás, ďalej nevie. Nohy nevie jej nijako kam podieť. Helena, snúbenica, ktorá rada by mu pomôcť vo všetkom, sadá i tak i tak na posteľ, aby videl, a nedarí sa mu, nepáči. No zato snúbenica jeho s tichým nadšením sleduje jeho každý pohyb. Hľa, tak vyvinuje sa veľký človek, tak borí so sebou! Postava stenkla mu, tvár schudla, dve veľké kosti na lícach vyduly sa mu von a oči v zimničnom lesku. Plný nenávisti hľadí na svoje dielo, že sama naľakala sa a pristúpila bližšie.

„Nechaj dnes tak. Poď von na čerstvé povetrie. Príde to samo, uvidíš . . .“

„Eh, i včera sme nechali, i predvčerom, a nič neprišlo . . .“ vraví on zúfale, a zase začne behať hore-dolu, kolenami štopajúc sa do podstavcov i všetkého, čo mu do cesty prišlo. „Spáliť obraz, to treba!“ i hodí sa na stolec zničený, pozrúc úzkostlive, či ho sprevádza jej nadšený pohľad, udržujúci v ňom dušu, potom zakryje dlaňou tvár. Helenine oči priľnú teraz tu naň s obdivom: tak bojujú so sebou veliki majstri . . . Ale predsa tých múk je už veľa a zdar nijaký. Prečo nedarí sa mu, keď cíti v sebe povolanie? I priľnú jej oči prenikavo na jeho sklonenú hlavu, ako by chcela vyčítať, čo v tom pravdy. On zaševelil sa a zdvihol hlavu.

„Čo to za šramot?“

„Kde?“ trhne sa ona vyrušená a rýchle obráti hlavu, načúvajúc. Potom pozrela na nebo a berie sa ku dverám, v nichž o chvíľku ukázala sa slúžka Mara v červenom čepci.

„Čo chceš?“ skríkla na ňu Helena zrazu popúdená.

„Prach stieram tu v salone,“ odpovedá tá dobrej vôle — páčilo sa jej ich naľakanie. Ako by ich pri zlom pristihol, naveky tak vzplanú, — „a idem pobzerať, čo namaľovali, už som aj dva týždne nebola tu . . .“

„Ba čo ešte; nemáš ty inej roboty? Sem nejdeš, rozumieš ma?!“ A celá rozochvelá vytisne ju von a i ona vyjde s ňou do salonu. „Vieš, že pán urodzený nechcú, keď ich nepokoja.“

„Ojej, čo pozrem, nič im nebude!“ odvetí tá a utiera s elegantných stolcov prach, už iba v to pohrúžená, ale keď prišla blízko dvier, zase nenadále strčila hlavu do nich.

„Čože robia?“ opýtala sa, pozrúc najprv na Mila, ktorý stál vypätý so založenými rukami u okna a neodpovedal. „Ľala, a tejže sa kde nohy?!“ zvolala na obraz, na ňomž sa liskla čerstvá farba. „Toho som ešte nevidela . . . ah, jaj!“

„Ale ty, ty!“ kričí Helena, bežiac k nej s červenými lícami. Pozerala vodu v poháre, kde sú kvety, či je dosť čerstvá, i nezbadala hneď jej výčin, i zavrie jej dvere zpred nosa. „Už som ti sto ráz povedala, že ta nesmieš chodiť, že to myli pána urodzeného. Ty sa nazdáš, že sa to taký človek, ako druhý, a že sa to tak môže robiť, ako druhá vec . . . To sa nazdáš?“ vraví jej rýchlo, všetko na dúšok. „Ale darmo vravieť tejto sprostej husi . . .“ pomyslí si potom.

„Ja som im zas chcela povedať, že ich volajú dnu. Ako sa tu pán urodzený mladý, o nič nechodia," spustí i Mara svoje, čo ju tlačí. „Oni iba tam sedia naveky, a všetka starosť je na hlave pani urodzenej. A keby ich aspoň tá noha nebolela..."

„To ich zato bolí, lebo bude pršať..." odpovie slečna, odzbrojená kus.

„Ej zato, a nie že vela chodia? Len načo prišli bývať sem pán urodzený mladý. Keď potrebujú pokoj, by im u ich mamičky lepší bol."

„Hádam vieš, že sa im mamika nie doma — a mlč, stieraj..."

„Aj sami by ta boli doma; ja som žena a nebála by sa. A tu sa im kamaráti."

„A ktože by ich bol opatroval?.... Hlúpa hus!" pomyslí si.

„Veď je to iba, že kto by ich opatroval. Všetko je nám na krku, a dosť máme tej roboty. A keby len sami, nič by to nebolo, ale i tí kamaráti toľkí. Ľa, prach, teraz večer musím stierať — skôr nedošlo."

„Koľkí kamaráti? Len dvaja. Pán professor sú azda naša rodina. A mohla si sa merať s Katou, tak by nebola ušla od nás; lenže ty nikoho nestrpíš pri sebe. Teraz maj roboty, hoci koľko. Ja ver po cudzích pánoch riadiť chyže nebudem, čo sa hneď pretrhneš!"

„No čo čo budú vravieť, kišasonka, ja to poviem, že z tých obrazov nikdy nič nebude. Lebo keby bolo, to by ich nemýlilo, že ta chodím... Z tej múky chleba nebude..." mudruje Mara v červenom čepci. „A nech idú, volajú ich!"

„No, ty sa akurát rozumieš do toho," odpovie slečna, ač nemala úmyslu viac ztratiť slovo s ňou. „A kto ma volá? Len klameš; aj nedávno si ma oklamala, že prišly slečny z Praporia."

„Lebo som ich inak nemohla dostať z tej chyže, a volali ich."

„Tu, pravda, nik nevie oceniť veľkosť veci Milovej," pomyslí si slečna, zle dojatá.

Slúžka vyšla a Helena trochu pozdejšie. V pitvore pred dvermi izby obednej zastala. Slová Marine prišly jej na um: z tej múky nebude chleba. „Pravda, keď držíme službu ako úda rodiny," myslí pohoršlivo, „tak nie div, že si dovolí vravieť o čom chce a ako sama chce... Ale čo ma to má aj tak vyrušovať? Vážnejšej veci ani nemám!" zlobí sa, otvárajúc dvere a vstúpi dnu, nestarajúc sa veľmi, kto je tam, i zvolá už od dverí:

„Čo rozkážete, a čo ste ma volali?"

Izba bola už tmavá do poly, len jedným oknom, od záhrady, padal lúč zory. Boli všetci pospolu, čo patrili do tohto domu ešte, krem Mitra Veského, priateľa Fizelčíka. Domáci pán, v dlhom šedej farby kaftane, v ktorom bol ako Žid, sedel pri stole, jednu ruku majúc na ňom a pokašliaval trochu ustatý. Bol už starý dosť a tvár jeho nežná a bledá bola plná drobulinkých vrások. No z nej svietila vždy dobrá vôľa a nevedeli domáci, či krem energie, s ňouž spravoval si majetok, a dobrej mysle má ešte aj inú vlastnosť. Teraz shováral sa s mladým človekom Viktorom Chmelom, ktorý vravel o sebe, že je sochár, a nič ho to nemýlilo, že ten do poly leží a

do poly sedí na diváni a tak mu odpovedá a vraví o peštianskom živote, zkade prišiel. Domáca pani, nízka a shrbená, sedela v okne, bola oveľa zošlejšia, ač mladšia ako muž. Mala syna Edmunda, dvadsaťštyriročného, ktorý umrel pred troma rokmi. To jej dohnalo starobu pred časom. Tvár jej bola naveky trúchla a Helene zdalo sa, že kolkokoľvek ráz pozre na ňu, vidí výčitku v jej očiach, že syn umrel a ona je tu . . . Za klavírom sedel dlhej čiernej brady, čiernych očú a čiernych vlasov Stano Mlynarič, professor z hlavného mesta, rodina domácej panej. Bol už vyše štyridsaťročný, ale ešte dosiaľ mládenec. Učil veľkých študentov s nesmiernou svedomitosťou, presilil sa pri nich každý rok a chodieval sem čez leto zotavovať sa. A musel mať veľmi horký život pri nich Mlynarič, lebo čierne vlasy jeho začínaly dostávať kde-tu šedinu a jeho tvár bola plná bolesti, ako pri martyroch. Ten nerobil, ani nevravel nič celé dni a týždne. Helena, keď nedostala odpovede, sadla ku klavíru, na ňomž ležaly husle Mitra Veského, a založiac ruky hľadela do pustoty ponad hlavu tatuška. Tak je tu pokojne a dobre, len u stola dvaja shovárajú sa. Zory lúč padá zrovna na dobrotivú tvár tatuška, no Helena je duchom pri Milových dlhých vlasoch. Čo to s ním bude, pre Pána Boha! Horí, mučí sa, ešte ochorie, a nič. Či z tej múky naozaj chleba nebude? . . . Tu prišlo jej na um, že chrbtom sedí ku professorovi; vstala, pozrác na jeho bolestnú tvár.

„Odpustte," rečie a presadne inak. Potom pozre ešte raz mimovoľne, lebo zbadala, ako opeknela tvár jeho od úsmevu, nímž jej odpovedal, a myslí: „Prečo sa tento ozaj neožení? Či naveky a celý chce sa obetovať len školám? Aká škoda!. . ."

Zase oprela oči do pustého priestoru, teraz už proti dverám, vedúcim do izby rodičov, lebo si inak presadla, a opäť je u Mila duchom. Čo robí sám? Zaševelila sa a vstala pudom hnaná. Čo tu bude sedeť bez osohu, a tam jemu je azda potrebná. Pritom ona i tak bola by v stave celé dni naň hľadeť, hľadeť . . .

„Zostaň, Lenuška!" ozval sa otec, keď zbadal, že sa berie preč. Ona sadla zpät a pozrela k tatuškovi dlhšie. Azda on poslal pre ňu k Milovi a nie prísna mať?

„Nech pracuje majster v pokoji!" povie i sochár Viktor Chmeľ do poly vyvalený, a úsmev zahrá mu na tvári akýsi. „Stano horí túžbou môcť chválospevy písať o ňom."

„Azda pre mňa pracovať nemôže?" zadivila sa ona, dúpkom pozrúc na sochára. On len kývol rukou, ďalej si hovejúc na mäkkom dívaní, a nepovedal nič. Potom napäl oči čierne a okrúhle, aby sa vpil nimi do jej tvári. On totiž bol v Pešti za tri roky — ináč syn hostinského — a bol už celkom ako tam rodený, aj tak sa tváril. Bol veľmi nevšímavý, vyvaľoval sa celý deň a hľadel na ženskú s takou bezočivosťou, že i Mara — a tá nebola veľmi prísna — mala čepec a muža nie — odplula na zem . . .

O chvíľu ožil dom. Mitra Veský vrátil sa výtečnej vôle z dediny, kde pil. Ako vstúpil, vyhľadal najprv dlhočiznú fajku a sadol k domácemu pánovi, zaujmúc si ho pre seba. Lebo ten jemu patril, ako vravel, chtiac tým mu zalichotiť — sochár má právo,

len kým je on nie prítomný. Sochár zazíval a on, zapaľujúc zápalky jednu za druhou — ustavične mu zhasínala fajka — začal rozprávať neprirodzené kúsky zo života vojenského — bol za rok dobrovoľníkom — a šťastie i spokojnosť len tak ihrály mu v očiach. Pil celé popoludnie, a domáci pán, ač vie o tom, shovára sa s ním, ako by mal poriadneho človeka pred sebou. Ba pozdejšie ešte sám, keď Mitro prispomnel, že ho smädí, dal doniesť od Mary vína z toho lepšieho a ochotne nalieval mu do pohára.

„Pite, keď vás smädí a dobre vám padne!“

Domáca pani, ktorú netešil celý tento svet, nieto zabávanie takéto, vyšla do kuchyne, ako by nemohla dýchať viac to povetrie. Roboty hrúza je každý deň. Ustáva veľmi, najmä na bolavú nohu večer ledva sa hýbe. Veľa je to už na ňu. Stana, ktorý jej je rodina a prichodí každé leto, ani neráta, ale teraz je o troch viac, ako inokedy. Snúbenec dcéru prišiel bývať sem už dva týždne, a tu bude, kým mu mať, ktorá šla ku chorej, inde vydatej dcére, nevráti sa domov. Ona ho sama zavolala a s ním i dvoch kamarátov jeho. Izbu Heleninu prichystali jemu, lebo že tam mu dobre bude na ducha, on vravel. Mitro Veský tiež mu je preto dobrý, i sochárova spoločnosť mu je potrebná. Domáca pani ešte rozumie, že v izbe Heleny dobre sa cíti, ale že by sochár, ktorý vyvaľuje sa nešeredne na diváni celý deň, niečo priložil, alebo Mitro, ktorý pije, to už nemôže pochopiť. Nie že by ich vďačne nemala v dome — chvála buď, jesto z čoho byť pohostinným a sme na to, aby sme služili jeden druhému — ale... inakší boli mladí ľudia predtým... Teraz nemajú nič úcty proti starším, nič... ako so seberovnými...

„Ah, jaj!“ hodí tvrdou rukou bez vôle a sadá na lavicu k mašine. „Mara!“ povie slúžke, ktorú rada mala obzvlášte, lebo vysluhovala syna v chorobe, „daj mi ten stolček pod nohy!.. „A čože je to?“ spýtala sa načúvajúc.

Mara nechala do poly oškľbané kurence, chystané na večeru, a utrúc ruky do zásterky, utekala dať jej stolček, ešte i nohu, tú bolavú, jej úctive vyložiac naň.

„Čo je to?“ odpovedá potom na otázku. „Nuž husle pištia!“ a vzdychne ochotne, spolu cítiac s paňou. „S jednej strany by tu mohli ešte aj takú šarapatu nerobiť.“

„Nechže si robia dobrú vôľu!“ hodí rukou pani, jejž dobre padly slová Marine, ale zastala hostí predsa pred druhým.

Vskutku v izbe, kde už horelo svetlo, Mitro, ktorý pil tri hodiny na dúšok, opustil stôl i domáceho pána, ktorý patril jemu, a šiel ku klavíru za husľami, aby bol bližšie Heleny. Vzal ich k sebe, oprúc si ich o plece, a zaškrečal na nich, že sa všetci obzreli, ešte i záhalčivý Pešťan na kanape, a Helena z veľkých dúm vytrhnutá splašeno zdvihla oči naň. On usmial sa, hľadiac dupkom na ňu — zdala sa mu pekná, ako hľadí hore naň — potom, ako by mu čosi prišlo na um po nej, odložil bičík a husle a spýtal sa: „No, a dielo sa narodilo, že tu sedíte?“

„Aké dielo?“ spýta sa ona zapálená a pozre zase hore k nemu s nádychom výčitky. Mitrovi tak ešte krajšia sa zdala.

„Veľkého nášho majstra. Obraz ten, čo mal byť chýrečný," odvetí, a kolo úst i tohoto kýsi úsmev tajený.

„Najskôr sa musí umelec narodiť," rečie otec od stola, zastarejúc sa. A viac nepovediac, obráti sa zase k sochárovi, i napráva si dlhé vlasy, tam niekde nad krkom narastené, ale začesané hore na holé temeno, aby ho chránily. Helena dlho pozrela k nemu.

„Ale či sa narodí!" zdalo sa jej, že povedal sochár otcovi. Ona sa zapálila a srdce zatĺklo jej pod zlým dojmom.

„Mal by piť víno... ničoho iného mu netreba," vraví Mitro, sadajúc opäť ku dvom, a čiahne za pitím. „Takto nič nebude z neho, iba ak šedivec pred časom zoškvarený," a obrátiac sa k Helene, zavolal jej: „Budete ženou muža šedivého! Hop...!" rečie zrazu a zahryzne si do pery, i druhí prestanú sa smiať; do izby prišiel spomínaný. Nepovedal ani slova nikomu, začal sa prechodiť po izbe, a tvár jeho je dosiaľ červená, oko zapálené. Pozrel po všetkých a zdalo sa mu, na každej tvári úsmev utajený, ako by sa na niečom zabávali, ale jemu taja. Azda na ňom? Domáci pán ponúkol ho sadnúť i pohárom.

„Nebudem, ruky bozkávam!" odpovie on roztržite, nezbadajúc, že sa pomýlil a nie domáca pani vraví k nemu; ale úsmev na rtoch dookola videl. Započal si hladiť dlhé umelecké vlasy, naťahujúc si ich od kožky, vše pozrúc na Helenu, čo tá. Stojí u klavíra zase chrbtom k Stanovi obrátená a sleduje každý pohyb jeho pohľadom, plným myšlienok. Ale pomaly vyjasnieva sa jej tvár a oko jej zaskvie sa v tichom žiasnutí. Darmo smejú sa. On je, čím sám sa cíti byť... Aký rozdiel je medzi ním a nimi. Ako vysoko, vysoko stojí on nad všetkými, i Stanom snáď..." Tu zastaví sa, aby pozrela k nemu, či i nad ním, súc si nie celkom istá, a zbadá opäť, že mu chrbát ukazuje. Nepovie nič, len pozre naň i zato a odíde už celkom inde, pokračujúc vo svojom obdivovaní.

„Aký rozdiel, aký veliký! On plný nepokoja, ohňa — v týchto nič. Tu Mitro, keď sa napije, nič ho netrápi, je šťastný, a sochár leží, len nech má všetko pohodlie. Pravda, že oddychovať prišli, ale Milo ani tu nemá oddychu. A ešte oni budú žarty z neho tropiť? Vraj víno nech pije, a ešte ten..." I zazre na sochára, ktorý povedal: kto zná, či sa narodí umelec...

„Veru Milo ošedivie od boja a ohňa," prišiel jej ktosi pošepnúť. Pozrúc, videla Mitra s dlhou fajkou.

„A len tak nič po nič," vraví Mitro ďalej, nedbajúc, že Fizelčík pozrel naň. „Keby aspoň nezhorel darmo, ale mne sa zdá —"

„Čo sa vám zdá?!" spýtala sa ona dychtive, rýchlo pozrúc naň.

„Nič, nič!" na to ten, zľaknutý jej prenikavého oka, a odíde. Aj ona berie sa a zastane ku snúbencovi do okna, kde si bol zastal na bok a ztade pozeral na nich zpod obočia.

„Milko!" šepce chvatom, prosebne i zahanbeno. „Ty hádam máš druhé nadanie, nie maliarske."

On pozrel prekvapeno na ňu, potom sa zasmial na nej.

„Hádam, hádam... alebo... alebo —" zmýlila sa a zamĺkla

„Hádam, hádam, alebo — alebo...“ posmieva sa on žartovne a pozre jej zaľúbeno do očú. „Hádam ja viem najlepšie, čo je vo mne!“ odpovie potom vážne.

„Ale naozaj, čo by si sproboval“ ... I zamĺkne opäť nesmelo.

No Fizelčík svraštil čelo a shŕbil sa. Čo toto dievča pletie? On vie, čo je s ním jedine, on cíti, cíti tu, v srdci, že tam jesto čosi, čosi, čo páli, horí a nedá sa mu pohnúť. Nemôže to už preniesť, ani nevládze so sebou. A zas vo veľkej rozorvanosti schytí sa a uteká do svojej izby, aby tam behal a trudil sa.

„Či viete, čo by bolo z Mila najlepšieho?“ prišiel sa spýtať Mitro Heleny, pozerajúcej na dvere, za nimiž zmizol Milo, kto zná, či nie nahnevaný.

„Čo?“

„Komediant!“

Helena roztvorila oči, užasnutá nad neslýchanou urážkou, ňouž vysmial Mila. Nepovediac nič, odišla od neho temer plačúc. Je toto, vidí, človek špatný, ktorý žart si tropí zo všetkého, ešte i z takej svätej veci, ako je Milova. Nezaslúži, aby len jedno mizerné slovíčko ztratil s ním človek; ale ani neprerečie k nemu viac, čo po desať liet príde sem oddychovať!

„Vy sa do toho nerozumiete!“ riekla s pohoršením. „Vy závidíte len ... ešte komediant!“

Dookola zasmiali sa, a Mitro s najväčšou veselosťou, ani ako mak neurazený jej výrokom.

„Divné,“ myslí si Helena, „že tatuško počuje toto a nepozastaví sa na tom, ale smeje sa! ...“

„Eh, babroši, babroši!“ povie potom pán domu predsa, ale i to s láskou a dobrotive.

Nastal deň druhý, jasný a horúci, so slncom na oblohe. Helena predpoludnie trávila s matkou a mlčanlivým Mlynaričom u hrobu Edmunda a v kostole, ako každú nedeľu. Popoludnie prešlo živšie. Totiž prišly tri slečny z Praporia, dve sestry, dcéry pána farára, a jedna vdovicina, po predošlom farárovi. Všetky tri sú priateľky Helene veľmi dobré a dve z fary ešte i rodina ďaleká. Často schodia sa, vše i peši — lebo je Praporie len pol hodiny chôdze — a vše len samy tri, bez sprievodcu. I teraz prišly len samy a narobily šumu a dobrej vôle u Biezovských. Domáci pán, ktorý rád videl mladšiu Milicu, zaujal si tú, spytujúc sa o otcovi a kedy už bude jej svadba — totiž vydávala sa; domáca pani milovala staršiu, Leontínu, veľmi vážnu bielu a spanilomyselnú devušku. Tá totiž rojčila za Edmundom, kým žil, a teraz žiali a trúchli v sebe, keď ho niet. Preto je obzvláštne naklonená k nej mať, a keď tú vidí, ako by vrásky na trúchlej tvári vyrovnaly sa.

Sochár, ktorému veľmi padla do očú krása Milice, ale obzvlášte jej postava, akej on — vidí sám — so všetkým svojím umením nikdy nevytvorí, čo by koľko žil, opretý o lakeť zahľadel sa neslušne na ňu, ale svojho pololežiaceho sedenia nezmenil. Veľmi sa mu

páčila, no na jej ruke skvela sa obrúčka už, a preto neobdaroval ju ani jedným slovom, iba díval sa ako umelec. Milica zbadala jeho vyduté oči a usmiala sa milým úsmevom, ktorý prezradil, že rada sa páči; no i tak bola veľmi pútavá. Stano s dlhou čiernou bradou prestal brinkať na klavíri a vzal tatuškove noviny; len Mitro chybel, ten šiel, ako obyčajne, piť.

Helene zostala Róza, dievčina vrtkej nízkej postavy, dosť peknej tvári. Tá šla s ňou i do kuchyne, keď mať poslala dcéru schystať havranku. Po chvíli vyšla i Milica k nim, len Lea ostala ďalej s domácou paňou.

„Hela!“ začne Róza, akonáhle do kuchyne prišly, v riedkych ružových šatách, ktorú páni malou pipíškou volali. „Jaj, Bože, my ti máme veľa čo rozprávať! Však sme už dva týždne neboly spolu? To je hrozné. Koľko ti ja mám všakového povedať!“

„Ty naveky máš veľa povedať!“ vraví krásnej ako socha postavy Milica trocha ironične. I opre sa tam o stôl.

„Pravda, že naveky! Jaj, Lenuška, my sme robily celý bál v nedeľu na maminho mena; čo si neprišla?“ trkoce pipíška, nedajúc sa mýliť. „Bol i doktor. Či škoda, že prejde na druhú stanicu! Mne povedal, že som ako vtáča štebotavé!“ I hľadá, krutiac sa dookola, kde by si sadla v svojich riedkych ružových šatách, ale ani jedno miesto nezdá sa jej, i stojí.

„Alebo ako pipíška,“ vraví Milica.

„Veď ten tu školskej Kláre dvorí!“ povie i Helena, upozorňujúc ju, aby vážne nebrala reči odchodiaceho doktora. „Tak, pipíška!“ doloží i ona.

Róza, vskutku ako pipíška, s krýdlami, samý garnír, s čipkami na pleciach, dobre nevyletela do povaly, ale nazvania pipíšky nevďačne prijímala. Zamĺkla kus, miesto nej zamiešala sa Mara, čo sneh bila u dverí; Helena, sediac na lavici, krútila lyžicu v žĺtkoch a cukre.

„Azda i k nim chodí ten doktor?“

„Jaj, Heluška, to bol slávny bál,“ príde na um opäť pipíške. „Keby si bola videla Jula Krapca, bola by si sa zašla. Ako sa ten trasie, keď tancuje. Hahaha, ako by, ako by... nepoviem, čo povedali páni naň. A s Ciriakom ani jedna nechcely sme tancovať. Jaj, keď je krivý, zle je s ním. A ešte Jibelský, vieš, ten maličký, čo má také plané zuby?...“

„Ten tebe pristal najlepšie!“ pretrhla ju Milica a zasmeje sa. „I ty i on maličký!“

„O, hneď!“ odpovie tá a nahnevá sa, že sa jej okrúhla tvár zapálila nesmiernou červenosťou. Znak, Milicine slová ju veľmi ranily. Odvrátila sa od nej a zohla nad misu, kde mieša naveky na jeden bok Helena.

„Čo to bude? Azda zase parfé? Však som povedala, že zaše bude. Sláva! Škoda, že sme sa nestavily, bola by vyhrala... Ale kde beriete toľko ľadu v tejto horúčave?“

„V dedinskej ľadovni.“

„Tam nám dajú dosť!“ zastarie sa Mara opäť. Slečny pozrely

k nej a nahnevaly sa, že sa mieša. Milica radila, aby sa inou rečou shováraly.

„Veď aj tak vie," odpovedala Helena.

„Aj u nás jesto ľadovňa," štebotce pipíška opäť, „ale sa v tej skôr rozpustí ľad, ako vonku. Vystavili ju práve dvermi k poludniu!"

„No veď ich rychtár, to je mudrák. Však je ten, čo si vzal tú vdovicu Tríbovie?" spytuje sa Mara v červenom čepci.

„Mara, či ty dobre bieš ten sneh? To má byť veľmi tuhý!" zahriakne ju Helena.

„Náš rychtár je tuťmák, Hela, pravda je. A váš je taký elegantný sedliak!" vraví túžobne pipíška.

„Ani tie Borišine klobásy v Gále!" zasmeje sa Milica.

„A to ako bolo, ako?" spýta sa so smiechom Helena a i Mara.

„Mamička bola v meste vo štvrtok, i ohlásila sa u mäsiara nazpäť idúc v Gále, či má bravčoviny. Mám vraj i klobásy, a veľmi elegantné, i do zámku vzali z nich."

„Hahaha, hahaha!" rozosmialy sa všetky slečny, i slúžka, ako by rozumela.

„To musíme rozpovedať Mitrovi!" vraví Helena. „Ba čo robí Milo?" prišlo jej na um.

„Ba ver' pánu professorovi, aby sa im čelo vyjasnilo!" povie Mara odo dverí.

Slečny zasmialy sa na nej, potom nahnevaly sa konečne. Je toto predsa škandál, do všetkého sa mieša. Helena prišla k nej, obzrela sneh, čo mal byť na puserle, a vytuskala ju do pitvora, že sa tam lepšie sbije, tam je chladnejšie.

„Akurát, Mara má pravdu! Mlynaričovi by sa zišly veselé historky," riekly Helene, keď ostaly bez Mary.

„O, tomu nie! Predtým mám veliký rešpekt. Že je professor a že mlčí naveky, nazdám sa, že kto zná, čo trčí v ňom."

„Ako v tvojom snúbencovi!" vraví Milica.

„Veď v tom azda i trčí niečo?" rečie Helena a skúmave pozre na tvár peknej Milice, okolo chodiacej. „Ba či je doma?" myslí medzitým o Milovi.

„Zavedieš nás do jeho chyže pozerať?" volá Róza-pipíška s oduševneným okom.

„Dobre, ale smiať sa nebudete tak veľmi, ako minule. On to hrozne nerád. Maru by zabil, keď mu ide do chyže, len preto, že sa smeje. To mu zle padne!"

„A Mitro kde je?" spytuje sa Rózička. „Ale ten sochár, či čo je — či máte tu veľa tých výtečností; pravda, Fizelčík si hockoho nevyvolí za priateľa — ten má divné maniry. My, dámy, sme tam, a on leží na dívani. Ani tetuška a ujko mu neimponujú. Mlynarič je inakší, čo aj mlčí. ."

„Hja, sochár je Pešťan. Tam že sú také obyčaje. Nazdá sa, že my dedinčianky sme sprosté husi, čo všetko uveria."

„Tak je to hlupák..."

„To sa rozumie!"

„Naveky na tej kanape rozvalený," zlostí sa dcéra vdovicina,

pipíška, „druhého ani nepustí ta. Ale viete, čo? Obsaďme dívání a on nech sadne na stolec alebo nech stojí ako drúk. Vieš, čo, Heluška? Po hovranke — daj, i ja budem niečo robiť“ — potrhne sa a rýchle vysukuje rukávy i čaká za lyžicou, aby skôr bolo. „Potom zabavíme sa nejako. Nejakú spoločnú hru, na „tanier“ alebo čo — keď toľko máte tu tých darmošlapov, použijeme ich!“

„Dobre, dobre... budete stôl zakrývať!“ odvetí Helena a nedá lyžice. „A v akých šatách ste boly v nedeľu?“ spýta sa, aby nebola reč o pomáhaní, obrátiac sa k Milici, ktorá chodila dookola, ticho si nôtiac.

„Ja som bola v modrých vykrojených, s perlami na hrdle!“ vraví rýchle pipíška. „Vieš, v tých pekných, čo mám, čo mi tak dobre stoja!“

„V ktorých som taká pekná!“ doloží Milica a zasmeje sa i s Helenou. „No to je jedno, či, ‚dobre mi stoja‘ či, ‚pekná som‘,“ vysvetlí jej, vidiac, že sa nadurila.

„To je nie jedno! Ja sa nikdy nechválim, môže každý vedieť, čo ma pozná. O sebe ani nerada vravím,“ odvetí pipíška, červená v tvári, a odstúpi. Čo je Milica i najkrajšia, nemusí tak štípať každého.

„Čo ju nenaháš?“ šepne Helena tajne Milici. „Nechže vraví, keď je to jej radosť. Aj tak nebude mať pokoja, kýmkoľvek nevypovie všetko, čo ju teší. Dotiaľ tlačí jej to srdce... Už sa hnevá!“

„Ah, nech!“ pohodí tá krásnymi plecami, akých sochár nenalepí, čo by sto rokov žil. „Čo sa bude ustavične chvastať? Ona že je aká? Šla v nedeľu z rúk do rúk, i traja čakali za ňou, kým ju iný pustí, a nevraví nič...“

„Ale však budeme sa hrať po havranke?“ spýtala sa po chvíli Róza ticho, už skrotnutá ako ovečka — ale Milice sa strániac.

„Pravdaže. A čo sa stalo ešte na bále, Rózička?“

No Rózička už zamkla svoje ústa a nechcela povedať ani slovíčka o tom. Naostatok ona nikomu nedovolí robiť zo seba posmech.

Helena šla pre furmu, namastí tú dobre a vyliala do nej, čo miešala. Potom všetky tri odniesly do pivnice, obložily ľadom, nasoliac ho. Vzaly sneh sbitý od Mary, spravily i z toho, čo chcely, a zavolaly Maru dnu, aby šla pozor dávať na kuchyňu. Potom, chytiac sa vedno všetky tri, šly do izby stôl zakrývať. Cestou spýtala sa ich Helena:

„Chcete, aby sme zavolaly Linu s pošty a Kláru školskú?“

„Ach, keď sú to také vysokomyselné,“ povie pipíška; „ale ako chceš.“

„Čakajte, čakajte!“ prišlo zrazu Helene čosi na um, keď už boly vo dverách. „Musím odísť, ale hneď som tu.“

S tým, prepustiac ich do izby, odbehla do chyže Fizelčíkovej. Dnes nevidela ho ešte. Ráno hneď šiel prechádzať sa pred kostol do tône líp a ostal tamvon niekde, ani na obed neprišiel; i chce ho vidieť teraz. No izba je i teraz bez neho, ale rozhádzané veci svedčia, že bol tu a bol i boj dnes. Usmiala sa nad tým a v rýchlosti šla obzrieť najnovší obraz, či nie je zničený. Oči jej primrely

na dievčine bez nôh, a kopa myšlienok shrnula sa jej na čelo. Akousi nenávisťou naplnily sa jej oči pre ten obraz, ktorý toľko mučil Mila a ju pripravuje o niečo pekné, o vieru v Mila. Odvrátila sa od neho a pozrela na druhé, zastaviac sa pri jednom, ktorý hotovil pre mladoženíchov v Praporí. Dve kofy na dvojkolesovom vozíku pou roztrhaným červeným dáždnikom, do nichž šteká pes.

Helena zasmiala sa zrazu neviazane. A tu, ako za trest, zazvnely kroky v susednom salone. Zľakla sa. To je Milo, pozná jeho nervósny krok. Ak ju dopadne tu smiať sa, zle bude. I Maru dobre nezničí, že sa smeje. I obzerá sa, ako utiecť. Keď kľučka zašťukala, ona vletela do druhých dvier izbičky malej, kde boly poskladané pozostalosti po Edmundovi a kde keď sa šlo, nerada mať. Ztade ušla do spalne, potom, tajac smiech, do obednej medzi hostí.

„Čo je?“ spýtala sa jej mať, zbadajúc, že šla ztade a smeje sa. Helena zľakla sa a zvážnela, zacítiac vinu, že žije.

„Nič, nič!“ vraví, prežierajúc slinu, a zamieša sa medzi slečny. Tie, nemohúc ju vyčkať, vypýtaly stolové náčinie od domácej panej a boly už v prúde prikrývania, ako motýle behajúc po izbe okolo stola, krem Leontíny. Domáca pani tej nepustila od seba, že ich je dosť, čo prikrývajú. Páni skromne stáli po stranách, odstupujúc sa im, sprevádzali túžobnými zrakmi ich pohyby prelestné, a aj Mitro bol už tam. Gaštanové vlasy neporiadne ležia mu na spotenom čele a oči jasajú mu oduševnením. Už zase pil niekde. Jeho dobrá vôľa bola na najvyššom stupni, nechal domáceho pána sochárovi, veľkomestsky zunovanému a ovalenému o klavír, a šiel dvoriť slečnám na porad.

Vy, slečna, máte v očiach čosi... čosi, čo priťahuje neodolateľne,“ vravel k Milici. „Nie div, že ste Kropáčika zvábili.“

„Prosím, ja som ho nezvábila!“ bráni sa ona s výčitkou.

„On ju zvábil a chodil za ňou!“ zastane ohnivo pipíška, kladúc pohár na stôl a trepne ním o druhý. Oba sa prevrhly. Milica napravila ich.

„Áno, áno, ale tá sila vo vašich očiach ho priťahovala. Veď nie vy!“ udobruje on, krútiac si husté fúzy. „Nie div, že chodil: i ja by šiel, keby ste bývali bližšie!“

„Pol hodina cesty je ďaleko? Hahaha! počuješ, Milica?“ smeje sa pipíška vo vytržení a prevrhne slaničku. Milica napravila ju, soberúc soľ s obrusa nožom, no nezdržala sa už nepovedať: „Čo si nedáš pozor?!“ Iné ani nerobí, iba za ňou napráva. Pipíška je celá preč, že nevie ani, čo robí, iba sa chveje. Ač sochár modell si berie s nich, lebo i on ta pozerá ... „Za ňou už neslobodno chodiť druhému!“ volá pipíška, nezbadajúc, čo spravila, ani čo povedala jej Milica, a riedke šaty i čipky chvejú sa na nej, ako ona celá omámená. I ponáhľa sa nesmierne, aby čím skôr bolo prikryté, potom aby sa najedli a hrali konečne s tými vytečníkmi. „Veru za Milicou neslobodno už chodiť,“ volá ešte: „ani za Helenou!“

Mitra Veského upozornilo na ňu jej miešanie sa a on prizrel sa jej lepšie.

„A za vami áno?“ spýtal sa sochár od klavíra a napravil oči

bezočive k nej. Ona, ako z oblakov spadnutá, zaliala sa celá červenosťou zahanbenia horúcou. Splašeno pozrela dookola; čo to vravela vlastne?

„Aj jej srdce je už zadané," zastala ju Milica.

„Naozaj? komu, komu?" spýtali sa veselo dookola i druhí, chtiac žartom pomôcť zahanbenej pipíške. Ale Mitro, nedbajúc na to, prišiel k nej čím bližšie a povedal, že má tvár lúbeznú a hlas taký, ako vtáča. Doista by i slávika zahanbila ním.

„Ako som prišiel do izby, iba ten počúvam!"

„Špatník!" myslí Helena, zazrúc naň. „Už i tú musí na posmech doniesť?" Potom rýchlo skrútla sa. Mitro totiž zbadal jej pohľad a pristúpil k nej.

„Čo je s velikým majstrom?" I pohrá mu kýsi úsmev na rtoch v okamihu. „Netreba ho nechávať samého, lebo je chorý."

„Tak choďte k nemu!" odpovie ona trochu strmo. Keď je pri ňom, smejú sa, že je tam; keď je nie, netreba ho samého nechávať. I chce mu niečo odseknúť, ale zatíchne mimovoľne: do izby vstúpil spomínaný.

„Naveky vlk je za humny, keď je reč o vlkovi," šepol jej a spravil úškľabok. I bol od neho taký špatný, že Helena rozosmiala sa nechtiac.

Milo vychudlej tvári, ako pravý umelec, prišiel dnu a, pozdraviac sa s hosťmi, zastal rovno u Heleny.

„Kde si bola do poludnia?" spýtal sa ticho, ale oči svieťa mu odsúdením. Včera celý deň boli u starej Kopanovskej, potom u Kláry, Liny, dnes už ani nepovie, že ide, zmizla.

„Boli sme v cintoríne a v kostole..."

„A ja som pil i predpoludním i popoludní," ohlási sa kamarát Mitro nespýtaný, aby zasmiały sa všetci. Fizelčík, nedbajúc na všetek smiech, ktorý vskutku nasledoval po reči Mitrovej, začal naťahovať dlhé vlasy svoje a prešiel sa poza stôl.

„Ako si tie vlasy trápi náš majster!" šiel pošepnúť Mitro Helene.

„Čo chcete?" spýtala sa ona duseno, ale, tajne predsa pozrúc na vlasy i ruku Fizelčíka, usmiala sa mimovoľne, čo ju veľmi popúdilo. Mlynarič, chodiac dookola, zbadal to a zarazenému prišlo mu čosi na um, čo nerozumel.

„Ako, ako?" myslí si, vidiac ich smiech.

„Okolo neho sa!" vraví ďalej Mitro ticho, napriek tomu, že Milo hľadí na nich, chodiac po izbe. „Chorý je, treba ho vyliečiť. Ale vy sami ho ešte utvrdzujete v jeho mýlke a obdivujete ako polboha. Milo je blázon a nie majster. Vše samota mu je treba, vše vy, vše sochár, vše ja. Pochodil všetky mestá, kde talenty brúsia... Ani tie dlhé vlasy nič neosožia! Nie že by vzal ríf a šiel zeme merať! Zblázni sa, ak sa v tom nechá." A povediac to bez žartu a smiechu, ide ku stolu, kde flaša vína. Domáci pán hneď zbadal jeho túžbu, i nalial mu do pohára láskave. Mitro bol priateľom i Edmunda, kým žil. Vedno rástli. Edmund napájal ho,

keď zbadal, že má k tomu náchylnosť, aby sa zabával potom na ňom, a tým zkazil ho. Preto je taký dobrý k nemu otec, snáď aby zhladil vinu synovu. Mitro vypil, spraviac úškľabok nešeredný, čo ho spravilo ošklivým — znak, že je rozladený vážne — a pozrel ku stolu k Helene, aký dojem spravila jeho reč na ňu, keď tá práve tajne kukla na jeho tvár, ako by chcela vyčítať, či pravdu vravel, či žartuje, ako vždy. Vraj ríf Miloví... či je on bandrár? Akých nešeredných výrazov to užíva! Že stretly sa im oči, nimiž tajne chceli skúmať jeden druhého, zasmiali sa oba naraz.

„Ták? ták?“ diví sa zarazený majster, vidiac stretnutie ich očú i smiech. Chudá tvár zapálila sa mu hnevom a zbledla potom. Zastal, oprúc sa o kredenc, aby premohol, čo sa dvíhalo v ňom zlého. Potom zapálil si cigaru, ako človek, ktorému je nič, ale oči horely mu vzrušením, no i tie privrel do poly.

Konečne posadali okolo stola, pohavrankovali, parfé na ostatok. Podarilo sa výtečne a pipíške i zúbky strply, čo veľa jedla. Sotva rozišli sa od stola, pipíška, v ružových riedkych šatách, celá sa chvejúc, ako vtáča pribehla so smiechom, krikom a pokryvkou plechovou:

„Hrať sa budeme teraz, hrať „na tanier“!“

„Vari s takýmito plnými žalúdky?“ zľakol sa Mitro Veský, ktorý sedel pri Milici, majúcej krásnu tvár, postavu i obrúčku. Vstal a utiahol sa k domácemu pánovi potichu, chytiac pohár. „Ja už len pri starších . . .“

„A pri poháre!“ kývol dobromyselne hlavou ten, prijmúc ho vďačne u seba.

„Či ho vidíš?“ zlostí sa pipíška, Helene šeptajúc. „Už sa odpratal!“

Sochár, dozvediac sa, o čo ide, šiel hľadeť na Leu, ticho sediacu u domácej panej, v nežnom rozhovore pohrúženú o domácnosti.

„No, toto je!“ hrozí sa pipíška, ani nevediac, čo povedať od veľkého vzrušenia, a soberie sa ku Stanovi, majúcemu bolestnú tvár a dlhú bradu. Nech vidia ti darmošlapi a nech im je ľúto, ku staršiemu sa obráti! Ale i ten len pozrel na ňu a usmial sa, ani neodpovedajúc. Musela sa obrátiť len ku sochárovi.

„Hrať?“ spýta sa on lenivo a opovržene. „Pre takú malichernú vec sa ani nepohnem. Prišli sme na dedinu, aby sme oddychovali,“ riekol.

Pipíška celá rozzúrená odstúpila a šla k Helene, ktorá stála u okna a smiala sa tam na nej.

„Počula si zahaľačov?“ vraví dychtive. „Vraj oddychovať prišli. A v meste sa pretŕhajú či čo? Aj veľa robia dakedy! Jednému flaša, druhému lenivosť, a to strašidlo, čo klimpká na tom klavíri — kto zná, či je i to umenie — ani len neodpovie, tomu i jazyk prišiel oddychovať!“ Tu udrie si na ústa ustrnutá. Čo to povedala! Veď je Mlynarič rodina Helene.

„Oddychuje, pravdaže, a sbiera sily na prednášky . . .“ odpovie jej tá, smejúc sa na nej, nič neurazená.

„Jaj, Helena, ja, ja . . . ja by im hneď do bláznov nadala.“

„Nech sa páči, haha!“ povie tá a príde jej na um, kde je Milo, že toho nespomnela pipíška. I prejde po izbe očima a jej zrak zastaví sa na Milici. Tá totiž sedela na posteli — ktorú postavili tam teraz čez leto, lebo nebolo miesta inde — a nič nerobiac si z toho, že Mitro vyvolil pohár a nie hru s nimi, ani z toho, že sochár sa vyvaľuje vo foteli a Mlynarič ani slova nechce ztratiť s nimi, ale v úplnej duševnej rovnováhe, objímuc jednou rukou roh pelesti, nôtila ticho, založiac nohy pohodlne na kríž a nestarajúc sa o nič. I tvorila tak krásny obraz, že všetci, i sám domáci pán, pozerali na ňu s obdivom, vždy a vždy vracajúc sa k nej pohľadom, o čomkoľvek bol rozhovor. Helena, prizrúc sa jej a pohnutá myšlienkou, vyšla rezko preč, nezastaviac sa iba v Milovej izbe. Tam bol a sedel na stolci pred obrazom s tvárou celkom vyrušenou.

„Ty si chorý!“ zľakla sa ona, vidiac ho, a chce mu obzrieť čelo rukou. On chytil jej ju a zadržal, ako by nedovolil dotknúť sa čela.

„Hádam by mu nadšenie odňala!“ myslí si Helena a úsmev mimovoľne zahrá jej kolo úst. Rýchlo prešla dlaňou po nich, aby ho sotrela. Na um prišiel jej Mitrov ríf.

„Poď medzi nás. Tebe nie je dobre byť samotnému. Tebe treba ľudí, ty si chorý.“

„Áno, chorý od sám seba!“ odpovie on, nepozrúc na ňu.

„Poď len . . . veď zato, zato!“ zamĺkne a nepovie viac nič; a divno, chce sa jej smiať opäť. „Poď so mnou, niečo ti ukážem, čo je pre teba práve!“ vábi ho nežne a sotre dlaňou smiech opäť.

Ale Fizelčík odháňa jej ruky, nimiž ako by chcela ho zdvihnúť, pomôcť mu, a hľadí na ňu horúcim zrakom, ako keď je nadšením zachvátený, a zato sa nehýbe. No jesto v jeho zraku čosi, ako hnev, zúfalosť, ľútosť. I nedopustí jej k sebe blízo a darmo ho volá.

Konečne, aby sa jej sprostil, vstal a šiel. V izbe prekypovala dobrá vôľa i bez spoločnej hry. Nastal spev a ešte i spanilá Lea vpadla doň a domáca pani nevyšla von, ač nemohla strpeť spev, ako syn umrel. No nezazlievala ho zato druhým, bola šľachetná. A pipíška tak vyspevovala oduševnene, že jej tvár sčervenela a oči roztvorily sa dúpkom.

„Aha, už bude mať Dorka nohy!“ zvolal Mitro od stola, keď Helena doviedla snúbenca a upozornila ho na Milicu, sediacu na posteli, — uhádnuc hneď, o čo ide.

„Čo vravíte, čo?“ spytuje sa Helena a ide bližšie ku stolu, odvrátiac sa od Mila, lebo nemôže premôcť smiech nad výkrikom Mitru. Fizelčík zbadal to predsa, pozrel na ňu bokom a zachvel sa. Potom pozerá na Milicu, pred ním sediacu, ako by naozaj bol do toho zanorený. Zrak jeho pomaly dostával jasnejší výraz a on mimovoľne primrel na nej, zabudnúc sa. Aký očarujúci obraz je toto! Koľko kúzla, koľko krásy, koľko rozkoše!

„Bravo, bravo! Nech žije majster!“ zatlieskali od stola, keď

videli, že Milica, dosiaľ pokojne spievajúca, začínala sa nevoľno cítiť pod jeho pohľadom vpitým.

„Bravo!“ riekol otec, kývnuc hlavou na znak súhlasu s druhými.

Milo spamätal sa a obrátil k tým, čo mu tlieskali. Medzi nimi, stojac pri Mitrovi, bola i Helena a smiala sa tiež. Vo Fizelčíkovi vzbúrila sa hrdosť. Teda tak! Kým on mučí, trápi sa, ona sa smeje, hrá a koketuje s druhými! Kým on zúfa, ona klame ho s Mitrom, ešte s Mitrom!... Vyšiel do izby svojej, aby — nie v borbe so samým sebou alebo v ohni nadšenia, ale v bolesti behal a zatínal päste. Ale o chvíľu dostavil sa zase v spoločnosti a oko jeho napnuté horelo pomstou.

„Počkaj, budeš ešte banovať! Ešte budeš pokorená!..“ hrozí sa v rozbúrenej mysli a približiac sadá k Milici nie ako majster veliký, ale aby jej dvoril.

V dome Michala Biezovského vzduch dáko zmenil sa. Mitro síce pije ako dosiaľ, sochár leží na diváni ako prvej, professor klimpká po klavíri a mlčí ako prvej, domáci pán a pani sú ako boli, ale Fizelčík zmenil sa navidomoči. Nesedí v izbe celé dni pri vystretých plátnach, a keď ide preč, neberie so sebou nikoho, ako prvej, nehľadá spoločnosti ničej. Vždy je len sám a chodí každý deň preč hneď ráno, iba čo príde prenocovať. Či prší, či neprší, a včera večer pri stole povedal Helene, že čo klince budú padať s neba, i tak pôjde na Praporie.

„Bude z neho majster predsa!“ povrávajú si priatelia a tváre začínajú im jasnieť. Ale Helene často zacloní sa čelo oblakom bázne. Jeho chovanie k nej sa totiž celkom zmenilo. Ostal akýsi trucovitý, vyhýbavý, alebo vše začne hľadieť jej do očú vyzývavo a kolo úst má výraz taký, že sa ho zdesí. A začo, prečo? Diví sa, nemohúc pochopiť. Azda, že sa zabavila s inými niekedy, alebo zbadal, že vše zasmiala sa s inými na ňom? Veď to nebolo zo zlého.

„Eh, veď sa on udobrí!“ zakončieva nepríjemné myšlienky a berie sa za robotu. I teraz matkou poslaná vyšla na chodbu, kde háby skladala Mara, s úmyslom, že nebude myslieť naň. Poobzerala háby, koľko ich je, potom prizrela sa, aký veľký dážď padol v noci, prizrela sa stĺpom chodby, zaťahaným divým hroznom, práve rozkvitnutým. Vôňa jeho roznášala sa po celom dvore, i k nej. Ona šla ta.

„Ako to možu privoniavať,“ povie jej služka v červenom čepci, „mňa už bolí hlava od neho, a nie som dávno tu.“ A pozrúc na háby i slečnu, nič nerobiacu, vraví: „A kým všetko pohýbem!“

Slečna, neodpovedajúc, odtrhla halúzku a pripäla si na plece i do vlasov, a len potom ide k práci. Mala úmysel čo najrýchlejšie vykonať, aby sa zbavila i Mary, ale nemôže. Nepokoj, čo ju mučil pre Mila, dostavil sa k nej zas. Nechala šaty a šla si lakeť opreť o chodbu, čelo do dlane.

„Však ich už bolí hlava?“ vraví Mara s výčitkou. „Povedala

som! No mne oni vela pomôžu!“ Že slečna neodpovedala ani na to, Mara vzdychne zhlboka a začne:

„Ale, kišasonka, nechže mi povedia, prečo sa oni tak hnevajú na mňa? Pani urodzená —“

„A ktože sa hnevá?“ pretrhne ju slečna popúdená.

„Tak im je niečo . . . nebývajú takí tichí.“

„Akurát tebe poviem, čo mi je!“ myslí Helena. „Ty budeš mojím tajomníkom, ako bol kočiš Ďuro Edmundovi. Všetko mu povedal, čokoľvek sa u nás stalo, aj nie súce pred očiúcudzie. Edmund zkazil i Mitra, a mať predsa ho tak zvelebovala!“

„Aj týchto by mohli iba z domu vyhnať,“ vraví slúžka Mara, vyberajúc goliere pánov. Keď už slečna nič nepovie, aspoň na tých sa vyvŕši. „Iba čo máme vela daromnej roboty s nimi... Darmožrúti!“ zašomrala pre seba.

Helena obzrela sa a Mara čakala, že ju zahriakne, ako inokedy, lebo si dovolí stareť sa do všetkého; ale tá, dopočujúc i jej zašomranie, zasmiala sa. Mara pozrela k nej a posmelená tým, razom zmenila sa. Srdce jej naplnilo sa láskou.

„Čo sa ich ja spýtam, kišasonka, ale nech sa nenahnevajú,“ začne dôverným hlasom. „Či to tí pán urodzený, čo tie obrazy maľujú, to robia z ihračky, a či z toho budú žiť?“

„Žiť, žiť, pravdaže.“

„No to je plané remeslo. Jeden obraz maľujú i za mesiac, a dosť malý, a predsa ho nedokončia. Veď čo by čižmy šili, by sa im lepšie odplácalo. Takto ich nevychovajú,“ pokrúti hlavou vážne.

„Hahaha!“ zasmiala sa Helena mimovoľne. To je zvláštny vtip. Milo veľký človek, a radšej by mohol čižmy šiť! To by sa zišlo povedať Mitrovi, on rád smiešnosti. Čižmy a obrazy! . . . I soberá sa do domu za horúca, že rozpovie to aspoň otcovi, ak druhému nie. V pitvore stretla sa so všetkými, koľko ich bolo koľvek. Hrnuli sa von, kladúc klobúky na hlavy.

„Kde? kde?“ spýtala sa zvedavo a pozre i na Mila, ktorý tiež tam bol a hľadí vzdorovito pomimo a s hrdosťou. Keby vedel, že mu Mara radí čižmy šiť!

„Veď ty budeš ešte i plakať,“ myslel si o nej. „Aká jej je tvár rozihraná!“

„Na raky ideme!“

„Idem i ja!“

„Čo by si ty tam robila?“ ohlási sa mať z kuchyne a krivká na bolavej nohe von k nim. „Ešte čo! . . . Ale na obed prídete?“ spýta sa pánov.

„Ešte skôr. Na polievku donesieme rakov, nestavaj mäsa,“ odvetí muž, o ňomž sa nevie, či je ešte aj inakší, ako dobrý. A obrátiac sa k dcére, vraví: „Chceš ísť i ty? Dobre. Cestou soberieme i poštárovu Linu a Kláru zo školy. Však, mamka?“

„Domácej panej tvár zvážnela. Roboty jesto v dome vela, slúžka druhá ušla, lebo sa nemerily s Marou. No nech ide. Jej chybeť nebude i tak — a keď sama nepováži — čím viac roboty na jej pleciach, tým lepšie pre jej trúchlu dušu.

Helena sbehla dnu pre klobúk. Všetci dočkali ju na chodbe, oddajúc sa do Mary pri hábach, aby jej dvorili alebo hnevali ju, ako je to zvláštna passia pánov. Iba Milo, strhnúc klobúk na oči, šiel popredku.

„Rozmýšľa," povie Mitro Helene, upozorňujúc ju, keď vyšli zo dvora a on už bol pred bránou domu gazdu Krakaľu.

„Naiste!" kývne hlavou ona a pozre na chrbát pred nimi idúceho „majstra". Čo to bude? Aj včera, keď boli na čerešniach vo vinici — tak volali záhradu v poli pre dva kŕče hrozna, čo nikdy nedozrelo — šiel popredku naveky, alebo zaostal i na desať siah, len s nimi nikdy nie. Ako čo by oni mali dáku nemoc, jejž sa bojí. Tak čo sa to deje s ním? Helena by vzdychla, no bojí sa, že by Mitro počul; nech aspoň druhí nevedia, čo sa deje medzi nimi.

V škole sobrali Kláru, u poštárov Linu, obe veľmi duchaplné slečny, a prišli o štvrť hodinu na lúku do doliny, kde prostriedkom žblnkal potok lúkou skosenou. Darmožrúti, ako pánov Mara volala v sebe, s chvatom sa dali do roboty, i tatuška v dlhom kaftane a dobrej vôle. Narobili sietí, na prúty nastýkali mäsa a obsadli potok. Pešťan i vyzul žlté črievice a, vysúkajúc nohavice i iné po kolená, chodil okolo vody, chtiac do nej, aby pod skalami obzeral raky, lebo že on už i tak lapal a nebojí sa.

„Fi, nehanblivec!" šeptá Klára dvom, ktorá bola veľmi prísna čo sa týče svedčnosti. „Ako si ukazuje tie zarastené hnáty!" A aj Lina riekla zhrozená: „Naozaj!"

„Ale veď to iba knajpuje!" zastane Helena hosťa. „A kto by ho zato odsúdil?"

Zato predsa slečny nesmierily sa s jeho hnátami a odvrátiac sa od neho, sadly k domácemu pánovi a Mlynaričovi, hľadiac do vody. Pozdejšie, keď za veľa neukazoval sa nijaký rak, zunovaly sa a šly pozerať žaby do vody na bok od potoka, kde stály močiare so zelenou vodou. A hľadiac do vody, pozeraly seba samé, aké sú, v duchu každá prirovnávajúc, o čo krajšia je ona, ako druhé dve. Mitro zbadal ich zábavu a priplichtil sa Helene za chrbát. Nahol sa k nej a riekol zrazu:

„Milo nebude len Milo predsa!"

„Jajajaj!" skríkne ona zľaknutá a prudko sa trhnúc pošmykne sa so skaly. Mitro chcel ju dolapiť, ale ona rýchlo odskočila na druhú stranu, cítiac v sebe veľkú šikovnosť, a čľapla do plytkej močary. Voda rozfŕkla sa na všetky strany, zamočiac jeho i ju a trocha i dve slečny, ktoré s krikom utekaly preč.

„Bravo, bravo!" zakričal sochár, bosými nohami stojac už v potoku na skale, voda zdala sa mu ešte studenou, teda čakal ešte, — a i otec pozrel k nim.

„Pochabiť sa netreba, Lenuška, ty babroš!"

„A čo bude Milo?" spýtala sa Klára, keď smiech zatíchol a Mitro i Helena zamestnávali sa stieraním kropají vody so šiat.

„Ale umelec!" dopovedal Mitro, vystrúc sa a otrčil prst na stranu. Obzreli sa ta, kam ukazoval, a videli na kopčeku od druhých oddialeného Mila. Tam stál, nedbajúc o raky, katastrofu Heleny,

smiech, ale v úžasnatom zadumení hľadel do diaľky snivým okom. Helena, stierajúc so šiat lilavej farby zelenkastú vodu, pozrela tiež na chvíľku ta. Pravda, deň je krásny, vzduch jasný, pole, lúky a celé okolie podáva výhľad veľkolepý, ale Helene prišlo na um, že on hľadí v tú stranu, zkade vidno belieť sa vežičku Praporia.

„Vidíte, Helena?!“ spytuje sa Mitro víťazne.

„Som vo vytržení!“ odpovie ona a chveje sa od zlosti. Už i slovo „slečna“ bude vynechávať. Čo tu chce, čo nejde ku potoku! Nevie, čo povie mať pre zazelenené šaty.

„Milo, však na budúcom plátne chytanie rakov povstane?“ zavolá sochár. „Hop!“ povie ticho tam professorovi a Biezovskému, „veď sa nie sem díva!...“ Keď Milo neodpovedal, iba zlobne odvrátil sa a šiel ešte ďalej, Mitro zahriakne ho:

„Čo ho mýliš? Zase nababre obraz nedohotovený. Čakajte, Helena, vy budete bez hlavy!“

„Aspoň pred slečnami tu netrepte,“ šepne mu ona rozčuleno. „Musí celý svet vedieť o všetkom? I tak sa hanbí, že ako divý uteká od nich, a Klára je veľmi pyšná, že je doktor zvláštny, čo jej dvorí.

„Už sú nie tu!“ na to on, a i sám berie sa od nej preč, k Biezovskému, kam patril, a ktorý už i volal ho ku sebe. Helena, dostierajúc si šaty, odhodila ich za seba a pozrela, kde sú slečny. Stály pri kope sena, ešte dnes nerozťahaného, a akurát spomínaly, aký je elegantný doktor, naprávajúc frisúry jedna druhej. Helena, keď už nebol pri nej, pozrela plným zrakom za Milom.

Čo to bude s nimi? Čím dial, tým je neznesiteľnejší. Azda ju už nechce, či ju ani neľúbil nikdy, len jeho samoľúbosti lichotilo, že ho ona obdivuje ako polboha? A teraz, keď to prestalo, už je po láske? Nuž keď je ani parom z neho, čo má robiť ona? Jaj, Bože, Bože náš!

„A tento zlodej,“ myslela s hnevom na Mitra, „ma tu ešte prehárča naveky. Ale ak Milo nechá ju, nedbá ani ona... I utiahne sa k otcovi a Mlynaričovi, sadnúc k potoku. Dali jej prút s mäsom a sieť do rukú.

„Rak, rak, rak!“ zakríkla, ledva prešla chvíľka, a zachveje sa vo zvláštnom pohnutí, ako by kto zná čo sa prihodilo.

„Pst! nekričte, naľaká sa a ujde!“ zahriakli ju. Ona zasekla pery, ale pozde -- rak ušiel.

„Tak neslobodno vravieť?“ spýtala sa potom pošepky tam na ľavo sediaceho Mlynariča.

„Nie, alebo len potichu!“ odpovie ten tiež šeptom, nahnúc sa kus, aby počula.

„Chacha!“ zasmiala sa ona, odvrátiac tvár od neho. Aký divný je Mlynarič, a pekný, keď šepce. Aké smiešne sú ústa červené jeho medzi bradou čiernou. A ozaj, prečo sa ten len neožení? Lea, to je obzvláštno dievča, tá by mu pristala. I chce ísť povedať to Mitrovi, či tiež tak myslí, ako ona.

„Ani smiať sa netreba!“ upozornil ju on sám za chrbtom. „A načo ste si sadli k tomuto bedárovi? Ten má dosť súženia

s chalanmi, jimž sa žertvoval — už sa i presilil a začína šedivet, pozrite — a ešte i vy idete mu na krk. Tichože!“ skríkol, keď obrátila sa k professorovi vysilenému, ako by chcela zvedieť z jeho tvári, čo ten na to i ako šedivie naozaj, a že usmial sa on, zasmiala sa oduševnene. „Tichože, ticho!“

„Hahaha, hahaha!“ zasmiala sa, keď bránil on, tým hlasnejšie a neviazane. Druhí pozreli na ňu a vidiac jej smiech, ako by sa im bol chytil od nej, rozosmiali sa tiež.

„No, to je pekne!“ prišly slečny od kopy k Helene. „Ona ide medzi pánov, a nás nahá.“

„No, poďte i vy!“ volá Helena veselo a robí im miesto k sebe. Professor musel ďalej. Potom už tri trkotaly, kričaly a smialy sa.

„Ale dosť už!“ povedal konečne tatuško, keď raky naľakané rozpŕchly sa so všetkých prútov a nedaly sa viac prilákať zpod skál.

„Ver' neviem, čo milosťpani postaví na polievku, ohlási sa sochár, už tiež len pri prúte sediac obutý. „Mohla len dať kapúna zarezať.“

„Babroš, kapúny na polievku sa nerežú!“ povie otec, poúčajúc.

„Veru, ale kačky!“ zase Mitro.

„Jaj, či je to duchaplný vtip!“ posmieva sa Klára, šepnúc Helene a štope ju lakťom. „Takého ani Pešťan nepovie.“

„Hahaha!“ zasmiala sa tá a pozre popod voňavé hlavy slečien, či Milo ešte stojí na kopčeku. „Ah, veď to všetko dobre bude!“ pomyslí si ľahkomyseľne, nedbajúc oň.

Helena dnes — ako Mitro tvrdil — vstala alebo ľavou nohou z postele, alebo snívalo sa jej s hadmi. Hneď pri raňajkách ukazovalo sa na jej chovaní, akej je zlej vôle. Sberala šáločky so stola; rodičia neboli už tam, ani Mlynarič, a Mitro, od nehož šírila sa vôňa slivovice, podal jej zdvorile svoju so slovami: „Tak ťažko musia robiť vaše ručky.“ Ona zostala hrozne rozčulená.

„Vari, že šálky sberám?“ osopila sa na neho, ako by jej bol aspoň do prsta zahryzol, že Mitro zľaknutý ohol hlavu, ako by bol dostal úder. „No, ak je i to robota...“ A obrátiac sa ku Pešťanovi, ktorý do poly ležiac držal líce na dlani, dívajúc sa jej do tváre čo najbezočivejšie, rečie mu:

„Aj vy by ste sa už raz mohli prebrať z toho hlivenia. Vašu hlinu, či čo to máte tam za omazivku, by ani nožom —“

„Kresačkou...“ napraví ju Mitro Veský.

„Teda kresačkou,“ na to ona so smiechom, ale trucovite, „nedala by sa posekať, tak stvrdla.“

„Keď je planá. Nevie ani ako to treba zhotoviť. Vy myslíte, že by i tento bol niečo? Babroš!... Dovolíte, že použijem pána otcovej výtečnej nadávky. Najviac ak hrnčiar,“ vraví Mitro zas. Sochár len smial sa, hľadiac i zato ďalej na ňu, lebo vedel, že ju to popudzuje a nie jeho „hlina“. „Keď sa soberete s majstrom veľkým, tri črepne vám spraví do daru, iné ver' nie!...“

„A vy, vy ešte!“

„Mojimi husľami, jednoducho, zaslúžim, aby mi hlavu prebil," pomohol jej on, vidiac, že nevie, čo mu má povedať. Bol Mitro Veský učiteľom hudby v meste.

„Ja to nechcem povedať," bráni sa ona tomu i aby sa nezasmiala s nimi, lebo nemá vôle nijakej. „Ale také sú zaprášené, že... jedným slovom ja vám ich utierať nebudem..."

„Bože chráň, ja toho nežiadam!" ohŕňa sa Mitro zľaknutý. Pošlite Maru, ja ju strpím vďačne!" I spraví úškľabok taký špatný, že bola na neznesenie jeho tvár.

Milo, ktorý tiež tam bol, opierajúc sa dvoma lakťami na stôl a kúril cigaru, robiac si okolo hlavy veľký kúr, cítil, že narážka o Mare jemu patrila. No ani nemihol, ač všetci usmiali sa mimovoľne. Na reči Mitrove, ktorý nevie iné iba pichať každého, nedá už teraz nič, ani na nikoho tu. Zbadal i rozorvanosť Heleny a vedel, príčina toho že je on, ale nedbá. Ba s rozkošou myslí si: „Však som povedal, že ešte budeš i žalostiť!" No darmo je už, on ju nechce viac. Dnes i odpíše matke svojej, aby vrátila sa od sestry, lebo nechce už tu bývať viacej. A zaujatý tou myšlienkou, vstal od stola a vyšiel do svojej izbice, dajúc sa do písania. Keď bol hotový, zapálil si opäť cigaru, prestrel nohy pod stolom pohodlne a hľadel do povetria cez dym pred seba. Tak dobre a spokojne sa cíti, ako nikdy. Nič ho nesužuje. Podstavce s obrazmi sú pri stenách v kúte odkladené, chrbtom do izby. Nepracoval už dávno, štetec leží v kúte i so všetkými farbami vyschnutými. Nenúka ho nič k dielu, ale nedbá. Ani to netrápi ho, že je snúbenec Helenin — že trpí ona, robí mu obzvláštne dobrý cit — a Milica, za ktorou chodí, že je druhého; ani to, že tu sedí v dome otca, jehož dcéru opúšťa. Zaujatý jedine citom k Milici, nestará sa o nič iné, iba s rozkošou myslí na dnešný deň, lebo slúbily sa slečny z Praporia prísť. Milica má vraj čosi povedať Helene; on šípi asi, čo — no nedbá; teší sa, že vidí Milicu i dnes.

A Helena medzitým zúfale dala sa do roboty. Vedela, že mať zlé city prácou odháňa, a narobila za hodinu toľko, ako inokedy za deň. Stanovu izbu na dvore poriadila sama, i salón, obednú a všetky krem Milovej. Do tej nenakukne viac, a stráni sa jej ako ohňa. Ľaká sa iba toho, že zbadajú to aj iní, a jej zrak, keď pozre na otca a mať, je nevýslovne skúmavý. Poriadila ešte i polovicu kuchyne, potom nahala všetko tak. Totiž, keď vynášala šaflíček, v ňomž umývala riad, čo nikdy nerobila — stretla sa v pitvore s Milom. Nešiel jej pomôcť zdvorile, ale zastal, zahľadel sa na ňu zvedavo — a potom zasmial sa nahlas. Otec, mať, a nikto nezbadali, prečo oddala sa do roboty, vyženúc slúžku do záhrady kopať: len on uhádol. V okamihu jej horlivosť splasla, a nahajúc všetko tak, šla sa zatvoriť do izby rodičov. Teraz sedí tam ustatá a zahanbená, no nemá pokoja predsa. Soberie sa hneď a ide ku kasni, že sa oblečie. Povyberala všetky svoje šaty a ani jedny sa jej nepáčily. Ako by stála pred okamihom, v ňomž rozhodne sa jej pád alebo víťazstvo, chcela čo najkrajšie vyzerať... Konečne vybrala si červené, čo na sviatky nosievala. I bola vskutku pútavá s preblesk-

nutou tvárou svojou, že Mitro, keď sa zjavila v izbe obednej, kde bol len on sám a sochár — otec a Mlynarič odišli kamsi — zastal a oči utkvely mu na nej v hlbokom obdive a dojatí.

„Pravá, pravá, pravá!...“ I zasekne sa a ani vypovedať nemôže viac.

„Pravá víla!“ pomohol mu sochár, ležiaci na kanape. Oko jeho lahostajne skĺzlo sa po nej. Keď je pekná naozaj, aby si dáko vela nenamyslela. V Pešti on krajšie videl sto ráz.

„Čo chcete dnes robiť, Helena?“ spýtal sa Mitro, zlaknutý, splasnúc rukami. „Vy máte vražedlné úmysly s nami...“

„Prečo?“ riekla ona bez vôle, „a aké?“

„Aké? Vy chcete nás pripraviť o hlavy a aj o tú trochu rozumu, čo ešte máme!“

„Čo nemáme!“ napráva sochár, rozvalený úplne, že sú len sami.

Helena zasmiala sa síce na okamih, nezdržala sa, no hneď sa odvrátila, že ide preč od nich. Konečne i to večné vtipkovanie zunuje sa. Nie je každý takej dobrej vôle.

„No a ako sa vyvaľuje ten sochár. Ten mňa neuctí ani mak!“ myslí si podráždená. Koho by to nehnevalo? I berie sa, že ide, lebo nezaslúžia, aby bol človek vôbec s nimi, no bez odplaty nemôže nahať Mitra predsa.

„Aj vy by ste sa už mohli obliecť dakedy.“

„Veď som oblečený...“

„Nie obliecť — ale sobliecť,“ napráva sa netrpezlivo, „sobliecť —“

„Čo? sobliecť?“

„Hahaha!“ zasmial sa sochár a tlesol do dlane na diváni, potešený.

„Nie, nie, nie! Čo mi nedáte dopovedať!“ skríkne ona náruživo a líca zalejú sa jej krvou zahanbenia a nenávisti. „Ja som myslela svrhnúť planého človeka so seba!“

„Eh, daromníci!“ myslí si a nečakajúc odvety výnde od nich, trepnúc dverami.

„Nervóznosť našej Helušky, ako vidno, povážlive rastie,“ riekol Mitro, keď zmizla za dverami a ostali sami.

„Kto zná, čo udrelo do sprostej hlavy toho hlupáka Mila,“ odpovie ten na diváni, zazívajúc. Začína tu byť nudno, vytiahne nohy na operadlo. „Vzal ho čert!“

Mitro pozrel na neho, prestretého na diváni, i nohy vykladené na operadle, ako by ho len teraz videl tak.

„Aj ty mohol by si sa šetrnejšie chovať!“ povie mu zrazu popúdený.

„Nuž a ty?“ zvolá ten v okamihu, narovnajúc sa na diváni a okrúhle oči zabodnú mu ohnive do Mitra. „Či v tvojom chovaní jesto ako mak nežnosti?!“

A dvaja priatelia div nechytili sa z nenávisti zrazu vzplanuvšej.

No prídu z Praporia, treba prežrieť všetky horké city a smieriť sa. Pritom všetkom hostia prišli len popoludní, keď ich už ani nečakali. Rozišli sa boli, každý, kde mu bolo milé, a Helena chcela sobliecť červené šaty, keď zahrkotal koč na bielom suchom dvore.

Rýchlo vybehla na chodbu a prvé, čo spravila, bolo pozrieť dychtivým okom Milicu, aká je. Bola odetá v hodvábnej bielej blúze, zafahanej čipkami čiernymi, a v sukni čiernej a Helene zdalo sa, že krásu jej zvyšuje ešte v očiach nový zvláštny svit, akého dosiaľ nemala. Helena zľakla sa toho a obzrela sa dookola, ako o ochranu. No sbehla s chodby i matkou poslaná, aby pomohla slečnám, ale zvlášte starej, ešte peknej panej, materi dvoch sestier, Lei a Milice.

„Už sme mysleli, že ani neprídete."

„Veď sme ani nemali prísť, a len na chvíľku ostaneme!" kričí pipíška, stojac v koči v riedkych bielych šatách. Ani tá nechybela, ako nikdy, keď sa šlo do Biezovských. „Na vás je rad, tetuška."

„Aj Mariška tu?" vraví ďalej potešená Biezovská k prišlej panej, neodpovediac Róze, „i Leontínka . . . vitaj, vitaj, drahá duša! I ty, Milica!"

Hostí zaviedli do izby. Mitro, hryzúc si kto zná prečo peru, klaňal sa veľmi zdvorile — Lea páčila sa mu vážne — a sochár svliekol sa s diváňa, vidiac cudziu paniu, a zabudol pri pohľade na Milicu, že je z Pešti. I Milo prišiel po chvíli a pochodiac dookola, pozdravil sa so všetkými. Helena, ktorá tajne ho pozorovala, videla, že zbledol celkom od pohnutia.

„My sme len na okamih prišly," začne štebotať pipíška v bielych šatách, „lebo je na vás rad prísť k nám; my si značíme!" a obzerá sa, kde by hodila klobúk svoj. Najbližšie bol kredenc, položila ho teda ta.

„Ah, ah, len aby ste sa hneď nesobraly späť!" riekla domáca pani kus ironične, a potom ihneď obrátila sa s rečou k panej prišlej. Nerada také neskromné dievča. Či ona rozhoduje, kedy majú odísť?

„Vieš, Helenka," volá pipíška, sadajúc s ňou ku stolu k druhým, „Milica vravela tisíc ráz: rada by som sa s Helenou shovárať! Nuž, reku, poďme; čo budeme hľadieť, že ony majú prísť? I ja mám toho veľa, veľa . . . Tetuška, i moja mama odkazuje, aby sa vám páčilo čím skôr . . . A ujko kde je, aj, aj —?" prišlo jej na um, nevidiac Mlynariča s nemými ústy.

Nik jej neodpovedal. Panie samy začaly si rozhovor a či chcely začať, lebo naveky viazol a kúsi dusenosť badať na všetkých. Páni prechodili sa po izbe — diván obsadly panie — Mitro hore, sochár dolu, a nevedeli si rady s Milom, ktorý s veľkým srdcaklopaním chodil nervósne, vše do jedného, vše do druhého sa štopajúc. Odstupovali sa mu kadejako, konečne Mitro, pozrúc sa mu dlhšie, utiahol sa ku klavíru. Pešťan tiež zbadal, že je nebezpečné s ním chodiť, zastal a obzrel sa za miestom, kde by si sadol. Pri Milici, kde jesto prázdny stolec, videlo sa mu najlepšie, i šiel ta. Tu náhodou pozrel na Mila — ktorý zastal neďaleko, trápiac si dlhé vlasy rukou — zľakol sa ho, kto zná prečo, a šiel na druhý bok k Lei a pipíške. Milo lačným zrakom pozrel na pustý stolec u Milice, ale nesadol si, bál sa. Bol až príliš rozrušený.

„Helena!" zneje oduševnené trkotanie pipíškino, „však vieš, že odišiel už doktor preč. Bol sa i tu odobrať? Ale ako by nie?

Jaj, Helenka, ja prišla som pri tej príležitosti do hrozného položenia.“

„Do akého?“ spýta sa tá, pozorujúc, kde sadne Milo. A jej mať, nemohúc strpeť už ďalej, povie k Lei a jej matke, čo pri nej sedely: „Či nerada túto Rózu, ona chce viesť slovo. Opravdová pipíška, naveky trkoce.“ I povie to trochu tak, aby i ona dopočula. „Ale tá nedbá!“ pomyslí si s odsúdením.

„Do akého? Bolo to zvláštno!“ šteboce pipíška. „Ja som povedala, aby nešiel, že budeme plakať. Tak, pomyslí si, on to vážne bral a prišiel sa ma opýtať, že či naozaj, a hľadel na mňa tak dlho a takým pohľadom . . . jaj, Bože! Tak, tak . . .“ I zachveje sa a s ňou všetky riedke garnýry, prižmúriac oči na okamih omámeno.

„Hahaha!“ zasmeje sa jej Helena a oči zahoria jej — Milo sadá k Milici. Ona vstala a pošla k Mitrovi. „Čo, o čom to hovoríte?“ spýtala sa, ač ten mlčal a myslel, aká je stiesnenosť na spoločnosti; ak by pipíška nevravela, nevie, čo by robili.

„O našich ideáloch,“ odpovie, hneď sa vynajdúc.

„Tak kto má ktorý?“ zvolala pipíška, dopočujúc, a skočila zvedavo a v ohni. Mitro odpovedal jej:

„Moja je sklenica, tu Viktorova črepňa, Stanov je žertva, a toho tam len štetec, lebo bude veľký človek.“

Všetci zasmiali sa a pozreli ku Milovi; on práve vravel Milici utlumeno:

„Už som myslel, že ani neprídete dnes. Čo ste neprišli dopoludnia?“

„Mamička zrazu dostala chuť s nami, ale nemohla len teraz. Ju sme čakaly,“ odpovie Milica, bokom pozrúc na Helenu.

„Už som temer nevydržal!“ Tu zacítil pohľady druhých, na neho upreté. Vzpriamil sa a zahladil dlhé vlasy za sluchy. „Už je po mojom štetci!“ rečie k nim čez zuby. „Prečo?“ spýtal sa, ač nik ho nepožiadal o vysvetlenie. „Pre ženské krásne oči!“ Potom nakrívil hlavu a pozrel zaľúbeno na Milicu, povediac ticho:

„Opojil som sa od vašich očú. Pre tie hotový som opustiť všetko a byť i —“

„Poriadnym človekom!“ doplní Milica ako máčiček ironične, berúc to na žart. „Čakaj Helena!“ vraví, dvíhajúc sa od stola, keď videla, že tá ide popri nich rýchlym krokom.

„Chcem ti povedať niečo!“ vraví už v pitvore, usilujúc sa dohoniť Helenu, utekajúcu pred ňou. „Čo je s tebou a tvojim snúbencom?“ spýtala sa, konečne dopadnúc ju v salone.

„Prečo, čo?!“ povie tá a nič nechce rozumeť. Všetko počula, čo povedal Milo a to dosť jej je úplne. I ledva vie udržať hnev, slzy, zúfalosť v sebe. „Poďme radšej dnu!“ a chytiac ju o poly, ťahá nazpäť.

„Čakaj, rozpoviem ti niečo.“

„Čo? Neviem, čo by si mohla!“ na to tá a náruživosť trasie ňou. „Poďme dnu! Ideš? Keď nie, idem sama!“ A nahajúc ju, ako bez seba berie sa dnu nazpäť.

„Treba zakrývať stôl?“ spýtala sa v izbe matky, zastanúc pred ňu, že všetci pozreli divne na ňu. Ešte len prišli hostia a nie je nič prihotovené. Čože jej je?

Milo opretý o kredenc — kde dlávil chrbtom pipíškin klobúk nezábudkou ozdobený — majúc dosiaľ omámené oči od krásy Milice, pozrel k nej tiež a zasmial sa. Jeho smiech zavznel škodoradosťou, že Helena, čujúc to, ako by ju had bol uštipol, rýchlo sa skrútla k nemu. Pokročila bližšie a v návale vzrušenia, nepovedomá ani dobre, čo robí, strhla obrúčku s prsta a prejdúc popri ňom prudko, hodila mu ju na kredenc. Prsteň zacvendžal na mramorovej platni, všetci obzreli sa, ale mysliac, že postrčil kredenc s pohármi on, neriekli nič. Jeho tvár, keď zbadal, čo spravila, zväznela na okamih, zdal sa prekvapeným, ač vedel, že to príde i tak, potom vzal prsteň rezko k sebe, skryjúc ho a zasmial sa zase, ako by riekol: „To som čakal!“

Helena vyšla do pitvora a zrazu zacítila obľahčenie. Duša jej prestala sa búriť a srdce stíchlo. Teraz už na mysli mala len Milicu, ktorú urazila. Odišla za ňou do salonu, kde ju bola nahala, ale Milice tam nebolo. Pozrela teda do izbice Mila, kde rady bavily sa všetky, pozrela izbicu, kde boly pozostalosti po Edmundovi, potom dolu na dvor, kde mal chyžu Mlynarič, a konečne šla do záhrady za dom. Tam je Milica a nie sama, i Leontína a Róza prišly ta, kým ona chodila po dome. Po zelenej skosenej lúke pod stromami chodia. Lea osobite robí návštevy dookola, majúc zduchovnelú tvár a oko snivé. Po tejto záhrade chodila noha Edmundova. Tam ten štep spravila jeho ruka, ten chodník široký cez záhradu bolo jeho dielo. Pri včelíne skala veľká, tam sedával on, keď bol už v ostatnom — umrel na suchoty — a ohrieval sa celé dni na slniečku. Len tieto upomienky a hrob ostal nám po ňom!

„Heluška, ja som ťa všade hľadala!“ kričí pipíška, ako zbadala Helenu, a hneď beží jej v ústrety. „Najprv som do salonu šla, potom do maliarskej — do Edmundovej som sa bála, že tetka nerada — i na dvor.“

„Tak sme sa naháňaly!“ myslí si Helena, hľadiac na Milicu, ktorá ostala len tam opretá o krivú jabloň sladkého ovocia. „Či sa hnevá?“

„Prečo berie Milo tvoj, tvoj, tvoj . . .“ Tu splietla sa, prezradiac, že i ona čosi šípi, čo nemá, a zapáli sa po uši „Čo nevie . . . som chcela povedať, že ten sochár bez maníru tak hľadí na človeka, že, že . . . Mal by reku brať si Fizelčík modelly ztadeto!“

„Na príklad teba!“ odpovie jej Milica obvyklým svojím prehárčavým spôsobom. Taká je pokojná.

„Ba veď z teba by bola socha krásna!“ vráti jej tá horlive, lebo si umienila, že všetko odplatí; potom povie: „Naostatok či by to nebolo niečo povznášajúceho, keď by nás na príklad teraz tu odmaľoval v zelenej tráve pod košatými stromami. Také by sme boly, ako víly. Ty bielo-čierna, aj Lea, Helena červená, ja biela víla!“

„A ešte čo?“ vysmeje ju Milica.

„Ach, čo," vraví odmietavo Helena, „veď sú to všetci len babroši . . ."

„Veru babroši, ako ujko vraví, keď nadáva dakomu," prisvedčí Milica. I zakolíše sa tam na haluzi sediac, a tvár jej sviežosťou kypiaca zaraz zaliala sa citom zaznenia, ale pre iné niečo. „Ty, pipíška, choď pre Leu, alebo nám kvetov natrhaj."

„A načo?" vzplanie tá, no naskutku soberie sa nafúkaná. Už sa chcú tajne shovárať; dosť ráz to spravia s ňou! Či je ona nie hodná dôvery, vyklebetí? Alebo sa budú shovárať o nej, kritisovať, ako domáca pani s tetuškou a Leou, lebo je plná pokleskov!

„Ja som preto prišla, Hela, aby som sa ťa spýtala," začne Milica, nepovšimnúc si urazenia pipíšky, „čo je s tvojím snúbencom?"

„Čo ja viem!" na to tá a pohne plecom. Zase chlad ju zašiel, ako o ňom vraví ona. „Nuž ale už je po všetkom.," myslí si, „vypočujem ju, keď tak chce."

„On je tvoj," vraví Milica ďalej, „a o mne snáď každý vie, že sa vydávam. Čo Kropáčik aj nemá ešte chleba, ja ho nenahám, a každý deň príde k nám Milo. Mysleli sme, i ja sama, že ako umelec sbiera modelly, či čo, ač zdalo sa jeho chovanie podozrivým. No vo štvrtok už jasne vyzradil, čo je s ním. Nik o tom nevie ešte, len tebe chcem povedať samej."

„Tak čo vo štvrtok?"

„Vo štvrtok bol jarmok v meste a ja bola som u brata. V ten deň šla som domov, ani nedajúc našim vedieť. Myslela som, i tak prídu do jarmoku, ale nebol od nás nik."

„Milo tam bol."

„Áno, stretla som sa s ním a, nevediac si nijako pomôcť, prosila som ho, aby ma vzal na koč, i tak ho cesta cez Praporie vedie."

„Tak ťa vzal!" pomáha Helena a zasmeje sa sama nad tým.

„Vzal ma na koč!" kývne hlavou Milica. „Ale, ale — odpusť, je to divný človek. Od samého mesta po Praporie naveky len vravel, ako ma ľúbi a ako všetko opustí pre mňa — štetec, teba."

Mala si ho dokonale zavrátiť!" zvolala prudko Helena.

„Veď som ho všakovak tíšila. On skoro plakal, jaj, Helena!" pomlčala kus. „Najskôr myslela som, že pil, ako Mitro, ale . . ." zamĺkla, a Helena videla, ako strmším ostal jej dych, i zdá sa vyrušenou z pokoja svojho. Zamĺkly obe, Milica pozerá do zeme so sklonenou hlavou, a Helena stojí so založenými rukami pred ňou a hľadí na ňu ponoreno. Teraz už nenávidí i pre Milicu Mila dvojnásobne, ale k nej nemá už čo vravieť. Zobzerá sa za pipíškou, aby šla k nim.

„Len si buďte samy!" odpovie tá prudko, ale keď videla dolu záhradou ísť troch mladých ľudí, Mitra, sochára a Fizelčíka, pribehla rýchlo. Ak by dostal chuť zvečniť ich tu na pažiti?! No Milo, ktorý mal ten krásny obraz stvoriť, nepozrel na nič a nezbadal nič, ale šiel rovno k Milici. Helena opustila ju, v okamihu ustúpiac.

„Milujem, milujem vás!“ vyznával náruživo tichým hlasom. „I život svoj dám za vás celý!“

Milica, od jejž boku odstúpila Helena, rýchlo pohla sa popúdená. Je to predsa len divokosť od neho takto ju napádať. Ju, už zasnúbenú, v dome Heleny, pred očima všetkých. A zapálená pohoršením i hanbou, odvrátila sa bez slova od neho.

„Hahaha!“ zavznel smiech na strane, kde stála Helena s pipiškou, žartujúcou s Mitrom, a odbitý Milo vycítil v ňom dokonale triumf.

Pod večer, keď hostia odišli a tetuška i Mlynarič vrátili sa domov, Mitro šiel piť a sochár shľadúval y izbičke na dvore lepidlá, Helena sedela opretá chrbtom o klavír. S ľakom rozmýšľala, čo všetko vykonalo sa dnes; bez rady a bez vedomia rodičov má pustú ruku. Cíti veľký nepokoj a vie, že mala by to oznámiť aspoň teraz, ale ako? I pozre tajne cez polotmu na mať, kde sedela na diváni, ruky složené držiac na lone, ale vidiac jej tvár ešte trúchlejšiu, ako inokedy, zacítila hneď vinu, že žije a Edmund umrel. Tatuško je inakší, ten, kým žil Edmund, miloval ich oboch, bez rozdielu, keď umrel, uspokojil sa — inej pomoci niet i tak — a miluje ju bez výčitky. Tak jemu, lepšiemu, povedať? Ale ak sa nahnevá, a potom nik nebude dobrý? I pozre cez tmu naň tklivo, a on akoby kousi myšlienkou pohnutý, vstal, podišiel k nej a pohladil jej vrch hlavy nežne.

Helena stŕpnutá zdvihla otázkou zrak k nemu, azda tuší niečo a ľutuje ju?

Keď trúchla mať opustila izbu, krivkajúc na bolavej nohe, nahal klimpkanie mlčanlivý Mlynarič a idúc popri nej, i on, — ač to nespravil nikdy ešte — pohladil jej líce. To spraviac, chcel preč, tu však zacítil, že mu dlaň ostala teplá a mokrá. Postál, obrátiac sa k nej a pozrel. Ona vyskočila prudko.

„Tatuško, nehnevajte sa! Ja som . . . my sme sa rozišli s Milom,“ vraví zajikavo otcovi v hroznom plači.

Tatuško, sediaci už zase u stolu, pokašľal a ani nezdvihol sa. Hodil rukou, ako by už vedel o tom dávno, a vraví:

„Nič to! Choď do samoty a vyplač sa!“

Leto pominulo, i jaseň, zima, a jar nastala. Je jasné ráno s veselým spevom vtáčat. Milo Fizelčík sedí v izbe vo svojom dome a je zmenený zas. Chudé kosti líc vyšly mu opäť na povrch a tvár jeho dostala veliký bledosť. Je sám — priatelia ušli od neho, za svojím povolaním každý, iba on ostal doma a sedí pred podstavcami skrčený. Má myšlienku dobrú, novú, i plátno vystreté. Namaľovať oklamaného človeka, ktorý chytá zbraň. Vie, že toto dielo donesie um meno, lebo doň vleje celú dušu svoju; ale nadchnutie ešte meškú . . . Že Milica zavrhla ho, sa nehnevá. Ako statočné dievča, čo by ho i ľúbila, nemohla inak. Ale Helena vydáva sa dnes. Tá Helena, ktorá ho oklamala, vysmiala, tá, ktorú on bol by rád videl v prachu pokorenú, zničenú, opustenú od ka-

ždého. Ktorá celý svoj život mala prežiť v žiali za ním a za ztrateným šťastím, ktoré sama zničila. Tá vydáva sa nie za ľahkomyseľného Mitra, ale za Mlynariča.

Dnes jej je sobáš, koče hostí hrkocú od rána ustavične. Dedina ožila, ľud vystál pod steny, aby sa prizeral. Vstane i on a ide k oknu, aby videl — dom Biezovského mu je práve pred očima. Milo zachvel sa a zbledol. Práve idú koče zo dvora na sobáš už. Tri sú tuvon, na ceste, kde zastaly, čakajúc čosi. Kto je na dvoch, ani nevidí, ale na prvom sedí Helena, vo venci. V oku svit zvláštny, ako u všetkých šťastných mladúc'. na rtoch úsmev.

A to vidiac Milo, ako pudom hnaný ženie sa ku natiahnutému plátnu a berie štetec dychtivo. I dá sa do práce so zimničnou rýchlosťou, s horiacim okom. Pod štetcom rýchlo povstávaly črta za črtou, figúry na plátne, ako sám život, a — umelec sa narodil.

Odbierka.

Z pozostalosti † *Ondreja Bellu.*

Spustili rakev do jamy
a zahŕňali hrudami;
čo jedna padla, zdunela,
duša sa vo mne zachvela.
I farár hádzal po hrude:
»Nechže jej ľahká zem bude!«
— Nech mi prúd z očú neprysne,
hádam mi srdce roztisne! —
A všetci jako k obeti
hnali sa starci i deti
a každô, milô-nemilô,
studenú hrudu hodilo.
Iba ja som sa nehýbal,
jak by ma prutom pošibal,
čo čarodejne premieňa
zo živých tvorov v kamenia.

Tu prišiel hrobár šedivý
a diva sa mi a diví:
»A ty nič, ani hrudôčku
pre svoju nemáš dievočku?! —
Hlboké brázdy orajú,
keď drahé semä siať majú,
a čo je tuná zasiato,
nad striebro drahšie, nad zlato
Keď prijde jaro Kristovo,
vzkľúči ten kvietok nanovo,
voňavou krásou omladne,

čo nikdy viacej nezvadne.
Čo sa tu zemi zdúverí,
to jakby dobrej materi;
a Otec v nebi bdie a vie,
jak zceliť srdcia boľavé...
Kolísku detstva, mladi sad,
rodičskej péče istý hrad, —
musíme všetko zanechať
a ďalej púťou pospiechať.
Po chvíľke milej, hoc malej,
hlas Boží zvolá: »Len ďalej!
Toľko srdc v svete tesklivých
vyčkáva lásky vôd živých.
Len ďalej, pekne od kraja,
nech nájdu cestu do raja,
ktorú im Kristus otvoril,
keď s' mojej vôli pokoril.«

»Ó, starče sivý, láskavý,
kto vďak môj tebe vypraví?«
Stískam mu ruku žilnatú...
Mlčky mi podal lopatu.
Padaly hrudy do jamy
zmáčané mojmi slzami,
— slzila i tá tvár stará — —
»Kvietočku, s Bohom, do jara!«

Z básní Alexandra Petőfiho.

Preložil *Hviezdoslav.*

Palác a chalupa.

Čos', palácu, tak chytrý do chlúby?
v pánovom nač sa pýšiš bleskotu?
Skvost preto na ňom diamantu, by
mu srdca prikryl špatnú nahotu.
Strž fáborce tie, nimiž ho
ovešal sluha čačane:
a nepoznáš viac diela Boha,
tam taká holoť zostane.

A kde vzal gazda tvoj tie poklady,
čo z ničoho ho robia všetkým? Tam,
kde jastrab vtáčka, ktorho znezrady
prepadne, skántri, tučiac ním sa sám.
Vták, vrah, sa hostí veselo,

a v súsednom kre v hniezďatku
žalostia mladé, čakajúc, ach,
nedochodiacu na matku. —

A, chalúpko ty pobliž paláca,
čos' taká skromná? Prečo ten tvoj zjav
v húšť košatých sa stromov zatráca,
snáď, bys' v nej schovala svoj biedny stav?
Príjm', iziebko ma temná; mne
o peknú nejde halenu,
srdc krásu chcem... a v tmavých izbách
sú skvúce srdcia k najdeniu.

Prah svätý, nímž som vstúpil, svätý, och!
je chalúp prah, tých strechy slamenej:
bo tu sa rodia velikáši, Boh
sem sosielava spasiteľov. Hej,
z chalupy vyjde každý, kto
sa vezme vykupovať svet:
a ľud preds' zvšadiaľ pohŕdanie
len sebou, núdzu musí zrieť.

Však žiaden strach, i váš čas zasvitne,
chudobo poctivá! Keď včerajšok
a dnešok nenie aj váš: nezbytne
vám bez konca má patriť zajtrajšok. —
I na zem skloním koleno
pod nízkym, svätým krovom tým;
dajte mi požehnanie vaše,
a ja vám svoje udelím!

Básnici XIX. století.

Ľahkomyseľne drnkať, prsty
nech strún sa nikto netýka!
Kto lyru berie dnes do hrsti,
veľkú prácu podniká.
Ak nevieš iné, odhúsť leda
radostný-bôľny pocit svoj:
nies' svetu potrebný, a teda
ta s drevom svätým na pokoj!

Na púšti blúdime, jak s ľudom
raz blúdil Mojžiš ťažením,
a, čo Boh vodčím rozžal čudom,
za stĺpom stúpal plamenným.
Za novších čias Boh takýmito
stĺpami určil poctov,

v kraj Kanaánu aby títo
ľud viedli, zvaný svojeťou.

Nuž, kto je básnik, napred všetci,
prez oheň-vodu s ľudom v púť!
Buď prekliaty, kto šmarí veci
ľudovej prapor; kliaty buď,
kto z chabosti či z lieni — hmoty
rab — zaostane: opodiaľ,
kým ľud sa morí, trudí, potí,
by vo tôni si spočíval!

Sú proroci, tí s ciachou falše,
rozhlasujúci klebetu:
vraj, zastaňme; nač kroky ďalšie?
bo zasľúbenia zem je tu.
Lož, nestydatá lož, už snadne
broj millionov povalí,
čo v úpeku dňa, hladne-smädne
živoria, naskrz zúfalí.

Až raz tak z hoja koša každý
si bude môcť brať jednako,
keď k stolu práva raz si na vždy
prisadnú všetci rovnako;
keď slnko ducha zjasá-zplesá
v oblôčkoch, i v tých sťaby dlaň:
len vtedy ľza riecť: zastavme sa,
bo, áno, tu je Kanaán!

A dotiaľ oddychu niet, dotiaľ
bor, človeče, sa! nespočiň. —
Snáď život, bár nám sily podtal
v tom, pláce nedá nám; no v klin
keď smrti sklesneme sťa družke,
zrak pod jej bozkom zavreme,
a na vencoch nás, na poduške
z hodvábu spustí do zeme.

Trpký život, sladká ľúbosť.

Iným ja vždy som len dobré prial,
a mne každý ubližuje schvál.
Roztrhajú na mne prikryvadlo,
trnim naplnia mi vankúš; a
ráno cítim chechtu ich žihadlo,
mátohy že v snách ma krtušia.
Kvapni v pohár žitia trpkosti
plného mi, sladká ľúbosť, ty!

Puklou lyrou je mi hruď; múk ťah
divým chmatom cvála po strunách
jej: a pieseň, čo z nich vyburcuje,
znie, vo vetre poplašný jak zvon.
Včude len čo zábludou sa vsuje
v zmätok hry dajeden čistý tón.
Kvapni v pohár žitia horkosti
plného mi, sladká ľúbosť, ty!

Toto jedno, čo by mohlo, jak
tmel, mi strapy duše svariť dák;
to strom, ktorý ešte zúfalstva mi
nestačila preliať záplava,
v jehož vetvách najde asyl známy
ešte moja nádej túlavá.
Kvapni v pohár žitia trpkosti
plného mi, sladká ľúbosť, ty!

Devo, jeden pohľad milený,
akým slnko zrie v kraj v jaseni,
ktorý nemá sil už živných síce,
a preds' je tak krásny, láskavý!
bo šťastnejších dní nám smavé líce,
v pamäti nám jaro predstaví.
Kvapni v pohár žitia horkosti
plného mi, sladká ľúbosť, ty!

Vietor.

Dnes som krotký vánok, šuškám nežne, kľučkom
v poliach prechádzam sa, po zelených valoch:
bozky na zbronelé dýšem pery púčkom,
bozk môj teplučký je vernej lásky záloh.
»No sa rozvíjajte, švárne jara devy,
rozvite sa«. šepnem každej v úšatko vše;
a tie, stydlive bár, spustia kraj odevi,
a ja na ich ňádrach omdliem od rozkoše.

Zajtra divým vetrom budem, zfučím; chvením
predo mnou zvrávorá ker. bo sa ma boji:
vidí, v ruke mám nôž s ostrím nabrúseným,
a vie, že mu listvu srežem stoj čo stoj. I
kvetinám to zsipím v sluch: vy, ľahkej viery,
pošetilé dievky, zvädať!... čačiek nechcem!«
Zvädlé aj jaseni prchnu do zástery,
a ja nad tým chladne, posmešne sa zrehcem.

Dnes som nežný vetrík, leda hnuc vesielky,
vzduchom plujem zticha, jakby mier či snenie:

že jestvujem, o tom zvedia iba včelky,
uháňajúc domov s lúčin unavene.
Akže ktorej ťažko hnať, bo v torbe mnoho
vlečie, z čoho chystá med, lakôtku svetu,
na dlaň vezmem rúče chrobáčika toho,
tak pomôžem jeho ustatému letu.

Zajtra víchrom budem, zhučím; sťaby dáka
búrka, koňmo sbehám mora okolicu,
i jak učiteľ vše všetečného žiaka,
za tmavozelenú vydrmem ho ťticu.
Ak v tom na loď trafím — ľudskej pýchy pôvod —:
kriela vyskubem jej, plachty trepotavé,
sťažňom jej jej osud vpíšem vzteklých do vôd,
že viac nespočinie nikdy vo prístave!

Kúštik z komickej tragédie
v Rimavskej Sobote.

Od *Jozefa Podhradského.*

(Dokončenie.)

Odhoď škorpiona!
S nama, so živýma, si *sila!*
Očisti doma kríž,
Noviny sám si piš,
Nie po programmu Sanhedria.
Prigniavila aj nás Talmudova dlapa,
Nemá už vlasť chlapa,
Len tú národnosť šarenú,
Intelligenciu nedovarenú.
Mizne sláva! Niet Petőfiho, —
A my nedáme Hviezdoslava...
Slovenský chlapec z kresiva *iskru,*
Boh *svetlo* má rád.
Namrzel sa, keď prezeral Tatry,
Že si na Kriváni nik nekreše vatry.
Hneď do šlabikára poslal slnka lúč,
Sa už necítil dobre v *slepých* raboch.
Do dvorany Múzy podal národný kľúč,
I zatancovaly otcov kosti v hroboch.

*

V zelených horách berú nám *jaro,*
Pravdajú sa s *Nemcom* v Pozne,
Že tiež je tyranom poľských deti,
Pre poľský Otčenáš šľahá, muči *prútom.*

Kto svoje skutky škaredé
Sviniarstvom súseda pere,
Umýva sa *blatom.*
Súcitom zo žlče iskry kreš,
Hriech — život je, smelo hreš.

Čuješ v duši hlasy? Srdca smelé vlny?
To odjekujú večnosti zvondumy;
Keď boriš sa za myšlienku,
to ťa nebo sokolí.
Sokolí slávnostne, jak trnavské zvony,
Keď ulicami rozlievajú hlasy dumné.
Hlasy dumné podzemským basom,
V Rimavskú Sobotu mumlú hrubým hlasom:
»Žiačkov zo škôl vyhodili — blom-blom!
Blom-blom! blom-blom!«
A zvon, čo zvoní v koncerte sopran:
»Vraždou piesne historiu
Kupujú si — blom-blom! blom-blom!
Tenkohlasý umieračok pustil vysoký *alt,*
Hlas jasný, ostrý, trinástej próby:
»Vylúčili! vylúčili! blom-blom! blom-blom!
Nie voľných pomáhať kopať *svoje* hroby —
Blom-blom! blom-blom!«
A starý zvon víchry lomí,
Mračná šľahá, chladí hromy,
Lež cengáčik od oltára
Takto sa mu prihovára:
»Neplaš hromy! nechže bijú!
V odrodoch oltáre hnijú.« —
Na čele pastier rohom dúcha marš,
Trnavský sviniar svine ženie s poľa;
A kanec pyšno ku sestrám zavolá:
»Kráčajte hrdo! My sme perly Tvorca,
My sme my!
A čo zlaté pripnú sedlo,
Nebudeme kone, ani somári!
Ani professori, ani rychtári!
Ani Slováci, ani Maďari!
Čujete, sestry, z veže k nám hlas jasný:
‚Nedaj sa podkuť! choď bosý!
Buď, čo si!«
To nášho národa charakter krásny!
Nežiadame, aby kozy, ryby, raci
Boly svine,
Nie my žobráci!
Kto nemáš, resignuj...
A jedno prasiatko zapýta mamu,
Že komu tak pekne vyzváňajú?

Či umrela žena? či chlap?
Ale ujec odhovorí: V Rimavskej Sobote
Zaklali šesť mládencov,
To im na pohrab.
Velebné sa hlasy z veží rozliehajú:
Blom-blom! blom blom! blom-blom!
A vichor červený, jak zachriply bujak,
Hnevá sa, že mu zvony lámu fujak.

Nevieš, kto tu hovorí.
Podzemní duchovia? Či anjelov sklony?
Tak sa to pekne aj v sneme rozlieva,
Keď Trnava zvoní.
Osvojil by svet suchý i vodný
Oltár národný.
Keď sa oltár odrodí, sperma ducha usychá,
Národnosť zameňuje
Nízka luza chlebom,
Nóbl luza panstvom.
Velebné zvondumy budia večnosť v nás.
Keď bitka stojí, muzika hrá hlučná,
Jako hromy s bubnom, keď bijú sa mračná.
Z Golgoty pi *krv* do času *borby!*
Svet, bez nej, ducha cintorín bol by.

•

V Biblii vesmíra
Keď niečo čítaš, nečítaj, — *cíť*,
V každom je slove zakliaty svet,
Zakliata princezna, *večna krása*.
S površiny! Do hlbiny!
Ak uloviť chceš karasa.
V Biblii vesmíra tvoj *národ* je kapitola,
Veršíky v nej sú *rodinky*,
Svázky krvné, svázky sväté.
Ty v tomto veršíku
Buď národné *slovo* zlaté.
Po površine plove chasa slabá,
Nedovarená intelligencia chabá.
V žilách z krčmy plam, v duši chladno,
Nevydrží zlata z útroby skál.
Nie si žaba,
Smelý bandit!
Ešte aj vulkána preštúraj dno!
Čo tie začadené kryjú tam steny?
Neuspokoj sa lávou a dymom,
Netrp ducha rozvoj ochomútený;
Boha si zárod!
Totul pentra natione!

Všetko za *vlasť, rodinku a rod!*
By nevyšmaril záhrobný svet lešinu,
Času dieťa jalové, nezárod pre večnosť,
Žobráka hrudy, zbojníka ľudí.

Na jarmoku.

Slepý žobrák s husličkami spieva:

Magyar föld odavan,
Jaj de fáj! Jaj de fáj!
A magyar nyelv megvan,
Magyar volt, de nincs' már.

Pri rozprestretom obraze česká spevácka spoločnosť prútikom ukazuje figúry a spieva:

Poslyšte, lidičky, novinu,
Žalujte se Hospodinu,
Co spáchal teď ten svět vzteklý:
Šest mládenců živých pekli.
Upekli jich ohněm hromu
A poslali matkám domů.
Mamičky teď naříkají,
Nebe o pomoc volají.

Opilý *Slovák* a *Maďar*. Na pleciach cepy.

Maďar. No, Janko, ten rámpás je ugyancsak dobrý. Reže jako břitva. Janko, iszunk még egyet?

Slovák. In már nem iszik; nagyon fáj az enyim fejedet. A tied fejemet nem fáj neked?

Maďar. Kutya baja sincs. Janko, dneska si bola dobrý chlap, toho čižmára si dobre flasol.

Slovák. Čo má kunírovať, že tót nem ember! Čo môžem zato, že nerodil som sa kozou? Tisíc moc ohnivých striel sa mu do matere! Živému, večnému otcu bohu prisahám, jako ma teraz ten rámpás zohrial, a povie mi to ešte raz, kotrbu mu rozštiepim, tak že mu ju ani drotár nesdrotuje. Priam som dobrej vôle! Sestra moja, vydatá za učiteľom, mala synka tam vo škole, nuž ti ho vyhodili. Volentieri! Tisíc moc striel im do matere! A aj nám všetkým, na mu dušu všetkým, že si dáme deti tak kunírovať.

Maďar. Prečo ich vyhodili?

Slovák. Nuž hľa! Veď ich tam na tom obraze vymaľovali. Už im po jarmakoch spievajú. Šesť žiakov vybralo sa na Muráňsky zámok, tam vošli do krčmy »Ku trom sopľom«, ku kresťanskému krčmárovi, na večeru. Zajedli si po tanieri fazule a vypili po pohári piva. Po večeri, že sa slovensky nesmie spievať, nuž hvizdali si a jednému sa ukradlo. Krčmárka ich potom udala, že spievali panslávske piesne, a jednu aj ruskú. Krčmár udal, že sa celú noc vo sne shovárali medzi sebou rusky. Nuž ich vyhodili, ako vlasti nebezpečných.

Maďar. Krisztus ucse, to je bolondság! Nincs formája! Veď Magyarország nenie páperie, keď sa ti prepytujem od fazuľky kýchne, že bys' krajinu sfúkol so sveta. Nincs formája! Aj ja som prišiel tak nespravedlive o moju taňu. Šak ju kúpil Sonnenfeld na licitácii. Brat mi odišiel do Ameriky, a ja tu nosím cepy. Hét száz ezer teremtette! Mennydörgős kóborló, villanyos mennykő üssön a sok ingyén élő szegény legény hasába! Kiristúsát neki! Üdvösséges Isten anyja szent szűz Mária (capne sa po ústach)! Majd káromkodtam! — —

Kis mise, nagy mise,
Ez a világ semmi se!

Janko, ty už vyskakuješ svoj odzemok bez gajdoša, a ja svoj čárdáš bez cigáňa. Zaspievajme si, Janko, tú našu!

(Objímu sa a spievajú):

Nitra milá, Nitra, ty vysoká Nitra,
Kdeže sú tie časy, v ktorých si ty kvitla?

Budín, milý Budín, ty vysoký Budín,
Keď hľadím na teba, v zhaslej sláve blúdim.

Maďar. Hét száz ezer teremtette!

Ty si bola niekdy všetkých krajín hlava,
V ktorých tečie Dunaj, Visla i Morava.

Maďar. Huncut a német!
Fene ette bordáját!

Maďarskí králi žili v tvojom lone,
Teraz už celý rok len kráľovské kone.
My sme k vôli svetu von vyhnali Krista,
A maďarská zem už od Maďara čistá.

Maďar. Hét száz ezer teremtette!

Vyhodili sme aj kríže zo školy von,
Lebo križ odrážal zakliatej Tatry ston.

A sok ingyenélő zsivány, fene ette,
Üssön belé hét száz ezer teremtette!

(Pri obraze spievajú):

Poslyšte, lidičky, novinu, — atď.

Scéna IV.

(Dve Ozveny idú cestou.)

Po hradskej kráča šesť študentov;
Nenesú domov ružových vencov,
Knižočky v rukách reťazou sviazané,
Lístočky Karpatov, nie sú cudzí.
Nemo kráčajú, šliapu blato, kameň, smeti,

Matkám nesú čerstvé slzy,
V Rimavskej Sobote vylúčené vlasti deti.

(Drotára stretnú.)

Drotár. Pamodaj šťastia, mladí páni!

Študenti. Bože daj i tebe.

Drotár. Či ma ešte poznáte, mladý pánko? Takto dva roky dala mi prítulok vaša pani matka v komore, keď ma trápila zimnica.

Jeden zo študentov. Pamätám, Martinko; zkadiaľ teraz?

Drotár. Z Ruska, z khanátu tatárskeho. Idem domov, abych počul svojej dedinky večerný zvon, videl ženu, deti.

Študent: Zárobok tam dobrý?

Drotár. Zarobil som, chvalabohu, pekný groš. Tatári majú svojho khána, aj uňho som drotoval plot záhrady. A vy, mladí páni, kdeže?

Študent. K rodičom. Vylúčili nás zo škôl.

Drotár. Nuž a to prečo?

Študent. Žiadajú, aby sme si slovensky nespievali a hovorili len po maďarsky.

Drotár. Načo to? Keď si harfa, negajduj.

Študent. A zaspievali sme aj »Hej, Slováci!« a »Kto za pravdu horí«.

Drotár. Počul som tie pesničky vo Varšave, česká putujúca družina ich tam spievala. »Hej, Slováci!« nám káže, aby sme si milovali náš matkin jazyk, tá druhá, »Kto za pravdu horí«, aby sme boli statoční.

Študent. Nás pre ne vyhodili zo škôl.

Drotár. Ej, bouprisám, to je teda *lepšie* narodiť sa tam v Tatársku pod khánom!

Ozvena. Potkanom!

Echo. Potkanom!

Študent. Hľaďte, koho stretneme! Bláznivá Anička ide cestou. Zblaznela, keď jej brata vylúčili zo škôl. On sa potom zastrelil. Odvtedy bezumná chodí svetom a vydáva sa.

(Anička fantasticky odetá príde.)

Študent. Ďaleko putuješ, Anička?

Anička. Do mesta. Partu si kúpiť, vydávam sa... Mňa sa vy nebojte! Ja som *celý* blázon! Polblázon upropastí rodinu, niekedy celú krajinu. (Spieva:)

A to všetko tropia s nami
Bez duše bôľu;
A celých sme tisíc vekov
Trpeli spolu. (Odchodí.)

* * *

(Echo a Ozvena putujú sami.)

Ozvena. Sestrička Echo, v ktorýchs' putovala končinách?

Echo.

I ja, jako drotár,
Po svete sa potulujem,
Svedomie ľuďom šumujem,
Upotrebím aj žihadlo —
A nečujným hlasom vnukám biednym lepšie sny,
Hlavná mi úloha potriasti duše bôľ,
By nehynul v krčmách anjel bystroumný,
Kde svetlé talenty začadia sa dymom,
Z hory púšťam iskry jasného vedomia,
Tak liečiť pomáham suchoty svedomia
A pracujem v službe Ukrižovaného.
A ty, sestrička Ozvena,
A opúšťaš hory čujné
A motáš sa medzi ľuďmi:
Zkúsenosti svojej podaj mi perly
Z národov dejín.

Ozvena.

Videla ja;
Komu zvon Golgoty na hlucho zbori,
Duchovný kapitál mlyn sveta už zomlel, —
Beda národu! On už-už zomrel,
Historia mu umieračkom zvoní.
Už nežije, hrob si stele,
Prázdno mláti, prázdno mele. —

Echo.

Ach, sestrička, kolossálna
Je hlúposť národov!
Čo ich len tak zaslepuje?
Modzgy zhoria v krčmách,
Srdce v kuplerajoch.
Oheň statočnosti vyhasne pri kartách;
Omrvinky rozumu požerie pýcha.
Krása je život; život je Boh.
Krásna socha uhorský je štát!
Maďar je hlava, nohy *sedliaci*,
Chrám idei *Tatra*, ruky *Slováci*,
Vlach, Nemec, Srb sú flinty, kanóny,
Arterie: Dunaj, Váh, Tisa, Hron;
Hlavu zdobí svätý kríž,
Srdce Matka Božia, Mária Panna,
Čo nadvládala Tatára, Mongola.
Teraz? Utratil hlavu,
Odrezal si ruku, i ľavú i pravú,

Rozum poslal na špacírku.
Nivy sedliakov daroval hosťom.
Z halúz a konárov okresaný dub,
Namyslená je veličina hory. —
Velebná socha dnu už len trup. —
Bez pravdy aj nebo škaredý kút sveta,
Čo hneď cherubíni parlament v ňom držia
A v lampách dvorany slnká, hviezdy žiaria.
Ozvena. Hrob mu teraz úžasný! Hýbe vrchy, hory,
Sviečka času v prstoch dohára, —
Ešte na surovú silu sa osloní,
Na fiškusa a žandára...
A s krvavej Golgoty spasil by ho jeden lúč
Zase žitia. Novej slávy kľúč.

Echo.

Sestrička Ozvena, odkrylas' v národoch
Dáke znaky *spriatelenia?*

Ozvena.

Jastraby a holuby, Slovania a Nemci,
Úprimne nikdy!

Echo.

A Slováci? a Maďari?
Ja Maďara nevidela ešte.
Mne jeden Čech, stolársky tovariš,
Maďara opísal takto:
»Pod nosem má křídelka,
Na patách mu cinky, břinky,
Nohavice (krúti prstom a hvizda),
A když počne: remtete! remtete!
Utíkej!«

Ozvena.

Slováci a Maďari — milá to chasa!
Bez šuplehu, surového odrod hydu,
Bez nadpanstva nekrstených,
K ďalším vekom *spriateli sa*,
Pobratia,
Jako nóta Švihrovského s Rákócim —
Čuješ tie hlasy v ňom?
Hneď skočí na Tatru, spustí, dolinkuje,
Jak srna brehy, vrchy, doliny,
Poprebieha, moduluje. Hor' pohne sa zas,
Šum z hory dá kontra-bass...

To rovina nezrodila. —

Čuj len! V trio na Kriváň vyskočí,
Žalostno výska, pravlasť svoju zočí.
Itt hársfa, tölgy, amott virág,
Szemesé a világ!...
A keď v novej vlasti vidí,
Jak sa v nej vše nenávidí, —
Všetko myslí *svoj* život len, —
Jako — keď horel — v Ringtheatri,
Aj sladkej lásky zmizol sen.
Pri bielom driene zastane,
No to mu je nízko:
On si v duši vymaľuje
Ohromné dubisko —
Najväčšie na svete.
Melancholicky zavyje,
Ďaleká kolíska Asie
Vše mu v duši kýva,
Hmlistý sen o nej zasníva.
Astrálni duchovia v stánoch oslávených,
V rapporte držia vnukov oddialených,
Duch magnetu vlákno rodinné
Na tisíc míľ ťahá.

*
* *

V čárde sedí. Stôl už trocha očadený,
»Vasárnapi Ujság« číta.
Číta,
Jako odrod na Slovensku
Sa pechorí,
Kde tie vysoké sú hory, —
Jak tam besnie a maďarisuje,
Slovenských žiakov zo škôl vyhadzuje, —
Zadivený sa zapýta:
De mit akarnak azok a tótok!?
Zahreší, až oblok pukol;
Nevdojak smyslel si na ňu,
Mojžiš vzal mu jeho taňu.
Struny melancholické bez vlasti cigáňa
Suchým plačom zahrajú túžno-veselú.
Trojhranatý cymbal mu zabúcha,
Ďaleké sny v ňom rozdúcha;
V novej vlasti, v pravlasti nesvitá,
Tancuje plačúc čardáš svojho žitia.
Nie všetko zlé sa v jeho vari hrnci,
Veľa — pod firmou odrod hrncohonci.

*

Netancuj si z funebrála!
Tisícročný brat!
Na tátoši pravdy preskoč pýchu pekla, —
Prešlosť ti pekná! . . .
Svojej tu firmy spoločná ruka
Priadla v historii *ďalej*
Imperiu Svätopluka. —
Chváľ každý Duch Hospodina,
Dvanásta bije hodina,
Chráň sa nepravdy, vretenice, nemorála!
Bez pravdy sa národy darmo nadmetujú,
Jako šošovica na Vianoce.
Poľutuj!!
Krvou podbehlé *prsločky* poľských deti, — a!
S dedovského krovu jednooknej kutere
Bocian si neodleti.

(Jazyky z hrdla.)

Z *hrdla* Slovanom jazyky rezali
Hohenzollernovci stredovekej doby;
Kuľhá v historii Nemezis pomaly.
Hrdlo dnes *ich* kloní v mladé ešte hroby,
Surovosť surovú, stredného veku vkus,
Vechtom pral trocha škaredú robotu,
No *Poľsky Otčenáš zadrmal Golgotu.*
Vlna dávnych vekov zašľahla lesklý trón,
Ďalekých potomkov v podzemný kloní sklon.
Astralní duchovia, čo už večnosť pijú,
Tak uspostavľujú sveta symetriu; —
Historia a krčmár neodpustí dlh.
Nevládny slávny trón! aj žulová hradba!
I duba sdrví *nepravdy kliatba.*
Vyhodiť žiačka preto, že žmurká,
To hrdinstvo svedčí len žobrák-národu,
Nie, čo má za sebou tisícku slávnu.
Bez ducha pravdy nadutosť píše si
Historiu bledú;
Keď rozpučí sa už, hynú národy
V hnoji svojho vredu.
Cárstvo sa duchov vše vyše stará
Do nás. Žalostno len
V sudbe tlačených rodín,
Že tam vo večnosti nemajú hodín.
Tam *minúty* merá večnosti ruka,
Jako Jánošík od buka do buka.

Jozef Podhradský.

Oprava. V I. scéne (61. strana po 9. riadku od spodku) doloží sa:

Odrodilec.

Čuj, kollegia!
Pritvorili sme toho pansláva do jednej triedy. Nuž ti on tam,

zatvorený, že vraj z dlhej chvíle, básnil. Ale to nie dosť. Našiel som, vo *všetkých* triedach, popisali naše maďarské steny slovenskými pesničkami, a maďarských detí chytá sa to jako svrab, novomaďarské deti skrývajú sa do retirádu a tam si slovensky zaspievajú. Odpisal som jednu so steny. Tu je! (Vytiahne z vačku kus papieru. Číta:)

Hej, len vždy veselo,
Cic kozy kozina!
Vo škripci oživa
Slovenská rodina!

Szörnyű!! — (Besno:) Priam, keď sa úfaš, že už na Slovensku smrť s motykou *zjaví sa, toto čítaš!!* (Treskne rukou na papier.).

Echo: Visszatótosítás!

Odrodilec.

Či nie do porazenia! Ešteže: *Visszatótosítás!!* Szörnyüség! To treba ešte! Za časov Štúrových bol môj otec v Prešporku; ale *neprespal sa.* [1]) Jeden jeho stôl-kollega v konvikte, pansláv, maďarský ľud ľúbi, ale nových Maďarov aj *teraz* korbáčuje v tých Pohľadoch. — A môj 70-ty pradedo, bol; drotár. Nuž i ja sa mám teraz túlať svetom a vykrikovať po uliciach: *Rajny! Pinty! Fóny! Fliky!?* Visszatótosítás!...

Slovenský poet vo väzení.

Prosaik myslí dolu vrchom — hlboko;
Poet cíti hore vrchom — vysoko.
Vysoko, kde tajné šerejú sa zore.
Nesie tarchu! veliků! svojho roda bôle.
By nezlomil ducha náhlosťou väčšou,
Keď pne sa vrchom hor',
Sám sputná sa *viazanou rečou.*
Niekdy zažartuje, jakoby na odmor.
Žart je iskrička z večnosti.
Keď tak do tmy hustej skočí,
Aj slepý, a to na obe,
Veselo otvorí oči.
Aj *blato*, keď vletí doňho žart
Na krýdle zlatom,
Raduje sa, že je *blatom.* —

[1]) Otec tohoto inkvisítora, teolog v Prešporku, bol krásny, rumenný mládenec, temperament živý, ale predsa tichučkej povahy, pôvabnosti panenskej. Keďby sa bol obliekol do krinolíny, bol bys' mu robil kúru. Držal so lžimaďarmi, no ďaleký od nenávisti. A hľa, vysedel jastraba.

Zbojník v horách vše je vážny;
Aj zúfalec, keď zákony láme.
Len v cintori roda, na Sahare ducha,
Aj pevca duša k žartu je hluchá.
A *v temnici* zhazne, jak večer slniečko,
utopené v mori;
Ten život tam nič nestojí
Bez žartu a soli. —
Dušičky so Slavian-známkou,
Po celom svete pod zámkou,
Až budia odvrat.
V domoch s hviezdnatým klenutím
Cudzinec má kľúč od vrát.
Prestaňte, žarty. Chráňme si party.
V temnici niet spevu, počuly by varty.
V žalári? tisíc rán,
Druh tvoj *žiaľ* je tvoj pán.
Netýkaj sa duše rany,
Dušička tu bež od brány.

A keď nežný jeho nervósny citnápor
K vyšším zónam ženie túha svätá,
Hneď zastarejú sa paragrafy z blata,
Zastarejú doňho zvyklé plazu luzy,
Neschopné oceniť národnej slzy. — —

Či to škríply kľúče surovej temnice?
A či domáca ruka nežná?
Večitý hosť tmy areštu
Rozdielu už nezná.
Nové storočie, a zas rok nový,
Víta na sudby povel,
V múroch, kde už pred ním jeden
Svetozár zhorel.
Lúči sa v arešt, nechá deti, ženu,
S Bohom dá matke na rozlúčenú...
Matka kukučky nezvykla plakať.
Že ho *nie* za kmínstvo, vraždu areštujú,
Kosti otca v hrobe sladko zatancujú. —
Že poet v temnici? — Ničevo!
Svobodná už len pre kúdeľ trlica.
Celé Slovensko *duchovná* temnica.
Prekliata zem! Kliata hruda!
Nač rodí sa tento, onen?
Nač slovenský poet roden?
Pre temnicu? Pre prekliatu!
Márie plod? Pre Golgatu?
Bez Golgaty mrtvé svety,
Svet hnije bez martyr-detí.

A prečo to?

Nie to tu poet! Nie sú jeho piesne!
Idea Slovanstva zo škrupiny nesmie.
Idea mocná je, keď v systém vletela;
No, ona ešte strašidlo bez tela,
I Boh mocný až v sústave vesmíra.
Cti slávičkov Tatry, nebuď slepý!
Tatra je doktor, čo surových štepí.
Do maštale nikdy nebuď vsaden Slovák,
Tam patria kone, kravy a bujak.
Vážky historie priam lomia úlohy —
A z barín žaby tiež dvíhajú nohy.
Lomia v žltých vodách: či Evropy delá,
A či prejme berlu slovanská idea. —
Vojnu ona bije na Východe k moru,
Severnú si tam zapaľuje zoru.
Ona večnosti dvíha si oltáre,
Nedrobí naše hlinené chotáre.
Neľúbi, že my v cudzích hrantoch obrok,
Že mulice naše zastrely nám oblok.
Mojžiš na Sinai: *Nezabiješ!* volá,
Kristus s kríža svetu: *Neuhášaj ducha!*
Mocný kríž Golgaty! temnice rozbúcha. —

Či vstanú k rozvoju myšlienky páni,
Slovania Evropy živí zatrpani?
Či vybúši vulkán za život idei,
Za ktorú Boh-človek na kríži krvácal?
A či sa biť budú len za čaj? papriky?
Len pre to kramárstvo? A pre tie fabriky?

Na nebi.

(Boh a Kométa.)

Boh.

Kométo! Meráš ďaleké svety;
Jako sa tam majú moje deti?

Kométa.

Jesto, ktoré
Kúštik suchého života
Krvou, slzou, znojom platia,
Surovosťou im rozvoj hatia.

Boh.

Plodia sa? Naplňujú zem?

Kométa.

V život nieto sily, viery,
Radujú sa národu na papieri.
Jesto, ktorí miesto tvorenia
Dvíhajú si fabriky radosti,
V tých kúpených rajoch
Prelumpujú silu, vieru,
A bez pevných nervov nieto charakteru.

Boh.

To nebola námera moja.
Jaká tu pomoc?

Kométa.

Vymužiť z plodného stroja.
Lebo títo lumpi pritom
Stodoly plnia si kradeným žitom,
Ktorého nesiali, ani nemlátili. —
A dozvoliť ľuďom, kongregáciam, snemom
A konventom autonomným
Len Adamove šaty,
Že by ich trhlo *k pokore.*

Boh.

Nieto poetov vyššieho poletu?
Zakommandovať k peknejšiemu svetu? —
V architektúre napredujú —
Vidím nádherné paláce —
To nie bydlo luzy.

Kométa.

To residencie poetov,
Palác-arešty pre synov Muzy. —
Pri stvorení spravils' chybu.

Boh.

Jakú?

Kométa.

Nemal si stvoriť zlata.

Boh.

Opatrne sveril som ho
Žulovým skalám k mohutnej ochrane.

Kométa.

Vyklincoval ho človek.
Bandit! Dynamitom láme skaly.

Zem ti zmenil na fabriky
A na zlaté bane.

Boh.

Čakať budem ďalší rapport,
Znova mi podeliť úlohy
A kde-tu posrážať rohy;
Vidím ale aj smelosť,
Patriotismus, vytrvalé snahy.

Kométa.

Utajený strach má bezohľadný guráž.

Boh.

Jaký im ideál?

Echo: Guľáš!

Na zemi.

(Martin a Jano.)

Martin.

Počuls'? Rakúsky cisár
Bude mať vojnu s našim kráľom.

Jano.

Nepočul. Vyčítal som z Hlásnika.
Kdesi na druhom svete v Asii
Chytili sa za pasy mužík so šarkanom.
Mužík smelý kričí: »tu som ja *hospodár!*«
Šarkan vreští: »tu ja *pán!*«

Martin.

Mužík je už človekom,
Boh mu pomáhaj! A my?
Či nás uvaria v tom kotle?
Už klokočom vrie voda.

Jano.

Bouprisám, nedáme sa!
Z môjho tela nesmie byť mäsa!
Nedáme národnej party,
Nepokurvíme sa!

Martin.

Smutné sú už naše kraje,
Povytínali nám háje,
Slávičkov z hniezd vydurkali,

V klietočkách pozatvárali —
Poďme do Ameriky!

Jano.

Ba ešte čo? Tam nás v baniach
Živých zasýpajú.
Prečo nebránime svoje!
Na všetko len: čo Pánbožko dá!

Echo: Škoda!

Silný je dynamit, mocné sú delá,
Ale mocnejšia predsa Boh-idea.
Najhroznejší — otrok-duch! Msti sa,
Keď prebudí sa.

Slavianstva ideo! kto kommanduje ťa?
To nie um hnilého evropského sveta.
Nekommanduje to Asie hrudu,
ni pyšný Albion, ni um Petrohradu.
Len vidovitý duch Uhrovca syna,
Už pred polstoročím keď skúmal Asiu,
Videl časy, ktoré idú.
Mocný je neba pán, nie rozum z fabriky,
Do dejín národov mieša Boh veliký. —
Trudné dielo koná na ďalekom mori,
Za historiu sa Japan Číny borí,
Nechtiac bráni rassu pred Evropy ľudom,
Čo aj hryzie ju včuľ, komu ona hradom —
Trudná jej úloha!
No otvorí oči zaklnutá skala,
Čo šesťtisic rokov *svoju* slávu spala.
A borí sa, borí, a budí a budí,
Aj zo Židov trúfa utvoriť poľudí
To smelosť je Boha!
Keď ťa aj ponížia,
Ponížia ťa len k povýšeniu tvojmu.
Tvoj dočasný poraz národov more
Rozvlní, — Evropu zmúti hore, dole.
Slovanstva idea šarkan sedmohlavý,
Kde jednu sotnú, deviata sa zjaví.
Do mravných nádob zaklnul sa *Syn.*

A borba šarkanov, tá ešte *potrvá*,
Generál slovanskej lásky moc intrig potrhá.
Terzitovia doby z krčmy smelej kúta!
To nie historia, keď zamkneš kohúta!
Nie opatrnosti je to vzácna zralosť,
Tým len pokrývaš latentnú zúfalosť.
Čudno, že aj lev kohúta boji sa.

Ľúbim ja Maďara, veď duša mi vrelá,
Ľutujem zúfalca, keď kohútov strieľa.
Ľúbim ja Maďara, umelého strelca,
Strelca umného národ-vraha Nemca.
Nemca! Zvláštne plemä!
Niet v ňom ni zbla humanity.
Z duše slávna nauka šerá:
No *v celej* mu historii
Ni *jedného* charaktera!
Luther? Niečo, niečo, ale slabo, —
Perly hodil aj sviniam.
Disciplinu zaviesť zemských pánov sa bál. [1])
Slovan, Francúz, Maďar starý
Hemžia v charakteroch slávy.
Nerád vidím Maďara pýchou opilého,
Pred historiou — poníženého.
Preto naše mulice vyšľahal bych z raja:
Ani somár, ani kôň! nepatria do hája.
Ľutujem, miesto diel že zvŕta kopiu
A národnú bije batrachomachiu.
Že ponížil jazyk svoj k takej panštine,
Kde stal sa asylum ignorancie,
V úradoch asylum svätej lenivosti.
V tých veľa areštoch Tatry slávika
V národného si pretvára kuvika.
Čo do tejto jeho batrachomachie,
Ktorá národom ducha, slzy pije,
V milliardoch paragrafov
Myslí, kráča, sníva, pije,
Na kopyto zákon, práva
Naťahuje, mučí, vyje.
Tam z areštu hodín dlhých
vidovitý vtáčik-poet
Pod oblôčkom kuvikuje:
Momentu deti! kde vám je polet?!
Kedy aj vás počnú bôle
Roda môjho boleť?! -- — —

A brat-slávik [2]) z Krkonoša
Dedov slávnych hľadí hroby,
Uvažuje zhaslé doby;
Vidí otcov svých v temnici,
Jána Husa na hranici,
Bielu Horu vysekanú,
Krvou dedov oprskanú;
Na vek zhaslej slávy pozrel,

[1]) Vyslancom českým odpovedel: »Moji Nemci by to nevydržali.«
[2]) Jozef V. Sládek. (Vidz Slov. Pohľady 1903, str. 785.)

Čo dávno bol, dávno zomrel;
Hľadel dedov svojich šľapy,
Videl, že to boli chlapi.
Historia ľudstva kletá
Strašná mu je a škaredá;
Škaredá bez ducha. No len tá!
Jako národa zúfalosť latentná,
V zámok zemskej, mŕtvej hrudy
Zaklnulo nebo ľudi . . .
No melancholiu žitia
Preč odohnal. On husita,
Astralného tela s duchom
spona, v žiali odopne sa;
Poet vleti v duchov sieňky,
Uštikne tam puk myšlienky
Z večnosti svätého lesa.
A že duchovia jazyka nemajú,
V obrazoch sa shovárajú;
Poet tiež myšlienku v obrazoch odhalí.
Nakresli šľapaje, namaľuje skaly.
A v tej duchov reči keď k nám prehovorí,
Tak to jaksi sladko boli.
Sladko boli, jak dieťa keď sniva,
S anjelmi hraje sa, večnosť si spomína.
Jakoby nie poet, no vyšši duch bol tu,
S duchovným cárstvom vstúpiš do rapportu.
Zasníva Čech-poet ideu vznešenú,
City ju do piesne vženú.
V lesoch svätých, v túžnej vôli,
V svobode bez aureoly
Spieva akkordy nežné,
Poetovi *slovenskému*
Do areštu pieseň šle:

Poslovenčená.)

»Nedbaj na to, jak čo bude,
Všetko ber len, jak čo jest
Úsmev, oči plačom rudé,
Cestu tmou i v žiare hviezd.

Unavení, slabi, kvilní
Ležia vôkol cestou tvou, —
Ale tiež aj veľki, silní,
Kráčali tu pred tebou.

Mysle pevnej, nepoddajnej,
Odvážne a bez tresu,
S vierou v život do hmly tajnej
Odchodili bez desu.

Duše tiché, líce snivé,
S večnou lampou v šeru zôr,
Ostrých tŕňov nedbanlivé
Tratily sa tam kdes hor.

Kam? — To zvieš. Tu v skaly tvrdé
vryli šľapaju svoju.
Choď! — je dosť, že v tvojich pôjde
ľahšie sa už niekomu.

V Belehrade, na deň Bohojavlenia 1903.

Jozef Podhradský.

Komenského reforma v Nemecku v XVII. století. [1]

V zasadnutí aprílovom Novofilologičeského Obščestva pri universite petrohradskej 1903 predniesol

J. Kvačala.

Bol to J. B. Basedow, čo v druhej polovici XVIII. stoletia v reči pri zahájení zkúšok jedného filantropina apostrofoval svojho mrtvého učiteľa nasledujúcimi slovy: „A ty, dobrý Ján Komenský! Si mi ty strašným príkladom. Teba nerozumeli . . . Tvoje svetlo vyhaslo, a Ty žil si dlhšie, ako Tvoje účinky. Tvoj pád ma činí zkúsenejším.“ Nevieme, či tým Basedow seba a svoj filantropin chcel stavať netknutým Komenského vplyvom; čo sa mienil

[1]) Cieľ tejto prednášky bol orientovať Spoločnosť o mojej novej publikácii, jejž prvý sväzok vyšiel. Bojím sa, že Horácove slová: „brevis esse laboro, obscurus fio“ nejedným čitateľom proti mne budú môcť sa použiť, ale známosť všeobecná Komenského sa tu musí predpokladať; kto interessuje sa o vec, pomocou krátkeho prehľadu dejateľnosti jeho ľahko objasní si niektoré brachylogismy. V publikácii samej ostalo niekoľko mrzutých chýb a nedôslednosti; k nim patrí i označenie našej university anachronickým Dorpatom, ktoré bolo len tak možné, že som sa korrektúry titulného listu, k vôli urýchleniu tisku, bol zriekol. Najlepší kommentár tejto prednášky bude druhý sväzok spomenutej publikácie.

Nech mi je ďalej dovolené napraviť niektoré mylné udania predošlého čísla Slovenských Pohľadov. „S takou snahou ešte nikto nebol sa oddal študovať život a účinkovanie“ (Komenského), str. 138, neobstojí, bo mimo iných (na pr. Zoubeka) *predo mnou* už bol venoval predmetu tomuže dlhšie, než ja, študium, p. prof. Šmaha, ktorý i niektoré spisy Komenského znova nalezol, väčšinu latinských do češtiny preložil, a i odvtedy neustáva, kdežto ťažiště mojich bádaní o Komenskom je môj prešporský pobyt, v ňom je zárodok mojich pozdejších väčších sem patriacich publikácií, i prítomná už bola pred 10 rokmi navrhnutá. Opozdila sa, ponevádž spoločnosť berlinska až teraz mohla vyplniť moje podmienky.

z pádu Komenského naučiť, to priamo označil v reči tej: Komenský — vraj — nezariadil si seminár učiteľský, nestvoril školskú encyklopädiu, kandidátov a učebné prostriedky v prospech svojej reformy, neobrátil sa na „priateľov ľudského pokolenia“ [1]) o pomoc, alebo to aspoň dosť zrejme nevyjadril, a tak — dľa Basedowa — nemal sa i so svojimi privržencami kde zdokonaliť v svojom tak novom predsavzatí (totiž v náprave škôl). Nemienim skúmať, či rektorstvo v Lešne, roky učiteľské v Elblagu, vedenie školských prác v Sárospataku, a v istej miere i v Amsterdame, k cieľu Basedovom menovanému nedostačia: naproti tomu mal som v posledné časy zovňajší podnet študovať vplyv Komenského na svoju dobu menovite v Nemecku z nových, neznámych dosiaľ prameňov. Milerád používam príležitosti o tejto otázke vo Vašom kruhu správu podať. Predpokladám pritom všeobecnú známosť Komenského a jeho zámerov. Cieľom vecného ohraničenia materiálu obmedzil som svoj výskum na jeho učenie a jeho diela, a na jeho osobných priateľov a protivníkov. Pri tom nám príjde zprvu skúmať, jako sa, nie bez vplyvu jeho nemeckých priateľov, jeho cieľ výchovy vyvinuje, potom to, že jako priatelia a privrženci v teorii a v praxi podporovali a ďalej vzdelali jeho dielo, potažne jako ho protivníci napádali. Z toho už bude zrejmé, jak veliké bolo rozšírenie Komenského reformy v tom čase.

I.

Rozkvet školstva od časov protireformácie vyplýval zo spojenia cirkve a školy. V prostred najohnivejších bojov o cenu tradície minulosti pochopili jezuiti, že komu mladosť, tomu prináleží i budúcnosť, a evanjelikom nepozostávalo iné, ako ich nasledovať. Ovšem, od počiatku mali duchovní možnosť zaujať sa škôl svojich sborov, nakolko také jestvovaly. V Jednote bratov česko-moravských pripravovalo povolanie učiteľské často k duchovnému. A odkedy Jednota zo svojej osihotenosti vstúpila do kruhu záujmov evanjelických, záležalo jej niemenej ako iným na práci spoločnej evanjelicko-cirkevnej. Od počiatku XVII. storočia vstupujú evanjelickí mužovia — mnohokrát akoby len k vôli pokusu — vo voľné družstvá, aby v rámci nápravy obecných záležitostí znovu stvorili i výchovu. — Netreba zvlášte vykladať, čo Jednotu na Nemcov odkazovalo, a je známo, že Komenský, zakončivší svoje štúdia v Nemecku, v svojich reformačných plánoch od počiatku u vynikajúcich nemeckých znalcov hľadal rady a vzorov, ako i pomoci u svojich počas študentstva získaných nemeckých priateľov. Vyhnanstvo svojimi neresťami na tom nič nemenilo, čo viac pridalo námahám k pretvoreniu školstva a výchovy nové, pôvodcu a prácu jeho pozdvihujúce motívy. Pritom treba mať pred očima po celý ten čas, že Komenskému, v protive s Basedowom, a i s Pestalozzim, dielo výchovy — osobne ako i vecne — bolo len παέργον (pobočná práca). Osobne, bo z toho zamestnania ťahal výživu, alebo čakal pre svoju cirkev (v skrom-

[1]) Menschenfreunde.

nejšej miere i pre seba) oslobodenie. Vecne ale Komenskému nebola výchova nikdy ultima ratio, ako iným veľkým učiteľom výchovovedy. Na počiatku vyhnanstva, pri spracovaní Didaktiky, jeho nové, ešte v materčine písané teorie, oddajú sa v rámec restitúcie vlasti a cirkvi. Keď výhľady minuly, jeho praktické práce, učebné knihy v mnohých veľké nádeje vzbudzovaly, prichodí k myšlienke i mysticko-fantasticky zafarbenej, k myšlienke pansofie: v nestálej to sústave múdrosti nalezne aj výchovoveda významné miesto. Nemeckí vyhnanci, v Anglii žijúci, Hartlib a Hübner, sú pritom ἐργοδιῶκται (povzbudzovatelia). Ale na tom neprestával. Zčiastky domáce, zčiastky herbornské dojmy ožívajú a ich silou sa stavia tento rozvrh múdrosti v službu nápravy starnúceho sveta: tak sa stáva pädagogia disciplinou praktickou, a síce predbežne pokojno-irenickou; po uzavrení westfálskeho prímeria, keď hnev Boží zjavne ukazoval približovanie sa posledného súdu, je celé toto reformné dielo (a tak i výchovoveda) teokraticko-polemickým. Až do smrti panujú nad mysľou veľkého vyhnanca chiliastické očakávania, v ich náruči opúšťa svet po polstoletí, čo bol musel svoju otčinu prvý raz opustiť.

Riekli sme, Komenskému nebola výchova posledným cieľom. K tomu treba ďalšie dodatky. Všetky pädagogické ideále nadväzovaly na nádejné, t. j. na nie faktické, ani reálne politické a cirkevné pomery; tak už i náprava prvá, najkonkrétnejšou sa zdajúca, navrhujúca nie obnovenie, ale znovutvorenie diela výchovy v celej spustošenej vlasti. Preto sa ujalo právom označenie Komenského ako proroka výchovy, keďže načrtal dosiaľ nedostihnutý jej obraz. Širšie to vypisovať mi je nateraz nie úlohou. Ale tým, čo rečeno, sa vyjasní, že tieto teorie nemaly priveľký vplyv na tú dobu, ač i nachodíme teoretikov, ktorí jeho myšlienky prijali a ďalej vyvinovali. — K reforme vyžadujú sa nie tak teorie, ako skutky. — Komenského vplývanie na jeho dobu sa začína, keď, opustiac svoj ideálny programm, publikuje svoju prvú školskú knihu: ač i v smysle novej metody, no naskrze nie v rámci novej školskej sústavy (v didaktike podanej) mohla byť privedená v súvis s jestvujúcimi pomerami, a i bola privedená. Mienim tým publikovanie vlastne proti jeho vôli knihy Janua linguarum. Pôvodca jej síce pozdejšie vynasnažuje sa dielo doplnené priviesť v rámec svojej sústavy, ale doba jeho je nie v stave ho nasledovať, — a tak kráčajú zásadne jeho teoretické a jeho praktické vplývanie nie jedno s druhým spolu, ale skoro neprestajne jedno vedľa druhého. V nasledujúcom majú byť len hlavné kroky chodu toho nakrátko vypísané.

II.

Počet svojich študentských známostí Komenský už v rokoch 1625—8 značne rozmnožil. Je zaznačenia hodné, že s Eveniom, najvýznamnejším ratichianom, ktorý ale Ratichiusa už bol opustil, driev bol sa obznámil, než dačo zvláštnejšieho v obore výchovovedy uverejnil.

V jedinom svojom, nám známom liste, Eveniovi písanom, Ko-

menský sa osvedčuje, ako sme to v slovách Basedowa slyšali, že nič neuverejní, o jehož užitočnosti sa driev z praxi nepresvedčil. Komenského priatelia, medzi nimi zaiste Jonston, a vyhnaní z Beuthena pädagogi Vechnerovia, ho primali, by úmysel výšuvedený zadal; Komenský poslúchol a uverejnením svojej Janui získal si i najďalšie pädagogické kruhy nemecké. Význam tohoto spisu spoznali už vtedy v spojení slovného vyučovania s vecným. Týmto by len chcel poukázať na oživenosť vo forme a v obsahu, ktorá nám často nepoňatnú oduševnenosť vzbudila. Ján Mochinger, germanist v Gdansku, je pôvodcom sporu medzi oboma tlačiarmi mesta o náklad knihy, ktorý definitívne obdrží Hünefeld, známy kníhkupec. Zachar. Schneider, prof. medicíny a polyhistor v Lipsku, pritom rektor t. zv. „Nikolaischule," uviedol knihu v obe mestské školy. Hamburgský reformer, J. Docemius, samostatne spracoval tretí nemecký preklad. V Lipsku novota tá prešla hladko, v Gdansku a v Hamburgu narazila na prekážky, ktoré konečne premožené boly.

Či sa Zach. Schneider kedy aj o Ratichia zaujímal, nevieme; Moser v Goldbergu a Evenius vo Weimare svedčia svojím príkladom, ako pozdejšie Jung v Hamburgu, o vytisnutí Ratichia v prospech Komenského. Závažný je menovite Evenius, ktorý po páde Magdeburgu (1630) niekoľko rokov v Revale účinkoval, a po svojom návrate v Nemecku stal sa pädagogickým radcom kniežaťa Ernesta z Gothy (Pobožným [Fromme] nazvaného). On razí cestu pre juh (jeden čas žil vo Würzburgu), ako Gdansko do Anglie.

Tu v Londýne žil muž ten, ktorý Komenského, nemohúceho vrátiť sa do vlasti a už začínajúceho zúfať, odkázal na pansofiu. Bol to S. Hartlib, filantrop, ovšem bez „osvietenosti" Basedowa, venovavší svoje bohaté prostriedky v službu obecného dobra, až na konec života svojho prinútený bol v osobnej núdzi appellovať na „priateľov ľudstva", ako Basedow.

Nie bez vplyvu Hartliba povstala na to organisácia, jejž cieľom bolo obnova evanjelickej cirkve, menovite jej života. Soznam mužov, imž Hartlib rozposlal svoje rozvrhy, a medzi inými spisami i diela Komenského, patrí k novším nálezom našim. Jedno z hesiel krúžka je pansofia, ktoré je i tu nie bez fantastických odtieňkov smysla: podobné tým, čo nachodíme v irenických námahách Duryho. Hartlib rozpošle Komenského programmný pansofický spis (Praeludia, pozdejšie Prodromus zvaný) na všetky strany; na juhu a na severe získa ním priateľov Jána Val. Andreaeho, tam Pöhmera, tu Tassiusa. Stari herbornskí učitelia a priatelia Komenského Alsted a Bisterfeld vyslovia svoj súhlas. Nad iných ale znamenalo mnoho pre Hartliba pridruženie sa Joachima Hübnera, mladého kandidáta, ktorý bol prišiel do Anglie, zavŕšiť svoje štúdia v Oxforde, kde i spomenutý už pansofický spis oddal do tlače a v jeho prospech na všetky strany propagandu konal. V nemeckej korrespondencii rokoval s Hartlibom o najvážnejších otázkach vedy a života.

Medzitým Komenský bol vzbudil pozornosť grófa Rafaela Leszczyńského, potom jeho syna Bohuslava, a so svojím priateľom Dav. Vechnerom pristúpili k ďalšiemu spracovaniu školských kníh. Mnoho

sľubovala dobrovoľná účasť mladého professora erfurtského, Jana Raveho; povzbudzoval i povestný básnik Martin Opitz. Súvis medzi jazyko-metodickými a pansofickými prácami mala tvoriť „Dissertatio“ o štúdiume latinčiny, k nejž podnet zavdalo mesto Vratislava. A keď spomínaný už programm (Prodromus) i v druhých krajoch stretol sa so živým záujmom, nastal pokus spojiť ciele minulosti a prítomnosti i v prepracovaní didaktiky: český spis ten previedol sám pôvodca do latinčiny. Nie bez dôvery poslal Komenský prácu tú do Anglie, a pri zaujatosti mnohých za svoju reformu myslel i na kongress didaktikov v Hamburgu, kde mimo spomenutých už, Docemia a Tassia, i rektor Jung k jeho priateľom prináležal. Po prvý raz bola idea takého kongressu vyslovená, i pozdejšie sotva kedy bola v celom objeme uskutočnená. Vtedy sa vec stroskotala na Angličanoch, a potom nasledovalo jedno nešťastie za druhým. V Anglii, kde Janua a Prodromus s takou radosťou prijaté boly, Didaktika nenašla milosti, účasť na kongresse didaktikov odmietli. Sám Komenský príšiel pred inkvisíciu cirkevnú pre svoje pansofické zámery, ako jeho druh J. Jung v Hamburgu. Opitz a Docemius umreli, Pöhmer nemohol pre vojenské neduhy pomocou prispieť, a v Sedmohradsku po smrti Alsteda zamĺkol Bisterfeld. Ale nevoľa tým všetkým zapríčinená netrvala dlho.

Vestibulum a Janua vnikly do všetkých krajín, i katolíckych; anglickí skeptikovia, menovite Hübner, čerpali novú dôveru zo súhlasu Des Cartesa a Mersenna, Tassius nadbída svoje široko založené excerptá k cieľom nádejnej pansofie; v Lešne samom — tak sa zdá — gróf berie do rúk podporu diela reformného, ako spolupracovníci Komenského sa vezmú do ohľadu Vechnerovci, Bisterfeld, Hübner. Medzitým ale ani Angličania nespočívali a podarilo sa im primať parliament k pozvaniu Komenského do Anglie: traja nemeckí Angličania: Prušiak Hübner, Slezák Hartlib a Palatinec (Pfalze) Haak boli tam najbližšími priateľmi jeho. Apoštol cirkevnej ireniky, J. Dury, tiež už od rokov druh Komenského, skoro všetkých dosiaľ spomenutých privržencov školskej reformy vyhľadal na svojich cestách po Nemecku a s nimi iste konferoval i o reforme tej: preto tu opomenutý byť nemôže.

III.

Od anglickej cesty prestáva pansofia byť princípom, cieľom výchovy. Hübnerove námietky, nám z jeho kritiky o didaktike známe, nalezly — tak sa zdá — odobrenia, a tak sa ustrojilo vplynutie nie dosť súzvučiacich plánov didaktických a pansofických, ako koordinovaných, vo vyššiu myšlienku, v myšlienku nápravy sveta.

Ale v Anglii politické nepokoje prekazily založenie navrhnutého kollegiumu; v Švédsku ostrozraký kancellár Oxenstierna nič nechcel počuť o náprave sveta, ale tým väčšmi naliehal na nápravu škôl, menovite školských kníh. Z ohľadov na svoju cirkev Komenský prijal, ač nerád, podporu, a tak i zaviazanosť oproti Švédom; tým sa zriekol nielen pomoci svojho priateľa Hübnera, ale i práce pan-

sofickej v prospech nápravy sveta, a venoval sa pri pomoci niekoľkých mladých kandidátov prácam latinsko-metodickým. Tu prišli do Elblagu dvaja v svete zkúsení, o vec školskú veľmi zaslúžení mužovia ponúknuť sa mu za spolupracovníkov: privrženec Aristotelesa, rhetor J. Rave a trochu spozdilý sliezsky mystik Cypr. Kinner. — Ako mesto Elbing bolo prosilo Komenského o vyučovanie na svojom gymnásiume, tak honorovalo súsedné mesto Gdansk Raveho priamo za spolupracovníctvo na Komenského pansofii. Od Raveho máme z týchto čias viac spisov, v ktorých sa snaží svoj eklektický aristotelismus v súhlas priviesť s didaktickým cieľom pansofie; pekné známosti, dialektickú spôsobnosť videť z nich; pädagogickú hotovosť, alebo i len vhĺbenie sa zdarné v otázky reformy — sotva.

Kinnera len z polovice dokončené „Consilium“ je práca veľkých rozmerov, podobného dačo na poli didaktiky zo XVII. stoletia nemáme. Obsahuje spis ten početné správne pozorovania, poznámky, návrhy, v celku v smysle Komenského, o ňomž s úctou mluví; ale i rozvrh a základ celého je nepravý, i odôvodnenie jednotlivostí násilné, a hranice logiky a didaktiky často splývajú v jedno.

Keď zakľúčením mieru westfálskeho vojna tak dlhá pre Komenského a jeho Jednotu tak žalostný koniec vzala, prerušil on bez formálneho rozviazania svoj pomer so Švédmi; Rave už mal v Gdansku professúru, Kinner prišiel za ním ako privátny učiteľ, povolaný bol i mnemotechnik Buno, a tak povstala v meste tom reformačná horúčka, ktorá školské pomery úplne spustošila, tak že dlhé porady patričných vrchností boly nevyhnutné. Medzitým metoda Komenského vo všetky strany bola doplnená a vzdelaná. V Prusku a v Brandenburgu Jur. Vechner vydal Limen, nový stupeň v metode jazykov, v Gdansku trojrečové, v Berlíne dvojrečové. Ešte ďalej k východu prispôsobil Januu, už viac ráz i grécky vydanú, ku gréčtine novozákonnej, dorpatský professor-Gezelius. Pritom s chválou vyzdvihoval úspechy už ním samým probovanej metody.

Na západe vnikly idey Komenského v slávnu gothanskú „Schulmethodu,“ sám pôvodca jej Reyher spracoval cieľom tým Vestibulum a Januu. — Staršou známosťou Komenského s Hesenthalerom razí sa cesta jeho ovšem dosť stenčenej reforme i do Württembergu: Pöhmer už od dávna zmizol s obzoru nášho pozorovania; J. V. Andreae ale, zle informovaný, odvrátil sa bol od pansofie a jej pôvodcu. Teraz nastala zmena, v Norimbergu obdržal Komenský priateľa v Jur. Harsdörfferovi, básnikovi, J. V. Andreae sa smieri s pansofiou, a čo ešte viac v J. J. Seyboldovi v Schwäbisch-Halle povstal pädagog, ktorý, ač úzkostlivo a potichu, no tým vytrvalejšie a obozretnejšie sa usiloval prispôsobniť výdobytky Komenského metody jestvujúcemu zariadeniu škôl. Nie duch vysoko lietajúci, no praktický školák, ktorý vie, čo chce, a v práci neustáva. — Z pôvodu vyhlásenia mieru westfálskeho Meklenburčan Colbovius z Lipska obrátil sa verejným písmom na Komenského, odporúčajúc mu niekoľko náprav pre vyučbu latinčiny, a stavajúc mu do výhľadu intervenciu pri universite, ako i verejné prosby u všetkých vlád nemeckých. Medzitým bol i Joach. Hübner v pruskú službu vstúpil, po dlhých cestách, na nichž

i francúzskych akademikov upozornil na Komenského. „Na Rýne a na hollandskej hranici Janua už dávno bola v rôznych spracovaniach udomácnená. Všetko to podávalo jej pôvodcovi po ratifikácii westfálskeho mieru málo potechy, ju hľadať tiahol na juh. Znovu k pädagogickej detailnej práci pritiahnutý urobí rozvrh školy pansofickej, zavŕši Atrium; doplnil svoje realistické latinské učebníky metodicky cenným Orbis Pictus-om, a pracoval v prospech politiky protipápežskej. Medzitým v Gdansku prišlo ku kríse: Kinner a Mochinger boli umreli, Rave a Buno nalezli svoje postavenie nemožným, a v oči mnohému, čo posledne menovaní mužovia boli navrhli alebo i v život uviedli, školská vrchnosť utiahla sa k starším nariadeniam, ktoré čiastočne obohatila zo zásob Komenského: sám rektor Zetzkius vydal Januu, ktorú Komenský medzitým v Uhorsku znovu spracoval, v Gdansku znovu a samostatne, nie ako pokračovanie vydaní Mochingerových. I vojna dávno očakávaná, ba i Komenským pripravovaná, bola vypukla, jej hrdina Karol Gustáv, kráľ švédsky, ale Komenskému nielen že sa nedostalo osvobodenia, vlna vírov vojenských priniesla ho — skoro by sme riekli, že zaslúžene — o jeho pohostinný domov v Poľsku. Bez radostných nádejí, s nimiž raz bol išiel v Londýn, Stockholm, ba i v Uhorsko, a predsa nezúfajúc hľadal a našiel útulok nový v útočišti toho času prenasledovaných, v najkvetúcejšom kraji súčasnej evropejskej kultúry, v republike hollandskej. Nielen to — lež i postať k pôsobeniu, že by si lepšie v daných okolnostiach nebol mohol žiadať.

IV.

Raz pred týmto posledným útekom Komenského napísal norimbergský knihkupec Endter v predmluve Atria, vtedy prvý raz vydaného: celé Nemecko zahorelo štúdiumom latinčiny a túžobne čaká práce svojho vodcu Komenského. Vodca ten bol z celej duše unavený. V Metode jazykov a v svojich 3 učebníkoch latinských boly základné rysy pre teoriu a pre prax podané, komu treba podrobnejšie spracovanie, môže to i sám podujať. Ale k vôli vyšším záujmom prijal i v Amsterdame ponúknutie na vyučovanie, vydal s Hesenthalerom Lexicon Januale po nemecky, viedol školu trojtriednu, pravdepodobne dľa vzoru potockej zariadenú, ktorú i zovňajší kandidáti učiteľstva prišli si vidieť. Medzi nimi vyniká svojou pilnosťou a bystrosťou J. J. Redinger. Ale jeho nemenuje Komenský v svojej reči, v nejž lúči sa s pädagogickými štúdiami: naproti tomu menuje tam, kde pochodeň oddáva, niekoľkých na juhu: tak teologa J. J. Ursina, ktorý už rok po objavení sa „Atria“ pripravil samostatne druhé vydanie; Št. Spleissa, ktorý Januu už pred vydaním Orbis Pictusu s obrázkami vydal, ďalej verného a oddaného M. Hesenthalera, ktorý tiež bol prišiel do Amsterdamu učiť sa prax a pri tom Vestibulum a Januu dľa rady ich pôvodcu znovu spracovať, — bolo to posledné úplné prepracovanie oboch učebných kníh: Komenský ho poctil veľkým uznaním.

Tlač „Orbis Pictusa“ v Norimbergu pomaly napredovala; snáď

pre prestúpenie ku katolicismu J. Pöhmera? Tým rýchlejšie bolo rozšírenie knihy raz vytlačenej; už r. 1658 ho predpisuje školský poriadok magdeburgský, i ináče v duchu Komenského držaný; iné početné sú nám z nasledujúcej doby známe, a iste nám mnohé podobné ostaly neznámymi. Menovite Württemberg a Švajciarsko osvojujú si reformovanú metodu; tak Esslingen so svojím kňazom Ad. Weinheimerom, tak Zürich s pädagogami Suizerom a Freyom; nad iných ale pracoval neunavne spomenutý už J. Seybold, triezvo, umne, skromne pokračujúc a zdokonaľujúc školstvo, menovite výučbu v latinčine. I Jonston, ač znova samostatný, vydal spracovanie Atria, práve keď sa Komenský rozhodnul (1666) ešte raz prehliadnuť Januu. — Dľa zprávy Hesenthalera z r. 1668 bolo vo Württembergu a súsednom mu Švábsku pol trefa sta latinských škôl, ktoré pridržaly sa Komenského metody: krajina, ktorá už v XVI. století dala bola vzor výborného školského poriadku, využitkovala i teraz reformu, nakoľko to šlo. Na konci svojho žitia Komenský slyšal o úmysle holsteinskej vlády niečo podobného probovať. — Nijak neprežil teda Komenský — ako to Basedow bol myslel — svojich účinkov, naopak, nádejal sa 1669 skrze svojho priateľa Raveho, dozorcu škôl v Brandenburgu, získať aj túto zem pre svoju obnovu; toho istého roku vtiahla Janua i do Prahy.

Bolo už rečeno, že táto württembergská reforma nie je totožná s tou ideálnou, ktorú Komenský hlásal v svojich hlavných prácach; takej ani sám neuskutočnil ani v Uhrách, kde mal plnomocie; ale i onú württembergskú uznal za svoju, a iste znamenala ona krok napred. V druhých krajoch ale ztenčela až príliš. Čiastky i preto, čiastky pre neklassičnosť latinčiny, čiastky preto, že nebolo súhlasu so zásadami reformy, trval boj proti jazykovej metode Komenského po jeho smrti až do konca stoletia. Tak boli jej nepriateľmi štrassburgskí klassickí filologovia Boecler a Scheffer, freiburgskí konrektor Fritsch, polyhistor J. Becher, žiak Weinheimera, ktorý chcel osnovať nový mnemotechnický princip; Chr. Weise, ktorého pädagogickým ideálom bol dokonalý dvoranín (Hofmann). Ale i obrancov našiel Komenský. Proti Becherovi vzal ho v záštitu jeho mladý priateľ Leibniz, proti štrassburgským klassikom J. P. Titz, prof. v Gdansku, ktorý zvláštnu knihu vydal k odporúčaniu a doplneniu novej jazykovej metody, v Gdansku sa tak skoro ujavšej. Proti svetákovi Weisemu sa ozvaly hlasy mnohých zbožných svedkov, tak že Morhof v svojom Polyhistore, ač pre pädagogický význam Komenského vela smyslu neukazuje, v detailoch jazyko-metodičných rozdeľuje svetlo a tieň skoro na rovno. V akom pomere stojí latinský učebník Cellarja a Erh. Weigela Tugendschule ku Komenskému, vyžaduje ešte bližších bádaní.

Jeden z mladších priateľov Komenského priniesol jeho literárnu pozostalosť do dnes tak slávneho sirotínca v Halle, či ju tam i zužitkovali? Pädagogický vliv Komenského na pietismus, menovite jeho školstvo, nedá sa vykázať, ač i vieme, že na konci XVII. století Spener, Chr. Thomasius, Buddeus, Joach. Lange prináležali k ctiteľom, čiastky k privržencom Komenského. Naproti tomu

mal Komenský v kruhu novozaloženej učenej spoločnosti berlínskej mnohých ctiteľov, mimo zakladateľov Jablonského a Leibniza, vynikajúceho filologa a germanistu Leonharda Frischa, ktorý Vestibulum prispôsobil k vyučovaniu ruštiny; veľkej časti brandenburgských direktorov je venované nové vydanie Schneiderovského gréckeho Vestibula z počiatku XVIII. storočia, a jeden z najvynikajúcejších pädagogov nového berlínskeho ústavu (reálky), Viktor Hähn, čerpá svoju múdrosť (v prostred tohože storočia) z Komenského, jehož stavia nad všetkých pädagogov a, jako Basedow, menuje svojím učiteľom.

Hähn to bol, čo upozornil Basedowa na Komenského, a tak to bol ešte zamierajúceho vlnobitia jeden úder, jehož účinok Basedowu pocítiť sa dostalo.

Učenec, ktorý nad Basedowom tak príkro, ako len možno, súdil, J. G. Herder, vyniesol i nad Komenským výrok; je nadmier priaznivý a dnes všeobecne citovaný. Herder ale vnikol i v hlbšie úmysly Komenského, a svedčí o nich, ako i o ideách St. Pierra, že sa staly „v istej miere duchom všetkého dobrého a dôstojného v Europe.“ Keby Basedowa mienka, na čele tejto stati uvedená, obstála, skutok Herderom označený bol by divom; v svetle našich vývodov je on prirodzeným. — Shrňme že, čo sme v celku riekli, ešte kratšie a názornejšie. Po R. Aronovi počítal Lattmannu školy, v ktorých Komenského knihy boly uvedené, asi na 150; medzi tými sú ale z württembergských, ktoré samé Hesenthaler na 250 cení, asi len 10 obsažené: tak by sme mohli, ako stredný počet, udať asi 350; medzi nimi ovšem len 4—5 miest universitných, ináče ale také kultúrno-ekonomické centrá, ako Gdansk, Lipsko, Hamburg, Vratislava, Norimberg, Kolín, Frankfurt, Magdeburg, Berlín a veľké nemecké mestá Švajciarska.

Že sú klassickí filologovia takým malým počtom pri veci, tomu sa nikto nebude diviť, kto vie, že veľký obrat v duševnom živote, a síce i v Nemecku proti *copfu a parochni* bol vydobytý. Našli sa už v prvej polovici XVII. storočia *učenci*, ktorí v prospech Komenského pozdvihli svoj hlas, tak polyhistor Jonston, encyklopädist Alsted, Bisterfeld, prírodozpytec Joach. Jung, matematik Ad. Tasse; ďalej učení repräsentanti významných pre prax postavení: prvý pruský historiograf Joach. Hübner, prvý württembergský M. Hesenthaler. V druhej polovici: Spener, Thomasius, E. Weigel, Fr. Buddeus, Joach. Lange, a na konci radu G. W. Leibniz, ku ktorému družia sa rôzne iné rady. *Jeden z tých* je rad *pädagogov*, ktorých sme už menovali; tretia časť ich sú teoretikovia, ktorí so svojimi ideami opierajú sa na Komenského, dve tretiny sú praktickí mužia školy, ktorí spracúvajú jeho latinské učebníky. Leibniz bráni teoriu Komenského a vyslovuje sa za jeho prax. *V druhom rade* sa ale Leibniz, ač sám ospieval Komenského v latinskej básni, druží *k básnikom*, ktorí v materčine tvorili, sú to najvynikajúcejší nemeckí poeti XVII. veku: J. V. Andreae, M. Opitz, G. Harsdörfer, M.

Moscherosch, Rist, Zesen, J. P. Titz. *V treťom rade* sa pripojujú k nemu vynikajúci duševne svetskí: skoro všetky evanjelické knieżatá, Hartlib, Pöhmer, Stockar, Ahasv. Fritsch, rady miest Vratislavy, Gdanska, a početní nemenovaní scholarchovia iných.

Zo skostnatelosti, do ktorej duševný život upadol v druhej polovici XVII. storočia, bolo vyslobodenie možné: náboženským prehĺbením, a intellektuálnou emancipáciou. *Pri* iných mohol byť i Komenský považovaný východiskom na tie cesty vôbec, *nad* iných tým, že podal metodu, ňouž sa novému ruchu má poistiť i budúcnosť. Význam oboch momentov pochopil Herder, keď už práca jedného storočia od smrti Komenského jasné poňatie dávala o cene výdobytkov nových: preto i primerané ocenenie zásluh Komenského, nielen pre Nemecko, i pre Europu. V zásluhách tých sa delia, bez toho že by ich umenšovali, početní, nami v prítomnej práci menovaní vynikajúci Nemci (len málo chýba z vrstovníkov jeho), bo produktívnosť je možná len pri receptívnosti primeraných kruhov. Pokus opísať zástoj ich v historii reformy Komenského, je mimo toho, čo už vyzdvihnuto, i pokusom zapísať prázdny ešte lístok v historii slaviansko-nemeckých kultúrnych stykov. I pri nedokonalosti pokusu tohoto, pokusu to prvého, nezatajíme vzdychu: daj Bože čím viac stykov podobného rázu!

Povesti, báje, ballady.

Napísal *Martin Sládkovičov.*

X.

Beňo.

V noci, keď všetko v pokoji čuší,
nepokoj toľký v čejže to duši?
Čieže to ústa kliatbou sa zchvely?
Čieže to oči blysly sťa strely?
Iskria sa zlosťou v hviezdnatom šeru —
Premôž sa, Beňo, bude zle veru!

V Beňovej ruke, v zatíchlom sade,
zblýskala oceľ po silnej svade:
»Olúpil si ma v delbe o čiastku —
Ďakujem za tú rodinnú lásku!
Zlodeju! tu máš k tomu, čos' urval« —
Vlastného švagra skolil ten zurval...

Zchrčal ten, — v tomto klesol vztek nadol,
podumal: »Vražda!« Strnul a zbľadol.

Nevidel nik, krom na nebi toho,
Beňovi dosť i toho, ba mnoho —
Žasne a beží — chladný znoj telom —
Kaina plemä bronie mu čelom...

Žasne a beží, nevie ni, kade,
nevie ni, kamo — Strašno mu všade...
Dávno sa ženie poľom i horou:
»Kebych sa len skôr stretol so zorou!«
Desno mu v šeru — Hach! *on* sa zjavil:
»Beňo, oj, Beňo, čos' mi to spravil?!«

Zistili ráno: Vražda, oj...! — »Holláh!
za vrahom!« — sluha zákona volá.
Hľadali dlho, darmo však, všude...
»Beňo by azda?« — Pochybnosť v súde —
Dobrák veď, v práci čestnej, jak známe,
a keď by snáď aj, kdeže ho máme?«

Zutekal Beňo... Z mesta do mesta
svetom tým novým vedie ho cesta,
pracuje tu-tam (šuster bol) snažne,
chová sa ticho, počestne, vážne,
radi ho — Krajmi starého sveta
zatykač verný nadarmo lieta.

Pod nohou horí Beňovi postať,
nemôže nikde dlhší čas ostať —
»Zvedia, oj! znamä nájdu na čele« —
(Sklonil ho, chvie sa na celom tele.)
»Ďalej!« — Už po ňom stopy ni krokov —
Ide... Tak sedem trápnych už rokov...

Chrám toť. V ňom práve stíchol spev viery.
Zvravel kňaz — Beňo zastal u dverí —:
»Kain! kde Abel, brat tvoj je?« slúcha,
strnul, jak teskno srdce mu búcha!
»...Kain, kde Abel...?!« Ó, jak sto hromov!
»Bože môj!« — Beňo náhli sa domov.

Cesta, oj, dlhá! Zas sa mu zjavil —
»Beňo, oj, Beňo, čos' mi to spravil?!«
Hľadí kol teskno. Palubou lodi
s ovislou hlavou, v spánku jak chodí,
hľadí vše do vĺn, že sa v nich ztratí...
Zcúfol však. — »Nie! nech spravia to kati...

Doma je v pokon. K sudcovi beží:
»Pane môj, dušou balvan mi leží
sedem už rokov: vrahom som — inu,

prišiel som trpeť potrest za vinu:
Pavčovie Paľa (diabol ma zvábil)
ja som to skolil, ja som ho zabil...«

Čelo si sudca pošuchá pravou,
v minulosť mysli, pokrúca hlavou.
Beňo sťa bál sa, darmo že chodí,
zrazu sa štkajúc do kolien hodí:
»Uľavte duši! Ja som ten vinný,
ja som ho skolil, ja a nik iný!«

Sudca vzal aktá. Číta, a zase —
»Zastaralá vec... Po tolkom čase...
Zbýva ti: Boha za milosť prosiť,
pokánia slzou denne sa rosiť,
čestne žiť...« Beňo prepukol v lkanie:
»Balvan, oj, balvan! Nemožno, pane!«

»Zastaralá vec... Jakýže vývod?« —
Zaupel Beňo: »Za život — život!
Vrahom som, právo prosím si, žiadam,
tu trest, *tam* milosť bude mi hádam,
zomrieť chcem — súďte!« — Zasadli v súde,
súdili — »Sám chce, — nechže mu bude.«

Čítajú ortel, Beňo ho slúcha,
v zraku jas, srdce plesom mu búcha,
cíti, jak miznú svedomia muky,
sudcom rad-radom bozkáva ruky...
S kňazom sa modlí vrelo jak môže —
Na šibeň stúpa — »Smiluj sa, Bože!«

Pokušenie.

1.

Už pri ovsenom som sa našiel kúsku chleba;
No, prechutný bol: mi ho osladzovala
Reč mojej matera, jejž zázvonom skala,
Jak deva, precítne; kvet v slzách najde seba.

I rozdula sa v zlobcoch vzteklosti pahreba:
Mi vyrvať ovsenú tú smidku — rozžralá
Sa sberba preprudkým mne lovom rozhnala,
— Že takto duchu môjmu jamu odohrebá.

Som trval. Tu rod vlastný, že mi srdce tlčie,
Hrýzť a žrať počal ma viac, nežli plemä vlčie.
— Čo v srdce vtala mi, to bola sekera!

A rana skubie na svite, aj z večera,
A páli, ožihá, žrie... Štyridsať už tých dní,
Čo sekajú ma bratia v závisti bezuzdní.

2.

I prišiel pokušiteľ: pozri v tamté stány!
Tam rozkoší výslň a splnie povole;
Tam čaše spenené, štrng ťažkom na stole —
Viď v hravom rozjarení koľkých z tvojej strany!

Tu ošemrú ti aj ten krajičôček planý;
Rod vlastný pritom ťa vždy doštve, dokole;
Mrie bôľom, — hojivý keď tebe na bôle
List padne, keď mrie tvoj mrak blaha vo svitaní.

Čo budeš v psote trčať, keď ti kynú hody?
Tam vína sála oheň, — nechlúpe chlad vody;
A tŕne zamení ti mäkké páperie.

Len mluvu odmrští, ňouž mať ťa kojevala;
Byť prestaň nápadníkom tatránskeho brala,
A cesta k rozkošiam ťa našim zaberie!

3.

Nie! — Srdce prirástlo mi ku tatránskej skale.
Tam pri hučaní vôd a hája šumení
Sa moja nálada a vôľa rozpení; —
Zas tišenia zdroj zo žúl vyteká mi stále.

Tam potôčik mi slzou poodmýva žiale;
Čiž k spevu naladí hlas tichý, stemnený,
A slovenčiny zvuk, och, v sladkosť premení
Čo aké hryzovisko, rany rozožralé!

Tam východ techy mojej, večné rozvíjanie
Tiež ruží nádeje; duch svojou ríšou vanie:
Ilľa! pri ovsenom chlebe bohaté mám hody!

Len v Tatrách, rozzvonených slovenčinou, rodí
Sa blaho mi; v nich miznú zemských strastí vleky!
— Zkap, zloduchu, v tmách bludu, na večné zkap veky!

Pod Kriváňom v pôste 1904. *Hájomil.*

Jeleňovi hora . . .

Jeleňovi hora, vodička studená —
A mne Tatier deva, jak ruža červená:
Srdca smäd zahasí mi jej rtoruži med;
Náručie jej skrýš dá, sveta keď zviri jed.

. . . . . .

Chcel by som byť . . .

Chcel by som byť vtáčkom lesným,
spievať stále hlasom plesným,
neznať žiaľu, neznať bôľa,
iba, čo je dobrá vôľa.

Chcel by som byť poľným kvietkom,
stáť si skromne v žitku riedkom;
bárs bych znášal dažde, zimy,
lepšie, než je, bolo by mi.

Chcel by som byť sniažik malý,
padať na zem, na jej skaly:
tvrdo mal bych, tvrdo, holo,
však mne neraz tvrdšie bolo.

Peter Kompiš ml.

Doplnky ku Prehľadu slovenskej literatúry z roku 1901 a 1902.

Podáva *P. V. Rizner.*

(Dokončenie.)

Kilburnová Ml. C. Čo by nám sňah vedel vyprávať. Svetlo, 1902, č. 4. Daromné námahy. Tamže č. 7. Nemožná práca. Tamže č. 8. Divotvorná moc semena. Tamže č. 9. Uhoľ a diamant. Tamže č. 10.

Kniha Zázrakow. Swäté Ústne Pozostalosti a prostonárodné rozprávky, ktoré Stopäťdesiat zázrakow obsahujú so Stopäťdesiat obrázkami okrásené. Budapest, 1901. Tlačou a nakladom Kol. Rózsu a jeho manželky; 8° str. VI—252 a 2 neč. l.

Košut B. Proč je Hlipták panslávem. V. Kozma A.

Kozma A. Proč je Hlipták panslávem. Skutečný příběh. Přeložil B. Košut. Nedělní příloha Národních Listů, 1902, č. 342.

Kremnica. Geschichte der evangelischen Friedhofe in Kremnitz. Von Paul Križko. Kremnitz, 1901. Buchdr. J. Paxner und H. Biron; 8 str. 31.

Kretz Fr. *Slovácké čepce.* Sebrál a slovem doprovází. Národopisná studie, maloval Jóža Uprka. Nákladem „Unie". V Praze, 1901; fol.

Kriško Pavel. *Geschichte der evangelischen Friedhofe in Kremnitz.* V. Kremnica.

Kvačala Dr. Ján. Počátky Berlínské akademie. Č. Č. Hist. VII. 1901, str. 265—293. — Zur Correspondenz des Comenius. Monatshefte der Comenius-Gesellschaft. X. 1901, str. 44—46.

Legenda čili *Čítanie o Svätých a Wywolených Božích.* Časť IV. Dla prastarých a najnowších, cirkewními wrchnosťami odobrených

prameňow spracowal Andrej Truchlý. Nákladom Spolku sw. Adalberta (Wojtecha). Číslo 39. podielowých kníh. Druhé vydanie. S odobrením najdôstojn. Ordinariátu ostrihomského. W Trnawe, 1901. Tlačou Zigmunda Wintera; 8° str. 218.

Lehoczky Tivadar. Adatok a vlach szó értelmezéséhez. Ethnographia, 1901, str. 108—110.

Lichard Milan (—rd). Slovácké písně od V. J. Novotného. Kritika. N. Noviny, 1902, č. 134.

Liptovská st. Liptómegyei tót babonák. Közli Istvánffy Gyula. Ethnographia, 1902, str. 31—38, 268—271, 316—319.

Lomidrevo alebo *Oslobaditeľ troch princezní.* Welmi krásna rozprávka. So sstyrmi obrázkami. Budapesst, 1902. Tlačou a nákladom Kol. Rózsu a jeho manželky (predtým A. Bucsánszky); 8° str. 24.

Lukácsy Ján († 1780). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 119.

Máčay Alex. († 1721). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 191.

Makovický Ján Drahotín († 1884). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 435.

Málik Vincenc († 1783). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 450.

Mallý Dr. Ján. Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 455. — Nekrolog. Pražský Illustrovaný Kurýr, 1902, č. 294.

Markovič Matej st. († 1762). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 646.

Masnik Tobiaš († 1697). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 776—778.

Matejka Jozef († 1881). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. 1901, str. 803.

Matúška Ján († 1877). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 873.

Matúška Jozef. Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII., 1901, str. 874.

Medňanský Martin († 1899). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 985.

Melcer Ján († 1864). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 1036—1038.

Munkay Jozef. Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. IX, 1902, str. 400.

Murgáč Ján Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. IX, 1902, str. 416

Muska Mikuláš († 1783). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. IX, 1902, str. 427.

Nagy Géza. Néptajok és népek a XIX. században. VI. Szláv faj: 3. Cseh-tót. Ethnographia 1901, str. 163—166.

Na Pamiatku Posviacky opraveného r. k. kostola Rovnianskeho. Vydala r. k. Cirkevná Obec Rovnianska 1902 oktobra 3-ho. Knihtlačiareň Juliusa Zhorella vo Veľkých Topoľčanoch; v. 8° str. 30.

Obsah: Na deň otvorenia a posviacky r. k. kostola rovnianskeho. Verše od P. I. (Petra Igondu.) — Reč, prednesená skrz P. I., predsedu exekutívneho sboru pri odovzdaní kostolného stavania v shromaždení cirkevnom — Kázeň pri slávnosti požehnania chrámu rovnianskeho. Povedal Dr. Jozef Teszelszky.

Nosák Bohuslav († 1877). Životopis. Ottův Slov. Naučný. Díl XVIII., 1901, str. 430.

Ormis Samuel († 1875). Životopis. Ottův Slov. Naučný. Díl XVIII, 1901, str. 886.

Melcer Jozef († 1854). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 1038.

Melcer Ľudovít (1860). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 1040.

Melik Samuel († 1620). Životopis. Szinnyei J. Magyar irók élete és munkái. VIII. 1901, str. 1050.

Mészáros Andrej († 1812). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1902, str. 1139—1142.

Michálek Dr. Ján. Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 1226.

Michaličko Ján. Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 1227.

Michalides Samuel († 1740). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 1212.

Michalko Pavel († 1825). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 1227.

Mikšík Imrich († 1871). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 1370.

Milec Eliaš († 1757). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 1401.

Milec Jur († 1805). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 1400.

Milochovský Ján († 1684). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. VIII, 1901, str. 1488.

Mišík Štefan. Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. IX, 1902, str. 3—7.

Mišovic Michal († 1710). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. IX, 1902, str. 34.

Mlynárovych Eliaš. Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. IX, 1902, str. 55.

Mocko Ján. Životopis. Szinneyi J., Magyar irók élete és munkái. IX, 1902, str. 57.

Mockovčák Ján Theofil. Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái, IX, 1902, str. 58.

Modrányi Karol († 1864). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. IX, 1902, str. 85.

Mojžišovič Ján († 1847). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. IX, 1902, str. 109.

Moravčíková B. *Dobrý čin prinássa požehnanie.* Rozprávka. Preložil D. Bachat. Wydal Zpěwníkowý wýbor. Tlačou knihtlačiarne „Corvina“ na Čabe 1901; 8° str. 28.

Moyses Dr. Štefan († 1869). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. IX, 1902. str. 352—354.

Mráz Fr. († 1884). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. IX, 1903. str. 362.

Múdroň Dr. Michal († 1887). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. IX, 1902, str. 366.

Munkay Ján († 1890). Životopis. Szinnyei J., Magyar irók élete és munkái. IX, 1902, str. 397—400.

Ortvay Dr. T. Vadászati culturkép Pozsonymegye hajdanából és jelenéből. V. Prešporská st.

Palárik Ján († 1870). Životopis. Ottův Slov. Naučný. Díl XIX, 1902, str. 87.

Palkovič Jur, kanonik († 1835). Životopis. Ottův Slov. Naučný. Díl XIX, 1902, str. 110.

Palkovič Jur, professor (1850). Životopis. Ottův Slov. Naučný. Díl XIX, 1902, str. 110.

Pauliny Ladislav. Životopis. Ottův Slov. Naučný. Díl XIX, 1902, str. 338.

Pauliny-Tóth Viliam († 1877). Životopis. Ottův Slov. Naučný. Díl XIX, 1902, str. 338.

Pauliny-Tóth Žigm. Životopis. Ottův Slov. Naučný. Díl XIX, 1902, str. 338.

Pechány Dr. Adolf, A felvidéki tót népről. Földr. Közlemények. 1902, str. 145—165.

Piesne národnie. Tót népdalok Csehországban. Ethnographia 1902, str. 466—467.

Pilárik Štefan († 1674). Životopis. Ottův Slov. Naučný. Díl XIX, str. 738.

Plachý Andrej († 1810). Životopis. Ottův Slov. Naučný. Díl XIX., str. 829.

Počtovné cvičebné knižky pre II., III. a IV. triedu katolíckych škôl. V. Bertalan Vincent.

Pohronie. Garamvölgyi népszokások. Budap. Napló, 1901, č. 44.

Považie. A Vágvidék mondaköre. Nyitram. Közlöny 1901, č. 26, 32.

Povesť o Eleméroví, Attilowom bratovi, synovi uhorského vodca Bendeguza a o jeho milenke Zillike. S 8 obrázkami. Budapesst. 1901. Tlačou a nákladom Kol. Rózsu a jeho manželky (predtým A. Bucsánszky); 8° str. 70.

Prešporská st. Vadászati culturkép Pozsonymegye hajdanából és jelenéből. Irta Dr. Ortvay T. A Pozsony orvos-természettudományi egyesület közleményei 1902 évfolyam. Str. 3—31. Beiträge zur Cryptogamen-Flora des Pressburger Comitates. Die Pilzen von J. A. Bäumler. Tamže str. 31—88.

Príbeh Hospodára Rozumného. V. Salzmann K. G.

Prírodopis pre vyššie triedy katolíckych ľudových škôl. V. Györffy Ján.

Roder Alois. *Deje biblické pre dietky.* V Budapešti, 1901. Nákladom Spolku sv. Štefana. Tlačou Stephaneuma; 8° str. 80.

Royová Kristína podala v každom čísle Svetla 1901 a 1902

dopis a v rôznych číslach niekoľko nepodpísaných básní a obrázkov zo života.

Salzmann K. G. *Príbeh Hospodára Rozumného.* Poučná rozprávka pre ľud. S 11 obrázkami. V Budapešti, 1902. Vydanie Kolomana Rózsu a jeho manželky; 8° str. 60.

Schmidt Kr. *Jeskyně otce Blažeje,* aneb: *Příhody hrábat Sokolovských.* Zajímavá povídka pro čtenáře každého stavu. V Uh. Skalici. 1901. Tiskem a nákladem Josefa Teslíka; 8° str. 176.

Schwarz Emil. *Nábožné Hlasy či Sbierka náboženských piesní, jakými sa v chrámoch rimsko-katolíckych najvyššiemu Bohu česť, — všetkým nebešťanom úcta vzdáva; — podobne niektorých najpotrebnejších modlitieb.* S odobrením najdôst. Ordinariatu spišského. Vimperk, Budapešť, New-York, 1902. J. Šteinbrennera cis. kráľ. dvorný kníhtl. katolícky vydavateľský ústav, kníhtl.-umelecká tlačiareň; 8° str. 511.

Silozpyt a lučba pre vyššie triedy katolíckych ľudových škôl. V. Győrffy Ján.

Slávik Jur. *Kázeň,* ktorú mal pri tretej evanj. a. v. vnútornomissiovej a pastorálnej konferencii, odbývanej dňa 20. aug. 1901 v cirkvi vrbicko-sväto-mikulášskej. V. Zpráwa III. ev. a w. wnůtorno-missiowej a pastorálnej konferencie.

Smiszkowa Antonia. *Nasi pobratymcy Słowacy.* Warszawa, księgarnia polska, druk. M. Sewińskiego i syna, 1901; 8° str. 60.

Spišská st. Ehrenhalle verdienstvoller Zipser des XIX. Jahrhunderts. Zur Jahrhundertwende verfasst von S. Weber. Igló, Joseph Schmidt, 1901 8° str. XIII a 482.

Sztancsek József. Tótlakodalmi szokások. Ethnographia 1902, str. 411—416. 450—459.

Šlabikár, Obrázkový, a Prvá Čítanka pre školy evanjelické a. v. V. Bežo Ján.

Šlabikár, Obrázkový, a Prvá Čítanka pre školy evanjelické a. v. V. Zátурecký A. P.

Šlabikár, Slovenský, a prvá Čítanka pre prvú triedu národných škôl. V. Gönczy Ján.

Teszelszky Dr. Jozef. Kázeň pri slávnosti požehnania chrámu rovnianskeho. V. Na Pamiatku Posviacky opraveného r. k. kostola rovnianskeho.

Truchlý Andrej. *Legenda* čili *Čítanie o Svätých a Wyvolených Božích.* V. Legenda.

Ulaszyn Henryk. Na Babią górę. V. Babiahora.

Ústavoveda pre V. a VI. triedu katolíckych škôl. V. Hámori Martin.

Weber Sam. Ehrenhalle verdienstvoller Zipser des XIX. Jahrhunderts. V. *Spišská st.*

Vidění Jiříka Poustevníka, někdy rytíře uherského, které pak od rozumných lidí za báseň drženo jest a také tím a ne jiným způsobem k čtění se poskytuje. V Uh. Skalici, 1901. Tiskem a nákladem Josefa Teslíka; 8° str. 48.

Vlček Dr. Jaroslav. Z literárního Slovenska předbřeznového.

Obzor Lit. Um. IV. 1901, str. 33—36. — *Dějiny české literatury.* Nákladem Jednoty českých filologův. V Praze 1901 a 1902. Tiskem B. Stýbla. Str. 241—308 a 309—328.

Hlava deviata venovaná je Slovensku Jozefinskému. V prvej kapitole prebraný je protestantismus na Slovensku, spisovatelia v duchu prostonárodnom: Buoc, Chrastina, Demian, Szent-Kereszty; Jozefinisti: Šramko, Markovič, Baráni, Černanský. Druhá kapitola zníe o Prešpúrskych Novinách, Starých Novinách a ich kruhu: Plachý, Hrdlička, A. Doležal, Ribay, Semian. Tretia kapitola pojednáva o Palkovičovi, Tablicovi, Inštitorisovi a Bartholomaeidesovi.

Hlava desiata venovaná je hnutiu Bernolákovskému. V prvej kapitole uvádza predchodcov jazykového separatismu na Slovensku (Bajzu), v druhej píše o Učenom slovenskom Tovaryšstve, o Fándlim, Bernolákovi a jeho škole.

Týchže Dějin sošitom trinástym započala vychádzať dielu druhého časť druhá. Storočie deväťnáste. Sošit má str. 1—104. Tu z hlavy druhej kapitola tretia (Šafaříkovo a Palackého mládí; Benedikti-Blahoslav) a štvrá (Šafaříkovo a Palackého „Počátkové českého básnictví") a z hlavy tretej kapitola druhá (Ján Kollár doma a v Jeně. Básně z r. 1821), kapitola tretia („Slávy Dcera" z r. 1824) a kapitola štvrá („Slávy Dcera" z r. 1832. Nauka o vzájemnosti slovanské); zvlášte môžu zajímať milovníka literatúry slovenskej.

Vlossák Ján. *Požehnaný deň,* to jest: *Katolíka modlitebná knihu pre veriacich každého veku, stavu a obojeho pohlavia.* S odobrením najdôstojnejšieho Ordinariatu. Wimperk, Budapešť, New-York, 1902. J. Steinbrennera cis. kráľ. dvorný knihtl. Katolícky vydavatelský ústav knihtl.-umelecká tlačiareň; m. 8° str. 255.

Zaturecký A. P. (A. P. Z.) *Obrázkový Slabikár a Prvá Čítanka pre školy evanjelické a. v.* Sostavil A. P. Z. Budapešť 1902. Tlačou Viktora Hornyánszkeho; 8° str. 80.

Zelliger Jozef. *Abecedár a Prvá Čítanka pre katolícke školy.* V. Abecedár.

Zemepis pre katolícke ľudové školy. V. Győrffy Ján.

Zpráva o III. evanj. a. v. vnútorno-missiowej a pastorálnej konferencii, odbývanej dňa 20. aug. 1901 v cirkvi vrbicko-svätomikulášskej. Nákladom a na sklade spolku „Tranoscius". Tlačou J. Trnkóczyho v Nižnom Kubíne, 1901; 8° str. 22. (Obsahuje medzinými Kázeň od J. *Slávika.*)

Život Tomássa Srdnatého, jako wyslobodi zakliatu dussu w starom kasstieli, a jako oslobodi grófsku céru z driapow ssiarkanskych a tohto zabije. Zábavná rozprávka. Budapesst, 1902. Tlačou a nákladom K. Rózsu a jeho manželky (predtým A. Bucsánszky); 8° str. 42.

Veršíky, blšku vyčitovacie.[1]

Podáva: *Samo Czambel Danielovič.*

1. Čin, čan,
Porúčam.
Ďe je moja lastovička?
U úbohýho kostolníčka.
Kostol sa mi búri,
Holuby mi duri,
Slepý cigáň koňa kuje,
Zlatím prútom pošibuje:
Šip, šip do pola
Červeňího pachola.

2. Iďe baran po mosťe,
Ňesie duďi na chvosťe.
Ďeže iďeš, baraňe?
„Do kostola, paňe.“
Čo tam robia v kostole?
„Organuju na chore.“
Ét, ét!
A ti baran choj preč.

Alebo:

Iďe baran po mosťe,
Ňesie duďi na chvosťe.
Ďe iďeťe, páňi?
„Do kostola s baraňí.“
Čo tam robia?
„Klince kuju,

[1]) Pre úplnosť podávam aj opis hry:

Deti stanú si do kruhu. Jedno z nich „vyčitúva blšku“, t. j. hovorí jedon z uvedených veršov, deliac z neho po jednej alebo po dvoch sylabách postupne na každého hráča. Na ktorého vyjde posledná syllaba, ten je „von“: vystúpi z kruhu a viac nenie čítaný. To sa opätuje do tých čias, kým sú nie všetci, vyjmúc jedného, von. Tento, poneváč na neho nepripadla posledná slabika z verša, je blškou. Ten, ktorý ostal blškou, volí sám, či bude blška „ruková“, „zemová“, „behaná alebo behavá“, „stenová“ atď. To znamená, že tí, ktorí sa hrajú, musia sa držať — podľa toho, jaká je blška — alebo ruky alebo zeme atď. Pokiaľ sa držia, nemá práva na nich blška. Kto nezachová toto pravidlo, t. j. kto sa nedrží označeného predmetu, toho blška dotiaľ naháňa, pokiaľ ho udre. Tým sa blškou stane ten, koho pôvodná blška udrela. Keď sa na blšku behavú hrajú, vtedy sa nikto ničoho nedrží a právo udierať či blškou robiť je neobmedzené. Keď sa hrajú na blšku rukovú, zemovú atď., ale nie na behavú, hráči nesmú sa jednostajne držať jedného miesta, ale pobehúvať musia okolo blšky. Na takého, kto sa s miesta hýbať nechce, blška zavolá „kukuruku!“ a hráč musí utiecť a inde sa pridržať. Kto nechce aby ho blška udrela, povie, že je ustatý a „pýta pax“. Blšku hráči dráža týmito slovy: „drlin, drlin, drlin blška! drlin blška!“

Zlatím prútom pošibuju:
Šip, šip, červenô pachola,
Von s pola do pola.“

3. Iďe had z ďiery,
Doňesie nám chýry.
Hakalica, pukalica,
Červená truhlica.
Štiri ouce do potoka
A tá piata von.

4. Hrali zme sa o konope:
Viazali zme velkie snope. [1])
Kolo nás, kolo nás,
Poť ti ďiouča medzi nás.

5. Enci, menci, na kamenci,
Hrach sa varí v sklenom hrnci,
Traja páňi popisuju,
Šetku vojnu zapisuju,
Ere, berere, Jožko,
Poza dvere friško.

Alebo:

Enci, menci, na kamenci,
Hrach sa varí v sklenom hrnci.
Traja bratia popisuju,
Šetku vojnu zakazuju.
A ťi baba otvor vráta,
Čo tam robia?
Kopu mláťa.
A v ťej kope mole,
Vyžeň na psie pole.

6. Sedí ryba pri potoce
A hovorí „ďič“:
Na koho to slovo príďe,
Ťen nak iďe prič.

7. Ene, dua, ex,
Kvinte, kvante, zex.
Ene, dua, aba,
Kvinte, kvante, žaba.

8. Skočila žaba do vodi,
Natrhala loboďi.
Uvijeme vencou,
Pre mladších mláďencou,
Aby sa žeňili.

9. Eden, beden,
Štetka, hrebeň.
Na Budíňe vojna.
Šetke kravy poteleňie,
Iba jedna dojná.

[1]) K vôli rýmu; hovorí sa: pl. ak. snopy. *Podavateľ.*

10. Eden, beden, cin, cin, cán,
Majne šúle, vit kiván.
Etki, Betki,
Ki ňeretki.
Velký pán.

11. Jedengo,
Dvango,
Tringo,
Štiringo,
Págo,
Lágo,
Šuchma,
Buchma,
Divala,
Diksa,
Čuč.

12. Jedon, dva, tri,
My sme bratri,
Jesto taký medzi nami,
Čo sa pos... kalinami,
A to je ten,
Čo má v r... chreň.

13. Ededen, bededen, cinci mé,
Ábry, Fábry domine.
Ex brót,
In der not,
Aja, vaja,
Dika, mika
Von.

14. En, ten, tatara,
Cim, bum, kalvara,
Kalvarika, bumastika,
Gró.

15. En, ten, tínus,
Rau, raka, tínus,
Rau, raka,
Teki, taka.
Vóna vus.
Biela hus.
Čierna hus.
A ti paňe keven dus.

Alebo:

Aja, baja, buf.

16. Šúlok,
Múlok,
Hajdušok,
Perdušok,
Červeňí
Puk.

Literatúra a umenie.

Komenský a Nemecko. V predošlom čísle Slovenských Pohľadov mali sme krátky referát o knihe prof. J. Kvačalu: *Die pädagogische Reform des Comenius in Deutschland bis zum Ausgange des XVII Jahrhunderts:* k doplneniu toho podávame mienku nemeckých kompetentných kruhov. z *Monatshefte der Comenius-Gesellschaft* (1904, č. 3):

„Bol to veľký medzinárodný pohyb, ktorý vo veciach reformy vychovávania Komenský urobil, ale už dávno sa vedelo, že Komenský ani

v jednej krajine nenašiel takého spolupôsobenia a toľkých priateľov, ako práve v našej otčine, kde on obdržal i svoje vzdelanie a kde, jestli Lešno počítame k Nemecku, strávil väčšinu svojho života. Preštudovanie osudov comenianskej reformy práve u Nemcov je preto dôležitým odsekom dejín nemeckého duchovného života vôbec, nie len Komenského v užšom smysle, a s radosťou treba pozdraviť, že Spoločnosť pre dejiny nemeckej výchovy a školy (Gesellschaft für deutsche Erziehungs- und Schulgeschichte) odhodlala sa vziať do svojich rúk vedeckú úlohu tu sa nachádzajúcu. Podarilo sa jej získať pre túto prácu najlepšieho znalca týchto vecí, na poli komenskovského bádania od desaťletí činného prof. dr. Jána Kvačalu, známeho našim čitateľom z jeho prác v tomto časopise.

V diele pred nami ležiacom Komenského vliv na svet nemeckých vychovavateľov po prvý raz predstavuje sa národu pred oči odtlačením mnohých listov, venovaní, nákresov atď.; ukazuje sa však i to, že nemeckí myslitelia, mužovia ako Valentin Andreae, Samuel Hartlieb, Joachim Hübner, Rave, Biesterfeld, Hesenthaler, Redinger a iní so svojej strany mali značný podiel na rozvití Komenského myšlienkového sveta. Kniha podáva z toho viac, než titul dáva znať; obsahuje nielen bohatý materiál pre historiu Komenského života, lež i všetkých menovaných osôb, ktoré vedľa Komenského malý živú účasť na veľkom pretvorení duchovného života od XVII. storočia. Nepochybujeme, že dielo bude najplodnejším povzbudením pre ďalšie štúdia. Prehovoríme o publikácii dôkladnejšie, kade vyjde druhý sväzok.“

Básnik a národ. Český básnik J. S. Machar 29. februára mal 40 rokov. Pražský Masarykov „Čas“, nemajúci v českom národe nijakej stránky, aby sa mohol pochváliť, že, hľa, básnik Machar pridŕža sa jeho, pousiloval sa zasvätiť deň 29. februára 1904. Oslavuje 40-ročného básnika vlastnými jeho slovami:

„k bojování narozeni,
bojováním tuženi,
nesem neklid, nesem boje,
zmatek, strach a zděšení . . .“

Robiť *zmätky* v národe? básnikovi!

Básnik v krážoch Masarykových, to je — nedobre. O básnikoch Puškin hovorí:

Не для житейскаго волненья,
Не для корысти, не для битвъ:
Мы рождены для вдохновенья,
Для звуковъ сладкихъ и молитвъ.[1])

[1]) Nie pre svetské nepokoje,
Nie pre zisk, nie pre bitky,
My sme narodení pre nadšenie,
Pre *zvuky sladké a modlitby*.

Rok 1904. Sošit 4.

Slovenské Pohľady.

Dom v stráni.

Povesť.

Napísal *Martin Kukučín.*

XII.

O posledných veciach človeka.

Do večera mal dosť roboty okolo turňov a v pivnici. Veliký prúd oberačkový prehrmel, nejeden kmeť vybavil oberačku na svojom území: no ostaly Nikovi ešte jeho vlastné vinice. Nechal ich naschvál naostatok. Práca je pohodlnejšia, nenie náhlivá a výhoda k tomu, že hrozno môže dokonalejšie dozreť. Roboty je tedy i dnes dosť; no jemu sa vidí, že jej je málo, keď pomyslí na minulé dni a týždne zimničného chvatu.

Šora Anzula prišla až večerom domov. Ani doma nemôže sa striasť ťažkých dojmov, ktoré ju ohlušily u Zorkovića. Pred očima jej stojí úbohý Ilija, červený, ba skôr modrý v tvári, dýchajúci prudko, ako by sa bol zadychčal. Navidomoči hynie, telesne i duševne sa tratí. Čo deň, to jedno svetielko uhasené, umovej a citovej oblasti. Okrasa duše padá jedna za druhou, ostáva iba pustá holota hmoty. I strom tak ostáva, holý so suchými rárohami, keď mu oberú ovocie, keď mu mráz opáli listie a jasenný vietor ho pokmása a shrnie do kúta záhrady.

„Veru tak!“ začala si uľavovať, keď Mande poodnášala so stola. „Úbohý Ilija, bude mať čo zápasiť, aby vybŕdol. Ľúto mi je jej a opustených dietok. Ostanú bez záštity, siroty v pravom smysle slova.“

Niko prisvedčil materi a čelo sa mu zachmúrilo.

„Dalo by sa mu vytýkať všeličo,“ pokračuje ona. „A najväčšmi, že nebol príčinlivý. Žil so dňa na deň, hľadel bezstarostne do budúcnosti, starosť ponechával osudu. Bude, ako Boh dá — hovorí náš ťažak: tak hovorieval rád i on a tak i konal. Keby nie to, mohol dnes byť v iných okolnostiach. Koľkí sa vyšinuli z ničoho a stali sa zámožní! Nuž ale konečne, komu by sa nedalo čo vytýkať?“

„A k tomu jeho statočnosť!“ zvolal Niko, „dobré srdce!“

„Áno, šľachetný bol človek, to mu uzná každý. Zaujímal isté

miesto a zaplňoval ho dôstojne. Teraz to miesto ostane prázdne. Prázdnotu po ňom pocíti každý a najväčšmi úbohá rodina. A škoda jej — takej rodiny. Je plná lásky, skladu a svornosti. Deti všetko vydarené, bohate nadané. Keby mala vodcu, mohla by zmohutnieť, stať sa najmocnejšou v našom meste. Nuž ale zdá sa, súdené jej je, že má upadnúť, hádam i rozpadnúť sa: byť rozptýlená na všetky strany . . .“

„A doktor ináče netratí nádeje,“ ozval sa Niko. „Sľubuje prajný priebeh, ak nenastúpi nič nepredvídaného . . .“

„Práve v tom je háčik. Prízvukuje priveľmi to nepredvídané. To znamená, že on čosi predvída, čohosi bojí sa, čo nechce vyzradiť . . .“

„Mne by sa zdôveril, keby sa čoho bál. Hrdina on nenie ani najmenej, a menovite pri posteli chorého. Naľaká sa ľahko, a čo je hlavné — opatrný je a drží na svoje renomé.“

„Veď je pravda. Možno sa i my ľakáme vecí, ktoré nenastúpily a azda ani nenastúpia . . .“

Po večeri sa vybral do Zorkovićov. Ani raz mu nebola táto cesta tak ťažká, ako teraz. Nemôže striasť so seba povedomie — povedomie niečoho ťažkého, smutného: že je on na vine . . . Viny necíti len on — i z rečí materiných mu zvučí výčitka; vidí i ona jeho vinu, iba že nechce na ňu ukázať. Teraz cíti na sebe ťarchu viny, kým sa nestalo nič neodvolateľného — a čo bude potom, keď sa obavy splnia, keď umre otec rodiny?“

Áno, svätá je pravda: ostane bez otca, bez záštity. A záštitou, otcom mal byť on . . .

Pri chorom našiel Doricu i Matu Pretura, budúceho tesťa. Dorica sedí pri záhlaví postele a prikladá otcovi studené obklady. Obracia sa k nemu s usmievavou tvárou — no keď vstúpil Niko, pozrela naň s výčitkou. Ťažko jej je, že jej zaraz nevyjavil pravý stav otcov.

Niko sa schúlil. Pretvára sa, ako by nebol spozoroval tú trpkú výčitku v jej oku. Obrátil sa k chorému cele nepredpojate.

„No — teraz vám bude ľahšie, keď máte pri sebe Doricu!“

„Kdeby nie! Veľký rozdiel. A i treba, na dušu. Ten zatracený process . . .“

„Zase process! Aký, prosím vás?“

„S kováčom z Prodola. Advokáti všetko pozobajú: vieš, aký je to národ . . .“

Dorica pozerá na Nika, ako by hľadala uňho vysvetlenia. Reči sú dosť rozumné a predsa je zrejmé, že sú nesúvislé. Niko hľadí cele nepredpojate. Nevidno na ňom, že i on je znepokojený. Pod jeho pohľadom i u nej strach mizne a nastáva utíšenie.

„A kto to tam kváčí?“ pýta sa chorý, dvíhajúc hlavu a obracajúc strhaný pohľad k Mati. „Čo nezapálite sviecu?“

Sviečka je zapálená, ale položená na zemi, aby svetlo naň nepadalo. Tak i Mate sedí v tôni, ledva ho rozoznať.

„Berač zpod Grabovika,“ odpovedá Niko, no hneď sa zarazil. Pomenoval budúceho tesťa, ako by mu bol cele cudzí.

„A Mate! Dobre, dobre — vitaj!“

„Prišiel som vás pozrieť, hospodáru!“ ozval sa Mate, pristúpiac bližšie, tak že svetlo padlo na jeho ohorenú tvár. Stúpa šetrne, na prstoch. Shodil i oblek, zalepený muštom, a obliekol sa do čistých šiat. I tvár mu je čisto oholená, až sa lesknе pri sviečke. Obeť veliká od sedliaka v takúto tuhú robotu: obliekať sa a holiť v robotný deň. Niku uspokojuje toto vystupovanie Matino, šetrné a jemné. Zdá sa mu, že takto je jeho vina menšia . . .

„Bolo mi ľúto, že ste ochoreli . . .“

„Ďakujem ti, Mate, ďakujem. Príde na každého. Na jedného prv, na druhého pozdejšie. Hľa, kapetan Luka, tiež vrstovník — ten nás predišiel. Teraz na mne rad, a ty, chvalabohu, zdravý a jarý. Bože ti daj šťastia i prospechu . . .“

„Oj, nebojte sa, hospodáru. Budeme my ešte nové víno piť.“

„Ja som hotový, Mate, a vôľa Božia nech sa deje . . . Hôľ v ruke, pás opásaný — hostia sme a príchodzí: taký je už raz náš život.“

„Dobre je myslieť i na tieto veci, hospodáru,“ odpovedá Mate hlasom pevným, plným presvedčenia. „Ale myslieť vtedy, keď si zdravý a čerstvý. Všeličo nevykonáš, majúc tieto prípadnosti pred očima, čo bys' vykonal, keď na ne zabudneš. Ale keď ťa prikváči choroba: drž sa života, pevne a tuho, kým je duch v tele. Veď i na tomto svete najdeme roboty a máme i povinnosti.“

„Ej, povinnosti, Mate, povinnosti!“ prisviedča nemocný, hľadiac do povaly. Shľadáva čosi rozpŕchnutého po rozsiahlych poliach starých rozpomienok. Nové svetlo zažalo sa pred ním — hľadá, vyzerá, či by sa čo našlo, na čom by spočinulo oko so zaľúbením. Prehrebá sa v tej hlbokej truhle minulosti, kam ukladal, sháňal a zatváral, čo sa mu zdalo, že bude mať cenu. Sťa mladucha, keď sa prebrebá v truhle, kde uložila svoje rúcho. Nazdáva sa, že je to tam všetko vzácne, skvostné: šarlát, kment, drahocenné látky — a ono, v tomto novom svetle nachodí malichernosti, pestré handričky a fáborce, čačky a hračky! Kde je jeho bohatstvo i hrivna, čo bol prijal od Pána?

Naskočila naň otázka s mučivou ukrutnosťou: „Načo si žil? Čomu si žil? Čo si vykonal?“ A on v trapiech hľadá odpoveď, hľadá ospravedlnenie . . .

„Zaplnil som miesto, ktoré by bolo ostalo prázdne. No neviem, či by bolo toľké nešťastie, keby bolo i prázdne ostalo . . .“

„Ej, povinnosti — povinnosti, môj Mate! Len či ich kto plní! Ja — vyznám, nachodím veľké medzery . . . Čo sa vykonalo? Holohumnica — holota . . . Teraz by ja vedel, teraz, keby sa bolo vrátiť. No kto dohoní, čo umklo na veky? Povinnosti — zanedbané povinnosti: to ti je rana, môj Mate, hlboká, páľčivá rana . . . Zle sme sa pohli, poblúdili, dostali sa do závozu: nevieš, ako skárovať. Všetko v neporiadku, rozklade a rozpadu. Dedovizeň načatá, len-len že sa drží v hŕbke: dnes-zajtra sa počne rozsýpať. Oj, vyšli sme s rozšírenými plachtami na široké more — hrdosť v srdci, bezpeč-

nosť, sebadôvera v oku, a vraciame sa nevládni, ošarpaní, so stroskotanou loďkou . . .“

„Vy hovoríte priveľa, strýko Ilija,“ okríkol ho Niko. „Nerozčuľujte sa . . .“

„Vydaj počet zo svojho šafárenia — to je vyšší rozkaz. A ja, môj Niko, ja som bol šafár neverný . . . Ja vidím; zjavne, určite, neverný a nehodný som bol. Dedovizeň je istá, zem je bezpečná, nemôže zahynúť, Boh postavil stav statkársky a štíti ho: to bola moja mienka, moja pevná viera. A medzitým sa zaháľalo, v malichernostiach sa premrhal čas. Dnes mi už nepozostáva, iba poukázať na chybu, na zanedbanie — ale napraviť, nahradiť, shromaždiť a upevniť, na to už nieto času. Hodiny a chvíle sú sčítané; počet treba vydať, hoc je i v neporiadku . . . A ty moja, moja malá, ty si sa dostavila, chvátala si . . .“ Hlas sa mu zachvel, na oči naskočily slzy . . .

„No ja vás nechávam, hospodáru! Boh vám daj dobrú noc a zdravia!“ zvolal odrazu Mate, odhodlajúc sa odísť. Pozdalo sa mu, že je tu zbytočný. Vyčíta si, že vyvolal, hoc i nechtiac, vyznania, ktoré by mali ostať, bárs by boly i odôvodnené, v najužšom kruhu rodiny. Zdá sa mu, že nemocný, ak sa zotaví, bude mať ťažké srdce naňho, že bol svedkom tejto spovedi, ktorá láme palicu nad celým životom človeka, ktorý hovel márnivosti a rád sa skvel pred ľuďmi v slávnostnom rúchu.

„Tak ideš, môj Mate! S Bohom tedy, a pozdrav si doma!“

Podali si ruky a stisli si ich srdečne. Mate si poutieral oči, keď vyšiel do pitvora. Osud nemocného dojal ho hlboko. Už preto, že boli vrstovníci: a smrť vrstovníka vždy je mohutné pripomenutie, že jej nelzä vyhnúť. Krem toho bol on, vzdor zdrcujúcej samokritike, človek dobrý, mäkkého srdca, shovievavý a milosrdný. Kde bolo treba pomoci, nevyhýbal, ale sa vždy našiel na svojom mieste. Chudoba v ňom tratí milosrdného samaritána. V svojich záležitostiach ťarbavý, neraz nedbanlivý, zaujímal sa neraz činne a energicky za druhých. Sebe nevedel často rady a druhým rád radil a výborne. A ak nepomohol — aspoň potešil, uchlácholil . . .

„Vyvaľujú sa staré stĺpy — padajú — jeden za druhým,“ dumá Mate a ťarcha mu padá na prsia. Zdá sa mu, že svet sa ide premeniť do základu. A — čo je najhoršie — premeniť na zlo. Hotová záhuba!

Po jeho odchode chorý naozaj zatíchol. Aspoň leží cele ticho, s privretými očima. Povedal bys', že je zdravý, keby nie to rýchle dýchanie a rozpálenosť v tvári. Len tu i tu vykradne sa mu z hrudi vzdych, ako by sa bol odvalil rovno od srdca. Dorica sa zľakne, či sa mu čo nestalo, nachýli sa k nemu a pozre na Niku svojím modrým okom, v ktorom sa zračí úzkosť, hľadajúc uňho vysvetlenie . . .

A on sedí s druhej strany postele ticho, zabratý v ťažkých myšlienkach. No keď ona pozre naň, hľadajúc uňho vysvetlenie, soberie sa a v ňom sa dvíha viera, že chorý vybŕdol z nebezpečenstva. Na jej úzkostlivý pohľad odpovedá pohľadom pevným, ktorý jej zvestuje: „Neboj sa — to je nič . . .“ A keď sa ona uspokojí, po-

silní v nádeji, on cíti v sebe nesmiernu radosť, sladkú rozkoš, že utíšil toto stvorenie. Hrdý je na to, že je podporou, útechou ustrašeným; že jeho pohľad má taký moc, že zaháňa strach a vlieva útechu.

Teraz už pochopuje, že je tu potrebný. V dome by nastal zmätok a zdesenie pri najmenšej premene. Zo šory Boniny je cele nič. Motá sa po dome ako v trapiech. Ešte, ešte, kým má s deťmi robotu. No keď ich pokladá a po dome sa čuje ich tiché, harmonické dýchanie — úbohá žena nevie, čo si počať. Nadchodia ju okamihy zúfania, že by sa najradšej hodila do vody — no tu ju zas hamuje myšlienka na dietky . . . Prejde neraz i jedálňou, ktorá je ustavične obsadená návštevami. Sedia tu celé hodiny, shovárajú sa, a ak nieto nikoho z domácich, i zabávajú sa v žartoch a kratochvíli. Keby smeli, vošli by i do izby chorého, sedeli tam hodiny a hodiny a dívali sa. Šora Bonina nevíta ich bárs prívetive, vyhýba ich zvedavým pohľadom a utiahne sa rada do tmavého kúta, kde sa môže nerušene vyplakať. Do izby mužovej sa neopováži vojsť. Niko ju hneď posiela spať. I ona sa naučila podrobovať sa jeho vôli.

Keď sa priblíži jedenásta, vytratia sa i návštevy i najhúževnatejšie, akosi ostýchavo; nemá ich kto na odchode ani pozdraviť, ani vyprevadiť. V dome sa rozhosťuje tichosť, nerušená ničím, iba čo čuť dýchanie detí zo susednej izby. Niko nalieha na Doricu, nech si ide odpočinúť: zíde sa po ceste a rozčulení z príchodu. No ona sa nedá vzdialiť; s posvätným presvedčením premieňa otcovi studené obklady. Tak ostali sami: každý so svojimi myšlami a starosťami. Nehovoria medzi sebou, ba ani nepozrú jeden na druhého: ako by boli na sto míľ ďaleko. No keď sa chorý pohne alebo zastene, ich mysli sa snímu, sdeľujú sa v pohľadoch. Cíti, že toto dorozumenie, tiché a nemé, v ktorom sa skrýva toľko dôvernosti, je svätokrádež s jeho strany: on už nemá naň práva, nemá práva ani ostať pri tejto posteli. No zas cíti, ako by bolo neprirodzené, ukrutné, keby toto miesto zanechal prázdne a celú ťarchu biedy svalil na jej slabé plecia . . .

Bolo hodne po polnoci, keď sa zas nemocný vzrušil zo sna.

„Bonina, čo myslíš: nebude čas vypraviť kopáčov?“ zabľabotal, otvoriac omámené oči. Potom povoziac ich sem a tam v pološere, pýta sa: „Koľko hodín?“

„Jedna minula,“ odpovedá Niko.

„Ah — náš Nikoletto!“ pokýval prívetive hlavou. „A slečinka,“ usmieva sa k nej, „moja zlatá malá . . .“ A zas privrel oči, ako by chcel odpočinúť z dojmu, ktorý v ňom vyvolal zjav týchto dvoch strážcov pri jeho posteli. Dievča pozerá na otca okom vyjaveným, dychtive, či neprerečie niečo; zdá sa jej, že je tu chvíľa k dôvernej sdielnosti. Všetko ju vyvoláva, posmeľuje — i tajomná tišina noci, i tma, ktorá kynie z kútov, zkadiaľ ju svieca nemohla vypúdiť.

Ona ešte nikdy nezažila tajomnej poesie noci. Nezastrela jej smysly svojím závojom ticha, zpoza ktorého čuť predsa i pravidelné dýchanie detí v susednej izbe i mäkký šum borov tam zpod oblokov a brechot psa odkiaľsi s nižného konca mesta. A predsa sa nebojí. Proti nej sedí on, ktorému z oka kynie istota a bezpečnosť . . .

A Niko medzitým zanáša sa svojimi myšlami. Hlava opretá o ruku prehrebá sa v rozpomienkach; rozoberá jeho osud, ktorý je tak všedný a vykazuje predsa toľko čudných momentov. I biely dom pod Grabovikom, i murovaná lavica pred ním ... Koľko večerov, čo nesedel na nej! Čo sa tam deje teraz, v tomto okamžení? Nepochybne spia, snom zdravým, pevným. Zdá sa mu, že bolo dávno, čo tam bol posledný raz. I črty Katice sú tak ďaleké, neurčité, sťa by ich bol vídal vo sne. Pri ich videní striasavala sa mu celá bytnosť — srdce mu spechalo jej v ústrety: a teraz? Ba či to bola skutočnosť a či len sen? ...

Zastenal od strachu a či zúfalstva, že je to teraz tak ďaleko, že obraz je tak hmlistý, nejasný ...

„Ja som človek nešťastný. Vo mne bude rozhodne kdesi chyba: čosi mi chybuje," vyčituje si a cíti pri tom akúsi úľavu. „Nie som schopný stálych vrelých citov: to je tá chyba ... Ba horký chyba! Nešťastie, nešťastie tvoje, i druhých! Oh, nešťastný som ja tvor — nešťastný ..."

„Niko, druh mojich ťažkých nocí!" prehovoril odrazu chorý pri ňom.

„Čo rozkážete, strýko Ilija?" pýta sa Niko, strhnúc sa zo svojich dúm.

„Nerozkazujem, ale prosím. Keď nebude mňa, bdi nad sirotami. Bude im potreba záštity ..."

S tamtej strany postele ozval sa razom tlmený vzlykot. Dorica zaborila hlavu do podušky otcovej a usedavo plače. Otec sa obrátil k nej a hladí ju po hlave. „I ty, moja malá — i ty ..." A viac sa mu nedalo prehovoriť. Niko je mocne dojatý, no drží sa pevne. Tu ho podsadlo z nezrady akési oduševnenie a v srdci vznikly šľachetné predsavzatia.

„To všetko vám sľubujem, od srdca sľubujem, strýko Ilija," prehovoril pevným hlasom. „Všetko, čo ste vyslovili i nemohli vysloviť ..."

Zdá sa mu teraz všetko tak ľahkým, jednoduchým. Jeho predsavzatia sú mocné. Na líci a v oku horí mu plameň oduševnenia a ochoty ku každej obeti.

„A ja umrem spokojnejší," doložil chorý. „Cítam ti v oku, že si sľúbil od srdca, čo si sľúbil. Nová, ťažká úloha ťa čaká no Boh ti dá sily a svojho požehnania: lebo si potešil umierajúceho."

„Oh, strýko Ilija, čo to hovoríte! Ja naopak, pevne verím a dúfam, že sa zotavíte."

„Život i smrť je v rukách Božích A nám sa treba hotoviť každej chvíle ..."

Chorý ho chytil za ruku a drží, stíska ju mocne vo svojej horúcej ruke. Ako topiaci sa, keď sa chytí slámky a hľadí sa vyslobodiť. Skutočne cíti, že mu odľahlo, starosť naliehavá, ťažká odvalila sa mu so srdca. Zdá sa mu, že je všetko v poriadku, že splnil povinnosti a môže s čistým svedomím umrieť.

Niko ešte vždy stojí pri posteli, dušou tiahnu dozvuky zažitých

dojmov. A zmocňuje sa v ňom predtucha, ba skoro istota, že sa tu odohralo niečo veľmi, veľmi dôležitého, rozhodujúceho. Nevie ešte bližšie označiť, čo to má byť; no cíti, že sa jeho postavenie ešte väčšmi skomolilo; cíti, že čím dial, tým ťažšie bude mu najsť rozuzlenia a východu. Cíti na sebe jej pohľad, plný tepla, uznanlivosti, ba obdivu. A zdá sa mu, že ten pohľad lahodí jeho duši, rozširuje v nej teplotu a šľachetný plameň dobrých predsavzatí. Ako by bol v ostatnú chvíľu zbohatol, vyšinul sa z nížin, narástol... Ale vzdor tomu, pomýšľajúc na budúcnosť, ťažko mu je, chytá sa ho úzkosť. Niečo sa v ňom narútilo, sosula sa kási budova, hrdá, vykrášlená. Ostal oblak prachu, tma a chaos, kde sa nemožno vyznať, kde všetko dovedna splýva a motá sa. Z chaosu mu svieti len oko s pohľadom plným oddanosti a obdivu...

„Teraz mi je skutočne omnoho ľahšie," ozval sa chorý. „Ty, malá moja, choď spať a pošli mamu. I Niko si pójde odpočinúť."

Nezišlo jej na um, aby sa spierala. Odišla k materi, prebudila ju a radostne vzrušená rozpráva jej, čo sa prihodilo v izbe otcovej.

„Chvalabohu!" zvolala šora Bonina. „Dobrý znak, keď nebalamutí. Bože daj, aby už to minulo a zachovaj nás od nešťastia!"

Dorica zaspala sladkým, tichým snom. I vo sne čuje ustavične krásne slová Nikove, ktorými potešil jej strápeného otca. Vidí jeho tvár s tým zážihom šľachetných citov a dobrých predsavzatí. Vidí jeho oči, ktoré jej vlievajú do srdca uspokojenie a bezpečnosť...

Šor Ilija ešte mnoho ráz prestrašil ženu a dcéru v nasledujúce dva dni. Mnoho ráz sa v nich narútila nádej, ktorá ledva čo zkrsla, nemajúc sa ani kedy upevniť. Konečne svitol pre nich i šťastný deň, keď mohli slobodnejšie vydýchnuť.

Jedno ráno vyšetril doktor chorého veľmi pečlive a naveľa prerieknol: „Ja vám gratulujem, pane Zorkovič. Chorobu ste prevládali a vstúpili do štadiuma rekonvalescencie."

„Dakujem vám za horlivosť a zaujatosť," odpovedá chorý s obvyklou snahou vyjadriť sa čím najkrajšie. „Vaša je zásluha, že sme víťazne bojovali a obstáli... Ale, hovoriac úprimne, musím vyznať, že v ničom necítim obľahčenia. Naopak, ako by mi bola väčšia slabosť a potom i tento kašeľ."

„Akurát! To je práve znak, že vám je lepšie," ubezpečuje doktor.

„Nuž vy ste kompetentní — to ja uznám. Vy musíte znať lepšie, čo je so mnou, než ja. Dakujem tedy ešte raz. A teraz, ak dovolíte, ja by si pospal. Vyznajúc pravdu, predošlých nocí nespával som najlepšie. Ak som i usnul, všeličo sa mi miatlo."

„Vy si pospite. Spánok je najlepší liek," pristáva doktor. „Odvarok vám pošlem zas a budete ho piť i ďalej..."

Šora Bonina žiari šťastím a spokojnosťou. Carettu poslala hneď do Dubčićov. Doktora vyprevadila na altánku a pozerá mu do tvári plná povďačnosti. Chytila mu obe ruky, stíska ich vrúcne vo svojich rozochvených rukách a ústa blabotajú všeličo nesúvislého, čo by malo byť poďakovaním. Doktor v rozpakoch stojí pred ňou a prijíma jej vďaku s tým istým citom, ako by prijímal i výčitky: v nedoroz-

umení totiž. Zdá sa mu, že vďaky nezasluhuje, ako by nezasluhoval ani výčitky a preklínania. Urobil jednoducho, čo bola povinnosť...

„Ja vám závidím," prihovára sa mu Niko, keď sišli do ulice. „Takýto výstup, ako ste ho prežili, musí vás naplniť veľkým uspokojením a radosťou."

„Ano, vyznám i ja, že náš stav má mnoho potešlivých momentov. Ja som najšťastnejší, keď môžem zvestovať takto rodine, že nastala krísa. Preto mi je zapálenie pľúc najmilšia choroba, bárs je veľmi nebezpečná. Ale zas zažijeme neraz i okamihy, kde by radšej kopal čakanom v živej skale, než stál nad nemocným, ktorý leží pred tebou v stave beznádejnom a ty stojíš pri ňom bez pomoci, s poviazanými rukami."

Šora Anzula nemohla nič vyrozumeť od Čaretty. Znepokojená, že sa dačo zase prihodilo, odišla sama do Zorkovicov.

„Náš chorý dostal sentenciu!" zvestuje jej šora Bonina radosťou rozochvená, vybehnúc proti nej na altánku. „Prestál nebezpečenstvo, chvalabohu! Ach, nevieš si predstaviť, čo som vystála!" Objala priateľku tuho a vybozkávala ju náružive. Nevie, čo si počať od veľkej radosti. Zdá sa jej, že sa znovu zrodila: život zas má svoj cieľ a svoj smysel — nemá sa čoho obávať. „Muž v dome — to je koruna, ozdoba. Nech i nerobí ničoho, len nech pozerá a nech sa čuje jeho hlas. Nikdy, nikdy sa vám neodslúžim — tebe, ani tvojmu synovi. Koľká láska, ochota, obetovavosť..."

„A načo to spomínať, Bonina moja! Ďakujme Bohu, že nás zavaroval od nešťastia... A — naša slečinka!" zvolala s úsmevom, vidiac Doricu vchodiť do izby. „Či ste sa vyspali?"

„Ja som spala vždy spokojne. Ja som sa nikdy nebála o otca: verila som pevne, že vyzdravie..."

„Tedy viera tvoja ho uzdravila!" odpovedá pani, hladiac ju po hlave, pozerajúc s úľubou na devu, ktorá sa k nej vinie sťa k materi, citom detinským. Tu i tu ozve sa temný bôľ, tam z úkrytu, na dne srdca, kde je rana nezacelená, rozjatrená: rana, ktorá nikdy nezacelie. No bôľ zas umĺkne, keď čuje jej zvučný alt, keď jej hľadí do milého, krotkého oka.

„Dakedy bolo pri ňom tak ťažko! Keď začal hovoriť bez súvisu. Neviem, čo by sa mi bolo stalo, keby nebolo bývalo Niku. To vám je zvláštno! Keď on bol pri ňom, nebála som sa ani najmenej. Aký je on smelý, ako sa on nebojí ničoho! Vo vojne by on bol ako Zrínjski. I ponáša sa naň, na bána Petra, čo je na obraze u vás. Iba že Zrínjski nosil dlhé vlasy..."

Šora Anzula zadívala sa pozorne na dievča... Nikdy sa neozval bôľ v jej srdci tak živo, ako v túto chvíľu. „Zohrdiť takýto kvet, čo som pestovala jemu! Prečo — prečo..." No zatisla bôľ na dno srdca a snaží sa usmievať bezstarostne.

„Nika mi neprirovnávaj k Zrínjskemu. Viem, že bol veľkáš, bán, hrdina: ale rodina bola predsa len nešťastná. Ten, čo je na obraze, dokonal rukou katovou."

„Ale za domovinu!" zvolala dievčina s dôrazom. „On chcel oslobodiť vlasť od Turkov a Nemcov. Keby ste čítali — videli by ste, aký to bol hrdina."

„Ja také veci nikdy nečítam. I ty, dievka moja, vyhoď si z hlavy kadeakých Zrínjskych! My máme, chvalabohu, svoju vládu, požívame Boží pokoj; nie je naša Dalmácia utisnutá na nikoho. To by ju títo mladí chceli pripriahnuť k ich velikej Croatii... Bola som ja i v tom ich slávnom Záhrebe. Ledva som tam vydržala. Handrkuje ti to tam všetko po nemecky: a po novinách veliki Hrvati! V Benátkach viem, že som v Italii a budem hovoriť taliansky. A medzi Hrvatmi stojíš ako hlúpa, lebo nevieš nemecky. Daj ty Zrínjskym svätý pokoj! Nech si s nimi rozbíja hlavu tvoj pápe, keď vstane. Ty máš dosť druhých starostí. Na príklad hneď: kedy myslíš shodiť so seba toto vrece? Ctihodné sestry ťa naučily kadeaké pletky o Zrínjskych — ale ťa nenaučily, ako sa načim obliecť. A oblek, moja dievka, je najdôležitejšia vec pri ženskej."

„To je pravda," prisviedča Dorica. „Takto ja ostať nemôžem."

„To verím" — usmieva sa šora Anzula. „Treba mať druhé šaty, lebo šaty robia človeka a zvlášte ženskú. No o šaty sa už postaráme," dodala s úsmevom. „Knihy nech si odpočinú, pri nich by sa rozvarila ryža a na punčochách by sa zodraly päty. A dáma s holou pätou nenie práve okuzlujúca."

„Ale prosím vás — vy ma ohovárate!" durdila sa Dorica.

„Neohováram, ale si žiadam, ako to hovorieva tvoj otec, aby každý mal svoj politický smer. Tvoj politický smer nech ťa vedie do kuchyne, aby si sa naučila slušne variť. Muža nemôže nič tolme znechutiť, ako naničhodná kuchyňa, ktorá mu pokazí žalúdok."

„No dobre, keď ma tolme hanúte, ja sa vám chcem raz preukázať. Ja vám spravím obed, sama, bez Mande!"

„Uvidíme tedy ten obed!"

„Nebojíme sa. Bude polievka s ryžou, mäso so zemiakmi a pečienka na ražni. Na múčne jedlá sa ešte nepodberám."

„To ti už ja pomôžem," pristáva šora Anzula.

A idúc domov jej myseľ sa ustavične vracia k dievčaťu, ktoré ju okuzluje svojou krásou a milotou. A myslí zas na syna a žiada si: „O, keby Hospodin ráčil uzdraviť, nielen Iliju, ale i môjho syna — aby mu padly šupiny s očí a aby prehliadnul..."

Niko popoludní bol nesmierne rozčulený. Zdá sa mu, že sa prehrešil, spreneveril. O polvečier postavil Juru na svoje miesto, nech prijíma mušt, kým on príde. Jure nevie čítať ani písať, no jeho pamäť je spoľahlivejšia od všetkých lajstrov.

„Už som dávno nebol tamdolu. Čas je ísť pozrieť, čo sa tam robí" — myslí si, idúc mestom a dolu chodníkom pod Grabovik. A hneď mu je voľnejšie, cíti, že je takto v poriadku. „Ešte by pomyslela, že som na ňu zabudol pre druhých.." Ale srdce mu nebije tak rozochvene, ako bíjalo po iné razy. „Tedy i v láske nastáva ochabnutie," myslí si on, vstupujúc do dvora. „Ako je to ťažko!"

Privítala ho stará Jere. „Pre Boha, náš šor Niko!" zvolala a oči jej svietia od radosti. „A našej nieto doma ešte!"

„A kde je?"

„Išla do poľa, duša moja milá," začala Jere rozkladať. „Nemôže sa vonkoncom odlúčiť od poľa. Ja dosť, že sa to nesvedčí:

a ona len ustavične, že ide, že ide... I jej sa vraj zíde zafúľať sa raz do roka muštom: a tak ona, duša moja milá, hybaj do poľa..."

Nika novina viac potešila, než zarmútila. Páči sa mu, že Katica drží sa svojho, že sa neodcudzila od svojho bytu, ani výhľadom na skvelý vydaj. „Lepšie, keď sa drží tichých pôžitkov, čo poskytuje pole a dom, než zanášať sa za mestom a jeho márnosťou. ."

„A ja som radšej, že jej niet doma," ozvala sa stará, prisadnúc k nemu na lavicu; ta, kde sedávala v intímnych chvíľach jeho Katica. I stará je zafúľaná muštom, ako všetky ženy v oberačku. Na šiji medzi vráskami tiež sa nachodia stopy muštu, hádam i včerajšieho... I vlasy sú len zpredku prihladené. Podrobnosti, ktoré sa mu nasilu tisnú do očí. Chcel by ich nezbadať, a vzdor tomu musí ich vidieť, musí ich jednu za druhou rozberať, bárs sa mu protivia.

„Ako hovorím; nedbám, že jej niet doma. Aspoň sa poshovárame," pokračuje ona dôverne. „Beztoho sme neboli ešte nikdy takto na slove, pri pokoji."

Niko má temné predtuchy, že tento rozhovor ho bárs nepozdvihne. Ľutuje už, že sa odhodlal prísť v taký neobyčajný čas Keby bol počkal do večera, mohol vyhnúť tomuto rozhovoru a ušetriť si hádam nepríjemnosť. No pozde banovať. Oprel hlavu o ruku a pozrel na ňu, ako by jej chcel povedať: „No — tak počnime!"

„Viete vy, duša moja milá" — začala, prisadnúc ešte bližšie, tajomným hlasom, ako by mala vyjaviť bohvie aké tajnosti — „viete, aký je svet mrcha Ani tvoja vlastná krv ťa nezašanuje, ak ťa môže štipnúť. A svetu nedajbože vidieť, u koho o jednu kľaču viac mušta, alebo lepší ručník. Od počiatku má na nás zlé oko, utopil by nás v lyžke vody; lebo máme, lebo sme neboli nikdy utisnutí... Ja som sa dosť naťahovala a navyhýbala, len aby im neklala oči. Ale teraz už nebudem. Nie veru! A prečo by mala, povedzte? Čo mám, chvalabohu, mám zo svojich mozoľov: ani som neukradla, ani som neodniesla. Poctivé mozole, utískanie a gazdovlivosť. Prečo by si neprehodila hodvábnu šatočku, keď mám; a čo by si nepovoľkala, keď môžem?"

Usmiala sa pritom siplavo akosi a z oka jej šľahol blesk nenávisti. Niko len počúva, bárs ho predmet ani nebaví, ani nezaujíma, čakajúc, čo sa to vykľuje z tohto úvodu.

„No dosiaľ len bolo ešte, ešte. Ale teraz, duša moja milá, čo robí svet proti nám! Závidia jej šťastie, všetci bez rozdielu, a nám všetkým. I vlastná nevesta, i ona sa ide zajsť od závisti. Nemôže nijako preniesť, že ona biedi, trápi sa a druhá sa bude šíriť v paláci... Vidíte, to je vaša krv — a keď tá tak, čo môže ufať od cudzieho? Či je to nie svet mrcha? Miesto aby sa tešili, žičili — závidia ti každú tú handričku!"

„A čo si počnete, svet vám je už raz taký," chlácholí ju Niko. A tu mu zišlo na um, že on chcel práve ženbou získať si priazeň težactva. Tá priazeň vyzerá tedy čudne, dľa slov Jeriných aspoň.

Teraz už i jemu je jasné, že svet musí jej závidieť: veď konečne každý môže myslieť, prečo bola vyvolená ona a ja nie...

„V nedeľu mi došla, duša moja milá, plačúc s večierne. Čo ti je, čo ti je? ja na ňu a ona plače ako dieťa. A čo bolo? Po večierni pochytily ju a do nej ako osy. Zode, čo kúpila tú handru ktorúsi na seba, zle-nedobre na ňu: kde ti je dar od tvojho, keď je taký chýrny... Ukáž, či je reťaz, či zaušnice... Anke kúpil jej Jozo brilantín: a kde je tvoj brilantín? A či tvoj len tak naokolo sa obšmieta, kým sa mu nezunuje? Plakala, neborka, ledva som ju utíšila. Čo plačeš, hlúpa, a či si mívaš, že ti nemôže kúpiť reťazku alebo tie zaušnice?"

Niko sa začervenal. Ťažko mu je, že skutočne zabudol sa dosiaľ preukázať darom Katici. No on také obyčaje nedržal nikdy za zákon. A v tomto páde sa mu zdalo, že Katici postačí jeho láska, ako stačí jemu jej láska. Ťažko mu je, že pre takú pletku mohla tolme plakať. Umienil si, že sa vynasnaží márnivosť a pýchu vybiť jej z hlavy.

„Mne veru nezišla na um táto formálnosť" — usmial sa Niko, báľs i silene. „Bolo mnoho roboty a starostí. Mohla napomenúť..."

„I ja jej tak!" zvolala stará a oči jej zasvietily nad ľahkým víťazstvom a či hádam i od lakomosti. Nikovi sa ich blesk protiví a mimovoľne sa odtiahol od nej. Pri Katici blízko, áno — to je niečo druhého: to je prirodzené a v poriadku. No čo on má spoločného s touto starou ženou, ktorú podsadla pýcha a nebodaj i lakomosť? Nie, jej spoločnosť ho nezabáva, ale ani nectí. Ako by sa mohol takto predstaviť mame, ktorá má oko ostré a prenikavé? A zase sa len odtiahol od nej, temer na kraj milej, murovanej lavičky. „I ja jej tak!" pokračuje Jera. „Povedz, pýtaj — dajú ti. Čo treba, Bože môj — ako by to bol celý svet! Majú odkiaľ, chvalabohu. Nepôjdu založiť zeme zato! Nemému dieťaťu ani vlastná mať nerozumie..."

Niko už pochopuje, celé jasne, že podľahol úskočnej starej žene. Prevedela, čo chcela, čo zkrslo v jej hlave i bez pričinenia dievčaťa. Trápi ho nemálo, že on, ktorý držal vysoko hlavu, nezadal slobodu a neodvislosť ani matere: on dnes slúži za nástroj ctižiadostivej žene, aby mohla utlačovať pomocou jeho druhých. Nebude už nikdy neobmedzeným pánom svojich skutkov — ostane hračkou, ktorú budú vrtošivé ženské hádzať a obracať v rukách dľa svojej vôle.

Vzbúrila sa mu krv, v hrudi sa podvihla búrka, celá bytnosť sa zoprela — núti ho, aby nepovolil, aby sa ohradil.

„Ostatne," riekol on a z očí šibol blesk na starú — „okrasou dievčaťa je jej krása a nadovšetko ctnosť. Ani nevyzerá bohvie ako pekne, keď dievča navešia na seba celý zlatnícky krám. Skromnosť pristane lepšie, než pýcha a nadutosť."

„Tak hovoria, môj drahý šor Niko, tí, čo nemajú ani kúska zlata," odpovedá ona, prestrašená takým obratom. „I náš starý tak hudie, lebo mu je muka oželeť groša na dievku. Ja som zas taká, že radšej sa utisnem doma, zaobídem v ničom — ale medzi

ľuďmi ľudsky... Vidíte i šoru Andrijanu, šoru Caru, keď idú do kostola: ozdobia sa, ako môžu. Nech má na čom spočinúť oko..."

A Niko už mlčí, ani nemá vôle odpovedať. Prišiel okriať pod Grabovik, otriasť sa myšlí, ktoré ho trápia vo dne v noci — nájsť útechy a miera pri boku vyvolenej srdca svojho. A stretol sa s názormi, ktoré sa mu protivia, načúva rečiam, ktoré sa mu hnusia. Rana, ktorá beztoho pálila, hrýzla — rozjatrila sa ešte horšie. Bol by najradšej, keby sa mohol dakam podieť, nevidieť, nečuť ničoho...

I jej zjav ho uráža; lesk jej oka mu je dobre známy — vídal ho pri Katici. Poznenáhla odkrývajú sa mu pozostatky krásy, ktoré staroba prikryla, roky znetvorily. To sú oči jeho Katice, i obočia, i vlasy tie isté, ktoré musely hrať v mladosti do modra...

A už sa mu nemožno striasť dojmu, že pri ňom nesedí vlastne stará Jera, ale jeho Katica, zbožňovaná, milá. Ona, aká bude bez pochyby o desať, o dvadsať rokov; keď sa zaostria črty, keď city pohasnú a na miesto lásky zavládne vypočítavosť, sebeckosť, vládybažnosť. On bude takto pri nej musieť sedávať, mlčať a zhrýzať sa nad jej názormi, bezprávim a násilím. Ako sa to prenesie? Kam to povedie?

„Dnes razom som sa sňala s Bobicovým," skočila ona na druhý predmet, aby mu ešte nenapadlo odoprieť, čo jej raz prisľúbil. „I mater bola s ním. Boli na omši, lebo sa on vyberá do tej služby. A jeho mater na mňa, že pre moju dievku on musí ísť medzi cudzí svet. No i jej som odkresala, s mosta do prosta. Bolo si šanovať, bolo utískať: teraz by bolo v dome i čo zjesť i čo vypiť. Bol by dom inakší, neboli by ste na jednej hŕbe všetci, ani v mravenisku... Veru tak; zle nedobre na nás, i na vás — ako by sme my boli na vine. Ale nech, mňa veru za to hlava nezabolí. Ak bude na dačo, ani vo svete sa neztratí. Ak bude naničhodník, ja veru mu nedám dievky, aby žiadala kúsok chleba... Oh, svet je mrcha, mrcha, môj šor Niko. I nevesta! Nenazdávajte sa, že sa ona udobrila. Horkýže — do očí sladká, ale za chrbtom utopila by nás. Všetko sebe a do detí by tytlala. Na dievky by svalila hory, a napráva mladého proti nám. A povedzte, čo jej chybí? Vari doma bola v sláve nebeskej! Danduľa mi povedala včera, že sa ona sníma s tým Bobicovým!" To už Jera hovorí pošepky. Nahnúc sa Nikovi nad samé ucho, tak že ho ovieva jej dych, presýtený cesnakom. V oku zas ten lesk, plný nenávisti. „Ona by ju nedbala s ním spriahnuť. Že prečo ona má biediť a druhá ležať v páperí... Rada by, nech moje budú jej do smrti za podnož, aby sa mohla po nich voziť. Oj, viem ja, kde ona bije, viem. Ale nech sa nenazdáva; ani najmenej, coky! Veď my uvidíme ešte..."

„V dome má byť svornosť a snášanlivosť!" poznamenal Niko. Už sa nebúri pri jej slovách — zdá sa mu, že čo hovorí, že hovorí v poriadku. Veď konečne je ona z najlepších žien medzi težackými. Aspoň každý to uznáva, i vyzdvihuje. Ona si je vedomá, že hovorila pravdive, nikomu neutŕbala, nekrivdila. Prečo sa teda on má proti nej búriť a stavať? A či by ju chcel premeniť, naučiť ju na staré dni: aby cele ináč myslela i hovorila? Či mu neprorokoval Zandome:

„v tých sfarach najdeš všeličo temného, záhadného“... ? Hla, tu hneď jedna taká záhada. On ju považuje za sebeckú, bezohľadnú, vládychtivú: a svet ju drží za dobrú, súcu, ctihodnú. A kto vie, či i z jeho Katice nevyrastie časom takáto záhada, keď počnú okolo nej pracovať nové pomery, a nadovšetko roky. Ako sa bude s ňou rozumieť?

„Svornosť — veď i náš starý neprestajne o svornosti hudie. Prečo nepovie jej?“

„Možno si myslí, že ho vy skôr slúchnete,“ odpovedá on, nie bez humora.

Niko sa zodvihol. Zdá sa mu, že sedel roky na lavičke, a kým on tu sedel, že nastaly nové časy. Ej, nasedel sa, nasedel, napočúval a nauvažoval. Z mnohých illusií vytrezvel, no zase, tak sa zdá, mnohým veciam prišiel na koreň a nazrel na dno. Naučil sa viac, než roky a roky svojho života — nahliadol, že treba zvrtnúť, lebo bárka sa bola tuho zahnala rovno na úskalie. Zvrtnúť, premeniť beh, na druhý spôsob zariadiť život, ak nechce oplakávať chybu mladosti a kajať sa, keď bude pozde.

Starej je ľúto, že sa sobral tak chytro. „Mala by vám ešte toľko čo rozprávať! A i jej bude ľúto, že vás nezastihla...“ No on odpovedá: „Pozdravte mi Katicu a povedzte, že som tu bol“. A už sa poberá zo dvora, s uľahčením, že, chvalabohu, odbavil, čo odbavil.

Vrátil sa do svojho dvora, ako sa vracia generál s roztrieskanou armádou. Nádherný obraz Katice, ktorý ho všade sprevádzal, premenil sa. Tvár zvráskovatela, zafúľala sa muštom, oči sa nelesknú nehou lásky, ale nenávisťou a lakomosťou. Pritom to proroctvo Zandomovo, ktoré nechce odstúpiť od neho ani na okamih...

Jure, keď ho videl, ako sa tmolí po dvore, zabratý v myšliach, krúti hlavou a škerí sa pod nosom. „Veštice mu srdce vypily“ — usúdil konečne. „Tak mu treba, čo sa im dáva do moci?“

Po večeri odišiel k Zorkovićovcom. Šor Ilija leží preoblečený v parádnej nočnej košeli, s čiapočkou na hlave.

„A — druh mojich nocí!“ zvolal živo, usmievajúc sa, a podal mu ruku. „Čakal som ťa, ako preziabnutý slniečko. Urobil som, ako vidíš, i toalettu, na slávu toho, že sme prebŕdli.“ Tu sa rozkašľal, že musel chvíľu oddychovať. „Iba tento kašeľ. No náš svet hovorí, že do tých čias dobre, kým kašleš.“

„Nuž vidno, že vám je ozaj lepšie.“ A na ňom tiež nepozorovať zronenosti, ako keď sa vrátil zpod Grabovika. Z očí mu svieti zas radosť zo života.

Vstúpila do izby i Dorica. Líca jej prekvitajú, z očú, celej bytnosti sála šťastie a spokojnosť. Priviazala si zásterku. Tá dodáva nového kúzla jej postave, ako by bola vyššia, stepilejšia. I šaty pod ňou nevyzerajú tak uniformované. Vlasy tiež nemá okrútené okolo hlavy, ale sú smotané do tyla po móde. I kučerky nad čelom sa spúšťajú, o ktorých včera ešte nebolo slýchať. Šťavnatá tuberosa vo vlasoch dodáva tvári tiež čosi nového...

Niko si všíma všetkých týchto podrobností, pozerajúc na ňu

pozorne. Jeho pohľad nenie už pohľad kamaráta, ani ten pohľad, ktorým hľadieval na ňu pri posteli otcovej. V ňom je vyjadrený obdiv a spolu mimovoľný hold, ktorý sa kladie k nohám bytnosti, okuzľujúcej naše oči. Ona musí pred ním klopiť oči a červenať sa, nemohúc vydržať na sebe žiaru, ktorá mu svieti z očú.

Na výstup pod Grabovikom zabudol úplne . . .

Medzitým Paško skutočne sobral sa do mesta. Dal slúžiť omšu pred Matkou Božou v našom chráme a modlil sa skrúšene za zdar svojej výpravy a nadovšetko, aby zas všetko obrátené bolo na dobrú cestu . . .

Zandome mu nastienil dakoľko slovami nové povinnosti; napomenul ho, ako sa má v službe držať, aby si získal spokojnosť a priazeň nových svojich pánov, a vyprevadil ho do dverí svojej kancellárie.

No v Paškovi sa prebudily pochybnosti. Nerobí dobre, keď sa vzďaľuje. Mohla by náhodou nastať roztržka medzi Katicou a Nikom. V taký čas byť na pozore a kovať železo, kým je horúce. Katica by ľahko vykonala z protivne k Nikovi, čo nechcela vykonať z lásky k Paškovi — vydať sa totiž odrazu a naponáhle za Pašku. Nie dobre byť ďaleko, nie . . .

„Ak sa stane taká premena, ľahko sa ti vrátiť," uspokojuje ho Zandome. „Ja sám by ťa uvedomil, keby sa čo takého stalo. Ostatne si nemívaj — tak ľahko sa to nestane: a keď sa stane, roztržka bude úplná . . ."

Paško sa zadíval zhlboka na tohto hladkého pána, ktorý ho v rukách obracia, ako len chce. Keby sa mu mohlo vidieť do srdca: čo je tam. Prečo sa zaň zaujal? Čo má s ním za úmysly a či sú tie úmysly statočné? A keď je vôbec ťažko vyzpytať srdce i ľadvie človeku a menovite človeku tak prehnanému, ako Zandome!

V pochybnostiach odišiel zo dvora Zandomovho, s ovesenou hlavou. Zandome krúti hlavou, no konečne pohodil rukou. „Nech robí čo chce. Nedôveruje mi . . . Tým horšie jemu. Ja ho už prehovárať nebudem, lebo by nedôveral ešte väčšmi" . . .

Paško prežil dopoludnie ako v horúčke — nevedel sa rozhodnúť ani sem ani tam. Bieda v dome, tesnota — to všetko ho ženie z domu do služby, a srdce sa spiera, búri . . . No na šťastie sa stretol s Baricou. Ona mu skutočne drží stranu, menovite odkedy sa usalašil Niko v dome. I teraz mu odobruje, že ide do služby a sľubuje, že mu odpíše za horúca každú novinu.

S tým sa rozhodol, a to definitívne, neodvolateľne. Keď sa predstavil zase Zandomi, ten pobadal zjavný výraz rozhodnosti a odhodlanosti na ňom.

„Teda si sa konečne odhodlal!" pozdravil ho ten s posmešným úsmevom.

„Áno, idem, nech vieme, ako ide vo svete."

„Tedy pozdrav tvojho pána. A ideš rovno?"

Paško prisvedčil, iba čo má porobiť ešte návštevy.

„No, veľkých odberačiek nerob. Ľahko by sa mohlo stať, že sa vrátiš: svet by sa ti vysmieval."

Paško vyrozumel, že Zandome má pravdu a vytratil sa z domu temer nepozorovane. Iba čo ho matka odprevadila k parníku a porosila mu čelo svojimi slzami.

Tie znamenajú viac, než najslávnostnejšia odberačka.

(Pokračovanie.)

Na Luciu.

Od *Hviezdoslava.*

(Dokončenie.)

Paseka v úboči horskej. Uprostred horí vatra, ktorú ošetrujú **Leši, Moruši** a **Vlkodlaci.**

Neskorná noc.

Veles (sediac na pni povyše vatry).

Prikladajte, moje deti,
na tú vatru: nechže svieti
do mrákot kol, mojim dvorom
pradeny čo s durným Chvorom
Kykymora rozsnovala,
stkala v brde, s návoj brala
odvila a prez záveje
porozstrela —; i nech hreje,
kedže svieti, aby Zmrzla
aspoň na čas pouvrzla
niekam za vrch, trebárs sklený,
na návštevu u Moreny,
u Mokosly na posiedku —
Za ňou, vtáčky! iskry v letku...
Hi! jak popieklo ma v nôžky,
joj!... oškvrkla i plsť kožky,
bodaj!... Tu-tu, Lešik, dúchaj!
a ty, Moruš, no mi šúchaj
chrbát, kde zas zimomriavky;
od najlepšej mojej kavky,
kravičky vám c knem mlieka.
Tu opeká — a tu seká
zima... Aha! už viem, hu-hú!
vatru shora složte druhú,
tret'u-štvrtú zprava-zľava:
Velesova svitne sláva!...
Do hory, hej! na ráždinu,
kolky-špalky, haluzinu,
polience, kde kto čo lapí —
Vlkodlaci! či ste chlapi,

a či leda brucho, črevo:
uvidím! Hen Lomidrevo,
Pochvistov to paholčisko,
navyvracal — dosť je blizko —
brván, klátov za pol lesa:
ušu! po ne — pochlapte sa!
Hop-cup!... (Viacerí z Lešov, Morušov a Vlkodlakov roz-
[prchnu sa sem-tam.)
Lešku!

Lešík.

Rozkáž! čo je?

Veles.

Fujaru mi, dieťa moje,
prines; žiaľ ma schytá kýsi —
Na halúzke, vieš, kde visí —
Či skôr bôľ to z popálenia,
od paprčky do kolena
čo mi pára pahou besnou,
ba i vyše, vyššie...? (Lešík podá mu fujaru.) Piesňou
zaženiem ho hádam, azda:
zaleje sa mrcha brázda —
Hudec najprv nástroj zkúša;
máš! zamrzla v nej mi duša!
Prihrej ju, na — nôtiť bude;
z ohňa nech mi sama hudie!
Veď, ach, staršia je to rana,
hlbšia... Lešku, čo mi z rána
odkázala Devulienka,
sťa jedlica, hybká, tenká,
ličkom zoru, úsvit v zraku,
v jeleňovom slieďac šľaku:
jak to z úst jej sviežich znelo?
i smraštila pritom čelo?
Zopakuj jej milé slová —

Lešík.

Zamrzely by ťa znova,
ba i väčšmi nežli predtým:
nie, gazdičko, neodvetím —

Veles.

Pravdu máš, môj capko biely.
Riekols' ich už: — Že mi streli,
kde ma stretne, do pŕs prosto:
ustrem sa, vraj — bo mi dosť to...

Abo, vraj, mi zlomí nohu;
beda! kuľhať museť bohu!
Ej, žiaľ!... nech nie srsti, brady:
bol bych šumný, driečny, mladý,
ani Dažboh... Poraďte mi,
čeľadníci!...

Všetci.

Nevieme my.

Veles.

Kdeže by aj, kozľatá vy!
vy len ‚mā-āk', kde chĺp trávy,
žrúti!... No nič — už len kýmsi
spôsobom sám doradím si.
Pôjdem rovno k Porevítu,
či k Turovi: streliek kytu
kúpim od nich... lenže turo
je ten, a ten druhý chmuro,
zťažka by sa prijednali;
alebo by zbroj mi dali,
ktorá hrmí, páli, drtí:
a ja nechcem robiť smrti!
Radšej zajdem k Lelovi ja
pre hrsť šípov —

Hlasy (vytržene na okolo).

I ja!...

Veles.

Kyja
chcete, čo vás zprekopŕca...!?
Ľaľaď! i vy máte srdcia?
papľuzi! ak na piaď krátki —
Pôjdete mi hájiť statky!
Ešte kde by nechodili...

Pojedni (s roztúžením).

Joj, Rusalky krásne!

Iní (o preteky).

Víly!...

Veles.

Ej-ej! chasa nedočkavá —
Sotva rožkom pučí hlava,
pod noštekom leda brník:

a už... Hja, za mladi tŕnik
ostrí sa, vše Prove riekne.
A šibalom chutí pekné,
ľaďže! — Nechže!... len si skromnou
pritom mierou — Nuž, tak so mnou
pôjde, ktorý najskôr stačí —

Všetci (zhemžiac sa dôtiskom).

Ja!...

Lešík (presadiac vatru).

Ja!

Veles.

Hej, ty nanajmladší.
Ponesieš mi strelky zlaté.
Vy mi zatiaľ ustrúhate
strojnú kušu z kosodrevia;
tetivou ju pružne z čreva
barančieho...

Lešík.

Joj, nie z môjho!

Ostatní (rad-radom).

Ani — ani!...

Veles (k najbližšiemu Vlkodlaku).

Tedy z tvojho!
keď si drzý tak sa vzpierať.
— Hoj, i ja viem dobre mierať!
Postavím sa na grúň v huni —
Devana na druhom grúni:
ona do mňa hnevu šípom,
ja v ňu žarkým Lela vtipom...
Huch! zas mráz ma začal kúsať,
láme v krížoch! — či var' úsad?
hu-hú!... Holomci ti kde sú? —
Morušu!

Moruš (predhupne).

Hou!

Veles.

Iď.hor' k plesu;
no v okienko jeho z ľadu
neklop na Rusalku mladú:
to ti prísne zakazujem!
i sem vidím, i sem čujem —

Rušaj prosto do jaskyne:
na kelovom visí kline
záštitník môj po čas zimy:
dones mundier bujačí mi!

Moruš (s úžasom).

Ten s rohami?... Rohy kolú —

Veles.

Bojko! — hajde dvaja spolu! (Dvaja Moruši ubiknú.)
Trepte na tú vatru z chuti...
Vlkodlaku! ty, ty šutý —

Vlkodlak (predskokne).

Mhm —

Veles.

Ty mi budeš poslom,
slúchaj! nie farbavým oslom;
poputuješ zčerstva, zrezka.
Koľada mi vzkázal dneská:
na hody, vraj, prebohaté
čaká ma o slnovrate...

Vlkodlak.

A čo mám mu?

Veles.

Takto: Pane
Koľadíčku, za pozvanie
ďakuje vám náš pán, Veles:
iste prijde! — Stúpaj! nelez...
Dočkaj ešte! Cestou práve
môhol bys' zajsť pri pozdrave
k iným bohom: hneď, Ia, k Vesne —
že ja mám už nové piesne,
i nech ona náhli sa mi
na pažiti s výšivkami;
k Živene tiež na zázerky,
čiže chystá hojné sbierky;
k Perúnovi v mračnom Sitne:
či sa mu spí sladkocitne,
zo sna či ho neburcujú,
v podsklepi čo hromy kujú;
ďalej na hrad švárnej Lady —
nemivaj, že na vohľady,
bleskáň! gambáč!... jak hneď žmúra,

mľaská —; ztadiaľ medzou Čura
na Radhošť až... ta čo prindu,
obdržia i na merindu;
na Rujanu k Svantovitu:
poklonič sa za úsvitu
prvákovi všetkých bohov!. .
Však, bár rintou niet ti rohov,
ani mudrc si i lysý,
hlupák si preds'! — môhol by si
potárať tam ký nesmysel,
a ja bych sa hanbiť misel:
riekli by: za tajomníka
má ten Veles! ozaj býka!
ostudy už netra väčšej!
hja, pán aký, i krám. . Radšej
zaskoč ty len k Henilovi:
či mi šije kožuch nový?
Nech je pekne cifrovaný:
pivonie, tulipány...
vieš, há? sťaby pre ženícha —
pravda, toť! keď sa mi kýcha.
Peľaj, kyč!... (Vlkodlak sfujazdí.)

(Medzitým vrátili sa posluhovia so všelijakým pálivom a o preteky složili veliké vatry na okolo.)

Tak, chlapci, rúče
trieľte!... Cítim už sťa lúče
slnka — je mi voli, voli:
Chasoňu jak na vrcholi;
Kúpalovi v prúde znoja,
‚Hoja, Ďunďa, Ďonďa, hoja...'
Teplo! sparno! — Živa sa mi;
zabavte ma rozprávkami —
A veď dosť už trval výlet;
k očiam vidím sníčkov prílet,
sťa motýľov na kvet v lete —
Uspite ma, ako viete;
a jak počnem fučať, chrápať,
na jedliči'e složte zápäť,
podberte ma, tíško neste:
nepotknite sa kde v ceste —
A nech svet vie, že sa vracia
Veles na noc do paláca:
sprevaďte ho, jak sa patrí,
stranou trúsac pahreb z vatry,
fakľou držiac hlaveň-kladu...
Aj-haj! bárby u Koľadu
skoro slávnosť — čas sa motá
len — Čo je dnes?

Družina (chórom).

Strig sobota!
Čary-čary, nepodary,
trmy-vrmy, haravary...

Veles.

Aha! nám sa porúhanie;
zišlo by sa udreť na ne.
(Pribehnú dva Škriatky s krikom a nárkom.)
Čo sa robí? kto nás máta?

Škriatky (vykladave).

Jojój — jojój — beda! rata!...

Veles.

Nevrieskajte! preč ztaď, zpiatky! —
Čo ste za hyd?

Škriatky (trasľavým hlasom).

Bratia — Škriatky —
Pomoc — aspoň sa nám zohriať...

Veles.

Toto síce môj je ohrad,
moja riša po kraj lesa;
ale nedbám, zohrejte sa,
drví vás až — Škriatky tedy?
bôžky? nono — Voľakedy,
pamätám sa, medzi ľuďmi
(— dnes už nejde na to chuť mi —)
keď som chodil ako kupec
(— predavač? hej! zval sa Krupec —):
pritľapnutej po zjednánke
nazrel som tiež v očko vránke;
medovec až jarkom tiekol...
Šiel som domov či — sa vliekol —
tak je, Škriatky tobôž boli,
čo pomohli dohnať voly —

Škriatky (s výskokom).

My!

Veles.

Vy? óvi! — Nie ste hladní?
sem im syra! — abo smädní?
žintice im!... Huňu moju

na nich! trebárs porozkroj ju —
všetko im tej po zásluhe!

Škriatok.

Ani jedno ani druhé
netreba nám, ňaňko drahý;
ľútostivej len poľahy —
Bó, ach...

Druhý.

I mňa... nôž jak v lýtku...

Veles.

Dostali ste tedy bitku?
Kto vás ubil?

Škriatok.

Mňa, ach, dedka.

Druhý.

Babka mňa —

Veles.

Príčina?

Oba (razom).

Pletka.

Veles.

Nono; najskôr kvárili ste,
upiskanci, ‚liz-liz' iste...

Škriatok.

Ja nie, tatík, ja nie, veru:
len čo dali na večeru —
Ale mača koprtúc! a
s mojou slámkou ihrajúc sa,
trhlo jaksi na cedilku:
pokryvka bac! a v tú chvíľku
i hrnúlik s čiernym vienkom
kopŕc! za ňou hore dienkom,
šust! odvarček na ostatok...
Mača fujas! — zostal Škriatok,
i utržil, jaj-jaj! veľa...

Druhý.

Krútim, krútim, ako chcela,
motovilce na záskoček,

za pasmom čo vše šťuk! krôček
po zúbātku šesťdesiatom;
ako chcela, krútim s chvatom,
s vretienka kým ona motá:
no že neskríkla snáď ‚hota-
čihí!' čiže kľucla ona,
urobila v motku — koňa —
Vretienko jej frnk-brnk! z ruky,
sťa posadlé — darmo kľuky
pridŕžam sa, motovilo
hŕŕ! tiež zvrtkom, obrátilo,
čo navilo, zodvíjalo,
celú izbu zasnovalo,
ako to pavúci robia —
Uviazli sme v sieti oba:
lenže ona — pavúk, múša
však ja... Jaj-jaj! bó i duša...

Veles.

To už viac od kárnej trošky;
tak zachodiť nejde — s bôžky!
s bôžky čo viac, dom čo chránia
od svitania do svitania —
Trest im za trest, aký sluší!

Škriatok.

Vydrmala ma za uši,
ogrgňov, ťaj!... i v bok štopla —

Druhý.

Mňa uhryzla, juj!... i kopla,
že som pāť ráz zprevracal sa —

Veles.

Tedy žiaden netýkal sa
čoho toho z hrnca, z misy,
čo napotom nechali si?
schovaného v tíš komôrky,
smotánky tak, medu...?

Škriatky (záporne krútiac hlávkama).

Horký!...

Veles (k Vlkodlakom).

Hľa, vlci v tej vašej štici!
čujete, vy lakotníci!

Koľko doň sa vprace, dáš mu:
a pokotí ti i — pražmu!
celý svet len obrok je mu... (K Škriatkom.)
Dám vás zaviesť ku Provemu;
on vie ortieľ na žalobu. —
Boháčik náš!...

Zmok (pc nad prievalec preletujúc dlhou ohnivou reťazou, za- [škrečí.)

Zobu, zobu!...

Veles.

Volajte ho!

Čeľaď (striedave).

Kur-kur! kurã...
Cip-cip!... Hyš!...

Veles.

‚Hyš'? — tým preds' duria!
Ticho — ide. Prikráda sa.
Pohľadajte od Karasa,
Semeníka otrusinky,
z chleba trebárs omrvinky:
najdete ich v tanistierke —
Či skôr zobne po iskierke?
vatrite! —

Zmok (pooblietajúc vatry a zobnúc si iskier, na kŕč sadne).

Nech odpočinem.
Stokrát nahradím, čo miniem

Veles.

Prinášaš — čo?

Zmok.

Šípy Lela,
tri...

Veles.

Ah! — Pilná bohov včela,
vďaka ti!...

Zmok.

V sluch triafa prvá,
druhá tam, kde vadí mrva
i najmenšia, v úkryt viečka;
tretia strelka — do srdiečka —

Veles.

Jak si prišiel k nim? Ó, povedz! —
Za kŕdeľ bych nedal oviec,
ba za kráv i volov čriedu,
božský stav svoj, zemskú biedu,
za fujaru moju milú
tento dar!... Po dnešnú chvíľu
ona bola nad mnou paňou;
zajtra víťaz nad Devanou
Veles!... ó, rozkošná to vec! —
Jak si prišiel ku nim? povedz,
s radosťou, hoj! všetko čujem —

Zmok.

Hm — pst! vieš, i poťahujem...

Veles.

Do srdiečka ktorou radíš?

Zmok.

Poviem, ak tiež neprezradíš...

Veles.

Chlapci! nech sa vatry zjatria!
Na postriežku, hu-hú! zajtra...
— Zkadiaľ ideš?

Zmok.

Ech, Zmok blúdi
pomedzi svet, zvlášte ľudí.
Žiadostí tam, vinšov toľko,
že by, ani neviem, koľko
Zmokov neznalo im rady!
Každô macká, ňuchá, hľadí,
sliedi, domáha sa v stisku:
len čím viacej shabnúť zisku!
Na každom ma zhačia kroku:
daj sem, Zmoku! dones, Zmoku!...
ty, čo máš kľúč od pokladov,
bohatstvá pod svojou vládou!
Ide im len o pohodlie,
o peniaz... Tú! tejto modle,
pred ňouž vše sa sťa psi kúšu,
obetujú bár i dušu,
cudzí dychot ten v ich tele.
Nuž vyhovieť zpola, cele

im: nemalá úloha to;
a kde zlato, je i blato;
trud kde toľký, obchod stojí,
vo vlastnom až zmokneš znoji,
a znoj preds' len rosou nenie:
nie div tedy, uvláčené
že som kurča s ovislýma
krýdelkama, chrániac nima.
Tak upachtí, hľa, ma človek
nenásytný —

Veles.

Akokoľvek,
ale veru sa ti divím,
že tak hovieš bezočivým
ľuďkom — radšej nezaháľaš!

Zmok.

No, tiež si vše najdem salaš;
oddych najde, kto ho hľadá —
Toť, som meškal u Oslada.
Bola ti tam schôdzka milá
bohov, ajaj! kratochviľa,
radovánky neprebrané
blankytovej vo dvorane:
ples-jas ani na veseli;
otriasal sa raj-hrad celý.
I sám Merot zjasnel, zmilel,
tančil s Ninvou — Polel i Lel
ponovili dávne svāzky,
utúžili miazgou lásky;
kým sa ten tak s pármi sdieľal,
tento z túlca povystrieľal,
čo mal... Zdvihol som, toť, šípy —

Veles.

Hoj, i u mňa hodmi vzkypí
za dlhokým, nudným pôstom:
po víťazstve!... Budeš hosťom
zase mojim tento raz! i...

Zmok.

Nie, tra isť...

Veles.

Kam?

Zmok.

Bez peňazí
zle! A nechcem, podľa huby
by len znely moje sľuby,
imž radujú, vraj, sa blázni;
no môj mešec, ľaď! jak prázdny,
chuducký je, lačný, tenký —
a predarmo do kešienky
siahol by som, do tej či tej:
ani babky niet v nich skrytej;
žobrák som, hej, do-doslovne —
Musím zajtra do mincovne!
kde ich tlačia, razia, kujú...
Dnes ich výpust odhlasujú
dľa predlohy, akú Znachor
složil pred snem, ktorý, hľa, chór
Mátoh — mnohý ponočný vták —
oznámil kol zváčom —

Veles.

Či tak?
hm — Vieš, tiež sa vyznám v mnohom;
daj si pokoj s Černobohom!
Varuj sa tých čiernych pečier...

(V tom prifrčia **Rarášek a Pikulík**, rehocúc sa nehorázne.)

Pikulík (zdupkajúc).

Hopže, braček! — Dobrý večer,
páni moji! chachachacha...

Veles.

Ticho, háveď! ináč zmácha
haluz po vás, kyj ten bosý —

Pikulík.

Ná!... my že tu Svetlonosi
skackajú si po plamienku...
Prosíme preds' o hlavienku,
tma úvalmi — Chichichichi!
spadly rožky s hlavy pýchy...

Veles.

Čože sa tak rehlíte, há?

Rarášek.

Všeličo sa v svete sbieha,
čo je smiešno na zažitie

vidom-slychom. Okamžite
zabávali sme sa cestou
jeho vesťou, mojou vesťou,
chuchuchu! .. Ťaj! figeľ, vskutku!

Pikulík.

Vyhodí i zo zármutku
najhlbšieho — Do gúľania!...
Idem horou — zkváče vrana
‚kvá-kvá!'... zajko zívne v lieští;
to nič — Kráčam: zrazu zvreští
zďala čosi srdcolomne,
mráz až prehnal bleskom po mne.
Popchnem, zahnem vresku smerom,
íver šmeriac za íverom,
preskakujúc smreček-kríček,
šúľky v brloh veveričiek
hádžuc, šušku suchú-mladú:
a tuliti! Loktibradu
najdem v klepci — Za pokutu
mal vám bradu zavrznutú
v rázštep; ba i ruky nazad
lykom mu ktos' musel sviazať:
i sa skubal z totých klieští,
i že kvaklo ho, vše zvreští;
ale rázštep nedbal škreku,
len ho držal ... Ký hrom, reku,
ako si sa dostal dnuká?
»Perún skáral Valibuka!«
zpišťal, »aby jazerný veň...«
— Zrobil si mu na protiveň
dač, šak? ja mu. »Eha! skalka,
taká, čo sa s vrchu svaľká,
kotúľaním zaokrúhli —
u tej — ja že mŕtvy, stuhlý,
vývratom tak zukladal sa,
ono však, že nabumbal sa,
pozvaný kams' na halušky —
drichmal si ti horebrušky,
ruky na šír rozčapenć.
Na balvan ma ďas kýs' ženie
(ba hej, ti nás všade trímu!);
vyleziem: i borovčím mu
najprv prejdem, načiahnuc sa,
popod fafák — za horúca
zvedeť chtiac, či ešte žije?
a ak hej, či šteklivý je
mu ten hrbol vykasaný...?

ale ti netúrnul ani.
Čo s ním ďalej! Premyšľujem;
s kameňom sa pochyľujem,
knišem, hojdám ‚hop!' sem, ‚hop!' ta:
až tu zrazu dúža lopta,
jak keď drúk ju povyrazi
(dobre, som nezlomil väzy...)
mik! mi zpod nôh kotúľave,
späču v dlaň zabehla práve,
prikvačila čajs' mu prsty:
zo sna zreval! sťa Tur... v hrsti
čo mal, praštil za mnou skalou...
lenže vtedy ja už, allou!
zvirgal som v húšť ani kľučka...
Nemeškal však: kopnul bučka,
jedľu sotil — a vrchovcom
podrazil ma — uľahol som,
zdýmajúc sťa hláč na suchu.
Bol som jeho... Pod pazuchu
ti ma vezme, plný hrozby: —
darmo krik-plač môj i prosby —
rozkriači ti priam, toť, kladu
a mňa do nej šup! za bradu,
‚okús', zfrfrúc, ‚môjho cviku'...
Iha! .. Pomož, Pikuliku
môj radostný! veľký bôžku!
Odmením sa; dám ti snôšku
celú krásnych skličiek-hračiek!
poklad...« Ja mu: milý braček —
chacha! ztaď znám len ten pútec:
nechaj bradu dnu a — utec!...
Chichichi!...

Veles.

No, škodoradosť
zbytkom je, kde biedy na dosť.
Poznať, že si i cit ztratil —
(K Raráškovi.) A ty, čožes' vyparatil?
čujme, čo si za záškodník?

Rarášek.

Našiel som preds' tajný chodník:
Černokňažník, strigônisko,
kadiaľ chodil domov... Blízko
Čertovice v burom brale
má svoj kaštieľ divný... Ale
prihára nám...

Zmok (zjašene).

Polnoc bude;
vetrím zápach —

Pikulík.

Čosi hudie
zďaleka sem, hlas jak trúby —

Rarášek.

K veci tedy radšej... Zuby
ostril som si na ňho zdávna;
prečože? Tiež nie vec hlavná...
Zastavím sa pred otvorom.
Ticho vnútri; horským dvorom
metelica len čo stála,
zametala, rozmetala —
Najskôr vyslal kamsi čeľaď
(cestou zrel som tône peľať),
posolstvom snáď k rovným vládam;
možno, naschvál — preto, hádam,
by ho v práci nemýlili
všetečníci rozpustilí:
akiste to kľúčom uzla:
pikle strojí, stvára kúzla,
pretŕha sa v čarovaní,
prekrižovať našské plány...
Stojím, slúcham nepohnute:
áno, dnu bol v čaro-hute,
lebo šemrot čul som naraz,
lolot — povyk — povzdych pár ráz,
šuchot zas sťa obrat karty —
Pošupnem sa s miesta varty:
a tu vidím: pri smoliari
trudil sa vám!... až mu s tvári
stekal pot, jak jarok dáky...
učil sa kés' hakybaky:
schôdzkovú čajs' povedačku;
vše si v sivú vpálil kāčku,
bachnul do pŕs rozzúrený,
blúznil v divom rozhorlení,
rozkladal i máchal rukou —
No do písma vše len kukol,
s neho v omrzelom chvatu
stiahnuc ľavú pazúrnatú;
nešlo v pamäť dávkou súcou...
Smoliar ztlieval — a on kľucol —
A ja v ten čas ‚šiky-miky',

hotový vždy do praktiky,
so značkami chvat! mu hárok,
a opustiac vtáčkom cárok,
zkundolil som elementom,
hnal, lupkajúc pergamentom...
Chuchuchu! to bude lomu,
hurtu, prehliadania domu,
čudu-divu, keď sa zbudí,
a — ufrnkly jeho trudy!
trudoviny horko-ťažké;
a keď hegne vo prednáške,
fuj! ten posmech v slávnom kole:
ozvú sa ním vrchy, hole...
Tuť to písmo zlorečené —
Aha! najprv pozdravenie,
hold od protivných tých potvôr,
čo škúľajú v pekla otvor,
zdúvajú sa hlučným slohom,
spodobať sa kustriac bohom...
Ale vidzme, chuchuchuchu!
čo as väzí v červa duchu? (Rozkrúti závitok a číta:)
»Černoboh veľký, preslávny náš kráľ,
nás milostive opäť povolal
v snem na tento deň či noc strašlivú:
pokonať veci, aké v pradivu
zla zhusta sa čo hluzy vyskytly
od takto roku, bárs i odkvitly
nejedny ruže žhavých boľasti
v ňom, žatva odstála bied, nešťasti —
Bo — a tu chválu hlása krikľave
mu, pred ním svoje väzy meravé
v hlbokú skláňa vďačne pokoru
i naša stránka s trochou odporu —
on ľubovoľne nevladári rád;
ľaď! i včuľ žiada pomoci i rád
i od nás, skromných zastupiteľov
najzapadlejších riše predielov:
by viedol národ z vôle národa,
svoboda-svevoľ, svevoľ-svoboda
by v každom kúte vzrástla na rozkoš,
zášť vtelila sa v krivdu, faleš v lož;
blud aby zmocnel, stuhla povera,
zkaď k vládcovi tmy láska vyviera. .
Hej, on sa prísne drží ústavy;
nuž, z plna hrdiel v povyk oslavy
vypukni so mnou shromaždených sbor:
ať žije Černoboh! i jeho dvor...
Udrite v sudy! v kotly. . z nich, a z brál
zas ozvenou nech zhučí: živio kráľ! — «

Pikulík (s výskotom ho pretrhne).

Šelma! ošemetný ovad,
ako ti vie podkurovať;
vraj, že vláde odporuje,
a jak krútichvostikuje!
Chce byť —

Rarášek.

Potrp... Škoda času,
i tie vatry sa už trasú —

Zmok.

Každá plameň-jazyk pľazi...
Ohnivce, luč! do reťazi —

Veles.

Čujme! čo tam ešte búcha,
trebárs s hnusom sa to slúcha,
že i odpľuť treba na to;
vidzme tiecť to bahno, blato —

Rarášek (číta ďalej:)

»Sme vypočuli krásnu trónnu reč:
v pomery rezla ostro ani meč,
na klinec mnohý dopadla sťa mlat;
preds' trôfam si vstať iný za náhľad,
pokázať prstom tu-tam na vady,
až hýbajúce moci základy:
len prosím nestranne mi rozumeť —
Tak na porúdzi hnedky rozpočet!
To trovi sa a v ničom nespori:
a predsa nikde takej komory
niet, pokladne, jak nieto prameňa
— čo hneď by studňa morom pojená —,
by nevyčrely raz sa dôkladne;
nuž, šafárstvo to zhačkať neriadné,
vziať v obžalobu, strčiť pod zámok!...
Viem, kto ten mrháč zlata zvlášte...«

Hlasy z posluchárstva (s chechtom).

Zmok!

Zmok.

Počkaj, starý kolodeju!
pričiním ti ku oleju
striebra... čo ti drobce zmätie;
vrátiš mi aj vajko zlaté!

Rarášek (vtrhne mu do reči, pokračujúc:)

»A pozorujúc svetské na trhy
a spolky ľudské, mám aj návrhy,
čo ráznejšie sú vládnych od úprav,
sklad-riad ich rozbiť, porušiť ich mrav
nám v žertvu, v korisť nám... Buď drahota,
čo za peniažtek chce pol života!...
Jak civá tôňa hlad brús po poliach,
a nenajď k žrádlu ani biedny mach;
čo sucho nespáli, to prival schvátť!...
Sťa vlkov načim vášne rozoštvať:
nech hladinu tú hnilú, pokojnú
rozsápu, roztrhajú na vojnu;
vzblč požiarom tu hnevu každý svár,
tam v púšť ztli... Černobohu na oltár
nech krkavci jak, na lup sletlí s hôr,
obete snáša čierne čierny mor!...«

Veles (udorí kyjom o kladu).

Dosť i ohavnosť, zvrhlosť, zloba...
Ale nechže v pekle robia:
hoj, zavrátiť Besov metly
žijú ešte bozi svetlí!
Ponad svet roztvoria dlane:
sprší priazeň, požehnanie,
káry zľavia, pustia švorce...
Ta! rozdriapte na franforce
list ten! v ohne sádžte kusy:
svetlo tmu prevládať musí!

(Raráškom voľky-nevoľky upustený pergament popadnú škriatky a posluhovia, podriapu ho a strapy hádžu do ohňov. Vatry mrkotne zpraštia a zkudlia sa mutným dymom, o chvíľu ale tým jasnejšími vyrazia plameňmi. — Medzitým naproti v úboči objaví sa húfec Víl, s blýskavými korunkami na hlavách a s dlhými závojmi hviezdovitými, akoby útekom spúšťajúcich sa v hlboký úval.)

Poniektorí z Lešov a Vlkodlakov (zvýsknuc a pokazujúc v úboč).

Tuľaľaľa!... Rozkoš! .. Krása!...

Víla náčelnica (úzkostlive zavolá).

Sestry, brš! — hen vlci zasa...

Moruš.

Každá ani zlatá chmára —

Vlkodlak (zahvízdajúc po valašsky).

Luč, ovečky, do košiara!

Viac Vlkodlakov (zcupkajúc).

Za nimi, hu!... Kto si lapi —

Veles (okríknuc ich).

Nazpät, nestydatí capi!...

(V tom ozve sa hluk a túkanie z údolia; v povetrí tobôž začuť z tejže strany blížiaci sa švistot a dusot i vidieť klukatý a iskrivý jagot.)

Zmok (predesene).

Hi! už polnoc... a ja hliviem —

Pikulík (s užasnutím).

Idú! hrúza... Strachom zdiviem;
jak ma prijme Ježibaba?

Rarášek.

Chytro vzduchu do korába!
pretiecť ich... Aj musia znavieť...
Najprv bozi — potom háveď!

(Nato Rarášek zvíriac snehom, vznesie sa; Zmok zas zškvrčí vozvysok obnivou reťazou, Pikulík však chvatne túto za koniec, a vo výšave zmizne.)

Jeden z Vlkodlakov.

Hajaj! mrákava ich celá:
tricli, fučí, mrmre, strieľa,
jakby búrky dákej výkon —

Druhý.

Predok vedie veľký strigôň;
až to srší z nozdier sane!

Tretí.

V zadu väčši na šiarkanc. .
Zvíja bičom žhavým, hadom —

Štvrtý.

A v prostriedku hop-hop! radom,
za jazdci, hú!...

Škriatok.

Vidím dedku...

Druhý Škriatok.

Starú mať ja! — pod ňou štetku:
hlavou hádže — chvost porisko —

Vlkodlak.

Do nich čím tým! letia nízko —
Po hlavni im do taršule!...

Leši.

V okále my sňažné gule...

Moruši.

My tátoše zmrzlým chvojím...

Škriatky (túliac sa k Velesovi).

Ja sa bojím... Ja sa bojím...

Veles (s dôstojom vztýči sa a zopre na kyj).

Ešte žijú bozi svetlí!

Čarodej zo zadu (poháňajúc).

Hot! ohreblá, čihí! metly...

Vlkodlaci (opatrení horiacimi hlavňami).

Po nich! tuha!...

Čarodej zo zadu.

Ký to výpad? (Pozvíja bičom.)
Hory! hmyz ten pozasypať...

(Okolité lesy v tom otrasú sa víchrične, a v okamžení v navalený s nich metelicou závej zapadne všetko.)

Zasnežená pláň. Noc. Časom vzchytí sa vietor a rozmetá snehom.

Dievčina (zababušená v šatku, s praslicou v ruke, borí sa snehom, až zastane).

Ach, kde som to?... Veď som sa vrátila
už treti raz, i vpravo zbočila
i vľavo — a preds' šírkou ohromnou
tá istá pláň sa stele predo mnou,
tá istá biela pláň! sťa zástera,
len záveje vše — hroby cmitera —
Huch! bojím sa, chviem ani osika;
či ma to zima toľme preniká,
až do kosti? len srdce vo mne hrá —
To či to: nie div; vôkol nieto kra,
ni kriačka, čo by bol ma zastal prv,
kým chumeľ hnala, zmrazujúc mi krv...
a nech by vlk tak zblýskal očima

na blízku! — zhynem prv než lepi ma,
bo čo si počnem samotná jak prst,
a kúdeľ v ruke? beda!... Ďalej brsť
tou púšťou? a kam? kto ma upraví?
čie svetlo kývne z nočnej mrákavy
mi: za mnou rušaj domov — k materi?
Tá čaká, chúďa; sluchu uverí
vše: aha! ide moja Zuzanka...
Nadvihne chytro knôtik kahánka,
s ním mykne z izby: posvietiť jej predsˇ!...
no darmo svieti: prázdny pitvorec,
jak zatvorila, dvere nehnuté —
i zdúpne: óvi! fortne vrzgnutie
zas vetrom len, nie rúčkou dievčice —
zbedáka... slzy hrknú prez líce
jej, svetielko až temer zalejú...
Nuž, k nej ma, nôžky! napriek záveju,
a čo by vrchom zastal človeku,
k nej neste — bojsa zajde v nárek...
Joj, nevládzem! — som, ach, i ustatá —
veď nie to cesta nohám dievčaťa,
nie ani chodník len, prť v úboči,
ňouž ovečka si vše i poskoči,
na poľan ľúdcky, k tým záhradám,
kde klince, zvončeky... Juj, zapadám —
nie! nie som súca takej do cesty,
sťa vlačuha... Ó, šťastný v povesti
princ! hore sklenným vrchom vedel vyjsť:
a ja sa zmietam, oprchlý jak list;
Martinko Klingas! — či vy, bosorky,
pomozte! — azda, azda — Prehorký!
kol do kola sa ovrtol môj hlas:
a tu je — vzdychom na perách mi zas;
aj zachrípla som, jak vše na tráve
keď z úst mi tiekly piesne ťahavé,
sťa povojka, čo steblá opína,
až záhonky dva sú si rodina,
bo trebárs pluh aj brázdu vyhlobne,
ich tiežte pásky poja ozdobné...
Či ešte budem spievať na dačiu
tak radosť? a čiu? — Je mi do plaču;
ach, nešťastlivá dievka... jaj-jaj-jaj!...
No kam som zašla, Bože? Cudzí kraj
to! — naša obec leží v údoli,
čo prekrajuje potok na poly;
a potok ten má rakýt, olší, vŕb
švík s oboch strán: v ňom, mesiačik keď srp
je na nebi a kosí kvieťa hviezd,
vše perú Rusalky: ich jasný piest

som neraz zrela, čula spev ich v špľacht
sa miešať v prúde splakovaných plácht
či košielok — svit samý každá niť —
To nie náš kraj! Však ako zablúdiť
som mohla sem? kto povie? Snívam var'?
nie, žijem! cítim — hľa, je moja tvár,
ľad zo sĺz v zreľniciach — toť, na nisko
prikladám kužeľ — Neber, vetrisko!
mi moju odedz... Nech sa spamätám: —
Hej! s priadok — pozde — sme sa sem a tam
rozprchly dievky, rečúc ‚dobrá noc'...
Tiež kráčam domov — ale zrazu moc
ma kási zajme, strhne zpod steny
(len v okienko čo pozor zjašený
som stihla hodiť... mať sa modlila...),
a vlečie, nesie tá ma presila
na vyšný konec, ztadiaľ na kopec,
kde cmiter... v noci, uf! tak strašná vec...
a potom vdol zas — ďalej vhor — zas vdol —
až okvácla som — Nie, nie! beh môj bol
či let tak ľahký, ni ten páperia;
ja kriela mala: šatka, zástera
mi boly nima — v duši túžby vznet!...
že preletím i celý boži svet,
sťa holubička ustrúc perúťky...
Z príčiny akej, z akej pohnútky
ten záchvat u mňa? výron z koľaje?
ja neviem, jak neznajú slzaje,
kto frči prez most? — Čo sme na príadkach
robily? priadly pilne... Predsa! ach,
i nezdobily — šalba veštecká —
Hen stará totka vrkla s prípecka,
omelo viažuc: »Dievky! aký je
dnes večer, viete? Večer Lucie!
Za môjho mlada...« fľochla pod kozub,
sa uškrnula, trknúc v kolozub;
kocúra, spáča, drmla za fúzy —
A hneď sa prešlo k čarom. Motúzy
sme súkaly zpak ruky, zažaly
ich od spodku: žik! krížom povaly
sa rozprtely hady ohnivé...
a po ostatnom bolo pradive:
chlp kúdele šiel na bes z poriadku
(Vdovičko, joj, máš, máš ty za priadku!
príasť dala ohňu na rif, na dva-tri...).
Tu zase hrach sa hádzal do vatry:
i pukal, triafal sruku-devuľku...
(Ja, pochabeľ, dnu vrhla kotúľku!
tak um mi zvirgal v stranu neznámu —).

Ktorejsi chľuplo zápäť: do trámu,
kde špára, že vraj mierať vretienky
(a moje druzi!... hí! hlúpe myšlienky...
až tieklo zvrtom, nie ver' drgave;
zaslúžim, mati: daj mi po hlave —).
No osožilo. Prišli mládenci.
I bavily sa párky, vo venci
sťa kvietky by — Šla ľúbosť do kola
shovorná, milá: v zraku sokola
tam ziskrila, hen dúchla do líček...
len ja kraj hriadky — sama: nechtíček
či sirôtka — hej, skrovná ozdôbka —
Jediná doma, ale — chudôbka;
bár srdce búcha, niet ho pritknúť kam:
kol kameň hluchý — mladosť, krása klam! —
Aj rôčky plynú vodou, kde jej brod...
I na Ondreja darmo som zas plot
otriasla... Hanbou zkapem... Prebeda!...
zosŕkam. »Čo ti?« šepne súseda.
‚Nič,' obrátim jej chrbet nevrle.
V tom totka — čert ju chvatni za hrle! —
vyjakla: »ktorej treba milého,
nedudaj! Sama iď si pre neho,
ja poviem, kde — No nesmieš gaudžať — hyš,
psie iskry! — ak sa pritom ochvátiš:
môž' bude hrbatý,
alebo bruchatý,
tak trochu gambatý,
škuľavo okatý,
skrz naskrz chlpatý,
s kopytky, rohatý — chichichi!...«
‚Nech...' bezmála som nahlas vyrekla;
no predsa som si jazyk zasekla,
prichlopla ústa dlaňou dosť v čas — uch,
bár bola bych tak privrzla i sluch!
Mňa dotklo to, jak bol by udrel hrom
na blízku, pohlo prudkým otrasom;
cit zažlo vo mne, zhučalo sťa zvon...
Hej, totka musí rieť mi: kde je on,
môj milý! ženich môj... bár znemela
by bola prv, než škrknúť vedela
tá striga! — Skoro rozišly sme sa:
so svojím každá — srdce zaplesá! —
len za svojím ja — vo svet, v diaľ... až sem;
a kde nič tu nič... Domov! — Nevládzem,
zamĺkam — smysly zašly vo mdlobu — (Skríkne poslednou námahou.)
Ratujte! — padám, líham — do hrobu...

(Utíchne. — V nočnej diali v tom ztrblietajú mihotavé svetlá, a vetra záraz zanesie ozvuk zvonkový i dupot uháňajúceho záprahu.)

Dievčina (precítne z mdloby a zrazu vztýči sa vo vytržení).

Ha! žijem ešte — nie smrť ani hrob! —
To mihocú sa svetlá: hopa-hop!
sťa mesiačky dva v tanci — Hrkaliek
hra!... dupot konský - sánka! — Ktokoľvek
je, frčiac nocou, nech len zamieri
sem: iste vezme ma, hej! k materi,
keď poprosím ho pekne o pomoc...
A ak to on? ach, nepleť, nešemoc,
neblúzni!... kde by? Čo ťa zachová,
zavolaj radšej: Sem sa, ľudkovia!
sem, hohou! moji drahí, zahnite;
čo zablúdila, no ju vezmite,
vezmite dievku! zimou skrahnutú...
A idú sem! hoj, hnedky budú tu —
Ťaj! paripy — jak z výhne vichor by
vše zfučal ohňom...

Neznámy (s povozu, ktorý razom zastal).

Sadaj.

Dievčina.

Do korby,
k vám, pán môj? Ó, to priazne znamenie!...
ďakujem... Ako? oči zelené,
z úst plameň... Huch, on!...

Neznámy (k vozkovi).

Obráť!

(Záprah zvrtne sa ani vo vetre a pustí sa búrlive vo výcval.)

Dievčina (zamieravým hlasom).

Matička,
nedajte dcéru — —

Hlas (vyvolávajúci s protivnej strany zďala).

Zuzka! Zuzička!

(Zlomok.)

Opravy. Na 77. str. v 3. strofe v 2. riadku netreba *dvojbodu*.
Na 81. str. v 5. riadku miesto *zak* má byť: *jak*.
Na 84. str. v 17. r. miesto *doj* má byť: *Joj*.
Na tej istej strane v 29. r. miesto *porobili* má byť: *porobily*.
Na 85. str. odspodku 3. r. na konci miesto *bodu* má byť: *čiarku*.
Na 88. str. v 17. r. na konci chybí *čiarka*.
Na 89. str. odspodku v 10. r. miesto *mrkot* má byť: *mrkôt*.

Leopold I. a sprisahanie Vesselényiovské.

Náčrtok dejepisný.

Podáva *Julius Botto.*

I.

Dľa opisu dr. A. Rezka, na základe ktorého podaná je črta nasledujúca (vidz jeho Dějiny Čech a Moravy nové doby, kniha druhá), Leopold I., štvrtý syn Ferdinanda III., dľa predpokladania a súdu ľudského, nemal nádeje byť panovníkom, kým jeho starší brat Ferdinand IV. žil, bo tento bol mladík zdravý a svieži, naproti tomu Leopold bol chorľavým chlapčekom slabého tela. Otec umienil si tedy vychovať ho za kňaza, v tom presvedčení, že bude výtečným prálátom. Od 6. roku vychovával ho gróf Ján Portia, muž pôvodu talianskeho, neschopný vykonať svoju úlohu. Ale mladého princa Leopolda vyučovali už jezuiti Müller a Neidhard, a síce po smrti Ferdinanda IV. cele iným smerom, bo teraz už obracali jeho pozornosť na záležitosti sveta tohoto. Ešte Ferdinand II. napísal pre svojho najstaršieho syna Ferdinanda III. dielce „Princeps in compendio", v ktorom sostavil povinnosti panovníka a spôsob a zásady vladárenia. I Leopolda vyučovali dľa týchto. No nie za dlho, bo už ako mladík 17-ročný 2. apríla 1657 prejal vladárenie v ríši Habsburgovcov. Duševné vlastnosti Leopoldove posudzovali i súveki spisovatelia a diplomati všelijak, niektorí, ako spisovateľ Schenkel a jezuita Wagner vychvaľovali ho do neba; spisovateľ Rinck vraví o ňom, že i jeho veľké chyby pochádzaly z jeho veľkých ctností. Poslanci veneciánski, kým Leopold s ich republikou v dobrých pomeroch nažival, vychvaľovali ho nad mieru, ale ako sa politické pomery od roku 1670 nepriaznivými staly, hneď súdili o ňom nepriaznive. I súčasní francúzski a švédski poslanci posudzujú ho nepriaznive, čo odtiaľ pochodí, že medzi viedeňským a parížskym dvorom panovaly pomery nepriateľské. Ale Leopolda posudzovali a odsudzovali nespravedlive už i preto, bo porovnávali ho s jeho najväčším nepriateľom Ľudvikom XIV., kráľom francúzskym, ktorému pravda nebol ani rovný, ani podobný. Ľudvik XIV. bol osobne zjavom imponujúcim, Leopold mužom vonkajšku nepatrného; Ľudvik bol mužom energickým, rozhodným, silným, bohatým, štát mal usporiadaný, financie výborné, vojsko výtečné, loďstvo znamenité, radcov a diplomatov najprefíkanejších. I on i títo výborne poznali tajomstvo vtedajšej diplomacie, ako treba zásluhy peniazmi odmeňovať a nevernosť trestať. Ale Ľudvik upotreboval svojho zlata i k odmeňovaniu zrady: od neho dostávali úplatky bratia Zrínski, Mikuláš a Peter, Imro Tököly a Fraňo Rákóczy II. Leopold mal tedy dosť príčin nenávidieť prefíkaného, úskočného, proti nemu ustavične intrigujúceho Ľudvika XIV., a to tým viac, bo ríša Leopoldova bola v tom čase biedne usporiadaná a jeden súveký oslavovateľ hovorí o ňom, že jeho štát nemal vtedy ničoho k životu potrebného, len nádeju v ochranu Božiu. Štátnu správu počali vtedy opravovať;

štátne kassy boly prázdne, stále vojsko počtom nepatrné a biedne platené a k tomu biedy bolo všade dosť.

Pri všetkej nesriadenosti ríše a vzdor tomu, že mal do činenia s najmocnejším a najobratnejším kráľom francúzskym, nielen že si ríšu ochránil, ale ju i rozmnožil, a tak musel byť panovníkom schopným a nie takým sprostým, za akého vyhlasovali ho poslanci francúzski, švédski a veneciánski.

Pravda, „geniálnym a veľkým“, za akého Leopolda súvekí dvorní dejepisci považovali a vyhlasovali, nebol; ale isté je, že bol vzdelaný, veľmi pracovitý, striezlivý, v skutkoch omnoho samostatnejší a od svojich ministrov o veľa nezávislejší, než sa to o ňom doteraz všeobecne myslelo. Jeho húževnatosť a viera v budúcnosť rodu habsburgského bola neobyčajná. V dobách najťažších, keď zborenie štátu rakúskeho bolo takmer isté, táto viera a húževnatosť vykonaly viac, ako akékoľvek geniálne myšlienky.

Leopold bol veľkým priateľom umenia a vedy; on založil dvornú knižnicu vo Viedni; staré, vzácne rukopisy a tlačivá dal skupovať po celom svete, najviac v Carihrade, v Itálii a v Španielsku. Zaujímaly ho nielen dejiny a štúdia klassické, ale i vedy prírodné, mechanika a chemia; o university staral sa všemožne a pozakladal viac vysokých škôl. Latinsky hovoril a písal výborne, okrem toho taliansky, španielsky a nemecky; francúzsky nevedel a ani nechcel vedieť z nenávisti, ktorú cítil proti Ludvikovi XIV. Zo slovanských reči neznal ani jednej. Hudbu miloval nadšene, bol jej dôkladným znalcom a i sám výtečne komponoval. Najradšej chodieval do tých kostolov, v ktorých hudba výtečná bola. Miloval i staviteľstvo, maliarstvo a sochárstvo. V súkromnom živote Leopold bol vzorom človeka ctnostného a mravne úplne zachovalého. Na dvoroch európejských, menovite na nemeckých a na francúzskom, panovaly v tom čase kubeny; na dvore viedeňskom, ako sa z toho francúzsky poslanci cynicky vysmievali, panovala filisterská mravnosť.

Pobožnostiam Leopold venoval mnoho času a to z úprimného, hlbokého, náboženského presvedčenia. Kňazov, mníchov, menovite jezuitov a kapucínov veľmi rád videl, ale nedovolil, aby vplývali i na záležitosti svetské. Za spovedníkov vyberal si mužov nábožných, nemiešajúcich sa do záležitostí politických. Proti pápežovi Leopold hájil záujmy moci svetskej vždy húževnate. Ale v záležitostiach cirkevných malo dvorné kňazstvo vliv nesmierny a v tom ohľade Leopold bol s ním jedného, totiž toho presvedčenia, že kacírstvo musí byť vykorenené. Kde išlo o vieru, tam bol nešetrne prísny, rozhodný a energický.

Vytýkajú mu, že bol v práci zdĺhavým, že do financií nerozumel sa, že bol nerozhodným, nedôverčivým a proti svojmu najbližšiemu kruhu veľmi slabým. O tom písaval síce veľmi rozhorlene, že nevernosť i smrťou potresce, ale v skutočnosti odpúšťal i najväčším zhubcom svojej ríše a záhubné skutky ľudí vysoko postavených trestal veľmi mierne. Toho, kto jedine z nedorozumenia, alebo z podozrenia padol do nemilosti, trestal v tej miere, ako skutočného zločinca. Leopold požíval následkom tohoto veľmi malú vážnosť;

šľachta a dvorania nič sa ho nebáli a tak ho i slabo poslúchali. Z toho nasledovalo, že nielen vo Viedni, ale i v zemiach korunných mnohé dialo a stalo sa proti zrejmej vôli panovníka, lebo nik nebál sa jeho pevnej vôle, alebo príkreho zákazu. Ženatý bol tri razy a bol vždy verným manželom. V zime býval vo Viedni; cisárska rodina žila veľmi skromne; ani jeden zo zámkov, v ktorých bývala, nebol pohodlný, v každom bolo staromódne náradie. Audiencie dával i on, ktoré však ľudia hmotnú podporu hľadavší často zneužívali. Leopold nebol v stave odopreť niekomu takúto prosbu, následkom čoho často stalo sa, že i ľudia podlí a ničomní žili z cisárskych darov.

II.

Za panovania Leopolda bolo Rakúsko o polovicu menšie, ako dnes. Halič bola čiastkou ríše poľskej; Istria, Dalmácia a ostrovy od Kotoru po Rieku náležaly republike veneciánskej. Tyrolsko náležalo vedľajšej vetvi rodu habsburgského a Leopold dostal ho len roku 1665; majetky biskupa brixenského a tridentského boly i zatým samostatné; Innská štvrť v Hornom Rakúsku náležala Bavorsku; Solnohradsko malo vlastné knieža. Uhorsko bolo na 3 čiastky rozdelené; východná, najväčšia z nich, náležala kniežatom Sedmohradska, stredná, o niečo menšia, Turecku; najmenšia, západná, uznávala Leopolda za pána; rod habsburgský čerpal tedy silu a prostriedky zo zemí nemecko-rakúskych, ale zvlášte zo zemí koruny českej, ku ktorej vtedy celé Sliezsko náležalo.

Táto ríša nemala takých centrálnych, spoločných úradov, aké dnes má. Záležitosti finančné spravovala komora dvorská, ktorá bola ako by vyššou inštanciou nad komorami jednotlivých zemí. Záležitosti vojenské spravovala rada vojenská, majúc v záležitostiach vojenských vo všetkých krajinách ríše Leopoldovej vliv rozhodujúci. Ríša mala tedy všetkým krajinám spoločné úrady, pravda s kompetenciou veľmi obmedzenou.

Štátne záležitosti ríše spravovala tajná cisárska rada, ktorá síce nebola centrálnym úradom, ale centrálnym poradným sborom, hlavne zahraničnú politiku spravujúcim. Ale moc panovníkova vzmáhala sa na ujmu moci stavovskej a autonomie krajín so dňa na deň viacej a tak tajná rada rokovala i o takých vnútorných záležitostiach, ktoré týkaly sa len jednotlivých krajín. Zprvu rokovala len o veľmi dôležitých záležitostiach; mala tedy veľmi málo členov; ale v storočí 17. širila sa kompetencia tajnej rady v takej miere, že takmer všetky záležitosti, ktoré prišly k dvoru, k dvorským kancelláriam, k dvorskej komore, alebo k dvorskej vojenskej rade, boly tajnej rade predložené, ktorá potom musela o nich mienku podať. Panovník nemusel ju síce prijať, ale stávalo sa to predsa takmer vždy, následkom čoho vliv tajnej rady stával sa každodenne väčším. Tajná rada stala sa tedy skutočne najvyššou inštanciou, a síce v záležitostiach pravosúdnych, politických, zahraničných a vnútorných. Ona vydávala tedy zákony, interpretovala

ich, kontrolovala ich exekvovanie a tak rozšírila si kompetenciu natoľko, že zatým ničím nebola ohraničená.

Šlachta pracovala tedy všemožne na tom, aby sa do tohto sboru dostala. Jeho predsedom stal sa najvyšší hofmajster, nie menom, ale skutkom, následkom čoho ani ostatným dvorským hodnostárom nebolo možno odopreť hodnosť tajných radcov. Na dvore prišli konečne k tomu presvedčeniu, že tajná rada nemôže s úspechom a zdarom účinkovať, jestli nebudú do nej prijatí kancellári jednotlivých zemí, predsedovia dvorskej komory, vojenskej rady a najvyšší úradníci jednotlivých zemí, lebo len títo mohli podávať mienky o vnútorných záležitostiach nimi zastúpených zemí. Všetci títo úradníci stali sa už za Ferdinanda III. tajnými radcami a tak volali ich i do porád tajnej rady. Počet tajných radcov rástol i tým, že hodnosť túto dostávali i duchovní hodnostári, ba ako titulárné, vysoké vyznačenie aj osoby iné, ačpráve takýchto titulárnych členov nezvali na porady.

Ferdinand III. vybral si z tajnej rady obyčajne 5—6, najviac 12 členov, ktorí tvorili takzvané consilium, alebo konferenciu. Leopold zdokonalil túto prax takým spôsobom, že si sám vybral mužov jeho dôveru požívajúcich a títo spravovali a viedli štátne záležitosti sami. Nazvali ich radcami konferenčnými, alebo i ministrami konferenčnými, ktorých bolo obyčajne 12. Ale táto konferenčná rada nemala ani štatútov, ani určitých predpisov o spôsobe zasedania, alebo o formálnom a vecnom vybavovaní jej predložených záležitostí. Všetko záviselo od najvyššieho dvorského hofmajstra, ktorý zaujímal v konferenčnej rade miesto prvé a mal titul prvého ministra. Vo výkonoch konferenčnej rady nebolo tedy nijakej shody a jednotnosti; naproti tomu v nich bolo mnoho ľubovôle, kontradikcií a mnoho nepevných zásad. Jednotliví členovia konferencie bojovali jeden proti druhému o vliv vyšší, podrývali už vyslovené uzavretia a nahovárali panovníka, aby za chrbtom konferencie inak riešil záležitosť.

Leopold nemal ešte ani 17 rokov, keď mu otec Ferdinand III. umrel. Bol síce už i v Čechách i v Uhorsku za kráľa korunovaný a tak bol by mohol samostatne panovať, ale na základe dohovoru bol mu za radcu strýk Leopold Vilhelm daný, ktorý bol na počiatku panovania konferenčným predsedom, pozdejšie bol pri boku cisárovom už len prísediacim. Leopold potvrdil pri prejatí vlády v ich hodnostiach všetkých tajných radcov. Najvplyvnejším medzi nimi bol jeho bývalý vychovavateľ kniežа Ján Portia, muž v rade radcov Leopoldových najneschopnejší. Mužovia, ktorí popri Portiovi na štátne záležitosti rozhodujúci vplyv mali a tak tvorili užší výbor skutočných radcov a konferenčných ministrov, vynikali schopnosťami a stáli vysoko nad Portiom. Takými boli grófovia Ján Auersperg a Ján Schwarzenberg a kniežа Václav Lobkovic. Ale i medzi týmito nielen že nebolo nijakej shody, ba práve žili v zjavnom nepriateľstve. Okrem týchto i gróf Ludvík Sinzendorf mal veľký vplyv, bo od roku 1657 on bol predsedom dvorskej komory, tedy takrečeno ríšskym financeministrom. Avšak svojho vplyvu nikdy neupotrebil

k napomoženiu všeobecného dobrého, ba naproti tomu často podporoval ním svoje špinavé záujmy. Na počiatku panovania Leopoldovho povolávali do zasadnutí tajnej rady ešte aj Hannibala Gonzagu, grófov Lambergovcov, Cavrianiho, Stahremberga, Pucheima a Colloreda.

Pri takejto chatrnej organisácii ríše bolo pravým zázrakom, že Leopold z dedictva otcovského nielen nič neztratil, ale ho ešte i rozmnožil, bo on vyhnal Turka z Uhorska, on pripojil Sedmohradsko k Uhorsku, on si zaopatril cisársku korunu nemeckú. Týchto veľkých úspechov docielil mimoriadnou pracovitosťou, vytrvanlivosťou a neobyčajnou húževnatosťou.

Pravda, republikánska ústava Uhorska bola mu pri reorganisovaní administrácie, vojenstva, financií a pravosúdia na veľkej závade. Palatínovia, uhorskí vicekráľovia a hlavní župani, náčelníci stoličných republík, hájili záujmy stavovské všemožne, Leopold preto nezaplňoval tedy úradu palatína, a keď sa k tomu ťažkými okolnosťami nútený odhodlal, znal kruh práva palatínovho obmedziť, ale, aby ho z ignorovania uhorskej ústavy neobviňovali, povolával i uhorských magnátov ako vnútorných radcov do zasadnutí tajnej rady viedeňskej, kde však obyčajne vplyvu zkúsenejších a vycibrenejších rakúskych radcov podliehali. Desolované, beznádejné administratívne a hospodárske pomery Uhorska donútily ho konečne obísť aj uhorskú ústavu, zorganisovať v Uhorsku námestnú radu s úlohou prevedenia opráv v každom odbore života verejno-štátneho. Hlavnou prekážkou opráv boly výsady stavovské, nastala tedy potreba obmedziť ich nielen v záujme moci štátnej, ale aj k docieleniu rozvitku národno-hospodárskeho, čo stalo sa zrušením privilegia neplatenia dane a zavedením daní potravných. Domnelé urazení zemania, považujúc obmedzenie svojich privilegií za rušenie ústavy Uhorska, bránili sa revolúciami vesselényiovskými, tökölyovskými a rákócovskými, volajúc si na pomoc Turka a podlého Ludvika XIV.

Vytrvanlivosťou a obozretnosťou Leopold premohol všetky tieto odboje, zanechajúc svojim synom ríšu upevnenú a od Turka očistenú.

III.

Po svojom otcovi Leopold zdedil hneď na počiatku svojho panovania vojnu, do ktorej, z nesmiernej ctižiadosti a túžby rozmnožiť svoju moc nadobudnutím poľskej koruny, zamiešal sa i Jur Rákóczy II., knieža Sedmohradska, syn Jura Rákóczyho I. a Zuzanny Lorándffy. Rákóczyho podnecoval k tejto vojne vlastne Ján A. Komenský, zabúdajúc, že takéto podnecovanie stojí v kriklavom odpore s hlavným učením o láske kresťanskej, ktorá rozhodne zatracuje akékoľvek ublíženie. Komenský, učenec svetového mena, už od roku 1640 mal známosť a spojenie nielen s najvýznamnejšími a najučenejšími mužmi europejskými, ale i s panovníckymi dvormi a tak zúčastňoval sa i na politických pohyboch. Súc biskupom a tak prvým človekom a hlavou peknoduchých a šľachet-

ných bratov česko-moravských, stál i v svojich politických zámeroch vždy pod vlivom náboženstva: idea víťazstva protestantismu bola mu vždy vývodiacou ideou. Prirodzený vývin udalostí a beh sveta zapríčinil, že v politike nedocielil nijakých úspechov, a čím skvelejšie bolo jeho účinkovanie na poli vedy a výučby, tým nepatrnejšie bolo na poli politiky. Komenský nebol v stave politické pomery svojej doby triezve posúdiť pre ovzdusie, v ktorom bol vychovaný a v ktorom žil a pre svoju náklonnosť k mysticismu. On nespozoroval nového smeru a tej pozvoľnej, ale pritom všetkom hlbokej premeny, ktorá politiku zpod vlivu náboženského vytrhla a záujmy náboženské obetovala záujmom štátnym. O totožnosti záujmov evanjelických mocností v dobe tej, v ktorej evanjelický protektor republiky anglickej Cromwell spolčil sa s kardinálom Mazarinom, mohol snívať len naivný a dobrodušný Komenský.

Komenského priviedla i do Uhorska táto naivná viera. Keď pomýlený a fanatický Mikuláš Drábik cele podmanil si ho svojimi apokalyptickými proroctvami, Komenský žil v tej illusii, že Rákóczovci, Jur I., Žigmund a Jur II., srútia nielen Rím, ale i ríšu Habsburgovcov. On podnecoval ich tedy k vojne všemožne. Proroctvami o skvelých výsledkoch, v páde neposlušnosti o záhube domu Rákóczovského, vlívali oba zvlášte na Žigmunda Rákóczyho, mysticismu i tak nakloneného, uisťovali ho, že pomoc príde i s juhu i od východu, ba sľubovali i pomoc peňažitú z pokladov, ktoré v okolí Trnavy a Nitry ešte len najsť mali. Sľubovali mu pomoc ruskú, kozácku, švédsku, ba ešte len i tureckú. Ohľadom poslednej bol Komenský nesmierne naivným. Drábik nahováral ho totižto, aby preložil Bibliu do reči tureckej; takýmto spôsobom vieru evanjelickú prijavší Turci budú vraj pri dosažení tohto veľkého zámeru nástrojami božími. Pritom všetkom, že medzi proroctvami a skutočnosťou bol ohromný rozdiel, Komenský bol presvedčený, že proroctvá sú božského pôvodu. Ba takého náhľadu bol i mysticky smýšľajúci mladý kňaža Žigmund Rákóczy, ačpráve vážne nikdy nepomýšľal vykonať úlohu, ktorú mu Komenský nadelil. Konečne neočakávaná náhla smrť Žigmunda Rákóczyho (4. februára 1652) vyliečila Komenského z illusií Drábikových, a keď v Potoku na ich vyplnenie za dva roky márne čakal, odišiel do Lešna beznádejne.

Ta prišiel práve v tom čase, keď Jur Rákóczy II. vojnu započať cele vážne zamýšľal a ku ktorej vyžiadal si aj diplomatickú činnosť Komenského. Rákóczy dal svojmu povereníkovi Konstantínovi Schaumovi, ktorého cieľom vykonania alliancie medzi evanjelickými mocnosťami poslal do Švédska, Hollandska a Anglicka, úpravu íst ku Komenskému do Lešna a záležitosť túto najprv s ním popretriasať. Tak sa i stalo. Ideu spojenstva mocností evanjelických pochytil Komenský s oduševnením, návrh o ňom vyhotovil sám, odporúčajúc jeho prijatie Cromwellovi skrze svojich anglických známych Hartliba a veľkého básnika Miltona.

Zámer nevydaril sa, bo Schaum dostal síce pekné, ale prázdne sľuby. Náboženstvo prestalo byť hýbadlom politického života, ačpráve ešte vždy panovalo nad ľuďmi. Kráľ švédsky chystal sa síce

k vojne s Poľskom, ale nie z pohnútok náboženských, bo s Ferdinandom III. žil v dobrej shode, a i Cromwell bral do ohľadu len záujmy Anglicka, ktoré však s osudami evanjelikov strednej a východnej Europy nestály v nijakom súhlase.

Vypuknutie vojny švédsko-poľskej v lete roku 1655 naplnilo Komenského nádejami ružovými. Bol presvedčený, že Poľsko a pápežstvo zahynú. Bolo v ňom tak málo citu slovanského, že radoval sa tomu, že zahynie slávna slovanská ríša. V listoch, písaných do Uhorska svojmu priateľovi Klobušickému, súril, aby i Rákóczy započal vojnu, lebo ačpráve „svätú vojnu“ započaly severné mocnosti, Boh poveril Rákóczovcov vykoreniť svojich nepriateľov. Rákóczy chcel sa spolčiť so Švédmi, ale sa hneď presvedčil, ako mýlil sa Komenský, keď tvrdil, že kráľ švédsky bojuje z pohnútok náboženských. Kráľ švédsky víťazil síce v Poľsku, ale ani zďaleka nepomýšľal na to, prepustiť niečo z koristi, čopriam kniežaťu evanjelickému. Od Rákóczyho nežiadal direktnej pomoci, len neutralitu. Oduševnenie Komenského nad víťazstvom švédskym pritom všetkom neumenšovala sa, a keď Švédi zaujali i Krakov, pozdravil kráľa švédskeho letákom, v ktorom vyvyšoval a oslavoval ho nad Alexandra Veľkého, vysloviac nádeju, že krute stíhanú evanjelickú cirkev on vyslobodí z rabstva egyptského a vyhubí Midianítov.

Medzitým, kým on v záujme protestantismu pracoval na spojenstve Anglicka so Sedmohradskom, Poliaci prepadli Lešno 17. apríla 1656, vyrabujúc a vypáliac ho strašne. Komenský utratil všetek svoj majetok, nemajúc ani miesta, kde by hlavu sklonil. Za čas pritrimoval sa v Sliezsku a v severnom Nemecku, odtiaľ dostal sa do Amsterdamu k svojmu starému priaznivcovi Geerovi. Kráľ švédsky ponúkol v svojom nepriaznivom položení teraz už spojenstvo i Jurovi Rákóczymu. Spojené švédsko-sedmohradské vojská napredovaly víťazoslávne; Komenský a Drábik žiadali už teraz, aby sa Rákóczy po zaujatí Poľska oboril na Viedeň. V očakávaní tohto Komenský vydal Drábikovo dielo „Lux in tenebris“, ktorým Leopolda a viedeňský dvor nesmierne popúdil proti evanjelikom.

Ale Rákóczyho opustilo vojenské šťastie už pri Varšave. Jeho spojenca Karla Gustáva, kráľa švédskeho, napadlo vojnou Dánsko, následkom čoho podpora švédska vystala cele. Naproti tomu spojení Rakúšania a Poliaci tiesnili ho so všetkých strán. Rákóczy prosil v svojom beznádejnom položení už ani nie o mier, ale o milosť, ktorá bola mu daná pod podmienkami veľmi zahanbujúcimi. Nad to sultán pozbavil ho i kniežacej hodnosti, bo vojnu poľskú započal proti zrejmému zákazu sultána. Rákóczy prosil i v Carihrade o milosť, ale nadarmo; v listoch do Carihradu písaných sám pomenoval sa „večitým, rodeným rabom tureckým“, ale všetko toto nepomohlo mu; z Carihradu prišiel rozkaz do Sedmohradska, aby si stavy vyvolily iné kniežа. Vyvolily si tedy Fraňa Rédeyho, s podmienkou, že jestli Turek prijme Rákóczyho na milosť, tak zaďakuje z hodnosti kniežacej. Rákóczy uchádzal sa už teraz i vo Viedni o podporu a chystal sa k vojne s Turkom, ale vojenská prevaha Turecka urobila koniec nielen jeho kniežatstvu, ale i životu. Dňa 22. mája 1660

sviedol s Turkom, vpadnuvším do Sedmohradska, pri rieke Samoš bitku, v ktorej bol na hlavu porazený a už 6. júna umrel na rany v bitke mu zadané. Rédey poďakoval sa s kniežacej hodnosti ešte pred bitkou, následkom čoho stavy vyvolily si za knieža Achacia Barcsayho, ktorý ale len do 20. novembra spravoval kniežatstvo. V ten deň vtrhnul totižto do Sedmohradska s pozostatkami Rákóczyho vojska Ján Kemény, bývalý generalissimus Jura Rákoczyho I., donútil Barcsayho složiť hodnosť kniežaciu a 1. januára 1661 dal sa on vyvoliť za knieža. Kemény bol privržencom Rakúska, následkom čoho sultán nechcel ho potvrdiť. Upodozrievajúc Barcsayho, že i po složení kniežacej hodnosti s Tureckom dôverné styky udržuje, Kemény dal Barcsayho uväzniť a skrze najatých zákerníckych vrahov zversky zavraždiť. No ani týmto podlým skutkom nepolepšil si položenia: do Sedmohradska vtrhli Turci, 22. januára 1662 porazili Keménya pri Mediaši, kde i on zahynul. Z naloženia Ali bašu musely si stavy sedmohradské ešte pred touto bitkou, 14. septembra 1661, vyvoliť Michala Apaffyho za knieža.

IV.

Turci boli v týchto rokoch i na iných stranách Uhorska šťastní, bo 27. augusta 1660 dostali i Veľký Varadín do svojej moci. Keď Turci začali ho obliehať, bolo vojsko Leopoldovo v stolici Saboľskej pri Rakamaze rozložené. Leopold bol v tom čase v Štýrskom Hradci; uhorskí radcovia upozornili ho tedy tam, že s Varadínom i Sedmohradsko padne do moci tureckej a, naopak, že z Varadína možno zaujať i Sedmohradsko. Leopold naložil tedy veliteľovi Soucheseovi, aby jednu čiastku svojho vojska poslal Varadínu na pomoc. Souchese neurobil to, odvolávajúc sa na povinnosť ochraňovania východnej čiastky Uhorska a na chatrný počet svojho vojska; posádka varadínska oddala tedy pevnosť varadínsku Turkovi.

Uhorsko požívalo pri všetkých týchto nehodách aspoň na vonok pokoj, pravda taký, aký neposkytoval bezpečnosti ani kráľovi, ani krajine. Leopold otvoril snem v Prešporku 31. júla 1659 osobne; na sneme malo sa zvlášte o obrane krajiny rokovať; tam malo sa určiť, koľko vojakov majú dať stolice na obranu krajiny; ale pre odpor stavov evanjelických boly malé výsledky docielené. S väčšou napnutosťou očakávaly stavy otvorenie snemu 1. mája 1662. Palatín Fraňo Vesselényi a arcibiskup ostrihomský Jur Lippay boli už v Prešporku; bán horvatský Mikuláš Zrínsky, v tom čase takmer najobľúbenejší človek v Uhorsku, bol ešte v Horvatsku zaujatý. Snemovníci evanjelickí obrátili sa dôverným listom na Zrínskeho s prosbou, aby prišiel čím skór a pomáhal im. Stavy katolícke žiadaly, aby ohľadom na žalostný pád Veľkého Varadína rokovalo sa najprv o obrane krajiny. Ale evanjelická čiastka stavov žiadala menom 26 stolíc a 24 slobod. kráľovských miest, aby v smysle mieru lineckého otázky náboženské boly najprv vybavené. Pri tabule magnátov sedeli v tom čase už len traja evanjelici, ostatní prestúpili na vieru katolícku. Ale v stoliciach a v mestách boli

ešte vždy evanjelici vo väčšine, preto dve tretiny krajiny považovaly za najväčšiu urážku to, že magnáti, arcibiskupovia, biskupovia, jezuiti a mnísi rádu pavlánskeho, opierajúc sa o svoje patronátske právo, svojich poddaných násilím nútia na vieru katolícku. Obvinení naproti tomu boli tej mienky, že dobre robia, preto hájili svoje skutky rázne a tvrdili, že ich otcovia nerobili dobre, keď katolícke chrámy na evanjelické premeniť dovolili. Niektorí katolícki páni pripomenuli aj to, že niet Bocskayovcov, Bethlenovcov, Rákóczovcov, ktorí by písanému zákonu mečom dodali platnosti. Páni evanjelickí tvrdili naproti tomu, že veria v Boha všemohúceho, ktorý povolá k obrane svojho Izraela Gedeonov a Dávidov. Takto sporili za 4 mesiace. Evanjelici podali královi 6 prosbopisov, aby im pravdu prislúžil. Miesto Leopolda odpovedal im knieža Portia, že kráľa naplnilo pokračovanie stavov nevôľou, poneváč nič nezná o tom, že by niekoho pre vieru na jeho rozkaz prenasledovali. Ale keď nepokoje zapríčinily súkromné osoby, evanjelici nech použijú zákona, nech zapravotia rušiteľov pokoja na základe zákona z roku 1647. Evanjelici odpovedali, že práve týmto spôsobom nebude im odpomoženo, lebo evanjelikov prenasledujú práve najvyšší hodnostári a úradníci, ktorí by zákon uctiť mali, menovite krajinský sudca Fraňo Nádasdy, kancellár Jur Szelepcsényi, hlavný župan trenčiansky Jur Illésházy, ba i sám palatín Fraňo Vesselényi. Keď kráľ odoprel vyplniť požiadavky evanjelikov a žiadal, aby neprednášaly šťažnosti, ale aby rokovali o záležitostiach krajinských, títo osvedčili sa, že kým krivdy náboženské odčinené nebudú, o inom ani rokovať nebudú. Odobrali sa tedy i od palatína, i od bána a 2. septembra odišli z Prešporka. Po ich odchode trval snem ešte za 17 dní, uzavrúc medziiným, že rokovanie o ponosách vystalo teraz výnimečne a na najbližšom sneme bude sa rokovať o sťažnostiach na prvom mieste.

Búrka utíchla v Prešporku a vynesené zákony boly cieľom vyhlásenia po krajine rozposlané. Ale evanjelické stavy 13 severovýchodných stolíc radily sa v Zemplíne a uzavrely, že bez ich spolupôsobenia vynesené zákony nie sú platné a tak majú byť královí skrze Mateja Szuhayho a Ondreja Székelya prinavrátené. Knieža Portia naložil tedy palatínovi, aby týchto mužov, ktorí ani nie sú vyslancami stolíc, ale len poslami jednej hŕstky buričov, preč poslal, bo ich i kráľ dľa zásluhy odbaví. A palatín skutočne prosil evanjelikov v listoch stoliciam poslaných, aby královí vernými boli a svojím vyčínaním neohrožovali záležitosť uhorskú.

Leopold podporoval v Sedmohradsku Keménya, preto dal do niektorých sedmohradských pevností posádky kráľovské. Turek považoval tento skutok za rušenie mieru; vypovedal tedy Leopoldovi vojnu. Sultán pohnul sa z Carihradu už v marci 1663, oddajúc vedenie vojny veľvezírovi Amhadovi Köprilimu. Keď sa o tom vo Viedni dozvedeli, naľakali sa tak veľmi, že s Turkom v Temešvári celú zimu o mier vyjednávali. Radcovia Leopoldovi robili Turkovi veľké ústupky tým cieľom, aby Sedmohradsko do ríše tureckej nevtelil. Leopold mal v celej svojej ríši len 6000 vojakov a 8. júna

Köprili bol už v Srbskom Belehrade, s úmyslom, že zaujme Nové Zámky. Hlavným veliteľom Nových Zámkov bol Adam Forgách, ktorý Turkov pri Parkáni neobozretne s malou silou napadol a tam na hlavu porazený i sám len s veľkou biedou do Nových Zámkov utiekol. Zatým Köprili obliehal Nové Zámky za 35 dní, ktoré Forgách, keď výhľadu na pomoc nebolo, oddal Turkovi. Turci potom zaujali Nitru, Levice, Nový Hrad, Sečany, Palank, Bujakovo, Komjatice a Hlohovec.

V.

Padnutie Nových Zámkov vyvolalo v celom kresťanskom svete ozvenu bôľu, bo táto pevnosť bola proti nájezdom tureckým silnou hrádzou. Turci rozišli sa teraz už do Nitry, Trenčína a Prešporku, pustošiac a rabujúc všade. Do Uhorska malo prísť na jar roku 1664 silné pomocné cudzozemské vojsko. Pod predsedníctvom palatína Vesselényiho boly zemianske schôdzky v Levoči, v Liptovskom Sv. Mikuláši, pod predsedníctvom Nádasdyho v Šoprone. Tieto mały určiť, kedy a kde sa má sísť vojenský ľud a zemianstvo. Ani bratia Zrínski, Mikuláš a Peter, nehliveli. Peter Zrínsky srúbal ešte minulého roku pri Karlovci 2000 Turkov, následkom čoho Horvatsko malo aspoň od hraníc bosenských pokoj, a keď Tatári cez Muru prejsť chceli, bán Mikuláš Zrínsky odohnal ich odtiaľ. Nebezpečie bolo tedy predbežne so všetkých strán oddialené. Smelý bán napadol zatým zem nepriateľskú. Spolčený s Juliusom Hohenlohom a posilnený vojenskými sbormi Krištofa Batthyániho, Fraňa Nádasdyho a biskupa vesprímskeho, zaujal 23. januára Breznicu, 25-ho Baboču, 27-ho Pečuchovo, ale Kanižu nepodarilo sa mu zaujať, ani svoju vlastnú pevnosť Zrín zachrániť. Následkom váhavosti cisárskeho generalissima Rajmunda Montecucculiho uchvátil mu ju Turek 30. júna a srovnal ju so zemou. Šťastnejším bol generál Souchese. Tento zaujal v apríli Nitru, v júni Levice, pri Svätom Kríži porazil Kučuk Mohameda, vyše Levíc novozámskeho bašu Aliho a zaujmúc Parkan, rozrúcal i most pri Ostrihome.

Montecucculi domnieval sa, že hlavná, rozhodujúca bitka s Turkom bude toho roku alebo pri Ostrihome, alebo niekde inde pri Dunaji. No nestalo sa tak. Bo aby si veľvezír neotvoril cestu k Šopronu a Viedeňskému Novému Mestu, ponáhľal sa Montecucculi v rýchlych pochodoch na ľavý breh Ráby a na šťastie dorazil do Körmendu práve v ten deň, keď veľvezír zamýšľal prejsť s tamtoho brehu. Zatým tiahol veľvezír k Sv. Gotthardu, Montecucculi porazil ho tu 1. augusta tak strašne, že Turci utratili v bitke 10.000 mužov najlepšieho vojska, všetky delá a strelivo. I zásobné vojsko rozutekalo sa v divom zmätku. Ale Köprili posbieral ho, čopriam s veľkým namáhaním, a 6. augusta táboril už na svojom predošlom mieste, bo následkom nastavších prívalov rozvodnila sa rieka Rába v takých rozmeroch, že pri nej nebolo možno sviesť novú bitku. Köprili šiel zatým do Železného Mesta (Vasváru), napíšuc tam prälimináp povestného mieru vašvárskeho, ktorý Leopold 27. septembra potvrdil.

Mier vašvársky obsahoval nasledujúce body: mestá a pevnosti sedmohradské, v ktorých nachodia sa nemecké posádky, náležajú Sedmohradsku, odkiaľ vojsko turecké hneď odíde. Jestli sa hodnosť knieżacia uprázdni, vyvolia si stavy sedmohradské svoje knieża slobodne, ktorý im potvrdí všetky dosavádne výsady. Satmárska a Sabolčská stolica s okresom hajdúskym prislúchajú k Uhorsku; na tieto tedy nemá nárokov ani Sedmohradsko, ani Turecko. Pohraničné pevnosti týchto stolíc môże Leopold dľa ľúbosti opevniť, avšak nesmie v nich držať celú svoju silu, zvlášte nie na hraniciach sedmohradských a tureckých. Pevnosť Székelyhíd bude sborená a nesmie byť vnove vystavená. Synovia Rákóczyho a Keménya nesmú byť knieżatmi Sedmohradska. Ani jedna stránka nedá buričom útulku, Hrad Zrín nesvobodno vnove vystaviť. Pre pohyby minulých rokov v Sedmohradsku neslobodno nikoho trestať. Leopold oprávnený je na Váhu postaviť novú pevnosť. Veľký Varadín a Nové Zámky ostanú v rukách tureckých. Medzi smluvnými stránkami prestáva nepriateľstvo. Pokoj má trvať za 20 rokov. Leopold dá sultánovi 200.000 toliarov do daru, ale i sultán zavďačí sa Leopoldovi darom slušným. Ohľadom všetkého iného ostanú v platnosti body mieru komárňanského.

Smerodajní veľmožovia a zemania uhorskí boli s týmto mierom veľmi nespokojní. Oni boli presvedčení, že keby bol Turek zvíťazil, že by si nebol vykonal priaznivejších podmienok. Pevnosti: Veľký Varadín a Nové Zámky náležaly tedy Turkovi. Zrín a Székelyhíd boly sbúrané. Na Sedmohradsko, samostatnosti cele pozbavené, malo Uhorsko už len nároky. Leopold videl túto veľkú nespokojnosť, preto povolal svojich uhorských radcov do Viedne, kde im jeho dôverník Lobkovic dokázal, že mier vašvársky je v celku priaznivý, ponevač i to treba považiť, že dedičné zeme sú už cele vyčerpané, následkom čoho v daných okolnostiach nebolo možné priaznivejší mier vykonať a je pravdepodobné, že pri ňom Uhorsko ešte i zkvitnúť môže.

Ale uhorskí radcovia neboli s týmito vývodami usrozumení, menovite nemohli sa uspokojiť preto, že mier bez ich vedomia a spolupôsobenia uzavreli. Horvatský bán Mikuláš Zrínsky vyslovil svoju nespokojnosť cele otvorene. Leopold povolal ho na porady do Viedne, aby ho utíšil, ale pred odchodom zahynul na polovačke, poranený divým kancom.

Gróf Rotthal dal pevnosť Székelyhíd počiatkom roku 1665 rozbúrať. Že sa s tým poponáhľal, popúdil proti Leopoldovi a sebe mnohých. Nový horvatský bán Peter Zrínsky nastúpil tedy po smrti Jura Lippaiho cestu odboja. Lippai žil ešte, keď kráľ prišiel do Prešporka, vykonať uznanie mieru vašvárskeho. Stavy žiadaly pri tejto príležitosti, aby vojsko nemecké z krajiny vytiahlo a obrana Uhorska aby bola Uhrom sverená. Leopold im sľúbil, že v Leviciach, v Nitre, v Tokaji, v Satmáre, v Kállove a v Onode budú uhorské posádky. Palatín a arcibiskup odstúpili tedy od úmyslu protestovať proti mieru vašvárskemu, a keď kancellár Szelepcsényi 19. septembra 1665 v prítomnosti mnohých uhorských pánov a

generála Souchesea pri Hlohovci položil základy novej pevnosti, bola táto z úcty k Leopoldovi pomenovaná Leopoldovom. Ale zemania 13. severo-východných stolíc sišli sa pritom všetkom v Košiciach, protestujúc na shromaždení proti mieru vašvárskemu.

Arcibiskup Jur Lippai umrel počiatkom januára 1666. Bol on ráznym obhajcom katolicismu, preto u Leopolda veľmi obľúbeným. Kým žil, nepodarilo sa nemeckým radcom obstrihať výsady a immunity uhorských zemanov. Po jeho smrti stala sa táto snaha zrejmejšou a mala značnejšie výsledky. Palatín Vesselényi a krajinský sudca Nádasdy spolčili sa tedy tým cieľom, aby zmarili tieto snahy. Oba títo mužovia boli odpadlíkmi od viery evanjelickej, oba prenasledovali evanjelikov predtým bezohľadne. No teraz už robili evanjelikom nádeje a ústupky z vypočítavosti, aby si ich získali svojim snahám. Stredné uhorské zemianstvo bolo vo veľkej väčšine i teraz evanjelickým. Tohto podpora bola tedy Vesselényimu a Nádasdymu veľmi potrebná.

Nástupcom Lippaiho, arcibiskupom ostrihomským, stal sa Jur Szelepcsényi, ale ten už nešiel tými cestami, ktorými Vesselényi a Nádasdy kráčali. Szelepcsényi prosil kráľa hneď po nastúpení svojho úradu, aby nedovolil evanjelikom v Prešove otvoriť evanjelické kollegium, ku ktorému základy položili boli 5. apríla. Leopold zabránil im to, dôvodiac, že len kráľ má právo zakladať akademie. Ale evanjelici pritom všetkom otvorili kollegium pod jednoduchejším menom gymnásia, na ktorom takmer všetci horno-uhorskí evanjelickí zemania dali vychovávať svojich synov. Naproti tomu vdova Jura Rákóczyho II., povestná Žofia Báthory, prestúpila na vieru katolícku hneď po smrti svojho manžela a v tejto viere vychovala i svojho syna Fraňa Rákóczyho I. Evanjelickým kňazom a professorom odobrala hneď všetky tie podpory, ktoré požívali zo základín Rákóczovcov a dala ich kňazom katolíckym. Ba hlavnej škole potockej odobrala i pozemky, ktoré jej testamentárne poručila pobožná manželka Jura Rákóczyho I., Zuzanna Lorándffy. Svoje pokračovanie odôvodňovala XI. článkom zákona z roku 1647, dľa ktorého evanjelici katolíckym, katolíci evanjelickým kňazom nie sú povinovatí dávať niečo. Ale škola potocká dokázala k pozemkom právo vlastnícke testamentom a podpory pozbavených professorov, kňazov a učiteľov zaujali sa zemania satmárski, zemplínskí, berežskí a ungskí. Kráľ chcel túto záležitosť právoplatne riešiť na sneme, naložil tedy kapitánovi týchto stolíc, aby ochránil Žofiu Báthory proti útokom zemanov. Ale syn Žofie Báthory, Fraňo Rákóczy I., práve v tom čase vzal si za ženu Elenu Zrínsku, dcéru bána Petra Zrínskeho, a na náradu svojho tesťa prinavrátil ev. kňazom a učiteľom nielen pristavené dôchodky, ale na náhradu dal im ešte i 1000 dukátov. „Vaša Veľkomožnosť pripásala si týmto činom 20.000 mečov," hovoril Rákóczymu horlivý evanjelický agitátor Štefan Vittnyédi, krajinský vyslanec mesta Šopronu, rozumejúc 20.000 kalvínov potiských, hotových do boja v každom okamžení.

Palatín Fraňo Vesselényi a bán Peter Zrínsky sišli sa 5. apríla v Štubnianskych Tepliciach. V smluve tu uzavretej osvedčili sa,

že v biednom položení krajiny jedon druhého i prelievaním krve chrániť budú. Vesselényi v ten istý deň i svojím, i menom tam prítomných pánov splnomocnil Petra Zrínskeho, aby od poslanca francúzskeho, s ktorým Vesselényi v záležitosti spojenstva vo Viedni už minulého roku vyjednával, na prípadné potreby prijal i peniaze. Palatín poslal Ludvikovi XIV. súčasne i dlhší pamätný spis, v ktorom vyzdvihol, že v smysle zlatej bully Ondreja II. zemania sú oprávnení povstať proti kráľovi, že s Dalmatmi, Slovanmi, Sedmohradčanmi, Rumunmi, Podolcami uzavrú smluvu a Turka získajú si ročitou daňou. Isté je, že horno-uhorské stolice budú podporovať zámery palatínove, ale ku prevedeniu týchto je potrebné mať 28.000 vojakov. Mesačný plat a schopných dôstojníkov nech dá Ludvik a predbežne nech pošle 100.000 toliarov. Ludvik nech vykoná i to, aby Uhorsko stalo sa členom ríše nemeckej a aby malo hlas na nemeckých ríšskych snemoch. Uhrovia vyvolia si za kráľa syna Ludvikovho, alebo dajedného z jeho príbuzných, ktorý však bude povinný práva a výsady zemanov šetriť a zachovávať. I Poľsko nech je členom tohto spojenstva, ale Lubomirského treba zabiť, bo protiví sa tomu, aby si Poliaci vyvolili za kráľa knieža francúzske. Ludvik nech za 30 dní odpovie, áno, alebo nie, bo záležitosť je súrna.

Vesselényi povolal zatým svojich privržencov na hrad Muráň, medzi nimi i kapitána severo-východných stolíc, Fraňa Csákyho. Zo Sedmohradska prišli ta Mikuláš Bethlen a Michal Teleky. Vesselényi požiadal Michala Apaffyho skrze týchto, aby v Carihrade Uhorsku pomoc vykonal, že Uhorsko zaplatí Turecku za to 60.000 toliarov ročitej dane. „S ustrnutím dozvie sa svet," hovoril v jednej porade Vesselényi, že sme odpadli od nášho kresťanského panovníka a vrhli sme sa nášmu najzaťatejšiemu nepriateľovi, Turkovi, do náručia. Ale niet inej pomoci." Prítomní zaviazali sa prísahou prísne zachovávať tajomstvo, a rozišli sa.

Ludvik dal odpoveď vyhýbavú. Ale manželka Vesselényiho, ešte i vo veku pokročilejšom dobrodružná Mária Széchy, a manželka Petra Zrínskeho, vysokomyseľná Anna Frangepanová, nedali zaspať náruživostiam a rozduchovaly oheň rázne a húževnate. Sprisahaní podpísali 20. októbra smluvu novú, ku ktorej svojím podpisom už i Fraňo Nádasdy pristúpil. Prví hodnostári krajiny zaviazali sa v nej podujať všetko, čo k záchrane výsad zemianskych za potrebné uznajú a že zaštítia každého do tajnosti zasväteného člena, jestli by bol prenasledovaný. Sprisahanci pripísali nešťastie Uhorska Turecku a prostredne tomu, kto Uhorsko obrániť premeškal, tedy Leopoldovi.

V smýšľaní a postupovaní sprisahancov bolo, ako vidno, málo dôslednosti, keď sa utiekali o pomoc k tomu Turkovi, ktorého za pôvodcu všetkého zlého považovali. Je tedy zrejmé, že sprisahali sa tým cieľom, aby chránili výsadné postavenie zemanov, ktoré Leopold v záujme moci absolutistickej a centralisačnej dľa možnosti obmedzoval a úžil. Turek nie veľa dbal o formy ústavné a o záujmy tried; v predpokladaní tohto mysleli sprisahanci, že pod nadvládou tureckou budú privilegia zemianske najlepšie zabezpečené, čopriam

za cenu platenia dane, tedy aj obetovaním samostatnosti a suverenity Uhorska.

Štefan Vitnyédi, evanjelický horlivec a vyslanec mesta Šopronu na sneme krajinskom, nebol spokojný s pozvoľným vývinom vecí. Vyzval tedy Petra Zrínskeho, aby mu prepustil 500 vojakov, s ktorými chcel lapiť na svadobnej ceste nachodiaceho sa Leopolda a na zámku Koseci dotiaľ väzniť, kým nevyplní požiadavky evanjelikov. Zrínsky nevyhovel tejto žiadosti a tak zámer nebol vykonaný. Keď sa o ňom Vesselényi dopočul, požiadal Nádasdyho, aby dal Vitnyédiho ako svojho bývalého poddaného v Šoprone uväzniť a usmrtiť. Avšak ani Nádasdy nevyhovel tejto žiadosti

Vesselényi zatracoval síce útok na Leopolda, ale napriek tomu svoje revolučné zámery snoval ďalej. Francúzskeho poslanca požiadal i on i Zrínsky vo Viedni 16. decembra listovne, aby im Ludvik XIV. požičal aspoň 60.000 toliarov, čopriam nepovažuje povstanie na tento čas za radné. Všetko ostatné zaopatria si vraj sami. Ludvik nemal úmyslu s Leopoldom teraz viesť vojnu a tak Vesselényimu nedal peňazí, len mnoho pekných slov.

Vesselényi bol počiatkom marca roku 1667 pod zámienkou prisluhovania spravedlivosti v Baňskej Bystrici; s ním boli i hlavní hodnostári krajiny Nádasdy, Zrínsky a vyslanci stolíc horno-uhorských, medzi nimi i Fraňo Rákóczy I., najbohatší pán severo-východného Uhorska, ktorého do tajností sprisahania len teraz zasvätili. Pohlavári sprisahania uistili zemanov, že oni gravamina odstránia, urážky ústavy, rozumej výsad zemianskych, odčinia, jestli ich stredné a nižšie zemianstvo podporovať bude. Zrínsky odporúčal vykonať vtelenie Uhorska do ríše nemeckej, lebo v tom páde budú nemecké stavy vec uhorskú za svoju považovať a poskytnú Uhrom výdatnú pomoc, lebo v Nemecku hnevajú sa na Leopolda pre mier vašvársky. Návrh nepozdal sa väčšine nespokojných pánov, ktorí očakávali pomoc od Apaffyho a z Turecka. Na schôdzke baňsko-bystrickej bol i Leopoldov poverenik gróf Rotthal prítomný, ale tajných zámerov vtedy u sprisahancov ešte nespozoroval. Vyslanci stolíc nechceli ho, ako cudzinca, uznať za poverenika kráľovho, preto mu ani svojich poverujúcich listín nepredložili, ale oddajúc palatínovi svoje požiadavky písomne, odišli z Bystrice.

Palatín Vesselényi umrel hneď po schôdzke, v Slovenskej Ľupči dňa 28. marca. Smrť mu bola šťastím, lebo záležitosť, ktorú zastupoval, vzala obrat nebezpečný. Apaffy oznámil totižto v Carihrade, že je položenie také, že teraz celé Uhorsko zaujať možno. Ale veľvezír odpovedal, že by nebolo pekne narušiť len nedávno uzavretý mier, aby tedy Apaffy čakal na príhodnú chvíľu.

VI.

Po smrti Vesselényiho spravovali sprisahanie Nádasdy a Zrínsky, ale i títo povadili sa dosť skoro. Nádasdy chcel byť palatínom a bol by sa uspokojil, keby bol túto hodnosť pomocou evanjelikov obdržal. Zrínsky a Rákóczy ťiahali ďalej: tamten chcel byť knie-

žaťom juho-západneho, tento severo-východného Uhorska a Sedmohradska. Tento zámer bol i Nádasdymu i Apaffymu rovnak nemilý. Nádasdyho zlostilo, že Zrínsky chce byť jeho pánom, Apaffyho, že Rákóczy chce mu odobrať hodnosť kniežaciu. Zrínsky a Nádasdy boli tedy už len naoko spolu.

Vyjednávanie sprisahancov s Carihradom vyzradil Leopoldovi carihradský tlmač Panajotti. Ale Nádasdy, ako člen vnútornej rady Leopoldovej, obdržal odpis Panajottiho zprávy a nástojil v Carihrade na tom, aby tohto človeka, nebezpečného zámerom sprisahancov, zmárnili.

Zemania stolíc horno-uhorských podali medzitým Szelepcsényimu a biskupovi varadínskemu Báršonovi, ako kráľovským komisárom, svoje sťažnosti. Cieľom vypočutia kráľovej odvety sišli sa prosiaci v Sátoralja-Ujhelyi, ale s odvetou boli veľmi nespokojní a dali na ňu takú ostrú a bezohľadnú repliku, že Nádasdy a Szelepcsényi nepredostreli ju vo forme pôvodnej. Aj evanjelickí, v mestečku Zemplíne 7. mája 1668 shromaždivší sa zemania podali Leopoldovi v záležitosti náboženskej slobody ostrý prípis. Teraz už Leopold dal slovo, že žoldnieri cudzozemskí vyjdú z krajiny a že cieľom riešenia otázok náboženských vymenoval poverenictvo čisto uhorské: Nádasdyho, Zrínskeho a Szelepcsényiho. Ale i s týmto nespokojní zemania žiadali svolanie snemu, voľbu palatína, bo že je úplné dorozumenie len tak možné. Evanjelici nemohli byť s poverenictvom spokojní: riešením náboženskej otázky poveriť Nádasdyho a Szelepcsényiho znamenalo náboženskú slobodu už popredku pochovať, bo oba boli bezohľadnými nepriateľmi evanjelikov.

Apaffy vyslal koncom roku 1667 do Carihradu Petra Inczédyho, žiadať sprisahancom podporu a oznámiť, že ich Panajotti vyzradil. Panajotti vyhnul nebezpečenstvu získaním si veľvezíra, ktorého i Leopoldovi naklonil. Inczédy vrátil sa tedy s tým odkazom, že veľvezír nechce mier narušiť, ale že Apaffy dobre robí, keď sultánovi i týmto spôsobom slúži.

Sprisahanci pritom všetkom zotrvali pri svojich zámeroch, očakávajúc pomoc teraz už len od kráľa francúzskeho. Zrínsky a Rákóczy prosili peňažitú pomoc od Ludvika hneď po schôdzke bystrickej. Nádasdy naproti tomu odporúčal shabať peniaze, ktoré mały byť z Kremnice do Viedne 11. septembra odoslané. Zámer zmarili ostražití úradníci kremnickí, z čoho vo Viedni veľký hluk povstal, bo teraz už Rotthal jasne videl súvis zámeru s držaním sa Zrínskeho a Nádasdyho v Bańskej Bystrici. Nádasdy teraz už prosil, zaklínal druhov svojich, aby od zradných zámerov odstúpili a aby nesotili i jeho i seba do záhuby.

Ludvik XIV. chcel medzitým Španielsku odobrať Nizozemsko, na ktoré robil si nároky menom svojej manželky. Predpokladajúc, že Leopold bude v tejto otázke podporovať španielskych Habsburgovcov, dával sprisahancom teraz už peniaze štedre, tým cieľom, aby Leopolda roznietenými domácimi nepokojmi v Uhorsku zamestnávali. Týmto cieľom poslal najprv Zrínskemu 6000 zlatých, ktorý túto summu i prijal. Nádasdy nevzal ponuknutých peňazí;

ochotnosť, s ktorou vyslanec francúzsky teraz už podporoval sprisahancov, zarazila ho. V tom čase bol by už len hasil a sprisahancov od všetkého odrádzal.

Zemania a evanjelici stolíc horno-uhorských sišli sa koncom apríla 1669 v Prešove; na schôdzke prítomní boli i vyslanci Košíc, Prešova, Bardiova, Sabinova, Levoče, Kežmarku a Satmár-Németi. Povereníkmi Leopolda na schôdzke boli gróf Rotthal a Zrínsky. Shromaždenie bolo veľmi búrlivé, bo stavy protestovaly proti mieru vašvárskemu i tu veľmi rozhorčene, žiadajúc svolanie snemu, voľbu palatína a odčinenie krívd evanjelikom robených. Vyslanci sedmohradskí odišli mrzutí, lebo boli so svojimi požiadavkami odmrštení a i otázka náboženská bola, ako udajne pred toto forum nepatriaca, obídená. Ale už bolo zrejmé, že revolúcia môže v každom okamžení vypuknúť. I Zrínsky, i Rákóczy užasli teraz už nad približujúcou sa katastrofou, preto poslali ešte 25. apríla behúňa do Paríža, vymáhať rýchlu pomoc. Ludvik odpovedal im len 7. júla, že s Leopoldom uzavrel v Münsteri mier a tak že ho nemôže vojnou napadnúť. Teraz už i on napomínal sprisahancov, aby boli svojmu zákonitému kráľovi verní.

Táto podlosť vohnala teraz už i Zrínskeho do nečestnosti: ten Zrínsky, ktorý podnecoval k revolúcii ustavične, zažaloval teraz už Nádasdyho vo Viedni pre velezradu. Ťažko je pochopiť a vysvetliť pohnútky tohto udania; v pravote proti nemu pre velezradu pozdvihnutej Zrínsky bránil sa tým, že pripojením sa k sprisahaniu chcel si len vyšší úrad vymôcť.

Nádasdy dozvedel sa o tom, že ho Zrínsky pre velezradu udal, od jezuitu Donellana. Nádasdy bol skutočným tajným radcom, chcejúc sa očistiť, poslal Lepoldovi viacerými listinami podopretý pamätný spis, v ktorom tvrdil, že s Vesselényim a Zrínskym spolčil sa cieľom prekazenia ich zámeru. Vtedy odpustil mu Leopold. Zatým Nádasdy podal ešte jeden pamätný spis, v ktorom vernosť sľuboval a žiadal na seba čo najväčšiu pokutu, jestli by sa ešte raz prehrešil. Ale on pritom všetkom ostal i zatým s prisahancami v spojení.

Carihradský agent Casanova oznámil Leopoldovi 15. januára 1670, že do Carihradu prišiel istý Bukovacký, udajne dvorník Zrínskeho, ktorého ta horno-uhorská zemania tým cieľom vyslali, aby oznámil sultánovi, že Uhrovia sú hotoví podrobiť sa sultánovi, platiť 60.000 toliarov ročitej dane, jestli s pomocou tureckou vyženú Leopolda, Nemcov a jezuitov, jestli kniežaťom Uhorska bude Zrínsky, Sedmohradska Rákóczy. Leopold uvedomil o tom Apaffyho, následkom čoho Apaffy prešiel na stranu Leopoldovu.

Veľvezír, ktorému sultán oddal túto záležitosť, odpovedal, že kým je Horvatsko vojskom cisárskym obsadené, za ten čas nie je možné niečo podujať. Švagor Zrínskeho, Fraňo Frangepán, snažil sa tedy zaujať Záhreb a vynútiť holdovanie stavov slavonských. Ale stavy ostaly Leopoldovi vernými, o čom ubistily ho i listinou vernosti.

Viedeňská ministerská rada uzavrela dňa 20. marca dať zlapať

Zrínskeho, Frangepána a ich štýrskeho spojenca Tattenbacha, s uisťovaním ich o milosti, teda úkladne. Lobkovic uistil Zrínskeho skrze jeho spovedlného otca, že sa mu nič nestane, jestli svojho syna dá za zaručiteľa, jestli cartu biancu podpíše dôkazom toho, že Leopoldovi dôveruje úplne, jestli zrekne sa bánskej hodnosti a jestli i sám príde do Viedne. Syna a cartu biancu poslal hneď, ale sám nešiel. Leopold dostal medzitým z Nemecka pomocné vojsko a hneď naložil generálovi Špankauovi zaujať Čakovác a pozbaviť Zrínskeho bánskej hodnosti. Pravosúdne záležitosti horvatské Leopold oddal biskupovi záhrebskému, vojenské Mikulášovi Erdődymu, najväčšiemu nepriateľovi Zrínskych. Tattenbach mal dla umluveného plánu Leopoldovo vojsko v Štýrsku zamestnávať. Ale tohoto chytili hneď a Špankau oboril sa zatým s celou silou na Zrínskeho. Pomýlený Zrínsky rozmýšľal teraz na hraniciach Slavonska, čo by bolo podujať? Jeho vojsko rozpŕchlo sa; on zavrel sa s Frangepánom do Čakovca; ale oba utiekli odtiaľ, akonáhle Špankau pod hrad prišiel. Rozmysliac si vec, šli dňa 18. apríla do Viedne.

Ta prišli v čase najhoršom. Súčasne s nimi prišla z Uhorska zaručená zvesť, že zať Zrínskeho, Fraňo Rákóczy, revolúciu v Uhorsku už vyhlásil, že veliteľa hradu tokajského grófa Rüdigera, Stahremberga a viacerých nemeckých dôstojníkov po ich uhostení v Potoku, keď ich k odpadlíctvu nahovoriť nemohol, uväznil a na svoj hrad Regécz do väzenia odoslal, že hlavný župan zemplínsky Štefan Bocskay zaujal pevnosť Onod, podžupan boršodský Pavel Szepessy pevnosť Tokaj, že povstalci obliehajú Senderovo, že už i tridsiatky vranovské a humenovské shabali a kapitán stolíc horno-uhorských Fraňo Csáky od strachu utiekol do Košíc.

Zrínskeho a Frangepána predbežne neuväznili. Keď Zrínsky navštívil Lobkovica, ponúkol sa napísať Rákóczymu list, aby Stahremberga a dôstojníkov vypustil a složil zbroj. Lobkovic uistil Zrínskeho, že jestli to vykoná, obdrží nielen milosť, ale i statky, hodnosť a prvý kapitanát. Zrínsky napísal list, no nie tento, lež okolnosti donútily Rákóczyho a jeho spoločníkov složiť zbroj, bo vzbura v Horvatsku a Slavonsku bola udusená, Zrínsky a Frangepán vo Viedni uväznení a bašovia turecki ani prstom nepohli v prospech sprisahancov. V Tályi dňa 1. mája shromaždené stavy trinástich horno-uhorských stolíc uzavrely složiť zbroj a upustiť od obliehania Tokaja. Stavy Zemplínskej stolice vystrojily do Viedne i vyslanstvo, vysloviť panovníkovi vernosť celej stolice a pre hlavného župana Bocskaya prosiť milosť. Rákóczy vypustil Stahremberga a jeho spoločníkov naskutku, sám utiekol k svojej matke na Munkáč, ktorá mu s podmienkou, že svoje trenčianske hrady a panstvá oddá kráľovi a zaplatí 350.000 zlatých pokuty, vykonala omilostenie.

Nasledovalo kruté stíhanie povstalcov. Gašpara Köröskényiho a jeho 20 spoločníkov košický kapitán Kopp dal preto, že sa na predvolanie stolice neustanovili, na koly stoknúť, iných v horách na stromy povešať. Nastrašení prední účastníci povstania utiekli do Sedmohradska.

Ani vo Viedni nemysleli, že povstanie tak rýchle a tak žalostne

sa skončí a že povstalci tak ľahko odhodia zbroj. Leopold nesvolal snemu už od ôsmich rokov, úradu palatína nezaplnil od smrti Vesselényiho a teraz už zrovna vyzdvihol správu ústavnú, zamýšľajúc záležitosti verejnej správy vybavovať administratívnymi nariadeniami.

Tým cieľom vymenoval poverenícstvo, ktorého členovia: Siegfried Heister, Otto Volkra, Ján Gubasóczy, biskup pečuchovský, a Vlk Esterházy, personál kráľovský, pod predsedníctvom grófa Rotthala v Levoči zasedali. Povereníci radili sa o tom, ako prinavrátiť krajine pokoj, na uzde držať vojsko kráľovské a len vinných trestať. Povereníci rozhodovali i nad tým, v ktorej stolici kto má byť trestaný a uzavreli Levoču, Prešov a Košice nemeckými posádkami obsadiť, hrad Muráň, hlavné sídlo sprisahania, zaujať a Vesselényiho vdovu, Máriu Széchy, uväzniť.

Túto úlohu vykonal knieža Karol Lotharingský, ale nie so svojím 16.000 mužov počitujúcim vojskom, lež peknými rečmi a sladkými sľubmi, že sa jej krivda nestane. Mária Széchy oddala hrad Muráň, ale čestné slovo nebolo zadržané, bo bezohľadný a surový generál Spork dal ju uväzniť a v putách do Viedne odviezť, kde v kláštore uršuliniek ešte za 8 rokov žila uväznená.

Na Muráni Volkra odobral písma Vesselényiho. Súčasno bol uväznený strážca týchto písem, Vesselényiho bývalý sekretár Fraňo Nagy. Písma a svedčenie Nagyovo kompromittovaly mnohých uhorských zemanov, medzi nimi i Fraňa Nádasdyho, ktorého Leopold dal 3. septembra v Pottendorfe uväzniť.

Teraz už sriadili pod predsedníctvom rakúskeho kancellára Jána Hochera vo Viedni súdnu stolicu s úlohou, súdiť náčelníkov povstania. Sudcami boli dvorní radcovia a členovia dolno-rakúskej krajinskej správy, počtom jedenásti. Uhra nebolo medzi nimi. Žalobníkom bol Georg Frey, fiškál komory.

Sudcovia vykonali vyšetrovanie, ale neponáhľali sa vyniesť výrok. Leopold naložil im tedy 30. marca 1671, aby výrok i v tom páde vyniesli, jestli by niektorý zo sudcov v zasadnutí nebol prítomný.

Sudcovia vyniesli výrok smrti a štátna rada, ktorej ho predložili, potvrdila ho pod predsedníctvom Lobkovica a uzavrela, aby bol exekvovaný. Na prísnosť súdu vplývala pravdepodobne i rozhorčenosť Leopoldova, bo po exmissii Bukovackého do Carihradu písal svojmu madridskému poslancovi grófovi Pöttingovi nasledovne: „Ich bin ganz voll negotien, absonderlich da sich in Ungarn und Kroatien grosse Unruhen hervorthun . . . Bastivi questo aviso, dass der Graf Peter von Zerin, dessen Praedecessores olim tam fideles fuerunt, so weit kommen, dass er den Türken gehuldigt, und sich durch sie pro principe Croatiae et aliarum partium declariren lassen. Videntur somnia! sunt verissima, et ego ipse non crederem, nisi cum periculo meo viderem. Ich hoffe aber, Gott werde mir beistehen und will sie schon ad mores bringen und auf die Finger klopfen, dass die Köpf wegspringen sollen.“

Hlavným dôvodom odsúdenia všetkých štyroch náčelníkov spri-

sahania bola velezrada, dokázaná snahou zapredať a podrobiť Uhorsko mocnostiam cudzím, ku ktorému cieľu sa spojili a sprisahali.

Radcovia uhorskí, pápež, príbuzní prosili Leopolda snažne o omilostenie; prosili o to i odsúdení. Ale menovite Hocher, Lobkovic a španielsky poslanec Spinola stáli na tom a žiadali rozhodne, aby boli odpravení. Dňa 30. apríla stali Nádasdyho vo Viedni, Zrínskeho a Frangepána vo Viedeňskom Novom Meste. Tattenbacha 1. decembra.

Praveké pamiatky Horného Uhorska.

Od *Mikuláša Kubinyiho* v »Osztrák-magyar monarchia irásban és képben«. Magyarország V. Bpest, 1898. Vo výťahu podáva

Pavel Socháň.

Dejepis len vtedy osvetľuje jaksi pomedzie vlasti našej, keď Rimania po opanovaní Gallie (58—51 pr. Kr.) zanedlho zaujali Pannoniu, Rätiu, Vindelitiu, Noricum, slovom celé Zadunajsko, podriadili si germánskych Suevov, Markomanov a Kvadov, a na západnej čiastke Karpat v súsedstve Jazygov ustálili pod vládou Vannia kvádske kráľovstvo (r. 19. pr. Kr.). Na základe rimanských a gréckych dejepiscov takmer s istotou môžme tvrdiť, že podunajské kraje obsadily jednotlivé kmeny keltické už za času Alexandra Veľkého abo o niečo pozdejšie. Ale o Hornom Uhorsku a o severných a severo-západných jeho krajoch len zriedka nachodíme niečo zaznamenané v najstarších prameňoch, ktoré o rozlohe Uhorska v čas jeho zaujatia podávajú zprávy. A tak teda smele môžme povedať, že keď dolné kraje vlasti našej, menovite Zadunajsko, dávno vyzliekly sa z detskej doby, vtedy Horné Uhry ešte vždy žily v pradobe. Herodot (484—405 pr. Kr.) ešte nepoznal mena Karpat, ale nepoznal ho ani o pol štvrta storočia pozdejšie Julius Cäsar († 44 pr. Kr.). Podľa neho tento kraj pokrývajúce pohorie je len pokračovanie Hercínskeho pohoria, ktoré v šírke deväť dní chôdze siaha od zeme Helvétov a Nemcov až po ríšu Getov (Dákov a Anartov) vytisnutých pohybom Keltov do predunajskej niekdy Scytami obývanej krajiny. Pomedzie Horného Uhorska je ešte v časoch rimanského panstva úplne neznáme.

Hustú tmu, ktorá zahaľuje túto dobu, nejak len tie pamiatky osvetľujú, ktoré po tisícročia odpočívaly v zemi vlasti našej a ktoré jednotliví skúmatelia abo náhoda vyniesli zase na povrch.

Premávku vtedy, keď veľkú časť Horného Uhorska ešte prahory pokrývaly, môžeme si predstaviť len vedľa riek, ako že i najstaršie osady ľudské nachádzame tiež popri väčších-menších riekach a potokoch. Brehy Váhu, Hrona, Ipľa, Zadvy, Šajavy, Popradu, Hornádu, Užu, Laborcu, Latorcu a ich prítokov hore až po so sňahovcov rútiace sa potoky boly všetko príhodné miesta pre osadníkov, ktorí zprvu zaoberali sa len poľovníctvom a rybárstvom, po-

tom dochovávali dobytok a pohodlne konali orbu. Medzitým v dolinách utvorivšie sa alluviálne roviny podávaly hojnú pastvu; za obydlie hlavne v dobe prvého vývinu ľudského plemena slúžily vrchy: zpočiatku dáka skalná rozpuklina, čo len balvanom alebo tŕním privretá, poskytovala už dostatočnú ochranu praobyvateľom. Avšak v podkarpatských krajoch hlavne jaskyne poskytovaly ochranu.

Stopy prvých obyvateľov Horného Uhorska nachádzajú sa v jaskyniach, ktorých je tu hojnosť. V jaskyni liskovskej vo vrchu Mníchu a v agteleckom Bradle odkryté nálezy dokazujú, že tu človek žil v dobe kamennej, a síce nielen v neolite, ale už i v paläolite, žil tu ešte, abo sa aspoň skrýval, v dobe bronzu a pozdejšie v dobe železa.

Mnohé predmety kamenné z praveku boly objavené i na mnohých iných miestach Horného Uhorska a na všetkých badať nápadnú podobnosť. Avšak pokým v juho-východných stoliciach nachodia sa len hladené nástroje, prichodia v severných aj štiepané, čo poukazuje na to, že v severných krajoch človek driev žil, ako v stoliciach juho-východných. Z nálezov týchto vysvitá, že Horné Uhry obývané boly už v staršej dobe kamennej a že človek doby kamennej i tu tým samým postupom sa vyvinoval, ako i ked inde v Strednej Europe.

Kamenné nástroje — jak hladené tak nehladené — boly i u praobyvateľov Horného Uhorska dlho ešte v úžitku, keď už upotrebenie kovov bolo vynajdené a kovové, zvlášte bronzové nástroje domácej výroby, alebo donesené cestou obchodu alebo zámeny, ani po storočiach nevytisly úplne počiatočné kamenné a kostené nástroje. Nepochybne hojnosť mede, akou oplýva Horné Uhorsko, silne napomáhala prechod, oproti tomu zase obtiaže v potyku so vzdelanými národami, nedostatok cínu, z jehož spojenia s meďou povstala primeranejšia k potrebe spiež, zapríčinily, že kamenné nástroje dlho ešte závodily s menej príhodnými nástrojami z čistej mede alebo z jej miešaniny s antimonom. Takéto nástroje prichodia vo vlasti našej vo veľkom počte. Pozoruhodná je tá okolnosť, že pokým bronzové nástroje nalezené vo vlasti našej bez výminky vykazujú dokonalejšie formy, nástroje medené hotovené sú jak u nás tak v cudzozemsku dľa vzoru nástrojov z novšej doby kamennej. Medený priemysel, tak sa zdá, bol v Hornom Uhorsku domáci, lebo našly sa na to poukazujúce stopy.

Kedy prišla do Uhorska známosť bronzu, na to určite odpovedať sa neodvážime. Dľa mienky našich odborníkov doba bronzu vo vlasti našej vôbec netrvala ďalej, ako do V. storočia pred Kr., čo jestli je pravdepodobné, možno predpokladať, že bronz v tomto čase bol i na Hornom Uhorsku nielen udomácnený, ale, ako to dokazujú veľkého počtu hromadné i roztrúsené nálezy bronzov, slievárne atď., vyvinul sa na samostatný priemysel.

Človek v Hornom Uhorsku v dobe bronzu zpočiatku len málo asi líšil sa od svojich predkov doby kamennej, hlavným jeho zamestnaním ešte vždy boly poľovníctvo a rybárstvo, ovšem začínajú sa viac a viac vyvinovať i chov dobytka a roľníctvo, čoho neomylné

stopy nachodíme už pri človeku doby kamennej. Ľudia opúšťajú jaskyne alebo vyhľadávajú ich už len v čas nebezpečia a so svojím dobytkom upravujú si na osobite stojacích vyšších vrchoch svoje počiatočné obydlie z dreva, prúteného pletiva vymazaného blatom, hlinou a ohradzujú násypami a plotmi. Tieto opevnené miesta, u ichž vchodu riadne nachodíme za strážnice slúživšie pahrby (ohniská), boly v čas nebezpečia i k obrane používané, a všetky medzi sebou tvorily súvislú reťaz. Takéto opevnenia nachodia sa po celom Hornom Uhorsku veľmi husto, a to je isté, že daktoré ešte po tisícročiach tomu samému cieľu slúžily, ba že i mnohý stredoveký zámok postavený bol na takejto spustlej pevnosti predvekej. Vezmime na pr. liptovský *Starý Hrad* a *Hrádok*, v Trenčianskej stolici *Vršatec*, kde i dnes medzi stojacími ešte rumami alebo v ich blízkosti ponachodili praveké črepy, ba na Vršatci i bronzové predmety. Takejto predhistorickej pevnosti stopy nachodíme na *Trenčianskom zámku*, jehož meno odvodzujú zo slovenského slova „tyn“ alebo „trň“, tŕňový plot, „Tritine“, trojí plot). Takéto sú trenčiansky *Budatín*, oravský *Malatín*, tiež tohoto mena dve obce v Liptove, kde viac ráz ponachodili predhistorické črepy a bronzové nástroje. V Čechách a na Morave nachodia sa podobné hrádky vo veľkom počte, ichž pôvod dr. Woldřich, ako ich horlivý skúmateľ, kladie do VII., VIII. a IX. storočia po Kr. Ohľadom podobných horno-uhorských hradísk pohanských, z objavených nálezov súdiac, ťažko by bolo to samé tvrdiť a je viac pravdepodobné, že hrady tieto sú omnoho drievnejšieho pôvodu, čo ostatne len po ďalšom dôkladnom a odbornom preskúmaní dá sa s určitosťou ustáliť. Našli sa síce takí, čo pôvod hrádkov, nachodiacich sa v hornej doline Váhu, privlastňovali germánskym kmenom, súdiac tak hlavne zo surove kladených pozostatkov stien z lámaného kameňa blízko *Potúrne* v Liptove; ale toto tvrdenie musíme považovať najmenej za prenáhlené.

S poznaním bronzu velice sa povzniesol v Hornom Uhorsku aj hlinený priemysel, ačkoľvek ešte zpočiatku nepoznali kruhu; ale udomácnil sa obzvlášte kovový priemysel, ktorý, tak sa zdá, zaokrýval potreby aj vzdialenejších krajov. Rozličné bronzové predmety prichodia v Hornom Uhorsku v tak veľkom počte, ako v bársktorej v tomto ohľade najbohatšej ríši Strednej Europy. Medzi týmito musíme za naše najstaršie nástroje považovať z červenej mede hotovené predmety, ktoré vykazujú počiatočné formy nebrúsených nástrojov kamenných. Na novšiu dobu poukazujú zvlášte zo spiežového drótu hotovené predmety ozdobné, ktoré sa v mnohých pádoch s druhými železnými predmetami pospolu ponachodily a svedčia o dospelejšom vkuse doby latènskej.

Odev horno-uhorského človeka v dobe bronzovej bol na tomto hornom vidieku ešte vždy z kožušín hotovený; avšak stretáme sa už i s neomylnými stopami priadze a tkanín. Na to poukazujú v osadách z doby bronzu vo veľkom množstve nachodiace sa presleny, to dokazujú na hlinených nádobách zrejme motúzom vytláčané výzdoby, a menovite hrubé otlaky tkaniva, akého máme prí-

klad na hrdzi železného celtu v náleze z doby bronzu z Krásnej Hôrky v Orave.

Ten samý pohyb, ktorému možno privlastniť, že v Hornom Uhorsku priemysel kovový sa udomácnil, urobil prevrat i v náboženských obradoch tu žijúceho ľudu. Akého bol tento náboženstva, o tom nemáme ani pochopu. Isté svetlo na mravy a náboženský život tohoto neznámeho predhistorického ľudu podáva nám ono uctievanie mŕtvych a oné zvyky, ktoré zachovávali pri pochovávaní popola svojich zomrelých. Z našich nálezov vieme, že ľudia kamennej doby pochovávali svojich mŕtvych v sediacej alebo ležiacej polohe, do kamenných komôr, do jaskýň alebo do matky zeme. Avšak v dobe bronzu bolo všeobecnou obyčajou pálenie mŕtvol. Mŕtvych pálili na hranici z dreva a kosti ukladali do hrnčených nádob, často aj len do čírej zeme.

Čo sa dotýče pohrabných miest, ako aj umiestňovania popolníc, v tomto ohľade na rozličných vidiekoch i s rozličnými zvykami sa stretávame. Na mnohých miestach ukladali popolnice buďto do skrýš, skálim ohradených, alebo do pustej zeme a nad hrobami naniesli kopce, alebo do cintorínov, skalným plotom obohnaných, kde urny v jednom alebo vo dvoch radoch vedľa seba uložené nachodíme. Ináč obidva pohrabné spôsoby boly zvyčajné v Hornom Uhorsku. Čo skrývajú na niektorých vidiekoch H. Uhorska nachodiace sa kopce (mohylka, homolka), to len budúcnosť ukáže. Dôkladnejšie sa v nich sotva kde pátralo. Toľko je isté, že znamenajú pohrebiská a ešte i dnes slúžia tomu cieľu, ako to dokazuje i veľkého rozmeru tumulus v chotári priekopskom v Turci.

Čiastka našich bronzových pamiatok pochodí z týchto pohrebísk a menovite z popolnicových polí, ďalej z bronzových slievarní a z takzvaných pokladov alebo skladov (depôt), ktoré počas orania alebo vymývania vôd alebo inými náhodami dostaly sa na svetlo božie.

V prvej polovici XIX. storočia po krajine nalezené bronzové a zlaté predmety považovali vôbec, že pochádzajú z doby rimanskej alebo keltickej. Ako také dostaly sa do majetku Nemzeti Musea, kde ich posiaľ len vôbec ako „magyarországi“ označené opatrujú. Avšak nepochybne nachodí sa medzi nimi i mnoho horno-uhorského.

Medzi našimi bronzovými nálezami najkrajšie a najzachovalejšie predmety poskytujú poklady, ktoré alebo sťahovavé národy alebo obchodníci ukryli, avšak s vedeckého stanoviska musíme nálezy z pohrebíšť za dôležitejšie považovať, lebo tieto podávajú najistejšiu oporu pri určovaní a utrieďovaní súčasnosti pokladových predmetov im formou a ozdobou podobných. To zvlášte možno tvrdiť o kadlubách (öntőminták), prichodiacich roztrúseno na urnových hrobitovoch, z ktorých zároveň i najistejšie dá sa zatvárať na samostatný vývin spiežového priemyslu, ako toho príklady máme v nálezoch asódskom, dolanskom, pilinskom atď., avšak čo do klassicity prevyšujú všetky podobné nálezy z *vyšno-kubínskeho* urnového hrobitova, ktorý bol r. 1877 na jednej roli u potoka objavený a Mikulášom Kubinyim preskúmaný. Medzi tenké dosky z pieskovca vo-

chované popolnice zahrabané boly v hĺbke 120 cm., a síce v kruhoch 5—10 m. priemeru, záležajúcich z ohrady polmetrových plochých pieskovcov, ktoré miestami aj vo dvoch radoch nad sebou boly uložené. Tieto kamenné kruhy neboly označené nijakými kopcami, alebo jestli aj kedy boly, roznosil to dávno pluh, ovšem bez toho, že by bol urnám poškodil. Nález obsahuje ihlice, prstene, nožíky, zlomky spon, presleny, drobné hrnčeky a čaše, ktoré boly riadne v urnách s popolom uložené, ale často našly sa aj vedľa urien. No množstvo bolo kamenných kadlúb, úplných aj zlomkov, ktorými boly zle vypálené urny pre ich ochranu obložené. Kadluby tieto, ako z ich foriem vysvitá, slúžily na liatie celtov (sekier), srpov, nožov, šijacích i spínacích ihiel. Kadluby boly všetky hotovené z jemne zrnitého pieskovca karpatského, ktorý sa tu po okolí nachodí, i boly s takou spôsobnosťou hladené, že je to až do podivu.

Vyšno-kubínskemu urnovému hrobitovu podobné pohrabné polia z doby bronzu nachodíme všade od Prešporku počnúc pozdĺž Malých Karpat a Tatier až dolu k Užhorodu, Beregu a Marmarošu, podobne od najvyšších dolín Matry až k dolnozemským rovinám. Avšak z týchto pohrebíšť máloktoré boly systematicky preskúmané. Dôležitejšie pohrabné miesta, o ktorých máme isté zprávy, sú: Pilíň (v Novohrade), Ondrašová (v Liptove), Chajmová (v Tekove), Nováky, Lehota (v Nitre), Urmezevlia (v Marmaroši), Haršáň (v Boršode) a mnohé iné.

Popolnice a hlinené nádoby, nalezené v Hornom Uhorsku v pohrabných poliach doby bronzovej, vykazujú viac-menej príbuzné formy s nádobami, objavenými na podobných pohrabných miestach po iných vidiekoch vlasti našej.

Ako chudobná je korisť bronzových predmetov z popolnicových polí Horného Uhorska, tak bohaté a cenné sú tam pokladové nálezy. Tieto sú dvojaké. Jedny také, ktoré ukryli sťahovavé národy alebo obchodníci, druhé, ktoré v zaniklých osadách z doby bronzu pozostaly ako zbytky slievarní. Horné Uhorsko oplýva obidvojakými týmito náleziskami. Z nich pochodia bronzové meče, dýky, piky, strelky, sekery, koruny (party,) nákrčníky, náramky, spony, prstene a rozličné bronzové šperky.

Z horno-uhorských nálezíšť pokladov sú menovite: Medvedze a Krásna Hórka v Orave, Komjatná, Sv. Martin, Nemecká Ľupča, Bobrovec, Ondrašová v Liptove, Veľká vo Spiši, Rimavská Sobota, Gemer v Gemeri, Oveska, Veľké Mihalovce v Zemplíne, Podhering, Egereška v Beregu, Buzice, Šujta v Abauji, Blatnica, Sebeslavce v Turci, Vieska v Trenčíne, Stupava v Prešporku, Suché Terany a Pilíň v Novohrade,

Komjatná je významná svojimi mečmi, ichž počet možno na 40 udať. Takéto meče našly sa i na viacerých iných miestach z horeuvedených. Práca týchto mečov je často výtečná.

Z jemnejšej a drsnejšej práce mečov súdia niektorí, že jemnejšie vyzdobené a hotovené meče je cudzozemský import, drsne vyzdobené ale že sú len nápodobeniny tamtých. Avšak, keďže možno dopustiť, čo sa ani odtajiť nedá, že také meče boly v Uhorsku,

menovite na Horniakoch hotovené, tak skutočne nenahliadame, prečo by medzi vtedajšími bronzníkmi nemohli byť umelci, ako aj babráci.

Zlaté a strieborné šperky v horno-uhorských nálezoch len zriedka sa nachodia a sú riadne už z daktorej pozdejšej doby, a síce alebo z rimanskej alebo zo sťahovania národov. Ku týmto nálezom vriaďujú sa horno-uhorské nálezy barbarských mincí. Najdôležitejší z nich je žilinský, ktorý pôvodne obsahoval 100—150 kusov najviac rímskych imitácií, ale aj viacej mincí kvádskych, medzi nimi 28 dovtedy neznámych kusov. Istú dôležitosť musíme pripísať aj nálezu na veľko-bobroveckých „Trninách". Tu väčšina zlatých mincí sú takzvané dúhové miništičky (szivárvány-tálacska, Regenbogen-Schüsselchen), ktoré v Čechách veľmi často prichádzajú. Strieborné mince sú nemotorné nápodobeniny tetradrachiem Alexandra Veľkého a Filipa (IV. stor. pr. Kr.). Naši odborníci považujú všetky tieto mince, aké sa aj v susedných stoliciach Turčianskej a Liptovskej nachádzajú, za keltického pôvodu; čo by mimo iných ešte príčin dokazovalo, že tento národ (Kelti), ačkoľvek to mnohí neuznávajú, bol až sem (na Trniny) aj na okolí horného Váhu rozšírený.

Je nápadné, že medzi pravekými predmetami, vykopanými na Trninách (drtidlá, závažia, hlinené nádoby), bronzových predmetov vôbec sa nenašlo.

Horné Uhry neoplývajú veľmi nálezami zo starej doby železnej. Avšak mnohé nálezy dokazujú, že železo a bronz v Hornom Uhorsku boly súčasne upotrebované. Také prechodné nálezy vyskytujú sa všade v H. Uhorsku, kde sa systematické skúmanie previedlo. Od Oravy na juho-východ až k Marmarošu a na juho-západ až po Prešporok, po celom Predunajskom okrese. No stopy hallštattskej kultúry, ktorá obyvateľov vlasti našej oboznámila so železom, sú na Horniakoch zriedkavé. Tento kov, tak sa zdá, priviedla do všeobecného úžitku len v IV. a V. stor. pr. Kr. latènska vzdelanosť keltická. Jej stopy hustejšie sa ukazujú v krajoch bližšie ku Dunaju ležiacich, ako v horných stoliciach (Novohrad, Komárno, Hont). Na severných stranách Horného Uhorska len zriedkavo prichodia. A jestli možno predpokladať, že musely storočia pominúť, pokým tento vzdelanostný prúd na tomto vidieku sa udomácnil, a jestli skoro s istotou možno riecť, že táto kultúra mohla sa tu za storočia pokojne vyvinovať: nuž sotva sa mýlime, keď smele tvrdíme, že *upotrebovanie železa v Hornom Uhorsku spadá už do historickej doby, t. j. do časov rimanských výbojov.*

Pravda, takých nálezov nieto, ktoré by dokazovaly udomácnenie sa rímsko-pannonskej vzdelanosti v Hornom Uhorsku. Ale to vieme, že Rimania neraz srazili sa hneď s Dákmi, hneď s Markomanmi a Kvadmi, ktorí tieto kraje obývali, a tak môžeme za isté považovať, že národy tých krajov Horného Uhorska, ktoré sa s dokonalejšou zbrojou rimanskou oboznámily a skrze nich aj susedné, historicky menej známe kmeny barbarské, začaly vždy hustejšie užívať kov, z ktorého boly zbrane tamtých hotovené. Mimo toho ani o tom nieto pochyby, že obyvatelia H. Uhorska prišli od času zaujatia Pannonie do úzkeho styku s klassickou vzdelanosťou. Rimanskú

obchodníci stáli s pohraničnými mestami svojich barbarských susedov v obchodnom spojení, ale aj so zakarpatskými krajmi, kam čez Pannoniu a Dáciu, hlavne dolinami väčších riek viedly obchodné cesty, ktoré, križujúc Horné Uhry, slúžily na premávku rimanským tovarom a peniazom. Tento pohyb potvrdzujú na osadách z doby bronzu nachodiace sa rimanské mince a železné hrudy, ktoré sú hojné hlavne v juho-východných krajoch Horného Uhorska.

Náleziská z doby sťahovania národov, ako aj rázu hunsko-avarského, len zriedka prichodia v Hornom Uhorsku, práve tak aj hroby staromaďarských jazdcov. Avšak bola by chyba zatvárať z toho, keďže takéto nálezy v tomto kraji sú zriedkavé, že sťahovanie národov prehrmelo bez stopy ponad Horné Uhry.

S úpadkom moci rímskej ríše valily sa vlny národov jedna za druhou, a ačpráve väčšie šarvátky odznely viacej na dolných stranách Uhorska, na rovinách medzi Tisou a Dunajom, predsa len nemohly vlny takého pohybu národov bez nejakého úderu obísť Horné Uhorsko a zvlášte nie barbarké národy, usadené na svahoch východných Karpát, ktoré vytisnuté zo svojich sídel, vždy vyššie a vyššie tiahly, hľadajúc i najdúc útočište v skalnatom pohorí prahorami pokrytého pomedzia, pokým Maďari po odznení hunsko-avarského vpádu založili trvácu vlasť pre seba i pre rozličné podmanené kmeny. Medzi tieto počítame zvlášte menej bojovné kmeny slavianske, ichž jednotlivé roje ku koncu sťahovania národov taktiež nepozorovane obsadily (észrevétlenül megszállották) severné a severo-východné kraje Horného Uhorska. Kmeny tieto, vzdialené súc veľkých praníc ľudstva, pustily tu trváce korene, a možno so všetkou pravdepodobnosťou predpokladať, že utešené bronzové predmety po Keltoch sú nemými svedkami viacstoročného pokojného vzdelávania kmenu tohoto. Len ďalej pátrajme a pomocou etnografie ľahko môžeme nájsť prvky tohoto vzdelávania vo vzdelávaní nášho vlastného plemena (rozumej maďarského) v našej reči, v našich zvykoch, v našich mravoch a na vzájom. A ako že bronz následkom šťastlivého slúčenia kovov podával ohebný, pružný, nerestiam času vzdorujúci metall: tak aj naši vlasť zaujímajúci predkovia (honfoglaló őseink) mohli len tým, že s tu nalezenými národami (néptörzsekkel) sliali sa v jeden národ (nemzet), vzdorovať stovekým búrkam a mohli čez tisíc rokov udržať túto vlasť, túto nám všetkým spoločnú vlasť.

Ästetika škaredého v historii.

Od *Jozefa Podhradského.*

Bláznivá Anička spieva svetom:

Zalietla som ducha letom
K súsedom do Orionov,
Prekrýdlila tých slnečiek
Vyše dvadsať millionov.

Chcem tam vidieť smrti muky;
No tam život! jaro! leto!
V rukosadoch Božej ruky
Nikde, nikde smrti nieto.

Hory žijú, vedia zboriť,
Švitoria v nich vtáčkov hudci;
Všetko umie! — — len smrť stvoriť
Nevedel ni Všemohúci.

Aj kde už len barina je,
Z bahna červík sa vymotá,
Svíja sa a krúti, mrdá,
Raduje sa zo života. —

Až po dlhých svetom letoch,
Kde sa všetko vrtí, kýva,
Smrť našla som na — Slovensku, —
A i tá je frišká, živá.

Len človeka a národy,
Ktorých každý trhan bije,
Že údery len trpeli,
Boh vytiera z historie.

Nevystreli ťa do slávy
Flinta, kanón, ani satan,
Ak aj ty sám mečom ducha,
S krížom neprerúbeš sa tam.

Veď máš krýdla! — nie volapük,
Vesluj do slniečka smelý;
Vlákno svetla púšťaj v dvory,
Jak ti triezvy Margin veli.

To ti assekurácia žitia:
Ži zo seba, nie z cudzieho,
Bandit ducha nech píše si
Ästetiku škaredého.

Vždy národy z hrobu kliali
Rodnej vraždy politiku,
A slniečko jarej vedy
Smrti vylisklo motyku.

Ästetiku škaredého
Angličania si písali,
Keď Boerov krv statočnú
Po Afrike rozprskali.

Hlas Boží len v mužíkovi
Volal, zvonil: »Herat! Herat!
Treba s krvavej Golgoty
Bohovraha preč odterať, —
A čo shŕkne Imperia!!...
Mančžuria, sláva plemstva!...
Svietilo by jedinstvenno
Na obzore človečenstva.»

A z jaskyne Platonovej
Nemesis plamenným okom
Škúli na Európu bokom.
Hľadí jej mordinstrumenty,
Tie boje, a húta svoje...

Belehrad, apríl 1904.

Povesti, báje, ballady.

Napísal *Martin Sládkovičov.*

XI.

Kubo.

Na údoch ach, puto, v duši ťažko, kruto,
čelom mrak, rmut v oku: tak, hľa, sedí tuto
Kubo vo väzení —
— (zabil kohos', obral) — odvisne dnes-zajtra
hnusnej na šibeni —
Bože môj, Bože môj!

Ťažké cely vrátka zaškripely zkrátka
odomknuté strážnym — Zločincova matka
toť, na prahu stojí,
oči zrudlé plačom, lomí ruky v desnom
srdca nepokoji —
Bože môj, Bože môj!

S chvíľu, ač hotová, nevie prerieť slova,
hrtan jej čos' stiska, zštká len znov a znova,
v pokon zjajči bledá:
»Synu, synu, synu! Rozluka že — ozaj?!
Jaj, oj, óvi, beda!
Bože môj, Bože môj!«

Citov smes sa budí v zločincovej hrudi,
žiaľ ho sviera, no i hnev v ňom sprúdil, prúdi,
okom merá matku,
gáni po úbohej, ach, jak zlostne gáni,
a tá stojí v zmatku —
Bože môj, Bože môj!

»Synu!« lká tá prosne. No ten gáni zlostne,
ach, tie jeho zraky: v srdce matky ostne —
»Synu, synu, synu!« —
Vzplanie Kubo: »Matko, v mojej hroznej súdbe
i vy máte vinu!« —
Bože môj, Bože môj!

»Áno, i vy, i vy, jako Boh je živý:
Pamätáte, keď som krádal mrkev, slivy?
Z viny (že vraj malej!)
smiali ste sa: ‚Ach, ty múdry, zručný synček!' —
A ja — vždy šiel ďalej . . .«
Bože môj, Bože môj!

»Najprv kúskom, kusom, potom strmšie, klusom
púšťal som sa ďalej — I, hľa, teraz tu som . . .
Kde bol prút, kde kára?!«. . .
Vzopla ruky, — ušla — »Beda mne! beda mne!« —
Žerie sa a zmára —
Bože môj! Bože môj!

Kubo k ušiam matky poslal odkaz krátky:
»Zabuďte, — vášnivé slovo ťahám zpiatky,
vzbĺkle v tejto celle,
odpusťte!« — »Odpúšťam, — sám ti Pán Boh odpusť —
I mne« — zúpla vrele —
Bože môj, Bože môj!

Matka osamele doma a syn v celle
kajajú sa s plačom, zalkajúc vše vrele:
»Odpusť, Bože, viny,
pre milého Syna, Krista Spasiteľa
nech sme ini, ini —
Bože môj, Bože môj!«

A už svoje dielo kat, toť, koná smelo,
zločinca rtom siným slovo: »Odpusť!« zchvelo,
osŕk, záchvev krátky —
Konec... V tejže chvíľke v chatke s šeptom: »Odpusť...«
puklo srdce matky —
Bože môj, Bože môj!

XII.

Mučedlník.

»V Tebe som našiel duše mier sladký —
Jako len decku v náručí matky,
tak mi je v Tvojej milosti iste,
Spasiteľ Ty môj, Ježiši Kriste,
môjho Ty srdca radosť si, túžba,
nikdy sa Teba nespustím,
prijdi bárs na mňa jaká chce súžba —
Smiluj sa, Bože veliký!«

Modlí sa Fókas. Medzitým v ríši,
ktorá sa menom svetovej pýši,
s prestola cāsar rozkazy dáva:
... »Do prachu kríž i Kristova sláva!« ...
Stoná ľud Kristov týraný kruto,
hľadajúc v žalmoch útechu,
krváca tamto, krváca tuto —
Smiluj sa, Bože veliký!

S modlitbou Fókas v dumu sa noří,
temná je, ťažká, dušu až morí,
mysľou mu tiahnu obrazy rôzne,
čierne sú, krvou sfarbené hrozne —
Vzbura, vraj, prevrat, neposluch, zrada,
ohavnosť tajná vinou je
Tvojho vraj (— čuješ? —) verného stáda!...
Smiluj sa, Bože veliký!

Preto, vraj, plály v Nerovom sade
fakle tie živé za noci v rade,
preto švih bičov, ukrižovanie,
hádzanie verných šelmám (ach, Pane!),
preto na hodoch podpité davy
žiadaly búrno: »Smrť im, smrť!«
preto meč katov toľké stal hlavy —
Smiluj sa, Bože veliký!

Preto, toť, biskup tu i tam zbožný,
ktorý u stĺpa, ktorý na rožni

piekol sa v obeť Jemu, hej, Kristu,
matku tu mladú, pannu tam čistú,
mládenca takoj zabili zlostne —
Inu, sa schystaj, Fókasu:
trafia i teba smrti tej ostne —
Smiluj sa, Bože veliký!

Cāsara čelo zlobne sa chmúri, —
v svetovej ríši Antikrist zúri:
»Lapajte, mučte, stínajte, pálte,
pošliapte kríže, oltáre svaľte —
Na pohon, ta sa, zmužile na nich,
s cāsara mocou obznámte
buričov, zradcov, odbojcov planých!« —
Smiluj sa, Bože veliký!

Oheň už zloby Antikristovej
v Sinope vzplál, kde v záhrade svojej,
pred mestom, Fókas čŕčre sa v zemi
— (záhradník) — »Bože, úrod dajže mi
k výžive mojej, biednych tiež bratov« . . .
Vzozre . . . Toť, vidí prichádzať —
kohože? Bojsa drábov či katov . . .
Smiluj sa, Bože veliký!

Vita ich Fókas, hosti aj vďačne —
Vpokon z nich jeden tajnostne začne:
. . . »Mlčať vieš? — Dobre. Poraďže teda:
Dákysi Fókas (mlč, bo ti beda!)
býva tu medzi nazaretskými —
kde sa ho zmocniť? zavraždiť . . .«
(Nevedia, sám že stojí pred nimi) —
Smiluj sa, Bože veliký!

Domatín nehnul brvou ni veru,
v líci mu trôni veleba mieru —
»Fókasa chcete? Ľahšej niet veci,
blízko tu býva, známe ho všetci;
dnes však už pozde, ukonaní ste,
spočiňte v mojom príbytku,
zajtra ho máte ľahko a iste« —
Smiluj sa, Bože veliký!

Lunná noc. Drábi pospali silno —
Fókas však nespí — čosi má pilno:
motyku s rylom do ruky bere,
vychádza, tíško pritiahnul dvere,
v záhradu spiecha v obvyklej stope,
zastal, sa vrelo pomodlil —
»Pomáhaj, Bože!« — Kope a kope . . .
Smiluj sa, Bože veliký!

Kope a kope — Čože to bude?
Záhradník Fókas! Jaké v tej hrude
vzklíčiť má zelie? Čože tam vseješ?
Čo sa tak tíško, blaženo smeješ? —
K nebu vše vzozre, luna kde bľadá
tíško si cári nad svetmi,
vzozre zas, zase... čosi tam hľadá —
Smiluj sa, Bože veliký!

Kope a peje tíško žalm vrelý,
v práci je s telom, s dušou aj celý —
Kope... Hach, hľaďte — veliký Bože —
Nenie to omyl? byť-li to môže?
Pochyby nieto: tak on to robí
v dĺžke i šírke, v hĺbke aj,
jako toť hrobár v cmiteroch hroby...
Smiluj sa, Bože veliký!

Túžobne uprel zduchovnelú tvár
na nebies stán — Hach, jaký to útvar!
Boží Syn čajsi... »Spravil si za dosť,
sluha ty verný, v svoju poď radosť,
zcelie tu rana...« — »Túžim, môj Pane,
po Tebe, idem rád, ach, rád,
kajúcim srdcom blížim sa k bráne —
Smiluj sa, Bože veliký!

Nad hrobom svojim zadlho ešte
modlil sa Fókas — »Pospešte, spešte,
chvíľky vy marné v časnom tom žití,
do predu, myseľ, túžba i city,
idem, oj, idem!«... Rozkošou vzňatý,
rtoma žalm tichý, vracia sa,
drábi kde spia si, do tichej chaty —
Smiluj sa, Bože veliký!

Stráži sen drábov. Vpokon deň svitol.
Precitli drábi. Chyžkou, toť, kmitol
kýsi jas zvláštny — »Tešte sa, páni,
Fókas sa našiel — netreba ani
ďaleko ísť vám, priatelia moji,
chyťte ho« — »Jako? Kdeže, kde...?« -
»Blizko tu cele — Pred vami stojí«...
Smiluj sa, Bože veliký!

Fókasa zraky nadzemno blčia.
Strnuli drábi, hľadia a mlčia,
v tvrdé ich tváre mäkký cit sadol,
ruky im svisly meravo nadol —
»Robte, čo rozkaz!« — Fókas im vraví —

»milo mi umrieť — Toť, môj hrob . . .
Prenes ma, Kriste, do svojej slávy —
Smiluj sa, Bože veliký!« —

Zoslablú šiju pred nimi kloní —
»Meškáte? Hor sa!« — (Chlapia sa oni) —
»Hore sa!« — »Odpusť, starče, nám, milý!« —
»Odpusť vám Boh!« — »Ach, ľúto, niet sily!» —
»Hore sa! — Idem . . .» Vzdychol dráb zťažka,
prižmúril zrak, — meč zblyskotal —
Pod hlavou zbožnou zdunela dlážka —
Smiluj sa, Bože veliký!

Fókas spí sladko vo svojom hrobe,
v ústrety hľadiac vzkriesenia dobe.
Riečiskom svojim valia sa časy,
víťazstvom skvitlo drevo to spásy,
šliapané predtým zlobou do blata, —
nechže i skvitá na veky,
vôľa buď Tvoja vo všetkom svätá —
Smiluj sa, Bože veliký!

Ráno bez svitania . . .

Ráno bez svitania a úsvit bez zory.
Nemý hájik, jemuž peničká nedvorí.
Jaro bez kvietočka; kvet bez slnka s neba:
To môj život biedny, dievčatko, bez teba!

Hájomil

Fialy útly kvet . . .

Fialy útly kvet neopustí vôňa,
Aj keď ho víchrice prudké sťahy sronia.
Fialy kvet: ja som! moja ľúbosť: vôňa
Nezhynie, aj hrobu keď sklesnem do lona!

Hájomil.

Prehľad slovenskej literatúry z r. 1903.

Podáva *Lud. V. Rizner.*

Na žiadosť mnohých priateľov literatúry slovenskej, najmä na žiadosť redaktora Slovenských Pohľadov, sostavil som **Prehľad slovenskej literatúry** i z roku 1903 a podávam ho verejnosti s úctivou prosbou, že by si nikto nesťažoval upozorniť ma na spisy, ktoré tu spomenuté nebudú. Mnohý by ani neveril, s jakými ťažkosťami spojené je sostavovanie takýchto prehľadov! S jakou pozornosťou treba tu cez celý rok sprevádzať literatúru našu, aby, nakoľko možno, nič z prehľadu nevystalo! A keby mi aspoň pp. spisovatelia a nakladatelia (a týmto malo by na tom zvlášte záležať) doposielali svoje spisy a vydania, nuž by práca predsa len bola obľahčená; ale vynímajúc niekoľkých (ktorým i tu vyslovujem vďaku), mnohí dosiaľ nepovšimli si mojej žiadosti ešte začiatkom r. 1902 v tomto časopise uverejnenej. Sostavujúc tento prehľad, musel som sa obrátiť najmenej na dvadsiatich, aby mi oznámili úplné názvy svojich spisov, a predsa sotva polovica z nich vyhovela slušnej žiadosti mojej. Veru, pri takejto ľahostajnosti ťažko bibliografovi pracovať!

A tőt nemzetiségi mozgalmak fejlődésének története v. Dugovich Titusz.

(*Abaffy* Leopold). Životopisné dáta. Malý Ottův Slov. Naučný I. str. 2.

(*Abrahamides* Izák.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slov. N. I. str. 6.

Ábrányi Emil. Reč materinská. Preložil K. S. Č. Slov. Dom. Kal. str. 5.

Ágai Adolf v. Porzó.

Albisy Kat. Dobrodružstvo. Slov. Nov. č. 217, 218.

Aleph. Význam a dôstojnosť práce. Kat. Nov. č. 8.

(*Ambro* Dr. Ján.) Životopisné dáta Malý Ottův Slov. Naučný I. str. 89.

(*Ambrozi* Jur.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slov. Naučný I. str. 89.

(*Ambrozi* Samuel.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slov. Naučný I. str. 89.

Amerika, zem zaslúbenia alebo o sťahovaní sa nášho ľudu do Ameriky. Vidz. Bujna M.

Andersen. Sláviček. Rozprávka. Knižky, Záb. a poučné III. sošit 3., str. 80—97.

Anonymus. Bohu chvála. Stráž na S. č. 8.

Anzelm (Ján Petrovič.) Ku dňu sv. Štefana kráľa. Kat. Nov. č. 17. Fr. V. Sasinkovi ku kňazskej päťdesiatročnici. Tamže č. 20. — Pán Janczuk v. Knižnica, Veselá. — K novému roku. Posol b. Srdca J. č. 1. Mnohý zmudrie až pri smrti. Tamže č. 2. Na pamiatku 25. roč. Jubilea sv. Otca Leva XIII. Tamže č. 3. Mária

vždy pomohla. Tamže č. 3. Almužna. Tamže č. 4. Smrť sv. Jozefa. Tamže č. 5. Česť, láska, smierenie b. Srdcu Ježišovmu. Tamže č. 6. Nad smrťou sv. Otca. Tamže č. 8. Medzi časnosťou a večnosťou. (Skutočná udalosť.) Tamže č. 8. Pápežská. Tamže č. 9. Meno Márie. Tamže č. 9. Zjavenie sa b. Srdca Ježišovho. Tamže č. 10. V mesiac ružencový. Tamže č. 10. Mučeníkov ruženec. Tamže č. 10. Svätý Ján Berchmans, ctiteľ prevelebnej sviatosti oltárnej. Tamže č. 10. Chudobná ženička odkladala si na svätú omše za svoju dušu. Tamže č. 10. Na Dušičky. Tamže č. 11. „Celá si krásna, priateľkyňa moja, a škvrny niet na tebe.“ Tamže č. 12. Smierenie. Pútnik str. 143—148.

Argay Jur. Pohrebná reč, ktorú povedal nad rakvou Pavla Markoviča, farára hrachovského 1. nov. 1903. Cirk. Listy č. 5.

Asthonov Kl. Podivná zbraň. Slov. Nov. č. 26.

Aubriac D. Druhá. Prel. A. Š. Slov. Nov. č. 172.

(Augustini Matej.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slov. Naučný I. str. 198.

(Augustini Peter.) († 11. aug.) Nekrolog. N. Hlásnik č. 18. Nár. Noviny č. 114. Stráž na S. č. 10.

A. (I.) Poďme obetovať Ježiškovi. Slávnosť narodenia Pána. Kazateľňa str. 21. Milujme sa vospolok. Slávnosť sv. Štefana prvomučeníka. Tamže str. 24. Duše v očistci trpia, pomáhajme im. Na všech verných dušičiek. Tamže str. 369.

A. (II.) Združujme sa! Lud. Nov. č. 49.

A. A. Zimozeleňové listy v. Harmath L.

A. Š. Čím začať? Príspevok ku vnútornej missii. Cirk. L. č. 6.

Babiahorský. Dobrák Mráz v. Blémont Emil.

Babka Jur. Úl dzierzonský. Obzor č. 3. Sberanie a opatrovanie rojov. Tamže č. 4, 5. Ako docielime čistého medu. Tamže č. 4, 5. Štátne podpory chovu zvierat. Tamže č. 6. Škodlivosť pozdného kosenia trávy. Tamže č. 6. Najpotrebnejšie včelárske náčinia. Tamže č. 7, 8. Poisťovanie roľníctva a delníctva. Tamže č. 9. Niekoľké včelárske vynálezy. Tamže č. 10, 11. — Redigoval „Obzor“.

Baco Augustín. Moje prvé vohlady. Vlasť a Sv. č. 10. Prečo upádame? Tamže č. 22. Raubšic. Dľa cudzej myšlienky. Tamže č. 23.

(Bahil Jur.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slov. Naučný I. str. 217.

(Bahil Matej.) Životopisné dáta. Malý Ottův. Slov. Naučný I. str. 217.

(Bachát M. D.) Životopisné dáta. Malý Ottův. Slov. Naučný I. str. 217.

(Bajza Ignác.) Životopisné dáta. Malý Ottův. Slov. Naučný I. str. 219.

Bálent Fedor. O radách. (Z diela Melanchtonovho.) Cirk. Listy č. 2.

(Baltik Fridrich.) Životopisné dáta. Malý Ottův. Slov. Naučný I. str. 228.

Bážik Andrej. (Sp.; Spadovský.) Samovražda, náboženstvo a veda. Kat. Nov. č. 7. — „Lanštiak“. Kresťan č. 2. Ako volili v kocúrkove rychtára. Tamže č. 23. — Učiteľský fortiel a ukradnuté

ovocie. Listy sv. Antona č. 1. (Dokončenie z č. 12. pred. roč.) — Koho z dvoch chytrejšie vyslyší? Posol b. Srdca J. č. 2. Ako sa stal predplatiteľom Posla. Tamže č. 5. Nerúhajme sa Bohu, že požehnáva deti. Tamže č. 6. Naša matka a najstarší brat. Tamže č. 10. Zabudnutý priateľ. (Na Vianoce.) Tamže č. 12. — „Posol" sv. Antona. Posol sv. Ant. č. 1. Nepohŕdaj biednymi. Tamže č. 1. Čo môže dobrý kresťan. Tamže č. 1. Ľudia, jazyk za zuby. Tamže č. 2. Obetovala sa za muža. Tamže č. 3. Pomník jedného farára. Tamže č. 4. Ba kto môže zato? Tamže č. 4. Človeče, takto sa poháňa! Tamže č. 5. Rozvadené Evy, smierené. Tamže č. 6. Arcibraterstvo napravujúce bohorúhačstvo na Lúčkach. Tamže č. 9. Sirota, ktorá má otca i mater. Tamže č. 11. — Šťastlivý nový rok. Pútnik str. 130—133. Mladuška snúbenica Pána Ježiša. Tamže str. 176—178. — O chove ošípaných. Slov. Týžd. č. 2, 5.

Beblavý Pavel. *Verše,* ktoré nad hrobom Juraja Jurkoviča, notára v odpočinku, narodzeného na Brezovej, dňa 12. apríla r. P. 1827, zomrevšieho v Skalici, dňa 28. marca r. P. 1903, tamže pochovaného 31. marca, predniesol. Tlačou Jána Bežu a sp. v Senici; 8° str. 7. — Zo života cirkve sobotišskej. C. Listy č. 3.

Behúnek Alois. Pôstne kázne o siedmich slovách Pána Ježiša Krista na kríži. Kazateľňa str. 84.

Beksicsová. Pastorkyňa. Sl. Nov. č. 5, 6.

Bella Andrej (A. B.) Deva a breza. Dennica č. 2, 3. Cesta ku milej. Tamže č. 7. Moja veselosť. Tamže č. 7. Čierno pleso v Tatrách. Tamže č. 8. Zámorská hymna. Tamže č. 9. Vianočnia. (Luk. 2.) Tamže č. 12. — V Štedrý večer. Z poz. ruk. N. Nov. 157. Na cudzej samote. Z poz. ruk. Tamže 157. Hladíš k horám? Z poz. ruk. Tamže č. 157. — Z posledných piesní: Moja mati povedala... Omláda háj... Slov. Pohľ. str. 754. — Na jar v nedelu. Tranovský str. 127. — (Zomrel 12. okt. 1903.) Nekrology: C. Listy č. 10, 11. Dennica č. 11. N. Hlásnik. č. 20. N. Noviny č. 127. Obzor č. 10. Rodina a Šk. č. 10. Stráž na S. č. 11. — Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 273.

Bella Ján. *Čítanka pre druhú a tretiu triedu škôl ev. a. v. slovenských,* Druhé prepracované a rozmnožené vydanie. V Békéščabe, 1903. Tlačou knihtlačiarne „Corviny"; 8° str. 102. (Ev. Egyházi Szemle č. 7)

(Bella Ján Lev.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slov. Naučný I. str. 273.

Bella M. Method. *Zápisnica zasadnutia riadneho výročitého konventu* v. Zápisnica. Bratia učitelia, povedzme si pravdu! C. Listy č. 1. † Ondrej Bella 1851—1903. Tamže č. 11. —

Bella Štefan. Vyučovanie konfirmandov. C. Listy č. 1. O urbáre. Tranovský str. 106—113.

Bella Š. V. „Hájnikova žena". (Charakteristika.) Rovn. N. Kal. str. 176—182.

Belović-Bernadzikowska Jelica. Bratská láska. Z juho-slovanských povestí. N. Hlásnik č. 1. Zejna. Tamže č. 5. Aladža-džamija. Tamže č. 6. Na priadkach. Tamže č. 21.

(*Bencúr* Matej Kukučin.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 278.

(*Benedikti* Ján Blahoslav.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slov. Naučný I. str. 279.

Benedix R. *Macocha.* Činohra v troch dejstvách. V. Ochotník, Slovenský, Divadelný.

Beniczky Attila. Posledné „ty". Posl. A. R. Sl. Nov. č. 62—66.

Berczik Árpád. Dvaja písari. Posl. —tka. Sl. Nov. č. 173, 174.

Bernardin. Kňazi sú vraj k ničomu. Kresťan č. 35. Zo života. Posol sv. A. č. 10.

(*Bernolák* Anton.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 289.

Bezák Štefan. Reč, ktorou dňa 27. aug. 1903. otvoril 27. valné shromaždenie Spolku sv. Adalberta (Vojtecha). K. Nov. č. 18.

Bežo Ján. Posledné slovo o mojej tretej čítanke. Rod. a Šk. č. 8. — Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 298.

Bibliotéka, Románová. Príloha „Národních Novín". Turčiansky Svätý Martin. Tlačou Kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku; 8°.

Sošit 1. *Kosovo Pole.* Romantický obraz od Prokopa Chocholouška. Preložil Gustáv Izák. — *Mileva.* Romantický obraz od Prokopa Chocholouška. Prel. J. G. a A. H.; str. 189.

Sošit 2. *Jarné vody.* Román od Ivana Sergiejevíča Turgeneva. Prel. V.; str. 238.

Sošit 3. *Starý sluha.* Od Henricha Sienkiewicza. Prel. A. Halaša. — *Hana.* Od H. Sienkiewicza. Prel. A. Halaša. — *Henrich Sienkiewicz.* Životopis od Vajanského; str. 228.

Sošit 4. *Poviestky jednoho kapitána zo srbsko-bulharskej vojny* (r. 1885). Napísal Branislav Dj. Nušić. Zo srbského preložil V. M.; str. 126.

Sošit 5. *Zločin a pravda Božia.* Povesť z dedinského života. Napísal Ivan Lepušić. Z horvatského preložil Gustáv Rigan; str. 168.

Sošit 6. *V pavúčej sieti.* Povesť od Klemensa Junosza. (Szanowského.) Prel. A. Halaša; str. 124.

Sošit 7. *Drobné rozprávky.* Prel. J. Maro. Obsah: Z blata do kaluže. Od A. Čechova. Mnoho bude stáť. Skutočná udalosť. Napísal gróf L. N. Tolstoj. Rozprávka o Ivanovi durákovi a jeho dvoch bratoch: Semionovi-vojakovi a Tarasovi-bruchášovi, a nemej sestre Malanii, i o starom diablovi a troch čertíkoch. Od gr. L. N. Tolstého; str. 62.

Bielek Anton. Pozor na mládež. Lud. Nov. č. 6. „Slovenským Pohľadom". Tamže č. 31. Z banky. Veľkon. záb. príl. Lud. Novín. č. 40. Rozličné náhľady. Tamže č. 43. Tisza. Tamže č. 63. Z našich potuliek. (Varín, Tižina, Terchová, Zázrivá.) Tamže č. 63, 65. Výdobytky. Tamže č. 64. Nešťastné Uhorsko. Tamže č. 65. — Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 302. Bol zodpovedným redaktorom, majiteľom a vydavateľom „Lud. Novín".

Bielek Karol. O theorii. Rod. a Šk. č. 1. O praxi. Tamže č. 2. Všímajme si prácu, zamestnanie detí. Tamže č. 4. Chráňme detskú stydlivosť! Tamže č. 5. O jednom veľkom nepriateľovi učiteľstva. Tamže č. 6. O zlosti. Tamže č. 7. O lakomosti. Tamže č. 7. O zá-

visti. Tamže č. 8. Čo treba robiť, aby deti nerozmaznaly a neschúlostily sa? Tamže č. 9. O krádeži detskej. Tamže č. 10. O navykaní poslúchať. Tamže č. 11, 12. — Kde a jako kazí sa naša mládež? Knižky, Záb. a poučné, III, sv. 3., str. 19—28.

Bielek Kletus. Rok 1903. Nová dom. pokl. str. 42. Opustené dieťa. Rozprávka. Tamže str. 51—56. Jaro. Tamže str. 56. Delníkom. Tamže str. 60. Život. Tamže str. 65. Skosili už. Tamže str. 69. Spoločnosť. Tamže str. 89. Skalické dievčatá. Tamže str. 141.

Bielice Veľké. Adatok a nagy-bélici plébánia történetéhez. Közli: Paska István. Nyitram. Szemle č. 43, 45—47.

Bignio Mária. Sen devy. Slov. Nov. č. 123.

(Blaho Matúš.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 312.

(Blaho Pavel.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 312.

Blaho, Dr. Pavel. *Luhačovice slané kúpele na Morave.* V Uh. Skalici, 1903. Tlačou Jozefa Teslíka; m. 8° str. 30. — *Nová domová pokladnica* v. Kalendáre. — Nová domová pokladnica. Nová dom. pokl. str 43—48. Alkohol príčina nemocí! Tamže str. 76—80. Všeličo. Tamže str. 109—113. Obilné ceny. Tamže str. 117—119. Dunajsko-oderský kanál a jeho význam hospodársky. Tamže str. 133—134. Niektoré spolky v skalickom okolí. Tamže str. 144—150. — Redigoval „Pokrok", v ktorom podal, okrem iného, niekoľko úvodníkov nepodpísaných.

Blanchet Abbé. Nový Šalamún. Pútnik str. 162—164.

(Blasius Ján ml.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 314.

(Blasius Ján st.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 314.

(Blažek Michal.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 318.

Blémout Emil. Dobrák Mráz. Prel. Babiahorský. Lud. Nov. č. 25.

(Blcha Ján) († 6. nov.). Nekrolog. Slov. Týžd. č. 20.

(Bocko Daniel.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 322.

Bodický Cyrill. *Rozpomienka na krstnú smluvu a jej potvrdenie.* Nové rozmnožené vydanie. Usporiadal — —. V Lipt. Sv. Mikuláši. Nákladom vydav. a kníhkup. účast. spolku „Tranoscius". Tlačou kníhtlačiarne Klimeš & Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši, 1903; 8° str 85. O pohrabe J. Lacku, ev. farára moravsko-lieskovského. C. Listy č. 2. Dáta z cirkve malostankovskej. Tamže č. 2. Zpráva v. Zpráva o V. ev. a. v. vnútorno-missiovej a pastorálnej konferencii str. 3—7.

Bodický Michal. Preddunajský dištriktuálny konvent. C. Listy. č. 9. Slovenské služby B. vo Viedni. Tamže č. 9. — Ex lex! Pov. Nov. č. 5. — Blahoslavené oči. Stráž na S. č. 1.

(Bodický Samuel.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 323.

Bodnár Julius (J. B—r.; —s—r.; —r.) Neděle Devítník. Stráž

na S. č. 2. Neděle čtvrtá po Veliké noci. Tamže č. 5. Neděle čtvrtá po sv. Trojici. Tamže č. 7. Neděle osmá po sv. Trojici. Tamže č. 8. O konvente nitr. seniorátu. Tamže č. 8. Poučné zprávy z Nemecka. Tamže č. 8. Na počátku školského roku. Tamže č. 9. Advent. Tamže č. 12.

(Bodo Matej.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 323.

(Boehl Eduard.) Nekrolog. C. Listy č. 2.

Bohoslovec. Ludu môj, čítaj! Nová dom. pokl. str. 61—64.

(Bohúň Peter.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 327.

Bohuš od Váhu. Krutý osud. Obrázok zo života robotníckeho. Rovn. N. Kal. str. 143—149.

Bonnetain P. Zvädnutá láska. Poslov. A. Š. Slov. Nov. č. 137, 138.

Borbis Ján. K novozapočatému roku. C. Listy. č. 1. Z Nemecka. (O dr. Cremerovi a dr. Hardelandovi.) Tamže č. 11. — Hermannsburská luteránska missia. (S vyobrazeniami.) Tranovský str. 99—104.

Borch M. Zvädlé listie. Z nem. prel. D—ý. Denница č. 2. 3.

Boor Ján. I. „Pane, kam jdeš?“ II. „Poď za mou!“ C. Listy č. 6. „Nebo viděli sme hvězdu jeho!“ Stráž na S. č. 1. — Tri hviezdy. Tranovský str. 95. — Nábožné kázání v. Zpráva o V. ev. a. v. vnútorno-missiovej a pastorálnej konferencii str. 8—23.

(Borot Ján.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 339.

Borovohájsky. Krátke rozprávky. Ev. Kal. str. 89—91. — Ako sa siedme Božie prikázanie plní. Nov. Malých č. 1. Ztratená taška s peniazmi. Tamže č. 2. — Bolesť hlavy. Slov. Dom. Kal. str 8. Dve bájky. 1. Človek a krt. 2. Rieka a breh. Tamže str. 12. Prečo plačeš, dievka moja? Tamže str. 21.

Borsa. Ľadový kvet. Kresťan č. 50. — Túžba. Posol. sv. Ant. č. 2. Na Dušičky. Tamže č. 11. V Štedrý večer. Tamže č. 12.

Borský Miloš. Vysvětlení je nutné. Českosl. Vzájemnost č. 3.

Bothár Lud. Vstaneme z mrtvých. Sl. Nov. č. 82. Vlamač. (Preklad.) Tamže č. 93, 64. Tvoj som! Tamže č. 95. Vlastenec. Tamže č. 106. Načo je len srdce... Tamže č. 105. Nádej. Tamže č. 115. Čo si, povedz, na tom svete... Tamže č. 127. Dnešná výchova v. Kele. Povesť o láske. Tamže č. 177. Svätvečer. Tamže č. 290. V Štedrý večer. Vianočná historka. Tamže č. 290.

Bothár Michal (Spevomil.) Vianoce. N. Nov. č. 157. Ohlas z Laskomera. Sl. Pohľ. 510—512.

(Botto Ján.) Životopisné dáta. Malý Ottův. Slovník Naučný I. str. 343.

Botto Julius. Prvé počiatky cirkevného pravosúdneho osamostatnenia evanjelikov v Uhorsku. Príspevok k dejinám evanjelikov v Uhorsku. C. Listy č. 1—4. — Duro Rákóczy. Nákres dejepisný. Sl. Pohľ. str. 427—436, 492—504.

Brádňan Ján. Zakladajme stále lúky. Obzor č. 2.

Bratia, strieslivi buďte! V. Jablonovský.

(*Braxatoris* Andrej st.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 357.

(*Braxatoris* Karol.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 357.

(Pokračovanie.)

Literatúra a umenie.

Jednání sněmů moravských v letech 1792—1835. Z protokolův a jiných akt sněmovních sestavil *Rudolf Dvořák*. V Brně, 1904. Tiskem mor. akc. knihtiskárny. Nákladem Matice Moravské. Příloha Časopisu Matice Moravské. Str. XX. a 247 a 12, 8°.

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Kńiga VIII., svezak 2. Urednici dr. T. Maretić i dr. D. Boranić. U Zagrebu 1903. Cijena 2.50 krune. Str. 161—336, 8°.

Májové Kvety, čili nábožné rozjímania o blahoslavenej Panne Márii, pre májovú pobožnosť slovenskému katolíckemu ľudu venoval *Franko V. Sasinek*, jubilárny kňaz biskupstva bańsko-bystrického, a vydal *Fr. Richard Osvald*, správca fary, censor diecesánsky. V Ružomberku, tlačou knihtlačiarne Karla Salvu. 1904. Knižnice Kazateľskej svązok I. Príloha ku „Kazateľni" XXIV, č. 6. Str. 98, 8°.

Кн. Н. Д. Урусовъ: БЕЗСИЛЬНЫЕ ЛЮДИ ВЪ ИЗОБРАЖЕНІИ ЛЕОНИДА АНДРѢЕВА. Критическій этюдъ. С.-Петербургъ, 1903. Стр. 59, 8°. Цѣна 40 коп.

Dílo. Ročník 2. List věnovaný původní tvorbě české, hlavně dekorativní. Revue des beaux arts tchèques surtout décoratifs. Nákladem Jednoty výtvarných umělců v Praze Číslo 1. 1904.

Titulný list je hodne neumelecký, lebo nečitateľný. Kedy už prestane to barbarské bláznovstvo našej doby, že obťažuje sa nám čítanie? Budeme na posmech pokoleniam, ktoré prídu za nami! Typografia a v jej službe i umenie od samého počiatku maly na zreteli hlavnú požiadavku písma: *aby bolo čitateľné*. Teraz vymýšľajú písmo, nemajúce ničoho podobného typom od vekov všeobecne prijatým, ako by v typografii podmienkou krásy bola nečitateľnosť, teda neupotrebiteľnosť, naničhodnosť. My predsa chceme vedieť s prvého pohľadu, aké slovo kryjú písmená; my nechceme, ani nemáme času rozlušťovať hieroglyfy. Hatiť nás v tom je snaha nekultúrna, barbarská.

Alšovy Pohádky. S textem V. Říhy. Praha. Spisů Dědictví Komenského číslo 32. 1904.

Rozprávky pre ľud. Napísal *Jozef Gregor Tajovský* (1896—1900.) Druhé vydanie. Ružomberok. Tlačou a nákladom kníhtl. Karla Salvu. 1904. Str. 125 a 3, 16°. Cena 40 halierov.

Z päť dielov sveta. *Saharskou púšťou.* Poviedka zo severnej Afriky. Napísal A. B. Šťastný. Cena 30 halierov. Vydáva J. Teslík v Skalici. (Knižnica Mládeže. Sošit 1, 1904.) Str. 43, 16°.

Národopisný Sbornik československý. Vydává Národopisná společnost československá a Národopisné Museum československé. Redaktor *Jiří Polívka*. Svazek X. V Praze 1904.

Obsah: M. A. Smolková, *O starobylém pletení na „krosienkách" čili „krosiencích" u lidu uhersko-slovenského.* — T. Nováková, Východočeské lomenice.

A Magyar nemzeti múzeum Néprajzi osztályának Értesitője. (Az „Ethnographia" melléklete.) V. évf., 1904. január – február, 1—2. szám.

Na str. 1—19: *Az eperjesi jaslicskárok* (Presovskí jasličkári = Chodenie s betlehemom). — Str. 20—27: *Bindt-Márkusfalvi betlehemes játék* (Betlehemská hra z Markušoviec na Spiši). — Str. 28—41: *A szláv karácsonyi játékok főbb typusai* (Hlavnejšie typy slovanských vianočných hier).

V prvom Jur Tarczai podáva z Prešova úplný slovenský text (s maďarským prekladom) vianočnej pastierskej hry, s notovanými spevami a s fotografickým vyobrazením jednotlivých výjavov. Pritom píše:

„Vianočná hra prešovských *jasličkárov* je povestná v celom Hornom Uhorsku. V Šariši, Zemplíne, Abauji a na Spiši každého Prešovčana prezývajú jasličkárom. Okrem tejto v Prešove je zachovaná ešte i druhá vianočná hra: *Dorota*. Šesť chlapcov sa spojí a z domu do domu chodiac prednášajú legendu o sv. Dorote vo forme divadelnej. Osoby v legende sú: anjel, kráľ, Dorota, Teofil, kráľov minister alebo rytier a čert. Kostym hercov je veľmi jednoduchý, okrem čerta, ktorý upomína na groteskných čertov stredovekých stenových obrazov. Reč hry je slovenská. Teofil očerní sv. Dorotu u kráľa, ale jej nevinnosť pri výsluchu vyjde na javo s pomocou anjela, Teofil je teda trestaný statím a dušu jeho odnesie čert. V texte prichodí len jedna pieseň, keď Dorota prosí o pomoc; je to asi nejaká stará cirkevná melodia, pomiešaná slovenskými motívmi.

„Vianočná hra jasličkárov je omnoho zaujímavejšia, farebnejšia a rozmanitejšia. Dávnejšie predstavovali ju dospelí murári, chodiaci z domu do domu, a za svojho detstva neraz s opravdovým pôžitkom díval som sa na ich fantastické obleky, na ich veľký betlehem, zaľudnatelý z dreva vyrezávanými farebnými postavami, sviečkou osvetlený, na hru, zaujímavo podivnú pri ich obradových pohyboch. Z ich zádumčivých piesní, skladajúcich sa z prostých melodií, i pozdejšie nejedna zazvučala v mojich ušiach, keď bol som na horných stranách a jasličkári prišli mi na um. Samú pastiersku hru vidieť dlhé časy nemal som príležitosti. Keď na posledné vianočné sviatky bol som v Prešove, s Dorotou prišli i do domu jedného z mojich známych. Zase rozpamätal som sa na jasličkárov, ale už nikto nevedel mi povedať o nich. Konečne na katolíckej fare dozvedel som sa, že vianočnú hru jasličkárov vrchnosť zakázala, lebo jej pestovatelia s postupom času už nedostávali prístupu do mestských domov a len v krčmách predstavovali svoj kus, okoreňujúc ho svojimi oplzlosťami. Vtedy nemal som o tom ešte vedomia, viac len tušil som, že táto starodávna prešovská špeciálnosť nemôže byť bez všetkej národopisnej zaujímavosti, pritom všetkom vyzvedal som sa, či v predmestiach a v horných ľudnatých záhradách okolo Prešova nebolo by ešte stopy po jasli-

čkároch? Málo provinciálnych miest jest, ktorých obyvateľstvo tak zaujímalo by sa za kulturálne veci, ako obyvateľstvo prešovské. Pri pomoci mojich známych podarilo sa mi v predmestiach prísť na stopu jasličkárom. Tak, povzbudený redaktorom tohto časopisu, dal som odpísať text vianočnej hry, znotovať jej piesne, sfotografovať hlavnejšie výjavy a potom celú ich garderobu kúpil som pre národopisný oddiel Národného Musea (Nemzeti Muzeum).“

Text pastierskej hry spísal Jozef Tkáč, prešovský rodák, 17-ročný, kamenársky učeň, ktorý predstavoval *Starého* (starého pastiera[1]). Tým prešovská hra vzácna je i pre poznanie dialektu.

Text markušovskej hry je — chudobnejší, kratší. Menej zaujímavosti má i s jazykovej stránky. Základný text nie je spišský; bol spísaný v strednej slovenčine, s primiešaním bibličtiny.

V treťom článku *(Hlavnejšie typy slovanských vianočných hier)* Jozef Ernyey porovnáva texty slovenské, české, poľské i maďarské (lebo v maďarských betlehemských hrách sú prevzaté i typické mená osôb, vystupujúcich v hrách slovanských — Öreg, Kuba, Kubo, Guba, Jakab. Látku Ernyey zná slovenskú z Dobšinského, zo Slovenských Pohľadov, českú z Českého Lidu, poľskú z Wisły, Ludu a z vydaní krakovskej akademie. Ale — celkom správne — prichodí k vývodu, že materiál dosiaľ zapísaný nie je dostatočný k tomu, aby sa mohlo určiť, aká bola pôvodná a pravdepodobne spoločná forma česko-poľsko-slovenských hier, kde povstala a jako sa šírila?

Časopis Museálnej slovenskej spoločnosti. Ročník VII, číslo 2. Turčiansky Sv. Martin, 1904.

Obsah: Obetné kamene a stupaje v kameňoch. Podáva Pavel Socháň. — Ten náš starý Kriváň. Podáva Starohorský. — Mlynárske právo. A. K. — Vyzvanie. Andrej Kmeť. — Povery v Terchovej. Podáva Michal Vojtek. — Malý archív, Z archívu r.-k. fary v Zubrohlave. Podáva Kopiecki. — Rozličnosti. Zápisnica. Soznam darcov. Odborné časopisy a knihy.

---

[1]) V texte Dobšinského (Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské) starým pastierom je Kubo; tu Kubo a Starý sú dve osoby.

Rok 1904. Sošit 5.

Slovenské Pohľady.

Z pozostalosti Ondreja Bellu.

Zo starej kroniky.

Jak sa ide na Záhrenie,
postavili umučenie.

Šli, raz, tade traja ženci
Uhoršťania a šibenci;
a jak hľadia, len tak hľadia,
na Záhrencov sa škaredia:
»A už čo je pravda čistá:
hej. takého Pána Krista,
úbohého, chudobného
nikde do dňa do súdneho!
Nahého ho nechávate
v palčivosti, v mraze, v blate.
Či neriekol — neondejte —:
»Nahého mi zaodejte!?«

»Ja mu nechám tu halenu,
kým Záhrenci dáku sženú,«
z Uhoršťanov jeden rečie
a halenu starú svlečie.

»A ja mu tu nechám krpce,
zkúšal za nás lotrov trpce,«
povie druhý a ich, hľaže,
na prebité nohy viaže.

»A ja mu tu nechám čiapku,
snáď mi zkriati moju babku,«
povie tretí a krvavú
prikryl Pánu Kristu hlavu.

Záhrenci sa zadivali,
za ušima poškriabali:
»Dobrí ľudia, pravdu máte —
vidno, svetom chodievate

a viac viete: čo móresy,
jako my tu medzi lesy.
No tak zostať to nemôže,
u nás iný kroj, — jakože! —
musíme ho obliecť sami,
aby mohol medzi nami
ukázať sa jako sluší, —
povinní sme svojej duši.
My vám pekne dakujeme,
no dar prijať váš nesmieme.«

»Eh, Záhrenci, či ste z Boha!?
Veď by nám tu prischla noha,
keby sme zas s sebou brali,
čo sme Bohu obecali.«
Rukama sa, nohma bránia
k nebu hľadiac Uhoršťania.

Starý hrobár chcel reč skrátiť:
»Dar by mohol Boh len vrátiť:
a toho sa nedočkáme,
lebo Pána Krista známe,
že vždy prijal bez otázky,
čo mu dali ľudia z lásky.
Až tento kroj s neho spadá,
potom prijde na nás rada.
Ak už chceme Krista uctiť,
nesmieme my nahých pustiť,
čo nám pekne tým, čo mal,
nášho Krista zaodiali.«

A Záhrenci hneď hotoví,
viedli žencov k rychtárovi;
napražili vajec, mäsa,
stolovina zhýňala sa,
víno tieklo, hudci hrali.
Uhoršťania vykrúcali
šumné dievky, švárne ženy,
a keď šli preč na brieždení,
každý stúpal jak k sobášu
v nových hábach k Mikulášu.

* * *

Preblahoslavene žijú,
čo nechápu blasfemiu,
oni i tým, čo utratia,
dušu svoju obohatia.

Z básní Alexandra Petőfiho.

Preložil *Hviezdoslav.*

Tisa.

Pod večer už v letný deň ktorýsi
zastal som u krútiacej sa Tisy,
Túr kde malý náhli do nej, v sladký
ako decko objem svojej matky.

Rieka hladko tak, tak krotko pritom
bezbrežným si tiekla za korytom,
nechcela, by slnečné sa blesky
potkýňaly na vĺn arabesky.

Zrkadlom jej lúče červenkavé
(rôj jak víl by) tančily si hrave,
temer bolo čuť ich krôčkov znenie,
drobnuľkých sta ostrôh zavírenie.

Kde som stál, strel piesku koberec sa
žltý, priam však skryl sa v poli predsa,
otavy kde radkov k nedohľadku,
ako v knihe riadok popri riadku.

Za lúkami nemom vo dôstoji
vysoký háj. V ňom už noc sa stroji;
mrk mu v šticu hlaveň z vatry šmari:
zdá sa horeť — či krváca vari?

Onde zas za Tisou, pozdĺž brehu,
kriaky lieštin, rakýt v pestrom sbehu;
medzi sebou jeden otvor strežú:
ním zrieť diaľnej dedinôčky vežu.

Šťastných chvíľ pamiatkou maľovanou
ružné mráčky tiahly nebies baňou.
Z najďaľša jak cez hmlu, fáteľ sprchy
zrely na mňa marmarošské vrchy.

Ziaden ruch. V tiš sviatočnú len vtáčik
čo tu i tu pískol, preletáčik.
Zo diaľavy šerej mlyna hukot
predchodil mi, sťa komárov bzukot.

Sedliačka v tom zkrsla na zákľuke
riečnej, mne oproti. Krčah v ruke.
Po mne pátrala, kým ponačrela
čbán svoj; potom brnkla zpäť ni strela.

Stál som nemo, sochou do polohy,
jakby boly tam mi vrástly nohy.
Duša sa mi v omam zatočila,
od prírody večnej krásy spilá

Ó, prírodo s tvojou prevelebou!
ký by jazyk smel závodiť s tebou!?
Slávna ty! čím lepšie sfingu dávaš,
tým nám viac, tým krajšie nám rozprávaš. —

Pozde v noci došiel som na stanu,
na večeru z plodín prichystanú.
S druhmi dlho sme besedovali.
Bĺkal ohník ráždim nachovalý.

Medzi iným ja k nim: »Tisa, chúďa —
prečo jej len krivdíte tak, ľudia?
Toľko chýb jej vytýkate, reku,
a zem má v nej tú najtichšiu rieku.«

Pár dní na to z polosna ma zrazu
zvon vyrušil, hlásajúci zkazu.
‚Povodeň tu!...' znelo v strašnom chóre;
vyzrem von, a vidím vám až — more.

Zblaznelec jak, pút keď pozbaví sa,
prez rovinu valila sa Tisa,
rvúc pretrhla hať sťa nití spletok,
trôfala si svet pohltiť všetok!

Kvety.

Do poľa sa vše zatúlam,
kde po tráve skvost kvetu tkvie.
Hoj, kvietky-dietky, jak vás mám
rád! aké ste mi milutké!
Zriem kvet, jak bol by dievčinou,
hruď zdme mi, srdce sám chvat je. —
Keď zomrem, nože na môj rov
mi zhusta kvetín nasaďte.

Z nich prisadnem si k daktorej,
s ňou shovor zvediem zúprima,
jej vyznám lásku, i sa jej
opýtam: či tiež ľúbi ma?
Nepovie, verím však, že slov
rozumie mojich podstate. —
Keď zomrem, nože na môj rov
mi zhusta kvetín nasaďte.

A kto zná: zápach nenie-li
reč kvietka, plná dúm i túh?
len chápať nie sme umelí,
prez telo nemôž' v duše sluch;
nečuje telesný náš krov,
len vonia zvuky ducha tie. —
Keď zomrem, nože na môj rov
mi zhusta kvetín nasaďte.

Hej, vôňa rečou kvetu je,
a táto jeho piesňou zas;
i jak môj živel vyzuje
ten hrubší stan svoj v hrobe raz:
nie voňať viac, len znov a znov
čuť budem piesne kvetnaté. —
Keď zomrem, nože na môj rov
mi zhusta kvetín nasaďte.

Čo kveto-spev, ty, kveto-voň,
tam budeš uspávankou mi,
pri znení jejž — sťa rajský zvon —
vše na jar usnem, vedomý,
že do budúcej v ríši snov
mi duša blahom zbohatie. —
Keď zomrem, nože na môj rov
mi zhusta kvetín nasaďte.

Kde deva krom teba, čo vládala by...

Kde deva krom teba, čo vládala by
let duše mojej nasledovať?
a krom mňa kde muž, v tvojho srdca aby
sa vedel hĺbku ponorovať?
Nám svedčí spolu; vzájomne sme boli
my určení si v stvorenia už svit...
Boh spojil naše duše k svojej vôli,
ich človek nemá moci rozlúčiť.

Jak útočia — nech! so sebectva zbrojou
hrdzavou na nás v hneve ľútom;
my odrazíme zľahka úder svojou:
čarovným ľúbosti to prútom.
Je láska najväčší rek v bitiev poli,
aj najčastejšie znala zvíťaziť...
Boh spojil naše duše k svojej vôli,
ich človek nemá moci rozlúčiť.

Až horúco sa ľúbime. Tys' čistá,
ó, devo, svätice zjav skvelý;

a ja ak v mysli mal som aj škvŕn: zista
v plameňoch mojej lásky ztlely.
Zač zdusiť chcete srdc nám súplápol? I
na oltár sluší taký svetlý kmit...
Boh spojil naše duše k svojej vôli,
ich človek nemá moci rozlúčiť.

Tvoj som, môj anjel krásny, ako že ty
si mojou večne! Spolkovite
poputujeme až, kde žitia méty,
po ružiach, tŕňoch; a keď žitie
preradostíme-prežialime zpoly,
i v hrobe vedno budeme tlieť, hniť...
Boh spojil naše duše k svojej vôli,
ich človek nemá moci rozlúčiť.

Musa a mladucha.

(Voľný preklad.)

Ktos' klopal. Kto to? opýtam sa hneď.
»Dievčina«, bola zvonku odpoveď.
‚Dievčina? Ach, tak odpustite,
dvier nemožno mi otvoriť;
len predstavte si, prosím, náležite:
čo by mi rekla moja mladucha
(ba z hanby pod zem bych sa musel skryť!...),
keď chýr ten svojím časom
by pošuškli jej do ucha,
že dámu prijal, hľa, som?
čo viac i ako mladý zať...
bo žením sa, to ráčte v známosť vziať.'
»Som práve preto prišla,« zavznel zas
za dvermi smutno devin hlas,
»hej, práve preto sem som zamerila;
ó, otvor — Boh ťa za to požehnaj! —
Mne otvoriť preds' môžeš trebárs raj:
veď ja som tvoja starodávna milá —«
‚Čo? stará láska? och, to veľa!
tým menej vojdeš, čo bys' ako chcela.
A potom, ako dobre viem,
ja ani nemám starodávnej milej;
lož bola špatná v pravdy odení,
keď v chvíľke rozmarilej
som deve riekol, že ju milujem...
Bol básnický to ľahký zápal,
len oheň slamený,
čo jak sa zrodil, hneď i zkapal.

Toť vo mne láska prvá, pravá však;
Boh skáraj ma, ak nenie tak!'
»Nikoho neľúbils'? vec nemožná:
si ľúbil kohos', jednu, a tož mňa;
vpusť: ja som tvoja Musa —
A či i teraz ešte predaromne
ti klopem na dvere,
keď vyznala som meno v dôvere?«
‚Tys', holubičko moja rozmilá,
ty, drahá Muso? — hrúza! hrúza! —
čo si tak pozde mi to zjavila?
Oj, poď dnu! hybaj ko mne,
poď: otvorené dvere do korán,
hľa, otvorená sladký na pokoj
i náruč moja — brána všetkých brán,
v hrad, jasný-teplý srdca city —:
vstúp v moje bydlo skromné;
objím ma, zlatý anjel môj!
Tak je, tys' bola jediná,
už miloval som dosiaľ v svojom žití,
i po hrob budem milovať,
ľúbezná, švárna dievčina
ty, ktorú súdby dobrá vôľa
mi k boku preto pridelila snáď,
by aspoň jedna bytnosť bola,
jejž ňádra tlkom súcitu
i vtedy ešte bijú za mňa, vtedy,
keď v časiech nevýslovnej biedy
svet opustí ma celý tu.
A tak sa stalo. Chudáka,
šuhaja skoro opustili
priatelia, známi. V tvŕdze chvili
len ty, vždy verou rovnaká,
si chovala ho na pamäti,
i ako paprk v mračnách zlatý
mu techou bolas', čo tak sám sa trudil,
a družkou mu, kým dlho, trápne blúdil.
A teraz mal bych ťa ja zabudnúť,
k nejž pripája ma toľko svätých pút?
Nie, nie! v tom srdci zbudneš večite,
je ono veľké, dosť sa vmiestite
v ňom obidve, ba pohodlne;
a verím, viem, má pravdu predtucha,
že pri pokoji, láskyplne,
o súcitnosti sladkej hotovizni
tam budete si spolu nažívať,
bo ty a moja mladucha
ste sestry, vlastné sestry, čo viac, blizny:
na nebi ste sa razom zrodily,

na nanajkrajšej hviezde
(hej, najkrajšia z hviezd bola vaša mať!),
v tom istom, z lúčov pouvitom hniezde,
a ztaď vraz na zem ste sa spustily
na krielach z dúhy stkaných
za jedných jara zorí krásnych ranných,
by mňa ste totu blažily!'

Poesia.

Ó, poesio svätá, ako veľmi
si ponížená, po dôstoji ti
jak šliapu hlupci, a to práve, keď
sa usilujú, by ťa pozdvihli!
To rozhlasujú svetom kňazia tvoji
bez pomazania, s krikom hlásajú:
vraj, svetlicou si, áno, veľkopanskou,
nádhernou, ligotavou dvoranou,
kam jedine len vo vyleštených
črieviciach možno slušne prichádzať.
Och, mlčte, falošní vy proroci,
cit! máčku pravdy v slovách vašich niet.
Básnictvo nenie sieňou besednou, kam
dav vyfintený chodí klekotiť,
ten plevelový spoločnosti výber;
viac básnictvo je! takou budovou,
čo otvorená stojí komukoľvek,
každému, kto má žiadosť pomodliť
sa, slovom: kostol, do ktorého vkročiť
i v krpcoch, ba i boso svobodno.

Ruža.

Napísal *Ondrej Kalina*.

Nebohá moja tetka, osoba ináč múdra a bohabojná, verila v duchov a mátohy, mocnosti mesačných nocí. Ona vôbec milovala tajemno: čo mne z počiatku bolo nesrovnateľným s jej striezlivou a energickou povahou. Rada vypravovala o nočných zjavoch, ktoré buď sama videla alebo iných slyšala vypravovať o nich; ktoré bolo možno vysvetľovať si i na prirodzený spôsob, ale o nichž ona verila, že boly zázračné. Lebo viera tá ju blažila. Pozoroval som časom, že vypravovanie tajemných príhod naplňovalo jej srdce dráždivou a zároveň utišujúcou rozkošou. Podobne mierne užitý alkohol pôsobí na nervy, zastierajúc ducha hmlistou slasťou.

Ja som býval voči nej tichým pochybovačom; ale rád som ju poslúchal. A pri jednej príležitosti, chtiac posvietiť na pôvod mátoh, rozpovedal som jej, čo sa raz mne prihodilo v útlom detskom veku.

*

Sotva mi mohlo byť vtedy viacej, jako štyri roky. V blízkej od nás dedinke zomrela zámožnému statkárovi, zemanovi, manželka. Pamätám sa dobre, že jej smrť narobila u nás mnoho šumu. K matke prišly súsedky, a dôverne rozprávaly si navzájom rozličné prípady z manželského života nebožky, okolnosti jej nemoci a smrti. Vtedy nerozumel som ešte mnoho tým veciam, ale predsa som si zapamätal jedno-druhé. Zomrelá statkárka mala byť krásavicou; jej manžel vzal si ju z lásky, ale potom ochladol k nej k vôli cudzím ženám, dedinčiankam. V domácnosti býval preto svár. On bol prudký a surový, a došlo i k tomu, že ju bil. Keď ochorela, sama si priala smrti, lebo videla v nej spásu svoju. Predpísaný liek, ktorý mala užívať po lyžici každú hodinu a ktorý stál u hlav jej postele, v záchvate horúčky vypila naraz. To sa stalo po obede, a v noci na to zomrela. Po sebe zanechala dievčatko, ktoré podobalo sa matke, jako by jej bolo z oka vypadlo. Ženy u nás maly so zomrelou velikú sústrasť a považovaly ju za mučenicu. Ja som jej nikdy nevidel, ale, podľa rozhovoru matičky so súsedkami, utvoril som si o nej v detskej hlave obraz ženy s aureolou tajomnosti, mučeníctva a krásy. Súvis a význam uvedených príbehov a okolností jej života vtedy som ešte veľmi nedostatočne chápal; až pozdejšie, keď som dospieval, rozpomínajúc sa na ne, vnikal som po troche do ich skrytého smyslu.

V deň pohrebu vyšlo z našej obce mnoho ľudu, a najmä žien, na cmiter. Bolo to koncom leta. Deň bol krásny, a slnko chýlilo sa už k západu. Zvony na oboch kostolných vežiach hlaholily k pohrebnému sprievodu, a mohutné ich zvuky niesly sa až za okolité kopce. Matka pojala ma so sebou na pohreb a viedla ma za ruku. Pred nami, i za nami šli hradskou mnohí ľudia, náhliac sa, aby nezameškali príchod sprievodu do cmitera. Cmiter, v ňomž zemianka mala byť pochovaná, stál pri samej hradskej ceste a náležal našej obci; ale pochovávali v ňom i zo súsednej drobnej dedinky.

Keď sme prišli na miesto pohrebu, našli sme tam už mnoho shromaždeného ľudu. Jama bola vykopaná pri murovanej ohrade, blízko silného kamenného kríža, na ktorom visela pozlátená socha Umučenia, hľadiaca ponad múr na hradskú. Pamätám sa, že do tých čias nevidel som slávnostnejšieho zástupu, jako na tomto pohrebe. Prišlo mnoho kočiarov a na nich mnoho neznámeho panstva. V tlačenici odlúčil som sa od matky, a utiahnuc sa stranou, kde bolo menej ľudu, chodil som potom od hrobu k hrobu, prezerajúc kríže, ktoré zväčša boly drevené; len kde-tu stál kamenný stĺp, alebo železný kríž. Na jednom hrobe zasadený bol ružový ker a na ňom kvitly červené ruže. Jednu z nich som si odtrhol a priniesol domov.

Ruža tá stala sa mi pamätnou!

V úzadí nášho dvora, v malej chalúpke, bývala stará babka,

ktorá ma kedysi kolísavala a dosaváď pestovala. Bola učinená staroba a skromnosť. Stravovala sa u nás, a čo do stravy nebola asi priebernou; lebo keď som dostal od matky krajec chleba, a nemajúc práve hladu, žmolil z neho malé guličky a rozhadzoval okolo seba, ona ich sbierala so zeme a jedla. Pritom ma napomenula, aby som nehádzal chlebíček na zem, preto že je vzácnym darom Božím. Ja som si pripustil k srdcu jej slov, a žmoliac ďalej guličky, pchal som jednu za druhou do jej vráščitých úst svojimi drobnými prstíky.

Prijdúc domov s cmitera, pochlúbil som sa s ružou pred touto starou babkou.

„Kto ti ju dal?“ otázala sa ma.

„Odtrhol som si na cmiteri,“ odvetil som.

Ju to patrne predesilo, lebo mi riekla: „Duša moja, zanes ju hneď nazpäť na hrob, kde si ju odtrhol.“

Mňa zarazily jej slová; ale odvetil som na vzdor, že nezanesiem. Rád som bol, že som ju mal. A cítiac jej podružné postavenie v našom dome, i moju prednosť, ako vzácneho a hýčkaného člena rodiny, nebál som sa jej a necítil sa povinným poslúchať ju.

„Keď ju nezanesieš, príjde ťa v noci mátať duch,“ riekla starenka.

Ale neposlúchol som.

Ona šla zavolať matku, ktorá prišla neskoršie za mnou s pohrebu. Vracajúc sa s ňou, hovorila jej, jakú som si priniesol ružu; a tvrdila vážne, že to není vec dobrá: lebo duchovia umrlých prichádzajú si v noci pre veci, ktoré im boly s hrobov odnesené. A aby neprišli, vec takú musí vraj ten samý nazpäť zaniesť, kto ju vzal. Na dôkaz pravdivosti slov svojich uviedla prípad zo života, jako brata jej prestrašilo, ktorý sa stavil, že prinesie kus kríža s hrobu v noci. Mne začalo byť nevoľno následkom tej reči; i pozrel som na matku, chcejúc vyčítať z jej očú, či ma pestúnka nestraší na plano. Ale nevyčítal som nič podobného. Matička sama bola dosť poverčivá, aby pripustila pravdepodobnosť jej tvrdenia.

„Choď, môj synáčku, “riekla mi, „a polož ružu na hrob v cmiteri, kde si ju odtrhol. Lebo v noci vstane z hrobu kostlivec, príjde k tvojej postieľke a bude ju zpiatky požadovať od teba.“

„A kebys' mu ju nechcel dať, bude ťa škrtiť,“ doložila pestúnka.

Ja som bedlive striehol na každé ich slovo a mlčky uvažoval o ňom; a trebárs som ešte dobre nechápal, jako sa vec má s tými duchy, slová pestúnkine vzbudily vo mne strach a úžas. Už bych sa bol rád sprostil ruže na jakýkoľvek spôsob, len kebych ju sám nebol musel niesť na cmiter. Toto miesto, kde ešte len pred hodinkou s potešením som sa prechádzal, naraz predstavilo sa mi v duchu hrozne príšerným; a začal som ho nenávidieť, i s jeho podvodnými krásami, že mi spôsobilo túto nesnádz. A poneváč bolo už na mrkaní, nebol bych sa odvážil ani zďaleka sa priblížiť k nemu, nie to ešte vstúpiť do vnútri. V úzkostiach bolo mi do plaču; a abych uspokojil matku, i samého seba, sľúbil som jej, že ružu na druhý deň zanesiem do cmitera, lebo potme bojím sa ísť. Matka

s tým súhlasila; ona zase nepochopovala toľme vážne celú záležitosť moju, jako stará pestúnka.

Po jej odchode ostal som na chvíľku samotný so svojimi nejasnými predstavami o mátohách. Ružu, ktorú som bol položil na lavicu, teraz zastrčil som pod hodiny, stojacie na kasni na nízkych alabastrových nožičkách, a síce hodne ďaleko pod ne, v tej domnienke, že čím lepšie bude ona ukrytá, tým bezpečnejší budem pred mátohou.

Otca nebolo vtedy doma. Ešte z rána odišiel na lov v spoločnosti priateľov, a nevrátil sa do večera. Keď nastala hodina spánku, poprosil sam matku, aby ma vzala k sebe do postele; lebo mal som obavy pred príchodom ducha, i nechcel som ostať o samote. Ale s obavami svojimi neprezradil som sa jej. Ona si myslela, že sa chcem pomazlíť s ňou, i vzala ma k sebe s radosťou. Ruža moja cez večer vypadla jej už z pamäti. Nie však mne.

Neviem, koľko mohlo byť hodín v noci, keď som sa zrazu strhol zo sna a posadil sa na posteli. Splašene a v podivnom horečnatom rozčulení rozhliadol som sa okolo seba. Po pravici mojej ležala matka, oddychujúca tichým spánkom. Do izby oknami padal tajomný svit luny; videl som v nej všetko jasne. Pri samej posteli sedel veliký čierny pes s lysinou na čele, mne neznámy. V dome mali sme tiež psa, ale náš to nebol. Pes ten, sediac, hľadel ponad matkine plecia mne priamo do očú; a mňa bral závratný strach. Chcel som zobudiť matku, ale nevedel som sa odhodlať k tomu. Raz som nevedel, čo si počať? I ukryl som hlavu pod perinu: avšak pes neodchádzal mi zpred očú. Keď som sa obrátil tvárou k stene, i tam som ho videl.

Muky moje trvaly dlho, než som znovu usnul, unaviac sa.

Ráno som sa prebudil, keď do izby vkročila matička, ktorá už dávnejšie vstala a teraz prinášala mi raňajky. Pomáhala mi pri obliekaní, a ja rozpovedal som jej, čo som videl v noci. Ona z počiatku myslela, že to bol len náš pes, ktorý síce nebol čierny, ani veliký, ale mal podobne lysinu; ale spomenúc si, že ten bol s otcom na poľovačke, nemálo podivila sa mojemu videniu.

V najbližšiu nedeľu, po odpoludňajších službách Božích, šli sme s matičkou na návštevu k miestnemu farárovi. Farár, čo do hodnosti prepošt, bol krstným otcom matkiným; a ona v nedele a sviatky, idúcky s nešpor, riadne pristavila sa u neho na návštevu. Tentokráť vzala i mňa so sebou. Tam na jej vyzvanie musel som vyrozprávať prepoštovi o psovi, ktorý sa mi ukázal minulej noci.

„Bol to váš vlastný pes," nevrle riekol kňaz matke, nechcejúc akiste dopustiť, že by to bol duch býval.

„Nie!" namietla matka, „ten bol vtedy s mužom na poľovačke; a cudzí tiež nebol, lebo keď som vstávala, bola bych ho zočila. Ale nevidela som žiadneho psa v izbe."

„Podivná vec!" odvetil kňaz a skúmavo pohliadol na mňa.

*

Keď som dokončil vypravovanie môjho príbehu, tetka riekla to samé, čo kňaz: „Podivná vec!“

„A prečo podivná?“ otázal som sa.

„Musel to byť predsa len duch, ktorý sí prišiel pre ružu.“

„Áno, duch!“ odvetil som, „ale zrodený v mojej podráždenej fantásii.“

Ona nedôverčive krútila hlavou.

Rozpovedal som jej ešte jeden príbeh, na objasnenie, jako si sami tvoríme v mysli našej strašidlá. — Šiel som raz s chlapci do lesa na huby; vtedy som už bol chasníček, navštevujúci školu. Šli sme do lesíka, ktorý bolo vidno z okien tetkinho domu. Z počiatku držali sme sa pohromade; ale potom zaostal som nazad, a razom ocitnul som sa samotným. Šero a tichosť lesa pôsobily na mňa tajomne. Obzeral som sa po kamarátoch, volal na nich; ale ti boli už ďaleko, nepočuli. Pobehol som za nimi; nenachádzal som ich. V tom zašumel vietor. Les zahučal, a hučal čím dial mohutnejšie. Spomenul som si na medveďov a vlkov, ktorí sa zdržujú v lesoch. Pojal ma strach: i dal som sa na zpiatočnú cestu. Napred krokom, potom som bežal. Les okolo mňa a za mnou šumel a hučal; a mne zdalo sa, že sa ženie za mnou celý kŕdeľ vlkov. Bez dychu dobehol som na čistinu, kde krásne svietilo slniečko a pažiť smaragdová sa rozprestierala. I vydýchol som si tam blažene, v pocite bezpečnosti, jako bych bol skutočne unikol hrtanu divých šeliem.

„To bola len fantásia,“ riekla tetka.

„Všetko je to fantásia,“ riekol som. „Pobúrená krv predvádza zrakom našim obrazy, i keď v skutočnosti ničoho není: podobne jako vo sne alebo v horúčke. A keby naše pestúnky neplašily útleho ducha dietok rozprávkami o mátohách, nebolo by toľko strašidiel, lebo myseľ naša naučí sa plašiť samú seba. Ale Boh všeliké hnutie srdca nastrojil k svojej sláve!“

Pieseň v kvetni.

Zeleným odela sa zbožím roľa a z trávy zelenej si
Tkatú sukňu dolinôčka obliekla; tiež jasajúca paša šibla pahôrkom.
Na vŕbe olistená vetev povláva; v smreči chvoje vonné
Zachvievajú sa tak, ako predtým pri príchode Vesny, oheň dýcha-
[júcej.
Na jabloň bledoružový kvet sadnul, zas na višňu jak sniažik.
Po závodi trpky rozptýlené prevoňavo zakvitly.
Na ňádrach ľalií pel ten istý; na líčkach ruží zápyr krásny
A kmit v očkách nezábudky tentýž, akokoľvek jari pominulej.
V sihline nahlinkavý holub hrkúta. Ponad zbožie škovrán
Vábnou piesňou ospevuje milú, ktorá ľúbostnú mu dáva odvetu.
Maličká ani muška, ani včelička bzučať nezabudla.

Vetríček sa známym šepotaním kvietkom útlym prihovára.
Potôčka primlúvanie, skočný jarčeka žblnkot, hukotanie
Rieky prevelebné? ako by ho v dobe detstva s rozplesaným
[srdcom počúval!
Od prvu Božím trvá všetko prikazom: bez neho byľ trávy
Neuvädne; ľalie list farby neutratí, škovrán hláska nepremení!
Bože môj! len rod môj by mal reč zavrhnúť, čo z úst tvojich zdedil —
I ja devu milovanú škrekom cudzím moriť by som mal?
Svitni mi v myseľ, Hospodine! aké to znamenie, že mluvu
Rodnú odorvať nám drú sa ľudia, k obrazu vraj tvojmu stvorení?
Nenávisť to, že slovenčina nádherná prevyšuje krásy
Všetky? A či z trestu pomätenosť rozumu, v nejž háveď planá
[utonúť má?
Stvorenstva panovniče večný! viera mi rozožihá ducha,
Že my v stine krýdel tvojej milosti sa nachádzame od prvu až
[podnes!
A že byľ trávy slabej ako nezvädne, ľalie list jemný
Neutratí farby, ako škovrán hláska nepremení bez rozkazu tvojho —
Ani môj preskromný rod svoju neztratí mluvu plápolavú,
Lež ňou veky trvať bude u panožia Tatier ku oslave tvojej.
Od vekov čneje mŕtvy Kriváň — doba kde, ktorá pochová ho?
Od pradoby žil môj živý kmeň, žiť večné bude veky a s nim
[slovenčina!
Hospodine, zastinenie naše, srdečná ti vďaka!

1904. *Hájomil.*

Dva úryvky z Wilhelma Tella,

drámy od *Fridricha Schillera.*[1])

Preložil *Martin Sládkovičov.*

I.

Tretieho dejstva výstup treti.

Lúka pri Altorf.

V popredí stromy, v úzadí klobúk na žrdi. Výhľad je zamedzený vrchom Bannberg, nad ktorým vyčnieva sňažné pohorie.

Frieszhardt a **Leuthold** stoja na stráži.

Frieszhardt. Je márna naša stráž. Ni živá duša
sem nesbliži sa klobúk pozdraviť.
Veď bývalo tu jak o jarmoku,

[1]) Hlavnejšie osoby v úryvkoch prichádzajúce sú: *Hermann Geszler,* Reichsvogt alebo Landsvogt (zemský fojt, zemevládca, sťaby zastupiteľ panovníka, mavší alebo aspoň si osobovavší veľkú, temer suverennú moc nad ľudom Geszler bol tyran úbohého ľudu tak ukrutný, že obyvatelia

a teraz celý hon sťa vymetený,
odkedy pajác ten tu na žrdi.

Leuthold. Len podlač zavše doplazí sa a
nám na zlosť zmáva otrhanou čiapkou.
Čo statočnejší ľudia, naďaleko
obídu radšej miesto, než by mali
tu pred klobúkom krčiť chrbáty.

Frieszhardt. Tadeto musia ísť, keď z radného
sa berú domu v poludňajšiu dobu
Toť myslel som už: lapím kohos' z nich,
bo žiaden nemal v hútke zdraviť širák.
I zbadajúc to Rösselmann kňaz (šiel
od nemocného), hneď sa postavil
i so sviatosťou tamo pred žrď priamo —
Kostolník musel na cengáčku cengať:
i kľakli razom všetci, i ja sám,
svätosti vzdajúc hold, nie širáku. —

Leuthold. Čuj, kamarát, mne zdá sa: my na pranier
sme postavení tu pred klobúkom;
veď pre rytiera predsa hanba to,
na stráži stáť pred prázdnym širákom —
poctivec musí opovrhnúť nami.
Klobúku vzdávať česť, to — aby ma —
je ozaj príkaz hlúpy, bláznivý!

Frieszhardt. Prečo by nie pred prázdnym klobúkom?
Veď pred lebkou sa prázdnou neraz zohneš.

Hildegard, Melchthild a Elsbeth vystúpia s deťmi a postavia sa vôkol žrde.

Leuthold. A aj ty taký úslužný si oplan,
rád v nešťastie bys' vrhnul statných ľudí.
Nech ide kto chce vedľa klobúka,
ja zavrem oči, ni ta nepozrem.

Melchthild. Tu zemský fojt sa vznáša — rešpekt, chlapci!

Elsbeth. Daj Boh, by tašiel on a nechal nám
svoj klobúk, horšie by to nebolo!

Frieszhardt (odháňa ich).
Pakujte odtiaľ! Kliate babské plemä!
Nač vás tu! Mužov pošlite si sem,
ak majú kuráž rozkazu sa zopreť. (Ženy preč.)

Tell s kušou vystúpi, vedúc za ruku chlapca; idú vedľa klobúka, ani si ho nevšimnúc, v popredie javiska.

---

kantonov Schwyz, Uri a Unterwalden sprisahali sa proti takému tyranstvu). *Ulrich z Rudenz*, šľachtic, v sprievode Geszlerovom, jako aj tamže *Bertha z Bruneck*. *Stauffacher*, občan zo Schwyzu, *Walther Fürst* z Uri, Tellov tesť, *Wilhelm Tell*, občan z Uri, výtečný strelec, *Rösselmann*, kňaz, *Melchthal*, občan z Unterwalden, *Walther Tell*, Tellov chlapec, *Rudolf Harras*, Geszlerov stallmeister, *Frieszhardt* a *Leuthold*, Geszlerovi žoldnieri. Dej odohráva sa vo Švajciarsku v čase bojov Švajčie za svobodu (v XIII—XIV. storočí).

Walther (ukazuje k Bannbergu).
Či pravda, otec, že tam na vrchu
krv tečie zo stromov, keď zatne kto
sekerou do nich?
Tell. Kto to vraví, synku?
Walther. Toť majster Hirt, že veru, vraj, tie stromy
sú zakliate, a kto im ubliži,
nuž tomu ruka vyrastie vraj z hrobu.
Tell. Sú zakliate tie stromy, to je pravda.
— Či vidíš tamtú diaľ, tie biele štíty,
čo tratia sa, toť, v nebesiach až kdesi?
Walther. To ľadovce sú, čo tak nocou praštia
i posielajú laviny nám nadol.
Tell. Je tak, a laviny tie boly by
už pochovaly dávno pod seba
mestečko Altorf, keby hora, toť,
čo zemestráž, im neodporovala.
Walther (po krátkom premýšľaní).
Či jesú krajny, otec, kde niet hôr?
Tell. Keď sostúpi kto s týchto našich výšin
a stúpa vždy níž smerom potokov,
nuž príjde veľkej, rovnej do krajiny,
kde nešumia už, kypiac horské vody,
potoky tečú ticho, pomaly,
tam vidieť voľno všetky nebies kraje,
na dlhých, peknýchnivách zrno zraje
a záhrade tá krajna podobná je.
Walther. Ej, otec, prečo nesostúpime
tadolu teda v krásny ten kraj hneď —
čo máme sa tu sužovať a trápiť?
Tell. Vlasť krásna je a štedrá jako nebo,
no ti, ktorí ju obrábajú, z nej
nemajú požehnania.
Walther. Nebýva
tu každý voľno, jak ty, vo svojom?
Tell. Pole je kráľovo a biskupovo.
Walther. Tak poľovať je voľno im snáď v horách?
Tell. Divina panská je a taktiež vtáctvo.
Walther. Tak voľno im snáď v rieke rybáriť?
Tell. I rieka, more i soľ kráľovské sú.
Walther. A ktož' je kráľ, jehož sa všetci boja?
Tell. To ten je, čo ich chráni, chová tiež.
Walther. A nemôžu sa sami statne brániť.
Tell. Nemôže veriť súsed súsedovi.
Walther. Mne, otče, tesno živej vo vlasti
a radšej chcem pod lavinami bývať.
Tell. Ver' áno, synku, lepšie je za chrbtom
mať ľadovce, než ľudí nešľachetných

(Chcú pomimo prejsť.)

Walther. Ej, otče, pozri, na žrdi, toť, klobúk.
Tell. Čo nás tam po klobúku. Poďme ďalej!
(Keď chce odísť, **Frieszhardt** vystúpi mu v ústrety s namierenou píkou.)
Frieszhardt. V cisára mene! Zastaňte a stojte!
Tell (zachytí píku).
Čo chcete? Prečo zadŕžate ma?
Frieszhardt. Ste urazili mandát; za nami sa!
Leuthold. Vy klobúku, toť, nevzdali ste úcty.
Tell. Priateľu, pusť ma.
Frieszhardt. Rušaj do väzenia!
Walther. Že do väzenia otca! Pomoc! Pomoc!
(Do javiska volajúc.)
Sem, chlapi, dobrí ľudia, na pomoc!
Násilie! Toť, ho vedú do väzenia!

(**Rösselmann** kňaz a **Petermann** kostolník prichádzajú s troma inými mužmi.)

Kostolník. Čo je to?
Rösselmann. Prečo zdŕžaš tohto muža?
Frieszhardt. To nepriateľ je cisára, to zradca!
Tell (lapí ho prudko).
Ja zradca, ja?
Rösselmann. Sa mýliš, priateľu, veď
to Tell je, poctivec a dobrý občan.
Walther (zazre Walthera Fürsta a beží mu naproti).
Pomáhaj, dedko, násilničia s otcom.
Frieszhardt. Preč do väzenia!
Walther Fürst (dobehnúc). Ručím za ňho, stojte!
Pre Hospodina, Tell, čo sa to stalo?

(**Melchthal** a **Stauffacher** prichádzajú.)

Frieszhardt. On vrchnostenskú zemesprávcu moc
si zľahčuje a túže uznať nechce.
Stauffacher. To urobil by Tell?
Melchthal. Ty lužeš, chlapče!
Leuthold. Toť, klobúku tu povinnej cti nevzdal.
Walther Fürst. A za to do väzenia? Priateľu,
záruku moju prijmi a ho prepusť.
Frieszhardt. Ty zaruč sa len rúče za seba!
My konáme svoj úkol — Ta s nim, preč!
Melchthal (k sedliakom). O, násilie! Či strpíme to, by
odviedli drzo nám ho pred očima?
Kostolník. My silnejší sme. Toho, priatelia,
nestrpme! Plece u pleca veď máme.
Frieszhardt. Kto protiví sa fojta rozkazu?
Ešte traja sedliaci (pribehnúc).
Vám pomôžeme. Čo je? Ta ich srazte!

(**Hildegard, Melchthal** a **Elsbeth** sa vracajú.)

Tell. Sám pomôžem si. Choďte, dobrí ľudia.
Či mniete, kebych do toho chcel silou,
že bodákov ich bál by som sa vari?
Melchthal (k Frieszhardtovi).
Len opovážaj sa odviesť nám ho z kruhu!
Walther Fürst a *Stauffacher.* Pokojne, ticho!
Frieszhardt (kričí). Povstanie a vzbura!
(Počuť poľovnícke trúby.)
Ženy. Toť ide vladár!
Frieszhardt (pozdvihne hlas). Buričstvo! Povstanie!
Stauffacher. Krič do rozpuku, oplan!
Rösselmann a *Melchthal.* Budeš mlčať?
Frieszhardt (volá ešte hlasnejšie).
Na pomoc sluhom zákona, na pomoc!
Walther Fürst. Tu fojt je! Beda nám, čo z toho bude!

(**Geszler** na koni, sokola na pästi, **Rudolf Harras, Bertha** a **Rudenz**, veľký sprievod ozbrojených sluhov, ktorí uzavrú kruh pík vôkol celého javiska.)

Rudolf Harras. Miesto, toť, zemesprávcu!
Geszler. Rozžente ich!
Čo sbieha sa ľud? Kto o pomoc volá?
(Všeobecná tichosť.)
Kto to bol? Ja chcem vedieť. (K Frieszhardtovi.) Pred-
Kto si? Čo zdržaš muža tohoto? [stúp, ty!
(Dá sokola sluhovi.)
Frieszhardt. Veľmožný pane, som tvoj služobník
a stojím strážou tu u klobúka.
Toť, dolapil som muža tohoto,
ktorý sa zdráha klobúku vzdať úctu.
Chcel zajať som ho, jak si rozkázal,
a ľud ho násilím chce urvať, zdržať.
Geszler (po prestávke). Tak cisárom ty svojím zhŕdaš, Tell,
i mnou, čo veliem na jeho tu mieste,
že nechceš uctiť klobúk, ktorý som
tu povesil na zkúšku poslušnosti?
Tys' prezradil mi svoju snahu planú.
Tell. Prepáčte, pane, z nerozmyslenia
sa stalo a nie z pohŕdavosti.
By schválne bolo, nezval bych sa Tell,
za milosť prosím, nestane sa to viac.
Geszler (po krátkom mlčaní).
Tys' majster v strelbe z kuše, ozaj, Tell,
a podbereš sa v to, vraj, s každým strelcom?
Walther Tell. Tak je, pane, otec sostreli
so stromu jabko z diaľky na sto krokov.
Geszler. Je to tvoj chlapec, Tell?
Tell. Je, pane môj.

Geszler. Máš deti viac?
Tell. Dvoch chlapcov, pane, mám.
Geszler. A ktoréhože väčšmi miluješ?
Tell. Sú jednako mi milé deti, pane.
Geszler. Nuž, Tell, keďže ty jabko na sto krokov
so stromu sroníš, musíš predo mnou
umenie svoje zistiť — Vezmi kušu,
veď pohotove máš ju, i sa schystaj
sostreliť jabko s hlavy svojho chlapca.
No radím ti, cieľ dobre, aby si
i trafil jabko výstrel na prvý,
bo netrafíš-li, ztratíš hlavu svoju.
(Všetci javia znak uľaknutia.)
Tell. Čo za ohavnosť, pane, myslíte
to o mne? — Ja mám s hlavy decka svojho —
— Nie, nieže, pane môj, ni pomysleť,
chráň milostivý Boh, to nemôžte
ozajstne žiadať od človeka, otca!
Geszler. Ty sostreliš mi s hlavy chlapcovej
jabko, áno, žiadam, chcem.
Tell. Ja mám
na hlavu milú decka vlastného
namieriť kušu? Radšej ja sám zomrem!
Geszler. Ty strelíš, abo zomreš *spolu s chlapcom.*
Tell. Ja mám byť vrahom svojho dieťaťa!
Nemáte, pane, deti, neviete,
čo otcovským to hýbe, zchvieva srdcom.
Geszler. Ej, Tell, jaký si zrazu rozvažitý!
Mne riekol ktosi, že ty snilko si,
chceš všetko ináč, nežli iní ľudia,
ty rád máš zriedkavosť, i vymyslel
som teraz zvláštny pospas pre teba.
Druhý by váhal, no ty zatvoríš
len oči — skočíš s chuťou do toho.
Bertha. Ó, nežartujte, pane, s úbožiakmi!
Hľa, jakí bledí a sa trasúc stoja —
Tak nezvykli sú na žarty z úst vašich.
Geszler. Ktož' vraví vám, že žartujem?
(Siahne na konár, visiaci nad ním.) Tu jabko.
Spravte mu miesto — nech si zajme diaľku,
dľa zvyku — Dám mu osemdesiat krokov,
ni menej, ni viac — Veď sa chválil, toť,
že na sto týchže trafí svojho chlapa —
Nuž, strelče, mier a cieľa nepochyb!
Rudolf Harras. Bože, to ide ozajst — Kľakni, synku,
a pros za život svoj, toť, zemevládcu!
Walther Fürst (stranou k Melchthalovi, ktorý ledva premáha netrpelivosť).
Sa zdržte, prosím vás, a ticho buďte!

Bertha (k zemefojtovi). Prestaňte, pane, už! Je neľudské
tak zahrávať si s úzkosťami otca.
I keby chudák ten bol ozaj prehral
svoj život vinou ľahkou — prisahám,
už dosiaľ desať ráz by smrť bol prestál.
I prepustte ho bez úrazu domov,
už spoznal vás; on na hodinu túto
pamätať bude s detnými aj deťmi.
Geszler. Otvorte cestu — Rezko, nač meškáš?
Prepásols' život svoj, ťa môžem zabiť,
a hľa, ja skladám milostive los
tvoj v tvoje vlastné ruky umelé.
Nemôže ťažkať na prísny si súd,
kto majstrom losu svojho môže byť.
Si hrdý na svoj istý zrak. Nuž hor'!
Tu treba, strelče, ukázať, čo umieš,
to slávny cieľ a veľká odmena!
Do čierna trafiť v šajbe, inu, to
i druhý umie, ale majstrom ten je,
kto všade si je istý umenia,
kto na mieste má srdce a nie inde.
Walther Fürst (hodí sa pred neho).
My uznávame vašu, pane vládca,
vznešenosť, ale: milosť položte
nad právo, vemte môjho mania pol,
ba celé, len tej hrôzy zbavte otca!
Walther Tell. Starečku, nekľač pred falošníkom!
Recte, kde mám si stať. Sa nebojím,
veď otec vtáka v letku utrafí,
on nepomýli v srdce decka svojho.
Stauffacher. Pán vládca! Nehne vami decka prostosť?
Rösselmann. Ó, pomyslite, že je v nebi Boh,
ktorému počet dáte z činov svojich.
Geszler (ukáže na chlapca). Priviažte ho toť k lipe tej!
Walther Tell. Mňa viazať?
Nie, priviazaný nechcem byť. Chcem stáť
ticho, jak baránok, ni nezadýchnem.
Keď sviažete ma, nie, tak neznesiem,
i budem takoj zúriť proti väzbám.
Rudolf Harras. Daj aspoň oči zaviazať si, synku!
Walther Tell. Prečože oči? Myslíte, že bojím
sa šípu z ruky otca? Pevne ho
ja vyčkám, áno, nepohnem ni viečkom.
Rezkože, otec, ukáž, strelec žeš'.
On neverí ti, zahubiť nás mieni —
Nuž, zúrivcovi navzdor streľ a traf!
(Zajde k lipe; na hlavu položia mu jablko.)
Melchthal (k sedliakom). Čo? Zločin tento má sa azda diať
pred zrakom naším? Nač sme prisahali?

Stauffacher. Je darmo, nemáme veď žiadnej zbrane;
vidíte horu pík, toť, vôkol nás.
Melchthal. Ó, by sme boli zvŕšili vec zčerstva;
Boh odpusť tým, čo narádzali odklad!
Geszler (k Tellovi). No, k činu! Zbraň sa nenosieva darmo.
Je nebezpečno vražobnú zbroj nosiť,
i odskočí vše šíp na strelca zpät.
To hrdé právo u sedliaka je
urážkou najvyššieho zemepána.
Nik nenos zbrane, mimo tých, čo vládnu.
Keď narábať vám ľúbo kušou, šípom,
Nuž dobre, ja vám poskytnem cieľ k tomu.
Tell (natiahne kušu a naloží šíp).
Otvorte priechod! Miesto!
Stauffacher. Čo, Tell? Vy by ste —? Nikdy — chviete sa,
trasú s' vám ruky, nohy podlamujú.
Tell (spustí kušu). Mám tečky pred očima!
Ženy. Boh ty v nebi!
Tell (k zemefojtovi). Odpustte mi ten výstrel. Srdce toť
je moje! (Odhalí prsia.) Kážte zbrojencom ma skoliť!
Geszler. Života tvojho nechcem, výstrel chcem.
— Veď zmôžeš všetko, v ničom neváhaš;
narábať veslom tak vieš jako kušou,
ni vichru nebojíš sa, ratovník,
no spomož si a zaratuješ všetkých!

(**Tell** stojí v hroznom zápase, potrhujúc rukami a upierajúc gániace oči hneď na zemefojta, hneď k nebu. Zrazu siahne do šípovníka, vyne druhý šíp a zastrčí si ho za golier. Zemefojt zbadá všetky tieto pohyby.)

Walther Tell (zpod lipy). Streľ, otče! Nebojim sa.
Tell. Musí byť. (Vzchopí [sa a naloží.)
Rudenz (ktorý cez celý čas v najsilnejšom napnutí stál a násilne sa [zdržal, predstúpi).
Pán vládca, ďalej nepreháňajte už,
nie ďalej, nie už — Bola to len zkúška,
už dosiahli ste cieľa — Preháňaná
pochybí prísnosť cieľa múdreho,
a pretiahnutá príliš kuša praskne.
Geszler. Vy mlčte, kým vás nevyzvú.
Rudenz. Chcem vravieť,
i vravieť smiem. Mne svätou je česť kráľa;
no taká správa musí zášť len získať.
To nenie vôľa kráľa — Môžem to
riecť isto — Takej ukrutnosti môj
ľud nezaslúžil; nemáte tej moci.
Geszler. Hach, opovážlivec!
Rudenz. Ja mlčal som
o každom ťažkom čine videnom,
ač videl som, som oči uzavieral

i potláčal som nazpäť do ňáder
vše srdce svoje plné, vzbúrené.
No ďalej mlčať zradou bolo by
jak vlasti, tak aj cisára.

Bertha (hodí sa medzi neho a vládcu). Môj Bože!
vy dráždite viac ešte zúrivca.

Rudenz. Ja opustil som ľud svoj, som sa zriekol
pokrevných, všetky svätzky prírodné
som potrhal, by pripojil som sa k vám —
ja veril som, že napomôžem blaho
všetkých, keď upevním moc cisára,
no rúška padá s očú mi a s hrôzou
vidím, že zavedený som nad priepasť.
Vy pomýlili ste ma v úsudku,
podviedli čestné srdce. I už bol som
na dobrej ceste ľud svoj rúče zkaziť.

Geszler. Tak, smelče, s pánom svojím hovoríš?

Rudenz. Cisár je mojím pánom — Svobodný
som rodom jako vy, i vo všetkých
rytierskych cnostiach čelíť som vám v stave.
A keby ste tu nestáli vo mene
cisára, jehož ctím, i kde ho tupia,
nuž rukavicu bych vám hodil, aby
ste odpoveď mi po rytiersky dali.
— Hej, pokyňte si stráži. Nestojím tu
bez zbrane, jako ti, hľa (ukazuje na ľud). Mám ja meč,
a kto sa sbliži —

Stauffacher (volá) Jablko, toť, padlo!

(Kým všetci v túto stranu obrátení stáli, a **Bertha** medzi **Rudenza** a vládcu sa vrhla, **Tell** vystrelil šíp.)

Rösselmann. Toť, chlapec žije!

Mnoho hlasov. Trafené je jabko!

(**Walther Fürst** sa kláti a klesá, **Bertha** ho drží.)

Geszler (zadivený). Vystrelil azda? Jakže? Šialenec!

Bertha. Váš chlapec žije! Zcítte, dobrý otče!

Walther Tell (priskáka s jablkom). Otče, toť, jabko — Veď ja vedel
som, že neubližiš synovi ty svojmu.

(**Tell** stál s nachýleným do predu telom, jako by chcel za šípom — kuša mu vypadne z ruky — keď vidí chlapca prichádzať, beží mu s otvoreným náručím v ústrety a s veľkou vrúcnosťou zdvihne ho k srdcu; v tomto postavení klesne bezvládne. Všetci stoja pohnutí.)

Bertha. Ó, nebo dobré!

Walther Fürst (k otcovi a synovi). Deti! moje deti!

Stauffacher. Buď Bohu chvála!

Leuthold. Bol že za výstrel!
Za dlhé veky budú o ňom vravieť.

Rudolf Harras. Spomínať budú strelca Tella vždy,
kýmkoľvek vrchy v základoch stáť budú.

(Podá zemefojtovi jablko.)

Geszler. Prisám, je jabko stredom prestrelené!
Majstrovský výstrel, i ho musím chváliť.
Rösselmann. Hej, dobrý výstrel, ale beda tomu,
kto nútil ho toť, by pokúšal Boha.
Stauffacher. Tell, zcitte, vstaňte, vymenili ste sa
po mužsky, môžte svobodný ísť domov.
Rösselmann. No, poďte, syna k matke zaveďte!
(Chcú ho odviesť.)
Geszler. Tell, čuj!
Tell (sa vracajúc). Čo rozkážete, pane?
Geszler. Vzal si
i druhý ešte k sebe šíp — no, hej —
som dobre videl — čože mieniš s ním?
Tell (v rozpakoch). To je u strelcov taký zvyčaj, pane.
Geszler. Nie, Tell, to neprijímam za odpoveď;
to musí dáky inakší mať význam!
Rec pravdu mi, Tell, rezko, veselo;
buď čokoľvek, ti ručím za život.
Nač ti šíp druhý?
Tell. Inu, keďže mi
ručíte, pane, za život, i povem
vám tedy pravdu pravdivú, jak treba.
(Vytiahne šíp zpoza goliera a pozre hrozivým zrakom na zemevládcu.)
Toť, druhým šípom *vás* bych prestrelil,
kebych bol trafil milé svoje dieťa,
a vás bych ozaj nebol pochybil.
Geszler. Nuž, Tell, ja zaručil sa za tvoj život,
dal rytierske ti slovo, — zadržím ho —
No, že som spoznal tvoju myseľ zlú,
nuž dám ťa odviesť, strážiť dám ťa kdesi,
kde mesiac, slnko, nezasvieti ti,
by bezpečný som bol pred tvojmi šípmi.
Chyťte ho, sluzi, viažte! (Tella viažu.)
Stauffacher. Pane! Jak?
Či môžte takto zaobchodiť s mužom,
na ňomž sa ruka Božia zrejmo javí?
Geszler. Viď, ratuje-li ho i druhý raz
— Na moju loď s ním! Idem hneď i ja,
i doprevadím sám si ho na Küsznacht.
Rösselmann. To nesmiete, ni cisár nesmie sám,
to prieči s' písmam o slobode našej!
Geszler. Kde sú tie písma? Potvrdil ich cisár?
Nie, nepotvrdil. Treba priazeň tu
si vynadobyť najprv — poslušnosťou.
Vy rebelli ste všetci proti súdu
cisára, drzú pestujete vzburu.
Vás všetkých znám — som cele prezrel vás —
Hľa, toho vezmem teraz z kruhu vášho,
no všetci máte v jeho vine diel.

Kto múdry je, sa nauč mlčať, slúchať.

(Vzdiali sa, **Bertha, Rudenz, Harras a sluhovia** za ním. **Frieszhardt a Leuthold** zostanú.)

Walther Fürst (v silnom bôli). Je po všem veta; on si umienil,
mňa s celým mojim domom zhubiť, zničiť!

Stauffacher (k Tellovi). Ó, zúrivca či museli ste dráždiť!

Tell. Nech zdrží sa, kto pocítil môj bôľ!

Stauffacher. Ó, už je veta po všem! S vami sme
my sputnaní a poviazaní všetci!

Sedliaci (obstanú Tella). Nám s vami každá ujde útecha!

Leuthold (sblíži sa). Tell, ľúto mi vás — No ja musím slúchať.

Tell. Dobre sa majte!

Walther Tell (so silným bôľom sa k nemu túliac). Otec, milý otec!

Tell (zdvihne ruky k nebu). Tam hore je tvoj otec! Vzývaj ho!

Stauffacher. Tell, odkážete niečo manželke?

Tell (zdvihne chlapca s vrúcnosťou k prsiam).
Chlapec je celý, a mne pomôže Boh.

(Rýchlo sa odtrhne a ide za ozbrojenci.)

II.

Štvrtého dejstva výstup tretí.

(Pustá cesta pri Küsznacht.)

(Sostupuje sa s úzadia zpomedzi brál a chodiacich tade vidieť na výšine už prv, než by sa objavili na javisku. Skaliská obkľučujú celé javisko; na jednej z najprednejších skál je výbežok, zarastený krovím.)

Tell[1]) (vystúpi s kušou).
On musí ísť tu touto pustou cestou!
Nevedie iná cesta na Küsznacht —
Tu vykonám to — Príležitosť praje.
Ker orgovánu, toť, ma ukryje,
a nadol odtiaľ šíp môj zasiahne ho;
priechod je úzky, zhatí pohon na mňa.
I sprav si účty s nebom, vladáru,
preč musíš, hodina ti odbila už.
Ja žil som ticho, neškodno — môj šíp
len na zver hory býval namerený,
na inú vraždu ni som nemyslel —
No tys' ma z môjho mieru vyplašil,
ty premenil si v dračí vriaci jed
to mlieko mojej predtým zbožnej mysle;

[1]) Tell sa vysvobodil z rúk Geszlerových takto: Keď sa plavili jazerom na Küsznacht, strhol sa náramný víchor a vlnobitie, tak že si plavci Geszlerovi nevedeli rady s loďou. Vtedy na radu plavcov Geszler dal sprostiť Tella pút a kázal mu veslovať. Tell na príhodnom mieste, kde do jazera čnelo kus brala, vyskočil z lode na breh a silným kopnutím odrazil loď na vzbúrené vlny.

ty navyknuls' ma k ohavnostiam — Kto
si hlavu decka svojho za cieľ vstavil,
ten trafiť smie aj v nepriateľa hruď.
Úbohé, milé dietky nevinné
i ženu vernú musím ochrániť
pred vztekom tvojím, vladáru! Keď luk
toť, natiahol som v ruke rozchvenej,
keď s krutou, diabolskou si žiadosťou
ma nútil, by som mieril k hlave decka,
keď bezvládne som upel pred tebou,
ja vtedy v sebe zaviazal sa hroznou
prísahou, ktorú počul sám len Boh,
že cieľom môjho nanajbližšieho
výstrelu bude tvoje srdce. A čo
som sľúbil v mukách pekelných tej chvíľky,
to svätý dlh je — splatím ho do byľky.
Tys' pán môj, vladár môjho cisára;
no cisár nebol by si dovolil,
čo ty — On poslal ťa sem v tieto kraje,
bys' právo slúžil — prísne, bo sa hnevá —
nie ale, abys' s chtičom vražobným
beztrestne držé páchal ohavnosti;
žije Boh k trestu, k pomste každej zlosti.
Poď von že, trpkých bôľov nositeľu,
ty klenot drahý, vzácny poklad včuľ —
ja tebe cieľ dám, ktorý doposiaľ
skrúšeným prosbám nepristupný bol,
no tebe nevyhne — A úprimná
ty struna luku, ktorá s' verne mi
vše poslúžila v milých pohuľankách,
že neopusť ma v strašnej potrebe!
Len ešte včuľ sa, struno verná, drž,
mi okrídlivšia šíp tak často trpký —
Ak včuľ mi umkne slabý, nie dosť tuhý,
nebude možno mi ta poslať druhý.

(Pocestní idú javiskom.)

Na túto kamennú si sadnem lávku,
pocestným krátky oddych skytajúcu,
bo niet tu domova. Tu prechodia
povedľa seba náhlivo a cudzo,
o bôľoch svojich mlčiac — Chodí tu
pečlivý kupec, vystrojený tiež
na ľahko pútnik i mních nábožný,
pošmúrny lupič, veselý tiež hudec,
spozdilec — ťažký náklad na koni —
prichádzajúci z ďalekých sem krajov,
bo každou cestou na kraj sveta môž'.
Svojou sa dráhou berie duša každá
za svojou prácou — a moja je vražda! (Sadne si.)

Indy, keď otec vyšiel, milé dietky,
bolaže radosť, keď sa navrátil;
bo vždy, sa vrátiac, priniesol vám niečo,
buď bol to pekný alpský kvietok, buď
vták zriedkavý, buď Ammonovský roh,
jak nachádza ho pocestný na vrchoch —
Včuľ za inou on ide pochúťkou,
u pustej cesty sedí s dumou vraždy,
on na život tu nepriateľa striehne.
— A predsa on len na vás, milé dietky,
i teraz myslí — vás to bráni, vašu
to pred tyranom chráni čistú dušu,
keď naťahuje k vražde svoju kušu. (Vstane.)
Ja čihám na zver vzácnu. Neťaží
sa poľovníkovi, toť, celé dni
semotam brúsiť v ostrej, krutej zime,
odvážno skákať s brala na bralo,
sa vozvýš štverať po hladučkých stenách,
kde vlastnou krvou priliepa sa čajs',
by dáke biedne ulovil si zviera.
Tu ide mne o výhru vzácnejšiu,
o srdce vraha, ktorý chce ma zhubiť.
(Z diaľky počuť veselú hudbu, ktorá sa bliží.)
Prez celý život narábal som kušou
i cvičil som sa dľa streleckých regúl;
som strelil často do čierneho, mnohú
odmenu peknú tiež som odniesol
z hier streleckých, dnes ale výstrel dať chcem
majstrovský ozaj a to najlepšie,
čo možno, vyhrať v okolí tom horskom.

(Svadba prechádza javiskom a hore pustou cestou. Tell díva sa na ňu, podopretý na kušu. **Stüssi**, lovec, pridruží sa k nemu.)

Stüssi. To Klostermeier z Mörlischachu slávi
dnes svoju svadbu — človek bohatý,
má na Alpách toť košiarov so desať.
Včuľ nevestu si vedie z Imisee,
i bude sa tej noci hýriť v Küsznacht.
Poďte! muž čestný každý vítaný je!

Tell. Hosť vážny nenie súci na svadbu.

Stüssi. Ak vás čo trápi, shoďte to so srdca!
Čo prijde, berte, zlé sú časy včuľ;
i musí človek radosti si dopriať.
Tu svadba je a inde zase pohrab.

Tell. A často tobôž oboje sa združí.

Stüssi. Tak beží teraz svet. Je veru všade
dosť nešťastia. Toť Glaruským krajom išlo
zemetrasenie, a kraj jeden Glaruska
sa celý prepadol.

Tell. Či klátia sa už aj
vrchy? Nič nestojí na zemi pevno.
Stüssi. I inde počuť divné veci. Toť som
sa svrával s jedným prišlým z Badenska.
Nuž jeden rytier jazdil ku kráľovi,
a postretol ho v ceste sršňov roj,
i oborily sa mu na koňa,
až klesol na zem mrtvý zmučený,
a rytier pešo prišiel ku kráľovi.
Tell. Slabému tiež je osteň v telo daný.

(Armgard prichádza s viacero deťmi a postaví sa u ústia pustej cesty.)

Stüssi. To znamená vraj veľkú v krajne biedu
i ťažké skutky proti prírode.
Tell. Deň každý také skutky prináša,
div nemusí ich žiaden predzvestovať.
Stüssi. Šťastný, kto v mieri zem si obrába
a zdravý sedí so svojimi doma.
Tell. Ni najzbožnejší nemôže mať pokoj,
keď nedopraje mu ho súsed zlý.

(Tell často s nepokojným očakávaním pozerá vozvýš cesty.)

Stüssi. Dobre sa majte — Čakáte tu kohos'.
Tell. To áno, čakám.
Stüssi. Šťastný návrat k vašim!
Vy z Uri ste? Náš vladár, milosťpán
dnes odtiaľ prijšť má, i ho čakajú.
Pocestný (prichádza). Vladára dnes už nečakajte. Vody
od veľkých dažďov povylievaly sa
a voda všetky mosty postŕhala. (Tell vstane.)
Armgard (podchodiac). Neprijde vladár!
Stüssi. Chcete niečo snáď
od neho?
Armgard. Iste!
Stüssi. Čo sa staviate
mu v cestu v tomto pustom priechode?
Armgard. Tu nevyhne mi, a ma musí počuť.
Frieszhardt (schádza spešno dolu pustou cestou a volá k javisku):
Vystúpte s cesty! Vladár milosťpán
sa blíži, tesno za mnou ide koňmo.
Armgard (živo). Vladár sa blíži! (Ide s deťmi do popredia javiska,
Geszler a Harras ukážu sa na koňoch na vyši cesty.)
Stüssi (k Frieszhardtovi). Jak ste prešli vodou,
keďže tam voda mosty pobrala?
Frieszhardt. Sme zápasili, bratku, s jazerom
a alpských vôd sa my ver' nebojíme.
Stüssi. V tom víchre silnom ste sa plavili?
Frieszhardt. Áno, to budem, kým živ, pamätať
Stüssi Ostaňte, vravte!
Frieszhardt. Pusťte, musím ísť,
vladára musím oznámiť na zámku. (Preč.)

Stüssi. Keby to dobrí ľudia plavili sa,
loď potopila by sa so všetkým.
Tým neškodí však oheň už, ni voda. (Obzre sa.)
Kam del sa lovec, s nímž som svrával sa? (Preč.)

(Geszler a Rudolf Harras koňmo.)

Geszler. Vravte, čo chcete, ja som cisárovým
sluhom, i musím hľadeť sa mu ľúbiť.
On neposlal ma do krajny sem, by
som lichotil a voľkal ľudu — Žiada
poslušnosť; spor je o tom, má-li
byť sedliak pánom v zemi a či cisár.
Armgard. Tu chvíľa moja! Včuľ to prednesiem! (Bliži sa ostýchavo.)
Geszler. Ja v Altorfe som nevystrčil širák
len pre žart, ni len, aby skúmal
srdcia ľudu, tie ja dávno znám,
ja vystavil ho, by sa učili mi
váz skláňať svoju, už tak rovno nosia.
Vec nepohodlnú som postavil
im v cestu, kade vedľa chodiť musia,
by drgali sa do nej zrakom a
pomneli pána, naňhož zabúdajú.
Rudolf. No ľud ten predsa má len isté práva —
Geszler. Tie považovať nieto teraz času!
Ďalekosiahajúce deje idú;
dom cisársky chce vzrastať; to, čo otec
započal slávne, syn chce zvŕšiť cele.
Národík tento je nám kameňom
v ceste, tak, lebo tak, sa musí poddať.

(Chcú prejsť. Žena hodí sa pred vladára.)

Armgard. Milosrdenstvo, pane vladár! Milosť!!
Geszler. Čo strciate sa v otvorenom poli
mi v cestu? Späť!
Armgard. Môj muž je vo väzení!
Sirôtky hladné — Súcit majteže,
veľmožný pane, s našou veľkou biedou!
Rudolf. Ktože ste? Kto je muž váš?
Armgard. Úbohý
to kosec, dobrý pane, z Rigibergu,
ktorý si skáša trávy slobodné
nad priepasťami s bralísk kolmo-strmých,
kam vstúpiť i to hoviadko sa bojí —
Rudolf (k vladárovi). Prisám, to ozaj biedny, trpký život!
prepusťte, prosím, toho chuďasa;
čo ako ťažko bol by zvinil, strašným
remeslom svojím dosť je potrestaný.
(K žene.) Nechže vám bude! Tam hor' na zámku
poproste — Tu to nenie na mieste.
Armgard. Nie, neodídem s miesta tohoto,
kým vladár toť mi muža nenavráti!

Už šiesty mesiac upí vo veži
a očakáva márne výrok sudcu.
Geszler. Ženo! Či chcete nútiť ma snáď? Preč!
Armgard. Spravedlivosť, vladár! Tys' sudcom v krajne
na cisárovom i na Božom mieste.
Svoj úkol konaj! Jako na spravedlivosť
sám čakáš nebies, tak ju prekáž nám!
Geszler. Preč! Odpracte mi drzý ten hyd s očú!
Armgard (chytí uzdu koňa). Nie, nemám už čo ztratiť. Neodídeš,
vladáru, s miesta toho, kýmkoľvek
mi neprislúžiš právo — Mrašti čelo,
gáň očima, jak len chceš — My už tak
nesmierne biedni sme, že na tvoj hnev
nedbáme nič už —
Geszler. Ženo, vystúpže,
alebo s koňom prejdem čez teba.
Armgard. No lenže pohni, prejdi — Toť — (Strhne deti na zem
[a bodí sa s nimi na cestu.)
Tu ležím
i s deťmi — Nechže siroty tie biedne
rozmliaždi koňa tvojho podkova! Veď
už najhoršie to nenie, čo ty spáchaš —
Rudolf. Šaliete, ženo?
Armgard (prudkejšie pokračujúc). Veď ty dávno už
nohama šliapeš krajinu cisárovu!
— O, som len ženou. Nech tak mužom som,
ja vedela bych lepšieho dať', než
tu ležať v prachu —
(Počuť predošlú hudbu na výši cesty, ale utlumenú.)
Geszler. Kde sú moji sluzi?
Nech odorvú ju odtiaľ, ináče
sa zabudnem a spravím, čo ma zmrzí.
Rudolf. Nemôžu, pane, sluhovia sem prejsť,
je zatvorená pustá cesta svadbou.
Geszler. Prikrotký som ja ešte panovník
naproti ľudu — Ešte jazyky
sú voľné, nenie ešte skrotený
jak treba — Ale ináč bude to,
prisahám! Zlomim túto zaťatosť,
drzého ducha svobody ja zháčim,
vyhlásim nový zákon v týchto zemiach —
Ja nad to aj — (Šíp ho prestrelí; siahne rukou k srdcu a
slabým hlasom.) Boh buď mi milostivý! [klesá.
Rudolf. Pán vladár! Bože! Čo to? Odkiaľže to?
Armgard (sa vzchopiac). Toť, vražda, vražda! Potáca sa, klesá!
Je trafený! Šíp v srdca stred ho trafil!
Rudolf (soskočí s koňa). Jak strašný pád to — Bože — pane
vzývajte Božie milosrdenstvo! [rytier —
Ste synom smrti!

Geszler. Tellov výstrel to.

(Sklzne s koňa v náruč Rudolfovi Harrasovi, i spustia ho na lavicu.)

Tell (zjaví sa na výši brala).
Znáš strelca, ani nehľadaj ho inde!
Voľné sú chaty, nevinnosť je istá
pred tebou, zemi nebudeš viac škodiť.

(Zmizne s výše. Ľud sa vovalí.)

Stüssi (v predu). Čože je to tu? Čo sa prihodilo?
Armgard Je zemevladár šípom prestrelený.
Ľud. Kto prestrelený?

(Keď najprednejší svadobníci prijdú na javisko, vtedy najzadnejší sú ešte na výšine a hudba ďalej hrá.)

Rudolf. Z krve steká, toť!
Ta, za pomocou! Ta sa, za vrahom!
— Ztratený mužu, taký, hľa, tvoj konec;
no výstrahy si mojej nechcel počuť!
Stüssi. Prisám, tu leží bledý, bez života.
Mnoho hlasov. Kto vykonal to?
Rudolf Harras. Šalie sa ten ľud,
že k vražde hudie? Kážteže im zmĺknuť!

(Hudba zmĺkne razom, ľudu pribýva.)

Pán vladár, vravte, ak vám možno — Či
mi máte ešte s čím sa zdôveriť?

(**Geszler** dáva znaky rukou a prudko ich opätuje, keďže im nerozumeť.)

Kam isť? — Na Küsznacht? — Nerozumiem vás —
Ó, spokojte sa — Zemskosť nechajte,
i hľaďte teraz už sa smieriť s nebom.

(Celá svadobná spoločnosť obstane zomierajúceho s bezcitným ustrnutím.)

Stüssi. Toť, jako biedne — Včuľ sa bližiť smrť
mu k srdcu — oči jeho zmeravely.
Armgard (zdvihne jedno z detí).
Toť, deti, viďte, jako vzteklec končí!
Rudolf Harras. Šialené ženy, kdeže je váš cit,
že pasiete si oči na tej hrôze?
— Pomôžte — Niet-li, kto by pomohol
mi bolestný šíp z pŕs mu vytiahnuť?
Ženy (odstúpia). My tknúť sa jeho, ktorého Boh ubil?
Rudolf Harras. Kliatba vám! Zatratenie! (Tasí meč).
Stüssi (zachytí mu ruku). No len, no,
môj pane! Konec vášmu panstvu už,
toť, tyran zeme padol. Netrpíme
viac násilia. My svobodní sme ľudia!
Všetci (vzbúrene). Vlasť svobodná je!
Rudolf Harras. Tak sme ďaleko už?
Tak skoro končí poslušnosť a bázeň?

(K ozbrojencom, ktorí vniknú:)

Viďte skutok vraždy úžasný,
čo udal sa tu — Pomoc márna je —

Je daromné a márne honiť vraha.
My máme inú starosť — Hor' na Kúsznacht,
by cisársku sme pevnosť ratovali!
Bo rozviazané sú v tej chvíli svãzky
poriadkov všetkých, všetkých povinností,
na ničiu vernosť spoľahnúť sa nemôž.

(Keď odíde s ozbrojenci, zjaví sa šesť milosrdných bratov.)

Armgard. Vystúpte! Idú milosrdni bratia!
Stüssi. Toť, obeť leží — Slietajú havrany.
Milosrdní bratia (stanú si do polkruhu okolo mrtvého a spievajú [hlbokým tónom:)

Tak náhle človek umiera,
niet lhoty mu, niet pomeškania;
v stred cesty, ňouž sa ubiera,
v stred dňov ho ostne smrti rania.
Či hotový je ísť, či neni,
pred Sudcom stáť je prinútený!

(Pri opätovaní posledných riadkov opona spadne.)

Dom v stráni.

Povesť.

Napísal *Martin Kukučin.*

XIII.

Kde môže vyrozumeť každý, čo je vo veci.

Prešly dva-tri dni. Niko nevytiahol nohy z domu. Nedbal by sa ohlušiť robotou, aby nemusel myslieť, uvažovať a pozerať napred: na nivy prvej zakvitnuté kvietim — dnes otupné, holé a pusté. Tmolí sa v pivnici, medzi sudami, v ktorých vrie ako v kotle, z nejedného i kypí pena a nečistá, hustá brečka, ktorá onedlho bude obveseľovať skormútené srdcia, rozháňať mrákavy na zachmúrenej tvári.

Nebol pod Grabovikom, to je pravda, ale sa neukázal ani u Zorkovičovcov. Zdá sa mu, že je to v poriadku: keď nejde ku Katici, nejde ani ta inde . . .

Cíti sa poníženým: stará Jere mu je ustavične pred očima. Keď mu zídu na um jej chvasty a stesky, musí sa začervenať sám pred sebou. Najväčšmi ho mrzí, že i mama tuší čosi. Neraz prichytí jej skúmavý pohľad na sebe. Oh, keby ona vedela, čo sa v ňom deje, čo ho trápi a morí! Prepadol by sa od hanby, keby tušila!

Raz pod večer vyjasnil sa mu pohľad, trapy akoby zázrakom spadly s neho. Vo dverách pivnice vidí mladistvú, bezstarostnú tvár Zandomu. Žltkavé fúziky lesknú sa mu sťa zlato pri zapada-

júcom slnci, v očiach mu svieti radosť zo života, i trochu šibalstva. Otvára ich teraz na široko, rozhliadajúc sa v pološere pivnice.

„Zandome!“ vykríkol Niko natešený. Neraz myslel naň v svojom súžení, ale mu ani raz nenapadlo ísť k nemu, ohriať dušu, okriať v útrapách. „Čo ťa donieslo k nám, človeče?“

„My troškári vymývame a presúšame turne,“ odpovedá on svojím obvyklým spôsobom. „Oberačku sme odhajduchovali, i na ňu zabudli. Prišiel som pozrieť, čo robíte vy, úbohí boháči, ktorí nosíte bremeno dňa a horko . . .“

Vstúpil do pivnice a prezrel obrovské sudiská. Jeho čulý duch už sa zanáša výpočtami: koľká oročka by mu pripadla, keby zakúpil celú pivnicu kupcovi Okladinovi . . .

„V tvojej pivnici, braček, je formálna potopa. Koho začne prenasledovať šťastie, prenasleduje ho do skapania.“ A z oka mu zas šibe šelmovský svit, akoby jemný výsmech. Ináč i ja som sa nalial ako svedčí. Toľko plných sudov nebolo ešte nikdy v mojej pivnici. Nuž ale čože je to proti tebe!“

Niko má Zandomu rád i preto, že nezbadal pri ňom nikda závisti. Zandome obdivuje jeho bohatstvo, kochá sa v ňom, sťa by obdivoval peknú stavbu alebo veľkolepý obraz, no bez prímeška závisti. On obdivuje a obdiv budí v ňom snahu nasledovať príklad, namáhať sa, pričiňovať sa, rozhojňovať svoju skromnú hrivnu. A nie darmo veru! Odkedy sa oženil, popravil dokonále svoj majetkový stav. Zeme dal na težakov, tak že sa mu začínajú vyplácať; poplatil čosi dlhov, dom prestavil takrečeno do základov, uplietol si milé hniezdo, pohodlné — lebo na pohodlie drží — iba čo šoru Carettu nepodarilo sa mu zreformovať. I teraz, ako i z počiatku, pripravuje mu neunavne domáce scény. Hej, dosiahol mnoho, čo sa sám nenazdával: a to všetko pilnosťou, príčinlivosťou, a to sa vie, šťastím, ktoré ho sprevádza pri každom podniku.

„A teraz poďme k tete Anzuli,“ navrhuje Zandome. „Sto rokov, čo ma nevybrešila.“

I ona víta s radosťou hosťa. Ona ho rada, bárs ho neraz karhá pre ľahké mravy. No i v tom badať, že sa šuhaj popráva. Mladé víno, tak sa zdá, vyzrelo, začína sa usádzať. Nebránila ani synovi, aby sa s ním kamarátil. Poklesky súdi shovievave, neraz dáva jeho žene viac vinu, než jemu. „Každý muž má náchylnosť k hriechu,“ vysvetľuje šore Carette mnoho ráz. „Žena musí prehliadnuť a nespozorovať všeličo, ak ho nechce odpúdiť od seba.“ No takéto rady padajú ani hrach na stenu pri náruživej, žiarlivej mladej panej.

„Čo len znamená, že Zandome prišiel už raz k nám!“ zvolala veselo.

„Nič iného, ako okriať trochu pri tete Anzuli,“ odpovedá on s prízvukom úprimnosti. „A veru je i potrebné človeku, ktorý stojí prevažne na válečnej nohe, aby ho tu i tu ohrialo slniečko pokoja.“

Šora Anzula vyrozumela narážku, vycítila melancholiu zpoza žartovných rečí.

„To sme už dávno odbavili. Ja myslím, že závisí len od teba,

ak chceš naozaj požívať večný mier," odpovedá ona na poly vážne, od poly žartovne. „Ale čo, keď si ty už privykol takto!"

„Ja viem, že som ja vina; uznávam, kajám sa. Načo by obviňoval koho? Ale i to stojí, že mám i dobré úmysly, predsavzatia: iba že nad nimi víťazí neraz pokušiteľ . . . Možno by sa mu to nedarilo tak ľahko, keby mal kto napomáhať. No neraz sa stáva protiva toho."

„Veď v tom je práve chyba!" zvolala pani, skoro prísne. Aspoň z oka zmizol úsmev. „Bdieť nad sebou samým. Rozvažuj a nerúť sa ako slepý, kde volá pokušiteľ. Uvidíš, že potom už bude všetko inakšie."

„Či som nepovedal, že ma teta zase vyhreší!" žaluje sa Zandome. „A vzdor tomu som vďačne prišiel. Z jej úst sa všetko dá slúchnuť a vydržať. Škoda, že druhé nemajú takýto spôsob!"

„Nie sme ani my všetky jednaké. Rozhoduje v tom i povaha."

„Veď tá povaha, povaha — to je ten hák!" pokyvuje Zandome hlavou. „Zniesť ju nemožno, premeniť sa nedá . . ."

„Zato má byť pravidlo, vám mladým," pokračuje ona vážne, „keď sa idete ženiť: otvor oči, rozváž!"

„Ja som sa ich dosť naotváral," odpovedá Zandome, „a čo som ich väčšmi otváral, väčšmi sa mi páčila. Nebolo kedy rozvažovať, skúmať."

„Nemožno! Hovorme cele úprimne, medzi sebou sme, všetko naši. Ja ju rada, tvoju Carettu, dobrá je, poctivá. Ty keď si si ju vyhliadol, ty by si nebol tušil, čo v nej väzí! Len povedz, Zandome, cele úprimne!"

„Hm," krúti Zandome hlavou. „Vedel som, že je krásna, milá. Ba spozoroval som, že je v domácnosti súca, zručná. Na základe toho som urobil môj výpočet: vezmi si ju, budeš s ňou šťastný. A ono, vidíme, že som sa prerátal, babrácky prerátal! Nie som šťastný ja, a čo je hádam ešte horšie, nenie šťastná ona. A kde je chyba v tom výpočte, na ktorej posícii? pýtam sa neraz, keď mi žena zjedá srdce, a teraz už vidím, áno viem určite, kde je . . ."

Šora Anzula pokyvuje hlavou. Tiahnu ňou smutné myšlienky, plné obavy a hrozivej predtuchy.

„Takí ste vy mužskí! Hľadíte na zovňajšok. On vás omámi, zaslepí — ostatok ani nevidíte. A ak vidíte, zdá sa vám, že je to vedľajšia vec, bez významu. Až kedysi, pravda po nečase, otvoria sa oči; pochopíte, že tie vedľajšie veci, maličkosti, rozhodujú a zavadzajú v ceste. Ale čo ti osoží, že si mýlku zbadal a uznal, keď sa už napraviť nedá?"

„To je môj prípad," priznáva sa Zandome. „To je moja vina a či poblúdenie — zaň, hľa, znášam trest. No nič to!" zase sa vzchopil Zandome. „Každý nech znáša svoj údel. Na to sme na tomto svete!"

Niko sa nezúčastnil tohto rozhovoru; no cíti, že sa vzťahuje práve naňho. Slová materine mu znejú ako výstraha, ba ako hrozba. Vidí on jasne, že ich neriekla Zandomovi, ale jemu, ktorý má ešte kedy otvoriť oči, prehliadnuť, skúmať, uvažovať . . .

Mater sa potešila, že jej slová neprešumely. Vidí zrejme, že vyvolaly dojem, no netuší ani zďaleka, akú vzbudily v jeho duši ozvenu, koľko čarných snov a illusií narútily . . .

„Keď som už raz v návštevách," zvrátil Zandome hovor v inú stranu, lebo spozoroval, že Niko je ako na trní, „ja by šiel k nášmu šor Iliji. Celú chorobu som ho nevidel."

„Pochváľ sa," pokyvuje šora Anzula hlavou, už zas žartovne.

„Zas ma odsudzuje ukrutná teta!" zvolal Zandome. „Vyrátam vám príčiny!"

„A ja počúvam."

„Prvá: že boly oberačky a roboty vyše práva. Druhá: nechcel som mu kaziť vzduch v izbe, keď pľúca bez toho nepracovaly ako svedčí. V jedálni vysedávať zdalo sa mi zas hlúpym a bez smyslu. Tretia: keď môžem vyhnúť nepríjemným dojmom, radšej im vyhnem."

„Mohli sme spomínať len tú tretiu a doložiť: nepríjemným vyhnem a vyhľadám si príjemnejšie," nadhodila šora Anzula.

„Tento predmet sme už prvej vybavili. Prosím, nenoste ho viac na tapet," zasmial sa Zandome. „K najnepríjemnejším dojmom patrí, keď hľadíš na človeka, na ktorého siahla smrť svojou rukou. To nám pripomína, že sme i my smrteľní. A to povedomie mňa nepozdvihuje. A najhlavnejšia príčina: chcel som ukázať svetu, že hlúpo je robiť vec zbytočnú a k tomu nepríjemnú, jednej i druhej strane."

„Nuž dobre si sa vysekal," smeje sa šora Anzula. „Len sa divím, ako sa najdú takí, čo môžu odolať tvojim dôvodom."

„Jednoducho tak, že počnú sami kričať a mojich úbohých dôvodov vôbec nepočúvajú. Ale, vyznajúc pravdu, ja sa bojím tejto návštevy. Ja by najradšej, keby ma Niko odviedol."

„Veľmi vďačne," odpovedá Niko. „Bez toho som tam nebol po tieto dva-tri dni."

Šor Ilija sedí na posteli. Čiapočka zlatom vyšitá na hlave, i kabát oblečený. Vyzerá ani patriarcha tak medzi poduškami. Dorica sedí v kresle pri stolíku a číta mu noviny.

„Ó, dieťa, dosť! Politiku na stranu — idú nám vzácne návštevy. I druh mojich nocí sa už ráta medzi vzácnych. Radšej dones dačo pánom: hádam kávy. Sviezol by sa i ja s nimi."

Hostia posadali a šor Ilija, šťastný, že sa má s kým pohovárať ako svedčí, prejal po obvyklých poklonách slovo.

„Dal som si čítať noviny. V chorobe som ich trochu zanedbal. Bolo treba dohoniť, aby neztratil niť."

„Ja novín vôbec nečítam. Pozrem tu i tu obchodné správy „Piccolu", priznáva sa Zandome. „Tento systém sa mi najlepšie páči."

„Ja čítam noviny," ozval sa Niko, „aspoň sa najedujem, a to je vraj zdravé."

„A ja čítam všetko," rečie šor Ilija, pomknúc čiapočku do tyla. „Niečo ma ťahá do nich. A musím vyznať, že zakaždým obanujem, keď ich zložím, že som ich bral do ruky. Práve ako s fajčením. Vieš, že ti škodí, ale nemáš pokoja, kým nemáš v sebe svoju dosu

jedu. I noviny sú jed. Novinárstvo je ťažká rana, novinári hrozný bič na tele nášho národa . . .“

Zandome zaškúlil významne na priateľa, ktorý sedí so schýlenou hlavou, učupený, sťa človek, keď ho vystavíš na lejak. A šor Ilija, keď začne raz, neprestane tak ľahko, práve ako poriadny lejak. Zandome si myslí: „Aha — už sme zas tam, v politike. Môžeme tu i nocovať. . . .“ No šor Ilija nepozoruje jeho významný pohľad, nebadá na ňom ten figliarsky úsmev: on pokračuje s oduševnením.

„Keby nás chcel kto posudzovať dľa novín, my Hrvati boli by sme národ horší od ľudožrútov. Krajina by bola plná zradcov, podliakov — nie krajina, ale trestnica. Ach, Bože, ako sme upadli! Aké hrozné sklamanie pre nás, čo sme prežili prvé časy národného prebudenia a oduševnenia! Aké hrozné sklamanie!“

Šor Ilija sám seba ráta medzi buditeľov, bárs on na budení už nemal žiadnej účasti. Mohol by sa držať za buditeľa, ak považuje svoje prednášky na piaci za budenie. No práve naopak sa stáva — pri jeho výkladoch neraz zadrieme starý Dominko a Tomič prisviedča, šťurkajúc kvakou v štrku monotónnym tempom. „Veru tak, veru tak, šor parón.“

„Zato ich ja nečítam vôbec,“ ozval sa Zandome, ktorý kde môže, znevažuje takzvanú politiku, lebo nemá za ňu smyslu. „Dosť mám druhých mrzutostí: načo by si ich dal lifrovať ešte za drahý groš až hen zo Záhreba? Noviny ma zanímajú, keď je vojna. V ruskotureckú som čakal každú poštu s horúčkou. Ináč ich môžu pre mňa i nepísať.“

„A predsa — nemožno odtajiť, i noviny vykonaly svoju úlohu, menovite v našom národe, čestne,“ odporuje šor Ilija, ktorému sa nepáči smer Zandoma. Dosť je poukázať na pohyb illýrsky: noviny, ak ho i nevyvolaly, ale ho aspoň rozšírily.“

„Časy ho vyvolaly, časy ho i šírily,“ ozval sa Niko. „No zato neupieram zásluhu i novinám: ani ich nechcem uraziť tým, že by ich prirovnal dnešnej žurnalistike. Ich mravná cena stojí nesmierne vysoko nad urovňou našich veľkých denníkov a orgánov . . . Len mi ešte dovoľte jedno, strýko Ilija, nech podotknem: totiž že bola pochybená cesta i starých i nás mladých . . .“

Zandome sa netrpelivo premína na svojej stolici. „Vidíš ti ho, kde on zaoral! Len čo sa mu stalo, tomu šuhajovi: tá Preturuša ho priniesla o rozum!“

„V akom ohľade, môj priateľu?“ pýta sa šor Ilija, i on v očakávaní, čo to má výnsť.“

„Ja sa spytujem: aký cieľ malo účinkovanie starých, aký cieľ malo by mať naše pôsobenie? Ja myslím, že je cieľ vždy ten istý — pozdvihnúť národ, a či skôr ľud. No a ľud sa novinami pozdvihnúť nedá, a takými novinami, ako sú dnes naše, už vonkoncom nie . . .“

„Dnešnými — áno: v tom súhlasím,“ dopúšťa šor Ilija. „Čo sa toho pozdvihovania týka, priateľu, úprimne rečeno, mám i k nemu nedôveru. Večne sa o ňom hovorí, háda a dišputuje: a vždy sa len hovorí. Skutkov a výsledkov odnikadiaľ nevídať. A ani ich neuvidím tak skoro. Lebo národ a či skôr ľud nemôže sa pozdvihnúť, kým

je v otroctve. Vymaňte ho z otroctva, dajte mu jeho práva, nech bude pánom v svojom dome: a uvidíte, ako sa chytro pozdvihne ľud!"

„Oh, strýko Ilija, vy ste zabehli ďaleko!" zvolal Niko so zvláštnym ohňom, že Zandome sa diví, čo sa to robí s jeho priateľom. „Aký je on šťastný," myslí si Zandome, „on si hlavu láme, ako pozdvihnúť ľud, kým ja musím sa trápiť, ako výnsť s početnou rodinou v týchto ťažkých časoch!"

„Vy ste zabehli priďaleko, strýko Ilija!" zvolal Niko s ohňom, ani nezbadajúc, že Dorica položila pred neho šáločku s čiernou kávou a pozerá v udivení, čo sa títo tu odrazu hádajú tak ohnive. „Mať svoju dŕžavu, svoj štát, svoje ministerstvo, parlament, svojich nadžupanov a podžupanov: to je všetko pekné, vznešené. Iba že to nemôže byť cieľ, ale len a výlučne len prostriedok. Cieľ je a ostane vždy blaho, šťastie a spokojnosť ľudu, ktorý tvorí celok. Pozdvihujme ho tedy, poučujme, napomáhajme — nech si on utvorí, ak tak chce, dŕžavu; nech si ju on odchová. Dŕžava neodchováva národ, ale národ áno, on je povolaný odchovať si svoju dŕžavu. Lebo aký je on, taká mu je dŕžava, ako vidíme na Srbii i inde . . ."

Niko sa zahrýzol do tohto predmetu s náruživosťou, ktorú Zandome obdivuje pri ňom. Nevie pochopiť, ako človek praktický môže si lámať hlavu nad takými vecmi, ktoré sú tak ďaleko, temer nedosiahle. Veď každodenný život podáva sám toľko starostí, biedy: kde by ti zvýšilo času a vôle zaoberať sa vecmi, ktoré sa rozplývajú kdesi v hmle, nedajú sa dosiahnuť. No Zandome nezná, že Niko hľadá úľavu, obľahčenie v svojich trapiech. Každodenný život ho znechutil, pripravil ho o illusie, rozprášil mu zlaté sny. Nie div, že hľadá východ, hľadá spôsob, ako by sa dalo umknúť trampotám, alebo aspoň zaľudnúť na ne chvíľku.

„A teraz už mi vysvetli, ako si predstavuješ to pozdvihovanie ľudu?" pýta sa Zandome. „Vezmime si príklad: Čo by bolo nám tu robiť? Tu sme hneď traja — i ja sa opovažujem medzi vás rátať," doložil s jemným výsmechom v očiach, čakajúc, že sa Niko zmätie. Lebo ľahko hovoriť, horlíť: no nenie snadno priložiť ruku k práci. Chcel by som vedieť, ktorý by bol prvý krok v tom podniku."

„Prvá starosť, ako som riekol, je pozdvihnúť blahobyt ľudu. Dvíhať ho tedy hmotne."

„Nie samým chlebom živ bude človek," podotknul šor Ilija.

„Ale ani hladný sa vám neoduševní za vysoké ciele. Kto stojí majetkove na pevných nohách, on sa vám ľahšie bude starať o veci verejné; lebo začne cítiť potreby vyššie; zkrsnú v ňom vyššie túžby a požiadavky. Ten sa vám začne zaujímať o literatúre, umenie a verejný život. Ten vám bude stáť pevne, nedá sa sviesť a sklátiť, keď prídu politické zápasy . . ."

„To je všetko krásne," zamiešal sa Zandome so svojím úsmevom. „Iba že náš človek je vám zvláštna bylina. Či ste ho pozorovali, keď je bohatá oberačka a sudy plné? More mu je do kolien — ledva ťa pozná. Indy čiapku v ruke a teraz nad uchom. Keď mu

nadhodíš: mal bys' urobiť toto alebo toto — mrdne plecom opovržlive a robí, ako on chce. Náš ľud znáša biedu hrdinsky — blahobyt by ho pokazil."

Stoja, hľa, všetci traja proti sebe, každý inej mienky. Dorica načúva, hľadí s jedného na druhého, a bárs nechápe všetko do základu, zdá sa jej, že Niko má pravdu. S porozumením visí jej milé oko na jeho tvári a v hrudi sa rozlieva teplota, ktorá ju blaží, čujúc ho tak vrelo, zaujate hovoriť. No razom strhla sa v svojom snení a sladkých dumách. Pocítila na sebe prenikavé oko Zandome, smelé, až pichľavé. Jediný pohľad — a on ocenil všetko, vynašiel všetko, čo je v jej zjave milého a vzácneho. Poodokrýval, čo kde bolo prikryté, pokochal a popásol sa na kúzlach dievčiny. V očiach sa mu zažal ten zvláštny lesk, ktorý je Nikovi tak dobre známy.

Niko spozoroval, čo jeho priateľ robí — táto nešetrnosť dotkla sa ho trápne. Hodil naň pohľad, plný hnevu a výčitky. A Zandome sa len usmieva, priateľova výčitka ho netrápi. Zato sa i Niko rozveselil, uľavilo mu: keď sa Dorica pohla a postavila tak, že ju nemôže zasiahnuť pohľad Zandoma.

Niko a Zandome chlipkajú kávu a zapálili si. Šor Ilija so závisťou hľadí na nich; sprevádza okom, ako sa dym súka v chumáčoch nad nimi a rozplýva v modrastú pláchu. „Šťastie, že ho môžem aspoň voňať, keď už neslobodno kúriť. Okrial som, odkedy ho čujem v izbe."

„I mne by bola choroba len preto neznesiteľná," nadhodil Zandome, „že by ma pozbavila mojej cigaretty. Bez toho tak málo pôžitku nám nadelil ten osud! A väčšina z nich je k tomu zakázaná . . ."

Niko pozrel naň zase s výčitkou, lebo tuší, kam bije Zandome so svojimi narážkami. Jeho pohľad zmiatol pôžitkára — nedal mu dohovoriť, čo mal na jazyku. Zandome sa usmial s uspokojením. Že Niko pred ním štíti Doricu, nehnevá ho ani najmenej.

Po tejto prestávke vrátili sa zas k svojmu predmetu.

Niko nadhodil: „Keby ja vyrukoval s mojím návrhom, ty, Zandome, pokrútiš v pochybnosti hlavou. Ty neveríš v dobro, ani bezžistnosť."

„Čosi je na tom," pokýval Zandome veľmi živo hlavou. „Ale sa nediv a neodsudzuj ma. Ja poznám ľudí možno lepšie od teba a na každý pád lepšie od nich," ukázal na šor Iliju. „Poznám ich, v ich ctnosti neverím. Každý ti je egoista, ako i ja: pracuje proti tomu, čo sa protiví jeho egoismu. Preto, môj sokole" — doložil cele vážne a s dôrazom — „ja verím v čistotu vašich námah, vo vašu bezžistnosť: ale neverím v zdar vašej práce. Vy sotva čo vykonáte. Nie preto, že, ako vidím, ani nie ste na čistom, kde a ako načim začať — ale preto, že sa pozdvihnú proti vám všetci egoisti, ani múry hradné. Nedivte sa im, oni tučnejú v dnešných pomeroch, rozháraných a nesriadených. No čo je ešte čudnejšie, vzbúri sa naostatok proti vám i ten, koho by ste chceli zachrániť: váš ľud totiž. On vás nepochopí, neverí vám a zopre sa vám. Naostatok

vás bude upodozrievať! Uvidíte, nezabudnite moje reči! Ja som vás upozornil, aby ste vedeli, čo vás čaká."

„To vieme i tak. Odpor musí byť pri každej dobrej veci" — poznamenal šor Ilija s dôrazom.

„Áno — a ak ho chceš premôcť, potrebný je protiodpor, tlak a úsilie a vytrvalosť. A toho ja pri vás nenachodím. Šor Ilija nenie do zápasu — Niko Dubčić vie byť prudký, náhly, ale nie húževnatý a bezohľadný."

„Seba, to sa rozumie, nerátaš," vyhodil mu Niko na oči. „Ty sa vymykáš zpod činnosti: ty, u ktorého by sa našlo všetkého po troche. Rozumu, lsti, húževnatosti i vytrvalosti — toho, čo nám dvom chybuje."

„Áno — seba predbežne nerátam."

Šor Ilija svesil hlavu. Akosi mu je clivo, že on nenie s nimi, bárs ešte vždy netuší, čo sa to íde podnikať.

„Nerátam totiž na ten spôsob, ako vy rátate na mňa," pokračuje Zandome cele chladne. „Ty máš bez otázky v hlave plán ďakej pomocnice. O nich sa veľmi mnoho teraz píše a hovorí. A takého podniku sa ja veľmi bojím. Nemáme ľudí súcich, nie k založeniu, ale vedeniu takých ústavov. Ak myslíš na vinársku Zadrugu, alebo čosi podobného — i takého podniku sa bojím. Také Zadrugy nekončia dobre, kde nieto ľudí činných a obetovavých. Víno sa popije, alebo porozlieva a Zadruge konec. Nediv sa tedy, že neletím do takých podnikov. Ja mám dosť podnikov svojich, začatých, ktoré musím viesť obozretne, vytrvale a energicky. Na nich visí moja a mojej rodiny existencia. K vôli neosvedčeným, neistým pokusom nesmiem ich zanedbať. Naostatok našiel by sa na holom: a čo by bolo z mojej rodiny, ktorá sa, chvalabohu, pravidelne a postupne množí, potrebujúc chleba čím ďalej tým viac."

„Tedy, dľa toho, mal by každý byť pre seba!" zvolal Niko.

„Ja myslím, to je i najistejšia, ak nie jediná záruka pokroku. Jednotlivec zosilnie, zmohutnie — zosilnie i spoločnosť. Keď nás bude v meste viac samostatných, majetných — potom bude ľahko zakladať podniky peňažné i priemyslové. Podnikavosť zkrsne sama od seba, z nutnosti. Kto ti dnes vstrčí svoj groš do neistého podniku, keď môže žiť pohodlne z tučných úrokov? Ani v Čechách, ani v Nemecku nebolo by podnikov, keby mohli tamejší boháči dostávať úroky, ako sa dostávajú tu..."

„I ja som tej mienky," zamiešal sa šor Ilija. „Nie sme ešte zrelí. Ľud treba dvíhať mravne: nech sa zachová v svojej rýdzosti, nech sa otuží k borbe."

Zandome sa zas usmial svojím spôsobom.

„V tie mohutné, veliké borby ja tiež neverím," začal tým istým spôsobom. „Nieto k nim tiež tej húževnatosti. Illýrsky pohyb bol dobre pripravený, slávne vedený: a čo nasledovalo po ňom? Tak prichádza vždy po záchvatoch veľkého vzpruženia — dlhá, nekonečná perioda ochablosti, mŕtvoty. A taká mŕtvota stroví všetko, čo shonobila činnosť v dobách vzpruženia. No dajme pokoj pohybom vo veľkom štýle, vezmime radšej do povahy naše malé, miestne...

Ani k nim nemáme zrelosti a vytrvalosti. Pri voľbách nesmierny ruch, šum, krik a prípravy — a koniec? Prídu sľuby, citácie a všetko sa učupí... Nie, s takým materiálom nedá sa ísť do borby. Ja sa aspoň vyťahujem i zpod nej. Nerád sa dávam na dačo, kde čaká blamáž."

„A tak nám nepozostáva, iba ďalej hliviet!" zvolal Niko.

Vidí i on, že Zandome má v mnohom pravdu; uznáva, že ťažko, veľmi ťažko urobiť prvý, rozhodný krok. No to vedomie ho hnevá a zhrýza. Celá bytnosť sa mu vzpiera: podľahnúť hneď na počiatku! Všetky pekné úmysly sú tedy nič — hmla a dym! Čo si umieni, všetko sa mu akosi obracia čím hore, tým dolu. Ako privátny človek ide urobiť s osobným šťastím bankrot: vidí zjavne, že ho čaká v budúcnosti sklamanie, rozháranosť, nelad v rodine. Vo verejnom živote chcel najsť náhradu, chcel hľadať šťastie a spokojnosť, chcel šíriť dobro a občianske ctnosti: a hľa, ani to nejde, ani to sa nedarí. Ach, aká prázdna, otupná budúcnosť ho čaká! Nikde ničoho, kde by spočinulo oko s nádejou a uspokojením. Ozajstná, všeobecná zhuba, rozpad a rozklad!

Povzniesol pohľad plný žiaľu a zármutku, plný ťažkých obáv a starostí naokolo: zastihol na sebe krotký, milý pohľad dievčaťa... V jej oku čita i súhlas, účasť i sústrasť... Sklopila oči a zarumenila sa sťa púvonia. Srdce mu zaplesalo milotou; čosi nádejného, sladkého rozlieva sa mu v hrudi. Nenie sám — nie, súhlasia s ním, súcitia...

Zapadol do dumy — tá je osladená tým čímsi milým, nádejným. Zapadol hlboko a rozhovor tých dvoch šumí mu v ušiach sťa zvuky ďalekého vodopádu.

Pobadal kýsi pohyb naokolo — strhol sa z dúm. Zandome sa sberá a shľadúva klobúk. Niko pozerá v udivení, čo sa to tu robí. Nepochopuje, ako on môže odísť z tohto domu, neodnášajúc s sebou nič hotového, istého... Či mu je už súdené navždy motať sa v mrákote, neurčitosti?

„A na čom sme ostali?" pýta sa priateľa i šor Iliju. „Veď len nebude takto i na ďalej! Znechutili by sme ľudí dobrej vôle a odsotili ich od seba."

„Ja si našu činnosť predstavujem takto," začal Zandome. „Ty budeš dobre obrábať svoje pole, i my všetci statkári. Prinútime i ťažaka, nech pracuje dôkladnejšie. Víno a olej budem i na ďalej skupovať ja: to sa vie, čo lacnejšie a predávať čo drahšie. Tak sa zveladíme my a keď nám bude dobre, bude sa mať s nami i ťažak lepšie. Medzitým ho prinútime, nech má budúcnosť pred očima. Vykoreníme z neho to nešťastné, čoho sa drží, ako slepý plota: „Bude, čo Boh dá..." Tento lenivý, chromý fatalismus, o ktorom národ myslí, že je náboženstvo čisté a nepoškvrnené. Vykoreníme ho v rodine, i v spoločnosti a tak sa azda vykorení i v politike; tento ťažký hám na káre nášho pokroku. Musíme mať druhý, lepší materiál, s ktorým sa dá narábať. I šor Ilija nám tu pomôže: jeho slovo váži medzi národom."

Zandome, vidno, rozhorlil sa ako málokedy. No ako by sa

bol zahanbil, že sa dal vyšinúť z koľaje pohodlia, utíšil sa, zahasil oheň v oku a vyvolal na tvár svoj obvyklý úsmev.

„To je náš programm. A prostriedok k jeho prevedeniu je trpelivosť. A teraz hybajme — každý svojou stranou...“

„Ja som tedy prehral bitku,“ ozval sa Niko nie bez trpkosti. „Zhlasovali ste ma.“

„Áno — bitku s nami,“ odpovedá Zandome. „Na tvojej je strane morálno víťazstvo,“ doložil, pozrúc na Doricu, ktorá sa strhla a zapálila až po uši. „Na tvojej strane sú sympatie poslucháčstva. A za ne by ja oželel toto víťazstvo Pyrrhovo...“

Niko sa tiež usmial, pohľad Dorice vynahradil mu všetko. Tak sa rozišli všetci príjemne akosi vzrušení.

Pri rozlúčke poznamenal ešte Zandome: „Pozoruhodné je na každý pád, že sa dnes tu sišli traja a rokovali hodinku dosť znesiteľne o veciach verejných. Nespomenuli ani ošúchaný kabát Starčevića, ani židovský pôvod dr. Franka. A to je značný pokrok, páni moji! Ja by doložil, že sme my boli najtriezvejšie zasadnutie politické celého trojjediného kráľovstva!“

Začínalo sa dobre šeriť, keď vyšli na ulicu. Hviezdy sa zapálily, pozerajúc krotko na našu zem. Dvory zatíchly, ulice osamely, iba čo z domov dolieha hovor od ohnísk. V povetrí čuť chlad a vlahu. Kdesi zpoza mesta, snáď od kríža, dolieha spev mládencov, mohutný a tiahly.

Zandome sa chytil priateľovi pod ruku.

„No — čo ty ešte obhrýzaš vždy tú jednu kosť?“

„Ktorú?“

„Nuž ideu ženby s Preturušou.“

Pod jeho ramenom skubla sa ruka Nikova.

„A prečo sa spytuješ práve teraz?“

„Videl som túto malú Zorkovićovu. Zdá sa mi, že sa vyvinula nie najhoršie. Bárs je toaleta hrozná, predsa vidno, že je to zjav spanilý.“

„Práve! Ani ten kroj neušetril ju tvojho pohľadu,“ doložil Niko rozhorčene. Hnev v ňom vzkypel znovu, keď pomyslel na bezohľadnosť priateľovu. „A to je kroj dvojnásobne posvätný: na poly kláštorský, na poly detský.“

„Ja sa kochám v žene, ak zasluhuje obdivu, už či je v kroji takom alebo takom. Kroj nerozhoduje. A táto tu zasluhuje obdivu. Nevidia to len slepí, za ktorých nám nepozostáva, ako modliť sa, aby prehliadli...“

„Z tvojich úst neznamená taká chvála mnoho. Ty ju mrháš i na predmety menej vzácne.“

Zandome sa rozosmial. „Ty si prvý, ktorý mi upieraš vkus. A v týchto veciach, amice — dal som sa vždy viesť vkusu.“

Darmo je, Niko cíti nechuť proti nemu, ktorú nemôže nijako prevládať. Jeho slová ho urážajú. Uráža ho spôsob, ako hovorí o nej, i že vôbec o nej hovorí...

Došli pred Nikov dvor a zastali. Zandome nadhodil: „Ty sa čosi hneváš na mňa. A ty si predsa šťastný človek — šťastní

ľudia nemali by sa hnevať nikdy! Podmanil si si dvoje najkrajších dievčat. Nevieš, za ktorú sa rozhodnúť: váhaš, otáľaš, trápiš sa a hnevážš sa na najlepších priateľov. A rozhodnutie je predsa na dlani!"

„Aké rozhodnutie, prosím ťa?"

„Vybrať si túto malú za vernú a poctivú manželku."

„Ja ťa ľutujem, môj Zandome!" zvolal Niko s rozhorčením. „Mňa viaže, ako vieš, slovo..."

„Ja by sa dal viazať len láske. Ináč nemaj za zlé!" A podajúc mu ruku a stisnúc ju vrelo, ztratil sa mu zpred očú vo večernom šere.

Zandome zmizol — no jeho slovo zvučí jednostaj okolo hlavy nášmu Nikovi; dolieha, neprestajne, prosebne a hrozive; nevie sa mu obrániť, nevie sa vymaniť zpod jeho čarovnej moci. Zastal na chodníku, vedúcom do dvora, pod šumiacim borom: nech sa utíši, sriadi rozháranú myseľ. Ako vstúpi takýto pred oči mamy?

No nezdarilo sa mu už prísť k rovnováhe. Celý večer bol zamyslený a či skôr smutný. Po večeri dal mame cele znezrady dobrú noc a odobral sa do svojej izby. Ani sa neposhováral, ani neporadil, čo a ako sa má zajtra robiť.

Šora Anzula nemôže potlačiť v sebe trpkosť, bárs sa snaží nedať znať na sebe, že sa cíti urazená. „V posledné časy sme privykli na všakové manire," myslí si. „Sú trochu sedliacke, no tak sa zdá, prichádza do módy, čo je sedliacke"...

„A viete, čo sa ma vypytovala stará Preturuša?" ozvala sa Mande, upratujúc so stola.

„Ja ver' neviem, Mande moja"...

„Či hospodár nekúpil Katici dačo zlata... Prsteň, alebo reťaz, alebo už čo takého."

„To je jeho starosť, Mande. A čo si jej ty povedala?"

„Že ja neviem."

„Mande, ak si ešte čo povedala: zle si urobila. Do tých vecí nemáš sa čo starať," doložila pani prísne.

„Viac nič — ani slova, hospodarica!" zvolala Mande prestrašená. „Ja som išla po piaci, ona ma zastavila a hneď sa začala vystatovať, že hospodár sľúbil to i to, že však uvidí každý..."

„Dobre, Mande, uprac so stola!" zahriakla ju pani. Pocítila čosi ako hnusenie. Všetko sa jej vidí, cíti čím dial určitejšie, jasnejšie, že jej syn zabŕdol; že jej ho kási temná sila trhá z náručia, socia a hádže, hlboko, do priepasti...

Nespokojná, vzrušená pochodila po dome, vyhrešila Juru, že nevyviedol múlov na pašu a utiahla sa s rozbúrenou mysľou do svojej izby. Tu konečne sa vyrútily slzy, kde ich nikto nevidí, neráta: slzy trpké, palčivé, ktoré neprinášajú úľavy...

„I ja mám komu kupovať — i ja!" vzchopila sa konečne. „Každý dľa svojho vkusu a vôle"... A cíti útechu, ba radosť — zdá sa jej, že sa tým napráva poblúdenie synovo... Sedí pri stolíku a pero v násadke zo slonovej kosti behá po papieri.

Keď vstala od stola, bola celkom uspokojená. Darmo je — i šora Anzula je žena. Píšuc modistke o záhadách toalety, dávajúc

jej rady a pokyny, zabudla na celý svet. I na žiaľ, ktorý cíti, mysliac na osud jediného syna...

Ráno, hneď pred odchodom pošty poslala Mandu do Zorkovičov. „Nech príde zaraz, ale nech nepovie nikomu, kde ide. Ani mame! A ty ju pošli rovno do mojej izby."

„Čo je toto zase za novina!" láme si hlavu Mande celou cestou. „Zas sa robí čosi. Veru, nikdy nevieš, hriešna stvora, čo sa robí..."

Doricu zastihla samú. Veľmi opatrne, pošepky jej povedala, že ju pani volá, ale hneď, a aby nikomu nič nerieklа...

„A čo to môže byť, Mande? Vari sa dačo stalo!" vypytuje sa Dorica. „Azda je čo kume?"

„U nás musí byť jednostaj čosi. Ale hospodarica sú chvalabohu zdraví. Mladý zas nebodaj..."

„Vari je jemu čo!" zľakla sa deva.

„Čidali — zamyslený je. Omína ho čosi .. Ale nech, prečo nemá rozumu? I hospodarica sa zjedajú — viem ja dobre," doložila tajomne. „Ó — darmo zakrývajú, vidím ja neraz, veru i slzy!"

„A čo je pre Boha! Čo mi nepoviete?"

„Aký osoh hovoriť! Tá zpod Grabovika — veď viete. Odkedy sa s ňou zaplietol, verte mi, všetko sa prevrátilo. Ani hospodarica nie sú, čo boli prvej. Trápi ich to — morí..."

Dorica hľadí na ňu v udivení a strachu. Nerozumie ničoho, čo Mande rozpráva.

„A čo, prosím vás — ktorú zpod Grabovika? Rozpovedzte mi všetko..."

„Ach, vy ešte nevieťe — nerozpovedali vám! Naozaj?" zvolala Mande vo vytržení. Áno, vo vytržení. Ona bude prvá, ktorá ju takou novinou prekvapí. A s pravým pôžitkom vyrozprávala jej celý román Nikov, od počiatku do konca. Nelenila nadpriasť i svoje poznámky, dosť kúsavé a nepriaznivé. V horlivosti nezbadala, že Dorica bledne, že sa jej kolená trasú, až sa musí spustiť na stolicu. I tu sa musela chytiť stola, držať sa ho kŕčovite; ináč by bola padla... Mande zbadala, čo sa s devou robí, až na ostatku, keď vykríkla v rozhorčení: „Či by vás šľak netrafil od jedu?"

„A čo je vám, pre Boha?" A prihnúc sa k stolu, usiluje sa jej pozrieť do tváre. „Čo vám je? Či doniesť octa, prošeka?"

„Nechoďte, prosím vás. Nekričte! Ešte dakto počuje! Tak," vydýchla — „teraz mi je lahšie..." Složila ruky na stôl, na ruky sklonila hlavu a nehýbe sa.

Mande stojí nad ňou v nedorozumení. Nepochopuje, čo sa to tu pred ňou deje. Nevie, čo robiť: či kričať a či stáť takto nečinne, čakať. Navela sa rozhodla. Sklonila sa k nej, nadvihla jej hlavu. Tvár dievčaťa je mokrá — oči plné sĺz...

A Mande už pochopila... Vidí, že vyviedla hlúposť, že jej to hospodarica neodpustí. „Oh, ja hlúpa!" udrela sa o čelo — „čo som urobila! Išla ja vyštekať všetko-všetko, a vám pritajili! Čo som urobila, nešťastná stvora!" No v úzkosti nadišla ju druhá myšlienka a tá ju teší. „A čo prospeje tajiť a zakrývať! Raz by ste museli zvedieť, tak či tak. Čo prospeje tajiť?"

„Ah, nehovorte — nehovorte!“ prosí ju Dorica. „Nepovedzte nikomu, prosím vás, nikomu!“ Deve sa zdalo, že sa musí prepadnúť od hanby. Vyzradila tajomstvo srdca svojho, ktoré malo byť zakopané a zakryté celému svetu: vyzradila ho žene, ktorá možno ju zradí, zneužije, v posmech obráti.

„Ani duši — ani duši!“ sľubuje Mande skoro s radosťou. Hospodarica sa tedy nedozvie, čo ona vyparatila. „Ani živej duši, živučičkej! Len vy nedajte znať na sebe. Utrite oči a hybajte, hybajte ..“

„Ako sa ukážem takto!“ horekuje Dorica. „Poznajú ma; kuma má oko, nič mu neujde...“

„Nebojte sa — len sa utrite. Tak! A teraz umyte tvár, pekne, vyutierajte, do červena... Ah, moja holubica! Ani pivonia! A nebojte sa — ja ani duši... A necnejte si. Ani on nemá pokoja. Veru! Heglo ho, ako svedčí .. Ej, čidali majster! vínko piti a dievčatá ľúbiti...“

Dorica sa obriadila, vyutierala a líca sa jej zas začervenaly. No v oku ostal celý žiaľ a hlboký bôľ, ako pochovaný a z oka zapustil korene do srdca, do najtemnejšej, skrytejšej priehrady. Uviazala ešte šatku, stiahla ju na oči a pobrala sa do Dubčicov.

Šora Anzula ju pobozkala a po obyčaji zadívala sa jej skúmavo, až prísne do tvári.

„Ty si chorá — malá; tvár horí, oči...“ Strhla jej šatočku s hlavy a prezerá ju znaleckým okom proti svetlu. „Čo ťa bolí, malá? Povedz kume, čo ťa bolí!“

Dorica sa drží zmužile: nedá sa prehliadnuť, vysvietiť svoje tajomstvo. Usiluje sa i usmiať: no úsmev sa nevydaril. Čím je teta nežnejšia, tým väčší žiaľ ju nadchodí. Premáha sa, no na oči jej navierajú slzy.

„Ty plačeš? A čo je to, dieťa!“

Ach teta moja — prosím vás — nič ..“ Odvrátila sa, zakryjúc si tvár od žiaľu i od studu.

Pani pozerá na ňu, premieta, rozvažuje. A už nevyzvedá. Došlo jej vnuknutie, že tu treba prezvedieť sa od Mandy. Ona musí vedieť, prečo dievča plače. Vyšla do kuchyne a myslí si: „Nech sa vyplače, odľahne jej“...

Mande pozrela ostro do tvári. Tá nevie, kde by sa podela v rozpakoch a strachu. „Ona už vie!“ zhrozila sa a na kožu jej naskočily zimomriavky. Len ako zvedela — pane večný Bože! Čo urobím, hriešna stvora — čo si počnem...“

A pani skutočne vie už, čo sa stalo. Zdesená tvár Mandina jej vysvetlila všetko...

„Čo si to naklebetila, nešťastná stvora! Povedz, čo si to urobila!“

„Veď nebolo nič, čo by vám mohlo byť ľúto,“ vyhovára sa Mande skrúšene. „Prišlo do spomienky, ja som nevedela... Sama neviem, ako...“

Pani ju premerala srdito, oči jej iskria, na čele jej navrela žila.

Mande složila ruky, očakávajúc hroznú búrku, akej v dome ešte nebolo.

„To ti je ostatní raz — zachovaj si, miešať sa do záležitostí pánov," vyriekla hlbokým pritlumeným hlasom. V ňom sa trasie hnev, ktorý nevybúšil, no ktorý sa nahrnul do hrudí panej, už navrela pod ním a dvíha sa a padá namáhave. „Slúžka si stará, ale ak sa mi spríkriš, pošlem ťa, pošlem, ako nádennicu... Zachovaj si!" A obrátila sa prudko, pričapiac dvere jedálne buchotom za sebou. No jedáleň neprešla celú — zišlo jej čosi na um a zjavila sa zas na prahu kuchyne. Mande stojí ešte vždy na predošlom mieste, zásterku na tvári, plačúc usedave.

„Choď na jatku," preriekla pani svojím obyčajným hlasom, iba že sa ešte vždy trasie rozčulením, „choď a povedz mäsiarovi, že je mäso nanič. Ak ma bude takto obsluhovať, povedz mu, že nebudem uňho soliť na zimu. Odkážem mäsiarovi z Prímoria..."

Mande vyšla z kuchyne viac mŕtva, než živá a pokorená, zahanbená... Vo dvore prešla popri Jurovi bez slova, ani ho nevyhrešila. Ten pozerá za ňou v udivení a pokrúca hlavou. „Nebodaj — nebodaj chlípala papuľovú polievku," usúdil na ostatok.

Pani medzitým našla Doricu uspokojenú.

„Zmužilosť, moja malá, odhodlanosť..." šepce jej nežne, hladiac jej hlavu. „Zvedela si, čo si nemala zvedieť. Chcela som ti ušetriť bôľ, sklamanie. Bez toho ja sa ufám, obrátiť sa všetko na dobrú stranu. Budeme sa smiať na tom, prečo teraz plačeš .. Zmužile, ako by sa nič nebolo stalo..." Pohladkala ju, pozrela jej do tvári, ktorá je pekná, rumená od plaču, a horúca, horúca... Deva, zvládaná akýmsi milým, trúchlym citom, vrhla sa panej na prsia a na nich ukryla rozhorúčené líca...

(Pokračovanie.)

Z piesní Hájomila.

Keď plá v srdci...

I v tom mračne svetlo svieti...
I v tom víchre vlúdny hlas...
I v tej zime teplo letí,
Keď plá v srdci blaha jas,

Že sa ma ty lakáš...

Že sa ma ty lakáš, holubička krásna?
Že mi časom mračno sedáva na tvári.
Vari požehnanie dažďa prší z jasna
A nie mladistvého kvetňa z tmavej chmáry?

Verše lúbostné.

Janka Jesenského.

I.

Pre párik mäkkých dievčich oči
sa pohár ustavične plní
a ako víchrom hnané vlny,
tak nepokojne tečú noci.

Čaš cvendží v hudbe divej piesni,
do piesne zuní druhov penie,
ako by cit tej tajnej tiesni
v tom hluku našiel utíšenie.

II.

Sedíme tu smutní,
smutní, neveselí:
od tej jednej dolinôčky
sto vŕškov nás delí.
A muzika hučí,
počúvame sólo:
keby toho, čo nás delí,
len sto vŕškov bolo!

III.

Išiel som ja nie raz, nie dva
k nej pre spev, čo v duši býva,
ktorý mlčí, keď chce vravieť,
oči klopí, keď sa díva,
aby seba neprezradil,
perlu svoju v klbko zavil,
aby v svojom utajení
celú svoju pieseň zjavil.

Pieseň krásnu, utešenú,
pieseň mäkkú, sladkú, čudnú,
pieseň v očiach, ktoré horia,
pieseň v lícach, ktoré rudnú,
pieseň v roztúženom srdci,
čo sa zazre, nevypovie,
pieseň tichú, najnežnejšiu,
pieseň, čo sa láskou zovie.

Šiel som pre ňu nie raz, nie dva
a jej oči vždy sa smialy
a jej ústa zvonným smiechom

celú pieseň zaspievaly.
Nie je láska, čo sa smeje,
vážne býva, čo je z neba:
láska smiechom rovným, hlasným
nikdy neprezrádza seba.

A tú pieseň najvážnejšiu
som ja v tom jej smiechu ztrácal.
Ztrácal, ztrácal pomaličky,
pomaly sa domov vracal.

Prehlad slovenskej literatúry z r. 1903.

Podáva *Lud. V. Rizner.*

(Pokračovanie.)

(Braxatoris- Sládkovič Andrej.) Životopis s podob. Nová dom. pokl. str. 115.

Braxatoris Martin (M. B—s.; M. Sládkovičov.) *Ratoliestky s hory Olivetskej.* Náboženské básne a piesne. V Liptovskom Sv. Mikuláši. Nákladom spolku „Tranoscius," Tlačou Kníhtlač. účast. spolku v Turč. Sv. Martine, 1903, v. 8° str. 204 a 2 n. l. (C. Listy č. 4.) — *Život Pána a Spasitele nasseho Ježiše Krista.* Spracoval — —. (Se 100 vyobrazeními.) Tiskem a nákladem Jána Bežu a spol. W Senici, 1903; 4° str. XV a 267. Vstúpil...! C. Listy č. 5. Nová pieseň. (K pamiatke reformácie.) Tamže č. 10. — K nám skloň sa... Dennica č. 1. — Lúče z Betlehema. N. Nov. č. 157. — K začiatku. Nov. Malých č. 1. Pod ochranou. (S obr.) Tamže č. 1. Bude vojna, bude... (S obr.) Tamže č. 1. Prvý sňah. (S obr.) Tamže č. 2. Malé kuchárky. (S obr.) Tamže č. 2. Pod vianočným stromkom. (S obr.) Tamže č. 3. Sňahuliak. (S obr.) Tamže č. 3. Muc-muc... (S obr.) Tamže č. 3. Nový rok. (S obr.) Tamže č. 4. Ranná modlitba. Tamže č. 5. V prvých nohavičkách. (S obr.) Tamže č. 5. Na predjarí. Tamže č. 6. Po slávnostiach. Tamže č. 7. V máji. (S obr.) Tamže č. 8. Ježiško na húpačke. (S obr.) Tamže č. 8. — A na zemi... Pov. Nov. č. 12. — Popevky popevkára (1—7.) Slov. Pohl. str. 279—282. Verše. (Falošný prorok. K Bohu. Prosba. Moje vzlety. Na kolkárni.) Tamže str. 630—634. Povesti, báje, balady. I. Čudesná studienka. II. Cvetkino stádo. III. Pokyho peniaze. IV. Skamenelá. V. Husári v Sitne. VI. Podivný zvon. VII. Čertova svadba. VIII. Červená hora. Tamže str. 657—674, 731—741. — Hľa, polapili Pána... (S obr.) Stráž na S. č. 3. O, prijmi, Kriste... (Veľkonočný dozvuk.) Tamže č. 5. Zavítej k nám...! (Pieseň náboženská svatodušná.) Tamže č. 6. Na vodcov viery vzpomínám... (K sviatku Petra Pavla.) Tamže č. 7. Na poli sožatom. Tamže č. 10. Buď tebe, Bože... (K pamiatke reformácie.) Tamže č. 11. Prút Aronov... Tamže č. 12. — S Bohom! Tranovský str. 33. Na bola-

stnej ceste. (S obr.) Tamže str. 35. Bocian letí . . . (K obrázku Věšínovmu.) Tamže str. 68. Skupáň. (S obr.) Tamže str. 78.

Brezinár J. Veľký Obrázkový Kalendár v. Kalendáre.

Brnej. Našim kňazom. Lud. Nov. č. 44.

Brocske M. A Lomnici-csúcs megmászása a Jordán-úton át 1902. június 17-én. V Karpaty.

Bučan Pavel. Ide jaro... Nár. Nov. č. 46. Keď ruže kvitnú... Tamže č. 80. Manželstvo. Tamže č. 112. Na Všechsvätých. Tamže 134. Láska materinská. Tamže č. 157. — Ovocinárstvo v Liptove. Lipt.-Oravské Nov. č. 7, 8.

Buček Juraj (†) Boh Otec nás stvoril, Boh Syn nás vykúpil, Boh Duch svätý nás posvätil. (Z rukopisu podal Fr. R. Osvald.) Kazateľňa str. 219.

Buday Alfred. Redigoval „Listy sv. Antona."

Buday Andrej (A. B—y; a+y.) Z bývalého kremnického farského kostola. Čas. MSS. č. 3. — Staré chrámy a budovy u nás. Kat. Nov. č. 20. — Z letných vychádzok. N. Nov. č. 88. Vďačná pamiatka našim! (Zo života P. Krížku.) Tamže č. 94. — Ovocné stromy v nebezpečí. Obzor č. 9. Niečo o kvetoch. Tamže č. 10, 11. — Z okolia baňských miest. Cestopisná črta. Slov. Pohľ. str. 562—565.

Buday Jozef (J. B.; J. B—y.) *Život Svätého Alfonza Rodriguezza*, reholného brata Spoločnosti Ježišovej, ochrancu robotníkov a služobníkov. Z nemeckého preložil. S povolením cirk. vrchnosti v Ostrihome. Vydáva: Redakcia „Posla božsk. Srdca Ježišovho." V Trnave, 1903. Tlačou Žigm. Wintera; m. 8° str. VI a 100. — Čo kazí náš lud. K. Nov. č. 4, 5. — O boji proti pokušeniam. Deň sv. Juraja muč. Kazateľňa str. 176. Jako máme bojovať pod zástavou P. Márie? Pri posviacke zástavy P. Márie Lurdskej. Tamže str. 201. Prečo a jako máme ctiť Pannu Máriu. Na ktorýkoľvek sviatok P. Márie. Tamže str. 293. — V. pp. katechetom do pozornosti! Lit. Listy č. 2. Zábavné a poučné knižky. Ročník III. Sväzok 1. (Rec.) Tamže č. 2. Talian. Katol. Kal. na rok 1903. (Rec.) Tamže č. 3. Zábavné a poučné knižky. Ročník III. Sväzok 3. (Rec.) Tamže č. 4. Zábavné a poučné knižky. Ročník III. Sväzok 4. (Rec.) Tamže č. 5. — Porada duchov. Dľa cudzej myšlienky. N. Nov. č. 24. Nedorozumenie v. Sienkiewicz H. — Poučné obrázky zo života pijanov: I. Obrátenie pijana slovami dieťaťa. II. Podivný závet. III. Čo krčmár zarobil. IV. Zvláštne účtovanie. V. „Janko, chcete sklenku páleného?" VI. Sekerou ju zabil. VII. „Krčmári mi ukradli synov." VIII. Názorné vyučovanie. IX. Otcove hriechy prejdú na synov. X. Hrdinské sebazaprenie malého chlapca. XI. Nech žije hlinená sviňa! XII. Modlitba a slzy. N. Hlásnik č. 19—23. — Ako máme ctiť božské Srdce Ježiša. Posol b. Srdca J. č. 9. — Kalvaria Zebrzydowská. Pútnik str. 75—80. Peniaze. (Výstražný obrázok pre rodičov.) Tamže str. 81—85. — Strašidlo. Veselá udalosť zo života nášho ľudu. Rovn. N. Kal. str. 183—185. — Nepriatelia ľudu slovenského. Obrázok zo života ľudu v starej vlasti. Tatran str. 188—190. Boj proti katolicismu a jeho príčiny. Tamže str. 202—204.

Budilovič A. S. Macedonská otázka. (Z „Izviestí.") N. Nov. č. 25.

Budiščev A. N. Bez zbraně. Prel. Janko Klen. N. Nov. č. 8. Horká pravda. Prel. J. Klen. Tamže č. 32. Prekážka. Prel. J. Klen. Tamže č. 54, 55. Rozmar jazera. Prel. J. Klen. Tamže č. 104. Labutia pieseň. Skazka. Prel. J. Klen. Tamže č. 111. Psí život. Prel. J. Klen. Tamže č. 114, 115. Poľovnícka historka. Posl. —tka. Slov. Nov. č. 177, 178.

Bujna Martin (M. B—a.) *Amerika, zem zasľúbenia, alebo o sťahovaní sa nášho ľudu do Ameriky.* Napísal a predniesol svojim milým cirkevníkom, a podáva k poučeniu a výstrahe vôbec sťahovať sa obmýšľajúcim Ružomberok, 1903. Tlačou a nákladom kníhtlačiarne Salvu & Herle; 12° str. 67. (C. Listy č. 5. Dennica č. 8. Lit. Listy č. 5. Ev. Egyházi Szemle č. 9. N. Hlásnik č. 14). — V prospech sirotinca. Z našich bojov a utrpení. C. Listy č. 5. Spovedná reč. Tamže č. 11. — Tri Štedré večery. Stráž na S. č. 1, 2. Tak, tedy by sme už aj výbor mali! (Otvorený list na p. J. A. Fábryho.) Tamže č. 12. — Vysťahovalec a Biblia. Tranovský str. 42—44.

Bulla Anton († 3. sept. 1873. v D. Kubíne.) Z národních piesní (1—8.) Slov. Pohľ. str. 126, 127.

(Pokračovanie.)

Slovenský jazyk, živá starina.[1]

Z reči slovensko-ľupčianskej.

Podáva *Samo Czambel-Danielovič.*

Roskáš si pán, urop si sám.
Roskáš sluhovi, sluha psovi (rozkáže totiž) a pes chvostu.
Slúbi hory, doly, a keď treba dať, ňedajbože.
Sluby sa slubuju a blázňi sa raduju.
Má požranô, — tô (nemá dôvery).
Prechodí s šaflíka do šochtárika (upadúva).
Dohára jej (súca je na vydaj).
Psie dní trasie (v núdzi je).
Aňi ňehladí, ani ňevraví, keď mu človek dačó povie (nahnevá sa).
Už je po ňom (zomrel).
Robí na pretrhnutia (tuho), aňi chrt (usilovne), aňi v jarme, v gápli (tvrdo), aňi čoby horelo (usilovne), o milých peť, o dušu, až milá vec.

[1]) Podané výrazy a slová písal som dľa výslovnosti; iba „*y*" som zachovával tam, kde ho zachováva spisovná reč, ale „*y*" v reči slovensko-ľupčianskej nerozoznáva sa ničím od tvrdého *i*. Kde by však spisovné „*y*" nevyslovovalo sa u nás *tvrde*, tam je celé slovo písané dľa výslovnosti. Tedy *spíli* m. spisovného *spitý* atp. *Podávateľ.*

Aký je najedovaňí, aj papier by podriapau, slámku prehryzou! (výsmech).

„Ďeže udriete, ujčok, či tam, ďe hlaďíte?“ — „Rovno ta, syn môj.“ „No bystubohu, ujčok, to potom mňa udriete!“ (posmeška škuľavým).

Račej budem hore pupkom ležať (kto nechce za malú plácu robiť).

Veď ňehorí (povie ten, kto nechce niečo hneď urobiť).

Musí mať oči na klinčoku tej noci (nesmie spať, driemať).

Má tvrdú hlavu do učeňia (ťažko sa učí).

Má sečku, otruby v hlave (sprostý).

Muška mu na nos sadla (hnevá sa).

Čertom smrdí (zlé čosi zamýšľa).

Má srce na mieste (je upokojený).

Šikovňí, ako vôl do koča.

Ďen len tak na petách roznosí (ničoho nespraví, iba daromne chodí).

Počkaj, veď ťi vyndeš na psí triciatok! (Vyhrážka, a znamená asi to, že príde na psa mráz).

Dostau na kešeňu (nabili ho).

Zmlelo sa mu na chrbát (to isté).

Peňiaške sa minuly, aňi čoby dlaňou plesou.

Choj mi v čerťi, v peklo z očí!

Kúpe sa, ako žaba v močidle.

Dau mu, čo pes ňekce.

Hňeť ťi je ameň (konec života).

Strach mrcha.

Beda tvojej košky!

Bystubohu, bystudaďe, bystuhrome, bystu svete, bystuženemivídaďe.

Tisíc hrmeňích bohou sa do tvojej maťeri bilo.

Tisíc okovaňích striel sa do ťeba páralo.

Sto jazerňích bohou, striel ťi do duši.

Kýho zrádňika, vreda, beťaha, ďasa, stoboha, paroma, jazerňika si to vykonau? (spravil).

Dášť sa leje aňi z vreca, s kupy, s cievok; dášť čľapoce, klobúčike stavia (bubliny robí).

Skoro ošadiveu ot strachu.

Raduje sa tomu, ako cigáň koňaciňe, bielymu chlebu.

Ukázau mu chrbát (ušiel).

Zau nohe na plecia a hajde kaďe lakšie.

Vytrčiu mu peťi (zutekal).

Ukiazau mu dvere (vyhnal ho).

Išiou ňemeťenou cestou (vyhodený bol).

Za nosom voďiť koho (mať za blázna).

Leťí ako šašok, ďivok, šarkan.

Kysló ako živica, šťava, môťovský ocot.

Bežau ako mu len nohe dodaly, para stačila, nazlomgrge, celým behom, ako bez duši, ako zjašeňí.

Jazyk choďí pásť (chodí po klebetách).

Spíší ani slon, žrieba, motolica, čajka, čap, hoviadko, teliatko.
Pije ako dúha (pijan).
Drš hubu na hŕbe (nerozprávaj).
Labu líže aňi medveď (hladuje).
Jamy vystála na bále. Petržlen predávala. Tolko tancovala, aš ju peti zbolely (výsmešky z diev, ktoré netancovaly).
Biu, mlátiu po ňej (po žene) ako po hrachoviňe.
Zbiu ho ako hada, na špatu.
Vyšiou na lucký posmech.
No veť si mi ti zaň (zmalicherňovanie).
Mrkvu škrabe, zem hryzie, morke pasie (je pochovaný).
Dobre mu namastili košku, môže mu ňebyť lúto (zbili ho).
Dau sa na cestu hňeť pret svitom (odcestoval).
Rozdriapau by aj čerta (nazlostený).
Chovajú ho ako pavúka (dobre, a nedajú mu robiť).
Najesť sa do chuti, do poriatku (do sýta).
Vyhodiť peňiaze (dať za neužitočnú vec), to sa vyhoďeňie peňiaze (ztratené, nedonesú osohu).
Ňevie tancovať, len sa tak mece, ako vrece.
Tak dobre je s ňou tancovať, ako s plňím vrecom.
Mušku môže počuť preletieť (ticho).
Túla sa po nociach (tára sa nocami).
Cepík mu treba do ruky (nevie s hoci čím narábať).
Zajšlo mu za nechti (oziaba ho v ruky).
V lyžičky voďi by ho utopiu (nenávidí ho).
Vrecka sa chytiť (platiť).
Dostau jazykovej poliouky (hrešenie).
Vyžerie aj kolomaš (veľký pijan).
Mráz mu padou na hlavu (šedivý je).
Veďie si ako páva (hrdo, pyšne sa nosí).
Keby čo ňehlaďeu (ohľad nemal), by mu ukázau! (vyhrážka).
Prešiou mu cez rozum (spoznal myšlienky škodcu a nedal sa mu poškodiť, oklamať, múdrejším sa stal).
Previesť z lavičky do vodičky koho (oklamať).
Ňepleť sa do toho, čomu nerozumieš (nemiešaj, nestar sa).
Zmokou do posledňej ňitky.
Pojďem, ďe ma oči povedú, nohe poňesú, za nosom.
Hore nosom ďierke (pýši sa a nemá sa čím).
Lačná pýcha (to isté).
Čo na nôš, to za groš (všetko kupuje, čo potrebuje zesť).
Vahaňi strúha, vystruhuje (chrápe).
Stratíu sa ako smrať, gáfor (zmizol).
Padňe raz na človeka (potresce alebo vyvŕši sa dakedy niekto na ňom).
Zarezau si do živýho (tak, že sa mu krv pustila).
Má vrapce pod klobúkom (nerád sa pozdraví).
Vyšťikaj si zuby (nebudeš to jesť, alebo mať).
Mlieko mu na ústach ešťe dobre ňeopsklo a uš si to ako veďie, rúbe (pýši sa a je len mladý).

Drží ako hluchý dvere (nepozorne, zle), ako pes ježa (slabo).
Ňedau mu aňi čoby len medzi prsti, za ňecheť blata, štipôčky, omrvinky, omelinky, za akomak, máčňi mak, máčňi mačíčok, zbla.
Zle mu to vypadlo (nezdarilo sa mu).
Je to načertzjata s tím človekom.
Nazdá sa, že je celý svet jeho (hrdý je), — že mu na každom vršku hraju (veselý a pyšný).
Hladať dačô ako ihlu (pozorne).
Štrnác remesiel a petnácta psota (povedia na toho, kto má rozličné zaoberania a je predsa chudobný, biedny).
Nak sa dá vypchať, nak sa hodí o zem, keď sa hňevá.
Zaplaťiu mu zlatkou ako srieň (novou, bielou).
Do ohňa skočí za ňu (rád ju má).
Zmárňiu sa (odobral si život).
Povedať komu čo za horúca (hneď, kým nenie neskoro).
Hoďen do ďela nabiť a vystreliť.
Kričí ako na hluchýho.
Do očú sa viďí ako aňiel (dobrý) a krem očú ako čert (zlý, zlostný).
Z jazyka mi zau (to isté riekol, čo som ja chcel riecť).
Tak robí ako Pánboh prikázau (spravedlive, usilovne).
Šaďe misí byť, kďe sa dva hraške varia.
Šaďe sa vláči za ňím, ako cecok.
Na šetke kopytá vybiťí je (zkúsený, prešibalý).
Ako by ťa mau ako ňie (nič nemá z neho, žiaden osoh).
Čo rozum, to hlava (i na opak).
Vraví, čo mu slina doňesie na jazyk.
Svitlo mu v hlave (zmudrel, rozpamätal sa).
Má želúdok aňi kňaskô vrece (nenásitný).
Už má plnú hlavu (na pr. navravené, namyslené).
Do strpeňia mu je (vlastne: do nestrpenia mu je).
Už zme v tej mastičky hlboko (hodne sa jej minulo z hrnca).
Kŕče mu choďia ťelom: kŕč ho lomí.
Nahnau mu strachu (nastrašil ho).
Na dášť sa vyberá, uberá (sháňajú sa dažďové oblaky).
Ňepovedau aňi kuťe zdravi (odišiel bez toho, aby sa bol odobral).
Ňeviní ako božô slniečko.
Navraveu mu plňie uši (vela).
Nestojí to aňi dobrô slovo, ďeravý groš, fajku tabaku.
Oči sa mu iskria (o nahnevanom).
Ňebo sa mladí, buďe dášť (mladí sa vtedy, keď je zastrené „barancami“, svetlými a drobnými obláčkami).
Rasťie ako chlieb na stole.
Košom vodu načierať, to ňejďe (bez potrebného riadu sa nedá pracovať).
Trasie sa na celom ťele aňi osika.
Čižmy, kapce atď. mu pyske otvaraju, kapusťi pítaju (deravé sú).
Z hlavy to spraviu (samoodseba, zo svojho rozumu).
Klina zabiť (na zadok padnúť).
Vie rozumom pohýnať (rozmýšľať, premýšľať).

Dostau suchú večeru, obet (bitku).
Múdry, len mu rozum chybí.
Sňech nám rastie (sháňajú sa sňahové oblaky).
Nestojí o seba (nedbá, nestará sa o seba).
Líškou potšitý (falošný).
Huncút, zbojňík ot špiku, ot kosti.
Len just grajciar má na celom bydle.
Som bres i bes peňazí (bez peňazí je najčastejšia forma).
Nemá si čím zuby zakryť (chudý).
Do očú ho chváli a za chrbtom haní.
Zobrali sa ako na dlaňi (nemali žiadneho majetku, keď sa sosobášili).
Vyťahuje sa ako pes na pazdeří.
Vetor by ho zvaliu (slabý je).
Samotňí ako prst.
Driemoti mu popreberau (na pr. hrešením, bitkou).
Čižmy ako líška (vymočené do červena).
Daj sa ti mi Bože za pána, taký obšivkár (zmalicherňovanie).
Drží hlavu aňi panskí kôň, góla, ťava.
Sedí ako dudok.
Nemá sily za vrapca, za muchu.
Holý ako koleno.
Drš jazyk za zubami! (nerosprávaj).
Zúpke si poznaju (zaľúbení sú).
Šetko sa mu lepí na prsti (kradne).
Daj sa mi ti čajsi (užíva sa v tom smysle, čo daj sa mi ti Bože).
Hovorí ako spot zemi (tíško), popot nos (pre seba, nesrozumiteľne).
Má jazyk ako suka chvost.
Stoj chlebe, ziem tebe (výrazom tým označuje sa človek darebák).
Môžeš sa prežehnať, kríž spraviť (nebudeš to viac mať, je to ztratené pre teba).
Smrdí mu robiť (nechce sa mu robiť).
Mrňau mu je to (nepáči sa mu, nenie mu po vôli).
Grošom smrdí (nemá peňazí).
Zlostiť sa musí hneť na lačnô srce (pred raňajkami).
Viďí ako ces sito, riečicu, sak, plot.
Koňe sa ti v ouse (tak oslovujú driemajúceho).
Hladí do seba (drieme).
Drieme aňi kôň vo vrbiňe.
Bodáj ťa porantalo, potrieskalo.
Malo ho poraziť, rostrhnúť, puknúť porantať od jedu (od zlosti).
Zrádňik ťa vyhodiu, tu! (kliatba).
Vytri si zuby, utri si ústa (nebudeš to jesť).
Má toho vyše práva, hlavy, aš hoj, huj (viac než treba).
To mu je po srsti (po vôli).
Utŕžiu si na chrbát (dostal bitku).
Črevá mu idu prisknúť na chrbtovú kosť (je hladný).
Tu i tu (kedy-tedy) treba sa nám aj potúžiť (posilniť, zajesť,

zapiť si), ňemôžeme len tak na chuťi (o hlade a smäde) hrdlovať, drhnúť, škrfiť, hrdúsiť, koňovať (pracovať).

Do ďingu robiť (hocijako, ako do jarmoku).

Gáge pásť (tárať sa, meškať po daromnici).

Mrkotno jej je (nepáči, neľúbi sa jej).

Prísť do jedu (rozhnevať sa).

Mrle ho majú zesť (nudí sa, dlhý mu je čas).

Na jarmoku bolo šeckýho ot výmyslu sveta; mohou tam človek nakúpiť od výmyslu sveta.

Hňi — ňehňi chodiť (farbave).

Dať sa v uťeke (do behu).

Dlkšia sobota ako ňedeľa (vidieť jej spodnú kitľu).

Babi, babi, babi! na babika, na! tak volajú na húsatá.

babúliť — ukrúcať, ovinovať (ručníkom); zababúleňí — zakrútený.

babulka — húska.

babuša — ženská s ovinutou hlavou.

babušiť, ubabušiť, zab., zababušení, vidz babúliť.

badzgovať — skákať, behať.

bakus — veľký vypasený mužský.

baladzgovať, to isté.

batkať — pokrivkávať.

barina — močiar, mláka blatnivá.

bastviť v. rafičiť.

bebečka — nedorastená, zavädnutá slivka, hruška, jablko.

bibas — sprosták.

bibi, bibi, bibi, v. babi.

bigať, bignúť — štuchnúť, búšiť.

blbotať, voda blboce, keď vre.

bočiť — stránit, obchádzať.

bolvan — zaháľavec.

bolvaňiť — zaháľave žiť.

bombolec, bombolka — guľôčka (na pr. na vňati zemiakovej rastú bombolky).

borsovať — 1. naťahovať, napínať, silit. 2. pasovať.

brbla f., brblavec, brbloš m. — hlásku chybne vyslovujúci; brblaví brblú.

brčka, ovca v detskej mluve, z volania: na brčka, na!

brečka — planá vodavá káva, žinčica, polievka.

brhel, brhloš — kašľajúci človek.

brhlať — kašľať.

brieždiť — svitať; na brieždeňí — na svite.

brýzgaňina — riedke blato (po ceste).

brýzgať, obryzgnúť — striekať, obstreknúť.

brľať — rozmetávať, premetávať; pobrľaňí — porozmetávaný, narušený.

brložiť sa — neporiadne váľať sa v posteli.

brunclík — malý tučný chlapec.

bugatí — vypuklý.

buchkačka — kiahnička, ktorou sa búcha ľan.

búfela — bugatá hampuľa alebo sklenica.

bzdúch, v. fifirif.

Cajdák: Ďeže si bou, ti c.? Hanba by bola, ak by to taký starý c. ňeveďeu na pr. spravif.

capalovať — behať.

cápať, capkať — behať, obyčajne boso.

cárašina — hustá, naničhodná kružina.

cechtif — cíčkom tiecť.

ceknúť — ohlásiť sa: Ani len ňecekou, ceknúť ňesmeu.

ceper — urastený, mocný muž.

cipa, cipka — sliepka.

cmok, podľa p. S. Galandu, mešťana sl. Ľupčianskeho značí: zdrap na spodku šiat.

cmučke — kvet gažkovitej podoby, farby červenej do belasa, kvitáva na jar medzi kružinou a miestami trochu vlhkými.

côbrať, côbriť — kvapkať, liať, kydať po sebe jedlom.

corgon — potupná nadávka.

crkať — striekať pomedzi zuby.

Čajsi — temer.

čankať — láskať, maznať, a dakedy znamená aj upokojovať (milý s milou alebo matka s dcérou sa čankajú): Je celá učankaná od neho — rozmaznaná.

čaučiak — vrabec.

čelustia — otvor pecový.

čiba! tak volajú na psa, aby šiel preč alebo ľahol.

čičkať — uspávať.

čochrať, čochriť — 1. biť. 2. liezť, štverať (vidz toto): Vyčochriu ho. Dočochriu sa za ňím. Vyčochriu sa na stroma.

črenke — daštičky drevené alebo rohové, z ktorých sa robí rukoväť na nôž.

čubrať, čubriť — driť, oškubať perie. Sliepke sa čubria, čubrú v prachu.

čučko — pes (u detí).

čudák m., čudo (neutr., ale užíva sa ho i na ženské) — divný človek, zviera; v tom názvu však jest i čosi opovržlivého.

čuchrať, čuchriť — pchať do peria (na pr. kurence kôčke).

čuňo, čunko: Ne čunko, ne! tak volajú na kone.

čunta — noha.

* čuntaňa [1]) — veľkonohá ženská.

čupra — samopašné, figliarske dievča.

Ďeňďušiť — dlávif, miesif: Vyďeňďušiu ho, až mu oči vylezly.

devla, devlisko — necudná ženská.

dožvastať — dokrkvať, dožvastaňí oďev — dokrčený, ako by ho požviakal.

dopekať — hnevať, zlostiť (prenesene).

---

[1]) Slová, pred ktorými jesto hviezdička, dozvedel som sa od slečny *H. Galandovej.*

drbať, drboliť, drpkať — krivý človek, keď sa veľmi ponáhľa, drboli.

drpka — malá krivá ženská.

drelej — dŕíve, skôr, i nedávno.

dremla f., dremloš m., nádavky ospalým, podriemujúcim.

drfa — ženská, nemajúca žiadnej nežnosti a kus aj prisprostá: Oj, ti drfa, akože zabávaš to dieťa, naveky ti plače.

drlancovať — drať (zvlášte o háboch).

drisliauka — 1. druh slivák, 2. slabý mužský.

drístať — merdare, ale i paradajka na pr. vydrisne, keď ju stisnú, hodia o zem.

drnaj — nádavka mužským.

drnda — stará krava, ale i ženské tak menujú sa: Ech, gdo by mňa už kceu, starú drndu.

drochnúť — padnúť (len o ľuďoch).

drusk — lomotný hlas: Horu lomilo, aš taký drusk stáu; odruznúť (oddruzgnúť) halus — odlomiť od stromu haluz.

dučať, dutkať — nehybne, bezslovne sedeť.

dulovať — vyhľadávať: Dulovau som po vreckách (peniaze).

dundžať — ozývať sa: Sut (sud dundží.

durdiť sa — hnevať.

Džaudžiak v. čaučiak.

džgance — šúlance z tlče, nimi sa kŕmia husi.

džgať, nadžgať — štopať, naštopať, nažrať, najesť sa.

Eržať, eržiť — rehtať (kôň).

Fafrať, zafafraňí — zamazať, zamazaný.

Fafrnok — malé, vrtké, šibalské dieťa, ale dakedy názvu toho užíva sa i v smysle:

fagan — zanečistené dieťa.

fákať, vyfákať sa — merdare.

fakličke — drevce na rozkurovanie. Nakálaj (vidz toto) mi fakličiek.

fakliť — 1. rezať, 2. bežať: Zafakliu si do prsta, otfakliu si prst; faklí aňi čo by ho hnau.

fafinkovať — zaliečať sa: Kerej že sa vám, dievčence, fafinkuje ten Janko?

Literatúra a umenie.

Jan Kollár. Narozen 29. VII. 1793; zemřel 24. I. 1852. V upomínku na převezení ostatků jeho z Vídně do Prahy ve dnech 14—16. května 1904 napsal *Jan Jakubec*. Tiskem Emanuela Stivína v Praze. Nákladem obce král. hlav. města Prahy.

Kollár náš roku 1849 nemohol obstáť sa v Pešti pred Maďarmi. Utiahol sa do Viedne, kde našla sa pre neho úloha; potom vymenovali ho na universitu za professora slovanskej archäologie. Ale umrel už na počiatku 1852, ešte len v 59. roku svojho života. Cmiter sv. Marka, kde básnik *Slávy Dcery* vo Viedni vyše pol storočia odpočíval, idú

zrušiť — bolo treba previezť ho. Domov nemohol byť prevezený, tu boli by sa báli prachu jeho: vzali Kollára do Prahy.

Prevážanie dialo sa teraz 14 — 16. mája. Vec malo v rukách mesto Praha. I túto knižtičku ono vydalo i dalo napísať dr. Jánovi Jakubcovi, ktorý od 12—13 rokov v Čechách najviac zaoberal sa Kollárom. Mestu Prahe, nazdávame sa, išlo o to, aby široké kruhy v českom národe boly poučené, koho to prevážajú z Viedne. Ale to nepodarilo sa úplne. V knižtičke tejto nevidíme Kollára celého. Aspoň podstata jeho nie je dostatočne vypuklými črtami predstavená.

Na čelo svojho spisu Jakubec postavil nápis s viedeňského pomníka Kollárovho:

Živ jsa v srdci celý národ nosil:
zemřev žije v srdci národa celého.

Ale „... v srdci nosil“ pre Kollára je málo. Pravda, chyba je nie v nápise; v lapidárnych dvoch vetách ťažko charakterisovať celého človeka, Kollára. Nápis je pekný (skladal ho alebo Kuzmány, ktorý vtedy tiež vo Viedni žil i pochovával Kollára, alebo brnenský Fr. M. Klácel), chyba je len predstavovať nápis ako úplnú charakteristiku toho Kollára, ktorý, prebúdzajúci západné i južné Slovanstvo (prenikol i k Malorusom [1]) a desiaci jeho neprajníkov, za 30 rokov stál nad naším obzorom ako nejaký ohnivý stĺp, — toho Kollára, ktorého potrebujeme len odmysleť si a v našom živote národnom veľmi mnohé ostalo by nám nevysvetliteľným. Takých, čo nosili v srdci celý národ, bolo už i viac — tým neodôvodňuje sa prevážanie do Prahy. Jakubec vysvetľuje, že v jeho „strastiplném činném životě jakoby byly zobrazeny utrpení a zápasy celého našeho národa.“ Ale nedostačuje ani to.

Vykladajúc život Kollárov, len niekoľkými vetami odbaví prvých 14 rokov jeho peštianskeho pôsobenia. Práve v takom spise, určenom pre široké kruhy, predstavením týchto jeho bojov bolo by ukázať, kto bol Kollár. Inak to vedel urobiť niekdajší bańsko-bystrický, potom peštiansky farár, ponemčený Doležal. [2]) Jakubec hovorí: „Horlivé národní uvědomování lidu slovenského (totiž v peštianskej ev. cirkvi) bylo odpůrcům jeho trnem v oku.“ Viac nič? „Proto Kollára pronásledovali s celou zuřivostí a bezohlednosti násilnické většiny.“ Keby len to bolo bývalo, čo Kollár v Pešti staval! Toho by sa tí, hoci bolo dielom človeka, oddávajúceho veci seba celého, neveľmi boli báli. Oni trúfali si zkaziť to, keď tam raz Kollára viac nebude. Ich desil a popudzoval nie tvorca peštianskej slovenskej cirkvc, ale dejateľ celoslovenský, všeslovanský. Jakubec pekne hovorí o spevcovi Slávy Dcery, že „jeho činnost básnická je ... význačně znatelná v české poesii pozdější. Jeho nadšením, jeho láskou slovanskou,

[1]) Nebohý J. G. Naumović tak vedel nazpamäť znelky Slávy Dcery, ako Slováci, ktorí rástli v 30. a 40-tych rokoch minulého stoletia. Mal som raz príležitosť poslúchať, ako rečnil jednu za druhou, všetky najkrajšie — so šedivou hlavou, ale s iskriacimi očami, cele tak, ako rečnievali ich v najkrajších chvíľach svojho života oní Slováci.

[2]) E. A. Doleschall. Das erste Jahrhundert aus dem Leben einer hauptstädtischen Gemeinde. Budapest, 1887. Str. 184, 8°. Pozri tu najmä str. 59.

žalem nad ztracenou slavnou minulostí i nadějí v lepší budoucnost živily se výtvory mladších básníků, při nich hřály se a čerpaly posilu celé generace našeho národa"; ale Kollárov obraz pritom zatemňuje črtami, ako že „zůstavil nám skvělý příklad takzvané drobné (!!) práce národní," „ve svých dílech literárních postavil si nebynoucí památníky své lásky, snažení (viac ničoho?!) a hlubokých idejí, podnikaných (idey podnikajú sa?) na prospěch celého národa i Slovanů a vůbec za ideálem všelidským" (!!). Nech z toho potom vie niekto, kto bol Kollár. Aké zdrevenenie v svojich formulkách, keď človek nemôže sa vymaniť z nich ani pred zjavom Kollárovým! Možno povedať, že ohlas každého kroku jeho počuť ešte dnes, i bude ho počuť dlho, a vraj „drobná práce"! Ako roku 1819 položil nohu do Pešti, každé jeho konanie má ráz práce titanskej. Niet temer kázne v jeho veľkých dvoch sväzkoch, ktorá by nemala historie. Alebo stvorenie slovenskej cirkve peštianskej bolo drobnou prácou? Tá povstala bojom, ktorým na Kollárovom mieste boly by sa strovily sily niekoľkých obyčajných činných jednotlivcov. V *Předzpěve* Slávy Dcery „láska k národu hlubokou filosofií povznesena na vyšší stupeň *všelidský*". Samé všelidstvo, a tým zastiera sa podstata veci, ukazuje sa Kollár neozajstný. Kollára ako kazateľa Jakubec charakterisuje: „...klade hlavní váhu při učení náboženském na mravní zdokonalování a zušlechťování *lidstva*" — ako by vôbec v kresťanských chrámoch nie tak sa kázavalo. To môže sa povedať skoro o každom kazateľovi; ale o Kollárovi biedny čitateľ ostane nepoučený. Kollár i v chráme budil, burcoval národné povedomie. V kázňach svojich ešte i do úvodnej modlitby vsúval vety, na pr.: „aby řeč a svobodu nebral národ národu." V hlave čitateľa, ktorý už vedel o Kollárovi, ale teraz dá sa viesť spisovateľovi pražského slávnostného spisu, povstane konfúsia.

Takým vkladaním nemiestnej humanity do smýšľania a cítenia Kollárovcov — podľa majstra tohto učenia — má sa zatemňovať ich nacionalismus a národu má sa vštepovať akási mäkkosť, ľahostajnosť, áno čosi z tolstovského *neprotivenia sa zlému.*[1]) Iste, veľká opovážlivosť najmä dotyčne Kollára! Falsifikovanie. U takého ducha, ako bol pôvodca Slávy Dcery, humanita je vec, ktorá rozumie sa samo sebou. Kde výslovne hovorí o nej, to preto, aby bola zrejmejšia krivda, robená jeho sloven-

[1]) Vystavovaním takejto humanity Masaryk začal oslabovať národný cit, jeho učeníci a nasledovníci už hlásajú Čechom slúčiť sa s inými národmi, internacionalismus. Prof. Fr. Drtina už takto učí:

„Šovinismus, fanatismus národní je v jádře svém škodliv národu samému. (Národ český len čo prebudil sa národne, už má sa mu hovoriť o šovinisme, fanatisme. Šovinismus, fanatismus národní — u Čechov, ktorí ešte i dnes sotva že prekročia hranicu svojej zeme, už vo väčšine prestávajú cítiť po česky!)... Vlastenectví nesmí nám zabraňovati, abychom se nedovedli sloučiti s jinými národy. V tomto smyslu internacionalismus znamená povýšení vlastního národa v službě všelidské. Stále vzrůstající komunikací, životem velkoměstským vytvořuje se v budoucnosti nový duch národa... Dělnictvo začalo, za ním budou následovati i jiní," (Ženský Svět, 1904, číslo 10.) Netreba vysvetľovať, čo znamená vštepovať takéto názory českému národu, žijúcemu v susedstve Nemcov.

skému národu, jeho Slovanstvu. Kde dovoláva sa humanity, robí to práve nacionálnym citom pohnutý, akoby volajúc v strašnom položení svojho národa: „Ľudia, či ste z Boha?! Veď ľudskosť vytvára otroctvo!“ Keby taký Jakubec (a či Masaryk, ktorý týmto pokonfundoval hlavy v Čechách) bol prišiel ku Kollárovi deklamovať o takej humanite, ten bol by mu povedal: „Slúžte vy svojmu národu nepriateľmi obkľúčenému, tým samo sebou budete slúžiť i ‚všelidstvu‘!“ Kto zná Kollára, presvedčí mi, že by mu bol tak povedal. Roku 1848 Štefan M. Daxner, Ján Francisci a Michal Bakulíny boli zlapaní a štatariálnym súdom maďarským odsúdení na šibenicu preto, že prekazili, aby malohontská garda slovenská bola poslaná proti Horvatom; ale prišla zvesť o porážke pri Švechate, cisársky generál Schlick blížil sa ku Košiciam, sudcovia v Plešivci nemali smelosti exekvovať svoj výrok — bol premenený a väzňovia poslaní do Pešti; tam zas podarilo sa vysvobodiť ich, keď pred Windischgrätzom Maďari z Pešti utiekli do Soľnoku a Debrecína. Svobodní išli ku Kollárovi. A tu Kollár vyobjímal ich nie vtedy, keď predstavili sa mu ako osvobodení, ale vtedy, keď povedali, že idú rovno k slovenským dobrovoľníkom — do zbroje.

Nám už, že nepripojujeme sa ku chóru, vyhŕdajúcemu o tejto falošnej humanite, s českej strany opätovne povedalo sa, že v svojom národnom boji budíme nenávisť národa proti národu — nenávisť proti Maďarom. Štátny fiškus povie nám to len v jednotlivých pádoch, keď chcú nás persekovať; takýto český „znalec“ slovenských vecí pripisuje nám protimaďarskú nenávisť vo všeobecnosti — nám, ktorí vlastne usilujeme sa len brániť sa. Pritom, aby malo dôraz, ešte sa doloží, že tak učil Kollár.[1]) Aké zneužitie Kollárovho mena! Veď Kollár i svojím životom i svojimi literárnymi dielami učil zasadzovať sa za svoje národné práva až do samožertvy, do krajnosti; v svojom hlavnom diele postavil peklo a do neho nemilosrdne uvrhuje každého, kto podľa jeho vedomia previnil sa proti Slovanstvu.

S týmto Kollárom ako proroka takej čudnej humanity predstavujú i Šafárika a Palackého, Šafárika, ktorý keď najinak odhalil svoju dušu, na slovanskom kongresse roku 1848. hovoril: „Z otroctva niet cesty k svobode bez boľby; alebo víťazstvo a svobodná národnosť, alebo čestná smrť a po smrti sláva!“ Šafárika, ktorý i otázku všeslovanského jazyka robil závislou od meča a roku 1826 písal Kollárovi: „To, která slovenská nářeč a která slovenská abeceda bude všeslovenská, už nerozhodne více *péro*, už rozhodne jen *meč* — potokové krve vyryjí čáry liter — *tam*, kde jich najvíc poteče, *tam* vznikne řeč a abc všeslovanská.“ (Časopis Českého Musea 1874, str. 68.)

Ak chceme poctive, statočne vykladať, učiť, povinní sme hľadeť nie tak na to, kto *čo* povedal alebo napísal, ako viac na to, *kedy* povedal alebo napísal. Antinacionalistickú humanitu Palackému Masaryk (Česká Otázka, str. 16) pripisuje na základe frásy, vytrhnutej z listu, poslaného roku 1848 do Frankfurtu (O poměru Čech i Rakouska k říši Německé). V písme tom Palacký — *politisoval*. Ale pozdejšie, keď bol v politike zkúsenejší, keď stál už nad hrobom, skladal účty zo svojho života (roku 1872)

[1]) K. Kálal, Na krásném Slovensku, str. 71.

a korrigoval alebo i odvolával svoje osvedčenia z roku 1848, menovite i osvedčenia frankfurtského svojho listu, Palacký napísal: „. . . musím předce vyznati na místě tomto upřímně, že již při prvním vstoupení svém na dráhu politickou r. 1848 upadl sem byl sám *v omyl těžký a osudný*. V zápalu nabyté náhle svobody choval sem byl do budoucnosti vůbec důvěru hojnější, nežli slušelo; nepamatoval ani uvažoval sem, že lidé i ve krisech velikých dají se voditi více popudy a vášněmi, nežli rozumem a pravdou, a protož i k žádoucímu rozřešení nastalých tehdáž sporův mezinárodních že nepostačí pouhé objevení aneb důkaz pravdy i spravedlivosti. Osudové lidští neberou se vždy cestou přímou k cíli svému, nýbrž i oklikami často krvavými . . . Každý to uzná, že násilím nedodělali bychom se ničeho dobrého. Jest nás 5 millionův, obklíčených nepřátely téměř odevšad; kdyby nás bylo 50 millionův a to svorných, *nesměl bych ovšem tak mluviti!* (Radhost III, str. 300.)

„Kdyby nás bylo 50 millionův . . .“ To je to, čo u Kollára. Keď on obzerá sa na humanitu, všeľudstvo, vtedy zavše bol alebo skľúčený slabosťou svojho národa, alebo mudroval pod vlivom iných . . . Keby nás bolo 50 millionov! To jest, nedali by sme sa, vymohli by sme si pravdu.

Lebo život je taký, pre národy ako pre jednotlivca — samé predstihy, večný boj. Kto sa dá, toho zašliapu — nič nepomáha mať pravdu. Kollár celý svoj život díval sa na nekrvavé (najstrašnejšie!) hynutie svojho národa; mal pred sebou boj, ale taký, kde jedna stránka hubí a druhá temer nebráni sa. On, človek i krem toho veľmi popudlivého, bojovného temperamentu, nemohol tedy chcieť zásady, ideály, ktoré v pomere k nepriateľom robily by jeho národ ešte trpnejším Kollár chcel svoj národ vyburcovať, zobudiť ho, aby si pretrel oči, — zachvátiť, oduševniť, postaviť ho čím skorej na nohy. Roku 1841, na ceste z Itálie, v Prešporku hovoril mládeži, vedenej Štúrom: „. . . nic z nás nebude, pokud sobě nevychováme pevné charaktery a špartanskou činosilnou mladť, kteráby uměla pro národ i hlad a žížeň trpěti a nepodlehla ani chlebu ani ženě, ani prosbám ani hrozbám . . . Nyní nám potřebí ne tak hlav, knih a učenosti, jako raději srdcí, skutkův, charakterův“ . . . Činosilnú mladť, skutky!! a pri charaktere mal na pamäti iste tiež ten, ktorý javí sa v silných, rozhodných skutkoch. Kollárovi išlo predovšetkým o národnosť. Len tú hľadal. Keď roku 1848 Jozef Podhradský, vtedy učiteľ Kollárovej školy, prišiel z mesta a rozprával, že videl zbojníka Rózsa Sándora, chystajúceho sa bojovať za maďarskú vec, Kollár povedal: „U nich i zbojník hlásí sa k svojej národnosti.“ Jeho presvedčenie bolo, že keď raz zobudí sa v nás národné povedomie, *ostatné všetko príde samo sebou*. Budeme i dobrými, ušľachtilými ľuďmi. Oproti nepriateľom žiada rozhodnosť najmä vtedy, keď má na mysli špeciálne Sovákov. Tak v krásnom nápise na almanach *Nitru* žiada si svojich budiť, nepriateľov desiť. Čítajte len jeho *Cestopis* (1841), koľko tam hnevu proti nepriateľom. V nemeckom spise o slovan-kej vzájomnosti mudruje — tam je najmenej svoj; to nebol jeho element. Ozajstný Kollár je v *Slávy Dcere*, a tu i v poslednom, záverečnom akkorde hučí hnev: „Peklo zrádcům, nebe Slávům věrným!“

Z drobností v slávnostnom spise dr. Jakubca nesprávnosť je, že

rozpravu o vzájomnosti slovanskej, vydanú roku 1837 po nemecky „Über die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen Nation“ *„uveřejňoval* napřed v *Hronke* 1836. Vyšlo to *naraz*, v jednom sošite Kuzmányho časopisu, teda: uverejnil — nie: uverejňoval.[1]) — Podobizňa je nedobrá, nepredstavujúca ničoho z Kollára. Na spise prvého kollaristu a na vydaní mesta Prahy očakávali by sme pravého Kollára. Dobrý obraz jeho zachoval sa od peštianskeho portretistu M. Barabása.

Pri vlastnej slávnosti v Prahe hlavným rečníkom bol prof. *Fr. Pastrnek*. On hovoril nad Šafárikom, v máji 1900 prenášaným s karlínskeho cmitera na olšanský, on už i predtým pri svätení Dobrovského pamiatky. Dr. Pastrnek je na českej universite professorom slovanských jazykov a literatúr. Predstavujeme si, že úlohou jeho tu bolo povedať, kto je Kollár, koho to prenáša český národ z cudziny do svojej Prahy. No z jeho reči slávnostné posluchárstvo mohlo si utvoriť o tom najviac ak nejasnú predstavu. Miesto toho, aby jadrnými, charakteristickými črtami bol zobrazil podobu toho neobyčajného človeka, Pastrnek podal literárno-historický článok o tom, ako povstávala *Slávy Dcéra*, aké bolo vydanie z roku 1821, aké z roku 1824, 1832 atď. (Po takom rozbore Slávy Dcery nasledovaly tituly ostatných spisov oslávencových — ako v nejakej encyklopädii.) Mohlo to byť tým neprimeranejšie, že ono všetko bolo rozpovedané i v spisku Jakubcovom, ktorý iste popredku bol vydaný a z poslu háčov nejeden mal ho už v rukách. Nové a pekné bolo na počiatku Pastrnkovej reči uznanlivé pripomenutie „východnej vetve,“ slovenskej vetve, Slovenska.

Nemožno nepozastaviť sa, že o *Básňach* Kollárových, vytlačených roku 1821 v Prahe, ktoré sú počiatkom Slávy Dcéry, pán professor hovoril ako o znelkách čisto erotických.[2]) V knižtičke tej malej vyšla znelka, z ktorej naučili sa v Čechách a na Slovensku:

Pravda nezná ustoupiti zlobě
. . . . . .
Pravda jest co cedry na Libanu,
ti, jenž na ni dují větrové,
jen víc šíří vonnou její mannu . . .

V nej bola:

Blaze, kdo si jeden čistý, smělý
účel místo mnohých představí,

[1]) V tej veci nesprávny je plurál („rozpravy“) i v *Literature české devatenáctého století* II, str. 230.

[2]) „Co jest Slávy Dcera? Řada znělek, původně *čistě erotických*, které poznenáhlu rozmnožovány byly . . .“ V Nemecku nabrané „dojmy návratem přes Prahu do rodného kraje slovenského, prvními roky kazatelského úřadu v Pešti, bedlivým pozorováním slovenského lidu, jeho lidové poesie, jeho povahy a zvyků, a horlivými studiemi starožitností slovanských byly sesíleny a prohloubeny. Plodem jejich jest nová úprava *Básní*. Původní erotika ustupuje (t. j. vo vydaní *Slávy Dcery* z roku 1824) do pozadí . . .“ (Stenogramm pražskou obcou obstaraný.)

v němž by jako centru měňavi
pableskové všech dnů žití tleli:

A v něm myslí, cítí, žije celý,
v slasti, v slzách, v přízni, v bezpráví,
až se šťastně k němu doplaví,
byť i přes bouř, plamen, hrom a střely.

Pevné vůli, tužbě ušlechtilé,
nerozdílné srdce žádosti
rádo dává nebe dojít cíle;
. . . . . .
z vítězství-li není radosti,
mužně padnout není menší chvála.

Alebo či je to erotika, keď karhá netečných:

Tři mne věci, když je spatřím, k smichu
s hněvem spojenému nukají:
. . . . . .
Ale hněv se blíží k zuřivosti,
vida lidi, v kterých nebije
ani k hříchu srdce, ani k ctnosti;
. . . . . .
...kdo chce žíti, nech se kývá!

Malá knižka Kollárova ani nebola tak prijatá. Čítajúci ľudia vycítili, že v básnikovi povstáva pre národné znovuzrodenie veľká sila, plamenný buditeľ. Šafárik písal mu z Nového Sadu: „... takové potěchy jsem již dávno v nižádném spisu nenalezl, jakou mě naplnilo čtení Vašich básní ...“ Pritom v tvári Kollárovej bude z toho falošná črta, keď povie sa, že počiatok Slávy Dcery bol čisto erotický. Kollár nie taký chcel mať svoju knižku, akou spravili mu ju v Prahe. V knižke, nazvanej *Básně*, máme Kollárovu tvorbu, ale nie tak podanú, ako ju on usporiadal. *Básně* sostavili Jungmann a — censor. Jungmann popredku písal Kollárovi: „Dané mi na starost básně vydati byloby mi potěšení, ale censura vše tíží. Zachraň bůh, aby nějaká myšlenka o spojení Uralu s Tatry atd. (hľa, Kollár už mal hotovú i tú znelku, a chcel ju mať vytlačenú!) nebo ona: Jen století atd. se někde vyskytla ... Ty pěkné (ach, přepěkné) části, které se Slávie týkají, nesmějí se na ten čas censuře předložiti ...“ Tedy Jungmann ani nepredložil censure všetko, čo dostal od Kollára, a censura povytierala ešte i z toho, čo Jungmann predložil. O štyri mesiace Jungmann písal svojmu mladému priateľovi do Pešti: „Z prvních básní nemilosrdně mnoho přeškrtali, a zrovna nejpěknější ...“ a ešte pozdejšie, keď mu posielal už hotovú, vytlačenú knižku: „Konečně jednou vidíte před sebou jeden výtisk .. svých výborných básní, neb raději zůstatku jich z censury ...“ (Časop. Č. Musea 1880, str. 42.)

Kollár už bol hotový, celý Kollár v básňach svojich Jungmannovi zaslaných. Medzi nimi bola už i znelka: „Jak tě vítat, slzou čili zpěvem?“ O Čechách niečoho podobného do tých čias nenapísal nikto, a od tých čias nikto nič krajšieho.

Jak tě vítat, slzou čili zpěvem?
Jako matku, či jak macechu?
země, plná ctí i posměchů,
slavná přízní bohů jako hněvem.
. . . . . .
Tecte mutné slzy do Vltavy,
jako déšť a blesky z oblaků,
nesouc heslo toto bratrům Slávy:

Nechte svár, co hrob již vlasti vyryl,
slyšte národ, ne křik Feaků,
váš je Hus, i Nepomuk, i Cyrill.

Kollár ako Slovan už bol hotový. Len horkosti pribúdalo v duši a ohňadov na človečenstvo ubúdalo. Nápis: „Národ tak považuj jediné jako nádobu lidství" a 2—3 podobné sonety sú iste z mladých časov, keď bol zaujatý Herderom. Medzi znelkami, ktorých Jungmann roku 1820 ani nepredložil censúre, bola tiež: „Jestli Slávy rumy ještě vstanou rukou vaší, příští potomci . . . Zřiďte obec jedním jménem zvanou . . . Údy mnohé, hlavu jednu mějte!" Preto nie je správné, čo Pastrnek hovoril o postupnosti Kollárovej tvorby vo vydaniach od roku 1821 do 1832. *Slávy Dcera* tak povstávala, ale Kollár nie tak sa rozvíjal. Pastrnek predstavoval vec, ako by Kollár len v boji s maďarismom (vyslovil to čudne: „v boji s nacionalismem maďarským") bol prišiel k svojmu všeslovanskému ideálu, — a to sotva obstojí. Verne poznamenal o čiastke znelíek, že staly sa „duševním majetkem celého národa a dosud jako hesla naše národní se ozývají," ale hneď potom pre charakteristiku takých znelíek, ako sú pre Čechov „Jak tě vítat, slzou čili zpěvem?" a „Jako plavec radostivě tleská," nemá iného epiteta, ako „vroucně"; v tejto druhej že „stejně vroucně zavznél pozdrav mateřské řeči české."

„V těchto mohutných projevech vlasteneckých a všeslovanských — hovoril po vyrečnení sonetov „Všecko máme, věřte, moji drazí" a „Ó by, dím, když duch můj tak se choulil" — v této ideové stránce tkví vlastní síla a trvalý význam Kollárovy *Slávy Dcery*, méně v přednostech čistě básnických, ač i tu nalézti lze řadu perel vzácné krásy." Opäť len čo zatemní sa predstava posluchačova o prevezenom z Viedne. Aký bol teda Kollár básnik? Otázka riešila sa takouto povrchnou sentenciou. Veď čímže účinkovaly tie „mohutné projevy vlastenecké a všeslovanské"? Bleskom myšlienky a silou i kúzlom básnikovho slova. Jeho každé slovo zapaľovalo, — čo len o veľkých poetoch môže sa povedať. Na pr. už takých pár slov, jeden distichon, ako Kollárov epigramm na almanach „Nitru":

Světlo a blesk znamená tvé jméno v sanskritě Indův:
Tím tam své syny buď, tímto nepřátely děs!"

znamená veľkého básnika. Prof. Pastrnek predsa i to, že obecenstvo odnieslo niečo z jeho reči, ďakoval hlavne poesii Kollárovej, to jest znelkám zo Slávy Dcery v úplnosti citovaným. Bez nich ani nevieme, čo by Pastrnek bol podal svojim posluchačom.

A kde sa vzal Kollár taký Slovan, s toľkým ohňom slovanského citu v hrudi? Jestli poslucháč hlavného rečníka pražskej slávnosti kládol si takúto otázku, veru dostalo sa mu poučenia! Pastrnek pospomínal dojmy jenské, Wartburg, boj s maďarismom, „bedlivé pozorování slovenského lidu“ atď. atď., ale nemajúc o veci sám mienky, poslucháča len pokonfundoval. Pokonfundoval tým väčšmi a sám vyvrátil toto všetko, keď napokon hovoril: „Kollár jest hlasatelem slovanské vzájemnosti. V té podobě, jak se jeví u Kollára, má tato myšlenka nejsilnější kořeny své zde v Praze; ona projevuje se u Jozefa Dobrovského, u Jozefa Jungmanna, u Antonína Marka ... Slovanské ideály, které v této zemi vyrostly, *rozšířil* kovový hlas vznešeného pěvce a buditele Kollára po celém našem uvědoměléms národě a po celém světě slovanském.“ Čo je i pravda, nemá presvedčujúcej moci, jestli povie sa nie celkom správne, neúplne, s vynechaním niečoho podstatného. Dobrovský a Jungmann iste veľké veci konali pre slovanské znovuzrodenie, myšlienka slovanskej vzájomnosti v Čechách má svojich prvých veľkých hlasateľov; ale keď to v Prahe už také hotové bolo, prečože sa po Dobrovskom, ktorý je od Kollára starší skoro o pol storočia, v tom užšom kruhu nenašiel nikto, kto by bol „rozšíril slovanské ideály tam vzrostlé“? Prečo nenašiel sa tak dlho nikto pre rollu Kollárovu? Prečo len Kollár vedel vychytiť myšlienku v Prahe silne zakorenenú? Preto, že mal k tomu – genij. Toho treba predovšetkým. Vlivy zas boly ešte i také, ktorých Pastrnek nespomína. A o Kollárovi genijovi povedať, že jeho „kovový hlas *rozšířil*“ slovanské ideály v Čechách vzrostlé, je — primálo. Kollár bol nie len rozširovateľom. Púhy rozširovateľ nemôže spôsobiť také vírenie duchov, aké Kollár spôsobil v širokom Slovanstve. Málo predtým sám Pastrnek hovoril, že pôvodca Slávy Dcery ideovou veľkosťou svojho diela javil sa ako *nový typus* v českej literatúre. Nasledovne nemohol byť púhym *rozširovateľom* slovanských ideálov už pred ním vzrostlých.

Professor Pastrnek spomínal v svojej reči, že česká literárna historia „honositi se může hojnými a znamenitými spisy a úvahami o Kollárovi a jeho díle.“ Na jeho reči toho — nepoznať. Historikovia českí roku 1898 inak ocenili svojho Palackého — rozpravou prof. Jaroslava Golla. (Časopis Český Historický, IV, 211—279.)[1])

O Kollárovi ako politik hovoril dr. *Jozef Herold*. Napokon nad hrobom povedal reč zo Slovenska pozvaný *Michal Bodický*, ev. farár krajňanský.

Hneď na počiatku svojej reči Bodický hovoril: „Tu prach a popol skromného (!!) kazateľa Božieho slova, ktorý nevynikal rodom (!), nevynikal slávou, nevynikal bohatstvom (!), pravda, oplýval bohatstvami

[1]) Pražský *Zvon* pozastavil sa nad tým, že za rečníka slávnostného nebol pozvaný i básnik. Najmä kto rozpomína sa na reč Jaroslava Vrchlického o spevcov' Slávy Dcery v slávnostnom shromaždení Českej Akademie 1893 (vidz Slov. Pohľ. 1894, str. 66), iste uzná námietku *Zvona* za odôvodnenú. (Literárny historik, ak nemá ästetického čutia, je len usporiadateľom materiálu, bio-, bibliografických a iných dát. Vycítiť, vystihnúť, čo je v básnikovej tvorbe, ostane po ňom úlohou pre iného.)

ducha, veľkými darmi, vzácnymi hrivnami, ale i v tomto vynikli mnohí (!!) nad neho. Bol básnikom, učencom, no nebude to na ujmu úcty, s ktorou chováme sa všetci k jeho pamiatke, keď poviem, čo všetci i tak vieme (!?), že nebol tým básnikom (!?), ani takým učencom, za jakého považovali ho jeho súveki. Jeho diela dnes viac sa spomínajú, ako čítajú. Čo ho tedy robí tak veľkým, tak vzácnym, tak zaslúžene oslavovaným?" Že vraj nápis na jeho viedeňskom pomníku: „Živ jsa v srdci celý národ nosil; Zemřev žije v srdci národa celého," podáva nám vysvetlenie „veľkej opravdovej úcty, ktorú cíti k nemu celý národ, t. j. každý upovedomelý, meno Kollárovo znajúci Slovan."

Nič viac, nič iné, len láska? Láska sama v sebe, čo by aká veľká bola, nedostačí robiť také divy, aké svojho času robil Kollár. S veľkou láskou k svojeti i od sto rokov iste bolo dosť ľudí v českom národe, a, hľa, neprevážajú ich do Prahy, aby si ju povzniesli ich prachom.

Miška Bodického pomútily počuté reči. Ako by sa bol usiloval prispôsobiť sa k pražskému ponímaniu Kollára, k učeniu o humanite našich národných kriesiteľov — predstavoval nie ozajstného Kollára. Chcejúc charakterisovať Kollára, len pomýlený mohol odvolávať sa na Bottove slová: „Lúbiť v bratoch ľudstva plemená a v ľudstve milovať Boha." Pekné je to iste, ale neprimerané pre Kollára, pre boje a súženia jeho života. („Od cizinců nad to dlouhověkou křivdu snáším v srdci zmužilém; i ját jsem Hus, jen s tím rozdílem, že mne Němci deset let už pekou.") Len pomýlený mohol Bodický citovať i Maďara Szemeru: „Za vlasť umrieť nie je ťažko, lebo musí človek i tak raz umrieť; ale za vlasť žiť je najťažšie na svete." *Položiť život za vysoký cieľ zostane najvyšším z toho, čo človek môže.* (A kto vie, z akého podnetu povedal to i Szemere.[1]) Podceňovať samožertvu je antikollárovské. Kollár v celom svojom živote v každom páde vystavoval sa až do krajnosti. (Len raz dal sa zohnúť, pokoriť — roku 1848, a či bolo už na počiatku 1849. No bol i vtedy len okolnosťami premožený.) Kollár i v tie roky, keď ho Nemci peštianski tak pekli, ešte napísal:

Životy dva dej mi, srdce volí
oba za Slavia složiti.

Miško Bodický i v Prahe mohol sa držať len slovenskej mienky o Kollárovi. O ňom, ktorý „vychoval jedno vynesié nad povrchnosť sveta pokolenie slovanské"[2], súveki, i Slováci, vynášali také súdy, že z tých novšími štúdiami ešte nevytrelo sa nič.[3] A prečo bolo predstavovať Kollára proti skutočnosti ako skromného kazateľa slova Božieho? Veľkí ľudia bývajú len na vrchole spoločnosti? (Že Kollár nemôže byť považovaný za skromného kazateľa, dostačí ukázať predmluvu v jeho *Cestopise 1841* — ako sa shováral s generálnym inšpektorom svojej cirkve, grófom Zaym. Kollár na jednoduchej fare vydobyl si posíciu, moc. A že jeho diela dnes viac sa spomínajú, ako čítajú, to robí rozličné dekadentstvo

[1]) Taká výpoveď zachovala sa i od Havlíčka; no hodnotu jej poznať z toho, *kto* odvoláva sa na ňu v Čechách od nejakých 18 rokov.

[2]) Nekrolog v Slovenských Pohľadoch 1852, číslo 4.

[3]) Prosím len pozrieť si úvahu J. M. Hurbana v Slov. Pohľ. 1851, I, sv. 4.

našej doby, tými veru nezavinené. A vlastne len ukázať, vyniesť ich — tvorby Kollárovho ducha budú účinkovať v každej dobe. Prečože pražskí rečníci tak preplnili svoje prednášky dlhými citátmi z neho?

Ukazujúc silu lásky, pre ktorú syn Mošoviec, vraj, „umrev, žije v srdci národa celého," slovenský rečník v Prahe odvolával sa i na naučenie Pavla apoštola: „Láska všemu věří, všeho se naděje, všeho trpělivě čeká." Nazdávam sa, že tiež omylom. Kollár, veru, nie preto žije v tolkých srdciach. Láska, o ktorej Pavel apoštol hovoril, je pre nebo, to však, mocou čoho Kollár stal sa veľkým, dáva sa z neba k pôsobeniu na zemi. Kde sa vezme prorok, rozpráva Puškin. Duchovným smädom morenému človeku v púšti zjavil sa šestikrýdly serafin, a prstami, ľahkými ako sen, dotknul sa jeho zrelníc. Prezrely prorocké oči. Anjel dotknul sa jeho uší — i naplnily sa mu šumom a zunením, badal trasenie sa neba i polet anjelov a nebolo pre neho v mori ani na zemi nič skrytého. Novým siahnutím vytrhol mu hriešny jazyk a zakrvavenou pravicou vložil do úst žihadlo múdreho hada. Mečom rozťal mu hruď, vyňal trasúce sa srdce a na jeho miesto dal žeravého uhlia. Ako mŕtvy ostal človek ležať na púšti. Ale prihovoril sa mu Boh: „Vstaň, *prorok*, a vidz a pozoruj, naplň sa vôľou Mojou a, obchodiac zem i moria, *slovom zapaľuj srdcia ľudí.*"

Tak bolo i s Kollárom. *Jozef Škultéty.*

Význam viery v boji životnom. Oblas pre tých, ktorí chcú v živote napredovať. Pôvodne dánsky od farára *C. Skovgard-Petersena*. Slovensky spracoval *Samuel Chorvát*, ev. a. v. farár. Cena 1 kor. V Lipt. Sv. Mikuláši. Nákladom knihkup. a výdav. účast. spolku „Tranoscius". 1904. Str. 171, 8°.

Dĺžeň, mäkčeň a ypsilon. Návod, ako možno za tri dni naučiť sa správne po slovensky písať. Napísal *J. G. Leštinský*. Turčiansky Sv. Martin. Tlačou a nákladom J. Gašparíka, knihkupca a knihtlačiara. 1904. Str. 50, 16°. Cena 40 halierov.

Cudzia škola robí u nás, že rodení Slováci nevedia po slovensky písať. Veľmi mnohých to i mrzí a boli by radi, keby mali spôsob napraviť, čo u nich škola pokazila. Pre takýchto napísal J. G. Leštinský tento návod. Najpotrebnejšie pravidlá slovenského pravopisu vysvetľuje učeníkom, u ktorých nepredpokladá nijakých mluvničných známostí. Na konci svojej knižtičky ukazuje, z akej rukoväti a z akých mluvníc možno ďalej učiť sa po slovensky písať.

Poklad. Rozprávka. Napísal Jonatan Dobroslav Čipkay. Turčiansky Sv. Martin. Tlačou a nákladom J. Gašparíka, knihkupca a knihtlačiara. 1904.

Rozprávka táto je z milej *Zorničky*, ktorú A. H. Škultéty a Jonatan D. Čipka boli sostavili roku 1846 a vydali v Levoči. Po druhý raz Zorničku bol vydal Ján Francisci v Turčianskom Sv. Martine 1871. Na škodu slovenskej literatúre J. D. Čipka (od neho je i pieseň Spievajže si, spievaj, spevavé stvorenie) umrel v mladom veku, roku 1861.

Kazateľňa. Ročník XXIV., č. 9, Obsah jej prílohy, **Literárnych Listov,** ročníku XIV., čísla 8.:

Fr. V. Sasinek: Probatio calami. — Vieroslav, Kritika. — Nové slovenské spisy.

Rok 1904. Sošit 6.

Slovenské Pohľady.

Divy našej doby.

Napísal dr. *Ján A. Wagner.*

Každý vek mal svoje divy a zázraky a takých nepostráda ani naša doba. Niekdy boly to obrovské budovy, zase krásne tvorby umenia, ktoré úžasom naplnily človeka, — dnes zadumáme sa nad prácou ducha a začneme obdivovať menovite úspechy, ktoré duch ľudský za krátkych sto rokov dobyl na poli prírodných vied. Príroda podmanená človeku už skoro úplne a ešte nie sme u konca toho bádania, ktoré úplne pretvorilo myšlienkový svet náš, ba v mnohom ohľade dalo nový smer vývoju spoločnosti ľudskej. Dnes práca, ktorá patrí nedávno minulému 19. stoletiu, zdá sa nám, ako by bola len prácou konturistu, tie drobnosti, tie detailly, s tými zápasiť musíme teraz na počiatku nového stoletia.

A tak sa zdá, že dedictvo, ktoré človek prevzal od minulého stoletia, nenechá hlivieť, ale obracia kapitál ustavične, aby donášal nám všetkým úroky v podobe novších a novších objavení. Menovite *nauka o lúčoch* obohacovaná je čo deň novými a novými vecmi. Je to akoby praktické vybudovanie jednej časti filosofie mudrca královeckého, Imanuela Kanta. Snáď ani jeden z filosofov neformuloval tak jasne náš *pomer* ku svetu, ako práve Kant. Jasne ten pomer, ako pomer, ačpráve nejasné, neznáme nám ostaly aj vtedy tri hlavné veci: naše ponímanie, sám ten svet a to spojitko. My známe ten svet len natoľko, nakoľko účinkuje na naše smysly, známe vlastne len tie účinky, z týchto účinkov tvoríme si sami ten svet: tento svet poznáme, ten svet pre seba, ten „*Welt an sich*“ je nám neznámy.

Ale ako účinkuje ten svet na nás? Ako vidíme tu lúčinu zelenou, prečo vidíme sa ligotať hviezdičky, ako dodáva slnko nám svoje teplo z diaľky 20 millionov míľ? Slávny Newton ešte, ba ešte aj Laplace učili, že aby niečo svietilo, aby sme my videli niečo svietacim, musí to zo seba vydávať istú svietaciu látku. Oba tedy a s nimi mnohí iní učenci boli privržencami *hmotnej* teorie svetla. Hmota,keď začne svietiť, vylučuje zo seba drobné čiastočky, ktoré, doraziac do nášho oka, spôsobia v ňom pocit svetla. Podobne vysvetľovali si v predminulom století aj teplo a v elektrine platná bola tiež mienka tá, že mluno je vlastne nejaká tekutá látka, nejaká tekutina, nejaké *fluidum* neviditeľné, neomakateľné, ktoré

rozlieva sa po telesách elektrických. Dľa všetkých týchto učení ten svet účinkovať by mal celkom *bezprostredne* na nás.

No prešlo krátke stoletie a všetky tie teorie sú už len pre historika rozvoja vedy známe, dnes všetky zjavy prírodné, všetky tedy tie účinky vonkajšieho sveta na nás vysvetľujeme si ináče, vysvetľujeme si pomocou lúčov, ponímame tedy svet len na základe *prostredného* účinkovania jeho na smysly naše. Lúč je tá „rovná čiara", ktorú ťahať môžeme medzi bodom príčiny účinku a tým bodom tela nášho, ktorý ten účinok prijíma cieľom spracovania jeho rozumom naším v predstavu. Ale ináče, ponevač my môžeme zaujať oproti spomenutému bodu príčiny účinku akékoľvek miesto, — na povrchu gule, jejž stredobodom je spomenutý bod, *hocikde* môžeme tie účinky prijímať, povedať možno, že z toho bodu, ktorý je príčinou účinku, na všetky strany ťahať môžeme rovné čiary, ktorými dodávaný môže byť účinok, a všetky tieto čiary sú lúčami. Sú to polomermi už spomenutej gule, radiami, paprškami a ten stredobod paprskuje.

Ale v čom záleží to paprskovanie v smysle novodobého učenia? Paprskovaním mohli by sme pomenovať i to vylučovanie hmotných čiastočiek svetlo vydávajúceho telesa dľa učenia Newtonovho. Novodobá teoria predstavuje si to paprskovanie ináče, tou rovnou čiarou, ktorú pomenovali sme lúčom, nepohybuje sa nejaká čiastočka hmotná, ktorá, udrúc sa o naše oko, spôsobí v nás pocit svetla, ale učí nás, že je to *otrasový pohyb* nejakej látky, ktorá je medzi nami a patričným svetlo vydávajúcim telesom.

Pravda, tu vyskytla sa jedna ťažkosť. Slnko nám na príklad svieti. Ale čo je medzi nami a slnkom? Mnohé znaky svedčily za to, že povetrie je len asi na 10 míľ nad nami. Niektorí učenci pokladali hranicu tú i vyššie, no to všetko nemení na veci, je to všetko malichernosť oproti tej prázdnote, ktorá delí nás od slnka, vzdialeného na 20 millionov míľ. Áno, prázdnotu, predpokladať museli sme nejaký prázdny priestor svetový, v ktorom umiestnené sú všetky telesá nebeské. A predsa všetky tieto dávajú o sebe znať lúčami svetla. Ale tieto dľa novodobého učenia predpokladajú niečo, nejakú látku, ktorá príde do otrasového pohybu. Aby táto protiva vyrovnaná bola, utiekať sme sa museli ku nejakej neznámej, len predpokladanej, hypotetickej látke, ktorá vyplňuje celý prázdny svetový priestor, vyplňuje medzery i medzi molekulami povetria, ba i medzery medzi atomami a molekulami všetkej hmoty. Hypotetická látka táto dostala meno svetového *äteru*. Látky tejto nevidel nikto, neexperimentoval s ňou nikto. Roku 1899 zvestoval síce svetu Charles F. Brush, americký učenec, že podarilo sa mu v povetrí, v ktorom už predtým Ramsay našiel všelijaké nové prvky-plyny, objaviť novú prvkovú látku, ktorá je omnoho ľahšia než najľahší nám známy prvok, vodík — hydrogenium, a ktorý nový prvok pomenoval i *äterinom*, chcejúc tým vysloviť to, že akiste tento element je tá predpokladaná, hypotetická látka, svetový äter. Proti Brushovi ozvali sa viacerí, pochybovali o reálnosti jeho objavenia a ačpráve pôvodca hájil svoje, dosiaľ nemôžeme počítať s objavením týmto, ako

s niečim ukončeným, a svetový äter musíme pokladať ešte vždy za niečo hypotetické a spolu s ním i novodobé učenie o svetle za hypotesu.

Faktum je, že otrasový, vlnistý pohyb dokázal sa byť najpríhodnejším prostriedkom ku vysvetleniu všetkých zjavov svetla. Predpokladajúc tedy, že ako voda, keď kameň do nej hodíme, začne sa vlniť okolo miesta, kam padne kameň, tak vlní sa äter okolo miesta, ktoré vydáva svetlo, čo znamená zase toľko, že najmenšie čiastočky telesa vydávajúceho svetlo začnú sa rýchlo triasť, alebo zrýchlia svoje nadobudnuté už otriasanie. Od tejto rýchlosti závisí podoba vĺn. Čím väčšia rýchlosť, tým kratšie vlny. Ani pri strune na husliach. Čím rýchlejšie vlní sa struna, tým vyšší hlas vydáva, pri čom príde povetrie do otrasového pohybu; tak je to aj pri svetle: čím rýchlejšie vlní sa ten äter, tým „vyššieho hlasu" svetlo povstáva. Stupnica hlasu zodpovie stupnici farieb dúhových. Červená farba zodpovedá najnižšiemu hlasu, fialková tomu najvyššiemu. Prvá povstáva, keď äter urobí 400 billionov otrasov za sekundu, fialková pri 800 billionov otrasoch.

Tento otrasový pohyb äteru neúčinkuje ale len na oko, naopak, pocíti ho i naša koža, ako teplo, a pocíti ho i fotografická plotňa. Teplo patrí menovite lúčam nízkeho počtu vĺn, tedy tým samým, ktoré pôsobia svetlo farby červenej, — chemicky, tedy na plotňu fotografickú účinkujú zase menovite lúče fialkové, tedy lúče vysokého počtu vĺn. Ale či äter nemôže prijsť do takého vlnenia, že by počet vĺn bol menší alebo väčší než ten, ktorý zodpovedá farbe červenej, poťažne fialkovej? Ovšemže môže — ale vtedy také vlny neúčinkujú už na oko, lúče *infračervené*, pri menšom počte vĺn, než potrebný je ku pôsobeniu svetla červenej farby, sú len lúče *tepla*, — lúče *ultravioletové*, ultrafialkové účinkujú už len *chemicky*.

Len vo veľkých kontúrach chcel som tu charakterisovať lúče tepla, svetla a také, ktoré chemicky účinkujú Ale tým nie je vyčerpaná úplne nauka o lúčoch. Nevidel lúčov nikto, nevidel toho vlnenia äteru ani jeden smrteľník, všetko, čo o nich vieme, je len výsledok práce umu nášho, založenej na pozorovaní, skúmaní zjavov prírodných. Je to metoda, spôsob vysvetľovania týchto zjavov, odvodzovanie ich z jedného prameňa — snaha to všeobecná prírodozpytcov stoletia devätnásteho. A práve preto, poneváč povaha tých lúčov, vlastne tých vĺn, toho vlnistého pohybu, je nám úplne neznáma, nové a nové výskumy vedú nás vždy k novším, opravenejším náhľadom. S *elektrinou*, s tým niečim, čo v praktickom živote spravilo pravý prevrat tým, že mohli sme sily tie využitkovať všestranne, ešte začiatkom druhej polovice minulého stoletia nevedeli sme si rady ohľadom na jej povahu. Čo je to tá elektrina? Vždy ešte panovala, keď trochu i modernisovaná mienka starého štátnika amerického, Benjamina Franklina, že elektrina je nejaká tekutina, nejaké fluidum. A tu mladý ešte učenec Henrik Hertz poučí nás (Untersuchungen über die Ausbreitung der elektrischen Kraft, 1892), že elektrina je tiež otrasový pohyb, vlastne že aj elektrina rozširuje sa cestou vĺn snáď tiež svetového äteru. Svoje tvrdenie podopre znamenitými pokusmi

a už v zápätí teoretického objavenia ide i praktické vyúžitkovanie; Marconi, mladý Talian, vynajde telegrafovanie bez drôtu. Ako lúče svetla donesú nám zvesti z ďalekých krajov, tak lúče elektriny sdeľujú elektrický stav, vzbudený na jednom mieste, v kraje ďaleké.

A skoro zatým (1895) nové objavenie vzrušilo mysle tak odborníkov, ako i laikov, objavenie, ktoré viaže sa ku menu Röntgena. Ale tu musíme pár rokov nazpäť ísť a spomnieť si prác učencov, ktoré bez najnovších objavení staly by sa boly úplne nepovšimnutými a zapomenutými. Hittorf, nemecký učenec, skúmal r. 1869 to svetlo, ktoré zjaví sa v trubiciach vzduchoprázdnych (vlastne v ktorých preriedené je veľmi povetrie), keď prejde čez ne prúd elektrický. Známo bolo, že tieto vydávajú zvláštné svetlo, tým zvláštnejšie, čím redšie je povetrie alebo plyn uzavretý do trubice. Od pólu kladného ide jasné svetlo ku pólu zápornému a posledný je zvláštnym tmavo-modrým svetlom obkľúčený. Pri istom stupni rednutia zmizne jasná žiara a tmavo-modré svetlo pólu záporného, katody, rozšíri sa po celej trubici. To sú tie takzvané *katodové lúče*, ktoré tú vlastnosť majú, že padnúc na sklo trubice, posledné na žlto-zeleno osvieta. Sú to lúče zvláštneho druhu. Crooks, znamenitý anglický prírodozpytateľ, ktorý je v tak šťastnom položení, že ako súkromník venovať sa môže bádaniu prírody, vyslovil r. 1879 mienku, že je to vlastne *zvláštny stav hmoty*, tie katodové lúče, je to stav *ultraplynný*, ktorý je v takom pomere ku stavu plynnému, ako posledný ku stavu tekutému, alebo tento ku stavu pevnému. Ako by sa v tých trubiciach hmota rozpadla na prvotné častice, na atomy atomov, na praatomy. A poneváč to svetlo katodové, v protive ku rozmanite farbenému svetlu, vychodiacemu od pólu kladného dľa toho, aký plyn je v trubici uzavretý, u všetkých plynov je jednaké, odvážil sa Crooks vysloviť tú smelú mienku, že všetky plyny sú složeniny jednej a tej istej *prahmoty*, tú mienku, ktorú Rus Mendelejev a Nemec Lothar Meyer ohľadom na všetky prvky, vyjdúc pravda z iných prämissií, boly už tiež vypovedali. Katodové lúče maly by byť tedy povahy hmotnej — drobné častice udierajú sa o steny sklenenej trubice a vyludzujú takto zvláštne svetlo žlto-zelené.

Röntgen náhodou zbadal, že žlto-zelené to svetlo účinkuje na plotňu, natretú baryumplatincianurom. Táto sa vždy osvietila, keď padlo na ňu spomenuté svetlo, a to i vtedy, keď pred plotňu predložil knihu. Lúče prešly i knihou.

Takto stal sa Röntgen objaviteľom nového druhu lúčov, ktoré pomenoval *X-lúčami*, — lúčov, ktoré prejdú i čez predmety neprieziačné. Musia to byť zvláštne lúče — už nepostačilo hovoriť o lúčoch svetla, tepla, o lúčoch chemických, pridružily sa ku nim i lúče Röntgenovské, ktoré staly sa i pre praktický život nadmier významnými a vážnym prostriedkom vedy lekárskej.

A len rok minul po objavení Röntgena a Francúz Becquerel prišiel r. 1896 na stopu zvláštnym zjavom, ktoré v ich ďalšom bádaní viedly zase ku objaveniu, ktoré povolané bolo rozrušiť ešte viacej mysle celého vzdelaného sveta. Becquerel objavil totižto, že

uranium, tento bielučký kov, ktorý menovite v takzvanej uranovej smolovine (Uranpechblende), zvlášte v okolí Joachimsthalu, v tomto rodisku toliarov, vo veľkom množstve prichodí, vydáva zo seba zvláštne lúče, účinkujúce tak chemicky ako i elektricky. Dosiaľ spomínal som vždy len také lúče, ktoré niečim vzbudené boly: či už svetlom, teplom alebo elektrinou. Tu vidíme niečo nového: teleso samo zo seba vydáva lúče — lúče, ktoré pomenoval učený svet Becquerelovskými.

No objavenie tohoto Francúza bolo tak teoretického rázu a tak beznáročné, že sotva vedel o ňom odborník, práve tak nie, ako o prácach Hittorfa pred Röntgenom, alebo o geniálnych prvých pokusoch Hertza pred praktickým ich využitkovaním Teslom, Marconim a inými. A predsa už na prvý pohľad videlo sa byť objavenie toto nanajvýš zaujímavým už i preto, že zdalo sa protirečiť hlavným dvom zásadám prírodných vied, a menovite zásade o udržaní energie. V stredoveku, ba ešte i v novom veku mnohí lámali si hlavu nad sostavením stroja, ktorý pohyboval by sa sám: bol to problem známy pod menom *perpetuum mobile*. Stroja takého nevynašiel pravda nikto a keď moderná veda postavila princip o udržaní energie, vďaka trudovinám Juliusa R. Mayera, ale hlavne slávneho Helmholtza, že totižto energia, spôsobnosť vykonávať prácu, z ničoho nemôže povstať, a len jedna jej forma prechodí do druhej, ináče ostáva jej množstvo vo svete vždy totožné, — tu nadišiel čas, že každého, kto pokúsil by sa bol o vynajdenie perpetuum mobile, považovať by mohli za úplne zrelého pre nejaký ústav choromyseľných. A hľa, sotva minulo polstoročie od proklamovania zásady o udržaní energie a Becquerel objaví látku, ktorá sama zo seba vydáva energiu v podobe lúčov, podobných temer na vlas lúčom katodovým. Ale objavenie Becquerelovo stalo sa až vtedy populárnym a východiskom všelijakých prírodovedeckých a filosofických rozjímaní, keď rok na to pošťastilo sa panej Curie, pôvodom Poľke, rodenej Skladowskej, pri skúmaní Becquerelovho objavenia zistiť, že uranové zloženiny musia obsahovať v sebe aj iné, dosiaľ neznáme látky, ktoré majú *vlastnosť radioaktivity*, ktoré samo sebou paprskujú energiu, vysielajú lúče, známe dosiaľ len ako výsledok nejakého účinku jestvujúcej už energie, v miere sto a tisíckrát väčšej, než sám uran.

Roku 1897 podarilo sa manželom *Curie* v Paríži zistiť, že v zloženinách urana obsažené sú skutočne, v množstve, pravda, náramne nepatrnom, prvky vysokej radioaktivity, menovite *polonium*, menované tak dľa domoviny učenej Poľky, *radium*, ktoré povolané je spraviť pravú revoluciu vo vede a dosiaľ málo ešte známe *actinium*. Nás zaujíma v prvom rade radium, tento pravý div novej doby, ponevádž polonium je tiež ešte málo známe, ba odopretá mu aj povaha prvku.

Pravda, v prvom rade upozorníme sa, že keďže radium obsažené je v uranových zloženinách, v uranových rúdach, prečo ostaly jeho vlastnosti radioaktivity dosiaľ neznáme. Jednoducho z príčiny tej, že radium, ako som spomenul, obsažené je v tých rúdach v kvantume len veľmi nepatrnom. Mnoho tisíc tón uranových zloženín

musí byť spracovano, aby obdržali sme čo len gram toho šedého prvku. Odtiaľ je, že dosiaľ sotva pár gramov radia nachodí sa v majetku niektorých šťastných učencov a cena jeho je báječná, vyššia než zlata, ba posledné popri radiume je kov až mizerne lacný. Kilogram radia stál by teraz asi 40 millionov korún.

Ale prečo pri tak vysokej cene domáhajú sa ho učenci? Pre vynikajúce zvláštnosti jeho. Drobulinký kúsok radia, pravý to prášok, uzavretý v sklenej rúrke alebo nejakej kovovej trubici, účinkuje na platňu fotografickú, účinkuje na elektrický stroj, priblížený ku sluchom spôsobuje ešte vraj i u slepých osvetlenie v oku, a keď trubicu priložíme ku ľudskej koži, zapríčiňuje nepríjemné popáleniny. Vysiela tedy niečo, vysiela lúče zo seba, ktoré sú zdrojom všetkých tých účinkov. Pani Curie konštatovala, že radium je ustavične o $1^1/_2{}^0$ Cel. teplejšie, než okolie jeho, vydáva tedy zo seba ustavične teplo natoľko, že za hodinu stopí sebe rovný kus ľadu. Kilogram kamenného uhlia stopí síce kilogram ľadu za kratší čas, no výsledok je ten, že kamenného uhlia niet viac, miesto neho je popol a uhličitá kyselina, utvorivšia sa z uhlíku uhlia a kysliku povetria. Naproti tomu radium stopí ľad, a radium ostane radiumom ako predtým, teplejším o $1^1/_2{}^0$ Cel. než okolie jeho.

Menovite táto okolnosť rozbúrila veľmi mysle a hneď hľadali učenci spôsob vysvetlenia toho pravého čarodejníctva a bosoráctva. Mnohí poukázali na to, že v svetovom priestore je mnoho energie, ktorej my neznáme. Veď ani pre chemické lúče nemáme my nijakého prístroja na tele našom, ako je oko pre lúče svetla, koža pre lúče tepla, — a tie chemické lúče ostaly by boly pre nás úplne neznáme, keby nebolo fotografickej platne. A tak môže byť v priestore mnoho všelijakej nám neznámej energie, ktorá azda absorbovaná radiumom pretvoruje sa a stáva sa nám zjavnou ako teplo.

Možnosť tohoto nie je vytvorená v prírode. Tu máme na príklad *Dopplerov princip*. Doppler pol professorom na viacerých ústavoch, medziným i na štiavnickej akademii a r. 1849 postavil nasledujúci princip. Výška zvuku závisí od množstva otrasov povetria. Viac otrasov zapríčiní vyšší hlas. Keď sa rýchle blížime ku prameňu zvuku, dostáva ucho za ten samý čas väčší počet vĺn, väčší počet otrasov, než keďby sme na jednom a tom samom mieste ostali, — počuje tedy vyšší hlas. Opačne, keď rýchlo vzdiaľujeme sa od prameňa zvuku, počujeme nižší hlas. Podobne má sa vec so svetlom. Keď kde by bolo svetlo modré a prameň svetla pohyboval by sa rýchle k nám, alebo my k nemu, mohli by sme vidieť svetlo fialkové, lebo posledné charakterisované je vyšším počtom vĺn, než svetlo modré. Takto možno vysvetliť premenu farby niektorých hviezd, ktoré pohybujú sa raz ku nám, raz zase od nás. Tento princip v svojom využitkovaní v nauke o svetle stal sa znamenitým prostriedkom skúmania pohybov hviezd, predmet to veľmi zajímavý, o ktorom však ďalšie nemožno sa mi na mieste tomto rozpísať, tu poukázať som chcel len na to, že pôvodný počet vĺn, otrasov, medzi okolnosťami sa zmeniť môže. Pravda, dľa toho, čo som povedal, len subjektívne, — ale v prírode máme pád i na to, že je

zmenenie počtu vĺn reelné, na to poukazuje aspoň *zjav fluorescencie.* Je to vlastnosť istých látok (na pr. odvarok gaštanových kôrok), ktoré osvietené svetlom farbistým vydávajú svetlo celkom inej farby. Pomocou takých látok zjavia sa nám i lúče chemické ináče pre nás neviditeľné, ponevádž vysoký ich počet vĺn zmení sa na nižší, — äter, keď lúč prejde látkou fluoreskujúcou, začne sa pomalšie triasť.

Dosť elegantné vysvetlenie takéto zjavov viažucich sa ku radiumu bolo predsa prismelé a učenci začali sa pridružovať skôr ku mienke Crookesa, že lúče radia sú v podstate *hmotnej povahy*, že emanacia radia, tedy to niečo, čo z neho vychodí, je ten ultraplynný, ten štvrtý stav hmoty. Mienka Crookesa vážne podopretá bola, keď Ramsay, znamenitý lučbár anglický, v emanacii radia objavil *helium*. Helium je plyn, prvok veľmi zaujímavý. Objavený bol najsamprv na slnci, odtiaľ i meno jeho. Z počiatku skutočne i mysleli, že patrí len slncu, menovite tej jeho, zvlášte počas úplných zátmení tohoto centrálneho telesa planetárnej sústavy našej zjavivšej sa ohňo-červenej vrstve, z ktorej takzvané protuberancie, zvláštne výbuchy na povrchu slnka povstávajú. Ramsay objavil ho i v povetrí a hľa najnovšie tvrdí, že z toho voľačoho, čo vychodí z radia, povstáva helium.

Tu nová tajnosť prírody: prvok radium premení sa v prvok iný, v helium. Zdá sa nám, ako by sme videli uskutočnené sny starých alchimistov, ktorí snažili sa z kovov necenných robiť zlato — pravda, bez všetkého úspechu. A súčasne ako by sme hlbšie nazreť mali do najvyššej tajnosti prírodných vied, do obľúbeného predmetu filosofických špekulacií, do povahy samej hmoty. To isté, čo tvorí raz radium, iný raz zase helium, alebo nejaký iný prvok, to by mala byť tá elementárna hmota. Prvky chemie 19. stoletia prestanú mať význam prvkov a zdá sa ako by sa počínala nová doba lučby, keď sa učiť počne, že hmota pozostáva z nejakých drobných nám úplne nepochopiteľných čiastočiek, ktoré učenci pomenovali *elektronmi*, ponevádž tak sa zdá, že to sú nosičmi kladnej elektriny, kdežto nosičov zápornej elektriny menujú *ionmi*. Alebo či sú to nie, tie podstatné časti hmoty, samá elektrina? Veď vieme, že i jedna valná časť filosofického táboru nevyznáva hmotu, ale všetko chce odvodiť len zo sily. *I monady* slávneho Leibniza nemaly byť niečo hmotného, ale len centrá síl viac menej rozumných.

Nechcem zaviesť lásk. čitateľa do labyrintu filosofickej špekulacie, ktorá je znamenitým prostriedkom ku tríbeniu umu ľudského, no, tak sa zdá, nikdy nedovedie nás ku zdroju pravej mienky o hmote, ku istote, a radšej obznámme sa i s tým iným učením o emanačných zjavoch radia, za jehož otca považovať možno spomenutého Crookesa. Dľa učenia tohoto materia, hmota, pozostáva tedy z drobných čiastočiek, z takzvaných *corpusculov*, alebo elektronov — meno ostatne nepadá na váhu. I radium pozostáva z nich — no keď v inej hmote držia sa pohromade, v radiume rozpadujú sa samo od seba a vlastnou svojou energiou, touto vlastnosťou hmoty, vyprskujú z neho rýchlosťou, ktorú prirovnať možno len rýchlosti svetla. Atom radia má byť 225-krát ťažší než atom vodíka, najľahšieho

nám známeho prvku, a elektron má byť 2000-krát ľahší než atom posledného, tak že atom radia složený by bol asi z pol milliona drobných častíc, na ktoré sa rozpadúva a aby vraj jeden gram radia sa rozpadol, potrebný je ku tomu krátky čas milliardy rokov. Radium počas svojej emanacie sa tedy tratí, no to zistiť nám je úplná nemožnosť a preto zdá sa nám, ako by radium vydávalo energiu ustavične samo zo seba bez vynahradenia.

Ale či nás i táto mienka úplne uspokojiť môže, to je iná otázka — pravdepodobné je, že najbližšia budúcnosť donesie nám aj iné mienky a kritika prísnej vedy môže si potom voliť. Na teraz isté je len, že pred sebou máme tajomnú látku, ktorá vydáva zo seba bez všetkého pričinenia energiu a že má i pre laika veľmi nápadnú vlastnosť ustavičného vydávania tepla. Táto vlastnosť spolu so spomenutým objavením Ramsaya, že totižto v emanacii radia tvorí sa helium, dala podnet ku novej mienke o *udržaní energie tepla slnečného*, tiež jeden neriešený ešte problem fysickej astronomie. Slnce dodáva nám mnoho tepla, — to teplo, ktoré dostaneme ročne od slnca, postačilo by k stopeniu 31 metrov hrubej kôry ľadu obtiahnutej okolo celej zemi, a slnko paprskuje toľko tepla všade do prázdneho priestoru svetového. A to paprskovanie trvá ustavične, bez toho že by sa nejaké umenšovanie dodávaného tepla dalo konstatovať. To je istá záhada, ktorú nemožno rozriešiť poukázaním na nejaký zjav na zemi. Keď do pece neprikladáme, vyhasne. Snáď tento populárny reflex viedol hlboko umného Juliusa Rob. Mayera, zakladateľa mechanickej teorie tepla, ku tej mienke, že slnce „kúrené“ je tými drobnými troskami, ktoré sem tam križujú po priestore svetovom a priťahované slncom padajú naň, ako tie, keď vryjú sa do povetria zeme našej, zapália sa tam následkom trenia a zjavia sa nám, ako *letiace hviezdy*. Mienka bola by to dosť prijateľná, keby nepredpokladala zväčšenie hmoty slnka, čo by malo zase za následok poruchy v pohyboch telies planetárnej sústavy našej. To ovšem astronomia, vzdor zdokonaleným jemným nástrojom a elegantným, istým a prísnym výpočtom, zistiť nemohla.

Helmholtz postavil svoju mienku na princip udržania energie, keď hľadal regeneraciu tepla slnečného v tom, že chladnúce slnko sa *sťahuje*, čo zase má za následok vyvinovanie tepla. A hľa, pomocou radia ako ľahko by sme mohli riešiť aj tento ťažký problem. E. Wilson, anglický hvezdár, vypočítal, že postačilo by, keďby v každom kubičnom metre slnka obsažené boly 3·6 gramy radia, aby sme si mohli ohromnú energiu slnka vysvetliť — rozumie sa aspoň na milliardu rokov, čo, myslím, s praktického stanoviska nám úplne postačí. A keď pomyslíme, že v slnci je helium doma a helium je obsažené v emanacii radia, či to množstvo helia na slnku nezdá sa poukazovať i na množstvo radia na slnku?

Nebol by môj referát úplný, — odhliadnuc od rozjímania o trojakých lúčoch emanacie radia, čo by nás zaviedlo ku rozberaniu všeliakých pojmov, patriacich do teoretickej fysiky, — keby nezmienil som sa aspoň v krátkosti aj o tých, tak sa zdá až veľmi ohnivých nádejach o praktickom využitkovaní zjavov, zapríčinených týmto podivuhodným novým prvkom. Mnohí boli už hotoví s tou

mienkou, že radium bude hmotou kúrenia budúcnosti. No zapomínali na zriedkavosť a s tým súvisiacu vysokú cenu radia. Nie menej obledly už aj tie ružové nádeje, ktoré poskytovali niektorí horkokrvní lekári slepým: že vraj pomocou radia aj slepí budú môcť vidieť. V tomto ohľade lekárska veda o stupnicu už nižším hlasom sa primlúva. Snáď lepšie výhľady sú, čo týka sa liečenia rakoviny pomocou radia. Aspoň pokusy dosiaľ robené oprávňujú ku najlepším nádejam, že podarí sa aj tohoto vraha tisícov ľudí, tohoto hrečitého nepremožiteľného nepriateľa organismu ľudského skrotiť. Na klinike nebohého Gussenbauera vo Viedni liečený bol vraj lúčami radia pacient, ktorý opätovne bol sa podrobil operácii, no rak vždy na novo sa mu zjavil v hrtane. Účinky lúčov radia maly byť veľmi prospešné, otázka je len, či neprijde zase recidíva. Aj ku liečeniu suchotín pokúsili sa použiť lúčov radia, no dosiaľ nie je ešte úplne známo, s akým výsledkom.

A tak tedy, ako vidíme, práve ako objavenie Röntgenovo, tak aj objavenie radia má slúžiť v prvom rade medicíne. Už z toho ohľadu zaslúži tento nový krok v rozvoji prírodných vied úplného povšimnutia. Žiaľ len, že človečenstvo disponuje dosiaľ len nad tak malicherným množstvom tej kúzelnej látky. Ale vede aj tu pomôže zase v podstate veľmi významné objavenie, významné menovite pre prax: radium sdeľuje svoju radioaktivitu všetkým okolným predmetom. Zrnko radia hodené do vody dáva poslednej vo vysokej miere vlastnosť radioaktivity.

Keď v prvý deň minulého stoletia Piazzi v Palerme objavil v tom širokom priestore prázdnom, ktorý rozprestiera sa medzi dráhou Marsa a dráhou Jupitera, malú planétu, hneď mysleli na tušenú už novú bludicu, no ani na um neprišlo nikomu, že by tam malo byť viacej takých telies nebeských. Skoro ale objavili ešte jednu, potom zase jednu a aj štvrtú. Tam musela byť vraj voľakedy väčšia planéta, ktorá rozpadla sa na štyri. Tým ale bolo pátranie toho prázdneho priestoru aj ukončené. Keď ale v štyridsiatych rokoch minulého stoletia objavili aj piaty asteroid, tu už nikto neveril na pätorku týchto drobných bludíc a pátrali ďalej a objavovali čo rok viacej a viacej asteroidov, tak že ich dnes počítame vyše poltisíc.

A tak je to aj s bádaním lúčov. Po zdaroch Röntgena, Becquerela, manželov Curie, dnes sotva by ste našli ambiciósneho fysika, ktorý nepoľoval by na nejaké nové lúče, ako poľovali astronomi šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov minulého stoletia na asteroidy. Nie div tedy, že čo chvíľa počuť o nových lúčoch. Medzi tých šťastných, ktorí nie len lovia, ale niečo aj ulovia, patrí aj mladý učenec Blondlot, na vysokých školách v Nancy. Skúmal svetlo Auerovské a prišiel koncom minulého roku v svetle tom na stopu nových lúčov, ktoré zdajú sa byť podobné lúčom Röntgenovským, nakoľko prejdú tiež čez predmety nepriezračné, no kým posledné čez kovy neprejdú, pre lúče Blondlotove sú menovite kovy, povedal by som, priezračnými. Blondlot pomenoval ich dľa Nancy *N-lúčami*. Tieto majú i tú vlastnosť, že, ačpráve nevydávajú svetla, napomáhajú *fosforescenciu*, tú vlastnosť niektorých tmavých predmetov, že za čas svetlu vystavené, v tme potom samy svetlo vydávajú. Blondlot

zistil i to, že skoro všetky pramene svetla, medzi inými aj slnko, vysielajú N-lúče. Ale čo je najpodivnejšie, to je, čo Blondlot objavil so svojím súdruhom Charpentierom, že i živé tvory, v prvom rade sám človek, vydávajú isté lúče, ktorých základnou časťou sú N-lúče. Tieto pochádzajú menovite z nervov a ich analysa je veľmi poučná ohľadom na nervový stav, tedy na rozčulenosť patričného individua. Charpentier ide tak ďaleko, že myslí, že pomocou lúčov, vysielaných matkou, vopred možno určiť pohlavie narodiť sa majúceho dieťaťa.

Ale nič nového pod slncom! Už koncom prvej polovice minulého stoletia (1849) píše Reichenbach: „My máme všetci prsty, ktoré ustavične upotrebujeme a všelijakým spôsobom ich nahybujeme. Ale či kto niekdy videl, že by pri jasnom dni z prstov mimo potu kože i niečo iné vychodilo? Postavte sa však len do izby slabo osvetlenej a držte prsty v diaľke jasného videnia, a citlivé (sensitívne) osoby už zbadajú nad každým prstom zvláštny, slabý, bezfarebný prúd, ktorý ani nesvieti, nahor je namerený, a je celkom krátky. Nie je to ani kadenie, ani parenie. Zjav podobný je celkom malinkému plamienku, teplému prúdu povetria, ale o mnoho jemnejšie. Je to niečo nekonečne jemného, čoho povahy však ešte neznáme; je to niečo iné, než dynamická sila, než mluno, magnetismus, svetlo, alebo teplo. Keď zjav bližšie skúmame, objavíme všelijaké vlastnosti, ktoré každého obdivom naplňujú.“ — Gróf Reichenbach bol ináče na slovo vzatý učenec, no jeho výskumy o tom voľačom, čo telo ľudské zo seba paprskuje a čo on *od*-om pomenoval, vzdor hrubým sväzkom, ktoré popísal bol o tomto záhadnom niečom, nenašly úľuby u vtedajšieho učeného sveta — nerozumeli ho. A hľa, minulo polstoročie a ako by Reichenbachovo učenie našlo vedeckého potvrdenia.

A nakonec, aby sme videli, ako sa všetko sháňa po nových objaveniach vo svete lúčov, spomnime si i najnovších zvestí. Charles Baskersville na universite Carolina v Amerike skúmal *thorium*, ten prvok, ktorý stal sa známym menovite preto, že z neho hotovia tie ku Auerovskému osvetleniu potrebné pančušky, a podarilo sa mu rozložiť tento zdanlivý prvok na dva prvky, ktoré označil menami *carolinium* (dľa spomenutej university) a *berzelium* (dľa Berzeliusa, slávneho lučbára začiatkom minulého stoletia). Posledné zjavilo sa ako zelenkavá para, ktorú podarilo sa i srazit, prvšie však srazilo sa v podobe kryštálov. Oba nové prvky majú byť vo vysokej miere radioaktívne a v Amerike predpovedajú im veľkú budúcnosť pre techniku osvetľovania.

Vedecké časopisy otvorily už osobitnú rubriku o zvestiach, týkajúcich sa pátrania po nových radioaktívnych látkach a zjavov sem padajúcich. No mnoho je povolaných, ale málo vyvolených — a to platí i tu. Mnoho prepadne čez riečicu vedeckej kritiky, a koľkému takému „novému“ objaveniu nedostane sa ani tej slávy, že by niekedy spomínané bolo aspoň len ako historické kuriosum. Ale istotne pátranie prírodovedecké našlo si novú cestu, nové perspektívy do budúcnosti otvárajú sa skúmavému oku, nové myšlienky, nové názory začínajú sa krystalisovať v retorte ustavičnej práce *umu* ľudského.

Leopold I. a Imro Tököli. [1]

Náčrtok dejepisný.

Podáva *Julius Botto.*

I.

Povereníctvo levočské ešte ani nevykonalo úlohy svojej, keď Leopold I. dňa 3. septembra 1670 novú komisiu sriadiť prikázal. Členami komisie pod predsedníctvom Rotthala boli: Jur Szelepcsényi, arcibiskup ostrihomský, Ján Gubasóczy, biskup pečuchovský, Adam Forgách, námestník krajinského sudcu, Štefan Zichy, predseda komory prešporskej, Ján Majthényi, kráľovský personál, Štefan Morócz, Ondrej Pesti, Ján Medňanský, Ján Bárson, Pavel Urban, Peter Korompay a Melchior Kerekes, prísediaci kráľovskej tabule. Mikuláš Majláth, director causarum regalium, predvolal pred túto komisiu všetkých údov povstania Vesselényiovského, ktorých do Prešporku zo žalárov košických a prešovských priviedli a na ztratu slobody a majetku posúdili. Fraňa Bónisa a Ondreja Nagya, poľného kapitána Vesselényiho, odsúdili na smrť a dali ich aj usmrtiť. Písma muráňske, ale zvlášte na škripci vynútené vyznania Fraňa Nagya, tajomníka Vesselényiho, kompromittovaly mnohých pánov, menovite Fraňa Csákyho, Štefana Tökölího, Michala Boryho, Štefana Vitnyédiho a Ondreja Dobaya. Ale všetci títo pomreli už predtým smrťou prirodzenou. Predvolali tedy ich dedičov a posúdili týchto na ztratu majetkov. Vyšetrovaním bolo zistené, že evanjelici neboli náčelníkmi pohybov revolucionárnych, ale predsa ich ráznymi podporovateľmi, i nasledovalo potom ich prenasledovanie. Žofia Báthory, vdova Jura Rákóczyho II., vyhnala zo svojich panství ev. kňazov a z hlavnej školy potockej professorov; v Šoprone odobrali im najprv len jeden kostol, pozdejšie všetky, v Skalici dva, v Rožňave jeden, v Kyseku dva. Špankau odobral r. 1670 evanjelikom hlavný chrám košický, ačpráve si ho ev. mešťania krutým bojom bránili. Konečne do všetkých hajdúskych miest dali kapitánov viery katolíckej.

Komisia prešporská odsúdila v tom istom čase i ev. farára Mikuláša Drábika, blúznivca náboženského, na smrť. Drábik narodil sa v Strážnici na Morave roku 1587. Od roku 1616—1628 bol ev. kazateľom v Drahotoči. Mával časté visie a prorokoval záhubu pápeža a domu rakúskeho, ktorý zatracoval bezohľadne. Vydanie jeho proroctva „Lux in tenebris" obstaral Komenský. Okrem toho v Amsterdame vydal i „Nahliadnutie do hroznej priepasti súdov božích". Pre svoju bezohľadnosť a netaktičnosť bol nemilým i ev. farárom, ktorých katolíci s ním stotožňovali a prenasledovali. Drábika chytili 16. júla 1671 v Prešporku a odsúdili ho na smrť. Najprv uťali mu ruku a potom hlavu; zatým spálili nielen jeho mrtvolu, ale i jeho spisy. Umrel hrdinsky, neohrožene, ačpráve bol starcom 88-ročným.

[1] Pokračovanie zo 4. čísla Slov. Pohľadov.

Vojsko Leopoldovo zimovalo v Uhorsku, ktoré malo ho všetkým potrebným zaopatriť; Leopold okrem toho odanil zemananezemana rovnak, nielen direktnou, ale i potravnou daňou, ustanoviac túto na mäso, víno, pivo a páleniku.

Tieto nové poriadky mal biskup viedeňsko-novomestský Leopold Kollonich do života uviesť; tým cieľom vymenovali ho za predsedu komory prešporskej. On, ako to jeho zvykom bolo, chytil sa do diela bezohľadne, nešetrne a rázne. Zemania ustrnuli nad jeho pokračovaním. Kto sa zoprel, platil výberčím veľké pokuty. Arcibiskup koločský Jur Széchenyi podal 12. apríla 1671 Leopoldovi prosbopis, v ktorom prosil o pristavenie nariadenia daňového. Prosbu odmrštili ministri Leopoldovi s tým odôvodnením, že buričov treba prísnejšie potrestať, nech tedy svoju vinu rýchlou poslušnosťou zahladia.

Jedna čiastka odbojných pánov, medzi nimi Štefan Petróczy a Pavel Szepessy, hľadala útočište v Sedmohradsku a skrze Apaffyho i v Carihrade. Apaffy zaujal sa ich, následkom čoho i vyslanci Leopoldovi zakročili v Carihrade, aby sultán netrpel snovanie úkladov v Sedmohradsku. Veľvezír Köprili dal svojmu poverenikovi, vyslanému v tejto záležitosti do Sedmohradska, dvojakú úpravu: naoko zakázal Apaffymu podporovať buričských pánov, súkromne naložil mu podporovať ich všemožne. Apaffy podporoval ich tedy podľa možnosti, bo i hajdúchov vyzval a uistil listovne, že im pomáhať bude, jestli povstaleckých pánov podoprú. Katolícki, hajdúchom natisnutí kapitáni mohli tedy popredku vidieť, že okres hajdúsky povstane proti nim pri prvej príležitosti.

Svevoľné vystupovanie a skutky prälatov katolíckych pri odnímaní evanjelických kostolov zapríčinily, že sa povstanie šírilo. Jur Bárson, biskup veľko-varadínsky a veľprépošt spišský, vyhnal ev. kňazov z deviatich spišských dedín, Imro Kolosvári, veľprépošt jágerský, odňal evanjelikom bardiovským i kostol, i školu. Jur Széchenyi katolicisoval zemplínsku Heďalju s horvatskými žoldniermi trýznením. Fraňo Szegedi, biskup jágerský, odňal evanjelikom kollegium prešovské, vyženúc z Prešova všetkých ev. kňazov a učiteľov. Všetko toto dialo sa v roku 1671.

Keď sa takto veľké množstvo látky horľavej nakopilo: vtrhli povstalecki páni Pavel Vesselényi, Štefan Petróczy, Matej Szuhay, Pavel Szepessy, Gabriel Kende, Fraňo Ispán a Mikuláš Forgách zo Sedmohradska do Uhorska s vojskom 800 mužov počitujúcim, baša varadínsky dal im 500 jazdcov; i hajdúsi pripojili sa k nim. Vojenská sila povstalcov činila o krátky čas 15.000 mužov, s ktorými zatlačili generála Špankaua na pravý breh Tisy, zaujali Tokaj, Potok, Onod, Senderovo a Putnok. Leopoldovi verní zemania tiahli na Munkáč a do Užhorodu, čakajúc tam zosilnenie sa vojsk Leopoldových. Rozhorčení evanjelici dali sa teraz k retorsiam zachvátiť a mnoho nevinných katolíckych kňazov trpelo za svevoľné, násilnícke skutky svojich predstavených.

II.

V Sedmohradsku podporoval povstaleckých pánov Michal Teleky, kapitán kővársky, ktorý svojou mimoriadnou obratnosťou viedol Apaffyho, kam chcel, súc švagrom manželky Apaffyho. Prednejší povstaleckí páni slúbili mu uhorský palatinát, preto so sborom 1200 mužov počitujúcim, v spoločnosti Pavla Vesselényiho, Mikuláša Forgácha a Ladislava Gyulafiho, vtrhnul do Uhorska, až po Satmár. Ale vojenské šťastie neprialo mu: veliteľ posádky satmárskej urobil z pevnosti výpad, pobil najprv pechotu, potom zahnal jazdu Telekyho, ba i on sám len psotne ušiel. Víťazstvo toto nie málo obodrilo cisárskych, ktorých povstalci pred krátkym časom pri Haniskovciach boli porazili a Špankaua do Košíc zahnali. Z Haniskoviec tiahli povstaleckí páni Petróczy, Szuhay, Kende a Szepesi do Šariša, zaujali Prešovo, Sabinovo, Bardiovo, vtrhli odtiaľ do Spiša, zaujali tam Kežmarok, smrťou vyhrážajúc tým, ktorí by sa k nim nepripojili. Nezaujali len Levoče, ačpráve mešťania im všemožne pomáhali, bo veliteľ posádky Diepenthal držal mešťanov ostražite na uzde. O krátky čas zjavily sa na Spiši spojené vojenské sbory Koppa a Špankaua, pred ktorými povstalci k Prešovu a Košiciam ustupovali. Zradou „Bocskayho anjelov", hajdúchov, ktorých povstalcom Fraňo Barkóczy odlúdil slubmi a peniazmi, podľahli povstalci v krvavej bitke pri Győrku. Padlo ich tam 1500 mužov, medzi nimi viacerí evanjelickí farári. Len nie dávno vybojované pevnosti zaujalo vojsko Leopoldovo, zaženúc pozostatky povstalcov až na hranice Sedmohradska. Čaty hajdúske pomáhaly zatým vojsku Leopoldovmu; v Böszörményi uväznili i Petróczyho a Kendeho, ale od strachu pred Turkom vypustili o krátky čas oboch.

Keď Kopp z Oravy a Liptova odišiel, povstali i tamejší evanjelickí sedliaci a pod náčelníctvom zemplínskeho zemana Gašpara Piku zaujali i zámok Oravský. Stoličný magistrát ušiel do Trenčína k Šporkovi, ktorý prišiel s ním a s vojskom do Oravy o niekoľko dní, obliehajúc zámok. Pika bránil sa udatne; medzitým nemeckí mušketýri pustili v noci vojakov Šporkových do zámku, ktorí zaujali hrad a uväznili Piku. Špork dal Piku za živa na kôl napchať a tridsiatich ev. rychtárov súsedných dedín obesiť. Ale ani táto strašná, krvavá exekúcia neodstrašila evanjelických sedliakov od ďalšieho boja: zorganisovali sa zase a zahoriac pomstou, plienili katolícke osady okolo Oravského zámku a z vojska Pálffyho proti nim poslaného srúbali 400 mužov.

Stolice severo-západné neboly s povstalcami sedmohradskými v spojení, ale občianska vojna náteru náboženského zúrila i v nich. Jur Pongrác, biskup vacovský, pri podpore kráľovského personála Jána Majthényiho odobral chrámy aj evanjelikom trnavským. Evanjelikom prešporským odobrali kostol a gymnásium Jur Szelepcsényi a Leopold Kollonič; predstavení cirkve všemožne spierali sa odobraniu, preto pokutovali ich veľmi citlive a oddali kostol a gymnásium katolíkom. V Trenčíne, v Baňskej Štiavnici, v Baňskej Bystrici a vo viacerých iných mestách zabrali evanjelikom chrámy a školy

ešte pred započatím povstaleckej vojny; ale tieto prechmaty stvorily identitu záujmov, spojily v jeden rozhorčený šík evanjelikov západných a východných. Horlivosťou missionárenia unesení bratia Bársonovci, Jur, biskup varadínsky, a Ján, sudca kráľovský, vybrali sa 14. júla do Nitrianskej stolice, katolicisovať Turú Lúku. Rozhorčený, vzbúrený ľud evanjelický zabil Jána sekerami, Jura bil palicami, cepami a nechal ho polomrtvého na ceste. Proti cirkvi turolúckej zakročili strašne: dvanástich účastníkov vzbury obesili na vŕšku „Hrajky"; ostatní, menej vinní, dostali po 30, 40, 50 palíc.

Zatým Leopold prikročil k dielu reorganisovania verejnej správy uhorskej. Úrad palatína, krajinského sudcu, horvatského bána po smrti Nádasdyho a Zrínskeho nedal zaplniť. Za miestodržiteľa kráľovského vymenoval Jura Szelepcsényiho, ale už 27. februára zrušil aj hodnosť túto a naložil organisovať gubernium, pozostávajúce z radcov, tajomníkov, kancellistov a pisárov, vyznačiac mu za sídlo prešporský zámok. Slovom, bola to námestná rada. Do jej kompetencie prislúchalo: starať sa o záujmy náboženstva katolíckeho, chrániť majestátne práva kráľa, zabraňovať schôdzky, udržiavať verejný pokoj, zamedzovať a znemožňovať priatelenie s Turkom, pomáhať hlavnej rade vojenskej, podporovať kupectvo, dozerať na miery a váhy, upravidelniť hodnotu peňazí, napomáhať v mestách vnútornú a zovnútornú čistotu, súdiť priestupky pánov a buričov, chrániť záujmy vdov a sirôt, starať sa o stravovanie vojska, ustanoviť daň, trestať a znemožniť výstupky vojakov, podporovať komoru a fiškus a tak viesť správu verejnú, aby obecenstvo s jej účinkovaním spokojné bolo. Za náčelníka námestnej rady Leopold vymenoval Gašpara Ambringena, veľmajstra nemeckého rádu; jej členmi boli z Uhorska ostrihomský arcibiskup, krajinský sudca, predseda komory prešporskej a kráľovský personál; z Rakúska: Ján Pötting, August Erhardt, Klaus Dillersteiner, Ján Hoffman a generáli Špankau a Hofkirchen. Plat všetkých činil 28.550 zlatých. Ambringen narodil sa náhodou v Uhorsku; bol udatným vojakom, vyznačivším sa v bitkách viacerých; miloval zábavy, hostiny a hýrenie uhorské, preto radcovia Leopoldovi mysleli, že si ho Uhorsko o krátky čas zaľúbi. Do úradu uviedol ho kancellár a biskup nitriansky Tomáš Pálffy 22. marca. Páni a stolice prisahali mu vernosť hneď. Za tým nasledovalo hodovanie trojdňové, na ktorom i stavy Uhorska zúčastnily sa.

Ale nové poriadky zapríčinily v krajine nové nepokoje, z ktorých len Turek koristil.

Koncom januára 1674 Leopoldovo vojsko porazilo povstalcov v Saboľčskej stolici pri Nyírbélteku. Rozprchnuvšie sa pozostatky povstaleckých vojov prijal pohostinne varadínsky baša a dal im všetko potrebné. Povzbudení takouto láskavosťou, vybrali sa najrázznejší a najodhodlanejší náčelníci povstalcov, Mikuláš Forgách, Gabriel Kende, Pavel Szepesi, Gašpar Pécsy a Ladislav Kubínyi, do Carihradu, sultánovi pod istými podmienkami holdovať.

Veľvezír prijal ich, aby o tom povereník Leopoldov nedozvedel sa, tajne a ubistil ich, že na výdatnú turecku pomoc môžu sa spo-

lahnúť, akonáhle vojna turecko-poľská bude zakončená šťastne. Medzitým nádejný kráľ poľský Ján Sobieski porazil Turkov pri Choczime tak strašne, že taká porážka dávno nezastihla ríšu tureckú. Povstalci uhorskí mali tedy slabý výhľad na výdatnú, tureckú pomoc; ale domáca, vnútorná vojna zúrila pritom všetkom v Uhorsku ďalej. Szelepcsényi, Kollonič a Bárson neprestávali účinkovať; náboženská nesnášanlivosť donášala všade trpké ovocie. Szelepcsényi, ako námestník kráľa v záležitostiach pravosúdných, 25. septembra predvolal do Prešporku troch superintendentov a 30 ev. kňazov dištriktu banského, aby zodpovedali sa z atentátov na kráľa. Maďarskí dejepisci Michal Horváth a Ján Breznyík sú toho náhľadu, že to bol vo Viedni v kruhoch vládnych nehanebne vymyslený politický fortieľ, zamestnávať katolícky klerus prenasledovaním evanjelikov, aby nepozoroval a nevidel útokov, ktoré vláda na uhorskú ústavu robila. A skutočne, držanie sa Jura Szelepcsényiho, arcibiskupa koločského, zdá sa podporovať tento náhľad. No nie je pravdepodobné, že by vláda viedeňská stíhanie a vykorenenie evanjelikov preto bola nariadila, aby odvrátila pozornosť kleru od rušenia ústavy, po prvé preto, bo nariadenie, aby stíhal evanjelikov, Szelepcsényi dostal z Viedne už roku 1671, po druhé preto, bo i suspendovanie ústavy, i persekucie náboženské nariadila vláda Leopoldova bez všetkého okolkovania otvorene, tým cieľom, aby odstránila všetko, čo upevneniu moci absolutistickej v ceste stálo.

Pred prešporský delegovaný súd ustanovili sa tridsiatitraja ev. kňazia. Mikuláš Majláth, podžupan trenčiansky, spolu i director causarum regalium, žaloval na nich, že nielen všetkých katolíkov vôbec, ale aj členov rodiny panovníckej nazývajú modlármi, že potupujú svätých, Pannu Máriu, ba i kríž, že píšu hanopisy, organisovali vzburu a povstanie, podporujú Petróczyho a jeho spoločníkov, s nepriateľmi císára tomuto úklady snujú, ľud s kancelov búria, že tedy ako urážatelia nebeskej a zemskej jasnosti pokutu zasluhujú. Na základe obžaloby očakával ich trest smrti; ale Leopold premenil ešte nevyhlásený súd tak, aby zriekli sa úradov a aby náboženstva ani súkromne, ani verejne nepripomínali. Mali podpísať revers. Ale väčšia čiastka z nich vyvolila si vlasť opustiť, niektorí zriekli sa úradov. Z predvolaných kňazov piati boli Nemci, dvaja Maďari, ostatní Slováci. Medzi emigrovavšími vynikal slávny literát slovenský Daniel Horčička, v tom čase kňaz radvanský. V marci 1674 predvolali do Prešporku všetkých uhorských ev. kňazov a učiteľov, ako účastníkov minuloročnej vzbury. Niektorí z predvolaných odišli do Nemecka, kalvínski kňazia šli k povstalcom, ale do Prešporku prišlo pritom všetkom vyše tristo kňazov, medzi nimi 52 vyznania helvétskeho. Žalovali ich na základe dvoch listov Štefana Vitnyédiho a na základe podhodenej zprávy bašu budínskeho, že mu totiž dajú 50.000 toliarov, jestli dá zlapať a usmrtiť čo najviac katolíckych kňazov. Obžalovaní bránili sa tým, že listy a zpráva bašu budínskeho sú falsifikáty a menovite s listami Vitnyédiho oni nemajú ničoho spoločného, ponevač mnohí z nich Vitnyédiho ani po mene nepoznali, a keď je hriech nebyť katolíkom, tak sú len v tom vinní.

Sudcom nepozdala sa táto obrana; 4. apríla vyniesli proti nim výrok, posúdiac ich na ztratu života a majetku. Pozdejiše premenili výrok tak, že si vernosťou, emigráciou alebo zreknutím sa úradov môžu zachrániť život. Väčšina podpísala revers druhý a tretí; ani jeden nepodpísali stopäťdesiati. Týchto uväznili; 61 z nich poslali do Neapolu na galeje. Z Nitry a z Prešporku emigrovali 53 ev. farári, medzi nimi literát slovenský Štefan Pilárik, kňaz senický.

Táto osudná emigrácia stala sa i národu slovenskému veľmi záhubnou a zarazila jeho duševný vývin. Nadaní a neohrožení mužovia slovenskí utratili postať svojho účinkovania, prestali vplývať na duševný rozvoj ľudu slovenského, prestali písať, alebo písali v rozhorčenosti a z nutnosti diela polemické latinsky, ktorými ľudu slovenskému nebolo poslúženo. Musel tedy nasledovať úpadok, bo emigrantami boli vlastne samí Slováci.

III.

V tom čase bojoval Leopold s Ludvikom XIV. na Rýne; víťazmi boli Leopoldovi generáli Montecuccoli a Souches. Ale i v Uhorsku trvala povstalecké vojna a to s takými desnými ukrutnosťami, že dejiny sotva poznajú im podobné, ako čo by ľudia cele boli pozabudli, že sú kresťania a ľudia. Mikuláš Pálffy, Kopp a bratia Barkóczy srazili sa viackrát s povstalcami, ktorých teraz už všeobecne kurucmi zvali. Koncom februára roku 1673 padlo do rúk Štefana Barkóczyho 500 kurucov, ktorí zväčša mukami vyberanými zahynuli; v máji naproti tomu utratil cisársky generál Pálffy polovicu svojho horvatského pluku pri Onode. V tom istom čase pohrozil generál Kopp zo svojho tábora pri Ružomberku povstalcom, že dá za živa na koly zopchať všetkých, ktorí s povstalcami v akomkoľvek spojení stoja, a aby jeho slovo neostalo jalovou hrozbou, dal zlapaných kurucov na koly nastoknúť a v kolesách lámať.

Kuruci to istě robili s Leopoldovými labancami. Leopold naložil tedy svojim generálom, aby prestali ukrutníčiť a aby vojenských väzňov súd súdil. Ale i tento súdil ukrutne. Kôl, koleso a meč kata boly každodennými obyčajnými trestmi. Ukrutných dôstojníkov poslali tedy proti Francúzom a novým dali tú úpravu, aby s poddavšími sa zachádzali slušne, s vojenskými väzňami ale tak, ako s protivníkmi kresťanskými. Ale stránky bojovali pri Tise pritom všetkom dľa starého spôsobu, vraždiac všade ohavne. Turecká posádka Nových Zámkov pálila a rabovala po Prešporok a zaujala celé okolie pre Turka, bo husári a hajdúsi komárňanskí neboli v stave odrážať útoky plenníkov tureckých. Ani pevnosť Leopoldovo nebola v stave zamedziť útoky turecké; i Šela a Šintava musely byť tedy opevnené a väčšími posádkami opatrené.

Najväčším nepriateľom sedmohradských povstaleckých kurucov bol Dionys Bánffy, v tom čase najbohatší magnát Sedmohradska a veliteľ stáleho vojska sedmohradského. Bánffy obával sa totižto, že z podporovania kurucov bude mať Sedmohradsko veľkú škodu. Leopold urobil ho barónom, čo v tom čase bolo neobyčajne skvelým

vyznamenaním. Ale vyznačenie urobilo Bánffyho pyšným a proti sedliakom ukrutným. Apaffy videl v ňom svojho soka, následkom čoho mal mnoho nepriateľov, medzi nimi i svojho príbuzného Žigmunda Bánffyho, ktorí Apaffyho nahovorili, aby ho dal uväzniť a ako zradcu a odbojníka pred krajinský súd postaviť. Tento posúdil ho na smrť, a aby ho Apaffy neomilostil, sedmohradskí páni poslali Ladislava Csákyho i s katom nočnou hodinou do Betlenu, ktorý Bánffyho v jeho vlastnom dome v noci zverským spôsobom usmrtil. Omilostenie oneskorilo sa o dve hodiny.

V tom istom čase padnul vo Viedni i Lobkovic; internovali ho na jeho české panstvá. Viedeňčania vyprevádzali ho s pohanením, starý, 80-ročný Szelepcsényi s kliatbou, kdežto, kým bol pri moci, podával mu ruku k skutkom jeho.

Ludvik XIV. bojoval proti Leopoldovi ešte vždy pri Rýne; aby mu v Sedmohradsku čím viac nesnádz narobil, vyslal svojho agenta do Sedmohradska s úpravou, aby kurucom sedmohradským čím viac nasľuboval a Apaffyho a Uhrov k vojne proti Leopoldovi povzbudil. Takúto úpravu dostal i tajomník vyslanstva francúzskeho v Poľsku, ktorý zašiel roku 1675 i do Sedmohradska, nahovárajúc Apaffyho, aby povstalcom pomoc poskytol. Apaffy sľúbil povstalcov verejne podporovať, jestli mu to sultán dovolí, ináče len pod pokryvkou.

Leopold uistil medzitým 13. januára 1675 vojenské posádky vo Vespríme, v Pápe, v Tihani a vo Fiľakove ochrannými listinami, že im povoľuje náboženskú slobodu a nestrpí, aby evanjelikov na vieru katolícku násilím obracali. Ale v krajine bolo násilné katolicisovanie na dennom poriadku; Szelepcsényi a Bárson missionárili každodenne. Leopold dal v Košiciach vyhlásiť kurucom omilostenie, jestli svoje zástavy opustia; k tomu povolil jedného ev. kňaza v každej stolici. Kuruci žiadali viac a s Turkom spojení túlali sa po krajine. V stolici Bereżskej vypálili 9 dedín, ktoré Žofii Báthory náležaly. Zjavili sa vo Vranove, v Satmáre, ba i v Košiciach, v pevnosti veľko-tarkáňskej prekvapili Fraňa Sennyeyho a zabili ho. Nemecké posádky v Torne, v Szádváre, poneváč nedostaly platu, pripojily sa k nim. Ale Štefan Barkóczy rozprášil 3000 kurucov pri Böszörményi, srúbajúc z nich mnohých. Kuruci naproti tomu porazili cisárskych pri Kállove, ale generál Strassoldo odohnal ich odtiaľ hneď, obsadil Debrecín, vypáliac súčasne okolité majetky kurucov.

Leopold vymenoval roku 1676 Karla Strassolda za hlavného veliteľa svojich vojsk v Uhorsku. Tento prihlásil sa k obyvateľstvu Uhorska proklamáciou, v ktorej žiadal pokorné poddanie sa moci panovníkovej. Súčasne Leopold pozval sebe verných do Viedne, poradiť sa o tom, ako by bolo možné prinavrátiť pokoj krajine. Páni naládzali vyvoliť palatína, bo gubernátor Ambringen žiadal sa i tak oslobodiť od úradu; žiadali ďalej, aby vojsko cudzozemské vyšlo z Uhorska, aby miesta pri komorách obsadené boly Uhrami, aby správa miest oddaná bola Uhrom, aby veliteľmi v pevnostiach boli Uhria, aby zemania neplatili dane, aby potravná daň zrušená bola, aby záležitosti verejné snem vybavoval a sedliakov odaňoval, lebo keď sa vlastenci v svojej vlasti nebudú dobre cítiť, nebudú

ani verní, ani spoľahliví, ani obetovaví. Ale nemeckí ministri Leopoldovi boli toho náhľadu, že porúchanú loď nemožno na búrlivé more vypraviť a Leopold hovoril im, že mu bude milé, keď budú poslušní, bo že žoldnieri cudzozemskí len tak odídu z Uhorska.

Vodcom kurucov bol v tom čase Pavel Vesselényi. Ale cisárski porazili ho pri Onode a i jeho poranili, tak že kurucom nepodarilo sa zaujať ani Onod, ani Satmár. Len na Spiši boli šťastnejšími, bo tam ukoristili mnohé veci, a mesto Nánás tak vypálili, že ostalo za dlhý čas neobývanou pustatinou. Generál Kopp dal v novembri štyroch zemanov, že v stoliciach za kurucov agitovali, zversky odpraviť: jedného spálili, druhého vláčili za koňským chvostom, dvoch ostatných dal za živa na koly stoknúť. Radcovia uhorskí upozornili Leopolda, že takýmito trestami len oni budú potrestaní, bo že kuruci aj s nimi takto budú zachádzať. Leopold naložil tedy Koppovi, aby netrestal tak ukrutne. Ale najviac trpel kraj zemplínskej Heďalji, bo tam pustošili kuruci a labanci rovnak. Tam mal majetky Fraňo Rákóczy I. a tohto trestali kuruci preto, že bol odpadlíkom. Od ďalšieho prenasledovania oslobodila ho smrť; umrel ako 31-ročný mladý muž na zámku Zborove roku 1676, zanechajúc neplnoleté dietky Juliu a Fraňa.

Toho istého roku vybral sa Fraňo Barkóczy do Viedne, vymáhať kurucom ústupky. On myslel, že keď evanjelikom v každej stolici jeden kostol dovolia, ich k verejným úradom pripustia, že sa mnohí vrátia k Leopoldovi. Ministri boli i teraz toho náhľadu, že ústupčivosťou utužia protivníkov, ale Barkóczymu dali pritom všetkom úpravu vyjednávať s kurucmi v Prešove na tomto základe. Niekoľko sto kurucov poddalo sa Leopoldovi ešte roku minulého, teraz kapitulovalo z nich zase asi 1500 mužov. Ale veľká väčšina nedôverovala Nemcom, súc toho presvedčenia, že Nemci chcú kurucov podchytiť a potom povešať. Z tej príčiny kuruci požiadali o pomoc i Jána Sobieskeho, teraz už kráľa poľského, ale tento nielen že im ju odoprel, ba naproti tomu uzavrel smluvu s Leopoldom so zaviazanosťou podporovať Leopolda. Avšak povereníkovi Francúzska pritom všetkom dovolil, aby si kuruci v Poľsku naverbovali vojakov, a keď francúzski agenti prišli do Sedmohradska, získali Apaffyho skrze Michala Telekyho natoľko kurucom, že i knieža Sedmohradska uzavrel s Francúzskom vojenskú smluvu.

Medzitým umrel starý veľvezír turecký a novému, Kara Mustafovi, kuruci ešte nedôverovali, ale snažili sa získať si ho darmi. V tomto roku ani Apaffy nezapočal vojnu proti Leopoldovi a vodcom kurucov bol zase Pavel Vesselényi, ktorý príhlasom vyzval občanov trinástich horno-uhorských stolíc, aby v boji proti Leopoldovi boli svorní. Vyzval i Elenu Zrínsku, vdovu Fraňa Rákóczyho, aby i ona podporovala kurucov, ináče že vyhubia jej statky ohňom. Vtedy ešte nepripojila sa k nim, následkom čoho kuruci spustošili jej panstvá ešte pred započatím srážok. Kuruci plienili teraz v Zemplíne, Leopoldovi labanci v Marmarošskej stolici. Tu prepadli v noci dom Mateja Szuhaiho. Szuhai bol intransigentný, ohnivý a náruživý náčelný muž kurucov, preto nikdy ani mu neprišlo na um poddať sa

Leopoldovi. I teraz vyzvali ho, aby sa poddal, a keď to nechcel urobiť, zapálili mu dom nad hlavou. Keď dom bol v plameňoch, vyšiel z neho so šestnástimi druhmi, v pravej ruke s mečom, v ľavej s pištoľou: „Som Matej Szuhai. Nech padne moja šedivá hlava za tú vec, ktorú som doteraz zastával. A čo by som si od vás môj život za fajku tabaku vykúpiť mohol z vašich rúk, ani toho nechcem.“ Srúbali ich všetkých v tom čase v službe Leopoldovej postavení kalvínski hajdúsi.

V auguste dorazili kuruci ku Košiciam, kde veliteľom bol ukrutný Kopp, ale nemohli zaujať toto mesto, preto odtiahli do Spiša a zaujali Kežmarok, následkom čoho Kopp vydal rozkaz: stoknúť na kôl každého za živa, kto kurucov podporuje. Počiatkom októbra prišlo kurucom na pomoc dvetisíc naverbovaných Poliakov; kuruci a Poliaci táborili pri Satmáre. Tu útočili na nich kráľovskí, ale tak nepodarene, že kráľovskí utrpeli strašnú porážku. V bitke padlo 1200 kráľovských, medzi nimi i plukovníci Colalto a Herberstein. Teraz šiel proti kurucom sám Kopp, ale keď dozvedel sa, že Pavel Vesselényi čaká ho s jadrom vojska kuruckého, ustúpil, a Vesselényi zaujal Veľkú Baňu. Gregor Bécsey, podveliteľ kurucov, napadnul a porazil kráľovských pri Tisza-Luce, kde zajal i tridsaťdvoch kráľovských nemeckých dôstojníkov. Dal ich za živa v jednom rade s klobúkami na hlave na koly stoknúť; len jedného z nich poslal do Košíc, aby podal Koppovi správu o tejto ukrutnosti. Bola to hnusná retorsia, bo i Kopp dal takýmto spôsobom márniť kurucov; za tri mesiace šesťdesiatdva razy márnil takýmto spôsobom kat košický kurucov na hlavnom námestí v Košiciach. Prípad tisza-lucký rozzúril Koppa k besnosti, ale teraz odvolal ho Leopold už po druhý raz a jeho miesto zaujal generál Vrbna.

Keď Leopold zatým vyzval svojich uhorských radcov, aby mu podali mienku, ako utíšiť povstalcov, odpovedal mu teraz už jágerský biskup Ďuro Bárson, že na to jesto len jeden spôsob: cele vykoreniť luteránov a kalvínov. Naproti tomu biskup veľko-varadínsky Ján Gubasóczy odporúčal vyplniť slušné a spravedlivé požiadavky povstalcov. Leopold povolal tedy najprednejších pánov uhorských na poradu do Prešporku, poveriac s vedením porady Tomáša Pálffyho, biskupa nitrianskeho. Prítomný bol i cisársky kancellár Hocher. Páni uhorskí boli tej mienky, že Uhorsko možno len prinavrátením ústavy utíšiť, že je potrebné palatína voliť, cudzozemské vojská z Uhorska odstrániť, evanjelikom náboženskú slobodu prinavrátiť, na úrady občianske a vojenské Uhrov vymenovať. Hocher považoval tento návrh za nebezpečný, tvrdiac, že v Uhorsku niet človeka Leopoldovi verného, pritom vyhlásil všetkých Uhrov za rebellov. Porada rozišla sa s rozhorčením, bez výsledku, bo Pálffy a Hocher vyhrešili jeden druhého.

Zaujmúc Veľkú Baňu, Vesselényi šiel s vojskom zimovať do Debrecína. V zime chystaly sa stránky k novým bojom. Nasledujúcej jari Michal Teleky stal sa vodcom povstalcov. Ležiac táborom

v Szerencsi, zaujal odtiaľ Tokaj, Tornu, Putnok a Senderovo; ale Onod nepodarilo sa mu dobyť. Odtiaľ viedol kurucov ku Košiciam, s úmyslom, napadnúť tu Vrbnu, ale na pochode pohašterili sa kuruci a tým umožnili Vrbnovi ústup k Levoči, kde spojil sa s vojskom Dünnewalda. Teleky nebol v stave zaujať ani Prešov, a poneváč francúzski dôstojníci jeho obviňovali z nezdarov, odišiel so sedmohradským vojskom do Kőváru.

Náčelníkom povstalcov stal sa mladý, 21-ročný Imro Tököli.

IV.

Dľa Samuela Tomášika (vidz jeho dielo: Denkwürdigkeiten des Murányer Schlosses) boli Tökölioveí pôvodu poľského, slovanského. Zakladateľom rodiny bol istý Sebastian, ktorý z Poľska do Uhorska prišiel a tu s koňmi kupčil. Na obchodných cestách zašiel i do Sedmohradska. Tu obznámil sa s bohatým tureckým bašom, ktorý mal úmysel stať sa kresťanom; tým cieľom dal opatrovať svoje poklady Sebastianovi. Ale tento prezradil zámer Turkom, ktorí bašu zabili. Sebastian podržal si poklady bašove, prijal meno Tököli, šiel bývať do Trnavy, kde kúpil si dom a od kráľa Maximiliana zemianstvo s prädikátom „de Tekelháza". Roku 1579 vzal od baróna Jána Ruebera Kežmarok do zálohu a prijal prädikát „de Késmárk". S Kežmarčanmi zachádzal tyransky, bo, považujúc ich za svojich poddaných, chcel na nich vynútiť prísahu poddanskej vernosti. Ako pán Kežmarku pojal sa manželku Katarínu Dóczy, skrze ktorú prišiel do švagrovstva s najprednejšími uhorskými magnátskymi rodinami Nádasdyovcov, Batthyányovcov, Forgáchovcov, Révayovcov, Homonnayovcov, Thurzovcov a Nyáryovcov. Konečne stal sa i barónom, kúpil si na Spiši panstvo Ščavník, snažiac sa všemožne dokázať, že pochodí z vymrevšieho rodu Tökölioveov, s ktorým ale nemal nič spoločného. Z jeho mnohých dietok vyznačil sa zvláštne Štefan Tököli I. Tento študoval na vysokých školách vo Vratislave, v Heidelbergu, Strassburgu a v Baseli a po odbavených štúdiach precestujúc Európu, stal sa panošom na dvore uhorského kráľa Mateja II., konečne prísediacim kráľovskej tabule. Roku 1610 kúpil Kežmarok dedične, ale s mešťanmi kežmarskými zachodil i on neľudsky: trápil ich, vyhrážal im nemilosrdnými mukami, jestli ho neuznajú za svojho dedičného zemského pána. Keď toho nedocielil, zúril, bil ich, trhal im brady, následkom čoho Kežmarčania boli prinútení zabezpečiť mesto proti hradu múrom a valom. Za manželku pojal Katarínu Thurzo, dcéru palatína Jura Thurzu. Ináče bol muž silne dynastický, Ferdinandovi II. verne oddaný. Bethlen nijak nemohol ho dostať na svoju stranu, a Tököli radšej obetoval svoje panstvo bodrog-kerestúrske nadobudnuté za 70.000 toliarov, ako by sa bol vo vernosti sklátil.

Tohto syn Štefan Tököli II. nadobudol Oravu, Likavu a Ružomberok kúpou, dostal grófsky titul, rád zlatého rúna a hlavné županstvo oravské; s manželkou Máriou Gyulaffy de Rátót dostal i v Sedmohradsku veľmi rozsiahle majetky. Maďarský dejepisec dr.

Ignác Acsády tvrdí o ňom na základe súvekých listín, že bol nápoju veľmi oddaný a vôbec viedol život hýrivý, preto už v 48. roku bol starcom vyžitým. Spoločníkmi v pohulankách boli mu jeho švagor Petróczy, a bonorum director Ambroz Kecer. Sprísahanie Vesselényiovské podporoval i on značnými peniazmi, čo dosvedčené bolo listinami na Muráni shabanými, preto bolo Heisterovi a Šporkovi naložené zaujať Oravu a uväzniť Tökölího. Jeho jediný syn Imro bol trinásťročný a nachodil sa na Likave, keď cisárski obliehali Oravu. Tam dozvedel sa, že mu otec umrel počas obliehania a jeho nevydané, ešte neplnoleté sestry oddaly hrad cisárskym. Keď Heister a Špork pod Likavu pritiahli, necítil sa ani tu v bezpečnosti, preto s Petróczym, s Kecerom, Bakocsym a so svojím vychovavateľom Absolonom utiekol do Spiša, odtiaľ cisárskymi všade stíhaný, do Sedmohradska. Imro Tököli bol mimoriadne nadaný; študujúc na ev. kollegiume v Prešove, vyznačil sa nielen nadanosťou, ale i pilnosťou a už v trinástom roku bol v stave o ktoromkoľvek predmete vyberanou, klassickou latinčinou hovoriť. Jeho výtečný učiteľ Daniel Absolon vedel v ňom rozniecť nielen ctižiadosť, ale i chuť k vážnej práci a vedám. V štúdiách pokračoval i v Sedmohradsku, a keď mu i ujec Fraňo Rédey poručil svoje veľké panstvá, medzi nimi Huňad a Munkáč, stanúc sa takmer najbohatším magnátom Sedmohradska, vyvolil si za základ a bázu svojich vojenských a diplomatických operácií veľmi obratne Sedmohradsko.

Okolnosti šly i jemu veľmi priaznive na ruku. Mladistá ideálna nadšenosť i za záujmy viery evanjelickej, pravda cieľom dosiahnutia zámerov politických, túžba zmocniť sa svojich rodinných, oravských, liptovských a spišských, skrze ärár konfiškovaných majetkov, vohnaly ho do prúdu opposicionálneho, protidynastického.

V tých časoch, keď v Prešove študoval, šetrili na kollegiume prešovskom i rečovú rovnoprávnosť. Dňa 4. oktobra 1669 pri závierke roku školského predniesla mládež kollegiálna divadelnú hru „Papinianus Tetragonos“ v troch dejstvách; na konci prvého dejstva nasledovalo nemecké, za druhým dejstvom maďarské a za tretím slovenské interscenium. (Interscenium in lingva slavonica claudit actum.) Tedy divadelné predstavenie zakľúčili slovenským monologom, alebo doslovom. Na programme (nomina actorum) medzi hercami, ktorí boli synkovia najprednejších evanjelických rodín, je Imro Tököli nasledovne zaznačený: „Comes Emericus Theökeöly de Kesmark, Perpetuus in Arva, ejusdemque ac Marmaros comitatuum supremus ac perpetuus comes.“ Jeho zástoj bol: Emericus, Rex Hungariae. Bol vtedy v triede syntaxistov.

K povstalcom pripojil sa tedy i Tököli s celou dušou, a keď Michal Teleky k Prešovu tiahol, bol už jeho pobočníkom.

Najprv prevzal správu svojich panství, menovite hrad Hust v Marmarošskej stolici. Zatým porazil, a to veľmi citelne, generála Leslia, následkom čoho poddaly sa mu Muráň a Ružomberok. S vojskom dvadsaťtisíc mužov počitujúcim zaujal teraz i panstvá a hrady starootcovské: Likavu a Oravu. Po krátkom oddychu kuruci vrhli sa na bánske mestá; plukovník francúzsky Boham zaujal

Baňskú Bystricu a o niekoľko dní boly už i Zvolen, Kremnica, Štiavnica a Levice v rukách Tökölího. Kuruci ukoristili v zlate 180.000 dukátov, striebra ešte viac, z ktorého Tököli dal peniaze raziť s nápisom: „Knieža Tököli, pán čiastok Uhorska, a Ludvik XIV., ochranca Uhorska.“

Leopold naložil teraz Szelepcsényimu vyzvať kurucov, aby udali svoje požiadavky. Ich poverenik, Pavel Szalay, žiadal vo Viedni: všeobecné omilostenie kurucov, vyvolenie palatína, potvrdenie práv kráľovstva uhorského, prinavrátenie majetkov konfiškovaných, urovnoprávnenie cirkve evanjelickej s katolíckou a odstránenie jezuitov z Uhorska; súčasne prosil kráľa, aby dal odpoveď za mesiac, keď nechce, aby baňské mestá pod titulom zálohu pripadly bašovi budínskemu. Ale vyhrážka táto bola jalová, bo Leopoldovi generáli Dünewald a Vrbna porazili kurucov pri Tekovskom Sv. Kríži a opanovali Zvolen, Baňskú Bystricu, Kremnicu a Štiavnicu. Porážka svätokrížska a okolnosť, že Ludvik XIV. s Leopoldom uzavieral mier, donútily Tökölího prijať povereníkmi Leopoldovými ponúkané mu prímerie, ktoré malo trvať do konca februára 1679. Stránky vyjednávaly zatým v Šoprone; Leopolda zastupovali: Szelepcsényi, Nostic a Schwarzenberg. Medzitým Leopold uzavrel s Ludvikom XIV. mier, v ktorom Ludvik staral sa síce aj o Apaffyho, ale nie o kurucov, následkom čoho vyjednávanie v Šoprone nemalo výsledku priaznivého. Pánom uhorským, ktorí podporovali podajedny požiadavky kurucov, oznámili povereníci Leopoldovi, aby kuruci najprv složili zbroj, lebo len potom môžu byť ich požiadavky uvažované; kráľ chce zaplniť úrad palatína, ale skôr treba vraj zrušiť tie práva palatínove, ktoré moc kráľovu obmedzujú. Chrámy, ktoré si evanjelici za svoje peniaze postavili, alebo ktoré postavia si za týmto, nech užívajú slobodne, ale nesmejú podržať katolíkom násilne odobrané. Nové dane prestanú, keď krajina dá miesto nich 1,700.000 zlatých. Povereníci kráľovskí vyjednávali i tajne s Tökölim, ktorý sľúbil prestúpiť i na vieru katolícku, jestli mu dvor dopomôže pojať za manželku vdovu Rákóczyho a jestli obdrží jej majetky. Povereníci boli tej mienky, že Tököli musí najprv Leopoldovi vernosť prisahať. Teraz už mali kuruci Tökölího v podozrení a obrátili sa na Pavla Vesselényiho, a tento skutočne vtrhnul toho istého leta do Uhorska. Tököli videl vo Vesselényim svojho soka, dal ho uväzniť a keď ten z väzenia ušiel, napadol a porazil ho pri Žibove. Zatým Tököli preložil svoj tábor do Gyöngyösu, zamýšlajúc odtiaľ prekvapiť baňské mestá, ale východy dolín obsadilo vojsko Leopoldovo a tak prekazilo zámery Tökölího. No zato tým viac zúrila menšia vojna od hraníc Sedmohradska až po Považie a pritom ešte i mor hubil občanov krajiny, ktorý donútil aj Ambringena složiť gubernátorstvo a odísť z Prešporku.

Počiatkom novembra ochraňoval na zemplínskej Hegyalji vínobraním zaujatých občanov nemecký generál Laborde s vojskom. Tököli prepadol ho neočakávane, porúbal mu všetkých vojakov a zajal troch podvelitelov, grófov: Dünewalda, Gersdorfa a Harracha. V apríli roku 1680 bola zase porada v Trnave: ako udusiť povstanie. Na porade

boli viacerí potajomní dôverníci Tökölího prítomní. Uhorských privržencov Leopoldových zastupovali Szelepcsényi, Adam Forgách a Pavel Esterházy. Účastníci porady usniesli sa prosbopisom prosiť kráľa, aby snem čím skôr svolal, na verejné úrady Uhrov vymenoval, do pohraničných hradov posádky uhorské poslal a vojakov nemeckých nie v dedinách, ale v mestách ubytoval. Evanjelici okrem toho žiadali prinavrátenie svojich chrámov. Počas porady bolo válečné prímerie, z ktorého ale nemali úbohí občania osohu, bo spriatelivší sa kuruci a labanci pili, jedli, zabávali sa na ich účet.

Dňa 17. mája prišiel do Levoče generál Caprara, vyjednávať s povereníkmi Tökölího. Pri slávnostnej vítanke držal v pravej ruke meč, v ľavej ratolesť pokoja. Nemohúc dohodnúť sa, kuruci vyvolili si meč. Tököli pomeril sa síce s Vesselényim, ale rozkmotril sa s Telekym, ktorého dcéru si bol zasnúbil, ale prsteň poslal jej nazpäť, keď prisľúbila sa mu Elena Zrínska. Vplyvní náčelníci kurucov všetko možné podujali, aby vyrovnali týchto dvoch predných stĺpov povstania, a i podarilo sa im to, ale len naoko, bo Teleky nikdy nezabudol Tökölimu pohanenie. Teraz rozdelil Tököli svoju vojenskú silu na tri sbory: s prvým poslal Balassu na Moravu, s druhým Petróczyho do Sliezska, s tretím chcel Capraru on napadnúť. Prvým dvom vodilo sa zle; boli zbití a nazpäť zahnaní. Šťastnejší bol Tököli: Kežmarok zaujal 16. augusta, a od Levoče a Bardijova odniesol veľkú vojenskú korisť.

Koncom leta Leopold poslal biskupa Sebestyéna vyjednávať s Tökölim: biskup prišiel 7. septembra do Levoče, 9-ho do Prešova, všade hľadajúc Tökölího; konečne 5. oktobra našiel ho v Kapoši. Tököli bol náchylný vyrovnať sa, keď mu dvor s rukou Eleny Zrínskej dopraje i panstvá Rákóczovcov. Ale Leopold nesúhlasil s tým, bo Tököli bol by prišiel ešte k väčšej moci, čo nebolo radno; a tak biskup nedal odpovedi priaznivej. Stránky uzavrely tedy len štvormesačné prímerie, dľa ktorého vytiahlo vojsko Tökölího zo Spiša a išlo zimovať do stolíc Bereżskej, Ugočskej a Satmárskej.

Carihradský agent podal Leopoldovi zprávu, že Turek zbrojí a chystá sa napadnúť Uhorsko. I v Nemecku boly zápletky s Francúzskom, preto už teraz i Leopold i jeho nemeckí radcovia pomýšlali vážne vyrovnať sa s Uhorskom a prinavrátiť mu jeho verejnoprávné postavenie. Leopold vyslal tým cieľom do Prešporka kancellára Jána Gubasóczyho, Stahremberga a Hörwarta, aby pripravili budúcemu snemu pôdu. Snem svolali do Šopronu na 28 apríl 1681. Bol povolaný i Tököli, ale neprišiel.

V.

Snem otvoriť prišiel Leopold do Šopronu s troma plukami. Proposície kráľovské prečítali na sneme 25. mája. Ich obsah bol: ako utíšiť povstalcov, aby sa ku kráľovi navrátili; ako opraviť pevnosti pohraničné; ako stravovať vojsko, aby i krajina spokojná bola; ako zamedziť výboje turecké a ako opraviť cele degenerované pravosúdie?

Pred rokovaním o proposíciach kráľovských vyvolili za palatína Pavla Esterházyho. Požiadavky povstalcov oddal snemu Martin Izdenczy 14. júna, vysloviac, že povstalci považujú zabezpečenie práv cirkve evanjelickej za svoju najdôležitejšiu, najprednejšiu požiadavku, preto očakávajú, že snem, ktorý sišiel sa zvláštne ich pričinením, postará sa i o ich telesnú a duševnú slobodu, že vykoná u Jeho Jasnosti uzavretie také, s ktorým po mnohoročnom súžení uspokoja sa i oni, ináče že za všetky nehody, ktoré krajinu zastihnú, bude snem zodpovedný. Preto treba i Turka uspokojiť. V tejto poslednej požiadavke bola už zrejmá narážka, že Tököli spojí sa s Turkom i verejne. I palatín písal list kurucom, v ktorom ich uisťoval, že kráľ len preto svolal snem, aby krajinu uspokojil, osvedčujúc sa, že vykoná i predĺženie mieru teraz schádzajúceho.

V tom čase všetko toto nebolo Tökölimu potrebné, bo francúzsky dvor práve vtedy povzbudzoval ho najväčšmi k odporu a i Turek sľúbil mu podporu zjavnú; z tej príčiny odpovedal stavom v Šoprone snemujúcim, že poneváč už i ony pozdvihly svoje ruky proti slobodám krajiny, poneváč i ony obišly otázku náboženskú, bo i úrad palatína zaplnily bez jeho spoluúčinkovania, považiac, že úplný mier môže byť len s pritiahnutím Turka uzavrený, čo ani považené nebolo, je zrejmé, že nie on bude príčinou zápletok, ale tí, ktorí ich zapríčinili.

Pri tabuli magnátov už i pred dvadsiatimi rokmi sedeli len dvaja-traja páni; od tých čias umenšil sa ich počet i pri tabuli zemanov. Na sneme šopronskom zasedalo šesťdesiat stoličných vyslancov; z nich boli tridsiatitraja katolíci, štrnásti helvétskeho, trinásti augsburgského vyznania. Z vyslancov miest boli tridsiatitraja katolíci, dvaja helvétskeho a šestnásti augsburgského vyznania; zpomedzi zastupiteľov neprítomných boli šestnásti katolíci, jeden helvétskeho a šiesti augsburgského vyznania. Evanjelici nemali väčšiny a tak ani nádeje, že klerus, ktorý snemu dával smer, uzná oprávnenosť ich nárokov, a preto žiadali, aby im koruna prinavrátila práva.

„Evanjelické rady Uhorska“ poddaly tedy 25. júna kráľovi prípis, v hlavných črtách obsahu nasledujúceho: Otázka náboženstva evanjelického nebola od roku 1662 riešená a od tých čias nielen že rozmnožili sa jeho nepriatelia, ale títo, zahoriac ohňom nenávisti, vykonali, že napriek zákonom krajinským, prísahami potvrdeným kráľovským listinám, majú evanjelici už len bezpodobé rumy slobody náboženskej. Evanjelikom odobrali ich zákonite a pokojne užívané chrámy, fary, gymnásia, školy, nemocnice a dôchodky k týmto prislúchajúce násilím, hrozbami, strašením, zbrojou; niektoré chrámy evanjelické vyvrátili zo základov, niektoré premenili na chlievy, alebo upotrebujú ich k iným, svetským cieľom; svojich mŕtvych môžu evanjelici len za veľký plat pochovať; kňazov a učiteľov evanjelických pozbavili páni svetskí, kapituly, plebáni, jezuiti a cudzozemskí vojaci majetkov, dali ich pozatvárať, okovať a z krajiny vyviecť; niektorých prikovali krížnymi železami k stene alebo k zemi, iných bili na spôsob otrokov tureckých, iných posta-

vili pred súd pod zámienkou vzbury, iných vyhnali z krajiny, iných poslali na galeje, následkom čoho pomreli mnohí; jedného mučili na škripci, jedného upálili za živa, ostatných pozbavili úradov reversami, následkom čoho ostala väčšina chrámov bez kňazov, ľud bez služieb Božích, ktorý tedy žil na spôsob hovädský, keďže pomrel i veľký počet nepokrstených dietok. Prosili tedy kráľa, aby na základe svojej moci kráľovskej ešte počas tohoto snemu odstránil krivdy a biedy evanjelikov, aby obrazeným a oškodovaným dopomáhal k ich právam, trestal rušiteľov slobody náboženskej a prinavrátil ubiedenému stavu evanjelickému jeho predošlú pevnosť. V závierke uistili kráľa, že budú usilovať sa milosť kráľovskú odplácať nesklátiteľnou vernosťou poddanskou, modlitbami za večné, slávne trvanie a panovanie domu rakúskeho.

Dňa 3. júla z naloženia Leopoldovho gróf Nostic dal evanjelikom na vedomie, že kráľ prečítal ich prípis, ale odpoveď dá im len po vyslúchnutí katolíkov. Stavy katolícke daly odvetu nasledujúcu: Posbierané sťažnosti stavov evanjelických augsburgského a helvétskeho vyznania zdajú sa mať na prvý pohľad nejakú váhu, ale porovnané s tými ujmami, ktoré cirkev katolícka od počiatku reformácie od evanjelikov utrpela, sú maličkosťou. Rímsko-katolícke, opravdové náboženstvo kresťanské, neutrpelo ujmy hlásaním slova Božieho, ale zbrojou a vojnou občianskou, bo vlastenci katolícki boli oprávnení dedictvo otcov, chrámy a cirkve, ktoré katolíci stavali a ktoré im násilím odobrali, nazpäť zaujať. Najdú sa, ktorí povedia, že zákonami a listinami pozdejšie vynesenými bolo takéto pokračovanie zabránené. Ale to nie je tak, lebo tie zákony boly vynútené násilím, proti nim protestovali mnohí svetskí páni, zemania a celý cirkevný stav, bo nekatolíci oslabili i základ tak často pripomenutých, kráľovskou prísahou potvrdených listín. Prvý článok mieru viedeňského z roku 1606 nakladá zjavne, aby náboženská sloboda bez ujmy náboženstva katolíckeho panovala, aby cirkve katolícke a klerus katolícky ostaly nedotknutými, aby im všetko to, čo im počas búrok odňali, prinavrátené bolo. Ale koristi neprinavrátili katolíkom, ba množili ju zaujímaním násilnejším. No milosťou Božou teraz má náboženstvo v krajine tvárnosť inú. Zná každý, že mohutní páni a palatíni, ako boli Thurzovci, Illésházyovci, Perényiovci, Nádasdyovci, Széchyovci, Batthyányovci, Rákóczovci, vládali takmer väčšou čiastkou krajiny a nútili svojich poddaných prijať ich vieru, a na svojich panstvách nakladali s kostolíkmi dľa svojej vôle. Ale teraz je už väčšina tých pánov katolícka, teraz sú už len niektorí páni a zemania evanjelici, a sedliaci viery evanjelickej sú poddaní pánom katolíckym. Akým právom možno tedy žiadať, aby pán bol v položení planšom, ako sedliak, aby pán slúžil Bohu v domoch súkromných a sedliak aby mal svoje chrámy. Ponosy evanjelikov ľahko vyvrátiť, bo kňazov nesúdili ako kňazov, ale ako buričov a katolíci vytrpeli od evanjelikov veci hroznejšie. V stoliciach, slobodných kráľovských mestách, v mestečkách evanjelici vytvorili katolíkov zo všetkých úradov, z ciech, ba katolíka ani za sluhu neprijmú, jestli nestane sa evanjelikom. Podžupani nezvolá

miery, keď bolo treba trestať priestupok spáchaný na ev. kňazovi, ale kňazia katolícki nedostali zadosťučinenia, akokoľvek im ublíženo bolo. Superintendenti vykonali i katolícke rozsobášne pravoty, nedovolili evanjelikom chodiť do chrámov katolíckych, nazývajúc katolíkov modlármi. Katolík nesmel si medzi evanjelikmi kúpiť dom, majetok, nesmel sa tam osadiť, nesmel tam byť dľa obradov katolíckych sobášený a pochovaný. Hrobky panských katolíckych rodín boly pootvárané, mrtvoly okyptené, olúpené a povyhadzované. Prípis zakončili katolíci tým, že poneváč katolíci utrpeli ujmu väčšiu, aby kráľ im prisúdil pravdu.

Leopold vyzval z Viedeňského Nového Mesta 19. júla stavy, aby záležitosti súkromné odložily na stranu a pojednávaly záležitosti verejnej obrany a verejného pokoja, a 24. júla Nostic napomenul evanjelikov, aby vyrovnali svoj spor s katolíkmi priateľsky a aby tým cieľom vyvolili si dôverníkov, že urobia to i katolíci. Následkom žalôb katolíkov evanjelické stavy podaly kráľovi dlhší pamätný spis. V ňom odmietli to tvrdenie, že reformácia náboženská nebola rozšírená slovom Božím, ale mečom. Tomuto tvrdeniu odporujú dejiny storočia minulého, bo keď na počiatku tohto storočia niektorí katolícki páni slobodu ústavnú odmedzovali, prenasledovali i vieru evanjelickú. Neobstojí ani to, že prísahou potvrdené kráľovské listiny vynútené boly zbrojou, lebo v čas korunovania kráľa, roku 1659, keď kráľovský úmluvný list vnesený bol medzi zákony krajinské, nebolo vojny, ba aj inauguračné listiny Mateja II. a Ferdinanda III. dokazujú protivu toho, bo v nich uznávajú títo panovníci, že nie zo strachu, ale z lásky otcovskej, na poníženú prosbu svojich poddaných uzavreli mier. Nemôžu sa katolíci odvolať ani na protest kleru, lebo každý protest vo veciach viery bol 5. článkom zákona z roku 1647 za neplatný vyhlásený. Ale predpokladajúc, čo ovšem nestalo sa, že by evanjelici katolíkom boli chrámy násilne odobrali a že by im tie prinavrátiť mali, zato ešte nestala sa listina viedeňského mieru neplatnou, bo v tomto páde mali katolíci právo tieto chrámy na najbližšom sneme nazpäť žiadať. Povinnosť prinavrátenia chrámov ale nie je pripomenutá v zákone z roku 1608, ba v smysle listín kráľovských z roku 1647 a 1649 boli evanjelici nielen potvrdení v úžitku svojich chrámov, ale ešte aj iné chrámy, počtom deväťdesiat, boly im prinavrátené a tak nemôžu byť evanjelici obvinení zo zadržania chrámov katolíckych. Prečo množia sa katolíci počtom, túto otázku stav evanjelický pojednávať nejde, ale nemôže zamlčať, že okrem sedliakov ešte značná čiastka zemanov, miest, mestečiek, dedín a pevností pohraničných je nielen svojej viere evanjelickej, ale i kráľovi verná. Tvrdenie stavov katolíckych, že evanjelickí poddaní nemajú práva ku kostolom, teraz už na pozemkoch pánov katolíckych postaveným, poukazuje, že páni zabudli na smluvu trnavskú z roku 1646 a na uzavretia snemov nasledovavších, ktoré záležitosť túto už riešily. Keď dokáže sa, že evanjelici omnoho ukrutnejšie prenasledovali katolíkov, nuž týchto evanjelikov treba potrestať. Je zvláštné, že priestupky jednotlivcov katolíci pripisujú celému evanjelickému stavu, kdežto priestupky katolíckeho kleru

evanjelici nikda nepripisovali všetkým stavom katolíckym. V okolnostiach takýchto nie je naklonený stav evanjelický vyjednávať s katolíckym, a síce už i preto nie, lebo odstrašuje ho i príklad z roku 1647, keď miesto 400, obdržali evanjelici len 90 kostolov, preto nie, bo klerus katolícky protestoval by i teraz, a poneváč povaha nápravky priateľskej je tá, že v nej každá stránka od niečoho upustí, a evanjelický stav prísne pridŕža sa listín kráľovských, z tej príčiny stav evanjelický prosil kráľa, aby svojou najvyššou mocou záležitosť túto vybavil ešte na tomto sneme.

Dôverníci Leopoldovi, knieža Schvarzenberg, kancellár Hocher, viedeňský biskup Emerich a gróf badenský Herman, úsilne namáhali sa nahovoriť evanjelikov, aby vyrovnali sa. I vyslanci švédsky a hollandský intervenovali v záujme evanjelikov u Leopolda, ale týchto napomínali i k umiernenosti. V svojej odvete evanjelici udali znovu príčiny, pre ktoré nemožno im uzavrieť s katolíkmi smluvu a 26. augusta podali skrze palatína kráľovi štvrtý prosbopis, aby svojou kráľovskou mocou vyplnil ich prosby, poneváč poniektorí páni katolícki osvedčili sa, že napriek verejnej mienke nevydajú chrámov. Nech im tedy Jeho Jasnosť nemá za zlé, jestliže nemôžu dovtedy, kým záležitosť náboženská riešená nebude, záležitosti iné pojednávať. V odpovedi, danej 27. septembra, Leopold osvedčil sa, že poneváč evanjelici nechceli s katolíkmi uzavrieť smluvu, on ešte počas snemu vypovie svoju mienku.

Leopold 9. novembra vydal nasledujúce osvedčenie: 1. Mier viedeňský a menovite jeho prvý, náboženstva sa týkajúci článok, potvrdzuje sa vo všetkých jeho podrobnostiach. 2. Na základe mieru tohto majú náboženskú slobodu požívať všetci evanjelici augsburgského a helvétskeho vyznania, menovite zemania, obyvatelia slobodných kráľovských a korune náležajúcich výsadných miest, vojaci a občania pevností pohraničných. Prehrešivší sa proti bodu tomuto budú potrestaní prísne. 3. Evanjelikov neslobodno nútiť k obradom, protiviacim sa ich náboženstvu, ale pohoršeniam treba vyhybovať. 4. Pri podržaní práv zemských pánov, či evanjelických, či katolíckych, evanjelici môžu slobodne vyznávať svoju vieru; na majetkoch pánov viery rozličnej podržuje sa zvyk dosavádny. 5. Pod zámienkou náboženskej slobody neslobodno odstrániť ani plebána, ani kazateľa. 6. Cieľom zabezpečenia verejného pokoja nakladá sa, aby cirkve, ktoré kostol a dôchodky od roku 1670 nepretržene užívaly, vládly nimi i za týmto. 7. Evanjelici prešporskí a. v. môžu si v predmestí na mieste príhodnom, vyznačenom kroz Jeho Jasnosť, za svoje peniaze postaviť kostol. 8. V Šoprone ostanú terajšie náboženské pomery nepremenené. 9. V Trenčíne, v Kremnici, v Bańskej Bystrici, v Bardijove, v Levoči, v Prešove, v Košiciach a vo Veľkej Bani Jeho Jasnosť vyznačí miesto na budovanie chrámov. 10. Okrem toho evanjelici môžu si na nasledujúcich miestach postaviť chrámy: v Železnej stolici evanjelici a. v. v Dömölku a v Nemeščove, helvéti vo Felső-Őre; v Šopronskej stolici vo Vadošovciach a v Nemeskéri; v Prešporskej stolici v Réte a v Puszta-Fődémeši; v Nitrianskej stolici v Strede a v Stráži; v Tekovskej stolici v Šimonovciach,

a Selešanoch; v Zvolenskej na Ostrej Lúke a Garanseku; v Turčianskej v Ivančinej a v Necpaloch; v Liptovskej v Hybiach a vo Veľkej Paludzi; v Oravskej v Hornom Kubíne a v Istebnom; v Trenčianskej v Súľove a v Zay-Uhrovci; v Spišskej v Toporci a alebo v Harhove alebo v Batizovciach, v Šarišskej v Tarce, v Peklíne, v Slovenskom Šelmeši a Balpataku; v Zalanskej, Vesprímskej, Rábskej, Abaujskej, Ungvárskej, Berežskej, Tornianskej, Gemerskej, Boršodskej, Novohradskej, Hevešskej, Sabolčskej, Satmárskej, Zemplínskej, Ugočskej a Hontianskej stolici požívajú i teraz slobodu náboženskú, jako i v pevnostiach pohraničných. Modlitebnice a kaplnky môžu si páni stavať slobodne na svojich zámkoch. 12. Poneváč katolíci v celej krajine oprávnene požívajú slobodu náboženskú, alebo aspoň mali by ju požívať, nesmie ich v nej nikto nikdá nikde mýliť. 13. Nové sťažnosti nemajú byť zbrojou, ale Jeho Jasnosťou po vypočutí stránok pokojne riešené. 14. Jeho Jasnosť napomína stránky, stavy a všetkých obyvateľov krajiny, aby nevysmievali jedno alebo druhé náboženstvo, lebo i tieto koncessie stanú sa len v tom páde platnými, jestli evanjelici a. a h. vyznania zachovajú kráľovi vernosť poddanskú.

Katolícka väčšina snemu osvedčila sa v svojom prípise 12. novembra, že stav katolícky nemôže uspokojiť sa s takýmto riešením otázky náboženskej. Naproti tomu stavy evanjelické žiadaly už v šiestom prosbopise, aby im prinavrátené boly chrámy, fary, kollegia, gymnásia, menšie školy, nemocnice, jako i dôchodky k týmto prináležajúce, osvedčujúc sa, že nemožno uspokojiť sa s tým, že sloboda náboženská a bohoslužba obmedzená je na vyznačené, nepohodlné miesta, kdežto predošle panovala sloboda náboženská v celej krajine, tedy na majetkoch i pánov i fiškusu. Dňa 8. decembra obrátily sa stavy evanjelické s prosbou i ku kráľovnej Eleonore, následkom čoho kráľ privolil, aby chrámy evanjelické vystavané boly na miestach príhodnejších a aby skrze evanjelikov stavané, týmto skrze katolíkov odňaté a k cieľom svetským upotrebené chrámy týmže prinavrátené boly, avšak tak, aby ich počet neprevyšoval počtu v sozname udaných chrámov. I palatín uistil menom kráľa evanjelikov, že môžu si i školy zakladať a svojich mŕtvych dľa svojich obradov pochovávať. Evanjelici podali ešte i siedmy a ôsmy prosbopis, na ktoré dostali odpoveď, že kráľ žiada, aby body, týkajúce sa náboženstva, považované boly za uzavretia snemu, a body nejasné, týkajúce sa náboženstva, že vysvetlí najbližší snem. Zatým, 28. decembra, palatín uvedomil evanjelikov, že kráľ dovoľuje, aby si evanjelici v Modre, v Kežmarku a v Sabinove postavili chrámy, ale už na druhý deň evanjelici podali prosbopis, protestujúc proti tomu, aby jednoduché osvedčenie kráľa, týkajúce sa náboženstva, považované bolo za zákon krajinský. Katolíci už teraz neprotestovali proti tomu, aby osvedčenie stalo sa zákonom; naproti tomu evanjelici protestovali i pred palatínom, i pred kráľovským personálom proti uzavetiam, týkajúcim sa náboženstva, ako nedostatočným.

Snem v roku 1681 zaoberal sa i s obnovením a opísaním práv

palatínových. Leopold bol spokojný, že za palatína vyvolili Pavla Esterházyho, ale stavy žiadaly, aby, keď palatín umre, nebol menovaný námestník, ale aby bol hneď nový palatín volený a vyzvaly arcibiskupa ostrihomského, aby on a jeho nástupcovia navždy zrekli sa námestníctva palatinátu. Pre tento návrh arcibiskup Szelepcsényi napadol palatína ostrými slovmi, tak že tento opustil sieň s privržencami svojimi. Ohľadom palatinátu kráľ tedy potvrdil uzavretie nasledujúce: Stavy veria pevne, že Jeho Jasnosť pán kráľ potvrdí svojho verného sluhu palatína i s jeho predošlým kruhom práva v smysle dosavádnych zákonov krajinských a postará sa o jeho plat. Nakoľko však vyvolením palatína prestala i námestná rada prešporská, preto i jej nariadenia, vydané po vyvolení palatína, nie sú platné. Jestli palatín umre, bude platným III-tí predkorunovačný článok zákona z roku 1608.

Poneváč agent carihradský oznamoval, že mier s Turkom na ďalšie dvadsaťtri roky uzavrieť možno, ustanovil snem, aby mier tento uzavrený bol pri spolupôsobení radcov uhorských a vôbec, aby každú záležitosť uhorskú riešili radcovia uhorskí; body mieru s Turkom treba v stoliciach vyhlásiť slávnostne. V článku piatom bolo naložené pevnosti uhorskými vojskami obsadiť, vojakov cudzozemských, kým vojna domáca trvá, v krajine ponechať, ale tak, aby stravovaní boli skrze ärár. Shabané majetky má fiškus oškodovaným prinavrátiť; i majetky skrze úradníkov komorských zaujaté a skrze Jeho Jasnosť darované budú zákonitým majiteľom prinavrátené; majetky, privlastnené skrze osoby súkromné, odoberú a zákonitým majiteľom oddajú podžupani. I dane potravné zrušil snem a ustanovil, aby občania stravovaním, ubytovaním cudzozemských vojakov, vydávaním obroku obťažovaní neboli. Jestli mier s Turkom nebude uzavrený, a domášna búrka utíchne, povstanú stavy na obranu krajiny, v páde nebezpečia menšieho povstanú zemania okresov. Povstalci, ktorí po vyhlásení uzavretí týchto zložia kráľovi prísahu vernosti, budú omilostení. Horvatsko a Slavonsko osobitne predniesly svoje ponosy, ktoré i snem osobitne vybavil a i zákony, vynesené v záležitostiach týchto krajín, tvoria celok osobitný. Svoje ponosy podaly i slobodné kráľovské mestá osobitne, ale takmer ani povšímnuté neboly. Jura Illésházyho, hlavného župana Trenčianskej stolice, obviňoval director causarum regalium z nevernosti a náklonnosti k Tökölimu a dal ho ešte roku minulého na zámku prešporskom uväzniť. Snem omilostil i tohto.

VI.

Ešte počas snemu šopronského dostal Apaffy od Turka povolenie zjavne podporovať povstalcov a ačpráve termín mieru vašvárskeho ešte nevypršal, už sľúbil mu Turek vyberané vojsko. V proklamácii, ktorou ohlásil vojnu, pomenoval sa kniežaťom Uhrov, majúcim od Turka plnomocenstvo také, aké Lippay a Vesselényi nadarmo vymáhali. Koncom augusta započal vojnu s desaťtisíc vojakmi, vymenujúc za hlavného vodcu Michala Telekyho. Pri Ora-

tovciach pripojil sa k nemu s dvanásťsto husármi Pavel Vesselényi; pri Debrecíne stretol sa s Tökölim a s bašom varadínskym, ktorí mali vojsko dvanásťtisíc mužov silné.

Tieto vojenské sbory boly síce v ustavičnom spore, ale Kállov a Böszörmény zaujaly pritom všetkom snaduo. Caprarovi, ktorý s vojskom Leopoldovým pri Kosnete táboril, písal baša varadínsky, že vojsko turecké preto postavilo sa na vojenskú nohu, aby mier, ktorý dvaja cisári uzavrú, mohol byť oslávený. Pred presilou utiahol sa Caprara za Tisu, Tököli prenasledoval ho, ale Satmár obliehal Teleky bezúspešne a v pol oktobri vrátil sa Teleky do Sedmohradska do svojich pevností. Takýto chatrný výsledok pripisoval Teleky Tökölimu, ktorý počínal si všade samostatne a neodvisle. Ale i od Apaffyho očakávali povstalci málo, obviňujúc Telekyho, že chce majetky Tökölího shabať a Apaffy s Telekym len-len že nenapadli povstalcov.

Hneď po zakončení tohto krátkeho vojenčenia vyjednával potocký kapitán Saponáro s Tökölim v Berettyó-Ujfalu z poverenia Leopoldovho. Tököli bol naklonený uznať Leopolda za svojho pána, jestli Uhorsku prinavráti ústavu, jestli cirkev evanjelická obdrží svoje práva, jestli prinavrátené budú i jemu i jeho druhom shabané im majetky a jestli tie stolice, ktoré mal Jur Rákóczy, dostanú sa jemu ako pánovi čiastok Uhorska. V páde prijatia podmienok týchto Tököli pošle do Carihradu svojich povereníkov, výprostredkovať mier všeobecný.

Pri uzavieraní prímeria vojenského Leopold uistil Tökölího, že mu dopomôže k manželstvu s vdovou Rákóczyho, a šťastný dvadsaťpäťročný mladoženích v ten čas chcel pokoj skutočne. I generál Caprara uistil plukovníka povstaleckého Harsányiho, že Leopold vydá evanjelikom všetky zaujaté chrámy, že krajine prinavráti slobodu a uspokojí povstalcov. Ale evanjelici, vrátivší sa zo snemu šopronského, tvrdili, že kabinet viedeňský stíha evanjelikov i teraz a uzákonením zásady: „salvo jure dominorum terrestrium“ sloboda náboženská že je povážlive ohrožená.

Ludvik XIV., ktorý z hraníc ríše nemeckej ustavične odorával, obávajúc sa, že Leopold napadne ho vojnou, podnecoval i Turka i Tökölího k vojne. Tökölimu poslal i peňažitú pomoc. Keď Tököli videl, že Leopold chystá sa k vojne a úplné vyrovnanie s ním preto sa odkladá, aby mohol s Turkom mier uzavrieť a jeho tým snadnejšie potlačiť, šiel roku 1682 i s mnohými privržencami do Budína k veľvezírovi Ibrahimovi, umluviť proti Leopoldovi vojnu. Rozvážlivejší radcovia Tökölího užasli, keď vyrozumeli, že Turek napadne Uhorsko s veľkou silou, preto ešte i v ostatnom okamžení pracovali na tom, aby Leopold Tökölimu a evanjelikom urobil ústupky. Dňa 15. júna Tököli slávil svoj sňatok s Elenou Zrínskou na Munkáči. Ale viedeňský dvor pretváral sa, keď privolil k tomu sňatku, bo Tököli ako pán Munkáčskeho hradu a pokladov Rákóczovských, podporovaný i priateľmi Rákóczovcov, mohol teraz už ráznejšie viesť vojnu proti Leopoldovi. I manželka podporovala Tökölího vo

všetkom; pre odpravu otca Petra Zrínskeho a ujca Frangepána nenávidela dom rakúsky aj ona.

Tökölimu bola pomoc turecká prisľúbená ešte 9. januára, za hlavného velitela vojsk tureckých vymenovali v Carihrade Ibrahima, Apaffymu naložili vtrhnúť do Uhorska a spojiť sa s Ibrahimom. Vyslancovi Leopoldovmu odpovedali v Carihrade, keď Leopold chcel pokoj, nech dovedie Uhorsko do toho stavu, v akom bolo pred dvadsaťpäť rokmi, nech platí ročite pol milliona dane, nech dá sboriť pevnosti Gutu a Leopoldovo, nech je Tököli pánom tých stolíc, ktoré kedysi Rákóczovci mali. Podmienky tieto predniesli poverenící Leopoldovi už predtým, ale radcovia kráľovi zavrhli ich ako prepiate.

Prímerie Tököli vypovedal 24. júna. Hneď zatým vyhlásil palatín Esterházy, ktorý práve v tom čase zasnubil sa s Evou, sestrou Tökölihо, všeobecné krajinské povstanie. Tököli znal dobre, že opanovaním Košíc stane sa pánom celého severo-východného Uhorska, preto snažil sa dostať Košice do rúk svojich. Podarilo sa mu to na ten spôsob, že udatných obrancov mesta odzbrojili sami občania a 14. augusta oddali mesto Tökölimu. Priazeň Ibrahimovu kúpilo si mesto tridsaťtisíc toliarmi.

Už 16. augusta tiahol Tököli k Fiľakovu, ktoré proti strašnej presile tureckej bránil za dva týždne Štefan Koháry. Ale keď posádka videla, že presile neodolá, oddala pevnosť Tökölimu 16. septembra s právom slobodného odchodu a so záchranou majetku. Veliteľ Koháry nechcel podpísať smluvu kapitulačnú, a vytýkajúc Tökölimu jeho odboj, pomenoval ho odpadlíkom tureckým, následkom čoho Tököli dal ho uväzniť na Regéci. Dňa 17. septembra sišly sa stavy sedmohradské a horno-uhorské na rozkaz Ibrahimov vo Fiľakove; baša oddal v ich prítomnosti insignie kniežacie, palicu, zástavu a klobúk Tökölimu, vyhlásiac ho menom sultána za kráľa Horného Uhorska. Tököli neprijal kráľovskej hodnosti a uspokojil sa s titulom kniežaťa a gubernátora Uhorska, ponúknuc Turkovi za Uhorsko 40.000 piastrov ročnej dane.

V tom čase Apaffy už nebol v milosti u Turka a nie bez príčiny upodozrievali ho, že drží s Rakúskom. Preto Tököli mal byť i kniežaťom Sedmohradska. Avšak pozdejšie prišli v Carihrade k tomu náhľadu, že by nebolo radno ponechať Sedmohradsko a Uhorsko v jednej ruke a preto ostal Apaffy kniežaťom.

Privrženci Leopoldovi užasli nad pádom Košíc a ačpráve vojsko turecké rozišlo sa, pritom všetkom povstalci zaujali zatým okrem miest baňských i Zvolen a Vígľaš. Generáli cisárski, Caprara a Strasoldo, utiahli sa do Trenčína, chrániť hranice Sliezska a Moravy. Dňa 2. októbra bol Tököli so svojím vojskom vo Zvolene, 14-ho v Bánovciach; posádka Levíc utiekla pred ním. Ujec Tökölihо, starý Petróczy, vypálil v Sliezsku mesto Bielsko.

Málokto povšimnul si vyzvania palatína, aby zemania povstali, ho pod jeho zástavami nebolo kráľovského vojska. Ešte 25. augusta radil palatín, aby vojna prenesená bola na územie turecké obliehaním Ostrihomu, aby povolali pod zástavy kráľovské čím viac vojska

uhorského a aby už raz zákony uviedli do života. Všetko nadarmo. Nedôverčiví radcovia Leopoldovi váhali rozmnožovať vojsko uhorské a k podniku veľkolepému nebolo prostriedkov. Zo 60.00 vojakov upotrebili v Uhorsku len 30.000, bo druhá polovička bojovala proti Ludvikovi pri Rýne. V takýchto nepriaznivých okolnostiach bol dvor viedeňský náchylný prijať prímerie skrze Tökölího ponuknuté. Toto tak použil Tököli, že na 13. januára 1683 svolal do Košíc snem krajinský, na ktorom by i privrženci cisára svoju mienku slobodne vypovedať mohli. Leopold neodrádzal svojich od zúčastnenia sa na sneme, ba poslal naň i svojho povereníka, vojenského sudcu Hoffmanna, ale i palatínovi naložil, aby poradil sa s výtečnejšími mužmi zadunajskými, ako odvrátiť nebezpečie od Uhorska, jestli by Turek započal vojnu. Keď palatín vyplnil sverenú mu úlohu, uvedomil cisára, že páni hotoví sú nasadiť i životy, avšak že ponosovali sa na ukrutnosť vojakov cudzozemských, tak že i táto malá, dosiaľ kráľovi verná čiastka krajiny odpadne, jestli nebudú zamedzené výstupky.

Medzitým v Košiciach otvorili snem. Predsedom bol biskup sedmohradský, Ondrej Sebestyén, rovnak oddaný i Leopoldovi i Tökölimu, ale poneváč ako vyslanec Leopoldov musel odísť ku kráľovi poľskému, zaujal jeho miesto veľprepošt jágerský, Ondrej Jalkóczy. Na návrh Tökölího radcov boly proposície „kniežaťa Horného Uhorska“ prečítané, ktoré snem prijal bez poznámky. Na potreby povolil 50.000 zlatých a Štefana Szirmayho vyslal do Carihradu žiadať zamedzenie výstupkov vojska tureckého.

Ludvikovi XIV. nepozdalo sa spojenie Tökölího s Turkom, lebo Tököli, ako vasal turecký, prestal byť nástrojom Ludvika. Ale pritom všetkom poslal Tökölimu 4700 dukátov, ktoré tento podržal na plat vojakov. Ale i povereník Leopoldov, Saponara, vyjednával s Tökölim, avšak požiadavky Tökölího boly dľa náhľadu palatína prepiate a preto palatín žiadal, aby Leopold postavil na vojenskú nohu 10.000 mužov; s týmito a s pomocou Božou iste premôžu Tökölího.

V máji prišli zastupitelia 19 stolíc na žiadosť Tökölího do Tályi; radcovia Tökölího žiadali, aby každý zeman povstal osobne a aby stolice pre 20.000 mužov daly vozy, na dva mesiace múky a mäsa. Stavy odpovedaly, že pre poľné práce a pre nedostatok koní nemožno im osobne povstať. Tököli odvetil s hnevom, že povinovatosť každej stolice dá určiť skrze povereníkov, poneváč z príčiny mimoriadnych časov nemožno prísne zachovávať predpisy zákona, a 27. júna naložili povereníci Tökölího stoliciam, aby 6. júla bolo 400 vozov, 14.000 kablov múky, 1400 kusov statku pri Vizsolyi a okrem toho aby stolice daly bezplatnú prácu opevniť Onod, Tokaj a Kállov.

VII.

Radcovia Leopoldovi nemysleli, že by Turek vypovedal vojnu pred uplynutím mieru vasvárskeho, ale 2. januára 1683 vialy zá-

stavy na palote sultanovej smerom k Uhorsku a tým bola vojna Leopoldovi vypovedaná.

Teraz už chytil sa tedy Leopold cele vážne diela: prijať nepriateľa. Pápež napomenul Ludvika, aby nerobil Leopoldovi zápletky, a tento chránil sa skutočne narušiť mier. Povstalo i spojenstvo medzi Leopoldom a kráľom poľským, volencom saským, bavorským a okresom švábskym a frankským. Sobieski zaviazal sa postaviť 40.000 mužov; keby Turek napadol Krakov alebo Viedeň, spojí sa vojsko rakúske s poľským. Leopold vyplatí Sobieskemu 1,200.000 zlatých, spojenci neuzavrú s Turkom mier osobitne, ba budú sa snažiť získať spojenstvo i cára ruského.

Mohamed IV. pohnul sa s vojskom 250.000 mužov počítajúcim 1. mája do Uhorska; 15. mája bolo vojsko turecké v Belehrade. Za hlavného veliteľa sultán vymenoval Kara Mustafu, ktorého ozdobil mečom a kaftanom. Tento tiahol na Osiek, kam mu prišiel na poklonu Tököli s päťdesiatimi pánmi. Na otázky veľvezírove: ako možno vypomstiť sa na Leopoldovi, uhasiť žížeň vojska tureckého po koristi a zabezpečiť budúcnosť Uhorska, Tököli odpovedal, že zaujatím a vyvrátením Viedne. A Kara Mustafa skutočne vážne pomýšľal zaujať Viedeň, tedy chytil sa do diela takého, ktoré ani Soliman nebol v stave vykonať a do ktorého nechytil sa ani Köprili. Tökölimu bolo naloženo tiahnuť k Viedni ľavým brehom Dunaja; Mustafa operoval na pravom brehu. Vojsko Leopoldovo odišlo i zpred i zpoza Tisy, ba ešte len i Fraňo Barkóczy, ktorý proti Tökölimu bojoval od desať rokov, musel vo vojsku Tökölihо bojovať, aby neutratil svojich majetkov sabolčských, zemplínskych a abaujvárskych. Hlavným veliteľom vojska Leopoldovho bol tohto švagor, knieža Karol Lotaringský, ktorý s jadrom vojska Leopoldovho, s 36.000 mužmi a 56 delami, stál u Kopčian; okrem toho Leopold mal 8000 mužov na hornom Váhu, 5000 pri Leopoldove a Komárne, 4600 v Medzimurí a 5000 mužov v Horvatsku. Knieža Karol operoval predbežne pri Komárne a Tate; 5. júna obliehal Nové Zámky, ale keď dozvedel sa, že Mustafa dorazil s celým vojskom do Osieku, odišiel do Komárna. Zo svojho tábora v Dárde vydal Mustafa proklamáciu, v ktorej sľúbil bezpečnosť osoby a majetku tým, ktorí poddajú sa Turkom a Tökölimu, ale privržencom Leopoldovým pomstu zúrivú. Zatým turecké vojsko rozišlo sa v stolici Zalanskej a Šomoďskej, lúpiac, páliac, vraždiac všetko, na všetky strany; nevinných občanov ani povereníci Tökölihо neboli v stave zachrániť od záhuby. Po zaujatí Vesprímu uzavrela rada vojenská tiahnuť na Viedeň. Turci zaujali Tatu, Pápu, ba vydrancovali i kláštor na vrchu Pannonskom.

Knieža Karol zastal si teraz medzi Rábou u Rabcou. Ale vojsko turecké prešlo čez Rábu o niekoľko míľ vyššie, aby alebo obkolesilo, alebo od chrbta napadlo vojsko cisárske. Tatári plienili teraz až po Staré Hrady a Nezider. Opustený palatín písal v svojich úzkostiach Leopoldovi, aby ho uvedomil, či je v stave zachrániť obyvateľov pred zkazou tureckou, lebo keď nie, tak pokorením sa Tökölimu a Turkovi zachráni sa obyvateľstvo samo. Karol, majúc úpravu

chrániť Viedeň, odtiahol ta 1. júla; na pochode pri Petronele napadli ho Turci a porúbali mu 300 mužov. Leopold odsťahoval sa s dvorom do Lincu.

Dňa 12. júla bol Tököli s 12.000 mužmi v Putnoku, odtiaľ postupoval v sprievode bašu jágerského a varadínskeho, ktorí podopreli ho 12.000 mužmi, bańskými mestami k Prešporku. Šulc a Lubomirský mali hájiť čiaru považskú, ale aj tí odtiahli k Viedni a opustený palatín Esterházy utiahol sa do Fraknova. Tököli nemal tedy teraz pred sebou nepriateľa. Stolice pred a za Dunajom závodily v zasielaní holdov Tökölimu.

Na veľké šťastie kresťanov veľvezír strávil pri Starých Hradoch dva dni v bezúčelnej, hlúpej nečinnosti, tak že v Csallóköze rozostavené vojsko Leopoldovo malo času pritiahnuť k Viedni o deň skôr, ako vojsko turecké.

Postup Tökölího k Viedni bol pochodom slávnostným. 26. júla bol Tököli v Prešporku, kam vošiel bez odporu. Avšak zámok nepoddal sa mu, a tak keď knieža Karol iste vedel, že Viedeň chráni posádka dvanásťtisíc mužov silná, vrátil sa k Prešporku, donútiac mesto, že poddalo sa. Tököli odstúpil k Strede a Šintave; 7. augusta bol v Trnave, vyhnal odtiaľ jezuitov a donútil kapitulu ostrihomskú, aby si poklonou a 6000 zlatými zabezpečila pobyt v Trnave.

Sotva odišiel Tököli z Trnavy, už tureckí vojaci podpálili stodolu za mestom, od ktorej chytilo sa mesto, tak že v požiari zahynulo 4000 občanov. Napokon vrútili sa do mesta kuruci, so zámienkou hasiť požiar, a v skutočnosti len rabovať.

Pri Viedni boli Turci nešťastní. Stahremberg s posádkou bránil mesto hrdinsky. V najväčšej súre dobehol Sobieski, spojil sa pri Tulne s Karlom, tak že teraz kresťanská sila obnášala 80.000 mužov. Takejto sile neodolal ani Turek, a 12. septembra utrpel v bitke pri Viedni taký porážku, že pozostatky vojska tureckého boly 13. septembra na úteku pri Rabci. Pri Rábe dal Mustafa zahrdúsiť bašu budínskeho, 80-ročného Ibrahima, muža, ktorého Tököli svojím otcom menoval, udajne preto, že on dal podnet k úteku. Utekajúceho nepriateľa napadli Karol a Sobieski ešte raz pri Parkáni, pobili 16.000 Turkov a zaujali i Parkáň. Po týchto porážkach utekal veľvezír s pozostatkami vojska k Srbskému Belehradu, Apaffy do Sedmohradska. Tököli narádzal, aby s ním vyjednávali, ale keď knieža Karol za prvú podmienku vyjednávania položil oddanie Košíc, bolo toto ihneď zakončené.

Veľvezír ešte ani v Belehrade nebol, keď prišla zaručená zvesť, že kresťania zaujali i Ostrihom a na ceste do svojej domoviny Sobieski zaujal Sečany, Sabinovo a Levoču; avšak pre nedostatok krmu a potravy kráľovskí neodvážili sa obliehať Košice a Prešovo.

Po porážke viedeňskej prevzal správu krajiny sám palatín, oznámiac Leopoldovi, že mestá Sopron, Malý Martin, Rust a Kysek sú kráľovi verné, že niekoľkých buričov dal zatvoriť, jezuitov do kláštorov pouvádzať, že páni už odpadajú od Tökölího a povstávajú proti Turkovi.

Omilostenie vyhlásili v krajine 12. januára 1684, ale len tým,

ktorí svoju vernosť ku kráľovi vyslovia pred povereníctvom v Prešporku. Predsedom povereníctva bol knieža Karol Lotaringský, členami Václav Althan, Viliam Traun, Pavel Esterházy, Ján Gubasóczy a Krištof Erdődy. Prišli vyslanci sedemnástich stolíc, dvanástich miest a štrnásti páni, medzi nimi Mikuláš Bercsényi i so synom Mikulášom. Povereníctvo vypovedalo, že nakoľko páni v posledných búrkach držali sa trpne, môžu im byť i úrady sverené.

Po složení prísahy vernosti vyzvané stolice predložily svoje ponosy, žiadajúc, aby vojsko nemecké nebývalo v krajine, aby stravované bolo z pokladnice kráľovskej, aby zamedzené boly výstupky vojakov a predsedom komory prešporskej aby stal sa miesto Kollonića iný zaslúžený Uhor. Ale vláda nevyplnila ani jednej z týchto žiadostí.

(Dokončenie.)

Dom v stráni.

Povesť.

Napísal *Martin Kukučín.*

XIV.

Obed.

Dni sa počaly krátiť — no pekná, suchá chvíľa trvá ďalej. Nastúpila jaseň, dalmatínska jaseň — najkrajšia čiastka roku. Len škoda, že netrvá dlho — dakoľko týždňov, neraz iba dakoľko dní. Obyčajne sa minú razom a za nimi zaduje jugo, a duje do nekonečna, do zunovania, kvíliac a zavýjajúc, s pľušťami i prudkými lejakmi.

V také milé ráno na samom konci októbra prišla šora Anzula do Zorkovičov. Šor Ilija sedí v kresle, úplne zotavený, jarý a veselý. Cíti sa ako by sa bol znovu narodil. Rozpomienka na prestáte neresti a nebezpečenstvo vzbudzuje v ňom povďačnosť k Bohu, naplňuje ho novou radosťou k životu. Doktor mu dávno dovolil, aby sa vrátil ku starým návykom. Iba úzkostlivé ženské strážia nad ním, terorisujú ho ešte. Dorica na príklad prekryla mu čibuk, každodenne svádza s ním potyčky pre dohán; úbohý šor Ilija padol úplne pod papuču svojej dcéry.

Keď vstúpila šora Anzula, domáci pán sa pozdvihol a podišiel proti nej galantne, ako to už on vie. Dobre mu padá, že môže pred ňou blýskať svojím junáckym zdravím.

„A — pani kmotra! Pekne vítam. „Vlaškí“ rok, čo sme vás nevidelí. Mal by vôľu zase ochorieť, aby vás mohol častejšie vídať.“ A nadkladá jej v návale zdvorilosti svoje pohodlné kreslo. No ona sadla na stoličku.

„Tedy úplne zdraví!“ teší sa šora Anzula. „Iba že nevychodíte ešte. Čo vraví doktor? Dokedy vás mieni tu držať ešte?“

„On už nerozkazuje, neterrorisuje: iba radí. Znak, že sme na dobrej ceste. Keď mi bolo ťažko, vtedy si dovolil i hrubianiť. Teraz je, chvalabohu, zdvorilý, pokorný . . .“ V tom mu zišlo na um čosi. Zazvonil, že sa rozlieha celým domom ostrý cveng zvonca. Vbehla šora Bonina, priučená už nezachvieť sa na hlas zvonca a nepretrnúť do špiku.

„Kde je malá, prosím ťa? Povedz jej, nech si nesťažuje k otcovi, ktorý ju už čaká vyše hodiny. Potom, ako vidíš, pani kmotra je tu.“

Vbehla Dorica. Šora Anzula ju privinula k sebe. Na svoj starostlivý pohľad, skúmavý, dostala v odvetu pohľad plný povďačnosti, okrášlený krotkým úsmevom. No v oku, na tvári nesvieti radosť a roztopaš; pretiahol sa žiaľ, hlboký, ťažký smútok jej lícom, sťa jemný závoj. Hoci sa usiluje odhodiť ho, rozveseliť tvár — nedarí sa jej to. Hja — daromná námaha! Život ju ešte nenaučil znášať bôľ pod veselou maskou, usmievať sa, kde bys' najradšej plakal . . .

Šora Anzula ju mocnejšie privinula. Chcela by ju obodriť, pozdvihnúť. A pozorujúc jej namáhanie, ktoré prevyšuje jej sily, usmieva sa jej s porozumením, s uznanlivosťou.

Šor Ilija ani jeho pani netušia ani zďaleka, čo sa tu odohráva medzi ich dcérou a jej krstnou materou. Netušia, že medzi nimi leží tajomstvo, ktoré skrýva v sebe toľko žiaľu, ale i sladkej útechy . . .

„No — pane pisár! Korrešpondencia je vybavená?“ pýta sa Ilija dcéry.

„Ešte list tete Anke,“ odpovedá ona.

„To vás nechválim veru!“ Vzdor žartovnému tónu vidno, že je znechutený. „Korrešpondencia má sa viesť, ako svedčí. Moja zásada je: neostať nikomu ničoho dlžen . . .“

„Oznámiť, že ste ozdraveli,“ durdí sa dievča. „Ako by nevedeli, že ste zdraví! Toľko dní, čo sa nedopytovali.“

„Zdvorilosť je prvá povinnosť na svete — zachovaj si: prvá!“ zvolal on so zvláštnym dôrazom. „Na zdvorilosti spočíva spoločenský poriadok — ba skoro by povedal, veškerý beh sveta. Nedostatok zdvorilosti zapríčinil nejednu katastrofu v svete. Príklad — vojna prusko-francúzska. I rusko-turecká, keby sa vzalo prísne. Zdvorilý človek má ohľad i na chyby svojho nepriateľa: zdvorilý človek neurazí nikdy nikoho . . .“

„No — teta Anka vám azda nevypovie vojnu, ak list dostane jeden deň pozdejšie!“ zvolala Dorica a núti sa do žartu a smiechu. „A bola by vojna interessantná: vy s čibukom, teta s omelom.“

„Tedy vidíte, pani kmotra: dnešná mládež!“ rozhodil ruky a už sa nachodí v svojom prúde. „Pokazila sa, dnešná mládež. Rozhodne! V čom sme odrástli, v čom si zakladali — ona sa vysmieva, zľahčuje. Starí Illýrci sú im fantasti! Ideále — prekonané stanovisko . . .“

„A vy zas v politike, pán kmotor?“ zvolala pani nie bez strachu; vediac, že keď do nej zabŕdol, ťažko ho z nej vyvábiť. „To vy dvaja budete dobre vychádzať. I ona vám je veliká patriotka!“ Doricu poliala rumeň, zišiel jej na um rozhovor s tetou, i ufanie

a nádeje, ktoré v nej vtedy žily. Cíti sa zahanbená. Jej citami povrhli prv, než sa o nich dozvedeli. A ak tušili, ak videli?

No šora Anzula tuší, čo sa v jej duši deje. Zvolala razom: „Politike pokoj! Obráťme sa my radšej k našim záležitostiam — domácim.“ Dorica cíti odrazu, že jej je ľahšie. „Slečinka je zbehlá v politike — to už vieme. No radi by sme sa presvedčiť, či sa rozumie do kuchyne! Pozajtre je štvrtok — nenie tedy pôst. Ona príde do nás a spraví nám obed. Na tejto zkúške, pán kmotor, musíte byť i vy.“

On roztvoril oči od divu, konečne vykríkol: „Ale vy, pani kmotra, budete aspoň dozerať; čo hneď zďaleka, no predsa, aspoň jedným okom. Sľubujete?“

„Ja sa nebudem miešať do ničoho.“

„V tom páde ráčte vziať do povahy, že som rekonvalescent! Považte, či môj žalúdok môže preniesť takú zkúšku?“

„Oh — nepotrebujete sa báť, pàpe!“ zvolala Dorica s veselým smiechom nad posmeškovaním otca, ktoré ju i v terajšom duševnom naladení neraz rozveseľuje. „Nebojte sa, ja vám spravím obed, že by ste mi dali zaň prvorodzenstvo, keby ho už beztoho nemala.“

Niko nevedel ničoho o týchto prípravách. Ani si nevšíma, čo sa po dome robí. Má svojich vlastných starostí vyše práva... Ani práca v pivnici ho už nezaníma. Najhorší nával roboty sa odtisol, krik, hurt zatíchol: práca vstúpila do bežných, obyčajných koľají. A taká ho práca nezaníma, ani neteší: nemôže mu zahnať z duše obavy, úzkosti, výčitky a zúfanie. Tmolí sa po dome, po dvore a pivnici: no nevie sám, čo rozkázal, čoho sa chytil. Duša mu blúdi cele inde a len nerada sa vracia sem, kde jej všetko pripomína biedu a neresť. Neraz predloží sám sebe otázku: čo je to s ním? Či takto má byť až do konca? Či nieto východu, nádeje? No nemá odvahy zodpovedať otázku s mosta do prosta, úprimne a bez prekrúcania. Nevie sám, čo je to s ním — nechápe, nemá odvahy rozmýšľať: no vidí, cíti, presvedčený je, že sa musí stať čosi, musí byť inakšie, musí nastať alebo obrat, alebo — koniec...

Vo štvrtok vošiel náhodou do kuchyne. Pri ohnisku zazrel Doricu, samu, opásanú tetinou zásterkou.

Zastal zadivený a pozerá na neobyčajný zjav na tomto mieste. Nechce veriť očiam, že to ona — práve ona pred ich ohniskom. Čo tu robí? kto ju sem postavil, kde sa ona pohybuje nenúteno, sťaby v svojom dome. A zápät pocituje poľahodu, ako by sa obzor bol vyjasnil a z neba zas svietilo slnce. Zdá sa mu, že všetko, čo bolo, prešlo, minulo sa — on našiel východ na svoje nivy, o ktorých sníval — posiate voňavým kvietim...

„Oho — nová gazdina!“ zvolal natešený, keď sa ona obrátila k nemu. Tvár je jasná, niet na nej stopy predošlých chmár a búrok. Jej zjav ho ešte väčšmi upútal, keď spozoroval jej milé rozpaky na zohriatej tvári. „Čo to znamená?“

Z jedálne vstúpila šora Anzula, tiež veselá akosi dnes. Zvestuje synovi, že sa bude jesť dnes velikou lyžicou, lebo slečinka skladá zkúšku z umenia kuchárskeho.

„Tedy hostina!“ zvolal on. „Ja oznamujem napred, že budem veľmi shovievavý examinátor: lebo som hladný.“

„Budú i prísni sudcovia, aby slečna nespyšnela, i chýrne kuchárky i rekonvalescenti so žalúdkom háklivým,“ oznamuje pani.

„Teta Bonina i strýko Ilija!“ diví sa Niko. „Celá komisia!“

„Veru tak!“ prisviedča šora Anzula.

„Ale potom ste neuznanlivé! Dnešnej hostiny by nebolo, keby nebol ozdravel strýko Ilija. Doktora ste nemaly vynechať. V kuchárskych záležitostiach je on auktorita.“

„To už nie. Pováž len, ako by ju roznosil, keby tak prepadla!“

„O, ja neprepadnem,“ zvolala ona živo — „ja nemám tremy. A poneváč ja tu dnes rozkazujem — nech idú, čo nepatria sem: ináč ich zamúčim ..“

„Ja i beztoho idem. Treba pripraviť víno. I moja pivnica sa musí preukázať.“

A v celom dome sa rozložil nový ruch, nový život. Nevrlosti, zunovanosti nebadať na nikom. I čeliadka skáče sťa by ju bol vymenil. I na tvári Mandinej, vždy nevrlej, hašterivej, sa rozložil dobrosrdečný úsmev...

Niko zas chodí svojím pružným krokom, hlavu dvíha dohora. Necíti rozpoltenosti v svojej bytnosti — je scelený, akoby sliaty v harmonický celok zvon, ktorý vnáša súzvuk do všeobecného akkordu.

No tam zpoza hôr, obliatych nádherným svetlom, odtiaľ, kde je zatiahnutý závoj zabudnutia, kde je prázdno, otupno a smutne — odtiaľ doliehajú k nemu zvuky, ktoré kazia súzvuk... Chcel by nevidieť, chcel by nepočuť — a predsa natíska sa mu obraz starej Jery, jej ostrý, škreklavý hlas hučí mu v ušiach, pred očima mu svieti protivný lesk jej čierneho oka, zažatého nenávisťou... Nie, nieto už radosti preňho — on je súdený, odsúdený. Priviazal sa, pripútal, sám, bez nútenia ..

A už sa zas búri celá bytnosť. Bráni sa zúfalo, aby striasla jarmo, shodila neznosné bremä... Či on nemá práva na svetlo, na slnce, na jeden lúč, na jeden zásvit aspoň! Či jemu súdené uhlieť v mrákotách, krčiť sa v kútoch pod tarchou svojej hanby, svojho údelu! Veď on chcel, nútil sa, silil — a keď nemožno sa zrieť...

„Ja som nie vina — ja som nie vina!“ opakuje si jednostaj. „Ona je vina — ona: prečo vzbudila hnus, protiveň. Nie som vina — nie som vina...“

Cíti, že robí krivdu, nespravedlivosť. Odvrhol sa, zohrdil ju, vyhýba jej. Výčitky svedomia snaží sa prehlušiť zúfalými výkrikami: „Nie som vina — nie som vina. .“ V nich akoby nachodil ospravedlnenie...

Pozerá na jej vábny zjav okolo ohniska s úľubou, oduševnením — zabúda na ňom oči, ktoré ako by sa pripíjaly, pritiahnuté kúzlom jej zjavu, a na ospravedlnenie má len o poveď: „Nie som vina — nie som vina...“

Pred obedom obliekol salónne šaty a pečlive si pripína kravatu.

Nie k vôli nej tam, čo je zabudnutá — nie, ale k vôli — hosťom. Strýko Ilija je taký formalista, drží sa istých pravidiel...

Hostí prijal slávnostne, ako vyžadovala povinnosť. Šor Ilija je šťastný, lebo vidí, že všetko je slávnostné! Hneď z príchodu mu vyjadril dakoľko slovami radosť, že ho môže uvítať pod svojou strechou po ťažkej chorobe. Šor Ilija je vzrušený, slová počuté roznietily v ňom celú stupnicu citov, ktoré vyjadriť nenachádza ani slov napochytre. Miesto odpovedi so slzami v očiach pobozkal hostiteľa vo tri vrhy — na starohrvatský spôsob.

„No — a čože!" zvolal veselo, chcejúc čím skôr zahnať slávnostný náter tohoto okamihu. „Kde je gazdiná? k jej úradu sa ráta i prijímanie hostí."

„Tu som!" zvolala Dorica vo dverách, v tej istej zásterke tety Anzuly. Je červená, možno od ohňa na ohnisku, možno i od rozčulenia. Materi sa leskne oko hrdosťou, prsia sa jej vypínajú, hlava sa dvíha dohora. Tento spanilý kvet vzišiel i rozvil sa v jej záhradke! Otec jej pokyvuje dobrotive hlavou a v oku ako by mu bola zaľahla hmla. O chvíľu sa hmla shustla a z nej sa vytvorila slza, ktorá mu odvisla na brvách. Slza radosti, uveličenia nad nezaslúženým darom, že mohol dožiť i tento okamih, zažiť túto radosť, kde dieťa počína robiť prvé samostatné kroky, na svojej, oddelenej dráhe. . „Ustrpte sa trochu — nie na dlho. Ríz som už stavila..."

„To ma teší — to už hej!" zvolal otec. „Na hostinách sa vždy obed opozdí, aspoň ja som to vídal — a ty hľa druhý poriadok..."

„Keď bude zvoniť poludnie, budeme sedať za stôl. Do tých čias nech sa páči do salonu, alebo ak vám tam bude dusno, na terrassu."

Šor Ilija sa smeje. „Málo hovorí — ale čo rečie, rečie rozumne..."

Prišla i domáca pani vítať hostí. S obdivom pozerá na svoju chovanicu, nemôže sa jej priznať. Zdá sa jej, že to už druhá bytnosť, bez nútenosti, spokojná a bezpečná vo vystupovaní.

Šora Anzula hodila ešte jeden pohľad na prikrytý stôl. Vyše polhodiny, čo Dorica postavila naň všetko, čo bolo treba: panej sa zdá, že je všetko v úplnom poriadku. Príbory sú rozostavené i poháre s malými kališkami na prošek. Na kredenci sú tenké čaše na šampaňské. Na stole je už i víno, červené, a biele i štíhle fľaše s prošekom, ktoré ešte bol naplnil nebohý kapetan Luka... Hrušky a hrozno, čerstvé, ako by ho boli dnes natrhali, hotové je v ozdobných sklenených vásach.

Keď zvonili poludnie na mestskej veži, Dorica vstúpila do salonu s obvyklým: „Na stole je!" Hostia vstúpili do jedálne — šor Ilija popredku, bárs sa tuho odhrýzal, chcejúc dať prednosť dámam. Druhá šarvátka bola pri sadaní. Jeho usadili na vrch stola, pod obraz nebohého kapetana Luku, pod ktorým je solídne kanape oblečené v koži. Na tanieroch sa dymí polievka ryžová, manistra — na ktorú kuchyňa dalmatínska kladie toľkú váhu.

Konečne posadali, Dorica, ako gazdiná, na konci stola. Pri

nej s jednej strany Niko, s druhej pani Anzula. Medzi Nikom a pánom Ilijom sedí šora Bonina.

Za polievkou prišla pečeňa, smažená na benátsky spôsob, potom varená baranina, a či skôr kozľacina, to sa vie v kusoch akurátnych, obložená smaženými zemiakmi rožkuľami. Kozľacina v oberačku je tak jemná, že sa môže považovať za lahôdku. S ňou sa dávajú rajčiaky na omáčku, pravda pripravené v kusoch, tiež na dalmatínsky spôsob. Kto je priateľ korenia, môže si vziať kapary, alebo i papriky a olív, naložených v octe.

V oberačkovú sezonu nesmú chybovať na stole kozľacie rebierka, pečené na ražni. Pečienka často dosť tvrdá, ale zato veľmi chutná a šťavnatá. Pred ovocím prišiel ešte nákyp s hroznom a druhým ovocím: výtvor šory Anzuly, ktorá má svoje vyzkúsené recepty, ktoré nikdy nezlyhajú.

Kuchárku vychvaľovali, až sa musela červenať. Niko a šor Ilija zajedli si s chuťou, brali zo všetkého po hodnej porcii a niektoré jedlo i opakovali. Keď prišlo na stôl „sladko“, t. j. múčnik, Niko ponalieval kališky prošekom a povstanúc pozdravil hostí „s dobrodošlicou“, menovite strýka Iliju po dlhej, ťažkej chorobe a mladú gazdinu pri prvom vystúpení do života.

Kališky štrngly, vyprázdnily sa a znovu sa nalialy. Do spoločnosti ako by bol razom vtrhol prúd oduševnenia, šor Ilija sa podvihol, napravil kabát a kravatu a odpovedá na pozdrav Nikov, lenže výrazmi omnoho vyberanejšími. Vidno, že sa pripravil na túto reč, no zato slová mu tečú samy od seba, bez nútenia, hoc i v prekypujúcej hojnosti, v neobyčajných zvratoch. Ďakuje za lásku a priateľstvo, ktoré mu preukázali v nemoci, a menom svojej dcéry za lásku krstnej mame a tete.

Pri jeho reči šora Anzula hľadeľa dolu, na biely obrus činovatý, lesklý ani kovová plocha, a šora Bonina utiera si slzy, slzy šťastia a uveličenia. V túto chvíľu cíti celú hĺbku svojho šťastia; že neovdovela, neostala ako ošarpaný dom s odkrytým krovom — a druhého šťastia, že vidí pred sebou dievča súce a spanilé, ktoré pred nimi ukázalo celé bohatstvo darov, krášliacich jej mladú spanilú bytnosť. Zkrsla v nej zase nádej, že jej dcéra sa neztratí, nezahynie. Oj, nie — najde i ona rameno, o ktoré sa bude môcť podoprieť, srdce, ktoré bude môcť ošťastniť. „Cesty Božie sú divné a nevyzpytateľné —“ končí ona svoje uvažovanie.

Čašky sa zas vyprázdnily, šor Ilija utrel oči, ktoré mu boly tiež podbehly vlahou, vyutieral znoj a sadol si spokojne, ako človek, ktorý vyplnil povinnosti ako svedčí.

V celej spoločnosti sa rozprúdila veselosť, jazyky sa porozväzovaly, oči zažiarily, keď Niko vytiahol flašu so šampaňským, tiež doma pripraveným, jadálňou sa ozýval smiech a hovor. S čašou šampaňského, ktoré sa pení a iskrí, štrngla si šora Anzula na stranu s pánom Ilijom a jeho dcérou, ktorá sa dnes skvele preukázala a složila zkúšku k všeobecnej spokojnosti.

Niko po šanpaňskom doniesol dlhý čibuk strýkovi Ilijí. Ten vykríkol od radosti, keď ho zazrel, naplnený dohánom jemným, voňa-

vým, žltým ani dukát. Šora Anzula medzitým vytratila sa s Doricou z jedálne, ktorou sa počína rozvláčať modrastý dym vo voňavých oblakoch. Po dlhšej chvíli pani sa vrátila akosi vzrušená a sadla na predošlé miesto. Šor Ilija sa obzerá nepokojne. Chybuje mu koruna obeda — šálka kávy. Nech je v svojom dome, pravdepodobne by ju už bol pýtal.

A šťastie, že sa zdržal: o malú chvíľku otvorily sa dvere od kuchyne a v nich známy strieborný podnos s malými šálkami z čínskeho porcellánu. Kapetan Luka sám ich bol kúpil od ktoréhosi kapetana „dlhej plavby“ a daroval svojej panej. Podnos nesie Dorica sama.

Všetci zhíkli od divu!

„Aké zázraky sa tu dejú!“ zvolal šor Ilija.

Dorica vstúpila do jedálne v nových šatách. Modrá látka zdobená bielymi čipkami okolo hrdla a rúk pristane mimoriadne jej bielej pleti, podbehnutej jemným rumencom, a svetlým vlasom, ktoré šora Anzula podvihla do modernej frisúry.

Dievčinu ako by bol vymenil. Hybký driek v modernej toalete vyniká dokonalými formami. Ľahké, vzdušné čipky okolo hrdla a na hrudi vyzdvihujú ešte krásu drieku a akýmsi novým kúzlom priťahujú oko vždy znova. I krok je teraz iný, v dlhých šatách: istejší, vznešenejší. Ako by vonkajšok bol premenil celú bytnosť — z dieťaťa vyrástla odrazu deva v celej svojej nádhere. Na tvári jej horí rumenec studu a panenskej hrdosti, krásne modré oko klopí v rozpakoch a keď ho pozdvihne, predkladajúc rad-radom šáločky, leskne sa v ňom svit šťastného uspokojenia.

I sám otec ztratil sa v obdive jej panenskej krásy, ktorej dosiaľ nebol ešte spozoroval, ktorá mu je cele nová, nezvyklá. Cíti v sebe niečo — že totiž tu otvára sa nový svet, nová doba: detinstvo prestalo, uletelo navždy, neodvolateľne. Hľa, on už nemá malej Dorice: táto tu je už niečo iného. Jeho dieťa, to je pravda, ale už nie to dieťa, ktoré viselo na ňom všetkými vláknami duše. Jej sa dnes otvára nová púť, cele oddelená od jeho púti — obrátená v cele iné kraje, kam ju jeho cesta sprevádzať už nemôže ..

Materi zvlhlo oko slzou radosti. Odchovala, doriadila tento spanilý kvet v svojej záhradke. Nebojí sa, že zvädne, odpadne — nie, primámi on svojou vôňou záhradníka, ktorý ho bude láskave pestovať. A zase cíti i tichú melancholiu — počala vyvádzať odrastené dcéry: doba rozkvetu jej už minula... Cesta sa spúšťa druhým svahom, do nížin tichej starosti...

Šora Anzula cíti uspokojenie, ako umelec, keď sa kochá v svojom podarenom diele. Ona pribila na bytnosť dievčiny úradnú pečať toho, čo sa dosiaľ iba tušilo a čo sa v nej tajnostne zachvievalo. No zas na dne srdca jej je clivo, ťažko. Ona si tento okamžik predstavovala cele ináč. Že ju dovedie pred jeho oči, takúto spanilú, okúzľujúcu, a daruje mu ju, sťa záloh šťastnej budúcnosti...

Niko obdivuje jej krásu, ktorú šťastný strih šiat privádza k platnosti. No do čistého pôžitku padá hneď kvapka jedu. „Nie je tvoja — nebude nikdy tvoja...“

Táto myseľ ho ohlušila. Radosť z oka vyhasla — ťažký, nekonečný bôľ zaujal mu dušu a srdce. Mohla byť jeho — a on hľa sám dľa svojej vôle ztratil ju navždy! Prebehly mu hlavou rozpomienky na detstvo, i na pozdejšie časy, a tie všetky súvisejú tesne s rozpomienkou na ňu, na jeho malú priateľku, ktorú on štítil, bránil, ktorú na chvíľku bol zabudol a ktorú hľa teraz obdivuje a vrúcne, nekonečne ľúbi. Srdce, duša túži za ňou, celá bytnosť ho núti, aby vyskočil, hodil sa pred ňou na kolená, vylial jej city svojho srdca, prosil smilovanie, odpustenie, že na ňu zabudol, pobľúdil. Aby ju prosil, aby zas bola jeho, nie malá priateľka, nie štítenica, ale kráľovna, vladárka, neobmedzená pani...

Musí sobrať celú energiu, duševnú silu, aby sa zas vyprostil zpod vlády všemohúceho citu. Musí volať na pomoc česť, ktorú dosiaľ držal bez úhony, a trebárs srdce krváca, on s akýmsi divokým uspokojením si opakuje: „Ja som čestný človek — dostojím slovu, dostojím...“

Šora Anzula je tiež zvláštne vzrušená. Vidí, pozoruje, čo sa vo dvorane robí, ale všetky myšlienky zabiehajú inam.

Na pitvorných dverách šťukla kľučka. Vo všeobecnej veselosti nikto si nevšimol šťuknutia. No šora Anzula sa strhla, ako by pocítila úder do prsú, v tvári trochu pobledla. Složila ruky pod stolom, krčovite ich stíska, aby utajila neobyčajné rozčulenie a z hlbín duše vysiela vrúcny vzdych k nebesám. Hľadiac na biely obrus, čuje dakoľko krokov tam za dvermi, v pitvore; kroky tiché, váhavé a zakrádavé. Približily sa k dverám, tlumené ťažkým kobercom. Ona ich zjavne čuje spolu s hučaním krve v svojich vlastných ušiach, s buchotom svojho vlastného srdca. Konečne zaklopanie na dverách, tiché, chúlostivé, rukou nerozhodnou, trasúcou...

Všetci zatíchli a pozreli k dverám. Šora Anzula vykríkla: „Napred!“ Nikto nepobadal jemné chvenie v hlase.

Do jedálne vstúpila Katica.

Zbledla tuho, nevediac sama prečo — no zápäť zatým zapálila sa ako pivonija, pootvoriac ústa a blúdiac okom po prítomných. Všetko cudzí ľudia! Pred chvíľou veselí, bujnej mysle — teraz zatíchli, lebo ona prišla... Srdce sa jej stislo a nemôže prehovoriť slova. „Načo si prišla — čo tu hľadáš?“ to sú otázky, čo kladie sama sebe. Dala by neviem čo, keby bola odtiaľto ďaleko, trebárs pod zemou...

Prítomným je nesmierne trápny tento výjav. Jej rozpaky rozšírily sa na všetkých a tlačia ich olovenou ťarchou. Dorica sa cíti, ako by ona bola na mieste Katice. Jej rozpaky ju tak ochromily, že nemôže sa ani podvihnúť, aby prispela jej ku pomoci. Niko sa dosť skoro prebral z údivu, kde sa tu ona berie a to práve teraz, i jeden mu dosť skoro prešiel, ktorý pocítil, keď ju zazrel. Teraz už mu zostala iba muka: ako je obraz prepaduje sa a bledne, ten obraz, ktorý nosil v srdci a bol mu hotový priniesť každú obeť. V tom rozpoložení ani nemal kedy pomyslieť na jej rozpaky, pozorovať, aký trápny výjav sa odohráva pred jeho očima.

„Vítaj, Katica!“ ozvala sa šora Anzula so svojím obvyklým

kľudom. Nepokoj a rozčulenosť pominula, ona sa prvá medzi všetkými zotavila. „Mande som povedala, aby ťa zvala na obed, a ona sa pomýlila, zvala ťa po obede. Omyl sme zbadali až keď sa malo nosiť na stôl."

„No nič to. Lepšie pozde ako nikdy," ozval sa šor Ilija, zabudnúc na chvíľku i na čibuk. On je v dobrej nálade a ani nepozoruje, čo sa okolo neho robí. No cit mu predsa dáva znať, že je tu potreba jeho intervencie, a on sa ponáhľa, aby vykonal, čo treba vykonať.

Mať mala teda Katicu na pamäti, myslela na ňu, i na obed ju dala pozvať. A jemu nezišlo na um, aby ju sem doviedol. On vôbec na to ani nepomyslel. A ona predsa má onedlho byť tu paňou, spravovať, riadiť a rozhodovať. Čo si tu počne, ako sa bude tu pohybovať? trápi sa on, stopujúc až teraz a rozoberajúc jej rozpaky, z ktorých nemôže ešte vybŕdnuť. Polial ho rumenec studu nad jej ťarbavosťou v pohyboch a celom vystupovaní. Nezišlo mu na um, aby jej čím prispel k pomoci. On sedí ako ohlušený.

Dorica sa spamätala pod pohľadom tety Anzuly, ktorý padol na ňu a teší ju, povzbudzuje. Pristúpila ku Katici, podala jej ruku srdečne. Jej mater sprevádza každý jej pohyb s hrdosťou. Hľa, obe jedna pri druhej — aký rozdiel! Jej dievka sa pohybuje nenútene, ako by tu bola doma — ona tam zas ani čo by bola sputnaná!... „Ba či ozaj vie!" myslí sama v sebe. „A hádam ešte nevie, kuriatko moje. Ak vie, toto by bolo pekne od nej. Veľmi pekne — ozajstná de Welleschi! Oh, krv sa nezatají nikdy — darmo je to — ver' nikdy!"

„Ani ma možno nepoznáš," prehovorila svojím milým hlasom ku Katici, ani čo by boly priateľky, „vídala som ťa, keď si chodila do školy. A pozdejšie," tu sa zasekla a doložila: „pozdejšie som nebola doma . . ." Chcela v prvú chvíľu povedať, že ju videla v meste, s košíkom na ruke, dakoľko ráz, keď vyšla s druhými chovanicami na prechádzku. No nechcela ju ponížiť a priviesť do rozpakov, ju i kohosi druhého. Jeho i uraziť, keby mu napomenula, že jeho nádejná bola slúžkou v meste . . .

„Oj, poznám ťa — vás veľmi dobre, od malička," odpovedá Katica chvatne; rada je, že má sa čoho chytiť a vyplávať z rozpakov a hrozného položenia. „I v meste som vás videla, dva razy, keď ste boli na prechádzke . . ."

No Katica zamĺkla odrazu. Zdá sa jej, že nemala spomenúť mesto a službu. Tu je v spoločnosti, kde sa jej bude onedlho pohybovať ako gazdinej: nepatrí sa spomínať svoju službu . . .

Ináč všetci stopovali so záujmom obe dievčatá. Šora Bonina si láme ustavične hlavu otázkou: či ona už vie, že Niko a Katica sa zasnúbili? Ona jej o tom nič nepovedala. Z výrazu jej líca nemôže vyrozumieť nijako, na čom je. Keby vedela, nebola by tak srdečná s ňou, aspoň ťažko by sa vedela opanovať, a keby zas nevedela ničoho, kto vie, či by jej preukazovala takú pozornosť...

I Niko si kladie tú otázku, vidiac ju pri Katici. No jemu sa všetko vidí, že Dorica ak i nevie — no tuší, domýšľa sa. S obz-

čajnou težackou dievkou nebola by tak vľúdna, priateľská, ba srdečná. Uhádol i jej nežný útlocit, keď jej nechcela napomenúť službu v meste: prečo by takú okolnosť mala jednoduchej težačke pritajovať? Ona vie, určite vie, že Katica je jeho snúbenica, mať jej povedala alebo kto iný, a ona sa snaží zaobchodiť s ňou ako so sebe rovnou . . .

No seberovné nikda ony nebudú! Nemožno! Ona má vrodenú nežnosť a vznešenosť v pohyboch a vystupovaní, v pohľade i každom slove. Katica je pekná, možno i nádherná težačka — ale len težačka. Ona to nezatají nikdy, a čo by sa ako vyobliekala. Až teraz vidno, čo znamená rod, pôvod, výchova . . . On, ktorý si zakladal na nej, tešil sa, ako sa ona prispôsobí, pozdvihne, stane jemu rovnou — on ovesil hlavu malomyseľne. Nie, nepozdvihne sa, ona bude naveky už len težačka. A ten cit ho uráža do krvi, ponižuje, jeho, ktorý len nedávno balamutil všeličo o sblížení stavov, o pozdvihovaní ľudu . . . Teraz sa hanbí, že si on vyvolil takú, čo slúžila v meste, ktorú možno v meste i vídali a teraz z milosrdia nechcú dať znať na sebe, že ju tam videli. Hanbí sa, že je ona jeho, nemá odvahy pozdvihnúť k nej oka pred Doricou. Pred ňou mu je najťažšie priznať sa, že je jeho tá, ktorú ona vídala v meste... Nevedel, čo si počať v rozpakoch, keď Dorica prepustila svoje miesto Katici, usadila ju rovno k nemu. Doniesla jej na tanierku kus nákypu a postavila pred ňu kalištek s prošekom.

„Ona vie všetko," myslí si Niko; „ba čo si len myslí!" a to sa mu teraz zdá byť hlavná vec. Ani nepomyslel, že dosiaľ neprehovoril slova k svojej snúbenici, že ani na ňu nepozrel, že ju prijal chladne, ako by mu nebola ničím, ba pozoruje a stopuje jej každý pohyb, ako by jej bol nepriateľ . . .

I Katici napadlo, vzdor všetkému zmätku a rozčúleniu, že neprijala od neho ani slova, ani pohľadu! Vzhliadla naň nesmelým okom, ako by očakávala od neho výčitku. Na jeho tvári vidí rozpaky a možno odsúdenie . . . Pravdepodobne mu je ľúto, že sa sem odvážila, medzi nich, medzi ktorými len pred chvíľkou rozliehal sa smiech a hovor a teraz panuje tichosť. Prečo? Lebo sa ona vtisla medzi nich, pokazila im zábavu.

Do očú sa jej hrnú slzy a musí sa premáhať, aby nepreborily hať a nelialy sa cele zjavne. Čo ju do druhých, nech si myslia čo chcú o nej — no on drží s nimi: on ju odsudzuje a možno sa hanbí za ňu . . .

Načo len prišla? Všetko tu dýcha cudzotou na ňu. Pani sa usmiala vľúdne, povzbudzuje — no i to je z milosti, veru nie z lásky a dobroprajnosti. Nemá s nimi nič spoločného, ani jedna nitka ju neviaže k nim. Áno, pod Grabovikom, keď bola s ním sama, ešte-ešte: boly chvíľky, kde si mívala, že je ona jeho a on že patrí jej. Vtedy, keď mesiac lial na nich svoje krotké svetlo, keď sa hviezdy trblietaly nad hlavami a on opakoval ohnivé, vrúcne svoje sľuby. Áno, vtedy mala ufanie, že bude jeho, že ju bude nosiť na rukách. I keď bola tu ostatný raz, keď stála na terrasse pri ňom a jeho materi, keď sa predstavila dolu svojim budúcim poddaným.

Ó, vtedy bolo jej cele ináč, pod mohutnou klenbou neba, kde sme si všetci rovnaki . . . Ale tu v tejto parádnej svetlici, za týmto stolom s nádherným náčiním a lahôdkami, v tomto intímnom kruhu priateľskom: oj, tu nemá ona čo hľadať, vzdor ich vľúdnosti a povzbudzovaniu a blahosklonnému usmievaniu. I on je ako druhý, cudzí, chladný. Ani nepozrel na ňu pohľadom, z ktorého jej kynulo prvej toľko lásky a oddanosti. Nevidí pri ňom žiaru lásky, ale skôr záhať rozpakov a za nimi stud a hanbu.

V ruke sa jej trasie malý pozlátený nožík, ktorý jej vycifrovaná slečinka podala, aby si ním ukrajovala jemné pečivo. Trasie sa ruka, podnášajúc k ústam lahôdku; bojí sa, že sladký kúsok spadne a vynesie na javo jej nemotornosť. A jemné pečivo jej v ústach horkne, malý kúsok v nich rastie, napájaný trpkými slzami, ktoré sa od srdca lejú a padajú na dušu, ako ohnivý dážď. Nie, nemôže užiť ani kúska, ani omrvinky tohto pečiva, ktoré sa jej zdá, že je poliate žlčou . . .

Ani Niko sa nemôže striasť ťažkej dumy. Kási mocná ruka chopila ho v tyle, stlačila k čiernej zemi, dusí ho a dáví. Kde preskočí on priepasť, ktorá je medzi ňou a medzi ním, kde je sila a odvaha? On je predsa len slabý červík, bez smelosti, obťažkaný bremenom starých predsudkov a k tomu s rozkálaným srdcom, zraneným, skrvaveným. A že ju on oblaží? Hľa, ako bude vyzerať to oblažovanie! Že ju pozdvihne, ju, ktorá sedí pri ňom schúlená, nešťastná, želajúca, aby sa zem otvorila pred ňou a pohltila ju . . . Nemožno — jej chybujú krýdla povzniesť sa, a on nemá sily ju podvihnúť. Ona padá a svojím pádom strhla i jeho do prachu . . .

A čo ostatní? Bujará myseľ poklesla, veselosť minula. Na všetkých ako by bola vysadla mura a tlačila ich. Vtipné myšlienky, veselé nápady rozpŕchly sa, sťa keď durkne výstrel nad kŕdľom prepelíc. Predmet rozhovoru padol a teraz sa vyťahuje predmet za predmetom nasilu, rozhovor sa vlečie napínaním všetkých síl. Prvej sa hýbal vo vyšších sférach, ľahkosťou pestrého vtáka, teraz sa namáhavo plazí po vlhkej pôde šedivej každodennosti.

Katica konečne zmohla ten kúsok pečiva, zmočila ústa na vonnom prošeku, akého nikdy ešte neokúsila a zobzerala sa plachо, ako stroskotanec, keď ho vyhodí mocná vlna na pustý breh.

„A ako sa majú vaši?“ pýta sa jej šora Bonina dobrotive. I jej sa ulútilo devy v tejto stiesnenosti.

„Ďakujem, dobre, chvalabohu. Mať dobre. Ale otec čosi polihuje.“

Jej mať? Niko sa trhol v svojej dume. Vidí starú Jeru na lavici, ako sedí pri ňom, šprihajúc zlostným jazykom na celý svet . . . „Z tej mláky som ja podvihol tento skvost, tento drahý kameň!“ posmieva sa v zúfalstve sám sebe. „Veru, drahý kameň! Dýchni naň, dotkni sa ho, a už nemá lesku.“ Zišlo mu na um, že jej má kúpiť šperk. Len kde ho zavesí? Na ruku — na ktorej sa červenie koža mnohým umývaním, od ktorej sa šíri parfum lacného mydla? I ten červený živôtok s tmavými stuhami stál jej neodolateľne pod Grabovikom. No tu je brutálny svojou vyzývavosťou pri dokonalom

vkuse šiat Doričiných, ktoré stoja na nej, ako by sa bola v nich narodila . . .

Sberá svoje sily, celú energiu ducha, aby opakoval: „Ja som čestný človek — ja dostojím sľubu, dostojím . . . Chcel by to vyrieť úprimne, s oduševnením, s celou vrúcnosťou duše pred Bohom i pred ľuďmi. Nemožno! Zakaždým mu výnde: „Ja som obeť — nepotrebná obeť — neužitočná obeť, škodlivá a zbytočná obeť . . .“ Čo pomôže čestnosť, a čo najrýdzejšia, ako zlato, keď je brutálna, bezohľadná. Pod ňou by sa každý len mučil a trápil. Jej surový zákon je bez života, bez tepla, bez mravného podkladu a bez účelu — je zákon otrocký, ktorý by chcel skovať nerozlučne dve bytnosti, slobodné, voľné bytnosti, stvorené k šťastiu, by v ťažkých okovách stenaly, svíjaly sa a hynuly.

„Načo taká čestnosť? Nie, ja jej neuznávam, neuznávam, opovrhujem!“

Šora Anzula vidí zjavne, čo sa deje v duši synovej. Vidí i výsledok zápasu v tvrdom, ukrutnom výraze, ktorý sa mu rozprestrel na tvári. Oko sa mu zaiskrilo odhodlaním, z úst sa vykradol vzdych, vzdych úľavy, slobody po toľkých, toľkých dňoch stiesnenia! Cele druhý človek, ktorý vystúpil z mrákot a s jasotom pozdravuje nový deň . . .

„Tedy polihuje!“ zvolal šor Ilija. „A čo sa mu stalo? Len nedávno, keď bol pri mne, závidel som mu jeho zdravie.“ A šor Ilija s úprimnou sústrasťou pokyvuje hlavou.

„A čo mu je ozaj?“ spytuje sa šora Anzula.

„Žaluje sa, že ho bolí. I schudol navidomoči.“

„Nastydol,“ usudzuje šor Ilija, ktorý po svojej chorobe bojí sa nastydnutia ako ohňa a na všetky strany vidí nebezpečenstvo nastydnúť, sťa dáke strašidlo.

„Alebo sa presilil v robote,“ ozvala sa šora Bonina. „A už v robote nemajú naši ľudia miery. Keď robiť, nuž vraj robiť, a potom už ženú ako diví. A menovite v oberačku!“

„I to je pravda,“ prisviedča šor Ilija. „Doktor mi vravel, že v oberačku nemá pacientov. Kto môže sa hnúť, vykyvká sa do tej roboty . . .“

Niko predvída, že ani tento predmet nedá sa žmíkať ďalej. Vytratil sa s čibukom strýka Ilije, že mu ho naplní. Medzitým mu je to len vítaná zámienka vybŕdnuť ztadiaľto. Zdá sa mu, že by sa musel zadusiť v tomto ťažkom ovzduší. Dorica pristúpila ku Katici a odviedla ju. Uľútilo sa jej v tom ustavičnom trápení, rada by ju vyslobodiť. Vedie ju pitvorom a potom schodmi hore na terrassu. Na schodoch ich stretol Niko s plným čibukom. Zastal, pozrel na ne . . .

Neušlo Katici, že mu pohľad oživel. Záblesk radosti svitol v ňom, čo i len na chvíľku. No ten záblesk už nepatrí jej. O, videla ona dobre! Jej oko, bárs zastreté slzami, vidí i cez slzy: žiarlivosť mu dáva preniknúť i do hlbín i do tajných skrýš. Nie — jej nepatril už ten záblesk. Jej sa tiež dotkol jeho pohľad, ale ra-

dosti v ňom nespozorovala. Záblesk vyhasol razom a jeho oko zastreté rozpakmi sviezlo sa neúprosne na stranu.

Oj, vie už ona všetko — všetko! Netreba vysvetľovania, ani vykrúcania. Ona už vie, čo ju čaká. Ah, či by vykríkla bôľom a ponížením, keby sa nehanbila! No treba sa premôcť, neukázať žiaľ a zúfanie. No ruku vytrhla zpod ruky Doričinej prudkým trhnutím . . .

„A vy idete nahor?“ prihovoril sa im a zapálil sa od hanby, že preriekol takú plytkú hlúposť. „Tamhore je už zima!“

„Popoludní býva slnce,“ odpovedá Dorica celkom spokojne.

Vybehly popri ňom dohora. Ovial ich svieži, trochu už ostrý vzduch, premiešaný vôňou mora, ktorá tam zďaleka, za krovami domov, za vŕškami, kynie. Ovial ich vzduch, všetkým ten istý, nad nimi sa pnie modrá, nekonečná obloha, čistá, veselá, usmievavá. Ako by chcela vyjadriť, že je všetkým jednaká — vysokým i nízkym . . . Katica okriala, ožila. Cíti, ako by boly s nej spadly okovy, ona už teraz necíti stiesnenosti. Rovná rovnej pozrela jej priamo, odhodlane do tvári — jej, ktorá je pôvod všetkého nešťastia, ktorá ju pripravila o to, na čom si zakladala. Oko jej zahorelo divokou nenávisťou . . .

Jej je už jasné všetko. Načo sa táto jemná deva odchovala pod pečlivou rukou matere i šory Anzuly, prečo ju poslali do ústavu medzi dievčatá z predných rodín, prečo má dnes tieto vkusné šaty, ktoré sú na ňu ako uliate — vie, prečo jej žiari z oka uspokojenie a radosť. „Ona mi ho ukradla! Kým jej nebolo, každý deň chodil pod náš oblok. Keď prišla domov, on už ani nehľadí na mňa . . .“

Dorica so strachom cúvla pred škaredým výrazom jej tváre, v ktorej svietia oči divokým ohňom, ako by ju chcely spáliť. Stoja ako prikované, jedna proti druhej: Dorica prestrašená, ona ako by rozmýšľala, váhala.

„Tu je predsa len voľnejšie,“ preriekla Dorica hlasom, zvlneným od rozčulenia. „V jedálni bolo dusno. A aký krásny výhľad!“

„Pekný — naozaj!“ odpovedá chvatne Katica a podišla rýchlym krokom k obrube terrassy. „Ztadiaľto sme pozerali nadol, my traja: on, mať jeho a ja. Teba ešte tu nebolo vtedy. Vtedy som bola ja i slnce i hviezda . . .“

Dorica sa zapálila až po uši, od studu i hnevu. Oko jej zaiskrilo. „A v čom ti ja prekážam?“

„Ano!“ skríkla náruživo Katica. „Vtedy stál medzi nami — ja s jednej strany, mať jeho s druhej, a povedal: čo mi je najmilšie na svete, to stojí pri mne . . . Teba tu ešte vtedy nebolo! Ukazoval dolu, na dvor, a tam bolo hŕba nášho sveta. Tí nás všetci videli, tu hore, mňa pri ňom. A čo povedia teraz ti ľudia? Čo povedia o mne? Oh, ako sa budú radovať z môjho nešťastia, ako sa budú posmievať!“

Celým telom oprela sa o obrubu a tvár pokryla rukama.

Dorica nevie, čo urobiť. I ona pred dakoľko dňami takto plakala. I ona okúsila celý blen, celú horič odriekania . . . Čosi v nej

zmäklo, popustilo. Pristúpila bližšie a dotkla sa nežne jej hlavy. Mäkkou rukou pohladila jej lesklé nádherné vlasy.

Katica sa strhla a narovnala. Oči, plávajúce ešte v slzách, upreła na ňu s nenávisťou.

„A čo chceš ešte? Máš mi ešte čo odňať? Azda si praješ, aby ma nebolo na svete? Pozri dolu!“ A ukázala nadol, kde sa rozprestiera široký dvor. „Nebude ti treba dva razy povedať!“ Dorica sa zhrozila, keď videla pod terrassou altánku, preklenutú prútim, na ktorom sa rozťahuje réva. „No — povedz slovo, neboj sa — budeš sama! Nikto ti nebude zavadzať!“

Na tvár jej vysadla zúfalá odhodlanosť. Dorica zvolala upenlive: „Katica — pre Boha — prosím ťa . . .“

„Falošnica — zmija!“ A v hrdle jej zlyhal hlas. Stojí pred ňou sta veštica, s ohňom v oku, s trasúcimi sa perami. „Prepadni sa od hanby, pobehlica! Ja som nechodila za ním — nenúkala sa. On ma uprosil . . . Nehanblivá! Zmija — jašterica!“

„A čo to tam robíte?“ ozval sa zdola zvučný mužský hlas. V ňom sa trasie hnev a rozhorčenosť.

To bol jeho hlas.

Zatíchly obe, schúlily sa, ako deti, keď ich prichytia v kváre a idú im nasúdiť trest. Dorica sa spamätala najprv. Nahla sa nad obrubou a vraví: „Šantujeme.“

„V šantoch sa také reči nehovoria,“ zvolal on.

Dorica sa už neozrela o nikoho. Pobrala sa a beží dolu schodmi. Za ňou sa poberá Katica, červená, zadychčaná. Ide dolu, ta k nemu: nech ho vidí ešte raz, nech s ním prehovorí, nech ho zničí, slabocha, podliaka, zradcu!

Pod schodami čaká ich už on, obrvy stisnuté, mrak na tvári.

„Neobviňuj nikoho, Katica — a ju najmenej!“ ukázal na Doricu. „Ona nenie na vine. Ja som vina, ja sám . . . A všetci sme jednako nešťastní — ty, i my . . . Čo sa roztrhlo, roztrhlo sa — nenávisť a zlosť to už nesviaže . . .“

„A tys' zabudol, čo si sľuboval! Tolké sľuby, tolké prísahy! Kde ti je duša? Oh, čierna je, čierna a podlá!“

„Ja iba viem, že som nešťastný! Oh, keby ma nebolo na svete!“

„Ty si mi zaviazal svet, otrávil život, znivočil! Ty si ma hľadal, ty si sa natískal, že ma pozdvihneš tvojou ničomnou, podlou láskou . . . Hľa, ako si ma vyvýšil, nad všetky druhé! Nech sa posmieva svet, nech pľuje, nech hanobí . . .“

A zakryjúc tvár rukama, zaplakala usedave.

Niko stojí zničený. Kdekoľvek pozerá, všade holota, púšť. Na duši ťažká vina, v srdci pálčivá rana. A každé jej slovo, každý výkrik nová rana do srdca. Má pravdu — on ju pripravil o všetko: o nádej, vieru v budúcnosť; pripravil ju i o česť. Stojí zničený nad srúcaninami bytnosti, ktorú chcel pozdvihnúť do výšin a ktorú zničil, zahrávajúc sa s ňou ľahkomyseľne . . .

„Oh, šor Nikoletto!“ čuť rozjarený hlas pána Ilije z jedálne. „Ako ja vidím, ty sa držíš toho: požehnaný medzi ženami. Zato si nám ty zbedzgal . . .“

„Veru ste uhádli, strýko Ilija: požehnaný!“ zvolal on s čudným prízvukom.

„My sa ideme sberať,“ zvolal šor Ilija. „Každá pesnička, čo aká pekná, musí mať svoj konec. Tak i naša slávnosť!“

„Veru naozaj!“ odpovedá s tým istým trpkým prízvukom Niko. „Dnešná slávnosť mi ostane na veky v pamäti . . .“

„I nám, pán gazda, i nám,“ prisviedča šor Ilija.

Iskierka.

Karotka, obraz diaľnej strany,
mi dneska poštou doručená;
poslal ju známy ľahostajný,
čo dnes ma zná len podľa meną;
kto zná, čo primalo ho práve
mňa pozdraviť tak milohrave,
keď sama z zapadlého sveta,
s námahou iba myšlienky,
čo obraz hmlistý a bez krásy,
zachytám kúsok spomienky...
Len zásvit, záblesk, iskierenku,
ač kedys' bol jej celý plam —
dnes bez účasti na spomienku,
na známe črty pozerám.

Bez účasti, bez citu zhrania —
či je to možné, Bože môj?!
Kde srdca búrne strepotania,
kde duše sladký nepokoj?
kde citov príval, ktorý v stihu
sa v slzu mení v okamihu —
tá v úsmev zase prv než skanie — —
Ó, sladké dievčie milovanie!

Jak nerozumne pekná doba,
keď celá myseľ jeden cit,
keď pošetilosť dôležitá
ta cele môže oblažiť,
keď túžba každá ešte nemá —
ba snáď jej srdce ani nemá —:
len pohľad plachý v zámene,
a už ti srdce blažené,
len ruky stisk, v ňomž mluvy moc,
a šťastím nespíš celú noc,
len slovko, ináč ľahostajné,
a jak ťa blaží neprestajne!

Však duše keď sa nepohodly,
tie slová čo priam v srdce bodly
(zvlášť ty ak zranils', samopaš),
jak želieš nad tým, nariekaš!!

A časom v žitia nevoli
cit zhasne súdby v svevoli
a zapadne — a preboli.

Oj, Bože, jak to ozaj žiaľno,
že tak sa časom rozžehnáš
s minulým, čo ti tak už diaľno,
že v spomienke ho nepoznáš!...
Ba hotový si zatajit
ľúbosti zhaslej jestvovanie
a urážkou ti dávny cit
a smiešnou bájkou milovanie.
Čo kedys' duši bolo svätè
a šťastím z púhej myšlienky:
dnes srdce, iným zaujaté,
pre zašlé nemá spomienky.

20/VI.

Ľudmila Podjavorinská.

Vodná panna.

(A. Puškin.)

Nad jazerom v tajnej dúbrave,
prebýval kedys' starý mních,
večne v dumaniach nábožných,
v pôstoch, modlitieb rozprave.
Na sklonku veku on dávno už,
sám mohylu si svoju ryl,
a každý deň sa ten svätý muž
za svoj skon vrúcne pomodlil.

Raz tiež tak za nočného ticha
na prahu sedí súmrakom
a modlí sa a k Bohu vzdychá.
Dúbrava temnie pod mrakom,
hmla nad jazerom previja sa,
na nebi mesiac svetlo lial,
tichúnko plynul — snivá krása!
Mních k jazeru sa zadíval.

Hľadí, hľadí a strachu plný
ani sám sebe neverí:

vidí, že zakrúžily vlny
a hneď zas stichly — v zášeri
ľahučká razom jak tieň rána,
biela jak sňah, zo zrkadla
jazera vyšla krásna panna
a na brehu si zasadla.

Na mnícha čudným hľadí zrakom
a vlasy zlaté češe si —
a svätý muž sa strasie ľakom,
tak ho jej krása predesí!
Mlčky mu rukou kynie, zvúca
usmieva sa mu vo svode —
a sťa by hviezda padajúca,
tak razom zmizla vo vode.

V tú noc nespal mních zamračený
a nemodlil sa celý deň,
on mimovoľne, zadumený,
pred sebou videl čudný tieň;
a dúbravy keď zase šerom
sa luny vinul striebrosvit,
prelestnej panny nad jazerom
sa zase zjavil čarný vid.

Díva sa, hlavou pokyvuje,
zdiaľky mu bozky posiela,
ihravá špliecha, vodou pluje,
plače — jak decko veselá,
svätého vábi lahodami:
»Poď, poď«! čuť v snivej tíšine,
vznesie sa krásna nad vodami,
až razom zmizne v hlbine.

Na tretí deň pustovník v súžbe
na brehu sedel jazera;
zjav čarovný tam strežie v túžbe
a do súmraku pozerá...
Keď zore nocou presinely,
niet mnícha, niet ho v obvode.
Len bradu sivú uvidely
detušky plynúť po vode.

Ľudmila Podjavorinská.

Pamätám . . .

(A. Puškin.)

Pamätám čudné okamženie:
keď zjavila si sa mi ty,
jak preletavé snovidenie,
jak genij čistej krásoty.

V súženiach strasti beznádejnej
trapený márne mukami,
zvuk reči tvojej čul som nežnej,
v sne zjavovala si sa mi. —

Čas prchal. Búrnych porýv údel
rozplašil dávne túženia:
som hlas tvoj nežný pozabudol
i čarovné snovidenia...

Pošmúrne, hlucho jednotvárne
plynuly môjho žitia dni,
nadšenie nepoznal som čarné,
zapadla láska, slzy, sny...

Tu zrazu prišlo prebudenie!
zase si sa zjavila ty,
jak preletavé snovidenie,
jak genij čistej krásoty.

A srdce zase úfnosť chová:
v ňom vzkriesilo sa na radosť
nadšenie, viera v božstvo — znova
slzy i snenia i lúbosť...

Ľudmila Podjavorinská.

Verše lúbostné.

Janka Jesenského.

IV.

Je večer. Ticho sadá prach.
Akoby hviezdy rozsypali
na breh a na budínsky svah,
sa nočné svetlá zajagaly,
noriac sa v tmavý vody val,
sťa dlhé archanjelské meče.
Pahorok nízky si na plece

odieva fialový šál
z priehľadnej, vzdušnej, jemnej látky.
Tam z voľnej diaľky ide stín,
sťa medveď Hlce pohľad sladký
na les a ostrov Margitin,
kde hudba hrá...
A tóny známe
mi kedy-tedy udrú v sluch,
v ne ako v biele, nežné ramä
ukladá svoju hlavu duch...

Dom s terrassou nad malým sadom.
Tiež bola noc, sa pamätám.
Svetielka nočné hasly radom,
mihotajúce tu a tam
po uliciach a oknách domov.
Za krov sa plný mesiac skryl,
len vrcholce nehybných stromov
mdlým svetlom svojím pozlátil
a zapadol. Zo sadu viala
kvitnúcich kvetov vôňa k nám.
Noc chladný rozum opájala
a cit a cit zostával sám,
vždy väčší, plnší, dvíhajúci
to more vo dne mŕtvych vĺn,
nesúc na sebe milujúci
a drahý, milovaný čln,
čln s tebou, dievča čiernych vlasov, —
čo tak rád, tak rád spomínam,
čopriam by slza blysla riasou,
ňouž neraz plnú dušu mám. —
Staby sa pavučinky v chvíli
prejasnej v pozdnej jaseni
vo venec letkom poovily
na bielom, drahom kameni,
tak kolo čela s' ony spriadly.
A staby na sňah svieži z chmár
dva čierne uhli boly padly
ta v tvári černel očú pár...
To more vĺn ku člnu ťahlo,
ťahol k pobúreným vlnám čln
a dvoje duší utonulo
v príboji búrnom vlastných vĺn.

Jej pieseň znie... Ty len mňa rada
a veríš, teba rád že mám...
No zatriasol sa jazyk hada
a syčal, že to všetko klam,
že otravu do mojich zrakov

mi sype, neprestanúc lhať,
ten motýľ s farbou dvestorakou,
ja uveril — a lhal mi had...
Ten sykot vhupol v pieseň znáhla
a ruža moja milená
po vlase viery darmo práhla,
až vyschol život koreňa.

Oj, vráť sa!. . Veď už idú tóny.
Ciest okružných ich bije vresk.
Melodie bojacnej stesk
cveng, huk a šumot drsný honí.
Zatmieva sa už šedá diaľ,
čez ňu sa kradmo rieka pliži.
Pahorkov už počernel šál,
svod blankytu sa tíško níži.
Breh zmizol. Iba kde-tu vež
čnie tmavým prstom do vysoka,
ako by bodal do nebies
čistého, modravého oka,
čo niekdys' chmárkou zakryje.
Tudolu trblietavé plamy,
sťa diamanty v kolié
na čiernej toalette dámy
sa blysnú v lampách večerných,
až s chlumu vŕškov dolu skáču
prez rieku, vlnách vo čiernych
si svoje biele údy máču
a k brehu, kde ja zastal som,
ta idú celým ohňostrojom,
sťa v ples za ľahkým životom
s veselým, šťastným nepokojom.

Oj, kde si, prešlá tíška noci
a chvíle pominulé v nej?
Kde hĺbka prižmúrených očí?
Sen sladký v láske zbudenej?
Dvoch otvorených duši chvenie,
ich radostný, nečujný plač?
Čo bolo raz na okamženie
a nebude, nepríde viac? —

V.

Noc sadla v dvor. Pod agátom
ste, peň objímuc jeho, stáli.
Nad nami neba ornátom
sa hviezdy jasné ligotaly.
Van tichý, mäkký, júlový
vial ani povzdych roztúžený.

Tvár vašej obluk sňahový
sa belel v teplej noci tieni.
Len vlasov zakryl čierny jas,
a vaše svetlosivé oči,
rty rudé zmenil v tmavý pás
priezračný závoj letnej noci.
Bez slova v tíške cítil som,
že vaše myšlienky sú moje,
že sťa ku hviezdam blankytom,
mne k srdcu vášmu ďaleko je,
že uzavretý jeho svet
nepoškvrnený, biely, svätý
otvorí ten váš nemý ret
len za ten jeden prsteň zlatý
čo pojí večne k tvári tvár,
na veky dáva dlaň do dlani,
hruď hrudi, očiam očú pár,
v tom prikázanom milovaní...

A srdce moje vetra van,
od stromu ku druhému letí,
od vŕšku k vŕšku, s pláne v pláň
rozsieva, trhá slabé kvety.
Bolestný mu je lásky mier,
tie prikázania veľmi ťažké;
vták voľný, — šíry, voľný smer!
Nemôže verným zostať v láske!

A predsa vás, vás jednu rád.
Tak ľúbiť mne je najmožnejšie.
Ja neviem väčšmi milovať,
nežnejšie, ešte horúcejšie
rozpáliť dušu, väčší plam
položiť v teplé oči svoje, —
nie, radšej, ako vás ja mám,
milovať väčšmi nemožno je.
Vášho zjavu lúčny kmit
pocitu každou vlnkou letí,
pomyslu každú zláti niť
a v každý pohyb žitia svieti.
Veď cítim, vždycky cítim vás,
keď myslím, vždycky myslím vami,
a kade kročím, váš obraz
ja nesiem s sebou v celovaní!

A vy nechcete otvoriť
ten závor svojej drahej hrudi,
len akby sa chcel pokoriť:
v žľab jeden shrnúť všetky prúdy,

vždy jedným potiecť korytom
a iné kvetné luhy zhrdiť,
že neodlietnem pocitom,
čo mám, od vás, kým žijem, stvrdiť
tou prísahou, čo vôle skvost
nám putná stuhou ligotavou
obrúčky z kova. Viem už dosť:
vy milujete — ale hlavou.

Ach. Padla noc na tichý dvor.
Objíma agát vaša ruka.
Temená ztrácajú sa hôr.
Desiatu starý hlásnik túka.
Bielučká, krásna vaša tvár
pod listami vo tieňoch noci
zarudlých vašich retov pár,
pár mäkkých sivo-modrých očí
splynuly v obraz čiernych čiar,
a čo raz viacej, sťa do bani
by púšťal sa jediný žiar,
sa norí v tmu svet milovaný.

Z pozostalosti Ondreja Bellu.

Hrdličky.

Kdeže, sivé, kde, hrdličky?
»Hej, do žita, do pšeničky;
belie sa už, zlatie niva,
teraz hody, skoro žnivá.«

A ty, sivá, osamelá,
čože si ty neletela?
»Mne je milšie vŕkať v stine
nad jarčekom na jelšine.« —

Neskosil som riadok trávy,
letel holub popolavý,
a z jelšiny tam nad jarkom
zvrkútalo pekným párkom.

Vrkútalo, cukrovalo,
až sa stráňou ozývalo...
Ach, neviete, nič neviete,
čo bez lásky nelačniete!

Starodávna milá . . .

Starodávna milá,
kdeže si chodila?
Suknička zrosená
po samé kolená

A ja som brodila
tým samým chodníčkom,
kadiaľ som chodila
dakedy s Janičkom.

Kalina, malina . . .

Kalina, malina,
červená jahoda,
nevydaj sa, dievča,
ešte ťa je škoda.

Dokým si vo venci,
smeješ sa s mládenci,
keď budeš raz v čepci,
budeš vtáčkom v klepci.

A ten dudáš . . .

A ten dudáš dudy má,
hej, o zlatom rožku,
a čo akú zadudá,
hneď veselšie trošku.

Tu máš, turák, dudášku,
tu máš turák celý:
zahraj takú, čo sa mi
srdce rozveseli! . . .

Hviezdy moje . . .

Hviezdy moje, sestry moje,
ľúbim vašu bledú krásu;
rád na jasné hľadím nebo
v tichu večerného času.

Rád ja túžby, čo im zrakov
ani čierna noc nezhasí,
čo v tmách svetlo rozlievajú,
svetlo strážno, svetlo spásy.

Prehľad slovenskej literatúry z r. 1903.

Podáva *Ľud. V. Rizner.*

(Pokračovanie.)

(Bulla Frant.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 383.

(Bulla Jur.) Životopisné dáta. Malý Ottův Slovník Naučný I. str. 383.

Bunčák Ľud. Rodinná výchova. Dennica č. 2—5, 7, 9, 11, 12.

Bureš Al. Týdenní výlet na Tatry a Bezkydy. Časopis turistů XIV. str. 313.

Burian Ján (Porub.) Rodičom slovenským. Rod. a Šk. č. 1. Smiech a veselá myseľ čo zdravotné a vychovateľské prostriedky. Tamže č. 1. Školská pädopathologia. Tamže č. 8. S novou silou do školskej práce. Tamže č. 9. Rozmer učebnej látky. Tamže č. 9. Ktoré zásady a známosti vychovateľské maly by si žiačky priniesť do praktického života. Tamže č. 11. Smutné pomery nášho školstva. Tamže č. 12.

Bystrička. Starožitnícke nálezy na bystrickom Hrádku v Turci. Od dr. Jána Petrikovicha. Čas. MSS. č. 5, 6.

B. Žeň mnohá, ale delníkov málo! C. Listy č. 5.

B. A. Zabijačka na Dolniakoch. N. Nov. č. 159.

B. D. Za † O. Bellom. Dennica č. 11.

B—ský. Grúnikovci. N. Nov. č. 132. Z mračných dní života. Tamže č. 135. Na večierku. Tamže č. 138, 139. Maliar. Tamže č. 144, 145. Kartár. Tamže. č. 150, 151. O zmarenej vernej láske. Tamže č. 156. Na Sylvestra. Tamže č. 159.

B—ý P. A. Cestujme po Slovensku. Českosl. Vzáj. č. 3.

Cemper Stáňa Maria († v auguste 1903.) Slovači chudá. Českosl. Vzáj. č. 1. Píseň naděje. Tamže č. 1. — Mladá láska. Dennica č. 4. Jarní den. Tamže č. 4. Co mocnějšího nad lásku. Tamže č. 5. Píseň. Tamže č. 6. Jak rád... Tamže č. 6. Popěvek. Tamže č. 6.

Cibislavský. Ako sa môj priateľ oženil. N. Nov. č. 4, 5. Vlažnosť a lenivosť. Tamže č. 25. Nádej a prosba. Tamže č. 46. Do Žiliny a nazpäť. Tamže č. 140—142. Návrat. Tamže č. 159.

Cilka. Prekvapenie na Ježiška. N. Nov. č. 157.

Cimrák J. (—k.) *Kázeň,* ktorú pri službách Božích, pred otvorením seniorálneho konventu, dňa 10. júla 1902 v chráme ev. a. v. nemecko-lupčianskom držal. Ružomberok, 1903. Tlačou knihtlačiarne Salva & Herle; v. 8° str. 7. — Zo života cirkve sielnickej. C. Listy č. 2.

Claudius M. Spev žencov. Preložil Podtatranský. N. Hlás. č 16.

Coeur Joli. Vetroplachovia. Sl. Nov. č. 224.

(Cochius Ján) († Nekrolog. N. Nov. č. 147.

Cromer J. J. Amsterdamský jarmok. Prel. P. H. Ľud. Nov. č. 48—51.

Cserényi Karol. V Sylvestrovú noc. Slov. Nov. č. 291—293.

Csongrádi Ladislav. Láska. Poslov Fr. Lepies. Tamže č. 243—246.

Cyprian. Výklad evanjelia. Nedeľa šiesta pôstna. Kazateľňa str. 156. Ako môžeme obsiahnuť požehnanie Božie na naše polia. Pri processii na deň sv. Urbana do viníc alebo inokedy do poľa k vyproseniu úrody. Tamže str. 205.

Czambel Dr. Samo. *Slováci a ich reč.* Napísal — —. Nákladom vlastným. V Budapešti, 1903. Tlačou c. a k. dvornej kníhtlač. V. Hornyánszkeho; 8° str. 269 a 3. (Hlas. Od —r. str. 245—248. N. Nov. od Jozefa Škultétyho č. 95, 100, 101, 103, 104. Slov. Nov. č. 164. Slov. Pohľady. Od Škultétyho str. 517 a 709—714. Slov. Týždenník č. 5.)

Czambel Danielovič Samuel. Povedz pravdu v. Vértesi A. Román, ktorý sa počína u konca v. Sas E. Ako treba robiť verše v. Gárdonyi G. Prvá lastovička v. Herczeg Fr. — Betlehemská hra. Zo Zvolenskej Lupče. Slov. Pohľady str. 779—785. — Anuška bude mníškou v. Gárdonyi G. Tetka Mária a ujček Štefan v. Gárdonyi G.

C. J. ml. Svoj k svojmu. Dolnoz. Slovák č. 5. Rodičia, dbajte o vzdelanosť. Tamže č. 7. Akože je to s nami? Tamže č. 11.

Čajak Ján. Predaj hory. N. Nov. č. 11, 12. Básnik. Tamže č. 24. Pred oltárom. Povesť. Slov. Pohľ. str. 522—532, 591—610, 674—688, 741—753.

Čajda Ďuro. Je redaktorom „Černokňažníka“ a členom redakcie „Nár. Novín“.

Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Rediguje A. Sokolík. Ročník VI. Vychodí každé dva mesiace vo v. 8° o 16. str. v Turč. Sv. Martine. Tlačou kníhtlač. účastinárskeho spolku.

Čebratský K. S. v. Salva K.

Čečotka Karol (—tka). Zlodej. Z hollandského. Slov. Nov. č. 68. Nazarén v. Kenedi Gejza. Venec v. de Lysa G. Zamenené listy. (Preklad.) Slov. Nov. č. 139. Zuzka píše list v. Szabó Andrej. Chorá v. Szőllősi Zigm. Eliáš v. Tolstoj. Príhoda Jána Olssona v. Hedenstjern A. Cudzinec v. Prévost Marcel. Dvaja pisári v. Berczik Árpád. Poľovnícka historka v. Budiščev A. Osud. Z franc. Slov. Nov. č. 186. Starý a mladý železničiar v. Geisslová. Obrázok z dediny. (Preklad.) Slov. Nov. č. 195, 196. Flauta pána farára. Dľa A. Th. Tamže č. 216.

Čechov A. P. *Medveď.* Žart v jednom dejstve. Napísal — —. Preložil Tajovský. V Ružomberku. Tlačou kníhtlačiarne Salva & Herle. 1903; 8°, str. 15. — *Z blata do kaluže.* Prel. J. Maro. V. *Bibliotéka Románová,* sošit 7. — Medveď. Žart v jednom dejstve. Prel. Tajovský. Hlas str. 6—18. — Strachy. Prel. J. Maro. Knižky, Záb. a pouč. III., sv. 3., str. 43—52. — Klebeta. Prel. O. Lud. Nov. č. 15. Zármutok. Prel. A. Škarvan. Tamže č. 36. Tajnosť. Prel. J. Maro. N. Nov. č. 15. Kysnutie umov. (Z letopisov jednoho mesta.) Prel. J. Maro. Tamže č. 28. Bosorka. Prel. J. Klen. Tamže č. 29. 30. Basistov román. Prel. J. Maro. N. Nov. č. 33. Rečník. Prel. J. Maro. Tamže č. 65. Ženské šťastie. Prel. J. Maro. Tamže

č. 67. Strašná noc. Prel. H. D. Pokrok č. 2—4. Novoročný pozdrav. Slov. Nov. č. 1. — Strašná noc. Prel. B. Š. Slov. Pohľ. str. 167—171.

Čermák Kliment. Tykání a vykání u dětí česko-slovenských. C. Lid XII, str. 357—360.

Černokňažník. Humoristicko-satyrický časopis. Redaktor a vydavateľ Ďuro Čajda. Ročník XXVIII. Vychádza 25. dňa každého mesiaca vo v. 8° v Turč. Sv. Martine. Tlačou kníhtl. účast. spolku.

Černý Adolf. Protest amerických Slováků proti oslavě Košutově. Slov. Přehled str. 88. Tiskové processy na Slovensku. Tamže str. 327. Die Unterdrückung der Slovaken durch die Magyaren. (Rec.) Tamže str. 430—732.

Červienka Andrej. Prívet. Posol sv. A. č. 1. Inokedy a teraz. Tamže č. 1. O nevýslovnej láske Kristovej, že Oltárnu Sviatosť ustanovil. Tamže č. 2, 3. Hlas Ježiša zo svätostánku. Tamže č. 3. Ku dňu Zvestovania Panny Márie. Tamže č. 3. Alleluja! Víťazosláva Pána Ježiša! Tamže č. 4. O prítomnosti Krista vo Sviatosti Oltárnej. Tamže č. 4, 5. Slávnosť Božieho Tela č. 6. O príprave, ktorú vznešenosť a dôstojnosť Sviatosti Oltárnej od nás požaduje. Tamže č. 6—8. V deň Navštívenia Panny Márie. Tamže č. 7. „Zdravas Kráľovna, Matko milosrdenstva!“ Kráľ. sv. Ruž. č. 8. Blažená smrť a nanebovzatie Panny Márie. Posol sv. A. č. 8. O príprave k svätému prijímaniu ohľadom rozjímania. Tamže č. 9. V deň narodenia Panny Marie. Tamže č. 9. O, Mária, pomocnico kresťanov, oroduj za nás! Tamže č. 10. Jako po prijatí velebnej Sviatosti držať sa a jaké vďakočinenia konať máme? Tamže č. 10, 11. Na Všechsvätých. Tamže č. 11. Sláva na vysosti Bohu a na zemi pokoj ľuďom dobrej vôle. Tamže č. 12. Svätá noc. Tamže č. 12. Vážne napomenutia všetkým ct. čitateľom „Posla sv. Antona“ na konci roku. Tamže č. 12. — Bol hlavným spolupracovníkom „Posla svätého Antona.“

Čibukov. Nie je všetko zlato, čo sa blyští. N. Nov. č. 45.

Čišinski J. Kedy vydáš sa... Prel. F. V. Ľud. Nov. č. 41.

Čítanka, Evanjelická, pre školy. V. Uram.

Čítanka pre druhú a tretiu triedu škôl ev. a. v. slovenských. V. Bella Ján.

Čorović Svet. Po polnoci. Črta. Zo srb. A. B. Nár. Hlásnik č. 15.

(Čvikota Matej) († 15. apr. 1903.) Nekrolog N. Hlásnik č. 9. N. Noviny č. 53.

Daniel. Na mena. Dennica č. 8.

Daubner Alojs. Redigoval „Posla b. Srdca Ježišovho.“

Daudet A. Veľký piatok za časov hrúzovlády. Ľud. Nov. č. 1, 2. — Mrtvý mladoženích. Slov. Nov. č. 10, 11.

Daxnerová Mária († 31. mája 1901.) Rýchla pokuta. Ev. Kal. str. 68, 69. Opustené dieťa. Tamže str. 69—83.

Dejiny uhorského boja za slobodu r. 1848—1849. V. Pechány Dr. Adolf.

Demeter. Kázeň z príležitosti 900-ročného jubilea katolíctva v Uhrách, povedaná vo Višňovom na deň Narodenia P. Márie r. 1900. Kazateľňa str. 304. Stav cirkve katolíckej ohľadom na našu

vlasť. Sviatok sv. Štefana kráľa uh. Tamže str. 309. Kázeň pri posviacke obnoveného chrámu višňovského dňa 8. sept. 1902 povedaná. Tamže str. 324. Mária útočište hriešnikov. Slávnosť Narodenia P. Márie. Tamže str. 325.

Dennica. Ženský list pre poučenie a zábavu. Ročník VI. Redaktorka: Terezia Vansová na Píle pri Tisovci. Vychádza mesačne raz vo v. 8° o 16—24 str. Čísla 1—5 vyšly v Ružomberku tlačou kníhtl. Salva & Herle, čísla 6—12 tlačou kníhtlačiarne Šimona Roháčka v Modre.

Déri Julius. Prehnaná mladucha. Slov. Nov. č. 247.

Djorović Svetozár. Sňah. Črta. Preložil Revka. N. Nov. č. 2. Druhovia. Črta. Prel. V. M. Tamže č. 6.

Dobroľub. Ozvena na článok Bellov, v Cirk. Listoch uverejnený. Rod. a Šk. č. 2, 3.

(Dohnány Jozef) († 4. dec. 1903.) Nekrolog. N. Hlásnik č. 24. Nár. Nov. č. 150.

Domanović Radoj M. Spevákova Veľká noc. Prel. V. M. Nár. Nov. č. 46.

Domány Kornelia. Lívia. Slov. Nov. č. 53.

Donoval Ján v. Tichomír.

Don Motúz. Bál. Nár. Nov. č. 4. Slečny. (Figúrky k spoločenskému románu.) Tamže č. 34, 35.

Dostál Alojs. Z lásky — hnev. Poslovenčil — ška. Knižky, záb. a poučné III. sv. 3., str. 1—18.

Dovalovský P. K. Žilinská priemyselná výstavka. Slov. Týžd. č. 8—10.

Drobný J. Ustavení odboru „Československ. Jednoty" v Prostějově. Československ. Vzáj. č. 3.

Drož Gustáv. Otec a jeho dcéra. Poslovenčila Anička R. Slov. Nov. č. 207.

Drož Karol. Ku pěti stavům Spišským. Z tatranské makulatury. Časopis turistů XIV. str. 46, 97, 132.

Dugovich Titusz. *A tót nemzetiségi mozgalmak fejlödésének története.* Nyomatott a turócz-szent-mártoni magyar nyomdában. 1903; 8° str. 105. (N. Nov. č. 51, 52, 54.)

D. Veno. Z mad. Dennica č. 4. Matka. Kresba. Z nem. Tamže č. 6.

D. H. Strašná noc v. Čechov A. P.

D. J. Ze života P. J. Šafaříka. Zvon IV. č. 7.

D. J. J. Slovensko a Poláci. Českosl. Vzáj. č. 1. Uherské Slovensko a český kapitál. Tamže č. 1, 2.

D. M. Ozvena na „Pieseň moja: vtáča malé..." Dennica č. 5. Na mena. Tamže č. 8.

D. —ský. Príčiny vysťahovania. Lud. Nov. č. 10—13.

D—ý. Zvädlé listie v. Borch M. Podivný kupec v. Malonyay D. Blaženosť má pravdu v. Malonyay D. Striga na rohu v. Malonyay D. Krach v. Malonyay D. Pán Boh sa postará v. Malonyay D. Svet v. Malonyay D. Byt do prenajmu v. Malonyay D. „Ku Salamanderovi" v. Malonyay D. Odpočinok v. Malonyay D. Neverný. Bájna hra v 3 dejstvách a dobrou po

20-ich rokoch. Slov. Nov. č. 147—162. Dunčo v. Porzó. Žreb v. Szomaházy Št. — Kristofero v. Krummacher.

(Pokračovanie.)

Slovenský jazyk, živá starina.

Z reči slovensko-ľupčianskej.[1])

Podáva *Samo Czambel-Danielovič.*

fefere: Dau mu fefere, čô pes vys...
ficko — mužik šelma (viac nežné).
finkať — ťnukať, plakať.
fifírič — človek (nadávka).
flokáň — okáň, t. j. mužský veľkých očí; flokaňa, flokačka je r. ž.
frflať — rozprávať. Ňefrfli mi tolko poza uši!
frfotať, lekvár, keď sa varí, frfoce; i víno, keď sa leje do fľaše, popri prelieváku frfoce.
frňadiť — márniť nemilobohu. Celý majetok len tak rozfrňadiu.
frndoliť — utekať, obyčajne drobnými kroky.
fúčel (dem. fúčlik) — kus: Máme aj my volakolko fúčlikov zeme; alebo: na fúčle ho dotrhalo.
fujak — vetor.
fujavica — závej.
* fuňa — fufnavá ženská. (Dľa tohoto bude hádam i fuňo?)
Gáge — husy u detí: Ďeže pasieš gáge?
galgan — planec, hlaváň.
gandžavec, gandžoš — človek ranavého tela, gandžovô telo — ranavé.
gatka, pl. gatke (zjem.) — hus.
gebriť — mazať; zagebrený, zamazaný.
gegnúť — myknúť, trhnúť: Geglo v ňom.
glembaj — farbavý človek.
glembavý človek — farbavý.
gňiaviť — špatne, omálave jesť; rozgňiaviť — rozmiesiť (zubami alebo i nohou).
gogol, gogolec — pažerák: Sliepke maju plňie gogole nažrafie.
grbiale — kosti: Len grbiale čô na ňom trčia (chudý).
*grňa — ženská s veľkou hlavou.
Hafriť — utekať, bežať.
halbica, -ička — hlinená nádoba na pálené.
hampula — istá hlinená nádoba krčahovitej podoby.
haplpáň — muž so zarastenou bradou, starigáň.
hegať — hádzať, metať (voz po skalách).
hýl — chudé, slabé a vysokého zrastu decko.

[1]) Vidz str. 339.

hňiapať — merdare.
hojdačka — kolísačka.
hojdať — kolísať.
holengačka — kolísačka (ohebný konec stromu býva ňou).
holengať — kolísať, knísať, opálať.
holomok — planec.
honosiť sa — pýšiť.
honziť — šteklíť, chodiť: Vlas mi honzí po hrdle, alebo: Volačo mi honzí v hlave (t. j. vo vlasoch), pozri mi, Marka.
horosvet. Názvu toho užíva sa na pr. takto: To sa lieskovce ako horosvet! čo značí, že sú lieskovce pekné, žlté. Čo sa menuje horosvetom, neviem; pravdepodobne nejaký hórny kvet.
hrdza, tak menuje sa i dážď, padajúci, keď je slnko.
hriech: Tam je teraz hriech — zvada, nepokoj.
hryzovisko — trápenie, kríž: To je hryzovisko s takým ožranom.
hruštička — konvalia.
humplovať — drať, kaziť, nivočiť.
hurhaj — veľký hluk.
huriauk — krik, škrek. Huriauk robia aňi na rákoši (o deťoch spoločne kričiacich).
hurtaj, hurtoš — človek basového hlasu a „na hŕbu“ (chytro) hovoriaci.
hvaždiť — sekať, rezať, strúhať: Za okamih nahvaždiu kopu dreva, sečky; zahvaždiu si do ruky (zasal, zarezal).
Chajda — vulva (nia chatrč!)
chamrať, chamriť — habkať.
chamrtiť — hemžiť (o červíkoch v mäse).
charmať — nešikovne sa obliekať.
chmulo — sprosták.
chrapšťať — hlas, aký vydáva na pr. haluzina, lomiaca sa pod nohami.
chrčať — piskľavo dýchať.
chropnúť — zadrieť: Chroplo mu do prsta drevo.
chrúmať — jesť niečo chrúpavého: Fizolne ešťe chrumkaju (totiž pod zubami) — zle sú uvarené.
chrumst — chrúpanie: Cukor jedou aš taký chrumst stáu, aš tak chrumšťalo mu pot zubami.
chruňo — hlupák, sprosták.
chvístať — riedkym lajnić a prudko (na pr. na husy to povedia).
Jačať — vrieskave nariekať (o deťoch).
jak — jačanie.
jasietka — zlostné dievča.
jatriť — zbierať sa: Prst sa mu jatrí.
jazyčiť, vyjazyčiť — rozprávať, vyklebetiť.
jazyčnica — žena, ktorá rada rozpráva, dakedy i klebetnica.
jedovať — hnevať, zlostiť.
ježiť sa, to isté.
Kaďúch, kto bzdie.
kako (maliarovie, pridáva sa) — zamazaný, zanečistený človek.

kálať — štiepať, rúbať (drevo).

kalika — človek schopný i toho, čo by sa o ňom nepredpokladalo, huncút, šibal, planec.

kapať. Keď je reč o sňahu, značí, že sa topí; kapať s tela — chudnúť; skapau mu z očú — zmizol mu so zraku; skapal mu kabát, ukradli mu ho; už to zakapúva — zahynuje; mesiac je na kapaní — ubýva ho; mau skapať od hamby — zhynúť.

kátla — dlho a daromne sa túlajúca. Názvu toho dávajú tak mužským jako i ženským.

kazár — disciplina. Slova toho užíva sa takto: má plaňího kazára pri sebe; ňemá žiadňiho kazára; ja ťa naučím kazáru, ak ho nevieš.

keckať — ráňať: Opkeckať jablká (týčkou).

kecnúť — zľahka udrieť po prstoch (paličkou, papekom).

kinkať: svieca kinká — dohára; len tak kinká to svetlo — zle horí, kedy-vtedy vzplanie.

kynožiť — ničiť, plieniť.

kypta — ruka.

kýptik — prst, z ktorého chybuje.

kyptoš — kľavý, okýptený (zmrzačených rukú) človek.

Literatúra a umenie.

Lacík. Rozprávka. Napísal *August Horislav Škultéty*. Turčiansky Sv. Martin. Tlačou a nákladom J. Gašparíka, knihkupca a knihtlačiara. 1904. Str. 16, 16°. Cena 10 halierov. — Odtlačeno zo „Zorničky" 1871.

А. С. Будиловичъ, КЪ ВОПРОСУ О ПЛЕМЕННЫХЪ ОТНОШЕНІЯХЪ ВЪ УГОРСКОЙ РУСИ. С.-Петербургъ, 1904. Str. 15, 8°.

Buddhismus. Napsal dr. Alois Lang. 1904. Moravská Ostrava. Str. 134, 8°.

Obsah: Před Buddhou — Životopisný nástin Buddhův. Buddha a ženy. Nauka Buddhova. Buddhismus po stránce spekulativní. Mravouka Buddhova. a) Sangha (bratrstvo). b) Život buddhistických mnichů. c) Buddhistická všeláska. d) Buddhističtí věřící (laici). — Výbor buddh. podobenství a legend. (Na týchto niet ničoho zvláštneho. Na pr.: *Slepec od narození.* Řekl slepec od narození: „Nevěřím v světlo a jeho jevy; není barev, není slunce, ani měsíce, ani hvězd. Nikdo těch věcí neviděl!" Marně se pokoušeli přátelé, aby slepce o opaku přesvědčili. Stále odpíral: „Vše je klamem; kdyby bylo barev, musel bych je hmatat a cítit." Lékař smíchal čtyři léky a těmi vyléčil slepce, že viděl. — Tathagata je lékařem a čtyři léky jsou čtyři svaté pravdy.) — Závěrek.

Dílo. Ročník 2. List věnovaný původní tvorbě české, hlavně dekorativní. Revue des beaux arts tchèques surtout décoratifs. Nákladem Jednoty Umělců Výtvarných v Praze. 1904. Číslo 2. a 3.

Rok 1904. Sošit 7.

Slovenské Pohľady.

Quodlibet s cesty z Bošáckej doliny do Pezinku a nazpäť.

Od *Joz. L. Holubyho.*

Prosím, nedržte ma za professora quodlibetára, jaký bývali za starodávna na pražskej universite, lebo nie som ani professorom, ani veľkomeštiakom, ale len jednoduchým dedinárom, a v tomto mojom podlopenickom, tichom kútku sa tak dobre cítim, jako červík v chrene; ale predsa mi to dobre padne, keď sa kedy-tedy vykývam z domu, abych sa aj za chotár podíval a sa z jednotvárneho živorenia povyrazil. Dľa domnenia jedného Bošáčana netreba k professorstvu ani tak mnoho študovania, keby to malo byť pravda, čo na svoju chválu povedal: „Já som len tri týdne chodzil do školy, a viem vác, než nejeden professor.“ Ja ale úprimne vyznám, že do mňa čez celú retortu gymnasiálnych tried a za viac než tri roky akademického učenia toľko vedomostí všetci professori — a bolo ich hodne mnoho — nenavlievali, že bych sa mohol vyrovnať čo len professorovi quodlibetárovi, blahej pamäti. Že mi ale pri písaní pero skáče od jedného predmetu k druhému a že miešam quadrato rotundis (štvorhranné s okrúhlym): nuž i túto moju miešaninu nechcem vydávať za učené pojednanie, jaké zo mňa ani nevystane, ale ju menujem len quodlibetom, čím v skutočnosti je. A jak vás, ctení čitatelia, na chvíľku pobavím, nemusím povedať: oleum et operam perdidi, ale mám dušu na mieste. Už tomu budú skoro dva roky, čo som sa v Pohľadoch neohlásil. Aby ste si tedy nemysleli, že som už tam, kam ma temer všetci moji bývalí spolužiaci predišli, ale že ešte žijem a kývam sa, ba od krátkeho času aj sa krívam: idem si s vami trošku pobesedovať.

Už ma to dosť mrzelo, že som celé dva roky nebol v Pezinku; preto, aby sa nezdalo, že o rodinu nestojím, vybral som sa dňa 6. júna z domu a za celé 3 hodiny som sa v kasni železničného voza poriadne smažil, až ma v Pezinku o $^3/_4$1 hodinu vypustili. Kedysi bol by som sa musel za pol druha dňa na voze natriasať, na každom mýte publikánskemu Cerberovi obolus platiť, po Trnavu aspoň tri razy pri krčmách kone kŕmiť, v Trnave nocovať, i to len na voze, lebo len buď bohatí ľudia, lebo márnotratníci platili za izbu v hostinci, — a na druhý deň, jak sa na voze nič nezkazilo alebo koňom nič nestalo, okolo poludnia by som sa konečne bol

doštveral na cieľ cesty. Teraz nedbám, nech si je horúčosť jaká chce, nech ma len železnicas koro dopratá ta, kam mám narajdované. Bol som ale už doma odhodlaný, že keby sa tak železničiarom zase zaráčilo strajkovať, ani za svet nebol bych sa vrátil domov, ale ani bych nebol čakal, jako Dora na jelito, na ukončenie strajku, ale prehodím botanickú kapsu cez plece a doštverám sa predsa z ktorejkoľvek stanice na miesto, a jak by ma strajk už v Pezinku zastihol, oprobujem, či by som potrafil nazpäť domov na ševcových tátošoch po tej ceste, po ktorej som jako modranský alumnista-fizulár pred 56 rokami čez Orešany, Smolenice, Nádaš, Brezovú a Myjavu chodieval. Bola by to síce bývala do Bošáckej doliny veľkému makovníku podobná zbytočná okľuka, lebo na Trnavu, Kostolany, Čachtice a Nové Mesto bolo by mi omnoho bližšie bývalo, zato ale bol by som videl kraje od viac než polstoročia nevidené. Že v noci nerád cestujem, a čo len do Pezinku v noci ani cestovať nemusím, nebolo by ma ani to hnevalo, keby strajkujúci železničiari aj v šírom poli boli vlak zastavili, lebo by som sa aj tam bol dôkladne poobzeral, či nenaďabím na dajakú vzácnu rastlinu. Ale vlak uháňal, keď sa rušňu dali uhlia nažrať a vody naslopať, a ja som musel prestať na chuti kúštik sveta pešou nohou precestovať, a aj žena si usporila kázeň, jakú mi držiava, keď — jako ona hovorí — bravúrny kúštik vyvediem a 3—4 hodiny pešo jachám, jako nedávno z Trenčína do Melčíc, keď sa mi v našej drotárskej metropoli nechcelo zabíjať čas čakaním na večerný vlak a zachcelo sa mi navštíviť milého priateľa Roya v jeho melčickom Tusculum, do ktorého sa z kochanovskej fary na odpočinok utiahol.

Kde-tu ešte bolo vidno železničiarov vo vojenskej uniforme službu konať, nie exercírke, ale železničnej premávke k vôli. Počas železničného strajku od 22—26. apríla my dedinári inej škody sme nepocítili, len tú, že sme za pár dní pošty nedostali; ale na trati boli rozostavení vojaci a honvédi, aby dajakí chunchuzi alebo domorodí boxeri nedostali laskominy na vyhadzovanie koľajníc alebo porúchanie mostov. Ale v našom kraji bolo cicho wszędzie, głucho wszędzie. Len jeden Židáčik nariekal predo mnou, že mu kdesi bedny s vajcami trčia. Potešil som ho, aby si z toho nič nerobil, lebo jak sa mu tie vajcia, než sa dostanú do Viedne, v bednách vykľujú a v podobe kuriat na miesto sa dostanú, bude mať aj z toho miesto pšóresu dobrý rebach. Nám dedinárom bolo ľahko žartovať, lebo u nás potraviny v cene neposkočily, jako sa to stalo po veľkých mestách, ktoré sú odkázané na dovoz potravín z vonkova. Z Budapešti písala jedna pani sem, jak vysoko poskočily tam mnohé potravné články, a jako krikľavý prípad spomínala, že museli platiť 9—10 krajciarov za vajce, kdežto sa ich u nás predávalo za 20 krajciarov 11 kusov. Nuž ale nemusia mať veľkomeštiaci len samé býčie zápasy, tieto barbarské zábavy krvelačných, všetkými pôžitkami presýtených ľudí, samé divadlá a iné parády, dostihy a šantány a celý rad čas a peniaz mrhajúcich zábav; nech pustia aj chlp za potraviny potrebné, len keby tá drahota neťažila aj pracujúci ľud! Už je darmo, ja si chválim tichý dedinský život, kde sa

o býčich zápasoch, divadlách, cirkusoch a podobných, na ubíjanie času a vyhadzovanie peňazí slúžiacich zábavách, ale ani o massových demonštráciach, krikľavých pochodoch, pouličných shonbách a podobných výrastkoch bujnosti alebo zúfalstva, nikomu ani len nesníva, a ľudia, políčka svoje s chuťou obrábajúci, majú celoročne okolo domu a hospodárstva múdrejšie a osožnejšie zaneprázdnenia, než sú všetky veľkomestské zábavy. Kto sa jaší len za divadlami, čas nemilobohu mrhajúcimi spoločnosťami, prechádzkami po bulevároch, fajčení a popíjaní na nádražiach, po samých piknikoch a žurfixoch čo len s klobásami a jelitami: ten nech do tichej dediny ani nechodí, lebo toho všetkého tam nemajú a neznajú, a kto by to na dedinách hľadal, toho by vysmiali. Ale zato nemáme na dedinách ani legie darmošlapov, darmožrútov, prešibaných závratníkov a podobných cechov príslušníkov; a keď sa výmimočne kde-tu objaví na dedine dajaký napodobiteľ falšovateľov zmeniek, padne mu to jako osúch dole namazaným, a buď si to odsedí v šatlave alebo uprskne do Ameriky, a je tu doma navždy pochovaný. Dedinu vyruší z tichosti najviac bubon komediantov s pimprlovým divadlom alebo dajaký kúzelník, ktorý kúdeľ hltá a potom si stužky z hrdla vytahuje. Za dosť chatrné vstupné sa deti pobavia a o pár dní sa na všetko zabudne. Nechcem povedať, že mestá nenávidím, lebo aj veľké mestá s vyvinutým priemyslom a obchodom, jako centrá vied a umení, musia byť; i ja sa rád podívam kedy-tedy do veľkého mesta, nie na tie nádherné domy, proti ktorým sú dedinské hrdé kaštiele len chatrnými chalupami, lebo tie parádne domy bývajú z veľkej čiastky tak do dlhov zamočené, že ich majiteľ len dľa mena majiteľom sluje, ale skutočným majiteľom je veriteľ, ale rád vidím ten čulý život a hemženie sa ľudu, tie tisícoraké vábivé výlohy rôznych obchodov, kde sú najrozmanitejšie predmety pekne a súmerne rozostavané, bez ktorých sa ľudia výborne obíjdú, a jedna motyka alebo rýľ sú omnoho užitočnejšie, než tie rozličné tretky a pletky, hračky a čačky norimberských a iných tovarov; rád vidím musea a knižnice, sady a záhrady, trhy na potraviny, a rád načúvam na tú miešaninu jazykov, ktoré sa po veľkých mestách ozývajú, že by človek musel byť aspoň Mezzofantim, aby všetkým rozumel. Zábavné je aj pozorovať ľudí, ktorí sa s veľkým namáhaním za to vydávajú, čím nie sú, ale ani nikdy byť nemôžu, lebo ich buď týp tvári alebo výslovnosť hneď prezradí. Toto všetko pozorovať, pochodiť, zkúsiť je vzácnym pôžitkom; ale potom ohlušený lomozom veľmesta rád sa utiahnem do dedinského zátišia, kde som na pokoji. Nechápem ani tú radosť a chvastavosť mnohých nad rýchlym vzrastom počtu obyvateľstva veľmesta, lebo keď sa milliony ľudu nahrnú do jedného mesta, je tam aj úžasne mnoho proletariátu, vedľa dakoľko boháčov aj množstvo biedy, žobroty, závisti a nespokojnosti, u jedných mnoho nádhery a požitkárstva, u iných mnoho lazarónstva. Desno je si len pomyslieť na to, jaký los očakáva 5—6 millionov obyvateľov počitujúci Londýn, keď ho zastihne dajaká pohroma. Ani toto svetovládne mesto není zabezpečené pred katastrofou, kde budú ľudia v zúfalstve kričať: „Hory, padnite na nás!

Vŕšky, prikryte nás!“ Darmo sa ktorýsi francúzsky humorista vysmieval z jedného mestečka, keď o ňom posmešne napísal, že je tak malé, že si v ňom všetky kočky tykajú; lebo malé mesto je málo odchodnejšie od dediny, kde ľudia pre poctivé a užitočné práce nemajú ani času myslieť na rozkošníctvo.

Keď som nedávno čítal v „Sl. Týžd.“, jak podivne sa choval ľud horno-trenčiansky k sberateľom národných piesní, nie ošklivosť alebo hnus, ale veľkú ľútosť som cítil nad tým zanedbaným ľudom. Otročený, vyssávaný, vykorisťovaný, k tomu biedou bitý a morený ľud nikde na svete není otvoreným, úprimným, bodrým, smelým, intelligentným, svojej ľudskej hodnosti povedomým, ale zamrklým, nedôverčivým, bojazlivým, tupým. Kto by mu to mal za zlé, že v každom cudzom černokabátnikovi vetrí nového škodára a trápiteľa. To je ľud dolno-trenčiansky, ktorý i lepšie žije, i čistejšie sa šatí, i pohodlnejšie býva, ráznejší, otvorenejší, intelligentnejší, svobodnejší, a mňa srdečne tešilo, keď som pred dvoma rokami maliara Francúza p. *Will. Rittera* a p. dr. *Rybáka* doviedol do bošáckych kopaníc, kde fotografovali kroje a domy, jako si títo naši vzácni hostia mojich kopaničiarov pochvaľovali, že sa pred nami nielen neukrývali, jako divosi pred nami neutekali, ale nás priateľsky privítali a nám k vôli sviatočne sa poobliekali, aby fotografie čím peknejšie vypadly. Nebolo tam badať ani znamienka ostýchavosti, nedôverčivosti alebo práve rozmrzelosti. V tom kopanickom dome je čeľadnou matkou veselá, náramne tučná babička, s ktorou sa dráždievam, že keď pôjdem na Lopeník, ustavím sa pre ňu a pojmem ju s sebou, aby mi tam poukazovala všetky šťastné, liečivé a čarodejné zelinky. V Skalici majú príslovie: „Dievka tlstá je lebo mlsná, lebo hnusná.“ Ale naša babička Mikulová veru není ani mlsná, lebo maškrdy nehľadá a živí sa skrovným pokrmom; a že hnusná není, ale ľúbi čistotu: o tom sa presvedčili aj naši milí hostia. Raz som si s ňou zažartoval a riekol som jej: „Babičko, vy ste už iste mnoho sto kuriat dochovali a mali ste, hádam, aj kučeravé, strapaté sliepky.“ „Veru som mala peknú strapačku,“ odpovedala. „A viete vy, prečo je daktorá sliepka strapatá?“ „Hádam preto,“ riekla, „že jej strapaté perie narástlo.“ „Nuž, pravda,“ reku, „ale *prečo* jej to perie strapaté narástlo?“ „To ja, veru, neviem,“ odpovedala. „Nuž — reku — preto, že sa trtolom z vajca vykľuvalo.“ Na to mi povedala so smiechom: „No, stará roba som, ale to som predsa nevedela!“ Človek to aj po kopaniciach zachytí často humoristické alebo aj kúsavé príslovia alebo veršíky. Také príslovie je tu bežným o vydajuchtivosti žien, že „keď chlap deväť ženských koží na palici cez pleco prevesených ponesie, pôjde aj tá desiata zaň.“ O takých, ktorí dlh dlhom platia a tak záplatu záplatou ukrývajú, pospevuje sa ten veršík:

„Nestaraj sa, ženo má, už som duhy splacil,“
od Šmúla som vypožčal, Šrúľovi som vrácil.“

Pri bohuslavickej stanici, kde sa nádražie pred troma rokami rozširovalo, objavily sa razom daktoré, tam predtým nikdy nevídané

rastliny, a síce veľmi hojne *Glaucium phoeniceum Cr.*, *Ajuga Chamaepitys Schreb.* var. *grandiflora*, a pár kúskov *Plantago arenaria Wk.*, ktoré sa sem dostaly so zemou od juhu dovezenou. Ale vlani nebolo po týchto rastlinách tu ani stopy; až zase tohoto roku spozoroval som vzácne Glaucium v pár exemplároch. Tohoto roku má sa močiar štvrtiansko-bohuslavický dôkladne kanalisovať a odvodniť, čím okolité lúky a role mnoho získajú, snáď zatiaľ, zakiaľ zase povodeň nezanesie môľom dolnú čiastku kanála.

Na severnej strane vŕšku Turecka leží mohutná vrstva jílu, kde Bohuslavičania hlinu na tehlu berúci vykopali viac kusov mamutích kostí. Čo som z nich dosiaľ videl, boly zlomky rebier a hodne zvetralé. Hej, kto by nám vedel nakresliť náš kraj, jako to tu vyzeralo vtedy, keď sa tu tmolily tak obrovské zvery! Okolité vrchy všetky stály tak, jako dnes stoja; doliny boly tak dlhé a široké, jako ich dnes vidíme; len Fauna a Flora boly rozdielne od terajších. Až sa bude nezadlho pre druhé koľajnice pod Tureckom dachsteinská skala dynamitom trhať a násyp železničný rozširovať, dá sa očakávať, že sa tam najdú pekné skameneliny; a že tam prijde aj hodný kus jílovej steny odkopať: nebudú tam mamutie a iných zverov kosti chybovať, keďže také boly už najdené u Beckova, Bohuslavíc, Štvrtku a Haluzíc. Ľud menuje mamutí kel „jednorožcom“, a na prach potretý užíva ho jako liek proti zimnici. Že by to mohol byť zub, to ľudu, zakiaľ nevidel živého slona, nejde do hlavy, a že počul bájiť o jednorožcoch, čože je prirodzenejšieho, než že taký kel za roh jednorožca drží? Už starí spisovatelia z nosorožca spravili jednorožca a maliari predstavovali ho jako zviera silné, koňu podobné, ktorému pekne-rúče namaľovali z prostred čela vyrastený dlhý rovný roh. Ešte za časov Linnéových aj mnohí študovaní ľudia verili a písali, že rajka, krásny to, z Novej Guiney a okolitých ostrovov dovážaný vták, nemá nôh, a preto ho učenci pomenovali Paradisia apoda (Rajka beznohá), lebo kože s perím s tohoto vtáka do Europy dovezené nemaly nôh, keď im ich lovci v čas ulovenia vytrhávali. I rozširovala sa tedy nepravda aj učebnými knihami, jako by sa rajka ustavične len vo vzduchu vznášala.

U Bohuslavíc stojí ešte pri hradskej ceste dlhý rad vežovitých topoľov *(Populus pyramidalis Roz.)*, ktoré tu „tureckými vŕbami“ menujú, z čoho by sa dalo zatvárať, že strom tento u nás len v samých samčích exemplároch sadený (ženského stromu ešte nikdy som nevidel), z Turecka do našich krajov donesený bol. Tento druh topoľa bol asi od storočia veľmi obľúbeným a módnym, a dobre o ňom ktorýsi Nemec povedal, že kde vidno zďaleka v dedine rad topoľov vyčnievať, tam je buď panský kaštieľ alebo pyšný sedliak. Nemci tento strom menujú „italským topoľom“, avšak Itália není jeho rodnou zemou, ale bol do Itálie z Ameriky donesený, kde dľa Humboldta pri rieke Missisippi divo rastie. Jako spomenuto, bol najprv do Itálie donesený a rozšíril sa z Milána po celej Europe. Do Francúzska a Nemecka dostal sa okolo r. 1770. Ešte pred 42. roky bola v panskej záhrade podhradskej vo vlhkej jame školka na pyramidálne topole, zkadiaľ sa jednotlivé stromy pri ceste do-

sádzaly. Aj v Bohuslaviciach bola v záhrade úradníkovej na mokrine taká školka, počitujúca viac sto kusov takýchto topoľov, ktoré sa veľmi ľahko rozmnožujú zastrčením prútov do mokrej zeme, a veľmi rýchle rastú. Keď vidíme tie mohutné stromy pri domoch alebo pri cestách, mysleli by sme si, že sú aspoň 2—300-ročné, ale keď sa tento strom až okolo r. 1770 do Francúzska a Nemecka z Itálie dostal, iste uplynulo pekných pár rokov, až sa počal v Uhrách sadiť a tak i najstaršie topole v našom kraji sotva sú od 100 rokov staršie. V Prusku bolo r. 1866 sadenie topoľov pri cestách vrchnostenský zakázané, preto, že sa strom široko-ďaleko rozkoreňuje, veľký stín hádže a mnoho škodného hmyzu živí, ktorý aj na iné stromy a rastliny prechádza. Pomaly vychádza topoľ aj u nás z módy, a pri cestách počínajú iné stromy vysádzať; ale topoľ je pre rýchly vzrast predsa užitočným stromom, a svojou vežovitou podobou prispieva ku kráse dedín a mestečiek. Drevo jeho dáva slabé palivo, ale sa hodí na korytá a na stavivo v suchu. Biely agát *(Robinia Pseudacatia L.)* vidno často pri cestách, zvlášte okolo Trnavy, a bol práve teraz v najkrásnejšom bohatom kvete, nasycujúc vozduch príjemnou vôňou. I tento strom je u nás udomácnený. Amerikán *Ján Robin*, záhradník francúzskych kráľov Henricha IV. a Ludvika XIII., doniesol ho z Virginie do Francúzska. Jeho synom r. 1635 zasadený strom stál ešte 1859 r. v parížskej botanickej záhrade. Či ešte stojí? nedočítal som sa. Do Rakúska, menovite do Viedne, dostal sa biely agát za panovania Leopolda I., a do Uhorska iste z Viedne bol prinesený. Teraz ho Maďari menujú „magyar fa“, lebo ním povysádzali mnoho pieščín, kde sa dobre darí. V novších časoch ale pustoší ho miestami agátová všica štítovka (Schildlaus). Naše vrchovité kraje, ač netrpia na nedostatok drevín a nie sú odkázané na biely agát, predsa ho už po jarkoch a na svahoch kopcov a pri cestách udomácnený majú. Pamätám sa dobre, že v mojom detinstve po našom kraji patril agát medzi veliké zriedkavosti. Je to strom rýchlo rastúci a nielen semenom sa rozmnožujúci, ale aj výhonkami koreňov sa rozrastajúci, strpí aj obrubovanie, jako vŕba, a dáva dobré drevo. Naši Haluzičania vysadili tohoto roku svahy hlbokého, na dedinku sa tiahnuceho jarku a severný svah vŕšku Hájnice tiež agátom.

Na celej ceste od Bohuslavíc až po Pezinok nikde som nevidel husto rastúceho, tŕnitého, živého plotu *(Lycium barbarum L.)*, z ktorého ohrady ešte pred 50 rokami bývaly v móde. Kde ešte z neho živé ploty stoja, aj tým bude skoro odzvonené, lebo je veľmi dotieravý a rozrastá sa ďaleko do záhrad a rolí.

Dolu celým Považím, vzdor velikej suchote, temer všetky siatiny a okopaniny videl som pekné, a aj ovocia sa ukazuje mnoho. Hvezdári nás strašia velikými škvrnami na slnku, čo by dalo očakávať veliké pálčivosti a suchotu. Na pieščinách už teraz bolo vídať zabelené raži, ktoré už ani dážď neobživí. Tohoto roku sa rastlinstvo priskoro vyvinuje, keďže už 6. júna som videl pri Trnave trávy pokosené. Zakiaľ sme Považím nemali železnice, nemohlo byť v tomto kraji o dochovávaní cukrovej repy *(Beta vulgaris v. altissima)* ani

reči. Teraz vidno od Púchova dolu Považím a aj v dolinách do Považia sbiehajúcich veliké table cukrovky, ktorá hospodárom väčší úžitok donáša než obilie. Roku 1747 robily sa prvé pokusy dorábania cukru z repy, a r. 1796 bol v Sliezsku založený prvý cukrovar, ktorému sa ale nedarilo; ale už r. 1811 bolo v Rakúsku 77 cukrovarov, v Nemecku 140, vo Francúzsku 370! V živej mi je pamäti, že v mojom detinstve cukor bol veľmi drahým tovarom a že sa ho v dome mojich rodičov veľmi málo do roka spotrebovalo, a čo z pokrmov bolo treba osladiť, sladievalo sa medom. Ani tých rozmanitých, cukrom postrašených maškŕt, jaké teraz po všetkých krámoch aj na dedinách predávajú, darmo by vtedy kto bol hľadal. Najčastejšie boly sladové, do ordinárneho modrého papiera zavinuté „katarrheltle“, jaké som si aj ja kupovával v čas jarmočný u staroturanského Šavlíka, tuším 4 kúsky za jeden šajnový krajciar. Teraz, keď je cukor lacný, každý židovský kramár má všelijaké „cukríky“, cukrové abecedy, zvieratká, guľočky, paličky, kolečká a iné zväčša z múky uplackané a cukrom osladené drobnosti. Ale zato sa za onoho času viac perníkov vyrábalo, pri čom sa pernikári dobre mali, lebo nielen perníky, ale aj voskové sviece vyrábali. Nové Mesto malo viac povestných firiem pernikárskych a medzi týmito bola najpovestnejšia firma Bohušovská. Jeden z tých Bohušov bol r. 1848 kapitánom novo-mestskej gardy, a keď gardisti vypálili Lubinu a moji rodičia soberúc nás deti s sebou, do kopaníc ku Koníkom sa uchýlili, zkadiaľ sme sa dívali na horiacu dedinu a načúvali strelbu pušiek: aby gardisti môjmu otcovi neublížili, prišiel Bohuš na vozíku v sprievode viac ozbrojených gardistov do kopaníc, sobral nás všetkých s sebou a odviezol nás do Nového Mesta, kde rodičia ukrytí boli v Bohušovom dome, my deti ale boly sme na fare u Royov. Mal som vtedy 12 rokov, a teraz sa už len temno rozpomínam na podrobnosti. Po príchode našom do Nového Mesta zaviezla sa na druhý deň matka do Lubiny, sobrala matriky a daktoré iné veci, ktoré, ač fara bola opustená a všetko v nej pootvárané, neporušené našla a odviezla to do bezpečného úkrytu k Bohušovcom. Nezadlho vrátili sme sa domov do vypálenej Lubiny. Viac než dve tretiny domov bolo pohorených, i naša stodola, len málo krokov od fary vzdialená, zhorela. Tu a na pravo tej stodoly v dedine sa oheň pretrhol a horný koniec dediny s farou, školou a kostolom ušly zkaze. Teraz vyrábanie voskových sviec v Novom Meste prestalo, lebo fabriky na stearinové sviece nadobro zkazily výrobu sviec voskových. Nové Mesto je obilná komora tohoto kraja, zkadiaľ sa každoročne státisíce centov obilia vyváža. Celý tento obchod je v rukách židovských, keď sa na tak riskantný obchod žiaden kresťan neodváži, buď pre nedostatok potrebného kapitálu, alebo, keby aj kapitálom vládol, nedostáva sa mu odvahy a spôsobnosti. Darmo by bolo harusiť na Židov obchodníkov, lebo keby títo povedali, že obchody zatvoria, nech kupčí, kto chce: vzišla by z toho celému okoliu veliká škoda. Ani to heslo „svoj k svojmu“ nedá sa v celku a všade previesť, lebo ľudia sú bez ohľadu na národnosť a náboženstvo jedni na druhých odkázaní. A kam by nás

to doviedlo, keby bolo aj možno vo všetkom a vždycky v národnej a náboženskej odlúčenosti žiť a so žiadnym neprichádzať do potyku, ktorý do toho uzavreného kruhu nepatrí? Môžeme s tým byť úplne spokojní, keď budeme nielen z pamäti vedieť, ale aj životom a skutkom zachovávať a plniť, čo nám Písmo sväté na srdce kladie: „Čiňme dobre všetkým, najviac domácim viery". To nikoho neurazí ani nedráždi, nikomu nekrivdí ani neškodí. Mne sa od anonymného dopisovateľa slovenského istého malého pražského týždenníka, — tak ďaleko si až zaskočil s tou pikanteriou, — vytýkalo, že som vždy pokuľhával za istými pány. Ale nekuľhám ani za tým ľúbezným dopisovateľom, ani za nikým iným (len práve teraz, jako toto píšem, krívam na presilenú pravú nohu), bárs som starý, ale chodím rovno, a vyslovil som, keď toho bolo treba, koľko ráz svoje domnenie a presvedčenie aj pred velikými pány; pravda, nie krikom, ale s tichosťou, nie vyzývavo, ale ač rozhodne, však krotko a úprimne. Darmo je, ja nikdy nikomu k vôli neustúpim od toho pravidla: „Pokiaľ na vás je, so všetkými ľuďmi pokoj majte". Na iné invektívy, v spomenutom novinárskom článku obsažené, mám dosť času inde odpovedať, že nijako nezodpovedajú pravde. Je to stará pravda, že „dat veniam corvis, vexat censura columbas". Ale „čestný" človek to nedopustí, aby ho dakto po cudzom chrbte do výšky podsádzal, ale ani ja, pri všetkej mojej trpelivosti, nedovolím, aby sa dakto po mojom chrbte do vysoka driapal, ale ho pekne-rúče s chrbta shodím.

V Novom Meste je veľká tehelňa, paličková fabrika, pivovár a sladovňa, liehovar, fabrika na oceľové vidly a košikárska dielňa, nakoľko mi je známo. V novších časoch pálieva sa tam množstvo slivovice, k čomu sa slivy z celého okolia za dobré ceny kupujú; a keď sa slivy za surova predať môžu za tú cenu, jakú asi za sušené dostať môžu, už sa po našich dedinách sušiarne pomaly zanedbávajú a mnohé sú už rozvaľané alebo v malé izbičky pre nádenníkov poprerábané. Aspoň 3—3·5 metr. centa surových slív treba na jeden metr. cent suchých; keď sa tedy za 3·5 metr. centa slív po 3 zl. 80 kr. utrží 13 zl. 30 kr., a suchých metr. cent sa predáva po 13—14 zl., alebo málo vyše, tak sa sušenie nevyplatí, lebo to potrebuje mnoho dreva a práce, a lesky, pec, sušiarňa vyžadujú opravy.

Od viac rokov, keď v lete idem dakedy okolo prepoštskej záhrady, nadarmo tam hľadám vzácnu trávu *Tragus racemosus*, ktorú mi bol ztadiaľ pred 30 rokami A. Knapp doniesol. Musela tam tedy vyhynúť. Že sa bola objavila na takom mieste, kde sa svine z rozličných krajov dohnané predávaly: iste ju aj svine v štetinách svojich ta doniesly.

Pozerajúc z voza železničného na Inovecké vrchy, po ktorých by som sa tak rád poprechádzal, keby mi to bolo možné: aspoň tým som sa bavil, že som v duchu porovnával kvetnu týchže hôr, nakoľko som ju v predošlých rokoch bol poznal, s kvetnou našich uhorsko-moravských pohraničných vrchov. Kostra Inoveckých hôr sostáva z ruly až asi po Tematín a Novú Lehotu južne, kde sú

značné ložiská dolomitu, kdežto naše pohraničné vrchy sostávajú z viedeňského pieskovca, tedy z útvaru omnoho mladšieho. Z toho sa dá už popredku zatvárať, že ač najväčšiu čiastku rastlín obe tieto pohoria majú spoločnú, predsa, ač nie sú od seba veľmi vzdialené, každé má svoje zvláštne druhy rastlín, ktoré by sme na druhom darmo hľadali. Ale zajímavým zjavom je ložisko dolomitu na ľavom brehu Váhu v okolí Tematína, a na pravom brehu Váhu nedaleké totožné dolomity čachtické. Oboch kvetna je rozdielna jak od pieskovcových pohraničných, tak od kvetny rulových Inoveckých hôr. A ač okolo hradu Tematína s okolím hradu Čachtického temer tie isté druhy rastlín vykazuje, krásna a vzácna *Draba lasiocarpa Roch.* nachodí sa *len* pri Tematíne, a síce nielen na skalách, ale aj na kamenitých, chudých pastvinách; na čachtických dolomitoch jej však není. V Inoveckých horách čučoriedky *(Vaccinium Myrtillus L.)* a vres *(Calluna vulgaris Salisb.)* často sa nachodia, ale na Javorine a Lopeníku ich není. Len na jednej jedinej horskej lúke v Bošáckej doline je pár kríčkov čučoriedok, a v dolinke Kameničnom vyše Podhradia 2 kríčky vresu. Považujem ich za posledné zbytky v tomto kraji vymierajúcich rastlín.

Bolo by veľmi zajímavé a poučné znať pôvod obcí, dedín a mestečiek nášho kraja. Že majú všetky slovenské mená, to je dôkazom, že ich Slováci založili, o čom aj mená vrchov a honov svedčia, Škoda by bolo tieto starobylé mená novými zamieňať, na ktoré ľud nenavykne, a tie nové mená leda mnoho konfúsií narobia. Slovák nikdy nebude hovoriť: Idem z Vágujhelyu cez Nagyszombat do Szentgyörgyu, ale povie pekne-rúče: z Nového Mesta cez Trnavu do Svätého Jura, a tým ani nikomu neukrivdí, ani nikoho neoklame, ani proti vlasti nezhreší. Keď píšem nemecky, užívam miestne mená, nakolko možno, tak, jako ich ľud sám od storočí užíva. Vo Viedni, v Prešporku a inde, bez všetkej korektúry a bez závady mi ich aj tak dosiaľ odtiskovali. Len v najnovšom ročníku trenčianskeho prírodovedeckého spolku mi mnoho miestnych mien zballhornisovali, t. j. spôsobom Ballhornovým „opravili“. Tento Ján Ballhorn bol r. 1580 v Lubeku kníhtlačiarom, a myslel, že ním v novom vydaní tlačený šlabikár tým opravil, keď na poslednej strane na obrázku kohúta tomuto odrezal na nohách ostrohy a namaľoval vedľa neho dve vajcia, jako by ich ten kohút bol zniesol! Bolo to ešte vtedy, keď sa šlabikár bez obrázku pekného kohúta, v jednej nohe tabulku s abecedou držiaceho a z nej celkom vážne sa učiaceho, ani myslieť nedal. Pamätám sa z môjho detinstva velice dobre, jako deťom, prvý rok do školy dovedeným, dávaný býval drevený piestik s rúčkou, na jehož jednej strane bola nalepená abeceda a nad rúčkou kohút. Taký žiačik menoval sa „*abecedarista*“. Keď sa horko-ťažko naučil litery poznávať, dostal z pár listov záležajúci šlabikár: a tak postúpil v učenej hodnosti na „*šlabikaristu*“. Keď celý šlabikár prešiel a viac z pamäti než čítať sa ho naučil, postúpil za „*evanjelistu*“, t. j. dostal hrubú, tehličke podobnú knižku, obsahujúcu nedeľné a sviatočné epištoly a evanjelia, s pekne, jako v rukaviciach, rezanými iniciálkami, ktoré si deti obyčajne ešte aj

farbami pomalovaly. A keď žiačik bol aj v evanjeliach zbehlý, dostal do ruky Nový Zákon a slul „*zákonistom*“. To bol najvyšší akademický stupeň v počiatočných dedinských školách, ktorý sa temer vyrovnal baccalaureatu dávnych universít. Tedy abecedarista, šlabikarista, evanjelista a zákonista: to bývaly ešte za môjho detinstva triedy, stupne a hodnosti s „literným umením“ sa pachoriacej dedinskej mládeže. Že kantori pritom nesporili packami, hruškami na konce prstov paličkou sekanými, pardusom, šticovaním a naťahovaním uší, sa rozumie samo sebou, lebo pädagogická múdrosť kázala s ktorejkoľvek strany a jakýmkoľvek spôsobom, či od hlavy, či od zadku, či feruľou, či palicou do detvákov vbíjať to vzácne „literné umenie“, čím energičnejšie, tým lepšie. Počul som raz jedného kantora, jako sa chválil s metodou svojho vyučovania, že to v svojej škole tak robí, že keď prejde so žiačkom šlabikár, dá ho hneď do „zákona“. Kto nezná tie tohodobé technické termíny, nerozumel by tú chválu toho bodrého kantora. Že pritom paličky a palice, rafiky a packáre, kľuky a husle, do ktorých farbavých žiakov na posmech zacvikovávali, patrily k inventáru školskému: je známe.

Okolo Trnavy vidno bolo dlhé rady robotníkov na repových poliach, a že boli v národnom kroji s hojnými výšivkami, bol to ľud zdejší. Škoda, veliká škoda by bolo zanechať tento vkusný kroj, ktorý sa zvlášť malebne vyníma, keď je ľud sviatočne prístrojený. Ľudu bolo po poli všade mnoho, ale pracoval mlčky, bez spevu. I v dolnom Trenčiansku badať ubývanie spevu. Kto učil ľud vyšívať krásne ornamenty? kto ho učil skladať pekné spevy? a k tým piesňam tvoriť utešené nápevy? Prezerajúc *Zíbrtove „Dějiny kroje v zemích českých*, I.“ zdajú sa mi byť obrazy sedliakov č. 6, 7, 13 a iné, že ľud český na dedinách nikdy v takom kroji nechodil. Že sú to obrazy vyňaté z rozličných Codexov a ich miniatur a iných kresieb, a tie Codexy neboly písané v dedinách medzi roľníckym ľudom, ale v mestách a kláštoroch, kam dochádzal dedinský ľud bárs v jakom rúchu biedne odetý: nuž si pisár a kreslič myslel, že sa aj dedinský ľud všetek tak nosí. Kto by dnes zatváral na kroj bošácky z obleku tých Bošáčanov, ktorí po Pešti jako robotníci a podomoví predavači v nenárodnom rúchu chodia, a dľa tých by namaľoval žencov a mlatcov: a čo by obraz jak majstrovsky bol namaľovaný, nebol by dobrý, preto, že není verný. Kto chce poznať chutný, škrupulósne čistý, majstrovsky vyšívaný bošácky kroj, nech príde k nám v letnú nedeľu: a uvidí s potešením, že je to niečo do cela iného a strojnejšieho, než tie internacionálne oktroírky hábov, ktoré ten ľud v Pešti na seba nahádže a na ktorých preto, že sú tmavé, ani špiny a celé lizáky škvŕn nevídať, kdežto čisto-biele rúcho núti k pozornosti a čistote, lebo na ňom čo jaká malá škvrna hneď sa spozoruje. Kolko ráz som obdivoval trpelivosť a zručnosť našich ženičiek pri rásení (do hustých jednakých záhybov sbieraní) okolka a vyšívaní čez tieto na tvrdo sobrané rásy rozličných ornamentov na obojku. Tak jemných výšiviek, jaké v Bošáckej a Lieskovskej doline vidíme, na dedinách okolo Trnavy ženy nemajú; zato

ale vyšívajú väčšie plochy, a aj mužským košele pekne vyšívajú. Len si vyšívajte a ihlami maľujte, dievčatká a ženičky naše, vkusné svoje rúcha. Videly ste, že čo starých výšiviek ste boly poodhadzovaly jako nepotrebné: to znalci od vás za dobrý peniaz pokúpili a velkomestské musea tým okrašľujú. Aj vaše terajšie výšivky sú cenné, a aj po storočiach svoju hodnotu zachovajú. Raz mi ukazovala jedna bohatá pani svoje výšivky, a o jednom peknom kuse hovorila, že je to „Holbein-Stich". Dávno, reku, pred Holbeinom naše ševky takým krížovým stehom vyšívaly! A keď to za nemožné držala, radil som jej, aby si dala zavolať daktoré strojné dievča, ktoré jakživ o Holbeinovi neslýchalo, a presvedčí sa, že je tomu skutočne tak. Presvedčila sa, a dala si viac kusov pekných obojkov vyšiť. — Bošáčankám sa vysmievajú, že majú na hlave rožky. Majú; dievčatá z vlasov a vydaté ženy z dreva grgule, a keď to ich vkus tak vyžaduje: nech sa tak rožkato nosia, lebo im to svedčí. A či je to snáď rozumnejšie, keď dámy nosia na fantastických, každý rok aj viac ráz formu meniacich klobúkoch, celých vtákov a celú nošu strojených kvetov? Koľko millionov krásnych kolibríkov, koľko stotisícov utešených rajek, týchto skvostov prírody, padlo už v obeť ženskej márnomyseľnosti, len aby takého vtáka maly na klobúku? Ba tuším, keby si dajaká zbrklá Francúzska smyslela vylepiť si na klobúk vypchaného moriaka, našly by sa tak pochabé „modedámy", že by im aj to bolo chic a po chuti, a beda by bolo moriakom!

Pekná je Trnava i zďaleka, pre mnoho kostolov slovenským Rímom zvaná. Trnava má vyše 13.000 obyvateľov, z ktorých sa k Slovákom priznáva vyše 7000. Po čas tureckého panstva v Uhrách od r. 1526—1688 žila Trnava svoj zlatý vek, lebo mala aj universitu a množstvo duchovného a svetského panstva, tu troviaceho svoje bohaté dôchodky, a meštianstvo sa pritom dobre malo. A že tam bolo aj viac mníšskych rádov, ktoré všetky maly svoje kláštory a kostoly, k tomu že bola Trnava aj sídlom arcibiskupa: pochopíme to nepomerné množstvo kostolov i kňazstva a čulý život v meste. Teraz je Trnava pekným síce, čistým a výstavným, ale tichým mestom; jeho veliký cukrovar spotrebuje repu okolia, ktorú na velikých tablach dochovávajú. Keď som sa r. 1896 viezol do Prahy, videl som po Morave a Čechách vedľa železnice niekoľko po mestách, ale aj po dedinách mnoho vysokých komínov fabrík, čo o velikej vyvinutosti priemyslu svedčí; kdežto v našom kraji priemysel je ešte len v plienkach. Ale okolo Trnavy býva po dedinách pekne urastlý, veľmi strojný a majetný slovenský ľud. Zem má úrodnú, domky pekné, ruky svalovité a v práci vytrvalé, nuž není div, že sa dobre má.

Nemôžem za to, že sa za fabričný život oduševniť neviem. Zakiaľ má fabrika dobrý odbyt na výrobky a dobre sa vypláca: má aj robotný ľud fabrický zárobok; ale jak fabrika skrachuje a robotníctvo prepustí: kdeže najde ten ľud napochytre prácu a s prácou výživu? Z dedín roľnícky ľud vo fabrikách zamestnaný odvykne roľníckym prácam, ani mu viac nechutnajú. A predsa zemedelstvo dáva najpoctivejšiu živnosť, keďže roľník so svojou zemičkou ani

klam, ani závratníctvo vykonávať nemôže, a čím pilnejšie si ju vzdeláva, tým väčší úžitok mu prináša a tým väčšiu radosť má zo shromaždeného požehnania.

Nemám vo zvyku začínať si na železnici s neznámymi spolucestovateľmi rozprávky, ale dakedy ma baví rozhovor ich medzi sebou. Sedeli sme traja v jednom oddiele voza, a počul som, jako sa jeden divil, že železničný úradník, kontrolujúci cestovné karty, po maďarsky o ne prosil, a keď nám každému o jednu dieru viac vyštikol, so zdvorilým salutovaním odišiel. Ten čudujúci sa, dľa výslovnosti Viedeňák, hovoril, že on po Francúzsku mnoho pocestoval, a v nemčine všade, aj v samom Paríži, si dobre vypomohol, lebo že keď ho daktorý Francúz nerozumel, našiel sa všade človek, či to na železnici alebo v hostinci, ktorý mu bol s veľkou ochotou tlumočníkom. Nuž, pravda, Nemci sú rozlezení po celom svete, a nech im to ku cti slúži, že sa aj v cudzine Nemcami byť cítia; a do Paríža každoročne iste viac Nemcov dochodí, než Francúzov do Berlína alebo do Viedne. A keď považíme, že aj mimo Nemecka Židia vo väčšej polovici Europy hovoria alebo aspoň maušlujú po nemecky, a že i z tých mnohí svoje šťastie hľadajú v Paríži: pochopíme, že tam o nemčinu není núdza, a čo by Francúzi jak protinemecky boli naladení.

Kde-tu pri cestách vidno divé gaštany (maďal, *Aesculus Hippocastanum L.)*, stromy to krásne, utešene kvitnúce a rýchlo rastúce. Len do nedávna sa hovorilo, že strom tento z Himalajského pohoria pochádza; ale dr. Eug. Halácsy našiel r. 1893 u Chaliki v Grécku celé hory maďalové. Roku 1588 dochoval slávny Clusius vo Viedni prvý strom maďalový a ztadiaľ sa rozšíril aj u nás, a zaslúžil by, aby bol miesto topoľov pri cestách sadený. Divná vec, že sme mali divý gaštan tak blízko — v Grécku, a predsa botanici a záhradníci hľadali jeho vlasť až v Persii alebo práve v Himalajskom pohorí.

V Peziuku ma veľmi milo prekvapilo, že mnohé, pred dvoma rokami vyklčované vínohrady videl som vnove vysadené a že vysádzanie nových viníc aj teraz je v plnom behu. Trávy na pastvinách, kde som očakával hojnú žatvu pre moju mappu, boly slnečnou pálčivosťou už o tomto skorom čase vysušené, lúky temer všetky pokosené a seno posvážané, trávy pri cestách a medzi vínohrady skosené, tak, že mi tých pár ešte v čeľustiach zbývajúcich zubov na prázdno cvaklo. Prechádzka poľom, medzi rolami, okolo tehelne smerom k Schweinsbachu, nebola ale predsa daromná, lebo v jednom jarku trávnatom našiel som tlupu konitrudu *(Gratiola officinalis L.)*, o ktorej *Reuss* v svojej Kvetne hovorí, že je častý na mokrinách a lúkach: ale častý je len v južnejších krajoch, kde som ho okolo Prešporku dávno sám bol častejšie videl, ale už v Nitriansku je len v teplejších krajoch, a z Trenčianska ho ešte neznáme. Nedaleko tehelne som k mojej veľkej radosti spozoroval medzi ražami a na jednom úhore vo velikom množstve *Ranunculus tuberculatus* DC. *(Ran arvensis* L. *var. tuberculatus* Ntr.), ktorý tam pomiešano s obyčajným roľným pryskyrníkom *(R. arvensis L.)* rastie. Z Uhorska sa R. tuberculatus len s málo stanovísk udáva, v Morave ho uvádza

Formánek len z okolia Jihlavy, a v Čechách Čelakovský len u Prahy. Od rokov som pásol pri mojich floristických prechádzkach po ňom, ale nadarmo, lebo všade som videl len obyčajný *R. arvensis* s ostnatými plodami, formy ale, pri ktorej sú všetky ostne plodov natoľko zredukované, že predstavujú len tupé hrbolky, nikde som nespozoroval, až tu po prvý raz. Ačkoľvek takých stanovísk, na jakom tu, pri pezinskej tehelni, oba tie Ranuncule pomiešane spolu rastú, je veľmi mnoho aj v Trenčiansku, ťažko je i len hádať, prečo obe formy nemáme všade? I *Ranunculus arvensis* a *tuberculatus* sú istotne len s obilím k nám dovlečené, jako mnoho iných, ktoré medzi siatinami, a len výminečne na iných stanoviskách sa nachodia. Kúkoľ, sinokvet (chrpa), opilec *(Lolium temulentum L.)* a po vrchovitých roľach medzi jarými žitami a ražami, ba aj medzi ovsom, na pr. v Bošáckej doline, hojne rastúce *Lolium speciosum Stev.)*, slepý mak *(Papaver Rhoeas L.)*, a mnohé iné, v nedohľadnej dávnovekosti s obilím sa rozšírily po Europe, a nie sú tedy autochtonmi, ale len prišelcami, pravda že už dávno zdomácnelými.

Vyše Pezinka vedľa železnice na jednom vlani preoranom, ale nezasiatom kúsku zeme sbieral som ešte vždy dobre upotrebiteľné, neobyčajne veliké a mnoho býľov majúce prímerky z *Androsace elongata L.*, a v jej spoločnosti celé pažite tvoriaci, pravda že už len v plodoch *Myosurus minimus L.* a pár kusov *Galium Parisiense* L. Myosurus a Androsace nikdy predtým som v tak bujných prímerkoch nevidel. Aj na vyschnutých mokrinách neďaleko Schweinsbachu je Myosurus veľmi častý, a čo ma prekvapilo, našiel som tam aj pár kúskov, ovšemže už s vypršaným semenom, ale predsa nepochybne poznateľnej chudôbky *Draba praecox Stev.*, ktorej som predtým nikdy nespozoroval na mokrinách, ale len na veľmi suchých miestach, jako na pr. na vápenitých kopcoch u Haluzíc. Držím ju za dobre ohraničený druh, a nie za formu púhu z Draba verna L., s ktorou u nás často spolu rastie, ale prechodnými formami s ňou sa nespojuje. *Vicia Pannonica Jacq.*, kde-tu *Galium Pedemontanum All.* a *Dianthus atrorubens All.* sú na trávinách vedľa cesty časté. Na jednom starom, osamele stojacom dube videl som celé koše príživkára *Loranthus Europaeus Jacq.*, u nás „*dubovým ímeľom*“ zvaného. Práve keď som si palicou kúsky s neho srážal, prišli k nám dvaja ľudia, manželia, ktorým to bolo divné, že sa namáham, abych nadskočením dočiahol ker ímeľa a vetvičky jeho uložil do papiera. Zastali a shovárali sa s nami. Ja som sa tomu divil, že ačkoľvek okolo tohto duba často chodievajú, nepovšimli si na jeho haluziach prirasteného ímeľa, ba ani nevedeli, že je to docela iná drevina než dub, z ktorého živnosť ssaje; a keď som im ukázal samčie a samičie vetvičky a povedal som im, že jako jedna konopa je poskonná (samčia), ktorá nikdy nemáva semenca, a druhá materná (samičia), ktorá semenec donáša: tak aj ímeľa je jedno hniezdo (ker) poskonné a nemáva bobuľí, a druhé materné, ktoré v jaseni donáša bobule: bolo im to čosi nového, a len na to sa dopytovali, jako sa to ímeľo na dub dostane? Tak, reku, keď drozdi alebo aj iní vtáci zrelé bobule pozobajú, strovi im žalúdok práve len mäkkú

čiastku bobulí, ale tvrdých semien nie; a keď vták letkom svoj trus tratí a ten spadne na dubovú haluz, tam sa prilepí a semienko vyklíči a koreň svoj vpustí čez dubovú kôru do dreva, a tak sa veselo z cudzej šťavy živí. Velice staré je to príslovie: že si drozd sám sebe zkazu práši; lebo z ímeľových bobulí vyvára sa lep a na lep lapávajú sa vtáci. Na inom strome, než na dube, sa toto dubové ímelo u nás nenachodí nikdy. Iné je biele ímelo *(Viscum album L.)*, na jedlách, hruškách a iných drevinách rastúce, ktorého som tu ale nevidel, ač nepochybujem, že keď okolo Prešporka nepatrí medzi zriedkavosti, ani pri Pezinku nebude chybovať. A keď sa prizreme na také ímelo, jako sa veselo živí už z hotovej šťavy iného stromu a ho vykorisťuje, či nám neprijdú mimovoľne na myseľ aj ľudskí príživkári, ktorí sa inými kŕmiť dajú? Keď má dub mnoho takých nezvaných hostí a kostošov na sebe, naposledy ho tak oslabia, že vyschne.

Všade v poli poznať veliký suchotu. Medzi Trnavou a Pezinkom videl som veľkú tablu žita celú zakvitnutú rozkošným slepým makom, jakoby do velikej smaragdovej dosky — jestli sa tak vysloviť smiem — naosádzal státisíce rubínov. Krásne to vyzerá, ale majiteľ toho pozemku nemá z toho mnoho radosti. — Pezinská tehelňa vyváža mnoho žliabkovanej škrydlice, jakou už aj naši Bošáčania a Lieskovania svoje domy pokrývajú. Ale ešte nemali príležitosti zkúsiť, jako sa tá škrydla osvedčí v páde väčšieho krupobitia; aj ja by som im toho doprial, aby k tomu príležitosti nikdy ani nemali. Keď asi pred 30 rokami na Prešporok veľké krúpy padly, škrydlice na strechách temer celkom roztrepaly, šindeľ a bielu solenhofenskú bridlicu z väčšej čiastky zkazily, a ešte najlepšie sa držala čierna bridlica. Vídať toho stopy dosiaľ tam na streche veľkého evanjelického kostola, kde neporušenú zostalú bielu bridlicu poukladali šikmo na čiastku strechy a ostatnú čiastku pokryli čiernou bridlicou.

Vo fare mi ukazovali krásny drevnatý hríb *Polyporus picipes Fr.*, ktorý im ktosi z hory bol doniesol. Nachodí sa tento druh aj pri Podhradí, kde som ho v dutej vŕbe našiel, klobúk má červený, jako lakovaný, a hlúb lesklo-čierny, tak že meno „picipes“ = smolonohý, dobrým právom nosí. Je ale všade zriedkavý.

Dňa 7. júna vybrali sme sa medzi vinice, smerom k pezinskému kúpelu. Vo viniciach hemžilo sa pilnými robotníkmi. Jedni štepili amerikánske révy, čo som predtým ešte nikdy nebol videl. Vo výške asi jedného metra kosmo srezaný tohoročný prút amerikánskeho révu spojčí sa s kúskom šľachetného révu, okrúti sa opatrne prúžkom gummovým, jehož konec sa šikovne zasľučkuje: a štep je hotový. Jeden intelligentný vinár, Slovák, nám to ukazoval, a hovoril, že na obväzovanie potrebovaných gummových pásikov jedno kilo stojí jedenásť zlatých. Iní zase kopali a pleli vinohrady, veľmi mnohí ale striekali révy na ochranu proti záhubnej hubkeperonospore. Videli sme tam mnoho cele vnovo vysadených viníc samými štepenými révami. Dvoj- do viacročné, vnovo vysadené vinice už zďaleka poznať po čerstvej zeleni, kdežto staré vinice, bárs ešte phylloxerou zkazené nie sú, nevyzerajú tak čerstvé a bujné;

a kde tento drobný hmyz vyssáva korene révov, poznať to na žltkavých listoch a na slabom vzraste révov. Hrozna ukazuje sa mnoho, a jak im ho krúpy nezkazia, — proti ktorým sa človek nijako neobráni, — budú mať veselé oberačky. Pravda, teraz vyžaduje opatrovanie viníc značne väčší náklad a omnoho viac práce, jako pred objavením sa tých drobných zhubcov, phylloxery a peronospery; ale keď sa len obrana darí, pri vyšších cenách hrozna a vína sa práca predsa výborne vyplatí. Vínohradníkov to akiste tešilo, keď sme sa pri nich pozastavili a s nimi sa poshovárali, a s radosťou nám odhŕňali bujné listy 2—3 ročných štepených révov, aby sme práve kvitnúť počínajúce strapce videli.

Pochodili sme, horúčosťou škvarení, krížom-krážom pomedzi vínohrady, kde-tu pusté miesta a hodné sklady kamenia, krovinami a trávou riedko porastené, ale korisť bola chatrná, lebo kdejaký kus tráviny bol už pokosený a odvláčený. Na týchto vínohradských skladoch vzal som si par kúskov práve kvitnúceho diptama *(Dictamnus albus L.)*, latinsky „bielym" nie pre farbu kvetu, ktorý je ružový, ale pre biely koreň, zvaný, ktorý by zaslúžil, aby bol pre krásu veľkých kvetov v záhradách pestovaný. V týchže skladoch nachodí sa aj pekná tráva *Melica ciliata* L., s hrubým kvetenstvom, a trávička *Stipa pennata L.*, ktorej kytky aj tu chlapci za klobúkom nosia. *Potentilla subargentea Borb.*, jejž nezákonní rodičia sú *Potentilla argentea L.* a *P. arenaria Borkh.*, inokedy veľmi hojná všade medzi rodičmi, jak na trávinách viníc, tak aj pri cestách a zvlášte na pastvinách, len v málo obstojných exemplároch sa ukázala, a na pastvine bola dobytkom obhryzená. Spolu s touto Potentillou je tu na pastvine a miestami popri železnici veľmi hojne *Trifolium striatum L.*, z ktorého veliké, po zemi rozplaštené, už usychajúce, ale ešte dobre do herbáru sa hodiace exempláry som horkoťažko zo štrku dobytkom udupanej cesty vydriapal. Ostatné na tejto prechádzke poznačené alebo sbierané rastliny uverejnil som už v ročníku 1900 prešporského prírodovedeckého spolku, tak že ich tu znovu uvádzať a starú kapustu zohrievať nepotrebujem.

Pri vysádzaní viníc zakopávajú do vykopaných pre révy jám kamenie, zo skladov medzivínohradných, z takzvaných kamenic, a až na to kamenie dávajú hlinu. Tým činom sa tie kamenice umenšujú a poskytujú miesto na rozšírenie vínohradu.

V ten deň maly školské deti kdesi v horách majáles. Nahltaly sa, chúdiatka, hodne prachu po ceste, až po samú horu. Keď som počul cigánsku hudbu a tenkým hlasom pokrikovanie ulicou: „Íljeeen!" — nevedel som, koho to tie detváky tak vítajú a komu to vlastne tak hlučne dlhý život prajú? Okolo druhej hodiny popoludní prišla hrmavica s prudkým dažďom a poriedku padajúcimi krúpami; čo ale len na krátko trvalo a aspoň prach na cestách udusilo. Večer sa do chuti vymajálesované deti zase pod zástavami veselo domov hrnuly, a zažíhajúc bengálske zápalky, tieto do vysoka vyhadzovaly, čo tak vyzeralo, jako by z radu žiačkov rachétle vyletúvaly. Je to pekne, že sa dopraje tým žiačkom kedy-tedy aj vyrazenia v prírode, aby nemuseli ustavične pulidery a sukničky drať po laviciach

školských a po kamení dlažby šliapať. Nech si poskáču aj po tráve a pod stínom stromov a sa počľapkajú po vodách horských potôčkov: tým sa viac občerstvia, než kadejakými cukrovými a pelendrekovými maškrtami, ktoré rýchlo sbehnú dolu hrtanom ta, zkadiaľ sa tou istou cestou viac vrátiť nemajú. Ba, čo všetko z toho veľkého kŕdľa detí časom vyrastie! Nebol to na hlavu padlý alebo mechom buchnutý hlupák ten nemecký kantor, ktorý svojich žiačkov každodenne takto vítaval: „Vítam vás, vy roľníci, remeselníci, kupci, vojaci, učenci, poctivci, boháči, darebáci, lumpi, lotri, žobráci, zločinci; lebo to všetko z vás vystane dľa toho, jako sa spravovať budete.“ Rád sa tak zadívam do tváričiek malých žiačkov, lebo mnohým z očú a z celého výrazu tvári vyzerá samá číra, čistá poctivosť a dobráctvo, že jestli ich starší ľudia nezkazia, vyrastú z nich statoční a hodní ľudia. Ale nejednému po rodičoch zdedený hriech na tvári vypísaný sedí, ktorý s neho nesmyje ani škola, a darmo by kto obviňoval školu, že mu z nej dieťa nevyšlo duševne lepším, než jakým bolo ta dovedené, bárs by aj v učení nebolo najposlednejším.

Blízko Pezinka videl som na kúsku vyklčovaného vínohradu do riadkov nasadenú „Slovenku“ *(Cicer arietinum L.)*, ktorej som tu predtým nikde nebol spozoroval. Tam kopajúceho vínohradníka som sa pýtal, jako túto luskovinu tu menujú? Odpovedal mi, že „Slovenek“, a že je to dobré varené v polievke. Nemci menujú túto rastlinu „Kicher“, dľa latinského „Cicer“, čo zase utvorené je dľa hebrejského „kikar“ (okrúhly, pre podobu semena); latinské meno druhové „arietinum“ dostala „Slovenka“ preto, lebo jej polozrelé semená podobajú sa hlave barana (aries) s priliehavými rohami. V Nitriansku a Trenčiansku menuje slovenský ľud „cicer“-om inú rastlinu, totiž *Lathyrus sativus L.*, a seje ju častejšie a na väčšie role, než Slovenku. Nemôžem sa dozvedieť, prečo Cicer arietinum náš ľud menuje „Slovenkou“ alebo „Slovenek“-om, keďže sa len zriedka sadí, nie jako dajaká špecialita slovenská. V južnom Španielsku a Francúzsku sa všeobecne sadí, lebo sa darí aj tam, kde sa pre trvanlivú suchotu ani fazuľa, ani hrach, ani šošovica nedarí. Rimania nazývali človeka nízkeho stavu „fricti ciceris emtor“-om, preto, že chudobní ľudia pražené zrná Slovenky jedávali, lenže vtedy ani v našom kraji meno „Slovenky“ nebolo známe.

Brehy hlbokého jarku, ktorým tečie potôček korytom čez diluviálny štrk vylízaným, sú porastené rôznymi krovinami, medzi ktorými sú časté šípy *(Rosa canina L.)* s bielym alebo ružovým kvetom. Tu som našiel jednu silnú tlupu práve v najkrásnejšom, bohatom kvete miešanca *Rosa collina Jacq.*, jejž nezákonní rodičia sú *Rosa canina* a *R. austriaca Cr.*, ktoré obe sú tu veľmi časté. Neviem, či bola dosiaľ na území Prešporskej stolice najdená. *Rosa rubiginosa L.* bude sotva jej jedným rodičom, keďže tejto som na tomto mieste nevidel, až hodne ďaleko na skladoch vínohradov. Z tohoto prevzácneho miešanca, ktorý ostatne znám a mám aj z okolia Bošáce, vzal som si len štyri vetvičky, lebo lupeny už o poludní opadávaly. Keď sú divé ruže odkvitnuté, nie tak snadno

je najsť tento bastard, jako keď kvitnú, kde sa svojimi veľkými a hustými kvetami zďaleka prezradzuje.

Keď sme sa uberali dolu širokou „Kozou ulicou“, teraz „ulicou Kupeckého“ zvanou, obzrel som si malý rodný domček slávneho maliara Jána Kupeckého, na ktorom je nad dvoma oknami jednoduchá kamenná doska s nápisom: „GEBURTSHAUS DES JOHANN KUPETZKY 1667“. Tedy v tomto nízkom, maličkom domíku, ktorý má do ulice len dve okná a jedno malé okienko a úzke dvere, narodil sa tento slávny, v zahraničí lepšie než tu doma známy muž. Na tejto širočiznej ulici poznať, že nesporili miestom, keď ju zakladali. Živým budíčkom pre Pezinčanov čez celé leto je pastier, ktorý veselo fanfaruje čez mesto, keď ráno kravy na pastvu ženie. Tento úkaz idyllického života upomína na Arkádiu, o ktorej od najdávnejších až do najnovších časov básnici všetkých kultúrnych národov nesčíselné selanky a iné básne popáchali.

Dňa 8. júna ráno vyviezli sme sa čez Modru na Kráľovú. Ej, jak rád by som si bol poobzeral jednu hlbokú jamu vedľa hradskej cesty, hneď vyše Pezinka vykopanú v drobnom piesku, či sa tam nenajdú dajaké trefohorské skameneliny; ale sme museli náhliť, a tak mi nezbývalo iného, jako odložiť to prezeranie na budúcu návštevu Pezinka. Dávno, velice dávno je odvtedy, čo som jako modranský drobný gymnasista s kamaráty po tejto ceste putúval z Modry čez Trlink, Kučišdorf (Zuckersdorf) do Pezinka! A keď sme si ulice pezinské poprezerali, zase nazpäť sme sa vrátili, ani babky nestroviac. Také lacné prechádzky žiakov sú teraz velice vzácne, ba hádam už ani nebývajú. Peňazí sme nemali ani jeden, preto sme ich ani utrácať nemohli. Ale to našu veselú myseľ nezakalilo. Ani sme neišli do Pezinka, aby sme si hodne ďaleko za chrbtom professorovým vyhadzovali z kopýtka; lebo to vtedy v Modre bývalo neznámym sportom. Chceli sme Pezinok vidieť; a keď sme ho videli: mali sme dušu na mieste. Vezúcemu sa čez Modru predstavovaly sa mi hmlisté obrazy v rokoch 1847/8 a 1849/50 zažitých zkúseností. Zďaleka som videl vždy ešte tak žlto natretý Ottovský dom s rundellou na prvom poschodí, jako vyzeral v tých dávnych časoch, a hádam ešte hodne dlho vyzerať bude. V tom dome som r. 1849/50 býval s bratom. Aj v celom meste v ulicich, ktorými sme uháňali na Kráľovú, pramáličko sa premenilo. Pezinok má 4899 obyvateľov, z ktorých 2666 k Slovákom sa priznáva, a Modra má medzi 5280 obyvateľmi 4350 Slovákov. Maďarov je tu a tam nepatrný počet, a ostatní sú Nemci. Modra by bola mnoho získala, keby železnica bola bývala malou okľukou popri samom meste vedená, lebo má množstvo vínohradov a hôr, kraj utešený, vrchami od severných vetrov chránený a jakoby stvorený pre letné byty boháčov, ktorí sa radi z velikých miest utiahnu na leto na čerstvý, dymom a prachom nezanečistený vzduch. Kedysi, ešte r. 1849, bolo tam mnoho súkenníkov, garbiarov, hrnčiarov a obuvníkov, a tí všetci dobre sa mali. Súkenníctvo a garbiarstvo upadlo, ešte hrnčiarstvo a obuvníctvo trvá. Jako som už spomenul, od 50. rokov málo sa premenilo v Modre, a len kde-tu vidno nový dom; lebo tie staré,

veľmi solídno murované, pretrvajú storočia, a nie jako moderné stavby po veľmestách, ktoré sotva 100 rokov trvať môžu, a potom budú poválané tu pre regulovanie alebo rozšírenie ulíc, tam pre stavbu verejných budov, aby v mestách nahrnuté robotníctvo bez práce nezostávalo a nebezpečnými plány sa nezaoberalo. Pezinčania sú hrdí na svoju stanicu železničnú, kde aj rýchliky zastávajú, a vysmievajú sa Modranom: „Der Schnellzug pfeift den Modreinern", lebo títo majú dobrú polhodinu cesty ďaleko stanicu železničnú v Šenkviciach, kde však len miešané a osobné vlaky zastávajú. Phylloxera a Peronospera aj po modranských vínohradoch šarapatí; ale bránia sa s úspechom proti týmto zhubcom. Človek sa skôr obráni proti veľkým a silným dravým zverom, než proti nepatrnej révovej všici a mikroskopickej hubke Peronospore, alebo v tele ľudskom smrteľné nemoci zapríčiňujúcim mikroskopickým bacillom a mikrokokkom!

V Šenkviciach sa musia ľudia pilno zaoberať nielen vinárstvom, ale aj ovocinárstvom, lebo vidno krásne sady na svahu, k železnici spadajúcom. V Modre sa mi len tak v pamäti kmitaly rozpomienky na vtedajších žiakov, s ktorými som pred 55 rokami tamejšie gymnásium navštevoval, a potrafil bych aj dnes do tých domov, — lebo sú práve také, jako boly vtedy, — kde býval náš milý Ján Leška, Jožko Turzo, Karol Martešík, teraz v Amerike žijúci Cablk a iní. Celý rad mojich bývalých spolužiakov už odpočíva v hrobe, a málo z nich je dosiaľ na žive: i tí, ktorí ešte sa kývame, pôjdeme už dosť skoro za nimi.

Naša skorá návšteva na Kráľovej prekvapila; nás ale tešilo, že sme našli všetkých doma a zdravých. Deti na červeno vyspaté boly čerstvé a veselé. Malému Ivanovi som sľúbil, že keď príde do Podhradia, naučím ho rakov lapať. S Kráľovej je pekný výhľad na okolie, a ďaleko, až ta k nitrianskym vrchom. Vo fare mi ukazovali piesty drevené vyrezávané a krásne lakovými farbami pomaľované. Tu a v Pezinku videl som piesty krátke, na spôsob tých, ktorými ženičky na potoku šaty perú, ale aj piesty dlhé, jakými menšie šatky manglúvajú, jednou rukou držiac piest za rúčku, druhou na konci tlačiac, a tak na valec smotanú šatku sem a tam po doske gúľajúc. Na páre takých dlhých piestov videl som veľmi vkusne vyrezaného pštrosa, papagája a iných vtákov, na ploche symmetricky rozostavených, a pozdĺž oboch krajov, jako i pomedzi vtáky, rozkošné ľudové ornamenty. A to všetko je rozličnými farbami veľmi pekne vykladané. Škoda len, že maľujú takých vtákov a iné zvery, jakých v našich krajoch nemáme. Tí ľudoví umelci mohli by sa uspokojiť s domácimi predlohami a cudzej menažerii dať pokoj: tak by ich výrobky boly omnoho cennejšie. Piesty tieto potrebujú sa len pre ozdobu izieb a zaslúžia, aby i tieto ozdoby do módy prišly medzi intelligenciou slovenskou, aspoň by si tí šuhajci-umelci, ktorí to tak majstrovsky vyrezávať a tak vkusne maľovať vedia, čez zimu, kde k tomu majú viac svobodného času, dobré zárobky mali. Není pochyby, že by sa na Kráľovej z nejedného nadaného šuhaja dal vychovať majster v maliarstve, rezbárstve a sochárstve.

keby len bolo zkadiaľ naňho nakladať. Smysel pre krásu, vkus výborný a zručnosť znamenitú v rezbe a maľbe majú. Dva malé, malované piestiky, zhotovené na Kráľovej, doniesol som si aj ja domov z Pezinku.

Navrátiac sa okolo 1. hodiny poludňajšej do Pezinku, nechcelo sa mi viac vo veľkej spare poľom brúsiť, kde by som beztak len známe mi už rastliny tohoto kraja bol videl, a aj tie zaprášené a viac-menej uvädnuté. Ľúbi sa mi to, jako tu vedia každý kúštik dvora použiť na záhradku, a keď na kamennú dlažbu nič sadiť nemôžu, aspoň tam nastavajú kvietnikov a kbelíkov s kvetami a ozdobnými stromkami. Často tu vídať po dvoroch granátové stromy *(Punica Granatum L.)* a oleandre *(Nerium Oleander L.)*, s ktorými na zimu musia utekať do pivníc alebo do nekúrených izieb. To my na dedinách dvory v záhrady meniť nemôžeme, lebo by nám ich kravy, svine a drúbež zkazily; však na záhrady máme dosť miesta von z dvora.

Na štvrtý deň po mojom príchode do Pezinku vrátil som sa ranným vlakom domov. Na železnici som vhabal do voza, v ktorom jeden manželský pár cestoval do Leopoldova. Tam oba i s kuframi vystúpili a ja zostal som sám. O chvíľu vrátila sa pani s kufrom a, rozumie sa, so škatuľami, a pekne-rúče si to ponad hlavu do priečinkov poukladala. Keď sme už kus cesty ušli, prišiel konduktor preštiknúť kartu cestovateľkyňu, podíval sa s uškrnením na podanú kartu, potom na paniu a spýtal sa jej po nemecky: že kam cestuje? Odpovedala: „Do Nitry.“ „Ale tento vlak ide do Žiliny,“ riekol konduktor. Pani vyskočila a so zdesením povedala: „Čo teraz?“ Aj do voza tretej triedy vstúpily žena s dcérou, ktoré tiež idú do Nitry na pohrab. Inej pomoci nebolo, ako že tie tri osoby vystúpily v Drahovciach a musely čakať na najbližší vlak, ktorý ich doviezol nazpäť do Leopoldova a odtiaľ, kto zná kedy, do Nitry. Mne sa taká fatalita dosiaľ len raz bola prihodila, keď som cestoval do Mikuláša, že som bol odbehnutý na Vrútkach, ale potom ranným vlakom dostal som sa predsa na miesto zavčasu. Niečo takého není nešťastím, len galibou.

Hlohovec alebo Frašták vzbudil vo mne veselú rozpomienku. Keď sme asi pred 15. rokami boli s dištriktuálnym vyslanstvom na poklone Jeho Veličenstvu kráľovi, v čas manévrov v Hlohovci na zámku sa bavivšiemu, ja som bol znamenite ubytovaný u jednej rodenej Podhradčianky, ktorú bol Bohúň v rokoch štyridsiatych maľoval jako najkrajšiu dievku podhradskú s najkrajším mládencom. Jako som si ráno po uliciach prezeral tie davy ľudu, z celého okolia sem prišlého, postretlo ma vyslanstvo prešporských seniorátov, s kufríkami v rukách, lamentujúce, že nemôžu nikde dostať izby, kde by sa mohli složiť a preobliecť. Nuž, reku, o to je malá starosť; poďte ko mne, tam budete mať miesta dosť. A naša láskavá hostiteľka prijala aj tých, ba nás aj uhostila cukrovinami. Po vybavenej na zámku poklone prechádzali sme sa ulicami. Tu ti pribehne jeden poklonkujúci chlapík a riekol: že aby sme mu odpustili, lebo že sňal s nás momentnú fotografiu. Na to riekol prešporský F.: „No,

pekne ďakujem! veď ste vy mňa odzadku fotografovali!“ Uspokojil ho ale senior R., poklepúc mu na plece a rieknuc: „Nerob si z toho, bratku, nič, veď si ty vlastne odzadku peknejší, než odpredku!“ Ale fotograf nedal pokoja, zakiaľ sme sa ináče nepostavili a on nás v tejto novej gruppe neodfotografoval. Už som bol dávno na túto episodu zabudol, až mi teraz v Pezinku tú fotografiu ukázali, a ja som si, cestujúc popri Hlohovci, na tie podrobnosti spomenul. Hodne neskoro po tejto našej hlohovskej schôdzke mi ktosi rozprával, že naše vyslanstvo ktorýsi maďarský humoristický časopis v rozkošnom kuprštýku bol predstavil. Boli sme tam, vraj, vypingovaní jako pltníci a drotári, v krpcoch, so širokým opaskom, krátkou košeľou, hrozitánskym klobúkom a so zapekačkou. Škoda, preškoda, že som sa o tom hneď za horúca nedozvedel, lebo bych si to číslo na každý pád na pamiatku bol dal doniesť. Človek ani nevie, jako sa stane asi na týždeň povestným z láskavosti furtáka humoristu alebo klebetou pomluvača. Ešte dnes bych sa rád na tom obrázku pokochal, lebo z Drotárie sme tam boli len dvaja: nebohý L. Dohnány a moja maličkosť; nuž je to prirodzené, že som zvedavý, jako tam vyzerám. Bol som rád, keď som sa z toho stisku a miesenia ľudu konečne do našej tichej dolinky dostal.

V Piešťanoch sišlo mnoho chorých so železnice, ktorí v tamejších povestných kúpeľoch hľadajú uzdravenie, a hojný počet zotavujúcich sa navracalo sa už domov. Mnoho bolo krívajúcich o paliciach a barlách chodiacich. V čas úžasnej povodne 12. júla minulého roku boly tieto kúpele a celý ostrov, na ňomž stoja, cele zaplavené, a voda siahala až do Piešťan, a jako mi tamejší dôchodný rozprával — ktorísi ľudia oknami museli vyskákať z domov, aby sa zachránili, tak nenadále vzrástla voda. Takej povodne nebolo na Považí od r. 1813. Voda odmývala aj ostrov, na ktorom sú kúpele, tak že brehy musely byť veľkým nákladom znovu vymurované. V Bošáckej doline ani tušenia nemali sme o tom, čo sa na blízkom Považí dialo; až keď nám ľudia z Nového Mesta prišlí povedali, že je Považie zaplavené. Vybralo sa nás tedy asi šesť na vŕšek Hájnicu pri Haluziciach, zkadiaľ sme so zhrozením videli, jako sa kalné, hučiace prúdy Váhu od samej päty bohuslavického vŕšku Malovecka až do Beckova rozlievajú. I trať železničná bola pod vodou, miestami násyp pretrhaný, a hradskou cestou nebolo možno dostať sa zo Štvrtku do Bohuslavíc. Komu bolo náhlo, musel ísť zo Štvrtku na Haluzice, Bošácu a Srnie do Nového Mesta. Že obilie ešte neskosené stálo, myslel som, že prúdy kalnej vody čez role sa valiace aj zrno cele zkazia. Pokosené trávy a ďateliny, kam voda zasiahla, všetky odvliekla, neskosené ale trávy zamôlilo. Ale zrno bolo len čiastočne zkazené, kdežto zamôlená slama na krmivo sa nehodila. Zemiaky, kapusty, fazole, — na ktorých voda stála, pohnily všetky; ale cukrové repy neutrpely škody, mimo tam, kde voda na ne nanosila štrku, alebo ornicu aj s repou odplavila. Bolo to veľmi žalostné divadlo, keď ľud pracujúci, ktorý sa tešil dobrým úrodám, musel sa dívať, jako sa mu kalné prúdy neodolateľnou silou valia čez jeho políčko, a proti tomu všetko na-

máhanie ľudské, všetek dômysel a rozum sú bespomocné. Ľudia mi rozprávali, že jako sa prúdy vždy viac rozlievaly, vyplašení zajaci utekali na traf železničnú, kde ich ľudia lapali, zakiaľ ešte násyp nebol pod vodou. Po spadnutí vody lapali ľudia na rolach ryby, ktoré v nížinách zostaly. Piešťanský park bol môlom a štrkom zanesený, kúpeľní hostia rozutekaní, a opravy a očisty parku a kúpeľov vyžadovaly značný náklad. Človek by to ani neveril, keby to nebol videl a zkúsil, že ten, v čas nízkej vody tak nevinný Váh, tak náramne sa môže rozvodniť a v celom svojom toku na mnoho míľ najlepšieho poľa pošpatiť, čiastočne cele zkaziť a na milliony škody spôsobiť. Ale keď tými sto a sto väčšími a menšími riečkami a potokami, ktoré v jeho celom toku doňho sa vlievajú, vôd sa doňho navalí: stane sa z neho obor, ktorý nezná žartu. Je to pravda, že kynoženie hôr zapríčiňuje častejšie povodne, lebo dažďová voda nezadržuje sa na stromoch a pod stromami na šústi, ale na holú zem padajúc, rýchlo do potokov sbieha a rýchlejšie do riek sa vlieva; ale — jako som na inom mieste povedal — r. 1813 bolo po oboch bokoch Považia snáď tri razy toľko lesov, ako teraz, lebo ich vtedy nevedeli a nemohli tak vykorisťovať, jako sa to deje za našich časov, a predsa povodeň bola vtedy tak strašlivá, jako snáď nikdy ani predtým, ani od tej doby. — Pred dvoma rokami zaviezol som sa v lete do Piešťan, abych si tam po okolí zabotanisoval. Ale bolo to biedne botanisovanie — pod daždníkom! Keď som ráno vykročil z domu, bolo pekne; ale sotva som dorazil do Piešťan, začalo mrholiť až radosť. Ale abych mappu predsa prázdnu domov nedoniesol, pochodil som kus poľa, a čo mi práve pod ruku prišlo, bral som s sebou. Dážď som prečakal v hostinci až do odchodu železnice. Ej, jak velice by potrebovaly nielen Piešťany, ale aj naše kraje výdatný dážď teraz, v tých neslýchaných úpekoch! Piešťany, alebo, jako to tam vyslovujú, „Píšťany“, dostaly svoje meno od piesku, keďže majú v chotáre aj mnoho štrkovatých a piesočnatých rolí. „Pôstyén“ neznamená v žiadnej reči nič.

Od Pobiedima je pekný výhľad k Tematínu, jehožto dolomitových kopcov Floru by som si tak rád viac ráz do roka poprezeral, keby to len tak mnoho času a chôdze nevyžadovalo! Bol som si ztadiaľ doniesol pre moju záhradku pár koreňov *Inula Oculus Christi L.*, ktorá mi každý rok bohato kvitne, ale dva korene *Onosma Visianii*, ač sa ujaly a aj viac listov vyhnaly, a jeden z nich aj na druhý rok pekné listy vyhnal, že som sa už býlu a kvetu tešil, ale dostal jakýsi kaz a zhnil. To sa mi s Kobyle u Devína pred 35 rokami donesené semeno Smyrnia *(Smyrnium perfoliatum)* lepšie odvďačuje, lebo sa samo v krovinách seje a každoročne mi ich aspoň 10—12 kvitne a plody uzráva.

Na stanici brunovskej níže Nového Mesta obzrel som si, pravdaže len z okna železničného voza, tamejší starobylý kaštieľ, v ktorom, jako počujem, je nádherné starobylé náradie z časov Rákóczyho. Není tomu hádam ani 6 rokov, čo bolo celé Považie allarmované povedačkami o hurtujúcom, facky rozdávajúcom, stoly prehadzujúcom a iné výčiny tu stvárajúcom strašidle. Neviem, čo na tých

povedačkách vlastne bolo; lebo sám som tam nebol, a len z chýru, rozumie sa, že nezaručeného, o tých strašidelných extravaganciach som počul.

Doma som našiel všetko v poriadku. Myslel som, že rastliny za 3—4 dni v mappe uložené očernely alebo splesnely, ale nestalo sa im nič, lebo boly za sucha a nie dažďom alebo rosou navlažené, do pijacích papierov uložené. Hneď som ich medzi vrstvy papierov dal do prešu, a o pár dní mi pekne uschly. Jak mi to len bude možné, rád bych sa ešte raz tohoto leta po pezinskom okolí po-obzeral.

Stesky.[1])

Od *Hviezdoslava.*

Ja s plnou dušou vrátil som sa v rodné strany,
s tých túžob plnou, aké dlhom vo vyhnaní,
ich pilne sbierajúc, sme nastrádali oba:
keď hneď jej hneď mne nudou zostudela doba
či miesto zžeravelo v pahreb pod nohami.
Nad nami kratochvile zhraly motýľami,
pel-lib č na perúťkach, smavé po nich oká,
kým z pyštekov im crká radosť samotoká,
u jarku jarček, s grúňov vzduchu poľahúčky
ženúci, až sa spoja v súzvuk, v piesne slučky;
však žiadna nesletela, ulomiť nám kúsok
a podať útechy — šly, tiahly radom húsok
divokých, leda vzbúriac daromnú v nás túžbu.
Zdar sbiehal stanice kol vánkom, konal službu
lekára, v zásobe liek mnohý so sústrasťou,
svit, z rosy nápoj, balsam i slasť z vonných plástov,
ochladze závej, jak pot vyzrel v požehnanie:
tým nedostatky kojil, bôľ uhášal v rane,
s čiel odnášal smut, bledé zapaľoval lice,
roj neduhov, bied, súžob krýdlom povichrice
zaberal, zostavujúc bezpeč, plnosť zdravia;
no k nám, či by mu priviať zprava a či zľava,
k nám nezavítal, ‚huš-huš!' obďaleč len zfunel,
ba, ľahostajník, ani búrkou nezadunel,
ni búrkou, čo preds' má dážď, vlaží, sveží, čisti —
Oasa naša splaskla ošmrklými listy,
zhrozená nad osudu nenávisťou toľkou,
nám tobôž skvačly hlavy, ruky do podolkov;
sme záhu trovili zas, smývali sa potom:
i zúpeli sme . . . zhúkli naraz: Och, tam! potom . . .
tak o hrsť nádejí viac šupnúc do taršule.

[1]) Slovenské Pohľady 1903, str. 717.

— Keď protivenství rôznych vypálené gule
nám hrádok dobývaly, cupotajúc krovom,
ja nestačil ich zvrátiť, zažehnať ich slovom
i, Jeremiáš nový, v žalobné som skladby
prepuknul, zhorekoval nad rozvalom hradby,
jej každý úlom v sebe odkrušiť sa cítil;
v tom ale, práve jak sa z rumu kúdol vzchytil,
z kotúčov jeho svitla ona mi čo hviezda,
mi slzy utrúc lúčom, hlesla: Čobys' hniezda,
preds' dočasného, želel? nechže skydne v trosky —
Čis' zabudol už útul, na pozyv kde božský
v svet prezrel si i rástol svetla-tepla dary?
odmokols' na pišteľku prútkom z vŕby z jari,
a páper sodev, nehu materinských plienok,
sťa junoš zlatých si ma povil do myšlienok,
v tok perute mi rozvil, v zoristé dve vlny,
tak vzletels', úmyslov, snáh veľkolepých plný,
až v iskrot rozjätrené v mysli púčky-kličky . . .?
Ta pojdeme, hoj! len raz zvrtnú lastovičky
pod jaseň, len raz — Žiadna nezdrží nás vláda! . . .
— Keď opäť ona, duša, orlica jak mladá,
výšiny dostihujúc, presahujúc diale,
s tých výletov, ej, neraz, zreľnic vo kryštále
rmut hnevu, nalomený brk, zcuchané perie
i krôpky krvi po ňom, blata škvrny šeré,
mi v náruč vrátila sa, celá skatovaná,
i skrikla srdcolomne: joj! zas úraz, rana,
potupa! . . . jak ma boli, páli, mrzí veľmi!
nie ľudia — obludy to! sebci, dravci, šelmy —;
ja ale, vyprášťajúc skrivené jej kriela,
ju myjúc slzami, som chlácholil ju: Veľa,
och, veľa priekoria! . . . Však prepáč, neznajú ti,
čo robia: sťa v prsť červi, v hmotu zahryznuti,
len za tou pachtia — hrable večné, večná metla —
Ty o paprsk vhor šibneš ku prameni svetla,
vdol oni zas sa vrhnú po koristi chleba:
i postret všehdy srážkou — Vyhýbnuť im treba —
Oj, potrp! celkom ináč, ináč sa to spraví:
len zaletíš si — svojskej voľnej do dúbravy!
prv plesne zkrúžiac známym, milým nad nádvorím . . .
— Keď nad srdcom tak vedno zplakali sme chorým,
ja temer zúfal, čujúc slabnúce mu bitie,
a ona, naklonená nad ním ostražite,
čo v letný podvečer pás hoľou daždo-šmúhy,
nímž bôľo-žhavé slnka prebleskujú pruhy,
tak žialila, i vzlykla vše jak puklá struna;
no ono zlkalo v tom: Nie, nezomrem ja tuná,
sa nebojte — tu, ach, tak všetko prieči, cloní;
na slnku mrazno — jak by v hrobnej bolo tôni?

nie . . . Žertvy zápalom stliem stred obetnej misky,
ba — ozdraviem vám! vzplanem znov — tam, u kolísky —
Hľa, neblúzni! (my zvýskli), pravo mieni, súdi...
— Keď priateľa vše tak rád bol bych primkol k hrudi,
rameno v ramene s ním zašiel povychádzkou
po nivách zjarených či tvrdou žitia hradskou,
do korán zotváral mu citov pokladnicu
i vďačne prevzal jeho srdca polovicu:
lež nebolo ho, nie . . . jak ‚havran osamelý'
som na medzi dlel, čakal, oči meravely
mi pátraním, no znikiaľ o príhlase slychu,
až od cliva som zmrzol, od vlastného vzdychu
zchvel, otriasal sa sťa trsť vetrom zachytená;
tu znezrady však — z dialky? nebies so sklepenia?
kto zná? — jak holubica ona priletela,
a peruťou mi bielou smetúc vrásky s čela,
tie smeti útrap, tulne sadla na plece mi
i zahrkúta: Ako? staby hluchý, nemý,
bez ruchu, pomedzník kýs'! totu vysedávaš...
Kam ztratil si sa duchom? koho očakávaš,
a zkadiaľ má prísť, cestkou priamou toť či bočnou?
Tak?... usmiala sa; nuž ja nie som dostatočnou
ti viac, jak bývala som, keď si, uzavrený
do seba so mnou, chválil tak tie štyri steny
chalúpky svojej, istiac: to náš obzor širý,
svet! má svoj azur, vesnu, zorami sa pýri
zaránky, večer, piesňou zvoniac ku hostinám —?
ty, rozptýliť sa, baviť, uvŕzaš mi inam?...
Viem, viem: to vnútri zrazu ztaršie nad olovo
i pýta v zvuk sa stopiť, operiť sa v slovo,
z úst vyrazené uchu vzdať sa bezprostredne,
bo na písme, ach, sťa ten papier, stuhne, zbledne,
vyvetrie: — mrtvola to zápäť krepnejúca,
nie cit, ten zo zdroja v sluch žblnklý za horúca —;
však počkaj času! Jak svit vzijde on: a vtedy
ty zajdeš, áno — družstva hlučnej do besedy,
vraz s vrstvou mladosti sa shliadajúc v tvár z tvári;
ó, ten ples zvítania! Sťa sviece na oltári
si v pozdrav zplápoláte vzletným zahorením;
ten shovor! — nával prúdov jázom odstaveným;
to zobjatie... driek sveta v stave obosiažiť!
stisk pravíc! vzdor tuhobe nad májovú pažiť
ver' hodvabnejší, mäkší; v harmonickom biti
srdc postret, scelovaný plamennými city!
i znovu rodiaci sa spolok duchov, prstom
Boh čo ho prežehnal! a nadchnutia mu krstom
cveng čaší, piesne jas, čo v bralách ozvenu má...
— Keď jak štít Tatry oblak, zajala ma duma
v svoj závoj temravý: strasť čiernym nad osudom,

čo zkruta zvládol, vládne mojim dobrým ľudom,
ho Kykymorou morí, obručami zmije
mu sviera údy, z tepien jeho mlokom pije,
sťa jahňa v driapoch sup, ho vo svoj brloh vlečie —
a všetky moje mysle, rozvahy a péče,
môj výkrik varovný, zvon v poplach, vnadné rýmy,
modlitba, hrozba, kliatba boly daromnými,
bo neustával úmor vražedlný, do bied
vždy hlbšie, ťažšie, tupšie zapadala obeť,
i sám som hynul s ňou kams' v bezdno nedozračné —;
však v dumy mojej onom zádušlivom mračne
v tom ona ztrblietala križovatým bleskom,
kút odkryjúc mi svetlý strope na nebeskom,
i zjakla: Varuj! nazad od priepasti prahu,
streštenče! Ta snáh svojich nakloniť chceš dráhu,
púť kotrmelcom skončiť? hanba!... Nuž, tys' mival,
na ľud ten nešťastný čo vekov nahnal príval,
tú hroznú ťarchu zmelčiť jednou piesňou lichou,
ju nárkom odplaviť, v svet rozviať šumom vzdychov?
tak službe apoštolskej trôfal si si dostáť,
tým výstrojom púšť zvrátiť na úrodnú postať?
Bláznovstvo!...
Ó, ten ľud je po hniľač až dobrý!
Lež práve preto k práci potrebni sú obri,
ti z jeho povesti, no duchom: — do výchovy
jak decko ho vziať, učiť, cvičiť, v život nový
v ňom zbudiť, rozviť šľachtu túh, zlých náklonnosti
už semä zdusiť však v ňom: rýdzi, zdravý, prostý
by rástol, zkvital, rodil vo štepnici sveta;
a ako prešiel školu počiatkov čo dieťa,
v cvik učňovský sa dostal chasníkom a junom,
i vtedy byť mu druhom, radcom, opekúnom,
do plnoletia nevzdať sa ho so zreteľa:
smer života mu raziť, istý svojho cieľa,
za príklad upúšťajúc letkom šip vše z kuše;
vo vlnobití jeho rozvášnenej duše
mu vôľu svárať kotvou, ktorá ponorená
len — a už more hriechu kajúcnikom stená;
jak mluno k tvorivému poháňať ho činu,
že výkladom sa jara, leta porozvinú
vloh jeho hrivny; i kuť na ráze mu pritom,
až od hrmavíc kladív vyleštеným štítom
brál rodných zblýska tobôž, nepoznajúc bázne,
nie plazivosti, nástrah... Tak prez všetky kázne
a nauky s nim stupne prejdúc, po hotových
i pokonaných šťastne dielach Herkulových
blankytný otvoriť mu obzor vo svobodu,
ho k stolu dobrôt, k svetla doprevadiť hodu;
čo veky odňaly mu či sám uspel stratiť,

tie všetky hodnoty mu vydobyť a vrátiť: —
až majiteľ zas, boháč, hrdý, povedomý
nezvratne zastane si slnnom na preddomí
a svetu pozre v oči s jasnou božou tvárou...
... Hej, Pavlov, Komenských sem! a nie piesničkárov —
Čo pieseň je? kvet, záblesk ak, sen letnej noci:
nie návod, nástroj, ruka v pomoc, za nemoci
nie liekom, v hladu čas nie chlebom do žalúdku,
ba ani slamkou tomu, kto sa topí; vskutku,
je van len, šantujúci po oseni u hôr:
no najprv treba zrýpať, obsiať starý úhor,
tak zbožín za prúdom si spevná pena tenie —
Však neželej, že také prijals' nadelenie:
máš so mnou ho; a tvor nech Tvorcu nepokúša...
Hoj, domov zajdeme!... Zvieš, čo je ľudu duša:
kde jak kvet svoju byľ, ju znať jej drží v kráži,
fedruje genij lásky, anjel mravu stráži;
nie smetiskom kýms', jak tu, kde tma perie tratí,
blud s brudom gazdujú si, bieda svlieka laty:
bo v parenište to duch nevpálil sťa blesku
lúč — rodoláska čuší v opatrnom piesku,
nie že by sdružila sa s krvou — u človeka —;
lež kde cit tento svätý valnou riekou steká:
i duša ľudu je jak požehnaná niva,
že na ňu sám Boh z neba s úľubou sa díva,
vetierky s piesňami sa hrajú po oseni:
tam! — tam i tvoja najde smyslu, váhy, ceny...
Ta poďme! nemeškajme ďalej ani chvile!
Ja vzlietam — letím s tebou — a ty, akomile
nám sleteť prijde, prsty zabor do varyta
v spev k návratu...

A tu sme — Ako, kto nás víta?
Sme domov prišli — — Bože! čože sa to robí?
Kam zajdeme, že k svojim: — studené len hroby;
a medzi živých márne nohy pozablúdia:
i od tých hrobov chladných chladnejší sú ľudia,
chladnejší! Vlastná vrstva viacej nepozná ma;
a nový dorast zrovna odvracia sa: znamä
čajs': mládež — padež... Ovce k ztrate roztratené,
bo pastiera im, strážcu, a či pastvy nenie:
toť, ľud môj, ľud môj... Cveng čuť, ovšem, od pokálu:
no z holdu rozkoši, nie k pocte ideálu:
vo hrudiach vyprahlých ten až na iskru zkapal,
a srdcia, duše iný, žravý trávi zápal...
Púšť, cudzota... len duchu poetovmu zaspať...
Ach, z domoviny nazpät do vyhnanstva! nazpät! —

1900.

Tak predchodí mi vidiek ten,
jak na hmlistom dni pod jaseň:
ač smeje sa mi slnco-oký,
skvost jara odel, hostinne
si v blankytnej vôd hladine
uziera maľované boky;
tak, čo som strávil v cudzine,
na závoj stkaly sa mi roky...
I hmlistý jak deň pod jaseň,
tak predchodí mi vidiek ten.

Tak predchodí mi vidiek ten,
jak keby mrkavý kýs' sen,
čo kedys', dávno bol som sníval:
ačpráve — vecou priblízkou —
on poslúžil mi koliskou,
on krovom, kde som zmladi býval;
tak z pamäti mi vytiskol
ho zažitosti — v diali — príval...
I jakby mrkavý kýs' sen,
tak predchodí mi vidiek ten.

Tak predchodí mi vidiek ten,
jak bol by cintorínom len:
ačpráve život kypí na ňom,
ruch žatvy zdravý, veselý,
bo mu vše Živa zaveli,
na zboži tróniac zukladanom;
tak, čo mi moji pomreli,
čo snop to hrob zriem každým lánom...
I jak by cmiterom bol len,
tak predchodí mi vidiek ten.

1900.

Musíme uznať, že sme zvetšelí,
môj ľúbi brachu:
že ak sme boli kedy k nedeli,
z dykyty, z nachu,
sme odev už len na dni robotné,
ba otrelý tiež v hojnej miere —
My žili predsa temer život celý
a pracovali pritom ochotne,
i strhali sa, nie div, ošumeli;
oh, človek veruže sa zderie!...
Musíme uznať.

Musíme uznať, že sme zmĺkveli,
môj druhu zlatý:
ak boli sme raz súzvuk umelý,

čar, rozkoš zvraty,
že otrepaná sme už frása kás',
len ozvuk skladnej hotovizne —
Sme spievali preds' temer život celý,
od svitu k mraku zvonom znel náš hlas:
i zachrípli sme, nie div, otupeli;
ach, človek konečne tiež vyznie!...
Musíme uznať.

Musíme uznať, že sme zplytčeli,
môj kamaráte:
ak kedy boli sme tok zbujnelý,
čo strha hate,
Níl nivám je, jáz rodné na mlyny,
už jarkom sme, čo len sa vlečie —
Sme valili sa temer život celý,
zdroj srdca mrhal svoj prúd účinný:
i opadli sme, nie div, zchudobneli;
jak z krve, človek zo síl stečie!...
Musíme uznať.

Musíme uznať, že sme dospeli
v sklon obidvaja:
ver' nález pre nás sotva veselý,
skôr srdce krája;
no s časom spor viesť ani nepočni,
kto pustil sa veň, ťažko pyká —
Sme osožili predsa život celý:
i nechže dajú nástroj zbytočný,
nás do komory — do hrobovej celly;
oj, každý má tu náhradníka!...
Musíme uznať.

Mám toho toľko ešte na duši,
že iný ani netuší:
čo všetko chce byť povedané,
hromada koľkých nových pomyslov,
a čím prv; i sa vypína,
a hemží ten — ten, onen pretekom,
by na povrch sa pretisol...
Len či sa každému aj stane
po vôli raz?
Alebo, keď tak prudko letí čas,
nedorečená väčšina
ich zmĺkne rakve pod vekom?

Čo muž? On môže byť bár sveta pánom,
rek, mudrc, tvorca v čele s vavrínom:
keď vyžil sa — čo na ňom?
Tu povieme, to zákon prírody:
za svetlom tôňa, svetlo za stínom;
i slnce vstáva a zas zachodí...
No keď tak ženštinu,
jejž zjav sa v splni krásy ligotal,
uzreme sklesnúť v ruinu,
nám predíde sťa baba zostaralá:
vždy prenikne nás žiaľ,
jak nad ružou, čo opadala
v pozemský kal.

Postrán cesty topole.
Pomedzi ne istým smerom,
preberajúc v šťastí si,
za rána i pod večerom
ulietal si, prilietal si
kedysi
z hniezda, v hniezdo, sokole!

Za rána, keď horely
prvým lúčom zapálené,
fakľami ich vrchole;
večer, hviezd keď mrholenie
po nich liece, že jak sviece
v kostole
pozdaly sa k nedeli.

Postrán cesty topole.
Pomedzi ich štihlé rady,
v duši s túhy omladou,
v pokyn vnady — na vohľady
ulietal si; prilietal si
s vohľadov,
úkoj v duši, sokole!

Dnes to bola dievčina,
čarokrásna ani zora,
k nejž ti prišlo zalietať,
bo ťa tiahla lásky šnôra;
zajtra zase v rovnej kráse,
sestra snáď,
ba jej sestra — vidina.

Hej-haj, vtedy, sokole!
bol si mladý, bystrý, smelý,

dorastlých kriel popritom,
ktoré keď sa rozletely,
čis' sa ztrácal a či vracal,
súcitom
zšumely i topole.

Zašušťaly topole,
celou listvou ovrtalou
tlieskaly ti nárazom:
ako diaľou — lásky na lov
ulietal si; prilietal si
víťazom,
hrdopyšný sokole!

Ej-haj, dnes už, sokole!
starigáň si, farbák, bojko,
v krielach štrbu, výštipok...
Túžobník bár, bár i rojko,
vzletíš na piaď, skydnes zápäť —
V zármutok
odely sa topole.

Nemo stoja topole;
listia len tu i tu šuch i
spád... a či to slzy ich?
Ni tých nemá, ktorý suchý —
Pomedzi ne — po doline
(darmo vzdych...)
ciepkaj, starý sokole!

Nič krušnejšieho, ako poznanie
tej skutočnosti: že už vykonali
sme všetko! všetko, čo z nás vystalo,
i nič sme nie viac schopni nad to zmôcť:
nie hlbšie vnoriť svoje badadlo,
nie krýdlom svojim vyššie zasiahnuť,
nie ramenama širší zobjať okruh.
I začneme sa tomu zpečovať,
o dušu brániť: hnedky lichotením
si, iných šalbou, hnedky podvodom,
tu prosbou, hrozbou zase líčenou
sa vymaňovať stavu onomu;
len keď už žiaden figeľ nespomáha,
ni zápas žartovný: tu na vážno
vec obrátime, v rozhorčení prudkom
zdúpneme na vzdor, dychu načreme,
i vykríkneme, zvere ranenej
jak ryknutím: ‚chcem!' ba že ‚musím!' aj...

A tu už potom, ako koníčky
pri vozotaja stálom hijokaní,
pod jeho bičom nemilosrdným
(to ‚hio', ten bič prechmat, pych to náš)
do vrchu ťažkú fúru ťahajúce,
napneme všetkých síl si pobočky,
až v popruhoch to zpráska, v slabinách:
i terigáme ťarchu predsavzatí
nám neprístojných, naložených si
z domýšľavosti púhej, pre odiv,
po nepretretej ceste života,
kams' nad obzor, von z krážu našej moci,
na nedohľadný vrchol... nedbajúc
o nebezpečie, nehôd nástrahy,
že o zlomkrky ide navždy nám:
bo v hru sme vsadili i dosaváďny
svoj zisk, a naša drzá výprava
môž' ľahko skončiť niekde v priepasti,
a posmech, čo náš kotrmelec vyzval
z úst sveta, završí náš úpadok...
I teružíme náklad... Vrzgnú-li
v tom kiare, ihneď znoja olejom
im osy mažeme; keď prekážka
nám zaprieči, nech je to balvan v koľaj,
nech v sostup úskalie, nech k výšinu
chmár hrádza — všetko nedostatočnosť
len naša vlastná: vloh nám výpoveď,
pred hĺbkou triaška, brkov ochaba —:
tu zalomíme hlavou na úmor,
jak konik hen, sa vlastným popchneme
v ruch žihadlom, krv srdom zvrie nám v žilách,
zasvetelkuje modzog krikľave,
a duša, chúďa, parou uchádza...
Tak trudíme sa, sily trháme,
truštíme články si... A výsledok?
Nedostupnejšie, než prv, strmie vrchol!
dno, nežli predtým, hlbšie zapadlo;
zužela naša sfára predošlá.
Hej, lebo duch sa len raz zažihá
nad vyvoleným čelom jazyky
plamenistými: v chvíľu vrcholenia
to slávnu; potom — odblesk to už len
na čele, jeho stopa ružová,
ach, i tá zbledajúca, na oblaku
jak červánky; duch nezná pomôcok,
nie náhrady, nie ostrôh, zápiniek...
I s nezdarom sa vrátil výletník,
a sklesnúc mdlobou a či pokorením

srazený na kolená, obličaj
ukrytý v dlane, horko zaplakal...

Tak neraz po podobnej námahe,
sťa orol v klietke, duše oželenej
ztrepocem krýdly, zkvilím žalostne:
a po jej krielach dorážaných
hneď krve hneď sĺz zhmyrí jaroček...

Ó, nekraďte mi drahý čas,
vás pekne prosím, vrúcne prosím vás!
Mám veľa práce ešte, veľa,
a môjho žitia ubiehajú dni:
dnes-zajtra, onedlho snáď,
jak z čista-jasna prikvitnutá strela,
môž' u mňa zavitať
ten posledný, ten osudný.
A viete, v noci sen je sladký, milý:
dňa povinnosti keď sme vyplnili.
Nuž jak by bola takou driemotа
mi za noci tam veľkej v lôžku, v hrobe mojom,
ak neskončil som úloh života?
Ba to je moje stále omýšľanie,
čo nijak nejde utlumiť:
že každé dielo totu zanedbané
tam musí byť
hrúd tlakom, hryzom červov, večným nepokojom!

Kedysi suchú trebárs na byľku
keď zachytil som nitku obraznosti
(jak babieho vše leta v oktobri
vlas na kočiaň sa vetchý privesí):
už snulo sa to zápäť z duše mi
mohutným pradenom, i stkávalo
na látku zoristú, až celý svet
som odel v purpur; a tá byľôčka
sa bájočnou byť zdala stračou nôžkou,
na ktorej ovŕtal sa čarohrad...
Dnes?
Tú nitku mi hneď vietor roztrhá,
vetrisko jasenný, že pazderím
sa porozsýpa čierny prez úhor:
i ako pavúk utiahnem sa v kútik,
sťa pavúk k smrti hladom určený,
tým duše hladom, aký nepocítil
vo svojich čvrkajúcich utrobách
na svete žiaden bedár, žobrák žiaden!...

Len srdce na ten stupeň cito-meru
zhriať vedeť, kde je, ako mladý chlieb,
tak mäkké ono, sladké ako med;
chlieb, núdznemu sa ponúkajúci
sám vôňe prívetom: som nakrojený,
hľa, nono, synku, vyni shybák svoj
a ukrojže si, odkroj okruch —; med,
vytekajúci samovoľne, rýdzo
z kališkov hostiteľky včeločky,
by bezprostredne vtiekol osladou
trpiteľovi do nahorklých úst —;
len, vravím, na ten stupeň teplomeru
vzniesť srdce: — a už samo od seba
to z neho hrne čistým úprimnosti
výlevom, dobra hojom láskavým
a utešeným kvietim krásoty . . .

Ó, srdce všetko je! — Ním pravdivi
sme, bárs nás faleš oklamala neraz,
že obolstiť ju ctnosť by bola snáď;
ním dobrotivi, trebárs denné krivdy
by stačily nás stvrdiť na kameň;
a ním sme mladí aj, ním vnímaví,
nesklátiteľní, — čo jak mnohá mrzkosť
na svete pchá sa pod oči nám, — hej,
nesklátiteľní krásy cítelia:
bár pokryly nás chladné šediny . . .

Často zahrúžim sa v dumu:
Bez súcitu, bez rozumu,
  ech . . . Načaj ti krákoriť
bez záujmu, bez ozveny?
Nebuď sdielny, otvorený,
  myseľ zapni, priklop cit!

Môž', máš srdce s hlbým citom;
lenže mutný bude pritom,
  najskôr . . . preto porok tvoj
Veď kto by aj pil zo žriedla
kalného, keď má hneď vedľa,
  ako kryštáľ, čistý zdroj?

Môž', si letku vysokého;
však i páper, prach má z neho:
  ktože by ich dostihol?
Vietor ich len srazí razom;
sú tiež, jak ty, zemeplazom:
  i kto by vás zodvihol?

Neobliekaj tedy dumu:
bez súcitu, bez rozumu
  že ti načim krákoriť . . .
S šarým citom, s letkom smeti
nebuď sdielny, rozopätý,
  dušu zakrúť, zatlač cit!

Veď hej, ľahko vec odbudnúť
bych: zahádzal teplú studňu,
vzlet zavrátil v drsnú chrasť . . .
Ale či sa vlastným citom
zaliať mám var', a mám pritom
  v myšlienkach sa vlastných zmiasť? —

Nech všetky miesta navštívim,
dovoľte, všetky naporad,
čo schodil som ich po čas, kým
odrástla môjho detstva mlaď:
sad, stráň, háj, polaň, temä brál,
k hrám pažiť, v polia chodníky;
lán, kde som volky poháňal,
luh, kde som pásol koníky.

Tie všetky miesta vidieť chcem,
sa zvítať s každým, ináče,
nech daktoré tak obijdem,
si zacnie ver' i zaplače,
van zavzdychá ztaď, veselý
vzhľad tôňou smraštie preniklý:
tak sme sa radi videli,
natoľko sme si privykli.

Veď nielen prezaháľal ja
vek zlatý po nich, nezdobiac:
aj vážna páska spájala
nás, gazdovských to tuhých prác.
Hmyrely údy chlapčati
sťa mravce, pot ho smáčal v tom,
jak zval cieľ zadných úvrati;
či trebárs peľal s obedom.

Hej, dosť tam pestrých pamiatok,
dosť pre mňa zájmov trvalých:
ma zamestnajú, viem, čo krok,
čo briežok, zdržia na oddych.
Až ich tak schodím poznove,
prebŕdnem detstva môjho mlaď,
to svoje ráno ružové:
vám mnoho budem rozprávať.

I tiahne túha nutkavá
ma, čímskôr umknúť z prítomna,
i zas ma zpäti obava
a neupúšťa odo mňa.
Som ako vážky v kyvote,
má každá miska zámer svoj,
čo jednu vedie k istote,
to druhú vrhá v nepokoj.

Tá túžba trôfa, v zlatý vek
že navrátiť sa možno nám;
obava však vie, stanúc v priek,
že je to čiry klam a mam:
že ani tieň tak neletí
nám z rúk, blesk z očú nehyne,
jak slasť tá z prsí pamäti,
a zbudne nám chuť paline.

Však akokoľvek . . . idem len
na obhľad starých milých miest,
či balsam rastie tam či blen . . .
Ó, i v tom hodne blaha jest,
keď zadaždíme slzami,
a cez ne dúhu sklenula
oblukom krásnym nad nami
tá naša radosť minulá!

1900.

Čital iste ako malý žiačik,
i pozatým, ako vzrastal, dužel,
o mládencu, čo dľa Sládkoviča
na Kriváňa pozastal si skale
strmej, a kým večerná mu zora
hrala v oku kryštáľovom, zrakom
lietal sem-tam po Slovensku širom
ako sokol, svit nádeje v tvári,
v duši osteň k činom blahorodným . . .
. . . iste čítal už jak malý žiačik.
I jak vzhúknul na mládenca, dospel
až k zrelosti zlato-plodej zkúške,
prach keď školský striasol cele temer
s obuvi si učenika, majstra
tovarišom mal sa stať: tu, četby
totej žiačka verne pamätlivý,
vraz zatúžil v duši zahorenej,
rozohnaným, rozzvoneným srdcom
zatúžil on spodobať sa vzoru
onomu, čo tvorbou obraznosti
v temä Tatier vztýčil slávny poet . . .

I sťa mladý orol, vyletevší
z hniezda práve, snáh vysokých dedič,
ideálu lovec, družba krásy,
veleby žrec jarý vychytil sa
na štít rodných, nebotyčných vrchov;
pošiel — stúpa s grúňa na pahorok,
úplazom na bralo, s brda v sedlo,
strunou strmeň, ostrohu však v boku;
spína sa, jak od stupňa by k stupni
s opachy na útes, voždy vyšej
bez únavy, bázne — voždy vyššie,
s vrchola na vrchol: v duši heslo
‚Excelsior!‘ rozkrýdlené vlajkou,
v zraku slzy záhou zabronelé;
vznáša sa, jak po rebrika štebľoch
Jakubovho . . . však, ach! — var', že brká
neotuhlé ešte na dosť, abo
neuvyklá závrati že hlava,
človek tobôž klesavý, nie anjel —
či náhoda sprostá len, kamienok
odrypnuvšia, a či hroznej súdby
výrok: po metál ten! vyšej ani
na piaď, o znak — ale najskôr bude,
iste váži v tom sám povel Boží,
nímž i svety hynú — akokoľvek,
ach, v záchvate tom za slávou zrazu
jelenia mu poklzla sa nôžka,
a on zprudka navrátil sa s cesty,
strmhlav s výšin jasných v tmavú priepasť . . .
A tá zora prv ružove krásna
zhasla zápäť, popolovým šerom
sťaby závoj rozstrela sa nad ním.

*

Priniesli ho smrťou zsinalého.
V rodičovskom dome postlali mu
smútko-čierne; uložil sa, leží
na postlaní čiernom. Do tej černi
mu zapadlo slnko bujarého
života, ni vzhľadom nedosiahnuc
poludnia; tam dúha poutuchla
rodičových nádejí, jejž stuhy
nápisy sa skvely sľubov božských;
tam i zlato úmyslov mu stlelo,
na hŕbu sa povalila stavba
veľkolepých jeho predsavzatí . . .
Pochovali ho so srdcolomným
bôľom, s nárkom topiacim až dušu;
a bolestia a žalostia . . . Jeho

hrobom žatva leta kvetnatého:
ta putuje denne Kvetna sama,
a z podolka vysýpa naň kvieťa
farieb živých, krvavých — snáď zore
žhavého to bôľu žalobníkov;
rosa po ňom — nebodaj ich slzy . . .

*

Po oblohe čistej vykračuje
v nádhere si vladár noci, mesiac
s družinou hviezd. Upúšťajú lúče,
dlhé lúče na zem driemajúcu,
zaslučujúc tu i tu ich v priečle.
A po rebríku tom pableskovom
šuhaj schodí, zeleného lesku
huňku majúc plecma prehodenú,
v pravici však purpurový prápor;
prichodí on — junák z rodných Tatier!...
a k svojeti milo zahovorí:
»Nekvíľte viac, neželejte za mnou.
Ó, ja žijem! žijem nekonečne
v svetlom Tatier báji, chovanec ich
šťastný, lebo nesmrteľný mladoň,
odchovanec pre Himaláj neba!
Ony, ony mi ta dopomohly...
Jak som padal s cimburia ich nadol,
už som nahor vzlietal mocným krýdlom:
stopa pádu — slnečná diaľ vzletku,
hĺbky siaha — pošin Altaira...
telo v úval — duch v blankytu bránu,
v hrobe telo — na výšinách duch môj...
A tu som; sa pripravujem ďalej,
učím, cvičím, tŕbim v Božej škole,
v dielni svätej, na všeučelišti
všehomíra: — predo mnou ruch svetov,
tajomství sa zdvíhajúca rúška,
kľuvot podstaty i priesvit krásy,
reťaz zákonov a čudies ústroj...
až ich spoznám do počiatku všetky
z výkladu úst samého to Majstra,
zjasniem, zpravdniem, zláskaviem skrz na skrz:
stanem v rad si činných vyvolencov,
s listinou na cherubínsky úrad,
pečať na nej z krve na Golgote...
Och, čo je zem, trebárs celučkú by
človek v stave bol uchvátiť Bohu!?
nepatrný prášok vo priestranstve,
vo večnosti krátky okamžiček;
mušky bzuk, netrebný pre sfér súzvuk;

semiačka klik cintľavý — hoj, nad ňou,
tu je slávny rozvoj, rozkvet, rozhoj,
tu v kráľovstve ducha presvobodnom!...
Excelsior! (a tu prápor vzniesol,
po štebľoch zpät nastupoval cestu),
mojať, rod môj, ľudstvo: Excelsior!«

V júni 1901.

Dom v stráni.

Povesť.

Napísal *Martin Kukučín.*

XV.

Na hrobe rastie kvieťa.

Katica sa ledva dovliekla domov. Bola by sa v zúfalstve a rozhorčení hodila do vody, no na šťastie vody tu nieto nikde na porúdzi. Nemáš sa často kde napiť a kde by ešte utopiť sa! Dovliekla sa horko-ťažko domov — šťastie, že nikoho ani nestretla. Utiahla sa do svojej komôrky a oddala sa svojim mukám.

V prvú chvíľu nemohla sa ani vynajsť v nešťastí. Nemala kedy rozmýšľať a rozkladať svoje postavenie. No ztratená, utopená v ňom, nesená jeho divokým vírom, cíti dobre, že je ztratená. To, čo kynulo ako nový život, nová nádej, čo dávalo sily, radosti a pružnosti, zapadlo: ostal bôľ a zúfanie . . .

Zabudla na domácich a rodinu, na celý svet. Nič ju nezaníma ani neteší. Zničená a pripravená o všetko díva sa tupým okom na tento svet i čo sa na ňom robí.

V nedeľu na to, hneď po obede, zavítala do nášho mesta muzika sväto-jurská. Pánom muzikantom sa zažiadalo urobiť výletík: tak prekvapili znezrady naše mesto, upriamené na také zábavky. Na námestí sa vyhrávalo až do noci pri mestských lampách a pri osvetlených súsedných domoch. Bolo veselo. Mládež sa shŕkla a hneď na námestí dala sa do tanca. Deti a starí stoja naokolo popri domoch a múroch, hľadia a načúvajú, socajú sa a zadievajú jeden do druhého.

Vzdor tomu hurhaju Katica sa z domu nepohla. Mať sa diví, krúti hlavou a konečne ju badurká: „Choď, čerce moja, uži, kým si mladá.“ A ona iba pohla plecom, zlostne a opovržlive, stiahla ústa, na ktorých sú červené pery krvavé od zhrýzania, a odvrkla materi:

„Nech tam blaznejú! Čo ma do nich?“

Mater sa len zjedá, čo je to; premýšľa, trápi sa.

„Reťaz jej nekúpil. Kto by bol povedal, že je taký skupáň. A keby nebolo odkiaľ! Do kostola ju nevodí, do nás nepáchne . . . Hm, ona sa, ľaľa, nadula: nemáš z nej ničoho. Mne sa to vonkoncom *nepáči*. Toto je akosi všetko nijako: ako stará bočka, keď opuknú

obruče . . .“ Čelo sa jej nabralo do vráskov, hlavou tiahnu čudné myšlienky, pochybnosti, obavy. „Ah, čo! Poharkali sa nebodaj! I to sa stáva, kde je láska mladá. To kým sa narazí do koľaje . . . Pomeria sa zas oni a láska bude ešte tuhšia. Nech sa tam hašteria. Mladosť — pochabosť!“

Tieto úvahy ju uspokojily, ale nie na dlho. Čakala, že nastane obrat, no čakala darmo. Dievka sa trápi a mučí. Najviac sa túla po poli, i to sama; vracia sa obyčajne s vyplakanýma očima. Nie sú to už žarty! Jera sa vážne zamyslela. Začala ju i po noci špehovať. Neraz čula ju vzdychať zťažka a hlboka. Neraz našla i podušky premoknuté.

„Čo je to — Pane večný Bože!“ trápi sa Jera. „Keby len vedela, čo je to? Ale raz neviem . . .“

Jedno odpoludnie, keď boly samy, začala zďaleka:

„A čo je tebe, ćerce? Ty sa zhrýzaš. A všetko len dusíš v sebe: nikomu slova. Čo ti je? Vari ti kto ublížil?“ Jej oko žiarí láskou a materskou nežnosťou; ostrý hlas prijal hlboké, nežné zfarbenie.

„A či môže byť horšie!“ zvolala Katica prudko, rozčulená a zlostná. Nežná otázka materina rozbúrila jej dušu. Zdá sa jej, že jej je každý na vine — všetci, i mater. „Či nevidíte, čo sa stalo? Veď sa neukonal, chodiac pod Grabovik . . .“

Sotva to vyriekla, vypadly jej slzy z očú, z hrudi zas sa dvíhajú ťažké, bôľne vzdychy.

„A ozaj, čo je to?“ spytuje sa mater, teraz už naliehave. „Chodil, a odrazu ako by presekol. Vari je čo medzi vami? Dáka mrzutosť?“

„Mrzutosť?“ A Katica pokrútila smutne hlavou. „Nie, máme moja — konec, roztržka . . .“

Jera ostala, ako by ju bol ohlušil. Sedí nepohnute, díva sa len a díva — hlavou jej mihajú čudné obrazy, úlomky myslí, dávnych predstáv, a to sa smiešalo v nechutné klbko, ktoré sa krúti, navíja a odvíja a nikde nemá konca.

„Srdce mu odo mňa odpadlo,“ pokračuje Katica a každé slovo ako by sa jej trhalo od srdca a zanechávalo ranu, pálčivú, bolavú ranu. „Odhodil sa nadobre — vonkoncom, na veky. Našiel druhú — vyparádenú — Zorkovićovu . . .“

Tedy tak! Oj, teraz už chápe, rozumie. Ju i jej dievku zahrúzilo veliké nešťastie, potkalo ju znezrady, keď si už mívala, že dosiahla štít všetkých nádejí . . . Oj, rozumie ona, odkiaľ ten žiaľ a to zúfanie! Veď i jej materinské srdce ako by bol rozdrapil na dvoje a zdrapy hodil pod nohy a depčil a gniavil. Nesmierne nešťastie, z ktorého sa nezotaví ani dievka, ani ona nikdy. Nieto tu ani nápravy, ani ufania — večný bôľ, žiaľ, zúfanie . . .

Len ako — ako sa to stalo, Pane večný Bože! Toľme sa ľúbili — zmierali jeden za druhým . . . Takto odrazu . . . Ako sa môže len stať čo takého, neslýchaného! A Jera sa zamyslela hlboko — myseľ sa zas zotavila, sobrala dovedna, počala zimnične pracovať, hľadať, vynachádzať, dovtipovať sa.

Oh, nie sú to cesty Božie! Nie, horkyže tam. I okrem tých

ciest najdú sa veci tajomné, ktorých nevystihneš... Nebohá Tonciula na príklad bola v oblakoch, keď to zmlátil ten kamenec celý chotár. Nebohý šor Zorzi videl ju na vlastné oči, ako sa niesla na omele... A nielen že ju videl, ale i strelil do oblaka posväteným nábojom. Po búrke ju našli pod cestou s prestrelenou nohou. Také sa veci dejú! Predlanským Guina prešiel po krížnych cestách. Ktosi-čosi musel položiť na ne: lebo na celom tele vyhodily sa mu rany a koža sa mu olienila ani hadu. Kotlár Bartul trhal tohto leta trávu okolo cmitera. Čos' ho ofúklo, opuchol ani dieža a ktovie, kedy príde k sebe... Áno, sú moci tajomné, po zlom i dobrom, ale sú — zamiešajú sa do osudov človeka a nešťastný stvor sa pýta: prečo taký obrat, Pane večný Bože — odkiaľ a ako?

I tu mohol dakto sa zamiešať. A možno i sama Bonina. Má dlhý nos, bradu ostrú, vystrčenú napred... Celý ostrov závidel jej dievke. Koľko vzácnych, bohatých držalo sa zaň! Či by bol div, ak daktorá probovala niečo?

Jera takto mudruje a naostatok i vymudrovala čosi. Naplnila mech vínom, tekvicu naliala olejom, naložila na osla a hybaj pred svitaním k starej Urse do Vrchov. Ursa je vdova po čobanovi (pastierovi), napaduje na jednu nohu a mnohé veci rozumie. Vieme, ako býva medzi čobanmi! Všeličo sa i tam stáva...

Vrátila sa pred samým poludním s prázdnym mechom a prázdnou tekvicou... No zato jej je ľahšie. Veliká jej spadla farcha so srdca.

„No neboj sa," teší dievku. „Všetko bude dobre. Veď on príde, neboj sa!" a usmieva sa škodoradostne. „Príde, a bude väčšmi zaľúbený, ako prvej. Uvidíš, ako príde: počkaj len, nech nastúpi spln mesiaca..."

„Ani sa nenazdávajte, máme moja!" pokrútila Katica hlavou.

„Ty mlč — ty nevieš... Všetko mrcha svet! Dušu zapredali, len aby ho nám odviedli! Neboj sa — i na nich jesto sprava — uvidíš, ako ti príde .."

A Katica len sedí s rozháranou mysľou, reči materine ani ako by sa jej netýkaly. Cíti ona dobre, čo sa stalo; vie, že návratu nieto.

Niko sa cíti ako pravý zločinec. Nevie, ako by odkajal, čo spáchal. Pod chvíľou čaká, že ho zahrúži trest Boží. A keby i doľahol naň, pokryl ho celého, bolo by mu hádam ľahšie. Kam sa obrátiť — kam sa vrhnúť, aby bolo chvíľku pokoja? Ustavične mu je pred očima ona, s jej pohľadom plným odsúdenia, rozhorčenia. Cuje ustavične jej hlas, jej prudké výčitky, jej usedavý plač. Chcel by vidieť, čo robí, ona, jeho obeť, presvedčiť sa, ako znáša nešťastie: no za celý svet nechcel by sa sňať s ňou. Zdá sa mu, že by sa prepadol pred ňou od hanby, zhorel by, koniec sveta si urobil... Preto je ustavične doma. Celé dni sa túla po pivnici, alebo hodiny a hodiny trávi pri mlyne, kde sa melú olivy. Pozerá tupo, bez účasti: zdá sa mu, že v hlave a hrudi je nesmierna, otupná prázdnota, púšť...

U Zorkovićov sa už vôbec neukázal. S materou sotva čo kedytedy ztratí slovo.

Šora Anzula mlčí, nenatíska sa. Vie, čo sa so synom deje. No konečne sa jej uľútilo — dala si zavolať Zandomu.

„Čo je to s tým naším mladým?“ pýta sa ho šora Anzula. „Či s' ho videl?“

„Bohvie, odkedy som ho nevidel. Skrýva sa akosi: pre tú zpod Grabovika najskôr.“

„I mne sa tak vidí,“ prisviedča pani. „Celkom sa premenil. Ani ho nepoznáš!“

„Hm,“ usmial sa Zandome svojím úsmevom. „Následok tetinej výchovy, táto prehnaná citlivosť. Vy ste sa nazdali, že máte dievča — a ako dievča ho rozmaznali. Tu máš následky teraz! Človek musí mať hladkú kožu, ktorej sa nechytí hocičo. Ináč ak jej nemá, život vám ho doráňa; vidíte, ako! Sťa invalida.“

„No ja už radšej, nech bude takýto. Ale ty ho poteš, vybi mu z hlavy škrupule.“

„Ako vy rozkážete. Viete, že vás ja slúcham teraz — po nečase. Bár by som vás bol vždy slúchal!“ zvolal tónom opravdovým, bez smiechu. „Dnes mohla byť moja barka v druhých vodách.“

„Ešte sa môže naraziť do pravých vôd, Zandome,“ ubezpečuje ho pani.

„Už je pozde, teta moja,“ krúti hlavou, usmievajúc sa smutne. „Tá sa nasadila na úskalí. S ňou sa už nehodno zaoberať...“

A Niko netajil pred priateľom, čo ho trápi.

„Nikdy si neodpustím, že som tak ďaleko zabŕdol. Uvalil som do hanby seba a nadovšetko ju... Tento hnusný flak ostane navždy na mne. Bude ma páliť, hrýzť, sťa rana raková.. “

„Také flaky, môj synko, nie sú nič zriedkavého v našej spoločnosti,“ odpovedá Zandome spokojne. „Skôr sa pýtaj: kto je bez neho? Bude ich veľmi málo, nás, civilisovaných, ktorí by sme boli bez neho... Veď i nie div. Spoločnosť ľudská ide byť čím ďalej, tým väčšmi složitá. Cesty a chodníky, ktorými sa máš ubierať, čím dial, tým väčšmi sú pospletané, všakovak pozakrúcané. Neraz vedú k jamám a priepadliskám, pokrytým zelenou chvojinou. Ideš bezpečne, ani sa nenazdáš, a už si upadol.. Musel by s' byť človek cele mimoriadny, ak by s' chcel vyhnúť všetkým nástrahám a prísť k cieľu bez úhony. Všetci, ktorí kráčame týmto labyrintom, ktorí máme ambíciu hýbať sa napred, všetci sme pokrytí takými flakmi, i jazvami po starých ranách a úrazoch. A zjedať sa preto veru nieto kedy. Ak máš kráčať napred — nemôžeš sa utiahnuť sťa slimák do svojej búdy. A napred musíš kráčať, ináč skostnatieš, ako náš pán Ilija Zorkovič!“

„Tebe ľahko! Ty nemáš na svedomí zkazu dievčaťa! A ona mala ku mne dôveru — a jej otec...“

„Otca nechajme na zdravej strane: ten nemal dôvery, ani nikdy neveril, že mu budeš zaťom. On je človek rozumný a má náhľadu toľko. A čo sa týka tej zkazy — to ešte uvidíme, či je zkaza. Ona teraz nech sa špurgá, tvoja Katica...“

Niko pozrel naň udivený, čo to hovorí. Zandome sa mu usmieva svojím úsmevom.

„Veď vieš, čo to znamená: „špurgať sa?“

„Slimáci sa špurgajú,“ usmial sa i proti vôli Niko.

„Ano, keď ich donesú z hory, dajú sa im najprv špurgať a či už čistiť. Nedajú sa im pásť, nech vylúčia najprv tuhé šťavy, ktorými nasiakli, pasúc sa na tráve a tuhých bylinách, a ktoré sú škodné nášmu žalúdku. Na to sa vyžaduje neraz i mesiac, ak sa slimák do tuha napásol. Tak i tvoja Katica. I jej srdce nasiaklo šťavami, tuhými a jedovatými. Ona ich počala vyhadzovať, bude už skoro mesiac, ak nie viac. Nuž vyžaduje sa dosť hodne času, kým zabudne, čo všetko si ona namyslela. Až potom bude súca za Paška. Ver mi, on ju i tak vezme, vzdor všetkému, čo sa bolo stalo. A menovite ak šora Anzula otvorí svoju štedrú ruku, ako to už ona vie... A konečne, čo si máš vyčitovať? Tvoj pomer k nej pohyboval sa v hraniciach, v ktorých som nikdy nemyslel, že sa vie tak prísne držať náš Niko Dubčić. Veď ty si už ani nie Dubčić, ale ozajstný Plato!“

„Moje úmysly boly čestné. Ja som sa ich držal húževnate i vtedy, keď mi začínalo byť jasné, že ona nenie pre mňa. Bol by sa hádam i obetoval za jej blaho — no presvedčil som sa, že by jej pri mne blaho neprekvitalo. Ona by sa nevžila do našich pomerov... Nepozostávalo mi, ako návrat s kratšej cesty. A ty myslíš, že by sa ju dalo složiť zase s Paškom?“

„Vidno, že si zaľúbený po uši, keď toho nenahliadaš. Ty všade len rovno — a rovno sa často nesmie... Ja zas najradšej zákrutami. Je zdĺhavejšie, často otupno, ale skrutky a zvratky obyčajne vedú k cieľu... Paško, môj sokole, ti je dnes veliký človek. Dneszajtra prvá partia v našom meste. Má službu, plat, postavenie a dobré výhľady a nadovšetko — býva v meste. Ja som istý, že dnes-zajtra počnú nad ním poletovať dievčatá, sťa osy nad sladkými hruškami. Prečo by nebola s ním spokojná jedna Preturuša? Nenie on síce Dubčić — ale je pritom všetkom šuhaj súci a driečny. S pomocou Božou a podporou tety Anzuly môže byť majetným krčmárom dakde v meste a Katica krčmárka, akých sa najde málo. Aspoň nás bude mať kto pritúliť, keď zavítame do mesta. Ja beztoho nemôžem vystáť kost hotelovský. Ty, pravda, nebudeš môcť tak skoro u nich sosadnúť — ale ja, ktorý prostredkujem, ktorý budem pozvaný za kuma — ja najdem vždy dvere otvorené . . .“

„Zandome, ty si môj najlepší priateľ!“ zvolal Niko vrele. Priateľove zvraty a skrutky omámily i jeho. Zdá sa mu, že všetko sa dá vyrovnať ešte — ba že je vyrovnané . . .

„Ano, ja rovnám cestu k prijatiu nového božstva . . . Oltár je už vystavený, ak sa nemýlim, len ešte daktoré ozdôbky porozvešiavať . . . Oj, Niko — ty si šťastný človek. Keby ti nebol „najlepším priateľom“, musel by ti závidieť.“

„Ty neveríš tedy, že ťa považujem za najlepšieho priateľa?“ pýta sa Niko skoro urazený. „Ja som ťa vyzkúsil — prečo sa mi vysmievaš?“

„Najlepší — nuž nechže ti bude,“ odpovedá Zandome, teraz už bez úsmevu. „Ale nie bezžistný. Teta Anzula by si to mohla

vysvetliť dôkladnejšie — keby chcela. No ona vie mlčať . . . Ale ja mlčať nepotrebujem, ani nemusím. Dosť na tom, ja by bol klepáril a nebodaj i doklepáril, nech niet tejto ženy. Poprezeraj lajstre zpred pätnástich rokov, keď mi otec umrel a so všetkých strán ma obkľúčili veritelia. Najdeš v nich možno okrúhlu summičku, čo mi požičala: ak ju totiž zapísala. No v rubrike príjmov nenajdeš nikde interessov . . .“

„Taká je ona, koho si obľúbi. Mňa len teší, že pri tebe tak bolo.“

„Skutočne, nech niet tej záľuby, ver mi, nemal by ja dnes dvesto hektolitrov v pivnici a o päť rokov možno i tristo. Behal by dnes ako agent-priekupník po cudzich pivniciach a koštovať z každej bočky, a čo by ako smrdela . . .“

Dorica sa u Dubčičov tiež viac neukázala. Výstup s Katicou ju rozčulil. Na dne srdca ostala predsa akási trpkosť, a to trpkosť proti nemu, ktorý v jej očiach bol hrdinom nad všetkých hrdinov. Pri výstupe s Katicou pravda poklesol v jej očiach. Nejednu slzu preliala v svojej komôrke; ustavične ho mala pred očima, ako stojí pred Katicou v rozpakoch, neznajúc, čo by mohol predniesť na svoje ospravedlnenie.

Pomaly ztratila i tá scéna živosť svojich farieb, začínala ustupovať do úzadia, pokrývať sa popolom zabúdania, ako všetky scény . . . Život poskytuje každý deň čo nového, žiaľneho a radostného: nový údel vytíska rozpomienku na predošlé rany. I ona počínala zabúdať — obraz jej hrdinu počal sa rozjasňovať, dvíhať, priťahovať a omamovať. Jej srdce sa zas otvorilo novým lúčom, čaká dychtive, aby dalo miesta kvetine lásky . . .

V tejto ťažkej kríse stála jej pri boku verne a nežne šora Anzula. Ona našla slová, ktoré jej uľavily, ktoré potešily. Pod ich milým kúzlom vtiahla do srdca dievčaťa znovu nádej a očakávanie šťastia. Rozložila jej, ako je ťažko najsť muža, ktorý prvej neľúbil. „Prvá láska je kvet najmilší — no dnešný mladý svet si ho neváži. Neraz ho pošliape... Ani ja som nebola predmetom takej prvej lásky. Uspokojila som sa, že som ostala ostatná. A dosiahla som, že za mnou nezostalo už druhej žiadneho miesta.“

„Veď ja to nežiadam!“ zvolala Dorica. „Ani som nie hodna! Len nech druhá netrpí pre mňa a nech ma on ľúbi, ako ja jeho.“

„Neboj sa — môžeš byť bezpečná!“ A šora Anzula objala Doricu a pritisla na materinské srdce, rozochvené citami radosti.

Onedlho, v prvé dni adventu, zavítal do nášho mesta Zvonimír Stojanović, dramatický umelec zo Záhreba. Bárs nosí meno horvatského kráľa, financie mu budú na slabých nohách: ináč by sa nebol zatúlal až do nášho zákutia. Veď i kommunikácia nenie práve najpohodlnejšia, menovite nie pre Záhrebčana. Nemáš fiakra ani tramvaje a ani reštauranta s plzeňským pivom. Ešte šťastie, že taký umelec cestuje bez batožiny. Cestuje pešo, po apoštolsky, a čo nosí, nosí na sebe.

Len čo sosadol v „hoteli“, učesal sa, prihladil, vyleštil topánky a vybral sa na návštevy po lepších domoch. Oznámil, že ide dať

tri-štyri „divadelno-deklamatorné“ predstavenia v našom meste. Prvé predstavenie malo byť v ten istý večer v miestnostiach Čitaonice. Odbavilo sa cele hladko pred predsedom Čitaonice, ktorý musel prísť exoffo, a pred pol tuctom detvákov, za ktoré predseda zaplatil vstupné... Keď pánu predsedovi jeho pani letela k hlave, že nemilobohu márni groše, on sa jej vyhováral: „A čo si počneš, duša moja? Ešte by sa rozchýrilo v Záhrebe, že sme my tu zaostalí...“

Po tomto „morálnom úspechu“ Zvonimír Stojanović zopakoval návštevy po domoch: druhé predstavenie že je výlučne pre intelligenciu. I šor Ilija sa vzchopil a pochodil po známych, povzbudzujúc. Jeho pani mu riekla doprosta, že na „tiatar“ nepôjde, lebo má celý deň teatra dosť i doma. No premenila úmysel i ona, keď jej predpoludním odkázala šora Anzula, že ide na predstavenie a ak nepôjde ona, nech aspoň pošle Doricu. Mande dostala rozkaz, aby bola večera o siedmej hotová. Dozvedely sa slečinky z komonstva šory Andrijany, že sa šora Anzula strojí: počaly ju trápiť, prehovárať, až dala pred samým olovrantom i ona signál, že sa tedy pôjde.

Tak sa stalo, že umelec Zvonimír mal v ten večer i veľký „vonkajší“ úspech...

O ôsmej už boly miesta na státie zaplnené šarvancami, ktorí čiastočne sami zaplatili po šestáku, alebo ho pri vchode vyžobrali od pánov, svojich hospodarov. Tu sa postavali do radu i paholci a slúžky, ktoré doprevádzali svojich pánov do divadla. Priestor medzi touto galleriou a podiom, ovešaným horvatskými trikolorami, zaplnený je radmi stoličiek a lavíc pre vážne publikum. Dlho boly rady prázdne, lebo nikto nechce znášať odium, že na predstavenie prišiel prvý...

Šora Anzula vstúpila prvá s Doricou a za nimi šora Bonina s Nikom. Šor Ilija, člen výboru Čitaonice, bol odišiel prvej konať vlastenecké povinnosti, a teraz ich víta pri dverách. Šora Anzula oblečená je jednoducho, temer domácky. Dorica má zase šaty z modrej látky s bielymi čipkami. Vyzerá veľmi elegantne, postavou sa temer rovná tete Anzuli, ibaže je štíhla v drieku, v pohyboch mladistvá, hybká. Oko jej žiari spokojnosťou a radosťou: nad čím, nevie sama. Dosť na tom, že dnes sa jej zdá všetko i dobrým i krásnym a v duši sa šíri radosť a spokojnosť.

Šotva zaujali miesto, vtiahla do dvorany šora Andrijana a s ňou jej dievčatá s veľkým šumom a chichotom. Celá dvorana sa rozkrákorila, tu hovorom horvatským, tu talianskym.

A už nebolo chvíle, aby kto-ten neprišiel. Na tanieri pribúdajú šestáčky a kde-tu zatrúsi sa i zlatník. Šor Dinko Lopatić, sediac medzi dvoma sviecami, tarsuje groše do hŕbky, nadstrkávajúc zlatníky ako vábidlo. Medzi panstvo vtrúsily sa i dve-tri sedliacke dievky z lepších rodín, Dore Lukina i Anica i Lode. Utiahly sa do ostatných radov, bárs vstupné zaplatily práve tak, ako panské slečinky.

Medzi ne vkĺzla i Jera a Katica zpod Grabovika. Málokto ich spozoroval. Umelec predstavoval práve prvý bod programmu: Pomä-

tenca Petőfiho, obligátny bod takýchto predstavení. Galleria otvára ústa, diví sa, a čaká, čo z toho kriku vykvitne. No keď videla, že nejde byť nič, sleduje pohyby umelca so smiechom a jeho šialené „ha ha ha“ sprevádza hlučným smiechom.

Jern nedoviedla sem túžba za umeleckým pôžitkom. Ona i v kostole pod kázňou sedáva so sklopenou hlavou, preberajúc svoj ruženec; alebo rozmýšľa, kde sa má zajtra ísť, alebo kedy vyprší Andriji alebo Ivanovi termín na interess, čo treba kúpiť dievkam, ktorá krajčírka najlepšie šije. Pri takom rozjímaní reči kurátove padajú jej do ušú monotónne, ako by čľapotal dážď po obloku a donosil driemotu na oči. Ona sa sem vybrala, lebo z Vrchov prišla zas čobanica Ursa, zvestujúc už po desiaty raz, že urobila, teraz už ozajst, čo sa urobiť malo... Chce sa presvedčiť za horúca, na vlastné oči, ako pôsobí umenie čarodejnice na Nika. Ona ani nehľadí na umelca, čo robí, ako sa namáha: ona bez toho opovrhuje hladošmi, ktorí sa štítia statočnej práce a túlajú sa svetom. Nie, ona hľadí na Nika, čaká, kedy sa vzchopí, nechá mater a Doricu a prisadne k jej Katici...

Prvý bod skončil v homerickom smiechu. Pomätenec rozveselil i podajedny dámy na sedadlách. Nasleduje rozhovor a štebotanie, žamor a pohyb, pretriasanie a klebeta. Umelec medzitým sa preoblieka k druhému bodu za trikolorami.

Šora Anzula sa najviac baví s Doricou, tu i tu sa obráti k pani Čarette Zandomovej, ktorá je ustarostená, že ju čaká prádlo a v cisternách nieto dosť vody.

„Keď sme spomenuli vodu — ja by sa napila,“ zvolala šora Anzula, obrátiac sa k synovi. „Aká horúčava tu!“

Niko skočil, že síde do prízemia, kde je kaviareň. Prechodiac ku východu, zablyšťaly naň čierne, bodavé oči... Až teraz vidí, že je tu stará Jera, pri nej ona, Katica. Ledva sa zdržal, aby nevykríkol. Ich prítomnosť ho prekvapila. No hneď sa ovládal — pozdravil ich s tvárou hladkou, spokojnou...

„Čo tu hľadajú!“ rozhorčuje sa, vychodiac do pitvora. „Čo chcú ešte, po všetkom tom, čo sa stalo. Ako by sa dalo hádam čo napraviť! Nechápe tedy, že je všetko roztrhané? Žiada sa jej čuť ešte komentáre, pohrebné reči, a či chce sypať obvinenia a výčitky? Ako je to hlúpo!“

„Aká panovitá ženská!“ rozčuľuje sa dolu v kaviarni, shľadávajúc poháre. „Chcela by hodiť celý svet pod nohy. Ja som sa vymkol — zato rana tolme bolí... A ja slúžiť za nástroj takých chúťok! Nechápe, nie — treba jej vysvetliť; nemožno vyhnúť novému vysvetľovaniu! Nuž dobre, nechže bude: užijeme i tú pilulu. To bude pokuta za hriech a ja sa strasiem tohto nadbehovania, týchto rozpakov...“

V takom rozpoložení vrátil sa do dvorany s čašami vody.

„Dosť bolo pštrosích manírov... Nebudeme hlavu tisnúť do piesku. Budeme pokračovať, ako by sme boli Zandome“...

Prechodil dvoranou, zase cíti lesk tých čiernych, bodavých očí. Neuhol im, lebo sú naň obrátené oči celej dvorany. Všetko hľadí,

čaká, či pozre na ne, či sa im prihovorí. „A čoby nie i to!“ chlapí sa on, hľadiac vyzývavo, s opovržením na Jeru. Bol by snáď Jere i povedal niečo — no v tom pozdvihla k nemu Katica svoje krásne oči, do ktorých tak túžobne hľadieval, nemohúc im nikdy vymerať dna . . . V nich ešte plamienok ufania, nádeje, i prosby . . .

„Spadla trochu — pobledla —“ usúdil on lahostajne na oko, no na dne srdca čosi sa hýbe.

Stisol obrvi, v hrudi sa podvihla búra, jed a rozhorčenie. Prečo? Lebo ten plamienok neuhasol ešte, lebo tleje pod popolom iskra nádeje, očakávania — preto, lebo on je slaboch, nevie sa vymaniť, pozdvihnúť . . . Preto, lebo nevie byť, ako by vedel byť Zandome . . .

Rozsrdený pristúpil k materi a núka ju a zas k Dorici a do pohľadu snaží sa vložiť všetku nežnosť, ktorej je schopný . . . Nech vidia tie dve tam, na čom sú: nech už raz pochopia, že čo sa stalo, už sa neodstane. Nech zhasne už raz i tá malá iskrička pod popolom . . .

Tie dve tam sedia, ako na lavici obžalovaných. Zdá sa im, že sa prehrešily a celý svet hľadí na ne škodoradostne. Za sebou čujú šepot a chichot. Kto máš škodu, o posmech sa nestaraj . . .

Na šťastie dostavil sa druhý bod programmu: opitý listár zo Záhreba. Hádže rozličné svoje glossy a zapíja ich z fľaše. Publikum a zvlášte galleriu tento bod zaujal nesmierne.

„Mohly sme slobodno nechodiť,“ naklonila sa Katica k uchu matere. Nikto ju už nepozoruje, čo robí, v tom všeobecnom smiechu. „Dala by neviem čo, keby ma tu nebolo.“

„Čakaj, hlúpa! Uvidíš na konci, čo bude! Bude i modlikanie!“

Katica schýlila hlavu a zamĺkla. Vie ona, že minulo všetko. Láska utiekla, ako keď ju voda odnesie.

Po druhom bode galleria pocítila v sebe podnikavosť, že i ona napomôže programm. Spustila pochod: „Oj junaci, oj Hrvati!“ Spieva ho s vervou, až sa dvorana trasie. Všetko hlasy mohutné, neblaseované. Druhý chor, ako na protiveň, ozval sa z námestia. To sú tí, čo nenašli miesta vo dvorane.

Po speve sa galleria akosi rozbúrila. A skutočne z tlupy vylúčila sa dosť skoro postava statná, driečna v mestských šatách. Paško Bobica podáva ruku rad radom vynikajúcejším postavám gallerie.

Pohyb sa sdelil pomaly i sedadlám. V celej dvorane nastal šum a šepot. Keď sa Niko obrátil, čo je to tam, vidí, ako šor Ubaldo dáva ruku Paškovi. Zpoza Paškových širokých pliec vidí sa usmiata, ako vždy, tvár Zandome. Zažmurkal naň jedným okom, ako by chcel povedať: „Vidíš, kamarát, aký som ja furták. Čo povieš na to?“

Aký triumf pre Pašku! Či sa on kedy nazdal, že dožije takýto večer? Že bude o ňom celý večer hovoriť celé mesto? On, ktorý si urobil rozvrh života, aby sa o ňom mohlo povedať: „Žil a umrel!“ On sa stal osobou dôležitou, na ktorú sa obracia toľko očí, s obdivom a závisťou. Kási mocná ruka chytila ho za šticu, vytiahla

z massy všednosti, položila na podstavec a medzi tie dve krátke slová ide mu napísať akiste ešte dlhý, dlhý životopis, plný chvály a uznanlivosti!

A k tomu zadosťučinenie, že je to pred očima Jery a pyšnej Katice!

„Aha — opadly nám krýdelká, ako svedčí!“ myslí si náš hrdina nie bez škodoradosti. „Trochu spadla — no nerobí nič. Veď ona stučnie! Radšej, ako aby sa nadúvala. A stará Jere, dušo moja — i jej bude teraz dobrý Paško Bobica. Spadli sme na nízky konárik, dušo moja!“ A krúti si fúzy, ktoré už uspely dostať tam v meste akýsi nový, onakvejší strih. „Uvidíme, čím ti bude teraz páchnuť Paško Bobica!“

Tieto úvahy pretrhol mu umelec zo Záhreba. Vystúpil v salonnom obleku, vlasy geniálne našuchorené, sivé oko výbojne sa túla po osmahlých líčkach našich švárnych krásavic. Konečne zastalo ako prikované ponad hlavy publika, v pitvore, kde Dinko Lopatić stavia zlatky a šestáky do stôsov. Konečne po hlbokej poklone vyriekol: „Na grobu izdajice“. A teraz nasledujú sloky, plné výčitky a kliatby na zradcu vlasti, každá sloka má refrén: „Oh, oprosti — oh, oprosti.“ To kosti zradcove prosia z hrobu šepotavým hlasom o odpustenie. To „oprosti“ dáva náš umelec s takou neodolateľnou mimikou, že galleria zakaždým vypukne v hromový smiech. Ba i slečinky na sedadlách sa chichocú, ale, to sa vie, slušne a diskretne, za vejarom.

Keď sa stíšil smiech a potlesk, Paško pristúpil k sedadlu Jerinmu.

„O dobro se povratili!“ víta ho ona, usmievajúc sa s oduševnením. I Katica mu dala ruku, bárs tak chabú, studenú. Padol naň i pohľad z jej oka, potiahnutého závojom bôľu. Ľúto mu je, že sa radoval z jej nešťastia. Zdá sa mu, že sa poškvrnil tým nízkym citom. Prv sa radoval, že pole je voľné — teraz sa zase zlostí, že ten, čo ju zohrdil, sedí tam pri druhej a zabáva sa s ňou.

No Jera mu nedala mnoho času na uvažovanie. Obsypala ho celým radom otázok. „A zkade ty, synko? A celý pán odrazu“...

On jej rozpráva, akú má službu, koľko platu, aké sú jeho výhľady. Jera počúva pozorne a uvažuje: „A ak Ursu zas bez osohu robila svoje figle? Zabáva sa, ani sa raz neobzrel ... A tuto šuhaj k svetu, súci a ktovie, čo ho ešte čaká ... Šťastia má, vidím, vyše práva.“ A čím si viac vyratuje, tým krajšie jej vychodí. „Obe dievky v meste — hm, ľahko sa môže stať, nebude ti mať kto oči zatisnúť. A ono u Dubčića bolo by ešte horšie. Nemala by k dievke ani prístupu. Chudobnú mater by ani k nej nepripustili. Viem ja, aká to čeliadka všetko — všetko samý horenos — kto som, ten som ... A tu sa môžem k nim uchýliť. Barica — nech sa starý vyvalí, začne zaraz inakšie. Viem ja. Nemáš sa čo ufať ... Už banuje, že sa s Ursou vôbec zaplietla. „Ešte zatratím dušu nič po nič. Musím sa vyspovedať, ešte tohto týždňa ...“

„Čo by sme sa vari pohli!“ zvolala odrazu Jera. „Čo budeš počúvať talafatky, keď ho nerozumieš. Nebodaj Kráľnac dákysi, a či

odkiaľ je, tuláčisko!“ Zdá sa jej teraz, že im tu ani nepristane sedieť. „Ubohý národ mozoluje, robí na nich, a oni tu po kratochvíľach. Jeden má sklep — váži v ňom i neváži a veru nikdy nepreváži. Nosíš mu dôchodok, on meria vrchom, napíše i nezapíše. No a v skliepku zakaždým pripíše ... Derú ťa na jednu i druhú stranu a nešťastie, ak si na nich utisnutý. A národ hrdluje na nich, trápi sa o hlade a smäde — a čo je krajšieho, onakvejšieho: oňuchajú, oblížu, vycicajú krásu, ako by chcel tam ten ... Ale coky! Ešte som ja tu, chvalabohu“... A svoje potajné mudrovanie zakončila vzdychom: „Ach Bože, smilujže sa!“

Katica na jej ponúkanie odpovedá: „Počkajme, keď sme raz tu, kým skončí“ ... Ešte tlie tá iskrička pod popolom. „Pozrel na mňa, ako by nikdy nebolo bývalo medzi nami ani spomienky. Len či sa to môže — či sa to môže!“

Po dlhej deklamácii akejsi básne skončilo sa predstavenie. Galleria sa prázdni so spevom: „Živila Hrvatska“... Za galleriou sa dvíha i lepšie publikum. Dinko Lopatić pri východe rozdáva šatstvo, pomáha obliekať kepienky a mantille, okrúcať ručníky, navliekať menčikovy a haveloky. Vonku od prímorských vrchov pofahuje bura, ktorá štípe a odročuje výhľad na dážď na ďaleko.

„Vy nemáte nikoho — nuž vás doprovadím,“ núka sa Paško Jeri. „Nie je ďaleko, ale pod Grabovik je — von z mesta ...“

„Keď už sa chceš ustávať,“ svoľuje Jera. „Ale i doma ťa budú čakať“...

„A kde je môj dom?“ zvolal s prízvukom žiaľu Paško. „Kde je môj dom — tam je každý pre seba. Každý má so sebou dosť biedy a starosti. Bezo mňa sa už oni zaobídu. Ja im v ničom nechybím — za mnou im neostáva medzera. Ja už musím takto sám“... Jeho smútok a osamelosť vzbudily v srdci Katice tiež smutnú ozvenu. To isté cíti ona dnes v svojom dome ... Pozrela naň prekvapená, že vyriekol, čo ona sama myslí a cíti. Takto ho ešte nepočula nikdy hovoriť, a tieto slová sa jej pri ňom zapáčily.

„Tak hybaj s nami!“ riekla Jera neobyčajne vrele. „I nám bude veselšie. Rada som, čo nikdy, že sme sa vyplietli, chvalabohu! Bola horúčava, Katica, dobre sa pookrúcaj!“

Na rohu, pod lampou šemotí sa Katica so svojím vlneným ručníkom. Ona vo tme a okolo nej všade svetlosť. Popri nej sa trúsia rozjarení diváci so smiechom a šumom. Vyšla i šora Anzula, pri nej kráča ťažkopádne šor Ilija a s druhej strany šora Bonina. Dorica a Niko idú zápäť za nimi. On jej okrúca šálik, ktorý dvíha všetečná bura, a hovorí jej čosi dôverne ...

Katica s otvorenýma očima stopuje každý ich pohyb, hlava sa jej krúti, v ušiach hučí ... A ona len sa díva, sleduje ich pohyby, napína sluch, aby zachytila ich dôverné slová. Snáď to nenie pravda — hádam len sen, šeredný, ukrutný sen ... Možno sa obráti, navráti k nej, schváti okolo pása a pozre jej do očú túžobne, hlboko ... Prešli pásom svetla, vnorili sa do tajomnej tmy noci — zmizli, neuprosne, navždy ...

Katica zastenala. I tá ostatná iskrička pod popolom vyhasla ...

„No poďme!“ riekla hlasom dutým, premeneným.

Zdalo sa jej, že ide za rakvou — a to rakvou, kde sú pochované jej nádeje, výhľady, a krásne, nádherné sny. Hovor Paškov a materin zdá sa jej, že je monotónne odriekanie modlitieb dľa zŕn ružienca.

Predošlej, slávnej, nádhernej Katice už niet . . .

A Niko sa vrátil domov rozčulený. Skrýval sa pred pohľadom matky, a obrátil sa hneď do svojej izby radostne vzrušený, s novou nádejou v duši . . .

Šor Ilija vstúpil hneď za dcérou do izby. Keď rozožala lampu, díva sa on na ňu, díva a čosi sa mu zdá na nej divného. Ruky sa jej trasú, líčka horia, oči svietia zvláštnym čarobným leskom, ktorého nikdy na nej ešte nespozoroval.

„Teba, dievča, vyštípala dokonale tá bura!“ usúdil konečne. „Ty budeš spať, ja viem, ako v oleji!“

Dievča s oduševnením priskočilo k nemu a privinulo líce, horúce, rozpálené k jeho starej tvári a obsypalo ju náruživými bozkami. A nerečúc viac slova, odletelo do svojej izby, ukryť tam svoje sladké tajomstvo . . .

Z pozostalosti Ondreja Bellu.

Hviezda padajúca.

Ah, mamičko moja milá,
hviezda s neba sa srútila;
hľa, tam letí do priepasti —
Jaj, komuže zas po šťastí?!

»Veru, veru, dakde zle je,
až sa vo mne srdce chveje;
složme ruky, dievka milá:
»Bodaj dobre pochodila!«

Zas zblúdila dakde duša,
a priepasť sa pod ňou rúša,
no vše Pán Boh hviezde kynie:
»Sleť a posvieť, nech nezhynie!«

A ak očí nezatvára,
zacofne sa a vybára,
čo by, jak prúd, zlosť ju vlekla,
čo by stála už kraj pekla

Milote.

I.

Jak vesny ruža švárna, srdce otvorené!
V ňom rieka dobroty sa zračná prameni.
Jak nebo belasé pri slnka horení,
Je duša tvoja, devo! samé jasno, skvenie!

Svit blahovestný v očku, — v líčku sa červenie
Zôr luzná milota: to párik milený!
Kde táto dvojica je v ľúbom združení,
Tam slnko lásky božskej vzchádza utešene.

Ó devo! bez teba ja o božstve poňatia
Som nemal. — Teraz z mysle šeré tmy sa tratia,
Môj duch zrel u teba plam božskej iskrice.

I čím mi nekmitly srdc ľudských tisice, —
Ty sama jedinká si blkom zabronela,
Ó, milota ty, krása, víla švárnoskvelá!

II.

Ó, milota ty, krása, víla švárnoskvelá!
Si žiadaš: studená by zem ťa prikryla?
Nie z tohoto sveta je láska rozmilá:
V hviezd svet by duša tvoja preto zaletela!

Ja postret tvoj som priahnul zeme do žúžeľa,
Že duša nenašla, vždy za čím túžila.
Že som ťa spoznal, zas ma láka mohyla:
Viem z teba: za hrobom že má vlasť láska vrelá.

Tu: trýzne v domovine, na údolí stínu
Len z tvojho srdca zdroje oblaženia plynú!
Lež aby na studenej zemi hrialy vedno

Sa tvoje božské srdce — moje srdce biedno,
Keď neprirknuté to mne smrteľníkovi,
Čo inšie žiadať si, než kameň hrobový?

Hájomil.

Prehľad slovenskej literatúry z r. 1903.

Podáva *Lud. V. Rizner.*

(Pokračovanie.)

Dr. . . . a. O potrebe čítania. Lud. Nov. č. 2. Národ bez škôl. Tamže č. 3. Čo nám škodí. Tamže č. 4. Arcikňaz primas. Tamže č. 17. Pápež Leo XIII. Tamže č. 19.

Emmanuel Jozef († 8. mája 1890). Ranné city bohabojného hospodára. Pútnik str. 177.

Engler Lud. A. Z cirkevného života amerikánskych slovenských evanjelikov. C. Listy č. 4—9. — Ráno. Dennica č. 5. Poludnie. Tamže č. 6. — Makové kvietky. N. Nov. č. 3. Črty z New Yorku, Braddocku a Pittsburgu. Tamže č. 9, 10. Coney Island. Tamže č. 26, 27. Obrázky z New Yorku. Tamže č. 88—95.

Englisch Karol. Téli magas túrok és első hegymászások V. Karpaty. Adatok a Magas-Tátra entomologiájához. V. Karpaty.

Eötvös Karol. Starý pastier. Slov. Nov. č. 276.

Evanjelický Kalendár. v. Kalendáre.

E. Lev XIII. 1878—1903. Kresťan č. 8. Dvojročná vojenská služba. Tamže č. 9. Väčšie platy úradnícke. Tamže č. 11. V máji. Tamže č. 19. Politika. Tamže č. 26. Tie vojenské predlohy. Tamže č. 28. Liberálny kvas. Tamže č. 32. Kráľovské slovo. Tamže č. 39. Koniec komédiam. Tamže č. 44. V máji. Posol sv. Ant. č. 5.

Fábry J. A. *Newydaj rewers!* Výstražné slowo k tým ewanjelikom a ewanjeličkám, čo do miessaného manželstwa wstupujú. V. Knižnica Vnútornej Missie č. 5. Biblické panny a ženy. I. *Tabita-Dorkas*, wzor dobročinnej učedlnice Kristowej; jej život, smrť, wzkriesenie a miesto prebývania. Tamže č. 6. *Troje napomenutí v boji proti alkoholu.* Tamže č. 7. — *O viere evanjelickej.* Tamže č. 8. — Adam Chalupka a miesto jeho pôsobenia. Ev. Kal. str. 42—51. — Betlehem. Stráž na S. č. 1. Z vnútornoj a pohanskej missie. Tamže č. 1—12. Činitelia slova. Tamže č. 2. Evanjelický sirotien. Tamže č. 3. Ženské Podporovne. Tamže č. 5. Vážne slovo. V. Gonser J. Zprávy missiové. Tamže č. 1—5, 7, 9, 12. — „Pilně se pak varujte falešných proroků!“ Tranovský str. 36—39. Bol spolupracovníkom „Stráže na Sione“.

Fata Morgana. Zvyknutou cestou. Dennica č. 1, 2.

Fatranský (F.). Pri hrobe národa. Kresťan č. 2. Hospodárske pomery. Tamže č. 7. Alkoholismus. Tamže č. 29, 30. Poddanstvo v dobe slobody. Tamže č. 34. Budúcnosť národa. Tamže č. 35. Kolonisácia a parcellovanie. Tamže č. 37. Smutné znamenie. Tamže č. 40. Do práce sa! Tamže č. 41. Albert Apponyi. Tamže č. 46.

Fedkovič O. Beznádejná láska. Poviedka. Obzor č. 3.

Ferdinand. V úzkosti. Posol b. S. Jež. č. 5. Závisť sa protiví láske božsk. Srdca. Tamže č. 9.

Ferienčík J. A. Niečo z dejín Nár. Slov. Spolku i nášho života. Rovn. Nár. Kal. str. 217—220.

Fern Valentín. Osudná chumelica. Prel. Gosztonyi. Slov. Nov. č. 42–44.

Filibustier. Ex lex. Lud. Nov. č. 51

Filkorn Em. Na Veľkú noc. Kresťan č. 15. Poznávajme Boha v rastlinstve. Tamže č. 19. — Rozhovor o svatbe. Vl. a Svet č. 5. Beda rodičom. Tamže č. 21. Načo sú nám sporitelne? Tamže č. 27.

Filo Matúš. Neslýchaný požiar. N. Nov. č. 124. Rozpomienka na zlé časy. Tamže č. 133.

Fix. Ako to raz bude . . .? Výstup, ktorý sa stane roku dvetisíceho i toľkého. Z horv. preložil Dr. I. Z. Nár. Nov. č. 51.

Flammarion K. Či žijú ľudia na hviezdach? Poslovenčil —. Knižky. Záb. a poučné. III. sv. 3., str. 69—79.

Foley Charles. Červenkastá zásterka. Prel. Gosztonyi. Sl. Nov. č. 69, 70.

Forinyáková. Posledná cesta. Sl. Nov. č. 13, 14.

Forman Stanislav. *Panslavismus*. V Praze, 1903. Nákladem vlastním; 8° str. 16. (Slov. Přehled str. 432.)

Formont Maxime. Socha. Slov. Nov. č. 232.

Frachtenberg Vl. O. Malicherná záležitosť. Antrakt. Z rusk. prel. Ondrej Chrobák. Slov. Nov. č. 72—74.

(*Francisci* Ján.) Životopis s podob. Slov. Obr. Kal. str. 42—44.

Francisci M. *Národný Kalendár* v. Kalendáre.

Franklin Benjamin. Drahá píšťelka. Prel. Podtatranský. Nár. Hlásnik č. 19. — Chudobný Richard. Prostriedok ku zbohatnutiu. Knižky, Záb. a poučné III. sv. 3., str. 132—146. *Franklin a hromosvod* v. Wagner Dr. J. A.

Franko Dr. Ivan. Právo prasaťa. Lud. Nov. č. 18. — Hlad. Prel. F. V. Slov. Týžd. č. 2. Historia mojej sečkovice. Prel. F. V. Tamže č. 16, 17. Hory a pašienky. Z knihy „V poti čola". Prel. F. V. Vianočná príloha Slov. Týždenníka k č. 26.

Funke W. Vždycky sa radujte! Prel. L. K–k. Stráž na S. č. 7, 9, 10.

Furdek Štefan. *Tatran* v. Kalendáre. — K novému roku. Tatran str. 22. Moja pýcha. Tamže str. 32. Cigáni. Tamže str. 65. Pre kapku piva. Tamže str. 77—80. Bardiov. (S vyobr.) Tamže str. 93. Liek proti lámke. Tamže str. 94, 95. Anna Katarína Emmerich. (S vyobr.) Tamže str. 111—114. Kristus na Golgothu. (S vyobr.) Tamže str. 114—118. Piešťany. (S vyobr.) Tamže str. 125. Kláštor pod Zniovom. (S vyobr.) Tamže str. 129. Slovenský kat. kostol ss. Petra a Pavla v Trenton, N. Y. (S vyobr.) Tamže str. 129. Orleanská panna. (S vyobr.) Tamže str. 134—137. Strajk. (S mnohými vyobraz.) Tamže str. 164—174. Katol. slov. kostol v Pueble, Colorado. (S vyobr.) Tamže str. 179. Jubileum Leva XIII. Tamže str. 181, 182. Kolosseum. (S vyobr.) Tamže str. 199—202. Slov. kat. kostol v Perth Amboy, N. Y. (S vyobr.) Tamže str. 194, 195. Slov. kat. kostol v Lansford, Pa. (S vyobr.) Tamže str. 196, 197. Plavecké ostrovy. (S vyobrazeniami.) Tamže str. 206—208. — Všeličo z Ameriky, Nová dom. pokl. str. 90—99. — Jeho životopis s podobizňou priniesol Rov. Nár. Kal. na r. 1903 str. 198—202.

Füredy Ludvik. Pestovanie, výroba a zpeňaženie vláknovitého lanu. Sl. Nov. č. 185—192.

F. (I.) Vidz Fatranský.

F. (II.) Sestra Hala. Dľa maloruského. Nov. Malých č. 4.

F. Dr. Alkohol. Ľud. Nov. č. 59.

Fr — —**ri.** Rozpomienka na starú lásku. Dennica č. 2.

Gaborov. Vianoce chudobných. Ľud. Nov. č. 60.

Gadowski Val. A Sátán megmászása. V. Karpaty.

Galica A. Hanuša. Prel. F. V. Ľud. Nov. č. 50.

Gallay Cyrill. Čo je z toho! Dľa nem. (S obr.) Nov. Malých č. 5. Aký život, taká smrť. (S obr.) Tamže č. 5. Poľovačka na tigrov. Tamže č. 8. — Reč, ktorú povedal ako predseda učiteľských porád pri zahájení valného shromaždenia v Čáčove, dňa 6. mája 1903. Rod. a Šk. č. 5.

Gárdonyi Géza. Ako treba robiť verše. Prel. Samo Czambel-Danielovič. Slov. Nov. č. 113. Anuška bude mníškou. Voľne prel. Samo Czambel-Danielovič. Vlasť a Svet č. 20. Tetka Mária a ujček Štefan. Novelletka sedemročného chlapca. Voľne prel. Samo Czambel-Danielovič. Tamže č. 22.

Garry. Z vojny domů. Dennica č. 2, 3. Na výstavu. (Z doby národopisné výstavy v Praze r. 1895.) Tamže č. 6.

Garšin Vsevolod. Signál. Prel. A. Škarvan. Ľ. Nov. č. 37, 38.

Gašparík Jozef. Novoročný vzdych. Slov. Obr. Kal. str. 33.

Gažák Matúš. List z Ameriky. Ľ. Nov. č. 25.

Geisslová Irma. Starý a mladý železničiar. Posl. —tka. Slov. Nov. č. 192.

Gerža Ján. Z denníka kráľovnej. Preklad. Dennica č. 6.

Gibbons Dr. H. Tabak a jeho účinky. Obzor č. 7, 8.

Gjalský Xaver Š. Naja. Prel. Pavel Lenčík. Považské Nov. č. 2—4.

Goldammer Lev. Do videnia. Prel. Podtatranský. Nár. Nov. č. 116—118.

Gonser J. *Troje napomenutí v boji proti alkoholu* v. Knižnica Vnútornej Missie č. 7. — Vážne slovo. Podal J. A. Fábry. Stráž na S. č. 6, 7.

Gorkij Maxim. O spisovateľovi, ktorý si príliš mnoho domýšľal. Fantásia. Prel. A. Škarvan. Hlas str. 151—158. — O čertovi. Prel. A. Škarvan. Ľud. Nov. č. 27. Makar Čudra. Rozprávka. Prel. F. Jesenský. Veľkon. záb. príloha Ľud. Novín k č. 40. — Matka. Slov. Dom. Kal. str. 30, 31. — „Na dne". (O jeho činohre. S obrázkami.) Slov. Týžd. č. 6—9.

Gorlov. V. Politická strategia. (Zo „Slav. Vieku".) Nár. Nov. č. 28.

Gosztonyi L. Testament v. Tölgyesi M. Jedny fašiangy v Kanade. Americká udalosť. (Preklad.) Slov. Nov. č. 37—40. Osudná chumelica v. Fern Val. Historia prsteňa. (Preklad.) Tamže č. 51, 52. Odťaté prsty v. H. J. Červenkastá zásterka v. Foley Charlés. Zvestovateľka smrti. (Preklad.) Tamže č. 77, 78. Dcéra krčmárova v. Szöllősi D. Konec jedného tyrana v. Lilla Felix. Ucho Dio-

nýsiusovo. Francúzska rozprávka. Tamže č. 105, 106. Vtačie hniezdo v. Joaquin D.

Gregor Jozef (Tajovský; J. G. T.; J. G.) *Medveď* v. Čechov A. Mládeži. Hlas str. 193—198. Žilinská schôdzka mládeže a jej priateľov. Tamže str. 260—264. Maco Mlieč. Tamže str. 324—330. — Národné povedomie. Nová dom. pokl. str. 48—50. — Hýbeme sa a žijeme. Lud. Nov. č. 3. Dačo aby bolo. Tamže č. 4, 5. Dve školy. Tamže č. 17. Dva návrhy. Tamže č. 17. Kto lacno kúpi, draho platí. Tamže č. 19—22. Dieťa a sliepka. Tamže č. 25. Otec. Tamže č. 26. Obrázky z československej vzájomnosti. Tamže č. 35. Črty a dojmy z manévrov. Veľkou záb. príloha Lud. Novín k č. 40. — Zabudnutý áreštant v. Mikszáth K. Panslavismus na Hute. (Ostrih. st.) Slov. Týžd. č. 2. Slováci v Ostrihomskej. Prechádzky po slovenských menšinách. Tamže č. 5—7. „Zuza". Tamže č. 13. Dobrý kalendár na r. 1904. (Salvov Slov. Domový Kalendár. Tamže č. 13. Z detvianskych piesní. Tamže č. 15—17. Vidní, vodte temných. Tamže č. 20. Šmädní. Tamže č. 21, 22.

Gregorovič Ferd. Mária Panna „Zrkadlo Spravedlnosti". Kráľ. sv. Ruž. č. 4—12. „Kto mňa najde, najde život a obsiahne spasenie od Pána". Tamže č. 11.

Grillparzer. Kláštor zo Sandomiera. Novella. Prel. A. Štefánek. Slov. Týžd. č. 5—13.

Groó Viliam. *Magyar olvasó- és gyakorlókönyv a tót tannyelvű népiskolák II., III. és IV. osztályai számára* Budapest, a magyar állam tulajdona, 1903. Nyomatott a m. kir. tud. egyetemi nyomdában; 8° str. 156.

Gyulai Pavel. Nočnia návšteva. (S obr.) Prel. J. K. z B. Vlasť a Svet č. 48.

G. J. a H. A. *Mileva.*. Romantický obraz. V. Bibliotéka Románová sošit 1.

G. M. Ochranca proti úžere. (Preklad.) Lud. Nov. č. 64, 65.

(Haan Ludvik.) († 12. aug. 1891.) Životopis s podob. Tranovský str. 39—42.

Habel Dr. Adalék a magas-tátrai csúcsmászások történetéhez. V. Karpaty.

Hajdůšek. († 1903.) Význam litier I. H. S. Posol b. Sr. Jež. č. 2. Hviezdo ranná, oroduj za nás. Tamže č. 5, 6, 8. — „Kam čert nemôže, tam pošle starú babu". Pútnik str. 117—120.

Hájomil. Že sa dnes... Slov. Pohľ. str. 59. Pieseň. Tamže str. 120—122. Do oblakav... Tamže str. 238. Pieseň ranná. Tamže str. 282. Pieseň. Tamže str. 437. Sto bučkov, jedna jedľa! Tamže str. 438. Horúce slniečko. Tamže str. 439. Človek. Tamže str. 439. Rád by som byť... Tamže str. 504. Pri jarnom sa... Tamže str. 505. Vrbina... Tamže str. 505. Jednému na roli... Tamže str. 560. Pieseň jasenná. Tamže str. 702—704.

Hájsky. Svieťa hviezdy. (Na odvetu M. Konopnickej.) Dennica č. 9. a Slov. Týžd. č. 12. Na odvetu. Pieseň ľud. Dennica č. 10. Nebojím sa... (Z mad.) Dennica č. 12.

Halaša Andrej. *Starý sluha.* Od H. Sienkiewicza. V. *Bi-*

bliotéka Románová, sošit 3. *Hana*. Od H. Sienkiewicza. V. *Bibliotéka Románová*, sošit 3. *V pavúčej sieti*. Povesť od Klemensa Junosza (Szanowského). V. *Bibliotéka Románová*, sošit 6. *A on nech je tvojím pánom!* Veselohra v jednom dejstve. V. *Ochotník, Slovenský Divadelný*. — Slovenské výšivky. I. Šariš. II. Liptov. III. Zvolen. Čas. MSS. č. 4—6. Soznam darcov Mus. slov. spol. Tamže č. 1—6. Odborné časopisy a knihy. Tamže č. 1—6. Púchovské starožitnosti. V. Hoening E. — Pomsta mrtvoly v. Orkan Vlad. — Janko muzikant v. Sienkiewicz H. — Číslo 84 a 85. V. Kumičić E.

Hálek Dr. I. Črta ze severního Trenčanska. Hlas str. 241—245. Lekárska poučná kniha pre ľud. Tamže str. 271—274. O hnojení očnom u novorodzeniatok. Ľud. Nov. č. 39. — Viac svetla! Slov. Týžd. č. 23.

Haluzický Boh. Karel Miloslav Lehotský. (K jeho výstavě v Uh. Hradišti.) Lidové Nov. XI. č. 88. Odtisk v Ľud. Nov. č. 43. Martin Hattala. Tamže č. 291.

Hamlet, kráľovič dánsky v. Shakespeare V.

(Hanzlíková Zuzanna) († 19. júna). Nekrolog N. Nov. č. 77.

Harmath Lujza. Zimozeleňové listy. Poslov. A. A. Slov. Nov. č. 34, 35.

Hašek Jaroslav. Mravenčí vajíčka. (Dej zo Súľova.) Illustr. Svět č. 15.

(Hattala Martin) († 11. dec. 1903). Nekrology, životopisy a o jeho literárnej činnosti. Politik (Praha) č. 339. Pražský Illustr. Kurýr č. 338. Nár. Nov. č. 153, 154. Hattala. Báseň od Vajanského. Tamže č. 153. Lidové Nov. č. 286. Slov. Nov. č. 284. Pohrab Martina Hattalu. Nár. Nov. č. 154. Martin Hattala. Životopis od Haluzického. Lid. Nov. č. 291. N. Hlásnik č. 24.

Havlasa Ján. (B. H.) O některých slovenských časopisech. Lid. Nov. XI. č. 184 .Československé vzájemnosti rub a líc. Tamže č. 190. Z Tater. (Feuilleton.) Máj II. č. 6. Vpád jeseně. Nálada. (Podbánsko v Tatrách.) Nár. Listy č. 239. Pusto. Nálada. (Podbánsko v Tatrách.) Tamže č. 263. Potulky Slovenskem. Kritika spisu Tomaštíkovho. Tamže č. 269. „A vody hučí...“ Črta ze Slovenska. „Srdce“ III. č. 1.

Hedenstjern Alfred. Príhody Jána Olssona. Poslovenčil —tka. Slov. Nov. č. 166. Črepy. Črta. Vianočná príloha. Slov. Týždenníka k č. 26.

Heraklius. O povinnostiach ľudí k Bohu. Katol. Nov. č. 13. Hľaďme byť priateľmi božími. Tamže č. 13. Cena zdravia. Tamže č. 13. Detské ústa. Tamže č. 14. Tlakomer prírody. Tamže č. 14. — List. Nár. Nov. č. 46. Národný charakter. Tamže č. 107. Nevedomosť. Tamže č. 155. Matka a dcéra. Tamže č. 157.

Herbert Viliam. Čarovný klobúk. Prel. Podtatranský. Nár. Nov. č. 13.

Herczeg F. Prvá lastovička. Voľne preložil Samo Czambel-Danielovič. Slov. Nov. č. 187—191.

Herman Ján. O obchodnej výchove stavu remeselníckeho. Obzor č. 10, 11.

Hladký Andrej. *K čomu vede opilstvo?* Smutná ale pravdivá udalosť zo života ľudu. Poslovenčil — —. Vydáva redakcia „Posla sv. Antona". V Budapešti, tlačou Stephaneuma 1903; 16° str. 16. — Cti otca svojho i matku svoju. (Preklad.) Kresťan č. 1—4. Vojenské predlohy. Tamže č. 6. K čomu vede opilstvo? (Preklad.) Tamže č. 7—11. Staroliberáli. Damže č. 27. Povodne a štátna pomoc. Tamže č. 33. Hlas k Považanom! Tamže č. 33. Traja bratia. (Preklad.) Tamže č. 36. Víťazstvo, či zrada? Tamže č. 51.

Hlas. Mesačník pre literatúru, politiku a otázku sociálnu. Redaktor a vydavateľ Dr. Vavro Šrobár. Ročník V. V Ružomberku. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu, v. 8°.

Hlas Ľudu. Politický a spoločenský mesačník pre utlačených slovenských roľníkov, remeselníkov a delníkov. Náčelný a zodpovedný redaktor L. Sigmund. Majiteľ a vydavateľ Fr. Kabina. Roč. II. Vychádzal mesačne raz vo 4° o 4 str. v Pešťbudíne. Tlačou Karla Müllera.

Hlas, Umelecký. Vedú: Al. Kalvoda a dr. V. Šrobár. Ročník II. Nákladom „Hlasu" v Ružomberku. Tlačou Edv. Leschingera v Prahe. Vyšlo 6 čísel vo v. 8° o 40 str.

Hlásnik, Národní. Noviny pre slovenský ľud. V Turč. Sv. Martine. Ročník XXXV. Zodpovedný redaktor, majiteľ a vydavateľ Ambro Pietor. Vychádzal 1. a 15. v mesiaci vo v. 8° o 16 str. Tlačou Kníhtlač. účast. spolka v Turč. Sv. Martine.

Hlaváč Milan. Náš Tranoscius. Poznámky na p. J. Bottov článok „Ďuro Rákóczy". Cirk. Listy č. 8. Akým duchom spravuje sa cirkev naša v Uhrách. Tamže č. 11. Vinári, vydajte úžitok. Tamže č. 12. Hádky. (Z Trenčianska.) Čas. MSS. č. 1, 2.

Hlaváč Samuel. Píseň při posvěcování nového ev. hrobitova v Bánovcích 28. září 1903. Stráž na S. č. 11.

Hlinka Andrej. Ukrižuj ho! Ľud. Nov. č. 39.

Hodža Michal M. Telesná krása. Vlasy a ich opatera. Dennica č. 5, 6.

Hodža Milan. Redigoval Slovenský Týždenník, v ktorom podal mnoho rozličných článkov nepodpísaných. Za čas bol členom i redakcie „Ľudových Novín".

Hoening Emil. Púchovské starožitnosti. Z nem. rukopisu preložil A. Halaša. Sborník MSS. str. 3—23, 111—127.

Hoič Dr. Ivan. O bulharskej literatúre a umení. Z horv. prel. V. M. Nár. Nov. č. 94. Z historie Bulharov. Prel. V. M. Tamže č. 108—110.

Holéczy Sigmund. *Ptejte se na písma.* Vysvětlivky krátké ku vzdělavatelnému čtení Nového zákona. V Modre 1903. Tlačou a nákladom kníhtlačiarne Š. Roháčka; 8° str. 48. (Ev. Egyházi Szemle č. 7.) — *O prameni neb studnici náboženství.* Rozdíl mezi římskokatolickým a evanjelickým náboženstvím. K vzdělavatelnému čtení a k utvrzení se v pravé víře křesťanské na základě vírovyznanských

kníh i jedné i druhé cirkve složil — —. I. Nákladem „Klasů s pole Bózova“. (Cirk. Listy č. 2.)

Holúbok Jozef. Na Čiernej Hore. Sl. Pohľ. str. 123—125, 175—178, 231—237, 261—266.

(Pokračovanie.)

Slovenský jazyk, živá starina.

Z reči slovensko-ľupčianskej. [1])

Podáva *Samo Czambel-Danielovič.*

klampa — vidz čupra.

klétus — v ničom si rady nevediaci, sprostý človek. (Možno, že takejto povahy bol nejaký Klétus.)

klipkať — mihať očami.

klk — chlp: Klke sa jej robia na priadzi — chlpí sa jej pr.

klmačiť: Preklmačiu si majetok — prehajdákal; kabát preklmačiu za žrañicu — začaroval, tadal za pálené; vyklmačiť — vymôcť, „vypriasť“.

klocok — valcovitý kúštek, odpadok.

kloktadlo — mužský natoľko spitý, že nemá ani výmluvy.

kloktať: Už ani ňevraví, len tak kloktá, klokce, čo je ožrañí.

klonckať: Muške klonckaju, buďe dášť — slovesa toho počul som užívať, keď ich (mušiek) veľa lietalo spolu a na mieste.

klonkať, krava, ktorá kope, sa klonká, t. j. zohne sa jej v kolene noha a uviaže.

klpčiť — biť sa jeden s druhým.

kluckať — hlavu opúšťať (ospanlivý).

klúdiť — 1. márniť. 2. odháňať: Šecko si preklúdiu už; otklúdiu ho z domu. Ale podľa p. S. Galandu slovo to značí i riadiť: „troška oklúdiť túto izbu.“

klúdňik — márnik.

kmítať — 1. zaclaňať. 2. hemžiť, mihotať: Ňekmítaj mi; kmíta sa mi to popret oči.

kňičkať — prať medzi rukami.

knotke — ľanové hlávky semenné.

kobza — veľké hodné dievča: Tolká stará k. a ňevie sa ešte ani učesať.

kochlovať: Voda kochluje, kochle mece — vre.

koláče lámať — to, čo na Myjave soľ vážiť.

koldoš — márnik, žobrák.

kolenkovať — kľačiacky chodiť.

---

[1]) Vidz str. 418.

kopno je tam, kde stopí sa na jar sňah.

kozídrist — kvet, ktorý kvitáva za jari; je červeno-modrastej farby a veľmi jemnej tmavo-zelenej vňati.

krajňica — okrajová doska.

kročaj — krok: Ten kôň má velkú kročaj, velkie kročaje robí.

krôšňať — čižmami driapať, vláčiť po zemi.

krôšňe — veľké garbiarske čižmy.

krpka — 1. to, čo halbička. 2. maličká drobná ženská a zvlášte dievča.

kucapaca — bitka.

kuckou, kuckovo — maličká tesná miestnosť.

kulifaj: Kulifaj, čo fujaru zedou, povedia takému, ktorý niečo pokazí.

kúrňava — valiaci sa dým, prach.

kuštrať — chlpiť, strapatiť; roskuštraňí, dokuštraňí — rozchlpený, dochlpený.

kuvíckať — stonave, jajkave plakať.

kvaka — 1. noha. 2. druh repy.

kvákať — 1. naťahovať za vlasy (kváčeš ma, povie dievča pri česaní frisierke, keď ju väčšmi potiahne za vlasy); 2. o hlase vrán.

kvárať — kvapkať, kydať hustým (jedlom).

kvézo, v. klétus.

Labačka f., labaj m. — nepozorne stúpajúci, po niečom šliapajúci človek: Ďeže hľadíš, ti labačka (labaj)! riekne namrzená gazdiná, keď jej niekto podlávi hradu.

lajdák — rozgajdane oblečený človek. Ti lajdák rozlajdaňí!

lašovať — hľadať: Hňeť šecko vylašuje, aňi pes.

ledačina, ledačo — naničhodník, naničhodnica.

leja, lejak — veľký dážď.

lemeš — 1. jazyk: Nak ti nechodí l. — 2. nôž na pluhu.

ležiauka — miesto, kde statok ulihuje.

lienka — svätojanská muška.

logaj, logan — pijan, ožran.

logať — piť.

lochman — v. logaj.

lofínať, i lopínať — sedeť.

lofnúť, lopnúť — sadnúť.

lučivo — kus dreva, ktorým sa poprávajú hlavne na ohnisku, a potom tak sa nazývajú vôbec menšie a tenšie kusy dreva.

Mamaj — sprosták, nezkúsenec.

mamanda fem., mamandiak m. — málomluvec, nevľúdnik, a dakedy značí i sprostáka, sprostaňu.

mamlas — sprosták.

mancika, dľa sl. H. Galandovej i manca — chudá, slabá, chorľavá ženská a menovite dievča.

masliť sa (o smotánke, keď sa počína robiť na maslo).

mazák — upískaný, umazaný mužský.

maznať sa — plakať.

medliť — šúľať niečo medzi rukami.

mechňa — tučná, dopasená ženská.

mekušiť — zmäkšovať, mäkčiť (chlieb medzi prstami, deti mekušia jablká udieraním).

meridzať — prežúvať (menovite zajace, ovce meridzajú).

meťelica, v. fujavica.

mikslovať — trhať, šklbať, drať (o háboch).

myšiť: Dobre sa ňezmyší za ňou, má sa zmyšiť za ňím (o zaľúbencoch).

mlackať, mladzgať — špatne, mľaskave jesť.

mladzgáň — zle vypečený chlieb, alebo zákalistý.

mlgať — cicať (len o deťoch!)

mlge — cici, tiež i umelé (len u detí).

mogať, moge — mlgať, mlge.

moledo — táravý, popletavý sa človek, zviera: Ďeže sa moceš (túlaš), ťi m.? Hopže, hop, ťi m., ňepopletaj sa mi. Názvu toho dáva sa rovnako mužským, ženským, deťom i menším zvieratám.

motka — nešikovná, nemotorná, popletavá ženská.

mrcina — zdochlina.

muknúť, v. ceknúť.

munta f., munto m. —?

muták — hrnec, do ktorého sa sbiera smotánka na mútenie.

Nadobariť — nadobudnúť (len o chorobe: Na pr. zapáleňia, nátku, kašeľ, boleňia hrdla si nadobariu.)

nadrať sa — napiť, opiť.

nadŕlať — natriasať, nadhadzovať: Ňenadŕlaj sa už tolko s tím deťaťom; nadŕla hu na kolenách; čože sa nadŕlaťe na tom oji, deti!

najedovaňí — nahnevaný.

naježeňí, podobne.

naklásť na chrbát — nabiť po chrbte.

napajedeňí,
napajošeňí, napajovaňí, } to, čo najedovaný.
nasršeňí,

napelchaňí — napchaný, nakŕmený.

navreť — napuchnúť: Celú ruku má navretú.

neklúdňik — neporiadnik; podľa p. Galandu nedbalec, ktorý nedbá o svoje telo a odev.

* ňemleha — vyvrhel.

ňeogabaňec — neporiadne oblečený človek: Ňeogabaňec ňeogabaňí — neporiadne oblečený.

ňeokrôchaňí — nemôresný, hrubiansky, drsnatý, neúhľadný.

ňevrlý — omrzlý, znechutený: Oj, akýže si ňevrlí, ňič ťi človek ňeulahodí.

ňezbašňí — veľký, nespratný, nešikovný, nezručný.

ňi ťi ho — pozri ho.

nufla f., nuflo m. — človek člapatého nosa.

Obďelač: Ďívau sa len tak obďelač, z ďalej, so strany.

obhajdes — potrimiskár, tuľák, pobehaj.

obluda — záhadný, čudný, neobyčajný, tajnostný tvor: Čože je to za obludu dieťa, ťela, prasa? veť ma skoro strčilo.

obrgaňec — kus dreva, haluz, hrubší papek, palica.
obrgáňiť — ožobráčiť.
obročiť — 1. kone kŕmiť. 2. biť: Vyobročiu ho fest — náležite zbil.
opšmŕdať, opšmrtkávať — mať sa okolo koho.
opšmietať sa — popletať, obchodiť okolo dakoho.
opšonda — zlá, hocijaká ženská, zkade ruka, zkade noha.
odbakať — hocijako zbaviť, zbudnúť sa čoho, odbiť: Len sa odbakau z robotou; len ho tak odbakali z erbom.
otčechnúť — odštiepiť (haluz so stromu).
odedza — široký povojník, ktorým varovkyňa prikrúca ku sebe dieťa.
* otchriatnúť — odhovoriť.
* otkliapnúť — odchovať.
otkemrečiť — odomrieť, odgebnúť: Veť on chytro otkemrečí ot toho piťia.
otkundes — človek zkade ruka, zkade noha.
* odmrdok — odstrčenec.
otpajtlikovať — odpratať, skryť: Ďeže si to otpajtlikovau? Ďeže sa otpajtlikovalo to chlapča?
otpásť — 1. ztratiť. 2. tadať: Otpásou nožík; aj ostatnú košelu by otpásou za pálenku, keby sa ňehanbiu bez ňej chodiť.
otpelať — 1. premárniť, zmárniť. 2. ztratiť. 3. zkántriť: Otpelau si majetok; otp. nožík; otp. dieťa zo sveta.
* odroň — zurvalec.
oťahel (odťaheľ) — práci vyhybujúci človek, darebák. (Názvu toho dávajú i ženským.)
odzgan — odrastenec: Takýto o. ešťe pridája, varuje.
ogabať — obliecť.
oháňať: Volke sa dosť oháňaly s tích ovadov a preca sa ňemohly pooháňať.
ohlavok — remeň na konci cepíka a držiaka; obidvoje spája húžva.
ohlôňiť — paličcu po hlave udrieť.
ochlep, ochleptanec — ožraný človek.
okyd — sňah, ťažiaci na haluziach stromov.
okúňať sa — hanbiť sa.
okúňavý — hanblivý.
omacať — omakať.
omelinka: Aňi len omelinky chleba ňemá.
omlsnúť, omlznúť — ochutnať.
omrazok — dieťa, ktoré rado plakáva.
oná, oňí, onô, onďiať, ňeonďiať. Slovies týchto užíva sa pomocne vtedy, keď sa niekto nemôže chytro, určite vysloviť, niečo pomenovať, označiť.
opálať — ovisle kolísať popri niečom.
opálka — drevené náčinie na obrok pre kone.
opantaňí: Je celý opantaňí za ňou — blázni sa za ňou.
opchendovať, hovorí sa o mládencoch a značí: mať sa kolo

dievčaťa a dvoriť mu. Ale výrazu toho užíva sa, vraj, i o starých, a vtedy znamená potrimiskáriť.

opláknuť sa — oklamať sa (prenesené).

opšonda — zbehlica ženská, pobehaj.

oslavý chliep — hustý, usadlý, nevykysnutý.

osuhlina — sňah, jako geršľa okrúhly.

ošalbiariť — oklamať.

ošliador, podľa Galandu tulák, ktorý nedbá o prácu, ale po domiech sháňa.

ošpalok, podľa p. Gal. neobriadený, otrhaný človek, hoc i ženská.

otrep — sprosták, sprostaňa.

oval — veľký okruch chleba.

ovce bývajú označené menami: čula — s malými ušami, podľa niektorých i s čiernym oblukom okolo očí; bakeša, machula — flakovitá; lajka — čierna; kormuta — s rohami; muška — s bodkavým pyskom; belica — biela.

ozembuch — nepočúvnik, hlaváň, sebevoľník, zanovitník. Názvu toho dáva sa bez rozdielu na pohlavie.

ožech — drúčik.

Packa — 1. facka. 2. väčší, hrubý kus dreva: Polož dáku p. na oheň.

pacnúť — facnúť, čapnúť.

páč — pozri; opáčiť — pozrieť, obzrieť.

pachtiť, po čom — túžiť.

pajediť koho — hnevať.

pajzák: Ďeže capaluješ (behášš), ti p.?

pánbošťokou chlebík, deti tak menujú peniažkové (slezové) semä.

papečina — tenké prútnaté drevo na pálivo.

papruťina, to isté.

patora — domáca rodina čeľadného otca v dobrom smysle.

pechoriť sa — napínať, siliť, naťahovať sa.

pelchať — kŕmiť, pchať (o statku).

perepúť — rodina čeľadného otca v zlom smysle.

peshrivko — zanovitý, hlavatý mužský, hoc i chlapec.

pche — figu: Veť uš tuto pche ti dám.

pidlikať, -ovať — pĺiť bez poriadku.

pískať — 1. hvízdať. 2. mazať.

plačkať — kúpať sa, čľapotať vo vode.

plagať — teľaťu dávať cicať (poťahom na dieťa nepovie sa nikdy, dieťa matka pridája, prse mu dáva alebo jednoduše chová ho.

plána — polana: Čôže mám s tej naňičhodňej pláňi.

plazo — ten, kto má na hrdle „rozplazenú“, rozopätú košeľu.

plechtať sa — vo vode máchať, čľapotať.

plušť — (na jar a v jaseni bývajú plušte).

pluštiť: Ožraňímu naveky pluští, keť vytrezvie — žiada sa mu piť. Či ti pluští? — chutí.

plúžiť — orať.

potkúriť — zakúriť.

pochábel — samopašník i samopašnica.

pochabica — samopašnica.
popinok, v. obrganec.
popchnúť — podurić (koňa).
popuk: Nasmiali sa do popuku — toľko, že sa mali popučiť.
porušeňia brať — zapáchať, hniť (o mŕtvole).
posporiť sa — pousilovať s prácou.
poškrabaňec — postruhník z poškrabaného cesta.
pošuchaňec: Uš by sa vydala, keby prišiou dáky p. — pytač.
prasnúť — 1. puknúť. 2. hodiť.
praštiť — hodiť (o zem).
prcka, — teľaťu sa hovorí: prcka, na!
premien, -ča, — slabé, chorľavé dieťa: Zelenô je to chlapča, aňi premien.
prekabáťiť, — oklamať, previesť.
prekotiť — prevrhnúť.
prepajošiť, -jovať — premrhať.
preťiahnúť koho — viacej peňazí vziať za vec od dakoho, než je ona hodná: Ej, ej, veru ste ma pri tích volkoch dobre preťiahli.
prieťeke — prebiehanie o závod.
priplichtiť sa — nablížiť, pritrieť.
prplať, prpliť — 1. mazať. 2. porábať: Celý si sa zaprplau; vela sa naprpliu na tej roboťe.
prplavá robota — pozornosť a trpezlivosť vyžadujúca.
prta, prťiak — mužský, „kerí šecko prtí", t. j. mimo mužských prác vykonáva i práce ženské, a vôbec práce, ktoré muža v povolaní a dôstojnosti robia smiešnym. Dievčatá žičia si muža, ktorý nenie prtiak, lebo by nerady, aby sa im muž „do zápražky starau".
prvoňeska — hus, ktorá nese po prvý raz.
prvôska — krava raz otelená.
psica — istá tráva, ktorá sa zle odkáša.
psina — psí smrad.
* pštrňavá — pstreňavá, pehavá (tvár).
* pudivietor — sem-tam behajúci človek.
púchovo: Je v púchove — v tesnom, v zlom, nebezpečnom položení.
pujška — volajú tak na ošípanú.
púlať — hádzať (skaly, guľu do kolkov).
pulec — kušová strela.
pumpel, pumplík — dieťa väčšieho brucha.
puťera — 1. väčšia drevená nádoba k noseniu na chrbte 2. malá tučná deva.
putňa — nádoba temer tej istej podoby, len je menšia a upotrebuje sa na napájanie koní.
Račkovať — isť, zaliezať: Ďeže račkuješ?
rafičiť, narafičiť koho — nahovoriť niekomu toľko a tak, že patričný ostane až netrpezlivý túžením, chuťou, zvedavosťou po dačom, a taký človek je potom „narafičeňí" alebo „nabastveňí".
rafika, v. obrganec.
rákošia, -ina — trávnatá húština.

rapa f., rapavec m. — škrapatý človek.
rapy — jamôčky po tvári.
raša, rašma — strapatá ženská.
rázga — haluz.
rážďa, ražďina — suchá haluzina.
rešeta, rešemara, v. raša.
riafadlo, riafalo — prístroj na obtrhovanie semenných hlávočiek ľanu, — je to väčšia doska a na nej jest jeden rad mocných klincov.
riafať ľan — zbavovať semenných hláv (knotiek) pomocou riafala.
riňa, dľa p. Galandu: pupencovitá alebo flakovitej, pstreňavej tvári ženská.
ročka — drevená nádoba na nosenie vody s oblukovým uchom na vrchu.
rosčapiť sa — rozkročiť, rozšíriť nohy.
rosplešťiť sa — padnúť, rozostrieť sa.
rospuk (rozp.) v. popuk.
rúdna voda — hrdzavá, na ktorej je usadlina dúhová.
rumácať, -dzgať — nariekať.
runtovať — búrať, suť, rúcať, rýpať: Ošípanô rozruntovalo, alebo vyruntovalo, mostovinu; krava zruntovala (rohom) mazivo (vakovku); ten dom je celý obruntovaňí (obrýpaný) atď.
Sajdák — v. cajdák.
* santika — zlá, svárlivá ženská. (Nie zo Xanthippa?)
sklienka — sklená nádobka (u spodku vypuklá, s hrdlom k vrchu rozchodiacim sa; potrebuje sa namiesto kališteka.
namiesto slovesa *skosiť* vše užíva sa *strhnúť:* Tú lúčku musím uš iść strhnúť dakerý deň; uš sme strhli, čo sme mali.
skarke — výbočky brázdové.
skotiť — zožrať.
skŕbiť — sporiť ukracovaním seba a iných.
skučko — skupáň, ktorý ani sebe nepraje.
skuhrať — ohomrať.
skuhroš m., skuhra f. — skupáni, ktorí všetko ohomrú.
slameňí dovec, dovica — tak nazývajú nezákonne roztrhaných sosobášených.
slámka-husár — tenký a slabý mužský.
sliediť — behať, tárať sa, blúdiť.
sliepňať sa — oči si kaziť, silíť pri planom svetle.
slivky znajú: burandzie, krámske, drobňičke, horkačke, volove oči, drisliavke, svečke, belice, zelienke, raňie.
slota — veľký dážď. To je slota, to je leja!
smokla f., smokloš — tak menujú plačúcich.
smoklíť sa — plakať, ale aj: dážď sa smoklí.
smrkla — ženská, ktorá má obyčaj smrkať; smrkloš je r. m.
sopelmoriak, názov istej rastliny, ktorá niekedy narastie i pol druha m. zvýše, jej listy sú podobné listom orechovým.

(Dokončenie.)

Literatúra a umenie.

Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti. Ročník IX, sv. I. Turčiansky Sv. Martin, 1904.

Obsah: Veľké Pole a Píla. Miesto- a národopisná črta. Podáva Karol A. Medvecký. — O pálení mŕtvol za časov pohanských. Píše Veterán. (Nemaly by byť takéto strašné tlačové chyby: „Za panovania cára Petra v Rusku r. 927—967. objavil sa arcikacír pop Bogomil . . . od ktorého sa i sekta menovala.“ [Str. 26.] Je reč o bogomiloch. bolo to teda v Bulharsku, nie v Rusku; v polovici X. stoletia v Bulharsku mali cára Petra. Pri takých tlačových chybách prestáva dôvera k textom.) — Púchovské starožitnosti. Dľa nemeckého rukopisu baróna Emila Hoeninga O. Carolla. Podáva A. Halaša. (Pokračovanie.) — Zriedkavé a málo známe slová. Podáva Iremský. (Veľmi užitočná vec je zapisovať v slovenských krajoch slová, zriedkavé alebo vôbec neznáme v našom literárnom jazyku. Iremský podáva tu peknú seriu slovenských slov, zapísaných hlavne z Bobrovca v Liptove; na pr.: *omaret*, kvet omarel, slnce ho (kvet) omarilo; *údržava*, država, possessio, ditio; *stupka*, schod; *čida*, akoby nie; *príjmerie*, vhodná príležitosť, slušnosť, etiketta; *skalný kvietok*, Edelweisz; *nečin*, synonym smeť, kvas, taras; *luna*, vlna na vode; *odnoha*, panoha; *klasnovať*, snopy po klasoch mlátiť, aj zrno z fúzov mlátiť; *ohrabník, dôkosník, dôvozník, dôkopník, dômlatník, dôorník* sú tituly pitia po skončených robotách; *vlasť*, vlastnosť, čím sa vládze; *ozor, ozorky*, na ozorky ísť za dakým = pozorovať niekoho, neztratiť ho s očú; *listvina*, listie; *topľa*, toplina [v Hybiach], syn. plaň [pozoruhodné slovo i preto, že má l-epenteticum; *bárať*, iteratív od borit; *slnečnica*, úpal: *slnečnica opáli* [tak i v Turci]; *úhrnok* — „my úhrnkom kosíme“, vozíme, t. j. všetci naraz spolu; *živkom* ho jedly [mravce hada], t. j. ešte žil a už ho jedly; *poleníčka*, malá polica; *pomora*, od morit, ako potopa od topiť; *ziapať*, ťažko dýchať; *kosmatý*, fúzatý; kosmatky = polky, syn. muhenky, hminky. Viac pozoruhodných jesto i medzi slovmi, zapísanými Iremským z Letanoviec na Spiši. Len tak môžeme mať raz slovník slovenského jazyka, jestli hodne bude takéhoto zapisovania po všetkých našich krajoch.) — Ďalší obsah *Sborníka*: Horalské spevky z Oravy. Podáva Iremský. — Moravsko a Nitransko. Podáva Fr. V. Sasinek. — Katalog knižnice dedičov A. H. Krčméryho, danej do opatery spoluvlastníctvu „Domu“.

Časopis Museálnej slovenskej spoločnosti. Rediguje A. Sokolík, tajomník. Ročník VII, číslo 3.

Obsah: Filcová (plstvená) čiaška cechy klobučníckej v Skalici a hlinené čiašky z Hontianskej stolice. Podáva dr. Ján Petrikovich. — Ten náš starý Kriváň. Podáva Staroborský. — Miestne názvy. Zvolenská stolica. Baňsko-bystrický slúžnovský okres. Podáva A. B—y. — Tajnosť opáska. Ľudová povesť. Zaznačil Iremský. — Príslovia, porekadlá a úslovia. Sosbieral Ján Kovalčík v Malom Hnilci. — Zápisnica, Soznam darcov Museálnej slovenskej spoločnosti, Odborné časopisy.

Ztratené peniaze. Rozprávka. Napísal August Horislav Škultéty. Turčiansky Sv. Martin. Tlačou a nákl. J. Gašparíka, kníhkupca a kníhtlačiara. 1904. (Odtlačeno zo „Zornička“ r. 1871.) Cena 10 halierov. 16°, str. 16.

Rok 1904. Sošit 8.

Slovenské Pohľady.

Povesti, báje, ballady.

Napísal *Martin Sládkovičov.*

XIII.

Pleso Marty.

Na Tatrách v kľudnom lone lesa
vše počuť zalkať vlnky plesa.
Je pleso guľaté sťa oko
a možno nazrieť na hlboko
do útrob jeho, v jeho taje,
bo voda jeho čistučká je
jak kryštál pilne čistievaný,
ba viacej: jako slza panny.
A v tichej noci mesiac bľadý
v zrkadlo plesa dumno hľadí,
i hviezdy, a sťa v nemom žasu,
v ňom chvejú sa a trasú, trasú,
a u plesa, toť, blizko brala
sťa keby deva v bôli stála...

*

On, junák švárny, statný, smelý,
jak zriedka ho len zrodí mater,
tam poľovával osamelý
na sráznych výšach dumných Tatier,
po krkolomných bralách chodil
bez obavy, že v priepasť sleti,
tam sňahom sa a srieňom brodil,
keď už tu dolu kvitly kvety,
tam blúdil, v srdci rozkoš živá,
kôz divých postrach neúprosný —
O, pozor, smelče! priepasť zíva,
los podvodný je vše a zlostný...

A ona, deva jako kvietok —
(pel v líčku, lazur v oku jasá,

vlas, v ťažký vrkoč spiaty všetok,
plá zlatom jej až niže pása,
na rtíkoch sviežich cvengot piesne
a v srdcu ohník slastný jasá,
ač občas s vánkom kejsi tiesne,
a deva Martou volala sa) —
nuž ona, kým on lovil smele
v tých výšach: tu dol na lučinách
si pásla ovce sňahobiele,
vše šibnúc očkom po výšinách,
či nezočí tam znenadála,
ach, jeho — (óvi! výška — závrat!) —
by ručníčkom mu pokývala
a zaželala šťastný návrat.

»Ó, chráňte mi ho, dumné hory,
tak jak len matka decko môže,
ho chráňte, hôrnych duchov sbory,
ó, chráň ho, chráň ho, veľký Bože!«
Tak lkala, a hlas jej sa ztrácal,
až vrátil jej ho les i skala, —
a keď sa v pokon jun už vracal,
mu v strety náruč rozpínala,
z jej ústok šept sa zchvelý lúdi:
»Oj, ide, — vďak ti, Hospodine!«
i lnula k mužnej jeho hrudi
jak kvietok k bralu na výšine.

*

A junák švárny, statný, smelý,
jak zriedka ho len zrodí mater,
tam poľuje zas osamelý
na sráznych výšach dumných Tatier,
po krkolomných bralách chodí
bez obavy, že v priepasť sletí,
tam sňahom sa a srieňom brodí,
keď už tu dolu kvitnú kvety,
zvlášť kvietok, plný kúzla, krásy:
tá jeho milá, biela deva —
O, pozor, smelče! Čuješ -? Hlasy —:
to vila hôr tam svodno spieva...
I zočil vílu jako stála
(zjav vzdušný, panna a či žena)
na štíte protejšieho brala,
spev na rtoch, náruč roztvorená.
A razom v mužnej juna hrudi
vzplál pocit túžby, nepokoja,
no premohol sa, rázno súdi:
Oj, veď to nie je Marta moja!

A ďalej ho už nesú nohy,
prez sňah a srieň si cestu razí —
Ó, pozor, smelče! tu už mnohý
za divou kozou zlámal väzy...

*

Čože tak vzdychla hora tklivo,
čože tak bôľno vzdychlo bralo,
čože tak zlkaly stráne clivo,
čože sa, veľký Bože, stalo?
Spev Marty peknej zmiera, ztícha
a dobrá vôľa pošla inam,
zlá ťažká tucha v hruď ju pichá,
s úžasom hľadí ku výšinám —

»Ó, chráňte mi ho, dumné hory,
tak jak len matka decko môže,
ho chráňte, hôrnych duchov sbory,
ó, chráň ho, chráň ho, veľký Bože!«
Zalkala srdcom zchvelým celým —
Oj, Marta, deva krásna, milá,
s tým srdca svojho vzdychom vrelým
ty, bojsa, už sa opozdila...

*

Čože tak vzdychá hora tklivo,
čože tak bôľno híka bralo,
čože tak lkajú stráne clivo,
čože sa, veľký Bože, stalo?
Kto že to po tých bralách chodí,
kto blúdi sňažnou pustatinou,
raz nad touto sa ťažko brodí
nad priepasťou a zas nad inou —
kto že to? zalomené ruky,
vlas vetrom voľno vlaje zlatý,
na lici výraz tiesne, muky,
rtom pokrik bôľny, túžbou vzňatý:
»Oj, milý, milý! kde si, kde si?
sa ozvi svojej vernej Marte —
(a v odzyv: »Kde si?!« kričia lesy) —
ta čakám, v ligotavej parte,
ta čakám, bôľno hľadám, žiadam,
za tebou leti moja túžba —
čo mlčíš, nejdeš? hľa, jak zvädám
od tiesne, jak ma zmára súžba!
Oj, milý, milý! kde si, kde si?
sa ukáž svojej Marte vernej,
ó, zjav sa, zameň v hlučné plesy,
hnet strasti mojej prenesmiernej!

Oj, milý, milý! kde si, kde si?
sa ukáž vernej Marte svojej...«
Tak lká, a stráne, hory, lesy
s ňou delia strasť i nepokoj jej.

Tak ustavične chodí, volá
a štká a lká a vábi, prosí,
vyzerá vôkol shora, zdola,
za luny, za dňa i za rosy .
Až našla ho — no, jako, Bože!
zkrvaveného, bez života,
toť, výmoľ jeho smrtné lože,
krv junácka už nekolotá,
už srdce vrelé zmeravelo,
jas orlý na vždy vytlel z oka —
A srdce devy mukou zmrelo
sťa nôž by vrazil do hlboka,
rukama nad ním lomí zchvelá,
kríž drevený mu kladie k hlave,
o zápoľu sa spodoprela
a plače, plače usedave,
a plače, a čím viac sĺz leje,
tým viacej ona krahne, chladne,
(a vetor horou dumno veje
a luna bledá svetmi vládne)
a plače deva prenešťastná,
z jej oka slza prúdom rinie,
a plače — až tá slza strastná
jej u nôh v čistú mláčku splynie,
a plače — až sĺz toky vrelé
jej u nôh v čistý stečú prameň —
a plače — hach, už pleso celé...
A ona bôľom skrahla — v kameň...

*

...Je pleso guľaté sťa oko
a možno nazrieť na hlboko
do útrob jeho, v jeho taje,
bo voda jeho čistučká je
jak kryštál pilne čistievaný,
ba viacej: jako slza panny.
A v tichej noci mesiac bľadý
v zrkadlo plesa dumno hľadí,
i hviezdy, a sťa v nemom žasu,
v ňom chvejú sa a trasú, trasú,
a u plesa, toť, blizko brala
sťa keby deva v bôli stála...

XIV.

Báj „Troch vrchov."

»Dieťatko moje, kam si sa delo!
Kde že mi vädneš, kvieťatko bielo?
Kde že mi hasneš, hviezďatko jasné?
Kde že mi zmĺkaš, vtáčatko hlasné?
Beda mi! óvi! — Roztvor sa, bralo!
Roztvor sa, roztvor! Vráť, čos mi vzalo!«

Žalostí, volá, zaklína, prosí,
horúcou slzou skalisko rosí,
zbúcha vše päsťou — »Roztvor sa!« — Darmo!
Krváca päsť jej, na duši jarmo —
Čo to za žena, čo to za bralo?
Jaký to postup? Čože sa stalo?

*

U Kolpach s polnoc-východnej strany
vznáša sa vrch »Tri kamene« zvaný,
zvláštny vrch, jakých málo len býva:
v útrobách množstvo pokladov skrýva,
čistučké striebro, rýdzučké zlato,
iné aj kovy nádavkom na to.

Ročite raz len, v kúzelnom taju,
peniaze keď sa presúšavajú,
vrch ten sa razom v základoch striasa,
útrobie jeho rozoviera sa,
a kto sa tamže namanie práve,
môže vojsť, nabrať, — zbohatne hrave.

Namanula sa matička s deckom, —
načrela... A už s plnučkým vreckom
ponáhľa tavon... Vyšla a — zžasla:
vyšla bez decka — Skala už vzprasla
zavretá pevno — Lomí mať ruky,
meravo stojí, obraz čo muky...

»Dieťatko moje, kam si sa delo?
Kde že mi vädneš, kvieťatko bielo?
Kde že mi hasneš, hviezďatko jasné?
Kde že mi zmĺkaš, vtáčatko hlasné?
Beda mi! óvi! — Roztvor sa, bralo!
Roztvor sa, roztvor! Vráť, čos mi vzalo!«

Žalostí, volá, zaklína, prosí,
horúcou slzou skalisko rosí,

zbúcha vše pāsťou — »Roztvor sa!« — Darmo!
Krváca pāsť jej, na duši jarmo —
Tak so dňa na deň — Boh zná, už koľký —
Odchádza — prijde voľky-nevoľky...

*

»Dieťatko moje, kam si sa delo?
Kde že mi vādneš, kvieťatko bielo?
Kde že mi hasneš, hviezďatko jasné?
Kde že mi zmĺkaš, vtáčatko hlasné?
Beda mi! óvi! — Roztvor sa, bralo!
Roztvor sa, roztvor! Vráť, čos mi vzalo!«...

Práve rok, čo tak štká, lká a prosí, —
ňádra jej milo zohrieva čosi,
dušou jej chodí radostná tucha,
srdce jej slastnou nádejou búcha...
Práve rok — »Roztvor, roztvor sa, bralo!
Roztvor sa, roztvor! Vráť, čos mi vzalo!«

Roztvorilo sa – Vnútro jak jasá! —
Dieťatko sedí, s peňazmi hrá sa...
»Kvietok môj biely, hviezďatko jasné,
tu si mi, tu si, vtáčatko hlasné!«
Tisne ho k srdcu horúco, vzňate...
Poháňa domov – Čo tam po zlate!

Leopold I. a Imro Tököli.

Náčrtok dejepisný.

Podáva *Julius Botto.*

(Dokončenie.)

Dňa 30. januára i Tököli vyhlásil odpustenie tým, ktorí ho po úteku Turkov opustili, ale teraz hotoví sú navrátiť sa k nemu. Poradu povolal i on do Prešova, cieľom výšetrenia titulov právnych a milostí; v porade viedli hlavné slovo: Štefan Szirmay, Sebastian Sárosy a Ondrej Kecer, vydajúc i príhlas, v ktorom uzavretia prešporského povereníctva vyhlásili za neplatné, bo záležitosti verejné majú byť riešené na sneme a nie v povereníctvach. Súčasne s vydaním tejto proklamácie Tököli písal i pápežovi list, v ktorom, „bozkávajúc posvätné nohy pápežove“, tvrdil, že sa proti katolíkom nikdy v ničom neprehrešil; odporúčal tedy seba i svoju vec pápežovi. Ale ani proklamácia, ani list neosožil, tým menej ukrutnosť, ktorou trestal tých, ktorí k nemu pristúpili z prinútenosti a teraz odstúpili od neho: Žigmunda Homonnayho a dvoch bratov Barkó-

czych dal odpraviť v Košiciach. Národ cítil, že je panstvu tureckému v Uhrách už koniec, že podrobením sa Turkovi utrpel charakter Tökölího ujmu veľkú a Tököli nachodil sa na lodi tonúcej.

S Leopoldom a Sobieskim uzavrela zatým smluvu i Venecia, zamýšlajúc napádať Turkov z Dalmatska, ale Leopold umienil si dobýjať Budín, pošlúc ta 14. júla kniežа Karla s vojskom 34.000 mužov počitujúcim. No teraz ešte nepodarilo sa zaujať pevnosť, ačpráve v jarkoch budínskych zahynuli najlepší dôstojníci a vojaci. I bavorský volenec Maximilian prišiel s 8000 mužmi na pomoc obliehajúcim, ale ani to nepomohlo; po márnom, desaťtýždňovom obliehaní odtiahlo silne preriedené vojsko k Vyšehradu a Ostrihomu.

V Hornom Uhorsku bojovaly medzitým stránky s výsledkom všelijakým. Ničily sa na desiatich miestach v desiatich pôtkach. V súčasnej kronike levočskej stojí napísané, že kuruci zapríčinili nepokoj každý deň; pálili dediny a lapali ľudí a vypúšťali ich len za veľké výkupné. Mešťania nemohli z mesta vychádzať, preto ležaly role úhorom, statok nevyháňali a tak i v meste i za mestom bola veľká bieda. Ale pri Prešove docielili cisárski úspech veľký: generáli Veterani a Šulc prekvapili Tökölího pri Prešove 17. septembra s takou rýchlosťou, že i jeho takmer v šiatre ulapili. Ale Tököli ušiel, zanechajúc víťazom pokladnicu, archív a trinásť zástav; menovaní generáli zaujali hneď zatým Bardijov, Stropkov a Makovicu.

Pri obliehaní Budína utrpeli i Turci ztraty citeľné. Keď sultán dozvedel sa, že Leopold chystá sa k väčším válečným podnikom, ponúkal skrze Apaffyho a budínskeho bašu Leopoldovi mier, ale keď agenti sľúbili ministrom Leopoldovým šesťdesiattisíc dukátov, jestli Leopold prijme mier, robil tento rozsiahle, vážne prípravy k vojne a počet prihotovených vojakov prevyšoval 100.000 mužov.

Medzitým kresťanské vojsko nesišlo sa ani koncom júna a tak ani knieža Karol nemohol uskutočniť svoj zámer, dobyť Budín alebo Stolný Belehrad. Že však Turci z Nových Zámkov plienili nielen súsedné stolice, ale i Moravu a Sliezsko, rozhodol sa konečne zaujať Nové Zámky, tým viac, poneváč Heisler a Pálffy pred niekoľkými mesiacmi tak ich obkolesili, že Turci nemali výhľadu dostať posilu. Pevnosť začal knieža Karol dobýjať 9. júla, a ačpráve bolo v nej len tritisíc mužov, pravda vybraného tureckého vojska, padla pevnosť do rúk kresťanských len 19. augusta. Posádku porúbali do ostatného chlapa, bo nechcela sa poddať ani vtedy, keď pevnosť bola už v rukách kresťanských.

Nové Zámky padly do rúk tureckých pred dvadsiatimi rokmi; vtedy zavznel v svete kresťanskom výkrik bolesti, teraz bol všeobecný jasot po celej Europe: vo všetkých mestách nemeckých, ešte len i v Neapoli a Brusseli, oslavovali víťazstvo.

Teraz navrhoval veľvezír vyjednávanie o mier, ubezpečujúc kniežа Karla, že jestli Leopold uzavre so sultánom mier, tento vydá Tökölího a iných pôvodcov nepokojov Leopoldovi, a aby nesrazil sa s arcikniežaťom Karlom, odtiahol opevniť Osiek. Do Horného Uhorska arcikniežа poslal Scherfenberga, podopreť Schultza, ktorý dobýjal Munkáč, ale ačkoľvek utratil tam 800 mužov, nedo-

cielil ničoho. I dobytie Krásnej Hôrky bolo bez významu, ale keď Barkóczy zaujal Onod, užasnul i Tököli. K Prešovu tiahol Schultz 21. júla s 10.000 mužmi; po päťtýždňovom obliehaní poddalo sa mesto, keď mu pri kapitulácii zabezpečili občiansku a náboženskú slobodu a občanom majetok. Zatým vojsko cisárske zaujalo i Tokaj, kľúč hornej Tisy. Tököli tiahol s malým sprievodom k Varadínu, odtiaľ poslal Štefana Szirmayho do Viedne vyjednávať o mier. Szirmay obšírne vysvetľoval radcom Leopoldovým, ako možno Turka z Uhorska navždy vyhnať, ale keď vo Viedni dozvedeli sa, že Szirmay dopisuje si s Tökölim písmenami tajnými, vidiac v ňom vyzvedača, uväznili ho a poslali ako väzňa do Čiech. Podobný osud zastihol i Tökölihо: veľvezír Ibrahim pripisoval nezdar tohoročnej vojny Tökölimu, uväznil ho vo Varadíne a odviedol do Osieku, oznámiac do Viedne, že zradcu pošle ta alebo živého, alebo že ho dá sťať. Ešte väčšia nehoda potkala kurucov, keď poddaly sa pod tými istými výminkami Prešovo a Košice. Za príkladom týchto kapitulovaly Potok, Regec a Ungvár. Pri tejto príležitosti oslobodil sa i Štefan Koháry, ktorý pre svoju nezlomnú vernosť k Leopoldovi strávil tri roky v temniciach ungvárskych.

Veľvezír Ibrahim odviedol Tökölihо z Osieku do Srbského Belehradu, odkiaľ návrhy mieru odoslal do Viedne. Radcovia Leopoldovi odpovedali mu, že hotoví sú uzavrieť mier, ale porta nech skôr vydá násilne zaujaté mestá a nech vydá tieže ich zákonitým pánom. Medzitým sultán dal Ibrahima zahrdúsiť z tej príčiny, že ztratil Nové Zámky a mier tak úsilne vymáhal a Tökölihо prepustil na slobodu. Už 4. decembra Tököli písal svojej manželke na Munkáč, že je slobodný a že budínskemu bašovi naložili uviesť ho nazpäť do kniežatstva. V januári roku 1686 bol vo Varadíne, kde ho baša slávnostne prijal. Odtiaľ poslal k Uhrom i proklamáciu, v ktorej vyzýval svojich verných k odboju.

Apaffy a jeho všemohúci radca Michal Teleky držali pod pokryvkou už od roku 1682 s Leopoldom a roku 1686 uzavreli s ním nasledujúcu smluvu: Leopold zaviazal sa obrániť Sedmohradsko a čiastky k nemu patriace a na požiadanie kniežaťa a stavov pošle pod veliteľstvom svojich dôstojníkov i pomocné vojsko, ktorému však v hraniciach Sedmohradska dajú úpravu knieža a jeho nástupcovia; vojsku dá plat Leopold, stravu a záprahy Sedmohradsko. Čo Turkom odobrané bude, to obdrží na základe práva zbroje zaujateľ, ale čo náležalo Sedmohradsku, ostane i zatým jeho majetkom. Sedmohradsko budú i zatým knieža a stavy spravovať na základe práv dosavádnych a Leopold nesmie clo a tridsiatok vymerať a ani pevnosti postaviť. Všetky štyri náboženstvá sú a budú rovnak oprávnené, preto majú úplné právo užívať svoje chrámy, školy a majetky. Kniežaťom Sedmohradska ostane Apaffy, po smrti tohto jeho syn, keď ho stavy vyvolia, po smrti oboch stavy si slobodne môžu voliť knieža. Právo patronátske a kňazské nikdy nebude uvedené do Sedmohradska. Kým sú Varadín a Temešvár v moci tureckej, Sedmohradčania nie sú povinní pomáhať Leopoldovi, avšak povinní sú vojsku dať potravu a záprahy; vojsko cisárske nebude zimovať

v Sedmohradsku, len keby to požadoval záujem vojny a Sedmohradska. V páde mieru s Turkom Leopold zahrnie do tohto i Sedmohradsko tak, aby Turkovi neplatilo dane. Cieľom zabezpečenia týchto úmluv a bezpečnosti Sedmohradska obsadí Leopold Kluž a Devu, Sedmohradsko bude platiť 25.000 dukátov ročnej dane, v páde veľkej potreby dá vojsku i potravu i povozy. Smluva ostane síce tajnosťou, ale zaväzuje Leopolda, Apaffyho a ich nástupcov.

Zatým Leopold uzavrel i s Fridrichom Vilhelmom, volencom brandenburgským, smluvu na dvadsať rokov, tak že tento zaviazal sa dať Leopoldovi 10.000 vojakov na pomoc. I Poľsko uzavrelo s Ruskom takzvaný mier večný, tak že už teraz i Rusko i Poľsko mohlo Turka napadnúť, ale Leopold mal nádeju proti Turkovi viesť vojnu so stotisíc mužmi.

Vypracovaný plán vojny Leopold dal kniežaťu Karlovi 17. mája: dľa tohto mal knieža obliehať Stolný Belehrad. Ale keď vojsko cisárske schádzalo sa pri Komárne a Parkáni, prišiel rozkaz, aby obliehalo Budín. Takýto rozkaz bol vydaný na žiadosť kniežaťa, ktorý dávno túžil zaujať hlavné mesto Uhorska. Ministri cisárski odporovali tomu návrhu, pomenujúc Budín „skalou zatratenou", ku ktorej vedie cesta sborením mostu osieckeho a zaujatím Stolného Belehradu. Zvesť, že kresťanstvo zavzalo si zaujať Budín, privábila mnohých výtečných európejských bojovníkov do tábora Leopoldovho. Veliteľom posádky budínskej bol sedemdesiatročný Abdurrhaman, ktorý nadobudol si vojenských zkúseností na Kréte a v Kamenci; veľvezírom a hlavným veliteľom vojsk tureckých Soliman, ktorý minulého roku víťazne bojoval proti Poliakom v Podolí. Keď prejímal hlavné veliteľstvo pri Srbskom Belehrade, bol mu i Tökőli na poklone, ktorý dostal tu 25.000 toliarov a jeden turecký pluk na premoženie Apaffyho. Posádka budínska počitovala 16.00 mužov vyberaného vojska, okrem toho boli všetci bašovia tureckí vyzvaní držať svoje vojská v hotovosti.

Knieža započal útočenie 21. júna. Ale Turci držali sa udatne, bo mali nádeju, že Soliman, ktorý s 50.000 mužmi pri Stolnom Belehrade stál, porazí vojsko kresťanské a vyslobodí ich. Solimanovi podarilo sa síce vrhnúť 300 jazdcov do Budína, ale zaujatie pevnosti nezamedzili ani títo, bo kresťania, ačpráve so ztratami nesmiernymi, zaujali pritom všetkom Budín 2. septembra. Z posádky tureckej ostalo pri živote len 2000 Turkov, počitujúc sem i ženy a dietky; týmto daroval život Karol na prímluvu Strattmana. Veliteľ Abdurrhaman zahynul smrťou hrdinskou s mečom v ruke. Soliman prizeral sa na pád Budína nečinne s hlúpou tuposťou, potom utekal k Stolnému Belehradu. Vojenská korisť v Budíne bola nesmierna: 214 diel a potravy na dva mesiace dostali medziiným kresťania. Plukovník Marsigli hľadal a našiel rukopisy a knihy, pošlúc z nich 150 sväzkov akademii bolognskej. Našiel i pozostatky knihovne Matejovej, ktoré komisár vojenský Rabata odoslal do Viedne.

Hájenie Budína knieža Karol sveril Bekovi a Štefanovi Kohárymu; sám šiel prenasledovať Solimana; gróf Badenský zaujal Simontornyu, Pečuchov, Siklóš, Dárdu a Kaposvár; plukovníci Veterani a

Wallis Segedín, poraziac im s 28.000 mužmi v ústrety idúceho Solimana pri Zente. Niekoľko menších miest zaujalo vojsko Leopoldovo i v Horvatsku.

Premožený veľvezír Soliman zastavil sa predbežne pri Petrovaradíne; 25. oktobra poslal svojich povereníkov k Veteranimu, ponúkajúc menom sultána Leopoldovi mier. Povereníci išli ku Caraffovi do Soľnika, vyprostredkovať si do Viedne slobodný priechod, a keď náčelník povereníkov aga Mehemed uisťoval i Caraffu, že sultán vážne chce uzavrieť mier, žiadal Caraffa, aby sultán dokázal to odoslaním Tökölihо hlavy. Mehemed osvedčil sa, že o krátky čas bude i to nasledovať, jestli mier možno len pod touto podmienkou uzavrieť. Ale vo Viedni prijali povereníkov chladne a neprivolili k mieru, bo Leopold a jeho radcovia boli toho náhľadu, že Turek chce len získať čas, a že im na hlave Tökölihо nič nezáleží.

VIII.

V Uhorsku držali hrad Munkáč za nedobytný, preto i Elena Zrinská, nechcejúc večne so svojím mužom Tökölim túlať sa, zavrela sa do tejto pevnosti dobrovoľne i so svojimi dietkami z prvého manželstva, s Fraňom a s Juliou Rákóczy. Pevnosť obhajovali Ondrej Radič a Daniel Absolon. Po päťmesačnom obliehaní Caprara nevedel zaujať ani palánk hradu. Po odchode tohto viedol obliehanie hradu Caraffa s takou ráznosťou, zavrel ho so všetkých strán natoľko, že zdalo sa, že hrad nemá už ani spojenia so svetom vonkajším. Týmto zavrením chcel ho prinútiť ku kapitulovaniu. Ale i rok prešiel a Munkáč vzdoroval ešte vždy, ba čo viac, posádka mala spôsob dohovoriť sa s Tökölim a so sultánom, tak že prišli na hrad i poslovia tureckí, ktorí, oslavujúc Elenu Zrinskú, doniesli jej od sultána do daru šaty zlatom tkané, oslavovali jej hrdinskosť a povzbudzovali ju k odporu ďalšiemu.

Tento dlhý, nečakaný odpor, spojenie sa posádky s okolitými privržencami Tökölihо, urobily Caraffu zúrivcom. Mária, tretia sestra Tökölihо, bola vydaná za Štefanom Nádasdym. S manželom svojím bola na Munkáči na návšteve práve vtedy, keď obliehajúci zatvorili hrad so všetkých strán. Po smrti svojho muža prosila si u generála Terciho dovolenie odísť z hradu, čo jej povolené bolo. O krátky čas rozniesol sa chýr, že vdova Nádasdyho sbiera v Košiciach Tökölimu privržencov. Veliteľ Košíc dal uväzniť dve markytánky, o ktorých rozprávali, že sú jednateľkami Nádasdyčky a ktoré vyznaly, že na požiadanie munkáčskej posádky povzbudzovaly a obodrovaly privržencov Tökölihо v Prešove a v Košiciach. Od toho času videl Caraffa všade sprisahancov i proti cisárovi, i proti sebe, uvedomiac Leopolda, že odkryl sprisahanie ďaleko siahajúce a široko rozvetvené. Prosil i dovolenie stíhať podozrivých a vyslanie za spolusudcov Kinského alebo Strattmana.

Ale ani jeden z týchto nechcel spoluúčinkovať s mužom, o ktorom jeho zemko a chválorečník Vico napísal, že v záležitostiach velezrady považoval i podozrenie za zločin dokázaný. Pritom všetkom

dovolili Caraffovi vo Viedni súdiť hriešnych, ale tak, aby výroky vynášal na základe práva uhorského, aby tým, ktorí od kráľa milosť obdržali, dal pokoj, aby vyšetril svedomite, či aj po omilostení previnili sa a aby trestuhodnosť snažil sa dokázať soznaním vlastným, slovom pokračovanie jeho nech je tak správné, ako to vyžaduje vážnosť obžaloby.

Počiatkom februára 1687 Caraffa prišiel do Prešova, dal zavrieť brány mesta a vyhlásil, že je súd sostavený. Predsedom súdu bol on; prísediacimi: plukovník Wallis ako podpredseda, Michal Fischer, direktor komory košickej, Jur Pelsőczy, director causarum regalium, Ladislav Szentiványi, hlavný udavač, Gabriel Megyeri, hlavný notár Šarišskej stolice, Michal Harter a Matej Medvecký, senátori prešovskí, Peter Juliani a Peter Friderici mešťania prešovskí, Vilhelm Braheim, rodák z Dancky, obyvateľ prešovský, Martin Görc, veliteľ posádky prešovskej, a vojenský sudca Matej Burghardt. Súdcovia započali svoje účinkovanie 16. februára a po prevedenom vyšetrovaní vyniesli 3. marca nasledujúci výrok:

Ponevač i Bohom požehnané zbrane Jeho Veličenstva, okrem iných miest Uhorska, priviedly i mesto Prešov k zákonitej poslušnosti, ktoré zaviazalo sa i prísahou zachovávať vernosť Jeho Jasnosti; pritom všetkom, ponevač našli sa takí, ktorí v opovážlivosti a zlosti tak ďaleko šli, že narušiac kráľovi vernosť, len nedávno prísahou potvrdenú, prestúpili k Tökölimu, jemu zprávy posielali, od neho zprávy prijímali, jeden druhého k odboju povzbudzovali, manželke Tökölího o svojom súžení dopisovali, keď dozvedeli sa, že jej manželovi dobre sa vodí, potešenie cítili, šťastia mu priali, prisľúbiac, že vďačne oddajú mu mesto, akonáhle oslobodia sa od cisárskych. Na čo manželka Tökölího osvedčila sa, ako sa teší, že Prešovania sú jej mužovi vernými; spolu povzbudzovala ich, aby očakávali lepšie časy, lebo keby teraz i trpieť mali, pomôže im o krátky čas Boh, nie ináče i Turek, ktorý zaujme nazpäť cisárom ovládané mestá, oddá ich Tökölimu a poskytne potlačeným spôsob, aby povstať mohli; nakoľko po vyšetrovaní bedlivom dokázané je, že okrem iných a medzi inými: Žigmund Zimmerman, Gašpar Rauscher, Ondrej Kecer a Fraňo Baranyay o tejto záležitosti zapletení boli, čo dokázané je zčiastky ich vlastným soznaním, zčiastky svedčením iných, ponevač tedy dokázané je, že nezachovali povinnej vernosti, že strašne prehrešili sa proti Jeho Jasnosti a tak že spáchali zločin velezrady, urazenia Veličenstva, vzbury a odboja, keď pomoc tureckú prosili, následkom toho majú byť menovaní statím a štvrtením trestaní a všetkého majetku pozbavení. Súd exekvovali na nich 5. marca.

Isté je, že v mestách horno-uhorských, menovite v Košiciach a v Prešove, ktoré vojská cisárske len nedávno dvakrát obliehaly, bolo mnoho nespokojných ľudí. Žigmund Zimmerman, senátor mesta Prešova a inšpektor teraz zase zatvoreného kollegia evanjelického, všetko možné vynaložil, aby si evanjelici kostol v predmestí postavili. Tým cieľom sbieral medzi domácimi viery i príspevky. Ale práve pre túto horlivosť upodozrievali ho; našli sa ľudia, ktorí tvrdili,

že Zimmerman sbiera peniaze k cieľom politickým. Podozrenie bolo tým väčšie, bo bol zaťom Ondreja Kecera, ktorý na sneme z roku 1662 bol najohnivejším obrancom viery evanjelickej; a i roku 1671 predvolali ho do Prešporka, ale nebolo dostatočnej príčiny k jeho odsúdeniu. Kecer stal sa pozdejšie najdôvernejším radcom Tökölího. Omilostenie a kapitulácia, ktorou podal sa Prešov, zabezpečily mu i život i majetok, cenený na 200.000 zlatých. Jedine táto majetnosť zapríčinila jeho odpravu, bo obvinenie, že s privržencami Tökölího v ustavičnom styku stál, že si s posádkou munkáčskou dopisoval, ničím nebolo mu dokázané. Rauscher bol obchodným spoločníkom Zimmermanovým a za časov panstva Tökölího pokladníkom posádky prešovskej. I Fraňo Baranyay, senátor mesta a dozorca kollegia, bol evanjelikom horlivým; v tejto horlivosti často príkre vyslovil sa o inovercoch a keď cisárski z Prešova odišli, ľud na jeho podnecovanie rozbúral kláštor františkánov v Prešove. Ale odpravu týchto mužov zapríčinily udalosti minulého roku, pritom všetkom, že Leopold zreteľne vypovedal, že pre skutky, zahladené omilostením, neslobodno nikoho trestať, a aby súdili dľa zákonov uhorských. Caraffa v ničom nedržal sa zákonov, preto vystúpil zo súdu najprv Wallis, potom i Fischer, tento posledný vtedy, keď podarilo sa mu senátora Gutha vytrhnúť z radu obvinených. Zatým, 22. marca, sťali Gabriela Kecera, syna Ondreja Kecera, Martina Sárosyho, zaťa Ondreja Kecera, Jura Fleischhackera, bývalého rychtára, Samuela Medveckého a Jura Schönlebena, bývalých senátorov. Šimon Feldmayer, kedysi veliteľ posádky prešovskej, pozdejšie horlivý privrženec Leopoldov (vyznačil sa pri zaujatí Budína), obvinený z nevernosti, aby ušiel potupnej smrti, zmárnil sa samovraždou v žalári. Jur Feja, rodák turčiansky, v časoch panstva Tökölího rychtár mesta Košíc, umrel mučený na škripci. Dňa 9. mája sťali Ondreja Székelya, Daniela a Fridricha Webera, Jura Bezegha, Jura Radvanského, Gabriela Palásthyho a Jura Kováča.

Okrem týchto Caraffa dal uväzniť ešte mnohých, vyšetrujúc zradu a odboj vždy ďalej a ďalej. Už boli uväznení: Žigmund Jánoky, Štefan Géczi, kedysi vyslanci Tökölího vo Viedni a v Carihrade, bývalý veliteľ košický Peter Fajgel, Gašpar Szunyogh, Mikuláš Szirmay, Mikuláš Kecer, Fraňo Bertóti a Martin Kende. Dvom posledným Caraffa pohrozil, že ich bude mučiť, ak proti Štefanovi Csákymu a Ladislavovi Károlyimu svedčiť nebudú. I kráľovského sudcu Kálmáncayho nútil hrozbami, aby svedčil proti krajinskému sudcovi Mikulášovi Draškovičovi. Teraz už bolo dokázané, že zo stolca sudcovského Caraffa chce zahubiť svojich súkromných nepriateľov, a keď Jána Rotha za 10.000 toliarov na slobodu prepustil, bolo zjavné, že prameň dôchodkov otvára pre seba, a nie pre ärár. Palatín už dávnejšie protestoval proti pokračovaniu Caraffovmu; konečne, keď tento vynútiť chcel od Jura Petenáda svedčenie, že nielen palatín, sudca krajinský, bán horvatský, ale i predseda vojenskej rady viedeňskej, Herman, gróf badenský, držia s Tökölim, prišiel rozkaz shora, aby naskutku prestal vyšetrovať a súdiť.

Caraffa dal vraždiť ľudí nevinných za skutky také, ktoré od-

pustené boly omilostením všeobecným, alebo ktoré ničím nikdy dokázané neboly. Odpraveným nikdy neukázali listov, ktoré udajne manželka Tökölího písala Prešovanom. Spomínali síce písomné odkazy, ktoré udajne priniesla istá Alžbeta Ujhelyi z Munkáča. Ale ani tieto neboly predostreté. Avšak žaloba chcela dokázať, že tie písomné odkazy sdelila Alžbeta Ujhelyi Fridrichovi Weberovi, tento Zimmermanovi a Rauscherovi. Že nejaké ústne odkazy mohly byť, svedčí i súveký Rezík, tvrdiac, že Ondrej Kecer ani do kostola nechodil, obávajúc sa, aby mu nejaký pobehlík v kostole niečo nešeptal, čím by do podozrenia mohol padnúť. I druhí upodozrievaní chránili sa prijať odkazy, následkom čoho dejepis nestranný považuje súd Caraffov za justičnú vraždu krvežižnivca, žiaľbohu skrze Leopolda rádom zlatého rúna a majetkami odmeneného.

IX.

Kým Caraffa i tam videl zradu, kde jej nebolo, málo chybovalo, že Budín nepadol do rúk tureckých zradou. Budín bol v rukách kresťanských už pol roka a prielomy v múroch boly ešte vždy len doskami a brvnami zatarasené. General Veterani nemýlil sa tedy, keď predpokladal, že jestli veľvezíra pri Segedíne nepremôže, ten vráti sa k Budínu a dobyje hrad. Bašovia z Jagra a zo Stolného Belehradu tešili sa nádejou, že hrad dostanú do svojej moci nejakou náhodou. Jednu čiastku posádky tvoril i peší pluk Salmov; istý Konrád Fink, rodom Prušiak, poručík tohto pluku, písal bašovi belehradskému, že za 2000 dukátov pustí turecké vojsko do Budína. Tlumač bašov, mladík kresťanský, z lásky k svojej viere prezradil dôstojníkov zradný zámer Kohárymu. Poručíka stali, rozštvrtili a čiastky tela vyvesili na koloch na tej ceste, ktorou ísť mal baša.

Vojnu s Turkom mal Leopold i toho roku v takých rozmeroch, že v nej i aggressívne mohol vystupovať, zamýšľajúc so 60.000 mužmi zaujať Srbský Belehrad. Ale kniežа Karol držal podnik temer za smelý, pokiaľ Temešvár, Varadín, Jáger, Stolný Belehrad, Kaniža a Sihoť sú v moci tureckej. Odhodlal sa tedy veľvezíra z jeho tábora pri Drave obliehaním niektorej pevnosti pri Dunaji alebo Drave vylákať a k bitke donútiť. Keď to nepodarilo sa, vojsko kresťanské napadlo tábor turecký pri Osieku 18. oktobra, ale márne, bo muselo ustúpiť za Dravu so ztratami značnými. Šťastnejší bol kniežа Karol pri Muháči, kam zašiel v tej nádeji, že Soliman pôjde za ním; ale Turci pohli sa už len vtedy, keď prechádzal čez Dunaj a, myslíac si, že uteká pred nimi, uzavreli napadnúť ho. Následkom toho strhla sa pri Muháči bitka krutá, v ktorej kresťania 8000 Turkov zabili a 2000 uväznili. S pozostatkami vojska Soliman utekal k Darde, odtiaľ k Osieku, zanechajúc kresťanom 78 diel, veľké množstvo streliva a mnoho potravy. I skvelý šiator veľvezíra ukoristili kresťania.

Bitku vyhral vlastne Eugen Savojský svojou neohroženou udatnosťou, ktorému vtedy naložené bolo osobne uvedomiť Leopolda o víťazstve. Zatým rozchýril kniežа Karol, že ide Temešvár ob-

liehať. Tým cieľom previedol svoje vojsko pri Baji a Muháči čez Dunaj a sišiel s ním k Apatínu. Už bol pri Petrovaradíne, keď dozvedel sa, že vojsko turecké vypovedalo velvezírovi poslušnosť. Strach tureckého vojska bol taký veľký, že kresťanom podarilo sa zaujať Osiek, Petrovaradín, Bučín, Valpovo, Vukovár, Karlovce, Požehu a Čemík.

Toho roku nemohli byť tedy Turci kresťanom nebezpeční, už i z tej príčiny, že na dolnom Dunaji boly cesty cele neschodné. Karol predsavzal si ísť do Sedmohradska. Ale pomocné vojsko nemecké, zväčša evanjelické, vypovedalo pri Soľníku, že proti evanjelikom sedmohradským, ako bratom vo viere, bojovať nebude. Evanjelické nemecké pluky Karol poslal tedy k Jágru, priberúc si miesto nich pluky Veteraniho. Apaffymu odkázal ešte pred priechodom čez Tisu, že ide Sedmohradsko oslobodiť od Turkov, očakáva tedy, že bude vďačne prijatý a cieľom uzavrenia úmluv pošle Apaffy svojich povereníkov a potrebnú zásobu potravy do Šomľova.

Apaffy ponuknul kniežaťu 100.000 zlatých, značnú zásobu potravy, prosiac ho, aby kresťanské vojsko nezimovalo v Sedmohradsku, ináče že ho Turci a Tatári zahubia. Ale knieža stál na svojom, že obsadí celé Sedmohradsko. Dňa 13. októbra poddalo sa mu Šomľovo, 18-ho Kluž, 20-ho Szamosujvár, následkom čoho uzavrel Apaffy s kniežaťom v Blažoráži 27. októbra smluvu nasledujúcu: Vojsko Leopoldovo obsadí: Sibín, Kluž, Bystricu, Belehrad, Saský Šebeš, Saské Mesto, Vásárhely, Devu, Szamosujvár, Šomľov, Monostor a Tövis. Pšenicu, múku, mäso, víno, ovos, seno, slamu dostane vojsko od Apaffyho bezplatne; drevo, svetlo a soľ od domového pána. V hotových peniazoch Sedmohradsko dá komisariatu vojenskému 700.000 zlatých. Naproti tomu Leopold zaviazal sa Apaffymu, že i so synom, s manželkou, s dvorom, radcami a zemanmi tam môže zimovať, kde sa mu ľúbiť bude. Prijaté náboženstvá sú úplne svobodné. Vojsko nesmie vplývať na správu verejnú, na snem a dôchodky krajinské, i kompetencia úradov verejných ostane nenarušená. Knieža a jeho potomci budú mať i zatým právo udeľovať výsady a donácie. Majetok súkromný a obecný ostane i za týmto nedotknuteľným. Všetci obvinení budú navždy omilostení, jestli prihlásia sa o to. Svoje majetky každý má právo požívať pokojne, teda tým viacej knieža. Budúcej jari odídu posádky zo všetkých pevností.

Apaffy šiel zimovať na zámok Fogaras; knieža Karol, keď podelil Sedmohradsko na 4 vojenské okresy a za správcu týchto okresov vymenoval Šerfenberga, odišiel k Leopoldovi, ktorého v Prešporku očakávalo víťazstvo ešte väčšie.

X.

Uhorskí králi považovali samých seba od pol druha storočia za kráľov dedičných. Stavy naproti tomu boly presvedčené, že svojich kráľov volily i v tejto dobe. Leopold myslel, že teraz je čas upevniť zásadu dedenia skrze snem a stavy a on vykonal to, čo jeho predkovia neboli v stave vykonať.

Tým cieľom svolal snem do Prešporka na 26. oktobra 1687, na ktorý prišiel osobne i so svojimi synmi, Jozefom a Karlom. Pred podaním proposícií kráľovských pripomenul Štefan Urban, personál kráľovský, že neresti Uhorska vylieči len korunovanie Jozefa za kráľa uhorského, a keby niekomu prišlo na um voliť kráľa, nech nezabudne, že jasný habsburgský dom vládne Uhorskom právom dedičným, bo veď už pri korunovaní Ferdinanda I. Uhorsko dobrovoľne priznalo domu habsburgskému právo dedenia. V proposíciach kráľovských stálo to isté: keďže milé Uhorsko za časov cisára a kráľa Ferdinanda I. vláde a moci kniežat rakúskych bolo večne podrobené, všetky kráľovstvu tomuto hroziace nehody nemožno odstrániť len korunovaním Jozefa za kráľa budúceho v dôvere tej, že pod vlivom tejto novej hviezdy toľkokrát ohrožené Uhorsko zažiari jasne. Jeho Jasnosť mala by síce právo podržať Uhorsko na základe práva zbrane a spravovať ho zákonami príhodnými a milostivými, pritom všetkom žiada milostive, aby staré zákony boly platné i zatým, aby slobody, výsady a práva stavov neutrpely ujmy. Všetko toto potvrdí nový kráľ prísahou, složenou dľa normy, prijatej skrze Ferdinanda I., s vynechaním z nej všetkého toho, čo je pochybné, škodné a nedostižiteľné, menovite 31. bodu zlatej bully Ondrejovej z roku 1222 tým viacej, bo právo dedenia náleží slávnemu domu rakúskemu na základe úmluv slávnostných a bolo skrze nepretrhnutý rad prvorodzencov nenaštrbene užívané. Jeho Jasnosť nemôže pochopiť, ako možno na niečo také prisahať, čo protiví sa zásadám Božím a ľudským, čo bez ohrozenia kráľa a krajiny zachovať nemožno, čo oprávňuje vlastencov vzdorovať kráľovi a páchať zločiny! Jeho Jasnosť žiada tedy, aby mu ponosy verejné podali za 14 dní, aby korunovanie neopozdilo sa rokovaním o týchto. O iných predmetoch nech rokuje snem budúci. Na tento čas bude Jeho Jasnosti milé, jestli stavy podajú návrh príhodný, ako opraviť terajšie ničomné pravosúdie.

Úsilnej námahe arcibiskupa ostrihomského, Jura Szelepcsényiho, kancellára a palatína, podarilo sa vykonať, že snem dedičnosť koruny vypovedal nielen v rode Leopoldovom, ale rozšíril ju i na španielsku líniu rodu habsburgského, bod tridsiatyprvý zlatej bully o práve vzdorovania a o zákonitom odpore vyhlásil na večné veky za neplatný.

Zvesť o tomto uzavretí arcibiskup podal Leopoldovi 17. novembra. V ten istý deň bolo na poklone u Leopolda i poverenictvo stavov evanjelických. V pamätnom spise, ktorý pri tej príležitosti Leopoldovi podalo, vypočítané sú všetky krivdy náboženské, ktoré evanjelici od snemu šopronského pretrpeli. Poverenící prosili tedy Leopolda, aby potvrdil i snemom šopronským ustálenú slobodu náboženskú, pravda bez obmedzenia, ktoré všantročené bolo do zákona z roku 1681. Prosiaci podali prosbopis i arcikniežatu Jozefovi, prosiac ho, aby bol orodovateľom za nich u otca. Keď ani po troch týždňoch nedostali odpovedi, predniesli na sneme žiadosť tú, aby vo všeobecných krivdách krajiny pripomenuté boly i sťažnosti náboženské, čo docielili tak, že pod bodom deväťdesiatymtretím snem

registroval i krivdy urobené evanjelikom. Naproti tomu i klerus katolícky podal Leopoldovi prosbu, ktorej prvých šesť bodov namerené bolo proti evanjelikom. V nich klerus tvrdil, že evanjelici nemôžu odvolávať sa na práva zákonité, ponevádž utratili ich svojím odbojom, nehľadiac ani na to, že klerus vždy protestoval proti slobode náboženskej.

I Horvati vystúpili so žiadosťou, aby evanjelikom nebolo dovolené bývať v Horvatsku a vládať tam majetkom. Ale tri stavy snemu uhorského uzavrely, že pridržajú sa 93-ho bodu a prosieb v ňom obsažených a že len klerus protestuje.

Prvého dedičného kráľa uhorského, deväťročného Jozefa, korunovali 9. decembra roku 1687; pred korunovaním potvrdil slobody krajiny prijatou úmluvou, vynechaním 31. bodu zlatej bully. Úmluvy mały byť medzi krajinské zákony vradené len po prevzatí vlády skrze Jozefa; ale prísahu, že ústavu uhorskú zachová, Jozef složil 9. decembra.

Snem trval do 25. januára 1688; v ten istý deň podal kráľovi cielom potvrdenia 29 zákonov. Prvý zneje o korunovaní Jozefa, o úmluve, ktorú vydal, a o prísahe, ktorú složil; druhý a tretí hovorí o dedení koruny, tak ako žiadal si to Leopold, aby totižto právo dedenia koruny náležalo i dedičom Karla II., kráľa španielskeho. V piatom pozbavuje sa platnosti 31. bod zlatej bully a vyhlásená je amnestia za skutky po roku 1684, vyjmúc Tökölího, ktorého ako nepriateľa a zradcu vlasti „i tento snem zákonite odsudzuje". S námestia prešovského bolo popravné lešenie odstránené ešte v novembri minulého roku; v článku šiestom vypovedal teraz i snem, že povereníctvo prešovské zrušuje sa, že väzňovia majú byť vypustení; vdovy a siroty odpravených môžu očakávať prinavrátenie statkov od milosti kráľovej; ôsmym článkom umožňuje sa magnátom zakladanie fideikommissov, desiatym určuje sa, v akom poriadku majú vyslanci na sneme sedeť, sedemnástym uzavreto nerozmnožovať počet miest kráľovských, dvadsiatym prijatý je rád jezuitov do krajiny stále a zákonite. Počahom na slobodu náboženskú bolo uzavreté: ačpráve evanjelici a. v. svojimi protestmi nadužili 25. a 26. článok zákona snemu šopronského a týmto činom utratili právo požívať dobrodenia týchto článkov, ale ponevádž Jeho Jasnosť tie články *z milosti ešte* za platné vyhlásila, následkom tohto otcovského ustanovenia vyniesly stavy to uzavretie, že tie články považovať treba za obnovené a platné. Ale nakoľko doteraz exekvované neboly, alebo nadužívaním jednej alebo druhej stránky urazené boly, majú byť čím skôr exekvované. Dvadsiatymdruhým článkom potvrdené sú práva a výsady Horvatska, Slavonska a Dalmácie; dvadsiatymtretím vypovedané je, že v Horvatsku len katolíci môžu mať majetok nepohnuteľný; dvadsiatymšiestym vypovedané je, aby za uhorských zemanov prijatí cudzinci za prijatie od hlavy 1000 dukátov zaplatili a prisahali, že zachovajú zákony krajinské.

Výsledky snemu prešporského pripísať treba príčinlivosti palatína Pavla Esterházyho, za čo udelil mu Leopold titul kniežaťa sv.

ríše rímskej, po čom on tak dávno túžil. Ale to už ani palatín nebol v stave vykonať, aby, ako si to dvor žiadal, po zakľúčení snemu zasadlo snemové poverenictvo pod jeho predsedníctvom a budúcemu snemu predostrelo návrhy verejných, predošlým snemom nepokončených záležitostí. Tabula vyslancov bola toho náhľadu, že je toto prvý krok nahradiť snem a zamenit ho poverenictvom stálym. I arcibiskup ostrihomský vypovedal, že s tým nesúhlasí, nech záležitosti nevybavené vybaví snem budúci.

Počas snemovania zaujalo vojsko Leopoldovo i pevnosti Palotu, Jáger a Munkáč. Palotu zaujal Ján Esterházy, Jáger Štefan Koháry, Munkáč oddala Caraffovi Elena Zrinská, bo už i najoddanejší ľudia Tököliho Ondrej Radič, veliteľ zámku a dôverný radca Tököliho Daniel Absolon neboli za udržanie a hájenie zámku oduševnení, pritom všetkom, že Elena Zrinská ani počuť nechcela o kapitulácii. Posádka strávila, odrezaná od sveta, už dve zimy bez platu, ale potravy bolo na zámku ešte na pol roka hojne. Keď však Tökölí listom, tajnými písmenami písaným, svoju manželku vyzval, aby mu skrze svojho spovedníka v Ríme podmienky priaznivé vykonala, v ktorom páde nielen že i on na vieru katolícku prestúpi, ale aj iných evanjelikov bude obracať, ochladla náklonnosť horlivých evanjelikov Radiča a Absolona k Tökölimu. Títo usrozumene písali Caraffovi, že hotoví sú oddať mu zámok pri podmienkach udaných. Caraffa prijal podmienky, následkom čoho kapitán Radič štedre rozdával potravu posádke a značnú čiastku z nej i ukryl. V nedostatku potravy mohol na hrade povstať hlad, následkom čoho Radič vyzval Zrinskú, aby zámok oddala teraz, keď ešte podmienky priaznivé vyjednať môžu. Dosť namáhala sa Zrinská odročiť kapituláciu, náčelníkom posádky neodolala: 11. januára bol hrad oddaný cisárskym. Posádka obdržala úplnú slobodu; Elenu Zrinskú s dietkami odviedli do Viedne, nechajúc ju na slobode, avšak bez zvláštneho dovolenia cisára nemohla odtiaľ odísť. Nemovitý majetok Rákóczovský podržala koruna, majetok movitý oddali sirotám Julii a Fraňovi, ktorých tútorom bol predbežne sám kráľ. Dňa 17. januára bola na Munkáč už posádka cisárska. Podžupan Zemplínskej stolice Fraňo Klobušický, kedysi veľký priateľ Rákóczovcov, ktorý však teraz pri odovzdaní hradu nadobudol si veľké zásluhy, prišiel do Prešporka ešte pred rozídením sa snemu, 24. januára, a oddal Leopoldovi pozostatky kniežatstva Tököliho: athname (vymenovanie za kniežа), klobúk, žezlo a zástavu. Teraz už oddali správu majetkov, sirotám Rákóczyho náležajúcich, Klobušickému, s tým naložením, aby vyhnal z nich kňazov evanjelických.

Pri oddávaní zámku munkáčskeho vymienil si Caraffa, aby Tökölí o oddaní nebol uvedomený, z tej príčiny, bo občiansky je vraj už i tak mŕtvym, následkom čoho opustia a odpravia ho i Turci, ako zapríčinitela svojich nehôd. Pozdejšie rozchyrovali fysickú smrť Tökölího. Ale tento zdržiaval sa v okolí Gyuly a vydal odtiaľ proklamáciu tohto obsahu: „Národe uhorský! tvoji a moji nepriatelia rozchyrovali už predtým moju smrť. Ale ja z božej milosti žijem; žijem, aby obránil som tvoju utlačenú slobodu.“ Avšak z melancho-

lického tónu proklamácie vidno, že Tököli cítil sa opusteným a už nebol nádejí ružových. Turkov porážali všade; v ich rukách boly v Uhorsku už len dve-tri významnejšie pevnosti. Z nepatrných peňažitých príspevkov, ktoré Tököli od Turkov dostával, nemohol ani jeden pluk udržať; zemianstvo, až na dvoch-troch dôstojníkov, odišlo z jeho tábora. Opieral sa tedy už len na pluky turecké a tatárske a na zamotané pomery Sedmohradska.

Keď knieža Karol odišiel zimovať do Innsbrucku, Leopold vymenoval za veliteľa uhorského vojska Caraffu. Tento, obávajúc sa nápadu tureckého, odišiel do Sedmohradska už aj z tej príčiny, bo Apaffy bol následkom nemierneho pitia na smrť chorý a jeho smrť očakávali v každej chvíli. Teraz tedy bol najpriaznivejší okamih zabezpečiť Leopoldovi vládu nad Sedmohradskom. Caraffa účinkoval pri Tise za dvadsaťjeden rokov; pomery Sedmohradska boly mu tedy úplne známe. Za hlavného radcu dali mu evanjelika Daniela Absolona, ktorý po kapitulácii Munkáča vstúpil do služby Leopoldovej. Hlavnou snahou oboch bolo získať Michala Telekyho, na ten čas najvplyvnejšieho muža v Sedmohradsku, o ktorom dobre vedeli, že jestli Apaffy umre a Turek patronom Sedmohradska ostane, bude kniežaťom Tököli, a že Teleky iste padne.

Caraffa, prijdúc do Sibína, odkázal Apaffymu, aby mu Telekyho poslal. Krvežížnivé mäsiarenie Caraffovo v Prešove vyvolalo aj v Sedmohradsku strašnú ozvenu, preto Teleky, keď odchádzal ku Caraffovi, sriadil si najprv závetom veci, ako človek, ktorý ide smrti v ústrety. Ale na podiv, Caraffa prijal Telekyho s najväčšou úctou a poverenikov, ktorých Apaffy a stavy vyslali s Telekym, vyzval, aby cele otvorene hovorili o tom, čo v záujme Sedmohradska za prospešné pokladajú. I ustálili sa na nasledujúcom: Prijaté náboženstvá budú požívať úplnú slobodu; knieža, a po jeho smrti tohto syn, majú spravovať Sedmohradsko samostatne dľa zákonov a zvykov sedmohradských; po ich smrti Sedmohradčania vyvolia si knieža neodvisle, ktorý v hodnosti bude prednejší, ako palatín, práva patronátske a kňazské nebudú uvedené do Sedmohradska; výsady a donácie predošlých, terajších a budúcich kniežat ostanú v úplnej platnosti; tarchy ubytovania vojakov a dane majú byť umenšené a na ich miesto Sedmohradsko bude platiť 50.000 toliarov ročitej dane. V páde zakľúčenia mieru s Turkom bude v ňom zabezpečená i budúcnosť Sedmohradska a vojsko kráľovské odíde odtiaľ. Kráľ udelí všeobecnú, večnú milosť všetkým občanom Sedmohradska hociakého stavu.

Leopold prijal a potvrdil úmluvy tieto slovami všeobecnými, slubujúc, že ochráni Sedmohradsko od Turka, poistí slobodu náboženskú a do vojska uvedie kázeň najprísnejšiu. Pevnosti Kővár, Hust, Görgény prijaly posádky kráľovské ochotne; Brašov vzdoroval za čas, ale pred započatím obliehania poddal sa na milosť.

Cieľom vojenského ťaženia roku 1688 bolo zaujať Srbský Belehrad. Preto malo byť koncom mája pri Osieku 40.000 mužov pohromade. Za vodcu tohto vojska Leopold vymenoval svojho zaťa Maximiliana Emanuela, volenca bavorského. Ale ešte pred započatím

vojny Adam Batthyány zaujal Stolný Belehrad, Caraffa Lipu a Lugoš, Caprara Ilok. Skoncentrované kresťanské vojsko útočilo teraz na Srbský Belehrad, ktorý zaujalo 6. septembra, bo posádka poddala sa na milosť. Pri obliehaní padlo 7000 Turkov a 700 kresťanov; vojenská korisť nebola veľká; pozostávala zo 77 diel. Ale hneď zatým cisárski zaujali Holubac a Smederevo.

Zaujatie Srbského Belehradu, Kostajnice, Dubnice, Gradišky, Zvornika a nové víťazstvo pri Derbente tak obodrily Leopolda, že naložil Maximilianovi a Ludvikovi Badenskému zaujať Srbsko, za Balkánom Sredec, konečne Bosnu, Hercegovinu a Dalmáciu. Ale plukovníci odporovali, vraviac, že k takémuto podujatiu nemajú potrebných síl, ponevádž i na obhájenie dosiaľ zaujatých pevností sú značné prostriedky potrebné. I Veterani, ktorý slávil víťazstvo v okolí Lugošu, Oršovy a Karanšebešu, mal naložено zaujať Podolie. Ale tohto poverenia neprijal s tým odôvodnením, že kým on v Podolí bojovať bude, za ten čas môžu Sedmohradsko a Potisie dostať sa Turkom do moci, bo značná čiastka vojska Leopoldovho bola poslaná do Nemecka, kde Ludvik XIV. obliehal Philippsburg. Veterani ostal tedy v Sedmohradsku a jeho vojsko šlo na zimoveň.

Vodcom cisárskeho, v Uhorsku operovavšieho vojska stal sa roku 1689 Ludvik Badenský, muž výtečný, ktorý smelosťou, udatnosťou a vojenskou zbehlosťou prevýšil i Maximiliana bavorského. Všade porazené Turecko uchádzalo sa teraz o mier, o ktorom započali vo Viedni 10. februára vyjednávať. Avšak Leopold a jeho spojenci žiadali mnoho, naproti čomu povereníci turecký poznamenali, že im len na základe „uti possidetis“ možno vyjednávať. Povereníci Leopoldovi žiadali, aby im bol vydaný najprv Tököli, ako pôvodca všetkých zmätkov, bo len keď tento zahynie, bude mier možný. Naproti tomu povereníci turecký hovorili, že Tököli je sultánov pes, ktorý, keď sultán chce, môže byť ešte i zúrivým levom, pritom všetkom ale že porte tureckej nie veľa záleží na živote tohto človeka.

Mier neuzavreli a Turecko potkaly hneď zatým ztraty nové. Dňa 26. júna sultán bol so svojím vojskom v Sredci; tu naložil Tökölimu a Hassan-bašovi zaujať pevnosti, ležiace niže Srbského Belehradu. Za hlavného veliteľa vojska tureckého vymenoval bašu Arab Redžeba, ktorému naložil napa núť vojsko kresťanské, len 24.000 mužov silné. Redžeb stál pri Kruževci; jeho protivník Ludvik Badenský, aby vyskúmal zámer velvezírov, utiahol sa na pravom brehu Moravy k Nišu. Odtiaľ upozornil Leopolda 26. júla, že medzi Srbmi povstal pohyb, namerený proti Turkom a Leopoldovi. Srb Juro Brankovič vydal a rozširoval proklamácie, v ktorých nazval sa despotom Srbska, Bosny, Mesie, Tracie, Bulharska a Sriemska, volajúc ľud ozbrojený pod svoje zástavy. Leopold, znajúc, že ustupovanie Turka bude cele bezcenným, jestli nepodarí sa mu podmaniť si národy juho-slavianske, naložil Ludvikovi, aby pilne striehol Brankoviča a aby ho v páde potreby i uväznil.

Turecké vojsko ustupovalo od Kruževca k Jahodinej, ale pri Batočíne napadol ho Ludvik s takým šťastím, že v bitke zahynulo

3000 Turkov. I Redžeb zachránil sa len tým, že s miestnymi pomermi neobznámený Ludvik neodvážil sa prenasledovať ho. O svojom víťazstve batočínskom Ludvik uvedomil kresťansko-slovanské obyvateľstvo Bosny, Albánie a Hercegoviny proklamáciami, v ktorých vyzval ich, aby povstali proti Turkom. Medzitým Redžeb nasbieral pri Niši vojenskú silu, 40.000 mužov, ktorú Ludvik, núdzou a nedostatkom potravy nútený, napadol s takým úspechom, že v bitke zahynulo 10.000 Turkov a kresťania ukoristili potravy na 4 mesiace dostatočnej. Ludvik postupoval odtiaľ k Viddinu, kam dorazil 14. októbra a napadol ešte v ten deň turecký tábor, v ktorom nachodil sa i Tököli. I tu bol šťastný, bo porazil Turkov a zaujal nielen Viddin, ale i Oršovu. Z Vetislamu oznámil Leopoldovi, že Brankoviča prilákal do svojho tábora slovmi sladkými a uväzneného že poslal do Sibina, bo Brankovič chcel vraj byť despotom Mesie, Bosny a Sriemska a mnohí, veľmi vplyvní pravoslávni kňazia a niekoľko tisíc udatných Srbov došlo s ním, z čoho by časom veľké nebezpečie povstalo.

Cieľom prezimovania Ludvik zaujal zatým priesmyky Balkána od Hercegoviny až po Rumeliu, Pristinu, Kosovo a Nový Bazar, ba jeho predvoje držaly obsadené za Balkánom Komanovú, Kačianik, Skoplie a Prizren. Slovanskí obyvatelia Albánie a Macedonie boli hotoví povstať. Arcibiskup ipecký Arzen vyslovil svoju oddanosť Ludvikovi, ktorému bol teraz každý srbský dom otvorený. Aby výdobytky na dolnom Dunaji Leopoldovi zabezpečil, Ludvik uzavrel s hospodárom Podolia smluvu, v ktorej vojsku Leopoldovmu prezimovanie na dolnom Dunaji zabezpečené bolo do 1. mája 1690. Teraz už Ludvik oddal velenie nad vojskom Veteranimu a odišiel do Viedne.

Dolný Dunaj až po Nikopol bol v moci Leopoldovej, Srbsko bolo podmanené, Podolie obsadené. Ale ktokoľvek mohol snadno nahliadnuť, že výdobytky tak veľkých rozmerov nedajú sa obhájiť vojskom malým, jestli v Carihrade napravia sa pomery. A tam skutočne povstaly pomery Turkom priaznivé. Redžeba zahrdúsili a veľvezírom stal sa Mustafa, z rodu Köpriliovcov, o ktorom koloval chýr, že je nepriateľom kresťanov, mužom učeným, ale nie vojakom. Ale Mustafa bol človek opatrný a obozretný, ktorý buntujúcich Arnautov a Srbov utíšil znížením strašnej dane a o krátky čas dokázal, že je i dobrým vojakom. Najprv uzavrel mier s Poľskom, a na náradu vyslanca francúzskeho pretrhol vyjednávanie o mier vo Viedni. Konečne uzavrela vojenská rada v Carihrade, aby bolo vojsko Leopoldovo v zimoviskách napadnuté skrze Kalil bašu a Tatárov.

V bitkách raneného a liečivšieho sa Veteraniho zastupoval medzitým v hlavnom veliteľstve knieža Holšteinský, muž surový, tyranský, ktorý vojsko rozptyľoval neobozretne. Turci boli tedy vo výhode, zaujali Kačianik, generála Strassera porazili 1. januára 1690 na Kosovom a zaujali i Nový Bazar. Holšteinský vytiahol i z Pristiny, zanechajúc tam veľkú zásobu potravy, a bol by utratil i Niš, keby Veterani nebol ta zavčasu dorazil a Niš opevnil.

Chán tatársky, uspokojac sa tým, že cisárskych zahnal za Balkán, vrátil sa do Adrianopolu.

Sedmohradsko obhajoval za ten čas generál Heissler. Keď dozvedel sa, aké ztraty utrpeli cisárski na Balkáne, z obavy, aby i Sedmohradsko nepadlo, previedol vojsko cisárske z Podolia priesmykom tôrcsvárskym do Sedmohradska, ktoré po smrti Apaffyho stalo sa ohrozeným. Stavy sedmohradské prosily Leopolda, aby mladého, pätnásťročného Apaffyho potvrdil v knieżatstve, turecká porta vymenovala naproti tomu Tökölihо za knieża, a aby toto vymenovanie neostalo slovom prázdnym, dala mu i pluky tatárske na pomoc, ba i hospodár Podolia mal naloženo podporovať ho so všetkou svojou silou.

XI.

Dňa 26. januára 1691 korunovali Jozefa, syna Leopoldovho, v Augsburgu i za kráľa rímskeho. Voľba, korunovanie a francúzska vojna pohltily mnoho peňazí, boly tedy výhľady, že Leopold bude mať na dolnom Dunaji vojsko nepatrné. Z tej príčiny podal Ludvik Badenský v Augsburgu Leopoldovi memorandum, v ktorom upozornil ho, že potrebné je vojsko cisárske zo Srbska preložiť za Dunaj a Savu a menovite veľkú pozornosť venovať Sedmohradsku, odkiaľ nebude ťažko zaujať Temešvár a Varadín. Ale vo Viedni dôverovali Veteranimu, ktorý tvrdil, že proti Turkovi i Slovania balkánski povstanú, následkom čoho bude možné s 12.000 mužmi zaujať i Carihrad i Turka zahnať do Asie. Následkom tohto predpokladania naložili Veteranimu, aby nechal Stahremberga v Niši so 4000 mužmi, sám aby odišiel do Jahodiny prevziať velenie nad 14.000 mužmi. Na základe smelých kombinácií Veteraniho Leopold vydal 6. apríla i proklamáciu k národom Balkána, menovite k Arnautom, v ktorej vyzval ich k povstaniu. „Znajte," tak začína sa listina, „že s Turkom bojujeme s tým zámerom, aby sme oslobodili nám právne podrobené, od Uhorska právne odvislé národy a iných, v jarme tureckom nachodiacich sa kresťanov, a aby sme im prinavrátili ich dávnu slobodu, práva a výsady. Napomíname tedy národy Albánie, Srbska, Mesie, Bulharska, Illyrie a Macedonie, aby, pripojac sa k nám, podrobily sa dobrovoľne nášmu zákonitému vladárstvu, ubezpečujúc ich, že im prinavrátime ich práva, ich slobodu náboženskú a ich výsady a prislúžime pravdu ak jednotlivcovi, tak celku."

Ale proklamácia mala účinok veľmi slabý, bo Jura Brankoviča, ktorého i ľud, i on sám seba považoval za potomka despotov, uväznili práve vtedy, ačpráve vedeli, že proti 100.000 Turkom bude bojovať najviac ak 12.000 cisárskych a v pevnostiach uhorských sotva bolo posádok. Srbský Belehrad a dolnú Savu obhajovaly niektoré nemecké pluky a srbskí hajdúsi. V Sedmohradsku nebolo len 3000 jazdcov, pravdepodobne preto, že Veterani písal do Viedne, že vyjednáva s Tökölim a že tento podrobí sa cisárovi o krátky čas.

Po smrti Karla Lotringského Leopold oddal veliteľstvo nad sborom dolno-dunajským Ludvikovi Badenskému, ktorý ale nesúhlasil s vojenskými plánmi na dvore vypracovanými, a preto ani nechcel

prijať veliteľstvo. Keď mu ho ponútili, upotrebil čas k rozmnožovaniu vojska, k zaopatreniu streliva, potravy a platu pre vojakov. Pevnosť budínsku a osiecku našiel ešte vždy v žalostnom, porúchanom stave. Keď 18. augusta dorazil do Belehradu, dozvedel sa, že Tököli, pretrhnúc vyjednávanie s Veteranim, vtrhol do Rumunie a že Tatári bučaskí ponáhľajú sa k nemu k Bukarešti. Leopold naložil Ludvikovi, aby odstránil nebezpečie, ale tento nestihol ani do Jahodiny doraziť, už priletela ta zvesť, že Tököli, rozprášiac cisársku armádu sedmohradskú, bol stavmi vyvolený za kniežа Sedmohradska.

Generál Heissler a Michal Teleky, hlavný kapitán Sedmohradska, mysleli, že Tököli vtrhne do Sedmohradska priesmykom törcsvárskym, preto ponáhľali sa so svojmi plukmi k Törcsváru. Ale Tököli obišiel násypy törcsvárske a prekvapil tam nachodivších sa vojakov nemeckých a sikulských, srúbal ich a zaujal násypy. Keď Heisslerovi to oznámili, odviedol všetky svoje pluky k Törcsváru, napádajúc za násypmi udatne bojujúcich a útoky cisárskych neohrožene odrážajúcich hajdúchov tökölyovských. Heissler uspokojil sa predbežne s tým, že zatvoril násypy, s úmyslom napadnúť Tökölyho, kým tento nevyslobodí sa z priesmykov. Ale stalo sa iné. Tököli previedol svoje vojsko miestami takými, na ktorých ani ciest nebolo, ktorými ani peší vojak, ani jazdec nikdy nešiel a pri Zerneste on napadol cisárskych od chrbta, zahubiac a rozprášiac celú armádu. Michal Teleky padol hrdinsky na bojišti, plukovníci Heissler a Doria padli do zajatia; z celej armády nezachránilo sa len asi 500 vojakov, ktorí utiekli do Brašova, Fogarašu a Sibina.

Prednejší členovia vlády a páni utiekli i s mladým Apaffym do Kluže, uvedomiac Leopolda 24. augusta o strašnej porážke. Prípis niesol do Viedne Ján Keszei, vychovavateľ mladého Apaffyho. Niektorí páni sedmohradskí požiadali súčasne i anglického krála Vilhelma i volenca brandenburgského, aby vymohli u Leopolda skrze svojich vyslancov potvrdenie mladého Apaffyho za kniežа. V odpovedi Leopold uvedomil prosiacich, že by bolo nebezpečné potvrdiť v časoch tak mimoriadnych za kniežа mladíka, ktorý i sám potrebuje správcu a radcu, aby tedy uspokojili sa s tou dočasnou vládou, ktorú vyvolili si sami. Najdôležitejšou záležitosťou v tom čase je vraj zahnať spoločného nepriateľa; keď toto bude dosiahnuté, ostatné príde samo.

Tökölyho Tatári a Rumuni rozpŕchli sa medzitým po krajine, zvlášte vrhli sa na kraj čiksky, ktorého katolícki obyvatelia nechceli luterána Tökölyho uznať za kniežа. Ale Tököli dal sa pritom všetkom 22. septembra neďaleko Sibina na otvorenom poli v prítomnosti bašu tureckého a hospodára Podolia za kniežа vyvoliť, následkom čoho vyhlásil ho i superintendent saský, Lukáš Herman, v ev. kostole kresťansko-sihoťskom za kniežа Sedmohradska.

Ludvik Badenský dobre predpovedal, že výdobytky v Srbsku a v Bulharsku nemožno obhájiť silami nepatrnými. Niš obliehal velvezír s 80.000 mužmi, nebolo tedy možno zachrániť ani toto mesto, ani Viddin. Vojenská rada viedeňská uzavrela následkom toho len Srbský Belehrad zachrániť a značnú čiastku vojska pre-

ložiť do Sedmohradska. Ludvik prešiel s 8000 mužmi do Sedmohradska, ale už v Hátszegu dozvedel sa, že Turci zaujali i Viddin i Niš. Prijdúc do Sibina, našiel tam už poslov Tökölího s rozličnými návrhami o mieri, ktoré on ale s vojenskou priamodušnosťou rozhodne zavrhol. Tökölimu nezbývalo iné, ako Ludvika vojenskými pochodami mámiť a cez Brašov do Podolia utekať.

V kraji srbskom a bulharskom boli Turci šťastnejší: dobyjúc Viddin, zaujali zatým Vetislam, Oršovu, Holubac a veľvezír tiahol na Smederevo. Veliteľom Srbského Belehradu bol gróf Aspremont; tento odpísal i do Viedne i do Sedmohradska Ludvikovi, že veľvezír vtrhne akiste do Sedmohradska. Ale Turci boli 29. septembra už pod Srbským Belehradom, zaujali toto významné mesto so ztratami dosť nepatrnými a ukoristili v ňom 152 delá.

Ako keby do povetria vyhodené skaly múrov belehradských vo Viedni boly dolu padaly, taký úžas povstal v meste cisárskom. V Uhorsku nemal Leopold ani toľko vojska, aby Košice, Satmár a Munkáč obhájil. Keby veľvezír bol hneď cez Dunaj prešiel, boly by sa vyplnily obavy Leopoldove, že utratí značnú čiastku Uhorska. Ale veľvezír Mustafa Köprili ostal na pravom brehu Dunaja a uspokojil sa tým, že oslobodil od obliehania Temešvár, Ďulu, a Varadín. Po zaujatí Brodu tiahli dvaja bašovia k Osieku, ktorý však ochránil veliteľ Stahrenberg. Veľvezír, dozvediac sa, že Tökölího vytisli zo Sedmohradska, nechal 8000 mužov v Srbskom Belehrade a sám odišiel do Rumelie.

Ludvik Badenský považoval týmto vojnu na rok 1690 za ukončenú. Ale Tatári hýbali sa a spojení s Turkami varadínskymi pustošili okolie Debrecína a Kálova. I Lugoš, Karansebes a Lipa vtedy padly do moci tureckej a keď 12.000 Tatárov pri Šomlove vtrhlo do Sedmohradska, vrátil sa od Satmára i Ludvik; 19. decembra dorazil do Kluže so zámerom znemožniť Tökölimu spojenie s Tatármi. Skrze Ludvika prenasledovaní Tatári vrhli sa teraz k Maruši a pri priesmyku Dobrianskom vytratili sa zo Sedmohradska. Zatým obhajoval Sedmohradsko Veterani. I tohto chcel Tököli dostať, ale nepreviedol svoj zámer pre obozretnosť Veteraniho; preto keď videl, že Tatári zo Sedmohradska už vytiahli, prešiel i on na druhý breh Aluty.

Mikuláš Bethlen, poverenik sedmohradských stavov, vykonal a obdržal 16. októbra od Leopolda pre Sedmohradsko diplom, ktorý menom celého Sedmohradska i stavy na shromaždení 10. januára 1691 prijaly a do rúk poverenika Leopoldovho i prísahu vernosti složily. Diplomom týmto Leopold uistil Sedmohradsko, že každé náboženstvo bude požívať slobodu úplnú; katolíci postavia si chrámy v Kluži a v Belehrade; kde ich je málo, tam sriadia si sbory súkromné, kde ich je veľa, tam verejné. Od kráľov uhorských a kniežat sedmohradských obdržané výsady, práva, listy zemianske, tituly, hodnosti, úrady, desiatky, donácie ostanú v platnosti tak ohľadom na jednotlivcov, ako aj na sbory, cirkve, školy a fary. Aprobaty, compilaty, Verbőcziho Tripartitum, vyjmúc 31. bod bully Ondrejovej, municipálne práva Sasov ostanú i za týmto v platnosti.

Premena nenastane ani v záležitostiach snemu, v prisluhovaní spravedlnosti a pri administrovaní dôchodkov verejných. Jestli ohľadom majetkov nastanú kaducity, tieto dostanú Maďari, Sikuli a Sasi, bez ohľadu na náboženstvo; majetky odobraté nepriateľovi mocou dostanú ich predošlí majitelia alebo ich potomci. Za gubernátora (hlavného správcu krajiny, ktorého predtým zvali vojvodom), za jeho námestníka, za hlavného kapitána sedmohradských vojsk, za kancellára, tajných radcov, hlavných županov, sudcov, budú vyvolení verní, zaslúžení sedmohradskí páni bez ohľadu na ich náboženstvo; gubernátora, kapitána, kancellára, tajných radcov a sudcov potvrdí kráľ. V tajnej rade a pri tabuli kráľovskej majú zasedať traja katolíci. Gubernátor a vnútorná rada povolajú stavy každoročne do snemu, ktorého uzavretia potvrdí kráľ. Gubernátor bude bývať v krajine, složí prísahu na zákony krajinské a i on, i vnútorná rada bude brať plat z pokladnice krajinskej. Jestliby požadoval záujem verejný, aby gubernátor menil sa každoročne, stavy budú ho voliť cele neodvisle. V pokoji zaplatí Sedmohradsko 50.000 toliarov, v páde vojny 400.000 rýnskych zlatých ročitej dane.

Stavy vyvolily si na základe tohto diplomu za gubernátora Jura Bánffiho, za kapitána Gregora Bethlena, za kancellára Mikuláša Bethlena a za pokladníka Jána Hallera. Ale hneď zatým šli poverenící stavov k Leopoldovi, prosiť ho, aby diplom vydal vo forme slávnostnejšej, aby potvrdil za knieža mladého Apaffyho, aby diplom premenil tak, že by apelláta v záležitostiach pravotných nešla do Viedne a aby úradníci nemuseli byť potvrdení skrze Leopolda.

Zatým povstal chýr, že Turci vtrhnú na jar do Uhorska so 120.000 mužmi, nepočitujúc sem Tatárov a kurucov. Minuloročné nehody dostatočne poučily Leopolda, že sa i on musí náležite pripraviť, preto povolal pod svoje zástavy 85.000 mužov. Miesto chorého Ludvika Badenského hlavné veliteľstvo bolo oddané generálovi Souchese s naložením, aby vojsko viedol k Drave. Medzitým ozdravel Ludvik a už 14. júla prevzal veliteľstvo pri Muháči, kde dozvedel sa, že Mustafa Köprili je s vojskom 30.000 mužov počitujúcim pri Srbskom Belehrade, že Turci postavili na Save už dva mosty a že si tábor medzi Zemunom a Cigánskym ostrovom opevnili násypmi a jarkami. Ludvik bol 5. oktobra pri Slanom Kameni, keď mu zvestovali, že Tököli prišiel do tábora tureckého s jazdou 600 mužov počitujúcou. Dňa 12. oktobra bol už i Ludvik v Zemune, kde presvedčil sa, že turecký tábor, počitujúci 100.000 mužov, opevnili francuzskí inžinieri dľa pravidiel umenia vojenského i s 200 delami. Nepriateľa v takomto výhodnom postavení napadnúť 45.000 mužmi bolo odvážlivosťou nebezpečnou; ale núdza a neobratnosť Turkov donútily Ludvika i k tomu. Zdanlivým ustupovaním Ludvik vylákal Turkov z opevneného tábora, tak že jazda turecká prenasledovala cisárskych ustavične. Opierajúc sa ľavým krýdlom svojho vojska o Dunaj, Ludvik zaujal na svahu hôr vernických dosť výhodné postavenie, v ktorom už teraz dúfanlive očakával útok Turkov. Ale Köprili obišiel Ludvika 18. oktobra s rýchlosťou neobyčajnou, prekazil jeho spojenie s Petrovaradínom a skrze kurucov Tökölího

odobral mu celú zásobu potravy. Núdza a hlad donútily Ludvika k bitke, ktorá obratným, skrze Ludvika vedeným útokom na jazdu turecku tak podarila sa, že takmer všetko vojsko turecké zahynulo v svojom vlastnom opevnenom tábore, nemajúc spôsobu rozvinovať sa slobodne. V bitke padli veľvezír Mustafa Köprili, veliteľ jazdy, baša Ibrahim a sedemnásti iní bašovia; cisárski ukoristili 158 diel a celú vojenskú pokladnicu. Ale i ztrata cisárskych bola strašná: v bitke padlo 2000 obecných vojakov, 300 dôstojníkov, medzi týmito plukovníci Holstein, Aremberg, Kaunic, Belov a Souches.

Na dvore viedeňskom boli mnohí významní mužovia toho náhľadu, že po víťazstve pri Slanom Kameni mal Ludvik napadnúť a zaujať Srbský Belehrad, bo ochromená posádka nebola by vzdorovala zadlho. Ale v tábore Ludvikovom bolo 4000 ranených a 3000 zimnicou trápených vojakov a s vojskom chorým, v nedostatku obliehacích nástrojov, nebolo možno dobyť Belehradu. Zo Slaného Kameňa tiahol tedy Ludvik cez Karlovce do Petrovaradína, odtiaľ, prejdúc cez Dunaj, k Segedínu. Účelom jeho ťaženia bolo zaujať Varadín, pozostávajúci z troch pevností. Ale zaujal len jednu pevnosť, Vlachy zvanú, bo vojsko chcelo ísť na zimoveň. Obsadiac tedy veže mestských jarkov, zatvoril mesto so všetkých strán.

Šťastnejší bol Veterani, bo zaujal Lipu a tohoročnú vojnu chcel zakončiť dobytím Temešváru. Ale keď dozvedel sa, že Ludvik ide proti Varadínu, šiel k Dobre, aby i s Ludvikom udržal spojenie, i Sedmohradsko chránil. Cisárski docielili úspechov i v Horvatsku a v Slavonii, bo zaujali tam i Brod, i Gradišku.

Po zaujatí Srbského Belehradu vysťahovalo sa pod vedením biskupa Arzenia zo Srbska 32.000 rodín srbských, ktoré osadily sa v Slavonii, v Sriemsku, v Rábe, v Budíne, v Sv. Ondreji a v Jágri. V listine zvláštnej, skrze Leopolda im vydanej, obdržal tento národ srbský úplnú náboženskú slobodu, právo voliť si metropolitu a podvojvodu pre sbor vojenský, cisárovi slúžiť majúci. V diplome je vyslovené: „budeme stáť na tom, aby pomocou našej víťaznej zbrane srbský ľud zaujal čím skôr svoje miesta predošlé a aby sme nepriateľa odtiaľ čím skôr zahnali. Chceme a žiadame, aby tento srbský národ bol spravovaný skrze svojich úradníkov, aby požíval všetky svoje dávne privilegia a aby i v svetských i cirkevných záležitostiach závisel len od svojho metropolitu.“

Hneď po bitke zernestskej Tökőli poslal zajatého plukovníka Doriu do Viedne, aby vykonal výmenu jeho manželky so zajatými generálmi. Ale za Doriu nemal kto zaplatiť výkupné, následkom čoho tento musel vrátiť sa k Tökölimu, kde od žiaľu o krátky čas umrel. Za generála Heisslera Tökőli obdržal 10.000 dukátov a svoju manželku Elenu Zrínskú, ktorá i hneď odišla k svojmu manželovi do Novej Palánky.

Svoju slobodu započal a oslávil Heissler obliehaním a zaujatím pevnosti varadínskej, čo podarilo sa mu 5. júna 1692. Baša, vidiac, že nemožno obhájiť pevnosť, oddal ju s právom slobodného odchodu posádky.

Sedmohradsku vydal Leopold 4. decembra 1691 slávnostnejší,

takzvaný diplom alvinecký, ktorý až do časov novších bol základom ústavy sedmohradskej, ale mladého Apaffyho ani teraz nepotvrdil za knieža. Ohľadom náboženstva Leopold nariadil nasledujúce: všetky 4 náboženstvá majú požívať slobodu úplnú; katolíci klužskí dostanú kostol reformátov a kollegium unitárov, v Julskom Belehrade kostol Báthoryovský; mládež katolícku budú vychovávať takí duchovní, ktorí vynikajú vo vede, v ctnosti a v mierumilovnosti a tak ani nenarušia pokoj medzi vierovyznaniami. Správu biskupskú povedie apoštolský vikár. Všade, kde bývajú, môžu si katolíci stavať kostoly a vykonávať nábožnosť.

Usporiadanie otázky náboženskej bolo krajine osožné z tej príčiny, lebo na náradu Tökölihо Turci zamýšľali viesť vojnu v Sedmohradsku. Ale o pohyboch tureckých dobre poučený Veterani zaujal silné postavenie v stredu Sedmohradska, aby bez meškania ustanovil sa tam, kde to potreba vyžadovať bude. No miesto Ludvika Badenského, ktorého poslali bojovať proti Francúzom na hornom Rýne, Leopold vymenoval za hlavného veliteľa vojsk uhorských generála Croya, a tento, aby odvrátil pozornosť Turkov od Sedmohradska, napadol Srbský Belehrad, chcejúc ho zaujať útokom. Turci prišli do Belehradu so silou tak veľkou, že tejto odolať cisárski nemohli; preto pretrhli obliehanie a odišli odtiaľ. Keď Belehrad náležite opevnili, odtiahli i Turci na zimoveň.

Ale v Uhorsku bolo ešte vždy veľa Tatárov, ktorí pustošili okolie Debrecína. Ohrožený vidiek mal chrániť generál Hofkirchen, ktorému ale nedali k tomu dostatočnej vojenskej sily. Následkom čoho polovička obyvateľov Debrecína zahynula na Krvavom Poli pod šabľami Tatárov, ktorí zatým vyrabovali obce: Diószeg, Derečku, Koniar a Berettyó-Ujfalu, pobijúc občanov nevládnych, 6000 práce schopných kresťanov odviedli do zajatia. Oproti týmto ukrutnostiam bolo vojsko cisárske bezvládne a len roku 1694 podarilo sa cisárskym odobrať Turkom významnú pevnosť Ďulu.

XII.

Nástupca Achmedov, sultán Mustafa, zavzal si viesť vojnu roku 1695 proti Leopoldovi osobne; tým cieľom robil prípravy vo veľkých rozmeroch. Ale chystal sa i Leopold dobyť Temešvár pomocou volenca saského Fridricha Augusta, ktorého menoval hlavným veliteľom svojich vojsk preto, že priviedol mu 8000 mužov pomocného vojska. Fridrich nebol vojakom nadaným, vynikal len telesnou silou, ktorú dokazoval pri stolovaní zohýnaním tanierov a mís striebornych. Obídením urazení, starí zkúsení generáli Heissler, Stahremberg, Heister, Caprara, Veterani, Rabutin neočakávali úspechov a priaznivých výsledkov z vojny, bo ich návrhov Fridrich August si ani nepovšimnul a uskutočňoval všade dispozície svojich saských generálov.

Fridrich prišiel do Iloku v auguste; z Malej Kaniže naložil Veteranimu, aby ponáhľal sa k nemu i s vojskom. List neprišiel dosť zavčasu, lebo medzitým rumelský baša zaujal Lipu a belehradský Titel. Zatým naložil Veteranimu, aby pripojil sa k nemu

pri Arade, ale pre veľkú vzdialenosť ani to nebolo možné už i z tej príčiny, bo na seba zanechané Sedmohradsko bolo by padlo do rúk tureckých.

Nesvár medzi generálmi, zapríčinený Fridrichom, sultán využitkoval k prospechu svojmu. Dozvediac sa, že je Veterani s vojskom pri Lugoši, napadol tohto, postupujúc proti nemu obratom rýchlym, s takou prudkosťou, že v bitke zahynul smrťou hrdinskou i tento výtečný generál. Z bitky prehranej odviedol generál Truchsess len asi 3000 vojakov; zatým hneď Turci zaujali i Lugoš.

Fridrichovi nepodarilo sa zaujať ani Temešvár, ačpráve pri obliehaní tohto znamenitého mesta utratil 3000 vojakov. O krátky čas vyvolili ho na miesto odumrevšieho udatného Sobieskeho za poľského kráľa, následkom čoho hlavným veliteľom vojsk Leopoldových stal sa výtečný, nadaný, rázny Eugen Savoyský a tento porazil 11. septembra 1697 pri Zente Turkov tak strašne, že padlo ich 30.000; medzi zahynuvšími bol i veľvezír a všetci podvelitelia. V bitke bojoval hrdinsky i Imro Tököli; po porážke, prenasledovaný presilou cisárskou, ľahol medzi mŕtvych Turkov, stavajúc sa zabitým. Cisárski nepoznali ho; keď nebezpečie minulo, Tököli skočil do Tisy a preplával šťastne na druhý breh k Turkom.

Porážka pri Zente ochladila značne bojachtivosť sultánovu. Preto, keď Leopold v Rysviku s Francúzskom uzavrel mier a už teraz armádu rýnsku na Dunaji proti Turkovi postaviť a kraje balkánske snadno zaujať mohol, sultán uchádzal sa o mier. Za miesto vyjednávania vyvolily si stránky Karlovce, v ktorých 26. januára 1699 uzavreli mier na 25 rokov. Z celého Uhorska Turci podržali na základe toho mieru len Temešvár a Temešský Banát, následkom čoho vladárenie Turkov prestalo v Uhorsku cele. Tökölimu, jeho manželke a ich privržencom Turci naložili, aby bývali ďaleko od hraníc ríše Leopoldovej, na území tureckom. Utiahli sa v Malej Asii, do Nikomedie k zátoke Bitynskej; Elena Zrinská umrela tu 18. februára 1703 šesťdesiatročná, Imro Tököli 13. septembra 1705 štyridsaťsedemročný. Udalosti svetové prešly ponad nich k poriadku dennému; ducha heroického, rázność, vytrvanlivosť, húževnatosť nemožno im odoprieť. Ale v ich zámeroch bolo málo ideálnej čistoty a mnoho zavinenej tragiky, bo pod kepienkom verejného blaha a chránenia konštitucionálnej a náboženskej slobody pestovali predovšetkým sebecké záujmy moci a slávy.

Ináče maďarskí zemania nazvali Tökölího, pravda z posmechu, „knieťaťom slovenským“. Keď Tököli roku 1683 Fraňa Barkóczyho do svojho tábora povolával, poznačil tento na list Tökölího: „Nenasledujem utekajúce slovenské knieža.“ Iste, po otcovi bol poľským Slovanom, ale matka, Mária Gyulaffy, bola genetickou, sedmohradskou Maďarkou. A aj ináče rodinné svázky s prvými maďarskými rodinami urobily z neho oligarchu maďarského.

Spomienky.

Janka Jesenského.

Venovanie.

Tým, ktoré som za časov bálov
v ťahúčkom tanci letiac sálou,
parfúmom šiat a vôňou štíc,
blízkosťou zapálených líc,
dychtiacich hrudí, ramenami
obejmutých, — omámený
odnášal preč od gardedámy
a v takte s hudbou nadšený
o ľúbosti im hovorieval,
alebo idúc s promenád
im deklamoval, že ich rád,
a v noci fantásie spieval
pod zatemnelým oblokom,
im cukríky a kvety nosil
a môž'byť citov s prítokom
ich aj o večnú lásku prosil
a v živote, čo rve nadol
pre soľ a chlieb do temnej bani,
tak často ku nim ochladol
alebo tašiel oklamaný —
tým verše tieto posviacam
v tej duši preplnený vďakou,
že niekdy, hľadiac do ich zrakov,
v ich zorničkách som býval sám.

*

Či vieš? Bol večer. V čierny plášť
oblieklo jasné nebo seba.
A v tichý, drobný, letný dážď
sa premenily slzy neba,
Akoby v jemnej šatky mrak,
ňouž kryl si tvári záblesk milý
a rozžialený, modrý zrak
sa viacej slzy nemestily.
Mne ráhle prelomil sa hlas
v čakajúceho srdca tluku,
že mi tú tvoju peknú ruku
na rozlúčenie nepodáš
po slovách tých, čo z citov rieky
vytriskly ako vodomet,
v ne blysly očú paprškleky,
že každá krupaj bola kvet,

čo idúc z hrudi v srdce padá
a splýva v jeden teplý prúd:
veď vravela si, že ma rada,
nakloniac sa na moju hruď.
Po toľkých časoch, toľkom boji,
tichučkých húdb pod oblokom,
ichž harmonia nerozdvojí
ni niť, čo spája sny ku snom,
len pestrí fantásiu mysli
a dvíha dušu hviezd vo smes.
Po toľkých kytkách, čo na ples,
na koncerty a žúry prišly
tak nenazdajky, čakaných.
Po toľkých nocí hlučnom bdení,
čardášoch s tebou skákaných
a zaľúbenom nejedení!...

Ty vystrela si slnečník,
na tebe bola blúzka nová
a dážď!... Utíchly srdca slová.
Zamĺkol mäkký lásky vzlyk,
keď s vetrom šľahlo bezohľadne
nebeských krupají so pár
na tvoje líca biele, vnadné,
na tvoju roztomilú tvár.

Keď sukienočka pozaviala,
červený zatriasol sa mak,
čo si to na klobúčku mala,
a drobulinkých črievic lak
zavlhnul v mokrom trotoáre,
čo v jasoch svetiel večerných,
sťa čierny mramor v slnca žiare
sa jagal. Naše tône v nich
šly tíško párom raz pred nami,
raz uťahujúc sa za nás...

A ty si utiekla do brány
a šepla: »s Bohom! Druhý raz!«

*

Sám zostal som. Tak zdalo sa mi.
A veď som predtým sám už bol
pri dáme, ako druhé dámy,
s tým citom, ktorý vyšibol
do planej lúky, tam, kde niet
tej farby kvieťa, tónov v slove,
čo druhým kvitnúť, druhým pieť
sú v každom mžiku pohotove.

Sú v stave seba zabudnúť
pri kvitnutí, pri sladkej piesni:
keď láska naplňuje hruď
a večne zostať túha tiesni.

Hoj, falošný je ženský ret,
čo šepoce, to láskou nie je,
hoc holduje jej celý svet
a skladá citné epopeje
poetov nepriehľadný sbor.
Hoc i ja biedny teraz s nimi
pre teba žena, Istivý tvor,
hľa, v hluchej noci kujem rýmy.
Aj za mnou celý rákoš dlev,
ach! Žlčou sa mi srdce plní,
že niekedy najsladší spev
som zmijam spieval na úslní
žiariacich v farbách storých krás.

Tam v očiach neba sladkú výšu,
tam v ústach anjeličí hlas,
tam v lícach nehu, ktorou dýšu,
tam v dlaniach teplých šťastia báj,
tam v bielej duši, ako sňahy,
oddanej, čistej lásky raj,
raj jediný, raj večne drahý!

Tvár zahanbenú kryjem v dlaň:
veď každý pohľad ich bol lhanie.
Zvuk slov o láske — smiech do rán.
Otrava sladká — celovanie.
Zdá sa ti: teplý tečie prúd,
nevinná, čistá svieti dúha
a predsa mladú, sviežu hruď
ich jedna len prerýva túha:
v tom srdci, v ktorom lásky cit
v najmenších zhyboch jeho planie,
jedine zrkadlo si ctiť,
v ňom iba sebamilovanie.
Svoj neodolateľný zrak —
v tom túžbou zapálenom zraku;
tých svojich *bielych* prstov tlak
v iskrennej ruky teplom tlaku;
ten úbel svojich krásnych líc
v horiacom zahanbenom líci;
svoj pôvab rečí na tisíc
v tom vzdychu k nej, ku krásavici;
a kyprú mäkkosť svojich rtov
v tej šťastím roztvorenej perne;

pel ramien v rade objemov;
svod lží vo stone, že sú verné.
Hej. Víťazstvo ich vlastných krás
to láska ich, — to peklo neba;
tá láska k druhým — hajno frás,
v nej ľúbia seba, seba, seba.
Ich láska nepribija cit
svoj k prsiam »milovaných« ľudí.
Pre čipku šiat, čo obdiv budí,
sú v stave zradne opustiť,
keď fŕka na ňu dažďa struj.
Už zdá sa ti: ich oči horia,
rty ponúkajú poceluj, —
tu o klenotoch zahovoria
a rty a zrak a hlávka — tam!
Už zdá sa ti: ich prsia dmú sa,
hneď v objem padne hlávka rusá
a zbudujete šťastia chrám
pre doživotné potešenie
po smrť a či po rova mráz, —
tu vráz si ona pripomenie,
že jej dnes dobre drží vlas,
naprávať by ho bolo treba
po takom teplom objeme...
Hoj, láska vždy zabúda seba,
keď ľúbime, nuž nevieme.
Ten jeden klobúk s pštrosím pierim
keď odopreš — Ach! Bože môj!
Predošlá láska už je boj.

Nie, neuverím, neuverím,
čo sto ráz povieš milujem.
Po našej láske veta, veta.
Ó, tebe, ako ja, — už viem, —
je milšia tvoja toaletta...

Tak myslel som a v mokrú noc
sa pustil zmalátnelým krokom.
A predsavzatí moc a moc
v rozhorčení tom prehlbokom
sa zrodilo.
Tak zajtra hneď
ku raňajkám vystane kvet.
I stretnutie o ôsmej ráno,
po obede i večer. Áno.
Hoj, obídem ich veľký dom.
Nie nebude ma nikdy vidieť
krk krčiť pod ich oblokom
a v ohni ľúbosti sa stydieť.

Však príde ešte bálov čas.
Tam potom s úradníckou tvárou
mrazivo poviem: »Prosím vás!«
Rozhovor počnem frásou starou,
a starou frásou dokončím.
Až podiví sa moja slečna,
kam podela sa láska večná,
či hmla to bola, para, dym.
Čo mám rozsievať márnotratne
žiariace perly citov, snáh,
keď chybí hrdlo akurátne,
bielučké, ako nový sňah,
pre ne. A niet tej vzácnej niti,
tej lásky ku druhému dosť:
pospájať oné perly, city
v jedinký, harmonický skvost.
Ach! Proti dáme byť poetom,
byť poetom pred celým svetom,
to jest: v tej hrudi krásu mať,
mať krásu v myšlienkach a slove,
čin každý do nej obliekať,
a svet žijúci, a či v rove
hnijúci skorej do tých krás
zachytiť, — učiť počúvaniu: —
je v púšti volajúci hlas,
je pokus blázna k vysmievaniu,
je tichej, nemej slzy prúd,
čo v granitové padá skaly.
A keby bila celá hruď,
jej tvrdé prsia neprevali...
Niet, niet na tomto márnom svete
bezžistnej, čistej krásy viac.
Nadarmo v duše zrakmi tnete, —
sklamania z toho výnde plač.
Kamenie púhe egoismu
je tam a to, čo príde k nám,
je farbené čez falše prismu,
je iba frása, lož a klam.
Hej, svet sa dávno naučil
lhať. Zalže slzy potečenie
i priateľstvo, oduševnenie.
Lže slabosť pod larvami síl,
lže silu pod slabosti maskou,
lže túhu, objem, oddanosť.
Tak, ako ty, môj pekný skvost!
Lže, hnaný, sťa ty — samoláskou.
A ten, kto chová v sebe cit
ten čistý, krásny, božský, pravý,
s ním ide v svet a s ním chce žiť,

je vták, — čo honí jastrab dravý
a šklbe brká jeho pier,
so zlosťou až do krvi raní.
Uštvaný dychčiac najde mier
len v húšti nepriehľadnej stráni.

I dumal, dumal, dumal som,
že nebudem viac poetom.
Do práce strčím obe ruky
a hlavu vied v logický kráť.
Tam lahodivé cvendžia zvuky,
z nich dá sa zlato vypaprať.
V nepretrhnutom lásky sneni
svoj celý mužský život viesť
chce iba kvintán zaľúbený,
nie kto má rokov dvadsaťšesť
a komu život volá: Stoj!
Do ruky rozum! už zatvára
sa pomaličky brána jara.
Tu leto. A tak práce znoj!
Nie citov a sĺz babských toky.
Nie na to rozum Boh ti dal,
by srdcom si ho rozlieval,
keď dámon pozre modrooký!
A tak ďalej.
Hoj, moc a moc
prelietlo mojou teplou hlavou
v tú letnú, mokrú, špatnú noc.
Až keď už dážď sa pustil riavou,
pocítil som: že som sťa myš
premoknutý a sám na dlažbe.
Dokola nikde svetlá skrýš.
Tma, smutno, pusto, sťa vo vazbe.
Len v diaľke kmital kýsi jas.
Až konečne na prekvapenie
zablúdiac vo vysokú raž
som zbadal, že tu mesta nenie,
čo zasvieti i spozdilým.
I teraz po tak dlhom čase
nad postavením nemilým
sa trpko musím usmiať zase,
že takým smiešnym som raz bol:
no zahnať chcejúc túžby vrelé
a lásky stíšiť krutý bôľ,
som zablúdiť a zmoknúť cele
bol v stave. A že tichý sen
na moje neprichádzal oči,
keď už na lôžku v pozdnej noci
mi tanul mysľou klamu blen,

do hlavníc hlavu pchal som márne
i oblečúc sa ešte raz,
zašiel som blízkej do kaviarne
otráviť i ten krátky čas,
čo zostal ešte do svitania.
To srdce ľudské, keď sa klania
pred modly svojej obrazom,
nadarmo dvíha človek hlavu,
želaním, prosbou, rozkazom,
posmechom britkým až do znavu.
Ten biedny, malomocný um!
Tak padne jeho pevná vôľa
v rozkolísané vody dúm,
sťa tvrdým kameňom by bola,
na dno, a nad ním tečie prúd
zas strmo ďalej citov lávy.
Až keď vyschýňa — tužibuď —
sa ukazuje kečka hlavy,
a oči schopné k robotám,
a nos nie len pre ruže vonné,
pár uší, nie len ku slovám
ľúbosti chytré, bezúhonné.
Až vylupne sa celý muž
hrať rollu chlapskú zase súci,
nie len na telo a na fúz,
no kameň pravý, murujúci
tie snahy v pevný, silný hrad,
čo káže rod pre žitie svoje
pri každej chvíli murovať,
kým máme v nás od Boha, čo je...

•

V pár lampách ešte mžikal plyn
čez dymu závoj popolavý:
lokálom dlhým, rozsiahlym
zapáchal výpar čiernej kávy
a vykúrených cigár smrad
smiešaný s vôňou violety
od dámy v kasse, ktorá snáď
ňou pofŕkala zvädlé kvety,
zdobiace vysokú jej hruď,
objatú v sňahobielom drieku,
naňž s hrdla padal perál prúd
a blýskal v lampy papršleku.
V tom lesku vásičiek a vás
a kassy mramorovej platni
jej biela tvár a svitý vlas
v účes veliký, plavý, matný

i obŕv zmaľovaný pár,
rtov karmín, ruky tučné, malé
sťa nepostojný blesk a žiar
sa mihotaly neustále.
Pri peci hudba driemala,
len bassista a kontráš pili
z veľkého pivo pokála,
čo u nás »krígľom« pokrstili.
Sám primáš ale billard hral
s kellnerom-kassírom o stávku.
Tam zas sa druhý zahrabal
do karát a pre objednávku
pikkolo zostal jediný.
Ten pobehúval medzi stoly
a pivo, kávu, zmrzliny
pre hostí nosil, čo tam boli.
I mňa posadil úctive
a doniesol mi šálku čaju,
denníkov celú Himaláju.
Ja vhrúžil som sa dychtive
prečítať novinôk so pár;
v Charybde žitia jak sa víri,
jak pľuje zase pravde v tvár
ten rákoš, čo sa nezapýri,
keď vlastným deťom reže krk
a hlása krvavými pyskami,
že mení iba v zlato štrk,
v šľachetnú zver rod zvierat nízky,
do jednej mrcha nádoby
chce všetky hôrske ríavy schytať,
zo srdc tie božské ozdoby
pre svoje tučné líca vytať
a takto postaviť za cieľ
len zbojstvo a zo zbojstva zisky, —
kým juhi smelých rúk a čiel
neudrú ho cez mastné pysky...
A tak ďalej. No načo viesť
o tomto predaromné reči,
keď nám už jedno iba svedčí:
do vrecák strkať tvrdú päsť.
Päsť, ktorá drobí tvrdé skaly,
päsť, v ktorej zkvitá skúpy hon,
päsť, v ktorej rodí mrcha strom,
päsť, ktorá rúdu v oceľ páli
a kuje pre cudzieho meč
a valaškou len k tancu svija...
No zdá sa: ja utekám preč,
mňa chyce vlastná fantázia
a strácam pôdu pod nohou.

Chcem hlavu dvíhať v srdci čistý,
sťa druhý zver a žiť, no blyští
sa topor nad ňou, úbohou.
A tak...
Je pravda. Priznať nutno:
nemyslel som v tú letnú noc,
že preto mi je v duši smutno,
že bied nie u nás — v nás je moc.
Nie, preto nie.
Cez novín riadky,
pri čaji, — veď som mladý bol —
pod božou chvíľou prešibol
mi obraz jej, jej obraz sladký.
Smejúci sa na lásky reč
a zľahčujúci moje žiale,
nedbajúci na ideále
pocitov. A tak krásny preds'.
Tak čistý, biely v ráme vlasov
uvitom z lesklých pavučín.
A v obrázku tom plným krásou
nezabudnutých očú stín,
keď v nehe odkryl svoje čary
a skrýval pod pár mihalníc
pri pohladení bielych lic
a dotknutí sa vrúcnom tvári...
Či sen to bol? Ach, zdalo len
sa mi to iste. Ale vrelo
mi srdce... A tu prišiel deň,
keď sklamaním sa rozbolelo,
či neverou vo pravý cit.
V smes čiarok splývaly sa riadky.
Len pohľad som si chcel zakryť
a hľadeť ticho na pamiatky.
A koniec chystať dnes i tým.
Čo vraví ona, že ma rada?
Viem: veta tá je srdítým,
no sladkým uštipnutím hada,
čo oviť chce a zlámať úd
či oslabiť. A potom hrešiť:
až oheň mdloby páli hruď
sa v chorobe tej trápnej tešiť.
Zájsť ukrutným sa chichotom,
keď pobúrené lásky city
pre lásky pocit pravý, krytý
chcú požertvovať životom
totože, čo ich v duši nosí,
totižto muža, človeka.
Ech! láska, ktorá lásku prosí,
je kliatba chlapa odveká!

A chlap ten sám je mužstva kliatbou.
Čo žena? Svoju lásku len
postaví muža na plameň.
Pomiluje, no len za svadbou,
a do tých čias je umný tvor,
čo rozumove ranu jatrí.
— Ak rád máš, s papom prehovor
a príď vo fraku, jak sa patrí. —
Tak na hruď bude hlávku klásť.
Z očú vzhľad i cit vypustí.
Hoj, potom môže prísť aj dážď
a, ak chceš, nuž ťa neopustí.
No vo výhľade musí mať
na štyri metre zlatú šnôrku,
klobúkov ale dvadsaťpať,
automobil, alebo štvorku
a »s gummirádlom« ekipáž,
na zimu koncerty a hody
v paláci, čo v Paríži máš
v tých siedmich sálach na poschodí,
na leto kúpeľ morských vôd.
Len potom bude poetickou,
až potom s ideálom choď
ku nej — a bude romantickou.

A ja? Mám kvilby poesie
a odbor krásny: pravdu, jus.
Chcem žiť? Z tamtej sa nevyžije,
a tento dá mi chleba kus
i medu ešte naň mi natre.
No ďaleko je do tých čias,
nuž palmy sadím ja na Tatre,
v oblakoch oriem, sejem v jas
zór rudý, hviezdy pod opraty
chcem dostať a na vetra van
si sadnúť, letieť v koncert svatý
ďalekých, nedostižných dám,
ich hudbu: hudbu sfér počúvať
a potom nazad kočírovať
vo svojej izby chladný kút,
tam miesto sviece svoju hruď
zapáliť zas a slzy vlastné
prežierať, s nadchnutím do strún
ponoriac prsty. Hrnce mastné
sú krajšie sťa kmit hviezd a lún!
Tá moja trojuhelná chyžka
je tmavá, mokrá, studená.
Tamhore kyvoce sa šiška
na strome ešte zelená.

Sraz kameňom ju múdrym vedy,
do novín daj a na plakát,
že šiška tu raz naposledy
s firmičkou: »ügyvéd, advokát«.
A potom nech tá tvoja hlava,
v myšlienkach juridických pláva,
že o práve je tam len reč,
kde bezprávie zodvihlo ruky
a akže nemá dobré drúky —
nehanebne odkuľhá preč,
že chlebík lepší býva z raži
a dáma v starom foteli,
jejž očká k pravde privrely,
hneď cíti, kedy zlato zváži;
— prax starú šatka necloní! —
Tak hovoria aj zákony.
A nos je načo starej dáme?
Zavonia ona, chytrá, hneď,
či huňu prevesenú máme,
či ľaliový vonia kvet
parfumom z prebohatej šaty.
A uši tiež si neschová.
Vie, či to krpec ku nej chváti,
či topánočka laková.
A keby pre meč a pre vážky
dlaň mohla dať — tá panička
uhádla by — či mozoľ ťažký,
či rukavička anglická
do ruky spravedlivej zašla.
Nemusela by uvidieť,
že niekdy by aj dukát našla
v tej pravici, — sa zastydieť,
že v horlivosti pomýlila
(ju ľahko vezmú slabú v reč),
že v pravú vážky zachytila
a v ľavú ruku slávny meč.

No zas zabieham.

Tam pri stole
úžasný krútil v hlave smes
a vrtel štítom pevnej vôle,
že nebudem viac mysleť dnes
ni zajtra, ani nikdy potom
o nej prekrásnej, plnej vnád
a čoby váhal so životom.

A predsa, predsa naporad
na um mi chvíle prichádzaly

radostné, keď som býval sám
s ňou.
Raz sme spolu v parku stáli.
Noc bola. Mesiac ku horám
sa skláňal. Stromy dlhé tiene
vrhaly v striebro jazera.
V ňom hviezdy neba zapálené
sa kúpaly od večera.
Srieň mesačného svetla driapal
sa po pňoch vyšších topoľov
vše vyššie, — koruniek sa lapal,
na vrch skočil nad zápoľou
a tak sa redikal ku chlumu
pahorkov. Šumel rieky tok.
A cvrčky ako bez rozumu, —
sťaby neboly už za rok
ohlásily sa —, čvrlikaly,
raz ten, raz ten, raz tu, raz tam,
raz na blizku, raz v malej diali.
(Ja veľmi rád tých cvrčkov mám.)
A pri mne ona bledej tvári.
Jej rúčku tisne moja dlaň.
Jej zrak sťa kvitnúci by ľan
modrými jazierkami žiarí.
Mnou preletel podivný prúd
a rúčka jej sa v mojej trasie,
sťa pohýbaný, svieži prút.
Ramenom prelomenú v páse
ju tisnem k prsiam...
Chvíľa. Vzdych.
Čo šepce mi: ó, ja ťa rada.
Mne srdce zachytáva dych,
či bozk duša lásku vkladá...

...Raz zase ples bol. Skvostná sál
s zvučiacou hudbou, bleskom plná.
Hej, cigáň práve valčík hral.
Ja niesol som ju, ako vlna
odnášala by pestrý kvet.
Jej oči zas sa nežne smialy,
zas sadol úsmev šťastia v ret
a bledé líca sčervenaly.
Hruď dmula sa a tlkotom
sa hlasným srdce ozývalo.
— Ach, taká, taká šťastná som —
mi čosi v ušiach zaznievalo.
— A príčina? — Vy, drahý môj! —
Ó, Bože! Či sa chvíľa vráti?
To rozčulenie, nepokoj,

oduševnenia záchvev svatý?
Či ak sa už nevráti viac,
či na chvíľu sa zopätuje
ten srdca najšťastnejší plač?

Najblaženejšie poceluje
úst či pocitím ešte raz?
Či ešte niekdy svoju hlavu
na zvlnenú hruď zložím zas
a zhladkám vlasov svetlú riavu
na okamženie krátke len?
Či počujem trasúce perny,
keď vravia: ja ťa milujem
oddane, večne, vrúcne, veľmi?...

Tu zase raz. Že večer bol,
podotknúť ani nemusíme:
dvoch zaľúbených duší bôľ
a radosť rady chodia v stíne.
Chodníček parku spustol už.
Prechádzajúci roztratili
sa, aby po prechádzke kus
aj žalúdky si opatrili.
Len my sme pozostali snáď.
Posadili sa na lavičku
a... Ale načo spomínať,
že líce priľnulo ku líčku,
že rúčka v ruke, v dlani dlaň
a šepotanie: rád ťa mám,
sme zobrazili idyllicky.
Nie veľký je lásky duch:
ten istý pozor, jazyk, sluch,
to isté zakončenie vždycky...

A chvíle miňaly sa len
v tej kaviarni, v tom smrade, dyme.
Na očiach deň a v duši sen
s tým predsavzaním: uvidíme,
či neroztrhám lásky sieť,
nestrasiem jej ohyzdné putá,
nevymetiem zo srdca smeť
a prach, nímž duša zapadnutá.
Že neobrátim viacej zrak
ku nej, že nepomyslím viacej,
kam zatratil sa plytký šľak
jej nôh, kam obraz neľúbiacej
zapadol, kto uniesol dom
ich veľký, bránu maľovanú,
kam ju, údajne milovanú,
tak často odprevádzal som.

Je konec lásky a či bludu.
Nuž, ďakujem ti za ten blud.
Ja čakal zlato — dostal hrudu.
Pozdravená nakonec buď
i za to! Ty vyviedla z noci
si oslepenca sem na deň.
Otvorila zamknuté oči
a divnú zastrela si tieň.
Naučila si, ako dívať
sa na svet tento múdry mám.
Čo povedať, čo v sebe skrývať,
čo počuť, keď už počúvam,
kam kročiť nohou, keď už kráčam,
kde postáť, keď sa zastavím,
kde plakať, keď už slzou máčam
si zrak...

Ach! Ale zabavím
sa naposledy na tú slávu
mojeho víťazstva nad ňou!
Sem vína prevelebnú ľavu
aj s vôľou dobrou, objemnou,
nech ono opäť krv zapáli,
udusí srdca mrcha žiaľ!
A cigáni ak neplakali,
nech plačú, že som slzy lial
nad veselými prameňami
lúbosti, aby uvidel,
že smiešny som bol so slzami
a aby ich znenávidel!

* * *

Od tých čias minulo pár rokov.
Ja si na všetko spomínam:
že v tú noc dva razy som zmokou
a išiel s hudbou boh vie kam,
tak myslím, pod okienka známe,
kde cigáň veľmi smutne hral
o šuhajovi, ktorý klame
a švárne dievča rozplakal;
o láske nikdy nehynúcej,
o mesiaci, čo svieti v sad,
o šepotaní, túžbe vrúcej,
o tom, že iba jednu rád,
o tom, že ako ona rada,
o tom, že ver mi, dievča, ver,
že ktosi v mdlobe lásky padá
u prahu starých, známych dvier.

A tak podobne. Moc a moc
ten cigáň pesničiek vylákal.
Na samý konec »Dobrú noc!«
zahúdol a ja som s kontrou plakal.
Hoj, pamätám sa, pamätám,
že v okienkach svetielko vzbĺklo,
a viem, jak šľahal túžby plam
zo srdca, ktoré láskou tĺklo.
A k obedu, keď zdvihol som
z krátkeho spania svoju hlavu:
jak podňal som ku svojim rtom
obálku úzku, zelenkavú
s jej pekným pismom, kde mi čas
určila nášho postretnutia,
jak celoval som zas a zas
ten lístok jej bez pretrhnutia! —

Hej, pamätám sa, pamätám,
a nie mi smiešne, ale ľúto,
že prešiel čas, čo dal, čo mám,
čo malo byť už zabudnuto
a čo sa nedá zabudnúť,
čo čoraz väčšmi rastie, rastie
čím väčšmi kamenie mi hruď,
mdlie oko, čoraz menšie šťastie
ma potkáva po šedých dňoch,
v starostlivých a krátkych snoch. —
Vždy viacej pripomínam svety,
keď priadol som o láske vety
a dumám: kamže času švist
odniesol mladý, svieži list?
Kde nadchnutia sú dni horúce,
kde očú diev sa jagajúce,
kde zaľúbených zrakov vzhľad,
kde pobozkania blažný slad?
Kde časy mladé, časy zašlé,
ich rudé zory, hviezdy zhaslé,
kde chvíľky ich, kde vôle jas?...
A spomínaš si, spomínaš:
jak tĺklo predtým srdce vrelo
jak búrila sa mladá krev,
a že to navždy onemelo,
že odznel ten najkrajší spev.
Chcel bys' ho vrátiť, zmladnúť ešte
raz, na chvíľočku krátku len,
a vieš, že si za vŕškom v ceste
ta dolu, dolu v priehlbeň,
že musíš ísť, ísť neprestajne
a spomínaš a plačeš tajne.

Janská noc.

Napísal *Pavel Bučan.*

Keď spríkri sa ti ustavičný všedný boj života, keď nechceš dívať sa na ľudí, ktorí iba za mammonou sa sháňajú: mimovoľne zatúžiš striasť so seba prach zemský, tú hrudu, ktorá ti je len na obťaž, ktorá hamuje let ducha. Ty utiahnuť sa chceš vtedy ďaleko, kde by si za chvíľku odpočinul.

Že vraj niet ducha, že všetko robí len surová hmota. Že len tomu treba veriť, čo smyslami pocítiť, rukama omakať môžeš. Čo nepadá do ríše smyslov, s tým von, ako s nejakým starým haraburdím. Až ťa uši bolia od blýskavých frás bez ducha, bez obsahu. Užívať rozkoše svetské, olúpiť človeka o dušu a ponížiť ho na úroveň zverskú, to je novomódne heslo mnohých. Všetky zlé činy, hriechy pripísať jedine zlej náklonnosti ľudskej, za ktoré človek nenie zodpovedný, zatajiť i slobodnú vôľu človeka, udusiť v ňom cit krajší, vieru v Boha, znamená urobiť človeka najnešťastnejším tvorom na svete.

A predsa ten vnútorný hlas srdca nemožno do cela utlumiť. Hlas ten volá: Ajhľa, človek, koruna stvorenia, najdi si niekedy i slobodnú, tichú chvíľu, v ktorej sa máš povzniesť z prachu zeme, aby si letel k tej tajomnej ríši duchov, kde sa nič neváži na kilá, kde len city panujú, kam chladný rozum nezaletí, ale len na krýdlach viery môžeš pochopiť všetko tajomstvo, ktoré tvojmu úbohému srdcu poskytnúť môže mieru.

Všetko je pekné na tomto svete, všetko má svoj určený cieľ. Pekná je príroda i v zime, pekná je ona zvlášte na jar, no najkrajšia je začiatkom leta, keď kvitnú ruže, keď svätojanské mušky tichým večierkom poletujú, keď ťa ohrievajú teplé pablesky slnca, keď vtáčky sladko-bôľnym hlasom prespevujú, keď všetko dýcha mierom, všetko ťa teší, kamkoľvek obrátiš oči. Áno, raduje sa životu i slabý chrobáčik, po zemi behajúci za potravou, a ty stiahneš nohu nazpäť, keď ti je v ceste, aby si ho nepošliapal. Ale desíš sa, keď križujú blesky, hučí hrom, keď víchor váľa storočné stromy. To je obraz úžasný síce, ale i pekný. Blesky a vietor očišťujú povetrie. Po búrke je všetko čerstvejšie. A ty mimovoľne oslavuješ Boha.

*

Je počiatok leta. Teraz sú dni najdlhšie. V prírode je všetko rozvité. I kráľovná kvetín, ruža, už rozvinula svoj kvet. Ach! aká to krása, aká to vôňa rozlieha sa na všetky strany. S akou radosťou pozerá oko ľudské na kvetnaté lúky. Ale škoda vás, kvietky a zelená tráva na lúkach. Už si ostrí kosec kosu, aby vás nemilosrdne zničil. On to robí s pokojnou tvárou, radujúc sa, že bude mať voňavého sena pre statok na zimu. Ale vás to stojí život. „Veď narastie zase mládza," povie niekto, „len nech častejšie padá tichý, teplý dážď na zem." Narastie, áno, ale — len pre kravičky na zimu.

Darmo hľadáme medzi mládzou kvety; niet ich, alebo len veľmi málo; a jarné, najkrajšie, práve chýbajú...

Slnce veru až páli. Kosci a hrabáčky potia sa, aby mohli všetko na čas urobiť. Kto vie, či nepríde búrka, lejak, preto treba ponáhľať sa. Sú v robote od včasného rána. Pod večer hrabáčky túžobne hľadia na zapadajúce slnce, že kedy sa už schová za horu, aby mohly položiť hrable na plecia a ísť spievajúc domov. Lebo dnes večer budú preskakovať janský oheň. A kto vie, či do takto roka nedostanú sa pod čepec. Je to túžba každej dospelej devy, dostať sa pod čepec; ale škoda venca panenského, škoda mladých časov, v ktorých len hry, spev a láska zaujímajú srdce.

Pomaly zapadne slnce za hory. Nastane utešený letný večer. Na oblohe objavia sa hviezdy, a i mesiac vykukne zpoza hory. Je tichosť. Iba teplý vetrík povieva, aby pošeptal „dobrý večer" kvietkam, aby ich občerstvil, ochladil, lebo čez celý dlhý deň musely znášať pálčivosť slnečnú.

Vetrík rozkýva listy na vŕbach a jelšach pri brehu Hrona. Tíško si tečie Hron v koryte svojom. Pri Urpíne opustí úzku dolinku, obráti sa v južnú stranu a tečie ďalej čez širšiu rovinu. Od Hrona vetrík putuje ďalej. Hneď neďaleko neho zastane na chvíľku pri nevelkom vŕšku, na ktorom je cmiter. Tu vyhľadá hrob, v ktorom spočívajú telesné pozostatky sladkého hronského pevca slovenského. Pobozká čerstvé kvety, ktoré vďačná ruka položila na mohylu. Oj! sú ešte vďačné srdcia, nezabúdajúce na hrob, v ktorom uložili tvorcu *Maríny* a *Detvana*. A hneď v súsednom cmiteri odpočíva telo výtečného básnika. I na ten hrob kladie nežná ruka kvety, i o ten má kto pečovať. Dvaja veľduchovia tak blízko, v súsedstve si odpočívajú. Odpočíva, pravda, len telo, lebo ich duše už v nadzemských svetoch tešia sa krásnemu ľudu zvolenskému.

Vlnky Hrona sa tíško ihrajú. Ľudia sa prechodia po brehoch jeho.

Medzi vŕbami vidno lietať svätojanské mušky. Aký to krásny zjav takáto svietacia muška. Ale len niekoľko večerov poletuje: jej život je krátučký. Pravda, žije v najkrajšom čase roka.

Po dedinách preskakuje mládež janské ohne, spieva obvyklé svoje piesne, ktoré tichou nocou rozliehajú sa na všetky strany a upomínajú i starších ľudí na zašlé blahé časy. Po mestách neznajú takých zvykov. Tu miesto toho vyhrávajú cigáni po záhradách letných hostincov.

Ale nie každý sa chce zabaviť v hostinci pri hudbe. Popri Hrone kráča mládenec, pohrúžený v myšlienkach. Chce sa oddialiť od hluku sveta. Pod hlavnou cestou, vedúcou na Urpín, pri samom Hrone, sú staré vysoké lipy. Pod lipami je malá lavička. Tu zastal a sadol si na lavičku. Vytiahnuc hodinky, videl, že je práve 8 hodín.

„Už mala byť tu," dumá si; „veď azda nezabudla. Nie, ona istotne príde."

Vytiahne papirosku, zapáli si ju. V hlave jeho križujú rôzne myšlienky. Môže byť asi 22-ročný. Je vysoký, štihlý, s pravidelnou tvárou, ktorej črty prezradzujú odvahu, oduševnenosť. Na druhom

kraji Hrona je letný hostinec. Zvuky hudby počuť až sem, ale jeho teraz hudba nezaujíma. Tam v záhrade je tanečná zábava, akú každoročne na Jána usporiada mestská mládež. Je tam dievčat na výber. On netúži z nich ani za jednou. Jemu je dnes odporný hluk tanečnej zábavy, hurhaj veselých tanečníkov. Utiahol sa sem, do tejto tišiny, kde môže sa v pokoji tešiť utešenému večernému času letnému.

Len nedávno skončil školy, len čo striasol so seba prach školský. Pred ním otvára sa cesta dlhá: kto vie, či tŕnistá, či ružová. Zdá sa mu teraz, že celý svet je pekný, že všetci ľudia sú dobrí. On ešte v živote svojom nesklamal sa, neokúsil trpkosti žitia, neviedol ešte tvrdej borby o vlastnú existenciu.

„Nie, neosadím sa v meste; pôjdem do tichej dedinky, kde v lone prírody budem pracovať pre dobro ľudu nášho krásneho. A Ľudmilka bude mojou potechou, keď nastanú zlé dni. Viem, že v nej nikdy sa nesklamem. Moje srdce mi vraví, že krajšej, lepšej družky života od nej nenašiel by na celom svete.“

Takto zahrúžený v myšlienkach ani nezbadal, že sa blíži k nemu deva zakrútená v ručníku. Zbadal ju len vtedy, keď bola celkom blízko neho. Ako by sa bol naľakal, vyskočiac s lavičky, podal jej ruku a milým hlasom ju privítal:

„Dobrý večer, Ľudmilka. Už som bol netrpezlivý; ale myslel som, že prídeš.“

„Pán Boh daj i tebe, Ivan,“ odvetí Ľudmilka. „Odpusť, že som sa pár minútami oneskorila. Ale, myslím, nestalo sa preto nijaké nešťastie.“

Usmievajúc sa, posadila sa na lavičku.

„Vieš, že svet je planý,“ pokračovala, „že som sem len ukradomky prišla, aby nikto nezbadal.“

„Nedbaj nič na to, že je svet planý. Ja hotový som teba obrániť hocikedy proti komukoľvek. Beda tomu, kto by tebe ublížil!“

Mesiac práve vykuknul zpoza obláčka. A keby teraz sa bol niekto zahľadel na tvár Ivanovu, bol by videl, že prezradzuje odhodlanosť, mužskú silu.

Ona neodpovedala, len sklonila hlavu svoju na jeho prsia. Zašumel vetrík od Hrona, zaihral sa s jej bohatými vlasmi, povievajúc ďalej a šepkajúc kvietkam o láske a ľúbosti.

Mesiac už neskrýval sa za oblaky. Usmieval sa, akoby radujúc sa tolkému šťastiu, tolkej blaženosti.

Ivan šeptal do ucha Ľudmilke: „Milujem ťa, milujem; tebe chcem žiť, s tebou sa radovať, s tebou žialiť.“

Nerozprávali potom mnoho. Načo tam hovoriť ústami, kde srdce rozpráva a oči sú jeho tlumočníkom. Zvuky záhradnej hudby ešte dlho rozliehlay sa po tmavej noci, ale zaľúbenci pobrali sa domov, rozlúčiac sa.

„Dobrú noc, Ľudmilka.“

„Dobrú noc, Ivan.“

Už sa i večer minul a nastala noc, krásna noc janská...

Všetko je ticho. Bdie len oko Božie, ktoré i v noci vidí. Dobrých ľudí strážia anjeli. Do polnoci už nechýba mnoho. Započína sa panovanie duchovnej ríše. Plný mesiac osvetľuje noc, vidno je ako vo dne. Strieborné pablesky mesiaca kúpajú sa v hravých vlnkách Hrona, vyvábia z neho hronské víly, ktoré pomaly objavujú sa na povrchu vody. Najprv kráľovna, za ňou družky s korunkami na hlavách, so zlatými vlasmi, so striebornými šatami, so zelenými vencami. Veselo ihrajú sa vo vlnách Hrona. Naháňajú sa, i pohrúžia sa do vody, i zase vystrčia z nej hlávky svoje. Na povrchu Hrona utvorujú sa veľké kruhy, šplechot vody ďaleko počuť. Čo smelšie víly vyjdú i na breh. Kráľovna ich napomína, ale samopašnice dnes nechcú poslúchať. V dobrej vôli svojej chcú krásu noci úplne využiť. Driapu sa na vŕby a v lúčoch mesačných rozprávajú si o driečnych smrteľníkoch, ktorých už zvábily. Druhé zase tancujú vo vode akýsi divý tanec. Viacej sa ich spolu pochytalo za ruky. Voda vrie, pení sa, všade len šum a počuť nejaké tajné zvuky.

A hľa, ku brehu Hrona sa približuje tichým krokom mládenec. Lúče mesačné osvetľujú jeho bledú tvár. Dobrý genius volá za ním: „Čože hľadáš, nešťastný mládenče, v tomto nočnom čase na mieste pre teba záhubnom? Či chceš sa vrhnúť v priepasť a zatancovať si s peknými vílami? Veď zaplatil by si krátku rozkoš mladým svojím životom. Vráť sa, utekaj nazpäť domov z nebezpečného miesta tohoto. Či nevidíš, že víly ešte divšie tancujú, ako teba zazrely? Bež, ešte máš čas, lebo ináč zahynieš v chladných vlnách Hrona. Škoda ťa, mládenče. Nevyprázdniže kalich rozkoší a slastí odrazu až na dno, chráň mladosť svoju, aby si mohol pozdejšie v mužskom veku pracovať pre svoju rodinu, pre všeobecné blaho."

No nepočuje, nechce počuť mládenec výstražný tento hlas. Jeho vábi krása víl. Hotový je za krátky pôžitok obetovať celý svoj život. Že vraj jedna blažená chvíľka je viac hodna, ako rady rokov, prežitých v boji a v tvrdej práci. Užiť vraj treba mladosť, pokým trvá. A už sa celkom približuje ku brehu Hrona. Ešte chvíľku váha, ale odrazu — čľup . . . a už bol vo vode. Víly oborily sa naňho a vliekly ho so sebou do hlbiny, odkiaľ sa viacej nevráti a neuzre nikdy svetla tohoto sveta.

V tom zakikiríkal kohút. Všetky víly zmizly razom vo vode. Nastala tichosť, hrobová tichosť . . .

Lúče mesiaca vnikajú do izby, v ktorej spí mládenec; padajú lúče i na jeho tvár, ktorá ako by sa usmievala, ale zas ako by plakala. Mládenec sa potí v spánku. Zrazu vykríkne, vstane a pretiera si oči. Nevie určite, či to mesiac a či slnce svieti. Ale spamätá sa a vzdychne si: „Ach! aký to bol zvláštny sen, ako som sa naľakal."

*

Chladná rosa padá na kvety, na dozierajúce žitko. Rastlinstvo mnoho trpelo od pálčivosti slnečnej čez celý dlhý horúci deň. Ochladí rastliny v nočnom čase rosička.

Mesiac osvetľuje noc, aby nezablúdili dobrí ľudia. Po nebi sú

rozválané malé obláčky, mesiac skrýva sa za ne, vykukne zase, ako by sa bavil.

Pri brehu Hrona priviazaný je nevelký čln, v ktorom len dve osoby môžu sa zmestiť. Pri člnku stojí mládenec a pri ňom pekná deva. On chytí ju nežne za ruku, posmeľuje, volá sladkým hlasom: „Neboj sa, milá moja, poď, nič sa ti nestane, voda je tichá, ja viem dobre veslovať.“

Deva váha, prizerá sa na chladnú vodu, na malý čln, chveje sa od rozčulenia, ale odrazu skočí do člnka, mládenec vezme veslo do ruky a už pláva člnok po tichej vode Hrone.

„My sa plavíme teraz po tejto tichej vode hronskej, a ak dá Boh, budeme sa vedno plaviť po búrlivom mori života. Moja láska k tebe bude mojou žiariacou hviezdou, ktorá osvetlí i temné dni života môjho. Keď budem klesať pod bremenom, ty ma zase pozdvihneš, u teba najdem občerstvenia a obodrenia.“

Takto vyjadroval mládenec city svoje deve, potom odložil veslo a už sama voda nesie tichúčko člnok. Mládenec v blaženosti svojej prichýli sa ku deve, objíme ju, pobozká jej čielko a mesiac skryje sa za obláček.

Mládenec sedí v člnku naproti deve, drží jej ruku. Noc je taká vidná, že dobre porozumejú si tomu, čo z očú čítať možno.

Svätojanské mušky obletujú vôkol vŕb, ktorých konáre zohýnajú sa nad vodu. Všetko už spí, len ona mladuská deva v nočnej chvíli je na Hrone. Zamyslí sa a zarazí. Veď predsa nemala to urobiť. Čo povedia ľudia, keď sa to dozvedia? Veď nič zlého nerobí a predsa cíti, že jej je ťažko, že ju svedomie nepokojí. Mládenec v tom priblížil sa k nej, aby ju objal. Ale čln sa prevráži a ona čľup . . . padla do studenej vody.

„Rata, rata, topím sa!“ kričí deva plným hrdlom.

Na krik prebudí sa maminka, pribehne ku dcérinej posteli a nastrašená sa opýta:

„Čo ti je, dcéra moja, či sa ti niečo zlého prisnilo?“

„Ach! áno, mamka, mala som veľmi zlý sen.“

*

Aké pekné sú púčky ružové, a ešte krajšie vykvitnuté ruže! Celý sad a samá ruža. A ich vôňa! Ale škoda, že za krátko sú také. Odtrhnúté zvädnú.

Pekné sú ruže, ale len vodne. V noci vydávajú zo seba vôňu škodlivú. Noc má svoju moc; je dobou spánku, odpočinku. Nemeň tedy noc v deň. Netrhaj ruží v nočnom čase. Ich vôňa, nedobrá pre smysly, omámi i teba. Líca ti oblednú, oči ztratia čarovnú silu a ty klesneš predčasne v tmavý hrob...

Aká krátka je janská noc. Krátka pre tých, čo čez deň pilne pracovali a včas ráno zase musejú vstať a znovu ťažko pracovať. Ale dlhá je i janská noc pre tých, ktorí v trápení svojom ani v noci neodpočívajú, ale polievajú bledú svoju tvár slzami, ktorých ťažký ston, alebo dusivý kašeľ počuť v tichej noci je desnejšie, ako

za bieleho dňa. „Len čím skôr nech zavíta ráno so svojimi zlatými lúčami slnka, i bude mi lahšie, lepšie," vzdychá chorý, alebo utrápený, užialený. Dlhá je i minúta v ťažkom bôli. A koľkí nedožijú tak túžobne čakaného rána!

*

Počuli ste už spievať vtáčika, keď vábi k sebe svoju družku? Akým prenikavým hlasom spieva vtedy, že až srdce zaboli človeka. Počuli ste nešťastne ľúbiaceho, ktorý v nočnom čase vlieva svoje city do fujary? Smutne zvučia hlasy fujary v tichej noci, ich žalobný hlas i plače i ponosuje sa. V tých hlasoch prednáša to ranené srdce svoje žaloby, túži za utrateným šťastím, upí, vzdychá, ale — nepreklína, nežiada pomsty.

Či neprebudí sa svedomie nevernej devy, počúvajúcej tie hlasy? Či im porozumie? Ale hlasy tíchnu pomaly, tratia sa v ďalekej ozvene. Už ich nepočuť. Mládenec pobral sa domov, lebo nebo zahaľuje sa čiernymi mrákavami. Len pred chvíľkou nebo bolo čisté, a teraz tmí sa, čierne oblaky pokryjú úplne celú oblohu. Nevidno hviezd, nevidno mesiaca. Strhne sa silný víchor. Blyslo sa. Na okamžik jasno, zahučí hrom a zase tma. Blesky, ako ohnivé hady, križujú oblohou, hromy hučia, až sa oblaky otriasajú. V tom spustí sa lejak.

Hospodár zažne lampu, žehná sa a modlí, aby Boh odvrátil nešťastie od domu i rolí.

Ale búrka netrvala dlho. Oblaky sa rozídu, už i hviezdičky kde-tu vidieť. Skoro i hviezdy tratia svoj lesk, na východe ukáže sa ranná zora, obraz novej nádeje, a konečne vykukne zpoza hory zlaté slnce. Jeho lúče zobúdzajú spiacich do novej práce.

Baníctvo a hutníctvo.

Príspevky k dejinám baníctva a hutníctva na Slovensku.

I.

Chceme-li vniknúť do dávnej minulosti Slovákov a vôbec Slovanov a oboznámiť sa s ich prastarým priemyslom, kupectvom a vôbec s ich kultúrou, naše domáce pramene nám veľmi málo, ba takrečeno nič určitého a jasného neposkytnú. Stojíme vždy pred hustou tmou minulosti, ktorá nám bráni nazrieť do osudov národa nášho. Len cudzie národy, ktoré buď maly nejaké spoločné styky s predkami našimi, kde-tu poskytnú nám máličko svetla v svojej historii. Je ono, pravda, tak malicherné, ako ten malý olejový kahanček baňský, ktorý veľmi slabo osvetlí hlboké a tmavé priestory podzemské, aby ľudia pracujúci pri ňom úplne potme neboli.

Keď jednotlivé národy po zemeguli počínaly sa množiť a šíriť, priestor, na ktorom pohromade bývaly a tvorily pranárod, nedával im už dostatočnej výživy, počínaly sa rozchádzať a hľadať nové

kraje, novú otčinu. Iste tak robili i pradávni Slovania, rozdeliac sa na menšie alebo väčšie skupiny, a tiahli od severu na juh, čez priesmyky tatránske do dolín Váhu, Nitry, Hrona a Dunaja, a rozložili tu svoje stány, v predhistorickej dobe.

Zaiste život starých kočujúcich národov, tak ani starých Slovanov, nebol na závidenie. Snáď kožené alebo srstené rúcha, drevená, alebo pozdejšie kamenná zbroj, ktorou bránili sa proti zverom, bolo ich celým majetkom. Za prvotné obydlie slúžily im jaskyne, podzemné diery; pozdejšie počínali si hľadať bezpečnejšie bydliská, kde by chránení boli pred divou zverou i nepriateľom. Vbíjali do jazier a iných močiarov koly, a tu z dreva a prúta robili si bydliská, a to sú takzvané *nákle*. Sami zhotovovali si zbroje či nástroje: z dreva, kameňa, kostí, pozdejšie z bronzu či z medi a železa.

Železo je veľmi starý kov, ktorý poznali už i starí Gréci, v dobe Homérovej, lebo sa už spomína v spevoch homérskych; možno, naučily sa ho znať od Grékov i národy italský polostrov obývavšie. Začiatok železnej doby u týchto národov hľadať by sme mohli asi tisíc rokmi pred narodením Krista Pána. Či železná doba započala sa v tých časiech i u Slovanov, nemožno riecť nič určitého. Ale jej počiatky v našich krajoch boly dávno pred narodením Krista Pána. Veď už v prvom a druhom kresťanskom storočí spomínané bývajú rozsiahle železné bane Tacitom a Ptolemäom. A keď považíme, že baníci v tom čase pracovali len nástrojami veľmi nedokonalými a potreba železa v tom čase nebola veľká, vyžadovaly sa istotne mnohé storočia, kým bane naše staly sa tak veľkými a známymi, že dostala sa o nich povesť i do Egypta k Ptolemäovi, ktorý o tom vo svojich spisoch robí zmienku. Avšak poďme k veci.

Keď naši praotcovia Slováci usadili sa na terajšom našom území, že by výlučne boli zaoberali sa len roľníctvom a pastierstvom a nijakým odvetvím priemyslu, to nemôže zodpovedať pravde. Remeslá síce neboly také, aké sú dnes, náležite vyvinuté, ale zodpovedaly časovým potrebám, kde ľudia vyhotovili si odev, bývanie, zbroje a nástroje najpotrebnejšie.

Počiatky baníctva na našich stranách zahalené sú hustou tmou minulosti. Nič určitého, nič istého povedať sa nedá: kto, kedy a kde započal prvý hľadať kovy v útrobách zeme? Len v XIV. storočí, v druhej polovici, robia sa kde-tu zmienky o jednotlivých baniach, menovite v okolí Štiavnice.

Mnohí domnievajú sa, a to nie len nám Slovanom a Slovákom nepriateľskí, že terajšie baníctvo a s ním spojené hutníctvo pochádza výlučne od Nemcov; súdia dľa toho, že pri baňsko-hutníckych prácach technické pomenovanie je výlučne nemecké.

Nemci čez viac storočí na Slovensku držali v svojej moci všetky baňské a slobodné kráľovské mestá; králi uhorskí obdarúvali ich rozličnými výsadami a právami, akých domorodé obyvateľstvo nepožívalo. Baníctvo tedy v ich rukách počalo kvitnúť a rozmáhať sa všade; Nemci ešte i tam hľadali, kde boly najmenšie výhľady na prajný výsledok. Prvé väčšie predvoje nemeckých osadníkov počaly

sa hrnúť pod kráľom Gejzom II. (panoval r. 1141—1161) na Slovensko, do Spiša. Súčasne i do Sedmohradska prichádzali. Ale vo väčších zástupoch počali sa hrnúť len v druhej polovici XIII. storočia, po tatárskom plene, a zaujali obzvláštne dolinu pohronskú a s ňou súsediace stolice. Zaujali mestá a oddávali sa baníctvu. Zaujali i Považie; osádzali sa okolo riek Nitry, Ipľa, Rimavy a Šajavy, a hľadali všade žily rúdy. Avšak bane tieto časom úplne zanikly, tak že po nich ani len stopy nezostalo.

V tom dávnom čase pracovalo sa v baniach len jednoducho, pomaly, len ľudskou silou, jednoduchými železnými nástrojami, jako boly kliny a mlatky, či kladivá, aké už dnes málo vidieť, — až do prvej štvrti XVII. storočia. Nemali ľudia v tom čase kdejakých vŕtajúcich a skaly štiepajúcich strojov, nebolo dynamitu, ba ani len pušného prachu, ktorý roztrieska i pevné a tvrdé skaly. Pušný prach prišiel do úžitku pri baňských prácach len roku 1627, a dnes je už dynamit. Parné stroje vŕtajú i pevné skaly pod zemou; s pomocou parných strojov pumpujú vodu z hlbokosti podzemskej; s pomocou pary melú sa baňské kamene, v sebe obsahujúce vzácne i obyčajné kovy. Ba v najnovšom čase už i elektriny používa sa. S pomocou elektriny vŕtajú v baniach, vyťahujú rúdu a ľudí von, áno užíva sa jej i pri iných prácach baňských.

Že baníctvom u nás na Slovensku čez mnohé storočia najviac len Nemci sa zaoberali, preto z ich reči pošly i všetky pomenovania prác, nástrojov pri prácach. Ale z toho ešte nemôže sa zatvárať, že pred Nemcami tu nebolo baníctva a obyvatelia územia tohoto že by nič neboli vedeli o baníctve. Dnešná baňská terminologia nie je, a ani nemôže byť dôkazom toho, že by baňský priemysel bol len skrze Nemcov donesený ku Slovákom. Len to sa môže dokázať, že Nemci boli, ktorí baníctvo na Slovensku pozdvihli.

Spišskí Nemci boli prví, o ktorých svedčia staré písané pamiatky, že sa baníctvom zaoberali, a v ich rukách priemysel tento počal kvitnúť. Či sa pred príchodom Nemcov do Spiša i Slováci baníctvom zaoberali, o tom niet písaných pamiatok, a preto všetko len Nemcom sa pripisuje. Len tak mimochodom spomeniem tu, čo asi povie historia o baníctve o jedno dvesto rokov v okolí Baňskej Štiavnice, alebo o zaniknutých baniach v okolí Baňskej Bystrice? Komu bude ho pripisovať zase? Či Nemcom, ktorých tu už úplne niet, a či Maďarom, ktorí tu nikdy neboli, okrem niektorého baňského úradníka?

Dokiaľ bane v okolí Starých Hôr a Bane pracovaly, boli tam výlučne Slováci. V B. Štiavnici a jej blízkom okolí, ako je: Belá, Hodruša, Windšachta, Vyhne a iné baňské osady, pracujúci baníci sú tiež napospol Slováci. O kremnických baniach to už nemožno povedať; i dnes sú bez malej výnimky v rukách Nemcov, z najbližších osád nemeckých okolo Kremnice, aké sú Lúčky, Blaufus, Piarg, Konošov. Kopernícki Nemci nepôjdu ani za svet robiť do bane, tí nenasledujú svojich susedov Nemcov z najbližších osád.

Že písané pramene mlčia o spišskom a s ním súsediacom gemersko-malohontskom baníctve pred príchodom Nemcov v tieto

strany, treba to pripísať zčiastky príliš skromnému počtu pozostalých z oných čias písaných pamiatok, zčiastky i tej okolnosti, že domorodé obyvateľstvo počítovalo baníctvo len za každodennú obyčajnú prácu.

Kráľ Karol Robert menuje kremnickú komoru v smluve roku 1342 s oravským zámockým kastellánom Leopoldom uzavretej už prastarou komorou, ktorého výrazu bol by sotva použil, keby bane na Slovensku boly povstaly len po príchode spišských Nemcov. A kremnické baníctvo spomína po prvý raz v písme iba roku 1328, keď už azda vyše jedného tisícročia jestvovalo. Avšak, keď kremnické baníctvo je už také staré, nedá sa ani myslieť, že by i na iných stranách Slovenska nebolo mohlo povstať asi v tom istom čase, hoci niet o tom nijakých písaných správ.

Keď naše domáce správy také skúpe sú dotyčne našich krajov, zachovaly sa o nich predsa iné svedectvá. Tak povestný alexandrínsky zemepisec Ptolemäus spomína národ Kotnov, ktorý v krajoch nad stredným Dunajom má bane na železo, a Müllenhoff tvrdí, že sú títo Kotnoi totožní s Tacitovými Cotinmi, národom vraj vlašským, čiže keltickým, a že boli severo-východnými súsedmi drievnych Kvadov. (Müllenhof, Deutsche Alterthumskunde, II, str. 324.)

Avšak, čo sa týče tu označenia baňského územia, Müllenhof nebol so sebou na čistom; lebo ani Tacitus, ani pozdejšie Ptolemäus nemohli celkom určite udať a označiť, kde sa vlastne nachodily bane tieto. Niektorí zpytatelia drievnych dejín a vykladatelia Tacitových i Ptolemäových spisov hľadali tieto železné bane buď na Morave, hneď zase na Považí, ba i v samom Sliezsku. Konečne rozlúštil záhadnú otázku a dôvodami ju potvrdil známy viedeňský universitný professor Eduard Suesz, a určil, že to baňské územie, ktoré mnohým záhadné bolo, nemohlo sa inde rozprestierať, ako okolo hronských prameňov, v stoliciach Zvolenskej, Spišskej a Gemerskej. (Müllenhof, II. str. 334.) Lebo v týchto krajoch vo veľkom množstve zjavuje sa železo, a v takom stave, že z jeho rúd možno dorábať kov i ľuďom pomerne málo vzdelaným a i dosť obmedzenými prostriedkami.

Že teda baníctvo už veľmi dávno pred príchodom Nemcov, už v I. a II. storočí po Kristu, za Tacita, bolo tu rozšírené, máme zjavné dôkazy historické, zachované nie v domácich prameňoch, ale v cudzích. Avšak teraz nastáva nám iná otázka, či baníctvo bolo známe i našim predkom Slovákom, o ktorých tak málo známe a ktorí v nejednej veci len málo historických pamiatok po sebe nám zachovali. Müllenhof vyhlasuje Tacitových Cotinov a pošažne Ptolemäových Kognov a či Kotnov za národ vlašský, a tento národ spomína sa ešte v III. storočí po Kristu vo vojnách s Markomanmi a Kvádmi s jednej a cisárom Markom Aureliom s druhej strany vedených, a potom mizne s obzoru úplne a bez všetkej stopy tratí sa i meno Cotini.

V V. storočí zjavuje sa medzi národami hunskému kráľovi Attilovi poddanými a tiež terajšie severné Uhorsko okolo Šajavy a Hernadu obývajúci národ iný, Satagmi zvaný, ktorý po smrti

Attilovej tiež viac nebýva spomínaný u spisovateľov, lebo za veľmi dlhý čas nehovoria vôbec nič o týchto krajoch. V jednej čiastke Zemplínskej stolice obyvatelia nazývaní, alebo ešte viacej prezývaní sú Sotákmi. Či Kotnoi u Ptolemäa, Cotini u Tacita, Satagae u pozdejších spisovateľov a dnešní Sotáci nebudú kmenom totožným a nesvedčí to, že títo naši Sotáci sú potomkami Attilových Satagov? Müllenhof a za ním i iní spisovatelia vyhlasujú Kotnov za národ vlašský. Ale Müllenhof je Nemec, a Nemci všetko a všade dľa možnosti za nemecké vyhlasujú, a tam, kde to už vonkoncom nemožno urobiť, pripisujú to iným národom, len nie Slovanom. Slovania boli odjakživa tŕňom v očiach nemeckých.

(Pokračovanie.)

Z piesní Hájomila.

Dobrota...

Dobrota? je slnko: pri jej teplom lúči
Duše mojej vôľa od koreňa vzpučí.
Zloba? je mráz jarný: zožre mi kvet vôle —
Prejde leto, zima, kým zas puk vykole.

Oh, byť ľúbomladým...

Oh, byť ľúbomladým kvietkom na jabloni,
Čo sa porozvíje pri nádychu Vesny! —
A keď sa kamenec spustí zhubný, desný:
Sronenému kvietku ku pohrebu zvoní.

Na lúčine tichej...

Na lúčine tichej blažená bylina!
Ledva hlávku zdvihne, už ju kosa stína.
Ešte blaženejšia rosa na byline:
Večierkom sa rodí, nad ránom už hynie!

Dievča, rozkoš moja!...

Dievča, rozkoš moja! že je ten svet plný?
Že ti horké žiale k srdiečku priháňa?
Kŕdeľ hmlí na nízkej nepomeškú stráni, —
Na vysokú Tatru sadá bez prestania!

Žieňa.

Ako je to? z raja Hospodin pre ženu
Na brhlinu zeme vysúdil i muža. —
Oh, a mne záhradu raja utešenú
Otvorilo žieňa skvúce, ako ruža!

Slávik.

Bola krásna dni pohoda, utešené chvíle,
tichou nôckou zavznievaly piesne jeho milé;
tiekly sladkou melodiou, plnou vtačej nehy,
sťa potôčka vlnky keď sa udierajú v brehy,
šepotajúc kvietkom (zradné!) asi, že ich ľúbia,
takoj zvučne zatĺkol on vše v korune duba
hneď z večera, keď sa slnko naklonilo k hore,
a do tvrdej noci rozlial sladkých citov more.
Spieval zlatej o svobode; chválil Tvorcu neba,
ktorý z lásky nekonečnej skytá, čo je treba
k splnu blaha jemu rovným nepatrným tvorom...
Hneď sa ozval k družke milej vrelým príhovorom,
ktorá v hniezde učupené tesno, v plnom rade,
teplom lásky materinskej zahrievala mladé;
nebodaj jej veštil práve, aké blaho asi
im nastane spolné, keď sa minú detstva časy
tým malinkým, čo pod krýdlom jej si čupia sladko:
jak ich bude učiť prívet nežný: otče, matko!
v reči rodnej vyrieť k teche prenesmiernej obom,
láske k rodu, čo zaniká len za tmavým hrobom,
piesňam zvučným trblietavým, pokým trvá leto,
reči sladkej, akej páru v širom svete nieto,
v nej ať nesú vďaky prelesť nebies ku blankytu,
kde trôni Boh, láska večná, prameň blahobytu...
Také túžby zsielal k nebu, o tom šťastí snival —
netušil, že stavbu zničí zkazonosný prival.

V krátkom čase nečakane čiesi dravé ruky
siahly v hniezdo: svobodienku poviazaly v muky — —
v tesnej klietke uväznený — pod nim oči vlčie —
šťastie v rumy sa sosulo — viacej nezatlčie.

Vrbický.

Prehľad slovenskej literatúry z r. 1903.

Podáva *Lud. V. Rizner.*

(Pokračovanie.)

Holuby J. Ľ. Piesně slovenské z Bošácké doliny. Č. Lid XII. str. 127, 128, 312, 313, 413—415. Rozprávečky z Bošáckej Doliny. (1. Škrátek. 2. Podzivný lacinák.) Tamže str. 474—477. — Myjavská udajná severná žiara — povetroň. N. Nov. č. 149. — Príslovia. Sl. Pohľ. str. 308, 309.

Horajn Jul. Hromom zabitý. Humoreska. Poslov. A. Š. Slov. Nov. č. 121, 122.

Horal. Chrám Boží na horách. C. Listy č. 8. Hrob vítoborský v. Otto H. — Ľany kvitnú... v. Konopnická M. Z mojich piesní (1. Modré oči. 2. Fujara. 3. Pieseň moja: vtáča malé.) Dennica č. 4. Šumiace potôčky v. Konopnická M. Odletely piesne moje v. Konopnická M. Ráno. Dennica č. 6. Svieťa hviezdy, svieťa... v. Konopnická M. Pieseň ľudu. Dennica č. 10. Pieseň úbohej matere v. Konopnická M. — Rok 1812 v. Mickiewicz A.

Horn. Chudobný muzikant. Prel. Peter Kompiš ml. Ľud. Nov. č. 58.

Horniak. Kam to povedie? Ľud. Nov. č. 13. Našou vinou. Tamže č. 18. Právo reči. Tamže č. 21, 22. Hynieme. Tamže č. 24. Chaos. Tamže č. 27. Pozor! Tamže č. 29. Svoj k svojmu. Tamže č. 33. Honetnosť. Tamže č. 34. „Národ uhorský.“ Tamže č. 40.

Horváth Anton. Niečo zo života starých kollegov. Slov. Nov. č. 181. Pastorkyňa. Tamže č. 242. — Dotknul sa ho prst Boží. Vlasť a Svet č. 17. Saďme ovocné stromy. Tamže č. 48.

Horváth F. Posledná nádej. Tatran str. 160—162. Pri potôčku. Tamže str. 163. Lúčenie lovcov. Tamže str. 187.

Hotár Lud. Spomni, abys deň sviatočný svätil. Posol b. Srdca J. č. 12.

Houdek Fedor (F. H.) Vysťahovalectvo. Hlas str. 26. Zprávy z Ameriky. Tamže str. 93, 94. Súvahy našich peňažných spolkov účastinných, r. 1902. Tamže str. 188—191, 235—238, 301—305, 362—373. — Perská poviedka. Nová dom. pokl. str. 65—69.

Höhr J. Sväté Missie sa Bohu ľúbia. (Skutočná udalosť.) Posol b. Sr. Jež. č. 5.

Hradovský. Zuza, zuby! N. Nov. č. 157.

Hrdina Dr. J. L. Znamenie nešťastia. Humoreska. Z českého voľne. E. B. Podsitnianský. Slov. Dom. Kal. str. 13—18.

Hrdlička Ľ. J. (Ľ. J. H.) Na adressu p. Jozefa Vereša, seniora a redaktora časopisu Ev. egyház és iskola.“ C. Listy č. 5. Missiová slávnosť v Turč. Sv. Martine 1. júla 1903. Tamže č. 7.

Hronský Láskomil. Pieseň. Kresťan č. 7. Zahynul v mori. Tamže č. 51.

Hrušovský Igor. Redigoval „Považské Noviny.“

Hrúz Sam. Pri kávičke. N. Nov. č. 78. Na postriežke. Tamže č. 98. — Spolok ev. a. v. učiteľov báčanského seniorátu. Rod. a Šk. č. 8.

Hubr Jozef. Dôležitosť pestovania maku u roľníka. Obzor č. 12.

Hugo V. Rozhovor s bedárom. Prel. Slavinský. Hlas. str. 361.

Hurban Vajanský Svetozár. *Jarné vody.* Román od J. S. Turgeneva. V. Románová Bibliotéka sošit 2. Henrich Sienkiewicz. Životopis. V. Bibliotéka Románová sošit 3. — Modlitba. N. Hlásnik č. 13. — Dôkazy, že Hviezdoslav nie je „ťažký". N. Nov. č. 16. Vzkriesenie. Tamže č. 46. Piaty sjazd slavianskych žurnalistov v Plzni. Tamže č. 69—73. Otvorenie žilinskej priemyselnej výstavky. Tamže č. 95. Priemyselný sviatok. Tamže č. 99—101. A. Tresić-Pavičić. Tamže č. 143. Literárna udalosť. Tamže č. 148. † Hattala. Tamže č. 153. Neodvažiteľné-nezmeniteľné. (Vianočné myšlienky.) Tamže č. 157. Vianoce (1903.) Tamže č. 157. Na Sylvestra. Tamže č. 159. — O ňom: Slovenský básnik v žalári maďarském. (S podobizňou.) Illust. Svět III. Soš. 23. — Je členom redakcie „Nár. Novín," v ktorých podal mnoho nepodpísaných úvodníkov, a redaktorom „Rodiny a Školy."

Hviezdoslav (Pavel Országh). *Hamlet*, kráľovič dánsky. Tragédia v 5-tich dejstvách. V. Shakespeare. — Hymna vzkriesenia. Pokrok č. 15. — V domovine v. Petőfi. Z diaľky v. Petőfi. Veštba v. Petőfi. Ostatná almužna v. Petőfi. V dym pošlý plán v. Petőfi. Dvaja bratia v. Petőfi. Ja som to v. Petőfi. Či modrajú sa ešte? v. Petőfi. Horská chatrč v. Petőfi. Na dedine v. Petőfi. Dobrý starý krčmár v. Petőfi. Noc je... v. Petőfi. Srúcaniny čárdy v. Petőfi. Postret na pustatine v. Petőfi. Ako nebom v lete chmáry... v. Petőfi. Do pamätníka v. Petőfi. Okovy v. Petőfi. Mal sen som plný uchy, krás... v. Petőfi. Myšlienka trápi jedna ma... v. Petőfi. Moje piesne v. Petőfi. — Stesky. Slov. Pohľ. 205—226, 457—467, 645—650, 717—728. — O jeho básni „Ráchel" Cirk. Listy č. 5—12.

H. (I.) Akých ľudí nám treba! Pov. Nov. č. 7.

H. (II.) Maliny. Vlasť a Svet. č. 3.

H. (III.) Los von Rom, an adress by Thomas Garrigue Masaryk. (Z prednášky.) Hlas str. 21—23. Prepiatosť. Ľud. Nov. č. 36. Väčšina. Tamže č. 54. Porátajme sa. Tamže č. 55, 57—59.

H. A. (I.) Sv. Jozef patrón umierajúcich. Posol b. Sr. J. č. 4. Sv. Jozef, ochranca k nemu sa utiekajúcich. (Nábožná povesť.) Tamže č. 6. Smrť sv. Antona, a pri tej príležitosti prihodivší sa zázrak. Tamže č. 6. Sv. Jozef pomáha v pokušeniach. Tamže č. 11. Šťastlivá smrť. Tamže č. 12. — Zo zázračných činov sv. Antona. Posol sv. Antona č. 4—10. Zázraky po smrti sv. Antona. Tamže č. 11, 12.

H. A. (II.) Kde hľadať pomoc — a kde ju najdeme? Ľud. N. č. 23. Hospodársky obrázok z Prahy. Tamže č. 24.

H. D. Okruh chleba v. Coppée Fr.

H. J. (I.) Robotné voly v. Wilczynski A.

H. J. (II.) Čítajme! Pokrok č. 6.

H. J. (III.) Odťaté prsty. Poslov. Gosztonyi. Slov. Nov. č. 60, 61.

H. J. ml. Králik. Na základe odborných králikárskych spisov J. V. Kálala a iných. Obzor č. 7, 8. Nové hospodárske odvetvie. Tamže č. 11, 12.

H. P. Môj lampáš. (Preklad.) Ľud. Nov. č. 43. Amsterdámsky jarmok v. Cremer J. J. Sľub — dlžoba v. Jókai.

H. P. Broskyne. (Poučenie pre rodičov.) Pútnik 34—36.

Hk. K pomerom. Ľud. Nov. č. 41.

H...ý K. Slovenská ľudová slávnosť vo Viedni. Slov. Týždň č. 9.

Chlieb svätého Antona alebo dva obrázky vytrhnuté z položného života. V. Zaosek.

Chocholoušek Prokop. *Kosovo Pole* v. Bibliotéka Románová soš. 1. *Mileva* v. Bibliotéka Románová soš. 1.

Chorále v. Kútzky M.

Chorény Dr. J. A luki róm. kath. plebánia történetéhez. V. Lúky. A turnai róm. kath. plebánia története. V. Turna. Adatok a nemsovai róm. kath. plebánia történetéhez. V. Nemšová.

Chorľavý Janko. Jeden „Traktát" zo slovenskej „Apologie" o duši človeka. Kresťan č. 30. Svedomie a svoboda svedomia. Tamže č. 32.

Choroby viniča v. Pósch K.

Chorvát Ján. Redigoval „Svetlo".

Chorvát Jur. Felelet k. úrnak „A jó általános chorálkönyv" cikkére. Ev. Egyházi Szemle č. 12.

Chorvátová Božena. Prispievala do „Svetla".

Chrobák Ondrej. Malicherná záležitosť v. Frachtenberg Vl. O. Bábika v. Potapenko I.

Ignotus. Slováci a parlament. Hlas str. 65—69. Nacionalismus je slepý, slepý, slepý. Tamže str. 129—135.

Inštitoris Jozef. Odveta v záujme pravdy. C. Listy č. 2.

Intibus Čekanovič Slavomil. Dopis českému učenci o samosynech, samotočkách, zakrpencích (trpaslících) a pod. Otiskuje Dr. Čeněk Zíbrt. Č. Lid XII. str. 406—409.

Istebné. Az isztebnei bronzleletről. Kubinyi Miklóstól. Arch. Értesitő. Uj f. XXII. 1903, str. 342—345. Ešte niekoľko slov k nášmu bronzovému hromadnému nálezu na hrádku pri Istebnom v Orave. Od Dr. J. Petrikovicha. Čas. MSS. č. 1.

Ivan Eduard. Biela pani blaženosti. Slov. Nov. č. 179, 180. Irma. Tamže č. 208.

Izák Gustáv. *Kosovo Pole.* Romantický obraz. V. Bibliotéka Románová soš. 1.

Jablonovský. *Bratia, striezliví buďte!* (1. sv. Petra v. 8.) Výstražné slová proti nemiernemu požívaniu liehových nápojov. Vydal Spolok sv. Adalberta (Vojtecha) v Trnave. Podielových kníh č. 82. Uh. Skalica, 1903, Tlačou Jozefa Teslíka; 8° str. 130. (Slov. Pohľ. str. 640.) — S poľa cirkevného. K. Nov. č. 1—3, 5, 6. Boj proti alkoholismu. (Dokonč. z m. r.) Tamže č. 4, 5, 7. Spolky. Tamže č. 7, 8. Uhorskí socialisti. Tamže č. 10 12. Smutné čísla. Tamže

č. 16. Pápež a cirkev. Tamže č. 17. Všeličo o alkoholisme. Tamže č. 18. Z tajomství svobodnozednárov. Tamže č. 20. – Nedávajte deťom pálenky piť! Pútnik str. 138 142.

Jahn J. V. Heslo slovenských roľníkov. Slov. Dom. Kal. str. 43.

Jakubovský. Klin klinom. Fašiangový žart. Lud. Nov. č. 21.

Jamnický. Večerná dumka. Slov. Pohľ. str. 376.

(Jančo Michal.) († 8. nov. 1903.) Nekrology. C. Listy č. 11. Ev. Egyházi Szemle č. 12. N. Hlásnik č. 22. Obzor č. 10. Slov. Týžd. č. 20.

Jančovkin El. Poďme do školy! N. Malých č. 5.

Jančovkin J. J. (J. J. R—ský; Rakytinský.) Zmrzla hruda. N. Hlásnik č. 1. Rozhovor domáceho statku. Tamže č. 1. Chráňme svoje mozole. Tamže č. 2. Spoľčujme sa! Tamže č. 3. Šuhaj Slovák. Tamže č. 5. Vždy s pravdou! Tamže č. 6. Vitaj, jaro...! Tamže č. 7. Veľkonočné rozpomienky. Tamže č. 7. Buďme svorní! Tamže č. 9. Soslanie Ducha svätého. Tamže č. 11. Dbajme o budúcnosť! Tamže č. 13. — Chráňme lesy! Knižky, Záb. a poučné. III., sv. 3.; str. 37—42.

Janka. Zvedavý Ivan. N. Malých č. 3.

Jano z búdy. Čoho nám je treba? Kresťan č. 24. Vážna otázka. Tamže č. 27. Ľudová strana v Trenčianskej. Tamže č. 28. Čo bude? Tamže č. 31. Ratujme náš ľud. Tamže č. 32. Obrázok zo života. Tamže č. 32. Kto je priateľ ľudu? Tamže č. 36. Úprimné slovo k rodičom na začiatku školského roku. Tamže č. 38. Obrázok zo života. Tamže č. 44. Čo nového v Trenčianskej. Tamže č. 48. Iný obrázok zo života. Tamže č. 51.

Janoška J. *Reč,* ktorú pri pohrebe Juliusa Palugyayho, bývalého podžupana stolice liptovskej, dňa 1. júla 1903 v Lipt. Sv. Mikuláši povedal. Lipt. Sv. Mikuláš. Tlačou knihtlačiarne Klimeš & Pivko, 1903; 8° str. 8. — *Reč* pri posviacke zvonice a zvonov v Okoličnom. Zpráva o cirkvi ev. a. v. vrbicko-svätomikulášskej str. 19 – 24. – *Tranovský v.* Kalendáre. *U rakve † Olgy Pálkovej* 1. mája 1901. B. m. a r. (Lipt. Sv. Mikuláš, 1903. Knihtlačiareň Klimeš & Pivko) m. 8° 2 n. l. – Cirkevné Listy a jich redaktor na krajinskom sneme. C. Listy č. 1. Zase popis — nový popis. Tamže č. 2. Náš nádejný sirotinec. Tamže č. 2. „Špinavé prádlo saské". Tamže č. 2. Nie samým chlebom...! Tamže č. 3. Zo spolku „Tranoscius". Tamže č. 3. Porovnávanie. Tamže č. 4. Z časových prúdov. I. Biblia a Babel. Tamže č. 4. Vo veľkonočné ráno. Tamže č. 4. Ako nivočia naše slovenské cirkve. Tamže č. 6. Z časových prúdov: Bibel a Babel. Slovenský „Hlas". Tamže č. 6. „Výbor zpěvníkový". Tamže č. 6. O kresťanskom evanjelickom povedomí. Tamže č. 7. Reč, ktorú pri pohrebe Juliusa Palugyayho povedal. Tamže č. 7. Pensia pre dôstojných pánov biskupov. Tamže č. 7. Liptovské štipendium. Tamže č. 7. Posviacka zvona vo Vrbici. Tamže č. 7. „Agitátor". Tamže č. 9. Potisský konvent dištriktuálny. Tamže č. 9. Uprimné slovo našim ľuďom dobrej vôle. Tamže č. 10. Prenasledovanie slovenských žiakov. Tamže č. 10. Náš kalendár „Tranovský". Tamže č. 10. O pohybe „Preč od Ríma". Tamže č. 10. Z Božích pokladníc.

Tamže č. 10. Nezaškodí poznačiť na pamiatku. Tamže č. 10. Sjazd českých evanjelikov. Tamže č. 11. Z Ameriky. Tamže č. 11. Z Lutherovho spolku. Tamže č. 11. Z krajinského snemu. Tamže č. 12. Zo spolku „Tranoscius". Tamže č. 12. — Striezliví buďte! Tranovský str. 104—106. Zo života našich bratov za morom. (S podobizňami kňazov a obrazmi chrámov.) Tamže str. 136—146. Sosutá veža v Benátkach. (S obr.) Tamže str. 146—149. Z udalostí svetových. (Od 1. júla 1901 do júla 1902.) Tamže str. 149—151. O spolku „Tranoscius". Tamže str. 163—166. O kresťanskom evanjelickom povedomí v. Zprávu o V. ev. a. v. vnútorno-missiovej a pastorálnej konferencii str. 24—42. — Je redaktorom „Cirk. Listov" a „Tranovského".

(Jároši Pavel). († 2. sept. 1903.) Nekrology. C. Listy č. 10. N. Hlásnik č. 18. Rod. a Škola č. 9. Stráž na Sione č. 10.

Jasminová Mária. Pri rybníku. Obzor č. 2.

Jeltsch H. A Batizfalvi-tóhoz vezető út mint uj turista-út kezdete. V. Karpaty.

Jerome K. Jerome. Dvojnásobné pokúšanie. Sl. Nov. č. 163, 164.

Jesenský Fedor. Makar Čudra v. Gorký M.

(Pokračovanie)

Slovenský jazyk, živá starina.

Z reči slovensko-ľupčianskej. [1])

Podáva *Samo Czambel-Danielovič.*

sopúch, nádavka plačúcim ale dľa p. Gal. tak sa menuje i železná tabla na pripchávanie pece.

spečiť sa — zopreť sa nazad v chôdzi (kôň).

spopáckať — chytiť, prichytiť, dostihnúť.

sprostiť sa čoho — striasť, oslobodiť.

srdiť sa, hnevať sa.

srdití — zlostný.

srebať — piť niečo tak, že z úst (z pyska) ozýva sa „srebaňia" — hlas tesno vťahovaného pitia. I piť za cverničkou sa niekedy užíva v tomto prípade.

srieň — omrzlina, osuheľ (nikdy nie omrzlina čisto ľadová).

srkať — srebať, piť ako za cverničkou.

sršiť sa, v. pajedit sa.

stiahaňie ruke — zrobené; štiahaňí človek — zrobený.

strakačina — haluzina suchá.

suchár — vyschlý strom.

[1]) Vidz str. 418, 477.

súrit — náhlit.
súrka — náhlenie.
súrňi — náhly; súrna práca — náhla.
sušina — suché drevo na pálenie.
Šalabachter, nádavka mužským a užíva sa jej vtedy, keď niekto niečo zle spraví alebo pokazí.
* šalo — šialenec, človek bláznivých myšlienok.
šarak (koncové *k* sa ani v skloňovaní v *g* nemení) — húf, hromada.
šarapata — vzrušenie, zvada, nepokoj.
šašina, v. rákošia.
šašok — samopašník, pochábeľ, rozpustile behajúci; i ženským sa dáva názvu tohoto.
šebuťit — nedostatočne, povrchne, ukrývave hovoriť: Keť som sa jej opýtau, či je prauda, že sa povaďila z mužom, nuš len to tak zašebuťila.
šianať — šetriť, varovať si.
šibrinkovať — týkať sa, pohrávať: šibrinkovau s flintou do tích čias, kým mu ňevypálila.
šikovať — 1. viesť, 2. darit, páčiť: Dobre sa jej šikuje v službe.
šiplať — babrať, robiť nemotorne.
šiplavá robota — trpezlivosť a pozornosť vyžadujúca.
šíre — štverne.
šírovať — do štverní pripraviť (kone).
šišmať sa — obliekať, ustrájať: Skorejže sa šišmi! Potrebuje hodinu, kým sa ušišme.
škeriť, vyškierať — 1. pukať (škrupina na hrachy na fizolňach od horúcosti, alebo zrelosti), 2. cerit zuby, smiať sa.
šklabiť, šklabďiť sa — plakať. (Sloveso to označuje hlavne té pohyby tvári a zvlášte úst [otváranie ich], ktoré vidieť pri plači).
škrapa f., škrapáň m., v. rapa, rapavec.
škrapy, v. rapy.
škrata — špata.
škrek — hlas, jakým sa ozývajú kury, keď ich niečo chytá, drhne.
škrknúť v. ceknúť.
škrváčiť — ukracovať sa, nedopriať si ničoho, sporiť.
škrvútaňia — hlas povstávajúci v útrobách človeka: Škrvúta mi po črevách.
* škvírda — skupaňa.
škvrčaňia — zvuk, aký vydáva na pr. masť, keď sa praží; ale: Opškvŕkli mu vlasy — obhorely, opálily sa mu.
škvŕla — drobné, malé: Veďže ňekvič ťi škvŕla! (o prasati).
šlampa, šlompa — cundra.
šlampať, šlompať, šlamptať, šlomptať — 1. chodiť, 2. vliecť. Aňi je ňie hodná potom dome sa šl.; kytla sa jej šl. (po zemi).
šluchta — cundra,
šmacnúť — udrieť, ušibnúť
šmach: Prút prerezau jedňím šmahom — jedným zárezom;

svetlonos, keť sa nahňevá, letí vraj, jedňím šmahom — jedným smerom bez prestania.

šmatár — človek, ktorý nepravdu hovorí, alebo raz tak, raz ináč. Názvu toho užíva sa i na ženské.

šmatárit — luhať, nespoľahlive hovoriť.

šmihák, šmiholec — tenký, hybký prút.

šmodrchať i žmodrchať sa — pomaly ísť, vliecť sa, podľa sl. H. Galandovej slovo to značí i plahočiť, máčať sa bez potreby vo vode, v bahne alebo v sňahu.

šňapec — kus, úrez (slaniny obyčajne sa rozumie).

šňapiť, šňiapať — rezať, krájať: Zašňapiu si do prsta.

šóňať, zašóňať — šetriť, zavarovať.

špajovať na koho — zle hovoriť, zle zmieňovať sa o dakom: (na príklad dievčatá, chcejúc sa zaľúbiť tomu istému mládencovi, špajujú jedna na druhú pred ním).

šplechtať — máchať, čľapotať sa vo vode.

šrapcovať i šrapclovať čo — niesť, vliecť.

šťabárať — hrmotať, trepotať (obyčajne na blach).

šťabarc — buch, hrmot.

šťebotačka, šťebotové dievča, ktoré veľa rozpráva.

šťeť — prístroj na česanie ľanu a konopí.

šťetoliť — pchať.

šťiep: Drevo pokálau len tak na šťiepy — väčšie kusy.

šťíkať — 1. šparchať, 2. navliekať (gombičky na cvernu).

šťuchárit sa — namáhať sa, pracovať pri nedôstatku potrebných vecí, na pr. gazdiná sa šťuchári, keď nemá dosť dreva, masti, alebo k vareniu potrebného riadu, a takéto namáhanie menuje sa šťuchárčinou.

štverať, štverigať — chodiť, liezť, vláčiť sa.

štveňe — 1. šíry na kone, 2. Bruchband.

šubrať, šubriť sa —?

šudiť — 1. trúsiť, 2. klamať.

šuchoriť — šušťať (hovorí sa o trávnatých rastlinách obyčajne a menovite o sene).

šura, šurka, šurička — na hus tak volajú; na šura, na...

šurclovať — vliecť za sebou.

šušla, šušloš, tak menujú tých, ktorí hlásky c, s, z, vyslovujú ako poľské ć, ś, ź.

švacnúť v. šmacnúť.

švandra, — zodpovedá asi muž. nád. huncút.

šviholec v. šmihák.

šuchorina — kapustná hlava, ktorá nenie tvrdá dosť.

* Tarasa — ženská, ktorá sa nemá čím pýšiť a sa pýši.

tarasiť — nadurene zaklásť: Seno v koši bolo len tak natarasenô.

tapa — farbavej chôdze ženská.

targať sa — potáckať, knísave ísť.

temlov — veľažráč, alebo tučný, veľkého brucha človek; temlovica je r. ž.

temloviť — jesť, žrať.

fidlikať, -ovať — zle hrať na husle.

tlčo — človek, ktorý rozpráva bez poriadku a hocičo, dakedy však znamená i hlupáka.

tmíkať — zaclaňať.

* tolhaj — žrút.

trcmolit?

* trembel —?

trepák, trepuša, treperenda — ľudia, hovoriaci bez riadu a skladu, nerozmyslene.

* trezvák, nádavka muž. (Človek netriezveho rozumu?)

trgaňať sa s kým — trhať, biť.

trielit v. frndolit.

trkotať — rozprávať, klebetiť.

* trkvas — sprosták.

trlo — časť trhlice, pomocou ktorej sa seká, trepe ľan, konope.

trpák — človek nemúdry, užitočných vecí si nevšímajúci, nemotorný a pritom ešte i krivdy a útržky pokojne znášajúci.

trtáč — zadná časť ľadví.

trtalo: Chudí ako trtalo; trtalo chudô.

trti-frti na zlahčenie povedia takej osobe, ktorá má na pr. nové háby a nimi sa hrdoší: Jaj, aký hrdí (t. j. hrdo oblečený), trti-frti!

trtkom zaberať — bežať.

trulo — sprosták.

trušťiť: Skala mu truští pod zubama.

turbovať sa — premýšľať, hlavu si lámať.

Úhoriť — orať pod úhor.

ujha, citoslovo: Čože som to vykonau, ujha!

ujsť sa: Ešte sa ujde aj tebe z toho — dostane.

ukradnúť sa: Ukradlo sa mu...

ušluchtať sa — zamočiť, ucundrať.

uťešeňí — 1. naradovaný, 2. krásny.

Verestovať — riadiť, opatrovať, vychovávať: Verestovala som tie deti, aňi dve oči v hlave.

vetriť za dakým: Dobre sa ňezvetria jeden za druhým (ktorí sa veľmi radi majú).

(Dokončenie.)

Literatúra a umenie.

Učme naše deti rátať čiže Návod ku vyučovaniu prvopočiatnikov v počtoch. Obsahuje v sebe: Počtovanie číslami od jednoho až po tisíc, v štyroch jeden po druhom nasledujúcich kruhoch, a síce: od jednoho po desať, od desať po dvadsať, od dvadsať po sto, od sto po tisíc. Pre národných učiteľov, seminaristov, rodičov a vychovavateľov dľa názornej methody. Napísal *Gustáv Kordoš*. V Trnave, 1904. Tlačou a nákladom Adolfa Horovitza. Str. 151, 8°. Cena 1 kor. 50 halierov.

Rozumie sa, i táto knižka Gustáva Kordoša má tie výtečné vlast-

nosti, o ktorých zmienili sme sa vlani pri jeho Návode ku počtovaniu desatinnými zlomky, vyšlom tiež u Horovitza v Trnave.

Časopis Museálnej slovenskej spoločnosti. Ročník VII, číslo 4. Turčiansky Sv Martin, 1904.

Obsah: Reč, ktorou predseda Andrej Kmeť otvoril XI. valné shromaždenie Museálnej slovenskej spoločnosti v Turčianskom Sv. Martine 3. augusta 1904. — Miestne názvy. Zvolenská stolica. Baňsko-bystrický slúžnovský okres. — Podáva A. B—y. — Ľudová liečba v Terchovej. Podáva M. Vojtek. — Naše deti. Podáva Andrej Klimo. — Názvy náradia a nástrojov v Starej Pazovej. Podáva Benj. Kamenár. — Hádanky zo Spiša. — Malý archiv. Zápisnice. Soznam darcov Museálnej slov. spoločnosti.

Konstantín Jireček. Professor Konstantín Jireček, slavista-historik na viedeňskej universite, v minulom mesiaci júli mal 50 rokov. Z tej príležitosti v pražskej *Osvěte* vyšiel jeho zaujímavý životopis.

Konstantín Jireček po svojej matke je vnukom Pavla J. Šafárika, nám Slovákom teda už i preto nemôže byť ľahostajným. Ako syn Jozefa Jirečka a Boženy Šafárikovej narodil sa vo Viedni. (Pozdejšie, 1871, v pamätnom kabinete Hohenwartovom, Jozef Jireček bol ministrom kultu.) Už z detstva Konstantín zachoval si mnoho pamätihodného. Pobrab mocného niekdy ministra Metternicha (v júni 1859) náleží k jeho najstarším spomienkam. Vo Waaggasse, kde jeho rodičia bývali, stál i palácik Obrenovićov, z ktorého roku 1858 starý Miloš a jeho syn Michal vrátili sa opäť na srbský trón. Za rohom, v Marokánskej ulici, žil slávny srbský samouk, sbierateľ národných piesní a skladateľ slovníka, Vuk Štefanovič Karadžić. Pamätá i svojho starého otca, Šafárika. Po svojej ťažkej chorobe roku 1860 slávny pôvodca Slovanských Starožitností zotavoval sa v Rodauni pri Liesingu za Viedňou, v teplom kraji medzi lesíkmi a vinicami. Starec vysokej postavy býval vždy černo oblečený. So širokým čiernym klobúkom na hlave sedával v záhradnej besiedke, v jejž sklenenej kupole veselo bzučal rozmanitý hmyz, a zamyslený kreslil do piesku mappy balkánskych krajín a cyrillské i glagolské litery. Schádzal sa u neho celý kruh starších a mladších učencov. Do Viedne častejšie prichádzal z Belehradu dr. Janko Šafárik (Pavla J. Šafárika bratanec = od brata syn), srbský professor, bibliotekár, potom štátny radca, ktorý tu, v kruhu Jirečkovcov, hovoril vraj vždy čisto slovensky. (Syn Janka Šafárika, Pavel, v júli 1902 umrel ako titulárny srbský generál.) Dr. Hermenegild Jireček, strýk Konstantína, spisovateľ „Slovanského práva v Čechách a na Moravě“, dlholetý spoluredaktor nášho Licharda pri *Slovenských Novinách*, býval v jednom dome s bratom Jozefom. Slovanské styky Jirečkovcov vo Viedni boly široké, Konstantín už ako šuhajček z rodičovského domu poznal mnohých znamenitých predstaviteľov Slovanstva, z čoho iste zostaly mu vzácne dojmy na celý život.

Gymnásium Konstantín Jireček odbavil (1864—1872) na Teresiane, universitné štúdia v Prahe. Doma mnoho čítaval, v mladé roky svoje prečítal temer celý Časopis Českého Musea. Bol 21-ročný, keď vyšla jeho kniha *Dějiny národa bulharského*, po nemecky súčasne: *Geschichte der Bulgaren*, onedlho vydaná i po rusky, bulharsky a maďarsky. Habilitačným spisom jeho bola historicko-zemepisná štúdia *Die Heerstrasse*

von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe, 1877. Pomocou priateľských stykov svojho otca s generálom Rodićom, miestodržiteľom v Dalmácii, podarilo sa mu dostať sa do archívu bývalej dubrovníckej republiky, prísne streženého od rakúskej vlády. Tam pracoval v rokoch 1878 a 1879. Koncom 1879 Konstantin Jireček bol už v osvobodenom Bulharsku, v Sofii, ako generálny tajomník v ministerstve „národnej osvety". Zostal tam päť rokov. Bol i ministrom osvety v rokoch 1881—2. Prof. Jireček zná dobre prvú dobu osvobodeného Bulharska. „Ve Východní Rumelii — čítame v životopisných náčrtkoch Osvěty — vládli starožilové, v knížectví bulharském emigranti, Bulhaři, kteří žili prve v Rumunsku, na Rusi, v rozmanitých jiných státech anebo alespoň v stolici císařství osmanského, v Cařihradě. Byli mezi nimi lidé i s báječnou, nezcela objasněnou minulostí. První zima byla v novém státě jakýsi karneval svobody; lidé nevědomky hráli divadlo, horujíce v politických stranách a klubech, při volbách, na sněmech, v úřadech, v rychle se po sobě střídajících novinách, při úplné svobodě tisku. Bylo to něco podobného, jako u nás r. 1848. Při veřejných slavnostech intelligence tancovala národní tance třebas i na ulici. Klobouky a cylindry při tom špatně seděly na hlavách; bylo viděti, že jsou věc nová, na místě fesův a kalpakův. Rozkošná věc byl první dvorský bál v lednu 1880; hosté „opásli" buffet s báječnou rychlostí. Věci byly přirozené, ale cizinci v nich chtěli viděti nezralost a neschopnost nově osvobozeného národa." Medzi Rusmi, pracovavšími v Bulharsku, za čas bol i kňaz Chilkov, terajší ruský minister kommunikácie a po stavbe železníc v Turkestane a na Sibíri muž svetového mena; jeho projektom stavať železnice pomocou vojenských technických sborov Bulhari sa len posmievali.[1])

S úspechom začatej vedeckej práce Jireček nespúšťal sa ani v Bulharsku pri úradnom zaujatí. V roku 1884 vstúpil v Prahe na českú universitu ako professor všeobecných dejín, so zvláštnym zreteľom k slovanským dejinám. Od apríla 1893 je professorom viedeňskej university.

Divajúci sa zďaleka nazdali sme sa, že Konstantin Jireček opustil českú katedru k vôli Viedni. Ale — nie tak. V Prahe „na místě pilné literární a vědecké práce rozhostily se v universitních kruzích osobní spory a malicherné polemiky, s množstvím brošurek a článečků; tato polemická literatura vůbec je specialitou Pražskou... V Praze nezbývalo prof. Jirečkovi než uzavírati se před lidmi více než na východě... Ministerstvo vyučování povolilo Jirečkovi dovolenou na celé leto 1890 k archivním výzkumům v Italii a Dalmacii. Nehledě k této hotové věci, sbor professorský zvolil ho za děkana na rok 1889—1890. Koncem zimního semestru došlo však k roztržce pro jakousi malichernou universitní demonstraci. Prof. Jireček složil dekanát a dle úmluvy s ministerstvem odjel na jih... Pražané neučinili nejmenšího kroku, aby svého krajana udrželi v Praze. Zdálo se, že spíše s netrpělivostí očekávají odchodu jeho." Vo Viedni V. Jagić, ktorý po Miklosichovi prišiel na

[1]) Ako mladý človek kňaz M. Chilkov, aby sa vyučil železničnému dielu, šiel do Ameriky, tam pri Transatlantickej železnici vstúpil za obyčajného robotníka. Začal od kuriča na parostroji a prešiel všetky stupne železničnej služby.

katedru slovanských jazykov, usiloval sa vymôcť katedru i druhého slavistu. „Sbor professorský se rozhodl povolati historika, čímž, ač se o tom přímo nejednalo, obnovena katedra druhdy Kollárova. Na místo to povolán K. Jireček. Název professury zněl pro „slovanskou filologii a starožitnosti“, ale v podrobnostech nově povolanému professoru uloženo pěstování dějin Slovanův a jejich sousedův... P. J. Šafaříkovi byla nabízena universitní professura v Petrohradě a v Berlíně, — v Praze mohl býti toliko censorem a bibliotekářem. Vnuk jeho Konstantin Jireček, zasednuv na stolici českého vysokého učení, patřil k jeho skutečným ozdobám, — ale nebylo mu přáno, aby zůstal v Praze. Ačkoli jest muž mírné, zdrželivé, tiché povahy, ušlechtilých a uhlazených mravů, ačkoli se v každém postavení svém docela vyhýbal sporům, půtkám a všelikým osobním konfliktům, přece po několika letech na fakultě, kde působil, jedněm bylo po chuti, aby odešel, jelikož nebyl jejich stranník, druzí pak nehnuli rukou a neřekli slova, aby byl české universitě zachován.“ (Osvěta 1904, str. 790 sl.)

O značení Jirečkových vedeckých diel už viac ráz bola zmienka v Slov. Pohľadoch. Dnes je on prvým znateľom historie Balkánskeho polostrova. O prvej časti jeho spisu *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters* (v Denkschriften viedeňskej cis. Akademie, 3 časti, 1901—4) mnichovský professor Krumbacher, považovaný dnes u Nemcov za prvého byzantinistu, napísal: „Treba mi priznať sa, že znám málo vedeckých prác, ktoré na neveľkom priestore prinášajú také bohatstvo jednotlivých výsledkov a dôležitých všeobecných známostí a pri tom v rovnej miere vynikajú imponujúcim vedením, ďalekým rozhľadom a ostrovtipným skúmaním. Predmet je veľmi zapletený a kladie požiadavky, ktorých azda nikto iný zo žijúcich historikov alebo filologov nesplňuje tak, ako Jireček. Badateľovi pri tomto úkole treba znať nielen latinskú a grécku, menovite byzantínsku literatúru s ich jazykom, ale i juhoslovanské a románske jazyky a nárečia, ako i albánštinu a novogréčtinu; bolo mu treba sobrať rozsiahle a neľahko prístupné vedomosti o pozdnom staroveku a rannom stredoveku juho-východnej Europy; bolo mu treba vyznať sa vo všetkých otázkach diplomatiky a v právnych, hospodárskych, obchodných a administratívnych pomeroch krajín, ktoré boly pod vlivom hneď latinského západu, hneď grécko-slovanského východu a preto poskytujú obraz mnohonásobne premenlivý a ťažko objasniteľný. Pre pozdné rímske, byzantínske a západné stredoveké dejiny, pre národopis, topografiu a jazykozpyt Balkánskeho polostrova je to práca znamenitej dôležitosti; každý, kto sa týmito úkolmi zabýva, môže sa z nej mnoho naučiť.“ (Byzantinische Zeitschrift, 11, 1901, str. 262.) Podobných úsudkov o diele Konstantína Jirečka bolo viacej. V „Nyelvtudományi Közlemények“, jazykozpytnom orgáne Maďarskej Akademie, peštiansky slavista dr. J. Melich už tretí rok široko založeno vykladajúci zo slovančiny pošlé slová maďarského jazyka neprestajne odvoláva sa na tento spis Jirečkov: z čoho nasleduje, že v literatúre dejepisnej a linguistickej Melich nenašiel druhého diela, v ktorom by toľko poučenia bolo pre jeho predmet.

Šk.

Rok 1904. Sošit 9.

Slovenské Pohľady.

Dom v stráni.

Povesť.

Napísal *Martin Kukučín.*

XVI.

»Sriaď dom svoj . . .«

Paško doprevadil Jeru a Katicu až do dvora pod Grabovik. Katica sa ho celou cestou držala; šťastie, že sa mala koho držať. Slabosť ju zaujala, kolená sa jej triasly. A on nepozoruje jej muky a trápenia: on cíti iba sladkú tarchu, ktorá mu odvisla na ruke. Cíti sa šťastným, nekonečne šťastným, že jemu padla za podiel...

No jeho šťastie netrvalo dlho. Vo dvore sa ho pustila a bez slova zmizla v dome. Jera ho našla samého v bráne, ako sa chcel vrátiť do mesta.

„A ona?“ pýta sa ho zarazená. „Vari ťa ani neponúkla vojsť?“

„Veď tam spia“ — odpovedá Paško v rozpakoch — „čo budem búriť?“

„Predsa!“ A zobzerajúc sa chytila ho za ruku, začnúc tajomným hlasom: „Duša moja milá — kde sa mi podela! Nevie, čo robí, chodí ako v trapiech. Boh nás navštívil, chvála mu i sláva! Či sa jej bolo treba chytať cudzích plotov? Našly iné svoje šťastie: ani jej sa nebolo treba báť. Ale Boh zatemní rozum — a potom takýto kríž.“

„Teraz je daromná hodina banovať“ — odpovedá on a v hrudi sa mu rozširuje zvláštne teplo, celej bytnosti sa chytá podnikavosť a nová nádeja vlieva novú silu do srdca. „Nech sa utíši — a ja — ja som hotový. Dal som jej slovo, ja ho zadržím.“

„Tak hovoria statoční čeľadníci!“ zvolala Jera v slzách, nie od radosti, ale od žiaľu nad zmiznutým sladkým snom, nad zhasnutými nádejami. „Boh ťa požehná, lebo si sa ho nespustil! Ja som jej vždy letela k hlave, prečo to robí. Ale daromná robota — zaslepila ju sláva. A ona aká sláva, hľa!“

Paško iba pokyvuje hlavou. Radšej mlčí, aby nevyriekol niečo, čo by starú urazilo. Odobral sa od nej, pozdravil Katicu a hneď na druhý deň odišiel zase do služby.

Pod Grabovikom sa dosť skoro prestalo hovoriť o Katici a jej

nešťastí. Jedno nešťastie pokrýva druhé popolom zabúdania a hoc je nešťastie, poskytuje v istom ohľade uľahčenie.

Mate obľahol.

Polihoval od dávna; ak nebolo naliehavej roboty, zostával dlhšie v posteli, alebo pri ohnisku. Oberačku ledva že odtisol. Začalo ho hneď po oberačke kľať v pravom boku, a keď ho chytalo čím ďalej tým horšie, vybral sa k doktorovi. Ten ho vyšetril pečlive; čo našiel, neriekol, no Mati sa zdalo, že sa doktor zamyslel. So zvláštnou pečlivosťou hľadel mu do očí, otváral ich, prevracal, čo sa Mati zdalo byť divným. Konečne mu dal dákusi masť, pod ktorou mu hodne uľavilo. Tak prišly olivy, oberačka a mletie, práca, ktorá sa nemôže zaobísť bez gazdu. On sa zas dvíhal, premáhal, nechcel sa dať chorobe prevládať. Tohto týždňa konečne vyliali ostatnú putňu oleja do ohromnej kamenice. On povzdychol s uspokojením, že odtisol i túto robotu, pre gazdu tak dôležitú. No i zarmútil sa — nadišla ho predtucha, že je toto hádam ostatný raz...

„Ja som ho shromaždil, víno i olej — ale či ho budem užívať? Hádam ani predávať...“

A táto predtucha obletuje ho neprestajne, sťa bezočivá mucha. Neraz ho i v noci vyruší zo sna a nedá mu zavrieť oka do svitania. Sprevádza ho do pola, medzi vinice, teraz tak smutné a pusté; kladie mu otázku: či ozaj uvidí ešte kedy toto dejisko svojej práce, skropené jeho znojom, obrobené ťažkými mozoľmi...

A on vracia sa vždy znovu, prehliada vinice a polia, každý deň v druhom poli, sám samučičký so svojimi trúchlymi myšlienkami. Zdá sa mu, že je to potrebné, že musí ponavštevovať všetko, čo je jeho, lebo ináč by nebol spokojný, nemal by pokoja ani vo dne ani v noci.

Keď navštívil i ostatný kúsok vinice, už viac nevyšiel zo dvora. Vysedáva hodiny a hodiny, sám, v myšlienkach, na jasennom slniečku, ktoré sa prívetivo usmieva na modrej oblohe. Pozerá v tamtú stranu, kde je mesto, rozosiate po návrší, spokojné a veselé po skončenej oberačke. Šum mesta a spev, ktorý k nemu dolieha, zdá sa mu, že je pozdrav, ktorým sa mu vďačí rodisko na sklonku života. Slniečko skĺzalo za uhol domu, tôňa sa roztiahla čiernym flakom po dvore, pokrýva temer celú lavičku — a Mate sa sberá, berie hlavnicu, na ktorej sedel, lebo by ho kameň chladil, a vracia sa do domu do postele.

Nežaloval sa nikomu, nezdôveril sa nikomu so svojimi predtuchami a nikto si bližšie nevšimnul, čo sa to s gazdom robí.

No dnes na svitaní skočili všetci z postele predesení. Prebudil ho zo spánku prudký bôľ v boku, stenanie a výkriky ozývajú sa celým domom. Jera mu pretrela bok olejom, keď to neosožilo — tedy octom. Pozdejšie mu začala prikladať teplé obkladky. Keď ani tie nepomohly, ona stojí nad ním zdesená a zúfalá. Tu padla mu na tvár pruha svetla z odchýleného obloka, osvietila odrazu jeho zmučenú, vpadlú tvár. „Pre Boha, čo mu je! Veď neostala z neho iba tôňa!“

Starosti o dievku zaujaly jej celú bytnosť: ani raz si ho ne-

všimla ako svedčí, nespozorovala, že so dňa na deň hynie. Zavzdychala, chytila sa za hlavu a odvliekla sa do kuchyne. Vyhadzuje si na oči, že ho zanedbala... No zas sa vzchopila, vyšla na dvor, a hneď pred bránu, na chodník a poberá sa popred domy mužových bratov usedave plačúc.

Okenice na domoch sa otvárajú, z nich vyzerajú splašené tváre švagrín.

„A čo je, švagrina, pre Boha?-kde idete tak zavčasu...“

„Ah, duša moja milá, ide mi umrieť... Nemá chvíľky pokoja, ani odpočinutia: ako ho zahrúžilo. Ach, ja ubohá sirota...“

„Vari Mate!“ zvolaly švagriny. „Ja hneď, že mu musí byť čosi. Schudol na div. A kde idete?“

„Alebo po kurata alebo po doktora. A čo ja viem, nešťastná.“

Takto vykladajúc vtiahla do mesta. Vyburcovala doktora z najlepšieho sna — a vyrozprávala mu, s mnohými slzami, čo sa stalo. Z jej reči bol by si mohol doktor vybrať i dosť zrejmú výčitku, prečo ho neozdravil, keď ho mal pod rukou „dosť zavčasu.“

No doktor si nezariadil sbierku z takých podarúnkov. Pretrel oči, ktoré sú trochu napuchnuté od zdravého spánku, obliekol sa ako vedel a pobral sa pod Grabovík.

„No čo je, Mate! Vari si sa naľakal“ — začal on ako vždy bezstarostne. No Jere vyčítala mu z tvári, že ustrnul nad zovňajškom chorého. I z jeho otázok vyrozumieva, že v doktorovi je mnoho závažných obáv. Vyšetril ho zas veľmi pečlive, preklepal, prehmatal, preobracal na všetky strany. Z tvári sa mu ztratil i obvyklý úsmev a vysadol na ňu výraz zamyslenosti. Je zjavné, že je pohnutý, akosi rozčulený. Na púti svojej hľa zas sa stretol s problemom hynutia, pomíjajúcnosti.

Ale to je len chvíľkové hnutie. Zvyklosť a či pocit povinnosti prevládal zmäknutie a nemiestne úvahy. K chorému sa už obrátil zas svojím bodrým, bezstarostným spôsobom.

„Ako hovorím — ostať v posteli. Masť ti dám druhú, bude menej boleť. A čo je hlavné: treba sa posilňovať: jesť, piť. A neslobodno sa zaraz ľakať...“

„Áno, áno — tak j-,“ prisviedča chorý, ale tak, ako by prisviedčal na cele druhú vec — ďaleku, záhadnú, ktorú nik nerozumie, iba on, lebo ho zaoberá vo dne i v noci. Pozrel pritom na lekára okom, ktoré preniká do srdca, sonduje tajné myšlienky a city. Doktor sa odvrátil, aby zastrel rozpaky.

„Chudák, chcel by ozdraviť — nemôže... Masťou smrť nezaženieš. Takej masti niet v tvojej apatieke...“ A usmejúc sa smutne, doložil: „Ja som vám i tak povďačný, mám začo. Boh vám daj zdravia!“

Doktor uhádol, čo si pacient myslí, no neodpovedá. Potľapkal ho po pleci a doložil: „Statočný náš Mate!“

V izbe mu je dusno, ťažko: vytratil sa z domu chytro a uzkostlive, ako zlodej, obzerajúc sa, či zpoza dverí dakto naň nečíha s naliehavými otázkami.

Odľahlo mu, keď vykročil zo dvora. Pred ním stojí mesto po-

liate prvými lúčami slnka, ktoré vyskočilo zpoza prímorskej Planiny, kdesi v kroví podletel čierny drozd a so škrekom hodil sa do najbližšej húštiny. V povetrí čuť vôňu prebúdzajúcej sa zeme zo spánku a v údoliach a nižinách ťahá sa riedka hmla sťa priezračný závoj.

Vydýchol doktor s uľahčením a pod milým obrazom jasenného rána pozabudol na ten obraz tamdnu, obraz vädnutia a hynutia života ľudského.

No pred domom stojí Franić a ta ďalej Ivan, bratia nášho Matu. Čakajú netrpelive a zase v rozpakoch, že idú pripraviť doktorovi nepríjemnú minútu. Zakabonilo sa mu čelo, skutočnosť mu skočila pred oči a neúprosná povinnosť vysvetľovania . . . Číta im otázku, ktorá ich vyrušila z pokoja, na rozpačitej tvári. Ani nečaká, kým mu ju nastolia. Urobil ešte pár dlhých krokov a zastal pred nimi a začal, pokyvujúc hlavou:

„Ubohý Mate tedy chorý! V dutine brušnej a to na pečeni rastie mu novotvar povahy dľa všetkého malignej. On spôsobuje bôľ a ťažkosti pri trávení a budúcne zapríčiní ešte druhé príznaky a trápenia . . .“

Takto rád hovorieva vtedy, keď nechce prestrašiť okolie nemocného. A títo úbohí ľudia, s čiapočkou v ruke prestupujú s nohy na nohu ani na tŕňoch. Hltajú každé slovo z jeho úst. Každé samo v sebe dá sa ešte len akosi po biede rozumieť: no keď ich složíš do takej kytice, ako prvej pán doktor, znejú ti ako španielčina alebo nemčina a ty nevieš, čo si máš z nich vybrať.

„A čo je to, prosím, pán doktor?“ osmelil sa pýtať mladší Franić. „To ako že mu je ťažko.“

„Veru, sotva môže byť ťažšie,“ vyriekol doktor naradovaný, že preskočil, čo najhoršieho bolo. „Čo v ňom rastie, bude rásť čím dial väčšmi, i prekážať a mučiť. Bude i opuchať, možno . .“

„To akože umre!“ zvolal Ivan stiesneným hlasom, s úžasom v tvári

Lekár rozhodil ruky bezpomocne.

„Nedá sa vyliečiť — nijakovsky!“

„Lekár lieči, môj Ivane — Boh uzdravuje . . .“

„Rozumiem, pane, rozumiem,“ podotkol Ivan a pokyvuje hlavou.

Oba bratia sa zamysleli, pozerajúc do zeme, spriateľujúc sa s myšlienkou, že najmladší brat, kosť z ich kostí, ide byť vytrhnutý z rodinného kruhu. Zkadiaľ sa to rúti taká pohroma? kto ju posiela tak znezrady? Človek ako buk, zdravý a jarý — dorúti sa víchor a vyvráti ho sťa vekovitý buk i s koreňom . . .

„Najhoršie je,“ doložil doktor teskno, „že sa môže dlho trápiť. Úbohý Mate — skutočne mi je ľúto. Neviem, či je to náhoda a či čo, ale je raz tak, že práve na dobrých ľudí dolieha kríž a súženie, kým sa nesmiluje smrť. Lebo smrť v takomto páde je skutočne oslobodením . . .“

Na tieto reči človeka cudzieho, otvrdnutého cudzím súžením, bratia zaplakali a skľúčení vracajú sa do svojich príbytkov. Lekár im privolal ešte: „Nehovorte nikomu ničoho. Mohlo by sa mu dostať do uší a trápiť ho ešte väčšmi.“

Bratia len pokývali hlavou a obťažkaní novou ťarchou, čo im navalil život, vracajú sa k svojim prácam.

Doktor sa navrátil domov s istou úľavou. Shodil so seba ťažké bremä a starosť a naložil ho druhým na plecia. Matina nemoc ho morila ako mora, vedomie jej beznádejnosti ho tiesnilo. Teraz sa sprostil zodpovednosti, a s istou škodoradosťou si myslí: „A teraz sa oháňajte vy, ako viete.“ Iba ostal ešte v mysli trčať osteň nemilých dojmov, ktorými nasiakol hneď z rána. Milosťpani to hneď zbadala pri káve, keď ho videla, že ani nedrobí do kávy, a poťažkala si: „Vita dei cani! Nedala by syna na medicínu — radšej by ho utopila. Či je to povolanie, ako druhé povolanie? Nie, to je magazín cudzieho nešťastia a súženia.“

V pomere svojom ku Matovi nie je on už doktor, učenec, objektívny, na výške svojich známostí a povolania. Čo prospeje, že mu pozná chorobu, jej povahu, rozvin a budúci priebeh, keď je proti nej práve tak málomocný, ako tí, ktorí jej nepoznajú spôsobu a obyčají? I jeho nová masť nedoniesla žiadnej úlevy. Neskoro večerom musel sa znovu ustávať pod Grabovik.

„Ľúto mi vás bolo búriť,“ preriekol chorý, ledva vyrovnajúc tvár, skrivenú bôľami — „ale darmo: nemohol som ďalej; keby smrť prišla, zaraz, v okamžení, ja by bol najšťastnejší človek na svete.“

„Ach, drúže môj, čo to hovoríš!“ vykríkla Jera, hodiac sa mu na postel. „Čo mi to hovoríš! Ty by si nás chcel opustiť?“

„I na to príde rad, i na to — a nemysli, že je smrť najhoršia.“

„No — trpelivosť, Mate!“ teší ho doktor. „Tej noci si odpočinieš, neboj sa. Zajtra ti bude omnoho ľahšie.“

„Aby vás Boh uslyšal!“ zvolala Jere, složiac ruky.

Po injekcii nastala skutočne úľava. O chvíľu zaspal nemocný snom, ako všetci ubezpečovali, zdravým. Súsedia sa vytratili jeden za druhým, i domáci ľahli, s novými nádejami v srdci. Doktora vyprevadili s uveličením, ako vyššiu moc, ktorá utišuje bôle. No Jera, vidiac spiaceho muža, nemôže sa zdržať, aby nepodotkla synovi: „A ktovie čo bude. I doktor sa môže pomýliť, Boh sám vie, čo nás koho čaká...“ Švagrovia boli jej totiž sdelili výrok doktora, ktorí ju predesil a teraz hľa, prebudila sa v nej pochybnosť.

Po tomto prvom, prudkom útoku v chorobe Matinej nasledovaly dni tiché, bez útrap a súženia. Málokedy ho pochytil bôľ, že by bolo treba doktora ustávať. No vzdor tomu presvedčil sa už každý, že tu niet pomoci a uzdravenia. Vidno, že sú mu dni a hádam i hodiny sčítané... Nikto ho neodhováral, keď on sám zažiadal si vyspovedať sa. Ani Jera už nezaplakala. Očakáva v pokore a oddanosti, čo má prísť...

Po sviatkoch vianočných jedno tiché ráno zazvonil stredný zvon na veži, akosi divne, na jednu stranu, ako by zvonil na poplach. Kto má kedy, ide ku chrámu, kde práve má sa počať omša: a tu stojí už šedivý don Roko pod malým baldachinom, ktorý za ním nesie náš úslužný pán Dinko Lopatić. Miništranti, oblečení v bielych kamžiach, kráčajú popredku, vyzváňajúc horlive chrámovými zvoncami. Ich ostrý hlas rozlieha sa výstražne a hrozive akosi tichým

mestečkom — a každý, kto stihne, v posledný okamih pripojuje sa k velebnému sprievodu, modliac sa tlumeným hlasom ruženec.

Izba chorého je vyriadená. Stolík prikrytý obrusom, na ňom horiace voskovice. Don Roko vstúpil so sviatosťou a prislúžil ju chorému, nie bez pohnutia, ako členu cirkevného výboru a vzornému mešťanovi.

A už sa poberá celý sprievod hore chodníkom, mumlajúc modlitby, do chrámu, odkiaľ onedlho zavznel zvon, pozývajúci k omši.

V ten istý deň, hneď po obede, keď slniečko prívetive svietilo a na úsluní i hrialo, prímorská Planina, posypaná čerstvým sňahom, sa skvela ani na obrázku — v ten istý deň sobral sa šor Ilija Zorkovič, dobre vyobliekaný a okrem toho ešte s prehodeným ťažkým zimníkom na pleci, a kráča tým istým chodníkom v dolinu, kde sa ráno ubierala processia. Z obloka ho spozorovala Jera, zadivila sa, čo ten tu hľadá.

„Či vie, či nevie — ale jeho dievka je všetkému vina. Mohol i nechodiť, keby bolo v ňom hanby...“

Katicu vypravila na zadné dverce k strýcovi Franićovi a ona poupratujúc po izbe, čo myslela, že nenie na mieste, odišla za ňou. Darmo je — či je tak lebo tak, nemohla by mu pozrieť do očí,“ ospravedlňuje sa sama pred sebou.

O chvíľu začul Mate ťažké kroky šor Ilije popred dom na chodníku a potom po dvore. Zatíchly na chvíľu pred pitvornými dverami, až konečne sa obrátily k izbe, kde leží Mate. Nasleduje klopanie, na ktoré odpoveda Mate hlasom akosi stenčeným: „Napred!“

A už sedí pri posteli, pekne proti nemu, šor Ilija, utierajúc znoj s tváre a tyla. Zotavil sa po chorobe dokonale. Vyzerá temer mladší, než pred ňou. Nenechala mu žiadnej pamiatky, iba strach pred prechladnutím. Preto nosí toľké šaty na sebe a neurobí kroka bez svojho povestného zimníka.

„Veru tak, hospodáru, prišiel rad i na mňa. Dožil som, chvalabohu, Božie narodenie; a nenazdal som sa. Či dožijem Nový rok, neviem. V rukách Božích a nie našich.“

„Nevyzeráš tak zle. Môžeš sa i zotaviť ešte.“

„Oj, to je už niečo iného! Nie sme my z tých, čo sa vystrábia. My sa kníšeme, hýbeme, kým nám dajú. Keď raz obľahneme — nieto zotavenia... A ani si už nežiadam. Viem i ja, čo znamená sýtosť dní. Pri vás to bolo niečo iného. Vás zvaly povinnosti. U mňa sa i tá miera už naplnila. Všetko je odbavené — i povinnosti, i radosti, i žalosti.“

„Tak hovoria tí, čo nikdy nechoreli. Choroba ich ofúkne trochu a oni už hovoria o smrti.“

„A vy ozaj myslíte, že by ja mohol vybŕdnuť?“ zvolal Mate zadivený. „Ja vám neverím! Pozrite len na mňa dobre a súďte. Ja myslím, že ma smrť už poznačila: ako gazda ovcu, keď ju má vsadiť do svojho košiara...“

Šor Ilija slúchol. Ostýchavo akosi si ho prehliada. Jeho oko všade nachádza stopy neznámeho, ktorý už položil ruku neúprosne

na túto obeť... Všade znaky hynutia, rozkladu, smrti. Soznanie toho prešlo po ňom hrúzou, zpod ktorej nemôže sa vymaniť ani srdnatý a smelý . . .

Chorý sleduje bystrým okom každý jeho pohyb. Neušlo mu hlboké pohnutie hosťovo. Ono mu potvrdilo, že nádeje tu nieto . . . A tlela ešte, v úkryte, pod popolom iskrička, ktorá by nerada vyhasnúť. S nádejou očakával, že hosť neobjaví na ňom znaky smrti a neúprosného konca. No zas bol dosť silný, že sa nepredesil, keď soznal, že i tento človek, ktorý chcel klamať i seba i jeho, sám sebe musel uznať, že je tu smrť nevyhnutná. Už privykol myslieť na smrť, čakať ju bez strachu a bázne.

„A keby i tak bolo, nám nepozostáva, len čakať v pokore a oddanosti, čo prísť má. Všetko sú dary Božie — i smrť sama. Veď jej musíme podľahnúť všetci."

„To je pravda," prisviedča Mate. „Ani sa neprotivím, ale čakám a neraz ju i volám. Veď konečne čo je život? Mysleli by sme, že život trvá, kým nastane smrť: a ja myslím, že my počíname umierať ešte vtedy, keď chodíme po svete zdraví a čerství. Nádej za nádejou ťa opúšťa, žiadosti hynú a pomíňajú, na čom si si v mladosti zakladal, v starobe o to nestojíš. Tak poumiera pomaličky všetko, čo v tebe žilo, naostatok i priateľstvo. A keď vidíš pred sebou dlhú púť na druhý svet, srdce ti odpadne i od rodiny, lebo vidíš, že si na púti ostal sám, ubohý, nevládny — tak, ako keď si prišiel na svet. Nie div, že sa ti žiada odísť, kde ťa už nič neviaže."

„To je všetko pravda. Preto i tlie v nás vždy povedomie, že sme príchodzí na tomto svete," prisviedča šor Ilija.

Chorý pozerá povalu, ktorá od dakoľko dní predstavuje mu celý jeho obzor. O chvíľu doložil hlasom cele obyčajným, až šor Ilija so zadivením naň pozrel: „U vás sa tedy hotuje svatba! Ja sa vám radujem — daj Bože, aby bola na šťastie!"

Vystrel vychudnutú ruku a podal ju šor Ilijovi.

„Ja neviem, či môžem prijať radovanie," odpovedá šor Ilija, položiac svoju ruku, teplú, plnú života, do ruky Matinej suchej a studenej. „My nevieme nič určitého. A ty vieš sám, ako sú tie veci nestále. I vy ste tú nestálosť zakúsili, čo mi bolo ľúto. Nuž neteší ma šťastie mojej dcéry, ako by ma bolo tešilo, keby nebolo vyrástlo z vášho sklamania."

„O, to už nie!" zvolal nápadne živo. „U mňa sklamania nebolo: čo sa stalo, ja som to predvídal. A ďakujem Bohu, že sa stalo teraz, ďakujem vrúcne, že som dožil ešte, že sa rozpadlo, čo sa protivilo pravde a rozumu. Lebo stálosti nemôže mať, čo nenie prirodzené."

Šor Ilija neočakával tieto slová. Zarazily ho a zmiatly, ba zdalo sa mu, že sa skrýva za nimi výsmech a pohŕdanie.

„Ty, Mate, nemáš tedy veľkú mienku o mojom priateľovi Nikovi! Ináč by si banoval za ním . . ."

„To je niečo cele iného. Ja som mal o ňom veľkú mienku i vážil som si ho. Veď som mu dal prístup do môjho domu, sveril som mu moje dieťa, lebo som vedel, že je mládenec čestný. Ale som nedôveroval jeho podujatiu: protivilo sa rozumu a pravde.

Moja dievka nerástla do Dubčićovho domu! Bola by v ňom večite prílepok a hádam i na prekážku. Vaša — to je niečo iného! Ona je preň stvorená, preň odchovaná a obecaná. Ja by prvý ľutoval, keby nebola ona do toho domu vstúpila. Zato som sa vám radoval úprimne, od srdca, ako som sa málokomu radoval."

Šor Ilija bol oduševnený slovami Matu a zvlášte pravdivosťou a úprimnosťou. Málo chybovalo, že sa nehodil na kolená pred postelou a nevyobjímal toho, ktorý na nej leží a tak šlachetne s ním smýšľa a spolu s jeho a Dubčićovskou rodinou. No zadržal ho od takého výbuchu oduševnenia prirodzený styd, že by Mate mohol pomyslieť, že mu odobruje náhľady len preto, lebo sú jeho dievke na osoh. A potom bolo v jeho slovách a celom držaní i niečo hrdosti, keď vyzdvihoval rozdiel medzi svojím stavom a stavom statkárskym. Nebol si tedy istý, či by ho Mate i s týmto výbuchom neodsúdil a neodvrhol. Zadržal sa tedy a uspokojil sa tým, že mu ruku ešte raz stisol vrele a zadržal vo svojej.

„Ďakujem ti, Mate, od srdca ďakujem!" prehovoril hlasom dojatým. A potom doložil ostýchave: „A tvoja dievka? Teraz sa ti priznám, že som bol vo veľkých rozpakoch, keď som mal ísť k tebe. So strachom som sa blížil, či sa ty nenazdávaš, že som ja z nepriateľstva, alebo falše túto vec nastrojil. No teraz ťa ubezpečujem, že to prišlo bez môjho pričinenia. Samo od seba akosi."

Chorý mu prisviedčal s výrazom radosti v očiach, usmievajúc sa spokojne. „Veď i ja vravím, že to tak muselo vypadnúť. A ďakujem Bohu, že mi dal dožiť ten prevrat."

„A ver mi, Mate — ja som ani nezbadal, čo sa hotuje. Chodil k nám, ako indy, ba menej ešte. Ja, ako vieš, mám dosť iných starostí a o takéto veci nerád sa starám. Nech si v tom ženské rozhodujú samy. To sú moje zásady také. Keď som sa dozvedel, čo sa prihodilo, bol som nesmierne znepokojený: a dosť dlho som váhal, či nebude treba proti tomu s mojej strany zakročiť . . ."

„Nerobte, pre Boha! Či nevidíte zjavné cesty Božie?" zvolal Mate s hlbokým presvedčením. „Áno vo všetkom cesty Božie. Vaša choroba, jej návrat domov, všetko, všetko... A moja dievka? I ona najde šťastie, ak ho zaslúži a bude si ho vedieť vážiť. Oj, nebojím sa, i ona. Ale najprv treba vytrhnúť zo srdca márnosť a pýchu . . . A ak sa nevydá? I tak bude spokojnejšia, než tam, kam nepatrí. I jej sa trafí šťastie. Poznáte Bobićovho? Človek spôsobný, šanovlivý a dobrý robotník. Prečo by nemohla byť s ním spokojná?"

Šor Ilija sa uspokojil úplne po týchto slovách, ztratily sa obavy a rozpaky. Mate ešte doložil, ako by ho chcel ešte lepšie uspokojiť: „My sme toto všetko očakávali, i želali si — šora Anzula a ja. Ona je ženská rozumná a šlachetná — viem tedy, že vo veci nemohlo byť ani falše, ani nepriateľstva." A s úsmevom doložil: „Spýtajte sa jej, ona vám všetko potvrdí a prijmite moje radovanie."

Šor Ilija pohovoril si s ním ešte trochu a odobral sa od neho. Nie bez pohnutia vyslovil svoje „do videnia!" Mate tiež pokyvuje

hlavou smutne a doložil: „Odoberme sa my hneď nadobre. Kto vie, či bude stihu na to do videnia . . .“

Šora Anzula v ten istý večer išla do Zorkovičov spýtať sa, ako sa má Mate. Šor Ilija jej opísal jeho stav zúfalým.

„A doktor ešte nečaká jeho smrť!“ zvolala ona.

„Možno, lebo on bude vedieť lepšie. Ale mne, ktorý sa nerozumiem, mne predchodí viac mrtvý, než živý. Šťastie, že sa spriatelil so svojím stavom. Nieto pri ňom nárekу ani reptania: vo všetkom pokora a oddanosť do vôle Božej. Aká to šľachetná, vznešená duša! I vo veciach každodenných súdi tak statočne a šľachetne!“

Šora Anzula sklopila hlavu a potajomky utrela slzu, ktorá sa vyronila z oka.

„To je raz pravda,“ prerieklа hlasom dojatým, „dobrí nám umierajú. Tej povahy ľudia idú pomaly vyhynúť medzi našimi težakmi. Taký skvelý vzor a, môže sa povedať, bez nasledovníkov. Neraz sa pýtam, kam nás to dovedie, čo nás ešte čaká, keď takíto hynú a medzera za nimi ostáva prázdna? A bojím sa, bojím, že nás nečaká nič dobrého. V mladej vrstve nieto lásky ani oddanosti k hospodárom, ako bývalo pri starých. Vo všetkom sa ukazuje pokrok, i v módach, i obrábaní poľa — no v tejto hlavnej veci pokroku nieto a preto, verte mi, nieto ani blahobytu. Skôr ho je menej, než ho bývalo v staré, jednoduché časy. Už veru neviem, kam nás to povedie, kmetov i hospodárov, všetkých vospolok, tento dnešný moderný prúd, k dobrému sotva . . .“

Na druhý deň vybrala sa i ona pod Grabovik. V povetrí už cítiť južinu. Nebo sa v noci zatiahlo, nad Planinou zavisly šedé mrákavy, spúšťajúce sa nadol sťa dáke plachty. I more premenilo farbu. Včera ešte usmievavé modré s kresbou dlhočižných bielych pásov, dnes je ako z ocele a na hrebeňoch vĺn belie sa pena.

Ženské spozorovaly paniu, urobily v dome krátku trmu-vrmu, a keď poupratovaly kde-čo mohly, daly sa zas na útek. Katica by sa za svet nechcela ukázať na oči tej, ktorá s ňou zachádzala vždy dobrotive a vľúdne; s ktorou sa na terrasse Dubčićovského domu ukázala svetu budúcou nevestou. Čo ona myslí o nej teraz? Či vie ona, prečo ju jej syn tak nešetrne odsotil?

„Tedy ty tuná!“ začala šora Anzula, sadnúc na to isté miesto, kde sedel včera šor Ilija. „Vyrozprávali mi všetko, i doktora som si dala zavolať. Už nepotešilo ma, čo som čula. Jediná vec ma uspokojila: že ty máš odvahy a trpelivosti. Vidíš, že hovorím otvorene. S druhým by sa neopovážila tak hovoriť. Pri tebe vidím, že klamať bolo by zbytočné.“

„A načo klamať?“ odpovedá on s úsmevom. „Bolo by i bez osohu. Vidím i sám, rozumiem . . . A odvaha? Ufám sa, že jej bude až do konca toľko, koľko jej bude treba. Nemám sa čoho báť, lebo som sa odovzdal do vôle Božej. Nech ona naloží so mnou, jako ráči. Veď naostatok jediný pravý výdobytok na tomto svete je, čo sa dá dosiahnuť — smrť tichá a blahoslavená.“

„Ty si bol vždy filosof, môj Mate,“ usmiala sa pani. „Naši težaci vôbec radi filosofujú, lenže ich filosofia im nenie na osoh.

No ja mám s tebou jednu záležitosť. Keď sme takto sami, ja by zaraz . . .“

„Ja už viem, čo je to,“ usmial sa on a v očiach mu zažiarila čistá radosť. „Doniesli ste mi dobrú novinu, ktorú sme očakávali dávno . . .“

„Tak je!“

„Vidíte, preto i ľahšie mi padne umrieť. Spadla mi s hlavy ťažká starosť, veľké bremä. K tomu som sa sprostil výčitky, že sa má rozpadnúť pre moje dieťa rodina, ktorá má svietiť nášmu mestu, sťa nočná pochodeň ztrateným lodiam. Keby nie vy, kto vie, čo by sa bolo stalo, kto vie, či by neľahla moja hlava do hrobu pokrytá hanbou a posmechom . . .“

„Ty preháňaš, Mate. A vieš, že boly chvíle, kde sa mi zdalo, že sú súdení jeden druhému? A v tie chvíle bola som hotová i prijať ju do domu. No to boly iba okamihy. Pri prvom náraze stroskotala sa ich láska a oni sa rozišli sami od seba. Ja som v tom podpomohla iba natoľko, aby roztržka nastala čím skorej, keď už raz mala nastať. Veľkých prostriedkov nebolo treba: vidno, že svä̆zok nebol tuhý a trváci. Nuž viem, že tvoja dievka prežila sklamanie, trpké sklamanie. Bože daj, aby bolo ostatné. A teraz tú záležitosť!“ Pani sa popravila, aby mu mohla lepšie vidieť do tvári. „Bola som si umienila, že ju zaopatrím. Teraz je príhodný čas. Tu je vklad, ktorý som jej uložila v sporiteľni. Mnoho toho niet: toľko, koľko im bude treba pre začiatok . . .“

Položila mu knižku medzi prsty, no tie ju vypustily zpomedzi seba, ako by v nich nebolo sily. Tvár jeho prijala výraz tvrdý.

„Moja dievka to nemôže prijať,“ riekol on pevným hlasom, v ktorom zvučí stará odhodlanosť a hrdosť. „Vyzeralo by, že za odmenu odstúpila od vášho syna, a to by ju nectilo.“

„To je pravda,“ uznáva pani. „Mrcha ľudia by to dosť ľahko povedali.“

„A to by bola krivda, mojej dievke i mne.“

„Urobíme takto. Peniaze sú tvoje a ty ich darúvaš najmladšej dcére. Môžeš to spomenúť i v testamente. Tak by už nik nemohol nič povedať.“

„Hm,“ očima blúdi, rozmýšľajúc, po povale. „Ani to sa mi nepáči. Mne sú všetky dietky jednako milé: ťažko mi robiť rozdiel medzi nimi. Nechcel som im krivdiť za živa, bolo by hriešno krivdiť im po smrti. Potom vie každý, že ja neľutám kapitálov tajných, aby ich mohol pri smrti rozdávať. Každý by sa dovtípil, že peniaze pochodia od vás — že ste ma podplatili. Vy viete, že som bol z čistého presvedčenia proti tomu svä̆zku. Že sa roztrhal navždy, teším sa väčšmi, než by sa tešil bohvie akej náhrade. A potom v testamente luhať nedopúšťa svedomie . . . Vidíte, vec je nemožná. Ja by ju ani nespomínal viac, ak by ste pristali.“

Pani vzala knižku a jej tvárou rozlial sa výraz hlbokého smútku, hádam i zahanbenia. On ju nepúšťa s očí a chápe, čo sa asi v nej deje. Je mu ľúto, že ju zarmútil. „Odpustte, hospodarica, že vám nemôžem vyhovieť.“

„Takto sme sa nesjednali, môj Mate. Sľúbili sme si, že ostaneme priateľmi až do smrti. Vidím, že sme priateľmi neostali . . .“

„Nie je to tak,“ krúti chorý hlavou.

„Tak je to — lebo ty odvrhuješ môj dar. Medzi priateľmi sa tak nehovorí, ako si ty hovoril. Ani nieto medzi nimi takých malichorných ohľadov. Svet! Aký je to dôvod z úst človeka na smrteľnej posteli? Nie, takého človeka už neviažu ohľady na ľudské predsudky a mrcha jazyky! Povedzme do prosta, čo tebe bráni. Hrdosť je to, sedliacka pýcha . . . Nech vidí každý, že Pretúr nepotrebuje ničoho a menovite od pánov z Dubčićovského domu. Ani peňazí, ani priateľstva. Nuž dobre, ja som dlžnicou, ktorá svoj dlh nemôže už nikdy vyrovnať. Mojím vedomím sňal sa môj syn s tvojou dievkou, mojou pomocou sa s ňou rozišiel. Mojím pričinením je nešťastná a nezaopatrená. Čo si pomyslí svet o mne? Či sa neodvráti odo mňa s opovržením, že som ani neprobovala aspoň čiastočne napraviť, čo som zvinila? Ja som chcela vykonať, čo bolo slušné a spravedlivé. Čo svet hovorí, o to sa netrápim: aspoň v tom som prevýšila teba.“

Trpké slová panej pôsobily na Matu: snáď ešte väčšmi jej žiaľ, ktorý sa zračil v jej slovách. Stalo sa, čo by sa nikdy nebol nazdal, že sa môže stať: popustil.

„A keď vy takto, hospodárica, ja prijímam,“ zvolal živo a cíti v sebe uspokojenie. O ponížení ani chýru; zdá sa mu naopak, že vykonal, čo je slušné a spravedlivé. „Prijímam váš dar, i vložím ho do testamentu. Ale prosím ešte jednu milosť: aby sa mohol odobrať od vašich, ale od všetkých . . .“

„O, Mate, čiže si ma potešil!“ zvolala ona, tisnúc mu vrelo ruku. „Nech ti Boh vynahradí tvoju dobrotu! Práve som ťa chcela prosiť, aby smel prísť môj syn. Vidím, ako je nešťastný; nevie, ako napraviť vinu . . . Hoc ľúbi tú druhú od srdca, predsa nemá pokoja. Svedomie ho trápi a pečie. Oh, keby tvoja dcéra mohla nájsť šťastie, to by bola najväčšia radosť a úľava. Keby sa aspoň pomerila — odpustila . . .“

„Azda vyrovnáme i to. Smrť vyrovnáva všeličo . . . Aspoň oprobujeme. Ale treba trpelivosti a času, i prípravy a prehovárania . . . Keď bude všetko pripravené, ja vám dám znať, vy prídete všetci a ak Boh pomôže, rozídeme sa všetci priateľsky . . .“

Rozišli sa v najkrajšom súhlase. Matu našla žena a dcéra spokojného a tichého. Katicu hneď zadržal pri sebe.

„A čo je to s tebou, dievča?“ pýta sa jej, keď ostali sami, hľadiac na ňu láskave. „Ty si chorá a či sa zjedáš?“

Striasla sa v celej bytnosti, lebo dotkol sa razom rany jej srdca, ktorá ju pečie a páli a ktorú hľadí ona zatajiť. Ako ju zakryť jemu, ktorý je na smrteľnej posteli, hľadí na ňu očima, ktoré prenikajú hlboko do srdca. Všetka trpkosť života, blen a horič hrnie sa na jazyk prívalom: sama nevie, kde počať. Chcela by ten príval vyliať na dakoho. No on nenie na vine, veď ju múdre vystríhal. Ba predvídal tieto muky a teraz možno pasie sa na nich

so škodoradosťou, lebo sa vyplnily . . . Nie, to už nie! Jeho oko so sústrasťou hľadí na ňu. Neraduje sa, ľutuje ju.

„Veď vy viete, čo je," odpovedá ona, pridržajúc ten príval, ako len môže, aby ho neurazila. „Prihodilo sa mi, čo sa neprihodilo ani jednej. Vidíte sami!" Slzy jej navalily sa do očí, roniac sa rovno od urazeného srdca. „Dovoľte mi tedy plakať."

„A kto ti bráni plakať?" pýta sa jej. „A či som kedy nemal srdca k tebe?"

Ona mlčí urputne a v duši sa jej dvíha vzdor. Vzdor proti nemu i celému svetu, ktorý nepochopuje jej bôľa. Prameň sĺz sa vysušil a ona stojí pred ním s iskriacim okom.

„Tak by si mohla hovoriť, keby ja bol čomu na vine. Ja som ťa vystríhal — ale som ti dovolil, čo by druhý otec nebol dovolil, hoc som vedel napred, aký to bude mať koniec. A ty na mňa, ako by ja bol na vine! Nevieš ty, že to bolo riadenie Božie? Nevidíš ešte, že je to vykúpenie zo súženia, ktoré by bolo trvalo do hrobu? Aká zatvrdilosť nechcieť uznať, že bys' bola tam večite na prekážke! Nevidíš medzi nimi a nami tej priehrady? Ty hovoríš, že sme pred Bohom všetci jednakí! To i ja hovorím — jednakí sme, ale na svete tomto nie sme jednakí. Ani nikdy nebudeme, nikdy! Tráva nikda neprerastie bor, mach nikdy neprerastie trávu! Boh tak dáva, nech budú vysokí a mocní, ktorí rozkazujú, a zas nízki, ktorí žiadajú a poslúchajú. Keby nemal kto rozkazovať, vodiť a riadiť, boli by sme ako blázni, ako muchy bez hlavy . . ."

Ona stojí so sklopeným zrakom pred ním, ako skamenelá. Cez stisnuté pery neprepúšťa ani hláska, ani dychu. Prsia sa jej búrne nadúvajú zhrozením, že musí počúvať také kruté reči. Oj, rozumie ona tieto vývody, ktoré vymyslel svet, hrádze, ktoré nastaval svet. A čo ju do riadenia sveta? Či ona prekážala komu, aby ho riadil a viedol? Ona priložila svoje srdce, k nemu, nehodnému. Do jej srdca Boh nevložil priehrád, nenarobil v ňom priečinov, nezakázal: toho môžeš, tamtoho nesmieš ľúbiť . . . A predsa celý svet postavil sa proti nej. Nikto nepripomohol, nikto, nikto! každý podrážal nohy, kým sa nesrútila . . . A teraz žiadajú, aby im ďakovala, aby cítila povďačnosť, aby bola veselá a spokojná.

„Ty si ešte mladá, pyšná: moja nauka sa ti nepáči, lebo vyžaduje pokoru," poznamenal on, vidiac ten vzdor, ktorým dýše celá jej bytnosť. „Ty ich nepochopuješ a nevieš oceniť. Ale príde čas, kde prehliadneš a uznáš, že ti je na osoh dnešné utrpenie. To ti zvestuje tvoj otec, na smrteľnej posteli."

„A prečo by ma neobľúbil, keď som ja nízka?" odpovedá ona. „Ani vtedy som nebola vysoká, mocná, keď sľuboval, prisahal. A či som ho ja hľadala? Nevyšlo to odo mňa, nebola to moja nauka . . ."

Z očú jej srší oheň hnevu a opovrženia. Z jej hlasu znieje trpkosť, ale i nenávisť, čo cíti k nemu. Považuje ho za podliaka, zbabelca, lhára, ktorý ju zaviedol, na posmech uviedol.

„Bol zaslepený, ako ty teraz ešte. Oči sa mu otvorily, vrátil sa z kratšej cesty. A či sa vari nemal práva vrátiť? Veď tak urobili i mnohí druhí — mnohí i zo sedliackych synov, bez príčiny

a či odôvodnene. Prečo by to nesmel urobiť práve Dubčić? Hádam preto, že je bohatší od druhých! Alebo sa mal pretvarovať k vôli svetu! A čo by si ty bola vykonala, keby sa ti bol zošklivil? Ja už raz nechápem, na čom sa tolme urážaš!"

Katicu zarazily jeho dôvody. Hĺbka presvedčenia, ktorá zvučí v jeho hlase, prinútila ju vypočúvať jeho dôvody, bárs sú ukrutné, bezohľadné, bárs ju ráňajú a urážajú.

„A prečo mi to on nepovedal — rovno do očí!" zvolala náruživo, cítiac, že tratí pôdu a oprávnenosť. „Nemal smelosti! Svedomie mu nedalo!"

„Nie je tak — vidíš, i teraz mu krivdíš. Nechcel ťa uraziť. On čaká, že ho ty zanecháš a obrátiš sa k druhému."

Ona sa trhla a vrkla medzi zuby: „Koľká milosť od veľkého pána! Kto by sa bol nazdal! Ja už len ponechám jemu, nech sa on obráti k druhej. Nech bude šťastný!"

Slzy jedu a urazenej hrdosti vyhrkly jej z očí. A Mate na taký výbuch obrátil reč s druhej strany.

„Vidíš, dievča — dni sú mi spočítané, možno i hodiny. Rád by ťa uviesť do sveta, ako druhé deti, zaopatriť a umrieť v pokoji. Od teba závisí, aby vkročil pokoj zas do nášho domu. Drží sa ťa verne, vytrvale roky a roky, čaká trpelive, trápi sa a sužuje. Opustil dom a šiel do sveta za chlebom, aby ti pripravil miesto. Prečo ty nechceš jeho, keď si ho mohla chcieť pred rokom?"

„A keď nemôžem, nemôžem! Prečo ma silíte? Oh, čo by dala zato, keby mohla!"

Pýcha to bude skôr — pýcha, dievka moja!" zvolal on smutným hlasom. „Neuznávaš, žes' mu urobila krivdu — ale svoju krivdu jednostaj spomínaš. Srdce ti je zatvrdnuté, otrávené. Oj, nie je to láska, čo ho naplňuje: pýcha je to — nadutosť. Ešte ti raz privolávam: kto sa povyšuje, bude ponížen! A teraz choď, rozvažuj a vstúp do seba."

Nie, nepresvedčil ju. So vzdorom odišla od jeho postele. Vidno, ani on nepochopuje, v čom je jej šťastie; nechce pochopiť, zúmyselne. Že pristal, popustil! Nie — popustil naoko a na porúdzi mal druhých, keď ju odvrhne on . . .

No i rozhorčenie sa utíšilo; hnev ochladol, popustil. Už sa nemožno hnevať naň, vyčitovať mu, ktorý je navštívený krížom a súžením. Pred oči jej stúpila istota, že jeho dni sú spočítané, že sa mu prichodí uberať: ona ostane sirota, bez záštity.

Vari ešte najťažšie jej bolo žehranie materino. Ju pečie ešte horšie, než dievku nešťastie a jedinú pomoc vidí v tom, aby sa Katica na inú stranu zabezpečila. Keby sa zasnúbila s druhým, čím skorej, a čo hneď s Paškom, zdá sa jej, že potupa by bola hneď odstránená. Ľudia by zatíchli a nepretriasali ustavične jej dievku.

„Ako budeš sama, ćerce moja!" dohovára jej pod chvíľou. „Každý ťa skubne, sirotu, a sotí do kúta."

Dievka mlčí zanovite a len tu i tu trhne netrpelivo plecom, keď sa jej zunuje počúvať výčitky.

„Kto ťa obráni, keď z neho duša vypadne? A jeho je už na mále, duša moja milá! Keď pomyslím o čom žije, mráz ma prechodí. A ja že sa uchýlim k tebe od tejto vretenice. Kto s ňou obstojí, keď ona vezme kľúče do ruky?“

Katica naostatok skočila a utiekla do svojej komôrky. Tu sa hodila na posteľ a kde ju nik nevidí, vyplakala sa do dobrej vôle...

Mate dal si jeden deň zavolať písára a dvoch svedkov. V ich prítomnosti urobil svoj testament. Keď z domu vyšli, mlčanliví a vážni — dom ostal za nimi tichý a zamyslený akýsi. Ivana bez toho doma nebolo. Keď ich videl vchádzať, odbehol do poľa. Celou cestou plakal ako dieťa. Zaľahol naň ťažký cit osamelosti. Myšlienky a plány o samostatnosti o vlastných nohách zdajú sa mu dnes hriešnymi. Zdá sa mu, že sa prehrešil proti otcovi, že ich pred ním prejavil.

Až teraz pochopuje, že čo sa v dome robilo, nerobilo sa samo od seba. Čo sa honobilo, nehonobilo sa samo. Nie je dosť výnsť na vinicu a hlušiť motykou. Iní tiež chodia na vinicu a hlušia, možno mocnejšie od otca — a kde je výsledok ich práce? Niet ho — domy sa rozdelily, spustly — zahynuly... A on vybudoval svoj dom, postavil ho na mocné základy. On ho naúčal, ako robiť v poli, potom ako sa držať vo svete. V škole mu dal nauku, bárs on sám nikdy nechodil do školy. Vodieval ho do chrámu za ruku, naúčal ho k dobrému. Vystríhal ho zlej spoločnosti, bdel nad každým jeho krokom. Koľko ráz by bol pokĺzol, keby nie jeho múdra rada? I teraz by sa ponevieral dakde po Amerike a dedictvo by hynulo opustené. A ako s ním zaobchodil! Vždy šetrne a láskave. I keď karhal — karhal v duchu tichosti a lásky. Ako bdel nad jeho zdravím — v robote ho miernil, sám sa postaviac na postati, kde bola robota ťažšia...

Všetko to poschádzalo Ivanovi na um, idúcemu v trapiech do poľa.

„Už nemám otca — už nemám otca!“ zakvílil upenlivo, hodiac sa na holé kamenie v pustej vinici...

(Pokračovanie.)

Z pozostalosti Ondreja Bellu.

Spomínanie.

Medzi dvoma vŕšky
dolina,
ktože ma tam ešte
spomína?

Spomínala by ma
mamička, —
ach, už rastie na nej
trávička.

Hej, spomínal by ma
milý brat, —
na vojnu mu bolo
rukovať.

Spomínať ma bude
milý môj,
— ten, čo ma opustil,
Bože môj!

Dolu jarkom . . .

Dolu jarkom voda mutná —
jako duša moja smutná.
Odteč, voda, do Dunaja,
zabudnem ja na šuhaja.

Pieseň.

Kde ten mráz dravý, ktorý lúče radosti z oka tvojho polknul?
Kde i vichor rozzúrený, ktorý úsmev lúby strhnul s tvári tvojej?
Milostný úsmev strhnul a chmár trápenia čiernych nahnal v stráň lic?
Kde ten jastrab pažravý, čo vôľu tvoju spazúril, mať moja?
Zkalené žiaľom oko tvoje vyžmiklo z môjho slzu horkú;
Mraky tvári tvojej hodily stín v úslň obličaje mojej: mladosti [kvet zblednul.
Ako vták podstrelený, moja vôľa tak uletela s bôľom;
Nežli žuly Kriváňa, mňa väčšia zavalila tarcha a hruď tlačí moju!
Ako zem vnorí sa v noc trúchlu, ružové zapadne keď slnce,
Tak v tmu smútku padnul som ja, pokojné dni tvojho života [keď zapadly.
V súžbe keď zžieravej ta vidím, dobroto! lásko najčistejšia!
Komu vďaky vzdávať za všetko mám, šľachetné čo víri v srdci [mojom! —
Lútostne premietam si v mysli, či aj dnes sostupuje láska
V zeme končiny len preto, aby v obeť bola uvrhnutá?
Či aj dnes o mále jest borcov, čo tnú jej cestu ku prestolu;
A že jej sú večné dni, do žiaru stúpa na stvŕdenie ľudu stemnelému! —
Stvorenstva Pane, ty si nebo pripravil v každom kúte sveta,
Ale človek, svrabom hriechu nakazený, na peklo ho menil behom [všetkých vekov:
Nebeská kvitne blaženosť v jar, za sparna, v jaseň, pri sršni tiež;
Usmieva sa s ružovelou zorou rána; svitá pri večernom mrku,
Vynorí krásna z vôd sa hórnych; po chrasti šedej ruže leje,
S hájom voňavým sa druží; zo skaliny holej s úľubou sa díva.
Ovija zmárajúcu kvapku potu, čo vyžmiknul trud práce.

Vo sne pokojíku milostnému za prístojnú mladuchu pridáva sa.
Osládza suchú smidku chleba; obženik dvakráť chutným robí,
Len nech človek zloby dravčej dlabou nezasiahne po nej! —
Teba tiež, matko! blaženosťou Hospodin poozdobil vzácnou,
Ale živly neprajné sa rozpálily zlosťou: rozdriapaly ti ju.
A nielen že ti rozdriapaly blaženosť, ale za podnožu
Vrhnutá si celá, aby ohnusenú tvoji vlastní synia do hrobu ťa
[kydli!
I jak schnie mládnik na lipe, keď v koreň jej topor seknul zubom,
Usychá tak s tvojím život môj: ja pod návalom žiaľu kapem.
Ale rec, matko! či mráz zloby hltá ti pablesky radosti?
Plamennú ja dušu mám, v jej ohni mráz ten strovím.
Jestliže vichor hnevný stŕha s tvojich líc úsmev ľúbožiarny,
Prudké krýdla ducha môjho rozošľahám: rozmetiem ten vichor.
Akže ti jastrabisko vôľu pazúri, vôľu vymladnutú,
Duše mojej paľ v hrom slúčim, do výše sa vznesiem a rozdrtím
[dravca.
Keby len druhí synia tvoji rozumom pohli tiež, aj rukou
A sa do priepasti netečnosti nevrhali pomoc vyčkávajúci!
Komu si život dala, prečo život ten tebe nežertvuje?
Či dnes v zabudnutí leží, kto dal, — a kto dáva, tomu chvály pejú?
Ajhľa, veď priletela pomoc s neba už: máme plápol v mysli;
Srdce vierou opevnené; v ňádrach plnosť túžby; ramená tiež tuhé!
Odvahu treba odviazať len, strhnúť aj úzdy hnevu trapné;
Smelosť odzubadliť, duchu krýdla rozputnať; nech dľa vôle si lieta!
Hučiacim Tatier dolinami riekam kto vyťal korýt žleby?
Ak nie my, kto prinesie dni slávy tebe, matko drahá?
Kto prejsť chceš na druhý breh Belej, budeš-li čakať, dokým voda
Stečie, aby po suchu si potom kráčať mohol, a či prebrodíš prúd?
Vždy bol! je práce čas aj dneská, práve dnes rozhodujúci čas:
Nepokazený sme ešte národ, záškodníci naši podjedení hnilobou!
Reťaze shoď, čo ťa zaputnaly: vyrvi sa, odvaho naša!

Hájomil.

Tak ľud môj cudzím . . .

Jak jedľa šuhaj pšenicu žnie zlatú . . .
Ju v kríže kladie žnica rezká, šumná . . .
Zas s rebrovcom sa skrúca gazda starký:
Klas tučný, ťažký vezú v záčin humna . . .
A prídu hody! Posúch zo zadniny,
Jak uhoľ čierny, na stole si sedí;
Mu z brady trčia otrúb kostrubiny!
Čo? — Koláč biely vzali darmojedi
Si cudzocudzí, obličaj čo hnedý
Hrúd tvrdých nikda ani nevideli!
— Tak môj ľud cudzím žije život celý!

Hájomil.

Balkánska cárica.

Dráma v troch dejstvách.

Napísal

Nikola I. Petrović Niegoš,

knieža Čiernej Hory,

preložil

dr. *Ivan Br. Zoch.*

OSOBY:

Ivan-beg Crnojević, kňaz-gospodár Čiernej Hory a Zety.
Đorđe Crnojević, následník prestola.
Stanko Crnojević, vojvoda zetský, mladší syn Ivan-bega.
Knieža Dean, zemän zetský.
Knieža Perún, zemän zetský.
Danica, dcéra Perúnova.
Marta, jej družka.
Ibraim-aga, poslanec sultána Murata.
Vojvoda Lále.
Vojvoda Pipo.
Vojvoda Kráso.
Vojvoda Chóto.
Vojvoda Váso.
Vojvoda Oliver.
Vojvoda Dabyživ.
Vojvoda Kaleta.
Vojvoda Ostoja.
Kapitán Jovan.
Starec, prorok.
Ugleša, **Ivo**, } sluhovia Stankovi.
Guslár.

Prvý ranený. Druhý ranený. Officier. Prvý, druhý, tretí vojak.
Osman paša, Selim paša a jeden beg, zajatci.
Mužia, ženy, deti a vojaci srbskí i tureckí.

Deje sa koncom XV. stoletia v sídelnom meste Žabliaku a v okolí.

Dej I.

Výjav I.

Žabliak. Izba zariadená po vkusu XV. storočia. **Stanko** sám.

Stanko. Život je trápny, každý deň horší. „Nie tak, Stanko!“ vraví mi každý. „Nie tak,“ a to mne vravia! Ako čoby ma strážili, na mňa pozorovali, ako kebych bol upadol do blázinca, alebo bol previnil niečo veľkého pred súdom! — „Nie tak, knieža, len rozumne!“ Ako kebych bol pomätený; lež povedz, ako rozum sbierať v tomto hrade tak mračnom, tak trúchlom! I čert by v ňom rozum

potratil, ale tak chce tá naša múdrosť. (Sadá si.) Ajhľa, sadnem si, abych sa rozumu priučil, abych mohol ísť, keď tu rozumu dosť nasbieram, i ja medzi ľudí, aby mi rekli: rozumný blázon! Kde si, rozum? Jestli ťa jesto tu v tomto hrade pod sklepením, alebo tamhore pod črepom, oj, síď sem, aby videli ľudia, ako sa učí seďačky rozumu. Oj, šťastná Zeta! Tvojím najväčším synom bude Stanko, jestli len chce! .. Lež čo, či je mladosť moja nato tu, aby vädla, po vôli hlupákov prostred tohoto hradu?!

Túžim za slncom a za čistým vzduchom, túžim za koňom, žiada sa mi lovu i širokého krovu blankyta nebeského, oj, žiada sa mi do krovia upiecť si barana, oj, to je život a radosť opravdivá! Žiadam si dňa, žiadam si lásky, žiadam si sadnúť na mäkkej tráve, žiadam si sísť sa s ňou, milých okamihov, túžim po jej anjelskom hlase! (Kričí z jedného oblока do dvora.) Koňe, chrty, všetko nech je hotové! (Pre seba.) Na love som už dávno nebol. (Chystá sa, že ide na lov, i bere zbroje s klina, najprv strelu.) Táto strela je pre ľahké srdce, lež jestli sa medveď na mňa vyrúti (sníma krátky meč), uvidí, ako toto kole, a ak neuvidí, tak je zle! (potom bere kopiu). Aj táto mi môže pomôcť niečo! A teraz (zvŕtnuc sa na okolo), pomáhaj mi, dobrý Bože!

Milá mi je rudá zora i hmla jarného rána, keď sa pomaly trhá, pod paprškami slnca, kráľa dňa, keď oblapí vrchovec hôr a spúšťa sa po bralách, ako keď sa vrkoče milej rozsypú okolo hrdla.

(Prichodí **Đorde**, nesúc pod pazuchou trúbu rozličných papierov.)

Đorde. Zabral som sa k tebe; ty akoby na lov? A dosť je práce, dosť roboty; z rána je porada u otca Ivana; dávno ťa už nebolo v porade, ťažká si, preto ma poslal, abych ťa obznámil tu s týmito písmami. Zabral som sa tedy k tebe, a ty si sem došiel...

Stanko. Oj, nič zato, môj milý Đorde, nuž sadnime si, a ty rozpovedz, čo je vo veci. (Sadnú si.)

Đorde (podá Stankovi jeden hárok). To je smluva s Veneciánmi.

Stanko (prebehne to očima, potom pomaly napichne ho na kopiu, tak že toho Đorde nezbadá; k sebe). Smluva do čerta!

Đorde. Toto je z Dubrovníka...

Stanko (pre seba). Och, dosť mám tých republík!

Đorde. Knieža i páni toho slávneho mesta sa žalujú, že ich obchod trpí...

Stanko. Žalujú sa! Východ celý vyjedli, perper[1]) by im nikde ani čert neskryl, no ako vrany mrcinu, tak zbadajú groše; slúžia Turkom, slúžia cisárovi, jednak Kristovi i Mohamedovi a teraz by chceli i nás pojesť.

Đorde (dávajúc mu druhý hárok). Dubrovník žiada, aby sa zákon o cle uľavil na výrobky i na suroviny.

Stanko. To sú ich fígle, ich múdrosti. Len aby nás odrali, aby groše shabli, nám sprostákom vravia tí bratia: všetko, čo je naše, oj, to je i vaše, a u nich sa mínie všetko, čo je naše! (Prijme písmo a napichne ho na kopiu.)

---

[1]) V tie časy bežný peniaz v Dubrovníku, asi 28 krajciarov.

Ďorde. To je nie tak, alebo neznáš nič. Srbský je brat, zo srbského krbu každý syn milého nám Dubrovníka. Od vždycky nám je Dubrovník chlúbou, svojím bohatstvom drahým zálohom, múdrosťou hlava srbského tela; po celom Východe, po všetkých moriach ukazuje svetu hora sťažňov ich loďstva slovanské farby, ich smelý mornár spieva našu pieseň, do každého prístavu na oceáne nosia poctivosť našu so všetkých strán.

Stanko. Krivo prisahajú a zle merajú tí naši bratia západnej viery; Rím, to je ich viera, — priepasť, pažerák, do ktorého padlo naše bratstvo!

Ďorde. Ako komu, pre mňa nie; kto tak myslí, nech sa skryje, protivná myšlienka tá nech sa ztratí! Dubrovník ľúbi Zetu ako sestru, a ona ho pokladá za brata; práve tak, ako sú svoji s Horvatmi. Snáď má byť pravoslávie a latinstvo nášmu bratstvu hrobom? Prečo by nám mali byť Rusi bližší, alebo o vlas milší Bulhari. Alebo by mi snáď mali čierni popovia s oboch strán brániť, abych neľúbil, ako týchto, tak i horvatských bratov, tých sokolov?! Chráň sa robiť pre náboženstvo rozbroj: s bratom sa drž ruka v ruke! (Podá mu tretie písmo.) Toto nám píšu zo Smedereva, tam je bieda, tam je vzbura v národe Ďurovom, a všetko pre Irénu, mnohé krivdy sa tam robia!

Stanko (napichnúc na kopiu i toto písmo). Zlostná Grékyňa!...

Ďorde. Ľahko by mohol dobehnúť preto sám despot sem.

Stanko. Tak nech dôjde, ľahko je!

Ďorde. Ej, nie je, brate, práve tak ľahko; Turkom to nebude milé, cár (sultán) nám hrozí a na nás sa chystá; dobre je, vravia, striasť sa biedy, keď nám v tom druhý podáva ruku.

Stanko (málo zamysleno). Či by nám, bratku, v páde potreby nepomohol Venecián a tvoj tesť dóža?

Ďorde (dávajúc mu ešte niekoľko písem). Určite neviem.

Stanko. A to ostatné čo je?

Ďorde. Veci domáce (podáva mu štvrté písmo). A toto písmo tej noci došlo od Skender-bega s pozdravom celého albánskeho národa. Pomoc hľadajú, pre Boha prosia, aby im na pomoc doviedol jeden voj alebo otec Ivan, ja alebo ty, bratre, a že nám dobré odplatia dobrým.

Stanko. O, milý Ďorde, popros otca, abych ja išiel ta, no áno, či nie? (Objíme ho.) Môže byť, že tam získam slávy, a to mi rozhrieva hlavu. — Teraz idem na poľovačku z tohoto mraku, abych sa nadýchal sviežeho povetria z hôľ, a keď vyjdem na vrch Bobije, tam budem čítať této písma. (Ukazuje písma na kopii a spievajúci odchodí.)

Bánu Balši raz z večera
Padol prsteň do jazera,
Bán ho počal zaklínať:
Prsteň musíš nazad dať;
A ono hneď nemilostne
Zaklopí sa nad ním zlostne.
Vodo! — Balša počne kliať,
Nechcem ťa viac do úst vziať!
Od tej, vravia, že príhody

Nepil nikda kvapky vody,
Hrdla svojho hasil smäd
Len vínečkom naporäd.
Živio Balša i všetci junáci!

Ďorde (pre seba). To sú, hľa, znaky pomätenosti! (Zove ho.) Stanko! Čuj! počuješ, brate? (Stanko sa vráti.) Tie písma, ktoré si v svojej premrštenosti postýkal na kopiu, musím vrátiť rade!

Stanko (dávajúc mu s kopie písma). Hrom do tých písem, komu? ako? tu ich máš...

Ďorde (berúc písma živo). Tebe do nich málo; vidím, to je hodné tvojho mena!

Stanko. Každému svoje, a mne moje!

Ďorde. Tvoje je bláznovstvo a vetroplašstvo..

Stanko. A tebe, otcovi, — hej, panstvo!

Ďorde. Ty si náš, Stanko, a všetko je naše.

Stanko. Nemám nič svojho, čo by do oka!

Ďorde. Či môžeš tak hovoriť od hanby?! Dvory, majetok, kone, sluhovia, či nám to dosiaľ nebolo spoločné?

Stanko. Práve to mi je nie milé...

Ďorde. Otec Ivan blíži sa k hrobu; dokiaľ žije, nehovor o delbe, človeče, aby nebolo počuť, aby sa rozžialený otec nezarmútil! Všetko pôjde svojím časom v poriadku, potom sa ti od brata bratský diel dostane; vec je to prirodzená a cele jednoduchá.

Stanko (pre seba). Ani celé Srbsko mi je nie dosť.

Ďorde. A podľa okolností, v akých sa nachodí krajina, dosť je majetku. A keď bys' nemohol ostať so mnou pod jedným krovom, vezmi si majetok a koruna ostane mne.

Stanko. S tebou bych, brate, mohol nejako vyjsť, ale s latinkou nebudem nijako! Aby do našej krvi vošla čo len kvapka latinskej, do krvi junáckej čo len kvapka cudzia, to sa môže preniesť na potomkov, niečo ostane z toho vždy v rodine.

Ďorde. Ja som s ňou ešte len zasnúbený, ona ma čaká.

Stanko. Krv latinská je bledá, a táto krajina chce mať za vodcu toho, ktorý bude vedieť klať beťaha, ktorý národ kole. Mäkký je nesúci za gospodára [1])! Náš trón vyzdvihnutý až pod oblaky potrebuje chlapa s hromom v päsť,| ktorý si opáše šabľu ostrú ako blesk, dokiaľkoľvek nevyjasní sa nad našimi hlavami!

Ďorde. Bude ako Boh dá, brate! Človeče, veď som ešte nepozval svatov, a už ma ty, najbližší po rode, súdiš!

Stanko. Chcel bych znať, či tú latinku ľúbiš? Veď i tie sa môžu ľúbiť, ale ak ju neľúbiš, brate, pre Boha, nerob, aby sem prišla! Latinka nenie pre teba, Ďorde, lež našská žena, našského smýšľania, a jesto dosť domov našich, máme dosť ľudí vojvodov, kniežat i vladárov, a u nich krásnych dcér, plných ctností. Nejdem ďaleko, ja poznám dve: dcéry kapitána Jóvu i kniežaťa Milija sú krásne, opravdové vladárky, krvi junáckej a krvi zdravej.

---

[1]) Gospodár = vladár Čiernej Hory.

Ďorde (pre seba). Tie nech budú pre teba, ale vedz teraz, ako to zle padne duši, keď sa týka náklonnosti! Preto ťa málo i ja bodnem. (Na hlas.) Oj, tie sú hodné, nemajú chyby v nijakom ohľade. Keď bych latinke vrátil prsteň, s druhou by mohol byť šťastnejším, s jednou odtiaľto; chceš znať, brate, s ktorou? (Stanko sa strasie.) Zpomedzi vznešených, z komonstva matkinho! To je krása i milota!

Stanko. Povedz jej meno!... povedz!

Ďorde. Danica! (Odíde.)

Stanko (sám). Čo?... azda moja? Oj, do sto hromov! Zo základu ide sa vyvrátiť Ivanov dom! Danica, povedal! či ona, či nie? Oj, ženy, ženy, jedovaté hady! Snáď ti len iskry z Balšovej koruny netrblietajú tvojím srdcom i umom, Danica? Ach, matka, matka, ty si všetkému príčina, keď si ma rodila a dala život, že si ma obdarila najprv bratom, abych musel trpeť teraz toliké muky! Prečo si dala Ďorďovi prvej život, keď nemáš dve koruny?! Tá, čo ju nosí náš otec, nech mu bude na biedu! S prvorodzenstvom ho to právo čaká, tak to povedal rozdavač korún! No ten rozdavač korún dal mne kvet, na ktorý som sadol ako motýl, kvet, z ktorého sa pije život, kvet, z ktorého sa vylieva rieka medu po okrášlenom poli mojej mladej duše, kde láska pučí a sladké nádeje... Čo teraz? (Zove.) Sem sa niektorý! (Vojde Ugleša.) Na lov nejdem! (Proti Uglešovi.) Nuž, a čo tu ešte stojíš! (Stanko odkladá zbroje i zamyslí sa.)

Výjav II.

Prichodí **Danica**, veselej tvári, za ňou služobná, ktorá jej nesie pláštik a plný košiar jedla. **Danica** vezme pláštik i kôš, položí na stôl a dá rukou znak služobnej, aby odišla.

Danica. Ešte večer prichystala ti láska tvojej milej matky na poľovačku toto jedlo, a moja ťa, Stanko, bude sprevádzať.

Stanko (zbadajúc Danicu, živo sa zvrtne a strhne). Už tu, tak včas ráno — odkiaľže, naša nevesta?!

Danica. Tá je vo Venecii, ja som Danica. (Podáva mu ruku.)

Stanko (uhybujúc sa). Preč odtiaľto, klamná stvora!

Danica (veselo k nemu). Stanko! môj Stanko!

Stanko (dupne nohou). Preč odtiaľto!

Danica (zastane si). Čo?!

Stanko. Oj, ty čert v anjelskej podobe!

Danica. Na vznešenú osobu ani knieža nekričí! Čo ti je?

Stanko (chytí ju za ruky, a hľadí jej zblízka do očí). Čo je? Že kryješ v svojom oku hlboko zločin nevernosti! Ach, oči ženské, falošné oči, z ktorých klam za klamom svieti! Cez vaše oči sa kolú prvého hriecha lúče, a srdce vaše je širšie nežli svet...!

Danica. Blázni sa!

Stanko. Tvojmu je dosť mámenie koruny! Ďorďova koruna? ha, čo je biedna koruna oproti silnej mojej láske?! Však ti povedal: budeš kňahyňou?!

Danica. Knieža, koruna, cisárstvo — mne je nič, keď sa niekto dotkne mojej poctivosti!

Stanko. Z nás dvoch vybrala si si jeho?

Danica. Nie som!

Stanko. Si!

Danica. Slovo zemianky: Nie som!

Stanko. Naozaj?

Danica. Nie, nie! Nikdy!

Stanko. Ba hej . . . práve teraz on sám to hovoril . . .

Danica. Čo ti povedal?

Stanko. Že tvoju krásu zbožňuje.

Danica. Knieža Ďorďa každý pozná, že nepovie o žene slova slabého, nesmyselného. Či knieža, vladár, smie hovoriť o ženskej hlave to, čo nenie? Nie! Naše zemianstvo je na to prísné!

Stanko. Ty jeho prevysoko ceníš?!

Danica. Cením vždy ako vladára a junáka plného ctností, a preto vravím, že je nie v stave povedať o mne zlej reči.

Stanko. On ťa zbožňuje a ľúbi silne!

Danica. Na to som mu nikdy nedala práva, ani nikomu druhému . . .

Stanko. Okrem mňa; oj, ty najkrajšia medzi ženami. (Chce ju objať.)

Danica (ho odbíja). Ty si zlý, Stanko, kto by to myslel!

Stanko. A ja som, milá, smrtný strach podstúpil. Toť mi Ďorde riekol, že teba ľúbi, preto vášeň žiarlivosti zachvátila srdce toto, srdce moje, kde ty sama vládneš.

Danica. No a prečo mučíš teraz takto moje srdce, ktoré len pre teba bije, ktoré je čisté ako lúč zo slnca! Ja môžem byť milou svetu, ja sa páčim, toho netajím, ale moja ruka a moje srdce ostanú večne len tvojím majetkom! (Stanko ju chce bozkať, ona sa bráni.) Ani jedna koruna ani jedného cára, ani vidiny a bláznivé nádeje, nikdy by ma nezaslepily, ani neomámily, ani neoklamaly!

Stanko. Oj, aká si krásna!

Danica. A ty si zlý . . .!

Stanko. Čo som ti povedal, teraz mi je ľúto! Teraz sa pomerme, našu hádku skryme pred každým, aby sa o nej nikto nedozvedel . . .

Danica. Ale mňa bolí . . .!

Stanko (ruky skladajúc, chce ju bozkať). Ale keď ťa takto prosím . . .

Danica (bráni sa a podáva mu len ruku). Eh, teraz nechcem . . . ruka je dosť!

Stanko (bozkávajúc jej ruku). Či ostal ešte máčik hnevu?

Danica. Ani máčik.

Stanko. A teraz môžeš sama ľahko vidieť, že tento dvor nenie pre mňa! Tuším, že sú plné kúty nejakej zlovestnej sily zlých duchov, a nad tebou že sa niečo osudného vije . . ., a ja bych mohol naskoro niekam odísť, mohla by ma myšlienka nadísť, že ťa niekto ľúbi. V tej myšlienke bych sa zabil, alebo iné, boh zná čo, urobil!

Danica. Kam bys' išiel, povedz mi, drahý!

Stanko. Hneď ti poviem, anjel milý! Ale bych ťa chcel prvej poprosiť: abys' zanechala miesto svoje pri dvore a poprosila moju

drahú matku, aby ti dal dovolenie. A ty choď domov do Beri-
slaviec! Chceš? povedz, ..oje jahniatko? Ale si vykonaj dovolenie
obratne, vídavať sa bude e tam často.

Danica. Pre tvoje ... íšenie prvé sú starosti mojej lásky; zajtra za zory idem domov.

Stanko. Môžbyť, že ja už zajtra pôjdem do krutého boja, Danica drahá! Kastriota Turci pokúšajú, i na Albaniu vzťahujú ruky, a chcú i na nás!

Danica. Aj ja pôjdem ta!

Stanko. Nie, poklad môj! Vojny sú pre mužov, ženám svoje, nám sú kopie, naše sú meče, vaše sú slzy, váš je plač.

Danica. Šabľu bych ostrú i ja opásala, keby Turecko s nami vojnu počalo, borbu bych krvavú a zúfalú na smrť a život, borbu junácku i ja bola v stave podujať, len aby nám milá Zeta ostala slobodnou!

Stanko. Popri ženskej nežnosti, popri kúzle oka tvojho je tvoja láska k rodu hlboká!

Danica. Srdce sa mi činé cele malým, ale keď by sa rozihralo... oh, vtedy bych, drahý môj, rada bola, kedykoľvek sa spomína Zeta, že by mi bolo srdce tak vysoké, ako je modré nebo široké, tak priestranné, ako je celý svet, aby v ňom mohla celá Zeta byť a večne trvať!

Stanko. Ty si opravdivá Černohorka!

Danica. Mojej domoviny osud je horký, a čím je horkejší, tým ju vrúcnejšie ľúbim, jej na oltár dám krv i obete! A vám mužom nech bude heslom, aby tento stav dlho netrval... Staré Srbsko i Braničevo, i Dalmáciu i Bosnu tlačí cudzia, dravá sila, milé Srbsko hynie, despot Janko sa zapredal Maďarom, a syn Hercegov sultán-cárovi! Srbská zástava veje už len na týchto našich krvavých bralách, Ivanova mocná ruka drží ju samotná s velikou námahou... Och, kebych bola mužom!

Stanko. Bude mužov dosť. Keď horí v prsiach devíc taký plameň za Srbstvo, čo muž-junák všetko nevyvedie?!

Danica. Ja verím na budúcnosť Zety, ako na symboly našej svätej cirkvi! A keď mi na um prijdú tieto myšlienky, alebo keď sa rozpomeniem na minulosť, ufám sa, že sa Zeta vzkriesi i všetko, čo nám cudzinec odcudzuje. Lebo čokoľvek malo Srbstvo slávneho, čo malo svätého, čo malo veľkého, či to všetko nevykolísala Zeta?! Na zetskej roli vyklíčil prvý vladársky strom srbských vladárov! Od Vladimíra až do Ivana, koľkokoľvek bolo Srbov a stránok, všetko to stalo do chládku toho stromu a svilo sa v kolo srbskej jednoty! Junákov, vojvodov, kráľov, bánov, cárov, županov, svätých, kniežat i državníkov, zákonodarcov i kňazstvo, všetko to dala Srbstvu milá Zeta. Zeta je hniezdo srbskej sily!

Stanko. Tak je, tak!

Danica. A teraz sa bojím, lebo už predlho tu s tebou stojím; zaiste už tvoja matka vstala.

Stanko. Počkaj ešte trochu, Danica moja! a povedz, keď Zetu tak ľúbiš, povedz, život môj, či mňa ľúbiš a jako?

Danica. Ako slnce, ako oči, ako život, ako že som, ako lúbi kvet rannú rosu, ktorá mu padne na lístky, vášnive, horúce, vznešene, hrozne, strašne, nežne, silne, poctive, mocne po černohorsky a — bláznive! (Pobozká ho rýchle na čelo a živo odíde.)

Stanko (sám). Keby mi to nebola riekla, závidel bych jej lásku k našej domovine Zete, ale teraz, nech plynú dni môjho blaženstva, môjho sveta — ja som najšťastnejší zo všetkých ľudí, šťastnejší od vtáčkov i letáčkov! (Prichodí Ugleša.)

Ugleša. Knieža Dean chce . . .

Stanko. Nech sa mu páči! (Ugleša odíde, Dean vchodí.) Tak včas ráno? môj dobrý knieža! (Rukujú sa.) Chvalabohu, dúži si!

Dean. Ruch času, vojny, borby, tisíc trampôt, to ma, knieža, sronilo . . . a sily moje ustávajú, tak som opadol, že ani z domu nejdem!

Stanko. V tebe ešte jesto dosť horúcej krvi!

Dean. Veľmi málo! No, chvalabohu, s poľany ešte môžem na koni sbehnúť.

Stanko. Tak, tak, starý junák! Každý živý kráča ku hrobu. A odkiaľže teraz?. . .

Dean. Z porady. Gospodár tam s nami sa radil o pomoci, ktorú žiada Kastriot. Hojne chce ho podoprieť, a tak tento rozkaz vydal (ukazuje mu písmo), aby išlo vojsko bez odkladania, a že by si ho ty so šťastím ta viedol!

Stanko. Či je to pravda, knieža, čo vravíš? Oj, chvalabohu! Ja idem tedy do Kroje?[1]) Krásna to vesť, moje šťastie! Dobre je, dobre, že ma držíte niečoho schopným, a keď nemyslíte, že som jašo alebo blázon na biedu rodine a na nešťastie! Koľko mi dáva otec vojska?

Dean. Mnoho, ako keby sám chcel ísť! Myslím, že i sám kňaz k tebe prijde. Ja musím odísť chystať vojsko, a on ti sám dá nariadenia, poučenia i radu.

(Knieža **Dean** odchodí, a s druhej strany prichodí **Ivan-beg.** **Stanko** ho veselo prijíma, bozkávajúc mu ruku, potom donesie mu stoličku.)

Stanko. Ó, ako som ti povďačný, otče, že ma posielaš do pevnej Kroje, kde vojuje Skender-beg; to boly moje sny!

Ivan-beg. Šťastlive choď, milý synko, do krotkého Epiru, ruka Boha spravedlivého nech vojsko tvoje ochraňuje! Náš spoločník Skender-beg je na mukách od Turkov; jestliže podľahne, i nám je v tom okamihu vykopaný hrob! Ale ponáhľaj sa a odveď mu niečo môjho vojska. Turci sú pod hradbami slávnej jeho prestolnice Kroje.

Stanko. Koľko vojska mieniš mi dať, ja bych to rád, otče, hneď vedieť.

Ivan-beg. Dve do tri tisíc ľudí, a tam, synko, bude, čo Boh dá!

Stanko. Dosť je dve, polovica jazdy, daj mi, otče, vyberancov, a potom onedlho počuješ, čo povedia ľudia!

Ivan-beg. Synko, buď len opatrný! chráň si hŕstku tých nebo-

---

[1]) Kroja, sídelné mesto Jura Kastriota v Albánii.

rákov, a varuj sa oslavy, varuj nápadov! Albánskej veci poslúž živo, ale Čiernej Hore poslúžil bys' zle, ja ti to, dieťa moje, iskrenno poviem, ak by si nasadol niekde nepremysleno; no vojsko chráň ako svoje oči! Tam sú vrchy, široké polia, mestá, hradby, aj riek jesto, varuj sa všade v táboroch zlej vody a zlého nocľahu, i prevelikého umorenia a pochodov veľkých! Ťažko je postupovať, keď jesto chorých, a Černohorci, keď vidia, že ich ty šetríš — a to je ľahko — pôjdu s tebou do boja i do pekla! A keď zbadajú, že majú na čele junáka, vždy získajú krajine slávu. Lebo je na našej strane drahý človek, a sila naša visela by na tenkých nitiach, kebych nebol šetril ľudí v bojoch. Tak i ty, synko, šetri ľudí, jestliže chceš, aby bolo šťastie s tebou. Ach, kebys' vedel, čo i nás tu čaká, lepšie by si cenil ľudí. Posol sultána, kata nášho, Ibraim-aga, došiel sem, hrozí, straší a hovorí, aby sa naše vojsko teraz neposielalo do Albánie; ak neslúchneme, že Čiernej Hore vojnu ohlásia, keď Albániu pokoria — teda šetri vojsko, oči otvor! Nás je nie mnoho, nás je málo, naše ubolené Srbstvo už upadlo tak, že hrsť ľudí tejto Hory má zastaviť turecké vlnobitie?!... To by bol div, vravia! Celé kresťanstvo nás opustilo, strach zavládal až do severa, všetci sa naľakali izlamského zvera. No ale vedz, všetko to závisí od odhodlanosti, lebo bez smrti niet vzkriesenia! Slabých a chabých do pút putnajú, ale pred junákmi cúfajú i ostrej prírody ľudia, to mi ver, na moj' pravdu, synko! Keď sa muž odhodlá, že umre za svoj národ, za svoju vieru, za svätú vec, za korunu, slávu nám odobratú, sám Boh bude mu na pomoci, a ešte môžeme všetko napraviť! Zeta zase započne kolo — celého Srbstva kolo, kolo pyšné! Bohu sú milí slobodní ľudia, a ktokoľvek sa borí, kto sa trudí, odpláca národu svätý dlh, ale bojko priťahuje sám sebe rabstvo!...

Stanko. Turci teraz veľmi sa rozložili, a nás Balkáncov vždy niečo delí: národnosť, náboženstvo, rôzne zápletky!...

Ivan-beg. Preto sme pre každého mäkkými! Ale keď by sa pri nás spozorovala svornosť, ver mi, dieťa moje, ako je Boh nad nami, darmo by sa ktokoľvek vrhal na nás! Nášho srdca, našich vzletov niet vo svete! Och, Balkánci, och, národy, och, junáci — čo vám je?! Dnes tak stojíte, že vás každý ľahko môže pošliapať... Ale keď by sa tí junáci sviazali bratskou svornosťou, mohli by dočkať na šable či Východ či Západ!

Stanko. Či vieš, otče, čo roztrhalo jednotu národov, ktoré teraz plačú a bedákajú roztrhaní — bez slobody?

Ivan-beg. Krátke rozumy v minulosti a sebectvo vladárov, našich cárov Simeona, Zvonimíra a Dušana. Trhali si všetci traja jeden druhému državy, rozvadili rodných bratov pre svoje chúťky, koruny a slávobažnosť, nechtiac žiť tak, ako bratskí bratia žijú, ale v zlý čas poodorávali jeden druhému cárstva polia! Keby bol Srb povedal Bulharovi, ako svojmu bratovi: Srbsko je moje, Bulharsko nech je tvoje, a Horvat, brate milý, tebe tvoje, a mne moje, a oproti tvojmu nepriateľovi stojíme Srbi tak ako Horvati, a tí oba, keď by boli povedali Srbovi: Srbe, daj nám ruku, s tebou vďačne budeme trpieť každú muku, a všetci traja keby boli Grékovi u-

znali starú múdrosť a žili ako s dobrými súsedmi na svojich hraniciach, druhé vtáčky by dnes spievaly od Olympa do Drávy a pomútené národy skvely by sa zdravými myšlienkami! Tak nebolo, a teraz, hľa, čo sa robí? Do pút viaže prekliaty cudzinec všetkých troch!

Stanko. Nemci i Maďari pomáhať budú tomuto kraju, Turkovi sa už zopreli a s Jankom na odpor postavili.

Ivan-beg. Nech nás Boh chráni i od Nemcov i od Maďarov! Vlci menia srsť, ale nikdy svoj starý zvyk! Útrapy, muky nás čakajú, samotní sa budeme musieť biť; niet smrti bez súda, ani slobody bez upenia!

Stanko. I Skender-beg usiluje sa teraz, jako ty, otče, oslobodiť sa zpod tureckej nadvlády.

Ivan-beg. Preto posielam teba ta a bratskú mu podávam ruku. Ale, synko, hľaď dobre, abys' mu pomáhal v jeho mukách. Ešte si mladý a netrpezlivý, preto pozor, kam ideš, aby si neutrpel porážky od arbanáskych vojov. Nevrť sa sem-tam, ale ako chlap sadni medzi ľudí, drž sa všade ako sa svedčí na stáleho človeka! Nemysli si, že ťa v spoločnosti tvoje postavenie vyhovára: knieža si, ale vždy ucti, synko, práva človečenstva. Knieža sa rodí ako všetci smrteľníci; knieža je opravdové ten, kto vie, a od kniežaťa-nevedomca niet osohu ani domovine, ani krajine. A drž sa ako domáci i po činu i po krvi. Keď bude boj — a to ti buď heslom — hľaď, abys' bol prvým! Keď sbor bude radu držať, ty gazduj s rečou, a keď čo povieš, to nech niečo platí. Človek od človeka všetko prijíma, muž sa každý deň učí, dobré príklady len mužom osožia. V korde drž si Černohorcov, ale nežne a zručne, i pokáraj i pohladkaj, tak budeš môcť s nimi všetko. Vec albánsku objím, drž ju ako svoju; a nad tebou odstupujem Skender-begovi celú moju moc. Poslúchaj ho ako mňa, a slúž mu teraz verne; choď, buď opatrný, všetko pre všetkých, a hľaď, abys' meno svoje nepoškvrnil! (Odchodí.)

Stanko (sám). A teraz abych sa chystal... Toto nie je viac žart! Príležitosť presláviť sa poskytla sa mi. O, pyšní nosičia čalmy [1]), krvopijci Osmanlie, snáď myslíte, že niet proti vám nikde junáka?! Naše kone sú besné, naozajšne vycvičené, šabľa naša dobre seká a kopie naše rovno letia; aj u nás jesto tátošov i tátošíkov, uzdou ich nedrážime, keď nastane kucapaca! Boj bijeme bez panciera, a budzogáň nás nezastraší! A jestli ma staré šťastie na sultána nanesie, nastrašený svet prestane sa viac pred ním triasť!... (Prichodí Ugleša.)

Ugleša. Zo dvora ti oznamujú, že dnes večer knieža Đorđe pripravuje tebe na poctu kolo, celý Žabljak sa síde. (Odchodí.)

Stanko (sám). Ihry, kolo i spev, a cvičby v tábore, to všetko ľúbim, ako keby sa mi z tej vravy Danica prihovárala. (Ugleša prichodí.)

Ugleša. Posol tureckého cára Murata prosí dovolenie, aby mohol predstúpiť; čaká vo dverách.

Stanko (pre seba). Nevhodný čas vybral si Turek! Ale nechcem,

[1]) Šatka, z ktorej sa urobí turban, okrútiac ju okolo hlavy.

aby sa žaloval. . Och, ale sa snuje a niečo pradie!... (K Uglešovi.) Posol cárov nech vstúpi. (Ugleša vyjde; vstúpi Ibraim-aga, klaňajúc sa po turecky.)

Ibraim-aga. Skromne sa klaniam a ruby bozkávam druhému stĺpu krutej državy bega Ivana, cára-junáka mladšiemu synovi — úcta i šťastie!

Stanko. Úcta cárovi i cárstvu, ktoré liahne drakov! Dobré zdravie i tebe. (Rukujú sa.) Prvý raz ste, ago, našim hosťom? (Dá mu znak, aby si sadol.)

Ibraim-aga. Do vašich pohostinných krajov prichodím teraz prvý raz s plným srdcom sladkých nádejí k dobru a pre pokoj dvoch vladárov, tvojho otca i môjho cára!...

Stanko. Veď je pokoj stály medzi našimi državami...

Ibraim-aga. Ale niekto chce, aby tiekla krv!

Stanko. Ale kto to, aga?!

Ibraim-aga. Ty znáš dobre: Každý človek, ba i slepý dobre môže vidieť, za čím idete! Ale čuj, knieža, na moj' svätú vieru, po pravde božej víťazstvo nebude na strane toho, ktorý počne vylievať krv: mocnú cárovu pravicu ste vypustili, a svoju ste dali Krojskému zbojníkovi!

Stanko. Nie je on zbojník, ale kresťanský vojvoda!

Ibraim-aga. Janko vojvoda je sluha cársky!

Stanko. Hŕstka ľudí, dobrovoľníkov černohorských, mu je celá pomoc!...

Ibraim-aga. Nie... ty to preháňaš! vojsko! zástavy! Ako som to tu počul — oj, tu sú znaky čo najhorších okolností; na miesto pokoja nastáva teraz vojna!

Stanko. Už ako chce. Nech bude vojna. Kto má pravdu, nech rozsúdia šable!

Ibraim-aga. Ej... krv ľudskú je zle rozsýpať! a kto prevezme zodpovednosť za rozbroj?

Stanko. Krvou ste zaliali i koňské šľapaje hen od Asie do pol Europy, načo by ste šetrili ešte kvapku našej, keď janičári poklali svet?! Odkedy sa starajú vlci o dušu!? Nechaj tak, aga, starú múdrosť i vaše bájky a posmešky! Vám neišlo nikdy o pokoj, tretiu čiastku sveta držíte, a vždy ešte chcete byť väčšími.

Ibraim-aga. My ideme len po vôli Božej, my sme nie vinní, že sme lepší. Ruka prorokova dáva nám silu, ktorou náš cár svet osvája; šťastie pre svet, keď bude náš. Svornosť zavládne potom medzi ľuďmi, noci tiché zamieňať sa budú s tichými dňami, zviera nebude chcieť zla zvieraťu, vôl vola nebude klať, koniec bude všetkej nenávisti..

Stanko. Môž' byť, ago, vy myslíte tak, ale svet sa nedá tak ľahko smotať ako ručník, a hybaj s ním do kapsy! Kresťania sa vynasnažujú, vidíš, krvavú borbu s vami priviesť ku koncu...

Ibraim-aga. Kresťanstvo bláznivé — slepá rája! Cár vraví, nemôž'... nemôže? nechce! Šarvátkami slabými len viac sa rozhnevá cárovo srdce, a borba trvá. A čo je pre nás tá vaša borba? Len malý žart! Kresťanstvo padá vždy viac a viac od Carihradu

do Budína; čo je nie v hrobe, to nám robuje, vyjmúc tejto vašej malej krajinky.

Stanko. Vy môžete zase do Sýrska odísť!...

Ibraim-aga. Do Viedne musí náš sultán dôjsť, zasadnúť v Ríme i v zlatej Prahe, a potom pošle Moskvu do čerta! To píše Božia kniha, korán.

Stanko. Ja viac nepoviem ani slova, lebo by sme ľahko mohli dôjsť do hrubého. Vieš, ty si náš hosť — Bože chráň, aby si sa rozhneval v mojom dome!

Ibraim-aga. Tak nehovorme o vojne, bojoch! A keď už nemôže byť ináč, a ty si sa odhodlal ísť do Kroje; ale nejdem ďalej...

Stanko. Kde je teraz sultán?

Ibraim-aga. V Stambule, knieža, dobre mu ide.

Stanko. Vravia ľudia, že je Stambul krásny.

Ibraim-aga. Dôstojný, aby z neho cár súdil nad celým svetom!

Stanko (pre seba). Ale ani vtedy nám!

Ibraim-aga. Okrášlený je krásne tisíckou chrámov. Ach, veď sme my Turci vedeli, že je Stambul korunou sveta. Výsosť našej slávy ho hľadala, naša svätá viera ho našla! Čo by bol svet bez Stambula? Čo Stambul bez junákov? A junáci-domorodci či by boli bez Turkov?! Dlhá to bola borba medzi krížom a koránom, ale svätý korán zasnúbil sa so slávnym víťazstvom nad krížom... Besne boli rozvadení — prečo? nie je div! — dva symboly, dve viery, všetko pre krásny Byzant! (S nadšením.) Oj, Stambule, večné mesto, plné všeho veľkého. Ty si šťastlivý, keď ťa cár Murat drží v svojich mocných rukách. Tak je, mladé knieža, Stambul je hlavou všetkých miest a našou slávou, prameňom moci a veľkosti, svedkom junáctva, našej súcosti!

Stanko. Veží uhlastých, ako u vás, niet nikde, taktiež kúpeľov, okrášlených triemov...

Ibraim-aga. Ach, ešte niečo jesto, knieža, tam, čo sa môže nájsť len v Stambule, a to sú krásne ženy, s ktorými si sladia junáci život, ktorý posvätili svojej viere; oj, tu je kŕdeľ hurisiek!

Stanko. Vravia, že máte dobrých koní?

Ibraim-aga. My ľahko letíme na divých koňoch, a máme i arabské, ktorých beh je rýchlejší od letu lastovičky, na ktorých mizne priestor a dá sa nekonečnosť dostihnúť. Na nich sú ľahké sedlá; keď letia opravdová strela!

Stanko. Vaša viera je voľač tupá, ostatné je všetko lepšie.

Ibraim-aga. Viera naša nás bodrila na poli boja. Ach, viera naša je čistá ako myšlienky samého Boha! Prvé reči prorokove vravia: že je v nej bratská svornosť! Naša viera nám donáša z nebies mnoho divov, preto je Turkovi, keď umiera za ňu, smrť milá a ľahká. Ona nám dáva silu, že všetci umierame bez žiaľu, sľubujúc nám večnosť plnú radostí a sladkostí! Oj, kebys' znal, mladý knieža, čo raj chystá pre nás Turkov — pre najškaredšieho z Turkov — toho bohatstva za živa ani cár nemá. Ach, sladko je byť Turkom! Človek inšie čo môže byť? A že si ty, mladý knieža, nie Turkom — žiaľbohu! Ach, kebys' mohol chlípnúť medu našej viery, nášho dina

(náboženstva), a kebys' pocítil dobrotu nežného srdca nášho padišacha! A kebys' videl Stambul, i dutiny i štíhle minarety! Čo je proti tomu Žabliak i kostolík v Ponare?! Čo je Zeta pri priestranstve celej našej Rumelie? Čo je malá Čierna Hora proti Bulharsku a Srbsku? Čo je Lovčen proti Balkánu? Čo je Ivan proti Padišachovi? Syn Ivanov, ty si malý — syn sultánov, bol bys' väčší! Čo je mať len jednu ženu? Čo je mať len jednu snúbenicu? Čo je sokol, keď nemá krídla nežných jarabíc?! Čo osoží borba, čo muky i bláznivý odpor — keď máš voliť medzi kráľom a sluhom?! (Vstávajúc.) Aman! Ohlušujem tvoje panstvo; lež čo chceš, knieža? Každý chváli svoje. Kto vidí slnce, nech ho hreje, a kto nevidí, nech drhce zubami!

Stanko (zamyslený vstane tiež). Kedy sa vraciaš, Ibraim-aga?

Ibraim-aga. Radšej bych bol — Boh mi pomáhaj — kebys' ma ani teraz nebol videl! No natoľko mi je cesta milá, ver mi, že som ťa pri tejto príležitosti poznal. S veľkou zvedavosťou bude sa ma vypytovať cár o tvojej osvietenosti, knieža.

Stanko, Azda počul cár o mojej osobe?

Ibraim-aga. A čo by cár neznal? Pozná celý svet! Vie, že si človek, kvet junáka! Zná, že má beg dvoch synov, a že je starší milý latincom, a ty že si chlap, strom horský, že si podobný begovi, vojvodovi junákov. Ja, môž' byť, zajtra odchodím . . .

Stanko. Cez Berislavce ťa cesta vedie, ta ma pozval knieža Perún na obed. No keď bych sa tam zdržal, ohlás sa, aga, aby sme sa videli a ešte si raz tam posedeli. I dnes večer budeš nám hosťom, a budúcne — ako Boh dá! (Ibraim-aga odchodí.)

Stanko (po dlhšej prestávke). Kráľ! . . . Rumelia . . . Balkán . . . alebo sluha . . . náklonnosť cárska . . . ostatné otázky . . . tak sa mi zdá . . . v Carihrade niečo zamýšľajú . . . O tom o všetkom musím sa agu vhodne povyspytovať . . . (Chodiac sem-tam po izbe.) Čo je Zeta oproti priestranstvu Rumelie? Čo je malá Čierna Hora oproti Srbsku a Bulharsku? Čo je Lovčen oproti Balkánu? Čo je Ivan oproti padišachovi? Syn Ivanov, ty si malý — syn sultánov, bol bys' väčší.

(Opona spadne.)

(Pokračovanie.)

Timoleon.

Napísal *Ondrej Kalina.*

1.

V starom Grécku mestá a strany viedly mnohé zápasy medzi sebou, neprajúc si navzájom politickej prevahy. Čo dávalo ideálny podklad týmto bojom, bola láska k svobode a nenávisť k tyranii, čili samovláde. Starí Grékovia pojem a predstavu svobody ovenčili

skvelým nimbom pravdy, dobra i krásy. Srdcia ich v pochopovaní svobody bývaly často predráždené; a za tým, jako to býva, nasledovalo zase otupenie.

Keď boli národom politicky ešte zdravým, v Korinte istýsi Timofanes usiloval sa po tyranii. Pochádzal zo znamenitej rodiny korintskej, a bol veliacim generálom tejto neveľkej respubliky, jejž občania obchodom a priemyslom nashromaždili mnohé poklady, ktoré krásy milovný národ vynakladal na plody umenia: na stavby, sochy a obrazy, na rozkoše a rozmarilosť žitia. Timofanes, čo do povahy, bol prudký a búrlive smelý; nebezpečiu vzdoroval s veselou mysľou a žiariacim okom. Medzi ľudom nižším (ktorý už to považuje za česť, preukázanú sebe od ľudí vznešených, keď neopovrhujú ním) bol obľúbený, lebo ináč vedel byť vľúdny a štedrý, a miloval prepych.

Proti nemu stála v obci mocná politická strana, majúca korene vo vrstve zámožného občianstva, na čele s Timoleonom, mladším jeho bratom, ktorá dávala bedlivý pozor na počínanie Timofanovo. Každý jeho krok vážila a posudzovala s nedôverou.

Sám Timoleon povahou velice líšil sa od staršieho brata. V mladosti študoval filosofov, a dosiaľ rád býval pritomný, keď sa mu naskytla príležitosť, na ich ostroumných dišputách. Srdce jeho bolo nežné; a brata svojho, vzdor tomu, že sa náhľady ich v politike nesrovnávaly, miloval úprimnou bratskou láskou. Jeho vrodená energia a ctižiadosť výchovou utvárila sa v ňom na prísnu zásadnosť a nenávisť tyranov. Rozkošníctva v jedle a pití nemiloval; i ačkoľvek jeho telesná ústrojnosť bola slabá a zavčasu porušená, pri riadnom živobití býval čulý, usilovný a vytrvalý pracovník.

*

U Timofana hodovali raz jeho priatelia; reč zašla o politických protivníkoch.

„Jak odporní," zvolal Timofanes, „sú mne títo ľudia! plní malichcernej zášti: ktorí všetko posudzujú, vo všetkom na odpor sa stavajú. A k nim, bohužiaľ, pridal sa môj brat".

„Timofanes" riekol jeden z jeho priateľov, dôstojník vo vojsku, „ty, zdá sa, nie si si toho vedomý, že v rukách tvojich spočíva moc, a že ľud je ti naklonený. Toho večného rečnenia o svobode je po krk sytý, nevidiac zvláštnych výhod z nej. Kebys' bol uvažoval o tej veci, hľadel bys' doista silou zlomiť odpor protivníkov a zbaviť sa ich navždy. My, tvoji priatelia, sme ti dušou i telom oddaní; a za vojakov ti ručíme!"

Timofanes zamyslel sa a mlčal.

„Ale budeš-li otáľať," pokračoval po chvíli priateľ, „oni teba predbehnú. Vec beztoho dospieva k tomu, že dnes-zajtra obecná rada pozbaví ťa velitelstva nad vojskom. Vieš, čo vykonal kedysi Trasibulos, súc v podobnom asi položení, jako ty dnes?"

„Neviem" odvetil Timofanes, zrudnuvší pohnutím.

„Trasibulos bol vladárom, tuším, nemýlim-li sa, v Orchomene. Keď jednu dobu začali mu vyrastať nad hlavu protivníci v obci

a nevedel si s nimi rady, tak že vladárenie sa mu už zošklivilo: v tej nesnádzi vypravil poslov o radu k Periandrovi, ktorý bol tyranom vtedy v našej obci. Tento slynul na široko-ďaleko svojou múdrosťou a učenosťou, ktorá mu zadovážila čestné miesto medzi siedmimi mudrci Grécka; a týmto ináče i brat tvoj obetuje zápaly. Keď prišli k nemu poslovia, Periander vyviedol ich do poľa, a tam hovoril s nimi o celkom iných veciach: o nebeských telesách, o Homerovi, o morskej plavbe. A medzitým, čo s nimi rozmlúval, utínal palicou na obilí vyčnievajúce klasy. Potom, pohostiac ich, prepustil ich domov, ale nevzkázal ničoho priateľovi. Poslovia, vrátiac sa k Trasibulovi, rekli mu, že Periander neposiela mu nijakej rady; a rozpovedali mu dopodrobna, jaký viedol s nimi rozhovor a medzi rozhovorom jako utínal najvyššie klasy palicou. A Trasibulos zvolal: Jakože by mi Periander neposielal nijakej rady! Predsa mi radí veľmi zretedlne, abych dal všetkým náčelným mužom v obci postínať hlavy. — A tak i učinil. To malo za následok utíšenie v obci."

Timofanes natoľko bol zbehlý v dejinách vlasti, že mu tento prípad z nich nebol neznámym: ale mlčal schválne, chcejúc počuť z úst priateľa posmelenie k rozhodnému činu, ktorý jemu samému od nejakého času zdal sa jediným východiskom z napnutého položenia. A medzitým, čo priateľ vypravoval, Timofanes predstavil si v duchu, jako by už bol samovládcom v Korinte a mstil sa protivníkom svojim: a srdce jeho rozpínalo sa a chvelo rozkošou. Ale ešte sa lakal verejnej mienky Grécka, ačkoľvek moc a sláva silne ho oslňovaly. Jako myseľ mládencovu myšlienka na zbožňovanú dievku privádza do vytrženia: podobne jeho srdcom zmietala tajná túha. Ale pretvaroval sa a krotil.

Pri ďalšom hodovaní, podnapijúc sa, začal sám hovoriť o plánoch svojich. Srdce jeho rozcitlivelo sa, i plakal, uisťujúc priateľov, že čokoľvek by podnikol v obci, učiní to k vôli ich blahu.

*

Po nejakom čase, keď sa Timoleon dozvedel, že brat jeho pomýšľa na tyraniu, bez meškania šiel k nemu, pudený srdcom, ktoré milovalo svobodu vlasti a prekypovalo i bratskou horlivosťou. Vystríhal ho pred nebezpečným počínaním, reknúc mu, že s určitosťou predvída, že pri tom podniku stihne buď jeho alebo obec veliké nešťastie: a oboje pokladal by za svoje vlastné.

„Maj sa, Timofanes, na pozore! Neslúchaj ty lichometných rád ľudí, ktorí ťa vrhajú do záhuby, podnecujúc v tebe pýchu. A pamätaj, že čo zamýšľaš, to by bolo neslýchanou urážkou obce a jej svätých zákonov!"

„Kto tebe riekol, že podnikám vec nebezpečnú?" zvolal urazene Timofanes, vypúliac na brata oči. „A kto teba postavil sudcom nad mojimi skutky? Učiním-li čo, zodpoviem to obci, ale nie tebe!"

Reknúc to, náhle sa vzdialil.

Timoleon poznal teraz, že Timofanes a on nie sú jedno telo, a medzi nimi zeje priepasť, ktorej dosiaľ nikdy tak jasne nepocítil. I zanevrel tiež na brata.

2.

Timofanovi onedlho naskytla sa príležitosť, aby urobil rozhodný krok na ceste k samovláde. Keď raz šiel ulicou, z úkrytu vyskočil proti nemu neznámy človek a bodnul ho dýkou do prsú. Ostrie hrotu pretrhlo len vrchnú jeho šatu a zastavilo sa na pancieri, ktorý z opatrnosti pred nedávnom začal bol nosiť pod odevom. Timofanes urobil krik, nastal sbeh ľudu, a útočníka ledva vysvobodili vojaci z rúk davu, ktorý ho chcel roztrhať na kusy. Potom zástup s jasotom doprevádzal Timofana pred jeho dom. Ačkoľvek vyšetrovaním ukázalo sa, že útočníkom bol šialenec, ktorý spáchal skutok vo stave nepríčetnom, priatelia Timofanovi roztrubovali po meste, že bol najatým vrahom od jeho politických protivníkov. Timofanes užil moci a dal pozatýkať náčelných mužov protivnej strany, potom vystúpil na tribúnu a žaloval shromaždenému ľudu svoje príkorie a nebezpečie, v ktorom nalezá sa jeho život následkom nástrah nepriateľov. Dav kričal mu slávu a žiadal smrť uväznených. A Timofanes po naliečenom súde dal mnohých z nich odpraviť; ostatným pohrozil smrťou, napomenúc ich k umiernenosti a striezlivosti, a prepustil ich na svobodu. Keby to bolo záviselo jedine od jeho priprivržencov, Timoleon nebol by ušiel osudu smrti: ale brat ušetril ho i väzenia, zašlúc mu po dôverníkovi dôtklivú výstrahu.

Od tých čias Timofanes bral na seba spôsoby samovládcu: sriadil si telesnú stráž a lichotil luze. Príštipkárov brával na ulici za ruku, tážuc sa na ich zdravie, na zdravie manželky a detí.

Občianstvo zprvu bolo zastrašené; a Timoleon ťažšie, nežli všetci ostatní, niesol počínanie bratovo. Ako náčelný muž pokorenej strany hanbil sa, že bol predne a najviac unížený víťaznou smelosťou bratovou; duch jeho búril sa urazenou hrdosťou, kedykoľvek myslel na svoju potupu. Prvé dni nemohol na iné ani myslieť. A nevedel byť ani dosť málo vďačným Timofanovi za to, že ho ušetril smrti, berúc ohľad na bratskú krv v ňom: lebo osud strany pokladal za za svoj vlastný. Ako pravý Grék a verný žiak svojich učiteľov, vysoko staval si v duchu i samu ideu občianskej svobody, ktorá idea srástla sa s jeho srdcom a stala sa súčiastkou celej jeho bytnosti: teraz však vo vlasti jeho hynula a hrozil jej zánik. K vôli tomu, keby Timofanes nebol býval jeho bratom, ani na okamžik nebol by váhal vyrieť vážne slovo, že tyrana treba zabiť, aby žila idea.

Znepokojovaný ustavične týmito myšlienkami, Timolen ztratil chuť k jedlu a nemohol spávať; tvár jeho schudla a vpadnuté oči prezradzovaly duševnú únavu, ktorú len občas zaplašila smelá myšlienka: vtedy oči jeho vzplanuly ohňom. Ani láskavosť manželkina, ani pohľad na milované dietky nemohly rozjasniť jeho chmurnú náladu. Jemu samému zdalo sa, že ťažkomyseľnosťou svojou nakazil celé okolie, s nímž sa stýkal.

Jedného večera dlho nemohol usnúť, premietajúc a hľadajúc

východ zo zmätku mysle. Keď sa unavil, razom spomenul si na dávno minulý prípad: na prejav lásky bratskej oproti Timofanovi; a v srdci jeho svitlo. Mohlo tomu byť pätnásť rokov, keď spoločne bojovali proti Argivcom. Timofanes velel jazde, Timoleon slúžil medzi ťažkoodenci. V jednej srážke život bratov visel na vlase, keď padol s koňa a v pätách mu boli Argivci. Tu však Timoleon so svojou čatou prikvapil mu na pomoc a kryl ho vlastným štítom, kým vojaci jeho nezatlačili Argivcov. Vtedy miloval brata svojho vrele a bol by obetoval zaň život; dnes, jakokoľvek krotil srdce, nemohol v ňom potlačiť hnutí mračných, jako noc. I želel toho, že snáď už bez návratu odletela preč nevinná krása ich rodinnej shody.

Keď konečne usnul, mal sen. Vo sne zdalo sa mu, že opäť vo spolku s bratom bojuje proti Argivcom. Ale Timofanes padol v boji; a keď Timoleon uzrel na bojišti jeho schúlené bezduché telo, jeho bledú tvár, potriesnenú krvou a polepené husté vlasy, nesmierna ľútosť začala svierať jeho srdce. Padol naň a plakal usedave, bozkávajúc jeho bledé pery a chcejúc vdýchnuť do nich čiastku vlastného milujúceho ducha. Keď sa prebral zo sna ťažkého, zbadal, že z očí jeho opravdu tečú hojné slzy, a cítil, že dosiaľ srdce jeho sviera mohutný žiaľ.

„Týmto snom," riekol nahlas, „tuším, zjavuje mi Boh bratov budúci osud. Ale lepšie by mu bolo, keby bol zahynul vtedy čestne v boji a zápase hrdinskom, nežli by na mňa tiež mala padnúť spoluvina jeho smrti."

A sostúpiac s postele, klakol na kolená a temer v záchvate šialenosti modlil sa vrúcne k Jupiterovi, prosiac vnuknutie od neho: čo by mal učiniť, aby nemusel usilovať o bezživotie bratovo? Rovne tak, aby zachránil česť a blaho vlastného žitia. A Boh naplnil srdce jeho pokorou a zbudil v ňom úmysel utiahnuť sa z verejnosti. Úmysel ten naplnil ho tichým blahom, a Timoleon znamenal, že to bolo vnuknutie od Boha.

I zachoval sa podľa toho. Ujal sa gazdovstva na svojich statkoch; navštevoval okolné obce, stýkajúc sa mnoho s roľníkmi, a k nim býval teraz vľúdnejší, než inokedy. Keď sa mu naskytla príležitosť, ako úradná osobnosť odčiňoval ich krivdy. Pozdejšie pojal úmysel vysťahovať sa do Sicílie, kde je zem úrodnejšia, nežli doma, a založiť tam novú koloniu. K tomu cieľu shľadával ľudí, ktorí by boli ochotní vysťahovať sa pod jeho vedením. Ale manželka i matka kládly odpor jeho úmyslom, a Timoleon vidiac, že ich neoblomí prosbami ani dôvodmi, ostal doma; ale zasmušil sa znovu.

Keď niekedy zašiel do mesta a stretol tam priateľov, a oni dotazovali sa ho, čo by bolo treba robiť, odpovedal im: „Rozíďme sa, rozíďme: buď my ostaneme tu, alebo Timofanes! Buď, alebo."

3.

Jedného dňa, súc v Korinte, sišiel sa s bratom manželky Timofanovej. Tento z duše nenávidel tyrana, a v srdci jeho nenávisť nemala protiváhy v láske bratskej. Kráčajúc ulicou, uzreli, že proti

nim ide Timofanes s družinou. Pustili si ruky a, prejdúc na protivnú stranu, pozdravili tyrana. On hrdo odvrátil hlavu od nich.

„Poďme, poďme," riekol ticho Timoleon, „lebo vladár sa mračí." A ťahal priateľa za rukáv.

„Keby prišlo na lámanie chleba, čo bys' ty obetoval?" otázal sa ho z nenazdania švagor Timofanov.

„Čo iní, priateľu," odpovedal mu vyhýbave Timoleon.

„Ja život svoj."

„Je vás viac takých občanov v Korinte?"

„Je nás viac."

„Tedy nad mestom dlho nebude vládnuť tyran," odvetil Timoleon.

„Priateľu!" zvolal švagor Timofanov, „ale ty musíš sa nám postaviť na čelo. Súhlas tvoj posvätí naše dielo."

„Príďte dnes večer ko mne," riekol Timoleon a rozlúčil sa s priateľom.

Potajme potom sišlo sa u Timoleona viac občanov. Radili sa hlboko do noci a uzavreli, že ozbroja svojich privržencov a v nočnej dobe vniknúc do obydlia Timofanovho, vyzvú ho, aby sa vzdal veliteľstva nad vojskom a aby odišiel do vyhnanstva, v ktorom by mal zotrvať tak dlho, kým by ho sami nezavolali zpiatky. V tom páde, že poslúchne ich vyzvanie, darujú mu život. Inak ho usmrtia. A každý z nich prisahal na mocnosti podsvetia, že v počínaní svojom budú všetci jako jeden muž a nevyzradia sa.

Manželka Timoleonova zvedela, že u muža bola tajná porada; i ľakla sa toho. Keď sa priatelia rozišli a Timoleon vošiel k nej do ložnice, padla pred ním na kolená. „Pane môj," zvolala plačky, „ty sa vrháš do nebezpečia! U teba dosiaľ boli tvoji priatelia. O! zachovaj svoj život mne a deťom svojim k vôli, ktorí ťa milujú nadovšetko! lebo, tuším, tebe na ňom mnoho nezáleží. Nech si je Timofanes tyranom: my preto môžeme byť blažení."

A uchopiac jeho ruky, celovala ich.

Timoleona dojala srdečnosť manželkina. Zodvihol ju a privinul v náruč svoju; potom tíšil láskavými slovy jej nepokoj. „Ty sladkosť môjho srdca, aj! pili sme len a bavili sa v kruhu priateľskom. I o tom bola reč: keby jednotlivec mohol mať šťastný život, nestarajúc sa o vec obecnú, tak by to bolo iné. Potom bys' mala pravdu, duša moja: nech by si bol Timofanes tyranom, len keby sme my spolu s dietkami našimi boli šťastnými. Ale není tomu tak, není! Jakéže to blaho, keď srdce moje ustavične plaší sa, že snáď už zajtra môže padnúť moja hlava pod mečom kata, zaľúbi-li sa tak tyranovi? alebo že zaberie moje statky a ty i s dietkami budeš potom odkázaná na milosť ľudí, potulujúc sa ako žobráčka z dediny na dedinu, v slote a o hlade? Daj ty správu mesta do rúk lupičom a nedbaj o to, jako si budú počínať: či dosiahneš šťastia pod ich správou? Nie, duša moja! my sa musíme zožierať starosťami i o obec, aby sme jednotlive mohli byť blažení. Ale ty sa neznepokojuj bezpotrebne. Priatelia moji prišli ko mne, aby sme sa poradili, máme-li zajtra v obecnom zasadnutí postaviť sa na odpor

bratovi, keď bude žiadať od obce peniaze na vydržovanie vojska? Ale nahliadli sme, že by to neviedlo k cieľu: čoho by obec nedala dobrovoľne, on by si to vzal na silu."

„Manželu môj," odvetila žena, „v tvojom srdci je tajná priehrádka, tuším, kde máš ukrytú predo mnou mnohú vec. Keď na to myslím, samotná dliac na loži, žiarlim na teba, nevediac sama, jak a prečo?"

„Ty si nerob, moja drahá," riekol Timoleon, „zbytočných starostí. Tvoj úkol je v dome, čoho ja zanedbávam: i jaké bych to mal srdce ukladať na teba ešte diel mojich starostí? Tie ponechaj len mne: a buď ubezpečená, keď sa prihodí čo vážnejšieho, ponesieš to spolu so mnou."

Voľky-nevoľky uspokojila sa žena.

4.

Spiklenci v tajnosti porobili potrebné prípravy: opatrili si zbrane a určili deň k výpadu. Tyran, ačkoľvek nebol bez vyzvedačov, nedozvedel sa ničoho o ich počínaní. A v jednu tmavú noc, keď nad mestom tiahla ťažká búrka a prieduchy nebeské lialy dážď: voviedli do mesta húf zbrojného ľudu, a obstaviac Timofanovo obydlie, vošli do vnútri. Práve chystal sa na lože Timofanes, keď mu služebník oznámil, že prišli pozdní hostia. On chcel riecť služebníkovi, aby ich odkázal na zajtrajšok, ale tí už vstupovali. Uzrúc ich, napred si myslel, že prichádzajú v súrnej a neodkladnej potrebe o milosť nejakú: ale keď čítal v ich tvárach odhodlanosť, a naposled videl vstupovať do komnaty i švagra a brata vlastného, porozumel, že si domýšľal a že pred ním stoja jeho sudcovia a nepriatelia tyranie, ktorí prišli mu robiť výčitky. I začal sa zlovestne usmievať.

Po nedbalom pozdrave všetci zamĺkli, nemohúc najsť slov.

„Bratre", riekol Timoleon, „načo dlho okolkovať? Prichádzame k tebe vyzvať ťa, aby si sa vzdal veliteľstva nad vojskom. To je cieľom našej návštevy, k nejž sme si zvolili dobu nočnú, nie že by sme snáď ukrývali svoj strach, jehož nemáme, leda jakúsi podráždenosť radostnú. A poznávam, že i ty chápeš vážnosť okamihu. Nuž, bratre, slúchni! lebo my tyrana nad sebou nestrpíme."

„A bez neho? — uštvete sa navzájom", zajakal sa Timofanes.

„My veríme a vyznávame," vydýchnuc si, pokračoval brat, „že samovládca, jehož spôsoby a pravomoc si osvojuješ, a dnes lebo zajtra, odhodiac na stranu všeliké ohľady, tuším, i zákony bys vyniesol na posvätenie jeho moci —: že samovládca zhubil by blaho našej otčiny, ktoré vyrástlo z práce dômyselných predkov. Len pri svobode, pri voľnom závodení vtipného občianstva kvitnú remeslá a obchod, umenie i veda: a bohatstvo je zlatým gruntom, snášané usilovne zo všetkých končín sveta, na ktorom ony spočinú v družnej shode, za priaznivého vánku krotkej svobody. My nechceme, aby jediný občan panoval nad nami, ale aby každý bol svojím pánom a vladárom. Lebo svobodní občania sú podobní kráľom: oni

ctiac navzájom práv svojich, všetci rovným právom panujú. Samovládca však má na zreteli len utvrdenie svojej moci, deptajúc nohama svobodu občanov. Miluješ-li tedy otčinu, jako my, k vôli jej dobru a sláve zrekneš sa veliteľstva nad vojskom, ktoré je v rukách tvojich svodným nástrojom panovitosti a môže uviesť do záhuby i teba samého."

„Máte mi ešte čo riecť?" otázal sa Timofanes.

V tom predstúpil švagor jeho a riekol: „Švagre, reč naša je krátka: rozkazujeme ti, abys' odišiel dobrovoľne do vyhnanstva a zotrval tam tak dlho, dôkiaľ ťa sami nepozveme zpiatky. Pôjdeš ešte dnes, a poďakovanie napíšeš hneď! Radíme ti, aby si poslúchol, inak ťa usmrtíme."

Timofanes zodvihol ruku, ukazujúc na dvere, a zavolal na stráž.

„Bratre", riekol mu Timoleon, „nedovolávaj sa stráže: dom tvoj obsadili sme svojimi ľuďmi. Zaklínam ťa na krvné sväzky, ktoré nás poja! na spoločného otca i matku; na zlatý čas detstva, jehož spomienky čarovnou mocou spriadajú mysle bratov v posvätný sväzok rodinný: povoľ v srdci svojom a slúchni!"

Ale Timofanes začal zúriť v hneve, metajúc proti všetkým tvrdé slová.

Vtedy Timoleon poodišiel stranou niekoľko krokov, a zakryjúc si plášťom obličaj, plakal. Spiklenci znamenajúc, že ztratil nádej na vyliečenie ducha bratovho, omámeného túhou po moci, vrhli sa naň a usmrtili ho dýkami. Timoleon, keď uslyšal bratov smrteľný výkrik, zápas a stenanie, neodvážil sa dlho pozrieť v tú stranu. On mal pocit, jako by jeho vlastnou hruďou prenikalo ostrie chladnej ocele vrahov; a telo jeho strhávalo sa a chvelo krčovite.

*

V životopise Timoleonovom od Plutarcha čítame, že keď v meste rozšírila sa zvesť o smrti Timofanovej, a že i jeho brat mladší mal účasť na vražde: jedni chválili Timoleona, ale ľud ho viniľ, že sa dopustil tak neblahého činu. Timoleon, uslyšiac, že i matka ho preklína, chcel ísť k nej, aby sa ospravedlnil; ale ona zavrela pred ním dvere. To ho ešte viac zronilo; duch jeho upadol do takého zmätku, že sa chcel usmrtiť odoprením si jedla. Priatelia ustavične ho obliehali. Nakonec ušiel z mesta: zriekol sa všetkých úradov a verejného pôsobenia, a žil potom na statku svojom celých dvadsať rokov.

Po dvadsiatich rokoch zaplietla sa obec do vojny s tyranom Syrakús na Sicílii, mladším Dionysom. Tu občianstvo korintské spomenulo si na Timoleona, a vyslalo ho, aby osvobodil Syrakusy, osadu založenú Korintskými, od tyrana. Keď skladali do jeho rúk veliteľstvo nad vojenskou výpravou, rekli mu: „Timoleon, osvedč sa teraz mužom statočným, mysle ušlachtilej. Z toho poznáme, že si zabil tyrana, inak by sme si mysleli, že brata."

Baníctvo a hutníctvo.

Príspevky k dejinám baníctva a hutníctva na Slovensku.

Napísal *A. B—y.*

(Pokračovanie.)

Proti Müllenhofovi za pravdivosť totožnosti Sotákov s drievnymi Satagmi a pofažne s Cotinmi hovorí nielen veľká podobnosť spomenutých štyroch slovných kmenov, ale ešte i samé územie, na ktorom bývali Cotini, Kotnoi, Satagi a terajší tam bývajúci Sotáci. Cotini nemohli byť osobitným národom, veď ich územie bolo malé, nepatrné: oni mohli tvoriť len čiastku národa slovenského, východnú, akou sú i dnešní Sotáci. Ptolemäus vyhlasuje i Oravcov i Turčanov za osobitný národ, a predsa oni boli len istá čiastka, len zlomok z národa slovenského. Tak teda jestli drievni Cotini, práve tak ako sú i dnešní Sotáci, boli Slovanmi menovite Slovákmi, mali by sme na tejto ceste jasný dôkaz toho, že baníctvo bolo naším predkom dávno pred príchodom Nemcov na tieto strany už dobre známe.

O Kvadoch tvrdí Tacitus (Germania 42, 43 a Ptolemäus II. 11), že boli národom baňským a ich sídla že zaujímaly územie nad ľavým brehom dunajským. Müllenhof tiež kladie Kvadov do stredu Slovenska. Kvadi stali sa Rimanom známymi od tej doby, keď vystúpili na bojište ako spojenci Markomanov vo vojnách proti Rimanom. Baníctvo teda na niekdajšom kvádskom území, dľa historických hodnoverných svedectví, známe bolo už vtedy, keď sa Kristus Pán narodil. Ba ešte i skorej na území Slovenska, lebo to dokazujú rozličné nalezené kusy, nástroje bronzové, na rozličných miestach, ešte i dnes sem-tam po starých hradoch, alebo niekde na poli vyorané. Z toho môžeme tedy zatvárať, že medená a bronzová doba v Tatrách mohla už jestvovať asi jedným tisícročím pred narodením Krista Pána. Že baníctvo už v tejto pradávnej dobe bolo tu známe, toho neklamným dôkazom sú tie rozličné z rýdzej medi zhotovené veci, ktoré boly ponachádzané na území obydlenom Slovákmi až po matranské pohorie a teraz sú zväčša uložené v peštianskom krajinskom museume, no i naše slovenské museum v Turčianskom Sv. Martine zaiste má už aspoň niečo z tejto pradávnej doby.

Na tomto území najdené tieto veci sú z rýdzej medi, lebo o cíne niet tu ani stopy, a tak predmety tieto boly tu zhotovené a nie z cudzozemska prinesené.

V severnej časti Zvolenskej stolice, medzi vysokými vrchami a dolinami, leží Staré Hory, v maďarčine Óhegy, a nemecký názov Alt-Gebirg, latinský Veteres Montes, kde boly starobylé medené bane a huta na prerábanie rúdy. Ďalej je tam Baňa, len chybne menovaná Španá Dolina. Ľud slovenský ju vždy menoval a dosiaľ menuje Baňou, „idem na Baňu“, „bol som sa Bani“, „Baníci“. Túto Baňu nesprávne pomenovali Španou Dolinou. Maďari pomenovali ju Urvölgy, dľa staršieho nemeckého názvu Herrengrund. Pod

vrchom Baranovom volá sa dolina Baňská, a dľa tejto akiste pomenovali že vraj „panská dolina“ = Herrengrund. Boly tu staré a rozsiahle medené bane, a že sú skutočne veľmi starobylé, svedčí i tá okolnosť, že boly už v XV. storočí v celej Europe dobre známe; boly tak veľké a hlboké, že sa im žiadne iné bane, aspoň v celom Uhorsku, vyrovnať nemohly. Ba domnievali sa mnohí ľudia v tom čase v baníctve zbehlí, že sú už úplne vyčerpané; ale gróf Ján Thurzo svojou podujímavosťou obživil a vzkriesil ich. Dnes, pravda, všade tam ticho, pusto, ale nedá sa myslieť, že by už úplne boly vyčerpané; príde ešte doba, kde poznove vniknú do hlbín zeme, aby hľadali meď, striebro a iné kovy.

Tieto starobylé bane, zapustené banícke závody v okolí Starých Hôr a Bane, sú i dnes nemými svedkami dávnej minulosti a slávy baňskej. Počnúc od Starých Hôr v rozličné strany, v neprístupných horách a vrchoch, skrývajúcich sa oku cudzinca, sú sem-tam ohromné baňské hálne, ináč hromady skalia a nepotrebného materiálu baňského. Jedna hálňa nad druhou sa vypína v strmine; ďalej rozličné porúcané baňské staviská po dolinách, ako sú stupy, huta, prepadnuté bane, ktoré boly zčiastky majetkom B. Bystrice, zčiastky v rukách kráľovských. Všetko toto smúti za minulosťou. V najnovšom čase kúpila tieto zapustené bane istá spoločnosť, pozostávajúca z Francúzov a Nemcov; hodlajú všetko dľa moderného systému zariadiť. Avšak, hoci vložia i milliony peňazí do podniku toho, nie je isté, či s prajným výsledkom budú pracovať. Len vtedy by kraj a ľud s ním znovu ožil, jestli sa smelý podnik tento vydarí a baníctvo príde znovu do rozkvetu. Blízka budúcnosť to ukáže.

Že toto baníctvo známe bolo dávno pred príchodom Nemcov, je nad všetku pochybnosť isté. A keď bane tu dávno boly, zaiste tí ľudia, ktorí sa baníctvom zaoberali, museli mať i svoje vlastné názvy a pomenovania ku prácam týmto; že dnes tak málo slovenských slov pri baníctve nachádzame, nemusíme sa ani tomu mnoho diviť. Veď čez mnohé storočia priemysel tento takrečeno úplne bol v rukách Nemcov; oni kopali, topili rozličné rúdy, prerábali a kovali na kovy, na peniaze a iné predmety, a všetko pomenovali dľa svojej reči. Avšak keď nie iné, aspoň hlavný prameň, z ktorého na povrch zeme vynášali výrobky, máme dosiaľ v našej reči, a to je *baňa*, a výrobok ten, tá hmota, pre ktorú mnoho ráz ľudia pri tom pracujúci i o život prídu, menujeme *rúdou*, *medienkami*, *rudnicami*, *olovienkami* atď. S pomocou ohňa z týchto vyrábajú sa potom rozličné vzácne i menej vzácne kovy.

Panuje síce i tá domnienka, že Slováci za starodávna volali baňu *rudnicou*. Máme na viac stranách rozličné Rúdna, Rúdnice. Ale Pavel Križko domnieva sa, že to Slováci len medené bane, dľa červenkastej farby toho kovu, tak menovali.[1])

V dávnej minulosti, keď ľudia neznali ešte ani železa, ba ani len pušného prachu, dobývanie kovov, v tom čase už známych, muselo byť veľmi obťažnou a namáhavou prácou. Išlo pomaly,

[1]) Neodôvodnená mienka, *Red.*

zdĺhave. Ľudia pri prácach týchto zamestnaní nemali rozličných strojov a nástrojov, ako dnes, snáď tvrdé kamenné kliny a mlátky slúžily im za najpotrebnejšie nástroje v podzemných jamách a s pomocou ohňa, ktorý tvrdé skaly puká a mrví, mrvili pevné skaly. Ale keď ľudia poznali už i železo a jeho tvrdosť, počali zhotovovať zo železa najpotrebnejšie nástroje ku baníctvu a každodenným prácam v ľudskom živote. Železné kladivo a kliny boly im najpotrebnejšími nástrojami pri baníctve; ony sú odznakmi baníkov.

Aké kovy boly Slovákom známe už v najstaršej dobe? Baníctvo na zlato pod Tatrami bolo veľmi dávno známe, svedčia samy o tom staré bane kremnické, ktorých počiatky prinajmenej do tretieho storočia po Kristu Pánu padajú. Ale i tu rozchádzajú sa rozličných spisovateľov mienky. Tak na pr. udáva Eduard Windakiewicz, že na základe samých kremnických baní, ich rozsiahlosti a ústroja, počiatky kremnického baníctva treba hľadať v IX. storočí po Kristu. (Vidz Jahrbuch der k. k. geologischen Reichs-Anstalt. Jahrgang 1866, 16 Band, II Heft. Gold- und Silber-Bergbau in Kremnitz.) Obyvatelia týchto krajov prv, než by boli v zemi hľadali zlato, istotne ho vídali buď ako drobný piesok vo vode, alebo na površí pomedzi skaly. Ale že v tom čase zlato nemalo tej ceny čo dnes ani zďaleka, je vec istá. Ľudia peňazí ešte nemali, potrebné veci zamieňali za dobytok, zbožie a iné zemské plodiny, čo komu bolo potrebné. Viac ľudia cenili si meď alebo železo než zlato, lebo zo zlata zbroje, nástroje k domácej potrebe zhotoviť nemohli. Pozdejšie zlato slúžilo za ozdobu pre našich predkov; ním ozdobovali svoje modly, bohov. Len vtedy počali sa oddávať k vyhľadávaniu zlata. A táto doba môže sa klásť na začiatok kresťanstva. Tak počiatok baníctva kremnického padať môže do tejto doby; lebo tu vôbec niet bane na železo alebo meď, tieto kovy nezjavujú sa tu vo väčšom množstve.

Ján Bolský píše v svojom diele[1]): „Antiquissima montanarum civitatum est sine dubio civitas Cremniciensis, illud attamen certo scimus, Cremnicium cum habuisse scopum, ut accessum ad opulentissimam urbem Eburum aut Eturum hosti impossibilem redderet. Urbs enim haec, condita a principe Marahanorum Thauro aut Turo, qui regioni huic usque trans Granum dominabatur, sedes erat Conesio cognomine Banio, qui tarduis urbem Bania prope ad hodiernum Schemnicium aedificavit, cuire hostes tum propter divitias thesaurorum Cnesii tum et propter thermas suas celeberrimas, quas multi aegroti peregrini adibant et ibidem convaluerunt, qua propter iidem thermas has fortunanti deo auro argentoque sacrificare debuerant, minabantur.“ Za dôb Turových, ktorý bol kniežaťom v týchto krajoch a mal v svojom sídelnom meste Éburume alebo Eturume i liečivé vody (Štubnianske Teplice v Turci), prichádzali nemocní do tých kúpeľov a z vďačnosti za uzdravenie obetovali zlato a striebro bohom, ktorí tieto liečivé vody žehnali. A tak zlato a striebro bolo známe už v tomto čase, okolo narodenia Krista Pána.

[1]) Johannes Bolsky: Memorabilia septem montanarum civitatum, Posonii 1627.

Že Nemci v tie časy zlata a striebra neznali, o tom píše Julius Cäsar a pozdejšie i Tacitus (Germania, 5).

Ale naše slovenské kraje nie sú dosiaľ náležite preskúmané archäologicky; snáď nad mnohými starobylými bańami na zlato a iné kovy vypínajú sa rozsiahle lesy a hory a nik nemá o tom ani tušenia, že sú tam bane zapustené, ale, možno, že i málo vyčerpané.

Striebro je menej vzácny kov, dnes až veľmi malú cenu mejúci. Na územiach a krajinách pred narodením Krista Pána Nemcami obydlených sú síce i vrchy a v tých i striebro v sebe majúce rúdne žily, ale Nemci dľa Tacitovho svedectva ešte v I. storočí po Kristu vôbec nijakých, teda ani strieborných baní nemali ani neznali. A dľa Schradera prvé strieborné bane započali otvárať iba za panovania cisára Ottu Veľkého (936—973), teda až v X. storočí. Že však strieborné baníctvo u nás na Slovensku je veľmi staré, o tom svedčia samy strieborné bane na našich stranách. Spomenutý už Ján Bolský pripisuje založenie starého mesta nad Štiavnicou knieżaťu Turovi, a Windakiewicz [1]) na základe dosiaľ jestvujúcich baňských prác súdi, že štiavnické bane na striebro musia siahať najmenej do IX. kresťanského storočia

Nasi predkovia znali teda dávno pred príchodom Nemcov zlato, striebro, ale i meď. Meď je kov každému, i najchudobnejšiemu človeku známy; drobné peniaze, července, do nedávna robené bývaly výlučne z čistej medi, dnes je to už miešanina z medi a cinku, teda takzvaný bronz. Slovania v Tatrách usadivší sa dosť skoro oboznámili sa s meďou, ktorý kov má červenú farbu. Dľa tohoto máme na Slovensku rozličné Rúdna, rudnice (vody červenej farby). Pomenovania tieto len ztade môžu pochádzať, že tam alebo na blízu nachádzať sa musely rúdy čiže hmota červenkastá, z ktorej hotovila sa pomocou ohňa meď, kov rudý, či červený. Obzvláštnej červenej farby meď, ktorá dorábala sa vo Spiši, menovite v Smolníku, i Nemci menovali Roseten-Kupfer. Meď poznali naši predkovia na svojom území a ona bola zaiste najstarším kovom, z ktorého zhotovovali zbroje, bôžkov a iné potrebné predmety.

Do doby o veľa pozdejšej padá poznanie železa u našich praotcov, než medi. Avšak železo v týchto krajoch muselo byť dávno známe, keď už Ptolemäus vedel dľa chýru o zdejších železných baniach v II. storočí po Kristu.

Kedy, v jakom čase naučili sa poznať naši predkovia olovo, je hádkou. Tento kov nachodí sa na viac miestach v našich Tatrách, najviac spojený so striebrom (rúdou).

Okrem olova ešte znali naši predkovia ortuť, ináč živé striebro. Nemôžeme ho pomenovať kovom, lebo ono je vlastne hmota tekúca, lenže tiež baníckym spôsobom dobývaná.

Že slovo rtuť, ortuť je dávne, toho neodškriepnym dôkazom sú zapustené niekdajšie bane ortuťské, na pohraničí Zvolenskej a Tekovskej stolice, medzi B. Bystricou a Kremnicou. Na ich niekdajšom

[1]) Jahrbuch der k. k. geologischen Reichs-Anstalt. Wien. 1866. 16 Band, II Heft.

priestore rozkladajú sa husté lesy, s rozličnými priepadiskami, ktoré dosiaľ podržaly svoje pôvodné meno *Ortuti*. Bane tieto starobylé zanikly už v XVI. storočí.[1]) I lúky jabrícke (vo Zvol. stolici), s Ortutmi hraničiace, ktoré len hory predeľujú, nosia dosiaľ meno *Ortutno*. Slovo *ortuť* je čisto slovanské, a keby tieto bane Nemci boli započali, boli by im zaiste dali nejaké nemecké pomenovanie. Ono je nezvratným dôkazom, že tu s týmto odvetvím baňského priemyslu pred mnohými storočiami zaoberali sa Slováci.

Na našom Slovensku, alebo v Hornom Uhorsku, boly bane i na realgár a auripigment. Toto bolo, pravda, len v najnovšej dobe, a Slováci pre toto nenašli svojského pomenovania. Boly to len malé, jednoduché bane, ako na pr. vyše Tajova vo Zvolenskej stolici, kde dosiaľ patričný hon volá sa na „Baničku".

Neďaleko od Jabríkovej vo Zvolenskej stolici sú lúky, patriace rodine Radvanských, menované „Cachy"[2]); na nich ešte kde-tu zachovaly sa pamiatky po baníctve. Za môjho detstva, pamätám sa dobre, bolo poznať kdeaké dolomeniská, ba miestami ešte i priekopy, kade viedla sa voda ku baňským závodom. V tomto kraji nachádzajú sa hory, zvané „Zlatý kopec", lúky na „Farby" zvané, ba pod pohraničnými vrchmi tekovsko-zvolenskými, pod takzvanou Skalkou, nachádza sa ešte i vchod do bane, v kameni kresaný, zkade voda vyteká.

K baňským robotám boly vždy potrebné isté nástroje, a tieto, ako i roboty samé, majú temer úplne nemecké mená. Šlachetné rúdy v baniach, ktoré dnes Slováci menujú len jamou, nachádzajú sa v takzvaných „gangoch", pri väčšej šírke (hrúbke), alebo zase v „kluftoch" (žilách) pri menšej hrúbke. „Gangy a „klufty" (trhlina) majú istú dĺžku, ktorá volá sa „streich"; ďalej majú istú polohu, ktorú baníci volajú „verflächung". Túto polohu primeriavajú ku myslenej kolmej čiare a tak potom určí sa, že otázny „gang" má polohu na pr. 63 stupňov, ostane z neho „flec", ako pri kamennom uhlí napospol. Rúda prechádza ešte i v takrečených „pucniach", ako: medená a železná rúda; strieborná a zlatá zriedkavo. „Puceň" je teleso neurčitej formy, teda nie plocha, ako gang a žila. Keď za-

[1]) O baniach týchto ortutských hovorí bývalý kráľovský baňský direktor v Stiavnici, Anton Péch, v svojom spise: „Alsó-Magyarország bányamívelésének története. Budapest, 1884", na strane 393 nasledovne: „Ortutské bane na živé striebro spomína po prvý raz komisia roku 1535; v tom čase bola ich stará čiastka už zatopená, no v bani sa ešte pracovalo a z toho, čo pozostalo z dávnych čias, dorábalo sa týždenne 40 funtov ortute. Dôroba sa pozdejšie zväčšila natoľko, že roku 1565 tunajšiu ortuť už i z krajiny vyvážali. Avšak potom nenachodíme o týchto baniach viac nijakých zpráv, iba roku 1593 spomínajú sa ešte daktoré kutania, čiže hľadanie ortutnej rúdy.

[2]) Cachom menujú baníci to nezaplnené miesto v bani, kde sa rúdy zpomedzi skál vyberú. Mnoho ráz takéto medzery i na povrch zeme siahajú.

myšľa sa voľaktorý „gang“ jednou štolňou dosiahnuť, to sa volá nemecky: Vorbau, maďarsky to nazvali: elővájás. Štolňa je vodorovná; keď kolmým smerom chceme gang dosiahnuť, čo sa len pri „flecach“ často stáva, zhĺbime šachtu. Keď sme štolňou gang dosiahli a ideme po ňom, toto sa už potom menuje „abbau“, mad. feltárás. Keď „abbauom“ dostali sme sa k rúde, ideme zo štolne „lenkom“ hore, alebo „sinkom“ dolu, za polohou gangu. Keď sme sa „lenkom“, alebo „sinkom“ presvedčili, že je rúda stála, obložíme „firštovec“ (Firstenstrasz), alebo „zólovec“ (Sohlenstrasz). Takýmto spôsobom vybereme všetku rúdu a prázdninu zaplníme piargami, ináč volá sa to „erhaltsbau“, mad. fejtés.

Robotníci, ktorí pri „vorbau“, „abbau“ a „erhaltungsbau“ sú zamestnaní, volajú sa haviari (Hauer). Oni vŕtajú do kameňa diery, naplnia ich dynamitom i pušným prachom, do ktorého boli prv zapravili na „cindru“ nastrčenú kapslu, — cindru zapália, utekajúc preč s krikom: „Hop, horí! Hop, s Pánom Bohom!“ Dynamit v diere kapslou razom zapálený zmení sa v plyn, ktorý niekoľkostonásobný priestor oproti dynamitu potrebuje, do diery sa neprace, rozdrapí skalu a tak možno potom pracujúcim baníkom vziať z kameňa to, čo má cenu pre nich.

Nástroje, ktoré haviari či baníci potrebujú, sú nasledujúce: nebožiec, na spôsob dláta; kladivo, ktorým sa na nebožiec bije; škrabáč, ináč krikal, ktorým sa prach, poťažne blato vyhrabe z diery; čekan či krampel na kopanie, keď má mäkkú robotu; ťažké kladivo či pucka, na rozbíjanie veľkých skál; graca a korýtko na odplnenie rozdrobenej skaly; sekera ku drevenej práci (cimrovka); „šliafka“ (Schlepfkette); „pincál“ (povraz) na vláčenie dreva; konečne železo (klin).

Udržiavanie štolní a šútov v dobrom stave volá sa „Versicherungsbau“. Robotníci pri tomto sú alebo murári alebo lehaviari (Lehrhauer). Murári murujú a sklepia v bani, kde je toho potreba, lehaviari cimrujú. Lehaviari stavajú „štample“ = stĺpy pol a celé páry, „joche“, „einstriche“, „spreice“ a diery zapchávajú „ládholcom“.

Robota, ktorú dostaneme z bane von, alebo s miesta na miesto, baňský výrobok, teda piargy, gere (Pochgang) a rúda, menuje sa „Förderung“. Rozoznávame: Schachtförderung (robotníci to volajú („traibung“), keď baňský produkt pomocou z podošvovej kože spraveného vreca, alebo drevenej putne, alebo moderne pomocou do šolny zastrčeného železničného voza na povraze von vytiahnu. Ďalej volá sa „Eisenbahnförderung“, keď robotníci baňský výrobok do železničných vozov naplnia a štolňou po železnici von alebo k šachte zatisnú.

Konečne „behanie s hundtom“ (malý, na štyroch kolieskach postavený vozík, ktorý tiská sa po pribíjaných doskách). O vozíku tomto, či „hundte“, zachovala sa pamiatka, že za starodávna baníci mali vycvičených psov, ktorí s nimi do baní chodili, a keď patričný baník mal už niečo rúdy, aby on nemusel s ňou vychádzať, do vreca nakládol toľko rúdy, koľko pes mohol na patričné miesto

vyniesť, a s prázdnym vrecom vrátil sa zase do bane. Pozdejšie mali takýchto psov do malých vozíkov zapriahať, ktorí z bane rúdu vyvážali, — a tak malo povstať pomenovanie tohoto vozíka „hundtom“, a dľa tohoto v niektorých krajoch pracujúci maďarskí robotníci pomenovali ho „kutyácska“. S hundtom na menších dialkach chodia chlapci so železničnými vozami; pri väčších dialkach robia mládenci, alebo pri dialkach vyše 3000 metrov zapnú 10 vozov za koňom. Tieto sú okované, „hundštosiari“.

Vrecia alebo putne naplnené rúdou vytiahnu do „gápla“ zapriahnuté kone, alebo vodné koleso; v najnovších časoch modernú šolnu so železničným vozom vytiahne parostroj alebo vodostĺpový stroj, alebo konečne najnovší električný „sekundär“-stroj, v zriedkavých pádoch turbina.

Nemalú rollu hrá pri baníctve i vedenie vetra (povetria) a opatrenie baňskej vody. Povetrie riadia dverami; kde potrebné je, vedú ho drevenými lutnami alebo plechovými cievami, vlastne ženú ho „fachárom“. Vodu vyvedú z bane šramom (jarok); kde by sa do hlbších miestností prepadnúť mohla, vedú ju drevenými alebo blachovými žľabmi; zo zinkov alebo z hlbiacich šiacht vytiahnu vodu pomocou pumpy alebo pomocou povrazov v putničkách (pilgovať); kde jej je veľa, musí prísť vodu dvíhajúci stroj.

Baníci, ku štiavnickej baňskej správe patriaci, robia v 8-hodinových „šichtách“. Tie začínajú sa ráno o 4. hodine, na poludnie o 12-tej a večer o 8. hodine. Polhodinou skorej býva „anštald“. Raňajší „anštald“ je najhlavnejší: pritom modlia sa, ba i baňské pobožné pesničky spievajú.

Baníci sú vôbec pobožní ľudia. Len oddanosť do vôle Božej im dodáva smelosti denne vchádzať do bane medzi mnohé a neznáme nebezpečenstvá.

Pán podpredseda Museálnej slovenskej spoločnosti, dr. Ján Petrikovich, predložil mi bol otázku, či baníci za panovania Leopolda I. na konci XVII. storočia neboli platení náhradnými mincami? Avšak dosiaľ na túto otázku u baňských ľudí nedostal som náležitého vysvetlenia. Nevie sa temer nič určitého povedať, čo, ako to bolo. Až do roku 1870 dostávali baníci podľa kategorie zbožie, pšenicu, miešanú s ražou, za istú vopred určenú cenu. V roku 1867 bola tá cena 1 zl. 20 kr. za jednu kilu. Keď zbožie bolo drahšie, doplácala na to baňa, a toto volali „limitácia“. Havíar dostal na mesiac 2 kily, na ženu a na každé odrastenejšie dieťa $^1/_2$ kily, lehaviar $1^1/_2$ kily, hundštosiar 1 kilu. Takto sa potom dá vysvetliť, že baníci v tých časiech boli najhoršie platení ľudia. Najmenej bolo vtedy na „šichtu“ 11 a najviac 35 krajciarov. Na začiatku 70-ych rokov minulého storočia sa toto zmenilo. Sypárne, ktoré vždy mávaly v zásobe zbožia pre baňských ľudí, prestaly, a začali baníkom vydávať múku, s tým rozdielom, že kto nechcel, nemusel vziať; múka počítala sa dľa bežnej ceny. Jestli múka zdražela, robotníci baňskí dostávali drahotné dodavky, 1—7, ba snáď i viac krajciarov na šichtu. Najmenšia šichta bola 15 kr., najväčšia 53 kr. Túto výhodu sypárni požívali i úradníci baňskí

v tom čase. Ale mali pritom veľmi malý plat. Najmenší úradnícky (nižší úradníci) plat bol do roku 1870 3 zl. 50 kr., najväčší 6 zl. na týždeň. I takzvané „dingové“ zárobky po rok 1870 neboly veľmi skvelé. Keď haviar na dva týždne zarobil 6—8 zl., bolo najviac.

Slovania neužívajú slova baňa v smysle latinského fodina alebo montana a nemeckého Grube, Bergwerk; skalu, nemajúcu v sebe nijakého kovu, slovenský baník menuje „nectnou skalou“, Nemec „taubes Gestein“, teda hluchým skalím. Slovák baňu kope a v nej rúdu láme, hľadá, Nemec naproti tomu baňu stavia (bauen) a prácu okolo lomenia skál a dobývania rúdy menuje odstavom (Abbau). Slovák vybraté prázdniny zakladá, zapĺňa a zasýpa, Nemec ich presádza (versetzen). Človek baníctvom sa zaoberajúci u Slováka je baník, u Nemca Hauer (kopáč).

Opísať dopodrobna toto odvetvie priemyslu potrebuje času a viacročnej zkúsenosti pri prácach týchto; len tak by sme mohli dostať úplný obraz, keby viacerí venovali sa jeho sostavovaniu. Snáď časom najde sa odborník, znalec baníctva, Slovák, ktorý to podujme.

II.

Keď naši praotcovia už poznali kovy v podobe rúdy, nastala im ťažká práca vylúčiť kov zo skál a iných piesočnatých hmôt, aby z neho potom mohli si zhotoviť potrebné veci, nástroje. Zaiste prerobenie rúdy v nejaký kov v tom čase nešlo tak rýchlo, ako dnes, kde rozličné rúdy pomocou dreva, uhlia dreveného a kamenného a rozličných plynov za niekoľko hodín menia sa v čistú tekúcu hmotu a po zachladnutí v tvrdý kov. Prví topičia rúdy, hutníci, mali primitívne ohniská a robili to hneď pri bani, na otvorenom mieste, s pomocou ohňa, a nie ako dnes v rozličných Pilcovských, Martínkach a iných okrúhlych peciach. Takéto starobylé ohniská, kde pradávni baníci, poťažne pretápači kovov, na otvorenom povetrí robili, tu i tu nachodia sa pri kopaní pivníc, studní, základov domu, a v nich vyskytujú sa ešte trosky, ako pozostatky kovov. Sú to teda počiatočné huty toho veku, keď ľudia počínali sa zaoberať baníctvom a hutníctvom.

Keď už baníctvo zdokonalené bolo, začali robiť na blízu baní staviská a v nich rozličné pece a ohniská, kde sa rúdy topily, a tak povstalo dnešné hutníctvo.

Ideme-li z dolného Tekova hore Pohroním, či z prava a či z ľava, otvárajú sa zraku nášmu doliny, ktoré vbiehajú do viac krajov slovenských. Počnúc od Novej Bane, kde baníctvo za panovania Nemcov na Slovensku bolo v kvete, hneď na druhej strane za Hronom dolinami možno prejsť do Hontu, do Pukanca, niekdajšieho to tiež baňského mesta. I samé okolie Žarnovice malo svoje huty, ba i dosiaľ dľa toho pomenované Dolné a Horné Hámry. Na druhej strane vedie dolina do Hodruše, do Hontu. Ideme-li vyššie hore Hronom, hneď vyše Tekovského Sv. Kríža na ľavo otvára sa nie veľmi široká dolina, ktorá asi po 2-hodinovej ceste vovedie nás do starobylého baňského mesta Kremnice. Bane síce robia i dnes,

ale niekdajšia huta, ktorá k tomu cieľu vystavená bola, aby tu dobývané rúdy boly hneď na mieste v kov premenené, leží zčiastky v rozvalinách; len niektoré jej bočné staviská zostaly celé a slúžia za sklady pre materiál baníctvu a mincovni.

Opustíme-li hore Pohroním Tekovskú stolicu, prídeme do Zvolenskej a poznove na pravo máme úzku dolinu, ktorá vovedie nás do Hontu. Je to takzvaná Kozelnícka dolina, pomenovaná od malej dedinky Kozelník, patriacej ešte ku Zvolenskej stolici. V tejto úzkej doline, či z ľava a či z prava, ležia rumy rozličných baňských závodov, stúp, pamiatky to z lepších čias pre baníctvo. Asi v polovici spomenutej doliny je hranica zvolensko-hontianska, a sme v malom, nepatrnom mestečku, ba takrečeno len v dedine, — a to je Belá, niekdajšie baňské mesto. Všade bieda a nedostatok ukazuje sa dnes, a po nešťastnom ohni roku 1872 (a či 1873?) väčšina obyvateľstva bola na žobrácku palicu privedená. Baníctvo upadlo. Vidieť síce ešte pozostatky stúp tu a malú hutu účastinárov baní hodrušských a štiavnických, ale i tejto nejako veľmi skvele nejde. Asi po jednej hodine od Belej prídeme do Baňskej Štiavnice, starého baňského mesta, sídla správy baňských a hutníckych závodov, akademie baňskej a lesníckej. Ako už spomenuté bolo, strieborné bane štiavnické sú veľmi staré, pritom všetkom do dnešného dňa strieborná rúda ešte dosť vo veľkom množstve sa nachodí. Celé mesto je baňami podobraté a z tej príčiny mesto Štiavnica nemá dostatočnej zásoby pitnej vody a len z rybníkov či „taichov“ dostáva najviac svoju vodu.

Od Štiavnice nadol asi na pol hodiny, smerom ku Sv. Antolu, stojí osamelá ústredná huta, kam rúdy nielen zo štiavnických a hodrušských kráľ. baní, ale i z Kremnice, ba i s iných strán Horného Uhorska bývajú dopravované. Huta táto zaopatrená je všetkými novšími hutníckymi pomôckami a strojmi, aby baňské produkty čím rýchlejšie zrobené byť mohly. Sú tu na blíze i moderné stupy na tlčenie kameňov, v sebe vzácne kovy obsahujúcich; ďalej takzvané próbovne, kde predbežne každej rúdy obsah kovu určiť sa musí, a síce preto, aby patričná baňa nemusela snáď čakať na účtovanie, asi po polroku, ba i neskoršie. Tu dľa obsahu, asi 5 grammov, určí sa, koľko jesto buď zlata, striebra, medi a olova, alebo i iných kovov v celom množstve rúdy. Ale toto probovanie rúdy musí sa vykonať v troch rozdielnych próbovňach, a len keď je malý rozdiel medzi nimi, určí sa priemer všeobecný.

V hute sväžajú sa potom všetky rúdy na jednu veľkú hromadu, či bohatšie, či chudobnejšie, a tak potom, počnúc od vrchu až do spodku, kolmou čiarou sa berú a do piec topiť dodávajú. Avšak nie je mojím cieľom opisovať tu jednotlivé práce hutnícke.

V susedstve so Štiavnicou je takzvaná Windšachta. Maďari ju nesprávne pomenovali, že vraj *Szél*akna, od vetra. Nemysleli na to, že niekdajší Nemci štiavnickí nemali v úmysle vetor, ale Slovákov, ktorí tam bývali. I dnes tu máme Horňú Ves, ktorú iste už i pred príchodom Nemcov Slováci obývali, lebo by ju neboli pomenovali Windischdorf; v najnovšom čase dali jej maďarské pomenovanie

„Felső-Tóti". I slovenskú obec Lutilu v Tekove Nemci volajú Windischlitta, kdežto Kopernica, teraz čisto nemecká dedina tam v súsedstve, je Deutsch-Litta = nemecká Lutila.

Z Tekovskej stolice hore Hronom do Zvolenskej idúc, tiež najdeme viac baňsko-hutníckych závodov, či z ľava, či z prava, ktoré buď už nadobre zanikly, alebo zčiastky ešte robia, živoria. I sama Baňská Bystrica mala kedysi rozsiahlu hutu, ktorá už asi od tridsiatich rokov je rozpadnutá a na jej mieste rozkladá sa súkennícka dielňa a honvédska kasáreň. Robí ešte hámor medený a najnovšie s ním spojená huta na elektrickú meď; železný hámor bystrický ako i kostiviarska železná dielňa nadobre zanikly. Tajov, na západ od Baňskej Bystrice hodina cesty, mal tiež starobylú hutu, ktorá už v rumoch leží od roku 1893. Staré Hory, Baňa skoro už prišly do zapomenutia; veľmi stará huta staro-horská zčiastky je už v rumoch. Máme ešte mnohé: Poniky, Ľubietová, Moštenica a iné železné dielne už odpočívajú. Len sama Brezová a Hronec so svojimi rozsiahlymi železnými dielňami dosiaľ prvšie miesto zaujímajú v kraji tomto.

Dolinami Horehronia dostaneme sa do Tisovca a iných gemerských baňsko-hutníckych osád, ztade do Spiša, kde baníctvo tiež zväčša už odpočíva. Opisovať baníctvo a hutníctvo jednotlivých krajov dopodrobna, to nie je mojím cieľom; len tak letkom chcel som poukázať na niektoré miesta, aby sme si aký-taký pochop mohli utvoriť o tom, ako sa u nás za starodávna žilo a ako žije sa dnes, kde všetko uteká z krajiny preč.

Keď tedy pri jednotlivých baniach v blízkosti postavené boly hutnícke pece, dialo sa to preto, aby rúdy kovov nemusely byť na ďaleko prevážané; veď v tom čase Slovensko bolo horami preplnené, nebolo biedy o drevo a uhlie. Hneď pri bani prerobily sa rúdy v kov a tak potom hotový kov oddal sa svojmu účelu. Ale i tieto práce maly svoj háčik. Dlho nevedeli na našich stranách dočista odlúčiť striebro z medi, ba snáď i zlato. Veď hutnícke pece sú len na roztápanie rúdy v kov, ale nie na odlúčenie jedného od druhého. Baňské rúdy, ktoré z hlbín zeme v rozličných podobách ako tvrdé kamenie alebo iná miešanina prichádzajú na povrch zeme, rozdrvené, zomleté bývajú v rozličných, k tomu cieľu postavených stupách, mlynoch, ktorá múka potom pretopená býva s prídavkom topiacej hmoty, aké sú: vápenný kameň, železnák a iné, v ohnivých peciach hutníckych, pri horúčosti viac než 1000° C. Avšak rúdy, či hmoty tie, obsahujúce rozličné kovy, len zriedka prichádzajú čisté, že by len jeden a ten istý kov v sebe obsahovaly: sú vždy pomiešané viac-menej s inými kovmi, a len ten kov, ktorý je najcennejší, býva vyrobený. Bočné, nepotrebné a málocenné kovy odstraňujú sa v podobe hutníckej trosky. I dnes na pr. zlato so striebrom sa slúči, a len olovo možno od kovov týchto v ohni odlúčiť. Samé zlato od striebra len cestou chemickou, tedy kyselinami, aké sú sírová a sanitrová, možno po dlhšej práci oddeliť. Toto náležité odlučovanie kovov jedného od druhého, menovite odstránenie medi od zlata a striebra, bolo za dlhý čas tajnosťou republiky veneciánskej.

Majiteľmi baní medených bańsko-bystrických boli i cudzinci, menovite istý Ernest Hampo na konci 15. storočia; od tohoto gróf Ján Thurzo II. (umrel r. 1508) vzal do prenajmu bańsko-bystrické medené bane za dvadsať zlatých [1]) ročne. Následkom tohoto prenájmu Ján Thurzo prišiel do spojenia s Fuggerovci a Ausburgerovci, bohatými majiteľmi baní. V tom čase skoro celá Európa bola kupecky s týmito v spojení. Objednávalo sa s roka na rok viacej, a menovite vynikala v tom republika veneciánska. Ale Veneciánom nešlo tak o samú meď, ale hlavne o zlato a striebro, ktoré bolo v nej, ktoré bolo ich tajomstvom, ktoré oni za meď kupovali a doma prerábali. Thurzovi i Fuggerovcom bolo podozrivé, prečo Venecia kupuje toľko medi. Starší syn grófa Jána Thurzu, menom Jur, mladík ohnivej povahy a bystrého umu, umienil si pre spoločné blaho otčiny podujať cestu obťažnú a nebezpečnú, aby mohol prísť na stopu tajnosti veneciánskej. Vybral sa čez prednejšie mestá hornej Itálie pod cudzím menom v odeve jednoduchom a dostal sa do Venecie. Tu pracoval ako jednoduchý robotník pri najťažších prácach, skladal uhlie s lodí, ale pilne všetko všade pozoroval. Vyznačil sa svojou pilnosťou, a keď presvedčili sa o jeho schopnostiach, pripustený bol k topeniu a odlučovaniu kovov jedného od druhého. Viac nepotreboval ani vedieť, to bol jeho cieľ. Keď už všetko znal a zaznačené mal, čo potreboval, ušiel nepozorovane. Thurzo šťastne došiel domov a viac potom nepredávali meď Veneciánom, ale novým spôsobom počali odlučovať zlato a striebro od medi. Tak meno Thurzovo stalo sa v krajine slávnym.

(Pokračovanie.)

Prehľad slovenskej literatúry z r. 1903.

Podáva *Lud. V. Rizner.*

(Pokračovanie.)

Jesenský Dr. Ján. Pieseňka. Ľ. N. č. 3. Pieseň poddaných. Tamže č. 7. Hviezdy pozerajú. Tamže č. 11. Zas. Tamže č. 14. Prichádza... Tamže č. 34. — Dohviezdny večer. Slov. Týžd. č. 26.

Joaquin Dic. Vtačie hniezdo. Poslov. Gosztonyi. Slov. Nov. č. 252.

Jókai M. Sľub – dlžoba. Prel. P. H. Ľud. Nov. č. 23. Súboj na pustatine. Úryvok z románu „Sárga rózsa“. Slov. Nov. č. 231.

[1]) Er erhielt den Namen eines Grafen von Neusohl und Kremnitz und ward später auch königlicher Münzgraf, wie dies aus den zu seiner Zeit geprägten Gold- und Silbermünzen ersichtlich ist, auf deren Aversseite die Buchstaben H. T. (Hans Thurzo) stehen. (Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit. Von Alois Freiherrn von Mednyánszky. Pesth, 1829.

Jozífek O. Separatismus uherských Slováků a vývoj české kultury od XV. století. Čas č. 82, 84.

Jubal. Niekoľko myšlienok o cirkevnom speve. K. Nov. č. 13, 14.

Jubileum, Tridsaťročné, farského úradovania veleb. pátra Zaoska. Čistý výnos na Rovňanský kostol. S chybami vydal Osekanec, lyrický lantoš-básnik. Kníhtlačiareň Juliusa Zhorellu vo Veľkých Topoľčanoch; 8° str. 40.

V. **Junasz** Klement (Szanawski). *V pavúčej sieti.* Prel. A. Halaša. Bibliotéka, Románová, soš. 6.

(Jurányi Mikuláš). († 6. okt. 1903.) Nekrolog. N. Hlásnik č. 11. N. Noviny č. 124. Rod. a Škola č. 10.

(Jurkovič Jur). († 28. marca 1903.) Nekrolog. C. Listy č. 4. Hlásnik č. 7. Nár. Nov. č. 41. Pozor č. 14. Stráž na S. č. 5. — Verše nad hrobom Juraja Jurkoviča v. Beblavý P.

J. Kto sa nevie modliť, nech ide na more. Kresťan č. 22.

J. A. Z ďalekých pohanských krajov. (Narodenie, manželstvo a smrť u kmenu Vakambov v Južnej Afrike.) Dľa prednášky missionára na missionárskej škole v Lipsku. Tranovský str. 80—94.

J. E. Majme vieru! N. Hlásnik č. 2.

J. J. z H. Ten pôst. K. Noviny č. 5. Moc modlitby. Tamže č. 6. Moje dedictvo. Tamže č. 13, 14. O baníkoch. Tamže č. 16.

J . . . a. Orgovánová vôňa. (Preklad.) N. Nov. č. 41. Nepriateľ žien. (Preklad.) Tamže č. 43. Ľúbostná idylla. (Preklad.) Tamže č. 98. V atelieri. (Preklad.) Tamže č. 152. Cigary. (Preklad.) Tamže č. 155.

J—ký Samo L. O stave vecí na Slovensku. Tatran str. 33—46.

K čomu vedie opilstvo? V. Hladký Andrej.

Kabina Fr. Je majiteľom a vydavateľom „Hlasu ľudu", v ktorom podal viac článkov.

Kacziány Géza. Peter a Pavel. Veselá rozprávka zo života uhorskej gentry. Slov. Nov. č. 200, 201.

Kadlečík Ján (I.). Martine, prečo nechodíš do kostola? Stráž na Sione č. b. „Od tváři tvé vyjdiž soud můj!" Tamže č. 8, 9.

Kadlečík Ján (II.) *Národný Kalendár* v. Kalendáre.

Kálal Karol (K. K.; K. K—l). *Na krásném Slovensku* S illustracemi R. Hartmanna, St. Hudečka, K. Klára, J. Kouly, L. Kuby, K. Liebschera, s fotografickými snímky, mapkou a se šesti obrazovými přílohami. Vilímkova Knihovna mládeže dospívající. Nakladatel Jan R. Vilímek v Praze, 1903. V. 8° str. 108 + 8. (Recensie. Dennica č. 7. N. Nov. č. 91. Pokrok č. 31—33. Slov. Přehled str. 431. Nár. Listy č. 152. V boj! od 28. mája. Považské Noviny č. 10. Slovenský Týždenník č. 12.) — Přednáška o Slovensku v Kroměříži držaná. Českosl. Vzáj. č. 5. — Prvé sú deti. Hlas str. 1—3, 33—37. Úkol našich spisovatelů a umělců v československé vzájemnosti. (Zo Slov. Přehledu.) Tamže str. 335—340. — Obsah přednášky o Slovensku v Měšťanské Besedě v Praze. Hlas Národa od 15. dec. (Obsah tejto prednášky priniesly mnohé české časopisy v tejže dobe.) — Do Ameriky nebo na Slovensko? Kal. Besed Lidu str. 54—60. — O Czambelově mad. brošurce. Slov[illegible]ským evanjelikům, aby své

časopisy spojili s Cirk. Listy slovenskými. Kronika (Praha) č. 1. O nitranském processu Rud. a Jul. Markoviča a L. Čulíka. Tamže č. 2. Návod, jak Čechům cestovati po Slovensku, aby Slovensku a vzájemnosti posloužilo. Tamže č. 5. — Slovák v Praze. Malý Čtenář str. 45. — O cestách po Slovensku. Z přednášky dne 3. května držané. Moravský Obzor od 10. mája. — Nitranský politický process od dr. Jul. Markoviča. (Rec.) N. Listy od 23. okt. — Po horách i dolinách. Z nové pouti po Slovensku. Osvěta XXXIII str. 40. Na věky od Čechův! Poznámky k mad. programu pro slovenský lid. Tamže str. 193. Maďarská spravedlnost. Obrázek. Tamže str. 312. Národopisná mapa uherských Slováků od Dr. Niederle. (Rec.) Tamže str. 938—940. Cesta zkázy a cesta spásy. Odpověď k Czambelové knize „Slováci a ich reč". Tamže str. 1053. — Čeští učitelé Slovensku. Posel z Budče XXXV č. 14. — Pomozme Slovákům založiti laciné lidové čtění. Slov. Přehled str. 11—15. Další pomaďaršténí slovenských škol. † R. Zaymus. Tamže str. 47—49. Maďaři snaží se odstrániti národnostní zákon z r. 1868. Tiskárna Salvova. Tamže str. 87, 88. Maďaři proti Kálalovu článku „Pomozme Slovákům založiti laciné čtení". Vyloučení slovenští studenti a české školy. Přednášky o Slovensku. Národní jednota československá v Uh. Brodě. Tamže str. 137—139. Slováci vídeňští. Naše střední školy a Slovensko. Maďarské usilování o slovenskou půdu. Maďarská touha po zákonu proti „vlastizradným" (nemaďarským) národnostem. Tamže str. 192—194. Slovenský večer v rodišti R. Pokorného. Brožura Dr. Sam. Czambela. Tamže str. 236—238. Slovenské časopisy: Hlas a Ludové Noviny. Tamže str. 247, 248. Slovenský večer v Kroměříži. Tiskové processy slovenské. Poslanec Veselovský před voliči. Tamže str. 425, 426. O chystané slavnosti Rud. Pokorného v Heřmanově Městci. Rady českým cestovatelům na Slovensko. Zpráva o bance Tatře. Továrna na cellulosu v Turč. Sv. Martině a vláda. Széll odstoupil. Tamže č. 10. — Ze souboru myšlenek o československé vzájemnosti. Rad. Listy X. č. 2. Spor o Slováky. Tamže č. 9. Buďto — nebo. (K československé vzájemnosti.) Tamže č. 10. Slováci před soudem. Tamže č. 14. Slovenské kukátko. (Rozhled po slovenských udalostech v roku 1902.) Tamže č. 17, 18, 22, 25, 34, 36, 38, 40. — Slovenská literatura paedagogická a slovenské školství. Stručný Slovník Paedag. VI. 1903. Slovensko. Črta národohospodářská. Velký Slov. Kal. (Ottův) str. 50—54.

Kalendáre. — *Evanjelický Kalendár*, venovaný záujmom vnútornej missie na rok 1903. Sostavil a vydal Karol Salva. Ročník II. V Ružomberku. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu; v. 8° str. 96 a XVIII. (Českoslov. Vzáj. č. 1. — *Kresťanský Obrázkový Kalendár* na obyčajný rok 1903. Ročník XLIX. W Budapessti. Kníhtlačiareň Kolomana Rózsu a jeho manželky. V. 8° str. 40 a 8 n. l. — *Ludowý Kalendár Lurdskej Panny Márie a Svätej Rodiny* na obyčajný r. 1903 po narodení Krista Pána. Budapesst. Wydává Koloman Rózsa a jeho manželka; v. 8° str. 77 a 10 n. l. (Lit. Listy č. 2, Českoslov. Vzáj. č. 2.) — Alojza Bucsánszkyho *Malý Kossuthovský Kalendár* na obyčajný rok 1903. S mnohými k obsahu tlačenými

obrázkami. Ročník XXXIII. W Budapessti. Kníhtlačiareň Kolomana Rózsu a jeho manželky, predtým A. Bucsánszky. V. 8° str. 40 a 8 n. l. — Alojza Bucsánszkyho *Malý Obrázkový Kalendár* na obyčajný rok 1903. Päťdesiaty ročník s obrázkami. W Budapessti. Kníhtlačiareň Kolomana Rózsu a jeho manželky, predtým A. Bucsánszky. V. 8° str. 40 a 8 n. l. — *Národný Kalendár* pre Rimsko a Grécko Katolíkov i Evanjelikov na obyčajný rok 1903. Vydal Národný Slovenský Spolok. Ročník XI. Sostavil: Literárny Výbor Nár. Slov. Spolku: P. V. Rovnianek, Dr. M. Francisci, L. Novomeský, Fr. J. Pucher a Ján Kadlečík. Číslo 12. podielových kníh. Pitsburg, Pa. Tlačou P. V. Rovnianek & Co. V. 8° str. 252. — *Nová domová pokladnica.* Kalendár pre slovenský lud, na obyčajný 365 dní majúci rok po narodení Krista Pána 1903. Sostavil Dr. Pavel Blaho. Ročník V. V Uh. Skalici. Tlačou a nákladom Jozefa Teslíka. V. 8° str. 160 a XXVI. (Lit. Listy č. 1. Československ. Vzáj. č. 1.) — *Nový Domový Kalendár* na obyčajný rok 1903. Vydáva Uhorsko-krajinský vzdelávací Spolok Slovenský. Ročník XVIII. V Budapešti. Tlačou „Franklin-Társulat" kníhtlačiarsko-účastinárskej spoločnosti. V. 8° str. 64 a 8 n. l. — *Obnovený Budínsky Kalendár* prostonárodný pre katolíkow, ewanjelikow, prawosláwnych a židow na obyčajný rok 1903. W Budapessti. Tlačou a nákladom Kolomana Rózsu a jeho manželky, predtým A. Bucsánszky. V. 8° str. 36. — *Pútnik Svätovojtešský.* Kalendár pre katolíckych Slovákov v Uhorsku, vydaný Spolkom sv. Adalberta (Vojtecha) na obyčajný, 365 dní majúci rok po narodení Krista Pána 1903. Ročník XXXII. Redaktor: Martin Kollár. Číslo podielových kníh 77. Nákladom Spolku sv. Adalberta (Vojtecha). V Trnave. Tlačou Žigmunda Wintera; v. 8° str. 253. (Lit. Listy č. 8. Československ. Vzáj. č. 2. — Viliama Méhnera *Rodinný Obrázkový Kalendár* na obyčajný 365 dní majúci rok po narodení Krista Pána 1903. V Budapešti. Kníh vydavateľstvo Viliama Méhnera; v. 8° str. 80 a 8 n. l. — *Slovenský Domový Kalendár* pre katolíkov, evanjelikov a pravoslávnych na obyčajný 365 dní majúci rok po narodení Krista Pána 1903. Sostavil a vydal Karol Salva. Ročník XX. V Ružomberku. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu; v. 8° str. 29, 56 a XVIII. (Lit. Listy č. 1. Československ. Vzáj. č. 1.) — *Slowenský Obrázkowý Kalendár* pre katolíkow, evanjelikow, starowercow a židow na obyčajný rok 1903. Ročník XXXII. Turč. Sv. Martin. Kníhtlačiarsko-účastinársky spolok; v. 8° str. 110. (Lit. Listy č. 1.) — *Tatran.* Katolícky Kalendár na obyčajný rok 1903. Nádherne illustrovaný 76 krásnymi obrazmi a 6 vložkami. Sostavil Št. Furdek. Ročník I. Cleveland, Ohio; 4° str. 213. (Lit. Listy č. 3.) — *Tranowský*, ewanjelický kalendár na obyčajný rok po narodení Krista Pána 1903. Sostavil Jur Janoška. W Lipt. Sw. Mikulássi. Nákladom spolku „Tranoscius". Tlačou Kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku v Turč. Sv. Martine; v. 8° str 194. — *Veľký Obrázkový Kalendár* na obyčajný rok 1903. Sostavil J. Brezinár. Ročník XII. W Budapessti. Kníhtlačiareň Kolomana Rózsu a jeho manželky; v. 8° str. 96 a 8 n. l. — *Veľký obrázkový kalendár svätého Antona Paduan-*

ského pre katolíckych Slovákov, zvlášte ctiteľov svätého Antona Paduanského a členov tretieho rádu svätého Františka na rok 1903. Ročník II. Tlačou „Pázmaneum", tlačiarni „Listov sv. Antona", v Budapešti; v. 8° str. 65. (Lit. Listy č. 3.)

Kalina Andrej. Pyšná dievka. Hlas str. 44—49, 76—86. — Amerika. Pútnik str. 57—74.

Kalus Jozef. Víly a Michal. Valašská romance. Slov. Dom. Kal. str. 27.

Kalvoda A. Umelecké dielo. Umel. Hlas str. 3—4. Jako sa máme dívať na umelecké dielo? Tamže str. 16—17. Umenie a ľud. Tamže str. 34—37. — Redigoval „Umelecký Hlas".

Kamenár B. Prostonárodné názvy najobyčajnejších liekov v Starej Pazove. Čas. MSS. č. 1.

Kamper Jaroslav. Jóža Úprka. Umel. Hlas str. 11—16, 31—34.

Kant. O duchovných bytnostiach. Prel. Lad. Kozár. Slov. Pohľ. str. 256—261.

Kapitán. Ukážky zo slovenského básnictva. N. Nov. č. 46. Panslávske spolky. Tamže č. 113.

(Karavelov Petko) († 7. febr. 1903). Nekrolog. N. Nov. č. 18.

Karol z Trenčína. Naša chudoba a bohatstvo predkov. v. Várhelyi A. Slávnosť Rákócziho. Vlasť a Svet č. 12. Výrok kniežaťa Rákócziho. Tamže č. 13. Krajčírov chodník k milej. Tamže č. 21. Dade Miško Pošmúrny v. Lampérth Gejza. K Martinovi. Tamže č. 45.

Károlyi Julius. Neprajný osud. Slov. Nov. č. 97.

Karonin. Šťastlivý návrat. Prel. J. Klen. N. Nov. č. 122, 123.

Karpaty (Tatry). Téli magas túrok és első hegymászásak. Irta Englisch Károly. Kárpátegyesületi Évk. XXX. str. 1—23. A Lomniczi csúcs megmászása a Jordán-úton át 1902 június 17-én. Irta Brocske M. Tamže str. 24—34. A Batizfalvi-tóhoz vezető út mint uj turistaút kezdete. Irtá Jeltsch H. Tamže str. 64—68. Adatok a Magas Tátra entomologiájához. Irta Englisch Károly. Tamže str. 79—100. A Közép-orom megmászása az Öt-tó felől. Irta ifj. Szilassy Aladár. Tamže str. 162—164. Adalék a magas tátrai csúcsmászások történetéhez. Közli Dr. Habel. Tamže str. 164, 165. A Sátán megmászása. Közli Gadowski Valentin. Tamže str. 165—167.

Karpiński F. V poli. Prel. Slavinský. Doln. Slovák č. 11.

Kazateľňa. Časopis pre katolícke duchovné rečníctvo. Vydáva Fr. Richard Osvald, zodpovedný redaktor a majiteľ s mnohými spolupracovníkmi. Ročník XXIII. Tlačou Karla Salvu v Ružomberku. Vychádza vždy 1. každého mesiaca (s prílohou každý druhý mesiac „Literarne Listy") v sošitoch lex. 8° o 32 stranách).

Kehr K. Vynaučovanie náboženstva. Podal R. Uram. Rod. a Škola č. 1, 2.

Kele. Dnešná výchova. Posl. L. Bothár. Sl. Nov. č. 140, 141.

(Keller Ján († 30. nov. 1903) Nekrolog. Kat. Nov. č. 24.

Keményi Lajos. Felsőmagyarországi képfaragókról. Arch. Ért. Uj folyam XXII. 1903, str. 332—336.

Kenedi Gejza. Nazarén. Prel. —tka. Slov. Nov. č. 104.

Kerner J. Pri píle. Prel. Podtatranský. N. Hlásnik č. 17.

Kianička Stanislav. *Návštevy prevelebnej Sviatosti oltárnej.* V. Ligouri Alfons Maria. — *Život blahoslavenej Marie Krescencie z Kaufbeuren,* člena tretieho rádu sv. Františka. Dla nemeckého spísal — —. Vydáva Redakcia „Posla božsk. Srdca Ježišovho". S povolením cirkevnej vrchnosti v Ostrihome. Tlačou Žigm. Wintera v Trnave; m. 8° str. 50. — Reč sobášna. Kazateľňa str. 361. Kniha a koleso svätice. Na deň sv. Kataríny, panny a mučenice. Tamže str. 386. — Či je v srdci Kristovom sila? Posol b. Sr. Jež. č. 1. Anjelom rovné sú zdarné dietky, tie miluje i Otec nebeský. Tamže č. 5. Pater Klaudius de la Colombiére. Tamže č. 6, 7. Horlitelia za pobožnosť k Srdcu Ježišovmu. Tamže č. 8. — Spoločenská otázka a Sviatosť oltárna. Pútnik str. 115—117.

Kilburn J. D. Pamäť a jej použitie. Svetlo č. 1, 5. Zázračné liečenie. Tamže č. 11. Vážny okamih. Tamže č. 12.

Kilburnová M. C. Zachránenie pred neodvratnou záhubou. Svetlo č. 1. Obrovské zviera. Tamže č. 2. Dostatočná ochrana v najväčšom nebezpečenstve. Tamže č. 6. Čo môže sa stať z ošklivého tvora. Tamže č. 7. Živá pumpa. Tamže č. 8. Nie mrtvý, ale živý! Tamže č. 12.

Kipling Rudgard. Hlad. Posl. J. Kat. Nov. č. 17—24.

Kiriejev A. K rusko-poľskej otázke. N Nov. č. 27.

Kiss Jozef N. Zlatá omša. Slov. Nov. č. 85, 86.

Klaić Branislav. Nová kniha v. Širola Št. Chlapec na trhovišti v. Širola Št. Rumenné jabĺčko v. Klaić Roko.

Klaić Roko. Rumenné jabĺčko. Preložil Bran. Klaić. Rod. a Šk. č. 1.

Klas Andrej. Tiché akkordy. (Vom. hlách. Melodia. Letný večer.) Dennica č. 8.

Klasy. Krátke a poučné rozprávky pre mládež i dospelých. Sostavil K. Salva-Čebratský. Sväzok I. Sošit 1—4. Tlačou a nákladom kníhtlačiarne K. Salvu v Ružomberku; m. 8° str. 64.

Klčo Ján. Z príležitosti 25-ročného pápežského jubilea Jeho Sviatosti Leva XIII. Pútnik str. 110—112.

(Klempa Šimon) († 15. nov. 1903). Nekrology: Kat. Nov. č. 24. N Hlásnik č. 23. Nár. Nov. č. 146.

Klen Janko (Ján Štrobl). Bez zbrane v. Budiščev A. N. Horká pravda v. Budiščev A. N. Prekážka v. Budiščev A. N. Zo všedného života. N. Nov. č. 66. Dedina v šiestich episodách v. Sochin J. Labutia pieseň v. Budiščev A. N. Psí život v. Budiščev A. N. Šťastlivý návrat v. Karonin. Mamička ide! (Vianočná črta.) N. Nov. č. 158.

Klíma Stanislav. Husove slávnosti v Prahe. C. Listy č. 8. — Slovenský národopis. Československ. Vzáj. č. 5. — Sčítání lidu v zemích koruny uherské roku 1900. Slov. Přehled str. 70—74. Abecední slovensko-maďarský seznam jmen obcí. Narodopisný Sborník IX. str. 137—223.

Klimo A. Povesť o zbojníkoch. (Z Jamníka.) Čas. MSS. č. 1

Klimo Michal. Obeť siroty na sirotienec. C. Listy č. 8. — K životopisu zomrelého P. Kolesára. Rod. a Šk. č. 2. Poznámky na dopis liptovský, uverejnený v Rod. a Škole. Tamže č. 3.

Klimšova Bohumila. Ako to bolo kedysi u nás. L. Nov. č. 59.

Klszák Margita. Rozpomienka. Slov. Nov. č. 221.

Kmeť Andrej. Niekoľko slov o sliepaní popolníc. Č. MSS. č. 2. — Reč, ktorou otvoril X. valné shromaždenie Museálnej slov. spoločnosti, vydržiavané v Turč. Sv. Martine dňa 3. augusta 1903. Tamže č. 4. Čeluste človečie so zámkami. Tamže č. 6. — Ten belujský zvon. Kat. Nov. č. 19. Obraz z niekdajšieho kat. kostola devičianskeho. Tamže č. 20. — Spravedlivosť a vernosť odpláca Pán Boh časne i večne. Sviatok sv. Štefana kr. uh. Kazateľňa str. 310. Rosa mystica. Sviatok Ruženskej P. Márie. Tamže str. 349. Pán Boh obnovuje všetky veci, časné i večné. Posvätenie chrámu. Tamže str. 363. — Spodná čeľusť človečia s dvoma zámkami. Tatran str. 72—75.

Kmeť Dr. Štefan (Špaňodolinec; Dr. Šp.). O zúčastnení sa katolíkov na obradoch nekatolíckych. Kat. Nov. č. 4. Katolícka cirkev rozširuje bobony? Tamže č. 6. — O prozreteľnosti božej. Nedeľa po Novom roku. Kazateľňa str. 39. Význam a dôležitosť mena Ježiš pre nás. Slávnosť mena Ježiš. Tamže str. 54.

Knies Ján. Nález mamuta na Slovensku. Lid. Nov. č. 112.

Knižky, Zábavné a poučné. Redaktor a vydavateľ Miloš Pietor. Turč. Sv. Martin. Tlačou knihtlačiarsko-účastinárskeho spolku; m. 8°. Ročníku III. sväzok 3. (10.). *Z lásky — hnev a iné články.* Str. 155. (Lit. Listy č. 4.) Sväzok 4. (11.) *Dubrovský a iné články.* Str. 159. (Lit. Listy č. 5.)

Knižnica, Veselá. Vydáva Augustín Paulovič. *Humoristické* prednášky. Sošit XXII - XXV. Dielu II. sošit 10 - 13. Tlačou a nákladom A. Horovitza v Trnave; m. 8.

Sošit XXII. Pán Smolka čili nehody krátkozrakého. — Gusto Hollubovič rozpráva o svojej výskumnej ceste po Afrike. Dľa nem. Podlesák. — Dvaja tvrdohlaví čili nepravoľme sa. Malá veselohra v jednom dejstve. Dľa Sixtusa od Pauloviča. Str. 217—240.

Sošit XXIII. Miško Pozorný, dedinský hlásnik. — Lož o závod. Dľa cudzej myšlienky od Podlesáka. — Prečo som sa tak chytro oženil. Sólový výstup Dľa H. S. podal Podlesák. — Prevrátený svet. Z nem. O. P. — Pán Janczuk. Od Anzelma. Str. 241—264.

Sošit XXIV. Andreja Kvíčalu cesta do Viedne. — Bartolomej Tlačiar, vyslúžilec. Samomluva. Dľa J. W. podal Paulovič. — Zaľúbený švec. Od Montečeriga. — Kapitola o hlavách. (Z „Raráška“.) Str. 265—288.

Sošit XXV. Nedorozumenie alebo Cesty Božie sú rozličné. Komický dej. Voľne dľa Wiesberga Aug. Paulovič. — Môj priateľ Dúžok alebo Rodina Pán Boh a priateľ mešec. Sólový výstup so spevom. — Jožko Pantofľa. Sólový výstup dľa Wanderera od Aug. Pauloviča. Str. 289 - 312.

Knižnica Vnútornej Missie. Rediguje J. A. Fábry. Číslo

5—8. Vydávaná z darov na † „Tranovský“ spolok pre vnútornú missiu; m. 8°.

Číslo 5. *Newydaj rewers!* Výstražné slowo k tým ewanjelikom a ewanjeličkám, čo do miessaného manželstva wstupujú. Druhé wydanie. Ružomberok, 1903. Tlačou knihtlačiarne Salva a Herle; str. 15.

Číslo 6. Biblické panny a ženy. I. *Tabita Dorkas*, wzor dobročinnej učedlnice Kristowej; jej žiwot, smrť, wzkriesenie a miesto prebýwania. Podáva Ján A. Fábry. Ružomberok, 1903. Tlačou knihtlačiarne Salva a Herle; str. 35.

Číslo 7. *Troje napomenutí v boji proti alkoholu.* Dľa farára J. Gonsera. Ružomberok, 1903. Tlačou knihtlačiarne K. Salvu; str. 12.

Číslo 8. *O viere evanjelickej.* Napísal J. A. Fábry. Turč. Sv. Martin. Tlačou Knihtlačiarsko účastinárskeho spolku; str. 41.

Knoring J. Ako sa Ferko navrátil domov. Prel J. Maro. Nár. Nov. č. 42.

(Kohút Ján) († 14. febr. 1903). Nekrology: Nár. Nov. č. 22. Nár. Hlásnik č. 4. Pov. Noviny č. 2.

Kojda Ignác. O lakomstve. Nedeľa tretia pôstna. Kazateľňa str. 132.

Kolényi Emil. Inštallácia v Mitrovici. C. Listy č. 9.

(Kolesár Pavel.) († 15. dec. 1902.) Nekrolog. Rod. a Šk. č. 2.

Kollár Martin. Otázka sociálna. Pútnik 38—46. Čertova brázda. Tamže str. 112—115. – Redigoval „Katolícke Noviny“ a „Pútnika sväto-vojtešského“. — Podobizňa. Slov. Dom. Kal. str. 11.

Kompánek Jozef. Sv. Otcovi Levovi XIII. v deň 25-ej ročnice jeho zvolenia za pápeža. V. Šťastný VI. Jubileum pápežstva Jeho Svätosti Leva XIII. Pútnik str. 95—110. — Jubilejná púť do Lurdu r. 1903. Kat. Nov. č. 17—22.

Kompiš Peter ml. Zlodejova láska. Ľud. Nov. č. 58. Chudobný muzikant v. Horn.

Kompiš P. S. Redigoval „Hospodárske Noviny“ s prílohou „Kupecký a priemyselný obzor“, v ktorých časopisoch podal mnoho článkov.

Koncz Akos. Dve slzy. Slov. Nov. č. 124.

Konček L. (L. K—k.) Seniorálny konvent v Honte. C. Listy č. 8. — Neděle II. postní. Stráž na S. č. 3. Vždycky se radujte v. Funke W.

Konopnicka Marya. Lany kvitnú. Prel. Horal. Dennica č. 1. Šumiace potôčky. Prel. Horal. Tamže č. 5. Odletely piesne moje. Prel. Horal. Tamže č. 5. Svieťa hviezdy, svieťa... Prel. Horal. Tamže č. 7. Pieseň úbohej matere. Prel. Horal. Tamže č. 10. Pri okne sedím... Prel. F. V. Tamže č. 10. Vyzvanie. Prel. F. V. Tamže č. 10. Tri cesty. Prel. F. V. Slov. Týžd. č. 20. Zaletely piesne. Prel. F. V. Tamže č. 22. Na hody. Prel. F. V. Vianočná príloha Slov. Týžd. k č. 26.

Kopa Daniel. Čo hatí zdarnú výučbu našich ľudových škôl vôbec a našich vierovyznanských škôl zvlášte? Rod. a Šk. č. 5.

Kopiecky Š. Ktorá škola si zaslúži najväčšej úcty? Kat. Nov. č. 3, 4. Myšlienky na cintoríne. Tamže č. 22.

Kordoš Gustáv. *Návod ku počtovaniu desatinnými zlomky,* ako i ku vypočítaniu: ceny tovaru, ceny liehu, úrokov, istiny, odstovky, skonta, provísie, agia, rabattu, diskonta, hodnoty cenných papierov, spoločenského, priemerného a smiešaného počtu; taktiež návod ku vypočítaniu a vymeriavaniu obvodu a štvorcového obsahu: pravouhlastých a kruhovitých plôch; ku vymeriavaniu a vypočítaniu povrchu: prismy, pyramidy, válca, kužla a gule; a ku vymeriavaniu a vypočítaniu kubičného obsahu: pravouhlastých, válcovitých, kuželovitých a guľatých telies. Pre národných učiteľov, hospodárov, priemyselníkov a obchodníkov. S 22 vyobrazeniami. V Trnave, 1903. Tlačou a nákladom kníhtlačiarne Adolfa Horovitza; 8° str. 89 + 5. (Slov. Pohľ. str. 641. Rod. a Škola č. 10.) — Dávne pamiatky. Čas. MSS. č. 6.

Kôrka A. Porady ev. a. v. učiteľov v Turci. Rod. a Šk. č. 7. Zápisnica, horevzatá zo súkromnej porady, zadržanej v škole ev. turčiansko-sv.-martinskej dňa 1. júla 1903 v záležitosti udržania, poťažne rozšírenia „Rodiny a Školy". Tamže č. 7.

Kosmák Vácslav. Zavinila krádež. Nová dom. pokl. str. 80—89.

Kotruchovský. Historia je učiteľkou života. Ľ. Nov. č. 15.

Kovalevský M. Na povšimnutie. C. Listy č. 1. Superintendencionálna pečať okresu Eliáša Lányho i jeho nástupcov a seniorálna pečať bratstva liptovského. Tamže č. 3. Sborník kontuberniálnych zákonov v Bytči na generálnej kongregácii dňa 12. febr. 1600 jednomyseľne prijatých a verejne vyhlásených. Tamže č. 5—9. Najstaršie výsady liptovských r.-kat. plebánov a pozdejšie i evanjelických farárov. Tamže č. 10. Hlavné zásady svetského i cirkevného súdnictva od 1517. na základe Štefanom Vrbovským (Verbőczy) pod názvom „Opus Tripartitum Juris Consuetudinarii Inclyti Regni Hungariae" spísaného diela a dajedných privilegiálnych listín kráľovských sostavené. Tamže č. 11, 12.

Kováts Jozef. Mladá nevesta. Slov. Nov. č. 2.

Kozák. Čo sa robí v Trenčianskej. Kresťan č. 12. Úprimné slovo k rodákom. Tamže č. 14. Obrázok zo života. Tamže č. 18, 33.

Kozakiewicz W. Pán gróf na tretej klase! Prel. B. V. K. Ľud. Nov. č. 55, 57.

Kozár Ladislav. O duchovných bytnostiach v. Kant.

Kozárac J. Mrtvé kapitále. Rozprávka. Prel. J. Maliak. Dennica č. 7—12. (Nedokončeno.)

Kozruchových Anička veľmi často dopisovala do „Pokroku" z rozličných miest.

Krajčovič Štefan. Pozorovanie búrok v Ašakerti. Od 1. mája do 5. sept. 1903. Čas. MSS. č. 5.

Kraličeк Jozef. Hádky. Čas. MSS. č. 5.

Kráľovná sv. Ruženca. Mesačné sošity. Ročník XV. Sostavuje Štefan Pironcsák. Hlavný spolupracovník: Andrej Šujanský-Bucsek. Vychádza každého prvého v 8° o 16—20 str. Tlačou Jozefa Trnkócyho v Nižnom Kubíne.

Krasňánsky Ján. Kongregácia Beuronská rádu sv. Benedikta. Kat. Nov. č. 14. — Slovenskí spisovatelia z rádu sv. Františka pro-

vincie Marianskej v Uhrách. Lit. Listy č. 3. — Ľudové obyčaje z D. Hričova. Slov. Pohľ. 125—127, 178, 179.

Kraus Peter ml. Príslovia, porekadlá a úslovia. Čas. MSS. č. 6.

Krejčí Ferdinand. Perla Tater. Dojmy z výletu k Štrbskému plesu. (S vyobrazením.) Illustr. Svět, str. 44—46. Cestou k srdci Slovenska. (S pěti obrázky.) Tamže str. 875—876.

Kresťan. Politické a spoločenské katolícke noviny. V Budapešti. Ročník X. Zodpovedný redaktor: Dr. Alex. Ernszt. Majiteľ a vydavateľ: Ján Molnár. Vychádza každú nedeľu vo 4° o 16. str. Tlačou Stephaneuma.

Kretz Fr. Z dějin národopisu československého. Úvahy a návrhy. Č. Lid. XII. str. 1—3.

Kríž a oltár v. Perger A.

Križan Ján. Povodeň roku 1813. N. Nov. č. 90.

Križko Pavel († 25. marca 1902). Dějiny slovenského školství. Stručný Slovník Paedag. VI. 1903. — Životopis s podobizňou. Tranovský str. 97, 98.

(Krmeský Matej) († 22. okt. 1903). Nekrolog. C. Listy č. 11.

Krno Andrej. Životopis Zuzanny Krno. Dennica č. 11.

Krno Dr. Miloš. Je majiteľom a vydavateľom „Dolnoz. Slováka."

Kronikár. Temer v každom čísle „Nár. Novín" podal niečo „Z bežných vecí".

Kropotkin Peter A. „Zápisky revolucionára". Úryvok z knihy. Prel. Vl. Š—č. Hlas str. 330—335.

Krummacher. Kristofero. Prel. D—ý. Knižky, Záb. a poučné. III. sv. 3., str. 29—36.

Krylov V. *Medveď námluvčím.* Komédia v jednom dejstve. V. Ochotník, Slovenský Divadelný.

Kubinyi Mik. Az isztebnei bronzleletről. V. Istebné.

Kubiš Hieronym. Veliká premena stane sa s nami pri smrti a zmrtvýchvstaní. Nedeľa druhá pôstna. Kazateľňa str. 129.

Kučera K. Bol zodpovedným redaktorom Československej Vzájemnosti".

Kudlička Alex. Kaplnka na vrchu „Čertovica". Král. sv. Ruženca č. 7. Kresťan č. 47, 48.

Kukučín. Dom v stráni. Slov. Pohľady str. 28—40, 78—90, 129—147, 185—196, 269—279, 354—368, 385—397, 468—476, 577—591. (Nedokončeno.) — Na jarmak! Tranovský str. 127—132.

Kulpinský M. O brožure Dr. Czambela. Československ. Vzáj. č. 3.

Kumičić E. Číslo 84 a 85. Prel. A. Halaša. Sl. Pohľ. str. 775—778.

Kuna E. Ústřední Matice školská. Tatran str. 108—110. Prešporok. (S vyobr.) Tamže str. 120—125. Rozhľad po katolíckych missiach. Tamže str. 126—128.

Kutlík B. Karol Lány, superintendent superintendencie ev. a. v. v Čechách. C. Listy č. 3.

Kutszky Michal. *Chorále* do štvorhlasu vypracované od —. Vlastným nákladom vydal Bohumil Fiala. Formát priečny, str. 137. (Ev. Egyházi Szemle č. 9.)

(Pokračovanie.)

Slovenský jazyk, živá starina.

Z reči slovensko-ľupčianskej. [1])

Podáva *Samo Czambel-Danielovič.*

vyčapiť — vyvaliť z miesta, vykrívit, na pr. nohu.
vyfrndoliť sa — vyfintiť.
vychlpiť koho — zbiť.
vykladať — niečo oplakávať (obyčajne mŕtveho).
vykopŕcnuť sa — vyvrátiť sa.
vylôňať koho — zbiť (rozumie sa, obyčajne palicou, papekom).
vyopšívať koho — zbiť.
vyparatiť — vykonať, spraviť.
vysekať, vytať koho v. vyopšívať.
vyskok — deva, ktorá rada skáče, tancuje.
vyškudlý človek — vysokého, tenkého a rovného, vytiahnutého vzrastu.
vyšústať — vybiť, vytať (palicou, prútom).
vytrešťiť oči — vyvaliť, vypúliť.
vyznať — vytrpeť, pretrpeť: Vela vyznau, kým sa vyučiu; človek na vojančiňe vela vyzná — podstúpi.
vyžrať koho zkaďial — úkladne odstrániť.
vodáckať sa — premávať, chodiť s miesta na miesto.
voďiť v. šikovať.
votký — vetchý.
vrapčiť (vrabčiť): Mládenci sa nekcú veláko ňič vrapčiť — ženiť; majú sa zvrapčiť jeden za druhým (tí, ktorí sa radi majú).
vrch — pôjd.
vrtielka — spodná časť, odlomená z vretena, ktorá bývava deťom za hračku (vrtia totižto ňou).
všinda — 1. hlava, 2. chudobná ženská.
všiváreň — hlava: Zabijem ti na všiváreň!
zacôbreňí — zakvapkaný, zakydaný jedlom.
zadrhnutí chliep — nevypečený: Chliep sa mi zadrhou.
zahlušená sekera — tupá.
zachlopiť (na pr. dvere) — zavrieť.
zákurke — zákruty, okluky cestové.
zakvárañí v. zacôbrený.
zalizovať sa (o rane) — hojiť, zacelovať.
zalomážďiť — zabiť.

[1]) Vidz str. 418, 477, 542.

záňeť — ohník, ktorý horí v čeľustiach, keď sa chlieb sádže.
zapiecť, zapražiť (na pr. loptou), udrieť hodením niečoho.
zaťelúzňeňí človek — chodí zaťelúzňeňí po izbe.
zažviakaňí statok — oddavší sa prežúvaniu.
zdrvenô drevo — drevo, ktoré je v prvom štádiume trúchnatenia, je ešte tvrdé, ale krehké.
zdúdolená srsť (o koňoch) — schlpená, odstávajúca.
zdurić — 1. splašiť, 2. sohnať: Kone sa mu zdurily; zdurila ho s postele.
zecko — jedák: Dobrý to zecko, šecko poje.
zgebínať — chorý ležať.
zgebnúť, odgebnúť — zomrieť (s príhanou).
zgyda — klada, tarcha, opacha; zgyda človek — veľký, ťažký.
zopke — hrach, fazuľne bez polievky: Rád jedáva fazuľne, ale len v zopky.
zogol, zogolec v. gogol.
zovrená ruka — spuchnutá.
zovrelo mu to — napuchlo.
zubinger — zubáň, t. j. človek veľkých zubov.
zvetreňí človek — asi toľko, čo šialený.
zvisák — veľký, vysoký mužský.
Žabačka v. bebečka.
žaplić sa — zapodievať, dohadovať sa.
žgŕloš — skupáň.
žgŕlić, žgŕlošić — skupániť, majetok nadobývať.
žmačkať — niečo medzi prstami miesiť.
žmolić, to isté.
žumpa — mláka, stajčená voda.
žumpara — 1. marasť, 2. planá káva alebo polievka.

Z detskej mluvy.

Bombať zvoniť.
bó, bibi, bubu — boľačka.
bolkať — boleť.
bokať: „pá“ dať alebo „pusi“ — bozkať.
bacnúť, tuknúť sa — udrieť sa.
búvať, buvičkať, hajať, hajuškať — spať.
be, bebe, bekaňí — špatný.
c, cé, tak sa pýta dieťa na potrebu.
kaka — výkal.
čača, čačika, čeče, čečika — pekná vec.
čačaňí, čečeňí — pekný.
čuškať, čučkať, čučať — čušať.
dúdú — husle alebo i hudba.
bumbum buben.
tutú — trúbka.

hajdať, hojdať — kolísať.
hapať, hapuškať — sedeť.
hamať, hamkať, hamuškať — hrýzť.
hotať — voziť.
hotó — voz.
havko — pes.
mú — krava.
bé, mé — ovca alebo i koza.
papať, papkať, papuškať, papinkať — jesť.
papa, papi, papuška — jedlo.
maňa, púza, cicka — mačka.
tanať, tanuškať — tancovať.
puknúť, bacnúť, bumsnúť, hopnúť — padnúť.
pačka, pačička — ruka.
žiža, žiži — iskra, oheň.
hajš — horúce.
bobák — chrobák.
brm-brm, alebo pr-pr — voda.

Slečna Hermína *Galandová* bola tak ochotná a prispela mi k reči detskej týmito slovami ešte:

aba, eba — gen. od chlieb.
abík, ebík — chlieb.
káka — koláč.
tatáč — odedza (pochodí od: pôjdeme ta-ta!)
meme — mäso.
abuto, apto, bujko, bulce — jablko.
cucu — cukor, cukru.
kýkať — rezať.
kýka — nôž.
pumpu — akk. od krumpla.
bujamelo — bujak.
penc, pencík — peniaz.
bobó — dobré.
momo — bobo (tohto sa tiež užíva).
hojda — kolíska.
pobučiť (vlastne: pobučik) = klobúčik
pante (vlastne: panke = topanke) — obuv.
pikať, pinkať — piť.
tapunkať, tapulinkať — tlapkať si rukami.
bicať — biť.
eče — ešte.

Niektoré obyčaje, zvyky a povery u Slovákov.

Každá čiastka v roku má svoj význam v živote Slovákov. Už či v domácnosti, už zase okolo dobytka, alebo práve i na poli. A tieto zvyky a obyčaje sú tak staré, tak zakorenené v ľude slo-

venskom, že ich zachovávanie nedá sa ničím vykoreniť. Mnohá dedinská gazdiná nesiala by konope alebo niečo iné na schode mesiaca ani za svet; lebo iste verí, že sa to dobre nevydarí. Nezamýšľam púšťať sa do podobného opisovania odyčají celého roka [1]), spomnem len jednotlivé čiastky roku v krátkosti.

Už v prvý deň v roku, totiž ráno na Nový rok, započína sa s niečim. V deň tento neradi vidia v dome za rána prvšiu ženskú, ktorá prináša do domu nešťastie, škodu; chlap zase prináša šťastie, a najviac cigáň, ktorého vtedy vďačne prijmú a bez šomrania ho i obdarujú.

Kto sa hnevá, vadí na Nový rok, celý rok bude hnevlivý, svadlivý a nespokojný.

S postupom zimy k jari rozličné dni v mesiacoch majú svoj význam. Tak na pr. na Dorotu, 6. februára, vtáčky idú si pre pesničky, totiž počínajú pomaly spievať.

Matej lady láme, keď najde — a keď ich niet, robí.

V posledné dni ostatného fašiangu neslobodno šiť, lebo patričnému budú sa prsty sbierať.

Sama veľkonočná doba, veľký týždeň, má v sebe tiež niečo povier. Vo Veľký piatok, pred úsvitom, v potoku sa kúpajú, aby nemali vredov po tele. Dievky zase pod vŕbou sa češú, aby im dlhé vlasy narástly.

Daždivý Veľký piatok značí žížnivý, suchý rok, — pekný úrodný. Svätý Jur, či Ďuro, ten hrá veľký zástoj v jarnej dobe, ako už i pán Vršatský opísal v „Národných Novinách“ (čísle 52, roku 1904). Ja k tomu tiež niečo ešte pridám.

Jar, doba predďurská, pokladaná býva ešte za nepožehnanú. Hrmí-li pred Ďurom, keď je hora ešte nie rozvitá, znamená neúrodný rok.

Pred Ďurom vidieť zabitého hada prináša patričnému smútok v domácnosti jeho.

Prvší motýľ na jar, ktorého človek po prvé vidí: je-li červený, ten, kto ho videl, bude v tom roku veselý; čierny motýľ prináša smútok. Žltý a biely sú bezvýznamné.

Jedna žena vdova chcela sa poznove vydať, ale nevedela nikoho ku sebe privábiť; sv. Jur mal jej v tom pomôcť, a preto uchádzala sa o pomoc k nemu. Vyšla na starú vŕbu, kde kolísala sa na haluzi, a pritom zariekala rozličné recitovanky. Ale vŕba bola stará, drevo jej slabé, pod ťarchou ženy haluz sa odčechla, a žena spadla, dochromila sa. Na zemi dokaličená neprosila už sv. Jura o muža, ale v bolesti volala: „Jur, Jur, svätý Jur! nič mi muža nedávaj, len mi väzy naprávaj!“

Ale azda medzi všetkými pamiatkami svätých najvýznamnejším býva *sv. Ján Krstiteľ*, 24. júna. Má veľký význam nielen pri mladých, ale i pri starých ešte, aspoň v hospodárskom ohľade. Mladé dievčatá v predvečer sv. Jána, dňa 23. júna, aby sa skoro vydaly, robia rozličné kuzlá a čary. Pletú vence a hádžu ich pod večer do

[1]) Ba dobre by bolo sosbierať ich čím najviacej. *Red.*

vody, a ktorá ho prvšia dochytí, tá sa do roka vydá. Dedinské dievčatá zase zapichávajú do hnojiska a smetísk žíhlavu (přhľavu) a černobyľ, ktorá nesmie byť cez vodu prenesená, ináč by účinok ztratila; ktoré byliny cez noc v ktorú stranu zvädnú a naklonia sa, tam býva patričnej vyvolený. Biele králiky, ktoré po mestách i margaretami menujú, značia buď život alebo smrť domácich ľudí a zvierat. Z tej príčiny zapchýnajú sa v predvečer sv. Jána do srubov nad dvere pitvorné a stajňové toľko kusov, koľko je živých tvorov v dome. Každý tvor má označený svoj králik, a tento mu veští do rána, jestli totiž zostane nezvädnutý, život — zvädnutý do roka smrť. Gazdiné v predvečer sv. Jána vychádzajú do poľa, kde do zeme zapichujú mladé výhonky lieskové, aby hmyz a búrka neškodily úrode poľnej. Mužská mladť páli miestami ešte i dnes ohne svätojanské, *vajana*, pri speve a muzike, vyskakujúc okolo vatry. Túto starú obyčaj, pálenie vajana, podržali dosiaľ i Nemci okolia kremnického pod menom „Johannisfeuer“. Večer dňa 23. júna býva hlučno a veselo po rozličných vŕškoch a úbočiach. Ohne blčia, spev ozýva sa, strelba preráža povetrie. Býva to takrečeno sviatok pre mládež obojeho pohlavia, a pre starších upomienka na mladé letá.

Asi dva-tri týždňe pred Jánom chodia chlapci malí po bočných uliciach Kremnice so žrďou na pleciach a volajú v tej starej pospolitej nemčine: „Hoptz kani olti Krekstn, Pezn, Fillfese!“ Po domoch dajú im obdraté metly, nepotrebné staré koše a opálky, ktoré si potom na žrď postrkajú a idú ďalej, dokiaľ majú dosť čo niesť. Toto sbieranie tých starých predmetov trvá do 22. júna. Potom snosia to na patričné miesto na hromadu a 23. júna večer s iným ráždim podpália; pritom zapália si i metly sťa dáke pochodne a chodia okolo ohňa so spevom a krikom dosť dlho do noci. V tejto obyčaji dosiaľ nerobila im ani mestská vrchnosť nijakej prekážky.

Letná doba býva menej významnejšia v poverách a obyčajoch ľudových. Poľné a iné hospodárske práce nedovolia sa tým zaoberať; nieto času na podobné zábavy a vyrazenie. Každý gazda má plné ruky práce a na hlave mnohé starosti. Mládež zaujatá je prácou v poli a na lúkach.

Dňa 25. júla je deň *sv. Jakuba apoštola*. V deň tento miestami chodia gazdiné na svoje kapustniská a privolávajú kapuste: „Dneská je Jakuba, zajtra svätej Anny: robteže sa mi, robte, moje milé hlavy!“

Ostatný letný čas i jaseň prešumia bezvýznamne. Len *advent* počína už mať svoje kuzlá a čary. *Ondrej*, *Mikuláš*, *Lucia*, *Tomáš* a nadovšetko *Štedrý večer*.

Tieto staré obyčaje a zvyky u Slovákov mnohým zdajú sa byť malichernými, nijakej ceny nemajúcimi. Tak súdia tí, ktorí v ničom duchovnom nemajú obľuby, žijúc len sami pre seba, pre svoje telo a chúťky. Človek nemusí veriť v tieto povery, ale zato môžu mu byť milé ako pamiatka po predkoch z dávnej minulosti.

A. B—y.

Literatúra a umenie.

Magyar irók élete és munkái. A Magyar Tudományos Akadémia megbizásából irta *Szinnyei József* . . . X. kötet, 2—4. füzet. *Pálfy — Péch.* Budapest, 1904.

Viac ráz prichodilo nám v slovenských životopisoch (lebo v titule *magyar* treba rozumeť: *magyarországi)* tohto užitočného vydania ukazovať neakurátnosti, až krikľavé chyby, a nie sú bez nich ani tieto tri sošity.

V dátach o kanonikovi Palkovičovi vedľa správnych tiež prichodia chybné. „Vedám žil v celom svojom živote. Okrem teologie s veľkou láskou zaoberal sa slovanským jazykozpytom, dejepisom a prírodnými vedami; veľkú zbehlosť mal najmä v botanike, mineralogii, v nauke o mušliach a v numismatike... Vášnive bol oddaný svojmu materinskému jazyku, slovenčine, rozumel všetky slovanské jazyky a bol zbehlý i v ich literatúre; slovenskému jazyku, osvobodenému od českého akcentu (!!), stvoriť vlastnú literatúru bolo jeho hlavnou snahou. (Až zarazí taká nesprávnosť. Pri zakladaní slovenskej literatúry nešlo o iné, len osvobodiť slovenský jazyk od českého akcentu — ktorý máme práve spoločný, rovnaký.) V tej veci dopisoval si s prvotriednymi slovenskými (tót) spisovateľmi, ako s Bernolákom, Stratimirovičom, Tablicom, Jánom Kollárom, Šafárikom, s Palackým v Prahe, s kustosom viedeňskej cis. knihovne Bartolomejom Kopitarom a mnohými inými. (Ak adj. *tót* je tu rozumeno v smysle slovenský, nie slovanský, tak je tiež hodná chyba, lebo Stratimirovič alebo Kopitar neboli Slováci.) Ale dobre vedel i po maďarsky, áno zo srdca želal si, aby sa šíril maďarský jazyk (lenže sotva na ujmu jazyka slovenského)... V Ostrihome bol pochovaný pod kaplnu sv. Štefana, na vystavenie ktorej značnú summu obetoval. Umrel bez testamentu, preto bohatá knižnica a sbierky jeho dostaly sa kapitule... Zanechal veľmi mnoho a vzácnych rukopisov, vzťahujúcich sa na historiu ostrihomskej diecésy: Annales Eccl. Metr. Strigoniensis, tri sväzky; Adparatus ad Hist. Eccl. Strigoniensis pars I. Biographia.“ Spisy Palkovičove nie sú úplne vypočítané; o účasti jeho pri Bernolákovom *Slováre* nevie sa; medzi prameňmi životopisu nemenujú sa Osvaldove Literárne Listy.

Titul prešporského Palkovičovej „slovenskej komedie“ *Dva buchy a tři šuchy* u Szinnyeia po maďarsky je: „Két bolond és három lusta.“

O Jurovi Papánkovi, pôvodcovi a vydavateľovi knihy *De regno regibusque Slavorum,* ktorú Fándly, so svojimi a Sklenárovými poznámkami, vydal vo výťahu: *Compendiata Historia Gentis Slavae* (1793), Szinnyei sobral tieto dáta: „Jur Papánek, r. kat. farár, syn zemianskych rodičov Jozefa Papánka a Kataríny Adamovičovej, narodil sa 1. apríla 1738 v Kuklove (Prešporská stolica); gymnásium skončil v Mikulove (Morava) a v Prešporku, filosofiu v Budíne, práva v Jágri, teologiu v Pečuchu (Pätikostoly), kde 10. apr. 1763 vysvätili ho za kňaza; kaplánom bol v Tolne a v Bóllye. Roku 1767 biskupom svojím bol vymenovaný za farára do Vörösmartu, 7. apríla tohože roku prešiel na faru do Vlach (Baraňanská st.) a roku 1790 stal sa vicearchidiako-

nom. Umrel 11 apr. 1802. Spisy jeho: 1) De regno regibusque slavorum atque eum prisci civilis, et ecclesiastici, tum hujus aevistatu gentis Slavae anno Christi 1780. Quinque-Ecclesiis. S tabulkou... 2) Geographica descriptio comitatus Baranyensis, et liberae regiaeque urbis Quinque Ecclesiensis. Tamže, 1783.

Dotyčne Paršica (Parschitius), direktora kremnických škôl zo XVII. storočia, treba znať Križkovu rozpravu *Kremnické školstvo* (Slovenské Pohľady, 1900.)

Ladislav Paulíny-*Tóth*, Žigmund Paulíny-*Tóth* (1750—1831) sú chybné mená. Len ako potomkovia Viliama Paulíny-Tótha mohli by sa tak zvať. No prvý je strýk Viliama, a druhý jeho starý otec. (Viliam Paulíny prijal k svojmu meno Tóth v Kečkeméte, adoptovaný strýkom svojej manželky, Vilmy Tóthovej.) O Ladislavovi Szinnyei vytlačil, že „umrel okolo roku 1894", no — žije ešte i dnes. V dátach o Viliamovi je tiež hodne nesprávností. Roku 1861 ako stoličný komisár že bol do Budína preložený... „s Hurbanom a Daxnerom bol hlavným vodcom turčiansko-sv.-martinského národného shromaždenia roku 1881"... na štyrimesačné väzenie odsúdili ho pre spis *Vek svobody* (vlastne však pre *Jánošíka*)... *Básne* jeho roku 1877 že vyšli pod menom Viliama Tótha... dramatické práce *Kocúrkovský bál* a *Ľudská komédia* zostaly v rukopisoch (prvá tlačená je v kalendári *Černokňažníku* 1862, druhá v *Sokole* 1862).

Sv. Písmo. Ťažko povstáva slovenský preklad Písma sv., na vydanie ktorého rk. farár blahej pamäti Jozef Sčasný poručil základinu v druhej polovici osemdesiatych rokov. Ale v tej veci je bieda nie len u nás. Maďari predsa mali by mať nepomerne viac ľudí; majú po seminároch professorov, na universite celú fakultu i bohatých biskupov, a žalujú sa pre neprimeranosť Písma sv. v svojom jazyku. Čítali sme na pr. takúto ich žalobu:

„Ľúbim Písmo sv. Čítavam ho, prirodzene v latinskej reči, ale k vôli rozmanitosti i po maďarsky, nemecky, francúzsky, anglicky. A so smutným srdcom treba mi uznať, že zo všetkých prekladov Vulgaty ja najmenej môžem zažiť preklad maďarský. Prosím, nehoďte do mňa kameňom! Jazyk dobrého starého Káldiho [1]) je už, rozumie sa, veľmi zastarelý; dnes nám už cudzo znieje i jazyk Jozefa Szabó. Všeobecne v úžitku je prepracovanie Tárkányiho. Ale na čomže sme i s tým? Moje povolanie a najmilšie zamestnanie je kazateľstvo. Nič prirodzenejšieho, ako že hojne používam Písma sv. v svojich sv. rečiach. Citujem i rozprávam z neho. Citujúc robievam tak, že vezmem Tárkányovský preklad, trocha popremieňam prípony a poriadok slov, a o tom kollegovia hovoria, že citujem z brucha, veriaci moji však: „Náš farár tak číta Písmo, že ho i rozumieme." Ja z toho vyvádzam naučenie, že Vulgatu bolo by pomaďarčiť tak, aby mala úplný smysel a zodpovedala i dnešnému rozvoju nášho jazyka. Nikto nemôže tajiť, že naše preklady Vulgaty sú preklady otrocké a nezodpovedajú duchu nášho jazyka. Mám pevné presvedčenie, že keby svätí spisovatelia po maďarsky písali, svoje vznešené myšlienky

[1]) Szent Biblia. Az Egész Keresztyénségben bévött Régi Deák bötűből Magyarra fordította. A Iesus alatt Vitézkedő Társaság-béli Nagy-Szombati Káldi György Pap. Bécs 1626.

dnes nie tak kládli by na papier, ako čítame ich v našich prekladoch. Jednoduchá, vznešená latina Vulgaty, bez všetkej nabubrelosti, je nie to, čo latinismami preplnená maďarčina — vlastne nemaďarská maďarčina — našich všeobecne užívaných prekladov! Odpytujem duchov Káldiho a Tárkányiho, ani iný nech nehodí za to do mňa kameňom so zbožným prevracaním očú; lebo povedať túto pravdu cítim sa povinným Písmu sv., viere svojej i maďarstvu. — Vrele túžim po dobrom maďarskom preklade svätých kníh! Ale kto má vykonať túto vznešenú a ťažkú prácu? Dľa mojej mienky, jeden človek na to je málo. Aspoň ja u nás nemohol by som ukázať toho človeka (jedného), hoci veľmi dobre viem, že temer všetky klassické preklady sú dielom jednotlivých ľudí . . ." (Egyházi Közlöny, 1903, č. 51.)

Že Maďarom dnes nezodpovedá Káldiho preklad biblie, to je nie pre jeho vek. V knihe takej, ako je Písmo sv., staršie slová, formy alebo i frásy, hoc ináče už vyšly z úžitku, nevadia, keďže častým počúvaním naučí sa rozumeť ich i človek v reči menej cibrený — a tá starobylosť má svoju nenahraditeľnú vzácnosť. Maďarské preklady nie sú primerané pre terajší vek preto, že za Káldiho (alebo za kalvínskeho Gašpara Károliho [1])) maďarský jazyk bol tvrdý, neohebný, literárne nevzdelaný. Národy, ktoré majú staré preklady Písma sv., nechže si ich vážia. No kde ich niet, tam prirodzene treba usilovať sa zadovážiť si text čím najsrozumiteľnejší.

Slovenský Nový Zákon v jadrnom, jasnom preklade nášho hebräistu dr. Jána Lajčiaka práve teraz tlačí Britická spoločnosť biblická.

Historia cirkve ev. a. v. bukovskej. Sostavil *Julius Bodnár*, Sl. B. kazateľ bukovský. Tlačou Jána Bežu a spol. v Senici. 1904. Str. 80, 8°.

Malá obec, nie dávna, cirkev, ako samostatná, nemá ani sto rokov, a v ich historii predsa najde sa všeličo zaujímavého. Julius Bodnár vie, čo všetko je dobré v takomto spise. Z protokollu mesta Sobotišťa vypísal: „Anno Dni 1591. Ja Stanek Hurbanowých za mého fogstwi chodil sem s Mackem Mysljkem za zamek wymerat dedinu meno Bukowých — utratil sem Den. 19." Vzácny je i životopis Jána Lešku, ako bývalého farára bukovského. Hodne podobných monografií a budeme viac vedieť o slovenskom národe.

Zem ani kruhom ani schodnicou nekolotá okolo slnka. Podáva: dr. Josef Fr. Strakovič, pravotár v Krupine. Vlastným nákladom. V Krupine. Tlačou Aug. Joerges vdovy a syna, 1903. Str. 14, 8°.

---

[1]) Szent Biblia az az: Istennec ó es wj testamentomanac prophétác es apostoloc által meg iratott szent konyuei. Magyar nyelvre fordittatott egészlen es wijonnan, Az Istennec Magyar országban való Anya szent Egyházánac épülésére — — Visolban MDXC.

Rok 1904. Sošit 10.

Slovenské Pohľady.

Dom v stráni.

Povesť.

Napísal *Martin Kukučin.*

XVII.

Dom v stráni.

Minulo dakoľko dní, dlhých, nekonečných, bárs je zima a dni sú krátke. Mande chodila každý deň pod Grabovik prezvedať sa, ako sa má chorý. Zakaždým mu doniesla čo to: tu dáku lahôdku z kuchyne, tu fľašku prošeka na posilnenie. No chorý máločo užil zo všetkého toho; najsladšia lahôdka pretvorila sa mu v ústach v blen a horič.

Jeden večer dostavil sa ku šore Anzuli Paško Bobica. Zadivila sa, keď ho videla vyobliekaného, a zadivila sa ešte väčšmi, keď jej oznámil, že ju zajtra čakajú pod Grabovikom.

„To je dobrý znak!“ zvolala ona. „To znamená, že sa medzi vami vyrovnalo všetko!“

„Eh — nemôžem sa pochváliť,“ túži sa Paško. „Ani sám neviem, aký to vezme koniec.“ A krúti zamyslene hlavou, bárs nebadať na ňom zronenosti, ani hnevu. „Ufajme sa, že sa poddá časom . . .“

„Hľa — ako hovoríš teraz! Kto by povedal, že to ten starý Paško!“

„Treba mať trpelivosť,“ odpovedá on skromne a akosi zahanbený. Ako každý náruživec, hanbí sa teraz, keď sa utíšil, čo vyvádzal v prudkosti a prenáhlenosti. Najťažšie mu je, že nevie, ako by odprosil paniu a jej syna za urážky a mnohé hrozby, ktoré sa im nebodaj dostaly tiež do uší . . .

Pani hádam badá, čo sa s ním deje, a lutuje ho pre rozpaky.

„A ako Mate?“ obrátila hovor na druhý predmet s tým taktom, ako to vedia duchaplné ženy.

„Vždy jednako!“ zvolal Paško chvatom, zachytiac sa za slamku, čo mu ona podáva . . . Horšie so dňa na deň. Opucháva — a vy viete, čo to znamená! Všetci ho už oželeli, i on sa oželel sám. Veď i aký je to už život? Pomoci nieto a plačom ho nevyplačeš.“

Paško sa odobral s hlbokými poklonami, ako si ich osvojil v meste, od panej a odišiel k Zandomovi.

„Á — pivničiar!“ zvolal Zandome živo, zvrtnúc sa šikovne na

stoličke. Usmieva sa prívetive, no nepodáva ruky hosťovi. „Môžem povedať — služba ťa nezmárni. Prázdniny za prázdninami. Skoro by ja mal vôľu do služby k Okladinovi! A ani sa nezariekam. Toto hrdlovanie po magazíne sa mi už protiví; a ešte väčšmi toto vpisovanie dlhov do kníh! Beztoho ich nezinkasujem nikdy, ani ja, ani môj syn. Môžeš mu ma slobodne ponuknúť, a ak chceš, odporučiť. A ako sa má on?“

„Dobre — pozdravuje.“

„Pozdrav i ty. A víno? Neprekyslo vám?“

„Ba ešte!“ zvolal Paško s indignáciou.

„No — no!“ tíši ho Zandome, pokyvujúc hlavou. „Vieme my, čo sa robí po pivniciach, kde je kohútik vodovodu hneď pri sudoch... A potom nebol by div! Má tam ľudí, ktorým všetko prekysá... A čo tá tvoja — nuž tá cifraňa, Katica?“

„Nuž len tak — ako obyčajne.“

„A čo povedal na moje vzorky? Richtujem vám víno ako kvet! Pravý prošek! A čo cena? Po čom tam kupujete?“

„To ja neviem,“ vyhovára sa Paško.

„Ty si furták!“ pohrozil mu Zandome. „Držíte spolu, vy vínokupci, sťa zbojníci — jeden druhého nevyzradí.“

„O muštrách že vám bude písať,“ pokračuje Paško s úsmevom. „Žaluje sa, že majú málo stupňov.“

„To verím! Viem ja, čo by ste chceli, vy vodári!“ vykríkol s rozhorčením, uprúc prst rovno na Paška. „Nedbali by z hrozna žmýkať čistý alkohol a potom ho už krstiť. Vôňa, aroma, chuť, pitnosť — to sú im vedľajšie veci. No počkaj, kume, počkaj, naučíme vás i my, troškári, čo sa dá urobiť z nášho vína bez stupňov!“ Pomlčal chvíľu, obrátiac oči kamsi ďaleko, kde stopuje čosi, čo ho zaujíma — snáď dáku novú myšlienku, nový nápad, alebo projekt. No hneď sa zas vytrhol z dumania a obrátil sa k Paškovi. „A smoklí sa ešte, čo? Tá tvoja totiž! Hovorme o nej — beztoho ty vždy o nej a o nej...“

„Tak, ako obyčajne!“

„Nijaká premena? Hm — a prečo?

„Eh — viete, otec na smrteľnej posteli: nieto času myslieť na pletky.“

„To je pravda. Škoda toho človeka — preškoda! A ja práve, že mu ponúknem kus hory na Buniach. Jeho vinice sú sťa záhrada... A syn neviem, čo je za. No všetko sa mi vidí, taký Mate nerodí sa každý deň. A ty že nemôžeš, lebo je on na úmore: a mne sa vidí, že je to najlepšia príležitosť. Ona plače, ty potešuj. Utieraj slzy zarmúteným — to nakladá i evanjelium. Ženské moc dajú na to. .“

„Ľahko vám hovoriť! Vy ste vždy tu, a ja, vidíte, na skoku. Zajtra večer musím byť v službe.“

„Práve zato: budeš vzácnejší.“ A ledva sa Paško spamätal, už zas skočil na druhý predmet. „Mate tedy — vravia mi — urobil testament! A ponevráč testament je tajnosť, vie sa celkom iste, že sa shrnula pekná hŕbka. A ja si míval, že okrem tej škvarky máločo

má v hotovosti. Má i v sporiteľni groša. Kto by bol povedal, ha?“ Usmial sa pod fúz a šibol bokom na Paška. „I Paškovi sa omastia gamby z toho sadla, ak mu kto nepredchytí tú jeho prelietavú...“

Paško sa zadivil, načo naráža Zandome. On ani nepomyslel, že by ona mohla mať výplatok, aspoň nie veliký. Takto nezbývalo len veriť; vie, že tento človek vie všetko. No zas ho nadišla i obava: kto vie, či si ju kedy nakloní, keď je ona bohatá. Najde sa kto druhý, čo sa upriami na groše. Veru nedivil by sa, keby mu ju kto predchytil...

„Človeče, hore sa! Čo sa bojíš?“ udrel ho Zandome po pleci. „Železo sa kuje, kým je horúce — zachovaj si!“

Vzdor tomu odišiel Paško zamyslený od neho. Tie groše omínajú ho nesmierne. Oh, keby mal majetok — prvý majetok na ostrove! Keby on bol Dubčić! Ako by sebavedome predstúpil pred hrdú Preturušu! Takto sa treba stisnúť a s trasením očakávať jej rozhodnutie...

No do rána predsa sa len zotavil. „Čo som, to som“ — počalo naňho účinkovať. „Nie som ani ja najostatnejší. Ak som Bobica — ale som rodu statočného, mešťan ľrečitý, z najstaršieho rodu v meste, a mám službu. Neumrem od hladu, nebudem utisnutý na nikoho...“

A sebavedome si vykračuje pod Grabovik, a to hneď ráno, temer na svitaní. Zdá sa mu, že dnes nadíde rozhodnutie — áno, dnes sa zvrtne jeho osud: na tú stranu alebo na druhú. Nuž — v mene Božom — rozhodnúť sa raz musí. Zandome má pravdu — kovať železo, kým je horúce...

Odhodlaný je na všetko a v duši ho hreje nádej. Bárs sa pnie nad ním nebo rozplakané, ovešané šedými chmárami, z ktorých mrholí; bárs je zem pod ním lepkavá, smutná, jemu sa vidí, že kvitnú naokolo ruže a že hreje tam shora slnce turíčne. Ani mu nezišlo na um, že ide do domu, kde je gazda na smrteľnej posteli.

Chorého našiel tichého, ako býva vždy, keď ho čo nesužuje. Tvár sa mu vyjasnila, keď mu Paško pristúpil k posteli.

„Vítaj, čakal som ťa,“ prihovára sa mu vľúdne, no s istou teplotou v hlase a vo vpadlom oku. „Či si videl naše ženské?“

„Nie ešte. Chcel som najprv k vám,“ zajaká sa Paško. Predsa len nie tak snadno hovoriť s ním, ako si predkladal. Čosi ako by ho stískalo, ako by ho ochromovalo, keď je s ním sám — z oči v oči...

„Choď, Paško — probuj — ja ti žičím a či skôr si žiadam... Azda sa tebe podarí... Ja som nemohol ničoho — probuj, vynasnaž sa... A ešte jedno, keď sme takto sami. Maj trpelivosť s ňou teraz i napotom, ak bude tvoja. Trpelivosť, synko, vyhľadáva sa so všetkými, bez rozdielu: ale s ňou nadovšetko. Ináč, ja myslím, bude dobrá, aspoň sa ufám...“

Paško stojí nad ním — no nie ani odhodlane, ani sebavedome. Je hlboko dojatý, srdce mu naviera vďakou a oddanosťou. Ako ho naúča, napomína — ticho a dobrotive, ťa otec...

„Oh, čo by ja dal zato, keby vás ja mohol zvať ćaće — oh, čo by dal!“ zvolal s oduševnením. Zdá sa mu, že na večné veky

nemal by čo prosiť z neba, keby sa mu táto jedna túžbá splnila...

„I to by sa mohlo stať; i stane sa, ak Boh dá. No nepotrvá dlho..."

Navrely mu slzy do očú pri tejto narážke na smrť. Ťažko ho oželieť, jeho, ktorý sa chová k nemu sťa otec, jeho, ktorý je rodič tej, za ktorou mu bije srdce od rokov. Odvrátil sa, aby utajil pohnutie a nerozžalostil ho.

Keď vyšiel z izby chorého, vyutieral sa a hľadí prísť do svojej kolaje. I treba sa posberať, veď ustavične mu privoláva vnútorný hlas: „Teraz, alebo nikda!" Neodváži sa ani rozoberať dopodrobna následky, ak sa mu nevydarí. Vedomý si je iba toho, že nastáva rozhodnutie: všetko vyhrať alebo všetko stratiť, odrazu na veky...

Prežehnal sa, vstupujúc do komôrky. Bola samotná, ako temer vždy. Pozrela k dverám, strhnúc sa v myšlienkach. Zazrúc jeho, zapálila sa a odvrátila.

„Čo robíš, Katica?" pýta sa jej hlasom trasúcim. V hrdle ako by ho niečo stískalo, nedalo mu vydýchnuť. Chcel sa jej predstaviť nepredpojate, aby ani netušila, načo prišiel — a hľa, teraz sa zhrýza, že ona musí vidieť.

A klamal sa. Mala ona druhých starostí, než si všímať Paška a jeho rozčulenia. Odpovedá mu cele bez pretvárky, ľahostajne. „A čo by mala robiť? Vidíš, čo je v dome..."

Jej chladný tón, ľahostajnosť, nevšímavosť zarazily ho ešte väčšmi.

„Mater doma?" pýta sa znovu.

„Bude tam kdesi!" pohodila hlavou k dverám.

„Preto si prišiel, ťutmák jeden!" nadáva sám sebe, jedujúc sa. „Preto ťa poslal starý? Čo mu donesieš za odpoveď?"

Bolo mu nesmierne trápne. Nemôže obviňovať nikoho, iba odsúdiť seba... Ach, keby aspoň na hodinu mohol si požičať zručnosť Zandomovu! Čiže by to bol hneď druhý obrázok, nie takýto smiešny, pre ktorý sa bude hanbiť sám pred sebou do smrti...

Šťastie, že ona zas zapadla do svojich dúm, ako by tu ani nikoho nebolo. Keby ho videla, pozorovala, čiže by mala nad čím popásť oči — mala sa komu vysmievať!

„A ty sa hneváš na mňa?" pýta sa jej ticho, približiac sa k nej, hoci krokom váhavým. A už vidí cele jasne, chápe, že urobil chybu, veľkú chybu...

Ona mu prekvapená pozrela do tvári. V jej oku švihla iskra hnevu a zasiahla ho rovno do srdca. Ústa sa utiahly, ako by chcela s opovržením povedať: „A čo tento zas chce?"

Bol by utiekol pred ňou, utiahol sa — no nesmie. Čo by povedal starý? Pomyslel i na Zandomu a zas mu pribudlo odvahy.

„I teraz sa hneváš. Len čo som vstúpil, pochytil ťa hnev..."

Chcel prosiť, chcel si podmaniť srdce, ktoré mu kedysi patrilo, a hľa, miesto sladkých rečí, miesto lichotenia on jej pripomína jej ponáženie, hanbu a útrapy.

Spadla s nej zamyslenosť, zahnala dumy ďaleko od seba; tvár prijala výraz hrozivý a z očú jej sršia blesky.

„Prečo sa hnevám? Rozmýšľaj, ak nevieš — domyslíš sa. Alebo nie — pomôžem ti ja vynajsť príčinu. Zabudol si tú noc, keď lietalo kamenie? Zabudol si, keď si to preletel popri nás na koni a pozeral, ako to iba ty vieš? Zabudol si, ako si výsmešne, vyzývave hľadel, keď som sa stretla s tebou? Zabudol si . . .“ Hodila rozčulene rukou a zamĺkla. Trasie sa na celom tele, tvár horí, oko hádže blesky a pery sa trasú. „Judáši ste boli všetci, katovia, kým ste ma neukatovali! Nuž tu máte, čo ste chceli. Radujte sa, plesajte!“ Hlas jej zlyhal, v oku sa sperlila slza a spustila dolu lícom. Rozbúrilo sa v nej zas celé to more žiaľu, muky, sĺz a trápenia. Nemala som priateľa, nikoho, nikoho! Nikto nežičil – všade závisť, výsmech, bes a podlosť!“

„A ty nevieš, prečo som robil, čo som robil?“ pýta sa on ticho, skoro pokorne.

Ona pohla prudko plecom a odvrátila sa. Ako by chcela povedať: „Čo mi na tom záleží?“ Konečne doložila, ale hlasom už pokojným: „Ja len to viem, že si ma prenasledoval . . .“

„Čo mi to vyhadzuješ na oči. Ja som prišiel o rozum. Nevedel som, čo robiť od zúfania. Divím sa, ako som sa nezmárnil. A čo ja viem, čo som nenarobil ešte? Ale považ,“ doložil so zvláštnym dôrazom, „že to bolo všetko z lásky.“

„Ďakujem za takú lásku!“ zvolala s opovržením. „Ja takú lásku zavrhujem — držte ju pre seba, darujte komu chcete, takú lásku!“ Žiaľ, horkosť naplnila jej srdce; sklamanie, trpkosť robia ju bezohľadnou, nespravedlivou.

„Moja láska bola úprimná!“ zvolal Paško i on v ohni, urazený jej rečami.

„Láska u vás!“ A rozosmiala sa s opovržením. „Dym, čo vietor zaveje. Plameň, čo blčí, páli a — vyhorí. To je tá láska!“

„To sa nevzťahuje na mňa!“ zvolal on prudko. „Ak máš koho haniť — mňa nehaň!“ Z očú srší i jemu hnev, tvár sa mu podliala krvou. Staly mu pred oči muky a útrapy, čo mu spôsobila. Hanbí sa až teraz, ako ho bola zavrhla. Zabudol razom na Zandomu i jeho šikovnosť. Začal sa držať, ako by sa držal Paško Bobica. „Ja som ťa ľúbil verne, úprimne. Bol by život dal za teba. I vtedy, keď si už nestála o mňa. Ty si našu lásku zavrhla, poškvrnila, ty si ju zradila. A povedz, za čo? Povedz, ak sa nehanbíš, soznaj — za čo?“

Chcela mu odpovedať; oko jej horí, ústa sa pohybujú, ale nevydávajú hlásky . . . Stoja zoči voči sťa dve zúrivé šelmy, hotové skočiť jedna na druhú.

„Ty mne hovoriť!“ zúri Paško so žilami navretými na hrdle a sluchoch. „Moja láska je pevná — nič ju nemohlo podvrátiť; ani mamon, ani sláva. Tys' ju zavrhla pre bohatstvo, a teraz ju zavrhuješ z pýchy; lebo nechceš uznať, žes' blúdila. Vtedy si ma nechcela, lebo som ti bol prinízky — teraz ma nechceš, lebo som statočnejší. Jednu krivdu naprávaš druhou — všetko pre pýchu a nadutosť: a ešte žiadaš, aby ja uznal krivdu za pravdu. Všetko urobím — ale to jedno nie, nikdy, a čo bys' bola kráľovna!“

Ona pozerá naň s akýmsi strachom. Videla ho už zúrivého, viac ráz ho videla: ale takto ju nešľahal nikdy. Ani sa nenazdala, aby on vysvietil kedy jej tajné myšlienky, aby ich rozostrel pred jej očima v celej ich nahote... Všetko, čo jej vyhodil na oči, musí uznať, že je pravda, skutočnosť. Čaká s pootvorenými ústy, čo vynesie ten hrozný človek ešte na svetlo.

Paško cíti, že pokazil všetko, rozrúcal a zdepčil, sťa rozzúrený kôň, keď sa vymkne z ruky svojho gazdu. Nieto už tu vyjednávania, okrašľovania — tu treba odísť, a to dôstojne, bez modlikania, ako sa svedčí na pravého človeka, nepozrieť už viac nikdy v tú stranu, kde je ona.

„Povedal som, čo som mal na srdci — nech sa teraz robí, čo chce!" zvolal chrapľavým hlasom. „Rob, čo chceš, ale otrok ja nebudem nikdy nikomu. Ani Katici Pretúrovie! To si zachovaj — s Bohom!" Hodiac na ňu pohľad zúfalý, ktorým sa jej zriekol navždy — vyrútil sa z izby.

„Hotové — koniec!" hučí mu v hlave, v ktorej ešte vždy myšlienky, sťa bláznivé, naháňajú jedna druhú. „Pekný Zandome! Pekná trpelivosť! Eh, čo — na dušu, lepšie takto, ako tak nijako! Nech vie každý, čo je, a kartu vysvietiť!" A hrnie dvorom do dveriec a na chodník, neobzerajúc sa o nikoho, nevidiac ničoho, a hore brehom do mesta. Až teraz počína v ňom krv vrieť a rozlievať sa hnev po žilách.

Vzdor besnote zbadal, že kráča dolu brehom proti nemu tlupa akýchsi ľudí. „A čo ma do nich, kto sú..." myslí si a trieli popri nich do hora. Čuje hlasy, ako ho volajú, ozýva sa i jeho meno — no on letí neodolateľne napred.

„Bude mu náhle," zvolal hlboký ženský hlas, „beží možno po doktora, alebo don Roka."

V tom ho chytila čiasi ruka za ruku a nevypustila jej už. Zadivil sa, kto je to ten mocný chlap a prebral sa zo svojej zúrivosti. Za ruku ho drží Niko Dubčić.

„Čo ti je, človeče? Kde to hrnieš?" pýta sa ho. „Zdá sa, ty nevieš, čo robíš..."

Až teraz vidí, že sú v tlupe šora Anzula, pán Ilija s dcérou a Niko. „Oni idú — mihlo mu v hlave — „ja už nemám počo chodiť..." Zaujala ho chabosť, sily ho opustily a pred ním sa otvorila hlboká priepasť zúfania. Poddal sa mimovoľne sile, ktorou ho Niko ťahá za sebou.

„Čo sa zas stalo?" vypytuje sa Niko. „Kde si chcel bežať?"

„Ah, bolo by lepšie, keby ma ani nebolo. Ja som pokazil všetko. Mne najlepšie zahynúť."

„To už hej!" posmieva sa Niko. „Nerob hlúposti a poď. Radšej mi povedz, čo sa to vlastne stalo..."

Stisol ho za rameno, aby sa mu zas nevytrhol a ťahá ho za sebou. Kým prišli do dvora, Niko vyrozumel z trhaných odpovedí, čo vyparatil jeho bývalý sok.

Pred domom oddal ho šor Ilijovi a dával pozor, či vošiel s dru-

hými do izby chorého. On sa vrátil do dvora a pozerá v kuchyni, či nezazre daktorú ženskú.

Pri ohnisku našiel Baricu.

„Kde je Katica?“ pýta sa jej.

„Bude tamdnu kdesi,“ odpovedá ona a díva sa naň, nevediac sama, čo si má mysleť.

On odišiel do domu a nevesta si myslí: „Mladý Dubčić zas! Čo je to zas? A Paško si míva, že ju už má. Veru divný dom! Nevieš nikdy, čo sa v ňom robí...“

Niko sa nemal kedy mnoho radiť. Bol si ešte doma umienil, že prehovorí s Katicou, ale osebe: a tu ho odrazu čaká povinnosť hovoriť s ňou i o Paškovi. Musí jej vysvetliť svoje pokračovanie, musí sa ospravedlniť, alebo aspoň dosiahnuť odpustenia. Nemožno ďalej váhať, ani odkladať. Zdá sa mu, že by ho Boh potrestal, keby naďalej padaly jej kliatby na jeho hlavu. Treba lásku, keď už raz umrela, dôstojne pochovať a na hrob privaliť kameň — ak nie kameň zabudnutia, aspoň kameň smierenia...

Katicu našiel na tom istom mieste, kam bola klesla, keď odišiel Paško od nej. Hlavu podopiera rukou a na smutnej tvári sú stopy sĺz. Keď ju zazrel takto, ozvala sa v ňom výčitka: „Pozri, čo si vykonal! Pre teba tieto slzy a spustošenie...“ Nevie, čo by prehovoril. Posvätný strach pred jej smútkom pomútil mu myšlienky. Každé slovo zdá sa mu posmechom a rúhaním.

Nazdala sa, že to Paško — pohla sa, s vyjasnenou tvárou, že ho prijme, s ním sa pomerí. Zazrúc Nika, otvorila oči od divu a tvárou sa jej rozlial rumenec. Musela sa premáhať, aby nevykríkla. Potrvalo dlho, kým sa vzchopila; pozrela naň, ako by sa ho pýtala, čo on tu hľadá.

On stojí, ešte vždy otrok hlbokého pohnutia, nemôže prehovoriť ani slova. No jeho zmätok prinavrátil jej rozvahu. Predstavily sa jej všetky muky a trapy, čo preň preniesla. Zišly na um dlhé, nekonečné noci, strávené v žiali a zúfalstve. Zišla na um zrada a celá podlosť, ktorej sa stala obeťou — a premerala ho s opovržením od hlavy do päty...

„A čo tu ešte chcete, pane Dubčić?“ pýta sa ho hlasom tichým, no badať v ňom celé chvenie srdca. „Všetkého už mohlo byť dosť — ja myslím.“

Jej pohľad ho urazil hlboko, i toto prvé slovo. Pozrel na ňu okom pevným. No zadržal prudké slovo, ktoré sa mu začalo tisnúť na jazyk. „Trpelivosť!“ napomína sám seba. „Treba skončiť, definitívne, načisto...“

„Neurážaj prvej, kým ma nevypočuješ, Katica,“ začal on tichým, pokojným hlasom. „Beztoho je toto náš ostatný rozhovor. A skončiť dákosi načim.“

„A čo treba ešte hovoriť? Čo sa stalo, už sa neodstane — ostatok je daromné hovorenie.“

„To je pravda, že sa neodstane,“ počal on. „My sme rozlúčení na veky. Ťažko mi vyriecť také slovo po všetkých sľuboch a prísahách s mojej strany. Ale už raz je tak... Ja len toľko viem, že

nebolo klamstvo ani lož, keď som sľuboval. Vtedy som bol presvedčený, že moje srdce patrí tebe na veky. Ale všetko sa premenilo! Neviem sám ako — iba viem, že sa premenilo všetko. I spieral som sa, premáhal city — ale konečne musel som podľahnúť...“

Na jej ústach zjavil sa opovržlivý úsmev a ona len pokývala hlavou.

To ho pohlo, že podvihol hlavu a riekol: „No teraz nahliadam, že je dobre, keď sme sa rozišli. Ja som presvedčený, že nadíde deň, keď to i ty nahliadneš a budeš mi povďačná, že som roztrhal sväzok, ktorý nemal trvácnosti. Radšej ma obviňuj teraz zo zrady, než pozdejšie z podvodu.“

„To je celkom statočne,“ odpovedá ona. „Ja som už dnes povďačná...“

„I ty sa spamätáš, i ty nahliadneš,“ pokračuje on neúprosne, hádam i pobádaný jej výsmechom v pohľade a slovách, „i ty nahliadneš, že i tvoje city boly klamlivé... Keby sme sa neboli rozišli teraz, ty by si bola na takto rok túžila za slobodou, za rodičovským domom, za svojimi pomermi, za svojím vzduchom. Ty by si mi bola vyčitovala, prečo som ťa presadil do pomerov, kde nenachodíš nič svojského, kde všetko dýcha na teba cudzotou. Ty by si bola žila vo večných mukách a rozpakoch v mojom dome.“

Katici zišlo na um, ako sedela u neho za stolom, ako sa nevedela hnúť, aké zniesla muky a rozpaky. Čelo sa jej sperlilo znojom pri trápnej rozpomienke. Ale vzdor tomu jeho dôvody neuznáva! Zrada je zrada a podlosť je podlosť.

„Chyba je len tá,“ ozvala sa ona, pozrúc naň ostro, „že to všetko bolo prvej rozmysleť. Prvej, kým sa nesľubovalo, kým som nešla do kostola pred tvárou celého mesta pri vás, kým ste ma neukázali s vašej terrassy ťa kňahyňu... Veď i vtedy boly pomery, čo sú dnes! Kde bola vtedy tá vaša múdrosť, tá opatrnosť a rozvaha?“

„A ja zas opakujem, že som sa vtedy mýlil. Náruživosť mi zastrela zrak, vzala rozvahu. Namýšľal som si, že ťa ľúbim, a to nebola pravá ľúbosť. Namýšľal som si, že sa zblížim k ľudu, keď sa s tebou soberiem — a tu som sa presvedčil, že sa mi ľud vysmieva, lebo ma nerozumie, považujúc ma za čudáka. Áno — všetko, všetko bolo nám v ceste — nedalo sa zotrvať naďalej vo lži a klame. Museli sme sa rozísť... Ach, kebys' vedela, aký som nešťastný i teraz pre to poblúdenie! Ako si vyčitujem, nemám noci, ani dňa, ako sa trápim. Nemám odvahy ani siahnuť za kalichom lásky, čo sa mi podáva. Bojím sa, že jeho sladkosť premení sa v jed a horič, kým mi neodpustíš. Či by si mi nemohla odpustiť?“

Pri ostatných slovách zmäknul jeho pohľad a v hlase zunela vrúcna prosba, ktorá sa k nej prúdila z hlbín jeho duše.

A na jej tvári zaťatosť, hrdosť a opovrženie. Hodila hlavou nazad, pozrela naň okom, v ktorom blčí nenávisť. Čo ešte by nepýtal od nej! Odpustenie, ba uznanlivosť a k tomu povďačnosť!

Vzbúrila sa v nej všetka trpkosť, čo dosiaľ sa nahromadila a naplnila dušu — nenávidí ho pre jeho pretvárku a sebectvo!

On spozoroval účinok svojich slov. „Viac ani slova!“ umienil si, vypnúc sa hrdo pred ňou, ako človek, ktorý vykonal, čo bola povinnosť, ktorý nenie podlžen nikomu ničoho.

„O odpustenie ťa už prosiť nebudem,“ riekol ticho, ale chladne. Ani chýru po pohnutí, čo sa ho bolo prvej zmocnilo. „Ani mi už na ňom nezáleží. Chcel som sa s tebou rozlúčiť ako priateľ, s poľutovaním — lúčim sa už ľahostajne, ako človek, ktorého tvoj hnev a opovrženie nemôže ani raniť, ani zasiahnuť.“

Skočila a pokročila k nemu, nevediac čo robiť — chcela mu povedať niečo, čo by ho ranilo, čo by nezabudol do smrti — no opustily ju sily a klesla zas na predošlé miesto.

On sa už viac neozrel o ňu. Bolo mu už skutočne ľahostajné, čo ona robí a myslí. S vyhriatou tvárou, ale uspokojený, vstúpil do izby chorého.

Tu boli všetci, i Paško. I on sa upokojil. Stojí v kúte so zloženými rukami a hľadí pred seba ľahostajne. Čo mu do koho? On už nemá čo získať, ani čo stratiť. Niko pozrel naň so súcitom. „Ani tebe som nepomohol, bohvie koľme,“ myslí si. „Ešte šťastie, že je takto.“

Šora Anzula pozrela na syna svojím prenikavým okom. Uhádla, odkiaľ prichodí; výraz jeho tvári ju potešil. Neušlo jej, ako sa mu zaleskło oko radosťou a tichou rozkošou srdca, keď mu padlo na Doricu, ktorá sedí pri nej. Netrvalo dlho a Niko pristúpil bez okolkov k dievčaťu a vzal ju za ruku.

No izba sa naplnila dupkom, keď vošli domáci všetci i s deťmi. Dostavila sa i Matija a na ostatku vkĺzla i Katica. Niko sa nemohol premôcť, aby nepozrel na ňu. Pobadal na nej zmenu: po rozčulení nieto pamiatky, skôr zaujala miesto na tvári zronenosť a žiaľ.

Chorý leží nehybne na posteli. Líce kosti mu vystávajú, černejú sa jamy, v ktorých sú oči zapadnuté. Vlasy, skoro celkom šedivé, nemôžu pokryť hlboké jamy na sluchoch. Nos zaostrený čnie mohutne nad ústami; dodával by tvári ešte i teraz výrazu sily a energie, keby sa v posledné časy nebola vyskytla okolo úst črta plná bôľu a utrpenia. Na celom zjave badať už dýchnutie smrti, neúprosné známky hynutia. Iba oči dodávajú tvári čosi života. Zpod zježeného obočia, ktoré neuspelo ošedivieť úplne, hľadia povedome a s účasťou po prítomných. Vidno, že ho teší, vidiac ich všetkých takto pospolu.

„Tedy ste prišli — všetci,“ riekol suchými ústy a stenčeným hlasom, ako by vyvieral len z hrdla, „prišli. Ja vám ďakujem ...“

Všetci sú pohnutí týmto divadlom, ale i spokojní. Iba Katica čo klopí oči v rozpakoch, nevediac kam sa dieť. Nech pozre, kde chce — všade urážka, trápenie. Niko spokojný pri svojej milenke, plný lásky a ohľadov, o ňu sa už neozre, ani sa neokúňa. Paško bledý síce ťa stena, no tiež spokojný a ľahostajný. Šora Anzula, šor Ilija i jeho dievka — všetci, všetci ju urážajú, nežičí jej ani jeden ...

Šora Anzula vhĺbila sa do zvláštnych myslí. Kochá sa pohľadom v obraze, ktorý sa rozprestiera pred ňou. Rodina obstupuje posteľ umierajúceho, pohľad všetkých visí na jeho tvári; plní úcty a očakávania, čo má ešte povedať, rozkázať. Zdá sa jej, že ožil jeden z tých starých výjavov, kde patriarcha shromažďuje okolo seba deti a potomstvo, aby im požehnal. „Skutočne jediný dom zo sedliackych," myslí ona sama v sebe, „jediný dom, čo ja znám, ktorý vie, že má gazdu a hlavu. Inde rozkazuje každý a neposlúcha nikto. A najväčšmi rozkazujú deti. Čím sú hlavatejšie a drzejšie, tým ochotnejšie sa plnia ich rozkazy..." S uveličením pozoruje tento výjav, netrpelive čaká, čo má ešte povedať svojim tento zvláštny človek, stojac nad hrobom...

Z dúm ju vytrhol jeho mdlý hlas, ktorý akoby nasilu vychodil z hrdla.

„Ďakujem, že vás môžem ešte raz vidieť, vás hospodarica i vás, šor Ilija. Ďakujem vám i vašim deťom, že ste poctili tento príbytok..."

Oko mu padlo i na Nika — no nie ako inokedy, skúmavo, nedôverčive — nie, ale skôr akosi nežne a láskave. S neho sa hneď pomklo k Dorici, ktorá sa túli ku kume Anzuli, uťahujúc ruku z Nikovej ruky — spočinulo na nej s patrným zaľúbením. Pod tým pohľadom sklopila oko a začervenala sa sťa pivonia.

„Deti môjho hospodára a hospodarice!" obrátil sa k Nikovi zas pohľadom, „ja sa vám radujem a prajem šťastia — úprimne, od srdca..."

„Niko pristúpil k posteli, mimovoľným pohybom podal mu ruku. No zachvel sa, keď ocítil v nej tú ruku studenú, bezvládnu.

„Nič to zato!" pokračuje chorý, držiac ruku Nikovu v svojich rukách a hladiac ju láskave, „nič preto, že táto ruka nedostala sa mojej dcére. Vaša matka vie, ako som ja smýšľal o tom. Naopak, teší ma: táto ruka ide sa dostať druhej, ktorá je takej cti hodna." Pozrel na Doricu, ktorá, ako by sa mala prepadnúť pod zem, chytila sa kŕčovite ramena kumy Anzuly.

Katica sa zachvela a tvár jej ešte väčšmi pobledla. „Či nemám pravdu? nežičili mi, závideli, trápili, prehánali — všetci, všetci, i on, bárs je nad hrobom..." Pozrela na Pašku, ako by mu chcela vrhnúť zas do tvári tú istú výčitku. A prichytila na sebe zas jeho pohľad. Ani jedu, ani zúrivosti niet v ňom. Svieti z neho a hreje celý svet nežnosti a lásky. Sklopila oko, zarumeniac sa, a vhĺbila sa zas do svojich dúm.

„Nech bude dobrotivá," doložil chorý, hladiac ruku Nikovu, „nech bráni tento dom, ktorý som vzdelal — i dom každého težaka..."

Niko sklonil hlavu a pozerá chorému rovno do očí, neprerečúc slova. No v duši mu zas zkrslo tisíc dobrých citov, šľachetných predsavzatí. Ano, bude štítiť úbohý národ, brániť ho a napomáhať v potrebách. Bude pracovať na jeho povznesení, neunavne a bezzištne. Bude, ak Boh dá sily a požehnania...

Chorý vyrozumel, čo mu to horí v očiach za posvätný plameň a prikývol hlavou, doložiac: „Bože, daj zdaru a požehnania!“

Pozrel na syna a hruďou starého zachvelo pohnutie. Ivan stojí pred ním, držiac oboch chlapčekov za ruky. Pohľad umierajúceho utkvel najdlhšie na milej tvári detí.

„Ja tedy odchádzam, syn môj,“ začal a hlas sa mu mocne zachvel.

Ivana sa dotkly tieto slová, ako trpká výčitka. Zdalo sa mu, že ho upomínajú na výjav, keď chcel vystúpiť z domu a ísť do Ameriky. Ťažko mu, že zarmútil otca. Padol k posteli na kolená a šepce hlasom vzrušeným: „Odpusťte — odpusťte!“ Berie jeho studenú ruku do ruky, tisne k nej náružive ústa, pokrývajúc ju bozkami. „Ešte raz — ešte raz!“ šepce mu čosi, „pobozkaj ju, kým nevystydne z nej život...“

„Tebe ostane dom, vinice, pole — všetko, čo som shonobil,“ pokračuje hlasom pokojným. „Ty budeš hlava a vodca. Všetko, čo mám, ostane v jedných rukách. Gazdovstvo rozdelené na kusy nikde sa neveladí — vidíme príklady...“

Jera pozrela významne na Katicu, ako by jej privolávala: „Či som nepovedala?“ Jeho slová ju urazily. Kúzlo, ktorým ju dosiaľ zaujal tento slávnostný výjav, razom sa rozpŕchlo. Skočila pred ňu hrozba ťažkého opusteného vdovstva. A nevesta uveličená nemôže nijako pritajiť veliký radosť. Pohľady oboch sa stretly ani britká zbroj, horiac nenávisťou.

„Mater, ktorú ti nechávam, cti a opatruj verne. Nezabudni, čo nakladá zákon Boží...“

„Bude ctiť, bude opatrovať — akurát!“ Málo chybovalo, že tak nevykríkla ponížená Jera. No výkrik sa premenil iba v tupý vzdych. Zaplakala naostatok usedave nad svojou velikou krivdou, zakryjúc tvár rukami.

„Ženu veď, napomínaj. Zachovaj si — neraz je ťažšie rozkázať než slúchnuť. Vystríhaj sa v dome svady a rozbroja. Dietky vychovávaj v bázni Božej...“

Ivan sľubuje všetko v srdci. I v ňom sa budia krásne predsavzatia.

„Budem sa usilovať, abych bol ako vy,“ zvolal konečne hlasom prerývaným slzami.

„I ja sa ufám, synko!“ odpovedá starý. „I sestry ti odporúčam. Ty im budeš otec, pestún a radca. Či slobodné, či vydaté, nech najdú u teba vždy teplý kút...“

Dievky zaplakaly usedave. Mať si pomyslela: „Pekne vás odbavili, holubice moje!“

A Katicu zaujal cit opustenosti, ako nikdy. Zdá sa jej, že ju vyhnali do samoty, na púšť. Ona i mater! Nemá ochrany, ani záštity. O všetko ju pripravili, olúpili nemilosrdne. Ani pri otcovej posteli nedopriali jej kúsok miestka. On, ‚hlava a vodca‘, so svojimi deťmi jej zahradil prístup k nej. On bude záštita, vodca, ktorý nikdy ničoho neurobil svojou naukou. Ona ho bude i naďalej naprávať, búriť — ona, ktorá teraz slávi víťazstvo, nad ňou i nad

materou... „Sama — samotná ako prst," opakuje si, cítiac tarchu a bezcieľnosť žitia. „A načo mne i žiť, keď má byť takto?" Mimovoľne sa rozhliada, kde by sa prichytila. Niko, ktorý sľuboval, prisahal, drží druhú za ruku...

A predsa v opustenosti hľadia na ňu jeho oči s útrpnosťou a láskou — oči toho, koho zohrdila, odstrčila. Ako by jej privolával: „Hybaj pod moje krýdla! Čo ju hľadáš inde, keď ti je u mňa obrana bezpečná? Závisí od teba..." Celá bytnosť okriala, svet sa nezdá byť púšťou a ona odsotenou, vysúdenou.

Zišly jej na um urážky z jeho úst — zas sa zatvorila pred jeho nežným pohľadom. I on sa těší — áno, raduje sa. Myslí, že v opustenosti musí sa pripojiť k nemu. „Nie — radšej opustená — radšej sama..."

„Vy, dcéry," pokračuje otec, „slúchajte brata... Matija, buď poddaná mužovi. A ty, Katica?" Hlas sa mu zatriasol zas pohnutím. Ona, nevediac sama ako — hnaná akousi tajomnou silou — padla na kolená pri posteli a zmocnila sa jeho ruky.

„Ach, otec môj — otec môj dobrý!" zvolala, celujúc mu vrúcne ruku.

Navrely mu slzy do vpadnutých očí. „Áno — áno, ty si najslabšia — ty potrebuješ najviac ochrany. Na teba som nezabudol — nie, neboj sa," a hladil ju po skvelých lesklých vlasoch. „A čo, dieťa — či ma nepotešíš nad hrobom?" doložil hlasom tichým, že sa ledva čulo v izbe, hlasom, ktorý si našiel cestu rovno do jej srdca. „O koľko lahšie by sa umrelo!" A jeho oko s prosbou a láskou pozerá na ňu. Ona zahrabala tvár do prikryvadla a mlčí.

Vytiahol ruku z jej ruky a dvíha jej tvár, aby ju mohol ešte raz vidieť, presvedčiť sa, či je ešte tvrdošíjna a zanovitá. Ona hľadí naň okom plným sĺz, no okom plným dôvery, detinskej oddanosti a pokory. On sa kochá v tej tvári, odmäknutej citami. Zdá sa mu, že je to Katica z dávnych čias, keď ju bával dieťaťom na kolená a učil ju prvé modlitby. Vidí, že ešte nikdy nestál tak blízko jej srdcu, že sa mu podarilo zlomiť kôru, do ktorej bolo skované. Našiel dcéru, to je pravda — ale ju našiel v okamihu, keď ju má zas opustiť. Vnímavo pozerá do jej tvári, ako by si chcel vštepiť jej obraz na rozlúčku do pamäti.

„No, čo mi vravíš, dieťa?" pýta sa jej tichým, nežným hlasom. Nikto nepočul, čo hovorí starý; všetci sa utiahli mimovoľne od postele, aby ich nerušili. No Paško cíti dobre, čo sa tam deje — cíti, že sa teraz priblížilo rozhodnutie, a nová nádej vtiahla do srdca a rozbúrila jeho tlkot.

A Katica cíti, že čosi popustilo, čo ju viazalo na hrudi, čo nedalo slobodne dýchnuť, ani jasne prehliadnuť. Hodila sa na otcovu hruď, ktorá sa mocne dvíha pohnutím. Slzy tečú voľne, donášajúc úľavu.

„Ja vás slúchnem," šepla na jeho prsiach, zakrývajúc tvár.

„Jeho?" pýta sa otec.

„Jeho!" odpovedá ona bez váhania.

Pozdvihol oko k nebu s nekonečnou vrúcnosťou. Prosí tam odhora požehnania i na tento krok svojho dieťaťa. No zas sa v ňom

prebudily starosti; obráťac sa k nej, pýta sa ešte: „Z lásky — či z prisilenia?“

„Z lásky,“ zvolala ona nahlas, v slzách. S tým slovom ako by bola padla ostatná ťarcha so srdca. Ako by sa bolo odrazu všetko vyjasnilo, vyrovnalo. Otcova tvár žiari šťastím, zabudnúc na svoj stav, kochá sa v svojom dieťati, studené ruky skladá na jej hlavu.

No už neklačí pred ním sama. Pri nej sa odrazu našiel Paško a držiac ju za ruku, čaká od neho i svoj diel.

A on skladá na nich ruku, ústa šepocú, modliac sa vrúcne za ich šťastie.

Prítomní stoja ticho, bez slova. Ovialo i ich čosi sviatočného z toho výjavu. Niko pocítil v sebe nesmiernu úľavu. Po toľkých týždňoch trápenia a smútku, cíti sa zase spokojným v duši. Zdá sa mu, že sa očistil, striasol so seba brud a blato, stal sa hodným svojho blaha . . .

„Teraz mi už nezbýva,“ preriekol chorý hlasom dojatým, „len prosiť smrť tichú a blahoslavenú“ . . .

Hostia ešte dlho zabavili sa u Matu, prežili ešte pri jeho posteli mnohý vznešený okamih. Niko ešte raz odprosil jeho a jeho dcéru a obdržal teraz už odpustenie. Iba Jera mlčala zaťato a v srdci sa nad čímsi zhrýzala. No akosi nikto sa o ňu neobzeral.

Chorý oddychuje pokojne. Cíti, že všetko dokonal a nemá už čo vlastne hľadať tu. Telesné muky nezdajú sa mu byť už mukami, ale čímsi potrebným, nevyhnutným.

Veď i pútnik musí sa unaviť, ak má prísť k svojmu cieľu. A takí pútnici sme všetci . . .

XVIII.

Koniec.

Keď sa Niko odoberal od Dorice, dovedúc ju k domu Zorkovičovskému, riekol jej: „Idem k Zandomovi. Ja som tak vzrušený, že by nemohol nič robiť. Dnes mi bude sviatok.“ A doložil v rozochvení, „sviatok najväčší v živote“. Pozreli významne jeden na druhého a porozumeli si. I jej sa zdá, že až teraz sa smie oddať svojim citom, ktoré ju neodolateľne viažu k nemu.

No vzdor tomu ona je nerada, že jej Niko sa priateľí so Zandomom. „Rád sa vysmieva“ — podotkla ona.

„To je pravda. Často je i trpký. No vzdor tomu on je dobrý: lepší, než sa nazdávame. Prečo je taký? Nediv sa — má i on svoj kríž. Žena ho nemôže pochopiť, upodozrieva a stopuje ho na každom kroku. Keby mal druhú ženu, bol by inakší.“

„Kto vie!“ odpovedá ona roztržite. Vidno, že jej myseľ už dlie pri druhom predmete.

Zandome sedí nad knihami v svojej pisárni. Ako každý rok, i teraz má o novom roku roboty s komputami. Ráta sa s ťažakmi, ktorí mu oddali mušt a zato odberali od neho celý rok, čo sa potrebuje v domácnosti. Účty on drží v poriadku: nepripisuje, ale ani neodpúšťa nikomu. I komputy uňho sú púha formálnosť. Ťažak vy-

počuje lajster: koľko a začo dlhuje, s čiapočkou v ruke, a keď sa dozvie konečný výsledok, prikývne spokojne: „Boh vám daj zdravia, hospodáru!“ Odchodí od neho v povedomí, že Zandome hľadí na svoje, ale nekradne. Podajeden nemá ani vôle počúvať, začo je dlžen. „Len povedzte, hospodáru, koľko vychodí“ . . .

„Nie tak — kamarát! Počúvaj a súď.“ A číta mu neúprosne celý lajster a keď skončil, poznamená: „Vidíš, že si múky strovil primnoho. Pohroz ženským, nech nemrhajú. Múka je drahá“ . . .

V tejto práci ho zastihol Paško.

Oko sa mu leskne, tvár je vyhriata, v pohyboch pružnosť a sebavedomie. Zandome ho premeral svojím okom a na tvári sa mu zjavil úsmev.

„No pozri do zrkadla — povedz, či sa poznáš!“ zvolal Zandome. „Pamätáš ešte, čo som ti bol sľúbil?“

Paško ho chytil za ruku a stíska ju mocne, ako by ju chcel rozmačkať.

„Len mi nepolám kosti naostatku“ — zvolal naň v smiechu. „Tedy v poriadku — všetko?“

„No, chvalabohu!“ zvolal Paško.

„Bohu sláva!“ odpovedá i on, vypnúc ruky s komičnou vážnosťou. „O dvoch bláznov na svete menej. Hrali ste sa na schovávačku: a konečne sa našli. Bol už i čas, veru!“

„A zato všetko musím vám ďakovať. Čo by bolo, keby nie vás?“

„Neustávaj sa, priateľu. Druhí tam mali prsty: ja som babrák proti takým majstrom . . . Keď ťa prvý raz vyobšíva tvoja Katica, poďakuj sa ty šori Anzuli. To si zachovaj a, pre Boha, nevolaj ma z povďačnosti za kuma.“

„A vy ste mi z úst vyňali!“

„No o tom potom. Zdá sa, že musíte najprv pochovať ubohého Matu. Čo on?“

„Čaká smrť. Hovoril ako pop. Všetci plakali. Šor Niko vám môže povedať. I šor Ilija pekne hovorili“ . . .

„Môžem si predstaviť! Hotový snem dalmatínsky! A potom, kde sa pohovorí toľko a krajšie, ako u nás? O to nieto núdze, môj priateľu!“

Paško sa odobral od Zandomu. Jeho žartovné poznámky nemohly rozohnať dojmy, ktoré si z Matovho domu odniesol. Ostatne on Zandomu ani nepočúval.

A Zandome sa zamyslel. Výsmešné oko vzalo zas výraz zamyslenosti, ba smútku. Nuž nebol to rozpustilý Zandome . . .

Z myšlienok ho vytrhlo klopanie. Vo dverách sa zjavil Niko. Zandome ho privítal s radosťou. Črta zamyslenosti vyhladila sa zaraz.

„Aha!“ zvolal, primknúc mu kreslo. „I ty zo spovedi! A to generálnej, ako čujem. Pozeráte ponad hlavy nás hriešnikov všetci ta hore, k hviezde polárnej.“

„Nevysmievaj sa ty — daromná vec! Smrť je sama v sebe nesmierne velebná; jej velebe nikto neodolá. Ja stojím pod dojmom jej tajomnej moci a nemôžem sa mu nijako vymknúť. A preto dnes žarty na stranu.“

„Ja ti neodporujem“ — pripúšťa Zandome vážnym tónom. „Keď žartujem, z toho nenasleduje, že nelutujem Matu. Naopak, často rozmýšľam, prečo sa mal carcinom práve doň zasiať. Má toľko úrodnej pôdy, na príklad hneď v našom meste! A môj plytký rozum vystihol iba toľko, že sa dobrým zle vodieva. To je úkaz každodenný. Veď i národ hovorí, zlá zelina nevyhynie“ . . .

„Ty ešte vždy žartuješ. Ja ti raz rozoženiem žarty. Odvediem ťa kamsi.“

„Viem už — k chorému. A v tom veru neviem, či ťa poslúchnem. Mňa nikdy nepresvedčíš, že bytnutie človeka má v sebe čo povznášajúceho. Mňa to skôr znižuje, ochromuje. Oslabuje mi energiu, berie mi vôľu k práci. A ja teraz mám v hlave projekt veľmi dôležitý.“

Niko pozrel naň pozorne. Zvedavosť rozohnala dozvuky pohnutých výjavov pod Grabovikom.

„Pamätáš sa, keď sme to mali tú dišputu u nášho šor Iliju? Pohovorili sme dosť všeličoho. Málo čo menej, než vy dnes pod Grabovikom. Ja som sa s tou vecou zaoberal bližšie.“

„Čo — ty, Zandome!“ zvolal Niko prekvapený a začervenal sa od radosti.

„A prečo nie práve ja? Možné je všetko, ako hovorieval veliký Korsikán.“ Usmial sa Zandome. „Krem toho som uviedol do poriadku komputy s težakmi, urobil inventár môjho nevelia i viedol sedemročnú vojnu s domácimi mocnosťami“ . . . Chcel sa zas usmiať, ale v očiach sa mu toho úsmevu nenašlo. Vyšlo skôr z toho niečo veľmi smutného.

„Musel mať zase scénu“ — domýšľa sa Niko, „žarty mu akosi nejdú.“

Zandome pokračuje zas svojím spôsobom. „Vaše reči dlho mi cvendžaly v ušiach. Blahobyt, pokrok, sjednotenie . . . Ba raz i Illyria sa mi vo sne ukázala. Ostarela trochu, pobledla ona, pre ktorú sa toľkí oduševňovali! Ja sa do toho všetkého málo rozumiem, ty vieš. Slovám neverím a oduševniť sa neviem. Ale verím čísliciam — a tie, či vieš, čo ma naučily?“

Niko pohol plecom, hľadiac naň pozorne a čakajúc, čo z toho všetkého vykvitne.

„To, že nám veliký groš zpod nosa berú takí Okladinovci a podobná čeliadka. Azda neveríš? Najprv kúpi lacno moje víno, potom ho predá zas lacno. Alebo ešte skôr smieša ho s talianskym alebo druhým vínom, alebo hádam najskôr smieša ho s vodou z mestského vodovodu. Dosť na tom, pozbaví moje víno individuálnosti. A okradol ma ešte tretí raz, lebo na takto rok kúpi ho odo mňa ešte lacnejšie.“

„To je pravda,“ prisvedčí Niko.

„Nasleduje otázka: prečo by ja sám nemohol predať moje víno? Prečo by malo zahynúť anonymne, alebo pod cudzím menom, keď môže obveseliť ducha dakde v Pešti lebo Viedni pod menom na príklad Caretty. Ja by mu dal ženské meno. Je ohnivé a prudké a hádže iskry — nuž sťa žena. Čo ty povieš na to?“

„Ja? Že sa musí vydariť, načo sa ty podberieš“ . . .

„Nie. Ty povieš: dobre, ale kde ti je kapitál!“

„No ten by sa našiel,“ zvolal Niko.

„U vás — to už vieme. Vidím i ja, že musím zas podniknúť útok na mešec tety Anzuly. Bez nej, ver mi, nepohneš sa ani na krok.“

„Keď ju presvedčíš, ona sa nebude spierať,“ riekol Niko.

„Presvedčím ju ja ľahko. Ja chcem z najlepšieho hrozna mať víno, držať ho a riadiť aspoň rok vo vzornej pivnici a potom ho predávať na veliko a na drobno, pod svojím menom. Bol by hák, ak by mu nenašiel odbytu! Hrozno podlejšie nech slúži nášmu težakovi k domácej potrebe — vyberané hrozno beriem ja pod svoju zprávu, ja ho zariadim, ja ho predám, to sa vie, za dobrý groš.“

„Tedy Vinárska Zadruga v druhom, opravenom vydaní!“ prerieknol Niko.

„Vinárska áno — Zadruga ani za svet! Spolkov ja nechcem. Najviac ak by sa dal prehovoriť na firmu: „Ivan Dinko Guljanović i drug,“ alebo: „Niko Dubčić i drug.“ Meno nerozhoduje. Dvaja sa ešte môžu sniesť, piati už čosi ťažšie, päťdesiati nijakovsky! Potom k vedeniu Zadrugy nemáš ľudí, k vedeniu firmy — to je niečo iného. Tu som ja a ty a tí ešte, čo si ich najdeme. Tedy: čo ty na to?“

„K novým podnikom nemám ja času“ — riekol Niko trochu sklamaný. Po dlhom úvode očakával druhý podnik. Taký, kde by bol vtiahnutý i težak; ak i nie každý težak, ale aspoň dakoľko z predných, aspoň pre začiatok.

„Vyštudoval si vinársku akademiu a predávaš svoje víno kadeakým Okladinovcom a Kohnovcom,“ posmeškuje Zandome. „Závisí pravda od vkusu, komu predávať. Môjmu vkusu to nezodpovedá“ . . .

„A kde ti je pivnica na takú špekuláciu?“

„Pivnica? To je hlavný bod môjho programu. Ja si vystavím pivnicu. ‚Prvú Pravú Pivnicu‘ v Dalmácii. Pivnicu totiž, ktorá bude pod zemou.“

Pozrel na Nika, usmievajúc sa. Niko sedí bez zvláštnej účasti, ešte vždy zamyslený.

„Kapitál by mi poskytla teta Anzula“ — dodal sebavedome.

„Prečo nie?“ odpovedá Niko. „Podnik je životaschopný, v tvojich rukách musí sa vyplatiť. Ale pritom všetkom ja som nie oduševnený za tento plán.“

Zandome sa pohol v svojom kresle a rozložiac sa pohodlne, s cigarettou v ruke, pozerá naň vnímavo.

„Čujme tedy tvoj plán.“

„Nie som oduševnený, hovorím“ — začal Niko. „Prečo? Keby bol Ivan Dinko Guljanović vypracoval stanovy Zadrugy a prišiel pýtať kapitál na stavbu spolkovej pivnice a jej vzorné zariadenie; keby bol pýtal peňazí na zakúpenie muštu alebo hrozna: ja by sa bol zaradoval, bol by s ním s telom dušou. Takto je to podnik privátny, bárs opakujem, že výnosný. Teta Anzula otvorí mešec, bez otázky: lenže nie s takou radosťou, ako by ho otvorila, keby

podnik bol verejný.“ Zas zamlčal a na tvári sa mu rozprestrel výraz žiaľu. „Prečo odstrkuješ ľud od podniku, ktorý by ho mohol postaviť na nohy? Prečo si tak tvrdého srdca k nemu? Veď viac menej vyšiel si z neho tak ako i ja, žiješ z neho a s ním, ako i ja. Práve dnes som si zas umienil, že budem pracovať na jeho pozdvižení a blahobyte, a hľa, ty ma vyzývaš práve dnes založiť podnik, ktorý mi zabezpečí pekný úrok z težakových mozolov“ . . .

„Nuž dobre — teraz nech sa čuje i druhý zvon, ako hovorí náš národ. Čo ja chcem? Ja chcem, nech težak dôkladne kope, ako svedčí polieva — vôbec nech obrába svoje vinice statočne a dokonale. Nech mi dodáva hrozno dobré — ale do vína nech sa mi nestarie,“ zvolal Zandome skoro slávnostne a vážne. „V tých veciach je on nedouk, hlúpy a zaťatý, ukrutný nepriateľ sám seba. Veď nejeden nevie ani svoje sudy povymývať ako sa patrí, pred oberačkou: t. j. nechce, lebo to nepovažuje za potrebné. Preto sa mu v nich víno zosmradne, že nemožno s ním nikam. A takého zadubeného zanovita ja pripustiť do správy podniku! Dať mu právo rozhodovania nad tým, čo som ja založil horko ťažko a čomu on nerozumie a neverí? Ja ho odtrhovať od roboty, ktorú len on vie vykonávať ako svedčí, kradnúť mu čas zasadnutiami výboru a valného shromaždenia, kde chce každý preukázať aký je rečník, kto zavoňal do novín? To nie! Težak nech kope, riadi svoju vinicu — ja mu dám prostriedkov a spôsobu k tomu: víno opatrovať, predávať, s čistým osohom dišponovať chcem ja. A kto vie, či výlučne k môjmu obohateniu? Možno, z čistého odkvapne dačo i tomu tvojmu težakovi.“

Niko začal počúvať pozornejšie. Dľa týchto spádov šípi, že Zandome má ešte čosi za lubom.

„Ja z čistého by dal niečo i težakovi: možno, modrého kameňa, alebo podporu k dobrému obrábaniu. No ale najprv musel by mať čistý osoh.

„To je dobrý nápad,“ pochvaľuje ho niko.

„Teší ma, že uznávaš konečne,“ usmial sa Zandome. „Ja chcem byť neobmedzeným pánom môjho podniku. Sedliaka budem držať v reze, lebo len tak sa dá s ním výnsť. Ak bude prostriedkov tam o dakoľko rokov, ak sedliak preukáže, že je zrelý tvoriť spolky a ja ostariem, alebo zbohatnem — dobre, nech si utvorí svoju Zadrugu. No ja neverím, že by to bolo tak skoro.“

„Kto vie!“ odporuje Niko. „Snáď prvej než sa nazdávame.“

„Tu ti je môj návrh v celosti. Zaoberaj sa s ním, premýšľaj — beztoho budeš ty odborným správcom.“

Niko sa nespiera. Uznáva, že je sám súcejší k takej veci, než jeho priateľ. Zandome je dobrý, ale v otázkach peňažných prísny a bezohľadný. S takými ľuďmi náš človek nerád ploty pletie. Má radšej úžerníka, ktorý ho pri odieraní hladká, než spomocníka, ktorý ho pri pomáhaní hreší. On sa ufá, že s ľudom omnoho lepšie bude vedieť vychádzať.

„Ináč ešte do jari budeš mať príležitosť poučiť sa o veci,“ rozkladá Zandome ďalej. „Prv než sa do čoho chytíme, treba poprezerať dakoľko podobných podnikov. Dalo by sa to spojiť s tvojou

svadobnou cestou" — usmial sa Zandome, „ktorá sotva dá dlho čakať na seba. Tak by sme mohli vzornú pivnicu nazvať ‚Pivnica Dorica,' bárs groše by dala teta Anzula."

Po Troch králoch zavítala pravá zima — dalmatínska totiž. V noci holomrazy so srieňom, vo dne slnce a teplo. V nedeľu zastavil sa Niko v Čitateľskom spolku — našiel tam i Zandomu, ako načúva dišputy.

„Otrávili ma už dišputami!" žaluje sa Nikovi. „Hrozní ľudia! Hádajú sa, či by bolo lepšie, keby bol dážď, alebo keby bolo slnce? To sa rozumie, i dážď i slnce, ako vyžaduje potreba. Ja by najradšej dakam na čerstvý vzduch..."

„Ja idem pod Grabovik" — odpovedá Niko. „Ak sa ti páči — poďme."

„Tedy predsa chceš oprobovať na mne tie t. zv. silné dojmy! Radšej by nešiel; nuž ale povedalo by sa: Zandome je zbabelec. A my poďme."

Keď poodišli, začal zas neunavný Zandome: „Nuž čo je s naším podnikom? Čo vraví teta Anzula?"

„Ona je náhľadu, ktorého som bol i ja. Núdza nenie o kapitál, ale o súcich ľudí. Predvída, že my sami nezdolieme toľkú robotu."

„Núdza o ľudí! To má pravdu!" zvolal Zandome neobyčajne živo. „To je pravda. Nieto ľudí. Čo sme nechceli chodiť do školy, my sme kupci a statkári. Tí, čo vychodili školy a dobre sa učili, sú všetko rad-radom advokáti a doktori. Kto bol v učení slabší alebo nemal groší na karambol po Hradci a vo Viedni, utiahol sa do seminára alebo práve na učiteľskú preparandiu... Druhých stavov medzi nami takrečeno ani niet. No nič to! Nech sa nám len podnik vydarí! Z tých nádejných seminaristov vytiahneme my dvoch-troch zpod tonsury. Dáme im podpory do vinárskej školy alebo obchodnej akademie, daktorého pošleme do priemyselnej školy za debnára. Súcich ľudí budeme mať koľko chceme. Veď by to bol hriech, keby malo ostať takto na veky! Na našich stranách nenajdeš súceho stolára ani kováča. V celej krajine nieto priemyselnej školy! Nemáme technikov. Naše vodopády idú padnúť cudzincom do ruky. Slovom — náš rozvoj hospodársky je ešte v plienkach. Sme národ sedliakov, pastierov, popov a učiteľov. Nemáme vôle vyškrabať sa na postať trochu vidnejšiu! Ale zato v Čitaonici pestujeme vysokú politiku, delíme Europu a Ameriku..."

„Prečo nevystúpiš s týmito náhľadmi?" pýta sa ho Niko, zadivený a zarazený. Nenazdal sa nikdy, že Zandome myslel i na takéto veci.

„Sotva by našiel miesta v našich novinách," zasmial sa zas šelmovsky. „Majú toľko druhého materiálu! Treba na príklad rozhodnúť: kto je najväčší Hrvat doby terajšej. Otázka nie tak ľahká, ako sa ti vidí. Velikánov mnoho — viac žiaľbohu, než ich môže uniesť náš malý národ. A keby mi dali kúsok toho miesta — tu by hneď zkrsla druhá otázka: kto je vlastne ten Ivan Dinko Guljanović? Je narodniak, či radikal, obzoraš a či pravaš, a ak pravaš:

čistý a či nečistý? Kde sa vyznačil ten čeľadník, že sa opovažuje dávať národu lekcie? Vari rečnil v daktorom shromaždení? kto mu bol otec? A keď hovorí o národnom hospodárstve, nech ukáže, ako vyzerá jeho hospodárstvo. A naostatok — nech ukáže diplom...“

Ani sa medzi rozhovorom nenazdali, len keď vošli do dvora pod Grabovikom.

Tam je dnes veľmi živo, návštevy sa vymieňajú, jedna druhej podávajú kľučku. Prídu do izby, postoja, poprizerajú sa, odídu. Iní to vysedujú, vyvaľujú oči a odchádzajú pred večerom plní novín a látky k rozhovorom. Na chorého už netreba brať ohľadu. On bez toho leží nehybne, ničoho si nevšíma. Netrápi sa on už o nič na tomto svete. Domáci zas sa pouťahovali, každý do svojho kúta, a Jere — čo ona? Sedí sklonená pri posteli, o nikoho sa neozre, ani o umierajúceho . . .

Zandome vošiel napred. Pri posteli zazrel učupenú Jeru. V druhej izbe pootvorenými dvermi ako by sa bola mihla svižná postava Barice. Ostatné ženské bohvie kde sa utiahly, čakajúc, kým nadíde rozhodný okamih . . .

No nemožno si nevšimnúť nášho Lolu. S čiapočkou na šedivej hlave vrtí sa ako na perách jeho vysoká postava, v páse tenká, že bys' ju preštikol. Usmieva sa vľúdne a berie tu i tu pero omočené v prošeku a zvlažuje ním suché pery umierajúceho.

Kde sa tu vzal Lole? Prišiel sám, nevolaný ešte včera a už sa nevzdialil od postele umierajúceho. On je človek, ktorý každému v našom meste zatisne oči, alebo ho oblečie, a ak nie to, aspoň ho pomôže vystrieť na dosku. Keď do domu začne chodiť doktor a za ním don Roko, Lole čaká, akoby číhal. Ak za don Rokom vtiahne i on — to je znak, že je smrť blízko. Postaví sa k posteli, obsluhuje umierajúceho, pozoruje, kedy nadíde zápas smrti, zapáli hromničnú sviecu: vôbec prihotoví všetko, aby chorý dôstojne a kresťansky odišiel na druhý svet.

I včera, keď ho Mate videl vstúpiť do izby, pochopil, čo on tu hľadá. Utíšil sa a neprehovoril od tých čias slova...

Lole, zvlažiac umierajúcemu pery, poodstúpil, ukloniac sa zdvorile Zandomovi a Nikovi, pohodil rukou, sťa by ich chcel dakomu predstaviť, ukážuc na posteľ. Zandome ho premeral od hlavy do päty v údive, kde sa berie v tom človeku táto náruživosť hľadieť na zápas smrti.

„Tiež podivné zamestnanie!“ myslí si, pristúpiac k posteli.

Svetské myšlienky rozpŕchly sa razom — očima a celou bytnosťou vpíja do seba obraz, ktorý leží pred ním; obraz desný, strašlivý a predsa pútajúci. Snaží sa nepozerať a predsa nieto moci, ktorá by zdolela odvrátiť oko, dychtive hľadiace na ten istý predmet . . .

Niko pozerá tiež pozorne, nachodí všetko tak, ako bolo, len jamy v tvári a na sluchoch sú hlbšie, nos končitejší. Na prsiach, ktoré sa predsa ešte dvíhajú a klesajú, leží čierny kríž, symbol utrpenia a víťazstva . . .

Zandome číha, či nepostrehne v tvári trosky života. Zlomené

oko upreté je kamsi do neznámych končín, bez výrazu, potiahnuté závojom smrti.

„Hovorí ešte — hovorí? pýta sa Zandome hlasom tichým, nesmelým.

Jera, čujúc ten hlas a tú otázku, zavzdychala bôľne a zakryla si tvár rukami.

„Nehovorí, prosím, šor Zandome," odpovedá Lole ochotne, nanahnúc sa k nemu horným telom. „Nehovorí už, ponevráč nepozná nikoho a zanemel."

Zandome svraštil čelo, že sa tento tu natíska medzi neho a umierajúceho, ako by chcel slúžiť jemu za vodcu v záhadnom údolí smrti. Potom i plač Jerin ho trápi, ako vôbec každý ženský plač. „Niet v plači nič pekného," myslí si neraz pri domácich výstupoch — „a ženské si v ňom predsa toľme zakladajú."

Nemôže sa zdržať, aby nepristúpil bližšie. Naklonil sa nad umierajúceho, nad jeho prsia, ktoré sa trhane dvíhajú a klesajú. Chytil ho za ruku. Je nielen studená, ale i odpoly stuhlá. Iba prsty čo sa zachvely dotknutím teplej ruky Zandomovej; no hneď sa zas strnule vystrely. Naddvihly sa i viečka ako mak, ktoré do poly zakrývaly oko vyhaslé, bezvýrazné. A na Zandomovej tvári, ustrašenej a úzkostlivej, utkvieva pohľad umierajúceho, pohľad prázdny, zafahaný hmlami. No pohľad sa drží húževnate, nehýbe sa s predmetu, ktorý si vybral, akoby bol naň prikovaný. Hmly rednú, zákmit v oku, iskra, konečne zas život — výraz! Mateho oko plné výrazu, života! Striasol sa pod dojmom toho pohľadu, ktorý s akýmsi poľutovaním upiera sa naň — pohľadu, ktorý sa vrátil z tamtých svetov, aby sa stretol ostatný raz s jeho okom, na pozdrav a či na výstrahu hádam . . .

„Rozhodne ma poznal!" zvolal Zandome, i v úzkosti uchvátený akousi zvláštnou radosťou. „Poznal ma — ja vidím. Neboj sa, môj Mate!"

Pozdalo sa mu, že okom preletel milý úsmev.

„A že vraj nehovorí!" obrátil sa Zandome k Loli. „Hovorí, celkom zjavne — ale nie ústami! Oj, človek sa môže vyjadriť nielen slovom. Hľa, tu len pohľad — a ako zreteľne hovorí! Vraví viac, než všetky prázdne reči . . ."

Stisol mu studenú ruku a zvolal: „S Bohom, Mate — s Bohom!"

A cíti, ako sa prsty v jeho ruke potrhly, no nemajú sily opakovať stisnutie a ten istý pohľad, úporný, výstražný . . .

„Divná vec," uvažuje Zandome, keď vyšli do dvora, „na ňom nepoznať, že by bol na mukách. Že nenie pri sebe! A ono je len v akomsi polosne. Čaká v predsieni smrti, kým príde rad naňho . . . Ale výzor, musím vyznať, je hrozný. Vzbudzuje čudné myšlienky, veru nie práve povznášajúce. Človek sa trápil, hrdloval, sháňal do úmoru, a keď by mal vidieť ovocie práce a namáhania, mal žiť bezstarostne, ako kapitalista žije zo svojich úrokov: práve v tom čase prídeš ta, kde je dnes úbohý Mate. Čo je potom už vlastne ten život ľudský? Aký má smysel?"

„Mate by ti ľahko zodpovedal i tú otázku," odpovedá mu Niko. „Vysvetlil by ti, prečo nepozorovať na ňom muky, prečo s poľutovaním pozrel na teba, s výstrahou. On verí v druhý život, ktorý trvá naveky. To je jeho filosofia; jednoduchá — no, ako vidno, jemu dostačí, a čo je hlavné: nenechá ho v blate v rozhodnej chvíli, ako necháva nás, úbohých filosofov, neraz naše duchaplné mudrovanie . . .

„Viera je klenot," prisviedča Zandome s hlbokým presvedčením, „neoceniteľný dar, kto si ju znal udržať. Žiaľ, že celá naša kultúra smeruje k tomu, pozbaviť nás toho pokladu. Neviem, komu tým osoží? Nám, úbohým filosofom, rozhodne nie. A spoločnosti ľudskej už práve nie. Šťastie, že práve úbohí, nešťastní, ktorým je údel utrpenie, si ju zachovajú. Keby nie jej, spoločnosť by pozostávala zo zúfalcov, svet by sa pretvoril v predpeklie . . ."

V ten deň cele iste čakalo sa v našom meste, že sa ohlási „mužský zvon". Čakalo sa to už dakoľko dní — no Lole bol reservovaný a nechcel sa vysloviť určite. No dnes, po odchode Zandomu, vyhlásil, že sa blíži ostatná hodina. Shromaždila sa rodina celá okolo umierajúceho; do pitvora a do dvora nahrnulo sa súsedov a priateľov . Zdá sa, že všetci čakajú netrpelive koniec dramatu, možno, že i domáci sami. Veď konečne tento stav je neznesiteľný: život v dome od toľko dní vyhodený je z obyčajnej koľaje. Ivan nesmie výsť do poľa, povaľuje sa po dome alebo sa túla po dvore sem a tam, bez osohu a bez cieľa. Ženské sú žiaľom a plačom utrmácané; mimo toho i dom, otvorený vo dne v noci návštevám, podobá sa viac námestiu alebo krčme, než domu. Spi sa málo, a čo sa spí, to je spánok nepokojný, ako na stráži, v očakávaní toho, čo visí nad domom, čo sa už zamedziť nemôže . . .

Vzdor očakávaniu, všeobecnému očakávaniu, mužský zvon sa neohlásil. Vyzvonilo sa i Ave Maria na mrkaní a nenastala udalosť, ktorá tak určite mala nastať. Rodina strávila celý večer a hlboko do noci okolo postele a na svitaní odišli všetci na krátky odpočinok.

Ráno, keď už slnce dosť vysoko stálo, vstúpila Jera do izby. Mate leží nepohnute, ako včera — no nepoznať na ňom nijakej premeny.

„A čo myslíš?" pýta sa tichým hlasom Lolu, „čo je to, Pane Bože?"

„Vždy jednako — vždy jednako!" opakuje Lole v rozpakoch. Zahanbil sa, že sa prerátal. „Ja sám neviem, čo je to — nepochopujem, poneváč ešte včera malo byť, čo malo byť. A dnes už sám neviem . . ."

Jere sa prestrašila. „Keď už nevie Lole — a čo môžeme my vedieť?" túži sa synovi. „A kedy to bude? Ach, Bože, skráť jeho muky a povolaj ho k sebe . . ."

Nevesta navrhla, aby sa pred blahoslavenou Pannou zažala voskovica; syn je tej mienky, aby pozvali don Roka modliť sa za smrť tichú a blahoslavenú nad umierajúcim. Čokoľvek kto radil, všetko urobili. Pred poludním bol i don Roko, odriekal modlitby

nad umierajúcim, celá rodina padla na kolená a vrúcne prosí z neba milosť a smilovanie.

Popoludní Mate ležal v tom istom stave, ako včera a predvčerom.

Tu sa Jera odrazu rozhodla. Darmo je, treba siahnuť k druhým prostriedkom. Poslala potajomne po starú Ursu do Vrchov.

Bolo sa dobre stmilo, keď Ursa vstúpila do izby. Vonku sa trúsi drobný dáždik. Aby nezmokla, natiahla na hlavu vrece, ktoré tvorí na nej kuklu a dolu chrbtom padá jej nadol. Pod vrecom červená šatka, tmavá ohorená tvár so širokým nosom a veľkými zubami — to všetko dodáva Ursi zvláštny výzor. Ten sa ešte stupňuje tým, že Ursa drží v pravej ruke palicu, ktorá jej siaha temer pod pazuchu.

Všetci hľadia so strachom na neobyčajnú ženskú, o ktorej sa hovorí, že všeličo vie, lebo je v obcovaní s tajomnými silami. Ursa si je vedomá svojej povesti a, ako vidno, hrdá je na ňu.

Pristúpila k posteli a pozrela vnímavo svojím čiernym okom na umierajúceho. Všetci úzkostlive čakajú jej výrok: iba ten na posteli sa nehýbe, iba čo sa mu prsia trhano dvíhajú a padajú.

„A či sa on nenarodil v čiapke?“ obrátila sa Ursa k Jere.

Tá pozerá, nevediac čo odpovedať.

„Ja viem, že mal čiapku,“ vraví Ursa určite, palicou búchajúc o zem na dôraz svojich slov. „Ja viem, že ju má kdesi, pohľadajte!“

„A ako viete, pre Boha?“ pýta sa Jera, predesená nad tajomnou mocou tejto ženy.

„Viem, že ju má,“ tvrdí ona, pozrúc významne na všetkých. „Pohľadaj, čerce moja, pohľadaj po truhlách a škriniach. Vidíš, ako sa trápi, a bez nej ti neumre...“

Na všeobecné zdesenie potvrdil i brat Ivan, že sa Mate narodil s čiapočkou. Nebohá mať o tom často hovorievela.

„Pohľadajte — pohľadajte!“ vyzýva ich Ursa. „Musí byť kdesi.“

Shľadávali po celom dome, poprevracali všetky truhly a škrine, vyťahali bielizeň. Vo veľkej truhle, kde bolo všakové náradie, klince, dláta, kliešte, staré podkovy a všakové haraburdy, pod schodmi, čo vedú na pôjd, našli malú škrinku, na nej vymalovaná loď s nadutými plachtami na modrom mori. Je zamknutá táto škrinka, ktorú Jere dakoľko ráz videla, no nikdy do nej nenazrela. Kľúča nebolo a Ivan bez váhania založil dláto pod vrcheň a vyvážil ho zo závesov. Dychtive pozerajú, čo bude dnu. Nenašlo sa ničoho, len stará šatočka so žltými kvetami a v nej kúsok kožtičky.

„Veď povedám, že musí byť kdesi!“ zvolala Ursa, vezmúc kožtičku do ruky a položiac ju na hlavu umierajúceho. A nech dakto ide zaraz po don Roka.“

Ivan sám išiel don Roka prebudiť, ten prišiel a začal odriekať modlitby pri horiacej svieci hromničnej.

Pred polnocou v tú istú noc vypustil Mate dušu.

Don Roko, vyprevadiac ho takto zo sveta, odbaviac svoju povinnosť až do konca, odobral sa na faru spokojný a tichý. Tej noci ho už nikto neprebudí, aby šiel k umierajúcemu.

Keď na svitaní vyzvonili Ave Maria, zápät za tým ozval sa „mužský zvon," umieráčik. Jeho tklivý hlas rozlieha sa mestom kvílive. Ľudia, pozdraviac Matku Božiu nábožným vzdychnutím, pripojili Otčenáš za Mateho dušu s vrúcim želaním: „Pokoj vičnі daj njemu Gospodine!"

Na druhý deň ráno ubiera sa z chrámu pod Grabovik dlhý imposantný sprievod, pod krížom. Za krížom kráča don Roko v pluviali, okolo neho okolití farári a kapláni. Za duchovenstvom zástup sveta, težakov, remeselníkov a pánov. Na konci sa valí čierna hŕba ženských a po stranách sprievodu skáču deti sem a tam, poniektoré boso a všetky bez klobúka. Don Roko s kňazmi vstúpil do dvora, zo dvora do domu. Dvaja chlapi s náručím dlhých voskovíc chodia pomedzi svet a rozdávajú sviece mužom a ženám. V dome a pred domom tichosť — no len chvíľku. Keď vystúpil don Roko z domu a za ním rakev pokrytá čiernym súknom, rozľahol sa zrazu v dome krik a plač, výkriky a kvílba i vykladanie. Okenice, ktoré boly dosiaľ pritvorené, rozleteły sa na všetkých oblokoch — v nich sa ukázaly hlavy ženských, plačúc a kričiac. Spev kňazov a kantadurov prerážaný je výkrikami ženských, menovite zúfalým krikom Jery, ktorá shodila šatku s hlavy a trhá si vlasy. Keď sprievod prešiel popod obloky, sype sa na rakev zo všetkých oblokov kvieťa a padajúc na zem, rozšliapané je zástupom. Iba dakoľko žltých lístkov čo ostalo na čiernom súkne.

Zandome, kráčajúc pri Nikovi, stisol ústa a nehovorí. Ťažko mu je, nesmierne ťažko, čujúc tento nárek, krik a plač. I jemu sa nadúva hruď, nadchádzajú myšlienky na vlastnú smrť...

Konečne sa vzdialili, krik nedolieha zblízka, prehlušovaný tiahlym spevom kňazov a spevákov. Zandome sa obozrel, ta, zkadiaľ vyšiel sprievod. Obloky sú ešte vždy otvorené do korán, v nich ženy kričia, plačú, zalamujúc rukama. Vo dverciach dvora stojí Ivan, v šatách všedných, zanedbaného zovňajšku, ako to vyhľadáva stará obyčaj; pozerá za otcom, ktorého nemôže doprevadiť na ostatnej ceste, zkadiaľ nieto návratu. A ako vďačne by išiel, ta, za ním, kde ho srdce ťahá, keby to dopúšťala starodávna obyčaj! Takto nepozostáva iba stáť tu, sprevádzať očima sprievod, kým otca neodnesú...

No Zandome musí sa obracať znovu a znovu k domu smútku, kde v okne, čo je na štíte domu, kdesi na samom pôjde stojí osamelá ženská, ticho a nehybne. Ona nekričí, nezalamuje rukama, ale ticho, usedave plače, hľadiac za sprievodom, v ktorom sa ubiera jej otec na ostatnej ceste. Je to Katica a za ňou vidno i hlavu Paškovu, tiež sklonenú smútkom.

Za sprievodom, sám a sám kráča Lole; už nemá čo hľadať v dome. Povinnosť ho teraz volá na cintorín, kde bude treba spustiť rakev do pripravenej hrobky.

„Ja už viac nikdy nepójdem na pohrab," prerieknol Zandome, keď vstúpili do mesta a nebolo vidno Grabovika a Matovho domu. „Nie, nikdy!"

Niko pozrel naň a zdá sa mu, že Zandomove oči, tie usmievavé, figliarske — podbehnuté sú vlahou...

A keď sa predpoludním vracal sprievod do mesta, už bez Matu, riekol Zandome: No tak! I o ňom môžeme povedať: žil a bol... Na takto rok nebude nás upomínať na jeho život a smrť nič iného, ako čierne háby na jeho dievkach"... A na silu otrasúc so seba smutné myšlienky, pýta sa zas už obyčajným hlasom:

„A kedy sa vyberieš na tú cestu?"

„Druhý týždeň po Veľkej noci"...

Povesti, báje, ballady.

Napísal *Martin Sládkovičov.*

XV.

Ozanko na čertovskej svadbe.

Muselo to dávno byť, ale kedy, prisám,
za svet širý nepoviem, lebo neviem ni sám:
Na Sitne sa svadbisko strhlo, a za hudcov
pozvali si Ozanka s jeho chasou súcou.
Títo — rod zo Sebechlieb — prišli, húdli tklivo,
svadobníci zvýskali, zdubasili divo:
»Hopsa, hopsa, ichuchú! Rezko že ju hore!
To je život, to je svet! Po kolená more!
Hore že ju, Ozanko!« A tí režú, pília
až tak sa im opála kečka od úsilia.

No, Ozanko zbadal čos', čo ho trochu mýli,
krúti hlavou — za to však ďalej reže, píli —
krúti hlavou — kde by nie? Vpokon pravda holá:
mladucha vám dievka (jaj)! obesená bola.
A keď ktorý tanečník (rožky mali v čele
a v lakírkach kopytá) vykrútil ju vrele,
zavesil ju... Potom ju odkvačil si druhý
a zase sa pustil s ňou v poskok jarý, tuhý —
A zas iný — »Hopsasa, hopsa, ichu, ichu!«
Drobčia, drobčia, dubasia rezko, bez oddychu.

Ozanko sa díví a — tajiť vec ver ťažká —
zavše telom prebehne jakási mu triaška —
»Ech, čo by to — zárobček...« Reže nôty radom,
No ho trápi — »Nenie to s kostolným ver riadom«...
Vyšiel von — Tam tmavý šat noci svety cloní —
Zočil stajňu, vošiel ta, a tam mnoho koní.
A v tom: »Vítaj, Ozanko!« — čuje volať ztade —
»kde si sa tu nabral?« I obzerá sa všade,
obzerá sa úsilne, pátra po tom tóne —
Nikde ľudskej dušičky, samučké len kone...

»Tu som, tu som, Ozanko!« — ozval kôň sa starý —
»ja som išpán ľadziansky, nepoznáš ma vari?« —
»Ej. poznám ťa dobre, ty kujon, sto striel v teba,
za panštinu bíjals' ma viac než bolo treba!« —
»Nuž, ľa, vidíš, Ozanko, zlé mňa losy honia,
pre rozličnú neprávosť zakliaty som v koňa,
i tebe som krivdil vše derešom i kladou, —
za to teraz poslúžiť chcem ti dobrou radou:
Hľaďže: keď vám na svadbe do barbory hodia
šupák zavše, tie sa tam na uhlie prerodia:
Spravte na barbore kríž, i sa prísno hájte
brať za hudbu peniaze, za darmo im hrajte,
a len z toho uhlia si proste, čo je v kúte,
nebudete darmo hrať, nebude vám ľúte«.

Ďalej plynie svadbisko. Hudci hudú tklivo,
svadobníci výskajú, dubotajú divo:
»Hopsa, hopsa, ichuchú! Rezko že ju hore!
To je život, to je svet! Po kolená more!
Hore že ju, Ozanko!« A ti režú, pília,
až tak sa im sparila kečka od úsilia.

Dubasili za dlho ešte — K ránu ale
všetko — sťa sa prepadlo — zmizlo nenadále...
Ostal iba Ozanko s chasou v pustom dome —
»Zaplať Pán Boh!« povzdychli — »No, a teraz po'me!«
Vrecká uhlím nabité posbierali mžikom
i si domov kráčali belujským chodníkom;
sotvaže však v belujskom chotári sa shliadli,
vrecká oťažely im a s pliec razom spadly —
Kýže zázrak? Pozreli — zhíkli: — samé zlato,
ledva došli domov s ním... Tak je, stojím za to!

XVI.

Beňovicovci.

O pochybe slova ani:
Sitno je kraj požehnaný,
velebné to, krásne kraje,
a vo vieskach zlaté báje.
Na poklade kameň hájny,
na kameni nápis tajný,
riekol bys' len hakybaky,
a predsa to nápis taký:
— (ktokoľvek ti ruči zato) —
»Tuto leží poklad, zlato.«

Dvaja bratia: podľa mena
z Beňovicov rodokmena,
i ten i ten silák tuhý,
jeden väčší jako druhý,
tam na Sitne hodnom chvály
sťa rubári pracúvali,
i raz našli taký kameň,
na ňom nápis jako plameň:
»Kto ma zvráti svalom sviežim,
ten uvidí, na čom ležím.«

»Na čomže by ležal kameň?
na poklade!« — »Tak je, ameň!«
— mneli bratia — »Ak je zlato,
stálo by to vari zato:
balvan, bárs je zruta, zvrátiť
a mozole si pozlátiť.« —
Kameň rezko podobrali,
napružili všetky svaly,
napružili všetky žily,
aby kameň prevrátili.

Zapreli sa oba sami
i plecami i nohami,
v tvári nabehly im žily,
oči div nevyskočily —
»Ďuro, už sa pohol vari,
čosi puklo« — »Lárifári!« —
Ďalej tisnú, jak kto môže,
ale pohnúť — nedajbože...
»Abyže ťa —!« — »Sto matier ti!« —
»Var' ho držia všetci čerti?!«

Oddýchli si na okamih —
Nová sila podňala ich,
popľuli si kožku dlaní —
»No, probujme s druhej strany«.
Zapreli sa všetkou silou —
»Ide!« — »Ešte!« — Oceľ žilou,
pot ich zalial, jako plameň —
»Ešte!« — — Prevalil sa kameň...
Ni si pot s čiel nesotreli,
skúmajú len rozochveli.

I čítajú nápis nový,
v dolnej časti, ktorý slovi:
»Dosť som ležal na tom boku
(od storočí, rok ku roku),
poležím si včuľ na inom«...

Beňovica statným synom
neľúbi sa to ni málo:
»Abyže ťa porantalo!« —
»Vyparíť sa tak pre teba!« —
»Či nám toto bolo treba?!«

XVII.

Ružena.

Bolyže to slávne časy
(sotva kedy budú zasi),
keď banici v Zemnici
(ej, boliže chlapíci!)
nosievali cifrované
čižmy striebrom podkúvané,
a ich driečne mladuchy
nosievaly čepúchy
staby z pavučiny tkané,
rýdzim zlatom vyšívané,
bo veď mohly dopriať si
jasavej tej okrasy:
kvitla baňa prebohatá,
a v nej hojnosť striebra, zlata.

Tam v Ružovej ulici,
v jagotavej svetlici
(kronikár tak píše verný)
býval boháč prenesmierny,
a s nim jeho jediná
pyšná dcéra Ružena,
černooká žúžoľvláska,
ani špata, ani kráska,
z oboch dač', no keď ju znáš,
»Dâmon, dâmon!« podumáš.
Rád mal dcéru šťastný tato,
ale radšej striebro, zlato,
v ňom sa kochal, hejveru,
od rána až k večeru,
ba do noci pri ňom býval,
a keď zaspal, o ňom sníval.

Pravda, lebo klebeta:
chýr sa vzniesol do sveta,
že s tým jeho veľpokladom
s kostolným to nenie riadom,
že on, decko Šťasteny,
dákosi je spletený
s tým (jaj! bodaj by sa tadoľ

na dno pekla strieskal, padol!)
kopytníkom, roháčom,
ten ho spravil boháčom...
Bez vánku sa nehne býľa:
pravda raz sa vysvietila·
zmiznul boháč — Kde by bol?
Kopytník ho odniesol...
Deň sa za dňom miňa, ztráca,
a boháč sa nenavracia —
Schoď za nim bárs celý svet,
darmo, niet ho, niet a niet...
Tak Ružene, hrdej panne,
dostala sa nečakane
erbom baňa tá i tá,
striebra, zlata korytá.
Pozor, pozor, hrdá panna,
rozmaznaná, cifrovaná,
bohatstvo je pekná vec,
ale pritom — dobre vedz —
nebezpečná: striebro, zlato
často padá — stŕha v blato.

*

Striebrom, zlatom zmámená
rozum trati Ružena,
v jej panenskej bielej hrudi
nepokoj sa kýsi budí,
kási túžba, vášeň až:
»Máš bohatstva, máš, oj, máš,
máš i mladosť, máš i krásu,
oj, Ružena, uži času!«
Tak si bláha Ružena,
striebrom, zlatom zmámená.
Ach, taká je kási strašná,
rozochvená, samopašná,
jazdí, loví, šermuje,
kocky hrá i kartuje,
v okolí jej cifrovanom
zvládlo, vládne dinomdánom
búrno, hlučno preveľmi
s priateľkami, s priateľmi:
cvendžia čaše, jasot v líci,
v očiach jas jak v povichrici,
v srdciach búrny vatry vznet —
»To je život, to je svet!«
Zavše vznesú čaše na rty,
a v to smiechy, spevy, žarty,
na to: »hopsa, hopsa, hop,
ichú, ichú až po hrob!«

A Ružena — verte reči —
v samopaši všetkých predči.
Zo dňa noc, a z noci deň,
tak už z týždňa na dýždeň,
súsed tu-tam, s prava, s ľava
krúti hlavou, pošomráva,
vždy viac rastie nevoľa,
až v rept hlasný vzplápolá —
Čo len ešte bude z toho?!
To je mnoho, to je mnoho!

Z magistrátu Ružene
poslali vzkaz písmenne!
»Dosť už, ba i mnoho vari
hlučnej, zvučnej haravary,
mestom širym nevoľa
blkom vzplála, plápolá...«

A Ružena pošetilá
orgiami odvetila...

Z magistrátu Ružene
vzkázali zas písmenne:
»Prestať musia — bez poznámky —
pohoršlivé pohuľanky,
pokiaľ ešte času jest,
pokiaľ meškú prísny trest!«

A Ružena pošetilá
orgiami odvetila,
jakých ešte nebolo, —
hrozivý rept okolo —
Čo len ešte bude z toho?!
To je mnoho, to je mnoho!

Z magistrátu Ružene
oznámili písmenne:
»Na vršku, toť, nad Zemnicou
hotoví sme s šibenicou:
tou sa strestá spurný duch,
zatvrdilý neposluch...«

A Ružena pošetilá
orgiami odvetila,
jakých ešte nebolo, —
hrozivý rept okolo...

Spustlosť v Ruženinej chase,
nemrav tu, tam zločin zase,
bohaprázdnosť, kalu prúd —

Muselo byť: súdil súd
prísny, tvrdý jako skala —
Už i šibeň prácu mala...

Magistrátu Ružena
odkazuje zronená:
»Dovoľte mi milostive
zváľať šibenice divé,
a ja na ich mieste tam
krásny zámok stavať dám.«

Vyslyšali devy hlas, a
stavba zámku začala sa
s hodom, s radovankami,
s hudbou, s pohuľankami,
inu, mizne všetka tieseň,
zahučala stará pieseň,
v Ruženinom kruhu zas
vieri tartas na tartas:
cvendžia čaše, plápol v líci,
v očiach jas jak v povichrici,
v srdciach búrny vatry vznet —
»To je život, to je svet!«
Zavše vznesú čaše na rty,
a v to smiechy, spevy, žarty,
na to: »hopsa, hopsa, hop,
ichú, ichú, až po hrob!«
A Ružena — verte reči —
v samopaši všetkých predčí...

A medzitým od domu
až ku vrchu ku tomu,
kde sa v zámok kopí žula,
Ružena most preklenula
a na prácu dohliada
a je rada, prerada.

A zas hod a radovanka,
haravara, pohuľanka...

*

Doma — stena pri stene —
tesno je už Ružene,
i ju vábi túžba svodná
pohuľať si do svobodna.

Loveckých trúb fanfara
rozľahla sa: »trarará!«
tam na Ruženinom dvore,
sotva vzplály ranné zore.

Zvirgli v rujnom pohone,
zastali až pri Hrone.
Honci kričia jak o prekot,
poľovných psov zuní štekot,
a do toho prerázne
»pif-paf!« smrtná rana znie,
a zas pokrik, štekot zasa,
»pif-paf!« až sa hora striasa,
a napokon fanfara:
»trará, trará, trararará!«

Lov sa skončil. Včuľ snáď domov?
Ba čo ešte, do sto hromov!
Teraz práve zavláda
nanajlepšia nálada,
v stiennom, ľúbom lesa stánku
započalí pohuľanku,
hodujú, znie hudby hlas,
a jak býva, tak je zas!
cvendžia čaše, plápol v líci,
v očiach jas jak v povíchrici,
v srdciach búrny vatry vznet —
»To je život, to je svet!«
Zavše vznesú čaše na rty,
a v to smiechy, spevy, žarty,
na to: »hopsa, hopsa, hop,
ichú, ichú, až po hrob!«
A Ružena — verte reči —
v samopaši všetkých predči...

Dinom-dánom prekvitá —
V tom zčuť klusot kopyta,
objaví sa jazdec rúči
a Ružene listok vruči,
(stíchol trochu jarý krik)
to jej píše vlastný strýk:
»Oj, Ružena omámená,
nič dobrého neznamená
ten tvoj stály lesk a blesk,
pohuľaniek tresk a plesk, —
na kolesá pozor zadné,
po hojnosti časy hladné
môžu prísť a prídu aj,
nože, no sa spamätaj!
Nač máš slzou líce rosiť,
o kus chleba v biede prosiť?...«

Číta listok Ružena,
planým citom rozchvená,

ďaleko tej do pokory,
lícom jej sa stelú vzdory —
»Lári fári! balala!«
lístok zlobne skrkvala,
zdmutá hruď a pohľad vzňatý,
strhla s prsta prsteň zlatý,
kovu ctného nešetrí:
zblýskal prsteň v povetrí —
»žblnk!« tam zmizol v prúde Hrona,
i prerečie spupne ona:
»Žblnknul — až sa shliadam s ním,
potom lístku uverím...«

V stiennom, ľúbom lesa stánku
predĺžajú pohuľanku...

*

Zámok rastie zdarene,
zvláštna rozkoš Ružene,
rastie krásne jako z vody
a Ružena strojí hody,
skvostné hody, jasavé,
na radosť a k oslave,
že stavba tak podarená
dnes-zajtra je dokončená.

Už sú hostia sídení
vo svetliciach Ruženy,
v dobrej vôli rúče spolu
sadli k bohatému stolu.

Medziiným kuchári
(hrdosti jas na tvári,
sťa na kom najsť neľzä chybu)
nastolili krásnu rybu,
a, toť, v ústach ryby tej,
žertvy Hrona zabitej,
bájnym jasom lustra vzňatý,
jagotá sa prsteň zlatý.

Oj, Ružena, Ružena,
čo si taká zmätená?
Mätie ťa ten prsteň zlatý,
bájnym jasom lustra vzňatý?...

Oj, Ružena, Ružena,
čože toto znamená?
Čo si taká rozochvená,
čo si zbledla jako stena,
čo ten hrozný nepokoj?

Ach, tak — to ten prsteň tvoj...
Jak sa trasie, jak sa chveje!
Vody, vody! Zle je, zle je!

Oj, Ružena, Ružena,
trasú sa ti kolená!
Ostaň — ryba to jak iná —
Nebež, veď si domatina!

Zutekala Ružena
bledá, zchvelá, zronená,
svet sa jej pred zrakom zknisal —
Ach, už veri, čo strýk písal...

*

Stichly drievne orgie.
Sťa kde nikto nežije,
v teremoch je nemosť tichá,
a v nich osamelo vzdychá
k nepoznaniu zmenená,
pokorená Ružena.
Keby sa len modliť znala,
keby sa len pokajala!

Z bohatstva, toť, zbytky len,
menej ho je každý deň,
a tá v baňach vzácna rúda,
ach, taká je chudá, chudá,
trosky čajsi bez zrna,
darmo sa v nej prehŕňa
baník pilný — miesto zlata:
trocha trosky, trocha blata,
a hrad, chlúba Ruženy,
smúti nedostavený.
Tak sa sláva pomíňa —
Kde si, pyšná vládkyňa?
V handrách... Líce slzou rosí,
ľudí o kus chleba prosí...

Toť, pri zámku necelom,
posledným to údelom,
hrob sa zdvihol — čerstvá hlina —
To mohyla Ruženina.

Ni tam nemá pokoja:
v noci vraz sa rozdvoja
nad tým miestom mračná čierne,
zrachotí hrom prenesmierne,
a hrob — kde je? Niet ho — bol,
do hlbín sa prepadol...

Z hradu zbytky rumov ležia,
ostala len jedna veža,
dumno vzhliada v nebesá,
Novým Zámkom zovie sa,
stojí v páľach, v dažďoch, v sňahu,
stojí — iste na výstrahu.

Stojí, trvá Zemnica,
v nej Ružová ulica,
vidať až po túto dobu
miesto Ruženinho hrobu,
vidať miesto, kde most stál,
čo ku zániku dovádzal,
vidať, tam na vršku svahu,
vidať — iste na výstrahu.

Balkánska cárica.

Dráma v troch dejstvách.

Napísal

Nikola I. Petrović Niegoš,

knieža Čiernej Hory,

preložil

dr. *Ivan Br. Zoch.*

(Pokračovanie.)

Výjav III.

Premena. Ihra v dvorane Ivan-begovho dvorca v Žabliaku. Mnoho vznešených osôb. Keď sa opona zodvihne, kolo je pochytané a spieva sa. V pozadí na ľavo sedí medzi paniami Danica. V pravo stoja páni.

Kolo.

Mužské hlasy: U Ivana Gospodara,
U Ivana Gospodara...
Ženské hlasy: ..... Gospodara,
U Ivana Gospodara...
Mužské hlasy: Dosta blaga, dosta para,
Dosta blaga, dosta para...
Ženské hlasy: ..... dosta para,
Dosta blaga, dosta para...

Stanko (pristupujúc k bratovi Ďordovi). Ďakujem ti, brate!
Ďorde. Oj, nechaj to tak, nech si dnes mládež zaskočí!

Kolo.

Mužské hlasy: I dvorova i čardaka,
I dvorova i čardaka...

Ženské hlasy: ..... i čardaka,
I dvorova i čardaka...
Mužské hlasy: I dva sina, dva junaka,
I dva sina, dva junaka...
Ženské hlasy: ..... dva junaka,
I dva sina, dva junaka...

Knieža Dean (blížiac sa Stankovi). I ty tu! — povieš mi, knieža, čo sa i starec do kola chytá? Dobre tebe! Mladý si, pekný si a pritom vodca junákov!

Stanko. Ty si učiteľ vojvodov i junákov môjho otca.

Knieža Dean. Všetci máme učiteľa v Ivanovi veľkom!

Kolo.

Mužské hlasy: Ali jošte snaha nema,
Ali jošte snaha nema...
Ženské hlasy: ..... snaha nema,
Ali jošte snaha nema...
Mužské hlasy: U prosce se Knjaz sad sprema,
U prosce se Knjaz sad sprema...
Ženské hlasy: ..... Knjaz sad sprema,
U prosce se Knjaz sad sprema...

Stanko (prijdúc ku kniežaťu Perúnovi). Iné kolo i zábava čaká ma onedlho, knieža!

Knieža Perún. Čo sa mňa týče, ja som už odsúdený slávu počuť len zďaleka . . .

Stanko (zachytiac rukou Ibraim-bega, ktorý sa k nim priblížil). Oba budeme zajtra, knieža, tvojimi hosťmi!

Knieža Perún. Ty prepáčiš. Ale cudzinca prosím za privítanie aby prepáčil.

Kolo.

Mužské hlasy: Isprosiće snahe dvije,
Isprosiće snahe dvije...
Ženské hlasy: ..... snahe dvije,
Isprosiće snahe dvije...
Mužské hlasy: A nama bi najmilije,
A nama bi najmilije...
Ženské hlasy: ..... najmilije,
A nama bi najmilije...
Mužské hlasy: Da iz ovog našeg kola,
Da iz ovog našeg kola...
Ženské hlasy: ..... našeg kola,
Da iz ovog našeg kola...
Mužské hlasy: Knjaz zaruči dva sokola,
Knjaz zaruči dva sokola...
Ženské hlasy: ..... dva sokola,
Knjaz zaruči dva sokola...

Stanko (približiac sa k jednej z vojvodkýň). Podhumskej sa vojvodkyni pokorne klaniam, bozkávam ruky, pre ktorej krásu bych rád odišiel medzi hôrnych chlapcov!

Kolo.

Mužské hlasy: Zeta samo radja vile,
Zeta samo radja vile...
Ženské hlasy: ..... radja vile,
Zeta samo radja vile...

Stanko (hľadajúc očima niekoho). Ako sa fialôčka skrýva v hustej chrasti, tak sa ona niekam utiahla, alebo snáď ešte ani nedošla?

Kolo.

Mužské hlasy: S junacima, s unucima,
S junacima, s unucima...
Ženské hlasy: ..... s unucima,
S junacima, s unucima...
Mužské hlasy: Dvor bi njegov napunile,
Dvor bi njegov napunile...
Ženské hlasy: ..... napunile,
Dvor bi njegov napunile...

(Kolo sa rozchodí a tvoria sa skupiny.)

Stanko (k sebe). Riekol bych, súdiac po jagotě spony na drieku, že v onom uhle sedí s paniami. (Približuje sa tej skupine paní, medzi ktorými je i Danica.) Kolo prestalo! Sem sa, ľudia, tam hľa stojí hŕba žien! Druhé kolo ja počnem, keď nechce nikto z vás. (Vezme Danicu, ostatní za ním a počne nové kolo.)

Kolo.

Mužské hlasy: Zeta samo radja vile,
Zeta samo radja vile...
Ženské hlasy: ..... radja vile,
Zeta samo radja vile...
Mužské hlasy: Vile mreže raširile,
Vile mreže raširile...
Ženské hlasy: ..... raširile,
Vile mreže raširile...

Stanko (k najbližšiemu). Teraz ty pokračuj, pobratime, so zetskými krásami. Pôjde ti to ľahko! S nimi tečie pesnička sama z úst... (Oddelí sa s Danicou a prechádza sa s ňou.)

Kolo.

Mužské hlasy: Pa u njima love momke,
Pa u njima love momke...
Ženské hlasy: ..... love momke,
Pa u njima love momke...

(Kolo sa rozíde.)

Danica. Som polomrtvá pre tvoj odchod! Ako ostanem, pre Boha?! Či myslíš dlho ostať tam?

Stanko. Dokiaľ, dušička, Turkov nevyženieme z Tessálie i z Epira, a dokiaľ sa neuzavre a nepodpíše pokoj s Tureckom o Bospor, hranicu to našej Europy.

Danica. Bojím sa, že ti rozpomienku na mňa vyrvú zo srdca i hlavy vojenské víťazstvá, blesk vojenskej slávy, Stanko!

Stanko. Čo by ma čakalo na tomto pochode celého sveta vladárstvo, povedal bych svetu: nechcem ho, nechcem! Keď bych ho nemohol s tebou podeliť, nechcem ho, nechcem. Boh mi je svedok!

Danica. Jako ťa ľúbim! . . .

Stanko. A vidíš tieto verše, čo som ti dnes večer napísal (dáva jej ich), čítaj ich potom, keď budeš sama. Lež ani tie nie sú ešte čistý výraz plameňa silnej lásky, ktorú cíti toto srdce moje. Ona je väčšia; vedz, že prevyšuje každú veličinu, a vedz, pravdu ti hovorím, na to ti dávam svoje slovo . . .

Danica. Keď už tak má byť, a ty, milý, musíš odísť, choď s Bohom, nech ti bude Pán Boh všade na pomoci. A mňa najdeš čistú, ako sú tvoje úmysly, ako že zajtra slnečné lúče najdú rosu na kvietkoch! (Prichodí Đorde.)

Đorde. Ty držíš teraz ruku okrasy žien nášho dvora, a moja verenica je za morom . . . Keď sa vrátiš, jestli dá Boh, tisíc svatov soberiem, pošlem ich do Venecie a im na čele teba, svojho brata. Obáv o potomstvo našej rodiny, našej otčiny nemaj! Vedz, že i malá hruška padne len pod hrušku.

Stanko. Potom sa, brate milý, i ja ožením; po vojne budeš tejto vladárke prvým družbom.

Đorde. Danicu budem milovať, ako keby bola zpod toho srdca, ktoré dalo i tebe i mne svetlo sveta.

Stanko. Priaznivé šťastie ponesie ma teraz do krotkej Albánie, tvoje slová, bratské slová, a hviezdičky týchto očí. (Vloží ruku Danici na oči.) Ešte mi ostane pobozkať ruky rodičom, a tak môžem odísť ta, kam ma dávno túžba ťahá.

Đorde. Starostlivý otec bol v dvorskej kaplnke dlho; tvoja cesta je ďaleká i nebezpečná, za teba sa Bohu modlil. A príjde, povedal mi, ešte dnes večer, aby ti zaželal šťastia na cestu a aby ti ešte aj iné rozpovedal. Láska, starosti, želania, žiadosti mútia mu staré dni, každé rozlúčenie mu ťažko na srdce zaľahne.

Knieža Perún (pristúpiac k Danici, ticho jej hovorí). Kniežatá sú ustaté, a pozde je, milé dieťa, najlepšie by bolo, keby sme ich teraz už nechali na pokoji.

Stanko (podávajúc ruku kniežaťu Perúnovi). Do videnia, drahý knieža! Na obed budem u vás s tým cudzincom, potom sa tam s vami rozlúčim. (Perún odchodí s Danicou. I hostia odchodia, klaňajúc sa kniežaťom. Ostanú Đorde a Stanko sami.)

Đorde. Zaiste, zvláštny bôžik ochraňuje milencov, keď znajú i najhorúcejší plameň skryť tu strachom, tu mukou alebo nepríhodnosťou. Kto by sa bol kedy mohol nazdať, že ty, brate, ľúbiš Danicu? Bol by som sa za teba proti tomu doteraz tristo ráz zaprisahal! Len toť nedávno som sa dozvedel, a neznal som ani to skryť, a abych ťa podrážil, povedal som ti včera, že ju ľúbim. Ale veru neľúbim, hoci ctím v nej devu svätú, ako by ju bola zem z raja prevzala. A teraz sa s radosťou dozvedám, že bude tvojou ženou; budem ju opatrovať ako sestru, až dokiaľ sa nesoberiete.

Stanko. Pravda je, pod popolom pečie žeravý oheň lepšie, a teraz ma veľmi teší, že počujem od teba tieto reči o Danici. Nech ti bude amanet: a miesto mňa bráň ju ty, jestli nastanú nejaké nehody alebo nejaké ťažké dni!

Đorđe. Jej šťastiu, jej pokoju teraz prekáža len tvoj pochod. V páde potreby — pamätať budem na tvoj amanet. No teraz choď do arbánskych bojovných krajov! (Prichodí Ivan-beg.)

Ivan-beg. Mne pozostáva ešte jedno, čo ti mám odporúčať. Skender-beg je sokol sivý, junák chrabrý, ktorému niet páru, ale jeho Arbánci machľujú často v junáctve. Navalia sa ako hrom z neba, i porazia i posekajú, ale oheň nevedia vydržať, poplašia sa a utečú. Oblečení ako na svadbu zastanú si do boja, tam spievajú, vreštia, skáču. Maličkosť ich môže pomútiť, potom bežia bez ohľadu, ale keď niekoho zohnú, tomu niet spasenia, nedajú mu pokoja. Bitky, ktoré oni vedú, podobné sú divadlu, kde smelí herci požadujú krajšie vence. Najšťastnejší sú, keď sa o niekom povie, že dubkom luk napne, a nikdy sa neuhne, keď okolo neho letia strely. Koľko padlo Arbáncov na divadlách rímskych! Toto pyšné chvastanie sa samo ich ta zvalo. Srb vydrží i odbije, a deviatykráť napadne. Na boj podobného spôsobu pri Arbáncovi nepočítaj! Ich sily len krátko vydržia. Arbanás vzplanie ako slamený oheň, a dlho nevydrží ani obliehanie, ani útrapy, ani rany. Preto bojuj i ty ako oni, synko. Keď budeš tak robiť, ako oni, neurobíš chyby! . . . Ty sa pohneš včas ráno, šťastlivú cestu, synko. Ako ideš ta v poctivosti, tak sa i navráť! . . .

(Opona spadne.)

Dej II.

Výjav I.

Šiator Stankov pod Berislavcami. **Stanko** spí v šiatre, ktorý je zatvorený. Niekoľko krokov ďalej pred šiatrom čistia **Ivo** a **Ugleša** sedlá, uzdy, cafragy.

Ivo (donášajúc rečené veci). Všetko je zablatené a do čerta! uzdy, remene i toto zlato, hľa, hrdzavé sú strmene, zkazené sedlá i cafragy. (Sadne si na zem a čistí riad.)

Ugleša. Aj môjho koňa riad je fuč, už sa všetko trhá. (Sadne si tiež.)

Ivo. A ľudia, kone, och, akí sú, a že všetci nepokapali pod Krojou, to zná jediný Pán Boh! Ťažko je slúžiť mladým kniežatom. Len skríkne „ata!“ u ty bež, hneď ta, hneď sem, a zase ta! Jemu je ľahko, ale nám není. Teraz chce, aby si plesal, a hneď zase, aby si sa bil. No ináče sú junáci. Kde treba, postaví na kocku život ako nič, keď je nebezpečenstvo, to mu je milé: ak dôjde k rieke, na koni ju prepláva, ak stretne srnu, na koni ju dohoní, smeje sa úpalu, smeje búrke, radšej sa po veľkom daždi prechádza a v noci na niečí oblok nalieta, nežli aby sedel ľudsky v svetlom dvore pri domácom krbe v rozhovore. Nie, nie, u nich je všetko *prehnaté*, ako čo sa vraví „mladosť pochabosť!“

Ugleša. Majú to od narodenia, že derú hodváb, že trovia zlato, aby smrťou opovrhovali a aby osobu svoju vystavovali, kde treba príkladom ukázať smelosť, kde letia kopie a šable sekajú. Aby hľadali prvoť medzi prvými, dokiaľ sa neskončí srážka, to mu rod nakladá! Všetko to je v krvi! Nuž veď poznáš Kroju i Arbáncov, či bolo tam lepšieho junáka od nášho mladého gospodára Stanka?

Ivo. Práve preto sa na neho hnevám, ale nie abych ho hanobil!

Ugleša. Ináče nemohol urobiť, hoci by mu bol niekto celý svet dával; bez vavrínov nesmelo by sa ukázať pred otcom Ivanom jeho čelo!

Ivo. Nech by bol boj a vojovanie, ale s ním je ťažko už i cestovať! Včera sme z rána odišli zo Skadra, a dnes ráno sme už tu; dosť by bolo za dva dni prejsť túto diaľku. Dážď, riavy, husté blato a pod Kastrátom zase ostrý kameň. Čo po nás, my sme sluhovia, ale i on sa domučil — kone zdochýnaly a zdochýnali i ľudia. (Ukazuje prstom na šiator Stankov.) No hľaď, ako dnes ráno spí; skoro bude poludnie, a ešte nevstáva!

Ugleša. Na vojnu pospiecha čo môže rýchlejšie, preto nech teraz spí do milej vôle!

Ivo. To jest na vojne ani nespí, svoj tábor, stráže, všetko obchodí, Turkov uvádza, šance stavia, čez celú dlhú noc popravuje, čo je zlé. Tu vyberá ľudí pre výpad, slabúchov bodrí, tamtých pochváli, týchto kľaje, z nejunákov tvorí junákov. Stane na šanec a hovorí k čate, túto obodrí a už k druhej letí. Reč jeho vrelá, vojakom milá vlieva tymian junáctva do duší, a aby bolo dobré, rečou ich dvíha.

Ugleša. Či sa ozaj aj ty už raz pojunáčiš, odkedy ho už sprevádzaš a posluhuješ?

Ivo. Tak!?... Jednej noci, prezerajúc stráže, dôjde prostred tureckého tábora, a mne povie: tu čakaj, Ivo! A ja som sa živo naľakal, tam čakať? a sám ja! bez nikoho. To som nemohol, pre Boha. Teda som šiel za ním krok za krokom, až naskočí turecká jazda! Zastali sme oba, aj oni zastali, a po turecky nám povedali dobrý večer. Knieža vykríkne: „Ibraim-aga!“ A jeden mrzký starec sa zohol, sišiel s koňa a viedol ho, v tom aj knieža Stanko sišiel, tu sa porukovali a sadli na trávu, a starec prihnul hlavu kniežaťu k uchu. Keď sa takto dosť našepkali, vstali oba, sadli na kone, a pri rozlúčke Ibraim-aga — poznáš i ty toho čerta — nedávno ho boli poslali od cára s nejakým posolstvom k nášmu gospodárovi — obrátil koňa i riekol: „Knieža! cárovi si milý, cár ti pomáha, listy mu pošli čím skorej môžeš“, a odišiel so svojimi svojou stranou...

Ugleša. Lapotavý sluha, hoci je i najlepší, aj nechtiac často zradí, keď všade rozpráva a shovára sa o pletkách svojho pána. To, čo si teraz hovoril, nepovedzže hocikde, lebo ti tvoj modzog roztrepem!...

Ivo. Pre toto, čuješ, čo som ti povedal, pre toto bych sa dal aj upiecť. Nikto to druhý nepočuje odo mňa. A či ja môžem za to, že som to počul?...

Ugleša. Musíš byť pevný a spoľahlivý, Ivo!

Ivo. Tou výčitkou mi ubližuješ! Ja som ti len toto povedal. Pravú ruku bych rád ta dal, kebych ti toto nebol ani povedal . . . (Vstane.) Teraz ma to hrozne peče. Ach, tu, celý horím! tu vidíš, prekliata minúta!

Ugleša. Čo ti je, človeče, lepšie sa vyslov.

Ivo (dlho rozmýšľajúc). Poznáš ten vršok v krojskom poli?

Ugleša. Poznám.

Ivo (podávajúc mu ruku). Či ti môžem veriť?

Ugleša (podávajúc mu ruku). Môžeš, iste môžeš; prisahám ti na toto pole, na tieto vrchy, na moje oči, na srdce, ktorým ich ľúbim.

Ivo. Dosť. Po tejto prísahe súdim, že ti je milé všetko to, čo je naše. Preto teraz počuj, počuj len. Poznáš ten briežok, ktorý tam stojí medzi našimi vojskami, tam bližšie k tureckému?

Ugleša, Poznám! . . .

Ivo. Znáš, že som sluha zetského vojvodu?

Ugleša. Znám.

Ivo. Syn Čiernej Hory, jej slobody! Veliká svätosť týchto pokladov silne ruší pokoj mojej duše! Morí ma svedomie, morí ma žiaľ, ja som, Ugleša, neverný sluha! Abych spasil to, čo zbožňujem, zradil som pre jednu svätosť druhú! . . . Po tom prvom sídení sa kniežaťa Stanka s Ibraim-agom, povie mi on jednej noci toto: „Ivo, hneď sadaj na koňa a žeň tuho, poznáš ten briežok a ten šanec tam? Ibraim starec bude ťa tam čakať, tieto písma mu oddáš, a hneď sa sem vrátiš! Pozoruj dobre, obíď stráže, aby ťa niekto nevidel a nevyzradil; nechcel bych, aby sa o tom dozvedel Kastriot, a aby z toho boly nejaké povedačky.“ Ja som vzal písma, sadol na koňa, obišiel vršok, mysliac si: toto sú tie listy pre cára, čo onej temnej noci hovoril o nich ten starec. „Cárovi si milý, cár ti pomáha, písma mu pošli, knieža, čím skorej!“ On milý cárovi! . . . Cárova pomoc! . . . Tu je voľač čierneho, ako tá polnoc. . . . Ja som si rozmyslel a nešiel na briežok, ale odišiel do nášho tábora, prebudil Mateja aj môjho Alexu, dal som im písma a naložil, aby ich hneď odniesli do Žabliaka a dali nášmu vladárovi, starému kniežaťu, nášmu otcovi. Knieža Stanko spal, ako teraz; čím sa prebudil, pozvali ma k nemu. On sa ma opýtal, či som oddal písma? Všetko je v poriadku! — ja som mu odpovedal . . .

Ugleša. Ach . . . ozaj! preto sa my teraz vraciame a na zlomkrky domov letíme!? Ivan-beg chce zaiste pokárať syna, alebo ho čaká i iný osud.

Ivo. Čokoľvek bude — na mňa padne. Pre neho vycedím i moju krv! To som mu podlžen, to môžem dať. Ale nie, ach nie! nikdy, pre Boha! Že bych mal byť nástrojom tých piklov, tureckého luhania, potmehúdneho klamania, nedaj Bože! Ugleša, to nie, nikdy, to vedz!, lebo ľúbim Čiernu Horu . . . (Počuť zo šiatra, ako Stanko rukami plieska.) Čujže! . . .

Stanko (zo šiatra). Otvorte šiator! . . . Tu je šmúrno! . . .

Ivo (k Uglešovi). Mladé knieža čierny čert pokúša! . . .

Stanko (kričí zo šiatra). Či je tu niekto? Ugleša! Ivo!

Ivo (k Uglešovi). Bež, pre Boha, poponáhľaj sa! (Potiska Uglešu, sám ostane riady čistiac.)

Výjav II.

Ugleša otvorí šiator, Stanko leží ešte na loži, naťahujúc ruky.

Stanko. Zo Skadra tu! Tam od Leša! To značí bežať, dobrý Ugleša. Oh, jako som spal . . . čo sa mi snívalo? Celú noc som bol v boji, naháňal som s Kastriotom Turkov, i motal ich sem-tam cez polia. Po Dibre som behal hore-dolu a bil sa s Turkami do dobrej vôle . . . (Sadne si na ložisku.) Ťažké sú sny, strašná fantásia, Ugleša! Vo sne sa všeličo sníva. Lešani boli zaujali pole, chlap držal chlapa a klal ho . . . Keď prestala bitka . . . na strane ležala pekná biela srna, a ľudským hlasom na mňa volala: Stanko! Ani vláska nebolo na nej čierneho, celá bola ako sneh, biela ako mlieko, a hľadela na mňa ako by bola krotká, ako by chcela, že bych ju lapil. Chytro som schytil strelu, natiahol a zabil čajsi nevoľno tú bielu srnu! . . .

Ugleša. Dojmy nedávnej minulosti: boje, Turci, dibarské hory . . .

Stanko. Môž' byť i to! Ale čo chcela vo sne biela srna, Ugleša?

Ugleša. Ja viem vykladať len tri sny: keď mám vo sne peňazí — zle je vo sne mať peniaze, kto vo sne má peňazí — nespiac má posmech; komu sa prisnije sneh v lete — zahryzne do zelenej trávy; a keď sa prisnije zlomená šabľa — to stojí bratskú hlavu.

Stanko. A biela srna čo je?

Ugleša. To neviem, knieža, na moj' pravdu!

Stanko. Rozmysli si trochu. (Dáva Uglešovi koniec z pása, ktorým ho tento opasuje.) Teraz ma obriaď! Nikomu nevrav o sne, počuješ?

Ugleša (riadiac ho). Nikomu? . . .

Stanko. Nikomu!

Ugleša. (smejúc sa). Ani . . .?

Stanko (hlavou krútiac a potom sa smejúc). Nikomu, počuješ, nevrav o tej pletke. (Po krátkej prestávke.) Ale povedz mi, ako to znali tvoji doma, že tu budeme nocovať, tu v prostred Zety, že ťa tu čakala tvoja Zlatana, že ťa tu stretla?

Ugleša. Hm, kto by to vedel, môj knieža! V Žabliaku mám ešte starú matku, a to viete dobre, knieža: ženy sú ženy! Vždy, keď ma niet doma, je tu v Berislavciach, lebo tu má rodinu.

Stanko. (smejúc sa). Nieto snáď z Kroje nejaký lístok?

Ugleša. Niet! Kto by bol vedel, knieža, že dnes osvitneme pri tomto močiari!? Dnes ráno ešte každý myslí, že si pod Krojou. Celá Zeta spieva o tvojej sláve, mnoho počuť o tvojej udatnosti a tvojej mládeneckej smelosti. Počuť i to, že si to ty bol, ten junák, ktorý smel stúpiť pred šiator sultánov a povedať: Turci, ktorí sa z vás môže so mnou sekať? a ako predstúpil Balaban-paša, i čo našiel od tvojej pästi. Bolo počuť tiež, že ťa zajali, a kebys' počul všetko, čo sa rozprávajú za vymysleniny — ty by si sa nasmial.

Kto by zatvoril národu ústa?! Tu bolo počuť, že ťa zajali pod Krojou v treťom boji, a že ťa do Jedreny odviedli, že ťa dal sultán uväzniť, a ešte všeličo iného . . .

Stanko. Dosť na teraz! Prestaň už raz! Poriaď tu, a povedz, aby mi varili obed. (Ugleša riadi, potom vyjde.) A potom mi pohľadaj guslára, pri pesničke bude mi obed lepšie chutiť. (Dokiaľ Ugleša vyriďuje rozkazy, Stanko je sám, vyjde zo šiatra, vezmúc skladaciu stoličku, rozloží ju pred šiatrom, sadne si a obzerá sa po Zete.) Krásna si, Zeta i Kúčky vrch, i všetko je krásne až ta do mora! Jak strmý je Lovčen i Prokletia, pekný je Garáč, krásna Rumia, nivy sú rodné, dediny bohaté, čeliadka zdravá, bodrá, veselá, statok je dúži, ľudia hodní, a môj otec Ivan súdi im spravedlive! Celá dolná Zeta, až hen do Tessálie, nedá sa tejto tu prirovnať. Na celej rovni od Mataguža až hen hore do pevného Spúža pšenica sa žltne, ako čisté zlato, a hľa, tam dole — more! Táto Morača, čo dole leží, tieto riečky, čo prerezávajú polia, všetko to je krásne, všetko je čarovné, len táto dedinôčka je osudná. Tam tie topole i vŕby i tá druhá hora, i malé vtáčky tohoto hája — všetko je osudné, i rýchly potok Plavnica je osudný, i pohľad Danice bol osudný, osudná je i kula (zámok) nieža Perúna, a pod ňou v záhrade stojí, hľa, osudná breza . . . Ach, Berislavce, Berislavce! Minulosti krásne dni len tu kvitly v krásnej milote, ale otec Ivan, mati Mara nedali, aby bola mojou úbohá Danica. Bez nej žiť, to je temnica! . . . Tu ma starý Ibraim-aga v mene cárovom prestrašne naluhal, a ja som mu dal slovo i sľub, že vydám cárovi Zetu, Zetčanov, že zradím otca i domovinu, že sa poturčím i celú svoju rodinu! Osudné je toto malé miesto! Keby sa, Bože, dnes prepadlo! . . . (Premýšľa, potom vstane.) Ale mi sultán dáva celý Balkán — ó, aká je to krásna dŕžava! Popri cárovi ja budem druhým cárom, budem rozkazovať cárom kresťanským. Ivan ostarnul, despot padol, Janka rozbili, Erceg je zlý, on i Kastriot sa ešte trochu držia, dokiaľ im Turci zeme nevypália; na ich spustlom ja sa rozložím, v troch krajinách ja budem kráľom, a Skadar si urobím sídelným mestom. Zetu popravím umnou prácou, že bude podobná raju, splitské víly budú sa po nej rojiť, a na lesklom tróne bude sa mi Danica jagať. Ach, nemôžem sa toho už ani dočkať. (Ivo prichodí.) Vyveď, Ivo, môjho pejka! Akože vyzerá dnes, či mohol žrať?

Ivo. Dobre je tvoj pejko, hospodár; teraz ho chlapi perú a češú!

Stanko. No dobre, nech ho len skoro obriaďa a osedlaného dovedú sem! (Ivo odchodí.) Chlapi i kone žiadali si vojny. Teraz sú umorení, neboráci! Čo horí — dohorí, dnes už o vojne nikto viac nehovorí. (Stanko vojde do šiatra. Prichodí Ivo i jeden sluha, ktorý vedie koňa. Ivo ide k dverám šiatra.) Čo je?

Ivo. Pejko je tu!

Stanko. Už, no, no! (Vyjdúc zo šiatra prezerá koňa.) No, hľa, zdravý je, bodrý a veselý, ako vždy. Chotským vrchom, krajom od Huma do Kroje niet strašnejšej cesty, zove sa prekliatou Dukľanovou cestou. Pejko je zdravý, chvalabohu, keď tam nepolámal nohy.

(Hladká koňa.) Ha, ha, môj pejko krýdlatý, daj mi tú nohu, abych ju obzrel! Stoj! Dobre je, dobre! Hriva je mäkká, či sa ti ešte niečo v nej kryje? Či sa ešte rozpomínaš na zelený hodváb, rozpomínaš sa na tú bielu vílu, čo ti do hrivy zaplietla zeleného hodvábu a lásky vliala do mojej duše! Šťastný si bol pod svätým mestom, keď sme onej noci ukradomky napadli, šťastný si bol pri všetkých schôdzkach mojej sladkej lásky i pri borbách. Oj, kone sú krýdla mužov, a láska je slepá sila!... Vítajte, vínohrady na ostrovoch![1]) Vítajte, kone i dievčatá! Vítajte, kopie, ostré šable! Vítajte, pevnosti, i vojenné štíty! Vítajte, šance i junáci, i šabieľ lesklé lúče! Vítajte, polia i rovne i pohľady Danicine ... (K Ivovi.) Voďte ho ta, voďte ho zľahka! (Ivo i sluhą odchodia s koňom, Stanko ide do šiatra. Ugleša pri hodí a postaví pred šiator malý stolík.)

Ugleša. Obed je hotový, hospodár Stanko!

Stanko (sadajúc si za stolík). Lepšieho chleba, lepšieho syra niet, na moj' pravdu, až po Egypt, lepšieho vína, plodnejších stromov, lepších koní, lepších junákov, lepších žien a lepších dievčat niet ani v krajne slávneho Ďura Kastriota!...

Ugleša. Guslár je tu...

Stanko. Nech príjde sem. (Vchádza guslár.) Zaspievaj jednu, ale len súcu; srbské gusle vždy rád počúvam.

Guslár. Veď tak, knieža, abych ťa uspokojil. (Sadne si pred šiator. Naťahuje strunu, a počne prehúdať, potom spieva recitatívne.)

„Všetko v mene Boha veľkého!
„A na zdravie Iva Gospodára
„I mladého následníka Ďorďu
„I chrabrého vojevodcu Stanka!
„A tak počnem túto pieseň spievať:
„Odkedy sa britké šable kujú,
„Odkedy sa budzogáne lejú,
„Odkedy po rovniach kone prášia,
„Junák stojí proti junákovi,
„Nikto horšie dielo nevyviedol...
„Od podliaka Vuka Brankoviča,
„Ktorý zradil svojho Gospodára?!...

Stanko (pre seba). Strašný sláčik má tento guslár. (Guslárovi.) Spievaj druhú, to je už stará!

Guslar. „Zlé počasie nemôž' byť bez snehu
„A v národe niet horšieho hriecha
„Neźli keď brat brata svojho zradí,
„Nepriateľom ho za peniaz predá.
„Beda tomu, kto si národ zadá,
„Beda tomu, komu národ kľaje!. .

Stanko. Znáš tú o Vojnovićovi z Užice, z nášho plemena?... Ale nechaj tak .. Prestaň, starče, druhý raz mi zaspievaš lepšie,

[1]) Najlepší „dalmatínec" rodí sa na ostrovoch Jadranského mora.

a teraz sa viac netráp. (Dá mu hrsť peňazí.) Zlé si hrdlo prelej rujným vínom, a sláčik si na druhý raz namaž. (Guslár odchodí. K Uglešovi.) Otvor i toto druhé krýdlo. (Pre seba.) Ej, nebolo to ešte ani dávno!... Tam hľa je veža kniežaťa Perúna, to je tá zelená breza, a to je záhrada môjho kveta, to je najkrajší kraj sveta!... Tam... tam stojí Danica, tam sú všetky moje rozpomienky, tam mi svietilo moje slnce, a ona zvala i mňa slncom! (Vstane od stolíka, ktorý Ugleša odnesie a hľadí v tú stranu, kde bol Ugleša odhrnul krýdlo šiatra — zamysleno hovorí.) Ale láska má veľmi veľkú moc! Dnes večer som mohol dorazíť do Žabliaka, ale ju obísť? ako by mohol! O, ako, pre Boha, že bych ju nevidel? že bych ju neobjal? Nijak nemôžem! K Danici bežím, abych pobozkal jej oči i ústa!... Ach, žiadosť, žiadosť, ach, márna žiadosť!

Ugleša. Rýchlejšie nebolo možné nijak! Večer ťa tam budú čakať, tu niet ani živej duše... Pusté je pole, pusté sú role! (Bere niektoré veci a odchodí.)

Stanko (sám). Nachytro som z Kroje sem pozvaný! Ak je to, — na žalosť — len z nejakej ľubovôle? Ak otec dozvedel sa niečo, skončím tam na povrázku!... Vec je zvláštna, národ prisviedča, ale sa národ mýli!... Tu mám vojsko, ide od Fraky, vojvodov chrabrých i ľahké čaty; Ivana i Ďorďa môžem za zory schytať, na Žabliak cársku zástavu vztýčiť, a potom im povedať, nech sa pracú alebo nech so mnou zvolajú: Živio Murat! (Ugleša vchodí a bere stolík.)

Ugleša. Pod Zetským hradom budú ťa čakať; vojsko všetko vyjde, aby ťa privítalo. Ivan-beg, Mara i všetek národ, i tvoj brat Ďorde, náš milý nástupca.

Stanko. Tak! tak! Čo ešte nového rozpráva tvoja Zlatana?

Ugleša. No, nie mnoho. (Živo, ako by sa na niečo rozpomenul.) Ba, áno! (ticho) ale to nenie vážno...

Stanko. Všetko jedno, rozprávaj, vrav ďalej!

Ugleša. Tu chýr o tvojom zajatí neostal bez následkov. Jedna dievčina z tejto dediny, predtým zdravá, veselá, naraz sa obliekla do čierneho rúcha, a celý dom s ňou narieka, plače dňom i nocou, i teraz horko narieka. A celý svet je naklonený skorej vysmievať sa jej, nežli ju poľutovať; nikto ju nemohol presvedčiť, že je z toho všetkého nič, a vravia... že bola tobôž medzi dcérou kniežaťa Perúna a tebou nejaká shoda, a že ešte stojí...

Stanko (pre seba). Ach! bieda, bieda, ach! bieda moja! Ona chorá! Čierny osud! (Obráti sa v tú stranu, kde je krýdlo šiatra otvorené, i zazre Danicu s Martou, ako zbierajú kvety, a prekvapený vykríkne.) Ach!

Ugleša (s výrazom). To ti je tá biela srna! (Odíde so stolíkom.)

Výjav III.

(Stanko sa rýchle sobere, opáše šabľu a vychodí z tej strany šiatra, odkiaľ vidí Danicu, a približuje sa jej vždy bližšie, ale tak, že ho ona nevidí.) **Danica, Marta,** potom **Stanko.**

Danica (spievajúc):

Tam v ďalekom Drenopolu
Trpí junák zlú nevoľu,

Žiada chleba, žiada vody,
Žiada slnca i slobody,
Túži milou za rodinou,
Túži rodnou za krajinou,
Túži za Žabliakom bielym,
Túži za národom celým!
Túži snáď i za Danicou,
Touto biednou, nešťastnicou.
Môž' byť, že mu ťažké putá
Junáckeho tlačia ducha;
Väzňom byť to ľahko není,
Upí Stanko v tom súžení
Prekliateho Murat-cára! —
Božia ruka nech ho skára!

Marta. Danica moja, neplač, drahá! Vlani bola raz u nás jedna žena z Chota, nejaká veštica, vedela čariť a lieky dávať od choroby, od padúcnice, od pút i väzenia; hovorila, že má ďatelina-štvorka divotvornú moc, keď sa ňou dotkne dvier na väzení, že väzeň vyjde — počuješ, Danica? Hľadajme štvorku divotvornej moci, či by Stanko nemohol dôjsť?

Danica. A keď by i došiel — bojím sa, že to prekazí kňahyňa Mara z nejakej starej nenávisti proti mojej nebohej materi, ktorá je dôstojná vždy svätej rozpomienky. Bože, lež čo? nedbám na to, keby len skoro uzrel naše kraje, keby len došiel, keby to netrvalo . . .

Marta. Nuž či by sa preto kňahyňa protivila vášmu sňatku?

Danica. Ja som dcéra Perúnova, len obyčajná vladárska, nízkeho rodu proti Crnojevičom, ktorí počítajú svoj rod až hen od Balšu, s herceg-Štefanom sú svoji, i s Radul-begom, i s Ľubovićom, i s prvými zo zemanov s Brankovićom; preto hľadí jej osvietenosť na náš malý rod s opovrhnutím! . . .

Marta. Mne je odporná kňahyňa Mara, nech jej Boh počíta staré dni!

Danica. Nedaj Bože, Marta! Bože zachovaj! Ona i všetci jeho nech dlho žijú! Nech jej Pán Boh skoro dovedie Stanka, a moja nenávisť prestane! Všetko, čo sa týče Stanka, ja nedám, Marta, aby sa hanobilo!

Marta. To ani ja nechcem. Táto tvoja črta vyvyšuje ťa nado všetkých vznešených! Ale mi teraz povedz, a neplač len, kedy odišiel Stanko ta?

Danica. Tristo i sedem dní prešlo, odkedy smutno hľadím oproti Humu . . . Nejaký mních písal nedávno list otcovi Perúnovi, ale on ešte i dnes skrýva ho pred naším gospodárom Ivanom: že bola strašná bitka pri Dibre, v ktorej turecké vojsko zlomilo naše. Zetčanom že sa zle povodilo, všetci pozostalí padli do zajatia, a knieža Stanko je tiež zajatý a odvedený do Jedreny . . .

Marta (zamyslene). A či zná tvoj otec, že ľúbiš Stanka?

Danica. Veď to vie v Žabliaku každá duša!

Marta. Môž' byť, že je Stankovo zajatie i fígeľ i . . . povedačka . . .

Danica (plače). Veľká je vzdialenosť, čo nás delí, a on nepočuje môjho plaču. Že nechodí list od neho, to sú znaky nešťastia! . . . Nábeh Muratov, ktorým víťazí a svetu zadáva strachu, i mňa pomútil, a tratím nádej veľmi . . . K tomu sny, dňom i nocou . . . ach, môj bôľ je bez pomoci! Stanko je väzeň, niet pochyby. Či jesto ešte väčšej nešťastnice?! (Plače.)

Stanko (ešte skrytý šiatrom, pre seba). A čo som za tyran, čo dopúšťam, že tak vädne tento nedotknutý kvietok? Hľa, rozum sa jej kalí! . . . (Danica si utiera slzy a nechtiac približuje sa k šiatru. Stanko razom k nej priskočí a veselo zvolá:) Danica!

Danica (zamdlievajúc). Ach! . . .

Marta (chytiac Danicu, ostro k Stankovi). Šľachticu, zle robíš, že si moju družku takto predesil!

Stanko (k Marte, chytajúc Danicu). Pomáhaj! pomáhaj, dievčina! Ulap s druhej strany Danicu, bude jej lepšie pod šiatrom, tam ju málo vodou osviežiš . . . Rýchlejšie príjde k sebe a pozná, kto som! . . . (Stanko a Marta odnesú Danicu do šiatra a položia na lože.)

Marta (volá na Danicu, ktorá sa neohlasuje). Danica! Danka! Oj, čo si počnem, Bože!? jestli jej ty nepomôžeš! . . .

Stanko (nepokojne). Ugleša, sem sa, dones vody. Sem sa, chytro, človeče, kde si? (Ugleša nesie vodu. Stanko k Marte.) Pokrop Danicu, navlaž jej čelo i sluchy, rozpusť jej prsia.

Marta (kropí jej čelo a zove ju). Danka, Danica! Oči otvára, a teraz ako čoby niečo vravela! . . .

Stanko (bližiac sa). Čujme, dievča, čo bude hovoriť.

Danica (potichu blúzni). Ach . . . prekliaty Murat-cár! . . . Nech ho . . . ruka Božia skára! . . . (Hlasnejšie.) Stanko je väzeň . . . niet pochyby . . . kto je nešťastnejší odo mňa?!

Stanko (citno). Väzeň som tvojho kúzla, ktoré mi raj tvorí! Ty si ma uväznila, biela moja víla! Do tejto vojny tvoja ma láska odprevádzala, s ňou som mohol vzdorovať a dávať príklad chrabrosti. Ona mi bola štítom, ona ochrancom, s ňou som bol lepším junákom, nežli ich jesto v arbánskom kraji.

Marta. Mladý šľachticu, a kto si ty?

Stanko (pre seba). V jej prítomnosti nebudem sa tajiť. (Nahlas.) Ešte nie som ničím väzňom, len táto vznešená osoba ukovala reťaz pre mňa, ktorou ma na veky uväznila.

Marta. Otvoreno mi ešte nevravíš, kto si? Po obleku, erbe, zbroji, reči vidím, že si vladár, z našich vrchov. Ale sa mýliš, ver mi, keď myslíš, že je Danica tvoja známa, alebo nevesta. Nie, jej srdce nie je ako pena na brehu morskom, aby ju lapil ten, ktorý prvý dojde, a ona že bude jeho. Ona je dušou kňazova Stankova, a bude, vedz, do smrti! . . .

Stanko. Veď som ja Stanko, vojvoda zetský, poznám ja dobre jej svätú ctnosti!

Marta (klaňajúc sa hanblivo). Odpusť, knieža!

Stanko. Ty si jej družka?

Marta. I svoju radosť, i svoju žalosť mne vždy sverovala v šťastí i nešťasti!

Stanko. Čo teraz robiť? Ako by bola mrtvá!

Marta. Ona je žertva čistej lásky! . . . (Prichodí Ugleša.)

Ugleša. Vidím, že je hospodár v škripci. Viac ľudí ponáhľa sa sem od Ponora na koňoch. Ale slabo vidím. Zdá sa, že sú vznešení zlaté náčinie blyští sa na slnci.

Stanko (k Uglešovi). Dobre, priprav pre všetkých miesta, starších doveď ko mne, a naši chlapci nech im podržia kone, a nech ich všetci ako treba privítajú. (K Marte.) Dievča, ty ostaň tu v šiatri pri Danici. Keď dôjde k sebe, pod šiatrom ma obe čakajte, dokiaľ ja s tými ľuďmi skončím. (Ugleša v šiatri i naokolo chystá sedadlá. Stanko stane pred šiator a hľadí v tú stranu, kde leží Žabliak.) Či sú svati Daniciny, čo sem idú? Azda nejde dever Đorđe, aby si vzal nevestu? Nie, kvietky vencov, ktorými sa krášli mladé čelo, bojím sa, že neveste už uvädly! . . . (Vchodí do šiatra, hľadí na Danicu, potom v jednej truhlici niečo hľadá a vyne hodvabnú šatku, hovoriac ďalej.) Na bystrom potoku Plavnici podala mi toto, keď som ju prvý raz videl a podal jej s koňa ružu — ruži! S poľovačky som sa vtedy vracal, keď ma sieť lásky ulovila, od tých čias ma voľač morí; od tých čias mi prsia bieda stíska! . . . (Prikryje tou šatkou Danicu a spustí šiator.)

(Pokračovanie.)

Z básní Alexandra Petőfiho.

Preložil *Hviezdoslav.*

Kraj dediny krčma vetchá . . .

Kraj dediny krčma vetchá,
u Samoša drepie hnedká,
aj by sa v ňom shliadla veru,
keby nie čas ku večeru.

Noc sa bliži tichej chôdze,
svet zamĺkne; na prievoze
hlivie kompa prikrútnutá,
v nej tma čuší bez pohnutia.

Krčma však je hlučná, bystu!
Pášu ruky cymbalistu,
mládencov si výska chasa,
až oblokmi to otriasa.

»Krčmárka, hej, švárna, vína
najlepšieho! Budz starina,
sťa môj deď, v ňom ohňa sila,
jak mi ho má mladá milá!

Zahraj, cigáň, lepšie zahuď,
na tanec mi zabieha chuť,
pretancujem groši veľa,
vyskáčem si dušu z tela!«

Zabúchajú do obloka:
»Nehukocte tak zdivoka,
od pánov vám odkazujú;
šli spať, pokoj požadujú.«

»Čert posadni tvojho pána,
a ty hybaj v peklo, saňa!...
Zahraj, more, natož nôtu,
čo hneď za košeľu totú!«

Prijdu zas, zaklepú: »Majte
vzhľad, sa tichšie zabávajte;
veru vám to Boh odplatí:
chorá mi je drahá mati.«

Žiaden slova neodpovie;
dopijú hneď, pohotove
skončia muziku, a luče,
rozidu sa domov rúče.

Hviezdnaté nebo.

Na tmavozelenej ležím zeme šate,
a v oblohu patrím tmavo beláskavú;
pršia na mňa lúče hviezd striebristé, zlaté
a čo venec by mi otáčajú hlavu.
Zkúpal som si dušu v potope tej svetla,
všetek brud pozemský smyla v nej so seba,
a včuľ narodená znovu vozvýš vzlietla,
a štít hľadá neba.

Spí zem celá; jej sen hlbizeň je hluchá,
jediný bzuk tenký počuť, ako hudie:
var' kýs drobný chrústik hrá mi blízo ucha,
či ďalekej rieky hučanie skôr bude,
abo hrom chmár ďalších ešte, čo, kým spraví
cestu sem, tak scvrkne na obrovskom duhu,
a či mojej duše hymn snáď chvály-slávy
z hviezdového kruhu?

Ó, liec, dušo, medzi nebies telesami,
a ich záhad prezri rúšku do záhyba,
ktorú božstva tajné prsty stkaly samy...
z múdrosti-li a či snáď z vrtochu iba?

Obhľadz, dušo, čo tam vo hviezdnych je selách,
a presvedč sa, čo je i hviezd nad velebou,
potom spusť sa ko mne vdol na rýchlych krielach,
nech hovorím s tebou.

Spýtam sa, čos' zrela tam, či aj znak žitia?
a ak hej, tak trápné, smutné, jak tu dolu?
Platí-li ten tvrdý, prísny súd, čo skytá
odmenu i pomstou vypĺňa si vôľu?...
Však čo je ma po tom? ja bych rád jedine
to len zvedel, to nech chýr tvoj nezamlčí:
či i tam sú srdcia, a v srdc hlbočine
či tiež láska blčí?

Akže i tam ľúbia, ach, tak v túžbach chvátam
ta, i bych sa dostal, chcem sa modliť vrele;
no ak láska nemá sprevádzať ma tatam,
s Bohom tak, vy hviezdy, s Bohom, svety skvelé!
tak je zem krajšia vzdor žiaľom v tom jej svážku,
i nech ztliem, keď vradia v cmitera ma rady!...
Láska vynahrádza všetko, ale lásku
nič nevynahradí.

Na konci septembra.

Na údolí v rozvitku zahradné kvieťa,
i pred okny ešte sa zelená brest;
lež vidíš-li posla hen zimného sveta?
Hôr na štíty sňah sa už sponáhľal sniesť.
Dnu v srdci mi mladistvom žiar leta žhavie,
aj zkvitá v ňom jar ešte veškerých krás;
však, ajhľa, už sivejú vlasy mi tmavé,
mi hlavu už ožihol zlej zimy mráz.

Kvet opŕchne, uniká život ni tôňa...
Poď, ženuško, na klin môj hopkaj si, hop!
Čo hlávku včuľ schýlilas' do môjho lona,
či zajtra, ach, nesklesneš na môj už hrob?
Och, rec: jestli zomrem prv, s nárkom či telo
mi pokrovom zastreš? a zdolá-li zmiasť
raz láska ťa iného mládenca, smelo
že opustíš preň môjho priezviska vlasť?

Ak vdovský raz odhodíš závoj, jak prápor
by čierny ho poves mi v náhrobný kríž:
ja vyjdem poň, mohyly odomknúc zápor,
tak v polnoc, a so sebou vezmem ho v skrýš,
ním utrieť si slzy, tak bez zvláštnej biedy

žes' zabudla druha, i bolestný šrám
si obviazať srdca, čo ešte i vtedy
ťa miluje, miluje večne i tam!

Krásneho vzchodu...

Krásneho vzchodu
mi nivou duša,
deň večnej jari usmieva sa jej;
čo upustil len
Boh na zem, každý
kvet zdarí sa v nej v kráse úplnej.

Chyboval jeden
len, viery kvietok,
tá záhrobného viera života;
i ten už vzklíčil,
už kvitne, a ten
to tvoje srdce zasadilo ta.

O čom hen pyšný,
trôfalý rozum
riecť nevedel mi ani slovíčka;
to vysvetlila
a ako snadno
mi tvoja láska, milá ženička!

Oj, nie je tmavým
hrob; zrak slepí nám,
keď pozreme naň, svetlo bujaré,
čo nezvyklou tak
vražbo-potopou
nám zo zásvetia splýva na tváre.

Nie zmaru pustou
je staňou rakev;
lež vľúdny člnok, z tohto krásneho
čo života sa
preplaví s nami
k nábrežiu žitia ešte krajšieho.

To len bych rád znal:
kde rozprestiera
sa onen druhý svet, nám neznámy?
a v akom tvare
ztaď prejdeme raz
do neznámeho toho sveta my?

S parúťky na sneť
jak slávičí pár,
na hviezdu s hviezdy polieceme snáď?
či labute jak
dve budeme sa
na mori večna tiško kolembať?

Usmej sa mi!...

Usmej sa mi, drahá žienko; dnes, ach,
na zemi niet kvietka, na nebesách
hviezdy niet, čo nahradiť by mohly
vzhľadom na milotu úsmech tvoj.

Ak už tvárou ti preds' zkrsne chmára,
vetrík však, ju odviať, neprifára,
aspoň ju zrob nežnou, pozláť, prosím,
ju úsmevu svojho úsvitom. —

V pustej zime pustý na ohrade
strom s kou túžbou, s kým dychtením mladé
čaká jaro, čo mu kvetúcich zas
vetvíc dá i vtáčkov spevavých!

Pútnik, pol čo sveta schodil var', i
za noci sa octne na chotári
rodnom, ako číha: kedy blysne
z domku v zrak mu vľúdny kahanček!?

A nemocný, ktorý na postlani
smutnom dlho do tmy nočnej gáni,
sám a sám: jak nyjúc-mrúc až čaká
vzchodiaceho slnca prvý lúč!

A umrlých telá, zatvorené
v rakvách, jak čakajú na vzkriesenie!...
Och, a preds' ja i od týchto všetkých
ešte väčšmi čakám úsmech tvoj!

Usmej sa!... ja, muž tvoj, vzal sa pýtať,
v jehož knihe srdca vieš-li čítať:
môž'š znať, v nej že každý riadok žitím
je, hotovým umrieť za teba;

I že tvári ti zrkadlom stále
duša moja, zväčšujúcim ale,
v ňomž je záder zrovna dýkou, čo je
tvojho čielka leda vrásočkou.

Nuž usmej sa, blaha zdroju zlatý!...
Rrty čo, rúčky, nôžky bozkáva ti,
tvojich snov kto strážcom je vždy, tôňou
žitia tvojho: tvoj muž prosí ťa.

Samota.

Vy vrchy ozrutné, vy prielomy, vy bralá!
Čo slova nereknú vám vravné ručaje;
Čo holých na hlavách vám vláseň nezvlaje
A úlomom čo rodí sa z vás, to je skala!

Keď údolím žnic odkaz lásky teplý sála,
K vám nemo divajú sa srazov lišaje:
Keď ruží plameňom sa úboč rozplaje,
Tvár zatemní a zhalí vám hmla zomrzalá!

Vám túžim do lona ja s trhu života:
Mne boži otvára chrám vaša samota,
Chrám, čo mi v srdce vnáša blahé utišenie!

A za čím túžba svetom daromne ma ženie,
Váš, vrchy, to dá stán, v ňomž ohláša viera:
Tam pokoj rodí sa, kde život umiera!

Hájomil.

Literatúra a umenie.

Človek a hviezdy. Napísal dr. *Ján A. Wagner.* Vydal Spolok sv. Adalberta (Vojtecha) v Trnave. Mravnej Čítanky č. 16. Číslo podielových kníh 84. V Trnave 1904. 16°, 148 str.

Knižka pozostáva z nasledujúcich článkov: Zem a klenutie nebeské. Zem, ako teleso nebeské. Mesiac. Slnce a planéty. Vlasatice a letiace hviezdy. Hviezdnaté nebo. Ako povstal svet. Cudzie svety. Koniec sveta. Ako vidno, všetko otázky, na ktoré človek často hľadá odpoveď a je rád, keď môže sa ľahko a spoľahlive poučiť — z dobrej, populárne písanej neveľkej knižtičky.

Pri tejto príležitosti milo nám je spomenúť, že Spolok sv. Vojtecha stále sa vzmáha. Ako sme čítali v zpráve o augustovom valnom shromaždení, má členov 10258, za knihy utŕžil v poslednom roku o 9243 koruny viac, než roku predošlého, členovských príspevkov bolo viac o 5718 korún 55 halierov. Svoj kalendár na rok 1905 spolok dal tlačiť v 18000 exemplároch, modlitebnú knižku Nábožné Výlevy v 15.000. Všetko potešiteľné číslice, ukazujúce dobrú organisáciu, hoci je ono ešte ani zďaleka nie to, čo na pr. u bratov Slovincov Spolok sv. Mohora. Pravda, u nás vedie sa vojna proti slovenskej knižke i jej vydavateľstvu

všetkými prostriedkami štátnej (neraz i cirkevnej) moci. Toľko barbarstva v prenasledovaní nevinného, vzdelavateľného, užitočného tlačeného slova niet nikde na svete, ako u nás. I proti Spolku sv. Vojtecha brojí sa i teraz.

Sebrané spisy Boženy Němcové. U Jána Laichtera (Král. Vinohrady, Žižkova ulice č. 10) začínajú vychodiť *Čeští spisovatelé XIX. století*. „Sbírka ta — oznamuje vydavateľ — široce založená, bude obsahovati ne snad pouhý zlomkovitý výbor, nýbrž soubor všeho, co podali přední spisovatelé naši zejména z prvních dvou třetin věku XIX., tedy novellistiku, básně, prósu naučnou, cestopisy, memoiry, korrespondence, slovem vše, v čem spočívá duševní, stále ještě živý obsah této zajímavé doby. Práce ujala se řada spolehlivých odborníků. Texty budou pečlivě revidovány, opatřeny nutnými vysvětlivkami a literárními úvody, jednotlivé svazky pak podobiznami a autografy spisovatelův a spisovatelek. V pořádání sbírky této uvázal se p. prof dr. *Jaroslav Vlček*.“

Podnik začína sa sobranými spismi milej Boženy Němcovej, ktorá cestovávala k nám na Slovensko, i stále žila u nás a bola znamenitou sbieratelkou slovenských povestí. I krem povestí zapísala všeličo z toho, čo je potrebné k poznaniu slovenského národného bytu. „Spisy Boženy Němcové, jejichž látka vztahuje se k Čechám — oznamuje Laichter — k vydání upravila sl. Marie Gebauerova; díla hledící ke Slovensku uchystal do tisku prof. dr. Jaroslav Vlček. — Sbierka *Čeští spisovatelé XIX. století* bude vychádzať v sošitoch 2-hárkových, sošit po 24 haliere, poštou 25 halierov; predpláca sa: na 13 sošitov 3 kor. 10, poštou 3 kor. 20, na 26 sošitov 6 kor. 20, poštou 6 korún 40 halierov.

РАЗСКАЗЫ ВАЗОВА. (Rozprávky Vazova.) **Переводъ и вступительная статья Андрея Сиротинина. Цѣна 90 коп. С.-Петербургъ, 1904. 16°, 213 + 3 str.**

Na samom predku čítame pekné slová, že prekladateľ venuje knižku pamiatke svojej tetky, ktorá naučila ho cenić si jednu z hlavných zásluh diel Vazova — dobré city. Veru, ani nemôže byť lepšieho odporúčania pre spisovateľa. V životopisných náčrtkoch, za venovaním nasledujúcich (**вступительная статья**), Sirotininovi podarilo sa predstaviť sympatičnú postavu výtečného bulharského spisovateľa. „Vazov — tak končí — je náš. Je náš preto, že je Slovan, veď i my sme Slovania! Je náš preto, že, dľa vlastného soznania, Puškin, Lermontov, Chomiakov, Nekrasov a iní naši poeti boli jeho vychovavateľmi. Je náš preto, že spojili nás s ním krvavé svätky svobodiacej vojny, najkrajšej udalosti v našej histórii minulého storočia . . .“

Čitateľom Slovenských Pohľadov sú známe niektoré drobné črty Ivana Vazova zo samej vojny alebo zo života bulharského hneď po vojne. K takým prináležia *Prvé dni svobody*, umiestené medzi prekladmi Sirotinina hneď na treťom mieste. Vazov tu krásne zachytil, čo dialo sa po priechode ruského vojska čez Dunaj v bulharskom meste Sistove.

„27. júna ani jedného tureckého vojaka, ani jedného Turka neostalo už v Sistove a v opevneniach. V ten deň sami Sistovci ešte neverili, že budú svobodní. V okamihu na všetkých bulharských vrátach zjavily sa kríže. Fesy zmizly. Každý dal si na hlavu, čo mal po ruke: klobúk, kožušenú čiapku, kalpak. Mnohí Bulhari, ktorí nemali týchto, obviazali si hlavy ženskými šatkami . . . Keď zjavil sa hlavný hrdina

dňa, Skobelev, sistovský apatekár Velizar Jakovov uvítal ho vrelou rečou po nemecky. Skobelev odvetil mu po rusky: „Spasibo (vďaka) vam!“ a pýtal sa na hostinec, kde mohol by sa najesť. Hostinca v Sistove nebolo, a ubytili ho v privátnom dome.

Na druhý deň Sistovo malo šťastie dočkať sa i cára Alexandra. Prišiel na loďke v sprievode hlavného veliteľa veľkého kňaza Nikolaja Nikolajeviča, následníka, Gorčakova, Ignatieva. Oduševnenie bolo neopísateľné. Kriky, kvety, slzy od radosti. Pop Christo vítal cára rečou. Cár prechodil po uliciach, zasypaných kvetami, a šiel do chrámu. Šiel na čiernom koni poďakovať sa Bohu za veľké víťazstvo. Mne rozprávali, aké bolo oduševnenie ľudu v ten deň. Jedni bozkávali cárovi stremene, matky dvíhaly k nemu svoje deti, aby ich polaskal, dievčatá, neobzerajúc sa, že môžu byť i pošliapané koňmi, prinášaly mu bukéty kvetov. Osemdesiatročný vážený starec Ivanica Alexov predstúpil pred cára a zvolal: „Teraz prepusť služebníka svojho, Pane!“... a v ten deň umrel od radosti. Po modlitbách vďaky v chráme cár objal a bozkal svojho brata Nikolaja Nikolajeviča, a národ v zachvátení zavolal „urá!“, všetky tváre boly mokré od sĺz. Cár vyňal šatku a utrel si oči: i on plakal!... Potom bozkal ruku slúživšiemu duchovnému a predstavil mu následníka trónu.“

Vazov tu spomína, ako ruštil sa bulharský jazyk v tie prvé dni svobody. Všetci Bulhari hovorili po rusky, to jest miešaninou rusko-bulharsko-cirkevnoslovanského jazyka. V rozhovornej reči i v kancelárskej hemžily sa russismy. I turecké slová dostávaly ruskú formu. „Добъръ день“ zamenilo sa „zdravstvuj“, čo ostalo i dosiaľ; ešte i nadávať začali sme po rusky (tak milé nám bolo všetko ruské) . . . . . A po moste[1]) ruské vojská šly, šly, šly,“ končí Vazov svoj náčrtok.

Na konci knižky prekladateľ dáva Rusom stručný návod, ako ľahko môžu sa naučiť po bulharsky: ukazuje zvláštnosti bulharského jazyka v porovnaní s ruským. Potom ešte vypisuje a rusky vysvetľuje bulharské slová, prichodiace v knižke. Na samom konci dodáva soznam hlavnejších diel Ivana Vazova.

Pre Slovanstvo užitočnú vec koná, kto takto oboznamuje Rusov s lepšími spisovateľmi inoslovanskými.

Проф. Т. Д. Флоринскій, ДРЕВНѢЙШІЙ ПАМЯТНИКЪ БОЛГАРСКАГО ПРАВА. Кіевъ, 1904. 8°, 28 str. Оттискъ изъ Сборника статей по исторіи права, изданнаго подъ редакціей проф. М. Ясинскаго въ честь М. Ф. Владимірскаго-Буданова.

J. Baudouin de Courtenay, **Szkice językoznawcze.** Tom I. Z zapomogi Kasy Pomocy dla osób pracujących na polu naukowem imienia Józefa Mianowskiego. Warszawa, 1904. 16°, 464 + 6 str. Cena rub. 1 kop. 50.

ИЗВѢСТІЯ ОТДѢЛЕНІЯ РУССКАГО ЯЗЫКА И СЛОВЕСНОСТИ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ. 1904 г. Тома IX-го книжка 2-я. Санктпетербургъ, 1904. 8° 390 str.

Obsah: А. И. Соболевскій, Изъ области древней церковно-славянской

[1]) na Dunaji pri Sistove.

проповѣди. III - IV. — Его-же, О русскихъ говорахъ вообще и бѣлорусскихъ говорахъ въ частности. По поводу книги проф. Е. О. Карскаго: »Бѣлоруссы. Томъ I. Введеніе въ изученіе языка и народной словесности«. Съ приложеніемъ двухъ картъ. Варшава, 1903. — Н. В. Шляковъ, Почему 1 августа бываетъ крестный ходъ на воду? — А. А. Шахматовъ, Замѣтка къ статьѣ Н. В. Шлякова »Крестный ходъ на воду 1-го августа.« — Е. Голубинскій, Вопросъ о заимствованіи до-монгольскими Русскими отъ Грековъ такъ называемой схедографіи, представлявшей собою у послѣднихъ высшій курсъ грамотности. — Его-же, О погрѣшности одного мѣста въ нашей первоначальной лѣтописи, оставшейся не замѣченною. — А. Н. Веселовскій, Нѣсколько данныхъ къ повѣсти о Басаргѣ. — К. Я. Гротъ, Матеріалы къ біографіямъ русскихъ писателей. Къ біографіи, твореніямъ и перепискѣ И. И. Козлова (по поводу смерти его дочери). — Вс. И. Срезневскій, Отчетъ Отдѣленію русскаго языка и словесности Имп. Академіи Наукъ о поѣздкѣ въ Олонецкую, Вологодскую и Пермску губерніи. — Н. А. Котляревскій, Князь Владиміръ Ѳедоровичъ Одоевскій, авторъ »Русскихъ ночей« — Д. Кудрявскій, Психологія и языкознаніе. (По поводу новѣйшихъ работъ Вундта и Дельбрюка.) I—V. — А. И. Яцимирскій, Изъ славяно-румынскихъ семасіологическихъ наблюденій. — Г. А. Ильинскій, Чешское hezký, «красивый». — В. В. Каллашъ, Изъ неизданныхъ сочиненій И. А. Крылова. I—II. — Г. П. Васенко, Синодальный списокъ Латухинской Степенной Книги. — Н. Н. Дурново, »Привѣтство брачное« Сильвестра Медвѣдева. — Библіографія.

Проф. Т. Д. Флоринскій, КРИТИКО-БИБЛІОГРАФИЧЕСКІЙ ОБЗОРЪ НОВѢЙШИХЪ ТРУДОВЪ И ИЗДАНІЙ ПО СЛАВЯНОВѢДѢНІЮ. XI. Кіевъ, 1904. 8°, 47 str.

Časopis moravského musea zemského. Vydává Moravská musejná společnost. Redaktorové prof. Frant. J. Rypáček, dr. Frant. Šujan, prof. Jiří Janda. Ročník IV, číslo 2. V Brně, 1904.

Lud. Organ Towarzystwa ludoznawczego we Lwowie pod redakcyą K. Potkańskiego i S. Udzieli. Z nutami i ilustracyami w tekscie. Tom X, zeszyt II. W Krakowie, MCMIV.

Ethnographia. A magyar néprajzi társaság értesitője. Szerkesztik: dr. Munkácsi Bernát és dr. Sebestyén Gyula. XV. évfolyam, 7. füzet, 1904. Melléklet: A m. nemzeti múzeum néprajzi osztályának értesitője. Szerkeszti dr. Semayer Vilibáld. Budapest.

Kollárova pamiatka. Roku 1893, keď svätili sme 100-ročnú pamiatku narodenia Jána Kollára, do Slovenských Pohľadov napísal svoje rozpomienky na básnika *Slávy Dcery* Jozef Podhradský. V nich medziným vyvrátil i pomluvu, rozširovanú o Kollárovi, že bol skupáň, držigroš, že chudobnému študentovi nikda nedaroval svojho spisu, ale ešte sám ponúkal a natískal svoje knihy. K Podhradského mienke ja, ako redaktor, doložil som poznámku: „Z našej knižnice Domovej práve mám v rukách *Cestopis do Horní Italie*. Na prvej strane možno čítať: ‚*Od Dw. Pána Jána Kollára, zpewce Tatranského, darem daný dne 9. Pros. 1843 v Pešti.*‘ Bývalý majiteľ knižky, ktorý toto vlastnou rukou napísal, bol vtedy v Pešti študentom. Kniha je v pôvodnej, Kollárom obstaranej väzbe: takúto predával po 2 zl.“ Po tieto dni od pána farára *Juraja Mrvu* z Petrovca dostal som pekný, zachovaný exemplár Kollárových

„*Rozpráv* o jmenách, počátkách i starožitnostech národu slavského“ s týmto lístkom:

„Aby Ste o jeden dôkaz viac mali na to, že náš slávny Kollár nebol skupáň, drži- a vydrigroš (Slovenské Pohľady 1893, str. 456), ráčte prijať túto knihu, pozostalú po Sam. Babilonovi, bývalom ev. farárovi v Silbáši.“ Kniha na titulnej strane má zápis: „Od Dvojícti-hodného a vysoce učeného Muže, Pána Jana Kollára. Léta 1830-ho mesíce Listopadu, bywší u se darem dostal Samuel Babilon, toho času velebn. Bohomluví čekanec. — Slávy Synu žehnejž dobré Nebe!!“

Slávy Dcera so zápisom, že je dar od Kollára, len čo ja viem, zachovala sa i po dr. J. M. Hurbanovi a Jánovi Kadavom.

J. Š.

Slovenčina. Úvaha o spisovnom jazyku slovenskom. Napísal *Meakulpínsky*. Odtlačeno z VI. ročníku „Hlasu.“ Lipt. Sv. Mikuláš. Tlačou kníhtlačiarne Klimeš a Pivko. 1904. 8°, 27 str. — **Minulost, přítomnost a budoucnost česko-slovenské národní jednoty.** Kulturní a politická studie. Napsal dr. *Samo Czambel*. Z maďarštiny přeložil, předmluvou, poznámkami, repertoriem posudkův a doslovem opatřil *Edvard Guller*. Praha. 1904. Cena K 1.20. 8°, 127 str. — **Jděte na Slovensko!** Napsal *Karel Kálal*. Nakladatel Josef Svoboda. Král. Vinohrady. Cena 30 kr. 16°, 64 str.

Prvá brošúra je plod toho nepekného času, v ktorom u nás anonymne a pseudonymne písava sa proti slovenčine. U pseudonyma z *Hlasu* pritom zaráža i nesolídny spôsob písania. Z mienky, proti ktorej sa stavia, vytrhne slovo, dve, nejakú vetu, potom vykríkne sentenciósne, s veľkou trúfalosťou, tiež len pár slovami, vykunštovano a neraz i s pointou povedanými, a už to odbavil. Odôvodniť — na tom mu nezáleží. Nedbá, či je to pravda, alebo nie. Hľadá nie podstatu veci, nie pravdu, ale slovo, ktoré by zvučalo. Vysoký tón a — prázdnota! Vešia sa v mnohom na moje poznámky, vytlačené pod nápisom *Slovenčina* v Národních Novinách 1903, v číslach 2. a nasl.; ja pritom všetkom bol by som mohol mlčať o ňom. I ako redaktor s dobrým svedomím mohol by som ani len neregistrovať taký „úvahu o spisovnom jazyku slovenskom“. Ale spomína sa tu Kollár a Šafárik — takým spôsobom, že to nemôže sa prepustiť.

V poznámkach mojich o slovenčine že je „istá nová tendencia“. Predstavovať Kollára a Šafárika ako takých, ktorí pomáhali urobiť slovenčinu literárnym jazykom? To že je tendencia niekoho? a ešte tendencia nová? Veď tak hľadeli na týchto veľkých Slovákov už ich súčasníci. „Keby Kollára nie — napísal Hodža roku 1848 — sotva by čo bolo dosiaľ v slovenčine sa počínalo.“ (Větší o slovenčině, str. 159.) Po vydaní pražských *Hlasov* (1846), v ktorých Kollár i Šafárik boli proti slovenčine, Sládkovič svojím milým, mäkkým spôsobom privolal im:

Otcovia drahí! nehnevajte sa
na deje vlastného ducha;
vy vodu liali na tie kolesá,
vám hnutie toto prislúcha... (Ohlasy.)

A v prvej literárno-historickej štúdii slovenskej, v rozprave J. M. Hurbana *Slovensko a jeho život literárni* (Slovenskje Pohladi I, 4, str.

129), možno čítať: „Vidaňím Zpievanjek národňich slovenskích kroz Kollára bola prujší raz silňejšia iskra činnosti hoďená do národu . . . Poďivní to bou kvas duchovni, akí sa dostau do národu slovenskjeho timi tak odchodními od sebă zásadami, vťeleními v Slávy Dcere a vo Zpievankách. Zpievanky — čistuo slovenstvo s podaňím starím. Slávy Dcera — Slavjanstvo . . . To aj skutočňe rozkvasilo národ, rozkvasilo ale k životu. Kollár odkljau istje životnje živli od nežitja, výsledki ale ích života nebou už v stave utrímať v poslušnosti. Zpievanky jeho vzkrjesili život slovenskí . . .“ Tak súdili súčasníci, ktorí i na sebe videli Kollárov vliv. A pozdejšie, temer o pol storočia, v *Dejinách literatúry slovenskej* Jaroslav Vlček, po náležitom vysvetlení a odôvodnení, vyriekol o Kollárovi a Šafárikovi, že *„sú otcami literárnej slovenčiny“*. (Str. 44.) I najnovšie, v 14. sošite svojich Dějin českej literatury, vydanom roku 1904, prof. Vlček hovorí o Kollárovi, že „theorie i praxe školy Štúrovy má v Zpěvankách svůj hlavní popud a pramen.“ (Str. 133.)

Už od tohto ponímania Kollára rôzni sa v niečom to, čo som ja napísal v Národních Novinách? V čom je „nová tendencia“ mojich poznámok? Ja som napísal, že od dvadsiatych rokov XIX. storočia na Slovensku i u evanjelikov cesta k čistej slovenčine bola hodne pripravená Kollárom a Šafárikom. (Katolíci, teda veľká väčšina slovenského národa, vtedy vedľa Bernolákovho Slovára už produkovali i takého predstaviteľa slovenského jazyka, ako je básnik Ján Hollý.) Ukazoval som, ako radievali sa Šafárik a Kollár o jazyku, ktorým malo by sa písať pre Slovákov. Ale svojou rozpravou o slovanskej vzájomnosti (v Kuzmányho *Hronke* 1836), ktorou najväčšmi priblížil sa k slovenčine, Kollár u evanjelických Slovákov narazil na odpor [1]) a u Čechov vyzval nevoľu. „Nevoľa v Čechách vyzvaná — písal som — ho pomýlila, odpor Slovákov popúdil, a Kollár prestal hýbať otázku literárneho jazyka; pozdejšie (v pražských Hlasoch 1846 a vo Viedni od roku 1849) citlivý, prchký básnik, „s celou tou svojou vysokou postavou, akú na Slovensku mal', hodil sa v cestu slovenčine.“ O tomto pseudonym z *Hlasu* tára, že robím sa majstrom Kollárovým, z jedného Kollára že režem dvoch Kollárov: jedného po rok 1836, veľkého, múdreho, a druhého po roku 1836, „pomýleného,“ „hlavne z hnevu“ brojacieho proti literárnej slovenčine . . . A v tom mala by azda záležať tá „nová tendencia“? Už Hurban, pred päťdesiatimi rokmi, v spomínanej svojej literárno-historickej štúdii, napísal: „Auktorita českých spisovateľou zhíknuvších nad tímito novotami Kollárovími (nad rozpravou v Hronke a slovenčiacou kázňou), profihlas z tohoto ohľadu Kuzmáním v Hronke pozdvihnutí — a nechitaňja sa tíchto obnov zo strani národňej celkom zmílili Kollára. A zvrátiu sa od cesti ou, ale vťisk ňím urobení ňevihinuv z duše národa.“ (Slov. Pohl. I, 4, str. 130.) Ja dodal som len niekoľko menej známych svedectví; na pr. to, že roku 1836

[1]) Vlastne môže sa povedať, že narazil na odpor len u jednej časti i evanjelických Slovákov. Ved od J. M. Hurbana máme svedectvo, že *„mišljenki o vzájomnosti slovanskej vo slovenčiňe od Kollára spísanje a v Hronke uverejňenje posilňili mládež; slovenčina v tomto pojednaňí a v kázňi jednej od Kollára užitá tisíc obživujúcich naďejí zkrjesila na Slovensku.“* (Slov. Pohľadi I, 4, str. 29, 30.)

z Prahy Jungmann písal Kollárovi: „Příteli. já Vás srdečně miluji, a Vás sobě velice vážím, ale mám do Vás tu stížnost, že novotami svými jako zlý genius na veškeré spisovatelstvo působíte . . . Tím kázáním, které jsem onehdy spatřil, stavěti počali jste čínskou zeď mezi Čechy a Slováky . . . A to jest příčina, že i *Vás ne již mezi naše, ale mezi jiného nářečí spisovatele klademe* . . .“ (Časopis Č. Musea 1880, str. 210.)

Nijakej novej tendencie pri predstavovaní Kollára tu nieto. Vychodí teda, že nová tendencia pseudonyma je — ignorancia. Ignorancia a opovážlivosť napísať hocijaké slovo, bez ohľadu na pravdu, ak slovo len má zvuk a dobre reže.

O premene (v Hlasoch 1846 a po roku 1849 vo Viedni), vytýkanej nami Kollárovi, pseudonym z Hlasu triviálne hovorí: „Kedyže býva hrozno najlepšie? Či snáď keď je mladé, zelené, tvrdé, alebo až pozde, keď náležite dozrelo? Tak aj víno: čím staršie, tým lepšie! . . . Pánu Škultétymu ale Kollár zkúsený a ustálený sa nepáči. On verí v mladého, neustáleného!“ Aká pohoršlivá, ľahtikárska reč! Teda Kollár v svojej Slávy Dcere (1832), v Kázňach a Řečiach (1831) alebo v Zpiewankách (1834, 1835) ešte nebol úplne rozvitým, celým mužom, áno ešte bol mladý, zelený, neustálený; až na konci svojho života (teda v Staro-Italii slavjanskej!!) predstavuje sa nám ako zkúsený a ustálený. A vtedy, taký zkúsený a ustálený, Kollár je proti slovenčine. A to je vraj mohutný dôvod proti našej škole (= zastancom slovenčiny). „že ešte aj Kollár a Šafárik za mladi klonili sa ku slovenčine, ale v zenite svojho vývinu, prijdúc ku najširšiemu rozhľadu a najvyšším zkúsenostiam, vrátili sa s trasoviska na pôdu pevnú.“ Nuž komu je Kollár nielen meno, prázdny zvuk, ale i vie niečo o ňom; kto stupne vývinu tohto veľkého človeka nemeria len dľa rokov, ako u každého obyčajného smrteľníka: ten jasne vidí, že v zenite svojho vývinu bol do roku 1837, do vydania nemeckej rozpravy o slovanskej vzájomnosti. Vtedy hýbal Kollár značnou časťou Slovanstva. A vtedy u Slovákov veľmi mnoho vykonal za to, na čom stojíme my, privrženci slovenčiny. Kollár, ktorého každé vystúpenie už od roku 1822 *(Myšlénky o libozwučnosti řečj wůbec, obzwláště česko-slowanské*, v pražskom *Kroku)* bolo ozaj búrkou pre spisovný jazyk český, vtedy (1836) napísal svoju rozpravu o slovanskej vzájomnosti takým jazykom, že už len pravopis ostával českým; vtedy jazykom jednej svojej vytlačenej kázne tak popúdil Jungmanna, svojho veľkého priaznivca a ctiteľa, že Jungmann vyhlásil Kollára za prináležajúceho už nie k českej literatúre; vtedy (1835, v „*Poznamenaniach a pojednaniach*“ pri II. diele Zpiewaněk, str. 490—499) Kollár napísal svoju ostrú filippiku proti slovenskému ev. duchovenstvu pre zanedbávanie slovenského jazyka a apologiu slovenského katolíckeho duchovenstva preto, že postavilo takých vzdelavateľov slovenského jazyka, ako boli kardinál Rudnay, kanonik Palkovič, Ján Hollý atď. atď. „Já aspoň nechápám — vypisujem niektoré punkty z tohto dosť málo známeho osvedčenia Kollárovho — s jakovým srdcem a čelem může takový kněz na kazatelnici státi a k takovému lidu mluviti, jehož řeč *dokonále* nezná, jehož ducha nerozumí a necítí, jehož národnost nectí, jehož štěstí a slávu nenapomáhá. Kazatel zajisté, chceli toho jména zasloužiti, musí *národně* kázati, z ducha

národního, v duchu národním, k duchu národnímu. Kazatelství nezáleží v deklamování *všeobecných* pravd na *všeobecný* způsob: nebo to neproniká člověka v jistých a zvláštních svazcích lidského tovarystva stojícího. Čím osobnější, podrobnější, vlastnější a okolnostem přiměřenější jest působení duchovního úradu, tím jest požehnanější. Ono musí ty strany života, ty struny srdca dotknouti, které člověkovi blízké jsou, které se na jeho stav, řeč a národ vztahují, nebo v těchto formách jest člověčenství jako v nádobě obsaženo . . . Opuštěného národu vůdcové, zástupcové, ochrancové a těšitelé mají býti kněží. Pokud měli Slováci Hruškoviců, Krmanů, Masniciů, Hrabců, Hodiků a jiných řeč znajících, milujících a zvelebujících kazatelů, dotud měli i slavných mecenů a přátelů: Thurzů, Illesházich, Ostrožitů, Suňogů, Zaych, Podmanických, Sulovských, Serdahelich, Revaych, Juštů, Otlíků, Benických, Plattich, Podturnaych, Kubinich a jiných . . . Ze 400 evanjelicko-slovenských kněžů v Uhřích nalezají se obyčejně mezi předplatiteli aneb odběrateli slovenských knih asi 20 – 30 . . . tak že nikdo méně nyní slovenskou řeč a literaturu nenapomáhá, jako ti, kterýchž to největší povinnost jest . . . Hlavní příčina vzniklého a nejvíce proti Slovákům obraceného maďarizování v Uhrách byli sami duchovní vůdcové lidu slovenského, jejich nepoznání a nešetření svého národu, jejich k řeči studenost a nedbanlivost, ovšem úplná v ní nezběhlost . . . Vina pak a žaloba tato nyní, bohužel, mnohem více na evanjelickou nežli katolickou stránku padá. Katolické kněžstvo, což veřejně a vděčně vyznati musíme, výbornou a ochotnou službu nám proukázalo při zbírání a vydávání Zpievanek, ono vůbec v těchto novějších časích i v Uhrách více horlivosti a lásky k mateřčině, více učinlivosti na poli národní literatury slovenské ukázalo a ukazuje nežli evanjelické. Kterému Slovanovi nejsou známa vážná a ctihodná jména z katolického duchovenstva v Uhrách, jako: kardinál Rudnay, kanovník Palkovič, Červen, Bernolák, Fandli, Mésároš, Hollý, Rešetka, Moyses, Pavljar, Bartoš, Tučko, Madanský, Štěpán Hamuljak, Prídavka, pater Bernard, Šťastný a jiní ještě žijící, kteří buď jako spisovatelé, buď jako nakladatelé, buď jako bezpříkladní rozšiřovatelé slovenských knih chvalně slynou. Kde máme my evanjelici jména, která by sme těmto nyní naproti postaviti mohli? — Nech ti tam kráčejí — poukázal na bernolákovský spisovný jazyk slovenský — cestou, kterou chtějí, *dosti na tom, že se slovenská učinlivost mezi nimi zjevuje.* (Str. 492—4.)

Toto je ozajstný, celý Kollár.[1])

I pozdejšie, v štyridsiatych rokoch, keď Ľudovít Štúr konal si povolenie na vydávanie slovenských novín a vykonanie veľmi ťažko išlo a prefahovalo sa. Kollár bol jeho hlavným orodovníkom, hoci vedelo sa, že Štúr bude vydávať noviny v slovenskej reči, a hoci Kollár, prchký, popudlivý človek a „búrny orkán," ako nazval ho J. M. Hurban, vtedy už temer sbieral po Slovensku pre pražské *Hlasy* osvedčenia proti literárnej slovenčine. V hĺbke duše iste i pri tom ozýval sa mu hlas:

[1]) V liste, z ktorého som už citoval, o Zpiewankách Jungmann poznamenal Kollárovi: „Vaše zpěvanky arci zasluhují velikou pochvalu, *kéž byste byli jen svůj úvod česky psali!*"

„*slovenská účinlivosť*.“ Jozef Podhradský, ktorý v posledné časy Kollárovho peštianskeho života bol pri slovenskej cirkvi jeho spolupracovníkom, zachoval nám svedectvo, že medzi brošúrami, ktoré Kollár rád čítaval, bola i knižočka Fandliho, teda literatúra bernolákovská, a Podhradský zapamätal si, že Kollárovi páčila sa pre slovenský ľudový spôsob myslenia i písania. (Slov. Pohľ. 1893, str. 448.) Najnovšie zas (Nár. Noviny 1904, číslo 44, článok Slovenský Plutarch) drahý náš starec napísal zo svojich peštianskych rozpomienok, aké cesty robil Kollár k vôli tomu, aby mohol dostať podobizňu Antona Bernoláka, k menu ktorého viaže sa s konca XVIII. storočia povýšenie slovenčiny za literárny jazyk.

A toto všetko bolo už z posledných rokov Kollárovho života, keď už bol „zkúsený“, „ustálený.“ Temer možno povedať, že on celým svojím životom, všetkými skutkami tohto slávneho života, dvíhal a vynášal slovenský jazyk. Čo v štyridsiatych rokoch vyrazilo v Hlasoch, to bolo len odklonenie, v záchvate ohnivého, prchkého muža vykonané odklonenie od dôslednej dráhy. A keby víchrom roku 1849 Kollár nebol hodený do Viedne [1]) a mohol mať dlhší život (umrel, keď nemal ani 59 rokov), akým bol Slovákom, bezpečne možno povedať, že bol by sa ešte vrátil k slovenčine. [2])

---

[1]) Keby Viedeň niekedy statočne a resolutne bola chcela mať to, čo pod dojmom revolúcie ako-tak začala robiť od 1849 asi do 1852, to, čo začalo sa vyrážať menovite v školskej politike grófa Lva Thuna, t. j. kultúrne spojiť Slovákov s Čechmi, Moravanmi a Slezanmi, samo sebou sa rozumie, že tým bol by riešený a spečatený osud literárneho jazyka u Slovákov. Ale keď Viedeň vlastne drobí, delí svojich Slovanov!

[2]) Pseudonym z Hlasu klame ľudí nezasvätených do veci, že od slovenčiny s inými znamenitými („zkúsenými, ustálenými“!) ľuďmi odstúpili i dr. A. Radlinský a Daniel Lichard. Áno, odstúpili, ale kedy? kde? Roku 1850 vo Viedni. Vtedy, keď i Kollár najväčšmi previnil sa proti nej. Odstúpili od slovenčiny Lichard a Radlinský z prinútenia, ako redaktori vládnych Slovenských Novín. A vrátili sa k nej obidvaja hneď, ako mohli. Radlinský, vystúpivší z redakcie, už roku 1853 slovenčil Zákonník vlády v Budíne, a Lichard v svojich vydaniach vrátil sa k slovenskej spisovnej reči po zaniknutí viedeňských Slovenských Novín 1861. Oba do konca svojho života boli stĺpmi slovenčiny. Príklad ich života nehodí sa pre krivé úsudky pseudonyma. Ich príklad ukazuje odôvodnenosť mojich slov, že Kollár, keby bol dlhšie žil, ešte bol by sa mohol vrátiť k slovenčine. — Vo Viedni 1850 poddal sa i Kuzmány. Podvod, ktorým slovenský jazyk bol vytisnutý z úradného užívania, Radlinský (Priateľ školy a literatúry I, str. 224) zovie „*úkladným vylúdením, vynútením*“. Pre zbroje viedeňskej politiky charakteristický je list Kuzmányho, ktorým koncom roku 1853 chcel odviesť Radlinského, ako prekladateľa Zákonníka, od slovenčiny. Žiadal Kuzmány, aby Radlinský osvedčil sa písomne, že bude užívať toho písomného jazyka, ktorého užíval v Slovenských Novinách..., „*který jediný nás z podezření panslavismu a russismu vymáhá*“... (Viď Slovenské Pohľady 1897, str. 630.)

Klame pseudonym i dotyčne J. M. Hurbana, predstavujúc ho, že

A Šafárik? O veľkom synovi slovenského Gemera v svojich poznámkach ja spomínal som, ako zaujímal sa za slovenskú reč a literatúru hneď po svojom vstúpení do verejného života. V listoch, písavaných od roku 1821 (ČČM 1873—5) z Nového Sadu Kollárovi, spytovával sa: „Kolik se asi počítá v Uhrách Slováků?... Která jest najstarší v Uhřích ve slovenském jazyku tištěna knižka? Kde byla první slovenská tiskárna v Uhřích?... Vaši Čítanku žádostivě očekávám — já si zajisté na všem slovenském, byť sebe menší bylo, záležeti dám... Holého básně se mi nad míru líbí... Přemyšluji o *Matici Slovenské* (v liste 1827)". Roku 1826 vyšlo Šafárikovo dielo *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur*, a keď v Čechách zazlievali mu, že reč a literatúru Slovákov oddelil od reči a literatúry českej a samostatne postavil, Šafárik písal Kollárovi: „Nářek ten, na oddělování slovenského nářečí od českého v mé literatuře jest věru bezzásadný! Od toho nemohu odstúpiti. *V budúcím vydaní ještě dále pokročím*"... Takéto veci obnoviť roku 1903 s našej strany bolo preto potrebné, lebo rozliční anonymovia a pseudonymovia začali krákať proti nám, že slovenský spisovný jazyk nemá nijakej súvislosti ani s Kollárom, ani so Šafárikom.

Najhorší z týchto zakuklencov, lebo majúci najmenej citu pre pravdu a cynický, pseudonym z Hlasu, už obrátil vec a hovorí o slovenských malých, mizerne malých pomeroch „Kollár a Šafárik za mladi klonili sa ku slovenčine, ale v zenite svojho vývinu, prijdúc ku najširšiemu rozhľadu a najvyšším zkúsenostiam, vrátili sa s trasoviska na pôdu pevnú... Malé Slovensko pre svojského veleducha je ako malý rámok pre veliký podobizeň. Čo by bolo bývalo z Palackého, Šafárika, Kollára, Hattalu a mnohých iných, keby len na Slovensko a literárnu slovenčinu boli sa obmedzovali?!... Nemáme typicky slovenskej veľkej ani minulosti ani prítomnosti... Škoda nám mať aj opravdu veľkého básnika. Vinou krajomluvy slovenčiny spev jeho znie len medzi slovenskými skalami a bralami. Uznania tu málo, porozumenia ešte menej. Keby básnil česky, čítaly a vzývaly by ho veľké milliony Slovanov, ako Kollára... O to ide: *buď závodiť a vývodiť, alebo na živorenie zaniknúť.*"

Ostaneme pri Šafárikovi. Za Metternicha pomery boly také, že Šafárik v Novom Sade nijako nemohol sa udržať. Predať sa do Nemecka nechcel, pripravovaný odchod do Ruska zmaril sa: prostredníctvom Palackého utiahol sa teda roku 1833 v Prahe, ako súkromný učenec. Keď Kollár v svojich ťažkých bojoch peštianskych tiež bol pomýšľal na Prahu, ako útočište, Šafárik dotklive zdržiaval ho doma; ešte roku 1832 vystríhal ho menovite pred Prahou, netušiac, čo sa stane onedlho s ním samým. Palacký osadil sa v Prahe o desať rokov prvej, a vtedy (1823) „kdokoli nosil slušný kabát — slová Palackého — neodvážil se tak snadno na veřejných místech (v Prahe) promluviti česky." Ešte o rok po príchode Šafárikovom, 1834, Samuel Tomášik s podobnou zkúsenosťou vrátil sa s pražských ulíc a z divadla do svojho hotelu a pod dojmom

---

na konci svojho života, až do smrti, bol proti slovenčine za češtinu. Nech sa len páči nazrieť do jeho životopisu Ľudovíta Štúra, ako tam skorrigoval svoju mienku z roku 1876 a 1877, z *Nitry* VI. a VII.!

toho — ako vieme — napísal svoju pieseň „*Hej, Slováci!*“ (Slov. Pohľady 1901, str. 208.) V decembri 1832 Jungmann písal Kollárovi: „Príchod nášho Šafaříka do Prahy bude nové jaro literatuře naší,“ a Palacký pozdejšie zaznačil o tom v svojom životopise: „Tím veškery literární snahy české nabyly důkladu a prospěchu vždy rostoucího a upevněna vědecká Čechův přednost mezi národy slovanskými.“ Také bolo značenie Šafárikovo, a zabezpečili mu, aby mohol v Prahe žiť (so ženou, testinou a troma deťmi) — na 5 rokov po 480 zlatých, ktoré zaviazali sa skladať Palacký, Jungmann, Presl, Marek a niektorí zo šľachty.[1]) Ešte roku 1831 z Nového Sadu Šafárik radil sa listovne s Kollárom, ako by bolo možno stvoriť pre Slovákov literárny časopis — aspoň štyri sväzočky každoročne. Šafárik nemohol sa rozhodnúť len pre jazyk: bernolákovskej slovenčiny bál sa, že by sa jej evanjelici štítili,[2]) a bibličtiny už on nechcel. To jest bol by chcel mať slovenčinu, len nevedel, aká by mala byť. A tu v Prahe za tých 480 zlatých postavili mu podmienku, že bude písať *len po česky*.[3]) Ako korrektor(!) museálneho časopisu na rok 1833 dostal od Českého Musea 60 zl. Pozdejšie stal sa censorom(!!) a do konca svojho života bol bibliotekárom universitným. *Slovanské Starožitnosti* majú na titulnej strane: „Pomocí Českého Museum,“ no bola to pomoc taká, že nebyť M. P. Pogodina, ktorý od svojej prvej cesty k západným Slovanom (1835) mal na starosti Šafárika, — neboly by sa mohli ani vytlačiť.

„Tesná pracovňa — opisoval Pogodin pražské bývanie Šafárika — zastavaná policami s knihami; v prostriedku stôl, zakrytý papiermi. Vedľa ešte dve menšie izby pre rodinu, ktorú tvoria: žena, Slovenka rodom z Uhorska, testiná a štvoro detí... Tu žije... a účinkuje veliký muž, jeden z prvých predstaviteľov mnohomillionového národa, trápiaci sa o súdbu jeho na budúce časy, bez jeho vedomia, nie len bez vďaky, bez slávy, uznávaný úplne azda od nejakých 10—20 ľudí v Europe, pracujúci do úmoru od rána do večera nad tými ťažkými, unavujúcimi dielami, ktorých temer nikto nekupuje, nečíta, nezná.“ (V. A. Francev, Очерки по исторіи чешскаго возрожденія, str. 202.) — Tiež moskovský professor T. N. Granovskij, ktorý k vôli Šafárikovi navštívil Prahu roku 1838, napísal: „Ja neviem, čomu diviť sa viacej u Šafárika: jeho veľkej učenosti, alebo veľkému charakteru. Je nielen chudobný človek, lež v doslovnom smysle nevie dnes, čo zajtra bude jesť. Divíme sa sebazapieraniu, s akým Nemci oddávajú sa vede, ale u Šafárika je to ešte podivuhod-

---

[1]) Kto dáva tie peniaze, z delikátnosti tajili pred Šafárikom. Ale tým položenie jeho urobili len trápnejším, lebo o každom človeku, s ktorým sa stretol, mohol sa domýšľať, že je tiež jeden z jeho dobrodincov.

[2]) K. Jireček: P. J. Šafařík mezi Jihoslovany, str. 68.

[3]) „Len po česky“ znamenalo: *nie po slovensky*. Lebo veď nemecky písal a tlačil i zatým i *Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache* (spolu s Palackým), i *Die Königinhofer Handschrift*, i *Glagolitische Fragmente*, i *Ueber den Ursprung und die Heimat des Glagolitismus* a v rukopise zanechal *Geschichte der südslavischen Literatur*.

nejšie, preto, že jeho, okrem biedy, tlačí tisíc iných okolností, ktorých v Nemecku niet. A pri všetkom tom on je spokojný a pevný.“ (Tamže.)

Znie to ako posmech duchu Šafárikovmu, keď tu cynicky spytujú sa nás: čo by bolo bývalo zo Šafárika doma? spytujú sa s takým namerením, aby my zo svojej malosti a slabosti cítili sme zahanbenie. Veru pre taký rozdiel, aký sa tu ukazuje, s dobrým citom nemožno predkladať takú otázku. K tomu dosť málo bolo treba, aby Šafárik i doma mohol mať, čo mal v Prahe. Pogodín a všetci tí, ktorí autora *Slovanských Starožitností* zaopatrovali knihami a inými prostriedkami a pomôckami k štúdiam, boli by našli k nemu cestu i do poslednej dediny slovenskej, alebo kto Slovanské Starožitnosti vedel preložiť na iný jazyk z češtiny, bol by ich vedel i zo slovenčiny. Už i česky bolo napísané o Šafárikovi: „Vysoko vynikaje nade všechny své vrstevníky rozsáhlou učeností a mohutnou tvůrčí silou, byl jako stvořen k tomu, aby vytvořil díla věkovitá. Leč *nepříznivý osud učence* **malého** *a utlačeného národa* zlámal křídla jeho geniu.“ (Václav Flajšhans, Písemnictví české, str. 568.)

Anonymovia a pseudonymovia, útočiaci proti nám, ktorí stojíme na základe slovenčiny, zo života Šafárikovho neukujú si zbrane. Že sme malí? Ktože by nechcel byť väčším! A *všeobecné* pravdy, ako že „drobky a úlomky majú kategorický imperatív na pripojenie sa ku svojským veľkým celkom,“ *relatívne* nemajú ceny. Keby „pripojiť sa“ dostačilo len chcieť! (A z vystrkovania takých všeobecných, ale relatívne márnych právd záleží i pomerne slušnejšia časť pamfletu.) Z príkladu Šafárika vychodí len toľko, že malí sme nie len my. Aké to zaznávanie skutočnosti, aká fantázia, ba šarlatánstvo, hriešna ľahkomyseľnosť i v naše časy baliachať, že Česi už teraz v monarchii „temer rozhodujú“ (str. 15) a „čeština u nás (v Uhorsku totiž) hnevu sa nebojí, o milosť nestojí“! (Str. 20.) Rozsudným ľuďom i v Čechách také baliachanie musí byť protivné. To písalo i vytlačilo sa vtedy, keď moc nedovolila otvoriť u nás pre celý kraj užitočný priemyselný závod preto, že základom jeho mal byť i český kapitál; keď české noviny, pozbavené práva chodiť na uhorských železniciach pod novinárskou markou, idú k nám len v zatvorených obálkach, pod markou 10-krajciarovou; keď školský dozorca štátny (v Nitre) — v očakávaní uznania a odmeny — barbarsky chvastá sa, po akých hromadách páli on na dvore stoličného domu české knižky, konfiškované v slovenských školách! . . . A daj Boh, aby bola tam čím skorej tá veľkosť, alebo aspoň primeraná moc, značenie. My ideme v šľapajach Hollého, Štúra, naša zásada je nie drobiť Slovanstvo; za oporou my behom pôjdeme, len nám ju ukázať. Ale k vôli imaginárnej opore nazahodíme svojho domášneho prostriedku, svojej hotovej zbrane. N. J. Danilevskij, dokazujúci (Россія и Европа, 4. vydania str. 469), že duchovná jednota Slovanstva bez jednoty politickej nemá praktickej ceny, odvoláva sa i na ruskú časť Haliče. Hovorí, že pri všetkej jednote jazyka niet opravdovej jednoty medzi Ruskom a Haličou, u Rusov haličských i samému literárnemu jazyku, spoločnému s Ruskom, hrozí neprestajné nebezpečenstvo: vláda kazí ho alebo sama, alebo podporovaním iných kaziteľov. Naučením, ktoré predstavuje tento príklad, ja bol som až zdesený.

Zakuklenci, operujúci v niektorých slovenských vydaniach, nezdesia sa vôbec ničoho — im je more po kolená. Oni vyhrajú proti nám ešte i — Jiskru. Metoda je totiž — čerti vedia, prečo — očerniť, opľuvať, potupiť všetko, čo je slovenské. Preto teda Jiskra, aby s jeho postavy padla na Slovákov poriadna tôňa. „Jirásek — tak píše pseudonym z Hlasu — si u nás našiel látku, ale čím imponuje, to je české; duch, postavy, karaktery Jiskrovcov.“ Ako zväčša všetko u týchto anonymov a pseudonymov, i toto je krivé, falošné. Jiskra je iste silná osobnosť, aké vždy radi vidíme. V Jiráskovom románe „Bratrstvo“ ja uveličený čítam — v očiach so slzou, aká vystúpi do nich len keď veľký cit pohne sa vo mne — o lučenskom víťazstve Jiskru nad Huňadom. Ako neľúbiť silné osobnosti, veľké spôsobnosti! Ale keď je reč o národných záujmoch, o národných ideáloch, ja nemohol by som sa odvolávať na Jiskru, na Axamita, na Talafúsa. Bojovali tí za veci svojho národa?... Jiskra, condottiere, žoldnier cudzieho kráľa (lebo v Uhorsku Ladislav Pohrobok bol Jiskrovi cudzím kráľom), s pietou nosil na hrdle medené peniažky, ktoré ten kráľ bol mu dal za svojho detstva — to ho šťastným robilo. Husitské hnutie vyznamenávalo sa láskou k rodnému českému jazyku: to zachovali títo cudzine slúživší vojaci husitskí. Oni v každom meste, ktoré zaujali u nás, uvádzali v správe češtinu. Ale to bolo všetko, čím dokazovali svoju príslušnosť k českému národu; ináče nezáležalo im nič na osude jeho, na jeho budúcnosti. Posledná česká dedina doma toho času viac značila pre prospech českého národa, než všetky víťazstvá Jiskrovcov, roztrativších sa potom po svete. Nad Jiskrom kdeže stojí kozácky ataman Jermak, ktorý pred hnevom svojho cára (Hrozného) utiekol za Ural; ale preto neodtrhol sa od svojho národa a keď zaujal od Tatárov Sibír, prvá jeho starosť bola zvestovať do Moskvy cárovi, že vydobyl pre neho nové zeme. Jermak je národný hrdina — Jiskra nie! Na historiu Jiskrovcov nemožno hľadeť s nejakou závisťou. Pre mňa by viac značenia mal slovenským jazykom dobre zapísaný kus pergamenu, hoci z toho XV. storočia, než nejakí slovenskí Jiskrovci. Ale buď akokoľvek, prečo by to pre Slovákov mala byť hanba, keď Česi majú niečo znamenitého?

Šafárika nemali by ani spomínať oni, plujúci na malé a slabé. Vznešenosť z Hlasu robí posmechy z dr. Czambela, že *z chatrč sháňa* slovenčinu, a Šafárik žiadal, že „opravdový slovanský filolog musí všecka slovanská nářečí jako jedno, jako celek považovati, nejmenší sobě tak vysoce vážiti, jako největší.“ Vznešenosť zakuklená zvysoka volá nám, že nič nevykonáme, odsúdení k otročeniu, a Šafárik písal mladému Palackému, pochybnosti prejavivšiemu: „Ještě není prohráno... A byť to všecko jen sen, jen idea byla, což je o to? Zemřeme-li i my, jako otcové naši, ničeho nedovedše, zemřeme pro idey; a člověk člověkem jest, že pro idey zemříti může... Potomstvo bude žehnati předky, kteří slávu praotců vzkřísiti mnice, životů svých vynasadili; nebude-li potomstva, an ho snadno nebude, bude Tent, u něhož skutkové každého člověka zapsáni jsou, od národů do pronárodů.“

Jozef Škultéty.

(Dokončenie.)

Rok 1904. Sošit 11.

Slovenské Pohľady.

Kubo.

Veselohra v troch dejstvách.

Napísal *Jozef Hollý.*

OSOBY:

Martin Bečela, rychtár, bohatý gazda.
Anna, jeho žena.
Kubo, ich syn.
Eva Košáriková, bohatá vdova.
Anička, jej dcéra.
Štefan, gazda u Košáričky.
Paľo, mládenec, rodina Štefanova.
Lovecký, vdovec, všelijakého zamestnania.
Dora, stará cigánka [: chodí bosá :].
Jurko, **Martin,** } kamaráti Paľovi.
Husársky kapitán, dvaja husári, ľud, deti.

Dejstvo I.

Dvor u Košáričky. Na pravo dom a dvere doňho, na ľavo vchod do dvora. Pri stene lavička.

Výstup 1.

Anička v robotných šatách, stojí pri putni vody, okolo nej s jednej strany **Lovecký,** s druhej **Dora.**

Lovecký. Rozmysli si to, dievča, v takom majetku byť gazdinou!...

Dora (potiahne ju za ruku) Budeš, ako princezna.

Lovecký. A tá váženosť v dedine; každý si ťa uctí; čo si len zažiadaš, budeš to mať.

Dora. Aj červenú šukňu.

Anička (ironicky, smiechom). Aj sprostého muža, hahaha!

Lovecký. Aspoň tvoja múdrosť sa bude odrážať, ako slnko od mesiaca, ako svetlo od tmy, ako biela múka od čiernej múky, a tak ďalej a tak ďalej.

Dora. Joj, choďže — hlúpy, šprostý! Ale je bohatý. A kto je bohatý, ten je aj múdry. Môj Jozek — Pán Boh ho tam osláv — bol tiež taký nechápavý, a na starosť bol najmúdrejším cigáňom. — Keby som si to ja mohla voliť, ešte dnes do večera by bol môj.

Anička (rozhorčeno). Ale dajteže mi s ním svätý pokoj a choďte si každý svojou cestou. Kubo nebude mojím mužom nikdy. (Vezme putňu a sberá sa preč.)

Lovecký (odchodí). Ja ti len toľko hovorím: rozmysli si to dobre. (Preč v ľavo.)

Dora. A ja ti len dobre chcem. Bože! však som u vás pečená-varená, a hovorím ti: vežmi si ho. (Odchodí za Loveckým.) Áno, áno, vežmi si ho a neobanuješ.

Výstup 2.

Anička (sama).

Ani tvojej, ani tvojej rady ja nepotrebujem (Podopre si boky.) Ba čo si len myslia! Ja za Kuba! (Šelmovsky.) A či som ja nie hodná poriadnejšieho mládenca?! A tu to všetko len za Kuba a len za Kuba, matka hovorí len o Kubovi a ho vychvaľuje, Lovecký len o Kubovi, Dora o Kubovi, stryná len o Kubovi, babka len o Kubovi a čo ja viem kto a čo, celá naša rodina len o Kubovi... Hej! ale toto moje srdiečko zase len o Paľovi! Joj! (Udre si na ústa.)

Výstup 3.

Anička. Paľo (prikradne sa jej za chrbát).

Paľo. Ale ozaj?

Anička (prekvapená, splašená zhíkne). Nie! Ozaj, čo ozaj, áno ozaj, jaké ozaj, komu ozaj??!! Čo to za otázka?!

Paľo. Nuž povedala si, „že toto moje srdiečko zase len o Paľovi —"

Anička (v rozpakoch, smiechom). Hahaha, nie je pravda, zle si počul. Ja som povedala, že — áno povedala som, že — hahaha! Zle si počul, ja som povedala, že toto moje srdiečko zase len — „spalo by".

Paľo. A ozaj spalo by?

Anička (ešte smiechom). Joj — ale čo by spalo!

Paľo. No teda načo to hovoríš?

Anička (mrzuto). Ale choďže — ja to nehovorím, to je tak v pesničke!

Paľo. V pesničke? Ako je? zaspievaj mi ju!

Anička. Ešte čo! Vari na tvoj rozkaz budem spievať. A ani ju neviem.

Paľo. No teda s Pánom Bohom, idem hľadať inde, kto mi ju zaspieva. (Odchodí.)

Anička. No počkaj teda, zaspievam ti ju. (Spieva.)

Vychodí slniečko zpoza ostrej hory,
To moje srdiečko za šuhajkom horí.

Paľo. Pekná pieseň. Ale veď tam není, že „srdiečko spalo by“.

Anička. Ó, je — ó, je. (Recituje a na prstoch mu vyratuje slová.) Vychodí — slniečko — zpoza — ostrej — hory — to — moje — srdiečko — za šuhajkom — — (V rozpakoch zahanbená.) Ba není — (Odvráti sa a zastre si tvár.)

Paľo. Teda ako, čo je to! Ako si to hovorila?

Anička (plačom). Ale ja už neviem. (Veselo.) A keď mi nedáš pokoja, nič ti nepoviem.

Paľo. Dám ti už svätý pokoj, len mi povedz.

Anička. Ale istotne!

Paľo. Istotne!

Anička. Počuj teda! Všetci ma nabovárajú za Kuba! Ale ja nepôjdem, a nepôjdem, a nepôjdem a nepôjdem!

Paľo. Nechcú nám dať pokoja. (Spieva.)

Ľudia, ľudia, čo robíte,
Keď nás smutných kormútite?
Čo sa vaša vôľa stane,
Naša láska neprestane!

Anička. A neprestane ver'! Teda počúvaj takto to bolo. Včera bol u nás Kubo; prišiel i s mamou a mal nové šaty a nový klobúk a za ním perečko, ale, fuj! také škaredé. A toto tvoje sa ti ľúbi? (Vezme mu klobúk s hlavy a hladká perko.)

Paľo. Áno, ľúbi, pekné je.

Anička. Už nemám takých pekných kvetov... Teda — keď prišli, sadli si. No ja som si myslela: však ako ste prišli, tak aj odídete. Jeho mama sa uhostila pri obloku a Kubo si sadol k peci. Joj! tak som sa smiala, že sa k tej peci ťahá. Hahaha! Potom jeho mama začala rozprávať a mňa vychvaľovať, že takto, hen takto — a Kubo sa smial a hovoril „uhm“ a „ahá“ a „ohó“, a ja som sa tiež smiala, hihihi! A teba hañali, tak ťa hañali, že vraj si tulák.

Paľo. Já tulák?!

Anička. Áno, tulák, ozaj; a mali aj pravdu.

Paľo. Nie pravda!

Anička. Nie pravda? (Ciperno.) A kto to bol včera večer tak pozde v našej záhradke? A kto klopal na oblok? A koho psi naháňali? A kto preskakoval ploty, há? vari Kubo? (Ťahá ho za šticu.) No už dosť... A keď ťa hañali, Kubo sa smial a ja som sa zlobila, až ma malo rozpučiť. Potom som povedala Kubovi: reku, Kubo, čo sa smeješ? a vyšla som z izby. Čo viac hovorili, neviem; len keď odchádzali, velice sa kmotrenkovaly s mojou mamou a Kubo sa smial. No nie je to smiešne, čo? hahaha!

Paľo. Veru, áno.

Anička. A počul si, že Lovecký chodí za starou Dorou a dáva si čariť? Hahaha, starý blázon!

Paľo. Ale som videl i to, ako stará Dora i k vám chodí a tvoja mamka sa s ňou ustavične radia.

Anička. Čo nehovoríš? Vari moja mamka! Dobre! Tedy pôjdeš k starej Dore i ty i ja; keď oni, aj my. A ja jej poviem: „A ty, čierna cigánka, počar mi šuhajkovi!“ (Zbadá matku, ktorá ide.) Jój! mamka idú s Bečelovci! Schovaj sa, Paľko! S Bohom! (Oba preč.)

Výstup 4.

Košárička. Bečela. Bečelová.

Bečela. Ja, čo sa mňa týka, som s tým usrozumený, a ostatné ponechám na vás, na ženy.

Bečelová. Len to nechaj na nás, starý môj.

Košárička. My to usporiadame.

Bečelová. Ale musím vám povedať, svatka, vy musíte každého vypovedať z domu, aby jej hlavu nepobalamutili.

Košárička. O, veď k nám ešte nikto nechodí!

Bečelová. Ba teraz sa mi tak zazdalo, že som tu videla Paľa.

Košárička. Není možná! Ako by mohol bez môjho dovolenia a vedomia? Ale však sa jej opýtam, a vykarhám ju.

Bečelová. Nie, súsedka, nechajte len tak; najprv sa prezvieme. Toť ja jej nesiem taký malý podarúnok.

Bečela. No len jej to daj. Ženy na to idú, ako ryby na červíka.

Bečelová. Choď, ty starý!

Košárička. Ale prejdite k nám!

Bečela. No choďte si len vy dve robiť klepy; ja mám ešte inde robotu.

Bečelová (odchodiac do izby). A keď budeš s Loveckým, povedz mu, aby sa dobre chytil do práce. Nech preukáže niečo. (Preč s Košáričkou.)

Výstup 5.

Bečela (sám).

Ženy majú vždy bystrejší rozum. Keď nemôže čert vyhútať nejaký plán, poradí sa ženy a tá to vykoná. Môjho Kuba oženia! a ešte ako dobre! Toť Košáričkin majetok, na ktorý si zuby ostria najbohatší mládenci, padne nám. (Mne si ruky radostne.) Len trochu oštary s Kubom, trochu slubov a bude to. Lovecký, ten čertov syn, všetkými masťami mazaný, ten ho vyučí. A ja navádzam ho za odmenu, aby si vzal Košáričku; a Košárička len čaká otvorené chlapské náručie, aby doňho padnúť mohla. Jedno s druhým; áno jedno s druhým pôjde to, pôjde. (Odchodí. Vstúpi Lovecký spešne, zvedavo.)

Výstup 6.

Bečela. Lovecký.

Lovecký (sanguinicky, netrpelive). No, čo je? ako je? čo nového? Probovali ste už?

Bečela. Inu, iba nič. (Tvári sa vážnym.) Čo by bolo? Mám starostí plnú hlavu; prídu sem husári a ja im mám obstarať kvartiele. — A o to, však sme sa s mojou starou poradili; nuž zostane to tak

len, ako som povedal. A Košárička — ak len vy dobre vykonáte úlohu svoju — nebojte sa, bude vaša!

Lovecký (netrpelive). Nie, švagre! to nemôže tak byť! Ako je Boh nado mnou, ukracujete ma! Ja som si to takto rozmyslel a už som to i podelil medzi nami. Ja si nechám dom, hen pláňavy dve lúky a ostatné vám, alebo, ak chcete, dám vám 7000 zl. v hotovosti.

Bečela. Ohó! pritom mám i ja slovo.

Lovecký. Lepšie to nerozdelíte, a ja nepopustím.

Bečela. Ale veď majetok je hoden 15 tisíc zlatých, a ty mňa chceš len tak vyhostiť. Akoby nič. Ja chcem 8000 a ty maj 7000.

Lovecký. Ja nechcem. Akože by to bolo! Veď ja beriem starú a ty mladú.

Bečela. Čert ako diabol, všetko jedno, a po vašom nebude, a s Pánom Bohom!

Lovecký. Teda na polovicu.

Bečela. Nie! Ale predsa, aby ste videli moje dobré srdce, niečo spustím. Však chcem mať 7800 zlatých.

Lovecký. Srdca nemáte, švagre. O celých tristo zlatých ma ošialite.

Bečela. Čo? Ja ošialiť?

Lovecký. Nie! ukrátite. Kde tu rozum, kde srdce? Čo ja mám starosti s tým vaším Kubom, kým ho vyučím. Už je smelší, švagre, už sa tak nebojí. I Dora dosvedčí.

Výstup 7.

Predošlí. Dora.

Lovecký. Pravda, Dora?!

Dora. Nech ša tu š tohoto miesta nepohnem, ak je to nie švatá pravda.

Bečela. No však tak dobre. Lebo to viete, že, robiac za Kuba, robíte i pre seba. Majetok, ako viete, je po nebohom celý, ona tam nemá nič, iba vdovské právo, a majetok je dcérin. No a ja, ak majetok dostanem, vlastne ak Kubo vezme si dcéru, nebudem od toho, že by som vám nedal! Pekne krásne po kresťansky — — menšiu polovicu vám ponechám. Ale ak, iba nič, dcéru dostane iný i majetok pôjde s ňou; a vy, ak vám ľúbo, berte vdovu bez majetku.

Lovecký. Ó, to Pán Boh chráň; ako by to bolo? To radšie zostanem v poctivom vdovstve nažívať. Mne, viete, ani o vdovu nejde, ale už o trochu toho imania.

Bečela. Mne tiež nejde o Kuba a jeho ženbu — i mne ide o tie parcely. V súsedstve mojich to leží, nuž reku medze sa vyhodia a bude sa dobre siať. A myslím si, keď nie ty, teda druhý, a mňa by to do smrti škrelo.

Lovecký. To, to, švagre, mňa tiež až tak zima lomcuje, keď si pomyslím, že by mi vdovu, vlastne jej majetok, niekto pred nosom uchytil. To by bola moja smrť!

Bečela. Práve preto spoločnými silami musíme ísť. Vy zaujmete sa môjho Kuba a ja vás a bude dobre.

Lovecký. O to sa nestarajte, švagre. Ja z Kuba spravím takého šuhaja, ako princ. Ale hen tá stará musí tiež pomáhať; viete, tej dôveruje.

Bečela. Dobre, len si ju vezmite na pomoc. (K Dore.) Hej, Dora, čo chcem povedať, čo tam lezeš, čo ňúraš?

Dora. Nuž obzerám si, pán rychtárko, že čo si mám vybrať ja. Vy ste sa už podelili, a mne čo ostane?

Bečela. Moja ochrana, Dora.

Lovecký. A ja ti dám doživotné právo žobrať pri tomto mojom dome.

Dora. No ja som i s tým spokojná.

Bečela. Dora, teda takto sme sa dohodli: Gazdina Košárička pôjde za Loveckého a môj Kubo vezme si jej dcéru. To ti hovorím, aby si to Košáričke tak počarila, ako to my chceme; rozumieš? Lebo ináče bude 25 palíc a dám ťa vyšupovať. (S Loveckým preč.)

Výstup 8.

Dora (sama).

Rozumiem, aj nerozumiem. Ale i to rozumiem, aby som na seba pamätala. Teraz tu niet nikoho, ja si niečo zarobím. (Žobre.) Gaždinka — dobrá — zlatá — dajte — dajte, dajte. Zlatá moja — gazdinka, (úzkostlivo vzdychá) kúsok chleba, múky — slaniny, som hladná — dajte — dajte, dajte — krajčiarik — Dore starej. (Načúva bokom.) Tuším si sa prepadla. (Nahlas.) Tetka, tetka — moja pekná, velice vás prosím — dajte kúštik chlebíčka, Pán Poh vám to odplatí.

Výstup 9.

Dora. Košárička.

Košárička (prichodí, radostne). Ach, tu si Dorka!

Dora. Tu, gazdinka, a už tak dávno, už ma až oziaba.

Košárička (smiechom). Však je leto.

Dora. Veď to — leto.

Košárička (tajnostne). Dora, poď sem; pozri mi na dlaň, čo tam stojí?

Dora (odtiahne ju, pozerá dlaň) Všetko dobre!

Košárička. Teda bude?

Dora (rozhodne). Bude, bude, istotne bude!

Košárička. Tak je dobre, Dorka. Počkaj, hneď som tu. (Odíde do izby.)

Výstup 10.

Dora (sama).

Bude, bude, aj slaninka, aj peniažtek, aj múčka, aj šukňa. O, škoda jej bude, keď sa vydá; potom si už nedá čariť a ja sa nebudem dobre mať. A to ten Lovecký bude na príčine. (Hrozí.) Bodaj ho tam devla skárala.

Výsup 11.

Dora. Štefan.

Štefan (s bičom; je rád, že prichytil Doru; nahnevano začne ju naháňať). I ty, striga čierna, však ťa devla skára teraz!... Teda tu si. Tak — sem mi ty chodíš a vynášaš a roznášaš klebety! Tak teda! Tancuj! (Šľahá ju po nohách, Dora vyskakuje.)

Dora (kričí). Joj, Štefanko, pre Boha vás prosím! Ja som už stará do tanca a nemá štiblet! Proším vás! nechajte ma.

Štefan (prestane). A čarif, to nie si stará, to vieš, strela ti hrmená i s ocieľkou! (Zase ju šľahá.) Ale tu vypustíš tú tvoju čiernu dušu.

Dora (žalostive). Jój, Štefanko, keď vypustiť, teda vypustiť, ale čo budú tie moje deti robiť, veď sú malé, drobné.

Štefan (prestane ju biť). No len pre tie ti dám pardon. (Bokom so žiaľom.) Veď som i ja mal deti pekné, krásne, dobré; oh, ale mi ich Boh vzal. (K Dore s hnevom.) Ale budeš sa mi tu spovedať.

Dora (posmelená). A vari si ty kňaz?

Štefan. Či som kňaz, lebo nekňaz, do toho ťa nič; hovor, čo si tu robila?

Dora (nevinne). No nič! Prišla som si vypýtať kúsok chleba.

Štefan. A čariť čo! ocieľkovatý kremeň!

Dora. Bože uchovaj, Štefanko. Veď čo by som ja hriešna mohla vedieť.

Štefan. Dora, keď jej budeš čariť, povieš jej, aby Aničku dala za toho, koho ona bude chcieť, rozumieš?

Dora. Rozumiem; ale keď jej to tak na dlani nestojí.

Štefan. Kremeňovitý kremeň, povieš, či nepovieš?!

Dora. No, Bože! vari mám cigániť?

Štefan. Povieš, či nepovieš? (Šľahá ju.)

Dora. Poviem, všetko poviem, len ma nebite! (Ku Košárničke, ktorá prichodí.) Gaždinka, ratujte ma od zahynutia. (Schová sa za ňu.)

Výstup 12.

Košárička. Čo sa tu robí!? Štefan, či nemáte rozumu!?

Dora. Chce ma zmárniť, zbičovať, rozsekať, zmordovať.

Košárička. A to prečo?

Dora. Že nechcem cigániť. On chce, aby som vám ináč hovorila, nie ako vám na dlani stojí.

Košárička. A čo, vari si ja dávam čariť? Čo myslíte, Štefan, že som taká sprostá, ako vy?

Štefan. A načože sem chodí táto stará?

Košárička. A čo vás do toho? Vari ko mne nesmie prísť hocikto?

Dora. A čo vy máte do mňa? Či sa ja poctive neživím? Ja nie som taký príživkár, ako vy!

Štefan. Gazdina, nevidíte, že vás obkráda?

Dora. Ba ty ich obkrádaš! A ešte aj Aničku by chcel on vydávať.

Košárička. Akým právom? O tú sa nestarajte; tú dám, za koho budem chcieť.

Dora. Tak, tak, za koho budeme chcieť.

Košárička. A aby ste videli, že ja som tu pani, teda si Doru aj do izby zavolám. Poď, Dorka! (Odíde.)

Dora (k Štefanovi). A teraz kto je väčším pánom tu? Mňa si lepšie uctia, ako teba. Chcel by si ísť do izby, čo? ale ťa nepustíme! (S výsmeškami odíde za Košáričkou.)

Výstup 13.

Štefan (sám. Sadne si na lavicu).

Teda za moju starosť a usilovnú robotu takto mi odpláca. Však keby som ja nebol, už by dávno boli majetok na vnivoč priniesli. Ó, Bože, ba kedy sa jej otvoria oči a kedy zanechá už to prekliate čarenie! Ba kam to všetko len dovedie?! (Vstane, chce odísť.)

Výstup 14.

Štefan. Paľko. Martin. Jurko.

Paľko (s radosťou). Ujček môj, viete, čo nového? Husári sem prídu!

Štefan. Vari tí, čo husi pasú?

Paľko. Nie! ozajstní husári; a ten regiment, u ktorého som ja slúžil; i ten pán kapitán, ktorého som obsluhoval.

Štefan. Hej, chlapče, to budeš mať radosti!

Paľko. Ba sto vôlí by som mal zase s nimi ísť.

Štefan. Ale čo, neblázni sa už zase.

Martin. A ja by som s nimi tiež išiel.

Jurko. I ja by som sa zverboval!

Štefan. No, no, ešte aj mne dodáte k tomu chuti. Čo myslíte, že tam serguláty rozdávajú?

Paľko. Hej, dobre je tam!

Martin a *Jurko.* Keby nás len chceli, hneď by sme rukovali. (Spievajú):

Smutné časy nastávajú:
Bude vojna.
Budeme rukovať, budeme rukovať
Do Komárna.

Zamiloval som si dievča
S čiernyma očima,
Ale mi ju bráni, ale mi ju bráni
Celá má rodina.

Paľko. A ešte túto. (Spieva):

Keď ja pôjdem smutný na tú vojnu,
Keď ja pôjdem smutný na tú vojnu,

Komu ja zanechám milú moju?
Komu ja zanechám milú moju?

Jurko. Hahaha! Nuž Kubovi ju zanecháš, Paľko!

Paľko (podráždeno). Nedopaľuj ma! Var' by za takého sprostáka išla!

Martin. Sprosták! Však ho Lovecký už učí, aby sa nebál.

Jurko. Sám som videl a počul, ako ho cvičil raz. Hovoril mu: „Takto sa postav, Kubo, a takto pozri, a neboj sa ani husára."

Martin. To na teba padalo, Paľko, lebo si bol u husárov; nuž teba aby sa nebál.

Paľko. Eh, čo tam po tom; nebude zo psa slanina a z Kuba nebude chlapina. (Spieva).

A ja ju zanechám kamarátom,
A ja ju zanechám (objíme Jurka a Martina okolo krku) kamarátom,
Veď sa ja nevrátim z vojny domov,
Veď sa ja nevrátim z vojny domov. (Výskne.)

Husár som a husár budem,
Čierne čižmy nosiť budem;
Čierne čižmy od čižmára,
Podkovienky od kovára.

Šablička brúsená, to je moja žena,
Ona ma vyseká, až bude potreba.
Neumrem na slame, umrem ja na koni,
Keď s koňa poletím, šabľa mi zazvoní. (Výskne.)

Jurko. No, ale poďme ďalej k Aničke, azda nás pustia.

Martin. Eh, nepustia; ta len Kuba púšťajú!

Paľko. Nebojme sa, poďme. S Bohom, ujec môj, však zajtra prídem k vám!

Štefan. S Bohom! a príď.

Martin. Paľko. Jurko (odchodia a spievajú).

Koníček môj bystrý, vraný,
Preberaj len nožičkami,
(tíchne) Kým zajdeme za tú horu,
Zpoza hory do táboru.

Výstup 15.

Štefan (sám, načúval piesni).

Hej, dobre vám, mladí ste, bez starosti. Ešte neprelietla nad vami búrka rokov, zlosti ľudskej a sklamania, ešte vždy bujaro hľadíte do sveta, mysliac si, že nieto prekážky, ktorú by ste neprekonali. Hej, čo z vás bude časom! Koľko hriechov popáchate, kým vám zošedivie hlava a či nestupíte na cestu, ktorú vám ukazuje toť súsed a jeho náhončí?! Eh, hnusoba! — Ach, krásna mladosť, krásna voľnosť! I ja som mal mladosť, však búrlivú a trudnú, a

ešte trudnejšiu starobu. Ó, keby som aspoň len teraz zažil trochu radosti, keby sa žiadosti moje vyplnily!... Ale čo! prešlo všetko; prešlo jaro moje, prešlo leto, ide zima. Áno, i vonku ide zima, berie všetko, hynie všetko. Cítim, že i ja pôjdem a krásneho jara nedožijem viac; i mňa soberie zima. (Spieva.)

Ja som bača veľmi starý,
Nedožijem do jari,
Nebudú mi kukučky kukať
Na tom mojom košiari.
Pomaly, ovečky, hore dolinami,
Ja som bača starý,
Nevládzem za vami! (Odchodí.)
Hej, dziny, dziny, dziny, dajdom,
Hej, dziny, dziny, dziny, dajdom.
(Tíchne, opona padá)
Hej, dziny, dziny, dziny, dajdom,
Hej, dziny, dziny, dziny, dajdom.
(Opona spadne.)
(Koniec I. dejstva.)

Dejstvo II.

Izba u Košáričky. Oblok, pri ňom stôl, lavica, pri stole so dve stoličky.

Výstup 1.

Košárička, Anička sedia a šijú. **Lovecký** a **Kubo.**

Lovecký. (Ťahá Kuba zpoza otvorených dvier.) Tak, tak, sem sa, sem, poctivý a radostný mládenče.

Kubo (zpoza kulisieň, maznavým hlasom). Ale ja nejdem!

Lovecký. No len poď, tu ťa vrelé náručia očakávajú. (Ku Košárička.) Viete, súsedka, on je trochu pyšný, nechce ísť hocikam, medzi hociakú chasu. No len poď, Kubko, nieto tu nikoho. (Vtiahne ho. Kubo vstúpi, vyobliekaný, s hlúpou tvárou.)

Kubo. A ľaľa, však sú tu tieto dve!

Lovecký (bokom). Ledva som ho sem doviedol. (Odfukuje a utiera si pot.)

Košárička. Vítaj, Kubko. Ach, prečo si len taký pyšný, že sa k nám nechceš ukázať!?

Kubo. A čo ja viem.

Košárička. A doma zdraví sú? Čo robia tvoja mamka?

Kubo. A čo ja viem.

Lovecký. Vidíte, on o také maličkosti ani sa nestará; on má myšlienky len na hospodárstvo; do toho je ako by pálil! Však, Kubko?

Kubo. (Smeje sa hlasne a sproste.)

Košárička. Ach, Bože môj, veď i vidno na ňom, že je taký

starostlivý. Len akosi u nás neukazuješ sa, Kubko. To musíš k nám smelo chodiť.

Lovecký. Ó, on je smelý, ani by ste neverili, súsedka! Ale on tú smelosť neukazuje, len keď je treba. Pravda, Kubko? (Potľapká ho po pleci.)

Kubo. Aha, ver' tak (neohrabano sa vystacuje), ja sa ani husára nebojím. A vera sa nebojím... a viete, ja sa nebojím.

Lovecký (radostne prikyvuje). Ukáž, ako sa ty vieš postaviť?

Kubo. Takto, hľa! (Urobí positúru.) A takto mu pozrem do očú...

Lovecký (radostne). Môj žiak! No hľa, Anička, ten to vie. To som ho ja tak naučil. Hí, mordie, keď sa on takto rozkročí! (komicky rozkročí sa, Kubo ho napodobňuje a robí za ním) a takto vypne prsia! (Urobí, Kubo tiež za ním). A potom takto bokom pozre na človeka (urobí, Kubo za ním tiež), není toho mládenca, čo by sa mu vyrovnal — a veru ani Palo nie.

Anička (popúdená). Hen tá nástraha!

Košárička (prísne). Ticho! Čo je to!?

Lovecký (sladkavo). No len sa pobavte. Ja zaskočím toť za Bečelom. (Odchodí, s Košáričkou tajnú radu vedúc; Kubo berie sa za nimi.) Nie, nie, ty zostaneš tu, Kubko; zabávaj hen Aničku, však ty to vieš, hahaha! (Potľapká ho po pleci. Preč.)

Výstup 2.

Košárička. Anička. Kubo.

Košárička (vráti sa, láskave). Ale veď si sadni, Kubko, sem k obloku (zavedie ho, Kubo si sadne), a rozprávaj nám. Čo tam u vás nového?

Kubo. A čo ja viem.

Košárička. Nevieš nič takého? A čo si robil včera, kde si bol?

Kubo. Na peci.

Anička (hlasno sa zasmeje).

Košárička. Na peci? A čo si tam robil?

Kubo. A čo ja viem. Spal som. A ty, Anča, dáš mi už ten ručníček?

Anička. Čo, aký ručníček?

Kubo. No však moja mama ma sem poslali, že aby som išiel k vám na vohľady, aby som si sadol a rozprával a počúval. Potom, že mi dáte chleba a nejaké koláče, a vy mi nič nedávate. A ty že mi dáš ručníček.

Košárička (zbadá sa). Ach, no, no, hneď, Kubko, hneď. Veď my sme sa ťa nenadaly. Ale však ti hneď čosi dobrého prinesiem.

Kubo. No nech je toho len hodne a dobré.

Košárička. A si hladný veľmi?

Kubo. Pravdaže som; ani som doma nič nejedol, aby som mohol u vás veľa jesť.

Košárička. No len si poseď! (Preč.)

Výstup 3.

Anička. Kubo.

Anička. A jaký to chceš ručníček, načo ti bude?

Kubo. A čo ja viem. Ty, Anča! moja mama povedali, že či pôjdeš k nim za nevestu?

Anička (rozhorčeno). Povedz si ty, Kubo, tvojej mame, že moja mama povedali, že nepôjdem.

Kubo (prepukne v radostný smiech a tlieska rukama). To som rád, to som rád! Ty by si jedla potom s nami makové buchty, a mne by málo zostalo. Hahaha!

Anička. A ja mám makové buchty veľmi rada, ja by som ti ich všetky pojedla.

Kubo. Ó, to radšej buď u tvojej mamy, vieš! Ja ťa k nám nechcem... A ten ručníček mi dáš?

Anička. Dám, dám, aj maku doňho.

Výstup 4.

Košárička. Anička. Kubo.

Košárička (nesie chlieb a na tanierku vajcia; položí na stôl). No, Kubko, sadni si bližšie a jedz.

Anička. Ale, mamička, on chce aj trochu maku, aby ste im poslali.

Košárička. Dám ti aj toho, no jedz. (Núka ho.)

Kubo (dobre si poobzeral veci). Ja to nechcem.

Košárička. A prečo?

Kubo. A čo ja viem. Ja to neľúbim.

Košárička. No len okoštuj, Kubko. Počkaj, zavoláme i tvoju mamku k nám. Choď, Anička, a povedz im, že keby prišli.

Anička. Idem, mamička, a pošlem ich. (Paľko kýva jej cez oblok, čo len ona zbadá, a ona dáva posunkami odpoveď, aby dočkal. Bokom.) Ale však tak rýchlo neprídem; nech sa s ním mamka bavia. (Odchodí.)

Kubo (schabre sa). Ale nie, Anča, ty buď len tu; alebo ja idem napred.

Anička (zostane).

Košárička. A prečo, Kubko? Len si ty poseď, však ona príde hneď.

Kubo. Ó nie, ja tu nebudem; ja idem domov. Moja mama pečú makové buchty, a ona by mi ich zjedla. (Vezme klobúk a ponáhľa sa preč.) Vy ste mi nedali makových buchát, ani my nedáme vám. (Preč.)

Výstup 5.

Košárička (udivená). **Anička.**

Anička. Vidíte, mamička, za takého chceli by ste ma dať. Čo tam po jeho bohatstve, keď budem pri ňom svetu za posmech.

Košárička. Dcérka moja, mladý je ešte, vyrastie z toho, a ty budeš pri ňom šťastná.

Anička. Nebudem, mamička, a pre Boha vás prosím, nenúťte ma zaňho, lebo ja nepôjdem.

Košárička (ironicky). Ty zaňho nepôjdeš! Nuž a za koho by si takto išla?

Anička. Poviem vám bez okolkov. Paľkovi som sa sľúbila a len s ním mi bude dobre. Sľúbil, že dnes príde k nám. Už nedbá, či budete naňho zlá.

Košárička. Ale, dievča, to nemôže byť! Ty, bohatého Košárika dcéra, išla by si za Paľa! Veď čo by povedala rodina, čo celá dedina? Jeho otec bol taký gazda nikde nič; vyšiel svojím darebáctvom na mizinu, potom u nás slúževal, a ty by si išla za takého žobráka. Nie! to nebude nikdy! Ja som ťa sľúbila Bečelovcom, a chcem, aby si išla.

Anička (s plačom odvráti sa; bokom). Ó, srdce nevyzvedá minulosť, ono prítomnosti bije.

Výstup 6.

Predošlé. Štefan, Paľko (sviatočne vyobliekaní).

Košárička. Čo, Štefan, vy dnes nerobíte?

Štefan. Nie. V mojom trampotnom živote hádam tiež môžem mať raz deň pokoja a prípadne i radosti.

Košárička. Odpočívať môžete i tak, ale načo sviatočne vyobliekať sa i s Paľom?

Štefan. Nuž, aby ste porozumeli, gazdinka, ja prišiel som s Pavlom do príbytku vašeho, aby som zvedel vašu vôľu a aby som vyhovel žiadosti Paľkovej, dľa ktorej mám Aničku od vás preňho vypýtať.

Košárička (udivená). Pýtať ako pýtať; ale či dostanete, to je iná otázka.

Štefan. Na vôli vašej je dať, a na vašej vôli tiež i nedať. Však chcete-li, aby Anička šťastná bola, tak neváhajte. Som starým služobníkom vášho domu, Anička vyrástla pod mojím dozorom a ja som sa na ňu najviac staral; preto myslím, že i ja môžem mať pri jej vydaji slovo. Pamätáte, že, umierajúc, muž váš sveril vás, prosiac, na mňa, a ja som sa vás i zaujal. Tento mládenec, Paľko, je synom váženého, však nešťastného otca a rodiny, ktorá bohatá bola niekdy, no upadla pre klamstvo iných, majetok odcudzili iní, nespravedlivo, falošne — i toť váš súsed, ktorého teraz Boh na dietkach tresce! Nezostalo mu nič, iba ruky pracovité a statočnosť; no i to dobrý majetok. Preto dajte ju zaňho.

Košárička. Nad starosť vašu väčšia bola starosť moja o ňu. Je to dieťa moje a ja si s ním rozkazujem. Nebožtíka nechajte na pokoji, nech si tam spočíva. A že by som ju za Paľa dala, toho neurobím, nedám jej. Sľúbená je inému a za toho musí ísť. (Hrdo odvráti sa.)

Výstup 7.

Predošli. Lovecký.

Lovecký (vstupuje, nezbadajúc, kto je tam). Kubko, Kubko, radostný môj Kubko, radostnú novinu nesiem ti — — (Zarazí sa). Ach, nazdal som sa, že budete sami, vlastne, že s Kubkom sa milo bavíte, a toto, hľa, máte návštevu. Tuším pytačky. No, no — vysoko rúbete.

Štefan. Do toho vás nič. Dajte si pozor, aby vás neudrel iver.

Lovecký (pohŕdave). Mne veru nezáleží na vás. Ale ste mohli inokedy prísť a nezavadzať nám tu.

Štefan. Nepískajte, ešte ste nepreskočili! (Ku Košárničke.) To teda odpoveď vaša, gazdinka. No prepáčte, ak sme vám boli nevhod. Ale nešťastie Aničkino bude vaším dielom. Poď, Paľko; však teba Boh neopustí.

(Košárička s Loveckým odvráteno shovára sa. Štefan, Paľko odchodia. Anička ich vyprevádza.)

Anička. Ani ja ťa neopustím, Paľko. Neboj sa, ja nepôjdem za neho.

Paľko. Ale keď ťa prinútia...

Štefan. Najde Boh prekážku ich plánom. Čo sa krivo zakladá, to padne — uvidíš. S Bohom! (Preč všetci traja.)

Výstup 8.

Lovecký. Košárička.

Lovecký. Čo si len myslia. Ba vinovatá by ste boli, súsedka, keby ste sa tejto dobrej a výhodnej príležitosti nechytili. Však nech vám poviem: už to ide najlepšie. Bečelová je tomu tak rada, ako žobrák krajciaru, a Bečela, no, no, je trochu ešte zatvrdilý, ale však on upustí. To jest, o jednu stovku sa jednáme. Len vy buďte neústupná.

Košárička. Veď som, a prísne ju strežiem; ale neviem, či dodržím. Dievča mi nechce o ňom ani počuť, a bojím sa, že zaňho nepôjde.

Výstup 9.

Predošli. Dora.

Dora. Nič sa nebojte, gaždinka. Však som tu ja, stará Dora.

Lovecký. Áno, áno, tu je stará Dora.

Dora. Počúvala som všetko, a je tomu pomoc, nebojte sa. Počaríme im všetkým.

Košárička. Veru, Dorka, počar, a vytrhni ma z tejto starosti.

Dora. Vytrhnem, pomôžem, len sa k tomu musím prichystať. Doneste mi kus slaniny, za slamienku tej ražnej múky, čo ste teraz namleli, potom mi dajte jednu plachtu, čo ona na nej líha, jednu sukňu a jeden ručník od nej. To je pri tom potrebné, a ja to už spravím.

Košárička. Dobre, Dorka, dobre, hneď ti to všetko donesiem. (Preč.)

Výstup 10.

Lovecký. Dora.

Lovecký. Ty striga stará, však už nebudeš viac obkrádať.

Dora. Ný, podívajmeže sa naňho! Kto viac cigáni, ty, či ja? Kto ocigánil aj nebožtíka a kto vodí Košáričku za nosom a kto sa chce sem vodrať? Ty, či ja?

Lovecký. Čuš, staré rešeto!

Dora. A tu keď sa človek poctive živí, už vraj kradne. Ale len mi nedaj pokoja, uvidíš, že ti to pokazím!

Lovecký (nastrašený). Nie, nie! Dorka, veď ja len žartujem.

Dora. Poviem každému, že si Košáričku oklamal počarením.

Lovecký (nastrašene). Prosím ťa, Dorka, nerob to.

Dora. Aj Košáričke poviem, že len jej majetok chceš.

Lovecký (vzopne ruky). Pre Boha ťa prosím, Dorka, nehovor jej to, a neškoď mi. Dám ti zlatku — piatku — desiatku. Len buď ticho!

Dora. No tak teda dobre. A teraz kto klame: ty, či ja?

Lovecký. Ja —

Dora. A kto kradne?

Lovecký. Ja, ja, všetko ja, len buď ticho.

Dora. A kto je staré rušeto?

Lovecký. Ja! A ty si pekná, mladá, roztomilá Dorka. (Utiera si pot.)

Výstup 11.

Predošli. Košárička.

Košárička (donesie žiadané veci). Tu máš, Dorka, všetko som ti doniesla. Choď a čar. A toto pre teba. (Osobitný uzol jej dá.)

Lovecký. Áno, choď, a ukáž svoje majstrovstvo a múdrosť.

Dora. Dobre, gazdinka; teraz ich už nikto nerozvedie a nerozdvojí, len rýľ a motyka. (Bokom.) No, už bude večera. (Nahlas.) Tak je to isté, gazdinka, ako že som tu bola. (Preč.)

Výstup 12.

Lovecký. Košárička.

Košárička. Len keby to dobre obstálo!

Lovecký. Nič sa nebojte, súsedka. Však už je všetko dobre pripravené. Len aj vy musíte byť neústupná, silná.

Košárička (útostivo). Ach, ja úbohá stvora, čo môžem ja urobiť, veď som len slabá žena. A i to hospodárstvo je veliké, i na to mať starosť. Ani neviem, kde mi hlava stojí.

Lovecký (bokom). Tu najlepšia príležitosť vyjadriť sa. Všetci na nebi i na zemi pomáhajte mi. (Nahlas.) Treba si vziať hospodára do domu, súsedka.

Košárička (nevinne). Ó, na cudzieho sa sveriť nie je hodno, a rodiny takej nemám.

Lovecký. No nie cudzieho.

Košárička. Asnáď ešte!
Lovecký Ano, áno, ešte ste v najlepších rokoch!
Košárička. No, na to ja už nemyslím.
Lovecký. Ó, a ja by som vám vedel povedať.
Košárička (s nedôverivým smiechom). Ešte čo! A koho takto?!
Lovecký (poobzerá sa). Nepoviete nikomu, ale nikomu? Pozrite na mňa.
Košárička. Nie, nepoviem nikomu. Však komu by na tom záležalo!
Lovecký (blíži sa k nej). Ale nikomu nepovedať! No pozrite na mňa. (Chytí ju za ruku.) My by sme si pristali.
Košárička (zahanbí sa, chce sa vymyknúť). Ale ešte čo!
Lovecký. Krajšieho páru na svete by nebolo!
Košárička (poddáva sa). Ale tak hneď to byť nemôže.
Lovecký (s pathosom). Horím za vami. (Objíme ju.)
Košárička (položí mu ruku na plece). A ja za vami.
Lovecký (s väčším pathosom). Zbláznim sa za tebou!
Košárička. Ach! umrem pre teba.
Lovecký } (vrelo objímu sa). Moja!
Košárička } Môj!
Lovecký. Tak teda len o ohlášky.
Košárička. Ale najprv Aničku von z domu.
Lovecký. O to sa už postaráme.

Dejstvo III.

Dvor u Košáričky, ako v I. dejstve.

Výstup 1.

Štefan (sedí na zemi a nakúva kosu; kúri zo zapekačky). A s takým poriadkom, čo by to tam! Ona samá frnda, chodí ako pávica, cigánok a rozličných odkundesov plný dom — kosa i s kremeňom čo by to kdesi! A ty rob, kremeňovatý kremeň! Sotva, že zažmúril oči, už sa vydávať, už svadby vystrájať. Pekná to smutná vdova, ocieľkovatý kremeň! Ale také sú všetky. Joj, Bože! Keby on tu bol! Kremeň s ocieľkou, však by ste sa —

Výstup 2.

Štefan. Košárička.

Košárička (posmešne). Čo hubujete, Štefan?
Štefan (zlostne odvrkne). Nič!
Košárička. Čo robíte?
Štefan. Nič!
Košárička. A čo vám je?
Štefan. Nič!
Košárička. To sú tri nič, hahaha! (Vráti sa späť do izby.)

Výstup 3.

Štefan (sám. Hľadí za ňou zlostne). A na teba by sa zišiel bič — kremeňovatý kremeň! Ale ak to takto pôjde, ujdem z tohoto miesta, kde sa čarodejnice cigánske a diablovi ľudia upelešili. (Vstane, hodí kosu na plece.) Len upína, len pripína, len uväzuje, len priväzuje (napodobňuje) a oblizuje sa; samé hostinky, tu pletka, tam klebeta (rozhadzuje sa na všetky strany, tak že brnkne kosu do Kuba, ktorý od zadu od brány vstupuje), kremeňovatý kremeň s ocieľkou!

Výstup 4.

Štefan. Kubo.

Štefan (obráti sa). A ty čo tu chceš, čo sa sem vláčiš?

Kubo (smeje sa mu do očú). Hahaha, nič!

Štefan (rozľútený). Mordie s kremeňom! I ty sa mi budeš posmievať?! Pakuješ sa mi!

Kubo (smeje sa radostne). Nejdem, ja sa budem ženiť.

Štefan (prekvapený, podopre si boky, výsmešne). Ty sa budeš ženiť! Oh, oh, Kubko sa bude ženiť. Eh, kremeň aj ocieľka! Kde mám ten remeň? (Odpasuje remeň.) Dám ti ja ženy! A kto ti to povedal?

Kubo. Moja mama, aj otec, aj vaša baba aj Lovecký mi to povedali, a pôjdem za vašu Anču! viete!

Štefan. Ty, Kubo, ak ťa Paľo dostane, ten ti všetky kosti doláme.

Kubo (smelo, vyzývavo). Nedoláme! Ja sa nebojím. Však mi ujček Lovecký aj tato, aj mama moja povedali, aby som sa ho nebál!

Štefan. Len sa neboj!!

Kubo. A vera sa nebojím! a čo bol aj husárom, a ja sa husára nebojím, viete!? Ja sa postavím takto a pozrem mu do očú, a takto hľa ho šibnem bičom.

Výstup 5.

Predošlí. Lovecký.

Lovecký. Tak, tak, si hodný šuhaj. (Potľapká ho.) Len vždy tak hovor a neboj sa! (Bokom.) Vidieť môjho žiaka... A vy, Štefan, choďte na rybníky orať pod raž.

Štefan. Až sa mi bude chcieť.

Lovecký. Ako? Vy sa protivíte rozkazom vášho gazdu?

Štefan. Čo za gazda, aký gazda? ja pán, ty pán!

Lovecký. Ešte i posmievať sa budete!? A viete, že od včerajška ja som tu pánom? Teda ako vám pán píska, tak budete tancovať! No vedzte to, že dom tento volá sa od včerajška nie dom bohatej Košáričky, ale bohatého Loveckého, a Košárička bude sa volať o mesiac Loveckou. Hľa, sem kukni, žobrota! (Vytiahne papier.) Tu je čierno na bielom!

Štefan. Tak teda, sem to prišlo. To ste vy preto chodili! mordie s kremeňom!

Lovecký. A tento, hľa, páru nemajúci mládenec bude mojím synom! (Potľapká Kuba.) Tak ver'!

Štefan (nahnevano). No bodaj tam hrom páral takého otca so synom! S Bohom sa majte! (Preč.)

Výstup 6.

Lovecký. Kubo.

Lovecký (sladkavo). Tak, Kubíčko môj, len sa drž, neboj sa nikoho, však si ty hodný šuhaj. Čo chvíľa budeš mať aj ženu. Ichuchu!!

Kubo. Ichuchuúú! hahaha!!

(Vonku počuť volanie: »Husári idú! husári idú!« a dvaja mládenci vbehnú, volajúc: »Husári sú tu!« a zase odbehnú.)

Lovecký. Choď, Kubko, podívať sa. Staň si do prvého radu, aby všetci tí husári ťa videli. Choď, choď.

Kubo. Idem; ale sa ich báť nebudem. Ja im ukážem, že sa ja husára nebojím. Však budem mať ženu (odchodí, šibajúc bičom) a veru sa nebojím! (Preč.)

Lovecký. Tak, tak, len sa tam smelo postav! (K obecenstvu.) To je radosť, taký mládenec!

Výstup 7.

Lovecký. Bečela (spešne vyjde z izby Košáričkinej). **Košárička. Bečelová.**

Bečela. Ponáhľam sa za tými husármi. A tak teda by sme boli na poriadku. Vy, súsedka a už svatka moja, choďte to oznámiť na faru, že pod večer prídeme.

Lovecký. Ja pojdem s vami, súsedka!

Bečelová. Nie, vy nechoďte! nemusíme to s takým hlukom robiť; preto i večerom pôjdeme, aby nás dedina nevidela.

Bečela. A ohľadom podelenia zostaneme tak, ako sme sa ushodli.

Lovecký. Jako sme sa podelili!? Ja tú stovku ešte požadujem!

Bečelová (vpadne mu do reči). Vy nemáte čo požadovať; buďte radi, že vás oženíme; pravda, svatka?

Košárička. Ó, nie; ja mu to doprajem; však bude pre mňa.

Lovecký. Vidíte! A bezo mňa by ste nič neboli vykonali.

Bečela. Ale nič; nechajme vec tak s Pánom Bohom! Však pre takú maličkosť už nerozídeme sa! No už utekám! (Preč.)

Výstup 8.

Košárička. Bečelová. Lovecký.

Bečelová (radostne). Chvalabohu, že to už dokonáme.

Košárička. I ja som tomu už rada!

Bečelová. To verím, svatka. Aspoň prídete zase pod čepec.

Lovecký. A ja hádam pod pantoflu.

Bečelová. Len pod hodnú keby vás strčila.

Košárička. Však sa mu zíde, lebo je šelma veliká.

Bečelová. Je ver'! Ako toho nášho Kuba vycvičil.

Lovecký (pyšno). Hja, ver' každý to nedovedie! Ale ja som si dal záležať na chlapíkovi a som ho aj sporiadal. Však ste sami videli, že je to chlapec až na zbláznenie! Ako sa vie postaviť, ako si on kráča, ako on všetko robí — ach, radosť nad radosti! A to všetko moja zásluha! všetko! Ale čo to za hluk! (Načúvajú; vonku hluk, lomoz, Kubo kričí za kulissami: »Mamo! mamo!«

Výstup 9.

Predošli, Kubo (vbehne ustrašený, za ním dvaja husári so šabľami, potom mládenci, deti, i chlapi a ženy).

Kubo (schová sa za Bečelovú). Mamo — mamo — zabijú ma! (Schová sa pod lavicu; husári ho vyťahujú.)

Bečelová (bráni Kuba). Pre Boha! nechajte mi môjho syna! Čo sa stalo, čo vám urobil?!

Husár. Ale tento trup, keď sme rajtovali v pokoji, vybehol oproti nám a vrešťal, že sa on husára nebojí, a šľahol bičom koňa nášho pána kapitána; ten sa splašil a shodil pána kapitána, tak že sa veľmi uderili. Ale, ty huncút, však ťa naučíme nebáť sa husára! Obesíme ťa! (Ťahá ho zpod lavice.)

Kubo (zúfalo kričí). Mamo, jój, mamo!

Bečelová. Nechajte ho, prosím vás!

Husár. Nenecháme; musí s nami ísť pre výplatu! (Soberú ho a odídu; zástup za nimi. Kubo kričí: »mamo moja — mamo!«)

Bečelová. Bože môj, čo to s ním bude! (Odchodí tiež.)

Lovecký. Nebojte sa, svatka, však to napravíme. (Odchodí s Bečelovou.)

Výstup 10.

Košárička (sama).

Bože, čo to len bude! Teraz sa mi to celé neľúbi. Sprostý je a sprostým zostane, a moje dieťa bude tiež len na posmech. A teraz ho potrescú, snáď i zatvoria, a to všetko len zarmúti mi dievča. O, nie, neurobím ju nešťastlivou. Ak tá vec zlý konec vezme, tak nedám ju zaňho. A ja?! Nuž ja zrieknem sa vydaja. (Vzdychne si.)

Výstup 11.

Predošlá. Kapitán. Paľko. Anička.

Kapitán. (Paľko ho vedie, kapitán naňho sa opiera.) Ďakujem ti, syn môj, ďakujem!

Paľko. Sem, pán kapitán, na lavičku nech sa vám páči. Uderili ste sa veľmi?

Kapitán. Veru áno, syn môj, tu na koleno. (Sadne si.) Ale bolo by bývalo horšie, keby si nebol koňa chytil.

Paľko. Hej, „Beluš" ma hneď poznal, keď som ho okríkol, a hneď zastal.

Kapitán. Ale či je to syn, ten nešťastlivý mládenec, čo mi to koňa splašil?

Paľko. Je to toť rychtárov syn, a je sprostý.

Kapitán. Však preto ho príkladne dám potrestať, aby sa naučil poriadku.

Anička. Najlepšie by bolo, veľkomožný pane, keby ste si ho so sebou sobrali a tam ho niekde zatvoriť dali, aspoň na dva roky!

Kapitán. A to prečo mu žiadaš taký prísny trest, dievka moja?

Anička (naivne). A preto — však nech vám to Paľko povie. (Zahanbená odvráti sa.)

Kapitán. Hovor, Paľko, čo táto zamlčuje?

Paľko. Nuž, blahorodý pane, vec sa má tak, že toť Aničku matka a celá rodina núti, aby za toho sprostého mládenca išla. A ona nechce ísť.

Kapitán. A prečo nechce ísť, či má iného rada?

Paľko. Áno, pán kapitán, ona má iného rada, a za toho ju toť matka nechce dať.

Kapitán. A kohože to má ona rada, Paľko?

Paľko. Nuž, pán kapitán, ona má rada — ale však nech to radšie sama povie.

Anička. Nech len povie Paľko všetko.

Kapitán. Teda vyhovárate sa jeden na druhého; tak sa nič nedozviem. Povedzte vy, gazdina, celú vec.

Košárička. No keď to mám ja povedať, teda to poviem. Ona má rada jeho a on má rád ju.

Kapitán. A prečo im teda bránite? Vari sa vám ten sprostý lepšie ľúbi?

Košárička. On sa mi neľúbi, ale je bohatý veľmi.

Kapitán. No keď je bohatý, teda mu obrežem roby: dám ho pokutovať aj na — tisíc zlatých.

Košárička. Ó, Ježiš Mária! To ho nechcem, to ho nechcem!

Kapitán. Teda dáte Aničku za Paľka?

Košárička. Dám, dám!

Anička (radostne objíme matku). Ó, moja milovaná mamička. To som rada, to som rada!

Kapitán. Tu predo mnou dajte im požehnanie.

Anička a *Paľko* (podajú si ruky a kľaknú pred matkou).

Košárička. Nech vás Boh žehná, deti milé. Milujte sa i na ďalej tak a (plačom) opatrujte ma na moje staré dni.

Paľko. Nebojte sa, mamička, my vás všetkým dobrým obsypeme.

Kapitán. No ale, Paľko, poď, zaveď ma dakam do domu, nech si obzrem nohu, nakoľko som si jej ublížil. (Vstane a podopiera sa o Paľka.)

Anička. Sem — sem, pán kapitán! (Otvorí dvere na izbe.) Tam budete mať pokoj. (Vstúpi s Paľkom a kapitánom.)

Výstup 12.

Košárička (sama).

Dej sa vôľa Božia; i takto to bude dobre! Toľký trest! kdeby on vzal peniaze? Hneď by predával z môjho majetku. A ja? Nuž

budem tak, ako doteraz. — Ale kapitána poprosím, aby nepokutoval toho Kuba; i tak sú s ním nešťastliví. Áno, áno, idem ho poprosiť. (Odchodí.)

Výstup 13.

Košárička. Bečelová.

Bečelová (vráti sa plačom). Kubo môj! Bože môj! Tak ho tam obstali všetci a trýznia ho! Bože môj!

Košárička (zastane a potešuje ju). Nelamentujte, svatka, nič sa mu nestane.

Bečelová. Eh, dajte pokoj! (Rozhorčeno). A jaká svatka, čo za svatka? To ste ho vy tak naučili, aj s tým Loveckým!

Košárička (urazená). Že my sme ho naučili? Ešte čo! A načo je taký sprostý!?

Bečelová (tiež urazená). Kto?! Môj Kubo sprostý!? Ba vy ste hlúpa basa!

Košárička. Ja som hlúpa basa?! Ty naničhodnica bláznivá!

Bečelová. Ty si bláznivá, blázniš sa za Loveckým ... Aj tá tvoja dcéra!

Košárička. No a načo nás chceš teda?

Bečelová. Ja vás chcem? Vy chodíte za nami ustavične!

Košárička } stanú si naproti sebe, neskôr priklonkujú sa a posunkujú;
Bečelová } jedna prez druhú, zlostne:

Košárička. Ba vy chcete —

Bečelová. A vláčiš sa každý deň!

Košárička. — a vyžierate ma.

Bečelová. Chcela by si sa vydať, bláznica —

Košárička. A ešte aj majetok —

Bečelová. — pekná vdova!

Košárička. — chceli by ste mi vydrapiť —

Bečelová. Po cigánkach chodíš —

Košárička. — nenásytní!

Bečelová. — aby ti čarily!

Košárička. Áno, už vám —

Bečelová. A tá tvoja fiflena —

Košárička. — na bubon príde majetok!

Bečelová. — nech si nemyslí —

Košárička. Pôjdete žobrať!

Bečelová. — že pôjde za môjho Kuba!

Košárička. — z domu do domu!

Bečelová. Však je to len také chúďa.

Košárička. Iha! Veľké strachy! A čo je tvoj Kubo?

Bečelová. A čo je tvoja dcéra?

Košárička. — taký tĺk sprostý!

Bečelová. Taká, ako mati!

Košárička. Bude za pecou sedeť! Áno! áno! tak!

Bečelová. Áno! áno! tak!

Výstup 14.

Predošlé. Bečela. Lovecký.

Bečela. Ale, ženy, pre Pána Boha, čo robíte?

Lovecký. Tuším ste dostali na jazyky pípeť, keď tak kričíte.

Košárička (zlobive). Oh, nie! Vy ste mali pípeť, lenže si ho choďte inde stŕhať, ko mne nie! Nebude z toho nič.

Lovecký (prekvapený, naľakano). Čo nič — ako nič? Švagre, čo to? ako to?!

Košárička. Tak, že ja nedám do toho domu dieťa moje trýzniť, bičovať. (Loveckému.) A vy si choďte tiež inam hľadať.

Bečelová. Ani jej nepotrebujem!

Bečela. Keď tak, teda tak. Nemysli si, daromnica, že o teba stojím! S Pánom Bohom! (Odchodí.)

Lovecký (zadŕža ho). Ale veď počkajte!

Bečela. Nečakám! urazili ma.

Lovecký (zúfalo). Nie, švagre, pre Boha vás prosím!

Košárička. Choďte si len, nemáte tu čo hľadať!

Lovecký (ku Košáričke zúfalo). Súsedka, prosím vás, miernite sa.

Košárička (rozhorčeno). Ja sa miernif? Taká háveď —

Bečelová. Poď, starý, preč, lebo jej ešte niečo urobím. (Odchodia.)

Lovecký (zúfalo). Švagre, počkajte. (Košáričke.) Láska moja (strasie ňou), Evička moja, mierni sa!

Košárička (zlostne). Choďte i vy a nepokúšajte.

Lovecký (zmätený). Kto?! ja — ty — on — my — vy — oni?!

Košárička. Všetci. (Odchodí do izby, Bečela s Bečelovou von bránou.)

Lovecký (beží za Košáričkou, potom za Bečelom, a tak behá od jedného miesta k druhému.) Počkajte — neodchádzajte — miernite sa, — Evička — švagre — láska moja — Kubo — Kubo! Ach, dom mi padá na hlavu! (Za Bečelom.) Švagre, spustím už tú stovku, len napravte! Bože môj! (Klesne na lavičku.)

Konec.

Leopold I. a Fraňo Rákóczy II.

Nákres dejepisný.

Podáva *Julius Botto.*[1])

Maďari slávili minulého roku dvestoročnú pamiatku prvých počiatkov povstania Fraňa Rákóczyho II., následkom čoho i táto rozprava stala sa ešte vždy časovou a aktuelnou, keďže tohoročným najvyšším nariadením i to bolo ustanovené, aby telesné pozostatky Fraňa Rákóczyho do Uhorska prevezené boly. —

V rozháraných politických pomeroch, v akých sa Uhorsko dnes

[1]) Pokračovanie z čísla 8. Slovenských Pohľadov.

nachodí, pri maďarských ašpiráciach na maďarské, samostatné vojsko, maďarskej samoľúbosti nesmierne lichotí, že našiel sa muž, o ktorom Maďari myslia, že mal namereno osnovať a organisovať maďarský samostatný štát so samostatným maďarským vojskom, preto zbožňujú a oslavujú ho nad mieru, ako ideál ich terajšieho snaženia a ani nedovolia triezvejšej kritiky, akonáhle dotkne sa táto slávy ich zbožňovaného Fraňa Rákóczyho. Len nedávno stalo sa, že prešporský ev. farár Schmied napísal v svojom ev. časopise „Friedensbote" úvahu o Rákóczym, pomenujúc ho v nej revolucionárom. Tu povstala proti nemu prešporská maďarská akademická mládež, spáliac číslo časopisu „Friedensbote" pred ev. farou s vyzývavou, urážajúcou demonštráciou. Slaboduchý ev. farár-spisovateľ tak sa naľakal tejto demonštrácie, že za výraz „revolucionár" a za celý smer úvahy odprosil maďarskú verejnosť v peštianskych denníkoch, kdežto charakteristika Schmiedova neodporovala pravde, poneváč Rákóczy chcel Uhorsko a Sedmohradsko cestou revolúcie osamostatniť, vediic tým cieľom proti dynastii habsburgskej za 8 rokov krutý boj. A objektívna, verná kritika o Rákóczym je už i z tej príčiny oprávnená, bo veď i uhorsko-krajinský snem z roku 1715 v plenárnom zasadnutí vyneseným uzavretím vyhlásil Rákóczyho za rebella a vlastizradcu.

Fraňo Rákóczy II. nebol čistokrvným, „fajmagyarom". Jeho matka, Elena Zrinská, bola dcérou Petra Zrinského, pre sprisahanie vesselényiovské vo Viedeňskom Novom Meste mečom kata odpraveného bána horvatského. Po matke bol tedy z krvi horvatsko-slovanskej.[2]) I v svojich politických snahách, aspoň na počiatku povstania, opieral sa viac o živel slovanský. Povstanie započal pomocou poľskou a ruskou, so svojimi poddanými s panství berežských, ugočských, marmarošských a zemplínskych, ba snažil sa získať si aj Srbov z Báčky, a viedol ho zväčša na území nemaďarskom. Etickú čistotu svojich zámyslov sám robí pochybnou, keďže v svojich „Memoires du Prince François Rákóczy sur la guerre de Hongrie" na strane 28. takto hovorí: „La vaine gloire, la generosite me le suggererent." (Podnecovaly ma: márna sláva a túžba po veľkosti.) Ba z jeho mravnej ceny mnoho odoberá i maďarský súveký historik Cserey, píšuc o ňom a o jeho držaní sa v rokoch 1699—1701 nasledovne: „Býval ustavične vo Viedni, šatil sa po nemecky, maďarsky nechcel hovoriť, ba viackrát vravel, že keby vedel, ktorá kosť priťahuje ho k Maďarom, že by ju vytrhol a odhodil. Všetci súdili o ňom, že svoj národ zapredal." Rákóczy pritiahol si tento hnev akiste tým, že pri vzburách heďaľanských, ktoré inscenovali bývalí, vtedy nezamestnaní kapitáni Imra Tökölího, Ďuro Szalontai a Fraňo Nagy, povstalci jeho chceli mať za vodcu; aby nim nebol, odpratal sa zo Szerencsu do Viedne.

---

[2]) Predkovia jeho i po otcovi neboli pôvodu maďarského. Ladislav Réthy (A magyar nemzet és a nemzetiségek) hovorí, že Rákócovci sú haluzou českej rodiny Radvan, ktorá pred XIV. storočím prišla do Uhorska.

Red.

Nie je tedy pochopiteľné, ako môže jeho veľký ctiteľ a zbožňovateľ Koloman Thaly hovoriť o čistote jeho zámerov, kdežto je zaistená pravda, že až do roku 1701, kým sa s francúzskym vyslancom Villarsom vo Viedni neobznámil a skrze tohto k akcii proti Leopoldovi a k zaujatiu sedmohradského kniežacieho prestolu s najprefíkanejšou rafinériou povzbudzovaný nebol, za slobodu Uhorska ani krížom slamy nepreložil. Stať sa kniežaťom Sedmohradska a severo-východného Uhorska, bola tá „la vaine gloire, la generosité," ktoré mu tak krušný osud pripravily. A nebyť Ludvika XIV., pre ktorého Rákóczy z horúcej pahreby vyhrabával gaštany a ktorý Rákóczyho k akcii jedine a výlučne tým cieľom povzbudzoval, aby Leopold v Uhorsku ustavične bol zamestnaný, dnes by Maďari nemali tohto predmetu oslavy.

A v živote Rákóczyho i neodôvodnenej ukrutnosti mnoho: pre odchodné politické mienky — pravda, on to menoval zradou — z jeho rozkazu zahynuli mečom kata: Bezerédj, Otlík, Ocskay, Okolicsányi a na onodskom shromaždení jeho teatrálnym vystúpením unesení náruživí a ohniví privrženci Rákóczyho Bercsényi, Károlyi a bratia Ilosvayovci dorúbali a usmrtili nevinného vyslanca Turčianskej stolice, Melchiora Rakovského.

Pôvodca tejto rozpravy za potrebné drží poznamenať, že látku k nej čerpal z memoárov Fraňa Rákóczyho, z diel Kolomana Thalyho, menovite z jeho: „Az onodi országgyülés történetéhez" (Századok 1896), z Michala Horvátha, dr. Ignáca Acsádyho, Ladislava Szalayho, Ezaiaša Budayho, Antona Áldássyho, Jozefa Fiedlera: „Actenstücke zur Geschichte Franz Rákóczys" a „Der blutige Landtag zu Onod", nemožno tedy pôvodcu z predpojatosti a strannosti obviňovať.

I.

Leopold ešte takmer ani nezakončil vojnu s Tureckom, už povstaly v Uhorsku nové nepokoje, bo pri všetkých porážkach, ktoré zastihly Tökölyovcov, v trinástich severo-východných stoliciach bolo horľavej, revolučnej látky hojne. Bez zamestnania a chleba ostavší kapitáni Tökölyho, Fraňo Nagy a Ďuro Szalontai, keď nemecký kapitán v Ujhelyi a v Potoku vymáhal novú jarmaročnú daň, zabili pomocou rozhnevaného ľudu nielen kapitána a jeho ľudí, ale chytili sa i do obliehania Onodu. Fraňo Rákóczy II., ktorého po kapitulácii munkáčskej dali do výchovy hradeckým a pražským jezuitom, býval po zakončenej výchove a po ženbe s grófkou Amáliou z Hessen-Rheinfelsu ako 21-ročný mladík v Szerencsi. Jeho poddaní, mysliac, že pridŕža sa Leopolda, z opatrnosti nezasvätili ho do svojich zámerov. Preto keď na Heďali povstala vzbura a on dozvedel sa, že povstalci zamýšľajú donútiť ho, aby stal sa ich vodcom, odpratal sa do Viedne, kde prejavoval veľkú nenávisť oproti povstaleckým Maďarom.

Takto vyhnul síce nebezpečiu, ale na dvore viedeňskom nebol ani milým, ani jeho stavu primerane vyznačovaným, ba nepovšimnu-

tým a obídeným, čo ho tak rozhorčilo, že odišiel z Viedne a osadil sa na svojom panstve v meste Šariši neďaleko Prešova.

Francúzsky poslanec Villars urobil mu ešte vo Viedni nádeju, že Ludvik XIV. podopre ho peniazmi, jestli svoje konfiškované majetky a hodnosť sedmohradského kniežaťa vymáhať bude. V tom čase mala vypuknúť vojna o dedictvo španielske. Úkladný Ludvik XIV., aby Leopolda v Rakúsku a v Uhorsku domácou vojnou zamestnával, natoľko roznietil osobné ambície Rákóczyho, že mu tento skrze kapitána posádky prešovskej, Longuevalla, poslal list, v ktorom osvedčil sa, že prijme francúzsku podporu a povstane proti Leopoldovi. Avšak prísľubenie francúzskej podpory bolo tak všeobecné, že Rákóczy žiadal v novom, zase skrze Longuevalla poslanom liste zovrubné označenie kolkosti peňazí a vojska. Listy Rákóczyho oddal Longuevall vo Viedni tak, že sa dal v Hradci naoko uväzniť; pri prekutávaní jeho osoby bol list Rákóczyho pri ňom najdený a do Viedne Leopoldovi doručený. Odpoveď Ludvikovu na druhý list Rákóczyho Longuevall oddal už len Leopoldovi, ktorý nič netušiaceho Rákóczyho v Šariši zlapať a do Viedne odviesť prikázal. Rákóczyho „zlý duch“, gróf Mikuláš Bercsényi, utiekol šťastne do Poľska. Súčasne s Rákóczym uväznili do zámerov sprisahania zasvätených bratov Vayovcov, Pavla Okolicsányiho a Fraňa Sluhu.

Rákóczy písal Leopoldovi z väzenia ospravedlňujúci list, prosiac v ňom omilostenie. Ale skoro nahliadol, že jeho previnenie je tak ťažké, pre ktoré bude iste smrťou trestaný, ačpráve ho manželka listovne tým potešovala, že poslanci anglickí, pruskí, mohučskí a hanoveránski z naloženia svojich panovníkov všetko možné vykonajú, aby ho oslobodili. Ale to neviedlo k cieľu; vyslobodil sa teda podplatením kapitána stráže Lehmana 30.000 dukátmi a ufrknul šťastne do Poľska. Lehmana potrestali ukrutnou smrťou hneď za horúca.

Rákóczy býval v Poľsku za dva roky, odkiaľ spolčoval sa s Ludvikom už cele slobodne, vykonajúc tohto pomocou všetko možné, aby v Uhorsku revolúcia povstala. Jeho ľudia chodili po krajine skúmať smýšľanie občanov; a skutočne našli sa jednotlivci, ktorí Rákóczymu z rozličných príčin oddaní boli, bo vláda viedeňská urobila i v tom čase vo veciach náboženských mnoho ťažkých chýb.

Na naliehanie arcibiskupa Kolloniča Leopold vydal roku 1701 ohľadom majetkov cirkevných nariadenie, na základe ktorého na území Turkovi odobranom statky a desiatky cirkevné oddal zákonitým majiteľom s tou podmienkou, aby ich fiškus k vojenským cieľom do prenajmu vziať predprávo mal a aby kňazstvo z príčiny uznania práva zbrane a ako náhradu za prestalé banderiálne zaviazanosti platilo komore z desiatku desiatok.

Nariadenie toto neodporovalo síce zákonom, ale evanjelikom a pravoslávnym bolo na ujmu, keďže v smysle nariadenia kňazom katolíckym i títo dávať museli desiatky. Ohľadom práva patronátskeho bolo v ňom ustanovené, že jestli by majiteľ niektorého panstva stal sa evanjelikom, alebo jestli by majetok smluvou, alebo akýmkoľvek iným spôsobom do evanjelických rúk prešiel, právo patro-

nátske prejde na najbližších katolíckych príbuzných, v nedostatku takýchto na fiškus. Slobodu náboženskú obmedzili vo Viedni nasledovne: evanjelici augsburského a helvétskeho vyznania požívajú slobodu náboženskú len v tej čiastke krajiny, ktorá roku 1681 v moci kráľovej bola; v čiastke, Turkovi novšie odňatej, len katolíci, ponevráč v mnohých miestach evanjelici slobodu náboženskú preto požívali, bo tieto boly mestami pohraničnými, akonáhle takými byť prestaly, prestáva v nich i sloboda náboženská. Katolíkovi neslobodno na vieru evanjelickú prestúpiť; keď to urobí, dopustí sa prečinu vierolomstva, ktorý má byť prísne stíhaný. Leopold na základe tohto nariadenia naložil roku 1702 odobrať Krupinčanom všetky práva, ktoré obdržali ako mesto pohraničné, tých však, ktorí sa nariadeniu zopreli, dal prísne potrestať. Nasledovavšieho roku 1703, obnovujúc práva mesta Pešti, vypovedal, že nekatolíka neslobodno za mešťana prijať. Na základe tohto nariadenia odstránili z Pápy a zo Simontornyi ev. kňazov a superintendenta Michala Hodossiho.

Táto nesprávna interpretácia zákonov z rokov 1608, 1621 a 1647 odporovala verejnému právu uhorskému a vohnala evanjelikov do tábora Rákóczyho, tak že jeho počiatočné úspechy treba pripísať i rozhorčenosti a príčinlivej oduševnenosti evanjelikov. Veď Uhorsko preto, že jeho značná čiastka v moci tureckej bola, neprestalo byť Uhorskom, a Krupina preto, že z jej blízkosti Turka odtisli, neprestala byť mestom uhorským, v ktorom vynesené a sankcionované zákony platnosť utratily.

Povstanie mohlo sa Rákóczymu ešte i z tej príčiny vydariť, bo vojna o dedictvo španielske bola práve vtedy v plnom prúde, následkom čoho v celom Uhorsku bol jediný pluk Montecucculiho posádkou; všetko ostatné bojovalo na Rýne proti Francúzom a Bavorčanom.

Keď sa o tom Rákóczy dozvedel, dal na náradu Bercsényiho vyhotoviť zástavy, napísať proklamácie, ktoré v máji 1703 do Uhorska poslal. Zástavy vytýčily najprv na panstvách Rákóczyho v Berežskej stolici, zapríčiniac nimi medzi bývalými poddanými Rákóczyho skutočnú vzburu, ačpráve predbežne rozhodne smeru socialistického.

I títo povstalci pomenovali sa kurucmi, ale dielo povstania zašpinili hneď z počiatku rabovaním majetkov zemských pánov a kostolov v stoliciach Satmárskej, Ugočskej a Marmarošskej. Keď kapitána posádky košickej, Nigrelliho, o tom uvedomili, hneď vydal menom Leopolda rozkaz, aby zemania pripomenutých stolíc proti kurucom naskutku povstali. Alexander Károlyi, hlavný župan Satmárskej stolice, vyplnil rozkaz s najväčšou ochotou hneď tak, že shromaždil zemänov, pribral k nim niekoľko stotín nemeckého vojska a tiahol s týmito proti kurucom. Kuruci prešli medzitým do Marmarošskej stolice, zamýšľajúc odtiaľ do Poľska tiahnuť a Rákóczyho priviesť. Ale Károlyi prekvapil a rozprášil ich pri Dolhe, práve v deň Božieho Tela, a na náradu Nigrelliho sám šiel s ukoristenými zástavami do Viedne oznámiť víťazstvo.

Ale tam prijali zprávu Károlyiho o obdržanom víťazstve chladne,

bagatelisujúc ju ako rozprášenie niekoľkých zbojníkov, čo Károlyiho veľmi rozhorčilo.

Rákóczy nič neznal o porážke pri Dolhe, preto ani nevyčkajúc výsledku porád Bercsényiho s poslancom francúzskym vo Varšave, pohol sa do Uhorska. O rozprášení povstalcov dozvedel sa v Drahobiciach, preto neodvážil sa do Uhorska, ale zastaviac sa pod Beskydami v dedinke Klinec, očakával rozprášené čaty povstalcov a pomoc francúzsku.

Okolo jeho zástav shromaždilo sa konečne 3000 peších a 300 jazdcov, s ktorými zarazil tábor na rovinách munkáčskych. Ale to boli ľudia neporiadni, nedostatočne ozbrojení, ktorých Montecucculiho munkáčska ťažká jazda pri Sredne veľmi snadno rozprášila. Málo chybovalo, že i Rákóczyho v šiatre nelapila, ktorý utratiac tu všetky peniaze a drahocennosti, v obave, že mu zemänia marmarošskí a ugočskí cestu do Poľska odrežú, utekal k hraniciam poľským do Závadky. Vojsko jeho rozišlo sa.

Mikuláš Bercsényi doviedol mu v júli sem niekoľko stotín vycvičeného poľského vojska s tou radostnou zprávou, že o krátky čas dostane od Ľudvika 5000 dukátov podpory. Preto keď dozvedel sa, že cisárski k Tisza-Becsi odtiahli, aby mu priechod čez Tisu zamedzili, obišiel ich hôrnymi cestami a rozprášil ich tak, že rozpŕchli sa i so svojím vodcom Štefanom Csákym.

Toto malé víťazstvo primnožilo mu počet privržencov, bo potom, keď prešiel čez Tisu, poddaly sa mu mestá: Veľký Kállov, Hust, Šomlov, Veľká Baňa, Veľký Karol a Soľník. V okolí Veľkého Varadína pracoval v jeho záujme Ondrej Bóné a to so značným úspechom.

Nigrelli, v tom čase gubernátor Horného Uhorska, povolal Montecucculiho do Košíc, bo od záchrany tohto mesta závisela záchrana Horného Uhorska. Keď pluk Montecucculiho odtiahol z Munkáča do Košíc, na sebe nechané mestá Heďali pripojily sa k Rákóczymu. Tento poslal do Tokaja Bercsényiho, a keď o niekoľko dní i on ta dorazil, bol veľmi milo prekvapený, keď mu Bercsényi s Károlyim šiel v ústrety, bo keď sa posledný dozvedel, že jeho rodina a majetky sú v moci Rákóczyho, šiel k Bercsényimu pod Tokaj, dajúc Rákóczymu slovo vernosti. Rákóczy vymenoval ho hneď za generála, s povinnosťou ísť do Kecskemétu, kde Srbi báčanskí dusili a zamedzovali povstanie.

Počiatky povstania Rákóczyho boly tedy od júna do októbra roku 1703. V novembri a v decembri toho roku šírilo sa povstanie v rozmeroch tak obrovských, že Rákóczy zaujal okrem Prešporku takmer celé Horné Uhorsko. Jeho generáli, Ladislav Ocskay, Blažej Borbély, Mikuláš Bercsényi a Alexander Károlyi, bojovali takmer všade s úspechom. Rákóczy spravoval povstanie z tábora pri Tokaji, odkiaľ svojich kapitánov vyslal zaujať Levoču, Kežmarok a Spišský hrad.

Tieto ztraty zapríčinily Leopoldovi nepriaznivé zahraničné okolnosti, vyskytnuvšie sa následkom vojny o dedičstvo španielske, v ktorej Francúzi zaujali i pevnosti Kehl a Innsbruck. Leopold upotrebil

tedy všetko uhorské vojsko k zatlačeniu Francúzov a Bavorčanov, a tak nemal dostatočných síl k uduseniu povstania. Robil to tedy štedrými sľubami, sľubujúc omilostenie všetkým tým, ktorí sa k poslušnosti navrátia. Ale nedosiahol cieľa. Šťastie tak omámilo Rákóczyho, že o omilostení ani počuť nechcel, ba ako to v svojich pamätných spisoch soznáva, ešte len i kandidatúru kráľovstva poľského zavrhol, čopriam mu ju primas Radzinski a starosta Lubomirski ponúkli. Jeho jediným cieľom bolo stať sa kniežaťom Sedmohradska a zaujať dedovizeň svojich otcov.

Leopold poveril teraz palatína Pavla Esterházyho, a keď sa tento Rákóczymu nepozdal, všeobecne obľúbeného arcibiskupa koločského Pavla Széchenyiho, aby s Rákóczym vyjednával o mier.

Széchenyi chytil sa do diela svedomite. Už v januári 1704 shováral sa s Alexandrom Károlyim, ustáliac sa na tom, aby porada s povereníkmi Rákóczyho bola v Lebenskom Sv. Mikuláši. Rákóczy poslal sem Mikuláša Bercsényiho za svojho plnomocníka. Széchenyi navrhoval, aby snem utíšil krajinu, naproti tomu požiadavky Rakóczyho predostrel Bercsényi v 10. bodoch, ktoré Széchenyi skrze prepošta koločského Vizu 13. februára 1704 odoslal do Viedne. Ale prepošt sa ešte ani nevrátil z Viedne, Rákóczy už svolal novú schôdzku do Gyöngyösa, ktorá však tiež neviedla k cieľu, ačpráve Leopold odporúčal Rákóczymu svojho syna Jozefa za prostredkovateľa. Rákóczy zavrhol i tento návrh, žiadajúc dosť vysokomyselne také garancie, aké si seberovní vojnu vedúci panovníci ustanovujú, a o omilostení nechcel ani počuť. Széchenyi uvedomil Leopolda o všetkom zo Stolného Belehradu 2. apríla 1704.

Ale Leopold neztratil trpelivosti; 20. apríla naložil Széchenyimu, aby šiel k náčelníkom povstania vykonať predbežne prímerie a aby stály mier umluvili v Trnave alebo v Prešporku. Széchenyi už bol odcestoval, keď 22. apríla holandskí a anglickí poslanci Stepney a Hammel ponúkli sa Rákóczymu, že medzi ním a Leopoldom mier oni vyprostredkujú. Rákóczy odpovedal im z Dämsödu 20. mája vysokomyselne a chladno, že nenahliada, aký osoh by mohol mať z ich intervencie.

Keď sa Széchenyi o tom dozvedel, že Rákóczy strojí s vojskom k Stolnému Belehradu tiahnuť, chcel s Rákóczym osobne prehovoriť; ale ani toho nedocielil, bo Rákóczy odkázal mu, aby sa s jeho povereníkmi v Pakši dohovoril. Ako predošlé, tak i táto porada bola bezúspešná, bo ani len prímerie nebolo docielené a stránky viedly vojnu ďalej. Rákóczy a jeho vodcovia, medzi nimi od Leopolda z osobných aprehensií odpadnuvší Šimon Forgách, bojovali na rozličných stranách krajiny počiatkom roku 1704 s úspechom skvelým. Alexander Károlyi zaujal kraje za Dunajom: Stolný Belehrad, Kanižu, Čakovac a Medzimurie až po Drávu; iní kapitáni hubili kraje za Litavou, tak že na týchto stranách už len Kysek a Fraknovo boly v moci Leopoldovej. Károlyi získal Rákóczymu už i sriemskych a báčanských Srbov, ale kurucký kapitán Fraňo Deák z nedorozumenia zúril proti nim tak ohavne, že zase odpadli od neho a zatým bezohľadne napádali Rákóczovcov.

Geniálnosťou Eugena Savoyského 12. augusta nad Francúzmi a Bavorčanmi pri Hochstadte docielené skvelé víťazstvo Rakúšanov a vojenské úspechy generála Heistera v Uhorsku, ktorý zaujal Pápu, stolicu Vesprímsku a Zalanskú, Stolný Belehrad, Földvár a kraje okolo Drávy, značne premenily medzitým stav vecí v Uhorsku, tak že už i Rákóczy bol naklonený o mier vyjednávať, umluviac s cisárskymi 11-dňové prímerie. Stránky vyvolily si za miesto vyjednávania Baňskú Štiavnicu. Leopolda zastupovali na porade Pavel Széchenyi, barón Seilern, gróf Štefan Koháry a sudca Szirmay; sprostredkujúce moci, Holandsko a Anglicu, zastupovali Stepney a Hammel; Rákóczyho, ktorý počas porád bavil sa v neďalekých vyhnianskych kúpeľoch, Mikuláš Bercsényi, Žigmund Jánoky, Pavel Ráday a povereník stavov sedmohradských, Michal Mikes.

Ale okrem nádherného stolovania, ktorého útraty znášal Rákóczy, stránky ničoho nedocielily v Štiavnici, bo cisárski nechceli Rákóczymu uznať titul kniežaťa a i Ludvík XIV. krátko pred poradou štiavnickou podnecoval Rákóczyho k ďalšiemu odporu. Počas porady štiavnickej zaujali Rákóczyho kapitáni Košice, Prešov a Jáger, víťazstvami unesený Rákóczy odmrštil tedy požiadavky Leopoldove.

Medzitým Rákóczy umienil si zaujať i Nové Zámky; tým cieľom šiel s vojskom k Leopoldovu hneď po porade. Už bol tam, keď ho Bercsényi uvedomil, že generál Heister tiahne k Trnave. Rákóczy šiel mu v ústrety k Hrnčiarovciam, kam i Bercsényi s vojskom dorazil. Ale Heister prekvapil a napadol ich tam 26. decembra neočakávane a porazil ich tak citlive, že následkom prehrania bitky i Trnava odpadla od nich, Leopoldovo bolo oslobodené a i hrad Trenčiansky bolo možno potravou zásobiť.

Rákóczy utiahol sa do Malých Topoľčian, tu posbierajúc pri Trnave rozprášené vojsko. Sem dorazil i Alexander Károlyi s jazdou 6000 mužov silnou, čo tak popravilo položenie Rákóczyho, že vo februári napadol Károlyi už i Rakúsko, pustošiac ho až po Viedeň. Rákóczy nechal na obranu čiary Váhu Bercsényiho, sám šiel zimovať do Jágra, aby tu porobil prípravy k ďalšej vojne.

Do Jágra prišiel 28. februára s takou nádherou, že ho biskup jágerský Štefan Telekessy na čele kňazstva katolíckeho a zemianstva slávnostnou rečou pri bráne mesta prijal. Za ním hneď dorazil Pavel Széchenyi s úmyslom získať ho pokoju. O niekoľko dní dostal Rákóczy od anglického a holandského povereníka listy z Viedne, v ktorých obsažená bola odpoveď Leopoldova na požiadavky povstalcov.

Z odpovedi Leopoldovej sú nielen ponosy povstalcov, ale i návrhy vlády k odstráneniu prechmatov absolutistických známe. Leopold prijal intervenciu Anglie a Holandska cieľom sprostredkovania mieru ochotne; za prechmaty a priestupky vojska sľúbil dať úplné zadosťučinenie; záležitosť vojska cudzozemského nech usporiada snem budúci. Kráľ Jozef I. bude v Uhorsku stálejšie bývať a krajinu odtiaľto spravovať. Snem bude každé 3 roky, na ktorý príde kráľ Jozef. Ohľadom slobodnej voľby kráľa Leopold nemôže vyplniť po-

žiadavku povstalcov, lebo záležitosť dedenia trónu je zákonom krajinským už i tak usporiadaná. Kráľ ochotne vymenuje zaslúžených Uhrov za tajných radcov, s ktorými poradí sa i o záležitostiach Uhorska i celoríše. Že mier karlovický nebol i vplyvom Uhrov umluvený, nie je chyba, ponevráč potrebné bolo domácu vzburu utíšiť, ale na budúcom sneme porobí také poriadky, aby Uhorsko nemalo príčiny ponosovať sa. Stolice prislúžia spravedlnosť svedomite dľa zákonov. Omilostený bude každý, kto stane sa kráľovi verným. Úrady a hodnosti svetské a cirkevné kráľ dá zaslúženým, domorodým Uhrom, avšak z nich nemožno vytvoriť vedou a príkladným životom vynikajúcich cudzozemcov. Kráľ vyslúchne ponosy proti jezuitom podané a vyšetrí ich na sneme najbližšom. Ohľadom slobody náboženskej kráľ osvedčil sa už predtým dostatočne; ohľadom obmedzovania kruhu práva palatína kráľ lutoval by, jestli by sa to bolo stalo. Je potrebné, aby uhorská kancellária i ďalej úradovala, bo kráľ nemyslí, že by Uhorsku z toho nejaká krivda povstala. Uzavretím krajinského snemu bude určené, v akom pomere má byť komora uhorská k viedeňskej, akú daň má platiť Uhorsko a po akej cene má byť soľ? Kráľovým záujmom je, aby zbrojou vybojované čiastky boly s krajinou spojené a aby majetky súkromné v nich sa nachodiace boly starým majiteľom prinavrátené, jestli k nim svoje právo dokážu. Ohľadom vládania majetkov žiada kráľ, aby zachovaná bola spravedlnosť, bo ponevráč v zemiach dedičných majú majetky aj Uhrovia, je slušné, aby i cudzozemci mali majetky v Uhorsku, ponevráč Uhorsko bolo ich pomocou od Turka očistené. Nie je dokázané, že by majetky kráľovské boly úrečite odpredané; a jestli sú z potreby pozastavované, nech sa snem postará o to, akým spôsobom prinavrátiť záložnú summu? Slobodné kráľovské a baňské mestá ostanú i zatým pod zvláštnou kráľovou starostou, ktorý nedovolí, aby ich výsady maly ujmu. Jestli Jazygovia, Kumáni a mestá hajdúske nejaké krivdy majú, nech ich prednesú snemu, ktorý ich iste odstráni.

Na náradu Ludvika XIV. Rákóczy odmrštil tieto návrhy s tým odôvodnením, že nie je v nich garancia mieru pripomenutá.

V tomto stave neistoty dňa 5. mája 1705 umrel Leopold po 49-ročnom panovaní.

II.

Už korunovaný kráľ Jozef I. nastúpil panovanie na piaty deň po smrti otcovej, začnúc ho tým činom lásky, že omilostil všetkých povstalcov, keď mu totiž složia sľub vernosti. Zatým osvedčil sa, že všetko to, na čo 11. októbra 1687 pri korunovaní prisahal, zachová svedomite, krajinské stavy do snemu povolá a odstráni krivdy občanov tlačiace. Ale mysle v krajine boly ešte vždy tak rozhorčené, vojna zúrila v takých rozmeroch, že na svolanie snemu nebolo možno ani myslieť. Jozef snažil sa tedy predovšetkým krajine pokoj prinavrátiť, tým cieľom vďačne prijal sprostredkovanie Anglie a Hollandska.

Anglia vymenovala za sprostredkovateľa Karla, knieža sunder-

landské, a Jura Stepney, Belgicko grófa Adolfa Rechterna a Hammela. Pred započatím vyjednávania Rákóczy povolal svojich privržencov do shromaždenia do Sečian na 1. september 1705, ktoré zadržal s takou nádherou a slávou, že mu k nej už len koruna a titul kráľa chybovaly. Shromaždenie vyvolilo ho za kniežа a pána čiastok Uhorska, složiac mu prísahu vernosti. Cieľom spravovania krajiny vyvolilo shromaždenie radu, záležajúcu z 24. členov. Názov „malkontentov“ shromaždení zamenili za „konfederátov“, vynesúc poťahom na administrovanie krajiny a prisluhovanie spravedlnosti, administrovanie dóchodkov krajinských, povinností vojska v čas mieru a vojny aj zákony, načpráve Rákóczy vydal poťahom na mnohé z týchto záležitostí ešte za života Leopoldovho nariadenia.

Na shromaždení sečianskom narobila Rákóczymu najväčšiu nepríjemnosť otázka náboženská. Vláda viedeňská použila už predtým s Rákóczym uväzneného, pozdejšie na slobodu prepusteného Pavla Okolicsányiho za náboženského emissára, aby evanjelikov k prepiatym požiadavkám podnecoval a vyvolal rozkol medzi evanjelickými a katolíckymi privržencami Rákóczyho, dľa maximy „divide et impera“, tak, aby jedni alebo druhí pre vyplnenie alebo nevyplnenie požiadaviek od neho odpadli. Evanjelici vyvolili na shromaždení, v predpokladaní toho, že shromaždenie konštituuje sa ako snem s dvoma tabulami, evanjelika Radvanského za personála tým cieľom, aby mali v ňom mocného záštitníka. Ale väčšina slovovedúcich vyhlásila túto voľbu za neplatnú, s čím i evanjelici museli sa uspokojiť. Otázku 90. chrámov, skrze evanjelikov požadovaných, uzavrelo shromaždenie v každej stolici skrze miešané výbory cestou priateľskej nápravky riešiť. Ohľadom zákonov z roku 1608, 1647 a 1659 uzavrelo, že majú ostať v platnosti. Šopronský zákon z roku 1681 nikto nesmie tak vysvetľovať, že podľa tohoto zemskí páni na základe svojho patronátskeho práva oprávnení sú panovať nad svedomím svojich poddaných. Z jednej viery na druhú prestúpiť je každému slobodno. Majetky, nachodiace sa v rukách jezuitov, vyjmúc tie, ktoré im boly k účelom výučby dané, majú byť ich predošlým majiteľom prinavrátené; jezuiti smú sa s výučbou mládeže len na vyznačených miestach zamestnávať, i to len pod domorodými predstavenými.

Počas shromaždenia, 17. septembra, umrel v Nikomedii Rákóczyho otčim Imro Tököly, ustanoviac tohto svojho pastorka za dediča svojich majetkov so žiadosťou, aby syn Rákóczyho Jur prijal meno Tököly. Za exekútora testamentu pre Uhorsko vymenoval Mikuláša Bercsényiho, pre Sedmohradsko Lavrinca Pekriho, v Carihrade poslanca francúzskeho Feriala. Ale testament nič neosožil Rákóczymu: z majetkov Tökölyho nič nedostal, ba utratil i svoje po otcovi a po matke Elene Zrinskej zdedené. Posledný mužský potomok rodiny Zrinských, Peter, dľa niektorých Baltazár, brat Eleny Zrinskej, upodozrievaný z vlastizrady, bol v štýrskych a tyrolských temniciach za 24 roky väznený. V trapiech prišiel o rozum, umrúc ako pomätenec v žalári. S ním vymrel rod Zrinských.

Dobrým úmyslom vedený kráľ Jozef naložil Széchenyimu a

českému kancellárovi grófovi Vratislavovi, aby s Rákóczym o mier i po shromaždení sečianskom vyjednávali. Rákóczy poveril s vyjednávaním Mikuláša Bercsényiho, Štefana Csákyho, Štefana Senynyeya, Žigmunda Jánokyho, Pavla Károlyiho a Jána Labšanského. Ale ich inštrukcia bola tak nejasná a dvojsmyselná, že z nej bolo zrejmé, že Rákóczy chce len čas získať, záležitosť odťahovať a že nechce pokoja. Po dlhších rozhovoroch povereníci ustálili sa na tom, aby ďalšie porady boly v Trnave. Keď túto otázku riešili, zadrapili sa Rákóczyho povereníci do plnomocenství povereníkov Jozefových a anglických, vytýkajúc im nedostatočnosť.

Rákóczy chcel týmto odkladaním získať času, vtrhnúť do Sedmohradska, kam sa rakúsky generál Herbeville ponáhľal, ale ktorého Rákóczy pri Pudmericiach zastavil a k bitke prinútil. Ale tu Herbeville porazil Rákóczyho tak rozhodne, že tento za 3 dni nebol v stave ani svoju dvornú čeľaď sosbierať. Keď sa kuruci pod jeho zástavu zase sišli, napadli Herbevilla pri Červenom Kameni zase, ale zase nešťastne, bo vojsko Rákóczyho rozpŕchlo sa hneď po prvom útoku. Herbevillovi bola tedy cesta do Sedmohradska otvorená. Nechajúc Bercsényiho s niekoľko tisíc mužmi na obranu baňských miest, Rákóczy ponáhľal sa za Herbevillom do Sedmohradska. Súčasne naložil Károlyimu, aby Herbevilla od predku tiesnil. Károlyi tak vyplnil svoju úlohu, že s niekoľkými tisíckami jazdcov všetky mestá a dediny, ktorými mal Herbeville ťiahnuť, vypálil a vyplundroval, aby vojsko Herbevillovo nikde nenašlo potravy. Ešte len i Debrecínčanom naložil, aby sa rozišli, lebo že vypáli mesto. Občania museli vyplniť rozkaz.

Do Sedmohradska Rákóczy poslal Šimona Forgácha popredku; 11. novembra bol tam i on, svolajúc stavy do snemu do Belehradu, v ktorom mal byť za kniežа uvedený. V nádeji víťazstva dal už raziť i peniaze s obrazom Herkulesa, ktorý dvojhlavej hydre hlavy odráža. Do jeho tábora pri Uhorskom Egregye prišli i sedmohradskí páni, nahovárajúc ho, aby s vojskom ťiahol na roviny turdanské, kde bitku môže prijať s úspechom. Za kniežа mal byť ešte 10. novembra v Belehrade uvedený. Ale stalo sa inak. Práve dňa 10. novembra napadol Herbeville Rákóczyho pri Žibove s takou prudkosťou, že vojsko Rákóczyho počitujúce 24.000 mužov, rozutekalo sa po krátkom boji. Rákóczy utratil tu 6000 mužov, 24 delá a svoju hlavnú zástavu. I francúzsky poslanec, Bellegarde, ktorý z Carihradu len pred 3 dňami prišiel, padol do zajatia.

Porady trnavské tiež neviedly k cieľu, bo povereníci konfederátov žiadali, aby uzavretia porád boly skrze Angliu, Belgicko, Švédsko, Prusko, Poľsko a Veneciu garantované; Sedmohradsko nech je kniežatstvom samostatným a nech si kniežа volí samostatné; uzavretia snemu prešporského z roku 1687 nech nie sú platné, nech tedy dedičnosť trónu prestane; naproti tomu klausula zlatej bully Ondrejovej o práve resistovania stavov nech ostane v platnosti. Nech nie je obmedzená kompetencia palatínova a tak krajinu nech spravuje kráľ s palatínom a s radou, pozostávajúcou zo 4 prálátov, 8 magnátov a 12 zemänov. Vojská cudzozemské

nech neprídu do krajiny; kráľ nech odvolá terajšie hneď, a nech ich nahradí vojskom domácim, ktoré nech platí zo svojich dôchodkov. Všetky proti Rákóczymu vynesené uzavretia a nariadenia nech sú platnosti pozbavené.

Boly aj iné žiadosti, ohľadom ktorých stránky by sa boly ľahko dohodly, keby povereníci konfederátov neboli nástojčive žiadali vyplniť požiadavky pripomenuté. Povereníci anglickí a hollandskí považovali za urazenie svojej vážnosti, že ich garancia nie je dostatočná. Povereníci kráľa nechceli dopustiť, aby od Uhorska odtrhnuté Sedmohradsko samostatný štát tvorilo pod osobitným kniežaťom. Ani s tým nesúhlasili, aby uzavretia snemu prešporského utratily platnosť. Ohľadom kompetencie práva palatínovho odporúčali uzavrieť, aby ju budúci snem dôkladne určil. Ani to nedržali za cieľuprimerané, aby cudzozemské vojsko z Uhorska odišlo.

Ale povereníci konfederátov nechceli od svojich požiadavôk odstúpiť a neuspokojili sa s písomnou odpoveďou poslancov anglického a hollandského, následkom čoho povereníci opustili poradu nevrle, bo k mieru nebolo nádeje.

V takomto stave vecí kráľ Jozef odvolal niekoľko plukov vojska od Rýnu, oddajúc veliteľstvo nad nimi grófovi Stahrembergovi; a Rabutínovi, veliteľovi sedmohradských posádok, naložil, aby svojmu nástupcovi barónovi Tige pomocné vojsko poslal, sám aby zúčastnil sa v poradách ohľadom ďalšieho vedenia vojny. Ale Rákóczy šiel krátko predtým do Sedmohradska, dal sa v Maroš-Vásárhelyi uviesť do kniežatstva, prisahal stavom, prijmúc i on od nich hold a prísahu vernosti.

Od Maroš-Vásárhelya zamýšľal tiahnuť proti Brašovu a ho zaujať. Ale tento zámer sa mu nevydaril, následkom čoho vrátil sa do Uhorska a ani nevidel viac Sedmohradska. Príčinou tohto rýchleho návratu bola okolnosť, že mnohým stoliciam boly ukrutnosti a zderstvá Rákóczyho kurucov neznesiteľné. Svojich privržencov potešoval síce tým, že Turek, Francúz, Švéd a Rus podoprú ho i vojskom i peňazmi, ale táto nádeja dokázala sa márnou, bo šťastie opustilo konfederátov zatým na všetkých stranách, naproti tomu pomery a okolnosti kráľove polepšily sa značne. Mnohí Uhrovia presvedčili sa totižto, že v bojoch za verejnú slobodu stanú sa žobrákmi, ba že už i krajina vyšla na mizinu. Mnohí umienili si tedy nebojovať s Rákóczym a jestliby sa on s kráľom pomeriť nechcel, že sa oni kráľovi poddajú. Po poradách s Bercsényim a s mnohými inými v Rožňave koncom roku 1706 a počiatkom 1707 umienil si svolať svojich privržencov do shromaždenia do Onodu tým cieľom, aby na náradu Ludvika XIV. tam vykonal detronisáciu domu Habsburgského, bo Ludvik osvedčil sa, že s konfederátmi umlúvi verejné spojenstvo len vtedy, keď sa od Rakúska odtrhnú. Cieľ Ludvikov bol jasný: Rákóczyho vohnať do rozlúteného, beznádejného boja s Rakúskom, aby mal na Rýne slobodnú ruku.

Niektoré stolice, menovite tie, v ktorých občania vojnou veľa trpeli, pracovaly na uskutočnení mieru veľmi rázne. To dokázaly i na shromaždení onodskom, 31. mája 1707 započatom. Vyslanci

Turčianskej stolice, Melchior Rakovský a Krištof Okolicsányi, podali hneď na počiatku shromaždeniu písomnú predlohu toho smyslu, aby sa konfederáti s kráľom pomerili, ponevádž v dosavádnej vojne, ktorú jednotlivci i tak len so sebeckými zámermi vedú, i zemania, i obecný ľud nesmierne mnoho trpia. Predloha bola na základe uzavretia Turčianskej stolice i s inými stolicami komunikovaného sostavená a podaná. Ale narobila mnoho zlej krvi. Bo poprední, exaltovaní náčelníci konfederátov: Bercsényi, Károlyi a bratia Ilosvayovci, natoľko rozzúrili sa, že Rakovského srúbali hneď v zasadnutí a Okolicsányiho dali hneď na druhý deň mečom kata odpraviť. Zatým shromaždenie vyhlásilo celú stolicu Turčiansku za hriešnu, vymazalo ju z počtu stolíc, dalo jej pečať polámať, zástavu roztrhať, hlavného župana a vyslancov turčianskych uväzniť. Po tomto krvavom akte nasledovalo jednomyseľným uzavretím vypovedané detronisovanie domu Habsburgského s dodatkom, že si konfederáti kráľa na najbližšom sneme vyvolia.

Podrobnosti dorúbania a odpravenia Rakovského a Okolicsányiho opisuje maďarský historik Anton Áldássy v 29. ročníku „Századok" z roku 1895 na strane 711 nasledovne: „Za Bercsényim zaťal Alexander Károlyi Rakovskému ostrím meča do hlavy. Ostatní, ktorí okolo nich stáli, tiež tasili meče a útočili na Turčanov. Títo utekeli zo šiatra, ale nemohli vyhnúť svojmu osudu. Rakovský klesnul v tolkej vzdialenosti, že by skalou dohodil, do neho bratia Ilosvayovci ešte niekoľko ráz zaťali. Kaplán Bercsényiho, ktorý sa k dorúbanému tým cieľom ponáhľal, aby ho útechy náboženstva účastným urobil, prišiel v pravý čas, zachytiac posledný vzdych umierajúceho. Ale neušetrili ani mŕtvolu: strhali s nej odev a nechali ju nahú, trávou zahádzanú do druhého dňa na tom istom mieste. Ťažko raneného Okolicsányiho uväznili francúzski vojaci kniežaťa a, odvedúc ho do šiatra, oddali ho opatere lekára. Tento neočakávaný krvavý výstup značne ochladil Rákóczyho, lebo on sám nemohol predvídať, že jeho slová zapríčinia takýto tragický obrat. Cieľom zamedzenia ďalšieho prelievania krvi vyslal svojich dvorských dôstojníkov zo šiatra, aby vojsko nenapadlo ostatných vyslancov turčianskych, z ktorých advokáta Alexandra Platthyho sám ochránil. Za tým navrhoval Bercsényi, aby boli všetci Turčania uväznení. Shromaždenie vyslalo tým cieľom Imra Révayho, syna hlavného župana Fraňa Révayho, s dvorskou jazdou do Turca, aby podozrivých zemänov zlapal. Imro Révay vyplnil svoju úlohu tak, že zlapal podozrivých zemänov a odviedol ich do Jágra, medzi nimi i svojho vlastného otca, hlavného župana Fraňa Révayho a hlavného vinníka, starého Pavla Okolicsányiho.

Na druhý deň, 7. júna, bolo verejné shromaždenie; pred otvorením tohto naložili katovi, aby nahú mŕtvolu Rakovského, ktorá ešte vždy v tábore ležala, odtiaľ odpratal. Kat ju priviazal za nohy volom, dal ju po zemi vláčiť a nechal ju za táborom vtákom za pokrm. Cieľom vyslúchnutia Okolicsányiho vyslaní poverenci Alexander Károlyi, Ondrej Pethes, Ďuro Gerhard a Štefan Soós referovali shromaždeniu, že Okolicsányi soznal, že prípis turčiansky

Rakovský písal, on, Okolicsányi, že ho len odpísal. Na otázku, prečo nebol prípis Rákóczymu doposlaný, odpovedal Okolicsányi, že o tej veci nič nezná. Shromaždenie, preslyšiac túto zprávu, vyniesło nad Okolicsányim ortiel smrti. Sentenciu exekvovali na ňom 9. júna brutálnym, dóžovským spôsobom: poneváč bol dorúbaný, vyniesli ho z tábora na dosah jedného výstrelu. Tu trhal kat s neho najprv mäso žeravými kliešťami a len potom stal ho sediaceho. Zatým uväznili ešte i Alexandra Platthyho a Gábora Benického, preto, že nechceli prijať exmissiu cieľom rozdelenia stolice Turčianskej medzi stolice súsedné.“ — Tak rozpráva Anton Áldássy, a síce na základe zápisiek očitého svedka Adama Péchyho, v kronike bardiovskej zvečnených.

Zaujímavé opisuje krvavé zasadnutie shromaždenia onodského i Ladislav Vetéssy z Kökényesdu, bývalý poslanec Rákóczyho na dvore parížskom a mníchovskom, tedy muž, ktorého Rákóczy do všetkých svojich tajností zasvätil. Vetéssy tvrdí v memorandume Eugenovi Savoyskému podanom, že krvavé zasadnutie s jeho všetkými podrobnosťami premyslel sám Rákóczy, o čom že Vetéssyho uvedomil s tým odôvodnením, že poneváč i Rákóczy, i Bercsényi dali Francúzsku slovo, že v Uhorsku interregnum vyhlásia a tento sľub pekným spôsobom uskutočniť nemôžu, musia ho tedy na stavoch násilím vynútiť. Tým cieľom že shromaždili v Onode väčšie vojsko, ako udávali, preto, aby cisárskemu generálovi Rabutinovi návrat do Sedmohradska zamedzili, v skutočnosti ale z tej príčiny, aby stavy k prijatiu detronisácie terrorom donútili.

Prípis turčiansky prišiel im práve vhod; rozhodli sa tedy, že ho upotrebia k vykonaniu svojho zámeru. Aby záležitosť aký-taký náter spravedlivosti dostala, navrhoval Rákóczy zákonité zakročenie. Ale náruživý Bercsényi nahovoril ho, aby odstúpil od tohto predsavzatia, poneváč by takýmto spôsobom nebolo možné Turčanov odsúdiť. Vykonanie zámeru vzal tedy Bercsényi na seba, zasvätiac do neho len Károlyiho, bez toho, že by mu bol zjavil jeho konečný cieľ, vyhlásenie detronisácie. Vojsko francúzske sprisahali, že obdržané rozkazy prevedie náležite.

K vykonaniu zámeru vybrali si troch Ilosvayovcov, ktorých Rákóczy na to i sprisahal. Signál určili nasledovne: Rákóczy v zasadnutí opíše smutný stav konfederátov, prejde na zradu, složí moc na shromaždení sečianskom obdržanú do rúk stavov a chystá sa odísť; Bercsényi volá o pomstu a chytí sa šable; vojsko dostane signál výstrelom z pištoľky, ktorú Ján Ilosvay vypáli, ale len vtedy, keď Rákóczy zo šiatra vyjde, a jestli by shromaždenie krvavú exekúciu vykonať nechcelo. Okolnosť, že Rákóczy zasvätil do zámeru i svojho hofmajstra Otlíka, ačpráve len zaobalene, kážuc mu batožinu prichystať, bo že v najbližšom zasadnutí stane sa niečo takého, nad čím celý svet úžasne, zapríčinila, že zámer bol 6. júna vykonaný. V predvečer zasadnutia nabili delá kartáčmi, namierac ich na hlavný šiator, v ktorom zasadnutia vydržiavali. Vykonanie krvavých skutkov opisuje i Vetéssy tak, ako Áldássy.

K. Thaly vyhlasuje zprávu Vetéssyho za tendenčnú, lživú,

zlostnú, udajne preto, bo Vetéssy hneval sa na Rákóczyho za to, že ho tento pre nezúčtovanie sverených mu peňazí pohladával a ho i mandátov pozbavil. No Vetéssy bol dobrým duchom Rákóczyho, vystríhajúc tohto v dopisoch z Paríža ustavične, aby sa nedal Ludvikovi XIV. omámiť, ktorý Rákóczyho len za slepý nástroj upotrebuje, a radiac mu, aby sa s dynastiou pomeril, poneváč pomocou Ludvikovou ničoho nedosiahne.

Je isté, že by jedno slovo Rákóczyho bolo dostačovalo zachrániť Rakovského a Okolicsányiho; no on nielen že ich neochránil, ale súhlasil i s tým, aby Okolicsányiho opísaným zverským spôsobom odpravili.

V svojich, pozdejšie písaných rozpomienkach Rákóczy tvrdí síce, že z obavy, aby svet nemyslel, že nezákonitá, justičná vražda onodská bola úmyselne tým cieľom vykonaná, aby zostrašené stavy donútil vypovedať detronisáciu, v najbližšom zasadnutí navrhoval v takýchto okolnostiach nevyniesť uzavretia detronisačného. Ale tomuto tvrdeniu odporujú udalosti onodské: Rákóczy prišiel do Onodu s nádherou a ceremoniálnosťou kráľovskou, s vojenským sborom 6000 mužov počitujúcim; otázku odpadnutia od Rakúska sám tak nastolil, že dal prečítať odkaz Ludvika XIV., v ktorom tento uvedomil stavy, že s poddanými inej mocnosti smluvy uzavierať nemôže, aby sa tedy skôr osamostatnily. On bol by mohol svojím slovom zamedziť vypovedanie detronisácie; ale to nebolo jeho vôľou; ba naopak, on prijal hneď i vykonávanie kráľovskej moci.

Proti uzavretiam shromaždenia onodského protestoval najprv palatín Esterházy a o 8 rokov pozdejšie snem prešporský (1715), vyhlásiac 32. článkom zákona uzavretia „konventikulumu“ onodského za neplatné a Rákóczyho za rebella.

Hlavnou, udajnou vinou Rakovského a Okolicsányiho bolo to, že prípis turčiansky sostavili vraj sami na svoju päsť a že o ňom Turčianska stolica ani nevedela. Ale toto tvrdenie dokázalo sa nepravdivým. V priebehu vyšetrovania proti ostatným Turčanom bolo dokázano, že prípis turčiansky bol v dvoch stoličných kongregáciach pojednávaný, v ktorých sám hlavný župan Fraňo Révay zasedal, následkom čoho ho v Onode i hlavného županstva pozbavili.

Ale i zasadnutie v Onode dňa 14. júna vydržiavané dalo Turčanom za pravdu, ktorí v svojom prípise tvrdili, že pri bezúčelnom vedení povstania celá krajina zahynie. Stavy predniesly totižto v tomto zasadnutí nasledujúce gravamina:

1) Veľký je nedostatok soli a železa a alebo ich niet, alebo žiadajú za ne tak vysokú cenu, že obyvateľstvo prinútené je chlieb a jedlo bez soli jesť a železa nemá ani na pluhy. 2) Každý stav pozdvihol ťažké žaloby na stav vojenský. Mnohopočetné nadužívania a výstupky jeho zapríčiňujú krajine tak veľké škody, že jej záhuba hrozí. Veci už natoľko prišly, že výstroj jedného jazdca stojí 100 zlatých. 3) Nadužívania množia sa; stáva sa, že vojakov prepúšťajú len preto, aby miesto nich iných vymáhali, alebo im odoberajú šaty, žiadajúc nové, a vzdor odkúpky v peniazoch žiadajú vystanovenie vojakov. Stavy žiadajú tedy, aby tieto nadužívania odstránené

boly a aby i páni a zemänia znášali verejné ťarchy. 4) Stavy žiadajú poriadky porobiť i ohľadom dodávania šatstva, stravy a krmu; o týchto poriadkoch treba stolice uvedomiť, aby znaly, čoho sa držať. 5) Žiadajú zamedziť nadužívania pri inkassovaní a administrovaní krajinských dôchodkov a lepšie zachádzanie s nimi.

Kráľ Jozef porobil roku 1707 vojenské prípravy premôcť už i tak cele vyčerpaného Rákóczyho, ale na snem do Prešporka svolaný kázal povolať i Rákóczyho, ktorý na toto povolanie odpovedal hrozbami vysokomyselnými. Aby svojim hrozbám i dôrazu dodal, poslal jeden oddiel svojho vojska ku Prešporku snem rozdurit, druhý Moravu pustošiť. Ale rakúsky generál Heister dohonil Rákóczyho 23. augusta pri Trenčíne a po krátkej bitke, v ktorej ranený bol i Rákóczy, rozprášil celú vojenskú silu jeho. Tým boly nádeje Rákóczyho navždy zmarené.

Rákóczy mal úmysel pred bitkou trenčianskou do Sliezska tiahnuť, spojiť sa tam s vojskom bavorským. Ale pri Trenčíne padlo z jeho vojska 1000 mužov a ostatné rozišlo sa; vojsko kráľovské zaujalo hneď zatým baňské mestá. Ponevač Rákóczyho peňažné prostriedky z týchto pochodily, utratiac ich, nemal na platenie vojska potrebných peňazí; ba i korisť minula sa. Dal síce medené, „libertášmi“ zvané turáky raziť, ale ponevač ich obecenstvo neprijímalo, zaviazla jeho záležitosť cele.

III.

Ztrata trenčianska odlúdila Rákóczymu viacerých významných ľudí, medzi nimi i „brigadieroša“ Ladislava Ocskayho, ktorý s 900 jazdcami prešiel na stranu kráľovskú. To isté chcel i generál Bezerédj urobiť, ktorý si tým cieľom i s Jánom Pálffym dopisoval. Prezradeného Bezerédjho dal Rákóczy v Potoku uväzniť a stať. Ale táto ukrutnosť zle poslúžila Rákóczymu: nezastrašila nikoho a narobila mu mnoho nepriateľov. I Andrássy prešiel s 1300 mužmi ku kráľovským.

Rákóczy utiahol sa po porážke trenčianskej do Jágra, pomáhať si diplomaciou. Agenta Štefana Dobosiho poslal do Berlína ku kráľovi pruskému, aby tam pomocou Daniela Jablonského, vnuka Komenského, v tom čase dvorného kazateľa, na tom pracoval, aby sa alliancia medzi Rakúskom, Anglickom, Hollandskom a Francúzskom rozišla a aby osamelý kráľ Jozef tým snadnejšie mohol byť napadnutý a premožený. Synovi kráľa pruského ponúkol i trón uhorský; ale kráľ pruský bol v tom čase priateľom domu Habsburgského a tak odmrštil tento návrh rozhodne. Hlavným cieľom exmissie Dobosiho bolo vlastne vykonať osamostatnenie kniežatstva sedmohradského pomocou pruskou tak, aby v ňom rodina Rákóczyho dedične panovala.

Návrhy Rákóczyho boly v Berlíne zavrhnuté a arcibiskup ostrihomský vydal kňazstvu katolíckemu rozkaz, aby Rákóczyho hneď opustilo, ináče že bude fár pozbavené a z naloženia pápeža do kliatby dané. Kňazia katolícki poslúchli a hneď opustili Rákóczyho.

Víťazstvo Petra Veľkého nad Karlom XII. pri Poltave 27. júna 1709 dodalo Rákóczymu dôveru ku kombináciam novým, smelým, a to tým viac, poneváč Ludvik XIV. jeho vymenoval za sprostredkovateľa mieru medzi Petrom a Karlom. Ale tento nechcel svoj osud nešťastnému Rákóczymu sveriť, a Peter mrzel sa za to, že z bitky poltavskej utieknuvších Švédov najal si Rákóczy a vzdor reklamáciam Petrovým neprepustil ich. Rákóczy chcel pritom všetkom mier medzi nimi sprostredkovať. Tým cieľom vyslal do Benderu ku Karlovi Petra Rádaya, ku Petrovi Alexandra Nedeckého, avšak jeho intervencie neprijal ani jeden z panovníkov.

Medzitým Rákóczyho záležitosti v Uhorsku vzaly veľmi nepriaznivý obrat. Generál Heister zaujal Simontornyu, Vesprím a Sümeg, očistiac od kurucov Horvatsko a Horné Uhorsko; Levoča poddala sa; Spišský hrad zaujali kráľovskí. Okolnosti tieto zapríčinily medzi kurucmi nevoľu, zvlášte keď Rákóczy 22. januára 1710 i bitku pri Romhányi prehral, tu okrem 2000 mužov všetko vojsko, všetky zástavy utratil. Zajal síce tu odvážlivého Ladislava Ocskayho, dajúc ho mečom kata odpraviť, ale tým sa jeho položenie nepolepšilo.

Rákóczyho opustilo šťastie už v bitke pri Trenčíne; zatým kapitulovaly Nové Zámky, Satmár, Jáger, Soľník a Prešov, zčiastky po obliehaní, zčiastky dobrovoľným poddaním sa, čo v smýšľaní konfederátov veľkú premenu zapríčinilo, bo i Peter Andrássy prešiel na stranu kráľovskú s 1300 vojakmi. Vidiac bezúspešnosť ďalšieho bojovania, rozhodol sa konečne i Alexander Károlyi hľadať zblíženie s kráľovskými. Požiadal Jura Komáromyho, rychtára a podžupana debrecínskeho, aby skrze Jána Pálffyho i jemu i Rákóczymu vykonal milosť. Rákóczy nič neznal o tomto vyjednávaní, preto Pálffy vypovedal zrejme, že ohľadom Rákóczyho nemá úpravy, ale že i v jeho záujme vykoná všetko možné. Károlyi uvedomil o tom Rákóczyho, ktorý však, mysliac, že mu kráľ neodpustí, hľadal odpomoženie zase len v zahraničí. Najprv prosil o podporu Annu, anglickú kráľovnu, a to listom v Szerencsi 26. augusta 1710 písaným; pozdejšie požiadal i hollandských povereníkov o sprostredkovanie. Keď mu však na um prišlo, ako vysokomyselne odmrštil predtým ponuknuté mu sprostredkovanie týchto poslancov, naložil potajomne Károlyimu dozvedieť sa u kráľovského povereníka Jána Pálffyho, čo by mohol od kráľa pre seba očakávať? Ale Pálffy uvedomil už predtým Károlyiho, že Rákóczy kniežatstva sedmohradského neobdrží, že o vojenské prímerie darmo sa uchádza, svolanie snemu nadarmo žiada, bo že z toho všetkého nič nedocieli. Ale jestli spojenie so zahraničnými mocnosťami pretrhne a kráľa odprosí, môže očakávať nielen odpustenie, ale aj prinavrátenie svojich majetkov.

Károlyi dlho rozmýšľal o tom, čo má urobiť, konečne vybral sa k Rákóczymu na Munkáč, rozvedúc mu tam všetko. Rákóczymu nepozdalo sa zvlášte to, že by mal stratiť Sedmohradsko, jediný cieľ všetkých svojich túžob a námah, že Pálffy zachodí s ním ako s osobou súkromnou, kdežto on považoval sa za vyvolené knieža Sedmohradska. Pálffy odpovedal na námietky Rákóczyho, zo svojho debrecínskeho tábora, že čas míňa sa, že pomoc francúzsku darmo

čaká, ponevač Francúzi už sami nemajú prostriedkov a preto želajú si mier. Jestli tedy teraz ponuknutej mu milosti neprijme, že jej neskoršie neobdrží.

Král Jozef dal pritom všetkom Jánovi Pálffymu počiatkom roku 1711 plnú moc vyjednávať s konfederátmi, sľubujúc Rákóczymu milosť úplnú, jestli Košice a Munkáč oddá, královi úplnú vernosť sľúbi a zachová. Károlyi veril, že Rákóczyho na toto všetko nahovoriť nebude možno, no mal nádeju, že královi aspoň list s prosbou o odpustenie napíše.

Koncom januára 1711 Rákóczy sišiel sa s Pálffym v sabolčskej dedinke Vaja a následkom dohovoru napísal z Munkáča královi list, ktorý Pálffymu do Debrecína kroz svojho adjutanta Adama Mariássyho odoslal. Ale on neospravedlňoval sa v ňom, ba svoje dosavádne dejstvovanie považoval za zákonité; Pálffy upozornil ho tedy, že list odoslal síce do Viedne, ale neúfa, že by žiadosti v ňom vyslovené vyplnené boly, ponevač niet v ňom ani povinnej úcty, ani potrebnej obozretnosti a taktičnosti.

Rákóczy povolal svojich uhorských a sedmohradských radcov ešte pred obdržaním Pálffyho zprávy na poradu do Šalánku, na ktorej predniesol, že král chce s ním skrze Jána Pálffyho vyjednávať. Radcovia boli tej mienky, že od bodov trnavských upustiť nemožno, a keď sa Rákóczy osvedčil, že v záujme pokoja hotový je zrieť sa i kniežatstva sedmohradského, vypovedali povereníci sedmohradskí, že s tým nesúhlasia. Toto obodrenie dodalo Rákóczymu toľkej sily a smelosti, že Pálffymu odpovedal ešte zo Šalánku 11. februára s veľkým sebavedomím v tom smysle, aby nik nežiadal od neho, že by sám seba rebellom pomenoval a že bez súhlasu konfederátov nemožno mu kapitulovať.

Naproti tomu uhorskí konfederáti boli o beznádejnom položení Rákóczyho sami najlepšie presvedčení, čo tým dosvedčili, že mu radili do Polska odísť.

Rákóczy poslúchol, odišiel do Polska v tej nádeji, že Francúzsko uzavre s Ruskom smluvu, že vráti sa o krátky čas s výdatnou pomocou ruskou, bo takýmito nádejami naplnily ho sľuby Bercsényiho a Dolgorukého, veľmoža ruského. Rákóczy uvedomil o tom Károlyiho z Dolnej Verecky, oddajúc mu veliteľstvo nad svojimi vojskami a dajúc mu úpravu, aby s Pálffym i ďalej vyjednával. Odíduc z Uhorska zastavil sa ešte v Skolí a v Stryji, kde čakal na výsledok vyjednávania s Pálffym. Dňa 9. marca bol už vo Lvove, zkadiaľ uistil Károlyiho, že sa o krátky čas vráti.

Odchod Rákóczyho považovali jeho privrženci za útek, preto i oni pomýšľali na kapituláciu. Sám Károlyi už 14. marca 1711 složil do rúk Pálffyho prísahu vernosti. Pálffy písal ešte v ten istý deň Rákóczymu z Debrecína, že ho král omilostí, že mu všetky majetky a hodnosti prinavráti, jestli mu prísahu vernosti složí, svoje vojsko rozpustí a pevnosti oddá; a jestli by mal ešte nejaké obavy, tie rozptýlia informácie Károlyimu dané.

Károlyi našiel Rákóczyho v Stryji; s ním boli Bercsényi, Forgách a Esterházy. Rákóczy s ich porozumením požiadal Pálffyho,

aby niektoré body podmienok určitejšie povedal. Pri tejto príležitosti traja pripomenutí generáli nahovárali Rákóczyho, aby Károlyiho uväznil, čo však neurobil. Na základe dohovoru Rákóczy skrze Károlyiho vyzval konfederátov, aby sa v Huste sišli, kam vraj i on príde a s nimi dôležité záležitosti vybaví.

Rákóczy nepovažoval odpoveď Pálffymu skrze Károlyiho zaslanú za dostatočnú, preto už 4. apríla poslal zo Stryju k Pálffymu svojho povereníka Pavla Rádayho s úpravou, aby mu Pálffy takú správu poslal, z ktorej by jasne videl intencie kráľove. Ale toto poslanie prišlo už pozde. Nechcejúc marit čas s ďalšími, bezúčelnými vyjednávaniami, obrátil sa Pálffy bezprostredne na konfederátov, urobiac im nasledujúci návrh: Rákóczy obdrží milosť, svoje majetky a hodnosti, jestli složí prísahu vernosti do 27. apríla; omilostenie obdržia aj veľmoži a dôstojníci; vdovám a sirotám snem prisúdi ich právo; emigranti obdržia milosť, jestli sa vo vyznačenom čase vrátia; i Sedmohradčania obdržia milosť, jestli sa u generála Steinvilla hlásia. Kráľ sľubuje sväto-sväte, že práva a slobody krajiny zachová nenarušene.

Károlyi chcel s týmto návrhom osobne ísť k Rákóczymu, prv ako by ho vyhlásili, ale shromaždení konfederáti nepustili ho, žiadajúc, aby ostal medzi nimi a aby im konečnú odpoveď Pálffyho vyhlásil. Súčasne vyvolili si aj poslov k Rákóczymu, ktorí by mu ich smýšľanie tlumočili a ho k návratu do vlasti nahovorili. Jestli by však naskrze nechcel prijať podmienky Pálffyho, v tom páde aby ich oslobodil prísahy vernosti. Károlyi oznámil všetko toto Rákóczymu popredku, ospravedlňujúc sa a prosiac ho, aby sa do vlasti navrátil.

Rákóczy odpovedal stavom z Kukizovej 18. apríla a to s veľkou nevoľou a náruživosťou, obviňujúc menovite Károlyiho, že sa opovážil schôdzku skrze neho do Hustu svolanú preložiť do Satmáru. Aj to, že neprišiel do shromaždenia stavov, odôvodnil premenou miesta, ktoré vraj v hrtane nepriateľa leží. Týmto činom chcel proti Károlyimu nenávisť konfederátov roznietiť a nahovoriť ich, aby neprijali proposície Pálffyho, vyhlásiac ich za klamnisté a nebezpečné. Ale jeho výstrahy a vyhrážky boly bezvýsledné, bo konfederáti osvedčili sa 28. apríla, že prijímajú proposície kráľove, pošažne Pálffyho.

Tieto, 29. apríla slávnostne a verejne publikované proposície boly do uhorského zákonníka pod názvom „komposícia satmárska“ ako zákon inartikulované. Konfederované stavy složily na ne prísahu už 1. mája.

Pálffy ponáhľal sa dielo mieru už i z tej príčiny čím skôr zavŕšiť, bo kráľ Jozef bol na drobnice ťažko chorý a na ozdravenie nebolo výhľadov. Umrel dňa 17. apríla. Pálffy zatajoval jeho smrť dovtedy, kým matka Jozefova Eleonora Magdalena menom svojho syna Karla III. potvrdila ich dňa 26. mája. Len potom oznámil smrť Jozefovu. Hneď zatým kapitulovaly Košice, Munkáč a iné pevnosti a v krajine nastal všeobecný pokoj.

O komposícii satmárskej uvedomený Rákóczy odišiel s Bercsé-

nyim, Csákym a Esterházym najprv do Gdanska, potom do Anglicka, osadiac sa s nimi konečne v Paríži. Keď mocnosti európejské roku 1713 mier utrechtský umluvily, namáhal sa, aby v ňom i jeho záležitosť riešily. Ale toho nemohol docieliť, bo v tom čase jeho akcia už nebola Ludvikovi potrebná. Francúzsky dvor dal i jemu, i jeho druhom značnú pensiu, z ktorej žili v Paríži do roku 1717. Odtiaľ povolal Rákóczyho kráľ španielsky Filip V. na náradu svojho ministra, kardinála Alberoniho, do Španielska, vykonať spojenstvo medzi Španielskom a Tureckom. Rákóczy odcestoval do Carihradu s týmto zámerom, kde ho sultán Achmed III. slávnostne prijal a i jemu, i jeho druhom veľkú pensiu povolil. Medzitým Rakúsko a Turecko umluvily mier požarevacký, na základe ktorého jedna čiastka Srbska a Romanie pripadla Karlovi III. Na žiadosť Rakúska vláda turecká internovala Rákóczyho ďaleko od hraníc uhorských, do Rodostova.

Po smrti kráľa polského Augusta II. r. 1733 povstaly v Európe nové komplikácie, ktoré Rákóczy namáhal sa v svoj prospech vykoristiť. Ale nebol v stave vládu tureckú naklonić, aby Rakúsku vojnu vypovedala. Keď ho tedy i táto posledná nádej oklamala, umrel od žiaľu v Rodostove roku 1735.

V svojom, 27. októbra 1732 písanom testamente spomína Rákóczy len jedného syna Jura, ktorého kniežaťom Makovice menuje. Ale on mal dvoch synov, Jura a Jozefa, ktorých po komposícii satmárskej vláda viedeňská vo Viedni internovala, potom o krátky čas prepustila. Jur býval pod menom Šarišského grófa v Paríži, navštívil si otca v Rodostove, ale Rákóczyho sekretár Kliment Mikeš píše o ňom, že pre svoj výstupný život narobil otcovi mnoho žiaľu a z Rodostova odišiel s otcom celé rozpadnutý. Druhý syn Jozef šiel roku 1736 do Carihradu, kde ho sultán za kniežа Sedmohradska vymenoval. On oproboval Sedmohradsko pomocou tureckou zaujať, ale nešťastne, bo bol zatlačený. Neskoršie dal ho pápež Kliment do kliatby. Umrel na suchoty 10. novembra 1738 na Čiernej Vode v Bulharsku. S ním vymrela táto vetev Rákoczovcov po meči; po praslici žije v rodine Windischgrätzovcov. „Zlý duch“ Rákóczyho, gróf Mikuláš Bercsényi, umrel v Rodostove 6. novembra 1725 v hroznych mukách: mäso za živa hnilo na ňom, ktoré srezávali s neho v kusoch, tak že v trapiech ako lev reval. Po smrti Klimenta Mikeša rozišla sa družina Rákóczyho.

IV.

Povstanie Rákóczyho strhlo so sebou i zemänov Slovenska, ktorí v ňom za výsadu nedaňovania a za obhájenie svojho exemtného postavenia bojovali. Absolutistickými inštitúciami Leopoldovými bola avitická konštitúcia Uhorska, vlastne výhoda zemänov neplatiť daň, neznášať tarchy, silne napadnutá a otrasená. Zemäni nechceli i na nich vypísané priame a nepriame dane platiť, naproti tomu panštinou a dežmami obťažený ľud, čopriam by to bol i chcel, nemajúc prameňov dôchodku, nebol v stave tie tarchy znášať, ktoré na ňom ustavičné vojny a štátny aparát vyžadovaly. V obrane záujmov štátu

musel Leopold odaniť i zemänov, pravda, i tu neodanil dôchodok z osobnej práce zemänov, bo takej nebolo, ale zase len mozole a prácu poddaných.

V svojich prvých počiatkoch malo povstanie Rákócovské náter socialistický. Sedliaci Zemplínskej, Bereżskej, Ugočskej a Marmarošskej stolice oborili sa najprv na zemianske dvory kráľovi verných pánov, pustošiac a ničiac ich z nenávisti triednej. Keď sedliackych povstalcov Alexander Károlyi pomocou zemänov a cisárskych švaliżerov pri Dolhe rozprášil, všeobecne sa myslelo, že potlačená je vzbura sedliacka; zemänia chovali sa preto k povstaniu Rákóczyho na počiatku chladne a pripojili sa mu len vtedy, keď vyhlásil, že ide bojovať za ústavu stavovskú, to jest, za stavovské výsady zemänov, ačpráve na zástavách Rákóczyho skvejúce sa heslo „pro libertate“ akúkoľvek slobodu, tedy politickú, náboženskú a sociálnu rozumeť dopúšťalo.

Ale politickým činiteľom bol len zemän; moc bola len v jeho rukách, bo i s osobnou slobodou svojho poddaného nakladal ľubovoľne. Aby tedy svojmu zámeru, stať sa kniežaťom Sedmohradska, získal zemänov, vyhlásil, že bojuje za reštitúciu práv zemianskych, bo dľa onodobných názorov ústava krajiny bola súhrnom práv zemianskych, to jest, že zemän požíval výsadu neplatiť daň, zastávať úrady a z mozoľov ľudu viesť život záhalčivý a hýrivý. Potom už i drobný zemänia hrnuli sa pod jeho zástavy.

Bojovať „pro libertate“ znamenalo tedy reštaurovať nadpráva zemänov nad nešťastnými nevoľníkmi a otročiť ich ďalej. V svojom francúzskom pamätnom spise Rákóczy pripomína, že ľud maďarský netrpel útisky chladnokrvne, ale ľud slovenský a ruský znášal vraj otročenie s tupou resignáciou. Ani v tomto nemožno s ním súhlasiť, bo i zboj povestného Jánošíka, Jura Janošiaka, ktorý sužovaných sedliakov proti pánom bránil práve v tejto dobe, od roku 1700—1713, je zrejmým výrazom nielen útrap, ale i nevole ľudu slovenského nad jeho otročením. A že Jánošík nie vždy a nie všade bol obyčajným lupičom a zbojníkom, že v jeho charaktere mnoho pekného, že sužovaných slovenských sedliakov miloval, chudobným študujúcim „kompanom“ dobročinnosť preukazoval, toho dôkazom je jeho meranie súkna „od buka do buka“, zvečnené v tomto porekadle. Zemänia liptovskí, poneváč ich bičoval, dali ho 23. marca 1713 ako obyčajného vraha-zbojníka za rebro obesiť. „Sit verbo venia,“ roku 1848 stavali v Liptove i najideálnejším, najčistejším, najšlachetnejším národovcom slovenským šibenice, a to len preto, že sa opovážili v Liptovskom Sv. Mikuláši kongress vydržiavať a na ňom cestou verejnej peticie národnú rovnoprávnosť žiadať. Poetická fantásia ľudu slovenského zvečnila mnohé pekné skutky Jánošíkove; ona považuje ho za spravedlivého mstiteľa tých mnohých krívd, ktorými zemänia ľud slovenský sužovali, a slovenský básnik Ján Botto neprepnul veľmi básnickú strunu, keď v elegickej apoteose Jánošíka dáva mu do úst slová, obsahujúce nielen hlboký bôľ nad strašným otročením ľudu, ale i slová útechy a krajšej budúcnosti.

K biedam politickým a sociálnym národa slovenského pridružily sa ešte i náboženské. Osud, zaplatiť svoje náboženské presvedčenie životom, galejami, vyhnanstvom a stratou majetku potkal v prvom rade tých slovenských mužov, ev. kňazov, ktorí boli i literárne činní. Takými boli Pilárik, Horčička, Kalinka, Masník a Daniel Krman. Avšak aj ich účinkovanie bolo len „kvapkou v mori", bolo v prvom rade spisom nábožensko-polemickým venované a tak nemohlo prispeť k rozvoju národného povedomia na Slovensku, keďže massy ľudu slovenského pod jarmom telesného poddanstva úpely. Sedliak, nevládnuc ani svojím životom, ani majetkom, nemohol ani len na budúcnosť svojich dietok vplývať. V desných okolnostiach, keď príslušníci národa slovenského ani len osobne neboli slobodní, nebol rozvoj národného ducha ani možný. Kresťanské zásady o rovnosti všetkých ľudí absolutne nič neplatily v praxi, keď vec týkala sa ľudu poddaného.

Otázky rovnosti nedotkly sa ani najvypuklejšie slovenské postavy povstania Rákóczyho, akými v sbore evanjelických kňazov boli dvaja veľmi nadaní a pracovití, Matej Bél a Daniel Krman. Pravda, Bél stal sa pozdejšie nielen v otázkach konfessionálnych a politických, ale i v literárnych opatrným diplomatom, kdežto Krman vynikal i osobnou neoblomnosťou i agitačnou bystrotou. „Búrlivý život Krmanov je opravdivou episodou časových dejín," hovorí o ňom primerane Jaroslav Vlček; žiaľbohu, venoval ho takmer len náboženskej agitácii. Z významných distich jeho: „Chvála budiž tobě, náš předobrý Bože, z tak velikého dobrodiní, že neklesl náš i do konce jazyk, náš jazyk obzvláštný, starodávný dosti, slovanský," v ktorých tedy svoje slovanské povedomie na podiv jasne hlása, dalo by sa zatvárať a bolo by k očakávaniu, že muž tak silného národného povedomia a takej smelosti — veď slovenskou kázňou vysviecal Rákóczovské zástavy v Žiline — bude hľadať i spôsoby, tomu kmenu, z ktorého pochodil, tej reči, ktorú tolme oslavoval, príslušnú, možnú platnosť získať. Ale Krman takéto pole účinkovania nehľadal, prácu budenia národa nekonal a svoje výtečné sily vynakladal na škodlivú náboženskú polemiu. Jeho polemia s Dubnicaym, katolíckym farárom teplianskym, je zjavom priamo zarmucujúcim. Pre rozdiely konfessionálne škubali sa synovia jedného národa tak nešetrne, ako čoby z ich sŕdc láska kresťanská cele bola vyhasla. Na dva konfessionálne tábory rozdelený, náboženskou nenávisťou mýlený, k tomu i telesne poddaný národ slovenský nemohol zasahovať do dejov Uhorska ako činiteľ. Krman bol hrdinom viery, podporujúc Rákóczyho preto, že od neho očakával uskutočnenie rovnoprávnosti náboženskej. V tom bol tedy Komenskému podobným. Ale sklamal sa i on. I tento Rákóczy bol vypočítavým, špekulatívnym diplomatom, ktorému počtom a majetkom silní uhorskí evanjelici len na to dobrí boli, aby ho podporovali o politickom zámere, prevziať a podržať dedictvo otcov, kniežatstvo sedmohradské. Len preto choval sa na oko tak, ako by bol podporovateľom rovnoprávnosti náboženskej. Keby Krman bol videl Rákóczyho v Gros-Blois,

tickou prísnosťou a podrobnosťou vykonáva obrady a modlitby katolícke, bol by sa presvedčil, že nebol obhajcom evanjelikov z presvedčenia.

Na bedlivého pozorovateľa robia skutky Krmanove ten dojem, ako pozorovanie toho, keď terajší uhorskí maďaronskí ev. kňazia dávajú sa evanjelickým pánom za povlekonosičov, nespozorujúc, že i títo považujú cirkev evanjelickú len za gradus ad Parnassum, za nástroj veľadenia ich politickej moci a slávy.

Na dedine.

Napísal *Ondrej Kalina*.

1.

Minuly Vianoce i Nový rok. Striebrovlasá, kosti prenikajúca zima stala na polocestí; v dedine začala sa koleda: a náš priateľ Bohuš ešte vždy väzí v jednotvárnej samote dedinskej, nepomýšľajúc na to, že by už bol čas vyletieť z toho tichého, celým svetom zapomenutého hniezdočka a brať sa za svojím povolaním!

Je tomu drahne času, čo prišiel k strýcovi sem na faru: vtedy kvitly žitá a drozd už len ojedinelé krátke hvizdy vyrážal zo svojho zvonného hrdla, keď sa viezol na strýcovom voze zelenavým údolím do dedinky, kde hodlal odčiňovať hriechy žiakovské. Lebo v roku školskom žil trochu pestre, holdoval Musam i Bacchusovi, tak že mu neostávalo času na učenie, a zkúšky poskladať premeškal. Otec, dozvediac sa, na čom je syn, prestal mu posielať peniaze; a Bohuš, potrápiac sa za čas, uznal konečne za najlepšie vydať sa na cestu k strýcovi a pozdržať sa u neho tak dlho, kým sa nepripraví na zkúšku: keď sa otec presvedčí o jeho vážnom úmysle a spatrí výsledok, nepochyboval o tom, že sa opäť udobrí.

Ačkoľvek však takto rozšafne si on vec rozmyslel a potešil sa, keď znovu narovnal svojho zviklaného ducha, predsa nie bez tiesne blížil sa k zátišiu fary dedinskej; a v tej nálade príroda i ľudia zdali sa mu tak neobyčajnými, jako nikdy predtým. „Ach,“ myslel si Bohuš, „bude to sladký odpočinok na ňádrach voňavej prírody, v zátiší a hluchej samote, keď nastane večer a bledolíci mesiac mdlým striebrom poleje polia i hory súmračné. To bude balsam na uštvané srdce!“

Od tých čias minulo pol roka. Pilnosť v práci a šťipľavá zima osviežily ducha Bohušovho. Nakonec jeho pilnosť v učení pomaly začala už i ochabovať, nemajúc dosť zovňajšieho podnetu: a razom srdce jeho na dobro sa zmiatlo, opojac sa kúzlom dedinskej krásky.

Prijdúc jednu nedeľu po odpoludňajších službách Božích z kostola domov, vzal knihu do ruky a sadol do pohovky, chcejúc pohrúžiť sa do jemných zákutí vedeckých rozborov. Ale sotva začal čítať, v duchu ocitnul sa znovu v priestrannom chráme, z nehož

vyšiel pred chvíľou. Pred jeho zrakmi stojí zástup sviatočne oblečených dievčat s rumennými líčami, u samého zábradlia, ktoré predeľuje svätyňu od lode chrámovej. Namastené vlasy ich lesknú sa a splývajú vo vrkočoch s pestrými stužkami dolu chrbty. Dievčatá hľadia nábožne do svojich modlitebných knižočiek, ale mnohej zrak občas všetečne zabehne stranou do panskej lavice vo svätyni, kde sedí rychtár obce, kostolník a Bohuš; a pohľad jej zachytí sa o pohľad Bohušov. Dievčatá, kľačiace v prvom rade, úzkostlive vzpierajú sa plecami družku o družku, aby neboly zatlačené do zadu. Keď následkom nespokojnejšej krvi niektorej z nich rozkolíšu sa tesne o seba opierajúce sa ich telá, tu potom splašene samy sa ohliadajú po nezbednici, od ktorej vyšiel náraz k tomu vlneniu živých vôd: ale v tom samom okamžiku už povstáva z panskej lavice kostolník, kráča k nim, nasupene, popadne za plece najvšetečnejšiu a zastrčí ju do zadu. Polohlasne vypliesni všetky; a vážnosť, slušiaca k službám Božím, je opäť obnovená. Bohuš pritom tichým, sotva znateľným úsmevom prejavuje svoj súcit onej, ktorú zasiahlo úradné rameno kostolníkovo.

Oko jeho však najmä k jednej zabieha s rozkošou. Kľačí obyčajne uprostred zábradlia, ešte s jednou, podobne krásnou družkou, jako ona sama. Oči má veliké a čierne, jako trnky, s utajeným svitom šelmovstva; čistý jemný obličaj, s ružami na lícach, vrúbený je lesklou čerňou hladko pričesaných vlasov; postavy je štíhlej, hybkej. Keď ju Bohuš uzrel prvý raz, hneď mu padla do oka: a dnes v kostole zraky jeho v zapomenutí nápadne dlho spočinuly na nej, jako by sladké opojenie ssaly z nej. Potom i ona obrátila k nemu oči: snáď ucítila na svojom tele jeho pohľad, ktorý ju žihal plameňom. Ale zapáliac sa, rýchle ponorila zraky svoje do knižočky a modlila sa ďalej. Tie láskavé pohľady, ktoré už častejšie vysielali k sebe navzájom, nesnášaly sa s posvätnosťou chrámu.

Bohuš zrazu povstal s pohovky: a jako hus strasie vodu s bielych krýdel, vystúpiac na zelený breh rybníka, tak zapudzoval od seba svodné dumy. — „Dnes mi učenie jakosi nejde," riekol, a položiac knihu na stôl, prešiel do izby strýčkovej. Tam prišla mu z kuchyne v ústrety stará gazdina, ktorá povedala mu vec známu: že totiž veleb ný pán chodí po kolede. Dnes započal, ale za jednu nedeľu neobíde celú dedinu; zvýši mu i na budúce. A to hovorí s takým krikom, že ju počuť v dedine.

„Čo na tom zlého?" táže sa Bohuš.

„Považte si len, prosím vás! neoblečie si vám, než ľahký zimníček. A pripomenula som mu, aby sa vrátil ešte domov z kostola a nešiel rovno do dediny s koledou. Kožuch v takejto zime je dobrý i mladšiemu telu, nie to starým kostiam."

Keď Bohuš mlčal, nejaviac chuti k besede, odišla do kuchyne. A on, chcejúc sa vnútiť do učenia, vrátil sa znovu do malej izbičky, ktorú mu strýc vykázal na čas jeho pobytu vo fare; vzal knihu do ruky a prevalil sa na pohovku. Chvíľu čítal, potom ponad listy knihy zadíval sa cez okno naproti do záhrady. Tam holé vetve stromov pripadnuté boly sňahom; a ďalej za plotom záhrady belel

sa múr kostola. Jaký to smutný pohľad! A znovu začal čítať v knihe: ale čítal na plano, nesledujúc smyslu. Miesto smyslu vedeckých rozborov svieti naň dvoje čiernych očú s vlažným svitom, plných nehy a kúzla nepochopiteľného: v nich číta o láske a šťastí, o rozkoši života, ktorá ho pozýva k pôžitku, a je ďaleko. Po chvíli celá spanilá postava dievky stojí tesne vedľa neho, a on snívа o tom, že ju berie za ruku, vinie k sebe a celuje jej líca, oči, vlasy i rty malinové.

„U čerta! idem za ňou, vyhľadám ju," pomyslel si, vyskočiac s pohovky. A postavil sa s rozhodnosťou pred okno.

„Čo je to?" kladie si potom otázku a hľadí, hľadí na blyskavý sňah, pokrývajúci pôdu záhrady. Ale sňah je chladný, v záhrade pusto a nemo: odtiaľ nedostáva odpovede na svoju otázku. Jaká krásna bola záhrada, keď on prišiel na faru: plná ruží, fialôk, klincov, tulipánov a všelijakých iných kvetín. Teraz hriadky kryje hrubá vrstva sňahu; cez zamrznutú kôru jeho trčí z nich miesty hnedé chrastie. — „Snáď je to láska?" myslí si. „A vyzerá to skutočne tak: dievčina je mi drahou a pritom kúzelnou, tajomnou, povznešenou nad iné dievky." — Ale to by sa mu nikdy nebolo pozdalo, že prosté sedliacke dievča mohlo by vzbudiť v ňom takýto znepokojujúci stav, ktorý prehlušuje všetky ostatné hnutia ducha. Dosiaľ myslel, že oná láska, ktorá sa sžiera sama sebou a horlí, ponevráč predmet túhy je príliš vznešený alebo z iných príčin nedosažiteľný, môže byť vzbudená jedine osobami z kruhov vyšších. Ale miluje-li mládenec meštiansky sedliacke dievča, bez toho, že by si ju prial mať za manželku a vernú družku po celý život: vtedy — nuž! vtedy premýšľa o tom, jako by tiež v nej vzbudil lásku. Bohuš nebol zle vychovaný, a tento názor na vec neslúžil mu k príšnej hanbe, lebo bol pospolný.

Odhodlal sa, že pôjde do dediny a bude pásť po dievčatí. Natoľko bol už zasvätený do umenia lásky, že vedel, jako treba oblúzniť srdce peknej panenky: netreba šetriť pochlebnými slovy, výrazmi túhy a vzdychy, i milým dárkom a tisíci sľubmi. Smelosť a neodbytnosť dobýva sebe pevnejších hradieb stydlivosti a vzdoru.

Prehodil si na plecia zimník, hlavu pokryl teplou čiapkou a vyšiel na dvor. Vonku bolo mrazivo, ale slnečno. Celé okolie pokrýval jednostajný povlak sňahový, blýskajúci sa, jako myriady husto vedľa seba nasiatych diamantov. Bohuš cítil, jak sa mu uvoľnilo v hrudi pohľadom na tú krásu veľkej prírody; posunul čiapku s čela a vypäl sa hrdo celou výškou svojej postavy. Nad prírodou stála zima; ale v srdci jeho bolo svieže, mladé jaro.

2.

Bohuš, približiac sa k stavisku, kde rozmyslný sedliak pred nedávnom otvoril krám a predával najrozmanitejší tovar, o závod so židovským, už starším kramárom v obci, pred domom uzrel stáť pod lipami troje dievčat: medzi nimi bola i Terka, ktorá si podmanila jeho srdce. Bohuš na okamžik zarazil sa, ale premohúc

hnutie svoje, veselo kráčal k nim. Keď ho dievky videly ísť smerom k nim, v ich obličajoch kmitol úsmev, a začaly si čosi pošeptávať.

„Aj!“ zvolal Bohuš, „tri bohyne sišly sa na poradu. O čomže, dievčatá?“

„To viete, že o vás!“ odvetila mu uštepačne jedna z nich, a nahýbnuc sa k družke, riekla jej čosi do ucha. Po chvíli pokračovala nahlas: „Prečo nás nazývate bohyňami? Či snáď vyzeráme jako nejaké bohyne, ktoré ste tam kdesi, kde chodíte do škôl, mali šťastie poznať?“ Ale na svoju smelú otázku akiste nečakala odpovedi, lebo spustila tak zdravý a neskrotený smiech, až sa prelamovala v páse a v rozpustilosti objímala kamarátky, ukrývajúc tvár svoju na ich hrudi. Tieto ju odstrkávaly od seba. Dievka nebola neznáma Bohušovi, ale jej rozpustilosť trocha ho zmiatla.

„Tys' jakýsi škriatok!“ pomyslel si o nej.

On vedel, že neporozumely jeho narážke na oné tri bohyne, ktoré sa sišly na hore Ide, a tam pozvúc k sebe mladého pastiera Parisa, vložiły mu do dlane zlaté jablko s tým určením, aby ho dal najkrajšej z nich. On ho dal Venuši, ktorá mu zase sľúbila zaň najkrajšiu ženu Grécka odmenou. Jakože mohly sedliacke dievčatá porozumeť tak učenej narážke! ačkoľvek zo srdca si prial, keby jeho vyzvaly k podobnému súdu, aby mohol dať jablko Terezke. Čo viac! ony jeho oslovenie považovaly za urážku, vyrozumievajúc pod bohyňou čarodejnicu.

Bohuš šiel do krámu a priniesol ztadiaľ cukrového dievčaťom.

„Ktorejže napred? Tebe, Terka,“ riekol láskave, ponúkajúc jej z plného kornúta.

Ona sa zapálila a sklopila zraky. Bohuš hľadel na ňu s tichou rozkošou, a tiež červeň naskočila na jeho líca.

„Prečo si neberieš?“ táže sa jej.

„Ona sa vás bojí,“ odpovedá za ňu smelá kamarátka.

„Prečo by sa ma bála?“

„Preto, že sa vám ľúbi,“ zasmiala sa.

„To ty nevieš, či sa mi ľúbi, a jestli áno — tedy ty bys' bola poslednou, ktorej bych sa šiel z toho vyspovedať.“

„Oh! z toho nemusíte sa spovedať nikomu, to my vieme bez toho. Či vás snáď dávno neprezradily vaše pohľady? — Tak si predsa vezmi, a nebuď hlúpa hus!“ núti ju družka, „lebo nebudeme čakať za tebou.“

Ale Terezka stojí jako skamenelá. Bohuš berie ju za rameno a zblízka chce jej pozrieť do očú. Ona sa odvracia, nesnádzu svoju rada by ukryla. A on tiež nenachádza vhodných slov. V tom tá druhá vychytila mu kornút s cukrovím z ruky. Terezka, aby ukryla svoje rozpaky, beží za ňou, popadne ju za rameno a s chuťou začne ju búchať do chrbta. Potom trhá jej z rúk cukrovie a berie si z neho plnou hrsťou.

„Tu si máš, vezmi si všetko!“ rečie jej družka. „Však ja viem, že je to pre teba kúpené.“

Terezka nevšíma si už jej slov, ale placho hľadí na Bohuša: a jemu zdá sa, že z jej očú svieti naň nebo nádejí. Jak vrúcny bol

jej pohľad a plný nehy, zastrený síce dievčacou ostýchavosťou. Nepochybuje o tom, že je tiež milovaný, a predkladá si v mysli, až sa síde s ňou osamote, že jej slovy prejaví túhu svojho srdca.

Ale smelý prúd jeho citov prerušil prenikavý hlas zvonca, ktorý zavznel v susednom dvore. Dievčatá mžikom rozpŕchly sa: jako kŕdeľ divých kačíc s hlukom vznesie sa do povetria, keď sa na blízku vztýči postava priplúživšieho sa lovca. Len Bohuš ostal stáť na mieste, čakajúc na koledu, ktorej príchod zo susedného dvora oznamoval hlas zvonca. Sprievod pozostával zo štyroch ľudí: napred šiel chlapec v kamži a so zvoncom v ruke, za ním kostolník s kropáčom a kadidelnicou, potom učiteľ s knižkou v ruke, a nakonec farár. Strýc vyzval Bohuša, aby sa pripojil k nim. I ačkoľvek mu bolo ľúto, že nieto pokračovania sladkých chvíľ vo spoločnosti Terezky, poslúchol vyzvanie strýcovo, aby neprezradil tajomstva svojho srdca pred ním, bdelým a prísnym to strážcom dedinských mravov.

Vo dvore kramárovom chlapec znovu zatriasol zvoncom. V pitvore duchovný začal predriekať latinské modlitby; učiteľ odpovedal, a mocný jeho hlas rozliehal sa po všetkých kútoch stichlej domácnosti. Gazdina mlčky otvorila dvere do izby: koledníci vchádzajú po jednom, skláňajúc hlavy. Hospodár a dietky jeho, shromaždení v izbe, kľakajú na kolená blíže stola; gazdina ostala kľačať pri dverách. Kňaz prosí latinsky od Boha požehnanie pre dom, ochranu pred nemocami i pohromami. Kostolník, ktorý ostal bol v pitvore, aby nabral s ohniska žeravých uhlíkov do kadidelnice, vstúpil tiež nakonec do izby, prinášajúc so sebou vôňu tymianu, ktorou sa naplnilo celé obydlie. Keď farár vykropil izbu svätenou vodou a vykadil tymianom, a učiteľ napísal na dvere začiatočné písmená sv. troch kráľov, kňaz vzal za bradu malého chlapčeka, kľačiaceho pri stole, a prehovoril k nemu vľúdne slová. A gazdina s gazdom, vyrozumejúc, že je obrad náboženský u konca, s úsmevom vítali teprv koledu. Žena obratne priniesla na mise koláčov a sklenicu vareného vína, aby sa zohrial pán farár na tej zime. Utrela zásterou beztoho čistú lavicu a ponúkla jedlom a pitím i Bohuša, ktorý, prekvapený nábožnou náladou, zrazu v dome zavládnuvšou, dosiaľ stál u dverí, nemohúc sa spamätať. Kňaz zaviedol rozhovor o obchode sedliakovom: sedliak si chválil, že, vďaka Bohu, vedie sa mu dobre. Na obličajoch všetkých domácich, rodičov i dietok, svietila radosť, vľúdnosť a spokojnosť so životom. A gazdina len nútila a nútila k jedlu a pitiu: veď to nachystala pre koledu!

Po štvrťhodinke, keď si pobesedovali, koleda opustila kramárovu domácnosť. Gazdina, vyprevádzajúc ju, kradmo vložila učiteľovi do dlane strieborný peniaz, zavinutý do papierika. Farárovi zajtra sama prinesie do domu dar.

Bohuša táto dobre sriadená domácnosť naplnila tichou radosťou.

Potom hlas zvonca zavznel v nasledujúcom dvore. Koleda vstupuje do tmavej izby, a nikto ju nevíta na prahu. Izba zdá sa prázdnou; len po chvíli v pološere kostolník zbadá za stolom na lavici hore znakom ležiaceho mužského. Jeho hlava s hustými

čuprinami visí nadol s krátkej lavice; a na hlave, jako prilepená, drží sa mu drobná vyplznutá baranica. Ústa má otvorené a chrápe. Kostolník nešetrne zatriasol ním: sedliak, keď uzrel koledníkov, zodvihol sa, sňal s hlavy čiapku a bez hlesnutia zvoľna spustil sa na kolená, pridržiavajúc sa rukou stola. Obrad bol už v prúde. Bohuš podivil sa hladkosti a nedbalosti pohybov sedliakových, ktorého znal už od dávnejša. Viac ráz stretol sa s ním v kráme u súseda: a hneď na prvý raz prekvapila ho bola jeho zavalitá postava, a sebavedomý, pritom chytrácky výraz tváre; nadovšetko však reč jeho, pretkávaná dômyslnými zvraty a básnickými obrazy, plná verného pozorovania a rozumnosti. Keď ho lepšie poznal, nazval ho Pugačevom. Tento sedliak videl a zkúsil mnoho; kedysi bol v Pešti, odkiaľ po žebrote vracal sa domov. Bol synom zámožného sedliaka, ale otec jeho väčšinu majetku poručil sestrinmu synovi: vlastného syna, pijana a bijaka, nenávidel a takmer vydedil. Domácnosť jeho, bez ženy, ktorá ušla od neho, učinila na Bohuša trápny dojem. Izba bola nečistá, plná ťažkého zápachu zhnilých zemiakov.

Potom koleda šla o dom ďalej; a Bohuš chodil s ňou do samého večera. Keď sa zotmilo, odlúčiac sa od nej, vracal sa na faru. Cestou uvažoval v duchu o svojich dnešných zkúsenostiach: po dnešok ešte nikdy nemal príležitosti tak zblízka pozorovať sedliacke domácnosti. A rád bol tomu, čo videl: dnes celý sedliacky stav primknul sa bližšie k jeho srdcu. Našiel v ňom vľúdnosť a pohostinstvo, videl tie samé radosti a žiale, jako u mešťanov. A to mu bolo zadosťučinením. Prišlo mu na um, či by to nebolo možno, aby sa oženil s Terezkou? Mnohí asi nazvali by také počínanie streštenosťou, ale pre seba samého, domnieval sa, predsa by len bol mudrcom; lebo dosiahol by blaha. Učinil by z nej meštianku, a mal by doma milovanú bytnosť: jeho srdce bolo by potom plné; a nebolo by na svete veci, ktorá by ho ešte znepokojovala, budiac v ňom zbrklú žiadosť, ktorá ruší spánok a vytrhuje z hladkej koľaje života.

Keď prišiel k fare, rozmyslel si inak: napred chcel vidieť ešte Terku, i zabočil do dediny.

„Snáď by niekto dokazoval," pokračoval v dumách, „že zvyky ľudstva nie sú nahodilé, a je múdre riadiť sa nimi: kto nimi opovrhne, ten toho oľutuje prvej lebo pozdejšie. Každý nech si hľadí svojej rovne! srdce býva len na okamžik syté a plné, a nastávajú v ňom opäť medzery a zmätky, ktorých tiesneň menej ozveny nachádza v duchu, dokiaľ ideme cestami vychodenými, na ktorých poznávame seba samých a mnoho známych okolo nás. Ale jaká hrúza musí nás brať v okamžiku tiesne, keď vidíme okolo seba cudzotu, a i sami sebe sme sa odcudzili! Spojenie s Terkou blažilo by ma na čas: ale či by potom nenastalo vytrezvenie, nechuť, kliatba?"

Uvažovanie Bohušovo bolo dosť zbytočné, lebo bolo len prchavou hrou fantázie: na to on vážne nepomýšľal, aby si vzal za ženu Terezku. Úvahy jeho rozplynuly sa v nivoč, keď došiel pred chalupu,

kde bývali rodičia Terezkini, a on uzrel dievku stáť na rohu stavania. Domýšľal si, že čaká na neho, i vďačnosť a láska vzplanula v ňom novým kúzlom.

3.

Chalupy v dedine splývaly už s večerným súmrakom. Malé nezastrené okienka na niektorých boly osvetlené, a skrze ne bolo vidieť do izieb, v ktorých vládol tichý večerný ruch. V dome rodičov Terezkiných bolo tma.

„Sama si doma?“ riekol Bohuš, pristúpiac k nej.

„Matka šla k tetke a ja idem za ňou.“

„Ostaň tu,“ riekol Bohuš, chytiac ju za ruku. Ruka jeho sa zatriasla.

„Nesmiem, matka by sa hnevala,“ odvetila dievka znepokojená.

„Prečo, duša drahá?“

„Pusťte ma,“ rekla k nemu ticho.

„Terezka, poslyš, ja ťa mám veľmi rád. Si krásna, jako voňavý púček ružový; tebe nevyrovná sa ani jedna dievka v dedine. Keď som ťa prvý raz videl, hneď si sa mi zaľúbila; a teraz nemám pokoja, čo ustavične na teba myslím. Ja bych ťa na rukách nosil a každú tvoju žiadosť vyplnil —: prečo neodpovedáš?“

Dievka bránila sa jeho objatiu.

„Neveríš mi?“

„Vy páni u sedliackych dievčat hľadáte len kratochvíľu,“ rekla mu.

Bohuš ubezpečoval ju o svojej láske a vernosti, tvrdiac, že ju bude vždy milovať; že každý rok vráti sa sem ku strýcovi. A potom tiež nezabudne na ňu. Mluvil, a mluvil vrele: už prestal vážiť smysel slov a sám neveril tomu, čo hovoril. Dievka mlčala; ale slová jeho znely v jej ušiach, jako hudba omámujúca. Jeho vášnivé pohľady a nežné slová už dávno rozvírily i v nej tíšinu dievčieho srdca: ale teraz nerekla by mu to za svet, jako on jej.

Potom ju prosil, aby šla do izby, podať mu vody.

„Iďte sa napiť sami,“ reklo dievča.

„Poď mi ty podať.“

Ona nechcela; i schytil ju na ruky a niesol do vnútri. Ale dievka objala jeho hlavu a pritlačila k svojej hrudi, tak že nevidel pred seba a nemohol vydýchnuť; i musel ju postaviť na zem. Ona bola rada tomu, že premohla jeho mužskú silu. Potom utekala sama do izby; lebo v tom už matka vracala sa domov. Bohuš užasnul a ukryl sa vo dvore.

Keď sa vykradol na ulicu a vracal na faru, riekol sám k sebe: „Čo to bolo, Bože? Sľuboval som jej vernosť na celý život, ktorú zachovať nemal som úmyslu: luhal som! Zachoval som sa úskočne: a málo chybelo, že som jej nesľúbil sňatok pri oltári. Teraz budem sa hanbiť pozrieť jej do očú; a jej matke podobne, lebo ma ona videla, jak som sa kryl, a dosiaľ považovala ma za poctivca.“ — Vedomie lže a krivého konania, pri ktorom Bohuš pristihol samého

seba, ochromilo na dobro vzlet jeho duše; a na jeho milostné blúznenie spustilo sa ťažké mračno.

Keď prišiel domov, bál sa pozrieť strýcovi do očú. Domnieval sa, že všetci doma vedia už o jeho hanbe; len po chvíli presvedčil sa, že všetko je v starej koľaji. Ponúkli mu večeru, ale on nechcel jesť, omlúvajúc sa, že na kolede mnoho jedol a pil. Strýc sedel pri stole s breviarom v ruke a modlil sa, hľadiac cez okuliare do knižky. Bohuš sadol si do kúta k teplej peci. Ale v tom velebnom tichu srdce jeho príliš kričalo, nevediac sa upokojiť: nevedel raz čo počať. Konečne vzal zo skrine sväzok Písma svätého, a posadiac sa s ním k stolu, bližšej k lampe, začal čítať. Bol to prvý sväzok, predmluva k latinskému prekladu sv. Jeronyma. Oko Bohušovo utkvelo na záhlaví o Prorokoch. Pôvodca predmluvy a prekladateľ Písma, Jeronym, po spôsobe alexandrinských talmudistov, bol mystik. Bohuš znal trochu Písmo: niekdy pri jeho čítaní hľadal a rozlišoval v ňom dejinné udalosti od poesie. Teraz však sotva začal čítať Jeronymov výklad, mystická sila tohoto asketu neodolateľne unášala ho v nadzemský zázračný svet. Hlava jeho naplnila sa ohnivým vírom, a bolo mu tak, jako by pod jeho nohama unikala pevná postať života; jako by slyšal šum nebeských sfér, hlas večného Sudcu. Keď sa po chvíli spamätal zase, srdce vinilo ho z podlého činu, jehož nijak nemohol si odpustiť.

Trvalo to dosť dlho, než sa duch jeho trochu utíšil. Potom bral sa do postele: v tom však vonku na chodbe uslyšal ruch cudzích krokov, a hneď ktosi i zaklepal na dverách. Farár riekol „voľno“, a do izby kradmo a nesmele vstúpila ženská, ktorej sa Bohuš zprvu preľakol. Ona priplížila sa k starcovi, chcejúc mu pobozkať ruku; ale poneváč v rukách držal breviar, bozkala mu len rukáv pod lakťom. Farár ešte nejaký čas mlčal, dokončievajúc modlitbu, a prísne hľadel pred seba. Nakonec obrátil sa k prichodzej žene.

„Čo tak pozde?“ riekol.

„Už je to tu,“ odvetila ona významne a placho.

„Čo tu?“ skríkol kňaz skoro zdesene, nevediac, o akom tajomstve je reč.

„Už sa narodilo,“ zajakala sa žena.

V očiach kňazových svitol blesk; začal potriasať hlavou.

„A čo tedy chcete teraz v noci? Snáď krstiť?“

„Áno: keby ste ráčili s nami do kostola na krst,“ odpovedala žena so strachom. „Vonku čaká babica s deckom, ja mu budem krstnou materou.“

„Čo vám to prišlo na um prijsť v noci s krstom!“

„Vo dne by sme sa hanbili.“

„Hanbili!“ zvolal starec.

„Veru áno.“

„A to treba, aby hanba ich bola verejná,“ riekol prísne a povstal. Líca jeho horely, oči sa svietily. Bohuš s bázňou hľadel na strýca: podobne musely vzplanúť zraky Mojžišove, keď uslyšal, že jeho ľud vrátil sa k modlárstvu, medzitým, čo on mluvil s Hospo-

dinom; a v hneve hodil na zem a roztrieskal dosky kamenné, na ktorých prinášal rukou božou napísané príkazy smluvy.

Bohuš chápal už, o čo ide. Pred piati mesiacmi váženého hospodára dcéra mala svadbu. Súsedia pred svadbou pošeptávali si všeličo: hovorili, že to není v poriadku, aby nevesta šla k oltáru v parte panny. Prečo vraj rodičia jej náhlia sa so svadbou a prečo nečakajú do fašiangov? Matka nevestina na silu chcela mať ešte v lete svadbu. Súsedia ľutovali ženicha, ktorý netušil, že mu dávajú za ženu dievku, ktorá do posledka milovala iného mládenca, známeho záletníka v dedine. Keď sa tieto reči dostaly do ušú farárovi, dal si zavolať otca dievkinho a prehovoril s ním medzi štyrma očima. Riekol mu, čo hovoria ľudia o jeho dcére. On odvetil, že sú to babské klebety, a ubezpečoval kňaza svojím svedomím, že koná poctive. Farár, znajúc ho do tých čias ako muža poctivého, uveril mu na slovo. Mladý pár oddal pri oltári, a hlavu nevesty zdobila parta. Potom, jako navzdor pomluvám, sám bol prítomný na svadobnom veselí. Ale vina dievky, potom už manželky, zanedlho vyšla na javo. Keď nebolo viac pochyby o jej poklesku, manžel, ináč dobrák a krotká ovečka, poštvaný ľuďmi, aby učinil zadosť dedinskému mravu, zbil ženu a odsťahoval sa od nej k svojim rodičom. A farár, dozvediac sa o tom, znovu si dal zavolať otca nevestinho, a mal s ním výstup.

„Nestydate podviedli ste mladého muža i mňa!“ zvolal naň. „Jako sa ospravedlníte? lebo jedine na vaše slovo som uveril, považujúc vás za poctivca. Ale sklamal som sa. Oh, dcéra vaša bola by šla k oltáru bez venca! ani ja bych nebol prišiel na jej svadobné veselie.“

Otec, kľaknúc na zem, prisahal na Boha, že nevedel o hanbe dcérinej. Žena jeho síce vedela, lebo dcéra sa jej zdôverila: ale pred ním mlčaly obe. Rozhorčenie kňazovo bolo veľké; ale odčiniť sa vec už nedala. A starého bolo mu potom i ľúto.

Dnes, keď sa decko narodilo a prišli s ním na krst, opakoval to samé: že ho podviedli! že by dievka nebola šla vo venci k oltáru; ani on by nebol prišiel na svadobné veselie.

„Už sa len neráčte hnevať,“ chlácholila ho kmotra. „Otec nevedel o ničom; a všetko zase bude dobre. Prehovoril už so zaťom: sľúbil mu náhradu, a ten dal sa obmäkčiť; keď mladá žena vyzdravie, vráti sa k nej. Decko vezmú si starí; ale ono je slabé, zanedlho zomre.“

„Zomre!“ zvolal farár. „O! tie ženské!“ vzdychol si potom a doložil, že by matke doprial tej hanby, aby decko krstili vo dne cez poludnie, keď je najviac sveta na ulici. Ale starého mu je ľúto, lebo ho rád má.

A odišiel so ženami do kostola. Bohuš ostal samotný v izbe. Táto príhoda v nočnej dobe, keď príroda i ľudia vôkol odpočívali v tichom snení, po dnešnom dobrodružstve s Terezkou, učinila naň hlboký dojem. Jeho láska k dievke, osvetlená týmto prípadom, ukázala sa mu v celom dosahu a význame svojom. Po tejto stránke o veci dosiaľ neuvažoval. I srdce jeho schúlilo sa, a učinil si pred-

savzatie, že sa viac nebude blížiť ani k jednej dievke, leda s úmyslom poctivým. A po tomto chvalitebnom predsavzatí jeho láska k Terezke zdala sa mu už len príbehom z minulosti; ale nemohol potlačiť v sebe pocit žiaľny. Jako keď lúče ranného slniečka tknú sviežu prírodu, tak pozlátil prvý vznet jeho túhy aureolou dokonalosti a krásy osobu milovanej dievčiny; teraz však vo spomienkach lpela už hmla jeho vlastnej hrubej vášne na jej čistej kráse panenskej. I ľúto mu bolo tej prvotnej anjelskej vidiny.

Pred odchodom z dediny, síduc sa náhodou s Terkou, prosil ju v rozpakoch za odpustenie. Dievča sa začervenalo a reklo mu, že ju neurazil. Bohuš sa tomu podivil.

Večerný zvon v Tatrách.

Lúčenie na Všechsvätých.

S Bohom, Skalica, s Bohom, Vrbovce!

Večerný zvon, večerný zvon!
Koľko spomienok budí on
Z minulých dňov v kraji rodnom,
Kde ja ľúbil, kde otcov dom,
Keď do sveta velel mi hlas,
Tam čul som ho posledný raz.

Môj teátrik života som
Si veselo tam odehral.
Nedbal! V cintori keď hlasom
Žalostným spieval funebrál.

Žalostina! Aj Chvojnica!
Či dážď, nedážď, metelica —
Pokryjú ich húsky biele, —
A či sňah to tak zaveje?

Nie sú húsky, letely by
Hor' k oblakom, nad koliby,
Ani sňah nie, veď sa hýbe, —
Do kostola *národ* ide . . .

Zvon v nedeľu svet pobúri,
Nezakázali pandúri, —
A predsa sa ponáhľajú,
Už druhý raz sozváňajú . . .

U Peliškového mlyna
Pôvabná vedie rovina. Tam,
Popri studienke Formanka,

K Rasocháču, Vrbovčianka
Z krásneho mesta Skalice
Chodí v svoje kopanice.
Keď stihne svej chalupy sklon,
Privíta ju večerný zvon. —

Už i nad Skalicou zvoní,
Ten kuvik-zvon hlasy roní.
Hlasy cudzie... Boh buď s nami!
Tam v koliske spievala mi
Matka *naším* ešte slovom,
Na majeri Jedličkovom. —

Neuvidím viac krásnych dňov,
Klamných detinstva môjho snov.
Koľko z drahých niet už živých,
Vtedy mladých a mne milých.

Rozpomienka sladkosť budí,
V Skalici i na Vrbovciach
Mnoho jesto krásnych ľudí.
Devušky, i zrelé panny...
S jednou sme si vše tykali.

Už tam zostal len jediný,
Na kríži národ nevinný.
Nedočkaví na jeho skon
Už mu zvonia večerný zvon.

I mňa zahrabú v zem chladnú,
Trúchlospev žiaľny nado mnou
Dolinkou vietor rozvlní,
Druhý niekto sa v nej skloní,
I už nie ja — a bude on,
Čo Tatrám tak smutne zvoní,
V dumách sláviť večerný zvon.

Večerný zvon, večerný zvon!
Pesničky dňa posledný tón,
Neposielaj nás do jamy,
Ostríš túžnu smrti dobu.
Veď nie v každom cintoríne
Jesto licencia hrobu.

Čakaj, hlásnik, tam na veži,
Kým sa chvíľa neprečistí;
Kým sa odlistená Tatra
K svetlejším dňom neolistí

(Z Tragédie Tatry, zčiastky podľa ruského.)

Jozef Podhradský.

Povesti, báje, ballady.

Napísal *Martin Sládkovičov.*

XVIII.

Koňská hlava.

V dolinke dumnej zžurčal prameň,
potiekol chvíľu — niet ho, ameň...
Kam sa len podel prúdok milý?
Vari ho strigy začarily?

O pol dňa zžurčí zas ten prameň,
potečie chvíľu — niet ho, ameň...
Kam sa len tratí čerstvá voda?
Vari ju strigy — Škoda, škoda!

A o šesť, sedem hodín zasi
zdroj zmrtvelý sa k žitiu hlási,
za štvrthodinu tečie, za pol,
a — darmo čakáš, aby kvapol.

A zase zžurčí tenže prameň,
potečie chvíľu — niet ho, ameň...
Vari ho... Nieže, ticho predci,
inde je vývod v tejto veci.

*

V dolinke dumnej v bedre lesa
jaskyňa divá šereje sa,
a v jaskyni tej býva, spáva
potvora strašná — koňská hlava,
a šelma tá sťa balvan šerý
deň každý von sa vyteperí
a rovno sa vám k studni vlečie,
a logá, logá, kým len tečie,
u potoka sa potom stavi
a slope, slope, kým len javí —
Jaj, beda, beda — Boh nech háji —
už nieto vody v celom kraji...

Hej, mlynárčici drahí moji,
čože vám vodné kolo stojí?
hej, čože, čo to za robota,
prečože mlyn váš neklepotá?

»Jaj, beda, beda! Boh nech chráni!
toť v žľaboch nieto kvapky ani...«

Hej, gazdinké vy švárne, ľúbe,
ni hrnca ešte na kozube?
toť, slnko temer na zenite,
kedyže, kedy navaríte?

»Jaj, beda, beda! Jako je to?!
ni kvapky v studni, v krhle nieto!«

Hej, hospodári, hospodári,
čože to, čo vám statok kvári?
tak divno múka, do žaloby,
snáď vody dať mu trebalo by.

»Veď vody! beda! kde vziať predci?
veď sami smädom mrieme všetci...«

I ľudia — útrap v líci bledom —
toť, omdlievajú ľútym smädom.
Tak trpí národ od ohavy;
tá nad to, koho stretne, zgniavi...

A ide tade pútnik starý,
muž zbožný, mier a láska v tvári,
šedivá brada hruď mu kryje,
a z líca vidno: ustatý je,
smäd trápi ho, i hľadá vody,
no darmo, nikde nenachodí...

A v ústrety mu beží žena,
toť, s nemluvňaťom, upachtená:
»Oj, mužu zbožný, svätá hlava,
toť, nemluvniatko dokonáva
a pokrstené ešte nenie,
jaj, beda! padne v zatratenie!
Ochráň ho zkazou pred pekelnou,
pokrsť ho vodou spasiteľnou!«

Muž zbožný spešno hľadá vody,
no darmo, nikde nenachodí...
A žena vzdychá a sa chveje
a štká a lká: »Ó, vody! Kde je?!« —
Ach, nikde, nikde, ani málo —
Nemluvňa zchŕklo, dokonalo...

A v pútnikovej krotkej tvári
vzplá nevoľa a žiari, žiari,
a z úst, kde ináč mierna vrava,
sa valia reči jako láva:
»Ó, viem, oj, viem to cele zista,
kto toľkú biedu schystal, chystá,
kto trápi ľud môj suchom, smädom,
až osinieva v líci bledom:
zhyň, zruta, netvor prapekelný,
zhyň, slopáň, logoš nenápelný!
Zhyň! Zrúť sa, bralo, na ohavu
a zarúť, zarúť koňskú hlavu!«

V dolinke dumnej bedra lesa
— skalisko pevné — razom zchvie sa
a zromoní, sta z dela rana,
a jaskyňa je zasypaná,
a šelma — darmo kľaje, hreší —
je privrznutá tam jak v preši, —
a studne zas sa vodou plnia,
a riečky — Bohu vďak — sa vlnia.

Zruta sa hádže, metá, seče,
a tu z jej hlavy voda tečie,
vše leží ticho od únavy
a vtedy, ovšem, nepojaví...

*

V dolinke dumnej zžurči prameň,
potečie chvíľku — niet ho, ameň,
a o šesť, sedem hodín zasi
zdroj zmrtvelý sa k žitiu hlási,
za štvrťhodinu tečie, za pol,
a — darmo čakáš, aby kvapol,
a zas a zase zžurči chvatom —.
Keď už len vieme, čo je na tom!

Baníctvo a hutníctvo.

Príspevky k dejinám baníctva a hutníctva na Slovensku.

Napísal *A. B—y.*

(Dokončenie.)

Avšak vzácne kovy, ako sú zlato a striebro, majú tú prirodzenú vlastnosť, že len tak jednoduchým hutníckym ohňom nedajú sa deliť jeden od druhého, ale držia sa pevne, nerozlučne spolu. Preto, ak ich chceme odlúčiť, znova podliehajú oba tieto kovy chemickej procedúre, kde s pomocou sírovej a sanitrovej kyseliny a s pomocou ohňa striebro ako slabší kov odlúči sa zo zlata a premieňa sa v hustú sírovú tekutinu (strieborný sulfat), zlato však zostane nedotknuté v podobe žltého piesku. Ale novou úlohou je, aby striebro, premenené v tekutinu, nazpäť dostalo svoju pevnú kovovú podstatu. Toto zase stane sa tak, keď vloží sa meď do tejto tekutiny, do sírového strieborného roztoku, a varením meď podlieha kyseline sírovej, striebro vyrazí z nej a sama meď premení sa v svetlú tekutinu. Takto vyrazené striebro je podoby pieskovatej, farby belavej, horúcou vodou premyté z kyseliny a medi, vyprešované z vody, sušené a pretopené dostane opravdovú bielu kovovú farbu a tvrdosť.

Zlato od striebra odlúčené ešte čistí sanitrová kyselina, ktorá vezme i poslednú stopu striebra, alebo iného kovu, jestli ešte bolo so zlatom spojené; potom tiež horúcou vodou premyté, sušené a boraxom roztopené zlato dostáva svoju peknú žltú kovovú farbu a lesklosť. Takto zlato od striebra odlúčené je síce čisté, ale pritom samo v sebe kov mäkký; avšak známa vec je, že peniaze, alebo práve i šperky a drahé nádoby, ktoré by z čistého zlata, alebo striebra zhotovené boly, podliehajú skorej zkaze, zoderú sa. Z tej príčiny mieša sa znovu do čistého zlata a striebra, už či na peniaze alebo iné veci určeného, istá čiastka medi, ktorá robí potom kov tvrdším, je to takzvaný legúr (miešanina). Z toho potom lejú sa týčky, valkajú na zodpovedajúcu hrúbku a režu sa potrebné platničky, určené k peniazom.

K zlatým a strieborným peniazom riadne dodávajú 10 čiastok medi a 90 čiastok čistého zlata, alebo striebra; je to riadne pravidlo pri peniazoch, ale môže byť i viac, alebo práve menej, dľa ľúbosti.

Že však odlučovanie kovov dialo sa v rozličných dobách rozličným spôsobom, je vec istá. Veď ešte v kremnickej mincovni, v prvej polovici minulého storočia, asi do roku 1840—1842, odlučovali zlato od striebra v sklených retortách; len niekoľko funtov takého kovu odlučovali naraz. Ešte do nedávna mladší robotníci posmievali sa starším, že k odlučovaniu zlata od striebra potrebovali syr a pivo. Dnes možno vo veľkých liatych kotloch naraz nie niekoľko funtov, ako za starodávna, ale naraz 2—3 metrické centy odlúčiť, pomocou sírovej kyseliny, počítajúc riadne na jedno kilo kovu dve kilo kyseliny.

Nie mi je známou vecou, či kde zachovaly sa nejaké mince z doby Veľkomoravskej državy, z doby Mojmíra, Rastislava a Svätopluka? Jestli i boly, muselo ich byť pomerne veľmi málo, keď o nich nechyrujeme ani. Zato častejšie stretáme sa na našich slovenských stranách s rozličnými keltickými a rimanskými mincami, ktoré buď jednotlivé, alebo i hromadne kde-tu po starých zámkoch, na roliach, v jaskyniach nachádzajú sa. Najviac bývajú liate peniaze tieto. Po roztroskotaní Veľkomoravskej ríše a po založení terajšieho polyglotného Uhorského kráľovstva známymi sa staly mince z doby sv. Štefana kráľa, takzvané denáre. Počnúc od XI—XIII. storočia nosia toto meno; v XIV. storočí známe sú groše, v XV. zase sú denáre.

Sv. Štefan doviedol prvších raziteľov peňazí z Bavorska; razili tí neforemné peniaze, len rukou a jednoduchými nástrojami. Dľa všeobecného evropejského zvyku v tom čase predná strana peniaza venovaná bola menu a odznaku kráľovskému. Tieto prvšie peniaze nosily na sebe znak kresťanstva, totiž kríž; druhá strana nosila nápis mesta, kde peniaze razené boly, kde vlastne i kráľ sídlil. Preto na týchto starých peniazoch z tej doby čítame dve vlasko-latinské slová: „Regia Civitas," čo vlastne znamenalo Rezno (Regensburg). Sem teda prišlí bavorskí minciari nazdávali sa, že to znamená: „kráľovské sídelné mesto", a dávali na peniaze tieto slová.

Na pozostalých peniazoch z tej doby vídame nasledujúce ozdoby

a odznaky: na prednej strane peniaza v perlovanom kruhu kríž, na koncoch s klinom; nápis je: „Stephanus rex“. Na druhej strane peniaza spomenuté už: „Regia Civitas,“ čo vlastne malo znamenať „kráľovské sídelné mesto“ — a nie Rezno. Avšak keď nám prídu do ruky peniaze zo 16., 17., ba i zo začiatku 18. storočia, ako sú na pr. Rákóciho poltury, vidíme peniaze neforemné, neúhľadné, na jednom okraji tenšie než na druhom; graveria neúhľadná. Ešte hrubšie mince ako-tak obstoja, ale menšie sú neokrúchané, nechutné, robené „v rukaviciach“, ako náš ľud menuje veci neúhľadné. Keď si takýto peniaz dobre obzreme a zahrúžime sa do tej doby, keď on robený bol, a považíme okolnosti, v ktorých v tom čase ľudia žili, nuž veru máme jasný pochop o tom a nemusíme si mnoho na tom hlavu lámať. V tom veku, v ktorom patričné peniaze robené boly, nebolo rýchlych strojov, aké sú dnes; ľudia práce tieto, jako i všetky iné, z akéhokoľvek odvetvia priemyslu, len v rukách, pomocou ľudskej sily robili. Práce išly pomaly, pritom nestály na výške umenia, ale boly trváce. Keď porovnáme len starý papier s terajším, aký to rozdiel! Ten starý síce nebol naoko pekný a úhľadný, ale mocný, trváci. Dnešný blýskavý papier je síce pekný, ale o pár rokov je samá škvrna a netrváci. V tom čase kovy, určené na peniaze, neboly ťahané pod valcami, ale najviac kovaly sa pod hámrom, alebo len ručnými kladivami, a strihaly sa menšie pásky, z ktorých potom vyrezávali platničky, potrebné na peniaze. Ešte na začiatku, ba skoro do polovice minulého storočia, takýmto spôsobom kovali medené mince v Banskej Bystrici v medenom hámre; i kremnická mincovňa mala takýto medený hámor; ba i strieborné plechy boly takýmto spôsobom kované i pre zlatníkov. I razenie, či bitie peňazí za starodávna dialo sa len rukou, pozdejšie s pomocou rozličných presov, ktoré volali: „stosswerk“, „druckwerk“.

Prvšie, zlepšené stroje ku razeniu peňazí prišly do obehu roku 1817. Vynašiel ich istý D. Uhlhorn v Grevenbroichu u Kolína nad Rýnom. Tieto s času na čas boly zdokonaľované na tú výšku technickú, aké ich dnes vidíme. Prvšie ovšem boly len ľudskou silou pohybované, dnes to robí buď para, alebo elektrina.

Peniaze Rákócovské zo začiatku XVIII. storočia sú neúhľadné, neforemné. Knieža Rákóci dal v Munkáči raziť nové „poltury“ s nápisom: „pro libertate“ = za svobodu. Ľudí, minciarov vycvičených, ani strojov zodpovedajúcich k tomu nemal; minciarov kremnických síce bol požiadal, aby mu prišli robiť peniaze, ale nebol nikto náklonný vyplniť vôľu pána kniežaťa. Peniaze tieto boly robené pod valcami, následkom čoho dostaly podobu valcovitú — prehnuté sú.

Pod jednoduchými valcovitými strojmi robily sa peniaze od roku 1661—1753, tedy skoro za jedno storočie.

Avšak za starodávna peniaze razily sa na viac miestach v Uhorsku. Nielen v Kremnici, ale i v Budíne (v 16. storočí) a vo všetkých baňských mestách, kde nachádzaly sa kráľovské komory; ba i v Bátovciach (v Honte), v Tekove, v Topoľčanoch, naposledy v sedmohradskom Belehrade až do začiatku sedemdesiatych rokov minulého

storočia, keď i tu mincovňa prestala, jej stroje a iné náradie prešly do majetku jedinej teraz mincovne kremnickej v celom Uhorsku. Austria zase má svoju jedinú mincovňu vo Viedni.

Mnohým mladším čitateľom slovenským nebudú známe deje starobylej kremnickej komory, terajšej mincovne, ktorá v dávnom čase veľký zástoj hrala v našom Hornom Uhorsku. O komore tejto dôkladne bol písal blahej pamäti Pavel Križko v Slovenských Pohľadoch roku 1881: „Kremnická komora a jej grófi".

Oná kráľ. komora nielen že slúžila k razeniu a zamieňaniu peňazí, ale v mnohom bola i hlavnou oporou baníctva, keď spravovali ju svedomití a rozšafní grófi či náčelníci, ktorí neusilovali sa len sami zbohatnúť, ale hľadeli dobroprajným okom i na baníctvo.

Baníctvo, hutníctvo a s nimi súvisiace razenie peňazí nie je takou ľahkou vecou, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Čez mnohé ruky idú, s mnohými ťažkosťami a nebezpečím života spojené sú tieto práce, menovite banícke, kým rúda na povrch zeme vynesená býva a premení podobu svoju na tvrdý a lesklý kov.

Keď teraz, kde k baňsko-hutníckym prácam máme rozličné stroje a pomôcky, ako pušný prach, paru, dynamit, elektrinu a rozličné parné i vodové stroje, predsa to stojí ešte mnoho namáhania, akože muselo vyzerať pred mnohými storočiami, v tých dávnych časiech, keď ľudia len svojou vlastnou silou, s jednoduchým železkom a kladivom, v bani pracovali? Miesto hutníckych piec mali len jednoduché ohniská. A miesto rýchlych raziacich strojov len rukou to všetko robili. Musela to byť všetko práca ťažká a namáhavá.

Srdečne ďakujem mojim milým priateľom Vilkovi Zd. a Jánovi B., ktorí mi o baníctve podali dáta a vysvetlenie.

Balkánska cárica.

Dráma v troch dejstvách.

Napísal

Nikola I. Petrović Niegoš,

knieža Čiernej Hory,

preložil

dr. *Ivan Br. Zoch.*

(Pokračovanie.)

Výjav IV.

Prichodia knieža Dean a knieža Perún s komonstvom. Dean bozká Stanka na prsia a tento jeho na hlavu, Perún i komonstvo bozkávajú Stankovi ruku a postavia sa obďaleč okolo s odkrytými hlavami, okrem Deana a Perúna.

Stanko. V ústrety ste mi prišli, dvaja starí kňazi, dvaja Srbi, dvaja chrabrí vítazi s kytkou krásnou vyberaných zetských vznešených osôb, ako za časov Nemaničových...

Dean. Poklad náš chválny, poklad náš slávny, vítaj nám, vítaj, hlava Zety! Ako sa ti vodilo, knieža, ako Zetčanom, tým tvojim orlom bystrým, ktorí boli s tebou a tvár Zety osvietili?

Stanko (dá všetkým znak, aby si sadli). Družina moja zdravá je, knieža! Ale ako sa vodí tebe, dobrý víťazu? ako kňazovi otcovi, ako kňahyni Mare, a môjmu bratovi Ďorďovi, ako starým vojvodom, rozprávaj mi, povedz, knieža?

Dean (klaňajúc sa). Zdraví sme. Boli sme v starosti, dokiaľ neprišiel tvoj list z Leša, žialili sme mnoho za vojvodom Markom i za kniežatmi Milijom i Žárkom.

Perún. I za tým chlapcom Miňom serdárom, i za Arsenijom zástavníkom!...

Dean. No, chvalabohu, keď si len ty zdravý; teraz ťa vidíme, a to nám je milé!

Stanko (bôľno). Mne bude vždy žiaľ za tými víťazmi, ich sláva sa bude skvieť, dokiaľ bude meča i vojny! Orly letia vysoko, tam je ich kráľovstvo, tu dole na nižinách je mnoho menej orlov. Pustý je svet bez junákov, medzi ničomníkmi niet bratov, so sokolom letí straka, a s ľvom jie mačka!... Plný je Epir našej slávy, zmužilosti i divov, kde viala zástava zetská, všade sa pozná stopa naša!

Dean. Dosť o tom, mladý víťazu! Srdce nám plače za nimi, ale dnes by bol hriech plakať, rozprávaj nám niečo o Kastriotovi.

Perún. Ako sa vodí jeho vojsku, ako jeho vojvodom, tým borcom za slobodu?

Dean. Či ešte žijú Músa, Amidža i môj pobratim Leka, ten sokol sivý?

Stanko. Všetci ostali zdraví, knieža, a bude dobre, dokiaľ ich bude spájať duch svornosti.

Dean. A tvrdý vojvoda Stanko?

Stanko. Bez toho človeka išlo by im zle; on je sokol, a opravdový vodca, tvrdšieho srdca od ocele, oddaný je viere i domovine!

Perún. To áno, môj knieža; ale čo myslíš, či mu pápež dá pomoci?

Stanko. O tom nemôžem ja vedieť! Okrem toho, čo som počul, že mu posiela peňazí, a ako by nahováral Latinov a chystal sa na križiacku vojnu. Tak, hľa, žijú tí junáci v nádeji...

Dean. Dobre tomu, kto žije v nádeji na niekoho, keď padne, padne v nádeji... ale my sa nemáme, okrem Boha, na koho čo spoliehať, a ešte im ta posielame pomoc!...

Stanko. Tak je, knieža, na zlom sme mieste, a často musíme prelievať krv. Hľaď, i tam sme sa nadarmo bili; neznám, Deane, prečo sme sa vrátili! V prostred boja mi došiel rozkaz; tak mi písal otec, tak písal Ďorde: „Obrať vojsko a hybaj domov, viac sa nebi s Turkami!...“

Dean. Znám o tom liste.

Stanko. Ta, hovor, človeče!

Dean (šeptom). Povedajú na teba o nejakom výsluchu, o nejakom tajomstve, ako by o kupčení s domovinou s tureckým cárom. Najdené písma sú veľmi jasné, smer a pôvod ich zlý, úžasný! Ale

otec Ivan chce to všetko prikryť, na javo o tom nemá nič výjsť! Ty sa pokoríš otcovi Ivanovi, a on hodí tie písma do ohňa, tak že sa o tom ani čierna zem nedozvie! Na dvore budeš ty tretia osoba, čistá i jasná bez hany, oslavovať ťa bude Zeta, celá Čierna Hora! A ináče, kto môže vôbec niečo Turkom veriť, Bože! Kde mečom zachytia, kde lže upotrebia, a na oba spôsoby priťahujú k sebe, ale koho, knieža? Všetko len slabúchov, lakomcov alebo bojkov. My sme malí, ale štít kresťanstva, ten štít nás ochráni proti barbarstvu.

Stanko. Komu ako; mne sa vidí, že sú Turci lepší od Latinov; či byť providorom, či valiom [1]), ľahko vyberať medzi týmito hodnosťami. Ďorde je naklonený Veneciánom, ja, preháňaný jeho pýchou, k vôli Rímu, k vôli pápežovi nepôjdem pod laby veneciánskemu Ivovi!...

Dean (kľaknúc jedným kolenom na zem). Oj, nepadla ešte naša država na to! Dokiaľ žije Ivan i naše hlavy, všetci padneme, ale toho nebude, vedz, nás nikto nepodmaní! A kto by sa dotknul našej malej domoviny? Čej sile by sme sa poddali? Keď by Murat zvládal celé kresťanstvo — nás nezvláda nikdy!... Môžu jeho hordy zaľahnúť na Zetu, môžu napred ísť, ale len až im dôjdu v ústrety; pozri, tam tie strmé šiance, ktoré sám Boh vystavil, ony zastavia vlny sultánove, my budeme tu vždy slobodní. Hrýzť ich budeme ako had zpod tŕňa, Čierna Hora bude tak dobre sultánovi, ako i Veneciánom, kameňom urážky, ich sily i ich zápletôk. Šibalský dóža, že oklamal Bar, ver mi, veľmi sa mýli; ľahko môže dnu vtiahnuť, ale potom, abys' vedel, padnú mu razom na smelú hlavu Sutorman, Lisíň, Brsuta, Lovčen, Biela Hora, Sprštili až do Metkoviča, taká je država Crnojeviča! Boha jedného sa boja. Kto by ju teda mohol prevládať? O svojom páde nikdy nemyslí, vysmieva sa východu — porúha sa západu!...

Stanko. Hm! mocný je sultán, prešibalý je dóža, my sme malí, hladní, v biede...

Dean. Najmenej umierajú ľudia od hladu, a zvlášť medzi orlami. Sletí orol z výšiny nebeskej, schytí dole všetko, čo mu treba, vyšvihne sa, skriakne a krýdlami strepoce, všetkému živému hrozí shora.

Stanko. Ty ešte nevieš, knieža, kto je sultán, čo je jeho sila i moc!...

Dean. Znám; čujem, ako mrví Balkán, ako hrozí Budínu, Viedni, Uhorsko postúpal, Srbsko potĺkol, na Carihrade mu hviezda svieti; nech zasadne v Ríme, nech na sever udre, tu ho nebude nikdy, tu nikdy!...

Stanko. To je nevedomosť, alebo samá nádej!

Dean. Kto ináč myslí, ten sa bojí.

Stanko. Venecián je múdry, a hŕba peňazí!

Dean. Náš kňaz Ivan je čistý Černohorec!

---

[1]) Providori boli námestníci veneciánski, latinskí, valie námestníci turecki.

Stanko. Ty naozaj myslíš vytrvať, knieža?

Dean. Vytrvať, pravdaže, — len baby utekajú!

Stanko. To ty, človeče, ako by si sa junáčil?! Staviaš prázdne zámky v povetrí! Vieš, ja som tu, hovor tichšie; keď tak kričíš, každý ťa počuje! (Vstane, a za ním všetci ostatní.) Alebo, choď do Žabliaka, a povedz tam, že prídem len zajtra okolo poludnia; ešte mi nedošlo všetko vojsko, ktoré za mnou ide zo Skadra. (S významom.) O našom rozhovore ani slova nevrav kňazovi Ivanovi, a tvoje túžby ostanú jalové...

Dean. Oh, túžim po veľkosti a stálosti mojej otčiny — po smrti jej nepriateľov. Za Božiu slávu, za nášho Ivana, ktokoľvek by mu krivdil, tu sme všetci Černohorci. Nech Turci i Veneciáni probujú čokoľvek: zbroj, peniaz; nech navalia na nás kedykoľvek, tu sme pápežovi na samom prahu a východnému drakovi temer pod pazúrom, a toho sa všetkého nebojíme. Ver mi, knieža, čo ti ja starec hovorím. Milému Bohu bolo milo, keď sa náš kŕdeľ tu shromaždil. Oj, vďaka ti, Bože veliký, že nás tu nemôže nikto podrobiť si, a nikdy, dokiaľ bude svet svetom, nebudú naše hory počúvať frátrov, ani sa nebude v nich ozývať ryk hodžov. Nech kto chce na nás sa navalí, my odbíjeme silu silou. Dosť som prešiel bojíšť, kde ostalo premnoho milých bratov, kde čistá krv potokom tiekla, a oni k nebu upierali oči, ležiac dosekaní a s posledným vzdychom prosili Boha, aby zachránil našu zem, aby zachránil Ivana. Teraz spia večný sen, ale ich jesto ešte vždy na kopy, čo sa neboja ničej sily, ale sa hnevajú na svojich náčelníkov, že im nedovolia napádať, že im bránia započať čertov tanec, krvavý tanec všade na okolo!...

Stanko. Slabý je Đorđe, ostarel Ivan, krajina poletí len za mnou.

Dean. A kamže, mladý Crnojeviću?

Stanko. Rovno, starče, k Turkom!

Dean (pre seba). Och, zlá cesta! Zlý osud pre kňaza Ivana, môjho vladára. Och, posmech, hanba, úbohý starče, z tvojho kozuba počala sa zrada! (Po dlhšom premýšľaní hlasno.) Čo je súdeno — to musí byť! Crnojeviću, Čierna Hora je i naša, nás ľudí, nie je ona panstvo vášho domu, vašej famílie! Ako si uctíme popri našom slnci vo vašich osobách malé svetielka, predsa nie sme venom vašim my Černohorci, lež mučedlníci, krvaví borci, verní sme Bohu, otčine, slobode i kňazovi Ivanovi, hlavnému vojvodovi!

Stanko. Ja mám sbor nasledovateľov, moja stránka bude, ver mi, knieža, mocnejšia!

Dean. S tebou bude, synko, čierny kameň! s tvojím sborom sa ty zahanbíš, v tvojom sbore sú sami niktoši, pobehaji, bludári a klamári, ktorých naše zákony prehonia, vešajú, ubíjajú alebo prenasledujú!

Stanko. Nehovor viac ani slova, knieža! Jedno jediné slobodí alebo viaže... To sultán Murat tak nariadil!

Dean. Jeho slovo tu neplatí!

Stanko. Dva svety ho poslúchajú!

Dean. Nech dôjde sem a nech probuje!

Stanko. Nie mu je naponáhle, tu som ja, a on, Deane, keď sa len pohne, ako čo je táto poľana, môže z nej urobiť za mesiac rovinu až do Grachova.

Dean. Za nové pole nových bitiek tá by rovina bola medzi nami! Lež na krátko: mňa tá turecká sila nenastraší, ver mi!

Stanko. Podivný junák!

Dean. Aj som junák, a to od junákov, a teba neporodila srbská matka, keď ťa jediného zpomedzi všetkých našich môže poplašiť nával Asiatov!

Stanko. Ty si čudák, keď tak vravíš!

Dean. Čo?

Stanko. Mlč!

Dean. Mlč ty, zradca! (Stanko vytasí meč, a hneď i Dean; knieža Perún i komonstvo a sluhovia Stankovi skočia medzi nich. Dean ďalej hovorí.) Sem sa, kto je Ivanov, Stanko je zradca a rab sultánov! (Všetci sa dajú na stranu Deanovi, okrem Íva a Uglešu, ktorí držia Stanka.)

Perún. Ja som Ivanov a Černohorec, vladár zetský, (pre seba) Danicin otec!

Dean (k Stankovi, ukazujúc naň mečom). Vedz, že bych ťa nešetril takto, kebys' nebol Ivanov Stanko! Dal bych ti to, čo sa dáva každému, kto podkopáva tieto milé bralá a nášho gospodára. Tvoje meno mi dáva úlohu, doviesť ťa pred Ivana a povedať mu, čo zamýšľa Stanko, jeho maznáčik...

Stanko. Nestraš, knieža, veď sa známe, a hoci som sa nenarodil dávno, ale som predsa lepší junák, lepší vojak!

Dean. Ja som verný domovine, ty si jej zradcom, a čo sa týče môjho junáctva, to nechaj, a či si ty junák, povedia to druhí.

Stanko. Ja že som zradca?! (Vytrhne sa sluhom.) Za to ti, knieža, nech bude toto... (Prebodne Deana v prsiach. Deanovi sprievodcovia vytiahnu meče a ženú sa proti Stankovi, Perún ich tiež s vytiahnutým mečom zastaví. Stanko odchodí.)

Perún. Dajte pokoj, ľudia. Jeho bude jeho otec súdiť.

Všetci. Čo vražedlníkovi a zradcovi!

Dean (hľadiac na krvácajúcu ranu na prsiach). Pekný dar Crnojevića! Keby bol od Turka, alebo od Veneciána, bola by mi rana ako spánok milá. (Padá na kolená.) Ale teraz ma bolí... ach, bolí ťažko, krv mi vylieva plemä rytierske... (Zmáha sa.) Knieža Perúne!... pozov Stanka!... Neboj sa, nemienim s ním zle... Dosiaľ mi ešte každý veril. (Zodvihne meč a hľadí naň.) Železo! ostrie tvoje je z ocele, a túha moja bola veliká slúžiť s tebou mojej viere, domovine, vlasti, a keď pomyslím teraz na tento osud!... Dávno to bolo, keď sme sa sišli, a teraz, železo, lúčime sa. (Odhodí meč, pozerá na ranu i okolo seba.) Zadržte ma niektorý... na okamih, a ranu mi zaviažte pásom... (Jeden priskočí zo sprievodu k nemu, a svojím pásom mu zaväzuje ranu cez prsia a drží ho.) Na okamih..., a okamih je večnosť!... celý život ľudský... ani jeden liek nemení zákonov bytia.

Ten, ktorý ho drží. Ale spravedlivých Boh do raja presádza. (Príchodia Stanko a Perún.)

Dean. Vojvoda Stanko, daj mi ruku! Zameň veľkou radosťou muky verného sluhu tvojho domu . . . Spas ho, spas od veľkej nevole! . . . Moje telesné bolesti sú nič, malé proti tým, ktoré si svalil na moju dušu svojím úmyslom ísť k sultánovi — to mi je ťažšie od všetkých rán. Nerob to, vojvoda, zaklínam ťa slávou tvojho domu, Mariným mliekom, pre Boha i všetkých svätých nerob . . . nerob to! Krvavá škvrna nevymazateľná ostane na tvojom srbskom krbe, naša slabá sila stane! Vojvoda Stanko daj mi ruku! odstráň mi z duše tú strašnú muku. (Stanko sa borí sám so sebou.) Ach, chvala Bohu, môj knieža sa odhodláva, to bude spasenie celej Čiernej Hory! Podaj mi ruku, drahý knieža, už ma len málo k tejto zemi viaže . . . (Pritíska si ranu dlaňou.) Oj, krv, krv, čo sa tak náhliš? Ešte nič nevravíš, Stanko! . . . Ach, krv, krv! ty krv pustá! . . . Nejaká hmla hustá sa ma chytá! Vojvoda Stanko! Pôjdeš k sultánovi? Povedz mi, biedniče, povedz už raz! Ak ostaneš doma s Ivanom, nech ti bude odpustená moja krv. Oj, synko, odstúp, zanechaj hanbu. V mene toho bozkávam ti ruku! . . . Umieram . . . povedz . . .

Stanko (dlho rozmýšľajúc — všetci čakajú s napnutím odpoveď). Ja idem k sultánovi! (Všetci sa zhrozia. Dean padne.)

Perún. Veľká mu slza vypadla z očú! . . . Umrel! . . .

Všetci. Ozaj? . . . Ach! . . .

Perún. Knieža Dean umrel, zanechal zvláštnu pamiatku všetkým . . . Už ho niet . . . On dokonal, no kto je šľachtic, každý nech pobozká jeho ranu a nech sa zaprisahá: *Kto nebude verný Čiernej Hore, nech ho prenasleduje Boh i všetci ľudia.*

Všetci. Ameň.

Perún. Komu nie sú svätí tieto bralá, nech bude prekliaty hanebník!

Všetci. Ameň. (Knieža Perún pristúpi k mŕtvemu Deanovi a bozká mu ruku, ostatní urobia toisté.)

Perún. Teraz odnesme tieto smutné smrtné ostatky. Oj, ťažko, smutne, brate Deane! (Zodvihnú mŕtveho Deana a nesú ho popred Stanka.) Vlani si mi dcéru omámil, oj, vražedlníče, Boh nech ti platí! (Nesúc Deana, spievajú trúchlivo pieseň, ktorú počuť vše slabšie i zpoza javišťa.)

Všetci: Za víťazmi takýmito
Plačú i veliké zeme;
Tys' bol našej Hory pýcha,
Za tebou i my plačeme!

Tys' bol druhý stĺp náš pevný,
Stredotočka našich vojov,
Ty hrom boja, vzor nadšenia,
Duch víťazný i duch bojov.

Ty si naše Černohorstvo
Rozplamenil v oheň živý,

Tys' bol bôlnej Čiernej Hory
Synak verný, sokol sivý!

Ty si Bohu vždy bol milý,
Nás si učil Ho milovať,
Preto bude milostive
Našu vlasť on ochraňovať.

A my verní tvojmu vzoru
Budeme ťa nasledovať,
Za rod, pravdu i slobodu
sťa junáci vždy bojovať . . .

(Spev zatíchne, Stanko stojí sám pred šiatrom, hľadiac za Deanovým sprievodom, ktorý nesie mŕtvého Deana do Žabliaka.)

Stanko. Teraz pre mňa niet viac tu miesta! Čím sprievod dôjde do mesta, vzbĺkne Ivan ako živý oheň, a s ním by všetci okrídlení sokoli tu na mňa sleteli, tu by ma potreli, tu mi teraz hrozí: Ivan, ľudia, celá krajina, a najviac moje nečisté svedomie . . . Ta, nech ma najdú, nech ma smrvia nad teplou ešte Deanovou krvou, na čerstvej stope môjho zločina, nech Ivan spokutuje nešťastného syna! — Ale Turci! . . . koruna! . . . kráľovská moc i vláda — to mi nemôže z umu zísť! (Prežehná sa.) Odíď, prekliaty diable, prstom pokazuje každý na zradcu! Medzi Turkov nejdem, nech ma naše súdy súdia, ich sa nemám čo báť, keď mi sám Dean krv odpustil. Tej noci pôjdem domov, milosť ma čaká, — nech ti bude odpustená moja krv — povedal Dean! Ako hriešnik padnem na kolená pred Ivanom, poviem mu pravdivú pravdu, všetko, čo mi Murat ponúkal, ako ma mámil, čo mi sľuboval. Kliatba neostane na mne, budem odteraz otcovi podporou do smrti, s Đorđom pôjdem ruka v ruke, a on mi všetko odpustí. — A keď odpustí?... čo bude zo mňa?... Tretia osoba po Ivanovi . . . slúžiť budem musieť predsa dvom — — to nechcem, nie, to nechcem, pre živého Boha! Nech ma preklína celé kresťanstvo, i to je ľahšie, nežli byť bez koruny! Preto tej noci pobežím do Baru, a odtiaľ pod krídlo Murata-sultána! . . .

(Opona spadne.)

Z pozostalosti Ondreja Bellu.

I.

Neosvežie niva,
kým rosa nepadne,
nezaspieva vtáča,
kým hora nezmladne.
Kým slnko nepáli,
nedozrejú klásky,
a srdce nezmudrie,
kým nezkúsi lásky.

II.

Narieka svoboda,
  lež láska sa smeje,
keď pierko s klobúčka
  posledný raz veje.
Svoboda voľný let,
  láska let sdružený.
Polžitím žije len,
  kto sa neožení.

III.

»Šuhaju, šuhaju,
  čo sa ti smyslelo,
že sa ti mládenčiť
  tak razom znechcelo?«
Neviete, šuhajci,
  neviete, neviete,
jak osamelému
  na širom je svete.
Keď ľahnú do hrobu
  i otec i mati;
po kútoch teplých druh
  za druhom sa tratí,
a on tu stane sám —
  sám, cudzi medzi svet,
jak medzi ovocím
  spozdený vonný kvet...
Biedne by odkvitol
  na prázdno, opadol...
Mladosť by ulietla,
  prv, jak by sa zbadal;
a ak by láskou si
  srdce nezaviazal,
sám by sa, nehodný,
  zo žitia vymazal.

Prehľad slovenskej literatúry z r. 1903.

Podáva *Lud. V. Rizner.*

(Pokračovanie.)

Kvačala Dr. Ján. *Die pädagogische Reform des Comenius in Deutschland bis zum Ausgange des XVII. Jahrhunderts.* Herausgegeben von — —. Erster Band. Texte. Texte. Berlin. A. Hofmann & Comp. 1903. (Monumenta Germaniae Paedagogica, Band XXVI.);

v. 8° str. XLIV a 395. „Novoveká filosofia a Slováci. Napísal Margin. (Úvaha.) C. Listy č. 7. — „Ozvena vlúdna". (Pozdrav Hviezdoslavovi.) Slov. Pohľ. str. 227–231.

Kvedrová Žofia. Idylla. Slov. Nov. č. 23.

Kvetomilská Olga. Škoda, šuhaj... Slov. Týžd. č. 18.

Kýčerský. Víly. Dennica č. 1. — Piesenka. Veľkon. záb. príloha Lud. Novín k č. 40. — Tiene. Nár. Nov. č. 46. Pýtal som sa.. Tamže č. 46. — Vojín. Tamže č. 157. Požltklé lístky. Tamže č. 157. Či tá lipka... (V hudbu uviedol M. Lichard.) Tamže č. 157. — Na skalách. Slov. Pohľ. str. 58. Bože môj, Bože. Tamže str. 59. Do pamätníka. Tamže č. 59. Dnešok keď na časov peruti... Tamže str. 59. Pifove husle. Tamže str. 521. Po rokoch. Tamže str. 532. Resignácia. Tamže č. 533. — Nebudete-li jako pacholatá?... Stráž na S. č. 3.

K. (I.) Na čom zbýva, na slove božom a či na poslucháčoch? Nedeľa prvá po deviatniku. Kazateľňa str. 76. Duch kajúčnosti. Popolec. Tamže str. 123. Múdrosť dľa príkladu Márie. Zvestovanie Panny Márie. Tamže str. 142. Na prvé sväté prijímanie. Tamže str. 174. Svätý Jozef, ochranca sv. rodiny a kresťanstva. Nedeľa tretia po Veľkej noci. Tamže str. 182. Prítomnosť Ježiša vo sviatosti oltárnej. Božie Telo. Tamže str. 223. Čo chce Ježiš vo sviatosti oltárnej. Božie Telo. Tamže str. 227. Ježiš pokrmom na cestu do večnosti. Božie Telo. Tamže str. 230.

K. (II.) Slovinci. K. Nov. č. 1—5. Rozhľady a zprávy zo slavianskeho sveta. Rovn. Nár. Kal. str. 150—161.

K. B. V. Pán gróf na tretej klase v. Kozakiewicz W.

K. Drahotína. Pokyny pre mladé matky. Dennica č. 2.

K. E. Slovenské výšivky. Časop. muz. sp. Olom. XX. str. 3—5. Nasledujme dobrý príklad! Pútnik str. 128—130. Strielanie do mračien. Tamže str. 165—169.

K. J. (I.) Malý archív. Časop. MSS. č. 5. — Lehotská kaplica. (Cirkevno-historický obrázok z farnosti hybskej.) K. Nov. č. 13, 14.

K. J. (II.) Hadži Achil v. Vazov Ivan.

K. K. Divné shľadanie sa, alebo užitok vytrvanlivej modlitby. Posol b. Srdca J. č. 7.

K. P. Na Vianoce. N. Malých č. 3.

K—ý. *Tisíc a jedna noc.* Arabské poviedky. Voľne poslovenčil — —. Vytlačil Székely a Illés v Ungvári, 1903; 8° str. 382.

(Lacko Ján) († 1. febr. 1904). Nekrology: C. Listy č. 2. Nár. Hlásnik č. 4. N. Nov. č. 18. Pov. Nov. č. 2.

Lacková Marienka. Láska a práca! Lud. Nov. č. 2. Smutné dumy. Tamže č. 8.

Lahvicska Martin. *Slávnosť jasličková* čili dve hry. I. Pastier pri jasličkách. (Vianočná hra pre školské dietky so spevami.) II. Pastuškovia. (Vianočná divadelná hra pre školu so spevami. Poslovenčil — —. Tlačou a nákladom Adolfa Horovitza v Trnave, 1903; 8° str. 26.

Lampérth Gejza. Dade Miško Pošmúrny. Poslovenčil Karol z Trenčína. Vlasť a Svet č. 37.

(Lány Karol) († 8. febr. 1903). Nekrolog. C. Listy č. 2. Nár. Nov. č. 22.

Lauka Gustáv. Vrtošivý manžel. Slov. Nov. č. 95, 96.

Leblanc M. Podozrenie. Slov. Nov. č. 21.

Lederer Dr. České hlasy o maďarsko-českom bratríčkovaní. Hlas str. 295—299.

Lehotský Ján. Východniansky tukač. (Zo starých časov.) Rovn. Nár. Kal. str. 106—115.

Lenčík Pavel. Naja v. Gjalski X. Š.

Lengyel Laura. Rodina. Slov. Nov. č. 175, 176.

Lenkei Karol. *Venček piesní a modlitieb zvláštne k úcte božského Srdca Ježišového.* S povolením cirkevnej vrchnosti vydal — —. Druhé opravené a zväčšené vydanie. V Uh. Skalici, 1903. Tlačou Jozefa Teslíka; 12° str. 123. — Kríž a oltár v. Perger A.

Lepies Fr. Láska v. Csongrádi Lad. Kvetina bielych vrchov v. Csongrádi Lad.

Lepkij Bohdan. Nasťa. (Z knihy: „Z sela".) Preložil F. V. Hlas str. 172—181. — Stesk. Prel. F. V. Lud. Nov. č. 42. Pieseň. Prel. F. V. Tamže č. 45. Starček. Prel. F. V. Tamže č. 59. — Ľadové cípy. Slov. Týžd. č. 14, 15. — Starec. Poslov. —ub—. Slov. Dom. Kal. str. 36.

Lepušić Ivan. *Zločin a pravda Božia.* Povesť z dedinského života. V. Bibliotéka, Románová, sošit 5.

Lesueur Dan. Dedictvo. Slov. Nov. č. 227.

Libomirská Markéta. Kterak se u nás smýšlí o Slovensku. Dennica č. 8.

Liebeskind A. J. Večná tarcha. Prel. Podtatranský. Nár. Hlásnik č. 20.

Lieskov N. S. Krásna Aza. Starodávna legenda. Prel. S. Slov. Týžd. č. 19—21. — Malaňa — barania hlava. Pohádka. Posl. A. Š. Slov. Nov. č. 22.

Ligouri Alfred Maria. *Návštevy prevelebnej Sviatosti oltárnej.* Spísal svätý — —. Poslovenčil Stanislav Kianička. Vydáva redakcia „Posla b. Srdca Ježišovho". Druhé opravené a rozmnožené vydanie. S povolením cirkevnej vrchnosti v Ostrihome. V Trnave, 1903. Tlačou Žigm. Wintera; 12° str. 222.

Lichard Milan (—rd). Vychodí zornička . . . Nár. Nov. č. 30. Niečo o hasičstve. Tamže č. 107, 110, 113, 116. Maďarský kritik o cigánskej hudbe. Tamže č. 115. O otázke našej hudby. Kritická črta. Tamže č. 149. Či tá lipka . . . (Na slová Kýčerského.) Tamže č. 157. — Niektoré záhady v národnej piesni slovenskej. Slov. Pohľady str. 41—45.

Lilla Felix. Konec jedného tyrana. Prel. Gosztonyi L. Slov. Nov. č. 99, 100.

Listy, Cirkevné. Časopis venovaný záujmom cirkve evanjelickej a. v. V Liptovskom Sv. Mikuláši. Ročník XVII. Zodpovedný redaktor a vydavateľ Jur Janoška. Č. 1—6 vyšlo tlačou knihtlačiarne Salva & Herle v Ružomberku, č. 7—12 tlačou knihtlačiarne Klimeš

& Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši. Vychodia vo v. 8° dňa 15. každého mesiaca na dvoch hárkoch.

Listy, Literárne. Príloha ku „Kazateľni". Ročník XII. Redaktor a vydavateľ: Fr. Richard Osvald. Tlačou kníhtlačiarne Salva & Herle v Ružomberku. Vychádzajú vo v. 8°.

Listy Svätého Antona. Mravno-poučný, obrázkový mesačník pre katolícky ľud. Ku rozširovaniu milodarného chleba chudobných. Ročník III. Redigujú: Ján Szokol a Alfred Buday. Vychodia prvého každého mesiaca vo v. 8° o 16. str. V Budapešti, „Pázmáneum", tlačiareň „Listov Sv. Antona".

Longinus. Tie „ansichtky". N. Nov. 136.

Lorenz Fridrich. Balkon. Humoreska. Z nem. X. Y. Z. Ľud. Nov. č. 44—46.

Lovik Karol. Príhoda na lodi. Slov. Nov. č. 219.

Lubohorská. „Pozde". (Nárečím dolnozemských Slovákov.) Dennica č. 4, 5.

Ľudomil z Považia. *Všeličo.* Sbierka poučného a zábavného čítania pre mladých i starých. V Trnave, 1903. Tlačou a nákladom Adolfa Horovitza; m. 8°. Sošit I. str. 32. Sošit II. str. 32. — Kam ho priviedly peniaze! (Obrázok zo života.) Pov. Nov. č. 10. Účinok výpovedi Písma svätého. (Obrázok zo života.) Tamže č. 11.

Ľudový Kalendár Lurdskej Panny Márie a Svätej Rodičky v. Kalendáre.

Luhačovice, slané kúpele na Morave. V. Bláho Dr. P.

Lukavický Štefan. Výlet na Čabrad a zábava na Cerove. N. Nov. č. 108.

Lúky (pri Púchove). A luki róm. kath. plebánia történetéhez. Közli: Chorényi J. Dr. Nyitram. Szemle č. 1, 3, 5, 7.

Lupča Nemecká. Kronika nemecko-lupčianska. Podal A. S. Čas. MSS. č. 1—6.

Luther Dr. M. *Reformátorské spisy.* O velebnej sviatosti tela Kristovho a o bratrstvách z r. 1519. O kliatbe z r. 1520. Proti bulle Antikrista z r. 1520. O dobrých skutkoch z r. 1520. O svobode kresťanského človeka z r. 1520. Preložil Martin Morháč. I. V Békéščabe. Nákladom vlastným, 1903. Tlačou kníhtlačiarne „Corvíny"; 8° str. 232. (Cirk. Listy č. 10. Ev. Egyházi Szemle č. 11.) — *Výpovede Martina Luthera o odpustkoch proti Jánovi Tetzelovi z r. 1517, to jest 95 článkov.* Preložil Martin Morháč. V Békéščabe, 1903. Nákladom evanj. cirkevného kníhkupectva. Tlačou „Corvíny"; 8° str. 18. (Ev. Egyházi Szemle č. 11.)

de **Lysa** Georg. Venec. Poslov. —a. Slov. Nov. č. 136.

L. (I.) Ludvik Haan. Životopis s podob. Tranovský str. 39—42.

L. (II.) Turčiansky Sv. Martin. (S vyobrazeniami.) Rovn. N. Kal. str. 82—89. Dvaja bratia. Obrázok zo slovenského povstania z r. 1848. Tamže str. 97—100.

L. F. Pastier na kvetnej holi. Rozprávka pre naše dietky. Slov. Obr. Kal. str. 73—76.

L. J. Dvaja bratia a štyria obri. N. Malých č. 2.

L. P. Panská láska. (Skutočná udalosť.. Pov. Nov. č. 12.

(Mác Pavel († 8. sept.). Nekrolog. N. Nov. č. 125. Ľ. Nov. č. 21.

Magister. Slovo o výchove. Našej stáreži i mládeži v novej vlasti. Rovn. Nár. Kal. str. 116—128.

Magurský. Úryvky z nádejnej počtovedy. Rod. i Šk. č. 12.

Machurek B. Úprava krmu. Obzor č. 7, 8. Niekoľko pravidiel v lekárstve. Tamže č. 7, 8.

Makovický Dr. Dušan. O nemoci a smrti v. Tolstoj. Obnovenie pekla v. Tolstoj.

Maliak Jozef. „Modrý kríž" a jeho najnovšia výbojná výprava. C. Listy č. 1. Nikodém. Tamže č. 1. Hviezdoslavova „Ráchel". Tamže č. 5—12. — Prechádzky po Iloku. Dennica č. 1—12. Mrtvé kapitále v. Kozarac J. Kňahyňa Alžbeta Rákóczy. Tamže č. 11.

Maliarik. Viera a láska. Rozprávka z čias reformačných na Záhorí. Stráž na S. č. 11.

Málikin. Aký duch má panovať v slovenskom učiteľskom časopise a v slovenskej škole. Rod. a Šk. č. 9..

(Mallý dr. Ján). Životopis. Lit. Listy č. 1.

Malonyay Des. Podivný kupec. Prel. D—ý. Slov. Nov. č. 3. Blaženosť má pravdu. Prel. D—ý. Tamže č. 7, 8. Striga na rohu. Prel. D - ý. Tamže č. 31. Krach. Prel. D ý. Tamže č. 36. Pán Boh sa postará. Prel. D—ý. Tamže č. 45, 46. Svet. Prel. D - ý. Tamže č. 50. Byt do prenájmu. Prel. D—ý. Tamže č. 66. „Ku Salamanderovi". Prel. D—ý. Tamže č. 71. Odpočinok. Prel. D—ý. Tamže č. 98.

(Mandić Teodor) († 13. febr.) Nekrolog. N. Nov. č. 22.

Mapa, Národopisná, uherských Slováků v. Niederle Dr. L.

Margin. *Novoveká filosofia a Slováci.* Odtisk z „Nár. Novín". Turč. Sv. Martin. Tlačou Kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku; 8° str. 35. (Cirk. Listy č. 7. Hlas str. 141—154, 275—280, 305—310, 340 - 358.) — Naša zástava. Kat. Nov. č. 3. Na dušičky. Pri večernej pobožnosti. Kazateľňa str. 373. Kam sa utiekať pred búrkami života? Nedeľa triadvadsiata po sv. Duchu. Tamže str. 376. — Mojžiš či Darwin? Lit. Listy č. 3. Kňazi, majte sa na pozore! Tamže č. 4. Ešte raz „Mojžiš či Darwin?" Tamže č. 4. — Pieseň o chrabrých činoch. Lud. Nov. č. 5. Škriatok. Veselý obrázok z nášho divadelného života. Tamže č. 20. — Novoveká filosofia a Slováci. N. Nov. č. 46—48, 54, 55. Had a pilník. Tamže č. 76. Filosof zo Scythie. Tamže č. 78. Nech každý drží sa len svojho remesla. Tamže č. 79. Kategorický imperatív. Tamže č. 80. Parturiunt montes. Tamže č. 81. Voz a mucha. Tamže č. 82. Nevítaný a neodbytný hosť. Tamže č. 84. Čo hovorí nepriateľ? Tamže č. 105. - Užitočné obrázky. Pokrok č. 12, 13.

Marinin. Žobráčka .Obrázok zo života španielskeho. Kat. Nov. č. 8.

Marković Dr. Julius. *Nitriansky politický trestný process.* Politická úvaha. Turč. Sv. Martin. Tlačou Kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku. Nákladom spisovateľovým, 1903; v. 8° str. 254. (N. Nov. č. 106, 107. Hlas str. 319. Nár. Listy od 23. okt. 1903. Slov. Týždenník č. 11, 12.) *A nyitrai politikai bünper.* Politikai tanulmány.

Vágujhely, 1903. Kapható a szerzőnél. Klimeš & Pivko könyvnyomdája. Liptószentmiklóson; 8° str. 351. — V „Považských Novinách“ podal viac nepodpísaných článkov.

(Markovič Dr. Rudolf). Podobizňa. Slov. Dom. Kal. str. 37.

Maro J. *Drobné rozprávky.* Preklady z ruského. V. Bibliotéka, Románová, sošit 7. - Strachy v. Čechov A. Tajnosť v. Čechov A. Kysnutie umov v. Čechov A. Basistov román v. Čechov A. Ako sa Ferko navrátil domov v. Knoring J. Niekoľko hodín v. Nemirovič-Dančenko V. Rečník v. Čechov A. Ženské šťastie v. Čechov A. Sergeja Pavlovičov „prípad“ v. Nemirovič-Dančenko V. Kúpený chýr v. Zarina A. E. Príjemné klamstvo v. Potapenko I. N. Štedrý večer väzňov v. Topelius Z.

Maršall-Petrovský G. „Mi nó spík engliš!“ Rozprávka z amerického slovenského života. Tatran str. 139—151.

Martiš A. Oklamaná líška. (Z úst ľudu.) N. Hlásnik č. 3. Učme sa na dobrých príkladoch! Tamže č. 4. Demikát. N. Nov. č. 23. Na jarmok. Tamže č. 69. Demikát. Z novej bryndze uvarený. Tamže č. 106.

Masaryk T. G. Ideály humanitní. Hlas str. 3—6, 37—43, 69—76, 100 103, 210—215, 253—255, 264—271. Právo přirozené a historické. Tamže str. 373—381.

Matavulj Simo. Prvé Vianoce na mori. Črta z Boky. Prel. V. M. N. Nov. č. 157. — Filipisko. Poviedka z Hornej Dalmácie. Prel. Revka. Rovn. Nár. Kal. str. 191—194.

(Matúš Trenčiansky.) V. Viest Ivan.

Matuškovič J. „Dobré city“. Ľud. Nov. č. 37.

Maupassant Guy de. Šialená. Povesť. Prel. A. Škarvan. Ľud. Nov. č. 31. Sivko. Povesť. Prel. A. Škarvan. Tamže č. 33. Pomsta. Povesť. Prel. A. Škarvan. Tamže č. 28. Vlk. Povesť. Prel. A. Škarvan. Tamže č. 42. Niekedy. N. Nov. č. 38.

Medvecký K. A. Miestopisné údaje obce Klak. Čas. MSS. č. 1. Blúdenie Janka. (Ľudová povesť.) Tamže č. 1. — Cirkev a štát, ich pomer behom storočí. Kat. Nov. č. 11—14. - Tri vianočné sväté omše. Nedeľa štvrtá adventná. Kazateľňa str. 15. Zhubcovia našej mládeže. Nedeľa prvá po Zjavení Pána. Tamže str. 48. O rodinnom živote. Deň svätej rodiny. Tamže str. 61. Kresťanské obcovanie. Pondelok veľkonočný. Tamže str. 167. Nočná tma, obraz života hriešneho. Pondelok svätodušný. Tamže str. 215. Pri posvätení nového kríža. Tamže str. 218. O farizeovi a mýtnikovi. Nedeľa deviata po Sv. Duchu. Tamže str. 289. Svetácke ľudomilstvo a kresťanská láska k blížnemu. Nedeľa dvanásta po Sv. Duchu. Tamže str. 313. Praj blížnemu, ako sebe samému. Nedeľa sedemnásta po Sv. Duchu. Tamže str. 336. Peniaze. Nedeľa dvadsiata po Sv. Duchu. Tamže str. 354. — Rákócovské boje v okolí Detvy. Tatran str. 97—106.

Mehmke Bruno. Vianoce. Evanj. Kal. str. 65—67.

Menčík Ferdinand. Rybayova sbírka českých přísloví. Č. Lid XII, str. 108, 109.

Mendès Catulle. „Dobré ráno". Slov. Nov. č. 135. Dobré ráno. Prel. Šlavinský. Nár. Nov. č. 153.

Menšikov M. Rozhovor o vojne a mieri. (Z „Nov. Vrem.") N. Nov. č. 4. Výčitky Srbom a ešte niektorým Slovanom. (Z „Nov. Vrem.") Tamže č. 81.

Mickiewicz A. Rok 1812. Prel. Horal. N. Nov. č. 46.

Mičátek Dr. Lud. Je zodpovedným redaktorom „Dolnozem. Slováka".

Mičátek V. Blahoželám. Veselohra so spevom v jednom dejstve v. Trifkovic K.

Mikszáth K. Zabudnutý áreštant. Prel. Gregor-Tajovský. Lud. Nov. č. 52. Alžbeta Szonthágová. Nový Domový Kal. str. 23—34. Bágyický div. Slov. Nov. č. 184.

Milota J. Šlachetná odveta. Poslov. R... Slov. Týžd. č. 23.

Milovník Hospodina. Hlavné články sv. Biblie. Stráž na S. č. 1. Proste, hľadajte, tlčte... Tamže č. 3. Pád človeka. Tamže č. 4. Zasľúbenia a proroctvá o Spasiteľovi. Tamže č. 5—11. Niečo o modlitbe. Tamže č. 12.

Minuškin E. B. Filosof-neverec v nesnádzach. (Voľný preklad.) Kat. Nov. č. 1, 2.

Mišík Štefan. (Š. M.) Ako niektorí ľudia náboženosť slovenského ľudu nadužívajú. L. Listy č. 3. — Vianočná duma. N. Nov. č. 157. — Spišskí Poliaci. Slov. Pohľ. str. 373—375. Národopisné pomery na území Spiša dľa najnovšieho krajinského popisu. Tamže str. 418—420. Ešte dakoľko slov k „Národopisnej mappe uhorských Slovákov". Tamže str. 477—479. Obyvateľstvo Vondrišľa dľa popisu r. 1900 a v skutočnosti. Tamže str. 511, 512.

Moravan Ján. „Prečo nejete mäso? Kat. Nov. č. 8. Pravé bohatstvo. (Z nem.) Tamže č. 9. Tri sny. Tamže č. 10. — Rodičia, učte dietky svoje modliť sa! Pútnik str. 160—162. Prozreteľnosť božská. (Skutočná udalosť.) Tamže str. 162, 163.

Morávek Baltazar. Pôst je potrebné dosťučinenie a spasiteľný liek. Nedeľa prvá pôstna. Kazateľňa str. 125. Ježiš ako kajúčnik. Veľký piatok. Tamže str. 158.

Morer G. *A on nech je tvojím pánom!* Veselohra v jednom dejstve. V. Ochotník, Slovenský Divadelný.

Morhač Martin. *Reformátorské spisy Dr. Martina Luthera.* V. Luther Dr. M. *Výpovede Martina Luthera o odpustkoch proti Jánovi Tetzelovi r. 1517.* V. Luther Dr. M.

Mošovský F. J. Milujem ťa, ľud môj... N. Hlásnik č. 10. Prosba. Tamže č. 15. Poďakovanie za úrody. Tamže č. 19. Znám to miesto... Stráž na S. č. 10.

Moštenanova M. H. Naše ľudové výšivky. Dennica č. 10. Slovo k priateľom ľudovej práce. N. Nov. č. 24.

Mráz K. D. O leptoch. Um. Hlas str. 26—30.

Mudroň Pavel. Maďarisácia v svetle pravdy. N. Nov. č. 1—4. Knižky, Zábavné a poučné III. sv. 4., str. 133—159. Epilog. Tamže č. 61. — Životopis s podobizňou. Slavianský Viek č. 64. — Podobizňa. Slov. Dom. Kal. str. 7.

Muray Karol. Anonymné listy. Sl. Nov. č. 215.

(Murgaš Jozef. Slovenský vynálezca v Amerike. N. Nov. č. 45.

M. (I.) Čo sa Janko nenaučí, to sa Jano učiť musí. N. Hlásnik č. 20. — O populárnych prednáškach čiže o prednáškach pre náš lud. Rod. a Šk. č. 10. O ľudskej koži. (Z prednášok pre ľud.) Tamže č. 11, 12. — O kamennej, bronzovej a železnej dobe ľudstva. Slov. Dom. Kal. str. 18—21.

M. (II.) „Esztergom", maďarčina a slovenčina. N. Nov. č. 75.

M. z Daňk. Hlas. (Rec. 1. čísla.) Československ. Vzáj. č. 1. Slovenský Obrázkový Kalendár na r. 1903. (Rec.) Tamže č. 1. Tranovský, ev. kalendár na r. 1903. (Rec.) Tamže č. 1. Steinbrennerove kalendáre. (Rec.) Tamže č. 2.

M—a. Niečo zo spolkového života ev. a. v. učiteľov oravských. Rod. a Šk. č. 3.

M . . . r. Sjazd slovanských novinárov v Plzni. Ľud. Nov. č. 61.

M. V. *Poviedky jednoho kaprála zo srbsko-bulharskej vojny* (r. 1885). Napísal Bran. Dj. Nušić. V. Bibliotéka, Románová, sošit 4. — Moje bystré dieťa v. Nušić Br. D. Jedna jasná noc v. Nušić Br. D. Druhovia v. Djorović Svet. Spevákova Veľká noc v. Domanović R. M. — Ako bolo pripravené a vykonané zničenie dynastie Obrenovičovcov. N. Nov. č. 74. O zavraždení srbskej kráľovskej rodiny. Tamže č. 74. Čo vyzvalo prevrat v Srbii? (Z „Trgov. Novín".) Tamže č. 77. O srbských záležitostiach. Tamže č. 80. O bulharskej literatúre a umení v. Hoič Dr. Ivan. Z histórie Bulharov v. Hoič Dr. I. Prvé Vianoce na mori v. Matavulj Simo.

Nádejský. Slovenská reč. Ľud. Nov. č. 12. Väzňom. Tamže č. 18. Za súmraku. Tamže č. 39. Splnená túžba. Tamže č. 59. Mládencovi do Bziniec. Tamže č. 60. Naša pravda. Tamže č. 65.

Nagyvárady M. Ženské srdce. Slov. Nov. č. 167—170.

Náhlik Henrich († 10. febr. 1897). Mária, príklad mládeži. Slávnosť Nepoškvrneného počatia P. M. Kazateľňa str. 8. Srdce Ježišovo škola čnosti. Deň najsv. Srdca Ježiš. Tamže str. 243. — Életopis. Szinnyei Magyar irók élete és munkái. IX. 1903. str. 796.

(Najmar Ján Kr. (Neumayr) († 1766). Életopis. Szinnyei, Magyar irók élete és munkái IX. 1903, str. 1020.

Na krásném Slovensku v. Kálal K.

Napomenutí, Troje. V boji proti alkoholu. V. Knižnicu Vnútornej Missie č. 7.

Návod, Krátky, k vyučovaniu konfirmandov v. Zsámbokréthy Ľud. L.

Návod ku počtovaniu desatinnými zlomky v. Kordoš G.

Návštevy prevelebnej Sviatosti oltárnej v. Lígouri A. M.

Nečesálek (—ek). O práci pre Boha a pre nebo. Nedeľa deviatnik. Kazateľňa str. 72. Sedem mečov v srdci matky Božej. Deň sedembolestnej P. Marie. Tamže str. 150. O stolovej modlitbe. Tamže str. 265. O bohatej lapačke rýb. Nedeľa štvrtá po Sv. Duchu. Tamže str. 252. — Jako sa chrániť pred jabloňovým molom? Pokrok č. 19.

Nechtik v. Podjavorinská.

(Nejedlý Jozef) († 1816). Životopis. Szinnyei, Magyar írók élete és munkái IX. 1903, str. 865.

(Nemečkay Štefan) († 1884). Životopis. Szinnyei, Magyar írók élete és munkái IX. 1903. str. 873.

(Nemessányi Ján). Životopis. Szinnyei, Magyar írók élete és munkái IX, 1903, str. 901.

Nemirovič-Dančenko Vas. Niekoľko hodín. Prel. J. Maro. N. Nov. č. 47—53. Sergeja Pavlovičov „prípad". Prel. J. Maro. Tamže č. 84—87.

Nemo. Spolok Sväto-Vojtešský v Trnave. Českosl. Vzáj. č. 5. Rok 1901—1902. Pútnik str. 181—185.

Nemšová. Adatok a nemsovai róm. kat. plebánia történetéhez. Irta Chorényi J. Nyitram. Szemle č. 50—52.

Neruda Ján. Čo vypráva mesiac. Posl. A. R. Sl. Nov. č. 206.

Névtára, A magyarországi ág. hitv. evang. keresztyén egyház az 1903. évben. V. Poszvék S.

Newydaj rewers! V. Knižnicu Vnútornej Missie č. 5.

Niederle Dr. Lubor. *Národopisná Mapa uherských Slováků na základě sčítání lidu z r. 1900.* Praha, 1903. Nákladem Národopisné společnosti československé a s podporou České Akademie pro vědy slovesnost a umění. Tiskl Alois Wiesner; lex. 8° str. 223. (Nár. Nov. č. 76. Nár. Listy č. 241. Dennica č. 8. Slov. Pohl. str. 378—382. Pov. Noviny č. 7. Osvěta XXXIII str. 938—940.) — K sporu o rusko-slovenské rozhraní v Uhrách. (S mapou.) Slov. Přehled str. 345—349.

(Nigrini (Sam.) Životopis. Szinnyei, Magyar írók élete és munkái IX. 1903, str. 1054.

Norden Anna. Vianočná noc v hore. Dennica č. 12.

(Nosák Bohuslav) († 1877). Životopis. Szinnyei, Magyar írók élete és munkái IX. 1903, str. 1091.

Novák A. Výchova remeselníckeho dorostu. Lud. Nov. č. 1. Nanáhlo v. Petrtyl J.

Novák Arne. Adolf Harnack. (Zo „Samostatnosti".) Hlas str. 315—319.

Novák Fr. Na ochranu ľudu. N. Hlásnik č. 14—18.

(Novák Martin). Životopis. Szinnyei, Magyar írók élete és munkái IX. 1903, str. 1115.

(Novák Pavel), opát. Životopis s podobizňou. Nová dom. pokl. str. 50, 51.

(Novák Pavel Samuel). Životopis. Szinnyei, Magyar írók élete és munkái IX. 1903 str. 1118.

(Novák Samuel) († 1895). Životopis. Szinnyei, Magyar írók élete és munkái IX. 1903 str. 1119.

Noviny, Hospodárske Časopis pre všetky odvetvia hospodárstva, domáci priemysel a národné hospodárstvo. S prílohou: „Kupecký a priemyselný obzor". Ročník IV. Zodpovedný redaktor Peter Kompiš. Vydáva Knihtlačiarsko-účastinársky spolok v Turč. Sv. Martine. Vychodia mesačne každého 15. vo 4° na hárku.

Noviny, Katolícke. V Trnave. Ročník LIV. Zodpovedný redaktor a vydavateľ Martin Kollár. Vychádzajú vo v. 4° na hárku 5. a 20. každého mesiaca. Tlačou Adolfa Horovitza v Trnave.

Noviny, Liptovsko-Oravské. V Lipt. Ružomberku. Ročník II. Zodpovedný redaktor Aurel Styk v Dolnom Kubíne. Vychodia každého 15. dňa v mesiaci vo v. 4° o 8—10 str. Tlačou kníhtlačiarne Salva & Herle v Lipt. Ružomberku. Prvé číslo tohoto ročníka vyšlo 15. júla 1902, posledné (12.) 24. júna 1903.

Noviny, Ľudové, pre kresťanský slovenský ľud. Turčiansky Sv. Martin a Ružomberok. Ročník VII. Zodpovedný redaktor, majiteľ a vydavateľ: Anton Bielek. Vychodily v pondelok, stredu a piatok na fol. hárku. Číslo 1. vyšlo tlačou Kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku v Turč. Sv. Martine, č. 2—9. tlačou Aurelie Moskóczi tamže, č. 10—65. tlačou kníhtlačiarne Salva & Herle v Ružomberku. Posledné číslo vyšlo 10. júla.

Noviny, Malých s mnohými obrázkami. V Senici. Rediguje: Ján Bežo. Vychádzajú vo v. 8° o 8 stranách v obálke do roka osem ráz, počnúc od oktobra do mája vždy 15. v kníhtlačiarni Jána Bežu a spol.

Noviny, Národnie. V Turčianskom Sv. Martine. Ročník XXXIV. Zodpovedný redaktor: Ambro Pietor. Majiteľ a vydavateľ: Consorcium Pavel Mudroň a spol. Tlačou Kníhtlač.-účast. spolku. Vychádzajú tri razy do týždňa: v utorok, štvrtok a sobotu vo fol. o 4. str., v sobotu o 6. str. Príloha: „Románová Bibliotéka". Členmi redakcie sú: Svetozár Hurban Vajanský, Ďuro Čajda a Jozef Škultéty.

Noviny, Považské. Politicko-spoločenský mesačník. Ročník II. Zodpovedný redaktor: Igor Hrušovský. Vychádzajú každého 25. dňa v mesiaci v Novom Meste nad Váhom na hárku vo v. 4°. Tlačou kníhtlačiarne Šimona Roháčka v Modre.

Noviny, Slovenské. V Budapešti. Ročník XVIII. Vydavateľ a zodpovedný redaktor: Viktor Hornyánszky. Tlačou cis. a kráľ. dvornej kníhtlačiarne Viktora Hornyánszkeho. Vychodia mimo nedele a sviatkov každý deň na fol. hárku. Členovia redakcie: Dr. Adolf Pechány, Ľudvik Janovec, Karol Čečotka a Dušan Porubský.

Novomeský L. *Národný Kalendár* v. Kalendáre.

Novoveká filosofia a Slováci. V. Margin.

Nušić Branislav Dj. *Poviedky jedného kapráľa zo srbsko-bulharskej vojny* (1885.) V. Bibliotéka, Románová, sošit 4. Moje bystré dieťa. Prel. V. M. Ľud. Nov. č. 10. Jedna jasná noc. Prel. V. M. Tamže č. 29.

N. „Bachovi husári." Hlas str. 164—172.

N. M. Kráľ na stráži. Zo špan. Vlasť a Svet č. 2.

N. P. Nové šaty. Rovn. Nár. Kal. str. 45—48.

N—k A. Listy z Ameriky. N. Nov. č. 152, 158.

O viere evanjelickej. V. Knižnica Vnútornej Missie č. 8.

Obuch Ján ml. Ako možno tvoriť cirkevné základiny. C. Listy č. 2.

Obzor. Časopis pre hospodárstvo, remeslo a domáci život. V Ružomberku. Ročník XV. (XXXIX.) Zodpovedný redaktor a vy-

davateľ Jur Babka. Vychádza koncom každého mesiaca vo v. 8° o 16 stranách. Tlačou kníhtlačiarne Salva & Herle v Ružomberku.

Obzor, Kupecký a priemyselný. Príloha „Hospodárskych Novín.“ V Turč. Sv. Martine. Ročník III. Zodpovedný redaktor Peter Kompiš. Tlačou Kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku. Vychádza vo v. 4° o 4 str.

Odrobinky svadby Kany galilejskej u pátra Zaoska. Čistý výnos týchto odrobiniek je venovaný kostolu Lutišskému na pozemok, ktorý chudoba kúpila pre nový dom boží, a na nové náradie tohože chrámu božieho. Svätý Štefan I. kráľ uhorský je patronom kostola a vyzýva každého dobrého vlastenca a hazafiho, by dľa možnosti na tento jeho kráľovský hrad prispel, bo čaká veľkého hosťa, kráľa všetkých kráľov Pána Ježiša vo velebnej sviatosti, ktorý mieni v jeho dome prebývať. Vydal sám svätý patrón. V Trnave, 1903. Tlačou Adolfa Horovitza; 8° str. 35.

Ohňoslav. Záchrana. Rovn. Nár. Kal. str. 190.

Ochotník, Slovenský Divadelný. Sväzok XX. *Macocha.* Činohra v troch dejstvách od R. Benedixa. Preložil Rehor Uram. — *Medveď námluvčím.* Komédia v jednom dejstve od V. Krylova. — *A on nech je tvojím pánom!* Veselohra v jednom dejstve od G. Morera. Preložil A. Halaša. Turč. Sv. Martin. Tlačou a nákladom Kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku; 8° str. 108.

Okánik Dr. Lud. *Štedrý večer.* Vianočná hra so spevami. Pre dospelú mládež v štyroch dejoch. V Skalici, 1903. Tlačou Jozefa Teslíka; 8° str. 63. (Slov. Pohl. str. 786.)

Okrucký Ján. Nádeja v. Schiller.

Olejček Jozef. Missionári vo Vzorkovciach. K. Nov. č. 9, 10. Modlitba a slzy. Tamže č. 24.

Olin. Lipa a agáče. (Allegoria.) Slov. Týžd. č. 19.

Olivín. Vianočné dary. Obrázok z dediny. Slov. Týžd. č. 26.

Oravec. Z Oravy a Orave. Lud. Nov. č. 35. Áno a či nie. Tamže č. 37.

Oravín St. v. Tomala G.

Oravský. Zámena v. Theuriet A.

Orkan Vlad. Husle hrajú — bieda hrá. Obrázok z Tatier. Z poľ. F. V. Lud. Nov. č. 47. Pomsta mrtvoly. Z poľského prel. A. Halaša. Slov. Obr. Kal. str. 45—52.

Országh Pavel v. Hviezdoslav.

Oružný. Dolnozemcom. Dolnoz. Slovák. č. 5. Roľníkom. Tamže č. 6. Ja som Slovák. Tamže č. 7. Opustená. Tamže č. 9. Báčanom! Tamže č. 9.

(Pokračovanie.)

Slovenský jazyk, živá starina.

Z reči slovensko-ľupčianskej.[1]

Podáva *Samo Czambel-Danielovič.*

(Dodatok.)

Baladzgovať (str. 344) — to isté, čo badzgovať.

bastržaj — mláka, marasť, alebo i jarok tak sa menuje, ktorým vyteká voda zo dvora.

brbla atď. (str. 344) — hlásku *r* chybne vyslovujúci.

brngala, brndžala — hračka detská; ňou býva chrúst, napchnutý nôžkou na špendlík, ktorý sa pomocou krídelka, s iného chrústa, brngajúc, točí kolo prútika alebo hrubšej slamy. Takéhoto chrústa menujú deti „brngáč"-om.

budkáč (Lehotka, Zvol.) — hampuľa.

capa zabiť — oklamať sa, škodu si spraviť miesto osohu.

caparti — handry, zdrapy, kusy kadejaké: Len takie caparti má f tom kufre. Šecko jej obráťiu v izbe na caparti (ožraný muž).

cí a *cé* má stáť m. c, cé (str. 606).

ciciak (Lehotka, Zvol.) — baranec, ssajúci ovcu.

Čuridlo, nádavka ženským, a znamená: špatné, ostarené, zapustené dievča, ženu.

dášť sa zaliau, zašuchou, miesto pustil.

Fačkovať — pohrávať si ľahkomyseľne s nebezpečnou vecou.

fúlať, za-, mazať, špiniť; ufúlanec, zafúlanec — zamazaný človek.

Gebuz, -ina, — tak menujú spoločne té naničhodné semená, ktoré sa vyosejú z obilia na viačke, alebo i rozličné trávy, rastúce v obilí, tak sa nazývajú: Obilia máme samá gebuz; v tom zrne je vela gebuziňi.

Het — preč: Choj het! Tri roke bou het z Lupči.

hnojiť — povážať hnojom.

hnojivo — hnoj na povážanie.

hračať — hromžať, skuhrať; ohračaňí chliep jesť — ohomraný; ohračaňí človek — znevážený, znectený, za posledného považovaný, ohovorený.

hundrať — homrať.

hrintať, uhrintať sa (potupné) — hlavu (hrintu) usporiadať, vlasy učesať.

hupke: Má vrkoč na 7 hupkou — sedem ráz zapletený; jedon záplet na vrkoči je jedon hupok.

Jachtlík (Brezno) — mýtovnica.

Káňiť sa s kým — vadiť, doprávať, v hneve byť.

korenačka — nádoba, škatuľa na korenie.

kuťiť: Volačô sa kuťí (v svete) — potajomne sa k niečomu chystá. Tí dvaja čosi kuťia — smýšľajú, vyčínajú čosi medzi sebou; vykuťiť — vynajsť, vyskúmať: On to už vykuťiu.

[1]) Vidz str. 418, 477, 542, 605.

Lipka (Lučatín, Zvol.) — rukoväť na noži: Harambaša (v Lučatíne tak sa menuje náčelník zbojníkov v povestiach) zaštôpiu (zapichol) mu nôž po samú lipku do pŕs.

Lohe, podľa p. A. Šusteka i loche, pl. nom. korisť alebo ukradomky odnesené veci, batožie: Zbojňíci mu vláčili lohe, nuš sa stau boháčom. Má len takýho šmyka gazdinú, večerom mu naveky odnáša loche pot pazuchou (t. j. obkrádza ho tajne).

lokša — ľahodná, z málo a planého peria perina; lokše pl. — periny, vôbec i s podhlavnicami.

lub — oblukové ucho na ročke, pl. n. luby; ale i drevený okruh sita a riečice menuje sa lubom.

Matorňina — matorné konope, semenáky, ináč tu i „hlavačkami“ menované.

melo — mnohojedák, nenásytník.

mlandravý — slabý, tenký, planý; užíva sa o tkanivách vôbec, keď sú plané.

mlatci pijú: vítanô, vrchovô a mišovô.

mrňúchať: Aj desiati (mládenci) mrňúchaju okolo nej (panny); čože mrňúchaš popot ten oblok, po ňej zahrade.

Naskakovať na koho — nakrikať.

nečin — netrebnosť, naničhodnosť, na pr. deti robia nečin, keď šantu, shon robia, alebo i té naničhodné semiance, ktoré vypršaly z viačky, keď sa vialo obilie, súhrnom volajú sa nečinom: V tom obilí jesto vela nečinu, povedia, keď je obilie zle očistené, vyviato.

Opkop (obkop) — tak sa menuje pohostenie po vykopaní zemiakov.

(Dokončenie.)

Literatúra a umenie.

Skapaný diamant. Rozprávka. Napísal *Jonatan Dobroslav Čipkay*. Turčiansky Sv. Martin. Tlačou a nákladom J. Gašparíka, knihkupca a knihtlačiara. 1904. 16°, 41 str. Odtlačeno zo „Zornička“ r. 1871. Pridané *Klásky a zrnká*, od Augusta H. Škultétyho. 43—45 str. *Hádanky*. 46 str. Cena 20 halierov.

Starootcovský prsteň. Rozprávka. Napísal *Jonatan Dobroslav Čipkay*. Turčiansky Sv. Martin. Tlačou a nákl. J. Gašparíka, knihkupca a knihtlačiara. 1904. 16°, 50 str. Odtlačeno zo „Zornička“ sv. II. r. 1847. Cena 24 haliere.

Až podivíme sa, ako maďarisovalo sa už v 40-tych rokoch minulého stoletia. Jonatan Čipka v svojej rozprávke (Starootcovský prsteň), ktorá už roku 1847 bola vytlačená, o maďarisujúcej škole slovenskej dediny takto hovorí: „Pánu učiteľovi naložil (zemský pán totiž), aby v škole všetko učil po maďarsky, a tento obávajúc sa, aby neprišiel o chlieb, plnil rozkaz zemského pána. Ale práve to bol kameň urážky! Otcovia a matky, ktorí zo svojich dietok chceli vychovať nie Maďarov, ale kresťanov, vidiac, že sa v škole pre samé slovíčka, geografie a hi-

storie maďarské z náboženstva a iných potrebných známostí temer nič neučia, nechceli ich ta posielať, ale radšej si ich doma sami učievali nábožné modlitby a prenikavé piesne.“ Veru, veru... Teraz už ozaj, ak Berzeviczyho návrh stane sa zákonom, slovenskí rodičia, ktorí chceme vychovať zo svojich detí nie Maďarov, ale kresťanov a Slovákov, budeme prinútení odopreť posielať ich do školy a budeme si ich doma sami učiť.

Jonatana Čipku ako spisovateľa silnou stránkou je, že vie fabulovať. Pútavé rozprávky jeho, ak sa rozšíria, iste budú i teraz čítané útlou mládežou s takou zaujatosťou, ako boly pred päťdesiatimi rokmi v prvom vydaní.

Všeličo. Sbierka poučného a zábavného čítania pre mladých i starých. Sostavuje *Ľudomil z Považia*. Sošit IV. V Trnave. Tlačou a nákladom Adolfa Horovitza. 1904. 16°, 32 str. Cena 16 halierov.

Karel Jaromír Erben: **Poklad.** Národní báchorka. Spisů „Dědictví Komenského“ číslo 51. (Výbor četby pro mládež.) V Praze. Nákladem „Dědictví Komenského.“ 1904. 16°, 24 str. Pro členy D. K. za 8 h. Pro nečleny za 12 h.

Časopis Musea království Českého. 1904. Redaktoři Frant. Kvapil, Čeněk Zíbrt. Ročník LXXVIII. Svazek třetí a čtvrtý. V Praze.

Obsah: Dr. Zikmund Winter: První cechy řemeslné v Čechách. — K. Velemínský: Gustav Pfleger-Moravský. — V. A. Francev. *J. Kollár a P. J. Köppen.* — Alois Kašpar: Z korrespondence Julia Zeyera. — Ant. Havlík: Veršové shody rukopisu Hradeckého. — Karel Adámek: Z kulturních dějin královského věnného města Poličky. — Dr. J. Stupecký: O českých překladech pořízených v souvislosti s kodifikací rakouského práva civilního. — Dr. Václav Řezníček: Jan L. Hay, biskup královéhradecký. — Dr. J. Kapras: Rukopisy Děčínské. — Drobné příspěvky. — Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii. — Hlídka literární. — Zprávy knihopisné. Zpráva o Matici České.

V článku *J. Kollár a P. J. Köppen* prof. V. A. Francev podáva dva listy Jána Kollára, písané Köppenovi do Petrohradu roku 1824 a 1825 a obsahujúce viac vzácnych literárno-historických dát. Tak prvý list Kollárov má toto postscriptum: Das Bernolakische gemein slovakische Lexicon ist eben unter der Presse in Ofen, *der Primas v. Rudnay lässt es drucken.*“

Český Časopis Historický. Vydávají Jar. Goll a Jos. Pekař. Ročník X, sešit 4. V Praze, 1904.

Obsah: Krofta Kamil, Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské. — Jeřábek Mil., Rozbor kroniky Dalimilovy. III.—V. — Pekař Josef, Nejstarší kronika česká. VIII. Legenda „Oportet nos, fratres.“ — Máchal Jan, Piotr Chmielowski. — Drobnější články, Literatura. Výtahy z časopisů. Zprávy.

СЛАВЯНСКІЯ ИЗВѢСТІЯ. № 1. Октябрь. 1904 г. С.-Петербургъ.

Zvon. Ročník V, čísla 8—10. V Praze.

Zlatá Praha. Obrazový týdenník pro zábavu a poučení. Ročník XXII, číslo 5.

Rok 1904. Sošit 12.

Slovenské Pohľady.

Strašidlo v dedine.

Od *Jozefa Podhradského.*

Veselá dedinka! Jasné tváre!
V oblôčkoch duše, blažené žiare.
A načo plakať? Nie je oko na to,
Pánbožko v dáždiku sype v nivy zlato.
S ním stojí dedinka vše na dobrej noze,
Nuž veď sú listočky tiež v Božej loze.
S Bohom a s kmotrom nezavadia nikdy,
Radšej ticho nesú aj zdanlivé krivdy. —
Ej, veď Boh veľa má roboty s nama!
V zime stráži hory, že by nezamrely,
Šle vodičku melnú, že by mlyny mlely.
V zime tkal oblaky; na jar? Tu práce!
Oblaky mu pomáhajú tvoriť rosu;
Tu zas hrom nabrúsiť, ako kosci kosu,
Že by, keď treba, hrmel, búchal, trieskal,
Povetrie čistil, po horách blýskal...
Pluhom poškriabu trocha tú zemičku,
Do brázdy roztrúsia po jednom zrniečku...
Veľa má roboty! Veľa je nás!
Z každého zrniečka vykresať plný klas!
To umie len On.
Zo zrniečka maku hlavičky tvorí,
Hlavičky strapaté, jak keď zora horí.
A do tých hlavičiek po sto tisíc zrnočiek!
Ej, to nie žart!
Že by na Vianoce na lipovom stole
Každá rodinka makovníky mala,
A šošovica sa darmo nadmetala,
Keď do oblôčkov polozmrzlé deti
Spievajú veselo betlehemské svety.
A tie oziminky oni len zasejú,
A keď vonku trešti, v izbičke sa hrejú.
A Boh v zime, tam na poli nahom,
Aby im nezmrzly, pokrýva ich sňahom. —

A v tej dedince nežily len voly,
Čo trávu žerú v peknom Božom poli.
Nikdy nedvihnú k hviezdičkám hlavu,
Keď žerú tú trávu.
No múdra dedinka oceniť to znala,
Preto ona ani nikdy neplakala.
Keď prišly Turíce,
V hránkach vekovitej lipy
Zasnívali sladko svoje
Dávne pohanské zvyky. —

I bol sviatok Turíc, lipový pondelok,
Ohlási sa slovenská pieseň,
Prehovoria gajdy,
A jako u dedov bolo,
Ihrali slovenské Kolo.

(V strede Kola chór najprv kus odspieva, potom Kolo s gajdošom odihraje.)

»Na pažiti udupkanej, rovnej
Pod košatou lipou chasa mladá
Ihrá Kolo čerstvo i veselo.
A mámičky po na tráve sedia,
Uletenú mladosť svoju hľadia.
Aj Marienka vrtí s ostatnými,
Marienka švárna v plavej parte,
Biela ruža medzi červenými. —
A v tom Kole nieto mužskej hlavy,
Len dievočky a nevesty mladé.«

(Gajdoš hraje, Kolo odihraje.)

(Spev:) »Tu prichodí nepoznatý junák
Na peknom koni, na koni vranom.
Konik vraný, pekne osedlaný,
Podkovami živé iskry kreše,
Pyšný, hrdý, že junáka nesie.
Junák v sedle mladý, hrdý, živý,
Nad ústami dve páper-perutky,
Jak jarinka, keď vykukne z brázdy;
Dve krýdelká, jako sokolove,
Keď vyletieť netrúfa si ešte.
Z modrých očú jarosť kypí jará,
Mladosť jará, jak keď hora puká.
Košeľu má plavo vyšívanú,
Prsník krátky, lemovaný zlatom,
A klobúčik bielo operený.
Prsteň zlatý na ľavej mu ruce,
U zlatníka v Hlohovci kúpený,
U zlatníka Matúša Majtacha,
Z dávnych vekov slávneho zlatníka.
Jak sa sblížil, Kolo hneď zastane.

I devušky, i nevesty mladé,
Všetko hľadí krásneho mládenca,
Všetko hľadí, zastane i gajdoš.

Tu neznámy na vrancovi junák
Stane s koňom, konik drobčí nohou.
„*Ihraj Kolo! Nepozeraj na mňa!*“
Ja nehľadím perly, ni granáty,
Ani hodváb, ani pekný prsník,
Ni rukávce čipkou lemované,
Ani kasaničky na drobno srásené!
Lež pozerám na švárnu devušku
Jasnej tvári, jak slniečko v máji,
Sivých očú, jak hviezdičky v noci,
Hrdého chodu, pekného vzrastu —
Čo chcem matke doviesť si do domu.«

Lež odpovie z Kola mu devuška —
Odpovie z Kola Marienka švárna,
Biela ruža medzi červenými:
»A neblázni, mladý neženáče!
Ni my mladé koňa nehľadíme,
Ni na koni sedlo ani kantár. —
Lež hľadíme švárneho šuhaja,
Za ktorého opustíme matku,
I naše pekné cárstvo panenské.«

Pozre junák devušku shovornú,
Skoči s koňa rezko, hybko, hladko,
Potľapká si konička vraného . . .
Kôň rozumie, zastane ticho.
»Zahraj Kolo! Nepostávaj!«
Gajdoš zagajduje, Kolo sa zavrti . . .

Vleti v Kolo nepoznatý junák,
S Marienkou sa chyti, Kolo vrti.
Vrtia Kolo, gajdoš duje rezko.
Devuškino ihrá srdce mladé,
Blažené je srdce junákovo . . .
— — — — — — — —

Tu — dostrečkuje besný vôl a býk,
Vhupne do dediny strašidlo volapük.
V dedinku nesie civilisáciu.
Strašidlo besné, pije znoj i ducha,
A nič do hlavy, vše len do brucha.
Strašidlo hladné, ozajstný *Nesyt*,
Oči duše vodí, zo srdca pystve cit.
Mosty a lavičky k slniečku — kydá,
Cesty a chodníčky do mračien — zída.

Štepnice mlade, ružové záhrady
Besnotou vepra ryje rukosady.
Besnie v dedine, uzdu má krátku,
Historia už vedie ho na jatku. — —
Zastane Kolo, sbor sa rozletí,
Zamĺkne pieseň veselých detí.
A pieseň je bôľ, ale bôľ sladký,
Zvečňuje život na zemi krátky.

Neihrá Kolo veselá družina,
Gajdy v komore visia s klina.
Mole ich hryzú, na drobno sekajú,
Lipový pondelok ešte vyzerajú.
Darmo vyzerajú vrat časov blažených,
Kde nemá ľudstvo učených *učených*.
Učených z koreňa srdca smelého,
V krvi Golgoty zapáleného.
Umĺkly spevy z večnosti točené,
Z duše devušky tak samotečené,
Hvizd melodie mládenci stišili,
Keď nocou koničky na pašu jašili.
Strašidlo zúrilo, obyčaj hubilo...
Spustly záhradky, onemely háje,
Slávička z lesov vzalo v kupleraje.
Po nešpori basa v krčme viac nehrmí,
Dedinka veselou chasou sa nevlní.
Devušky v kostole nestoja vo venci,
Kde ich s pavlačov hľadeli mládenci.
Volapük besnie, jak vlny riečne,
Život dedinky zase mre večne.
Kde ste, poeti, cherubíni času?
Krýdla nám dajte, nie z neba krásu.
Krýdla života k vyššiemu ruchu
Dajte mladému slovenskému duchu.
Ved my nie chabí!
Aby koncert smrti v zelených barinách
Spievaly nám žaby.
Svet chorý duchom, už má flinty len
A paragrafov tú žalostnú výheň.
My nechceme byť viceišpáni,
Hľadíme len tú cestičku mliečnu,
Historiu k Večnu.
Shora nadol tečú rieky,
Pre dediny idú veky.
A že myšlienka pretrpí aj poraz,
Poraz ten bude retiráda k skoku,
A všetky krvavé, zúfalé spletky
Nedostanú jej do svojej klietky.
Puknú na vše strany

Ľudstva vredy zrelé,
A vredy sú Bohom smelé.
Z Mančžurie vletí do slovanských lesov.
Zamreté vetve, čo tam žive tlejú,
I Don, i Pozna, kosti Kosciuška
Povstanú a v jedno slejú.
Veď zbrane jaké? Šabľa holá.
V dedinkách besný býk,
Žandár a volapük.
A proti nim? *Božia vôľa.*
Nežali večne triumfu klasy,
Čo sa s Božou vôľou chytili za pasy.
Poraz nepomýli myšlienky sklony;
Poraz Golgoty rúcal potom tróny.
Puknú na vše strany
Ľudstva vredy zrelé,
A vredy sú Bohom smelé.
Nám len žiaľ studený,
Čierno okrýdlený:
Že nemecká sukňa veľúlohu hrala,
Statočným Boerom vykrvácať dala.
Kým Boer krvácal za nivu zelenú,
Bránil zemičku si milú,
Lord tam pre svoju kúpil kubenu
Za pol milliona villu. —
Škaredá je historia bielych!
Z dvatisícovej kultúry Zony,
Kde Neva niesla divochom Boha,
Albion? Opium, kupleraj, kanóny.
Fabriky, rušne, kultúry fúra, —
V dyme tom puká duše politúra. —
Cherubíni času! zaleťte ta hor,
Tam, kde Pánbožko má svoj Biely dvor.
Spýtajte sa Ho, čo bude s dedinou?
Čo o nej sniva?
Už pustne celá, jak lipa košatá,
Zdravých koreňov, no z listia odratá.
A z dedinky, keď umĺkly gajdy,
Jako z jatky ducha, kde pľuje mucha,
Páchlo jak z duchov hrobnice,
Jak zo šachterovej klanice, —
Anjeli preč zutekali,
Aj veselosť s sebou vzali.
Tvár zakryl si Pán Boh aj...
Opustil svoj lipový háj
Aj plamenný Duch Svätý.
A dedinky *neopustil*, len — *Rozpätý*.
Volapük pľuje kríž, a len straší, straší,
A pomsta z oblaku už tátoša jaší.

Puknú na vše strany ľudstva vredy zrelé,
A vredy Slavian budú Bohom smelé.
Zas padá *život*, čo už pekne zrel,
Aby na ďalej zase večne mrel.
Býka rozbesnie červená iskrička,
A zbesnelého — v potoku vodička;
No volapük dusí aj iskry živé,
Čo si ich krešú lešiny živé.
Vše v strachu ešte, že zas v tejto hmle
Zapáľa *život*, čo tu večne mre.
— — — — — — — — —
Tolstoj nechápe: Hubitelia ducha
Jak môžu len obedovať chutne??

Balkánska cárica.

Dráma v troch dejstvách.

Napísal

Nikola I. Petrović Niegoš,

knieža Čiernej Hory,

preložil

dr. *Ivan Br. Zoch.*

(Dokončenie.)

Výjav V.

Danica a Marta (v šiatre).

Danica (hľadiac do hora i okolo seba). Oj, sladká družka! kde sme? Ha, pod šiatrom? ja pod šiatrom! odkedy? pod niečím šiatrom! ó, Bože, čo to za div? Na cudzej posteli som spala? Och, čo je toto? Marta, počkaj, počkaj, či to bola skutočnosť, a či sa mi to len prisnilo, že som zazrela Stanka tu na lúčine? — alebo ma len dlhá túžba klame? Ach, povedz, Marta, že túžba neklame. O, Stanko, slnce, ó, túžba veľká!

Marta. Toto je Stankov šiator, on ti došiel, príde hneď, niekde poodišiel.

Danica (veselo). Ach, zaiste, Marta, oj zlato moje! rozpomínam sa, čo sa stalo . . . (Obráti sa naokolo.) Jeho je šiator, jeho veci, poznám túto starú pamiatku. (Nájde jeho šatku a veselo prezerá šiator.) Oj, šiator je dom junácky, dom veselý, plný radostí, rozpiať sa dá na brale, po horách i dolinách. Vybrať sa môže preň vždy nové, vždy krajšie miesto, v ňom je štít a šabľa celé náradie junákovo.

Pred ním priviazaný je kôň o kopiu, tu baran na pečienku: to je v tom šťastnom dome celé hospodárstvo. Pod šiatrom sa dobre spáva na peknej mäkkej tráve, pod ním sa sníva o sláve, o bitkách i o láske. (K Marte veselo.) Kebych bola mládencom, bola bych junákom, Stankovi bych nosila zástavu pred vojskom; tu hľaď, ako by viala! (Mácha šatkou.) Či by mi to, Marta, pristalo?

Marta (chladno). Ja neviem, či bys' bola junákom, či bys' nosila jeho zástavu — jeho zástava nemá viac našich farieb, jeho zástava vije sa bez orla!

Danica. Bez orla? čo?! Ty si niečo zamyslená. Ja zase som taká šťastlivá, buď mi aj ty veselá, keď mi šťastie Stanka doviedlo! (Bozkáva Martu.) Ale kde je? povedz, či príde? a či ja mám ísť pohľadať ho?

Marta. Príde zaiste, neboj sa.

Danica. No, ale čo ti je, Marta?

Marta (tupo). Nič!

Danica. Niečo veľké, strašné je; na čele ti vidieť obraz žiaľu; tvoja láska naproti mne kryje niečo osudného, a to sa týče môjho šťastia. Ha . . . počkaj, teraz už viem, niečo sa mi snívalo tu, prvej než som bola zaspala: na ramene mi sedel sivý sokol a jedol chlieb s mojej dlane, ja som ho hladila rukou hladko po krýdlach, ale ma sokol sivý silne zobal, až mi obe oči vykloval. Potom odletel sokol smerom na východ . . . a ja som zalkala, čo bude zo mňa biednej, keď mi medzitým slepej Dean podal ruku a povedal: „Tu je svetlosť, tu je pravda, tu je večnosť!"

Marta. Utekajme odtiaľto od čiernej biedy! On teraz tu Deana zabil, celej Čiernej Hore krýdlo zlomil . . . Stanko je zlotvor a hnusník, jeho zločin zasluhuje najväčšiu pokutu. Stanko je ničomník a odrod hnusný, on je kat našej viery, chcel by všetko podáviť, keby nebolo viery, keby nebolo súdu . . .

Danica. Prestaň, Marta, rozum tratíš, pre Boha!

Marta. Otcovi i matke vykopal hrob, zjavne pošliapal všetko, čo je sväté, zradil Krista, vieru i vlasť; čo je nám sväté, on toho neuznáva, krv Deanova teraz preliata . . .

Danica (zadivená). Niet pochyby, ty sa blázniš!

Marta. Ach, Danica moja, keby tak bolo! Viem, že ho tvoja láska s otvoreným náručím vyčakáva .. Tejto zemi hrozí strašný osud, ale ty si Černohorka, teda rob, čo vieš, a čo ťa Boh učí. Deana zavraždil, od nás sa odhodil, odišiel do protivného tábora katov, aby podkopal hniezdo slobody!

Danica. Či sa mám hnevať, či sa smiať, ale ja z tohoto nič nerozumiem.

Marta. Zanedlho príde sem, teba tu zabiť; utekajme odtiaľto, družka moja!

Danica. Stanko? on mňa zabiť? on mňa? A keby sa celý svet na mňa valil, on by ma bránil, ako svoju hlavu, dal by svoj život za svoju lásku. Hovoríš, „utekajme", ale pred kým? Oj, čuš, Marta, pre Pána Boha, a počuj, čo ti poviem: Ja som hotová do samého pekla za ním ísť kedykoľvek, a on že by kopal môj hrob?

Marta. Keď je tak, ostaň tu s Bohom, mňa tak ľahko neuloví . . . (Odbehne.)

Danica (sama). Tak nech ma samotnú nájde. Ja sa nebojím, že sa my svadíme; tu moje hrdlo, tu moje oči, v srdci mám krv, nech ju vytočí, jestli mu je to len milé, aby biedne vykrvácalo. Stanko zradca? on že ide k sultánovi? Komu len môžu tí myšlienky na um prísť? On, on že by bol Deana zabil? on že by bol vlasti krýdlo zlomil? To není pravda, to nemôž' byť, to sa ani vo sne nemôže prisniť. (Počuť kroky ozbrojeného človeka, a hneď hlas Stankov.) Niekto ide.

Stanko (rozkazuje zpoza šiatra). Čím slnce zajde, kôň i všetko nech bude tu hotové. Noc je, vravia, matka Bájova, nech ma potom dohonia Ivanovi pohončí! (Danica z počiatku vo vytržení, potom sa prežehnáva.)

Ugleša (zpoza šiatra). Veci pod šiatrom ostanú tak, i tie dievčatá . . .

Stanko. Ja ich pozovem. (Vníde do šiatra.) Ach, vstala! (Zadivený, veselo.) Oj, šťastie moje, víla moja!

Danica (rozšíriac ruky). Stanko! . . .

Stanko. Danica, milá moja!

Danica. Môj milý knieža, slnce moje!

Stanko (po dlhom objatí, hľadiac na ňu). Tí tvoje oči horúce sú slnca!

Danica. Ustal si, sadni si a rozprávaj! Ale ma ešte, ešte bozkávaj. (Stanko ju bozkáva.) Chvála ti, Bože svätý, už nebudem preklínať viac cára Murata, víťazný meč sa mu i tu zablyšťal; tvoje zajatie bolo mi ako smrť, dlho som ho, Stanko, preklínala, ale keď ťa vrátil mojej láske, hoci je Turek, nech mu to Boh nahradí!

Stanko (pre seba). Chúďa, myslí, že som bol zajatý a pretrpel všetky muky zajatia. (Nahlas.) Čo to rozprávaš? Každá bula tam už počula o tvojej kráse. Jedrena, Turci, ba práve i sám sultán opytovali sa ma na teba. A keď som mu rozpovedal o našej láske, hneď dal rozkaz svojmu prvému pašovi, aby ma pustil domov, a tak som hľa, tu, môj milý raju!

Danica. Bol si junákom, to už všetci známe; no a bolo tam krásavíc?

Stanko. Čo ja viem, milá, či ich bolo; pred mojima očima kmitala sa, ver mi, len tvoja čarovná tvár, i v bitkách i v temnici.

Danica (smejúc sa). Tak trvajú dojmy mojej tvári!

Stanko (bozkávajúc ju). Ach, ohnivé oči jak ti svieťa!

Danica (pomaly odtiahne hlavu a ľahko ho ťapne po ruke). Nech ti bude! Vždy si bol iskrenným, či by si mi, povedz, mohol teraz niečo zatajiť?

Stanko. Nie!

Danica. Marta bola dosiaľ tu, a keď som prišla k sebe, rozprávala mi niečo podivného.

Stanko. Hneď ti to rozpoviem, zlato moje. Dean i Perún boli tu, a oba mi boli drahí, vieš, že milších ľudí nemám v celej Zete. Otec ich poslal, aby ma tu privítali. Pekne sme sa shovárali, a len

čo sme si sadli, keď sa smelý Dean počne svojím černohorstvom vychvaľovať a neprístojne na mňa kričať. Z toho sme sa svadili a ja som ho zabil . . . Vediac, jak ho môj otec ľúbi, nemám čo viacej hľadať uňho, lebo mi chystá ostrú pokutu. A vieš, na čo som sa odhodlal, Danica? Hneď utekám za hranice!

Danica (z počiatku nepokojná — pozdejšie je tichšia). Bože! čo to hovoríš, že utekáš? Nechaj to tak, zlé ťa pomiatlo. Zetský vojvoda že by hľadal spasenie v úteku? či tak? Pekná povesť! Utiecť! Kam utiecť? Ach, ani nehovor! Jestliže tak myslíš, rozsekaj ma hneď. Kto, nešťastníku, za hranice? ty, zo Zety, od Danice? . . . Nie, Stanko! Hneď sa ponáhľaj do Žabliaka a padni na kolená pred Ivanom, čokoľvek bude! Lebo sa nesvedčí, aby sa knieža počítovalo medzi uprchlíkov. Gospodár Ivan, dozvediac sa o tvojom čine, môže ťa po práve ťažko pokutovať; ale je i otec, ktorý ťa miluje, a keď ťa hneď neusmrtí, smiluje sa nad svojím synom. Prosiť ho bude za teba celá krajina, celé kniežatstvo, a ty dosiahneš úplnej milosti byť Černohorcom v svojej vlasti. Pre česť svojho domu choď hneď do Žabliaka a tam, knieža, čo ti je súdené, či ťa zatvoria, či ťa obesia . . . To je mnoho krajšie pre teba, a vieš dobre, ako je mne!

Stanko. Nesmiem, drahá, ísť pred Ivana! On najde, že som sa i v inom prehrešil. Ty, myslím, vieš, čo Srbstvu hrozí, cár ho chce mať, a čo on chce, to všetko vykoná, jeho sila opásala nás so všetkých strán, náš malý odpor mu je len hračkou. Toť vlani odkázal mi cár, že ma postaví na miesto Ivana, len abych vieru svoju premenil a národ odhovoril od ďalšej borby . . . Vtedy som mu to sľúbil, a Ivan sa teraz o tom dozvedel . . . (Danica, preľaknutá, vstane.) Do Žabliaka ja nemôžem ísť, tam ti Stanko nesmie byť, lež čím sa zmrkne, utečiem, pod nebom sú lesy, a tma je pre každého; ty budeš hviezdou mojej tmy, ak pôjdeš so mnou, so svojím junákom!

Danica (dlho rozmýšľa). Ach, milý Bože, tieto muky strašné, a kamže chceš utiecť, kam, môj milý?

Stanko. Ja bych sa uchýlil pod jasné krýdlo cára, ktorý mi sľúbil celý Balkán . . .

Danica. Nedaj to Bože, nie, nikdy, Stanko! Zlé sa dá ľahko vyviesť.

Stanko. Čo, ostať tu a zahynúť?

Danica. Do Turecka nechoď, ja ťa zaklínam!

Stanko. Abych hlavu ztratil? Ani do latinskej državy nejdem! . . .

Danica. Ani to bych ti nikdy neradila! Ešte bych radšej utiekla k Turkom, ale načo utekať zo svojej vlasti, abys' pohanil seba i svoje meno? (Chytajúc ho za ruku.) Ostaň tu, kam bys' išiel! Ja ťa budem brániť, ta nepôjdeš. Proti smrti združme svoje sily, ale nikdy, nikdy nie zo Zety milej!

Stanko. Ja utekám len pre teba. Otec, mať mi nedajú, abys' bola mojou v Čiernej Hore, lebo si ty nie z kniežacieho rodu, a ja ťa ľúbim, ľúbim silne; bez teba, duša, mi je svet peklom! . . .

Danica. Ostaň len, milý, to ti je všetko ľahko! Ivan je dobrý,

bola svada, sila našich zákonov sa ťa nedotkne; ty si vinný, že si zabil kňaza, ale on vytiahol prvý meč na teba.

Stanko. Ty nemôžeš tu byť mojou . . .

Danica. Jestli si muž, nemôže nás nič rozdvojiť! Mnoho nehody . . . ale Ivan predsa nebude chcieť svojho syna . . .

Stanko. Názory ľudí, vznešených i domu, strašné sú prekážky našej vrúcnej lásky. Turecká zem je jediná, kde môžeš ty byť mojou ženou; každý nás tam pekne prijme, ponáhľajme sa na balkánsky trón! Popri cárovi ja budem druhým cárom. Pre Balkán sa i poturčiť nebude hriechom, ver mi Danica. Povedz, či nie, *Balkánska cárica?*

Danica. Netáraj, nechaj tak, ani slova viac! . . . Či ťa opúšťajú city vznešenosti, či ma ľúbiš, keď tak hovoríš? Do Turecka že ma odvedieš, do Turecka, odkiaľ na nás ide všetko zlé, k Turkom, ktorí mi bratov kántria? Ja k nim nejdem, ostanem tu a teba nech cti balkánska koruna!

Stanko. Za ňou mi horí srdce i duša. Túha za korunou ma morí, lebo čo je lepšie nežli panovať?! Nazvem sa kresťanským cárom, dávam ti korunu za ruku, ktorú mi ty dávaš, — poďme k Turkom!

Danica. Junácka naša koruna tam sa zmrví, či to vieš? — Jedna vlna krvi za naše bralá odváži tú lesklú korunu! Janičár prišil druhé znaky: hviezdu i mesiac na srbské nebo, aby srbský národ pozbavil slobody . . . Koruna z cudzej ruky nič nestojí, kto by ju mohol nosiť od hanby!? Tú si korunu vybojuj mečom, čo padla s cára Lazára! Vyveď dielo srbskej slobody, a potom si ju smelo postav na hlavu, tá by ti krásne pristala, taká koruna by ma mohla skloniť, žebych ťa sprevodila kamkoľvek i do raja i do pekla, — kamkoľvek chceš pôjde tvoja verná Danica s tebou, ale nikdy nebude zradcom!

Stanko. Teraz vidím, že sa tým len vyhováraš, a že ma ľúbiš, to ma len klameš. Kde môžeš žiadať, aby som s hŕstou horalov vyslobodil Srbstvo zpod Turkov?

Danica. Keď ho nemôžeš vyslobodiť, tedy ho aspoň obraňuj! Nie s Muratom, ale proti nemu si zastaň, lebo láska čistá padla s neba, a ja tvoja verenica potrebujem Srba junáka . . .

Stanko. A kňaža Stanko je snáď podliak?

Danica. To nehovorím, ale zradca!

Stanko. Dosť toho, dievča! Dean padol zato, že vyslovil toto slovo. Ja pôjdem ta, kde turbán súdi, a ty ostaň tu navždy Srbkyňou.

Danica. Ty naozaj pôjdeš?

Stanko. Ostať snáď v týchto bralách?

Danica. Tu si vijú hniezdo orly. Ktorýkoľvek vtáčik odletí z tohto kamenitého hniezda — je čierny krkavec! Kúkoľ, vedz, čistú pšenicu kazí, a za oblizačov — vlasť nestojí.

Stanko. Danica, ty si prísna, pyšná! Pod záštitou svojho pohľadu môžeš kričať, môžeš ma vyhrešiť, v tebe uctím slabosť ženskú, v hádke máme nejednaké zbrane, ale pritom všetkom ostane

moje na vrchu, lebo ja idem ta, kde ženy mlčia; tu sú všetky ženy pobláznené!...

Danica (začne sa razom živo prechodiť). Hrozná zrada a strašný zločin! Čo budú zajtra o tebe hovoriť ľudia! Celá sila tejto krajiny je v svornosti a v tvrdej viere v milostivého Boha, že im všetky utrpenia vynahradí a vyslobodí ich z pazúrov Murata! Čokoľvek bolo do nedávna srbské naokolo, to náš junácky kŕdeľ bránil. Mnoho smelosti, mnoho odvahy v tejto Hore. To je tá nádej naša, a ty teraz — och!

Stanko. Balkánska cárica!

Danica. O, Bože, skorej bych sadla do prostred rybníka, nežli na taký trón. Teba pomiatla prázdna namyslenosť! (Chytajúc ho za ruky.) Oj, biedny Stanko, hrdza ťa zožrala, či ti je Čierna Hora nie milá? Či ťa lož Muratova viacej viaže, nežli láska k nej, či tak, knieža? Ach, Čierna Hora, ach, zem milá, tvoje krýdla sa teraz pri hlave režú!...

Stanko. Len ja ju ešte môžem spasiť!

Danica. Keď sa podložíš pod tureckú nohu! Oj, či je hanebné byť zradcom, odrodilcom!

Stanko. A pekne balkánskou cáricou!

Danica. Prestaň! nehaň, ja som Černohorka, Zetčianka, a dcéra junáka. To tvoje balkánske cárstvo je falošné, ale naše horské cárstvo je silné! Lovčen je vyšší ešte aj od Balkána, pod nim sa sloboda, tá rajská mana, ticho z vavrínov chlipká, keď cárske kone hore Balkánom harcujú...

Stanko. Danica, Čierna Hora je malá, Grécko sa šíri, Srbsko padlo, Jankovo[1]) Uhorsko podľahlo, Muratova reťaz sviazala Bulharsko, Kastriot i Herceg lenže sa ešte mučia...

Danica (skočí mu do reči). Oba nech sa poturčia, a ty s nimi, keď ti je taká vôľa! My budeme svoj majetok strážiť, budeme navždy čiernym geniom Turecka, na nás sa konečne celé rozmrví! Okolným bratom podáme ruky, budeme im živo pomáhať, keď budú v nevoli, náš svätý závet bude: ich bratské bôle bratsky liečiť. S Lovčena nech tvoj Balkán ovidomí (dostane vid), nech sa vytrhne zo sna, a nech sa nedá, a komu je žiaľ krvi a hlavy, nech si vezme rabstva jarmo na šiju! Naša vlasť bude vždy mocnejšou, hniezdom junáckym a hájom spevákov!...

Stanko. Čierna Hora potrebuje chleba, a ty ju už dvíhaš až do neba!...

Danica. Lahodný pokrm bol by sám chlieb, keby sa duševným pokrmom nenavlažil...

Stanko. Tieto okamihy sú veľmi vzácne... ešte nejdeš do môjho cárstva?

Danica. Ja som, dokiaľ som Černohorkou, sama sebe malou cáricou!...

Stanko. Prestaň; no či pôjdeš?

---

[1]) Sibinianin Janko, Ján Huňad.

Danica. Kde sa mre, ta pôjdem s tebou, ale nikdy nepôjdem ani k sultánovi ani na trón tvojho Balkána! . . .

Stanko. Ty si ma nikdy neľúbila?

Danica. Moja láska bola hlboká, a tvoja — nízka, klamlivá, malá; celé moje šťastie bolo tebe len malým žartom. A tak stále som verila v teba! Sladké nádeje mútia mi teraz tvoje zlé janičárske predsavzatia proti mojej milej vlasti! . . . Crnojeviću, nechoď k sultánovi!! Zadrž slovo, ktoré si mi dal, že budeš žiť i mrieť ako Černohorec; život je krátky, ľudia sme smrteľní! Naša viera je krásna, opravdivá, a turecká je zlá, krvavá. Náš národ je milý, a obyčají, čo celého bieleho sveta kraje obídeš, nenajdeš nikde krajších, knieža. Tak povedz, či ťa to nič neviaže?! A ja, nech je už tak, tvoja žalostná družka, bola som len tvojou hanbou . . .

Stanko. Cárovi som už dal slovo.

Danica. Ale prvej si ho dal mne! Na, čítaj teraz! (Vytiahne písmo a dá ho Stankovi.)

Stanko (pre seba). Ach, Bože! sladká vôňa . . . (Hlasno.) Či je to ono, čo som ti napísal pred odchodom do Kroje? Znám jeho obsah nazpamäť i teraz, a že je tak, Danica, budem ti ho čítať z pamäti takto:

Tureckým keď bych bol cárom,
Odhodil bych prestol môj,
Muhamedom bych pohrdol,
Večne chcel bych rab byť tvoj!

Stambul, a v ňom cárstva trón
Tebe, milá, bych daroval,
A jak väzeň v tvojich putách
S radosťou bych roboval.

Ruky tvoje bozkávali
By pokorne vezíri,
A pod nohy ti padali
Pašovia i mudíri.

Tebe k vôli rozpredal bych
Môjho cárstva krajiny,
Do života bych uviedol
Tvojho srdca vidiny.

Za papuču tvojej nohy
Anatolju dal bych celú,
Mestá, nivy i dediny,
Perepúť tú zbabelú . . .

(Stanko sa vzpýči, Danica sa naňho zahľadí. Stanko prosebným hlasom). I teraz som tej mysle, ako i prvej: Tu ti prestol, tu koruna, miesto kríža — znak mesiaca. Ber, ach, ber! To ti dať môžem, potajmo slúž hoci srbskému Bohu, mne bude Murat lepšie veriť...

Danica. V Turecku tam, môž' byť, pretvárajú sa ženy pre stav

v podlosti svojej, ale my tu v našej Zete netrpíme dvojmyslu v svätej viere. Lež čítaj ďalej, už je všetko jedno, moja dobrota už i tak prešla . . .

Stanko (pokračuje z pamäti).

A keď bych ja mohol Boh byť,
Všetko milé tebe bych dal,
Anjelov bych ti daroval,
Sám na zem sa s nimi pobral;

Trón blaženstva i s večnosťou,
To by tvoj majetok boly,
Vietor i dážď, mrak i svetlosť
Išly by po tvojej vôli.

Všetky nebeské výšiny,
I tie svety s ich duchami,
Čo sú v celom vo vesmíre,
I s bleskami i s hromami;

Dal bych ti kľúč budúcnosti,
Bys' do nej len ty hľadela,
Daroval ti všemohúcnosť,
Žebys' sama ňou velela;
Abys' rajom, peklom vládla,
Dal by som ti čertov roj,
Nemožnosti žebys' mohla —
Za jediný pyštek tvoj!

(Smeje sa, obrátiac sa k Danici.) Ani raja, ani pekla Boh nedá, ale nás snúbi s troma korunami, žezlo Grécka, Bulharska i Srbska nám podáva. Mocná ruka Muratova opásala Balkán naokolo, vôľa jeho cárska a osud pozývajú nás na tie tri tróny.

Danica. Nech naša balkánska zem ostane šťastným národom balkánskym, lebo keďby kedykoľvek i ktokoľvek vztiahol ruku po nej, oheň s ohniska slobody by tú smelú ruku spálil. Náš národ sa nedá viesť tak, ako vodia, viažu i honia telce, ani Venecii ani Stambulu. A krajinky na Balkáne nie sú drobný peniaz, aby slúžily cárom, keď robia účty, za doplatok. V cudzom svete, pod cudzím krýdlom, ach, viem dobre, ako by bolo!

Stanko. Tebe, víla, bude lepšie v okrášlenom mojom saraji, nežli blaženým huriskám v prorokovom raji. Všetko, čo Východ len dať môže diamantov i periel i kadidiel, hodvábu, zlata — všetkého budeš mať dosť; roj dvorkýň i robkýň, aby ťa obslúžily na každý pokyn; so mnou ťa čaká láska, koruna, sláva, ľahký život!

Danica. Šťastnejšia bych bola s tebou v kolibe, v domčeku, ale pod naším jasným nebom, kdekoľvek — to mi je jedno — ale s Turkami a pod Turkom, hoci by si mi dal celý svet, bych neišla; aj bez koruny si mi, Stanko, milý!

Stanko. Aké čary ťa viažu tu, ty najkrajšie Božie stvorenie? Tieto bralá, tieto biedy, tieto vrchy, tieto doliny?

Danica. Čo ma viaže? Všetko ma viaže: vzduch i krv, rozpomienky, muky, láska, rod, viera a slobody svätý plameň! Čo ma viaže? Naše nebo, podopreté vrchami. Nás jedných slnce ohrieva, naokolo je všade tma! Čo ma viaže? Rozpomienka na ten deň, keď si mi dal ten kvietok, keď zkrsly v mojom srdci rajské nádeje...

Stanko. Všetky tvoje nádeje vyplním, budeš mojou šťastnou ženkou, len sa odhodlaj opustiť rýchlo tieto bralá...

Danica. Ach! nemôžem, lebo kde bych mohla počuť ich ozveny? Hlasy pušiek i junákov kde sa môžu krajšie ohlášať?

Stanko (pre seba). Darmo, vždy je jednaká, černohorstvo sa skveje pred ňou. Pokrsť vlka a on — bež do hory. Černohorke — Čierna Hora, ale mne treba voliť alebo kríž, alebo mesiac. Čo je lepšie: kríž — Danica, či mesiac s jasnou korunou?

Danica. Čo rozmýšľaš, Stanko, tak dlho?

Stanko. Ja som volil, a čo by druhé? Vyvolil som korunu, vyvolil som Balkán, vyvolil slávu! S druhou budem tam kralovať, a toto si môžeš ty podržať (vracia jej písmo) ako rozpomienku na jedno zetské knieżatko, teraz námestníka Otmanoviča, lebo všetko od Stambula až potiaľto bude za mesiac moje! A keď som ťa i bozkával, to bozkávanie odpadlo mi od úst...

Danica (berúc písmo). Pohľady, láska, bozkávanie, či sa to teraz tak cení? Stopy tých bozkov budú na tvojej duši, moje umýva černohorstvo: Tu ma bozkával, i tu i tu, na oči, čelo, po líci, všade, tvoje bozky ja očistím, a nech ostane každému svoje. (Utre si čelo i tvár tým písmom, zgniavi ho a hodí mu ho do pŕs.) *Ty odrod, Turek a zradca, ja som Černohorka, malá cárica!*

Stanko (pozerá na ňu zadiveno). Krásny hnev, krásna zloba, cele pristane Černohorke, jak tá rozčulenosť i urážka jej krásnu postavu ešte uveličuje! Jako ju zanechať? Bez nej mi nemožno ísť! Och, keby nebol Dean zahynul, dal bych za to obe svoje ruky! (Prichodia Ugleša a Ívo s koňom.)

Ugleša. Knieža, hor' sa, hor'! Okolo Bystrice približuje sa mnoho pechoty i jazdcov! Hneď sú tu, už letia!

Danica (veselo rukami tľapkajúc). Ej, to sú naše junácke čaty. Teraz sa opýtame za zdravie, za tvoj Balkán i Podunajsko!?

Stanko. Len okamih, a ja budem za lubom, celé to vojsko ma tu nebude môcť najsť; ale poď so mnou, krásna stvora, najkrajší kvietku Čiernej Hory!

Danica. Áno! Veď ma káraš svojím bozkávaním, i mučíš tak čiernym predsavzatím! Veď moja mladosť i moja tvár nemá dojmu na tvoje srdce — a keď ťa k Zete nič neviaže!

Stanko. Viažeš ty, milá!

Danica. A druhé nič? Otčina?

Stanko. To ani za mak!

Danica. Mne je ona najdrahšie. Ostaň!

Stanko. Nemôžem!

Danica. A kam pôjdeš?

Stanko. K cárovi!

Ugleša. Knieža, už je vojsko na Tare! Sadaj !Hneď ťa obkolesia!

Stanko (k Danici). Pôjdeš, dievča, so mnou? Ja idem!

Danica. Dievča? . . . Kam, zradca?

Ugleša (nepokojne). Vojsko sa, knieža, už približuje!

Stanko. Kde mi je kôň?

Ugleša. Kôň je tu!

Stanko. Kde sú sluhovia?

Ugleša. Utekaj, knieža, už je nie inak! (Stanko sa chystá, že ide na koňa vysadnúť.)

Stanko (s koňa). Poď sem, podaj mi ruku, tu na strmeň vyskoč rýchle, ty zaslepená Černohorka a najkrajšia podivínka!

Danica. Oj, neutekaj, najkrajší a najchrabrejší zpomedzi junákov, ktorého z môjho objatia odnáša teraz ľahkomyseľnosť!

Stanko. Tak nechceš? No ani nie! Bude tam dievčat dosť . . .

Danica. A mládencov Srbov koľko tu ostalo! . . .

Stanko. Ty si bola, môž' byť, už s druhým sverená, a preto nechceš so mnou, aby si sa stala mojou ženou.

Danica. Ach, neposmievaj sa, nerob hanbu, to kniežaťu nepristane. Zaklínam sa ti týmto okamihom, že to nebolo nikdy! . . .

Stanko. S Bohom ostaň, vydaj sa, nemeškaj, svojho šťastnejšieho verenca lepšie ľúb, nežli si mňa ľúbila, a naplň mu uši ráno i večer krížom i srbstvom, až sa tento sokol vráti a všetko vám zmarí.

Danica. Beda mi bez zbrane! Počuj! čo hovorí tento zradca kríža, roda, prekliaty zločinec, a teraz utečie! Ale aby neutiekol, nech ťa zabije krv a láska tejto zeme, ktorej pripravuješ poturčencov hanebné jarmo a putá. (Danica skočí k Uglešovi a trhá mu meč, on jej ho nedá, ale ju odtíska od seba.) Pusť, ty otrok najhanebnejšieho odrodilca! Pusť, že ubijem černohorského zradcu! (Obráti sa a zazre za sebou černohorské vojsko.) Tu je vojsko, počuj, knieža! (Oproti vojsku.) Kto lapí odrodilca, dcéra kniežaťa Perúna, Danica, prijíma ho za svojho verenca! Moja ruka, deväť dedín a dva dvory v Žabliaku nech budú na odmenu Černohorcovi, pomstiteľovi-junákovi!

Stanko. Tá ruka mala byť moja, ty nevernica! Teraz nech sa o ňu predbehúvajú moji vrahovia! Ničia nech nebude, keď nemôže mojou byť! Nevernica! s čiernou zemou musím ťa zasnúbiť. (Seká mečom do nej; Danica padne.) Dokiaľ sú tieto bralá a priepasti i skaliská, a v nich ľudia ako Dean i Danica — ťažko bude poškodiť Ivanovmu kniežatstvu; to bude strašná závada sultánovmu cárstvu. S Bohom, bralá mučedlnícke, so svojich výšin ma hrešte, preklínajte ma pre moju zradu, pre môj zločin! . . . (Pozor ešte raz na Danicu, zatlačí jej oči a odíde. Zatým pribehne jeden vojak, zbadá Danicu, zodvihne jej hlavu a hovorí:)

I. vojak. Krásna mladosť!

II. vojak. Či je ešte živá?

III. vojak. Čia to môže byť krásavica?

Officier (s niekoľkými vojakmi). Napred, chlapci, ľahko ho &c.

honíme! Napred za zradcom hoci do pekla! (Všetci bežia v tú stranu, na ktorú utekal Stanko; za ním prichodí Perún s viac vojakmi.)

Perún (živo idúc, nevidel ešte Danice). Zradca čierny, vrah Deanov! A kto je to? (Pozná Danicu.) Ach! moja Danica! Bože chráň, to nie je ona; len vari neprelieva sa tu moja krv?! . . . (Dvíhajúc Danicu, zhrozeno.) Danka! milé moje dieťa, jedináčа moje! Zlý je tvoj osud! Čo sa ti stalo, drahé dieťa? Ó, moje zlato, ó, môj anjelik, môj kvietok, kde si sa tu vzala, moja? Odkiaľ, nešťastnica? Odkiaľ? Ach, viem už, jedovatý had ťa vyrval z môjho domu i z môjho srdca! Ach, prekliaty zlosyn, nepreklal si moje prsia, ako Deanove, ale si mi dcéru zabil, dom zhanobil! (Chce za Stankom.) Ale ťa stihnem, zbojník, vražedlník! (Od hnevu a bôľu sronený vráti sa.) Ach, ja biedny starec, mužská sila ma hneď zanechá, abych mohol dostihnúť vraha môjho domu, roky nalialy mi do nôh ťažkého olova, niet už v nich vzletu ani hybkosti mládeneckej, aby zaniesly do oblakov dymu, kde bych vraha v horúcej borbe skolil! Oj, všetko prešlo! Starého orla zmorené krýdla nech si oddychujú teraz na domácom ohnisku! Lež s kým? Bič prísneho osudu ma bije, synov nemám, bratov niet, padli slávne na poli boja, moja Jela umrela dávno, toto mi bola jediná útecha, jediná nádej; och, svätý Bože, och, čo si teraz počnem?! (Padá nad Danicou i bozkáva ju.) Danica, srdce, Danica, dieťa moje! Tvoje bledé líce ma straší . . . ! kde sú ruže s neho, kde sviežosť, tá milota a sladkosť rajská? kde život, kde smiešok milý? Oj, kam odletel, kam sa podel? Danica, dcérka, otvor oči, skoč na svoje ľahké nohy, rukama ma objím okolo hrdla; vstaň, dieťatko moje, tata ťa zove. Myslím, že Pán Boh neprikázal, aby ma všetko milé opustilo. Ach, nie . . . nie . . . dýcha . . . Hospodine, neprosím nijakej milosti viacej, len mi dcéru vráť, lebo čo by mi bol bez nej tento život čierny?! Drahé dievča, zodvihni hlávku, zle je ležať na mokrej tráve, a pozri na tatu. Takto sa náhlo cedí krv z tvojej rany. Daj mi ruku, pre mňa, dieťa, zmuž sa. Petre, Vidač! sem sa, dajte niečo, čím jej zaviažeme ranu. Odneste ju do môjho pustého domu, za vami idem nevládny. (Vojaci berú Danicu Perúnovie.)

Danica. Och, ľahšie, ľahšie! Pre Boha, ľudia! vy ma zadávite... Boh s vami! (Postavia ju.) A . . . tata! . . . Tu si, môj drahý otče! Rana moja je tu za hrdlom, nie je smrteľná, zostanem živá, no nemysli si, že som vinná, že bych bola poškvrnila tvoje meno a našu poctivosť! Nešťastník jeden v časoch náruživosti hľadal môjho srdca zábavu; nezkúsená vo svete, neprivyknutá na lož potkla som sa, otče, ale som nepadla, ostala som poctivá tvoja dcéra! Vinná som natoľko, ako malý vtáčik, ktorý spadne s konára, vyjdúc z hniezda prvej nežli mu zdúžely krýdla. Tak som sa, otče, ja previnila. Ako tomu vtáčku pod konárom, tak je teraz mne pod touto ranou. Oziabnuc nahý môže zahynúť, ak mám ja zahynúť, teba, otče, i celý biely svet takto pozdravím: Odpúšťam celému svetu, odpúšťam kniežaťu-milencovi, odpúšťam Stankovi, ale *neodpúšťam zradcovi* Čiernej Hory!

(Opona sa spúšťa.)

Dej III.

Výjav I.

Ivan-beg a knieža Perún.

Ivan-beg. Ej, Bože, Bože! Všeličo sa stáva! Tá dievčina, či ešte žije, knieža?

Perún. Žije, ale je dosť slabá! A keby i umrela, jej smrť je nič pri biedach, ktoré hrozia krajine . . .

Ivan-beg. E, ľudia môžu všetko zniesť! Môj knieža, čo chceš? Nehoda je domáca. Meč černohorský, meč junácky bude vedieť i tomu zlu odolieť, ale treba pracovať, treba sa biť . . .

Perún. Ja som, knieža, pripravený na každú obeť, a dal bych život za tvoj vlas; v službe za kňaza, za otčinu a državu nikdy som nešetril svojej hlavy, ani teraz nebudem a, chvalabohu, biť sa budem, dokiaľ budem môcť . . .

Ivan-beg. Predvčerom došiel ten odrod do Leša, vztýčil na ňom turecký zástavu a rozsekal tam tú malú stráž; to mi dnes ráno povedal posol; a že zamýšľa udrieť na Skadar . . .

Perún. Skadar je hlava našich miest, našich pevností, treba ho brániť! Táto naša pevnosť, opatrená vodou, dostatkom chleba i zbroje s tristo junákmi, knieža, je mocná. Pritom jesto tam osem diel, ktoré nám vlani daroval dóža . . . má súceho, udatného veliteľa Vuka Debelja z mesta Bara.

Ivan-beg. Tak je. Skadar je pevnejší od všetkých pevností, ale teraz treba, knieža, rozmyslieť, či by nebolo lepšie opustiť ho, i celú rovinu, i zetské pole, a držať sa na kraji hôr a v bralách dočkať nášho nepriateľa. Viem, že je nie dobre opustiť niečo, ale kto by sa chcel v tom poli od Skadra až do Sitnice biť, musel by mať viac vojska nežli my máme. Škoda mesta, škoda mestečiek i dedín, ktoré by zajtra vojsko smietlo, škoda Zetčanov, nevoľa ich čaká, ale teraz niet druhého lieku, ako utiahnuť sa sem za bralá a tu mužsky dočkať Turkov, a potom poručeno Bohu, a bude dobre, ak sa ľudia naši zadržia!

Perún. Že sa zadržia chrabre, o tom niet pochybnosti, a teraz budú tým radšej krv prelievať, že sú vodcovia tureckého vojska naši zradcovia. Toto bude na osoh krajine, mnohé sa tým očistí: ako kto myslí, počnúc od tvojho dvora až do ostatnej koliby, i ako sa stará o česť, vieru a otčinu! Budeme vedieť, keď sa oblaky zdvihnú nad našou jazdou a tureckou, koho budeš zvať synom a koho zradcom!

Ivan-beg. Pravdu vravíš! A nech sa proti nám i samé peklo postaví, aspoň budem vedieť, kto sa bude so mnou za Srbstvo biť, a nech sa turčí, kto len chce! Mne je jedno — hoci ostaneme len my dvaja, a konečne i sám bych sa bil pre kríž. Nie je môj obyčaj pýtať sa na počet vrahov svojej otčiny; preto, knieža, treba sa sberať! V nádeji na odhodlanosť našu i na spravedlivosť neba bude víťazstvo a sláva naša, Čierna Hora sa teraz preslávi! . . . Nech prídu teraz všetci náčelníci na dohovor, i Đorđe nech príde, tá jediná moja

nádej! . . . (Perún odchodí. Ivan-beg sám.) Ach, beda mi, čo si počnem! Oj, nešťastie, čierne muky, čierne biedy, beda krajine, beda synovi! Čím som sa, nebo, prehrešil, nebo spravedlivé, nebo sväté, žes' ma tak sil'ne zarmútilo? A bol som ti vždy verným vojakom, Bože svätý, nadejal som sa tvojmu daru, a nie že mi ty všetko vezmeš! Lež čo by tvoj mravec reptal proti tvojej prozreteľnosti, Bože svätý, len mi aspoň spas tohoto syna a dŕžavu! A Stanka objíme zase moja láska, moja duša, ak ho minie zkaza i zlo. Oj, sultáne, čo si rozvadil moje deti v mojom dome, nech ti druhý srbský Miloš vytiahne na meč tvoj nečistý drob! Čo sa týkaš mojej zeme, ty lakomý lakomče? Čo si mi omámil dieťa, ty katovský kate . . . Stanko, synko! slnce moje, Stanko, Stanko, túha moja, či si ozaj zanechal Čiernu Horu a svojho nešťastného otca Ivana?! . . . O, dieťa, nechoď ta. Bože! odvráť môjho syna, a konec búrneho života pozláť mi tou milosťou! . . . (Ivan-beg dojatý spustí sa na stoličku. Príchodia knieža Đorđe, Perún a náčelníci. Po krátkej prestávke pristúpi Đorđe k Ivanovi a zove ho.)

Đorđe. Otče! otče! náčelníci sú tu, shromaždili sa na tvoj pozyv . . .

Ivan-beg (ako zo sna). Už darmo teraz prichodia k hrobu, k tôni . . . (Odrazu vstane.) Bratia moji a junáci, čo sa stalo, všetci viete, že máte i vy i krajina z mojej krvi nepriateľa! Spolu sme pretrpeli so žiaľom zkazu nášho cárstva a v týchto našich milých bralách všetky údery zlého osudu. Lež kto by bol očakával, kto by sa bol nazdal tomuto čudu, tomuto čudu, pod ktorým mi moc ducha klesá?! Vy všetci poznáte moje srdce a najsvätejšie moje snahy. Och, keby radšej nikdy nebolo tĺklo, i teraz keby ho nebolo! Keď vyliahlo hada lutého, hada jedovatého, keď vyliahlo odrodilca, keď vyliahlo zradcu! . . . Zradcu! . . . Tento meč bol starého Balšov i môj, synko Đorđe, vezmi ho a nos šťastlive, a pomsť ma, pomsť ma, stŕhaj hanu s nášho domu, lebo ja starý nemôžem bez palice ani len z domu viac vyjsť.

Náčelníci (všetci). Nech bude šťastlive, gospodáru! Kňaz Đorđe nech žije!

Ivan-beg. Nech vám bude vzorom, moji siví sokoli! Jedna ruka má päť prstov a všetkých päť nejednakých; tento vám bude dobrým, Stanko pošiel zlou cestou! . . .

Všetci. Nech žije kňaz Đorđe!

Đorđe. Vďaka ti, otče, za ten dar. I vám všetkým vďaka!

Všetci. Vďaka gospodárovi Ivanovi!

Ivan-beg. Tu čakanie neprospieva, nepriateľ sa nám vždy viac približuje, postrašená naša Zeta kričí za vašou pomocou, preto iďte, deti, iďte! Turci si myslia, že keď sa im Stanko poddal, i my sme všetci pokorní . . . Poponáhľajte sa a pobite. Ešte len toto víťazstvo kebych videl, prv než moje staré kosti sídu do hrobu!

Perún. Gospodáru, teraz nás požehnaj i naše šable! (Náčelníci vytiahnu šable.)

Ivan-beg. Na našej je strane právo; sväté právo všetko premáha! (Berúc konce všetkých šabieľ do rúk.) Svätý Boh nech požehná tieto britké šable oceľové, mstitelky našej viery i jazyka! Vydobyte víťazstvo našej zemi a dŕžave, nech sa svätý kríž kresťanský

vyšinie nad mesiac! (Náčelníci kladú šable do pošiev, bozkávajú ruku Ivan-begovi a odchodia. Ostanú Đorđe a Ivan-beg.)

Đorđe. Teraz ma, otče, nauč, ako sa mám oprieť nepriateľovi, a povedz vernému tvojmu synovi, ako sa víťazí!

Ivan-beg. Víťazstvá sú, synko, od všetkého divnejšie: letia ako kŕdeľ holubov z tábora do tábora, hneď priletia, hneď odletia, hneď sa hodia na jednu stranu, hneď zase zatrepocú krýdlami nad druhou. Najradšej ta letia, kde sa mužské činy tvoria, a obľubujú najviac stranu smelého vojska, smelého vodcu. Spravedlivosť zúfalý boj bijúceho často víťazí i nad nepriateľom číselne mohutnejším. To je náš pád. Nebrat ti ponúka bitku, v tej bitke musíš za každú cenu zostať víťazom ty, Đorđe! To žiada táto mučedlnícka zem od nášho domu. Nech zhynie, nech sa konečne potre náš diabolský nepriateľ!...

Đorđe. Vojenské šťastie môže mi dopriať, že Stanka živého ulovíme; v tom páde jak bych mal s ním, otče, nakladať?

Ivan-beg. Opytuješ sa, ako?... Ako chceš!... ako s bratom, čidali? So Stankom... či tak?... so zradcom pod meč, Đorđe, ináč nijak! Ale nie tak!... čakaj, nech rozvážim! Zabiť syna!... neurob, synko!... Čierne vesti a úžasy! Ach, nebo! zlý osud! (Odchodí.)

Đorđe. Čo mi to riekol: „Pod meč, Đorđe," a potom: „neurob, synko". Jestliže dostanem v boji Stanka, čo s ním? žiť, či mrieť? Povinnosť a hlas prírody boria sa v jeho prsiach, syna lutuje, a nenávidí zradcu Čiernej Hory!... A i mňa tie isté city, čo otca, dávia: hľadeť na kata-brata, a biť brata — v tom niet slávy! Tak čo bych podľa toho? Čo dá Boh, ktorý riadi vojnu; lebo čokoľvek sa doma mudruje, to málo stojí vo vojne!... (Odchodí.)

(Opona spadne.)

Výjav II.

(Šiator Đorđov. Tábor medzi Goricou a Sitnicou. **Đorđe a knieža Perún.**)

Perún. Práve došiel jeden mládenec z Bolabana a povedal mi: „Tej noci prišiel jeden človek rovno z tureckého tábora, bledý od strachu zaklínal ma, aby šiel ku kniežaťu Perúnovi a povedal mu, že by ho rád videť a k nemu prísť, že mu môže byť veľmi prospešné, keď sa s ním síde, a že je on Ivo, sluha vojvodu Stanka."

Đorđe. Nech sa ten mládenec poponáhľa a dovedie ho hneď sem. Ivo, jeho zjavenie sa v našom tábore je vážny a zvláštny výjav. (Perún odíde.) Ach, snáď sa stanko pokajal, to by bolo moje šťastie, keby tak chcel svoju zbraň so mnou obrátiť proti Turkom! Veď nás, bratre, tým istým mliekom jedny prsia odchovaly, jednakou krvou bijú naše srdcia. Veď je snáď aj v tebe láska, čo brata s bratom spája, i cit, ktorý nás viaže k týmto bralám! Každý trón na kocke stojí, jeden viac a druhý menej; keď sa dvaja naň driapu, ľahko ho prevrhnú, zrúti sa a zlomí a na kusy rozdrtí, a dokiaľ sa druhý vystaví, vycedí sa mnoho znoja, mnoho krve... A jestli si žiadaš vládu, budem ja tvojím sluhom, po smrti otcovej vyhlásim

ťa za vladára. Bože, ktorý vojnami zkúšaš našu vlasť, Bože, ktorý si stvoril srdcia ľudské a poznáš ich, odvráť brata od poblúdenia! Bože, ukáž mu tú milosť a zahas v jeho srdci diabolský plameň vládobažnosti. (Knieža Perún sa vracia.) Sadni si, knieža! Čo myslíš o príchode sluhu Iva?

Perún. Sám neviem, čo myslieť. Plameň zvedavosti ma páli...

Ďorde. Domýšľaj sa, čo to môže byť. Teraz nám je už všetko jedno, keď sa vojská jedno proti druhému postavily.

Perún. Bojím sa vyzvedačstva, kňazu!...

Ďorde. Čo! či by i to bolo možné?! Či sú možní tak nízki ľudia?! Ach, ty sám, Bože, súď ich! (Perún hľadí ponad krýdlo zo šiatra.)

Perún. Ten mládenec ide... za ním kráča zamyslene Ivo...

Ďorde. Zamyslené kroky značia, že sa málo odcudzil.

Perún. Čo je, to je, hneď počujeme čím sluha dôjde.

Ďorde. Nalož, knieža, nech ho ko mne dovedú. (Perún odchodí, aby doviedol Iva.) Ako kebych mal dobré vesti počuť, srdce sa mi rozihralo, a krv, tak myslím, sa neklame!... (Vchodí Ivo.)

Ivo. (Padnúc na kolená.) Milosť, milosť, gospodáru, nešťastnému odpadlíkovi, milosť, kňazu milostivý, zradcovi domoviny! Daruj milosť, a potom zadáv, tu nech mi hlava odpadne, len nech na mne neostane meno zradcu! Božieho svetla nechcem viac vidieť, zubami som si matku hrýzol, keď som zradil Čiernu Horu i môjho kňaza. Ach, hriešnik som, ale sa kajám! Omilosti, milostivý, lebo ešte žije iskra černohorstva v mojom srdci. Nemohol som ju uhasiť, hoci je vôľa brata tvojho prísna, nie, ver mi, svetlý kňazu, nie! tak nech mi pomáha Pán Boh!...

Ďorde. Milosrdenstvo, veľkodušnosť sú ctnosti kresťanské, a tým viac u kňazov a po rode vladárov. Vstaň, ako márnotratného syna, tak ťa prijíma Čierna Hora! (K Perúnovi.) To, knieža, ohlás v mojom šiatre dnes všetkým! Nikto nech ho neprekára, keď sa kajá; ako prvej bol, tak teraz zostane nanovo Černohorcom. (K Ivovi.) Teraz rozprávaj niečo o vojvodovi, ktorému si bol sluhom, či mu protivenstvo nezamenily druhé city?

Ivo. Nie, ale —

Ďorde. Čo, nie?...

Ivo. Nie. Vojvodu tá vladobažnosť mučí čo prvej, lenže ešte narástla, odkedy sa poturčil. Už mu je nič nie svätí, ale ani mak čo je naše, odkedy ho sultán vyznačil stupňom najstaršieho svojho pašu!

Ďorde (pre seba). Bože! aký si mi to zázrak dal za brata, a vymeral mi, aby som sa klal s ním pre vieru a slobodu! (K Ivovi.) A povedz, keď je tak, čo zamýšľa teraz mladý paša?

Ivo. S tamtej strany humského blata rozkladá sa s veľkým vojskom, na široko sa roztiahol, a shromažďuje čo mu treba, skoro na vás udrie, hľadá len dobrú príležitosť.

Perún. A koľko je vojska, s ktorým Stanko rozkazuje?

Ivo. Nech si málo rozmýšľam... (Obrátiac sa proti Ďordovi.) Dovoľ mi, svetlý kňazu! S ním ostalo čistých Anatolcov, voľač viac alebo voľač menej, keď som včera večer odchodil... dvadsať-

tisíc . . . s nimi sú tri tisícky borcov z Janiny, k tomu pridaj desaťtisíc jazdcov z Jedreny i voľač sem-tam len pre parádu a pre číslo, aby ich bolo viac, sobraných Arbáncov.

Perún. Ale ináč, či je vojsko ustálené, vycvičené, udatné, živé? Či priahne za bojom, dychtí za krvou? to sa pýtaj, gospodáru, Iva!

Ivo. Jeho vojsko je chrabré, živé, zvlášť Janinci, všetko spolu mocná, úhľadná chasa, a náš odpor ju neplaší.

Đorđe. Kadiaľ myslí udrieť na nás, či by si nám mohol o tom niečo povedať?

Ivo. Vojsko jeho sa rozloží ponad stráne nad Grudom, tam budú Janinci a voľačo Arbáncov, spolu asi šesťtisíc bojovníkov, viac ich nebude. Na moste na Cievne bude ich niečo menej, ako posila, keď by ju tí horní potrebovali, a pri tejto bude ako oheň rýchlej jazdy tritisíc, všeho bude tam tedy desaťtisíc borcov. Vojsku na čele stojí Osman-paša, súci, junácky, ako had jedovatý, ako pravá šabľa z prorokovej pošvy vytasená. Hore tesným Klancom potiahne Džafe z Gvozdenca, Ličníkom a Silevikom, aby sa domohol výšin Chelma. Medun má úlohu vziať a vypáliť všetko dole Sitnicou a navaliť sa na Podgoricu; tu má zostať, dokiaľ mu nepodá vojsko kniežaťa Stanka ruku, ktoré by malo pritom zaobísť všetko až do Blata. Osman-paša chce pomocou prichystaných mostov prejsť cez chladnú Moraču, a horným ďahom navaliť sa na Braniče, potom korytom Lúžnice zaujať vrch Zeleniky, a tak dlhú tureckú reťaz sťahovať ako sa dá, aby sa tak všetko zatvorilo od Úbala do Plavnice i celé Leškopole do žriedla Sitnice. A tak poľom i horou chcú sa približovať Žabliaku, a ani len nemyslia, to musím povedať, najsť na silný odpor od vás.

Đorđe. A vieš, kde zamýšľa prejsť Moraču môj nebrat?

Ivo. S vyberanou čatou zamýšľa, tak povedal, preplávať ju tam niekde dole, tam . . . hľa, aká mi je slabá pamäť, aha už viem, rozpomínam sa, medzi Srbskou a Dajbabou.

Đorđe. Stretneme sa, a opýtame sa, čo tam chce ten poturčenec! Som bez brata, ale nie som biedna vdovica! Ten prefikaný bludár drží moju dobrotu za malodušnosť a preceňuje svoju chrabrosť. Ach, skoro sa presvedčí a bude si lepšie vážiť brata. Jestli kde, dostanem ho medzi Sitnicou a Blatom! . . . (K Perúnovi.) A teraz, knieža, pozvi vojvodov, nech sa sídu do porady, aby sme ustanovili, ako to vojsko dočkať. (K Ivovi.) A ty ostaneš od dnes medzi mojimi sluhami.

Ivo. Dokiaľ nesmyjem moje sprenevernie, pristávam na to. (Ivo odchodí, vojvodovia, kniežatá i náčelníci prichodia.)

Đorđe (k vojvodom). Verní druhovia po zbroji otca môjho zostarelého, kocka padla, že vám ja mám dávať rozkazy. Pri každej druhej príležitosti bola by mi vaša rada vzácna, ale v tejto bratskej rozopri ťažko mi ju prijať. Brat ma pohanil i mojich starých mučeníkov. Dosiaľ ešte nepovíjal povojník nášho domu zradcov. V bitke, ktorá nás čaká, hrá krv plemena Crnojeva, či ostane svetlé, čisté, poctivé, alebo padne pod strašnú ťarchu kliatby. Ja som, bratia, Crnojević, tento boj sa týče mňa, ponevráč zrada vyrástla z pro-

stred môjho domu. Preto je mojou úlohou, aby zrada padla na zradcu samého a aby na mene a dome našom ostala stará poctivosť i sláva. Ja prijímam všetku zodpovednosť za výsledok. Čo dostane v zajtrajšom boji Ďorde, to nech bude jemu! Počujete, čo som povedal?

Všetci. Počujeme všetci, gospodáru!

Ďorde. Nemyslite, sokolovia, že žijem v nádeji na naše staré šťastie! Ja dôverujem vo vašu chrabrosť; uvidíme, kto vypije prvý humskej vody čašu, víťazstvo bude naše! — A teraz, vojvoda Lale, moja sláva, môj sokole, nech sa tvoji Kuči zavčas rána všetci cez Silievik berú. Vás Kučov je veľký kŕdeľ, vaša chrabrosť je preslávená. Na posilu dobrú nech vám stane Váso z Požice, a s pravej strany bude ti pomáhať môj vojvoda Kráso! Chóto a Pívo budú tvoriť tvoje ľavé krýdlo, na tom kraji nebojím sa ani pol Turecka, to sú bratia a junáci, ktorí jeden druhého nezradia, a počtom vás bude niečo viac od desaťtisíc! Z počiatku sa neopierajte napadateľovi, dokiaľ neprejde prostriedok tureckého vojska cez Moraču, a i Medun pusťte, nech čo hlbšie vojdú, a vaľte sa na nich, keď uvidíte moju zástavu na Pobreží!

Vojvoda Lale. Poslúchneme ťa, gospodáru, tvoja vôľa je nám zákonôm, naše vojsko bude zajtra hotové. Ja ti prisahám, že bude táto borba naša, vnukovia Drekalovi sa zajtra v boji najdú.

Vojvoda Pípo. Znáš, kňazu, že je nás Piperov dosť málo, ale kde sa berú vavríny, tam my vyberáme dúže ratolesti ...

Vojvoda Kráso. Nechajte tak, ľudia, chvály! Uvidíme, čo bude; vari moji Kras-Seničania prepustia dakoho pred sebou?...

Vojvoda Chóto. Ja som, hľaďte, tu najbližší pri bojišti; ak zajtra Turci zvíťazia, stanú sa moji Chotania rájou!

Vojvoda Váso. Drahí bratia, nenadhadzujte sa tu vopred, ktorý z vás viac urobí; boj je ťažký — tu sa mre, záslužná je vojenská sláva. Mocný a nezbehlý tratí bitku, a do sieti uloví sa i lev! My náčelníci sme i dosiaľ našim vojskám predchodili, a popri handžároch našich vojakov blyšťaly sa i naše meče. To je málo; teraz hľaďte, že nepriateľa zvládame, aby nový vodca novou slávou i seba i nás pokryl! ...

Ďorde. Ako Pán Boh dá! Teraz choďte každý so svojimi na vyznačené miesta, ruka Hospodinova nech vás vedie i ostríha na tej ceste! (Lale i ostatní vojvodovia odchodia, ostatní si zastanú k Ďorďovi.)

Knieža Perún. Gospodáru, vojvodom si dal rozkazy, teraz povedz i nám, ako ...

Ďorde. To sme dobre ustálili, a tu nám je teraz ľahko! Pavel Biely má teraz 500 jazdcov a dva ráz toľko bojcov v krpcoch. Kapitán Jovan má 5000 hórnych chlapcov, ktorým niet páru; tých si ja podržím; a k tomu Crmničanov, aby som mal spoľahlivú čatu, tí nech mi stoja zajtra za chrbtom. A ešte si vyberiem tisíc jazdcov od Zety, a s tým vojskom zastanem si medzi Krusy a Sitnicu. Tebe dám Leškopoľcov i Leščanov i Zeťčanov, aby s tebou zastali tam okolo Balšinho hradu. A celé okružie riecko, to je vojsko ako jasná strela, nechám doma, nech bránia mesto Žabľak. Znak na váš

výpad bude: keď sa počnú turecké predvoje hrnúť k vrchu pod dedinou Farmakou. Rozumeli ste ma, moji hodní víťazi?

Všetci. Dobre sme porozumeli, gospodáru!

Đorđe. Nech vám pomáha kríž svätý!

Perún. Gospodáru! Jeden starec v Bukovci zná vykladať z meča; či sa ho môžeme opýtať, čo bude zajtra v boji? Ten starec pochodí z Klokota a má deväťdesiat rokov.

Đorđe. Povery a vykladania protivia sa pravoslávnej viere; no poneváč som istý, že bude zajtrajší deň s nami, nebudem vám dnes prekážať, keď si toho starca pozoviete. (Knieža Perún odchodí, aby doviedol toho starca. Po malej prestávke prichodí starec s Perúnom, ostatní sa usmechujú.)

Perún. Tu jesto mečov kovaných od najostrejšej ocele, vyvoľ si, starče, ktorý chceš. (Starec pristúpi k Oliverovi a chce mu vytiahnuť meč.)

Oliver. Ja, Oliver, nedám svojho meča! (Starec ide k druhému.)

Dabyživ. Aby sa čarilo na mojom meči, ako s hrachom! Netýkaj sa starého verného druha Dabyživovho! (Starec pristúpi k tretiemu vojvodovi.)

Kaleta. Z môjho nevyčítaš nič, lebo by ťa pomýlili na ňom škvrny krvi, ktoré na ňom zanechal môj starý knieža Kaleta! (Starec ide k štvrtému.)

Ostoja. Vo viac než tridsiatich bojoch i v toľko ešte súbojoch bol meč kniežaťa Ostoja, z neho nič nevyčítaš okrem hlbokých zubov a medzi nimi ešte snáď i voľač z kostí, ktoré môj meč posekal! (Starec pomýlený stojí v nesnádzi medzi nimi. Kapitán Jovan vytiahne svoj meč a dá ho starcovi.)

Kapitán Jovan. Tak čítaj z môjho, starče! Ak nevyčítaš z neho slávy, ver mi na Ozrovu dušu, odseknem ti ním ešte dnes hlavu! (Starec vezme meč z ruky kapitána Jovana a dlho hľadí naň.)

Starec. Dobrý kúsok ... strašný ... odkiaľ máš túto oceľ? No len no, čakajte ... vidím, ako keby bol býval na Kosovom. Vidíte-li tieto červené nitky, čo idú popri ostrí, to sú kvapočky cárskej krvi z Muratových pľúc! Ako keby bol Milošov býval. Tu hľaďte, čítam, že bol v krvavej šarvátke pred hodvabným šiatrom. Potom, tu stojí, našiel ho roľník v prostred poľa pod pluhom, kde si neborák oddychoval od šarvátky i klania. Do ruky ho roľník chytil, nesmie ním ťať, a ako by aj? keď by ho prelstili diví Arnauti. Čím chytil do ruky tichý roľník divotvotný meč, zanechal zapriahnuté volky na prostred poľa a odišiel s poľa od dobrej vôle s ním do hôr, lebo mu zapálil ten meč v srdci plameň pomsty. A čo by vám ďalej hovoril, čo bolo s týmto mečom? Nakrátko, v Čiernej Hore sa naostril!

Đorđe. To bolo, ale povedz, čo bude?

Starec. Kňazu mladý! Koruna jasna! Ty zajtra — zvíťazíš!

Đorđe. A pre ďalšie časy či bys mohol, starý, voľač z meča vyčítať?

Starec (po dlhšom prezeraní meča). Môžem. Po vojne odídeš za more! ...

Đorđe. Keď by si chcel ešte voľač povedať, bolo by nám všetkým milé!

Starec (po dlhšom prezeraní). Čas v bitkách vyhrýzol niektoré znaky . . .

Oliver. Povedz čokoľvek vieš, starče, my sme na všetko pripravení!

Jovan. Povedz, čo nás čaká, ty si starý a preto sa nemáš čo viac báť ničoho! . . .

Starec. Počuj, Jovane Ozrov synu. Pravdu vám poviem, a čobys' ma priam, ako si povedal, týmto mečom rozsekal. Zajtra zvíťazí kňaz Đorđe skvele, ale zetské bralá nebudú sa mu skvieť dlho v korune, zaujmú ich, túto našu krásnu malú bánovinu, Turci prvej alebo pozdejšie, ako zaujali celé Srbsko. A vy budete musieť ustúpiť z tej roviny do vrchov, kam nebudú môcť dospieť vlny tureckého mora. Ale vás budú obfrkávať, robiť vám biedy i nevoľu, majetky vám zaplavia, len slobodu a nádeje nie . . .

Jovan. Čo chceš, starče, väčšieho majetku od slobody i nádeje? My sme nie vinní, že srbské cárstvo zahynulo! . . .

Starec. Nie! Odtiaľto musíte pracovať, aby ste ho zas vzkriesili, ale nebudete môcť, dokiaľ si brata na severe nezískate.

Jovan. Ďaleko je chladný sever!

Starec. Ale Rusko, mladá matka, skoro vám vychová spoľahlivého brata. Brat ten na podiv celému svetu narastie i dôjde, potom vám nikto viac nebude smieť poškodiť!

Jovan. A jako poznáme toho brata?

Starec. Vojvodu i pastiera daruje vám Boh z kláštorskej izbietky. Ten kňaz nebude nosiť ako obyčajný duchovník okrem kríža cirkevného ani čiernu kamilavku,[1]) ani kňazské rúcho, ani palicu, len doloman, šabľu, pancier a pero na kalpaku. On podá bratovi ruku s juha až na sever a na bratskú spoľahlivosť zaveria sa jeden druhému. A keď dostanete toho vojvodu pod krížom, počnete s brál rozsýpať slobodu i do Zety i po druhých Dušanových bánovinách, vy zapríčiníte, že povstane ešte krajšia cárevina. (Starec sa počína kláť.) Napínal som veľmi dušu... čítajúc... v budúcnosti... podržte ma... že nespadnem... teraz... s týmto... mečom .. (Pristúpia k starcovi Jovan a Perún; prvý mu bere meč, druhý ho ulapí a podopierajúc ho odvedie s javišťa. Opona padá.)

Výjav III.

(Bojište, na zemi sem tam pometané zbroje — mrtví i ranení. — **Marta. Danica,** oblečená v pestrom národnom obleku, nosí čbán s vodou, Marta druhý s vínom. Danica zamyslená hľadí v tú stranu, kde je boj. Počuť hurhaj boja.)

Danica (pre seba.) Tam sa dvaja bratia boria, och, hrozný pád! Na čiu dušu padne tá preliata krv? (Naraz veselo.) Hej, tak! len tak! tak! Hoj, to je boj! teraz je čas! Strašný sa prach dvíha pod leškopoľskými vrchami. Bežia Turci, chvala Bohu, hľaď, Marta, čo sa to robí? Počuješ, ako sa ozývajú bralá? Pozri, ako sa roveň dymí!

[1]) Mníšska čiapka.

Marta. Dym pokryl pole, tam sa jazda bije!

Danica. A hľa, naše zástavy sa cez dym veselo vijú.

Marta. Môj snúbenec je tam, aj zostarelý otec, a za nimi vybrali sa i oba moji mladí bratia. (Plače.)

Danica. Tak čo plačeš? Raduj sa! Tento deň je znamenitý, ty si šťastná, keď si mohla toľkých odprevadiť!

Marta. Ale ja sa bojím. Počuješ ľudí, ako kričia? Vidíš, ako všetko honia, a sem sa k nám približujú! A k tomu sa ešte bojím, že sa tvoja rana otvorí; vieš, drahá, že ti je zabránenо veľmi sa napínať a náhle pohybovať.

Danica. Dnes je všetko dovolené, len jedno nie, plakať! A na ranu svoju som teraz cele zabudla! (Snímajúc obväzok s rany.) Teraz nech je k nebu otvorená, nech sa s bôľmi bratov Srbov smiešajú i bôle mojej rany. (Ukazujúc na zlomené kopie i meče, ležiace po zemi.) Tu hľaď tieto zlomené kopie, dokiaľ sa tak polámu, mnoho bôľov zadajú víťazom! I tieto šable pokrívené a polámané meče, ktoré v borbe vyštrbili títo krásni sokoli! . . .

Prvý ranený. Vody! vody!

Danica. Počuješ, Marta?

Marta. Niekto ako keby žiadal vody?!

Prvý ranený. Vody!

Danica (odbehne k ranenému a napája ho). Tu máš, môj junáku a bránitelu slobody! — Nech ti je rana ľahká, aby si čo skôr vyzdravel a mohol druhú dostať pod Jedrenou.

Prvý ranený. Zaviaž mi málo túto ranu, lebo hneď stečiem z krvi! . . .

Danica. Hneď, brate, ako by nie. Ach, Marta, kde sú mi oči! Pozri, veď tento vojak nemá pravej ruky, ani oka, a na prsiach má strašnú ranu.

Prvý ranený. Pravá ruka mi ostala v rukoväti môjho meča, tam kde sa schodí Bielobrdo s Malým. (Keď ho Danica a Marta obviažu, idú ďalej.)

Danica. Ozdravieš, ozdravieš! A my musíme ísť ďalej, aby sme pomohly, nakoľko môžeme, ešte niektorému ranenému.

Marta. Ja sa ľakám, keď vidím rany, keď vidím mŕtvych, a bojím sa, že sa dnes ešte i nám niečo stane . . .

Danica. Ja sa nebojím, drahá Marta. A čo sa nám môže stať?

Marta (zbadajúc ešte jedného raneného, zakrýva si tvár). Oj, tu je druhý ranený, celý v krvi, svätý Bože!

Danica (pristúpiac k ranenému). Ej, junáče, či vody, či trochu vína?

Druhý ranený. Och, kebych sa mohol napiť vína, hoci bych potom aj umrel! (Danica mu naleje vína a dáva.) Poznám ho, to je víno z berských vínohradov; nech ti to odplatí ruka Božia. Na zdravie, mladá dievčina. (Pije.) Poobzeraj sa naokolo, a povedz mi, čo robia naše vojská?

Danica (hľadiac). Slabo vidím, strašný prach a dym sa vije nad vojskami.

Druhý ranený. Tam na stráňach medunských, či sa tam ešte boria?

Danica. Ako od Chota počuť nejaké dunenie.

Druhý ranený. A či vidíš voľačo okolo Blata?

Danica. Zeticou[1]) bežia Turci, naše vojsko ženie sa za nimi Hovädzím brodom.

Druhý ranený. A drží sa nepriateľ ešte niekde okolo Cijevny?

Danica. Naše zástavy práve vejú na brehu rieky.

Druhý ranený. Dosť, dosť, vďaka ti, i mne je hneď lahšie. Naše vojsko zvíťazilo, turecké už hynie. Ale, dievčatá, choďte ďalej, snáď ešte niekomu pomôžete, alebo aspoň napojíte vínom, ako mňa.

Marta (zdráhajúc sa). Ja sa bojím ďalej ísť. Tento pohľad je strašný; ranení, čo tu ležia, nie sú všetko naši. Tu leží fez i čiapka, videla som i Araba.

Danica. Daj mi svoj krčah, ja pôjdem, dokiaľ budem môcť; to je moja kresťanská povinnosť, a pre Srbstvo môžem ja čokoľvek. (Marta odíde, Danica ostane.)

Stanko (ranený, dvíhajúc sa hľadí zpoza kra naokolo). Ach, tu je mnoho obetí, zubami škrípu na všetky strany! Ako tí biedni Černohorci bránia svoju milú vlasť! A nad mojimi Anatolcami rozostiera smrť svoj závoj. Ach, rod môj, ach zločin! Peklo sa škerí na mňa hriešneho. Či to ona? či jej tôňa, čo tu sem-tam chodí po bojišti? Či azda genij černohorstva ohlasuje moju zkazu?!... Kto je, čo je? Prihlásim sa, lebo ma strašný smäd mučí, a dávi ma ako tá zrada, ktorú som spáchal na Čiernej Hore!... (K Danici.) Trocha vody, Černohorka!

Danica. Trocha vody?... kto je to tam? Či sa mi sníva? svätý Bože! či ma oči klamú? Vody podám i Turkovi, keď je ranený, nech pije. Ranený Turek už nie je viac nebezpečný našej veci. (Podá mu krčah s vodou, Stanko nahnúc krčah pije a obráti sa pritom k Danici.) Kto je toto?... sem čbán! Neotravuj vody tejto, zlosyne!

Stanko (držiac krčah ešte mocnejšie). Len ešte trochu!...

Danica (vytrhnúc mu čbán z rúk). Ani kvapky viac, zradca kríža i Srbstva!

Stanko. Táto voda vracia mi život, keď mi ju podaly tvoje ruky. Všetky bôle prechodia, i najstrašnejšie muky!...

Danica. Tebe? knieža, veď si ty teraz vladárom Balkána!?

Stanko Áno! tu som, čo chceš? Dostal som niekoľko ťažkých rán! Chcel som sa vyšinúť na tieto vrchy, a stretol som sa s hromom shora! No radšej som tu, nežli bych sa plazil po rovine!...

Danica (kričí). Kto je chlap, kto je junák, rozsekajte zradcu!...

Stanko. Počuješ kresťanské slová tešiteľky ranených!...

Danica. Ranená som do prostriedku srdca, ranená som do prostriedku duše, a to všetko rukami tvojimi, ktorý si mi šťastie vyrval! Ranená som v láske, ranená som v mladosti. Otrávil si mi sladký život, plný radosti a veselosti. Ranená som v svojej hrdosti, ranená som ako žena, jejž city boly vždy vznešené a iskrenné!...

[1]) Zetica, rieka.

Stanko. Tak sa pomsti, krásnu máš teraz príležitosť. Keď som ztratil túto bitku, nestojím o život.

Danica. Pomstiť sa?! . . . to nemôžem, môj nešťastný verenče! Opravdová láska, čistá láska, neodrieka sa ani v hrobe! . . . Ty si ma ranil na tele, na srdci, na duši, a ani tvoj zločin naproti národu nemohol zadusiť moju lásku k tebe . . . Pomstiť sa?! to mi bráni hlas prvej lásky. Tvoje činy nenávidím, ale sú mi milé tvoje dni. (Zodvihne mu hlavu a dá mu piť vody.)

Stanko. Takejto vody nieto ani v raji. Odpusť mi, svätá ženo!

Danica. Či sa kajáš, že si sa spreneveril národu a kresťanstvu?

(Stanko neodpovedá; medzitým prileti Ugleša s dvoma Turkami odniesť ho.)

Ugleša. Ha, tu je náš paša-gospodár, odnesme ho živého! Cárovi, našej viere i Turkom by bolo nepravo bez neho.

Stanko (sediac na rukách Turkov, ktorí ho nesú, k Danici). Nie, nekajám sa! ale mi je ľúto, že si nechcela byť mojou. Ale sa ešte ufám, že ma v Skadre navštíviš! (Odchodia.)

Danica (sama). Spasený je! a víťazstvo je naše úplné! Teraz už bude pokoj, a slávy dosť . . . Všetko je na svojom dobrom mieste, len táto moja bytnosť, ktorá je dnes prázdna a pustá, ostala bez svojho cieľa! . . . A ako bych ešte mohla prežiť to strašné poníženie od Stanka, každý by ma mohol prekárať s premoženým verencom. Povedal, ešte ufá, že ho navštívim ako dobrá verenica. To musím urobiť! Ale ako? Morača bystro tečie do jazera, a toto sa vylieva pred Skadrom do Bojany. Oj, Morača, zachráň ma od skalísk, dokiaľ ma neoddáš do náručia jazera, a toto ma dovedie ako družba pred Skadar. Takto, hľa, navštívim ja môjho mladého verenca! . . . (Rozbehne sa a skočí do Morače.)

Výjav IV.

Ivo (vedúc Osman-pašu). Osman-paša, ty si junák, preto buď teraz spokojný, náš gospodár Đorđe je najmilostivejší zo všetkých ľudí!

Osman-paša. Počuj ma, ty Černohorče! Mne je to všetko jedno, keď som sa dal vo zbroji za živa uchytiť od Vlacha,[1]) Podľa našej viery nemôže ma naľakať meč džaura! Po smrti mi ostanú obe oči otvorené ako pušky, keď mi odtneš hlavu; vedz, že Turci dedia nebo, keď na zemi hľadajú slávu!

Vojvoda Oliver (vedúc jedného bega). Begu, kto je v boji junák, odnesie si, čo vydobyl; ale naša obyčaj není, aby sa zajatcom krivdilo!

Beg. Keď som sa sberal na výpravu do týchto vašich krkolomných krajov, opýtal som sa mojej kaduny[1]), ktorá mi ostane v mojej pevnosti teraz sama. „Povedz mi, dobrá moja kaduna, či jesto niečo ťažšieho od smrti?“ Odpovedala mi: „Zajatie je ešte trápnejšie nežli smrť!“

Vojvoda Dabyživ (vedúc Selim-pašu). Moje vojsko, Selim-paša, sedem ráz udrelo, a tvoje ho sedem ráz až do Morače odrazilo.

---

[1]) Kresťana-Srba.

[1]) Ženy.

Selim-paša. Čo to osoží, sedem ráz sa na bojišti srazit, keď udatnosť anatolská podľahla dnes na Čemovskom!

Vojvoda Ostoja (príde, bozkávajúc kapitána Jovana). Nieto hroma, okrem z neba, ani junáka, okrem z brál: všetkým nám dnes porobila tvoja slávna mocná pravica!

Vojvoda Kaleta (oblápajúc Ostoju). Môj Ostoja, krásny dnešný deň hľadí na naše víťazstvo! Turci padali, ako makovice; hľa, tu sú im pašovia! (Prichodia rozliční vojaci, vedúc zajatých Turkov i nosiac turecké zajaté zástavy, zbroje a i., bozkávajúc a pozdravujúc sa, potom Đorđe so sprievodom.)

Kapitán Jovan. Naši vnukovia budú ospevovať slávu tohoto šťastného dňa; ale teraz nech praští toto bojište pod našimi nohami. Zaplesajme, chlapci a junáci, čo najkrajšie známe, na tomto mŕtvolami pokrytom bojišti. Kolo si zaskočme, pesničku zaspievajme, a kolom uvime venec z junákov, a týmto vencom otočme nášho vodcu! (Spiavia kolo okolo Đorđa, spievajú a krepčia.)

Všetci (spievajú). Živio, skvelá nám koruna,
Živio, Đorđe, štít prestola
I následník Ivanovho,
Tak ti tvoje vojsko volá!

Hurá! hurá! víťazovi,
Od ktorého Čiernej Hore
Jak od kňaza a junáka
Svitnú nové krásne zore!

Đorđe (složiac čiapku). Sláva Bohu všemohúcemu, sláva vám, bratia drahí, sláva našej Čiernej Hore, ktorá dnes sdrtila vraha!

Všetci. Sláva tebe, gospodáru!

Đorđe. Koľko skosil dnešný deň brániteľov slobody?

Všetci. Ešte neznáme, gospodáru!

Đorđe. Ivan staral sa vždy najprv o ranených. Či sú už všetci poobväzovaní?

Všetci. Hneď budú, gospodáru!

Đorđe. A či ste vy, náčelníci, všetci zdraví vyšli z boja? Hľa, kde mi je starý Perún?

Kaleta. Knieža Perún zahynul tam na kraji Blata; videl som, keď spadol so svojho sivka.

Đorđe. Ľúto mi je starého kniežaťa, verného služebníka môjho otca. Nech sa duša jeho šľachetná raduje pri tróne Hospodina Boha!

Ostoja. On je šťastný, gospodáru, že dnes slávne padol; preňho by bolo omnoho horšie, keby bol pri živote ostal! Málo prvej utopila sa jeho dcéra Danica. Videl som ju, keď sa hodila do Morače; no nebolo možné ju zachrániť.

Đorđe. Ej, Danica, nešťastnica! nesúdená naša nevesta. Vášeň lásky k Stankovi prevládala lásku k vlasti. (Ku Kaletovi.) Tých dvoch pašov i toho bega odveď, Kaleta, k otcovi Ivanovi, a menom celého vojska vzdaj mu vďaku za požehnanie a poučenie, ktoré nám dal všetkým; verné vojsko i verný syn budú i naďalej konať podľa

jeho rady. (K pašom.) Pašovia, počujte: šťastie bolo teraz na našej strane. My uznávame, popri našej udatnosti, i vašu udatnosť na bojišti; preto nechcem, aby boli na vás znaky zajatia. (K vojvodom, ktorí doviedli zajatých.) Vráťte im ostré šable, ktoré zdobia vojaka! (Vracajú šable pašom, ktorých vojvoda Kaleta odvedie. K vojvodom.) A teraz, bratia, na kolená, vzdajme chválu i slávu Hospodinu nebeskému, lebo dnešné víťazstvo je dar jeho najvyššej vôle! (Všetci kľaknú okolo Ďorďa.) Bože! ktorý chrániš pravdu, ktorý si všemohúci, čo by bola naša sila bez tvojej mocnej pomoci?! Ty si, svätý Bože, dnes zachránil milostive Čiernu Horu! Čia ruka bola by rozbila dnes turecké vojsko, keby nebolo bývalo tvojej mocnej pravice?! Bože! dokiaľ bude Čiernej Hory a v nej verných duší, odprav každého zradcu domoviny a národa tak, ako Stanka! Ducha rodoľubnej lásky ochraňuj nám v týchto našich bralách, a bludárov odrodilcov spáľ, spáľ, Bože svätý! Bez Deanov a Perúnov nenechávaj našu Horu, aby sa borili v mene tvojom za pravdu a za milé Srbstvo! A v nežných prsiach mladých Černohoriek nech budí za storočia vrúcu lásku k rodu príklad Danicin!

(Opona spadne.)

Stesky.[1])

Od *Hviezdoslava.*

Čo tak si chodím vlastnom po poli,
než poteši ma, viac ma zabolí.
Som prírody vždy býval milovníkom,
s ňou radšej obcoval než s ľuďmi snáď:
a predsa, jak dnes kráčam za chodníkom,
jej klásky-vlásky hladiac dávnym zvykom,
bôľ čujem v srdci, v očiach slzy hrať.

Tie klásky-vlásky, steblá s lahodou
imž povoj opletla, ach, úrodou
sú cudzou! Prenájomca predpojatý
tam hospodári sebe samému;
on platí mne a záhon jemu platí:
len otázka, či záhonu tiež vráti
stav tých síl, ktoré v sbierky vezme mu?

A tu sa zamračím a oželiem,
nie div: kde stojím, dedičná je zem,
jejž hrudka každá je mi zlatej váhy;
bo na tej zemi pot svoj cedili,
ju obrábajúc s láskou, moji drahí,

[1]) Slovenské Pohľady 1904, str. 442.

jej všetky svoje venovali snahy,
až spočinuli — v tôni mohyly...

Ó, otcovizeň moja!... hojný stôl,
kde jedal som i v zdraví odrástol...
ty za mozole kúpená! i svätá,
bo ctihodných čiel posvätil ťa pot.
Jak zahrnul bych rád ťa do objatia,
nech ľudských ramien stačí obrúčka tá!
nuž, aspoň pobozkám tvoj zlatý plod...

Tu bolo — dávno! — prečo nie dnes znov? —
že prikvitol som k mojim návštevou,
kde pšeničku, hej, som ich našiel skladať.
Mne ponúkli hneď — k oddychu, vraj, snop.
Jak, moji? v robote vy a ja sadať
mám? leňošiť? — nie, nemôžte to žiadať —
I nakládol som krížov hodne kôp...

Ó, roľa!... Kollár iste v mysli mal
ťa tiež, keď k práci usilovnej zval
‚na roli dedičnej'. Ba ty si prvá,
jejž patrí prácne úsilie i chuť,
a obrana až po ostatnú krv a
dych! — veď sám národ potiaľ stojí, trvá,
kým nedá si ťa zpod nôh vytrhnúť!

Jak? tedy blízka pádu rodina,
kde prenájomca sa už rozpína?
to červ, čo vŕta v základe i tráme,
až na korisť si všetko obráti...?
Och, odrodilec pluhu ja! To ramä
preds' silné dosť!... a možno, dnešok klame,
viac osožil bych na tej postati.

Nie div, keď smútim pri tom obchode
vás, polia milé; veď kde súrodé
sú ruky, čo by vás raz opatrily,
zavarovaly v istej ochrane?
Ach, tucha čierna — tá ma i v snách mýli:
že v tom, jak i ja sklesnem do mohyly,
k vám pritulnosť i láska prestane...

Že odhádne i odfrnadlí tón
vás, ktorý zreve, udrúc na bubon,
a pôjdete z rúk do rúk — strapy hniezda...
Môj Bože! — taký koniec rodiny,
Ti oddanej, ej, nezdá sa mi! nezdá: —
jak s blankytu by zeme sklzla hviezda
v pominuteľna mračné hlbiny.

Nedávno starec chodil u mňa.
Má,
jak mnohý z našich otcov úbohých,
tiež v Amerike syna, v robote,
sám Boh vie, akej a kde v ďalekom
tom svete novom. Je on jediný
syn jeho — tak mi s citom rozprával —,
jediné dieťa, ktoré vychovať
im dalo nebo: čo aj robili
tak mileradi, vďačne, ochotne
i obetive, zakladajúc si
— na fundamente jakby hlbokom —
vo jedináčku, hrdi nádejou,
že vypestujú sebe podporu,
keď znechutia ich časom trampoty
či staroba ich k zemi nachýli.
A veru zišiel by sa na pomoc
im, zišiel veľmi: predsa zošlým už
i vekom na dosť, no a zrobeným
kol hospodárstva, prácou strhaným
už zvlášte!... Toť, on, otec — pokázal —
i ochromel; vraj, v hore privrzlo
mu nohu, podnes na ňu boľasti: —
či za pluhom či v inom obchode
gazdovskom viacej za nič nestojí,
je kalika, a preto povaľač
aj z prinútenia: lebo gazda veď'
mať potrebuje údy z ocele,
tak zdravé, silné, trváce... i nie
čud, všako že to ide s gazdovstvom
dnes, nie tak, ej! nie, ako kedysi,
kým pachtili sa ešte pospolu:
orali, až to v stráni dunelo,
jak keby brázdu bol hrom páral sám;
kosili, až sa zdalo, v úboči
že huči príval — A hľa, ani len
nepíše rodičom, kde, ako je?
Nič nedbá o nich; dosiaľ neposlal
im jediného groša, trebárs vie,
bez nájomníka neľza sa im hnúť,
a tomu na dlaň daj i do hrdla!...
...Veď — pokračoval, vzdychnúc zhlboka —
veď ani neviem, čo ho páslo, že
ta za more šiel; ale žena zlá,
tá sviedla ho, a — druhý Adam — on
už teraz pyká, kára sa, že dal
tak sa jej pod moc. V svojej dedine
dosť tam mal dievčic hodných, statočných:
i ktorákoľvek i z tých bohačiek

by bola išla za ňho s výskokom;
no nevybral z nich, ale parom ho
hnal, ani nie ver' dobrô, na jarmok
až do súsednej preto stolice,
kde oznal sa i takoj oženil
s ňou, šumných, pravda, lic, však (smraštil tvár,
ústama dal znať nechuť) chrobač zdnu,
ech! črvotoč — Len vhupla do domu,
priam čim hor' tým dol' obrátilo sa,
zmenilo všetko; ona rozkázať
si od nikoho nedá, lebo je
gazdinou ona — ani nebude
to a to robiť, veď ni nevie, vraj,
na koho?... Čo mi pozostávalo?
Vzal nôž som a či bolo čerieslo,
i staby jablčko som prekrojil
na rovné poly, hej, svoj majetok,
tak uspôsobil ich: nech, povedám,
si s Pánombohom osve gazdujú,
sa obhadzujú tedy pre seba —
šak, žena moja? — neplač, ani nás
Boh neopustí! — doprajme im, nech —
kam dovedú to? reku, uvidím...
No nevesta tá hlavná ani tak
nebola spokojná: vraj, clivo jej
v cudzine, ona do rodiska chce,
chce blízko k materi, vraj, beztak len
už biednej vdove, trebárs známa vec,
že tam si mala ešte dievky tri
na blízku vydaté. A blázon, syn,
i v tom ju poslúchol. Diel majetku
odo mňa, mojej nadobyzne kus
to prebolestný, predal cudziemu,
a nechajúc nás, zakúpil sa hen
v rodisku ženinom... Však myslíte
si, pán môj — vzhliadnul, jak tam schúlený
si sedel, ko mne zrakom zroseným,
i opäť hlavu svesil — myslíte,
že na tom mieste pevne utkveli?
Ačida! Skoro i tam zpredali,
čo mali a šli, pošli v šíry svet...
Hja, choroba to, aká chytá sa
i tých, čo majú na čom pracovať,
aj vyžijú, keď verne pracujú..
— Nuž, tam sú tedy spolu... Horký sú!
Tá mršina, jak z listov počúvam,
čo iným písal syn (nám okúňal
sa čajsi posťažovať), nechala
ho neverne a umkla s frajerom!

I zabrala mu zárobky; i čo
naposielali sem jej materi
(nám netrôfal si sveriť haliera
do opatery), i to chcela by
tá ničomnica shabať, premarhať . . .
Veď o to šak mu právo vediete?
jak stojí právo jeho? Lebo, bárs
aj odcudzil sa vlastným rodičom,
preds' nedá nám spať, že by mozole
nemilobohu prehajdákali
mu lotri kdeaki s tou hoňuchou;
lež radi by sme, chudák, aby mal
s čím počať, až sa vráti, gazdovstvo —
Len či ho dožijeme starí my?
Jak žiada sa nám uvideť sa s nim!
ho k srdcu privinúť, ho potešiť . . .
Poď, synak náš! prijď čimskôr . . . Prez more
ta anjel-strážca, sama božská Mať
sprevádzaj šťastne! v prístav doprevaď,
nám v náručie! . . . a slzy utrel si . . .

A na druhý deň došla zpráva ma
— hrom z čista-jasna —: môjho starca syn
že v doloch zahynul. Deň celý som
jak omráčený chodil — Ako? mám
hneď za horúca dať znať otcovi
zvesť totú hroznú . . . aby nečakal
viac svojho syna, bo ho nevyčká?
Nuž, poštou Jóbovou ja pre ňho byť,
ja krutým lovcom, voslep na mušku
čo zachytí i spáli letáčka,
a nech by on mal meno nádeje,
bol posledným on vtáčkom spevavým
v ovzduší duše rodičovskej . . .? Nie,
tým mne byť nemožno, nie, vidí Boh! . . .
Nech ináč dozvie sa — veď zvie sa on:
zlé náveštie vždy chodí priskoro — —

*

Ó, ľude môj! veď rozlietaš sa v svet,
sťa z hája by len vydurená vtač,
keď jak psi zahryznú doň sekery;
a padáš ani — muchy na podzim.

1901.

Ty vytrženia záchvate,
čo brával si ma v objatie

za časov mladých roztúženi,
i svetom niesols' prudkým krielom
ma, v očiach rosu, zápyr čelom,
hej, v nadzemskom jak premenení,
na duši paprskový šat:
ó, nedaj mi už ostydať!

Veď nežiadam ja nemožnosť,
bys' bol môj každodenný hosť,
na pozyv privial chorej túhy.
Viem, po zápaloch mojich veta,
som úhorok, viac popol puhý;
no aspoň, jak už do zamretia
mi ide pod popolom tým,
veň zabor vzruchom varovným!

Len iskru zobuď tu i tu
v ňom, iskru toho pocitu,
že ešte dačo preds' som hoden!...
Ach, nebolo mi v údel dano
vo mračnách slúžiť za pochodeň,
tým menej z noci rozviť ráno;
však ani v tom niet potupy,
byť kahančekom chalupy —

Len iskru!... podjem, jak je ten,
keď dozre mať, že decko z plien
sa vymotáva, anjel smavý,
i vytešená na ramená
ho vzchytí, vznesie vyše hlavy,
po poval, nebies do sklepenia,
zvelebiac: mám, v čom poklad jest,
mám, Bože! jednu z tvojich hviezd..

Len iskru vše!... Veď v nadšeni
je vlastne život zavrený;
bez neho je on ničomninou:
púšť o jalovci, o bodľači,
snop kosti spiatych krvou-hlinou...
Len iskru, kedy sa ti páči,
záchvate svätý! vo mne vzbuď;
so smrťou daj mi zastydnúť —

Slnce,
životo-dárca! páliš, ožiháš
nás v temeno, až pod nim mozog náš
tlie, jatrí sa, hrá vyrážaním zorí;

krv valom dobre skraň nám neprebori,
na smysloch omam, sparno dusí dych —
Si ako vatra sosýpaná s neba,
sťa pahreb z čirych ihlíc žeravých,
sa spúšťajúca dažďom pohromy,
jak pršala raz na krov Sodomy;
tvoj každý lúč je archanjelov meč,
čo zblyskne, ráňa... Ako? z raja chleba,
po páde hriešnom prvých rodičov
čo vyčarila z hrúd si naša péč
mozoľnou dlaňou, prácou zimničnou —
bo chleba treba! treba chleba! chleba treba,
ach! akže zajtra chceme ožiť znov —:
i z toho raja vyháňaš nás?... Kam?
ku ktorým opäť divým končinám,
kde o bytie nám válčiť načim zase
ľvou udatnosťou, živlo-urputne,
až nový chlieb z brázd vzíde v žatvy kráse,
jak mesiačka tvár z chmár sa vykrútne?
a jest tam tôňa, čo nám zisk náš schová...?
Však kde je miesto, by si sa i tam,
korunovaná hlava vladárova,
ty nejagalo nad ním, mohutné
slnce!?

Slnce,
životo-dárca! pražíš, obáraš,
až trpí, chradne, marie ústroj náš,
tvar od vrchhlavy dolu do podnože,
sťa oblak dážď svoj mrhajúc svoj znoj —
Hľaď! — však si predsa veľké oko Božie —
vidz: prameň zosnul, viečko sklopil zdroj,
tie oči stráne s farbou od nevädze,
zrkalká z jara samých pyšných brál:
zježené kol nich trnú brvy-medze,
sťa zhrozené by, plné úžasu
nad ztratou zreníc, z ktorých duh ich ssal
už aspoň slzy —; v námeľ hlboký
kams' skryl sa jarok — či ho vypily
zasmädlé pinky? — Riava bez hlasu
sa vlečie údolím — prúd unylý,
jak zašliapnutý had; ba potoky,
ba rieky samy zájú vo riečisku,
jak by ich rybár na súš vyhodil
bol, chabo trepú sa, lúh s hlienom v pysku —;
len vhupne, zvírgá vedro z ústia studne,
zľakané, sťaby z žriela mohyly,
bo prázdnotou dnu desnou zhuči, zdudnie...
I jak kvet nemrel by, jak neschla byľ,

sad neuvädal, háj by neokvácal
jak odsúdenec v smrtnej nevoli?
Jak neryčal by statok po holi,
jejž plešinou ni štice na pašu,
ni štice biednej? s bľakom k salašu
jak oviec kŕdeľ by sa nenavracal...?
a na prírody jasnom vrcholi
jak človek by sa v žiali neutrácal,
stôl pred sebou — dnes púšte lešenie,
zkaď, pablesky čo z jara nastolily,
sťa havrani zas v lete odnosily,
tá tvoja čeľaď zlatá, vznešené
slnce?

Slnce,
životo-dárca! pečieš, uváraš,
až umdlieva a zmiera život náš,
klokotom vriacim zalievaný vzduchu —
Čakáme chmárku ani blahovesť,
na vrchy vychádzame naproti nej,
tak túžiac, dychtiac po jej tvári sinej,
po zraku jej, v ňomž azda rosy jest,
čo nádeje nám už už padlú, suchú
pokropí, zdvihne, zmladí ratolesť,
bárs s blýskavice hromom, v búrky duchu;
však nikde šmúžky, veterného ruchu,
čo znal by nám ju techou v obzor vzniesť:
van, vietor, vichor omámený drieme...
I zavzdycháme: vzdychy, mysliac, v chmáry
sa sglbatia a hustou mrákavou
nám rozvalia sa sirou nad hlavou,
a jako nahor vinuly sa vzdychy,
tak — každá krupaj požehnania semä —
sa spustia návratom — dážď zbožný, tichý —;
aj zdupkáme: hoj, vydychujte pary,
vy dopukané, smädné ústa zeme!
v prúd vzdychov našich vtečte prítokom...
lež darmo... Zbĺklo i to na oltári,
a blankytného hľaďou zrkadla
ak' pláškou mihlo v letku vysokom —
Och, beda nám! moc vody upadla;
a syn tvoj, slnce, oheň hospodári,
s pochodňou umknúc z tvojich teremov,
šialeno tančí sveta po nádvorí:
nim v tvoj jas, hľa, zem skvie sa líčom zory:
vsi, mestá horia! horia nivy, hory!...
Čo zamýšľaš to vlastne so zemou,
s matičkou našou!? — zlkáme úzkostne —
čo s nami na nej, s nešťastnými tvory...?

Má na prach s'lieť, a v priestranstve sa ztratiť
sťa meteór, kam osud vrhne ňou?
či k sebe dvíhaš ju — i má sa vrátiť
na tvoje lono znova, milostné
slnce?

Slnce,
ó, veď je krásne! ako vychádzaš
z tmy nočnej, čo nám zaclonila náš
do sveta oblok, nad krovom nám tenie,
až lunami to hviezd v nej bibotá:
jak zrazu zkvitneš-svitneš, zázrak skvelý!
a u nôh už ti ležia mraky, tiene,
by zbelely v svit, rosou otajely —
a zem sa vzruší, zahrá milota
jej tvárou, z úst jej pokrik dolou horou...
tak vzisť, tak pohnúť bytom citom tvorov,
ó, neskonalá radosť života! —
A krásne je i tvoje vrcholenie:
keď na blankytnom sediac prestole,
pozeráš zplna v sveta údolie,
bez zažmurknutia zasievajúc blesky
i v najtemnejšie jeho hlbiny,
a kým ťa slúžkou obeháva zem,
ti s bázňou panny dvorí, v povinný
hold k nohám ti svoj skladá diadém,
si v dôstoji tam hovieš, po nebesky! —
na zemi všetko pod moc sa ti dáva,
štit šedohlavý ako útly kvet,
na povel čaká tvoj, tvoj stiha zrak:
i tečie vlna zjavov kolísavá,
hneď zdvih, hneď pád, vznik — zmar zas, svetlo — mrak...
jak obráti smer tvoja velespráva:
len tys' v tom toku ostrov, os i stred!
sám pokoj, mier sám... O, tak zahoreť,
tak vrcholiť bár v samobeti:
to života je nesmrteľná sláva!
je povedomím nehynúcim...
Však,
životo-dárca! veľké srdce ty,
dosť tepla tvojho, dosť i osvety
už... smiluj sa! Veď ani teba bledý
luh nemôž' tešiť, nie tvár zúfalca:
i — len nie, len nie v závoj ľudskej biedy! —
lež, z nehož prší rosa... zahaľ sa
v oblak!

V auguste 1901.

Že zvuky mojej citnej lyry
sú dôverné a úprimné,
nie pretvárky šum, klam-mam číry,
viem, mnohý zdvihne proti mne
keď aj nie kameň, aspoň výtku:
dosť už tých žiaľov vlastných, dosť!...
Za ruty ďakujeme kytku;
len ovoniaš, je po pôžitku:
tak razí každá úprimnosť.

Nač prevážovať pred kým rany?
nač komu bôľ svoj otvárať?
Var' pekný je zrak vyplakaný,
sťa rosný kvet? ston hudbou snáď?
A bôľ či žiaľ: tiež súdba stará;
i nač nás zúčastňovať v tom,
keď kto si vnútornosti pára?
Ba spoveď to ak pre lekára,
a pytvu ľúb si anatom!

Bez citu, ovšem, nieto zvuku,
hej, citu družkou lyra je;
no počo celú vnárať ruku,
keď na dôtyk už zahraje?
Keď hlaď len treba, a svit už je
tam —: k čomu vzbúriť krútňavy,
dať kryštáľu prejsť do kalúže?
A krása keď je nádych ruže,
nač lícom granát krvavý...?

Cit zo strún snuj sa poľahúčky,
jak z buniek zlatá medu niť,
čo zhrčiť sa môž' v slasti slučky,
nie v hluzy blenu zauzliť;
sťa bludička doň po túh luhu,
ni motýľ s kvietka na kvietok,
ak tôňou, nech má driekom dúhu...
Len mysle šamotinu púhu
si žiada lyra v majetok.

Hej, narážkou len načim drnkať:
v tom pôvab, rozkoš —; podobne
len površím si tekať, brnkať:
tak nevykolú osobné
sa kadeaké strasti-chrasty...
I v mrzáctve keď vkusu niet:
čuš každý bobák v svojej chrasti!
Nie, lyra je nie puškou masti,
ňouž úrazom ľza zacelieť.

Ta s citom v diale všeobecna!
je hmlisté sic, no blankyt je.
I lyra má byť zväčša večná;
bo zriedka dojmy zažité
scukrovatejú na lahôdku;
čo vyznaním, sa zabaľ v taj,
čo podstatou, si sadni k spodku...
Nuž, smotánku len sberaj krotkú,
alebo — lyre pokoj daj! —

— Mňa nemýlia však zahriakania
tie, výčitky či náuky.
Mne jedno, chvála a či hana,
keď lyru beriem do ruky;
ja slúžim vpravde pravde predne.
I keď ma vyzve na slovo:
tu tečú city bezprostredné,
a líce v tom mi bronie-bledne,
jak pred oltárom žrecovo.

Ach, hej, je zlatou zpruhou radosť,
bys' s jasotom v spev prepukol:
no k tomu treba rána mladosť;
tak počne trud dňa — žiaľ i bôľ,
smev na rtoch bár a v údoch zdravie:
si nájomnikom spomienky —
Ba ony naše dietky pravé,
čo kochlia sa nám v srdca strave,
a pijú z duše studienky...

I s rozhodnosťou protirečím,
by lyra bola hračkou len:
kýms' šumichrastom, šalbou, niečím
hen s peria váhou, s leskom pien.
A smejem sa len planej výtke,
už tupec vie či vetroplach —
Oj, poznám vás, vy duše plytké!
vám brod, kraj zábradlie len chytké;
sám vrchol? závrať! — hĺbka?... strach!

Však nechže zľahčuje i soči
váš odhad v krámskej hovorni...
Viem, pravda vôždy klala oči,
a lož má obchod výborný;
leť spleteš si lesť sveta, prez tú
húšť prerazím ja úsečne
hoj, — ďalej sic dnes k cieľa miestu,
no najde ešte k srdciam cestu
to slovo moje srdečné!

Nuž, na srdci čo, na jazyku
vždy!... Jazyk je, by vykladal,
čo na svetlo chce, pýta vzniku,
o výraz lúdi z prsných brál
tu lkave, bo sa prýšti z tiesne,
tu vzkypom, že sa nevmiesti:
jak život voľní, tlačí presne —
I tak sa rodia čisté piesne,
i kalné perly bolesti.

Vždy na jazyku, ako v mysli!
bárs zdvižte kameň proti mne —
Je voľný — citom neodvislý;
je krásne, čo je úprimné:
bo výron, akým na svet hlási
sa božským pudom tvorené:
kvet ruže z šípa vzošlý asi ..
Tak prírody sa javia krásy;
ta hľaď i lyry umenie.

Hej, poet pravý čerpá z citu
bezodných hlbín tajomných,
i nežby plesot, ku blankytu
skôr vznáša kormútlivý vzdych:
zvlášť poet náš, v hruď jehož vrytý
i rodnej súžby nebožec.
No vôbec v ľudskom živobytí,
kto ináč vraví, ako cíti,
je ošemetník, pokrytec!

V tom, čo som sa bol zabral po rokoch
(ej, po dlhých! — bo s hlavou šedivou
už miesto niekdy bujnej tmavovlasej,
o krátkom dychu miesto valného
raz ani sám vzduch, oťaželých tiež
nôh, chabých miesto pružných, jelenich
hen z čias...), čo som sa tak bol vychytil
ponavštevovať radom oné miesta,
kam zachádzal som ako mládenec
vo šťastných chvíľach, prázdnych trudizne
i od všetkých pút voľných, iba v hrudi
spráž túžob po tých stanoviskách ich,
hneď vypätých, hneď skromných, útulmi
na lono zovúcich, sťa po métach
by pokročilej cesty životnej,
i kde som utkvel potom ako pútnik
vše k tela pohove, viac k pôžitku

však lačnej duše, všade pred sebou
cieľ budúcnosti, kmitajúci sľubne
z jej šerých záhybov (— tak skalisko,
kde spočívajúc, zplna očima
som v pôvaboch sa kochal rodiska,
vystupujúcich z jeho zkvitlých sadov
fantómoch v rúchach paprskových, kým
roj anemoniek šeptal do uší
mi lásky vzkazy, škovrán slávo-spev
svoj roztáčal mi nad hlavou; zas hoľu,
ňouž obraznosť sa moja pásala,
ten rozpustilý žrebec; vrchu štít,
zkaď zalietal som slncu v ústrety
vzchádzajúcemu, čujúc slnka vzchod
i v svojej duši tuho zazorenej;
dúbravu tobôž s grúňom oproti
na pleci s huňkou z mladej smrečiny,
čo predišly mi staby zaľúbenci
dva, na úvratiach svojich zastavší,
zamieňajúci úsmev pableskom
a tieňom škádliaci sa, v shovore
on hvizdom drozda, ona penicou;
i poľaň kvetnatú, kde kopŕcala
sa moja myseľ detská, až sa tým
jej pestrým kvietim cele obrala —:
ten šťastlivého žitia vábny obraz;
podobne zápač, kde som dumieval
u bublajúcej studnice, čo blankyt
v jej odrážala súmrak, svetlom jej
súc, medzitým mne hudbou vlievajúc
sa do prázdneho duše kalicha,
i lenže dotkla dna sa jeho, zápät,
jak prevzácné by víno iskrenné,
i prekypujúc prez okraje mu
perlistým šumom sviežich myšlienok;
i tichý úval, ktorý tajomnikom
bol u srdca mi, s riavou búrlivou,
tým neunavným vzorom snaženia,
čo ideále stíhať učila
ma, ako ona lapá slnka lúče
prstami vlnák chvatkými, v svoj klin
jak skočným prúdom s brehov zaberá
kvet, krásy korisť; a tak ďalej, ďalej...), —
čo takou som sa zahnal návštevou,
ku pamätníkom mojej mladosti
to, k priateľom jak dávnym, k príbuzným
či k nemým svedkom samôt dôjemných:
v tom došiel som i na to miesto v háji,
kam vylietala vrstva bujará

za jasných pohôd, kŕdľom motýľov,
po kvietí bažným zlatých kratochvíľ,
ja členom jej tiež —
To je, áno, to!
ten samý milý kút, tak prítulný,
jak bol by náručím —; ten mierny svah,
nenaklonený šikmou plochou v priepasť,
lež lahodným skôr stupňom, podnožou,
na schode šteblom v postup horlivý —;
i čistina tá istá, cudná tak
a kľudná, staby oko, s podlahou
jak baršúň, z bylín horských s bledučkým
tu i tu kvietkom, — s trích strán obstatá
piliermi svrčín, spiatych architravom
ich haluzových ramien, povalu
nesúcich vzletnú hájo-budovy
kams' do závratnej výše... Hľa, tu znak
na jednom stĺpe ešte! od vatry
tehdajšej, nami bujne pálenej,
čo opiekla ho bola (— Och, že mládež
radosti svojej krásny prebytok
tak zvečniť musí fľakom!...); ešte vždy
šrám tmavý (a či svetlá pamiatka,
zachovávaná hájom asnáď schválne?),
i zacedený jarky živice
(a čiže by to slzy boly preds'
za samopašnou, ale milou chasou:
bo príroda má i cit pre mladosť,
po osŕkaní krátkom, zacnení
si odpustí jej skoro poklesky,
i keď sa vzdiali vekom, zvážnelá,
že nevracia sa viacej, plače za ňou...?);
hej, stopa živá k známkam ostatným
kol, verným podnes... Iba na západ,
jak odchýleným zriem ho v pamäti,
bol širý otvor v krásne údolie,
pomaľované s leta palety,
šťavnatých bariev, štetcom z lúčov slnka
na nedostižný obraz nádhery,
nimž utkvievalo oko, na kvietku
jak lúky motýľ zvisá najkrajšom,
mlsajúc jeho vnady, pôvaby,
a k nemuž duša nám vše prilipla,
jak hviezda prílne nebies ku blankytu:
tak utešený výhľad... Obzrem sa
v tom, bych sa i dnes znova podíval
tým oknom voľným na rozkošný obraz:
ha! (skriknem, zdúpnuc) kde je výhľad náš?
kde hája oblok? — Zatvoril ho kto?

var' búrka v hneve vedľa lomozivšia
mu okenicu pričapla? Či noc
ho cloní oponou?... však pablesky,
hľa, slnečné sťa pavúci by snujú
hor' vo vrcholcoch zlaté pradivo;
a nebom plujú chmárky belostné:
dňa črstvé myšlienky — No kde je okno?
kde!? Otvorte ho takoj do korán,
kto ste ho zavreli! nech uvidím
jak v zrkadle by ešte aspoň raz
svoj mladý obličaj... Lež žiaden ruch,
len tichý povzdych horou — Ach, sám háj,
on prichlopil ho! zatarasil navždy!
zarástlo štihlou jedlinou... (Hľa, jak
sa časom zmení všetko! Kde prv moch,
sťa barančiatka brčky drobnuľký:
dnes jedle, smreky! z mäkkej kolisky
už obri vzrástli — miera veku nášho...
Za vrstvou vrstva, ako za vlnou
by vlna tokom žitia v návale
nám ponad hlavy: až i zahrnú
nás, hnilú vrstvu, ukonané vlny,
ta ku spodu, a po nás pohuči
si nový život, nezahovoriac
ni hláskom o nás...) Škoda výhľadu!
Jak odchýlený je mi v pamäti:
bol čarokrásny: — Záponka jak hole
by jarabá a riasy bohatej,
kraj upúšťal sa nadol lahodne,
malebné tvoriac stráne s kytkami
sťa kvetín, sem-tam chrasti rozmanitých
a lesíkov, tu zase záhyby,
kde hovejú si v sladkých zátišiach
tie naše dedinky, jak ukryté
by v zásteri tej hračky: až svah rovňou
sa rozprestrel, v niv požehnanú pláň,
už prepásala rieka, striebristá
akoby stuha... Ponad rieku most;
či brnavá to dúha? — Prezeň čeľaď
sa s chvatom premáva, tak náhlive,
i s výskotom, a ako rozoznať,
i odená nie jak v deň robotný,
lež sviatočne; kam tiahne? na svadbu
snáď? Áno, žatva slávi veseliny
po poliach svetlých v smavej nálade;
skladajú žitá — Z plavých mračien ich
sťa blýskavice kríž-kráž vyráža:
nie, kosí mih to v jase slnečnom;
a či skôr brnkot piesní, vtáčou čo

sa rozletely zrazu? . . . Čuj! hluk kýsi;
var' rieka hučí, niekde spadol dážď,
i príval hrne? Teraz, ha, zas hvizd! —
Ach, viem už, čo to za rušiteľ je
tej idylly tu kedys' roztomilej,
pokoja, blaha! — Mostom zhrmel vlak
a rušeň zpískal — Tohto čierny dym,
on padá sadzou na prírody rýdzosť,
i na zlatohlav mysle ľudovej;
ich hurt a piskot, ony v rozprávkach
zmýlily staré matky, piesní vtač
nám rozdurily . . . Škoda výhľadu,
že zarásť musel!
Totým oknom slnce
nás výletníkov pozdravilo vše,
než zapadlo, sa na nás usmejúc
tak potuteľne: var' že vedelo,
keď ono zajde, vzide ešte len
tej chase iné — slnko dobrej vôle,
bo na tvárach už shliadlo červánky . . .

A nastal súmrak; ako čierny vták
sa na svet sniesol večer, perute
roztočiac šíre. Sem však nesletel
na toto miesto; bo ho zaplašila
ztaď naša vatra. Táto práskala
a blkotala plaziac jazyky
vozvysok plamenné, až vôkol jedle
sa zovievaly hybkým haluzím;
a modrý kúr z nej vstával, posiaty
iskrami, jak stĺp, i sa rozstielal
po nebi hviezdnom; ja ju ošetroval —
A junač kol nej, čaše v praviciach
s perlistým vínom, spievať začala
tie naše piesne rozkosné: až les
precítnul celý, ozývajúc ich;
i vatra jakby poskočila bola,
za nimi, nad ňou tekajúcimi,
sa šínúc vencom ruží červených . . .
Vzkrik, jasot nato; reči, zdravice
bez konca-kraja k pocte krásoty,
v hold pravde, ideálom na slávu,
po ktorých dychtí človek, národ, ľudstvo . . .
Ba rad-radom — ja vatru piloval
v tom, vzrušený — i sľuby slávnostné
sa ohlásily, svätá prísahy,
zaväzujúce k svetlým zásadám,
ku predsavzatiam z duši vypučeným,
srdc uprimaným vrelým bušením,

i spečateným v čelách rumencom
ni purpur . . . že tá skromná čistinka
mi pozdala sa byť sťa Rütli . . .

Dnes
kde horlivci tí? fakle, horiace
tie hlavne, sopky? Teskniac o samote,
so slzavým sa okom obzerám
kol: kde sú? — Ako? tedy mierny svah
ten bol by preds' len stal sa šikmou plochou
im?... Ach, žiaľ! zmĺkli jedni v priepasti,
sa mrcha prúdu dajúc zachvátiť;
a na výšave iní presedlali,
i na obludách apokalypsy
strečkujú rodnou roľou, zadláviac,
čo vzkvitlo z nej či klasim vyhnalo...
Och, beda sláve, beda pokoju,
ichž príčinou je zrada krvi, ducha!

Sám pahriebku len skrovnú ohrebám —
a či ju rozhriebsť? rozmiesť?... Ta s ňou! nech
na hlavy padá uhlím žeravým,
v svedomie štipe iskier žihadly,
a z posledných síl v sprche zaplanutím
na popol spáli našskú ničomnosť!...

Aký smutný mračný deň!
mrká už, bár svitlo len?
Nechže tmi sa kam dial tuhšie:
zapálim si svojej duše
svetlú pochodeň!

Polia sú jak sodeté,
a či je už po lete?
Trebárs; skutok okamžitý:
rozvijem si srdca city
lúčkou v rozkvete!

Ticho, hlucho v dúbrave;
pošly vtáčky spevavé?
S pánombohom! — i spev bude:
varito mi zavše zhudie
rovno penkave.

Zriedka chviľa ružaná;
z raňajšieho vigana
kvieťa, chúďa, večer musí . . .

No a vtáčky spievajú si
iba do Jána.

Ale kto v cit rozpustiť
srdce vie, má v duši svit,
piesne dar: i v nepohody
zaplesá si, v jase chodí,
môže vence viť!

Sadaj, srieňu staroby,
v temä mi. Veď bolo by
žiaľ; však deň môj ešte svitá:
srdce-slnce roztopí ťa . . .
Azda urobí!

Mám otvorený oblok. Do noci
sa dívam plnej ligotavých hviezd.
A oči moje sú jak bránice,
prez ktoré vchádza hviezd ten velezástup
v svet mojej duše vjazdom slávnostným,
i oblohou sa takoj rozopne
mi nad hladinou mysle ustálej,
ju zčerí nežne lúčovými bozky,
k dnu presvetlí i stíši, ukojí,
a ona ako vďačné zrkadlo
mu na vzájom dá uzierať sa v sebe
každučkým okom, s všetkou velebou . . .
Čo cítim, takto s nebom spojený,
ho v mysli majúc v celej nádhere,
bez rmutu zeme, tône pochyby,
i nekonečné priestorom i časom,
nesmrteľnosti symbol zázračný —
čo cítim teraz: neľza rozumu
na pochop spodobiť, nie mluvnici
to uskloňovať, učasovať v slovo,
nie odhláskovať ústam . . . Tuchou len,
jak zrodilo sa, temnou zostáva:
lahodou, krásou, pravdou, dobrom, slasťou
bez názvu . . .
Ó, keď budem umierať
— a dá Boh, skonám v chvíli takejto —:
otvorte oblok! Duša svobodná
nech umkne vtáčkom z klietky bez prekážky
ta v nebeský ten tábor hviezd, i priam
s tým pocitom sa sijde tam, kde on,
sám výron, výblesk božský, stane sa
jej večne vlastným jasným vedomím!

Po jarnej detvy pohrobeni,
po odpratani leta vrstvy, ach,
tých milých, krásnych, silných pokoleni:
čas zakaroval do jaseni
na kárach a či o márach.

V ten divný povoz zaprážené
má neskrotené vetry-paripy;
pysk kydá penu, hriva mračnom tenie
im... Zvíja však len bičom, ženie,
až v kárach vše to zaškripí.

Prez okolité hory-doly
tak trieli v besnom cvale-dubase —
Čo zbudlo v sade, na medzičke v poli,
kým lázok, ker, strom nenie holý,
zošarpe všetko, otrasie;

A žlté listie, rároh starý
do drabín trepe, vmece do byle;
na pavúz sadne... Zplačú iba chmáry —
A káry pohnú a či máry
ta k roku veľkej mohyle...

— Na voz ten dosť sa vzalo, vmiesti
aj idúcky sa, jak tak drgotá
na cintor, mnohé ešte so strán cesty: —
I pozor, vetché ratolesti
vy na strome tam života!

Zaduly vetry drsným, stonavým,
i clivotou i chladom do kosti
prenikajúcim dychom. Obloha,
jak by sa išla srútiť, zasypať
zem ssutinami, porušala sa
vo svojej skladbe z mrákav glbatých:
z nej pláste, chlpy, krihy oblakov
sa zhemžily, v beh strhly, v prúd i let
jak rozdurené stado na pastve,
a v behu, prúde, letku o závod
vše podrazia sa, shrčia, rozsápu,
hmlou rusajú sa na kraj... Zatiahly
hôr temená, až po ich úpätie
sa rozprestrúc sťa plachty umrlčie;
ba voskrz celý presnovaly vzduch
pod šklbavými vetrov paznechty,
ho k plaču naladiac... A zaslzil

dážď nekonečnou kvílbou jasennou;
nádvorím žlté listie zvírilo,
so stromu pršiac (— Ach, môj rodo-strom
kedysi!...), až si každý ťahol list
na pokoj...

V taký smutný jasenný
čas rekla mi raz, ešte chlapčati
nevšímavému, moja dobrá mať
nebohá, a jej hlas tak citne znel,
že prejdúc uškom k duši, v srdci mi
sa poozval až: — »Nono, Pavolko,
môj synček, keď tak vonku smutno je,
zavládla jaseň, nebo v oblakoch
i s okom Božím; vetry lomcujú
až strach tým našim skromným príbytkom,
dážď leje sa, list padá so stromu:
až žiaľ je srdcu, duši otupne...
i zíde sa ver', zíde potešiť
sa, upokojiť — nože spevník vem,
a najdi pieseň — veď už hľadať vieš
v ňom — pieseň, čo sa spieva v jaseni,
na nápev jednej z postných, ‚Smutný čas
nynější', ozaj vhodný nápev... Hej,
je radostný kvet jarný — po lúkach
rád trhávaš ho, ty môj motýlik;
bohatstvo leta, keď tak po našich
záhonkoch rozloží sa zlatiste,
tiež radostné je veru, najmä keď,
jak, hľa, i teraz — chvála Bohu buď
i za to naším spevom! — šťastlive
sa sobralo, i bude z neho chlieb
náš ‚vezdejší' a — hody na Hody! —
veď i ty sbierals' klásky počas žní: —
však nad všetky tie zemské radosti
čo kvetnatejšou je preds', zlatejšou,
najtrvácejšou, mieste na každom
i v každej dobe utešujúcou
nás zúplna, i v pustej chvíli, toť,
je radosť v Bohu... Našiel si ju už?
tú pieseň, myslím — a v nej najdeme
i radosť potom, trebárs slzavú,
no sladkej chuti, pravým balsamom
pomazujúcu zápäť záškrabček
na srdci — našiels'?« »Tu je«, odpoveď
z úst mojich umkla placho. »‚Umlkli
ptáčkové', vtáčky — veď i ty si ich
vše počúval rád v sádku, čižiček
môj! — teraz, ich žiak, snaž sa nahradiť

ich — ‚Umlkli —', šak tak sa počína?«
»Nie, ‚Utichlo již pole' —« »Ach, no vidz,
jak roku tok nám pamäť prihrne!...
Nuž, nechže, synak. Ty ju predriekaj,
a zaspievame —«
A spev zhlaholil,
dvoch dúškov súzvuk v láske splynulý.
U okna šijúc ona, nôtila
— v tom zamestnaní vyššom upustiac
od práce neraz dlhšou prestávkou —
sta svätica, tak zvučne, dojemne,
tak začierajúc z viery hlboka
a čisto v ňádrach svojich, tmavá že
iziebka predišla mi svetlý čo
chrám, trámy jej jak z dúhy obluky
by, v lete keď vše nebo prepášu:
a popod tieto za poletavou
jej na výrazných hlasoch-perutiach
tam dušou zaberalo s úsilím
a švitorilo to jej čižatko...
Po každej sloke, vzhliadnuc oknom vhor
i povzdychnúc si, ztichla na chvíľu:
snáď na smysle že odspievaných slov
uvažovala ešte — a či mne
tým dopriavala času, vniknúť môcť
veň umom detským či skôr pocitom...?
Či chápal som už obsah, mi i dnes
na váhu ťažký, neviem, sotva však;
veď jak by decko obraz jasennej
prírody v myseľ pojať vedelo,
boj smrti miesto hry to života?
jak od slnka by znalo bledého
prejsť na srdce, to ‚k svetu studené',
čo citi časov sýtosť...? Nemožno.
Skôr postrehoval piesne náladu
som na tvári len citnej matere;
ba to už iste: aspoň pamätám,
že po verši s tým začiatkom, list, vraj,
so stromu padá jak my do hrobu,
jak zazrel som zrak matkin zrosený,
som skočil k nej, ju objal kol šije,
a »nie, nie, mama!...« skríkol bolestne —
»Nie«, uprimuc ma, rekla s dôverou,
»dá Pánboh: uzrem nielen pekný kvet,
i tvoje ovocie!... No predriekaj,
holúbku, jest tam ešte veršov viac —«
A spievali sme sloku za slokou;
i dospievali... »Áno«, dodala
na koniec vážne, »ako zjavný je

nám tohto roku hojný užitok:
i tvoje skutky dobré, synáčku,
nech patrné sú v miere bohatej,
keď život tvoj sa octne v jaseni.
I pracuj pilne, leto životné
kým potrvá ti: v zimný veku čas
ti k duhu padne včelky zásluha.
Však pri starostiach o telesný syt
dák nezabudni na tie poklady,
čo duše zbožím sú: tie sbieraj zvlášť:
a preto duchu rozsievaj — bys' žal . . .«

— Ach, málo známok v mojom živote
z tej materinskej zlatej úpravy!
hnal radšej voslep horskou bystrinou . . .
To stojí však: v tú chvíľu pamätnú
mi otvorila citedlná mať
zrak do prírody, že som dovidel
jej k srdcu až, s ním svoje spriatelil,
čo, kedy to, tiež vzkvitá, zvädá tiež . . .
A cítim, vtedy vyvrel i môj cit,
zdroj poesie — ona odkryla
ho, a či pod tým žalmom trúchlivým
zo svojej mysli presadila len
do mojej —: prameň v clivej úboči,
v ňomž tenú tône, rmut chmár jasenných . . .

Z pozostalosti Ondreja Bellu.

Moja pieseň mladá.

Ako potok práve zkrslý
Kadiaľ hladšie spad si hľadá,
Tak neistým rytmom huči
I tá moja pieseň mladá.

Ale ver, že žriedlom srdce,
Z ktorého sa ona prýšti,
Že z jej šumu duch môj šepce,
Z pien sa slza moja blyšti.

A ak Boh dá, že to žriedlo
Do zeme sa neprepadne,
I tá pieseň spad si najde
A pohúči sviežo, ladne.

Prehľad slovenskej literatúry z r. 1903.

Podáva *Lud. V. Rizner.*

(Pokračovanie.)

Osvald Fr. R. (Veritas.) Dr. Ján Mallý. Životopis. Lit. Listy č. 1. Protestujeme! (Slovo ku „Hlasu Ludu".) Tamže č. 1. Naše kalendáre. Tamže č. 1. „Katolícke Noviny". Tamže č. 1. Ako svedomite pracováva sa u nás na monumentálnych dielach literárnych. Tamže č. 3. † Anton E. Timko. Životopis. Tamže č. 4, 5. Životopis svätého Alojza Gonzagy, vyznavača zo spoločnosti Ježišovej. Napísal Stan. Kianička. (Rec.) Tamže č. 4. Amerika, zem zasľúbenia alebo o sfahovaní sa nášho ľudu do Ameriky. Napísal M. Bujna. (Rec.) Tamže č. 5. K 9. dňu oktobra 1903. Tamže č. 6. Zo Spolku sv. Adalberta (Vojtecha). Tamže č. 6. Slovenský domový kalendár na r. 1904. Sostavil a vydal K. Salva. (Rec.) Tamže č. 6. — Svieť len, svieť! Kat. Nov. č. 24. — Učme sa z trestu iných. Nedeľa prvá adventná. Kazateľňa str. 1. Výklad druhého zázraku Ježišovho v dnešnom sv. evanjeliume. Nedeľa tretia po Zjavení Pána. Tamže str. 58. Starosť o spasenie duše. Nedeľa štvrtá pôstna. Tamže str. 138. O tomto tajomstve. Slávnosť na Nebovstúpenia Krista Pána. Tamže str. 193. K prísahe žiada sa pravda, súd a spravedlnosť. Nedeľa šiesta po Veľkej noci. Tamže str. 197. Katolícky kňaz, pravý dobrodinec spoločenstva. Na kňazské prvotiny. Tamže str. 234. O opilstve. Nedeľa šiesta po Sv. Duchu. Tamže str. 333. Výklad čítania o krádeži. Nedeľa deväťnásta po Sv. Duchu. Tamže str. 347. — Spoveď v cirkvi katolíckej. Pútnik str. 26—34. Znamenitý kresťanský liek pre niektorých manželov. Tamže str. 87—90. Všeličo o našom najväčšom nepriateľovi. Tamže str. 120—127. — Vlastenectvo. Tatran str. 52—65. — Rediguje „Kazateľňu" s prílohou „Literárne Listy".

Otto H. Hrob vítoborský. Prel. T. Horal. C. Listy č. 10.

O. (I.) Klebeta v. Čechov A.

O. (II.) Udalosti zo života Slovákov v starom kraji. Rovn. N. Kal. str. 221—224. Udalosti svetové. Tamže str. 224—226.

O. A. O prameni neb studnici náboženství. Od S. Holécyho. (Rec.) Cirk. Listy č. 2.

Palic J. Z časových prúdov. Biblia a Babel. List cisára Vilhelma II. Cirk. Listy č. 5. Diškriktuálny konvent baňský. Tamže č. 10.

(Pálka Peter) († 25. sept. 1903). Nekrology. Nár. Nov. č. 119. Cirk. Listy č. 10. N. Hlásnik č. 19.

Panán. Vysokomyseľnosť — zkazonosná cnosť. Pov. Nov. č. 11.

Panslavismus v. Forman St.

Papp M. Adamova manželka. Slov. Nov. č. 75. Ženy. Tamže č. 81. Slnečný lúč. Preložila Anička R. Tamže č. 222.

Párička Ján. Národopisná mapa uherských Slováků. Vydal dr. Lubor Niederle. (Úvaha.) Hlas str. 181—183. — Slovenské

príslovia a porekadlá z Koštian. Sborník MSS. str. 168—169. Povery a čary z Koštian. Tamže str. 170—173.

Parobok. O liptovských murároch. Vianočná príloha Slov. Týžd. k č. 26.

Paska István. Adatok a nagy-beliczi plebánia történetéhez. V. Bielice Veľké.

Pauliny Milan (-liny, Sirotinský). Materinská dúška. Kresťan č. 37. Bájka jedného starého obraza. Tamže č. 37. Slovo k peštianskym slovenským katolíkom. Tamže č. 39. Význam a dôstojnosť práce v „Kruhu katolíckych delníkov“ v Pešťbudíne. Tamže č. 41. — Radosť nad všetky radosti. Posol sv. Antona č. 12.

(*Pauliny-Tóth* Žigmund.) Podobizňa Slov. Dom. Kal. str. 34.

Paulovič Augustín(Podlesák). *Humoristické prednášky* v. Knižnica Veselá. — Gusto Holubovič rozpráva o svojej výskumnej ceste po Afrike. V. Knižnica, Veselá. II. sošit 10. Dva tvrdohlaví čili nepravoľme sa v. Sixtus. Lož o závod. V. Knižnica, Veselá. II. sošit 11. Prečo som sa tak chytro ožení. V. Knižnica, Veselá. II. soš. 11. Bartolomej Tlačiar, vyslúžilec. Tamže II. sošit 12. Nedorozumenie alebo Cesty Božie sú rozličné. Tamže II. sošit 13. Jožko Pantofla. Tamže II. sošit 13. — Pravdomluvný. Humor. prednáška. Nár. Nov. č. 85. — Mišo Búrka, prorok počasia. Sólový výstup. Pútnik str. 147—150.

(*Pavlović* Peko) († 24. mája 1903.) Nekrolog N. Nov. č. 66.

Pazúrik Martin. Návrh ku cti Bohu podaný kroz jedného ctiteľa sv. Antona. Posol sv. Ant. č. 2. Boj proti bohoruhačstvu. Tamže č. 4—12.

Pechány Dr. Adolf. *Dejiny uhorského boja za slobodu r. 1848—1849.* Vydal Uhorsko-krajinský vzdelávací spolok slovenský. V Budapešti tlačou cisárskej a kráľovskej kníhtlačiarne Viktora Hornyánskeho; v. 8° 3 n. l., str. 319. — Priemyselná výstava v Žiline. Slov. Nov. č. 66. Obchod na splátky. Tamže č. 89. Proti alkoholismu. Tamže č. 100. Školské zkúšky. Tamže č. 138. Smutné výhľady. Tamže č. 153. Povodne a ex-lex. Tamže č. 157. Poisťovanie roľníctva. Tamže č. 161. Žilinská výstava. Tamže č. 180. Pokladnica pre robotníkov. Tamže č. 182. Na začiatku školského roku. Tamže č. 194. Vojenské ťaženie na horniakoch r. 1849. Tamže č. 248—251. — Prípravy ku obrane. (Z knihy vyše uvedenej.) Vlasť a Svet. č. 44—47.

Perger A. *Kríž a oltár.* Sedem kázní o obete Nového Zákona. S cirkevným odobrením. Poslovenčil Karol Lenkei. Nákladom „Kazateľne“. Ružomberok, 1903. Tlačou kníhtlačiarne Salva & Herle; lex. 8° str. 57.

(Pokračovanie.)

Slovenský jazyk, živá starina.

Je to dobre po slovensky?

Nedobré slová, ak sa ich i viac zatrúsi a poprijíma, neveľmi škodia jazyku. Najviac, že ho pošpatia. No môžu byť ľahko vylúčené, sotreté, ako umytím nejaké frknutie s peknej tvári. Iné je fraseologia, syntax. To už ako keď vo fysickom živote nákaza prešla do krvi. Cudzí spôsob vyjadrovania myšlienok je porušením jazyka.

Slovákom, vychovávaným v cudzích školách, hodne treba škrupulovať pri písaní: či to bude dobre po slovensky? Pritom treba im čím viac naslúchať krásnemu pôvodnému jazyku svojho ľudu.

Na výstrahu idem tu vypočítať niečo z najhrubších barbarismov, posledného času hustejšie zjavujúcich sa v spisovnej slovenčine.

1) *čo* miesto *ako*. Neslovensky a neslovansky užíva sa zámena *čo* miesto spojky *ako*. Na pr.: Ukázali sa *čo* nepriatelia. Ich predkovia, *čo* ľudia suroví, boli známi. Hanka išla na faru *čo* kmotra bratova. Slovák tak nehovorí. Ničoho podobného nenajde sa ani v piesňach našich národných, ani v príslovíach a porekadlách. Fr. Bartoš, výtečný dialektolog moravský, už vyše štvrťstoletia opakuje, že v moravských nárečiach *čo* je len zámeno, o spojke *čo* nevedia nič. Vety, podobné trom uvedeným, neboly by možné ani v poľštine, ktorá syntakticky je najbližšia našej slovenčine. K nám zatrúsily sa z češtiny; ale za starších čias (ukazujú nám to v Gebauerovom *Slovníku staročeskom* články *čso*, *jako* i *kako*, *kak)* ani po česky nie tak sa písalo. — Pritom z takého nepríslušného užívania zámena *čo* povstáva i jednotvárnosť fraseologická. Kde by sme mohli napísať: Prišiel som do dediny *za* učiteľa, napíšeme: Prišiel som do dediny *čo* učiteľ; alebo: Bol u vás *čo* tovariš — miesto: tovarišom.

2) *jednať sa*. Možno čítať už i v slovenčine: *o to sa jedná* (es handelt sich). I to prišlo vlivom češtiny, v ktorej tento germanismus bude asi hodne starý, lebo už v staročeštine (podľa Gebauerovho Slovníka) sloveso *jednati* znamenalo „činiti, vykonávati, ve skutek uváděti, provozovati, připravovati, obstarávati“ a podstatné meno *jednánie* znamenalo „řízení, konání“. Preto nemôžeme sa diviť, že dnes i lepší spisovatelia českí napíšu: „... s ní tak nehodne *jednal*, že ji prodal jako otrokyni.“ (Jirásek, Bratrstvo II, Zlatá Praha 1904, str. 510.) Slovák *jedná sa* len pri kupovaní alebo predávaní, pri najímaní niekoho alebo niečoho, „přestávaje — ako Hattala napísal — posud skoro stále na prvotném smyslu slovesa, přiměřeném německým *handeln* (kupecky) a *vereinbaren*... Spisovatelé naši naproti tomu *pojednávají* již i všelijaké otázky, kdežto by měli aspoň o nich jednati, nechtí-li jich *rozbírati*, aneb o nich *rozjímati*, *rozprávěti* atd. Činíce to, snadno by se mohli obejíti i bez *pojednání* a přestati s ostatnými Slovany na *rozboře*, *roz-*

jímání, rozpravě atd.“ (Brus jazyka českého, str. 278.) Slovákovi nikda *nejedná sa* o nič. Keď Nemec hovorí: Um was handelt es sich? Slovák môže povedať: *O čo ide?* (ale nie: o čo *beží?*) *Čo je vo veci?* Miesto germanismu: „Nie o to sa jedná“ po slovensky je: *Nie o tom je reč.*

V *Nemeckočeskom Slovníku* dr. J. V. Sterzingera, vydanom v Prahe u Ottu len nedávno, sloveso *handeln* má takéto české významy: jednal se mnou jako bratr (er hat als Bruder an mir gehandelt), jednati proti zákonům (wider die Gesetze handeln), budu s ním jednati, jako on se mnou (ich werde gegen ihn so handeln, wie er gegen mich handelt), přímo jednati (gerade heraus handeln), to je rozumné jednání (das heiszt klug gehandelt); musíte jednati [a ne zůstávati v nečinnosti]; když došlo k jednání neb ke skutku; když se mělo jednati, atď. Takej reči Slovák ani nerozumie.

3) *majúci* — (stavať sa majúci dom). V maďarčine, aspoň úradnej, zhusta prichodia frásy, tvorené na spôsob latinských participií, vychodiacich na *-ndus*; épitendő ház, rendezendő ügy a p. Slováci, ktorí majú robotu s takouto maďarčinou, i v svojom jazyku píšu potom: stavať sa majúci dom, usporiadať sa majúca záležitosť. Slová sú to síce slovenské, ale smysel z nich nevychodí nijaký; Slovák, ak by i vedel po maďarsky, môže takú vetu rozumeť len tak, jestli preloží si ju nazpäť do maďarčiny. Po slovensky môžeme to bezpečne povedať: *dom, ktorý bude sa stavať; záležitosť, ktorú treba usporiadať.* Ale participium *majúci* v takom složení po slovensky je nemožné, nedá nijakého smyslu.

4) *napadnúť* — einfallen. Meno mi *nenapadá.* (Der Name fällt mir nicht ein.) Čo vám *napadá?* (Was fällt Ihnen ein?) Ani vo sne mi nenapadlo. (Es ist mir im Traume nicht eingefallen.) Ani mi *nenapadá. Napadlo* mu ukázať sa medzi ľuďmi. Podobné frásy sú Slovákovi všetky vlastne nesrozumiteľné. Strašná cudzota! Slovák hovorí: Nerozpomínam sa na meno (nie: meno mi nenapadá). Slovák myslí a vyjadruje sa po svojom. Čo Nemec povie: Was fällt Ihnen ein? jemu to, podľa smyslu reči, môže byť: *Čo sa vám robí? Čo sa nazdávate?* Slovákovi nie napadá niečo, ale: *prichodí na um.* Teda: Prišlo mi na um ukázať sa medzi ľuďmi.

Vedľa podstatného mena *nápad* (Einfall) — mal dobrý nápad, miesto: myšlienku — sem prináleží i prídavné: *nápadný*, auffallend. Prof. Jagić, keď raz spomínal germanismy v západno-slovanských jazykoch, poznamenal: „An das auffallende *nápadný* habe ich mich leider schon gewöhnen müssen.“ (Archiv für slav. Philologie, XX, 521.) *Neobyčajný, podivný, zjavný* vyjadruje zväčša to, čo nemecké auffallend. A jestli by i nevyjadrilo celkom, musíme my po nemecky myslieť? Celé desiatky slovanských slov sú, ktorých pravý význam Nemec v svojom jazyku nemôže vyjadriť.

5) *nutný, nutno.* „Či je *nutno* viac ctiť si vzdelanosť a ráz ľudí, a či ich rod, alebo postavenie?“ (Dennica VI, 51.) Tak píšeme preto, že nám hučia v ušiach takéto české vety: „Texty budou pečlivě revidovány, opatřeny *nutnými* vysvětlivkami.“ „To jest nejlepším důkazem, jak *nutno* změniti názor na historické umění.“

„Tak *nutno* hleděti i na historii.“ Slová *potřebný* a *třeba* sú cele zatlačené slovami *nutný* a *nutno*, a síce na ujmu nielen slovanskosti, ale i logike, lebo potrebovať a nútiť (prinútiť) sú ďaleko nie totožné pochopy. A to všetko stalo sa pod vlivom nemeckého *nöthig*. V Slovníku Sterzingera nemecká frása: Das macht seine Gegenwart nöthig tlumočená je: „Vyžaduje to nutně jeho přítomnosti“, my však povedali by sme to jednoducho: On je tam (alebo: pri tom) potrebný. Čítavame i: nutná potreba, miesto: veľká, nevyhnutná potreba. Slovák povie nie nutno, ale *treba*. Tak písali i starí Česi. U Dalimila kňazovi Borivojovi brat hovorí: „Báťo, *třeba* mi s tebú mluviti.“

6) *obnos*, *obnášať*, na literu preložené slová z nemeckého (Betrag, betragen) a v slovenčine nesrozumiteľné. Lebo *obnosiť* v našom jazyku má svoj zvláštny význam: *šaty* obnosiť, abtragen. Prijal som *obnos* 500 korún. Dlžoba bratova *obnáša* 1000 zlatých. Miesto podstatného mena s dobrým svedomím môže sa podržať slovo medzinárodné, u nás od nepamäti udomácnené: *summa*. Sloveso, *obnášať*, môže sa nahradiť medziiným i slovom *činiť*. Dĺžka cesty činí (nie: obnáša) 200 metrov. *Čin*, *činiť* majú v slovanských jazykoch široké značenie. (*Čin* je vlastne poriadok [slovensky dosiaľ hovoríme *nečin* = neporiadok], z neho utvorilo sa denominativum *činiti*, v starej slovančine so značením componere, formare, v češtine facere, odtiaľ české *čin* = faktum. Ale v starej češtine *čin* znamenal ešte i poriadok. V tom smysle hovoríme my: *takým činom*, *všetkým činom*, *nijakým činom*.) I v srbsko-horvatskom jazyku hovorí sa: sto novčića čine forintu (sto krajciarov činia zlatku). Kolika to *čini?* (Wie viel *beträgt* das?)

Fr. Bartoš (Nová rukověť správné češtiny. V Telči, 1901) radí vyhýbať podstatnému menu *obnos* takto: „Záložna darovala národní jednotě obnos 50 zl. = *darovala 50 zl.* Dostal náhradu v obnosu 200 zl. = *200 zl. náhrady*. Loupežnická rota žádá výkupné v obnosu 35.000 franků = *výkupného 35.000 franků*.“ — slovesu: „Počet osadníkův obnášel 900 osob = *osadníků bylo 900 osob*.“

7) *odhliadnuť* od niečoho (davon abgesehen). Nemecká táto frása prešla do maďarčiny (eltekintve attól) a tam dostáva sa jej veľmi širokého upotrebovania. Tak, keď raz so dvoch strán bola v našom súsedstve, nie je div, že votrela sa i k nám a kazí srozumiteľnosť nášho jazyka. Lebo probujme len prísť k Slovákovi, mysliacemu a hovoriacemu svojím prirodzeným spôsobom, a začnime mu v reči svojej *odhliadať* od niečoho, či nebude pochybovať o našom dobrom rozume. Taký je to nesmysel! Môže sa povedať radšej: *Nehľadiac* na to.

8) *previesť*, v smysle nemeckého obrazného „durchführen“. Tohoto času najnákazlivejší barbarismus u nás. Prichodí tiež so dvoch strán, i s maďarčinou, v ktorej hemžia sa frásy s „keresztül vinni“ (miesto véghez vinni). V slovenčine nim vytiskajú sa slová: *vykonať*, *skončiť*, *vyplniť*, *zavŕšiť* — všetko je len *previesť*. Už možno čítať, že i skutok sa prevedie, nie vykoná. Kedykoľvek miesto vykonať, spraviť, skončiť, vyplniť, zavŕšiť atď. napíšeme *previesť*, zakaždým užili sme germanismu a previnili sme sa proti slo-

venskému jazyku. Slovák (ako i Rus) figuratívne povie *previesť* v smysle oklamať, ošudiť (previedol ma cez lavičku), ale ináče *previesť* v slovenčine nemá značenia figuratívneho (obrazného, v prenesenom smysle) — hovoríme vždy len v smysle priamom: previesť na pr. slepého s jednej strany ulice na druhú.

9) *sdeliť* (mittheilen). V novinách toľko býva všelijakého „sdeľovania", že tým temer vytískajú sa výrazy *písať, oznamovať, uvedomiť, zvestovať* a p. Nedobré slová vôbec mávajú ten osud, že zhusta sa ich upotrebuje. Pravda, nemáme slovesa, vyjadrujúceho cele to, čo francúzske *communiquer* (nevieme povedať ani *communiqué*), no tým neodôvodní sa najmä také široké upotrebovanie germanismu *sdeliť*, ktorým vytískajú sa i pôvodné dobré slová. (Pri communiqué jednako nepomôže nám ani *sdelenie*.) Rusi hovoria: сообщать, сообщить, Srbi a Horvati саопштити, saobćiti: v našom jazyku to nejde, hoci z toho istého koreňa sú naše slová *obec, obecný*. (Poliaci majú tiež len germanismus: udzielać, udzielić, popri svojom donieść.)

10) *tajuplný* a podobné, ako *láskyplný, radostiplný, nádejeplný* atď. za príkladom nemeckého *-voll*. Načo je Slovákovi potvora *tajuplný*, keď môže povedať *tajomný?* Ak chce, má ešte i *tajnostný*.

11) *ten, tá, to* v superlatíve je veľmi hrubý germanismus. Na pr.: Víchor vyvalí i *tie* najmocnejšie stromy. V *tej* najväčšej radosti obrátilo sa na žalosť. I *ten* nejobmedzenejší pan Brouček s mesiace spráskl by nad tým v našem koutku zeměkoule ruce. (Zvon 1904, str. 122.)

12) *zvyknúť* — pflegen, szokni. Nemec hovorí: Der Herbst pflegt regnerisch zu sein. Er pflegt zu sagen. Vielleicht hat er etwas mehr Humor, als russische Schriftsteller zu haben pflegen. Wie die Flamme, bevor das Licht erlöscht, einigemale aufzuflackern pflegt. A Maďar zčiastky za Nemcom, zčiastky po svojom: Az ősz esős *szokott* lenni. Azt *szokta* mondani. Meg szokták lepni. Az önállóbb tehetségek, kikhez az irodalom fejlődése *füződni szokott* (Beöthy, A magyar irodalom kis tükre, str. 218) — malo by byť: *füződik*. Keď my Slováci ideme za nimi, hubíme takú ozdobu svojho jazyka, ako je iteratívna a frekventatívna forma slovies. Lebo po slovensky je nie: Jaseň daždivá *zvykla* byť, lež: — daždivá *býva*; nie: On *zvykne* hovoriť, lež: — *hovorieva*. A. Čechov má azda viac humoru, než ruskí spisovatelia *mávajú* (zu haben pflegen). Plameň *vyblkuje*. V Gemeri, Novohrade, v dolnom Hon'e, kde Slováci súsedia s Maďarmi, možno počuť: Tam také koláče *zvykli piecť* (miesto: *pekávajú*). Na drevo do hory *zvykli chodiť* (miesto: *chodievajú*). Keď nemáme školy, ktorá by od toho odúčala, tým väčšia je povinnosť literatúry. Píšuci Slováci nechže sa usilujú chrániť čistotu nášho drahého jazyka.

Jozef Škultéty.

Z reči slovensko-lupčianskej.[1]

Podáva *Samo Czambel-Danielovič.*

očureť — ovädnúť, ošpateť, zvráskovateť (tiež i o ľuďoch).
očureňí — ovädnutý, ovislý, opustený, ošpatený.
otkliapnutie ďeťi — odrastené.
odzgon má stáť m. odzgan (str. 480).
ohrablom byť komu — pomocníkom, prostredkovateľom (ženy).
ohúliť koho — zahanbiť, znechutiť, poraziť (rečou).
ohurňí hlas — okrikujúci: Ohurňe hu zahriakou, aby čušala.
omareňí — ovädnutý pálou slnca (keď je totiž reč o rastlinách), oslabnutý, znechutený, tiež horúčosťou (o ľuďoch).
opleť koho — oklamať, obohrať.
osekanec — palica na koreni hotovená, pozarezávaná.
ošrotke — pleva z obilia omletá.
Panka moja (spôsob oslovovania starších žien v Sv. Ondreji, Zvolen), — dievka moja.
pičurke plur. nom. — druh jedácich húb; rastáva na tančoviskách v žatve, keď už tančoky nerastú.
pihúr — malý človiečik.
pobabriť, -ať sa kým, čím, koho, čo: Pobabrau hu — poškvrnil. Dobabrala sa s ňím — zapodela na úkor svojej poctivosti, cudnosti.
pocutke — tenké, cez riečicu prepršané zrno.
poskoňina — poskonné konope, prvé s kvetom.
potruske — otrusiny z krmu, ktoré statku povypadúvajú z pysku na zem.
prehárčať sa — premŕzať, žartovať sa: Ženi hu s Jankom prehárčaju.
preť, prieť — háby prejú, keď dlho stoja; spreňí kabát — prestáty natoľko, že sa driape.
príslop má azda byť čosi na prichlopenie, pritisnutie, ináče Príslop, Prieslop je istý vrch pri Prašivej, tiahnuci sa k sv.-ondrejským horám.
prpliňi, prpoliňi — lupinky vlasovej kože.
ráčiť sa — priateliť, ctiť sa (keď je reč o mladých), ľúbiť, milovať sa.
Rajtop, rajtopík dem. (Lehotka) — mliečnik.
Slaňička — nádoba na soľ.
smrčke plur. n. — druh dobrých húb, vrchom podobá sa borovému šúľku, len farby je ako huba kozák zvaná.
strúžok — na vyškrabúvanie cesta z koryta.
studeň — chlad, zima: Aká studeň fúka.
Šmátrať — motať sa, bezcieľne chodiť, zavadzať: Nešmátri, -aj sa popredo mňa imper.
Tolhaj (str. 545) — darmožrút.
trembel — nádavka — nespôsobný, nejapný.

[1] Vidz str. 418, 477, 542, 605, 754.

trus, trus, trus! tak volajú na zajace, ináče trus značí hnoj, obyč. koňský.

tvrdá jaseň — neskorná; tvrdí rok — neúrodný, trápny rok.

Visaha (Lehotka) — tanistra.

výmer, výmlatok — záslužné mlatcov.

vrpcovať (vrbcovať, svrbcovať) — šiť, sošiť povrchne, fercovať.

všmoknúť sa — vošmyknúť sa.

Záčin — otvor na stodole.

zahúleň — utiahnutý, zahanbený, znevoľnený alebo i zamyslený: Keť sme aj chudobňí, zato ňemusíme byť zahúleňí medzi svetom, pred svetom.

zákarke má stáť m. zákurke (str. 605).

zákos. V horách keď sa kosieva, to kosci radi chodievajú „na noc" a ešte z večera spravia si zákos (zakosia si).

zaratkať sa — zameškať, pribaviť sa: Do pounoci zme sa zaratkali pri skleňičky.

zaseňiť. Tráva je už zasenená — zaschnutá.

zatresnutó vema — zatvrdnuté.

zetke (zedky) — ostatky vyžratého krmu, zbytky, ktoré statok už nechce žrať.

zopka má byť na m. zopke.

Žumpara podľa p. A. Šusteka značí len mláku, marasť; plané nejaké varivo, káva alebo polievka, menuje sa, vraj, čumparica.

---

bokovať — snopy ležmo mlátiť.

brízgať — 1. striekať (blatom, kalnou vodou); 2. štekať, nadávať.

cvrk —: Krava jej len tak po cvrkoch púšťa (mlieko).

cvrkať — keď sa krava dodája: sa cvrká: Krava sa musí dobre vycvrkať, aby ňepriskla (= neprestala dávať mlieka).

čarbať — špatne, neúhľadne písať, machľať.

čiričari: Nevie písať, len takie čiri-čari robí.

Literatúra a umenie.

Kubo. Veselohra v troch dejstvách. Napísal *Jozef Holly*. Divadelnej Knižnice, vydávanej Slovenským Spevokolom v Turčianskom Sv. Martine, svázok VII. (Odtisk zo Slovenských Pohľadov 1904, č. 11.) Turčiansky Sv. Martin. Tlačou Kníhtl. úč. spolku. 1904.

Výlet do poľských Tatier r. 1904. Napísal V. H. Odtisk z „Národních Novín". Turčiansky Sv. Martin.

V. H. V.: **Vianoce.** Liptovský Sv. Mikuláš. Tlačou kníhtlačiarne Klimeš a Pivko. 1904. Str. 39, 16°. Cena 50 halierov.

Dějiny předhistorického zpěvu v Čechách. Napsal *Zdeněk Nejedlý*. V Praze. Nákladem Královské české společnosti nauk. 1904. 8°, 359 str.

Slovenčina. Úvaha o spisovnom jazyku slovenskom. Napísal *Mea-kulpínsky*. Odtlačeno z VI. ročníku „Hlasu." Lipt. Sv. Mikuláš. Tlačou knihtlačiarne Klimeš a Pivko. 1904. 8°, 27 str. — **Minulost, přítomnost a budoucnost česko-slovenské národní jednoty.** Kulturní a politická studie. Napsal dr. *Samo Czambel*. Z maďarštiny přeložil, předmluvou, poznámkami, repertoriem posudků a doslovem opatřil *Edvard Guller*. Praha. 1904. Cena K 1.20. 8°, 127 str. — **Jděte na Slovensko!** Napsal *Karel Kálal*. Nakladatel Josef Svoboda. Král. Vinohrady. Cena 30 kr. 16°, 64 str. (Dokončenie.)

Štátna odlúčenosť, politické hranice — to je pseudonymovi z Hlasu vo veciach spisovného jazyka toľko ako nič. Srbi, Rumuni a Nemci v Uhrách že majú zpoza hranice posilu hmotnú i mravnú. Srbov uhorských, vzdelaných v jednom jazyku so Srbmi z kráľovstva, dvíha pomyslenie na Dugovića, Kara Đorđa, Obrenovićov. To iste. Ale predstavovať srbské pomery ako analogné s našimi je nevážnosť, frivolnosť.

Srbov uhorských celá minulosť je súvislá s minulosťou Srbstva za Savou a dolným Dunajom. Väčšina uhorských Srbov prišla sem len koncom XVII. storočia: — tí môžu za svojich považovať nielen Dugovića belehradského, Karađorđa i Obrenovićov, ale i sv. Savu, cára Lazara, Miloša Obilića a každú vynikajúcu postavu srbskej historie. No my Slováci môžeme *tak* považovať za svojich sv. Václava, Karla IV. alebo Riegra? S Čechmi nežili sme vo svázku ani v pamätnom IX. storočí, keď u našich slovenských predkov dial sa najväčší kultúrny čin slovanskej historie (dielo apoštolov Cyrilla a Metoda), a pádom Veľkej Moravy a príchodom Maďarov na Stredný Dunaj boli sme od nich ešte odlúčení, oddelení, pritom, ako vyvinuly sa tu pomery, pozbavení podmienok samostatného národného života. *Či by Bernolákovcom a za nimi Štúrovcom bolo prišlo na um deliť sa literárne od Čechov, keby medzi nami bola taká jednota, ako je srbská?!* Nás od Čechov pred tisíc rokami veľmi oddelily udalosti. Potom za celé veky nevzniklo nič, čo by zbližovalo; oddiaľovať — na to bolo dosť účinkov. Až kým Jagellovci a po nich Habsburgovia neprišli na uhorský trón, s moravsko-českej strany na uhorskú a s uhorskej na moravsko-českú bývaly také vpády vojenské, z ktorých ani najmenej nebolo vidať, že za touto hranicou Slováci majú krvných bratov. Len Svätopluk, syn Ottu olomúckeho, ako spojenec cisára Henricha V., dva razy plienil kraje slovenské: prvý raz (1108) od Trenčína až dolu po Dunaj, druhý raz (1109) dostal sa pod Nitru (hrad) a hubil ohňom i mečom celé tie široké kraje. Nitra sama ani od Tatárov (1241) neutrpela toľko, ako roku 1271 od Otakára II., ktorý vypálil hrad a všetko, čo okolo neho sa nachodilo. Zemepisná blízkosť len vadila, keď v tie veky nebolo citu slovanskej spolupatričnosti (a u Slovákov i taký cit nebol by mal platnosti, keď oni nie sami riadili svoj osud). Až vlivom pražskej university a v XV. storočí veľkou rozšírenosťou českého jazyka v celom západnom Slovanstve, k čomu na Slovensku prispeli i Jiskrovci, prišlo duchovné zbliženie medzi Slovákmi a Čechmi; ale keď svázky (duchovné) opäť oslably, opusteným Slovákom za Bernoláka a Štúra bolo treba počítať s domácnymi pomermi. Reálne mysliaci ľudia i u samých Čechov nemýlili sa v tej veci. Ján Pr. Koubek, professor českej reči a literatúry

na pražskej universite, roku 1850 v Havlíčkovom *Slovane* (str. 291) „jednotu Slovanů uherských s Čechy“ nazval „dvojnásobně lichou a kusou“. Na Srbov, Rumunov, Nemcov uhorských možno teda odvolávať sa tak, ako odvolával sa Miloš Štefanovič, že totiž literárna a jazyková jednota s ich zahraničnými kmenovci politicky nepomáha im nič, „minister kultu práve tak ľahkou rukou vytvoril nemčinu z peštianskych mestských škôl, pozatváral rumunské ústavy, ako by bol urobil, keby tieto národnosti boly písaly snáď nejakým domácim nárečím a jako urobil Slovákom.“ Odvolávať sa na nich, ako odvoláva sa pseudonym, je nelogické. Tu treba dobre distinguovať. Predstavovaním skutočnosti, akou ona nebola a nie je, samých seba neslepme, iných neklamme. [1])

No zase nemožno tak hovoriť o odcudzenosti Slovákov od Čechov, ako hovorí pseudonym, preto že Slováci svoj jazyk uviedli do literatúry. Spis svoj, v ktorom odôvodňoval potrebu písania v slovenčine (Nárečja slovenskuo), Ľudovít Štúr i končil slovami: „Mi v tom zvazku s ňimi (s Čechmi), ako sme boli, aj na ďalej ostať, čokolvek znameňitjeho vivedú si osvojuvať, s nimi v duchovnom spojeňí stáť a kde ím budeme muocť čo dobrjeho urobiť, vikonať chceme, ako to naspet od ňich ako bratou očakávame.“ V almanachu *Nitra* roku 1844 jeho vydavateľ J. M. Hurban napísal: „Brafja naši Češi, ktorí ňevidia dobre stav náš na Slovensku, budú toto (slovenské písanie) mať za odtrhnuťje sa od ňich; bár spojeňje literárnuo je ňje samuo pravuo spojeňje — a duch len robí podstatu spojeňja pravjeho. Tich ale ubezpečujeme, že naša láska jaká je k šetkím Slovanom, taká je aj k ňim, ba večja lež kedikolvek indi bola, a zato Čechou takim objímame srecom a takou hovoríme k ňím láskou, jako do teraz“ . . . (Str. 311.) Hodža zas, ktorý upozorňoval, že *„bez reči slovenskej, jemu vlastňej, Slovák aňi mena ňemá*, preto že krajinskuo meno jeho je Uhor“ (Dobruo slovo, str. 88), spolu nisfoval, že „my Slováci nikdá nepovieme, že Čechov nám netreba“ (Větín, str. 147), naopak, „nadobudnutosť historického a slovesného človeka českého“ je i naša. (Tamže, str. 165.)

Tak smýšľali Slováci, ktorí v 40-tych rokoch minulého storočia zavŕšili uvedenie slovenčiny do literatúry. Od českej kultúry odtrhnúť sa oni nemali v úmysle a hľadeli na vec tak, že každá duchovná vymoženosť česká bude i zatým i Slovákom prináležať. A keď mali sme vo verejnosti už druhé pokolenie, o štyridsať rokov, keď dr. Rieger ako vodca staročeskej strany v Pešti nisfoval politikov maďarských, že Česi nebudú ujímať sa Slovákov, a v Prahe v Českom Klube v novembri 1884 pomer Čechov k Slovákom nazval „choulostivou otázkou“ a osvedčil, že Česi nemajú „nejmenšího práva vtírati se do záležitostí uherských“, spomenúc, akoby na čiastočné ospravedlnenie takej politiky, že Slováci „zřekli se společenství s naším národem“, i vtedy slovenské *Národnie Noviny* odpovedaly mu: „To kategoricky od seba odmietame a nisfujeme

[1]) Odpovedajúc na pražské *Hlasy* z roku 1846. Hodža napísal: „. . . ja to do prosta negujem, že by sme pre samú reč spisovnú boli niekedy s Čechmi jedno bývali. Princíp jednoty našej s Čechmi historicky horevzatý bol celkom inší, a sice *náboženský*. A teraz istě zasä je inší, ako *jednonáreční* — je *národní* . . . alebo jedným slovom, *slavianský* . . . (Větín o slovenčině, str. 152.)

p. dr. Riegra, že naše vrúcne sympatie k bratskému národu českému nikda neochladly a neochladnú ani po tejto jeho enunciácii, naopak, že budú čím ďalej tým vrelšie, úprimnejšie a úrodnejšie." (1884, číslo 143.)[1]) Maďarismus stúpal, rástol, nám ťažko sa žilo, ale zato nebolo vážnejšej manifestácie v českom národnom živote, pri ktorej predstavitelia Slovákov neboli by sa zúčastnili. Zhorelo nové Národní Divadlo v Prahe, my podľa svojej možnosti sbierali sme naň peniaze, potom boli sme pri jeho slávnostnom otvorení; boli sme na výstavkách, jubilejnej i národopisnej (na tejto mali sme i svoj diel); pre účasť svoju na slávnosti Palackého 1898 dostali sme veľký process a jedenadvadsiati odsúdení prišli sme do obecného väzenia (na dva, tri, päť, až šesť mesiacov). A tu proti nám, takýmto, píše tento pseudonym, že získali sme si nepriateľa tretieho (pri Germánoch a Maďaroch), „nového, najhoršieho (!!)." „Takého robíme si sami z bratov Čechov." Po ľudsky, t. j. dľa večitých zákonov ľudskej prírody, že je to isté a nevyhnuteľné, ako $2 \times 2 = 4$. „Odvrhnutý a oškodený brat vždy zahorel väčšou zášťou a pomstou, než cudzí . . . Česi aj po 500 rokoch budú mať dobré právo hnevať sa na svoj slovenský odtienok pod Karpatmi, od nich sa odcudziviší. *Bude im snáď i záujmom politickým, kultúrnym, pracovať na našom ponížení . . .*" Veď je to reč bláznov. Z akejsi pomsty Česi majú pracovať na záhube Slovákov, Česi, ktorí, ak Slováci zahynú, *budú odtrhnutejší od Slovanstva*, pripravenejší do pažeráka germánskeho!![2])

Proti našej námietke, že bez českých škôl, ktoré v Uhorsku teraz stvoriť nieto moci, Slováci nemôžu sa naučiť po česky písať, pseudonym svojím nevážnym spôsobom odvoláva sa i na Benediktiho Nudožerského, na Šafárika a na Hattalu, „ktorí dosť dobre vládli češtinou, hocaj do českých škôl nikdy nechodili." Možno, našli by sa Slováci, ktorí vedeli i arabsky; ale či z toho v takejto otázke niečo nasleduje? Vôbec môžu tu byť jednotlivci nejakým dôkazom? A Benedikti a Hattala v Prahe ako universitní professori veru mali kedy naučiť sa po česky. Hattala žil v Prahe od 1853 do 1903. I Šafárik skoro 30 rokov prežil v meste nad Vltavou; predtým však, v liste svojom z Nového Sadu Kollárovi, žaloval sa, že mu je ťažko po česky písať. „Člověk je člověk," dokladá pritom; „nejsa Bohem, nemůže býti všemohoucí; tisíc sil a tisíc okolností dělají ho tím, čím jest; a jakož nemohu Dunaje v toku staviti, třebas

[1]) Nemám intencie stavať týmto Riegra do nepriazniveho svetla. Dal by Boh, aby raz v Čechách boli od Riegra lepší tí, ktorí ho pre to zatracovali. Ale sme v Austrii, kde politická situácia nie tak skoro dopustí, že by Česi zjavne mohli ujímať sa Slovákov. Riegra ťahlo k Slovákom, ako málokoho z Čechov; ako horlivý mladý človek on i cestoval po Slovensku, z tých svojich zkúseností mal milé rozpomienky na celý svoj život: no keď jeho staročeská strana bola pri moci, Rieger zaprel Slovákov. Až v posledné roky svojho života, odtisnutý na bok, dokazoval nám opäť svoje sympatie zjavne.

[2]) Že neodtrhli sme sa od kultúrnej jednoty s Čechmi, na dôkaz toho nedávno práve s českej strany medziiným, nie bez posmechu, ukazovalo sa, že do slovenčiny sú prejímané i najkrikľavejšie novočeské germanismy pražskej novinárskej reči. (Archiv für slav. Philologie XX, str. 426.)

bych do něho skočil, tak nemohu za Jungmannem v českém slohu revnovati.“ (Časopis Č. Musea 1875, str. 149.) Čeština Šafárikova vtedy miestami je takáto: „Život krátek, mnohotrnden — a práce mnoho . . .“ (Tamže, str. 136.) Pritom pseudonym omračí ešte i inými príkladmi. „Náš Šulek, Haulík, Moyses vraveli a písali dobre horvatsky“ — hoc nechodili do horvatských škôl, a „čítajte latinskú poesiu Sasinecka a iných Slovákov.“ Človek temer nevie, či je to vážna reč a či žart. Lebo Moyses žil v Záhrebe od roku 1830 do 1851, biskup a arcibiskup Haulík od 1832 do 1869 a Bohuslav Šulek od 1838 do 1895! Ich príklad má ukazovať, že Slováci, nemajúci českých škôl, môžu vedieť po česky písať!! Sasinek, ktorý mohol napísať ódu v peknej latinčine, na pr. na pápeža Lva XIII., iste hoden je úcty, ale či by taká reč vystačila k napísaniu na pr. *Detvana* alebo *Hájnikovej ženy?*

A tak to ide na všetkých 27. stranách. Vedľa takejto nevážnosti, frivolnosti ešte neakurátnosť. O Hattalovi s neveľkým prekrútením opakuje za inými, že „mluvnicu slovenskú píšuc vesloval ku češtine,“ no doloží, ako svoje: „Aj príkladom predchodil. Svoje diela písal jazykom českým.“ Na pr. štiavnickú mluvnicu slovenského jazyka! prešporskú „Krátku mluvnicu slovenskú“!? Potom, ako professor v Prahe, iste nemohol písať po slovensky. A predsa „Mluvnica jazyka slovenského“ z roku 1864 je tiež po slovensky písaná.

Takto do konca. Vysoký tón a — nepravda. Spôsob vyjadrovania sentenciósny, ako by to boly slová, ktorými rieši sa už všetko, proti ktorým niet appelláty; a ono treba sa tomu len lepšie prizrieť, dotknúť sa ho — už rozsype sa. Obrátiť čokoľvek hore nohami, ako sa jemu najlepšie hodí. Len aby veta mala zvuk, aby neorientovaným rezala oči. Spisovná reč slovenská mu je = stredná živá slovenčina. Čo raz povedalo sa, a síce hodne tendenčne, o spisovnej reči, že je „umelá“, „jej podstata, totiž slovosled a slovný poklad, je česká“, to prenáša na strednú živú slovenčinu (str. 7), špiniac a urážajúc pritom všetko, čo je Slovákovi drahé. Moje slová o tom, že Kollár svoj najkrajší vek prežil v odboji proti spisovnej češtine a len po roku 1836 obrátil sa proti slovenčine, pseudonym nazval „špaltovaním“ Kollára a položil v zátvorke, že napísané pôvodne v Národných Novinách dal som to vytlačiť i v Slovenských Pohľadoch roku 1903. Nuž práve naopak. O Kollárovi a slovenčine tie poznámky zo Slov. Pohľadov boly prevzaté do Nár. Novín, a v Pohľadoch vyšlo to nie 1903, ale roku 1902. Menej podstatná, no pseudonyma charakterisujúca vec. A tak všade, vo všetkom.

Takýmto svojím spôsobom zavadil i do *Kotlína*, románu Svetozára Hurbana. Lebo s tej strany trhať Kotlín je conditio sine qua non. No nevďačná vec tak brojiť proti Hurbanovi. Pri ktoromsi z týchto útokov na Kotlín ja bol som ešte popúdený; ale v myšlienkach mimovoľne hneď zašiel som do budúcnosti — ani nie ďalekej, len asi tak o 15—20 rokov od našich dní. Nuž čo sa mi tam predstavovalo? Videl som Svetozára Hurbana ako veľkého spisovateľa slovenského, čítaného, uznávaného, oduševňujúceho Slovákov, a z toho, čo to pre Kotlín nasoptili proti nemu, nikde nič — nijakej stopy po ňom. Od tej chvíle som chladnokrvnejší, keď príde mi čítať také roztomilé súdy o Hurbanovi ako spisovateľovi-nemcovi, a radím i hnevným kritikom Kotlína, aby v záchvate svojom

zakaždým vmysleli sa tak do budúcnosti. Pre nich to iste bude dobre; lebo ktože by pľuval, keď raz vie, že slina jeho nemôže dopadnúť. [1])

Toľko bude asi dosť o tejto „Slovenčine."

Konštatujeme však pri tejto príležitosti, nie bez zadosťučinenia, že ani jeden z nápadov na náš slovenský jazyk, vytlačených posledného času v rozličných vydaniach, *nebol podpísaný vlastným menom*. Všetky sú anonymné alebo pseudonymné. Nenašlo sa človeka, ktorý by na tie mrzkosti bol dal svoje meno. Pseudonym z Hlasu, Meakulpínsky, chce ukazovať, že je on dolno-zemským Slovákom. Ale to je nepravda. Mohli by

[1]) Najnovšie čítali sme, tiež v Hlase, už toto: „Pýtam sa...: nakoľko poznať Slováka zo spisby slovenskej aspoň len v takej miere, nakoľko poznať Čecha z Al. Mrštíka, Holečka, Raisa, Kosmáka?... Či je Slovák taký, ako nám ho v románe predstavili Vajanský a jeho škola? Tam niet Slovákov, tam sú internacionálne figúry, ktoré hovoria po slovensky, prípadne predstavujú i dobrých národovcov v bežnom prázdnom slova smysle; ale po slovensky necítia... Slovenský ľud so svojím ľrečitým slovenským smýšľaním zostáva v prevažnej časti našej krásnej spisby ignorovaný. Nemať Kukučína, Tajovského, javil by sa Slovák v celej našej spisbe ako romantický svetový občan v krpcoch... K nám chodia už Češi i Francúzi a odchodiac nesú so sebou zásobu sujetov na belletriu a obrazy: len my sme slepí."

Toto je už nie osobničkárstvo, ale čosi ďaleko horšieho. Človek, ktorý to napísal (Milan Hodža), je taký ignorant, že diel, ktoré tvoria slovenskú literatúru, nezná ani podľa titulov. Keby ich znal aspoň podľa titulov, bol by sa zdesil, chcejúc to napísať, pri pomyslení i na samého Hviezdoslava, ktorého epika — okrem pár biblických látok — je samý slovenský ľud. Tu slovenskej literatúre opovážlive neguje sa to, čo je práve jej silnou stránkou. Kalinčák, ktorý vedel mnoho, znal svetové literatúry a mal zvláštne čutie ästetické, citujúc pár strôf zo Sládkovičovho *Detvana*, o Elene v noci na drumbli hrajúcej, napísal toto: „Niečo krásnejšieho neznám, a celý predmet je čo? — drumbľa. Vidno z toho, ako sa svet v duši skutočného básnika odbleskuje, *keď má za rod svoj úprimný cit*; i drumble sú mu pekné, ako tá strojná Elenka mladá, ačpráve by sa cudzí len zasmial nad tak slávnym inštrumentom"... (Sokol 1862, str. 451.) Už náš Ján Hollý, syn tej doby, kde ľud v živote i v umení nemal nijakého značenia, v samorýdzej láske srdca svojho — ako Kalinčák hovorí o ňom — tak hlboko pozoroval ľud svoj a s ním tak opravdove cítil, ako azda nikde nikto v tie časy: len forma poesie jeho vadila mu byť v tvorení takým slovenským, ako bola jeho duša. Ako prebúdzalo sa slovenské vedomie, tak povstávalo oduševnenie za ľud. Literárna tvorba venovala sa oslave jeho. S *Detvanom* súčasne prišiel *Statočný valach*. Čudáka Janka Kráľa Ľudovít Štúr obľúbil si pre jeho *Zverbovaného*. Chalupkov *Junák*, u Bottu *Smrť Jánošíkova* je vynášanie ľudu; nie ináče *Kamzík* Nezabudova. Čajak, Ondrej Bella v svojich piesňach zachytávali dušu ľudu nášho. Z troch veľkých svázkov Hviezdoslavových dva sú epické; z týchto prvý tvoria: *Hájnikova žena*, *Bútora a Útora*, *Na obnôcke*, *Poludienok*, *V žatve* — všetko rýdzi ľud, samá skutočnosť slovenská. V druhom svázku, ak *Vianoc* ani ne-

sme vypočítať všetkých slovenských národovcov dolno-zemských, že z nich ani jeden nemohol popísať ohavnosti, už po druhý raz tlačené pod menom Meakulpínskeho. V jazyku dolno-zemského Slováka ani neprichodily by takéto slová: *uposlechnul* radu (str. 4), *prozieravého* znalca (5), on *nepopiera* (5), na vcholu *svých* zkúseností (6), *porád* ešte (7), trnavski *jezovíti* (8), voľačo *nešeredného* (9), *pohlavčiť* pravdu (10), k vôli *takovým* (11), podrezovať (11). Dolno-zemský Slovák sotva napísal by i *očujete*, *očuje* miesto *počujete*, *počuje*. Slovo kríštál, s *í*, je z českého křišťál. I veta: „bez vedy a umenia neni žiadna národná osveta“ je hodne česká. A koľko takýchto znakov mohlo sa sotreť i pod prstami slovenského sadzača!! „Slovenčina“ pseudonymova nie je slovenská práca; vyšla z tej istej fabriky, čo i preklad Czambelovej brošúry. (Čím, pravda, netvrdím, že písal to Guller, ktorého meno je na brošúre; Guller je asi len prekladateľom Czambelovho maďarského textu; menovite poznámky nie sú jeho — aspoň nie všetky.) Meakulpínsky, na pr. citujúc z Czam-

počítame, *Večera*, *Prvý záprah*, *Ežo Vlkolinský*, *Gábor Vlkolinský* (str. 223—564) zase len slovenský život, slovenský ľud, predstavený tvorčou silou a oslnený poesiou. A vraj v prevažnej časti našej krásnej spisby slovenský ľud je ignorovaný; cudzí odnášajú si od nás sujety, „my sme slepí!“ Šťastie, že máme Kukučína a — Tajovského! (Rozumie sa, Kukučín uznaný je tiež len preto, aby Tajovský mohol byť lepšie postavený.) Nie Kalinčák svojou *Reštavráciou*, nie Svetozár Hurban svojím *Hlásnikom*, *Čiernym idealistom*, *Rubačovou ženkou* („Spisovateľ — hovoril roku 1883 v Osvěte, č. 4., Fr. Bílý — není ani rubač stromů, ani ponocný, ani uhlíř vyloučen z říše poesie ... pod prostou halenou jim odkrývá jich šlechetné a vřelé srdce“), nie *Pančavou*, nie celým radom verne slovenských postáv vo väčších svojich tvorbách, medzi ktorými sú i také dojímavo krásne, ako Babuša Bendová v Kotline, nie Ľudmila Podjavorinská svojimi *Protivami*, kresbami *Nad hrobom*, *Na prievoze* a i., nie Timrava povesťou *Na jednom dvore*, nie Elena Soltésová, Terezia Vansová, A. Bielek, nie Fr. Urbánek, nie Jozef Hollý *(Márnotratným synom)* — lež uviedol ľud do slovenskej literatúry Tajovský ..., akiste svojou prácou *Aby odvykaly*. (Viď o nej v Slov. Pohľ. 1902, str. 326.)

Svetozár Hurban vykonal literárny čin tým, že vedľa rozmanitých typov slovenskej spoločnosti zachoval nám v svojich tvorbách tých často bojazlivých, často i nepraktických, no dušou krásnych, verných, ideálnych Slovákov, zjavovavších sa v našom živote asi od druhej štvrti XIX. storočia. Sú zväčša ako starý Holan (v *Letiacich tieňoch*), alebo Albert Tichý (v *Suchej ratolesti*), na vonok krotkí, do vôle Božej oddaní Slováci; jestli však nechybí im temperamentu, bývajú z nich i takí zjavy, ako je Surinský (v Kotline). A drzý ignorant, stojací pred takýmto literárnym činom, povie, že v dielach Hurbanových niet Slovákov, že Hurban predstavuje internacionálne figúry!

Človek, ktorý napíše to, čo sme tu citovali z Hlasu, v riadnych pomeroch bál by sa vyjsť na ulicu, že bude zahanbený od prvého čitajúceho Slováka, s ktorým sa stretne. Ale už i u nás ujíma sa duchovná anarchia.

belovej brošúry, ako cituje? Slovami pražského prekladu, — toho, *ktorý hodne pozdejšie vyšiel tlačou, než Meakulpínskeho článok v Hlase.*[1]) Podľa pražského prekladu (str. 10) terajší literárny jazyk slovenský je „umělý“ . . . jeho „podstata,“ „t. j. jeho skladba a slovní poklad — i nyní je česká“: u Meakulpínskeho (str. 7) je to jazyk ‚umelý‘ . . . jeho podstata, totiž slovosled a slovní poklad, je česká‘.“ Len výraz „skladba“ je zamenený slovenskejším(!) „slovosled,“ ale zostalo i zradné české *í* v slovách „slovní poklad“. Miesto germanismu (Wortschatz) Slovák pravdepodobne bol by použil ešte vždy bežného latinského copia verborum, no nijako nebol by napísal „slovní poklad,“ s *í*. Meakulpínsky, klamajúci, že je on dolno-zemským Slovákom, bol teda nielen duchom, ale i miestom blízky tým, ktorí pracovali na českom vydaní Czambelovej brošúry. Český preklad brošúry on mal ešte v rukopise, pred vytlačením, pred vydaním. Komu by sa chcelo, najde i viac dôkazov o spoločnej fabrike. Veď český kommentátor Czambelovho textu zas cituje z Meakulpínskeho.

2. Na počiatku osemdesiatych rokov surovo začali v Uhorsku vyhadzovať slovenskú mládež zo škôl — z gymnásií, z učiteľských a duchovných seminárov a z akademií. Slovenský študujúci potreboval len prezradiť, že chce sa pridržať svojho materinského jazyka, to dostačilo — maďarisátori vytvorili ho nemilosrdne zo školy. V týchto okolnostiach už v školskom roku 1881—2 viac Slovákov poschodilo sa v Prahe, než do tých čias, a založili si i spolok Detvanom zvaný, aby v ňom mohli sa vzdelávať v slovenskom jazyku, nedovolenom na školách v Uhorsku ani privátne. V prvé dni mája 1882 už písali z Prahy do Národných Novín o účinkovaní *Detvana*: „Dňa 20. apríla, v úmrtný deň Ondreja Sládkoviča, oslávili sme . . . pamiatku prvého nášho spevca . . . dňa 28. apríla, v úmrtný deň Bottu, venovali sme opäť spomienku spevcovi *Jánošíka*.“ (Nár. Noviny 1882, číslo 53.) „Na programme týždenných schôdzok — možno čítať v zpráve v Nár. Nov. 1883, č. 34 — boly mimo záležitostí spolkových prednášky alebo rečnenie najlepších našich slovenských básní“. . . „Cyrill Molitoris prednášal O kraji a ľude novohradskom, Pavel Socháň podal Rozbor Vajanského básne *Herodes*, Cyrill Holuby čítal O živote a pôsobení S. Chalupku.“ (Nár. Noviny 1883, č. 133.) Taký duch bol v Detvane, spolku v Prahe študujúcich Slovákov, i ďalej, za nejakých 12 rokov; zprávy, uverejňované riadne v Národných Novinách, sú toho svedectvom. Ale okolo roku 1894, 1895 začala sa zmena. Jednotlivci, zaujímajúci sa u Čechov za slovenské veci, uznali za primerané dvíhať otázku spisovného jazyka slovenského. K nám, keď predpokladali i videli náš nesúhlas s takým počínaním, začali byť chladní, postupne až nepriateľskí. V takom duchu vlivali i na Slovákov v Prahe študujúcich. Spolok „Detvan“ odstúpil od svojho pôvodného určenia; šuhajcov prestaly zaujímať také slovenské otázky, kedy umrel Sládkovič alebo Botto, aký je kraj a ľud novohradský, čo je vo Vajanského básni

[1]) Predmluva pražského prekladu má datum „v červnu 1904,“ a značná časť Meakulpínskeho článku, i tá, v ktorej cituje sa slovami pražského prekladu, vyšla v Hlase už vo februári 1904.

„Herodes“, aké bolo pôsobenie Sama Chalupku; prestávalo i „ročnenie najlepších našich slovenských básní“; v spolku niektoré roky málo bolo poznať, že jeho členovia sú mládež, ktorú v Uhorsku pre slovenský jazyk vytvárajú zo škôl; keď vracali sa domov, na nás starších pozerali nesvojsky, až nepriateľsky; keď roku 1900 v pražskej Našej Dobe tlačily sa články, hanobiace verných Slovákov, oni (členovia Detvana, slovenskí študenti pražskí!) obstarali osobitné vydanie toho paškvilu, áno už prvej doma začali vydávať i časopis, usilujúci sa podkopávať slovenčinu ako literárny jazyk.

My nemôžeme ani pochopiť, aký záujem český vyžaduje odcudzovať nám mládež, učiacu sa v Prahe. Traja Slováci (Nerád, Zigmundík, Kutlík), skončivší svoje štúdia v posledné školské roky, už ostali v službe v Čechách a na Morave. Rozmnožovať existencie, akých tam i tak priveľa! (Keby jasne videli, Česi i svojich ľudí, schopných, energických, posielali by k nám.)

Aký záujem český vyžaduje rozdvojovať nás, ktorým treba bojiť sa proti maďarisácii, — rozdvojovať i doma, medzi sebou, i s nimi, v Čechách? I na brošúre *Minulost, přítomnost a budoucnost česko-slovenské národní jednoty* je meno slovenského študenta pražského; v predmluve, podpísanej tým istým menom, hovorí sa o „*tak zvaných* národovcoch“, „jichž residencí je pověstný již svým čechofobstvím Turč. Sv. Martin.“ V ďalšom texte k slovám „turčansko-svato-martinští“ pridané je vysvetlenie: „Rozuměj: separatisté, odpůrcové československé vzájemnosti a kulturní jednoty a — quod argumentum ad homines — konspiranti, spojenci, loutky Czambelovi, soustředění kolem turč.-sv.-martinských Národních Novin a Slovenských Pohľadů.“

V predmluve pritom vypísané je, že „vydání brožury umožnil“ prezident Českej Akademie svojím „značným příspěvkem“.

Takáto česká politika oproti Slovákom raz iste bude odsúdená.

O značení maďarskej brošúry dr. Czambela, hneď po jej vydaní, ozval sa triezvy hlas v pražskom *Zvone* (1903, str. 266). Čechom tu vysvetlilo sa, že v tej veci nepotrebujú sa báť ničoho. „Stopuji — hovoril písateľ — dosti dlouho literaturu slovenskou, čtu i věci starší a znám Slovensko také z cest. A došel jsem přesvědčení, že pokud se nepodaří Slováky pomaďařiti, a to se bohdá již nepodaří, kulturní a jazykový vliv český u nich nejen se nezmenší, nýbrž poroste. Je to zcela přirozené. Když Ľudevít Štúr r. 1845 jal se psáti řečí lidovou a s celou svou školou formálně odloučil se od české literatury, nemohl, a jak to výslovně praví několikrát, ani nechtěl se odlučovati od společné osvěty a společného slovesného snažení národa československého.“ Vysvetľuje, že Slováci nemôžu sa vymykať vplyvu českej literatúry, ani českej reči; potom končí: „Leda že by dr. Czambel a jeho protektoři Slovákům vymohli samostatné slovenské školy od nejnižších po nejvyšší, úřady, samosprávu, zkrátka volný, samostatný život kulturní — pak by se jejich záměr snad podařil a pak bychom společenství se Slováky snadněji oželeli, poněvadž by byli zachráněni aspoň sobě a tím i Slovanstvu. Ale jak pešťské pány známe — takových záměrů oni nemají. Zůstane tedy asi přese všecky umělé experimenty při starém“... Ale nič nepriatilo toto rozumné upozornenie. Nehľadeli ani na to, že my tiež nezľakli sme sa

Czambelovej maďarskej brošúry.[1]) Počúvali len na krik, ktorý robili u nás odchovanci „Detvana“ z druhej periody jeho jestvovania a od tých čias už zaniklá expositura pražských kruhov, pracujúcich proti literárnej slovenčine. I vyšiel v Prahe s veľkým apparátom hotovený preklad onej brošúry, v predmluve i vo vysvetlivkách s množstvom sprostostí, namerených proti Slovákom, pridržiavajúcim sa slovenského spisovného jazyka.

Nepýtame sa, načo to bolo? Aspoň budúce pokolenia uvidia z tohto vydania, ako rozumeli v Prahe v tieto časy položeniu Slovákov.[2])

3. V Čechách a na Morave od 10—12 rokov oveľa viac píše sa o nás Slovákoch, nežli predtým. A predsa pomer medzi nami v tie časy, keď sa to menej písavalo, nebol horší. Bratia Česi vtedy, podľa okolností, boli hotoví pomáhať nám *v tom, v čom sme;* v 70. a 80-tych rokoch lepšie výtvory slovenskej literatúry u nich mały vážnosť. Dnes to jedno i druhé akosi prestáva, a vedeli by sme dokázať, že i sympatie ozajstnej vôbec je menej.

Ako je to možno? Chyba musí byť menovite i v tých článkoch, tlačených po českých novinách a časopisoch o Slovákoch a Slovensku, v celej agitácii za česko-slovenskú vzájomnosť. Máme pred sebou knižtičku *„Jděte na Slovensko!“* Pôvodca chce, aby Česi v letné mesiace hrnuli sa k nám. Je to primerané cieľu? Napomôže sa tým česko-slovenská vzájomnosť? V takom smysle Kálal už dávnejšie účinkuje, a vý-

[1]) Kto v naivnosti alebo neorientovanosti svojej môže si myslieť, že my azda dali by sme sa Maďarom za nástroj proti nejakému slovanskému záujmu, ten tým samým temer stratí právo hovoriť k nám menom toho záujmu. So zásadami, ktorých sa my pridržíame, spojená je vernosť k slovenskej, i slovanskej veci. Maďarskej kultúre medzi Slovákmi iste vždy najráznejšie, až do krajnosti, budú sa protiviť privrženci našich zásad. I po roku 1849 potvrdil i Havlíčkov „Slovan“, že v najťažších zkúškach zastanci slovenčiny vydržali, protivníci boli slabúchmi. Pritom v prípade takej nejasnosti, aká stvorila sa maďarskou brošúrou dr. Czambela, netreba zabúdať, že my sme tu, Praha je ďaleko: v takej veci my prirodzene sme lepšie orientovaní, než z Prahy. Áno, vo veciach s politikou súvisiacich často nie všetci môžu vedieť všetko. Keď nám taká nestrašná bola tá maďarská brošúra, páni v Prahe nemali príčiny rozčuľovať sa.

[2]) V jednej z poznámok k českému prekladu pridaných mňa podchytávajú, že v Slovenských Pohľadoch (1901, čísla 6—12) dal som vytlačiť rozpravu dr. Czambela *O spisovnej reči slovenskej*. Áno, vyšlo to v Slov. Pohľadoch Slovenský redaktor, ktorý študií, tak rozhojňujúcej známosti naše o slovenskom jazyku, odoprel by miesto, bol by alebo hlupák, alebo nesmýšľal by poctive so slovenskou vecou.

„Repertorium posudkův“, priložené k pražskému prekladu, nie je úplné. Prejatá je z „Hlasu“ i krátka nóta, namerená proti redaktorovi Slov. Pohľadov, ktorý v otázke slovenského jazyka vydavateľovi *Ľudových Novín* vytýkal vraj „všelijaké osobné chyby.“ No keď o štvrťroka Ľudové Noviny zanikly, Hlas (1903, str. 192) omnoho príkrejšie dotkol sa osoby ich vydavateľa, a tento článok chybí z pražského repertoria posudkov, napísaných z príležitosti Czambelovej brošúry.

sledok je, že agitáciou zachvátení prichodia k nám z Čiech a Moravy ľudia, ktorí potom sklamaní vracajú sa domov. Lebo prídu hľadať nie to, čo my máme. Na pr. iste už s touto knižkou Kálalovou bol na Slovensku toho leta R. B. Mácha, ktorý, keď potom v olomúckom *Pozore* opisoval svoje zkúsenosti, nemal pre nás iba pohrdlivé slovo. S Malého Kriváňa nevidel nič; rozhľad taký jeho nebaví. „Není také na něm nic nového.“ Vychodili z hôr: „Sladká žinčice a brynza se nám zprotivila. Brynzou páchl chléb, brynzou páchla voda v láhvi, brynzou páchl i vůdce Slovák, tak že se mi zdálo, že celé Slovensko smrdí brynzou a žinčicí.“ [1]) Pomotal sa niekde v horách s pol druha dňa, a už trúfal si mať pochop o celom Slovensku. Do Martina vchádzajúceho zarazila ho „ulice přízemních domků“; potom pohrdlive hovorí: „Nenapadá mi psát referát o slavnostech martinských. Celkový dojem byl velmi málo slavnostní... Jsem konečně rád, že sedím v rychlíku k Ružomberku.“

No kto je tento hrdý človek, ako on vie referovať o videnom alebo počutom, medziiným ukazujú tieto jeho vety: „V pravo (na ceste z Ružomberka) pne se vrch Ostro, kde básník Samo Hroboň *pásal ovce*. Kdysi *oloupil* ho o milenku Bohuslavu Rajskou Fr. L. Čelakovský.“ Počul totiž, že Samo Hroboň, chorľavý človek, býval na salaši, aby sa mohol liečiť dobrým povetrím a žinčicou: z toho R. B. Mácha spravil si, že Hroboň pásal ovce. Počul, že Hroboň tiež bol zbožňovateľom ideálnej Bohuslavy Rajskej, vydatej potom za Fr. L. Čelakovským: z toho v jeho hlavičke vyšlo, že Čelakovský olúpil Sama Hroboňa o milenku Bohuslavu Rajskú! [2])

„Vzhůru na Slovensko!“ „Jděte na Slovensko!“ nie sú dobré heslá. Česko-slovenská vzájomnosť je roľa, ktorú zprvu môžu obrábať len jednotlivci, duchovne rozvití, srdcom vrelí ľudia. To nie je pre každého. Slováci od tisíc rokov žijú v pomeroch, líšiacich sa veľmi od pomerov českých: to všetko treba rozumeť a mať stále na pamäti.

Jozef Škultéty.

---

[1]) Čechom, idúcim do Tatier, Kálal radí: „Kupte si dole na př. v Ružomberku nebo v Mikuláši nebo Popradě trochu brynzy, kousek pečené, oštěpek, nebo hodný kus chleba, a to vám na Tatrách tuze dobře pochutná.“ Pritom, medziiným, dáva im i toto naučenie: „Lid selský a dělnický bývá někdy podnapilý, někdy nečistý, ale celkem je lid slovenský uctivý, až pokorný a dobrosrdečný.“ (Jděte na Slovensko! str. 35.) Charakteristický pre pisateľa je jeho rozhovor „se sedlákem z Liptovské stolice“, ktorý (na str. 56 a sl.) podáva ako ukážku slovenčiny.

[2]) Jozef Gregor (Tajovský) v Martine že povedal R. B. Máchovi: „Umře-li Vajanský a Hviezdoslav, nemáme básníka. Veršovců je dost, ale těch práce by poslední váš list hodil do koše.“ Česi majú universitu, dve techniky, stredné školy v každom mestečku; Slováci i šlabikár svoj, slovenský, majú len tam, kde si ho obránia. Porovnávať teda Čechov so Slovákmi je — sprostosť. No jestli Gregor o tom koší to tak povedal, dopustil sa vedľa sprostosti ešte i mizerného osočovania. Kýčerský, Somolický, Tichomir, Martin Sládkovičov, Horal, Ľudmila Podjavorinská, Dlhomír Poľský, Janko Jesenský, Hájomil atď. zaslahujú si od Slováka inakšieho uznania. (Dokladám tu, že pán Gregor s takou hlavou a takým srdcom prišiel domov tiež z Prahy.)